

Том 7

Садржај

Том 7

Додатак

Десанка Максимовић
ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

Приређивачки одбор

Проф. др Александра Вранеш

Проф. др Бојан Ђорђевић

Проф. др Љубица Ђорђевић

Академик Радован Вучковић

Проф. др Живан Живковић

Проф. др Душан Иванић

Зорица Ивковић Савић

Проф. др Слободан Ж. Марковић, председник

Др Нада Мирков Богдановић, секретар

Проф. др Миодраг Сибиновић

Проф. др Бошко Сувајдић

Проф. др Станиша Тутњевић, уредник

Др Ана Ђосић Вукић

Десанка Максимовић
ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА
Том 7

Проза за децу

Приредили
Слободан Ж. Марковић
Зорица Ивковић Савић

© Задужбина Десанка Максимовић, ЈП Службени издасник, Завод за уџбенике, 2012

Издање *Целокућних дела* помогли су: Министарство просвете и науке Републике Србије, Министарство вера и дијаспоре Републике Србије, Министарство културе, информисања и информационог друштва Републике Србије, Народна библиотека Србије, Српска академија наука и уметности, Секретаријат за културу Градске управе града Београда.

I
ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА НИЈЕ УШЛА
У VI КЊИГУ САБРАНИХ ДЕЛА

Из збирки

- Срце лутке спаваљке (1933)
Распеване приче (1938)
Дечја соба (1942)
Дечја соба и остале приче (1942)
Чобанин пчела (1956)
Ако је веровати мојој баки (1959)
Медведова женидба (1961)
Осе мађионичари (1965)
Хоћу да се радујем (1965)
Нећу овим возом (1965)
Ђачко срце (1966)

СРЦЕ ЛУТКЕ СПАВАЉКЕ

СРЦЕ ЛУТКЕ СПАВАЉКЕ

Уочи Материца Вида није могла никако да заспи. Пред очима су јој играле луткице, скакале лопте златне као месец, лебдели луфтбалони разних облика, ишле у круг мале железнице хукћући. Никако није могла да погоди коју ће јој од ових играчака мама сутра поклонити.

Али оно што је ујутру добила, превазишло је све њене наде. То је била огромна лутка спаваљка, скоро већа од ње. Кад је лежала у кутији, имала је склопљене очи, а кад би устала, трепавице су се дизале и указивале се крупне плаве дужице. Била је обучена као права девојчица. Имала је чарапице и ципелице које су се могле скидати и обувати, рукавице са свих пет прстију, хаљинице од чипки, капут од белог сомота. Наједном Вида примети, играјући се, да њена лутка дише, и да јој срце куцка ситно, ситно. Она тад поче брзо да јој скида хаљиницу, прислањајући јој уво на груди да боље чује има ли заиста срце. Тако је случајно испусти на под, и лутка се разби. Вида таман хтеде да плаче, али примети нешто врло чудновато.

На срцу луткином био је округао мали прозорчић, као стакло на сату. Вида радознало провири унутра, кад има шта видети. За једним мајушним сточићем колико лучији тањирчић седело је пет малих, врло малих девојчица и разговарало. Кроз прозорчић се само није могло чути шта говоре. Више стола висио је кавез и у њему птичица мања од лешника кљуцала у зрнење. Све је унутра личило на неку љупку лучију собу. Види се тако свидело да вири унутра и желећи да зна о чему те мале девојчице разговарају куцну им прстићем на прозор. Али у истом часу и девојчице и целе собице нестаде и указа се сасвим други приказ као да је у луткином срцу била нека покретна позорница.

Сад Вида угледа као негде у даљини пољаницу покривену снегом и на њој зечића, мањег него најмањи миш, како бежи од неког кучета. Куче је било исто тако врло мало и обучено као прави ловац: на глави је имало зелени шеширић с пером и малу пушку о рамену. Али зечић је био врло брз, те га куца-ловац није могла да ухвати. Зато љутито тада нанишани на зечића желећи да га рани. Вида се уплаши, па куцну опет на прозорчић, а пред њом се створи сасвим нова слика.

То је било, нема сумње, негде на обали Африке. Мајушни голишави патуљци су играли коло око једног мало већег, кога су хтели да изаберу за цара. Међутим, Види се он није нимало свиђао; она је више волела да цар буде један мали

несташни патуљак, који се стално освртао на њу и претио јој прстићем. Али чим је она куцнула да јави своју жељу, чудотворно срце луткино се прометну у нови приказ.

Пред очима Видиним указа се неко смешно тркалиште, на коме су скакавци приређивали трку. Они су скакали, као прави зелени коњици, преко препона начињених од травки, преко барица малих као динар. Сваки тркач скакавац био је упрегнут у колица исплетена од суве траве у којима је седео по један цветић. Вида је стрепела ко ће први стићи. Она је много желела да скакавац који је возио црвенкаву булку претекне колица у којима је ишао различак. И збиља тако је и било. Кад он стиже до камичка који им је био мета, Вида опет куцну на прозорчић да честита победнику-скакавцу, а слика се опет промени. Сада је она већ знала да треба само прстићем куцнути у окно, па да се нови неки приказ појави.

Сада је угледала неку школицу пајаци. Ђаци су били мали пајаци и учитељ тако исто. Пајаци су радили гимнастику: руке горе, доле, напред, назад, пузали су уз моткице, окретали на петама; а учитељ-пајак само је давао такт лупкајући дрвеном ногом. Вида није могла ока одвојити од пајаци, и чувала се сад добро да случајно не куцне опет на окно. Међутим опет се превари, а чудотворно срце лутке спаваљке опет показу нову слику.

То је била собица неке маце помодарке. Маца је била мала као да је из земље патуљака. Тог часа се баш спрема за неку шетњу. Обукла је прво сукњицу и капутић од зечјег крзна. Онда је назула чизмице топло постављене и стала пред огледало. Била је лепа као луткица, али се стала још лицкати: умивала се, чешљала шапицама, удешавала уста. Најзад намести шеширић. Али како га је ретко стављала, намести га натрашке, а Види би жао да маца пође тако смешна у шетњу, па јој куцну на прозорчић. (Сасвим је заборавила да ће маце наједном нестати.)

И ево нове слицице: три мајмунчића играју се пиљака. Пиљци су им колико најситнији песак, па ипак једва стану у њихове мале шачице. Кад ето ти чувара зоолошког врта, одакле су сигурно сироти мајмунчићи били умакли, те их стаде јурити. Два се успузаше уз дрво, а трећег чувар ухвати, спреман да га добро излупа. Вида хтеде да спасе мајмунчића, па куцну на окно, а слике нестане одмах.

Тако се Вида целог дана играла, јер је луткино срце било неисцрпно. Ја бих вам радо описала све што је у њему било, али бојим се нећете упамтити. Зато сад морам да прекинем причу.

ЧУДНОВАТ ДОГАЂАЈ У ПРОДАВНИЦИ ИГРАЧАКА

Била је већ зима. Крупне као парчад шећера пахуљице падале су по граду и тако увиле куће да су личиле на велике играчке умотане белим памуком. Прозор велике продавнице играчака „Код два пајаци“ био је скоро засут снегом. Пајаци и лутке, које су биле у прозору, гледале су чежњиво кроз замагљено окно како се деца улицом грудвају. Понеко дете би се зауставило пред прозором и задивљено узвикнуло:

– Како је дивна ова велика лутка! Обучена је као да ће сад на грудвање.

Или би неки мушкарчић радосно пљеснуо прозеблним рукама и ускликнуо:

– Да ли су ми ове дивне лучије санке!

А треће неко дете би рекло мислећи да лутке не разумеју говор деце:

– Што ће луткама санке? Оне не умеју ни да иду, а камоли да се санкају...

Како је била недеља и никог није било у продавници, све су се луткице на ове узвике пажљиво спустиле са својих полица и дошле да виде како се деца грудвају. Пајаци такође поскакаше са врвци на којима су висили и начетише се око прозора. Начини се у продавници читав вашар. Жути, сомотски медведи видећи да пајаци напуштају своја места и сами дођоше до прозора да провире на снег. Гумени кучићи и маце отскочише, као лоптице, са својих места, те потрчаше и они. Луткице-бебе од каучука стадоше да плачу и моле да и њих донесу до прозора, јер нису саме још умеле да ходају. И у осталим играчкама федери почеше да раде: Мали аутомобили појурише по поду, захукташе се железнице. Напуни се продавница најразличитијим гласовима. Тад замумла неки буцмасти медо:

– Предлажем вам да и ми пођемо на грудвање и санкање. Иако сам медвед, досадило ми се да дремам на својој полици.

Пајаци први прихватише радосно предлог медин. Најстарији пајак, са златним прапорцима на капи и рукавима, преврте се трипут у ваздуху и рече:

– Сви одмах да идемо на санкање!

Луткице весело запљескаше ручицама, радујући се што ће на санкање. Оне већ почеше да облаче беле бунде, чизмице и да стављају вунене капе.

– Да, али како ћемо изићи одавде, кад је све затворено? – јави се зечић, који је већ одавно вребао згодан час да умакне из града у шуму.

Сви се дубоко замислише; нико није могао да се сети каквог начина, како да се изиђе на улицу. Ту се јави један стари војник од плаво обојеног лима:

– Ја предлажем – рече он војничким гласом – да железнице и аутомобили ударе на прозор, пробију га, и да тако побегнемо.

Сви се са њим сложише и почеше се сложно спремати и уређивати. Прво стаде до прозора највећа железница у продавници. У њу су поседале лутке за које није било санки и све играчке-инвалиди, са поквареним федерима. Иза железница били су аутомобили пуни лутака-беби, јер оне нису хтеле остати саме, док други иду у шетњу. Иза аутомобила поређале се чете малих војника од олова лупкајући о своје добоше, обешене о врату. Пајаци су звецкајући прапорцима пратили ову музику и низали се у редове. За њима су дошле лутке на санкама. Зечић је скакао све по два метра у висину, очекујући час кад ће грунути напоље.

– Полазимо већ једном! – викнуо је он нестрпљиво.

И железница јурну на прозор, разби га и излете на улицу, а за њом сви остали. Срећом, већ је било подне и никога више није било на улици; сва су деца била отишла да ручају. Играчке су спокојно прошле улицом, изишле из града и доспеле на брег.

Како је тамо било дивно! Шумарци су личили на сребрне раскошне дворце, саграђене само за пајаци и лутке. Снег се блистао на сунцу као да је присут милијардама неких шарених звездица. Врапци, који све први сазнају, дошли су да виде ко је то дошао на брег да се санка. Иначе, никог живог није било и играчке почеше да се грудвају и санкају. Пајаци се стадоше муњевито брзо спуштати низ брег и одмах направише клизаљку. Луткице су једна другу засипале снегом. Аутомобили и железнице, као неке црне бубе, крстарице су по снегу. Медведи се грудвали и ваљали по сметовима, а зечић од радости све преко њих скакао. Мали железни војници су крстарили и чували стражу. Било је у природи заиста тако весело и лепо, да сви решише да се до краја свог живота не враћају више у град.

Кад је сутрадан газда дошао да отвори своју продавницу играчака „Код два пајаци“, нашао је прозор разлупан и све полице празне. Празне велике кутије за лутке, празне жице на којима су се превртали пајаци. Нигде зечева, ни малих гвоздених војника, ни медведа, ни аутомобила. На поду се ваљало само неколико лопти.

Газда помисли да је покраден и отрча као без душе да јави у полицију. Ни слутио није шта се у тај час дешава на брду иза града.

ЛУТКА, ПАЈАЦ И МАЧКА

Једно после подне у соби беху остали сами лутка Џици и пајац Звонко. Обоје беху врло уморни, јер су се цело пре подне играли с децом.

Пајац је морао све до подне да пљеска длановима, на којима су били причвршћени жути лимени колутлови, и при том да стално клима главом. Иако је био добар гимнастичар, ипак га је ово замарало.

А Џици је морала стално да виче:

„Мама.“

Већ јој је грло било промукло. Просто јој није било јасно зашто деца толико воле кад она викне пискавим, скоро мртвим од умора гласом:

„Мама.“

Али после подне деца беху негде отишла с мамом, те су Џици и Звонко могли сити да се наодмарају. Џици је лежала у свом белом кревету непокретно, склопљених очију; а Звонко спавао на поду крај пећи, широко отворивши руке. Иза пећи је хркао стари мачак, њихов добар друг.

Спавали су они тако два сата, а деца никако да се врате из града. Џици и Звонко додуше још лежаху непомично, али мачак устаде и поче тихо, сасвим тихо да хода по соби да их не разбуди. Ипак кроз неколико часака пробудише се и њих двоје.

– Цин – цин, – лупну Звонко својим лименим длановима, – зар деце још нема?

– Хвала Богу, још се нису вратила, – одговори мачак. – Слатко сам се испаво; иначе, кад су она ту, не можеш ока склопити.

– Ма-ма, – рече пискаво луткица, – ја их ипак волим, без њих би било досадно.

С њом се сагласише и пајац и мачак: јесте да им деца не дају сна и мира, али у друштву с њима увек је весело.

– Цин, – цин, – запљеска опет Звонко, – хајде да видимо да ли иду.

Сви троје тад отрчаше до прозора. Мачак скочи горе први, и пружи им шапе, те и њих подиже, јер су били мали, да би са земље могли видети. И тако стадоше да чекају.

Кад, ево, наиђоше деца. Скакутала су весело носећи неке пакете. Лутка, пајац и мачак брзо се тад спустише с прозора и појурише весело на врата. Очекивали су да ће деца сад одмах почети с њима да се шале и играју. Али она и не приметише своје старе играчке већ почеше радосно да распакују кутије, што

су их собом донела. Из једне искочи нова велика лутка, обучена у свилу. Лутка је умела да спушта и диже очи, да плеска ручицама и игра у круг. Сви су је с дивљењем гледали: девојчица, дечак, мачак, Џици и Звонко. Дечак хтеде да је помилује, али му сестра рече:

— Ево теби твоје железнице, мени је мама лутку купила.

Сви сад појурише да виде железницу. А она, чим је извадише из кутије, поче да лети по соби, и да хукће. Деца од радости потпуно заборавише на своје старе играчке. Звонко и Џици су залуд око њих облетали и умиљавали се; деца их и не погледаше.

Тако се продужи целе недеље дана. Да су Звонко и Џици можда причекали још мало, деца би их поново заволела, чим би се заситила нових играчака. Али њих двоје беху врло увређени и решише да оду каквој другој девојчици или дечаку, који би их више волели и с њима се играли. Једног вечера кад су се опет нашли сами с мачком, он зажмирка својим зеленим очима па рече:

— Ја знам у нашој улици двоје сиромашне јадне деце, која никада у свом животу нису видела играчака. Једном сам се био увукао у њихову собу и чуо, како чезну за луткама и пајацима. Ја вам предлажем да сви троје напустимо ове незахвалне богаташе, па да вас одведем до тих сиротих малишана. Они ће нас мазити и по цео дан се с нама играти.

— Цин, — цин, — плесну лименим длановима Звонко. — Ја пристајем, одмах нас води тој сиротој дечици.

И Џици пристаде да се пресели, те тако сви троје још истог вечера пођу. Мачак напред да показује пут, а њих двоје за њим. За њих двоје пут по калдрми био је доста тежак, јер су дотле ишли само по кући, те их мачак стави на леђа и тако приспеше пред кућу сиротана. Стадоше пред врата.

— Пост! — учини мачак, — да чујемо да ли су код куће.

И сви троје се ућуташе а из собе се чули звонки дечији гласови:

— Како би сада дивно било, кад би однекуд залутала у нашу собу каква луткица. Имали бисмо с киме да се играмо.

— А ја бих више волео да наиђе пајак. Пајаци су немирнији. С њима се боље игра...

Али дечко још и не доврши, а на вратима се зачу:

— Куц! Куц!

То је Звонко лупнуо својом шачицом.

Врата се бојажљиво отворише, јер су малишани познали да то не куца њихова мама. У први мах никога не опазише, јер је био мрак, али мачак замаука:

— Довео сам вам своје мале пријатеље. Они ће отада увек код вас живети и са вама се играти.

Тек тада деца угледаше ко су њихови гости, па заплескавши радосно уведоше их све троје у собу.

Сирота девојчица, кад виде како је Џици лепа, жарко је загрли и стаде је љубити. Дечак узе пајака, диже га на раме и стаде с њим трчати по соби. А мачак скочи на столицу посматрајући кроз трепавице изненадну радост сиротана.

Никада толико среће није било у тој сиротињској собици. И деца скоро не верујући свом срцу и својим очима стадоше испитивати мачка:

– Је ли истина да више никада нећете од нас отићи?

– Никада, никада! – повикаше у глас мачак, Џиџи и Звонко.

Тако сви троје остадоше ту за увек. И после још много, много година, када су деца већ била одрасла и остарила, сећали су се лепог вечера кад је Звонко закуцао на њихова сиротињска врата.

ЧИКА-МРАЗ

Пробуди се рано мали Станко па отрча прозору да види пада ли снег. Те зиме и он се почео санкати; дотле је био врло мали, те није ни знао шта је то снег и санкање. Али тог јутра окна су осванула замрзнута, по њима се била ухватила фина ледена покорица, па се није могло напоље видети. Станко дотле не беше никад опазио таквих прозора, и зачуђено упита маму:

– Мамице, ко је прилепио ове сјајне лиске по прозору?

Мамица загрли Станка па му рече:

– Чика-Мраз је ноћас заледио прозоре и нацртао по њима те дивне сребрне гране.

– А ко је то, мамыце, чика-Мраз? – упита радознало Станко.

Тада га мама опет загрли и поче му причати:

– Чика-Мраз је пустињак. Он живи на једној високој планини. Лети се сакрије у гудуру и отуд не излази, јер му лето много шкоди. А чим наиђе зима, он излази из гудуре и седа на највиши камени престо у планини.

– А какав је чика-Мраз, мамыце? Је ли стар као наш деда?

– О, још много старији, – одговори му мама. – Он је сав сед, и штогод такне својим прстом, то постаје бело. Ето, он је ноћас куцнуо на наш прозор и окна су побелела од леда.

– Зар он силази са планине? – упита мали Станко.

– Силази, разуме се. У руци носи ледени штап, а на ногама ледене чизме. Кад он у њима иде, земља се мрзне. А кад чика-Мраз провоза чамцем по реци, она се одмах заледе и постане као велико беличасто огледало. А кад седи на свом планинском престолу и махне леденим штапом кроз облаке, они се претварају у снег и спуштају на земљу.

Станку се све више свиђала прича о чика-Мразу, па мољаше маму да настави, што она врло радо учини:

– Чика-Мраз много воли добру децу, – рече она Станку. – Исто тако он је пријатељ сељака. Он им помаже да узору њиве. Обично у ноћ кад сељак и не слути, чика-Мраз се спусти са планине носећи ледени плуг у рукама, те узоре за ноћ оно, што би сељаци орали десет дана.

Кад чу све ово мали Станко пожелеле да види чика-Мраза и замоли маму да га пусти напоље. Она га пусти, само му рече да не сме излазити из дворишта.

Чим Станко изиђе у двориште, погледа да чика-Мраз случајно још не стоји под њиховим прозором. Али тамо није било никога. Он онда завири, да се није сакрио иза дрвета, па иза кућине кућице. Међутим, ни ту га не нађе. Зато Станко изиђе на улицу да га тражи.

А знате ли где је био чика-Мраз? Седео је иза плота и лупкао леденим штапом по земљи. Па чим угледа да Станко пожуре из дворишта, пође за њим да га чува, јер је могао врло лако залутати или се оклизнути на леђу. Тако су ишли неко време улицом: Станко напред а чика-Мраз иза њега. Али детиње су ноге биле млађе и чика-Мразу се досади да трчкара за њим, па потајно, да га Станко не опазе, уштину га за уши.

– У-ху, – хукну малишан од зиме, протрља уши, али настави своју шетњу.

Кад чика-Мраз то виде, уплаши се да дете не залута, па га снажно лупи својим леденим штапом по једној, па онда и по другој руци. – У-ху, – опет хукну Станко од зиме, завуче руке у џепове, али и даље настави шетњу скрећући у другу улицу да и тамо потражи чика-Мраза.

Онда чика-Мраз љутито потрча за њим и удари га својим штапом по образима и стави му мало леда у нос. А то толико заболи Станка, да поче гласно плакати и заборавивши потпуно на чика-Мраза потрча натраг кући.

Мама га је већ забринуто чекала на капији, узела га на руке и унела га у собу и стала карати:

– Видиш, шта буде кад деца не слушају. Чика-Мраз ти је иштипао уши и истукао по ручицама. Али ако будеш добар он ће ти после подне послати пуно снега, па ћеш се санкати.

Тако је мама говорила, а чика-Мраз, који је допратио Станка до куће, стојао је под прозором и све чуо. Нарочито му је било мило кад је Станко обећао мами да ће бити добар. Зато чика-Мраз збиља узео брзо свој штап и врати се на планину. Тамо размахну неколико пута по облацима, претвори их у крупан снег и посла их да падну на варош где је живео Станко.

А после подне тога дана мама одведе малог Станка на санкање, на неки брежуљак иза вароши. Тамо су се санкала и остала деца из вароши. А док су се она тако веселила на снегу, грудвала и санкала, чика-Мраз је седео у сенци шумице на пању. Слушао је како деца вичу и певају и било му је врло мило. Знао је да им је он ову радост причинио. Пред вече он сиђе међу децу да види иде ли им се кући, али она су била још у најбољем расположењу, и није им се још растајало са снегом. Њему зато би жао да их још растерује, па оде да прво посвршава неке друге послове: да заледи реку и пут који је водио вароши. Тек после овога он поново дође на брежуљак и поче да растерује децу кућама, да им се родитељи не би бринули. Према непослушнима је био врло строг штипао им је образе и тукао их по рукама.

А мали Станко се са осталима санкао до самог вечера, али чим осети да га нешто хладно лупка по рукама, сети се да ће то опет бити чика-Мраз, зато одмах послуша и оде међу првима кући.

Тако је било тога дана, а тако је после и целе зиме чика-Мраз слао малом Станку снега, тукао га по ручицама кад не слуша – али су увек остали добри пријатељи.

КАКО СУ ДРУГОВАЛЕ СВРАКА И ПАТКА

Живела је сврака на грани букве, у пропланку. Могла је, истина, мењати стан кад је хтела: у пропланку је било безброј грања, а око пропланка много других шума. Али њој је на тој грани букве било најпријатније, јер је у близини текла река и врло се јасно могло с те гране видети двориште суседне кућице. А сврака је много волела да гледа у то двориште, јер су у њему живели погоспођени рођаци птица: кокоши, певци, патке, ћурке и гуске. Она је са завишћу посматрала, како ујутру падају прегршти кукуруза и пшенице пред изгладнелу живину, док је она морала увек дуго да лута, да би нашла себи хране. Свиђало јој се и да гледа како се увече блистају окна прозорска, и разбијене разнобојне срце на буњишту. Сврака је уопште волела господство.

Једне недеље сврака се спремила у шетњу. Рано ујутру је устала и углачала кљун о кору дрвета, да би јој се боље сијао. Онда је дуго лупала крилима, да их истресе од прашине, ставила свој бели шалчић око врата и отишла до потока да се огледа. Била је задовољна својим изгледом: кљун се сијао, бели шалчић се издавао јасно од црномодрих крила и зеленкастог репа. Она задовољно прхну по пропланку. Час је скакутала, час се дизала на крила. Извиће на ливадицу. Отуд се лепо видело суседно двориште и кућица. Сврака отскакута до буњишта, и провири кроз плот. По дворишту се шетала, забацивши гордо главу, једна паткица. Сврака пожелела да се упозна с њоме, и прелетевши плот уђе у двориште.

И стадоше једна другу радознано завиривати.

– Хоћеш ли да мало заједно летимо? Најпријатније је рано ујутру дићи се мало у зрак.

– Радо бих летела, – одговори паткица свраки, – али крила су ми кратка, и рђаво летим. Боље да мало пливамо.

Али како сврака није знала да плива, споразумеше се да једна другу уче: паткица свраку пливању, а она њу летењу. Тако њих две пођоше у шетњу. Шумске суседе свракине гледале су радознано кроз грање, како нове пријатељице весело ливадам шетају. Сврака је причала о шумском животу, а патка о забавама и гозбама у дворишту. Пред вече је сврака свратила у двориште и послужила се житом код своје умиљате пријатељице.

Друге недеље паткица је ишла у походе свраки у пропланак, и дуго су шетале покрај реке. Патка је хватала рибе и пуноглавце, бућкала се по вировима, силом увлачила свраку у воду и прскала је шиштећи кроз кљун.

После су се све чешће виђале, и бивале заједно од јутра до мрака. Једино се увече растајале кад је патка ишла на спавање са осталим становницима дворишта у малу кућицу, оплетену пружењем.

Међутим, једног дана паткица не дође на састанак у шуму. Узалуд је сврака гледала уз реку неће ли је угледати да плови, она није долазила. Другог дана сврака оде до дворишта, али ни тамо је не нађе. Сврака хтеде да се распита код кокошки шта се догодило с њеном пријатељицом, али је оне нападоше и истераше из дворишта мислећи да је дошла да тражи хране. Онда она побеже у шуму, на своју букову грану, и поче горко плакати за паткицом. Сигурно је веровала да су је газде заклале.

Тужила је она тако сваког дана за својом пријатељицом. Дању је забринута облетала околину, неће ли је ипак где угледати; а ноћу кад би видела да је нигде нема, опет би гласно плакала. Ово свракино понашање досади се Див-Гаврану, највећој птици у тој шуми, па јој рече:

– Поштована суседе, престани једном да ме ноћу будиш својом писком, иначе ћу морати да бежим у другу шуму.

А сврака му одговори:

– Див-Гавране, не љути се, већ ми помози да нађем своју пријатељицу.

А он јој збиља обећа да ће пронаћи паткицу, само ако је још у животу.

А ево шта се било догодило с паткицом (знам да једва чекате, да вам то кажем): Једног дана њена газдарица реши да је прода, јер је паткица била немирна, луталица, и увек мршава, те је нису могли клати. Свеза јој тад ноге, пребаци је преко обрамице и однесе у град на трг. Тужно је било сељанчици патки у граду. Двориште од камења, нигде дрвета ни травке, а у малој кућици од жице било је врло суморно, јер није имала друштва. Истина нове газде су јој давале да једе колико хоће, али њој се ништа није јело и све је више мршавила. Али најтеже јој је од свега било што није више могла шетати са својом пријатељицом свраком. Гледајући у небо увек је мислила:

– Зашто се сад сврака не појави? Она бар може да лети куд хоће. Можда би ме некако могла и спасти.

Тако мислећи једном, угледа она неку огромну птицу, где крстари над двориштем. Тад поче гласно гакати, не би ли је та птица чула и слетела мало до ње. И тако се заиста и догоди. Птица се поче спуштати полако и паде на кров паткине куће.

– Ја сам Див-Гавран, – рече паткици, – и тражим свуд по свету патку, пријатељицу моје суседе свраке, хтео бих да је спасем и однесем натраг у село.

А паткица се обрадова, па рече:

– Ја сам пријатељица твоје суседе; молим те спаси ме.

Тад се Див-Гавран спусти на земљу, стави паткицу себи на леђа и диже се опет у зрак. За трен ока били су у пропаланку крај куће где се паткица родила и одрасла. Сврака од радости није знала шта да ради, само је радосно скакутала. А када су старе газде у дворишту опет угледале паткицу, толико су се обрадовале и зачудиле да су је заводеле више од свих становника свог дворишта.

Тако се и данас паткица и сврака друже, а са Див-Гавраном живе у великом пријатељству.

Мачкови – мудраци

Чућете сад како се то све смешно догодило.

У некој далекој земљи живела су два мачка мудраца. Они су умногоме личили на свој род, имали су реп, маукали су, волели су сланину, али су проповедали да не треба јести мишеве и да ће мачкови, који их буду јели, отићи у пакао. Поред овога они су учили и да лисице не треба да једу пилиће, ни пси да дирају зечеве. Били су за слогу међу животињама. Своје проповеди су држали у школском подруму. Многе старе мачке, мачкови и остале животиње су долазиле да их слушају, задовољно пљескале, али су и даље мачке хватале мишеве, лисице пилиће, пси зечеве. Нису могли никако да се одуче својих старих навика, иако су осећали да би то дивно било.

Мачкови мудраци су живели дуго у школи, слушали иза пећи како учитељ предаје ђацима, правећи се да ништа не чују и не виде. Они су тако изучили сву учитељску вештину и зато су намислили да отворе школу у којој ће проповедати о слози међу животињама и зверима. Али како њихова наука није утицала на старе звери и животиње, одлуче да у своју школу примају убудуће, само мале мачкице и остале млађе животиње, па да их они васпитају. Мачкице су смеле имати само две недеље, зечићи недељу дана, пилићи су могли имати месец дана, исто тако лисичице и кучићи. Мишеви су могли бити и старији, пошто никоме није претила опасност од њих.

Како је школа била у селу, много се животињица уписало. Мишићи су се дели у првом реду, јер су били најмањи. Иза њих су били пилићи, па маце, па иза њих кучићи и мале лисице. Сви су живели у искреној слози, јер су били врло млади и нису знали за свађе и неслоге у свету. Као и остала деца, они се нису у то мешали.

Мачкови мудраци су се са њима играли прво разних игара, да их ослободе. После су почели да их уче како се вуку косе и праве црте, јер су хтели прво да их науче да читају и пишу, па онда тек да им проповедају о миру.

Старији мудрац Жмиркало, написао је једног понедељника на поду подрумском слово: о, и показао им како се изговара. Прозвао је потом најмлађег мишића Цијукала. Залуд је раније објашњавао како се намештају уста, да би се изговорио глас: о, сироти мишић је говорио само: циу-циу.

Разљућен мишићевом глупошћу, мудрац прозове једно пиле:

– Хајде ти, Шарени Репићу, кажи глас: о-о!

– Пиу-пиу, – запиука Шарени Репић и седе задовољно, као да је тачно казао. Још љући мудрац прозва кученце Рундова, а оно накомтрешено залаја:

– Ав, – ав, ав!

Мала лија Љутица, која је била најбољи ђак у школи, диже шапу, да покаже како она зна, и мудрац је прозва:

– Кев – кев – кев, – закевта лија радосно, мислећи да је погодила.

Маца Улизица истрча чак до мудрачког стола, старог сандука, хвалећи се да зна.

– Мау – мау! – поче она умиљато извијати, надајући се похвали.

Кад виде мудрац да је и његова љубимица погрешила, и да их не може научити ни да читају, а камоли да се до краја живота слажу и воле, наљути се тако, да пожелеле да их све истуче. Али се уздржа и поче показивати слово а, надајући се да ће им то лакше ићи.

– Кажи, Циукало, а-а-а!

– Циу – циу! – уплашено зациука мишић, јер је слутио неко зло.

И збиља овог пута мудрац се толико наљути, да заборави своју науку како не треба мачке да једу мишеве, те појури на Циукала да га прогута. Направи се у подруму читава гужва; почеше мачке да јуре мишеве, а кучићи да јуре зечеве и лисице; лисице ударише на пилиће. Сваки је викао нешто на свом језику, гледајући да утекне жив и здрав из подрума. Мишићи се посакриваше у рупе на подрумском зиду. Пилићи, којима су за време школовања већ била порасла крила, излетеше испред лисица кроз прозор и сакупише се у грање дрвећа. Зечићи су умели већ добро да скачу, па поскакаше кроз врата, а кучићи за њима. Срећом се зечићи посакриваше у жбуње и тако спасоше. У подруму остадоше само мачкови мудраци и лисице. Они се срдечно поздравише, па лисице у шуму, а мачкови осташе у подруму да размишљају.

Не знам да ли још проповедају своју стару науку.

ОЧЕВИ У ШУМИ

Стари вук је седео забринут у својој јазбини. Сутра су били Очеви, а он још није био набавио играчке, којима ће се одрешити својим малим вучићима. Једном је из прикрајка чуо њихов разговор, причали су шта би који желео да добије за Очеве.

Најстарији је рекао:

– Ја бих волео да добијем за Очеве живог зеца. Зечеви могу високо да скачу.

– А ја бих волео какву лију. Јуче сам видео једну кад је протрчала шумом, па ми се свидела много њена жута бунда, – рекао је други.

Трећи је рекао:

– Истина је, лисице су лепе, али бих ја ипак више желео веверицу. Веверице су немирне, па бисмо се играли по цео дан.

Најмлађи је слушао своју браћу па узвикнуо:

– Не умете да бирате! Зар не знате да је јагње најлепша животиња. Ја бих једино волео да добијем јагње.

Стари вук је обично својим синовима испуњавао сваку жељу, али је ове жеље било доста тешко испунити, јер је све животињице требало живе ухватити. Зато је стари вук и био замишљен, и није му се излазило из јазбине.

Ипак, после подне обуче бунду и чизме, па пође у шуму. Снег је густо вејао, претварао жбуње у беле сметове и засипао путеве, и трагове звери.

Ишао је тако вук, ишао, кроз дубоки целац, на леђима му се ухватио снег као на каквом крову, а још никога да сретне. Кад га са неког дрвета лупи право у чело грудва снега. Вук застаде, зачкиљивши очима, да би кроз вејаницу боље видео, а однекуд с друге стране ударише га опет две грудве у леђа.

– Ко ме то гађа снегом? – љутито упита вук, јер не могаде никог да опазити.

А из дупљи букава помоли се неколико веселих веверица, и кроз смех му довикну:

– Ми, ми, дугорепе веверице. Хоћеш ли с нама да се грудваш?

Кад то чу, вук одмах умекша глас и одговори љубазно:

– Ја сам стар за то, али моја деца воле да се грудвају, ако хоћете, пођите за мном.

Чувши ово, многе се веверице опет сакрише у дупље, бојале су се да вук не смишља какво зло. Само једна врло мала искочи из дупље на грану и упита:

– А да нећеш да ме превариш и прогуташ?

– Не бој се, – обећа вук, – сутра је мој празник, Очеви, ником нећу зла учинити. Онда веверица пође са њим, распитујући колико има деце и јесу ли немирна. Понекад би мало заостала грудвајући се са вранама и врапцима, али би га опет брзо стигла.

Ишли су тако, ишли, кад ето ти чете зечева; искочи из чете и поче да прескаче вука, позивајући га у игру:

– Хајде с нама да се играш! Ми ћемо бежати, а ти нас јури.

И зечеви се стадоше грохотом смејати, јер су знали да су бржи од вука, и да их он никад не би могао ухватити.

– Ја не могу да трчим, већ сам стар, – рече им он, – али код куће имам четири сина, који би се радо са вама играли. Ако хоћете, пођите са мном.

Зечеви начинише широк круг око вука не смејући да му приђу сасвим близу. Из гомиле се издвоји само најмлађи зечић, неки несташко белог репа, говорећи:

– Ја ћу поћи с тобом, јер желим да видим како изгледају мали вукови.

Ишли су тако њих троје и кад зађоше већ у други крај шуме промаче покрај њих лисица.

– Удари је грудвом! – рече вук веверици, – Имам нешто да је питам.

Веверица тад удари лију по леђима и она се окрете, али спазивши вука хтеде да бежи.

– Хеј, лијо, – довикну јој он, – куда си то пошла?

– Идем у село да тражим хране.

– Немој се мучити; буди неколико дана мој гост. Ја имам код куће богату зимницу. Ево и веверица и зец су пошли, – додаде вук, јер је видео како она дрхти од страха.

Пре него што ће му прићи, лија опрезно упита:

– А да неко зло не смишљаш? Знам ја тебе, ти си стари крволок.

– Не бој се, сутра је мој празник, сутра су Очеви; тада никоме зла не чиним.

– Е, онда ти верујем, ако су сутра Очеви, јер ни моја мајка никада на Материце не хвата пилиће, – охрабри се лија и пође с вуком.

Снег је већ био престао и кроз шуму се боље видело. Зец и веверица су се узгред играли, а вук и лисица причали како је у шуми лепо када пада снег, и сећала се неких својих доживљаја. Утом угледају где путем иде сељак са јагњетом на рамену. Био је замишљен и гледао преда се. Вук тад предложи лисици:

– Хајде да му пресечемо пут; он ће се, кад нас угледа, уплашити и испустити јагње, па ћемо га ми узети.

Тако и учине. Нагло испадну на пут пред сељака, а он се преплаши, испусти јагње и побегне у село. Лисица онда натовари јагње вуку на леђа и наставе пут. Јагње неколико пута покуша да одреши ноге и да побегне, али му вук као и осталима рече да се ништа не боји и да му се никакво зло неће десити.

Пред само вече приспеше вуковој јазбини. Мали вуци су већ спавали. Дуго су чекали оца да се врати из шуме, па су тако и задремали. А стари вук, кад се увери да му деца спавају, уведе зеца, лију, веверицу и јагње у јазбину и сакри их иза сплета жила. Тамо им даде да вечерају: лији сувог мяса, зецу неког лишћа, веверици шаку ораха, а јагњету сена и мекиња. После овога и вук леже да спава у јаму пуну сувог лишћа.

Рано ујутру, тек су врапци почели да се буде и зора да се плави по снегу, пробудише се вучићи и одмах отрчаше да вежу старог вука. Један га тобож ухвати зубима за ногу, други за уво, трећи за реп, најмлађи му препречи пут да не побегне.

– Нећемо те пустити, док нам се не одрешаш! Шта си нам донео из шуме? Где си сакрио поклоне? – заграјаше вучићи:

А вук викну:

– Хеј, моји гости, јесте ли будни!

Иза жила први искочи зец, па за њим веверица; лија однекуд опрезно помоли своју њушку а јагње заблеја. Вучићи одмах пустише оца, и појурише да сваки узме животињицу, коју највише воли. Њиховој радости није било краја, никад тако лепих поклона нису добили. Брзо су се спријатељили и са лијом, и са јагњетом, и зецом и веверицом, а и они се брзо ослободили и стали слободно да скачу по јазбини. После су изишли на снег и грудвали се до увече. А тако је после остало и целе зиме.

Вук и вучићи су чували своје госте од околних зверова, све док су код њих били. А и после, кад су вучићи порасли и кад су се њихови пријатељи вратили својим кућама, пријатељство је између њих остало исто. Често су један другима ишли у походе, а кад би се случајно у шуми срили, увек су застајали и дуго разговарали.

КУЦА ВАУ У ЗАБАВИШТУ

Вау је посматрао узнемирено куд се Мира спрема. Мама јој облачи нове ципеле и ставља јој нову капу, као кад се иде у шетњу. Вау се тад умири, у нади да ће и њега као и увек повести са Миром. Али шта то Мира још узима собом? Мама јој ставља на леђа шарену торбу, какву Вау још никад није видео на Мириним леђима. Зато он почиње опет узнемирено да лаје, бојећи се да Мири не прети каква опасност. Али мама прстом показује да Вау треба да легне у свој кут, и одлази некуд журно са Миром.

Када је остао сам Вау поче плакати, не што се бојао самоће, него што и њега нису повели у шетњу. А морио га је и страх због Мире. Зато брзо напусти угао у коме је лежао и попе се на столицу да види кроз прозор куда ће мама одвести девојчицу. И опази збиља како је мама брзо, брзо одведе низ улицу и скрете за први угао. Више се ништа није могло видети, и Вау се опет тужно врати у свој угао, обузет страшним бригаама. Њему се чинило да ће девојчицу у шетњи нападсти неко туђе куче, или ће је можда неко хтети да бије, а он, неће бити ту да је брани. Јер увек кадгод је мама Миру хтела да туче, Вау је притицао у помоћ и скикао жалосно све дотле, док јој мама не би опростила. А кад би у шетњи, на Миру залајало неко туђе куче, Вау би га тако страшно погледао и јурнуо на њега, те му више није падало на ум да Миру дира.

Зато је Вау био љубимац Мирин и најбољи њен друг. Она је с њим делила и ручак и вечеру, а понекад, кад мама не види, пуштала га је и да спава на њеној постељи.

Али куд је то мама одвела Миру тако рано ујутру, кад се обично још не иде у шетњу? И зашто се отуд вратила без ње сама? Вау никако није могао да дође к себи од чуда и тужно је облетао око маме лајући све више и више. То је на његовом језику значило:

– Где је, где је Мира?

Мама се једва досети шта је Вау пита и рече милујући га:

– Мира је у забавишту. Она сад има пет година и мора да учи песмице и бројање.

Вау је отприлике разумео да је то нешто врло важно, али, ипак није нимало одобравао одсуство Мирино. Сваки час се пео на столицу да види иде ли – али ње никако нема па нема.

Тада он опет поче скикати око маме молећи је да Миру врати и она збиља мало после оде опет некуд, низ улицу, и врати се са девојчицом. Вау није знао шта ће од радости: вртио је репом, хтео да скочи у крило Мири, њушио јој ручице и одело, да се увери, да ли је збиља опет ту. После су заједно ручали, то јест она је од свога ручка увек спуштала мало у његов тањир. Затим су изишли у двориште и сити се наскакали. Вративши се у собу Мира је стала да чешља лутку а Вау је посматрао час њен посао, час нову шарену торбу. И био је врло срећан.

Међутим, сутрадан ујутру поновило се исто. Мама је обукла Миру и ставивши јој торбу на леђа одвела некуд, а Вау је опет остао сам. Али сад је већ стао да размишља како би се у том злу помогао. Покушао је да њушком отвори врата, која је мама била добро закључала. Онда је узалудно покушавао да изиђе на прозор, чудећи се како не може да се прође кроз стакло, и наслањајући снажно на њега њушку. Тако размишљајући сачека опет Миру, и срећан што је види живу и здраву, закleo се да је неће више саму пустити.

Зато Вау сутрадан кад се мама врати и отвори врата побеже журно низ улицу којом је ујутру одлазила Мира. Знао је да треба скренути за угао, али даље није знао више ништа. Срећом сретне свог старог пријатеља пса који је, и Миру познавао и он му рече да се дете налази у великој белој кући у трећој улици. Тај пријатељ пас га отпрати до тамо, па се врати, а Вау уђе на широка двокрилна врата и нађе се у пространом трему. Поњушивши мало плоче на поду, осети на њима мирис Мириних нових ципела и пође за њим уз степенице, па опет ходником право до неких врата. Ту је престајао траг, ту је сигурно, иза тих врата, била Мира. Вау послуша и хтеде да полуди од среће, кад иза врата чу њен звонки глас.

– Куц-куц! – закуца Вау прво учтиво и тихо репом на врата.

Али га нико не чу. Онда он закуца још јаче и поче лајати, и врата се широм пред њим отворише. Вау се прво много збуди, јер у соби беше пуно девојчица, а потом као стрела полете у угао где угледа Миру и стаде је весело њушити.

Она се много обрадовала а и друге се девојчице нису љутиле због ове посете, напротив наједном се у забавишту диже радосна граја. Столичице стадоше падати, коцке поређане по столовима испретураше се.

– Мир, мир! – заповеди учитељица. – Да ли је то твоја куца, Мירו?

– Јесте, то је мој Вау, – рече она поносито.

– Добро, нека Вау причека мало у ходнику, док не пођеш кући. Тамо чека и Верина маца, – рече учитељица.

Затим приђе Мириној куци да је изведе напоље. Али је Вау мислио да ће богзна шта са њим да раде, можда да га опет негде ухапсе далеко од Мира, и стаде тако тужно цвилети, те га учитељица мораде да остави у учионицу.

Морам признати да Вау није имао нимало дара да буде ђак, нити је умео да буде миран као деца у забавишту, али се ипак смири кад га Мира помилова рекавши му умиљато:

– Буди добар Вау, кад одемо кући, сити ћемо се наиграти.

И тако Вау поче да пази заједно са девојчицама шта учитељица ради, како ређа у вис и после опет руши разнобојне коцке, зидајући деци, час куће, час мостове, час неке високе куле. А кад је учитељица пред подне почела да пева са децом и Вау се придружио, ма да није био много музикалан.

На улици је мама чекала Миру и много се изненадила кад је угледала како Вау трчи крај ње. А сутрадан је морала опет да му дозволи да пође у забавиште, јер су и он и Мира надали велику дреку. Само учитељица га није више пуштала у учионицу, него је увек са Верином мацом морао да чека пред вратима, док се час не сврши. Али се Вау и са овим задовољио: могао је бар с Миром да буде на одмору и да је чува улицом.

Касније кад је мама видела како Вау верно чува њену девојчицу, пустила ју је да сама са њим иде у забавиште.

МИЛОСРДНА МАЦА

Живеле су две маце суседе, у неком великом граду. Сива је становала у сутерену, а бела на првом спрату у истој кући. Једнога дана када је пошла бела маца у шетњу, сретне мачкицу из сутерена на степеницама. Мачке се нису познавале и обе се овом сусрету много зачудише.

– Мау, зар живиш и ти у истој кући? – упита бела маца.

– Миу, живим доле у подруму, а одакле си ти? – рече друга.

– И ја станујем у овој кући, на првом спрату. Име ми је Белка, а теби?

– Мени Цица. Хајде да се шетамо.

Тако пођу заједно у шетњу. Спустивши се низ камене степенице, брзо изиђу на улицу. Маца из подрума са дивљењем је гледала своју другарицу, која је имала дивну плаву машну око врата, украшену златним прапорцима. А сирота Цица била је тако мршава, није имала никаквих украса, и понашала се уплашено као јадна мала деца која живе у беди.

– Има ли у кући где ти живиш деце? – упита она Белку.

– Нема ниједно. Саме живимо ја и моја газдарица. Она ме много мази, храни ме само млеком и сланином. Имам и свој креветац у корпи крај пећи, али ја често побегнем да спавам у кухињи, тамо ми је лепше. А ко су твоје газде?

Цица таман хтеде да одговори, али неки ауто пројури крај њих и оне уплашене побегоше у мали дечји парк, што се као троугао утиснуо између високих кућа. Шетајући белим шљунковитим стазама Цица исприча да живи у породици сиромашног неког димничара, који има пуно деце. Хвалила је своје газде, трудећи се да објасни што јој нису око врата везали машну.

– Димничари су сиромашни, немају пара да купе машине ни за своју децу, а камоли за мене. Али и они мене увек мазе...

– А да ли ујутру пијеш млека? – прекиде је Белка.

– Не пијем, – рече снужено Цица, – ни њихова деца не пију.

– Па чиме се онда храниш? – упита Белка.

– Обично хватам мишеве по ходнику подрумском, али их нема увек, па сам често гладна.

– Слушај, дођи сутра ујутру код мене у госте, па ћемо поделити мој доручак, – позва бела маца Цицу, јер јој беше жао што гладује.

Још су тако неко време маце трчкарале парком, поиграле се с децом што су градила кућице на гомили песка. Онда су се спустили у нечији туђ подрум, где

је Цица често одлазила да лови мишеве. Тако су мало скакале по дрвима, поњушиле да није случајно који миш изврио из рупе, и око подне се вратиле кући.

Сутрадан рано ујутру Цица се испела до првог спрата, где је Белка већ чекала и одвела је одмах у кухињу. Тамо је све мирисало на тек скувано млеко, изливано у Белкину зделицу. Таман су њих две поделиле доручак, а у кухињу уђе газдарица и рече весело:

– Гле, Белка је довела госте.

Затим извади из ормана парче сланине, подели га мацама, и опет негде оде. Видећи како је Цица изгладнела, Белка јој поклони и свој део сланине, а потом је поведе да јој покаже све одаје. Прво је уведе у најомиљенију одају за маце – собу где се чува јело. Цица је пожудно удисала мирис свежег меса, што је стојало негде скривено, обухватајући једним јединим погледом, све кутове где се могло налазити закључано јело. Потом су – маце отишле да разгледају собе. Било је тамо угодно корачати и ваљати се по неким застирачима на поду и јурити се по глатком паркету и Цици се никако није враћало кући.

Пред ручак су опет заједно отишле у шетњу чак до мансарде. Тамо је Цица знала нека дивна места за игру. Пролазило се кроз много полумрачних ходника и потом се кроз нека увек отворена врата ишло на таван. Скоро читав сат су маце скакале по тавану, играле се жмуре, пузале уз греде. Чак су и на једног миша наишле где се уплашено шћућурио близу димњака, али га нису дирале, јер су биле врло сите.

На растанку је Цица позвала Белку да сврати после подне до ње. И збиља после подне се зачу у подрумском ходнику неко маукање. Цица и сва димничарска деца појурише да отворе врата, и јако се обрадоваше кад угледаше тако малог, белог госта. Деца одмах познадоше да је то маца са првог спрата и весело узвикнуше:

– Мама, ево маце са прапорцима! Хајде да јој не дамо да иде од нас. Тако је лепа.

– Поиграјте се мало са њом, па је пустите да иде својој кући, јер немамо чиме да хранимо ни нашу Цицу, – рече мати и продужи да шије.

За то време је Белка изненађено гледала око себе, јер је мислила да у подрумима станују само мишеви и дрва се чувају. У димничаревој соби било је заиста као у правом подруму: мрачно и мирисало на влагу. По поду није било меких застирача, те су Белкине шапе брзо озебле, чим се спустила са кревета.

– Води ме да видим како је у кухињи, – шапну она Цици, тамо је сигурно топлије.

– Ми немамо праве кухиње, одговори јој она исто тако тихо, – моја газдарица кува у соби.

– А где чувате јело? – упита Белка.

– Ми све што имамо одмах поједемо, немамо шта да чувамо, – рече Цица.

Деца опет почеше викати, учити на глас, плакати. Тешка машина, на којој је мати шила, лунала је све јаче и јаче.

– Да ли је код вас увек оваква вика? – упита опет Белка, која је код своје куће била навикла на тишину.

– Увек. Газдарица шије и дању и ноћу, не могу никад на миру да спавам.

Деца су ускоро потпуно заборавила на маце и оне уграбе прилику да кроз отшкринута врата побегну напоље. Кроз мрачне и набијене земљом ходнике, Цица испрати своју другарицу до степеница, обећавши да ће опет сутра ићи до ње на доручак.

Од тада је добра маца Белка увек позивала своју другарицу и на ручак и на вечеру, а често и на преноћиште. Јер често и маце имају милосрдно срце и не могу да дозволе да им другарице гладују.

БОЖИЋ-БАТИНИ ЦРТЕЖИ

На крају вароши становала је та мала девојчица. Када би јој се родитељи вратили с рада, хукнули би уморни говорећи како им је кућа иза божјих леђа. А девојчици би говорили да и Божић-бата зато не може обично да доспе са својим играчкама до њихове кућице. Он раније све пораздаје и кад дође на крај вароши и погледа у своју торбу – види да је празна. Зато је девојчица увек пред Божић молила родитеље да се преселе мало ближе, како би и она могла добити играчака.

Једног Бадњег дана девојчица легне рано да спава, у нади да ће можда ујутру наћи коју играчку под узглављем. И усни тад врло чудноват сан. Као вири она кроз прозор, а улицом иде Божић-бата беле браде, у златној мантији, поштапа се као да је под великим теретом година. И таман је девојчица хтела да га викне, а он сам уђе у собу, и седе на постељу. Био је врло чудан Божић-бата. Уместо очију као да су му сијале звезде на лицу, и вејао је око њега мирис облака и неба. Он помилова девојчицу по златној коси и рече:

– Раздао сам већ све играчке. Има тако пуно деце у вашој вароши, па док сам стигао до твоје куће није ништа остало.

– А зашто мени ниси бар једну сакрио од друге деце и донео? Зашто ми никад ниси донео играчака? – питала је кроз плач девојчица.

А Божић-бата је опет помилова по глави, вадећи из торбе неку таблу пуну златних цртежа, и рече јој:

– Погледај, овде су насликане све могуће играчке, кола, аутомобили, дворци и једна царица.

– Ја хоћу праве играчке, – заплакала се девојчица.

А Божић-бата се само смешио својим очима као звезде и говорио:

– Немој плакати и добро ме слушај. Дар који сам теби донео бољи је од свих дарова, али само под условом да будеш добра. Ако прође година дана а ти никога не слажеш, све ове насликане играчке претвориће се у праве. Ако прођу три године, а ти не украдеш ни парче шећера, сви ови насликани дворци и аутомобили претвориће се у праве, и све ће то бити твоје. Ако у томе богатству не заборавиш сиромаше и будеш им увек помагала, постаћеш царица у најлепшој земљи на свету.

Рекавши то Божић-бата јој остави таблицу са златним цртежима и ишчезе.

Ујутру златокоса девојчица исприча свој сан родитељима, весела што ће кроз годину дана имати гомилу играчака, јер никада није лагала. Пролазили су дани, недеље и месеци и девојчица није ниједну лаж изустила. Међутим, било је толико много искушења. Понекад нешто разбије, и страх је буде да призна мами, али ипак не слаже. Више је волела да добије батине за грешку, него да сакрије истину. Тако је прошла година дана и дошао други Бадњи дан. Девојчица стави таблицу са златним сликама под главу, уверена да ће се преко ноћи насликане играчке претворити у праве.

И заиста тако је и било. Кад је на Божић ујутру радознало подигла узглавље, стојао је читав вашар играчака. И све онакве, какве су биле насликане на таблици. Дотрчаше и родитељи да виде, не верујући својим очима. Дотрчаше и деца из суседних кућа, и како Божић-бата обично није ни код њих свраћао, девојчица им раздаде половину својих играчака.

Кад мину прва радост због играчака, девојчица се сети шта јој је Божић-бата казао. И помисли с поносом да јој је и тај услов лако испунити, јер никад у животу није ништа украла.

Међутим, њени родитељи су били у то време још сувише сиромашни, и често није имала ни хлеба да једе, па је морала у школу гладна да иде. По неки пут би пружила руку да узме крадом румени хлепчић од чиче који је продавао деци ужину у школском дворишту, али би се одмах тргла сетивши се Божић-батиних речи. А у гладовању су године споро пролазиле, и девојчици се чинило никад неће доћи дан кад ће бити богата и имати дворце и хлеба колико јој срце жели.

Ипак су и те три године прошле, а девојчица није ни корице хлеба украла. И на Бадњи дан увече она с неверицом погледа златне дворце на Божић-батиној табли, сумњајући да се и те слике могу претворити у стварност.

Али кад се ујутру пробуди, задивљено отвори очи не досећајући се онако буновна шта то може бити: лежала је у златном кревету, обучена у свилу; свуд око ње тако исто блистала се раскош. Утом је ушла нека девојка и донела јој на послужавнику доручак. Она брзо, онако изгладнела, прогута један колач, и у том часу се сети у чему је ствар. Брзо скочи, обуче се, и изиђе да види шта све има око њеног дворца.

А околo дворца су били вртови посути срменим ињем, и језера пуна беличасте, полуслеђене воде. И високо, преко највишег дрвећа, дизала се златна ограда. Девојчица се није могла надивити. Поново се врати у дворац да пробуди своје родитеље, али су већ и они били будни и доручковали. Тако су први пут у животу Божић провели сити и задовољни.

Девојчица се није после ни у богатству погордила, помагала је сиромаше, и, како сам чула, Божић-бата ју је учинио царицом у најлепшој земљи на свету.

ПРОСЈАК У ДЕЧЈЕМ ВРТУ

Неки стари, стари просјак створи се једне недеље пред градском црквом. Свима се учини врло необичан; није личио на друге просјаке. Глас му је био много блажи, очи су му биле много лепше него код других просјака. И оде-ло његово, ма да је све било искрпљено, изгледало је друкчије него код осталих просјака. Зато су га људи, излазећи из цркве, неповерљиво или радознано гледали и скоро га заобилазили.

Једни су говорили:

– Овај нам се просјак чини много сумњив, мора да је нека ухода!

Други су говорили:

– Овај просјак има тако беле руке, као свеци на иконама!

Трећи су говорили:

– Овај просјак има благ глас, као да је дуго у цркви певао!

Неки од њих му пружише коју пару, а неки га мимоиђоше, журећи својим послом. А чудновати просјак помисли:

– Људи су или неповерљиви, или равнодушни, код њих нећу много напросити. Идем да потражим децу, она су сигурно много боља.

Тако рече и изиђе полако из порте.

Ишао је тако, ишао, па наиђе на неки врт, где су се деца играла. Просјак уђе унутра и седе на прву клупу, посматрајући их. Деца су, као зечеви, скакутала међу дрвећем, шаренила се по врту као огромни лептирови, и просјак иако беше дошао из краја много лепшег него што је земља, није могао од њих ока одвојити.

После неког времена он помисли:

– Е, сад ћу да видим какво срце имају, – и устаде са клупе.

– Оголио сам, немам шта да обучем, удели ми штогод Бога ради! – рече он некој малој трогодишњој девојци.

Девојчица му пружи своју марамицу говорећи:

– Ево, нека ти мама сашије кошуљу.

Чудновати просјак тада приђе малишану, што се играо на гомили песка.

– Обосио сам, немам шта да обујем, удели ми што Бога ради!

Дечак скиде своје мајусне ципелице, и пружи му их говорећи:

– Ево ти моје ципеле, само немој у њима много да трчиш, брзо ће се поцепати.

Просјаково је лице бивало све светлије. Он приђе двома девојчицама што су се лоштале.

– Гологлав сам, сунце ме пржи у теме, уделите ми штогод да главу заклоним!

Обе девојчице скидоше одмах са главе своје мале, налик на играчку шешире, и пружише му говорећи:

– Ево, стави их на главу, па ти неће бити врућина.

Просјак пође даље. На клупи угледа дечака, где једе колач напуњен вишњама.

– Гладан сам, – рече му просјак, – од јутрос нисам ништа јео!

Дечак беше принео колач устима, али га брзо пружи просјаку говорећи:

– Ево ти мој колач. Да видиш само како је слadak.

Онда просјак са својим даровима оде и седе на неку усамљену клупу. А у близини њега, играло се једно сиромашно дете пиљцима, па кад виде јадног, усамљеног старца, би му га много жао, те му притрча и пружајући своје пиљке рече:

– Можда ти је досадно? Ево ти моји пиљци, па се играј!

Он узе пиљке из детиње руке, и како их узе, тако га наједном несташе. Детету се учини, да се сиромашни старац на некој златној љуљашци подиже у небо.

И збиља се подигао на небо, јер није био просјак, већ анђео божји, који је сишао на земљу, да види јесу ли људска срца чиста. Кад исприча драгом Боги за дечији врт, а Бога рече:

– Нека девојчици, која ти је дала марамицу, увек звезда у сну светли. Нека су дечку, који ти је дао ципелице, сви путеви отворени. Нека девојчице, које су ти дале шешириће, увек сачувају младу душу. Нека малишану, који ти је покло-
нио колач, трпеза буде увек благословена. Нека сиротом детету, које ти је само пружи-
ло своје пиљке, срећа одсад сама излази у сусрет!

ПРИЧА О ПРОСЈАКОВИМ ПАРИЦАМА

Живео је стари просјак са своја три унучета у најсиромашнијем крају предграђа. Како деца нису имала родитеља, морао их је саме у кући остављати. Једини други чувар био им је верни пас Гаров.

Када би се просјак, сав изнемогао, вратио вечером са прошње, унучићи су већ обично спавали на заједничкој подераној сламњачи, разастртој по поду, а Гаров је дремао крај ватре. Стари просјак би тада тихо, тихо, да не пробуди малишане, стао вадити из џепа новчиће и кришке окорелог хлеба из торбе. Понекад би између ових кришки искочила и понека свежија и беља, а понекад, празником, и који колач.

За ово време Гаров би дошао до подераних клецавих старчевих колена, наслонио на њих главу, чекајући свој део. Старац је обично са Гаровом делио оне окореле кришке хлеба, а оне свежије и колаче остављао је унучићима за доручак, уживајући унапред у њиховој радости.

Бивало је и ретких дана кад просјак донесе са прошње доста новца и покаже га весело Гарову. Гаров је тада задовољно махао репом; он је увек умео да дели патње и радости свога бедног господара. Знао је Гаров да ће се за те новце купити деци обућа или мало одела или дрва, да се ноћу не смрзну. И мада је старац волео свог пса и радовао се кад га затече будног, још више је волео кад га и унучићи сачекају будни.

Тада се они искупе око њега, поседају му на колена и стану запиткивати, сва три у глас:

- Дедице, ко ти је дао овај колач?
- Дедице, ко ти је уделио овај слатки бели хлеб?
- Дедице, ко ти је поклатио овај динар?

А старац је био неки нарочити просјак и памтио је увек ко му је уделио и најмању корицу хлеба, па је радо одговарао деци:

– Овај колач ми је дао неки ђачић. Мама му била спремила за ужину, али чим је мене угледао да стојим пред школском капијом, смиловао се и пружио ми га. А хлеб сам добио од неке сироте праље. Сиромаси ми увек даду кад имају.

Тако би просјак говорио, а дечица слушајући га заспала му у наручју.

Бивало је и таквих дана, кад би старац дошао празне руке кући и суморно само помиловао унучиће и Гарова, немајући шта да им да.

Унучићи би се тада распитивали:

– Дедице, зашто данас ниси ништа донео?

– Дедице, зар нико данас нема хлеба?

– Дедице, зар нико данас нема пара?

– Понеко има, – одговарао би старац.

– Па зашто онда ниси тражио од оних који имају?

На ово питање старац обично није одговарао, него би само сагнуо главу, а Гаров погађајући о чему је реч и сам би утучено ћутао.

Једног празника, мислим да је било на дан причешћа, старац се дуго увече није вратио кући. Унучићи су већ били почели да дремају, али нису хтели лећи, док се не врати, јер су били врло гладни. Тек у неко доба врати се просјак и на велику радост деце просу читаву шаку новца на сто, и изручи торбу у коју је скупљао храну.

– О, колико парица! – гракнуше деца зачуђено. – Где си нашао толике парице?

А стари просјак поче да им прича тачно за сваки новчић од кога га је добио:

– Ову дводинарку добио сам од једне девојчице. Мама јој је дала да, пошто изиђе из цркве, купи кифлу. Али она је имала милосрдно срце и дводинарку је мени дала.

– А ко ти је дао ову пару? – упита најмлађи дечак, показујући на нов блистав динар.

– Један дечак. Он ме је био прошао већ неколико корака, правећи се да ме не види, затим се покајао, и вративши се пружио ми ову парицу.

– А ово од кога си добио? – упита опет најмлађи унучић, показујући на оловни црнкаст новчић величине динара.

– Ово сам добио од неког богатог господина.

– А зашто његова пара није сјајна као дечакова и девојчицина? – питала су деца зачуђено.

Стари просјак је могао, да је само хтео, да одговори и на то питање, али он само дубоко уздахну и саже главу.

Наједном деца угледаше пуно ситних блиставих полудинараца и један од унучића притиште прстом малу излизану такву парицу упитавши:

– А откуд ти ова мала пара?

Старац се трже из мисли, али одмах брзо одговори:

– То ми је спустила у шаку нека старица, говорећи: „Немам више, прими бар ово“.

Тако је просјак за сваку и најмању парицу испричао унучићима од кога ју је добио. А кад се деца већ заситише разгледања новчића, он им подели хлеб, кифле и колаче. Малишани прво поједоше сухе окрајке, поделише на троје једну кифлу, и један колачић, а остало оставише за сутра, јер су знали да има дана кад им деда ништа не донесе: ни хлеба, ни пара.

Кад су вечерали деда их доведе до прозора па рече:

– Погледајте на небо! Шта тамо видите?

– Пуно златних парица, – гракнуше деца радосно.

– То је зато, – рече им старац – што су добри људи данас поклонили бедним сиромасима пуно пара. Тако увек, кад људи кога дана буду милосрдни и уделе

понеку пару сиротињи, уноћ Бог проспе по небу ове златне парице. А у дане кад људи забораве просјаке и прођу крај њих као да их не виде, небо се замрачи, и нигде се ниједне златне парице не може на њему видети.

Малишани су задивљено слушали гледајући у звездано небо, па радосно кликнуше сви троје:

– Значи, људи су данас били врло добри!

После су увек, очекујући деда да се врати, извиривали кроз прозор да виде да ли је небо мрачно или пуно злата, и по томе су погађали да ли ће им деда донети хлеба и парица. А небо им је заиста увек тачно претсказивало.

МАЛИ ТОРБАР

Ево улице где живи мали торбар. Куће су у њој мале као да су куће кепеца, и гледају све само на једно око. И ко кроз врата улази, мора се сагнути добро, да се не би ударио. Дворишта су пуна корова и гладне деце. А кад куче протрчи овом улицом, дигну се облаци прашине и засну траву око плотова.

Кућа малог торбара је сасвим на дну, крај потока што тече кроз предграђе. Жуто је обојена и једино око на које гледа закрпљено је хартијом. Ту живи он са својом болесном мајком. Под њихове собе је од утабане земље, а дрвена постеља је испуњена сеном. И немају ниједног стола ни столице, јер обично стојећи једу, кад имају што за ручак. О гвозденом великом клину стоји на зиду обешен мали путујући дућан торбарев. То је дрвени послужавник по коме су поређана огледалца, чешљеви, сапуни, игле, чоколаде, иконице, побожне књиге, лопте, свираљке, пертле за ципеле, ђердани, гривне, кликери. Чегат ту није било. Али најлепше што је мали торбар продавао биле су свилене мараме које је радила његова мајка.

Чим се укаже зора, и док сви ви још спавате у белом као лабуд кревету, скочи мали торбар, протрља очи и брзо се обуче. Само увек све то чини тихо, тихо, да своју болесну мајку не пробуди. Онда скине са зида путујући дућанчић, пребаци каиш око врата и изиђе на улицу, на посао. А посао овај много је тежи од писања школских задаћа, од читања буквара, од рачунања. Безброј пута на дан он мора да викне, трчећи за пролазницима:

– Пертле за ципеле! Чешљеви! Сапуни!

Највише је волео да иде кроз села. Обично је тада свраћао чобанима, који би се искупили увек у гомилу око њега, гледајући зачуђено у шарени послужавник обешен о његовом врату. Али су чобани ретко имали пара, а морао им је свирале и хармонике давати у размену за хлеб и сир који је од њих добијао. Понекад им је и позајмљивао свирале до сутрадан, да се мало провеселе, када нису имали чиме да их купе.

По селима је ишао преко дана, а увече је трговао по граду, али не по предграђу где је живео, тамо људи имају новца једва за хлеб, већ по широким светлим улицама куд ходе богати, по кафанама и биоскопима. Трчећи од стола до стола, нудио је сасвим промуклим гласом:

– Чоколаде! Чоколаде! Чоколаде!

Али људи заузети неким својим бригама и разговором с досадом су одмахивали руком. И ретко се ко освртао на његов детињи промукли глас и његов путујући дућанчић. Људима се увек чинило да је боље да купе што им треба по великим дућанима. Зато се често враћао кући, болесној мајци, без ручка и вечере. Тада би се кришом у постељи, онако гладан, молио Богу:

– Боже, дај ми да сутра зарадим мало хлеба за ручак.

Бог је вероватно увек чуо његову молитву, али му због нечега није дуго помогао. И не могу вам објаснити зашто. Али једног вечера кад се враћао из кафана и биоскопа ништа не продавши, сrete га неко убого дете, баш на самом улазу у његову улицу. Било је босо, очи су му биле црвене и крмељиве, и поче трчати за малим торбарем молећи:

– Гладан сам. Дај ми да купим хлеба!

Мали торбар помисли да ће то бити неко сирото дете из суседства, па му рече:

– Данас нисам ништа зарадио, али дођи сутра мојој кући па ћу ти дати.

Али дете запомагаше:

– Умрећу од глади, ако ми не пружиш што за јело.

Онда се торбар сети да у свом путујућем дућанчићу има ипак нешто за јело, и пружи му две чоколаде говорећи:

– То једино имам за јело. Ни мајци немам шта друго да однесем.

То рече па пође весело кући да час пре све исприча мајци.

– То је био можда анђео божји, – рече му она, и поново склопи очи, јер је имала велику грозницу.

Прошло је тако опет дуго времена. Дечак се често враћао кући без ичега, и ретко би по нешто зарадио. И једном кад је случајно био доста новца добио враћајући се са неког вашара, сrete га опет оно дете и стаде молити:

– Мати ми је болесна; удели ми што, да јој купим вечеру.

А дечак му одговори:

– Данас сам доста зарадио; поделићемо све што имам, јер и моја мати је болесна, па морам и њој нешто да однесем.

Рекавши то, даде сиротом детету пола своје зараде, и исприча опет све, кад дође кући.

А мати као и пре рече:

– То је био анђео божји. Бог ће те наградити, – и помилова га благо по образу.

Дечаку би мило што је са анђелом божјим поделио вечеру, па одмах слатко заспи. Кад у сну му се јави то сирото дете. Било је исто као кад га је на улици срео, само је имало златна крила. Оно се насмеши на малог торбара и рече му:

– Дао си невољнику, кад и сам ниси имао. Поделио си с њим све. Бог ће те наградити за то.

Пробудивши се сутрадан мали торбар имаде шта и видети: његов путујући дућан претворио се у праву велику продавницу. И чега је раније имао један комад сад је порасло на стотину; а чега је имао десет комада, сад је порасло на хиљаду. И све је стојало поређано по дивним црвеним полицама: огледалца, чоколаде, свирале, кликери, чешљеви, и све тако редом. А наред те богате продавнице седи његова мајка, сасвим здрава, и смеје се говорећи му:

– Јесам ли ти рекла да је то био анђео божји.

БОЖИЋ СИРОМАХОВ

Неки сиромаш човек изиђе уочи Божића у шетњу, да мало разagna бриге и да потражи где-год хране и дрва. Тешко му је било гледати празну трпезу у својој кући, кад сви остали имају прешуну; и хладну пећ, кад код свих осталих букти весела ватра. А није знао ни шта да одговара свом синчићу, који га је сваки час запиткивао:

– Татице, хоћеш ли ми купити јелку? Татице, хоће ли и мени Божић-бата донети играчака?

Зато је изашао на улицу. Свуд око њега су журили људи и жене, руку пуних завежљаја; улазили су редом у све дућане и потом хитали кући. На њега нико није гледао, нико се није сетио да га упита, да и њему што не треба; нико се није смисловао на његов суморни ход, на његово танко и подерано одело, на његове празне руке, на његове очи које су жудно гледале у хлебарнице. Зато је сиромашу ту било још теже него у својој собици, и пошао је полако низ пут што води у шуму и у самоћу. У природи ма шта се збивало, не вређа никад човекову жалост, а често је и утеши.

Зато је сиромашу било много лакше, чим је зашао у шуму. Истина и у шуми се веселило. Птице су некуд журиле носећи у кљуну поклоне за своју децу. Зечеви су хитали сигурно да пронађу какву заосталу лиску купуса за Бадње вече. Лисице су такође с времена на време промицале стазом са бадњацима на рамену. Пролазиле су хитро некуд и друге звери, певушећи тихо. Јелке се такмичиле, која ће се пре накитити, да буде лепа кад сване Божић. Око чела су стављале ниске пахуљице, вешале о гране ледене свећице, и птице начињене од снега. А снег је тако брзо падао, као да му се чинило да ће те вечери на земљи бити много лепше још, него на небу.

И сиромашу није било криво ни тешко што се око њега веселе, напротив заборавио је мало на своју беду. Узгред је скупљао суве гранчице, да би бар ватру имао чиме да наложи, кад сване Божић.

Идући тако шумом сиромаш срете медведа. Био је сав обасут снегом, па се чинило да има белу бунду. Видећи како сиромаш снужено и брижно корача, са наручјем сувог грања, сажали му се, па довикну:

– Добар дан пријатељу, зашто ти пред празник тако тужан кроз шуму идеш? Сиромаш диже главу и одговори:

– Хтео сам за Божић да обрадујем свога синчића, да му купим мало посластица, али се без пара ништа не може.

– Пођи са мном у моју пећину, – рече му медвед, – ја ћу ти дати нешто да понесеш своме синчићу.

Сиромах послуша и пође са медведом до његове пећине. Тамо их дочека пуно малих меца и стара медведица. Они се прво уплашише, кад видеше човека, али медвед рече својој деци:

– Не бојте се, ово је сиромах човек. Довео сам га да му дамо мало меда за његовог синчића.

Кад то чу медведица, брзо оде у други крај пећине, донесе отуд два сата меда и пружи их сиромасу. А медвед му рече:

– Узми то, па жури кући, јер ће скоро вече.

Сиромах беше срећан при помисли како ће му се дете обрадовати и брзо пође кући. Успут сrete зеца. Носио је на леђима малу јелку. Када зека угледа сиромасу, трже се, али видећи га без оружја охрабри се и упита:

– Шта ћеш ти тако касно у шуми, кад су сви људи код своје куће?

– Пошао сам да растерам бриге. Сутра је Божић а ја немам ничим да обрадујем своје дете, сем овим саћем меда које сам добио од медведа и медведице.

Зеца се замисли, па ће рећи:

– Ево и ја ћу ти поклонити ову јелку, што сам био спремио за своју децу. Носи је својој кући.

Сиромах од радости пољуби зеца, и настави пут. Премишљао је како би дивно било када би јелу имао чиме да окити. На путу сrete две свраке. Оне су нешто причале, да се цела шума орила. Угледавши сиромасу намах заћуташе и једна га упита:

– Откуда ти, човече, тако касно у нашој шуми вечерас, кад је већ стари шумар одавно у својој кућици?

Сиромах им исповеди своју невољу, а оне га позваше собом, да пошаљу нешто његовом детету.

– Шта ми ви, сироте птице божје, можете дати, кад и ви живите само од милости небеске? – упита зачуђено сиромах.

– Пођи само, па ћеш видети, – рекоше му весело свраке.

Тако га одведоше својој кући, то јест под неко старо дрво пуно дупљи. Оне брзо уђоше у своју собицу и једна изнесе у кљуну киту најлепшег перја, црвеног, жутог, модрог, зеленог, каквог сиромах дотле није видео, па му га пружи с речима:

– Целога сам живота летећи по свету скупљала ово перје. Кадгод видим где на земљи лежи сјајно шарено перце какве птице, спустим се и дижем га кљуном. Понеси га, можеш њиме украсити јелку своме малишану.

Обрадова се сиромах не може бити више, мислећи у себи како су птице и звери племенитије од људи. Пролазећи испред неког дрвета где су веверице већ прослављале Бадње вече, око стола пуног лешника и ораха, зачу их како крцкају зубима љуске и застаде. А оне видећи неког пролазника, позваше га да сврати код њих на вечеру. Сиромах им онда рече како жури да час пре кући однесе дарове које је добио у шуми за свога малишана. Тек тада веверице, по његовом

изнемоглом гласу и поцепаном оделу, опазише колико је сиромашан и пружише му неколико шака лешника и ораха, да и он прослави Бадње вече како је обичај.

Тако се пуних руку сиромаш врати кући. Пред вратима остави јелку и перје, а са осталим стварима уђе у собу. Жена и дете, малаксали од глади, седели су загрљени чекајући. Угледавши га где долази пуних руку, потрчаше му весело у сусрет, а сиромаш поређа по столу мед, лешнике и орахе, говорећи малишану:

– Ово ти је послао један стари добри меда, и две мале веверице, које сам срео у шуми.

После овога су слатко вечерали, а кад је дете заспало, сиромаш је и јелку унео у собу и искитио је перјем, везујући за сваку гранчицу по једно, тако да се чинило да јелка гори разнобојним веселим пламеновима.

Сутрадан се дете рано пробудило, да види да ли му је преко ноћи Божић-бата што донео. А кад је угледало дивну перјем искићену јелку, радосно је запљескало рукама обигравајући око ње.

– Јелку ти је, док си ти спавао, послао Божић-бата по неком зеки, а потом су дошле птичице и окитиле је.

За ово време жена је наложила ватру, грањем које је сиромаш донео из шуме.

– Имамо сад ватре, и јелку, и меда, и ораха, али немамо брашно да умесимо чесницу, нити ћемо имати печеницу као други.

Таман је жена ово рекла а неко закуца на врата.

– Ко ли је то тако рано код нас сиромаша? – зачуди се она.

– То је сигурно полагајник! – рече сиромаш и отвори врата.

Имали су шта и видети. Пред вратима су стојали вук, јазавац и лисица. Угледавши их, малишан поче плакати а вук рече:

– Не бој се мали, ја сам дошао само да будем полагајник; а јазо и лија су ти нешто донели.

Сиромаш се склони са врата, а вук уђе те прочара ватру. За њим уђоше и јазавац и лисица. Лисица пружи жени кокош говорећи:

– Донела сам ти ове коке за ручак. Јуче су ми увече моје пријатељице веверице причале о теби, па сам им обећала да ћу и ја нешто донети.

А јазавац скиде са леђа џачић брашна и пружи га, с речима:

– Донео сам мало брашна; одвојио сам од своје зимнице, јер ми је зец јуче испричао у каквој беди живиш. Умеси своје малишану чесницу.

Онда и вук исприча како не би знао за сиромаша, да му медвед није казао, и замолио га да дође као полагајник.

После овога све три звери се поздравиле и одоше тихо као што су и дошле. А код сиромаша настаде весеље. Жена испече чесницу и скува једну коку за ручак. Умеси уз то синчићу колаче од меда и ораха. А сиромаш за то време певаше божићне песме.

Тако је то било. Да ли се сиромаш још кадгод у животу видео са својим добротворима, не умет вам рећи.

ЗЕБЕ ПЛАШЉИВИЦЕ

Рано, врло рано, пробуди се мала зеба, рашири крила и реп, па их залепрша, да би се раздремала. Због тога се занеха грана букве на којој је становала и са лишћа јој паде роса на главу, те се зеба лепо уми. После неколико часака пробуди се и њена сусетка, зеба са јеле, па кад угледа да је исток почео да бива ружичаст, узвикну:

– Тешко мени, како сам се данас касно пробудила: исток се већ румени! Зашто ме ниси ти звала? упита потом зебу која се прва пробудила.

– И ја сам се тек сад умила, одговори она. Јуче сам много летела, па сам се ваљда уморила.

Када се и зеба са јеле уми и раздрема, рече:

– Ја сам тако гладна. Могла бих сад одједном прогутати два зрна пшенице, три зрна овса, пет зрна конопље и целу гусеницу.

– Ја сам још гладнија, одговори јој суседа. Могла бих прогутати цело зрно кукуруза, пет зрна пшенице, седам овса, десет конопље и гусеница колико хоћеш.

– То је већ невероватно, узвикну зеба са јеле, то ти се само чини.

– Хајдемо сад до оних њива у долини, увређено јој одговори другарица, па ћу ти показати.

Тако зебе излете из шуме, па се упуте њивама и ливадама што су се шарениле у долини. А у том часу сунце се баш родило и сишло у реку да се окупа.

– Гле, сунце се већ купа, а ми још нисмо доручковале узвикну оне у глас, па појуре до прве њиве.

И баш су се спустиле неколико метара изнад узреле пшенице, кад угледају како усред ње стоји неки чича, на глави му подерана шеширина, лактови му испали из рукава и држи велику тојагу у руци.

– Мене је страх од деце, а камоли од чича, рече једна.

– Хвала Богу, кад смо само живе побегле, одговара друга. Хајдемо сад у конопљу, тамо ваљда нема никога.

Тако прхну конопљи, унапред се радујући, како ће слатко доручковати. И таман приспеју до изнад вратница врта, где је она расла, кад угледају тамо стоји нека ужасно висока баба, обучена у дугу прљаву хаљину, на глави јој црвена марама, а обе руке раширила, као да ће сад да јурне на свакога ко се усуди у конопљу.

Мале сиротице се сад још више препадно, па бежи далеко, далеко од њиве с овсом. Кад и тамо чучи неко чудовиште, на глави му огроман подеран сламни пешир, а у свакој руци држи по један штап.

– Бежимо, бежимо што пре одавде, ово је сигурно неки разбојник, повичу зебе и нагну бежати низ поље главом без обзира.

Успут се нису ништа разговарале, толико су биле уплашене и задихане, гледале су само да час пре измакну са тога страшног места. Али пре него што пођу у кукурузе, седну на неку гранчицу.

– Ништа не мари, рече једна, већ охрабрена, што нам не дају у пшеницу и конопљу, најешћемо се кукуруза.

– Кукуруз је крупан, забринуто додаде друга, не знам да ли ћемо га моћи гутати.

– Не брини, још је млад и мек; само нека не буде и тамо људи, одазва јој се суседа.

Зебе наставе пут ка кукурузу. Већ су им од глади црева крчала, па су журиле. Ускоро угледају читаво сребрнасто-зелено море, па појуре тамо. Али чим се сасвим приближе, угледају где два наказна дива стоје у кукурузима. Један на глави има олупан плави лонац, а други белу чалму. Обојица раширила руке и дигла увис мотке.

– Бежимо у шуму, повичу опет зебе, ово су сигурно неки ловци.

Стигавши у шуму, седне свака на своју грану, размишљајући у чуду какви су се то страшни људи размилили по њивама, те им не даду да доручкују. Утом иза својих леђа зачују где разговарају две вроне.

Једва дишем, толико сам се најела овса, рече једна.

– И ја сам се до гуше најела конопље, прихвати друга, па додаде смејући се: Људи мисле да ће нас заплашити својим страшилима. Забоду у земљу колац, омотају га неким дроњцима, ставе му на главу стару лончину, па мисле вроне су будале и сматраће их за праве, живе људе.

Тада се и друга врана поче смејати, а зебе просто нису могле да верују својим ушима. Једна хтеде да иде поново да виде да ли су они људи по пољу збиља само страшила или су живи, али је друга увери да је боље да остану где су и да доручкују само бубица и црвића, као што су и дотад чиниле.

И после им више никад у животу нису падале на ум послестице, као зрна пшенице и конопље.

ДОЖИВЉАЈИ МРАВА НЕСТАШКА

У некој забаченој улици Београда, где је још расла трава између камења, живела су два мрва. Споља су личили много један на другог, то јест били су обојица врло мали и врло хитри, али су се по својој нарави много разликовали. Једноме од њих била је довољна улица где су живели, никад није пожелео да отпутује ни у суседну улицу, а камоли у какву шуму или на ливаду, где је права постојбина мрва. А други је био права луталица и лола; обишао је све суседне улице, познавао је све околне баште, и прагове на којима се може наћи мрва. За време свог кратког живота ушао је ваљда стотину пута у чарану или под кошуљу деце, која су се његовом улицом играла, и жив се и здрав отуд спасао. Толико се пута спуштао у ћуп меда и срећно испливао; или се до гуше напио млека на доручку каквог размаженог малишана, па га нису ухватили.

Али му све ове авантуре нису биле довољне: чезнуо је да види света, да оде до отаџбине мрва, у шуму. Међутим, ма како да је могао брзо да трчи, за његове је мајушне ножице такав пут био претежак, зато се решио на лукавство. Чуо је једног јутра у некој башти, кад је мама казала свом сину, слажући колаче од меда у кутију:

– Немој успут да једеш ове колаче, понеси их бати у село. И тамо буди миран, немој много лутати, јер у селу има змија. Па ми пиши сваки дан.

Кад ово чу мрав несташко, одмах помисли лукаво:

– Увући ћу се у колаче, па ће ме дечак пренети далеко у село. Идем само прво, да се поздравим са другом.

Онда брзо отрча на улицу, где сретe свог друга мрва, натовареног мрвама.

– Хеј, стани, – рече му весело, – стани, да се поздравимо! Ја путујем далеко у шуму. Увући ћу се у кутију колача оног дечка, што се сваки дан игра лопте по улици, и који иде у село до вече. Хоћеш ли и ти са мном?

– Нећу, – рече други мрав, – мени је добро у нашој улици. Боље би било да и ти останеш где си, јер те може дечак, једући колаче, прогутати.

– Не бој се, мама му је забранила да отвара кутију, док не стигне у село, а тамо ћу ја искочити, пре него што ме опазе.

Мрав страшљивко поче да плаче; бојао се да му друг у путу не настрада, али му путник весело довикну:

– Јавићу ти, кад стигнем! Послаћу у писму, које дечак буде писао мами какву травчицу или бубицу, да знаш да сам приспео жив и здрав. Ти се нађи у дечаковој башти увек кад долази поштар.

Зачуђени мрав плашљивко хтеде да га упита још нешто, ваљда како би се увукао у то писмо из села и видео да ли у њему има каква травка, али мрав путник већ беше отишао.

Кад се опет вратио у башту, мама још није била затворила кутију, те се он кришом увуче унутра, и смести између колача, не може бити боље. Успут је мало спавао, мало јео мрвице, док најзад, после дуго, врло дуго времена, не осети да неко отвара кутију.

– А, ту смо, – прену се мрав, – сигурно смо стигли, треба брзо одавде да искочим.

Рекавши то, нађе неку пукотину и измили напоље. И тада, његовој срећи није било краја. Онамо је расла дубока, дубока трава, те мрав загази у њу као у какву мрављу прашуму. Кроз траву су вијугале танушне стазице буба и мрав је сваки час сретао на њима по којег ужурбаног становника ливаде. Одатле је ушао у велику шуму, где су се дизали мрављи дворци и куле око којих је вредно пословало или се сунчало читаво море мрава.

Пошто се наразговарао с њима до миле воље, и испричао им како тешко живе варошки мрави, врати се у село. Затекао је баш свог познаника дечка, где пише мами писмо. Зато је брзо по обећању узабрао једну миришљаву травку, и пошто је дечко затворивши писмо отишао да спава, пронашао је неку рупицу и унео травку у писмо, па отишао и он на спавање.

А мрав Београђанин је забринуто чекао сваки дан, на прагу код дечакове маме, да стигне писмо. И кад се кроз три дана јави поштар, и мама хитро отвори писмо од дечка, паде отуд миришљава травка на праг, пред самог мрава те тако сазнаде да му је друг срећно стигао.

Знам да ће вам бити жао кад чујете, да се никад више у животу нису видели; али се ипак сваког лета мрав из села јављао кроз дечаково писмо своје другу у граду.

РАСПЕВАНЕ ПРИЧЕ

Хиљадугодишња трка

Док Господ још није био пошумио земљу, дрвеће је живело у огромном небеском расаднику. Као што и по земаљским расадницима бива, у једном крају су расле букве, у другом храшће, у трећем четинари, и тако редом. А доле се видела земља гола-голцата: планине суре и вреле од сунца, брегови као ће-лави, а поред река ниједне једине врбе.

Сваког јутра и вечери чувар расадника из златне канте заливао је дрвеће и са њиме разговарао. Причао му је да ће га Господ кад буде време послати на земљу да је украси и да начини људима хлада. Тада би се дрвеће скоро завадило бирајући место где ће на земљи расти. На то се чувар само смешио и говорио да ће Господ пресудити праведно где које треба да буде.

И једног пролећа Господ нареди да се отворе врата небеског расадника и да се његови становници пусте на земљу, где ће се приредити велика трка па докле које дрво могадне да стигне, у том пределу да остане до краја света. Чувар изврши заповест, отвори велике златне вратнице и пусти дрвеће на земљу. Кад је и последње дрвце сишло доле, спусти се и он и у некој огромној долини по-ређа их сва једно до другог и узео бројати:

Један – два – три,
напред похрли!

Дрвеће појури. У почетку одмакну напред кракате тополе, али се брзо за-дувају те испред њих прођу букве. Међутим и оне брзо посустану па их пре-текну лепршаљке јасике, које су на свом лишћу летеле као на крилима. И тако је редом истрчавала једна по једна чета дрвећа и брзо сустајала, да се у почетку није могло погодити ко ће бити први и попети се до врха планине, а ко послед-њи и остати у долинама крај река. А све су ово посматрали анђели са својих балкона и навијали сад за једне, сад за друге. Уз то су јављали Господу како ко у трци напредује.

Ова трка је трајала хиљаду а можда и више година, а анђели су стално сто-јали на својим балконима и јављали шта се на земљи догађа. Њима ово време није било дуго, јер хиљаду година на небу прође као нама неколико тренута-ка. Кад је минуло неколико стотина година, испред свег осталог дрвећа истр-че четинари и стану се бодро пети уз високе планине, чинећи се као бескрајне

чете војника у зелено обучених, с копљима увис дигнутим. Анђели их радосно поздраве:

Један – два,
борић први корача,
за њим иде јелица,
а за јелом смрчица,
а за њоме мала
буква посустала,
а за буквом преко стења
патуљица јури вења.

Утом опазе дивове храстове где грабе узбрдо. Они су трчали одмереним кораком, не сустајући, али пошто су били трунтавији од четинара никако нису могли да их стигну. Иза њих у корак ступали су брестови, њихови рођаци. Иако им је било жао што нису први, ипак су и они и храстови поштено признавали четинарима првенство. И њих анђели поздраве пљескањем и јаве Господу:

Ево трчи храст,
виче: „Чест и част,
бржи сте од мене,
душе ми зелене.“
А за њиме брест
виче: „Част и чест,
бржи сте од мене,
душе ми дрвене.“

Прође још двеста година а иза њих наиђе једна гомила посусталих дрвета: малих, хромих борова који нису могли да пешаче брзо као њихова браћа; јеле које су од трчања добиле проширење срца; натрулих букава што су јурећи испрозебле па нису могле да стигну своје здраве другарице; било је дебелих храстова који су због своје тежине били увек последњи у чети.

У овом шаренилу разноликих дрвета анђели су узалуд тражили липе, своје љубимице. Очекивали су да ће их угледати заједно као што су расле у небеском расаднику. Али су се оне биле измешале са осталим дрвећем, те их тек у зло доба опази и разгласе по целом небу:

Један – два – три,
четири и пет,
и мирисна липа
стигла је на свет.
Једна ти је испред
богомоље стала,
у букву шуму
друга је допала,
трећа је до бора,
четврта до бреста,

беласа се липа
са свих божјих места.

Сада су већ сва брда била пошумљена и видело се како уз омање брегове и по долинама јури друго дрвеће. Од свих су највише биле тополе. Оне су се труди-
ле да се попну на какав било брежуљак, али је ретко којој то полазило за руком.
Публика са небеских балкона и за њих јави Господу:

Један – два, један – два,
ево иде топола,
иде испод барјака
па говори: „Један – два.
Један – два.“
Топола је застала
у подножју брега,
забола три стега,
три стега забола
висока топола.

Утом прође и последњих сто година откако је трка почела а анђели опазе
где врбе још трче долином. Од силног умора биле су се погуриле и покривиле,
и како су им се ноге од хиљадугодишњег трчања израђавиле, ишле су стално
по барама и потоцима, не би ли их мање болеле. Господ се насмеши кад чу где
му јављају за њих:

Ево голотрбе
потрчкују врбе
по потоку, босе,
расплеле су косе.

Затим Господ устаде са престола, објави да је трка најзад завршена и оде да
се одмара, задовољан што је земљу пошумио и што ће свако дрво живети онде
где је трчећи себи место извојевало.

И како је онда било, тако је и сад. Четинари расту по високим планинама.
Мало ниже њих живе букве. А ниже букава храст и брест и њихови рођаци. Липе
су расуте по целом шумском свету; а тополе и врбе живе крај река по долина-
ма. И ако које дрво залута у крај где нема остале његове браће буде увек бледо и
невесело и убрзо се осуши.

Прича о жиру и кестену

Док је сунце грејало, док кроз шуму нису пролазили хладни ветрови, кестени су спокојно лешкарили на свом перастом лишћу, а жир се поваздан њихао на љуљашкама грана. Знали су да једном морају отпасти с дрвета, али им се то чинило бескрајно далеко и као да се готово и неће никад догодити. Гледали су радознано са своје висине земљу под собом. Понегде је расла трава, понегде лежала прашина, тамо-амо било разасуто камење и суво лишће. И безброј буба је милело у том малом простору што га је покривао хлад хрasta и кестена.

Али једнога јутра непријатна влага и хладноћа пробуди кестење. Небо је свануло сиво а шума се прогрушала жутим листом. Кестен који је лежао на грани до хрasta, сјајан као огледало, гурну свог суседа, патуљка жира, и уплашено му шану:

Жире, мали брате,
видиш небом облаке,
ждралови их прате.
Видиш лишће опада
са дрвећа жута.
Страх ме јутрос спопада
шта ће бити кад паднем
у прашину пута.

Жир не хтеде одмах да се пода тузи. Зањиха се неколико пута на својој листној љуљашци, накриви фес; али кад и њега хладноћа уштину за нос, сневесели се. Обојица су осећали да је јесен на прагу и да ће их ускоро ветар отргнути с гране. У размишљању их прекиде корак северца по опалом лишћу и опет се кестен јави:

Жире, мали брате,
чуј јесени ход.
Стигло време када
са дрвета пада
суви лист и плод.

Жирић погледа на мутно небо па му затим поглед паде на земљу. Бубе су од зиме биле још мање постале; зелена боја траве добила жућкасте преливе. Жирић опази и како се земљина мрка кожа сва најежила од хладноће. И тада му би јасно да ће кроз који дан лежати на земљи па се узе молити:

Боже, дај кад отпаднем,
да на камен не паднем,
већ у жуту траву
и у лисну постељу,
да не сломим ручицу,
не разбијем главицу.

У тај мах налети читаво јато ветрова и чу се како суво грање пуцкета а лишће уплашено шуми: како лешници и ораси, кестење и жир лупка о земљу. Наш жирић у страху затвори очи мислећи да ће га ветар већ тога пута оборити. Тек када се опет све утиша он прогледа. На земљи су лежала читава мала стада жира и кестена још зачуђена шта их је снашло. Сваки час се чуло запомагање. Неки дебељко жир је викао:

Разбио сам носић,
изгубио фес!

Црвенкасти скоро као песница велики кестен стењао је:

Мене ветар право
о камење: трес.

Жирић се осврте да види да ли је још на грани његов сусед и спази га где се шћућурио међу лишће не усућујући се да погледа испод себе на земљу. И с времена на време, тако склопљених очију, молио се:

Ветре, добри ветре,
не буди ми зао!
Када будем с гране
на земљицу пао,
спусти ме у меко
гнездо лишћа сува,
нека ми се о камен
чело не угрува.

При новом налету ветра жирић и кестен се ухвате за своје гране желећи да их бар још овог пута мимоиђе судбина њихових другова. Међутим било је дошло време да и њих двојица оду на земљу. Жирићу се учини да се заниха на некој дивовској љуљашци која га понесе високо па као да спусти негде у провалију. Хладан ваздух га запахну, у ушима зазвижда, а фес му слете с главе. И затим као да се уже на коме се нихао нагло прекиде и он се нађе на земљи. Тад бојажљиво отвори очи и виде се на смету тек опалог храстовог листа, а недалеко од себе спази свог другара онесвешћеног на бусену траве. Жир му довикну:

Кестенко, црвенко,
прени ми се, прени,
дозива те жир.
Крај нас су јесењи
листови шарени
и опет је мир.

На његово дозивање кестен отвори очи и познавши га докотрља се до његовог смета. Обојица су били задовољни што се у паду с гране нису угрували, али их сада забрину шта ће даље с њима бити. Жирић рече:

Можда ће нас пронаћи
рука каквог ђака.

На то кестен додаде:

Можда ће нас подићи
са земљице бака
унуку да носи.

После неколико часака опет се тужно јави жир:

А можда ће до нас
сутра рано пасти
чији гладни прасци.

Кестен још тужније надовеза:

Или ће нас у поток
снети бујне кише,
па да драги завичај
не видимо више.

Неко време после тога већ се сутон стаде спуштати. Стадо опалог жира узе да се спрема за спавање. А пре него што ће се загњурити у лишће клече заједно са нашим жирићем и очита вечерњу молитву:

Боже, дај нам остати
ту, између биљака,
и рођака пиљака,
у шумскоме хладу.

А стадо кестена са кестенком-црвенком прихвати:

Да нас деца сеоска
у криоце не скупе
па нас не продаду
далеко у граду.

ПЕТОРО БРАЋЕ ПЕТЛИЋА

Када је кока Белка излегла својих пет петлића, била је сва срећна, јер су јој се чинили лепши од свих на свету. Још првог дана повела их је у шетњу да их покаже деци и живини у дворишту. Ипак није дозволила да им се ко одвећ приближи, ширећи над њима увек крила као сунцобран кад јој се чинило да им прети опасност. Пошто су их сви добро разгледали, остала је Белка опет сама са својим петлићима и стала брижно размишљати каква ће им бити судбина, па се сети да у селу живи врачара и пође к њој да види шта може очекивати у будућности од своје деце.

Врачара је становала под глоговим дрветом на дну села и кад је Белка стигла са својом децом, није срећом било никог другог код ње, седела је беспослена и шарала прutom по земљи. Чувши шта Белка жели узе на длан једно пиленце и затворивши очи стаде да гата:

Овај ће ти бити жућа,
а имаће бело чело,
дизаће се пре сванућа,
и будити цело село.

После тога узе с реда друго пиле, поћута неко време склопљених очију па издекламова:

Други ће ти бити беља,
а имати шарен реп;
биће бодар, пун весеља,
и на своју мајку леп.

Белка је просто расла од радости слушајући судбину своје деце. Била је нестрпљива да час пре чује за све, али се врачара морала одморити неколико часака, јер ју је гледање у будућност много умарало. Кад је узела треће пиленце на шаку, мало се намрштила, незадовољна ваљда оним што је предосетила и рекла:

Трећи петлић кицош биће,
за одело само знаће,
лицаће се цео дан;
носиће шарене гаће
и црн, свилен копоран.

Белка није била незадовољна ни овим пророчанством, јер се код петлића често дешава да су кицоши на га је помиловала крилом. Утом је врачара љути-тим гласом објавила за четвртог:

Четврти ће дрзак бити,
највише ће јести, пити,
свађаће се с киме стигне
како се на ноге дигне.

Познато је да мајке својој деци много праштају па је и четвртог Белка узела под крило, страхујући шта ће чути за последњег. Глас врачарин је међутим опет постао мек, док је за њега говорила:

Пети ће ти, по невољи,
бити кус,
и имати голу шију;
али биће много бољи
од њих свију.

И како је врачара прорекла, тако је и било. Први петлић је постао жутоцрвен као бакар, само је испод кресте на челу имао белу ћубу. Певао је гласно, да су се три села околу будила од његовог кукурекања. Други је толико питом био, да је заједно с децом спавао и јео, а био је збиља бео и имао шарен репић. Трећи се само лицкао и шетао по туђим двориштима. Четврти је, као што је врачара и казала, свађао се од беле зоре са осталом живином у дворишту и отимао јој храну. Ипак су све њих укућани много више волели него петог, кусог, петлића. Ни деца га чак нису много волела, јер није био леп, имао је го врат а перје увек у нареду. Па је и пас, чим га угледа, лајао на њега као на туђина.

Ово је наравно било врло тешко кусом петлићу и Белки. Њу је нарочито болело то што су остала четири њена детета скоро са презирањем гледала на свог брата. Жућа га је исмевао што нема јак глас. Беља што није леп, Кицош што се не дотерује а петлић свађалица што је повучен и миран.

Али ускоро се све промени. Жућа зими назебе и изгуби глас, те га газда продаде. Петлић убојица се једног дана не врати на спавање. Да ли је залутао па није умео да се врати, или се побио са каквим јачим петлом па га овај надвладао, не зна се. Укућани су мало тужили па су и заборавили, остала су им друга два лепотана. После неког времена наиђу цигани кроз село и украду Кицоша. Бељу опет намаме деца из другог села на кукуруз, те се не врати више у село где се родио. Тако остане само куси петлић.

Укућани нису крили да им је криво што је остао баш он и зато се сиротан врло нелагодно осећао. Најзад реши се да како тако освоји љубав својих газда. Прво се спријатељи са псом Зељом. Видећи како га је газда једном истукао, што га је затекао да ујутру дуго спава, одлучи да га свако јутро првог буди кукуречући на крову његове кућице:

Шта је, Зељо, шта је,
моје, драго куче!

Треба да се лаје
а ти ко и јуче:
не чује те нико,
спаваш увелико.

После овога Зеља више није добијао батине и много га је заволео. И бака му је била захвална што је њу после Зеље увек будио певајући јој на прагу:

Пробуди се, бакице,
устале су кокице:
гаћава и бела,
пиргава и црна,
па чекају зрна.

После овога је обично будио газду кукуречући му под прозором:

Пробуди се брзо,
ноћ је била дуга,
па се лати плуга.
После кише мека
земља људе чека
да је плугом секу.
Куку-куку-ре-ку!

Најзад је одлазио да избуди децу:

Куку-куку-ре-ку,
видео сам зеку
већ по шуми скаче;
устале су птице
и већ се облаче;
устале су пчеле
и скупљају мед;
дижите се, децо,
сад је на вас ред.

А кад би поустајала, онда их је терао да се лепо умију, јер је опазио да их бака кара што иду ујутру крмељиви:

Куку-ре-ку, дечице,
сунце је код речице,
сад ће да се купа,
а ви децо глупа,
уши не перете,
косу не мијете.

Тако је петлић чинио свако јутро, док га најзад нису сви заволели. Зељи је било криво што је раније на њега лајао, укућани су се кајали што су више волели његову браћу, а деци се учинило да је лепши и од Беље и од Кицоша, те је окружен њиховом љубављу дочекао дубоку старост.

БАЈКА О ПАТУЉКОВОЈ СМРТИ

Дошао је последњи дан цару патуљака, мајушном старцу дуге браде. Угледао је на небу црну звезду, а пророчанство је гласило да ће умрети кад њу угледа. Сутрадан је позвао на гозбу све своје поданике, само је решио да им до последњег тренутка не говори ништа о својој смрти, јер би се ожалостили и весеље не би било. А цару се искрено веселило, живео је већ неколико хиљада година и био уморан од живота.

Рано ујутру наредио је да се постави за гозбу за цео народ на пољани иза свога дворца а потом је трипут засвирао у свиралицу од зове, што је значило да патуљци треба да се скупљају. У истом часу они су поврвили са свих страна. Били су сви доброћудни и смешни, браде су им биле дуже од њих самих па су се сваки час о њих спотицали и превртали преко главе. Сваки је у руци носио свој пехар, јер где би их цар толико набавио, а народ патуљака волео је много да пије.

Не слутећи да је то последњи дан њиховог цара били су раздрагани, једва чекајући да весеље почне. Цела пољана је врела седим мајушним чичицама, пошто код патуљака није било деце. Сви су они били рођени бар пре коју хиљаду година. Цар је најзад пљеснуо длановима, позивајући их да поседају на траву око огромних лиски на којима је стојало воће, вино, мед и млеко, чиме су се они обично хранили. И кад је већ било пред крај ручка почеле су здравице. Прво је доглавник царев дигао огромни пехар, већи скоро од њега самог, и наздравио цару:

У твоје здравље, добри царе!
Нека болују и нека старе,
нека умиру на свету сви,
вечито само живи ти.

Са другог краја пољанице дигао је чашу хиљадугодишњи патуљак Ћи-Ха и наздравио:

Испијмо чаше наискан!
У царству нашем вина слат,
вина слат се са стене руши,
заглуноу нам је свима уши.

Сад су се сви стали утркивати ко ће лепшим речима и жељама цара поздравити. Устао је песник О-Јо и погладивши браду изрецитовао:

Пијмо сад,
да опет млад
буде наш цар.
Пијмо сви,
да не остари
наш господар.

После овога је искапио једну за другом три чаше вина и пришао цару да се с њим пољуби, што су остали патуљци дочекали пљескањем. За песником је направио патуљак Е-Хе речима:

Живео, царе!
Народ те љуби.
Нека ти сто пута
никну зуби.

Нека ти сто пута
поцрни коса,
очи се разведе
као роса.

На гозби се налазио и шаљивчина, глумац Хој-Хој и одржао је овакву здравицу:

Здрав да си, царе,
здрав да си сада!
Нека ти бела
расте брада
и дуга буде
као река,
што се кроз поља
вије далека.

Цео се патуљски народ на ово грохотом смејао скакућући на једној нози и преврћући се преко главе. А усред ове буре од весеља дигао је пехар старчић И-Хи и испио га у здравље цара попевајући:

Пијмо здравицу
сви кроз смех!
Наш цар не чини
никада грех.

Наш цар не чини
никада зло.
Испијмо чаше!
Охо-хо-хо!

Травар, чичица И-Ју, на ово је надовезао здравицу какву обично држе народни лекари и врач:

Живео најмањи
цар на свету!
Да му трн никад
не рани пету.

Да му пчела љута
не пусти жалац.
Да му не уједе
змија палац.

Већ су скоро сви патуљци били пијани, држало се само још неколико њих који су пили мед и млеко. Њима никако нису дали да дођу до речи. Таман један од трезвењака поче:

У здравље цара
меда пехари!
Да слатки му буду
дани стари!

Околни га ућуткаше међутим шалећи се на његов рачун.
После њега покуша још доброћудни старчић Ми-Пи да цару наздрави млеком:

Дигнимо за цара
чашу млека,
да му се увек
нађе лека!

Али и њега брзо ућуткају они што су пили вино.

За ово време цар је са љубављу посматрао свој народ. Уверивши се ваљда по стоти пут колико га воле, пожеле да им остави што за успомену, да учини што по чему би га помињали док је света. Утонуо у своје мисли само је упола чуо здравице које су се и даље ређале, те тако дође и тренутак кад је морао занавек да затвори очи, јер детлић удари трипут кљуном у кору дрвета зовући га да крене на онај свет. Тад цар устаде и рече патуљцима:

Сад сви око мене
нек' се брзо згрну.
Ноћас, децо, видох
кобну звезду црну.

Сад сваки ваш пехар
пун вина и шала
и млека и меда
нека буде крупна,
мирисава лала.

Нека вас вечито
на цара вам сећа
Сад збогом, патуљци,
пратила вас срећа.

После овога цар је легао у траву и заспао вечним сном, а милиони пехара из којих је народ патуљака на тој гозби пио испали су им из руку и павши на ливаду претворили се у милионе разнобојних лала. Пехари с вином постали су црвене, пехари с млеком беле а пехари с медом жуте. И како су цветови били високи а патуљци сасвим мали, они су се изгубили у тој шуми цвећа и само се надалеко чуо њихов плач за добрим, старим царем.

ЗАШТО ПУТНИЦИ ПЕВАЈУ

Чујем да деца мисле како приче које им причам нису истините, али то ја не признајем. Јер да се све то није збиља догодило, откуда бих знала? Додуше бајке се не збивају у нашој земљи, већ негде далеко, у крајевима у које ретко ко одлази. Ето и данас ћу испричати нешто у што ће се можда посумњати, али ја тврдим да ће свака реч бити сушта истина.

Када је Бог створио свет и погледао га са своје висине, био је задовољан. Све што је нужно било, налазило се у њему. За жедне су текле воде, за гладне бујала пшеница. На праведнике је падала блага роса, за грешне су били спремни громови. Помрчину ноћи разгонила је месечина, а од дневне жеге штитио је хлад дрвећа. По великим шумама су за децу већ биле посејане приче, само је требало још да никну. Ипак Господ упита анђеле крај себе:

– Децо, да нисам што сметнуо с ума? У вас су млађе очи, погледајте добро доле, па ми кажите, ако што недостаје.

Анђели се нагну да боље виде, али нису могли приметити никакав недостатак, све им се чинило у најбољем реду. Док долете најмлађи анђеоло и јави:

– Господе, заборавио си само да развијеш по земљи стазе и путеве. Ево их тамо у куту стоје савијени.

Погледа Господ и збиља: у куту је стајало безброј путева и стаза, савијених као огромне трубе платна.

– Добро си то опазио, рече Господ и пољуби малог анђела. Хајде одмах узмите сваки по један пут или стазицу и носите их на земљу, те развијте где је најпрече.

Тада старији анђели узму велике путеве, јер су били тешки, а млађи узму путање, и крену на земљу. Само за најмлађег није ништа остало те он удари у плач. Међутим, Господ примети да је остала још стаза мравова, танушна као конач и лакша од паучине, па му рече:

– Не плачи, за тебе је остала мравова стазица. Носи је на земљу и разви кроз ливаде и шуме. Пожури се само, да ти остали не измакну.

Анђеоло узме заборављени котурић и прхну за осталима. Убрзо их сустиже. Летели су све два по два, као деца кад иду у цркву. Последњи у реду био је анђелчић који је носио пужеву стазу, те он стаде крај њега.

Летећи према земљи анђели су тихо певали:

Ево белих скутова,
стазица и путова,
са престола свог
шаље свету Бог.

По врућини и студи
путоваће људи,
сваки земље кут
обићи ће пут.

Кад су били близу земље, прхнули су на разне стране: анђели са широким глатким путевима спусте се у равнице, они што су носили кривудаवे крену у брежуљкасте пределе, анђели са уским стазама прхну у планине и шуме, најмлађи падне на ливаду а његов друг крај реке.

Они што су отишли у равнице опазе како људи лутају изгубљени у тој ширини: нико не зна којим правцем да удари, да би отишао куд жели. Газили су преко усева, по трњу, по коприви. Видећи то, анђели брзо стану да развијају један од највећих путева. Притом су песмом себи сладили труд:

Равни пут се одвија,
по долини повија,
око младе травице,
и глогове живице,
и пшеничне њивице.

Бели пут корача
преко трња, драча;
не зна се где стаје,
не зна откуда је.

Развијали су га седам дана и седам ноћи, а Господ се с неба задовољно смешио, јер су већ могли путовати и боси, пошто трња нису газили, и туђинци, пошто нису могли залутати.

За то време су анђели са стазама летели по брдовитим пределима и шумама и певали:

Одави се, стазо,
одави се златна,
као труба платна.

Тобом ће да газе,
стазо моја млада,
пастири и стада.

И често ће ноћу,
када нема света,
медвед да се шета.

Кроз високе планине, где не долазе људи, анђели су прострли стазе за звериње. Јелен са стене их је чуо где весело певају и они:

Брже, уски богази,
вук ће да вас погази,
брже кроз мрак зелени,
сад ће доћи јелени,
из увале црне
дојуриће срне;
сад ће доћи лисице
са високе литице,
сад ће иза реке
дотрчати зеке.

Негде кроз село одмотавала се сребрна путањица за пужа и безброј пута
се понављала кратка песмица.

Овуд, стазе дуж,
путоваће пуж.
Охо-хо-хо-хо,
мали пужић го!

А најпријатнији глас у овом анђелском хору био је глас најмлађег анђела,
који је донео на земљу пут за мраве. Господ је једва могао да чује његову песму
што се дизала из високе траве:

Кроз различак плав
путоваће мрав,
и кроз љутић жут
ићи ће му пут.

И шумска ће трава
бити пуна мрава,
и пољана свака
пуна мравињака.

Слушајући га Господ се радосно осмехивао. И толико му је мило било што
су анђели на свом послу певали, да је као успомену на те дане рекао да увек сви
путници, и стари и млади, и ноћу и дању, и у пољу и у шуми певају. И тако је и
до данас остало: кад путују певају и бубе, и звери и људи.

Пробуђени млин

Целе зиме је млинар био беспослен: мраз је заледио прво воду у виру више бране па онда полако и цео поток, витла су престала да се окрећу, млин је престао да пева. Млинар је тада затворио дрвене капке на прозорима, добро забравио врата и преселио се у кућицу где је обично проводио зиму. Каткад је силазио до млина да види да вампири и бауци нису поотварали прозоре или се населили на тавану. Они су се, разуме се, вешто крили од њега, те му се увек чинило да је све у реду: млин покривен снегом одмарао се од напорног летошњег посла, као омађијана ћутала су витла, свуд је владала мртва тишина. Сви гласови су се били замрзли заједно с потоком.

Али већ после Савин-дана млинар је почео да сања ноћу, мислећи ваљда стално о томе, да су настале поплаве и стално му се чинило да чује чекетање витла уза само своје уво:

Чака-чика-чека,
надошла је река
ко бујица права,
а наш млинар спава,
спава као пањ
по васцели дан.

Међутим то му се само причињавало; кадгод би одјурио тамо, било је све по старом: преко вира ледено огледало, капци на прозорима затворени, у вратима дрвена реза. Зато једне ноћи кад је настало право пролеће и кад су витла збиља запевала громко, он је опет помислио да је обичан сан, окренуо се на другу страну и наставио да спава док већ сунце није отскочило. Али га тада трже обесно хукање потока испод куће:

Хај-хај-хај,
млинару, устај!
Жита млину дај,
отерај вампире
што с тавана вире,
посао у руке,
отерај бауке!

Погледа млинар кроз прозор, кад збиља лед окопнио и поток сав жут од иловаче јури ка млину. Појури и млинар тамо и из далека још опази да су прозори поотварани а витла се бесомучно okreћу и с прстију стресају читаве ројеве капљица које се блистају на сунцу. Млинар помисли да су већ сељаци дошли са житом па удвоји кораке, али их још не нађе крај млина. То је ветар само био отворио прозоре и истерао зимске утваре из млина. Кад угледа млинара како трчи, несташно га дочека:

Хајде, хајде, стари,
зимске су утвари:
стара прија сова
и сто баукова
и враг весељак
побегли у мрак.

Кад је млинар отворио резу на вратима и ушао у млин, било је унутра све чисто, ветар је био почистио прашину и паучину која се зими накупила. Пријатни мирис југовине лебдео је у ваздуху и све би било врло весело да жрвњеви нису викали од глади, шкргућући зубима:

Вода кроз лед проби,
желудац нам тражи
зоби, зоби, зоби,
ражи, ражи, ражи,

и пшенице белице,
кукуруза џак,
и јечма три торбице,
док не падне мрак.

Срећом су и сељаци били чули хуку потока и позивање млина те су пре мрака стигли с колима натовареним кукурузом и пшеницом. Преко зиме су били потрошили све брашно и једва су чекали кад ће пролеће, да би опет могли у млин. Зато су га још издалека раздрагано поздрављали:

Здрав, здрав, здрав,
млине у долини!
певај само млад
и зови на рад.

Здрав, здрав, здрав,
мио си нам сав.
Певај само млад
и зови на рад.

И засула су зрна пшенице жрвњеве, те су престали да вичу. Мирис брашна се раширио око млина а сељаци суседали крај реке на сунце и радовали се пролећу посматрајући како озимица ниче. Млинар је с времена на време излазио

да мало поразговара са својим старим пријатељима, па се опет брзо враћао у млин да надгледа млевење. А увече кад су сви отишли, нахранио је опет млин кукурузом и тихо запевао своју млинарску песму:

Пенуша се слан,
пенуша кроз жљоб.
Мирисаће хлеб,
жутиће се проја
у сто златних боја.

Свуд је наоколо била тишина, само му је нека птица отпевала:

Квир-квир-квир,
отишао лед,
вода се ковитла.
Чујте, пева вир,
пропевала витла,
пропевао млин
и с њима млинар сед.

ПРОЛЕЋНА КИША

Ако велики наиђу на ову причу, молим их да је не читају, јер је писана само за децу. Кад деца не смеју читати оно што је писано за старије, онда ни они нека се не мешају у дечје приче. Уосталом ако и прочитају неће разумети: понеки догађаји се збивају само за малишане, понеке личности могу само они да виде и понеке речи само они да чују и разумеју. Осим тога велики су често досадни због своје претеране бриге за децу, па би почели, кад прочитају ову причу, да се плаше да Боба, њен мали јунак, није озебао, почели би да се љуте на њега што није прво узео кишобран па онда изашао на пљусак. Дакле, само ви који сте још мали слушајте:

Боба је дечак од пет година. Његова мама, бака и тата су прави дивови према њему. И то Бобу, разуме се, вређа. Често се поппе на прсте и доказује својој мами:

– Видиш, сад сам порастао колико ти.

Или стегне што игда може баку за руку и тврди:

– Јачи сам од тебе.

Понекад напући образе и сав задихан после тога тера тату да му призна да је крупнији од њега. А понекад кад никога нема у соби, Боба трчи и виче:

– Велики сам, велики сам...

Све то је чула Пролећна Киша па се решила да учини некако да Боба брзо порасте. Мислила је кад могу од њених капљи да трава, дрвеће и усеви расту, моћи ће ваљда и он. И једва је чекала кад ће проћи зима па да се да на посао.

Тога априлског јутра, кад је пошла на земљу, била је необично радосна, све је скакала с ноге на ногу и добовала:

Лева, десна,
киша, град!
Боби ја ћу
право сад.

Лева, десна,
киша, снег!
Попрскаћу
њега свег.

Чувши топот њених убрзаних корака цео свет је истрчао напоље да је дочека. Деца су појурила на прагове, сељаци на њиве, реке искочиле из корита, жабе из бара, а кишица је ишла све брже и све веселије. Дошавши пред Бобину кућу повела је коло, у које су се похватили сви што су се нашли напољу, и машући рукама сви су запевали кишино коло:

Игра киша, скакуће,
крај ливаде, крај куће.
Поред зеца, миша,
игра коло киша.

Сви у коло грабе,
пужеви и жабе,
даждевњак и речица
и малена дечица.

Боба се баш тада играо на поду железнице: четвороношке је јурио око стола и веровао да је брзи воз. Коло га измами на прозор. Киша од радости поче још ситније да игра и да га мами напоље:

Бобо, Бобице,
изађи из собице!
Пада киша росица,
порашће ти косица,
густа као трава,
као класје плава.

Бобо, Бобице,
изађи из собице!
Порашће ти прстићи,
као млади прутићи,
а ручице јаке
биће ко у баке.

Боба прво није хтео да послуша кишу, али га је она све слађе звала и он се реши да ипак истрчи напоље, не би ли што пре порастао. Мама, бака и тата су спавали уљушкани шумом пљуска и он се искраде на прстима и ухвати се и он у коло које је весело играло пред кућом. Киша га изљуби по образима, загрли га и крете са својим колом низ улицу певајући пред сваком кућом као додола:

Иде киша с брега,
носи до три стега:
један млада пшеница,
други лисна шумица,
трећи брза речица.

Киша на праг лупа,
носи до пет купа:
куну слатког млека,

и меда за лека,
купу рујног вина,
крушковаче свима,
и још купу ракије,
да се село напије.

А прозори су се свугде отварали и свет излазио да гледа прву кишу како весело игра пред прагом. И нико се није чудио што је прате деца, потоци, жабе, мишеви, па чак понеки и старац и бака. Боба је од свих био раздраганији; капу је скинуо, да му коса боље расте, и пружио дланове под пљусак, да му ојачају. Мислио је да ће кад се врати кући, бити већ сасвим велики.

За то време се међутим пробудила његова бака па кад је видела да га нема, појури да га тражи. Редом је све познанике питала, али јој нико није умео да каже где је Боба, јер је свако био изгубио главу тражећи свог сина или унука. И тек после прилично муке нађе га на пољаници изван града где је играо коло са кишом. Мада се спремала да га добро истуче, толико се обрадова кад га угледа, да га чак пољуби.

Хтео не хтео Боба се морао поздравити тада са кишом. Она се затим поше на брежуљак и певаше му догод није ушао у кућу, да би лепо марширао:

Лева, десна,
здрав и жив!
Биће Боба
као див.

Лева, десна,
здрав и жив!
Биће Боба
као лав.

Биће Боба
мали змај,
када дође
месец мај.

И збиља Боба је већ сутрадан порастао читаву подланицу, а до маја ко зна шта још може бити.

ПРВИ КОРАК

Неки дан су цело вече решавали Вељина бака, мама, тата, тета, ујка и чика, коме је Веља прво потрчао. Бака је љубоморно казала: „Мени је прво пошао!“ Мама је још љубоморније приметила: „Мени је прво коракнуо!“ Тата је на то самоуверено додао: „Није него мени!“ А тета, ујка и чика умало се нису око тога посвађали.

А ево ја ћу вам рећи тајну на чији је позив малишан учинио свој први корак, па иако вам се учини невероватно, молим вас да ми верујете. Уосталом деца ће поверовати, а за одрасле ме се и не тиче, јер не причам њима.

Тога дана кад је први пут коракнуо, био је Веља необично весео и немиран. Пружао је некуда руке као да хоће да полети, а ногама је чинио покрете као да би да коракне. Видело се, једном речи, да му се досадило да дуби на једном месту. У соби је била скоро цела родбина уживајући у покретима те живе играчке што се узалуд трудила да коракне.

– Богами ће он данас проходати, рекао је тата и умиљато га позвао:

Ходи до столића,
зове тебе тата,
даће ти коњића,
дрвенога хата.

Па ће на коњићу
да те малог слика.
Ђика-ђика-ђика!

Али малишану није било до јахања, па је остао крај столице за коју се држао.

– Ти не умеш да га зовеш, приметила је мама, и стала да певуши песму којом га обично успављивала пружајући му руку, да га охрабри:

Ходи, Вељо, ходи,
на мамино крило:
свуд ти тако топло
ко на њему било.

Кад одеш са њега
као птић из гнезда,

чувала те увек
добра божја звезда.

Али се немирку није хтело тога тренутка на мамино крило па је само махнуо
руком не мичући се с места.

– Ви сте још млади, рекла је бака, па не знате да га зовете! и лупкајући длано-
вима она му се обрати:

Ходи, Вељо, ходи,
зове тебе бака!
Купила ти јуче
пуно играчака.
Пуно играчака:
два велика цака,
купила ти бака.

Веља је пружио десну ногу, али је опет вратио на место, не усудивши се да
помакне и леву.

Тада се нестрпљиво дигла са столице тета па пошла по соби зовући мали-
шана да за њом пође:

Ходи, Вељо,
то је лако,
путањница
није дуга,
де овако:
нога прва,
нога друга.

Ходи, Вељо,
пружи шаке
па полети
кô од шале.
Ножице су
твоје мале
брзе, лаке.

Де потрчи,
благо тети,
не додируј
ногом тле!
Пружи шаке
па полети
тако: гле!

Он је пружио за њом руке као да ће збиља полетети и одвојивши се од сто-
лице пао на под.

Тада је, разуме се, настала велика узбуна и страх. Сви су хтели да га дигну,
али је ујка све растерао и он поново почео да га учи ходу, храбрећи га:

Трчи, Вељо,
ко је бржи!
За прст ујку
чврсто држи.

Ослони се
на те ствари,
ако паднеш,
шта то мари.

Шта то мари,
ти ћеш стићи,
ујка ће те
одмах дићи.

Ако гдегод
никне чвор,
шта то мари,
бићеш бор.

Бићеш бор,
бићеш здрав,
као стрела
бићеш прав.

Дете се ујкиним речима гласно смејало, претварало се да корача тапкајући у месту, али се ипак није усудило да пође.

Најзад је и чика хтео да окуша срећу, па је стао да га зове:

Ходи, ходи,
немај страха!
Даћу теби
два ораха,
два ораха,
два лешника,
Ходи, ходи,
зове чика.

Један орах
сав од злата:
да ти живе
мама, тата!
Други орах
од мерџана:
да ти живи
стара нана!
А лешници,
камен драги:

да те чува
Господ благи!

И чикин је покушај, међутим, остао без успеха: Веља се није усуђивао да крене даље од столице.

И тада кад су сви остали престали да га зову, угледа малишан код врата неко друго дете, мало и лепо као и он, са белим крилима на раменима. Оно се смешило на њега и тихо га звало:

Пружи ми руку
и мирно ходи!
Анђео чувар
сада те води.

За корак сваки ћу
нешто ти дати:
на небо прхнућу
и звезда збрати.

Ухватићу ти
бели облачак,
аа сунца скинути
сребрни зрачак.

Са дуге одмотати
шарене пређе,
с месеца донети
светлости смеђе.

Ухватићу ти
и ветрић лаки.
Даћу ти понешто
за корак сваки.

Наједном је малишан пружио руке према свом малом анђелу чувару и слободно се упутио кроз собу сам. И њих двојица су трчали скоро четврт часа, од једног угла до другог, играли се жмуре, јурили између зачуђене маме, баке и осталих.

Али ово, разуме се, знам само ја и ви којима сам испричала.

РАЗГОВОР У МЕЊАЧНИЦИ

Када мењачеви прсти окретоше кључ на железним вратима касе, унутра поче жагор: шуштање читавих књига хиљадарки и звонки смех сребрног новца. Тако је бивало свако предвече кад се новац нађе сам у свом кавезу. Развезу се разговори, приче и сећања, јер нико у свом веку толико не доживи као паре идући из руке у руку, из државе у државу, из столећа у столеће. А у овој каси о којој вам причам било је новчића чији је живот био необичнији од живота највећих луталица. Свако вече је понеко забављао друштво својим доживљајима.

Овог вечера двадесетпетпарац, звани просјак, пошто банкар закључа мењачницу, докотрља се усред касе почев да забавља остале својом уобичајеном песмицом:

Сиротињска ја сам пара,
претурам се, промећем се
од просјака до хлебара,
од хлебара до пиљара,
од пиљара до сељака,
од сељака до просјака.

Певајући овако он се нарочито очеша о скупоцене хаљине хиљадарки знајући да њих његово сиромаштво и просто одело непријатно дира. И оне доиста као да се тргоше од његовог додира повукав себи скутове, као што чине увређене госпође на забавама. Једна од њих га погледа преко рамена и охоло му добаци:

Ми смо fine госпође
у хаљини од свиле,
у рукама гладних
нисмо никад биле.

Никад нисмо лежале
на длану просјака,
нису нас се дотакле
ни руке сељака.

Ове уображене речи дочека подруглив смех гроша и марјаша и тихо негодујуће звецкање осталог новца. Ситнина и крупне паре нису се много слагале. Сваки час између њих је долазило до сукоба баш као и између људи. Зато марјаш назван Шило настави зачикивање. Знао је да хиљадарке не воле разговор и приче о сиротим људима па узе да прича о свом познанику ојачару:

Једног дана допаднем вам
у џеп ојачара
и останем сам у њему
дуго, без другара.

Дрхтао сам у том танком
џепу сав од зиме,
нисам имо да се играм
ни да причам с киме.

У зло доба у џеп дође
неки стари грош,
глув чичица, али добар,
сећам га се још.

Говорећи ово стално је изазивачки гледао госпође у свиленим хаљинама док једној опет не прекипи па га успијајући прекиде:

А ми богме никад саме
јоште нисмо биле,
за самоћу нисмо знале
откако смо на свет пале.

И настави тако да се хвали својим господским животом, свиленим, топлим џеповима и у злато окованим касама у којима је боравила, нарочито истичући то да је увек била опкољена гомилом исто тако отмених госпођа као што је и сама. Ово брбљање и хвалисање досади се неком полудинарцу који је познавао много деце и знао о њој пуно да прича. Приче о његовим доживљајима биле су много омиљене. Чак су се и хиљадарке једном смејале кад је причао како је запао у пробушену звечку неке бебе и како га је нека девојчица играјући се случајно утурила у нос. Па и сада да би измирио паре које су се стале зачикивати, скакућући с ноге на ногу, он узе да прича:

Украде ме од мамице
једном неко дете,
па да би ме добро скрило,
под језик ме мете.

Остао сам под језиком
тако два-три сата.
У то доба из града се
љутит врати тата.

У забуни и у страху
дечак ме тад, јао,
уз кашику топле чорбе
слатко прогутао.

Новац и не дочека крај приче већ удари у смех, а наш несташко се врати на своје место преврћући се преко главе.

Утом забаву ситног новца прекиде свита дуката и наполеона. Они су корачали краљевски загладени некуд у даљину. Као да нису ни примећивали шта се око њих збива. Уопште су се држали поносито, али без охолости, и нису волели да причају своје доживљаје. Овог вечера и на наваљивање осталог новца један од дуката поглади своју златну браду па мудрачки мирним гласом рече:

Ја сам дукат старински,
од сувог злата.
Био сам на прстену,
био око врата;
у дну винске чашице,
у комаду чеснице.

Блистао сам у круни,
и старих мачева
красио држаља.
Стајао сам на длану
три велика краља.

Једном ме је давно
нека рука стара
спустила на икону
Христа крај олтара.

И онда наједном као да му се досадило да говори опет поглади своју златну браду и настави ходање.

Тада се појави стари наполеон. Њега је новац у тој каси био прогласио својим царем. На клицање поданика и он мораде рећи нешто о свом животу:

Видео сам свега
кроз свој дуги век:
свак је радо гледао
мој злаћани сјај,
свак је радо слушао
мој смех и мој звек.

Знам срце у краљева,
жедних трговаца,
срце људи свих;
знам срце у добрих,
знам срце у злих.

После свечаног царевог говора настаде у мењачници једно време ћутање. Свак је био утонуо у мисли о животу и људима. Ситни новци се сећали с горчином беде свог живота и живота сиротиње коју су познавали. Неком старом динару чак пођоше сузе и као за себе прошапута:

У животу ја сам се
нагледао беде,
плача наслушао –
људи ми је жао.

Било их је који
у животу никад
немадоше среће,
ни на длану паре
од динара веће.

Било их је који
век су гладовали
и плакали цео,
и који никада
нису прогутали
чорбе гутљај врео.

Било их је који
никад нису знали
шта је праг и стреха,
и из чијих уста
нисам чуо смеха.

Међутим овакво тужно расположење новац није могао дуго да издржи. Ова весела браћа су волела живот и забаву, па се опет већ после неколико часака чу весело звецкање и шуштање, паре се похваташе за руке и захори се песма:

У коло, другари,
новци, нови, стари!
До двопарца марјаш,
до марјаша грош,
до њих помодарке,
госпе хиљадарке,
и наполеони
и динари још!

САН ЈЕДНЕ ДЕВОЈЧИЦЕ

Ружица није ни слутила како је тешко кад се мама разболи. Није навикла да је види тако непомичну. Није навикла да види мамине руке незапослене. Откако зна за себе, увек их је видела где нешто раде. Сад стоје преко покривача тако немоћне и бледе и једва се дигну да принесу устима чашу воде.

А Ружичине ручице су још нејаке, не могу да подигну ни бокал, не могу да ставе лонац на ватру нити да донесу из шупе наручје дрва. Па ипак, она сада све ово мора да ради. Чак је и на трг ишла да купи поврћа, и далеко на други крај да јави за мамину болест госпођи код које она ради. Како је мама неколико дана остала без посла, сав је новац што га је држала под својим узглављем потрошен и Ружа је морала да иде и код суседа да узајми хлеба и млека; а данас је маму био стид да је шаље опет, па су јели само остатке хлеба забаченог по орману. Зато је увече девојчица била толико изнурена, да није могла да наточи воде на чесми, ни наложи ватре, те се дремљива шћућури крај маминих ногу.

И тада се догоди чудо. Бокал са стола отскакута до чесме, и пун воде врати се на своје место рекавши Ружи:

Можеш, дете
мирно спати,
ја ћу теби
помагати.

Са стола ћу
поскочити
и водице
наточити.

Ја ћу тебе
одменити,
можеш, дете,
мирно спати.

Ружа радосно помисли како би добро било кад би се и ватра хтела сама да заложити и у истом часу угледа како иверице и пруже ускачу у штедњак, разгрћу пепео са жишки говорећи:

Изађите, жишчице,
из гомиле пепела
да се соба загреје,
па да буде весела.

Будите се жишчице,
да букнемо радосно
као сува слама,
да се дете огреје
и болесна мама.

Распретане се жишке зажарише и букну весела ватра, па њен отсјај заигра на зиду до пећи. Ружи се учини да се од песме огња мама разбуди и опомену је да треба опрати судове који већ два дана нису прани. Али није требало да се дете ни око овога мучи, јер се суђе узе само прати звекећући:

Сви у чуду стаће
сада да се крсте:
виљушчица сама
пере своје прсте.

И кашика сама
мије своје длане,
да све буде чисто
када јутро сване.

Лонац сам се пере
од главе до пете,
да своје ручице
не упрља дете.

Када се опра, посуђе се сложи у полицу, а метла искочи иза врата, па зађе да чисти пратећи се песмом као вредна домаћица:

Сад ће тета-метла
собу да помете,
да ручице гладно
не замара дете.

Тета-метла вешто
ђубре с пода скида,
пепео с огњишта,
паучину с зида.

Тета-метла сукњом
својом маше, брише,
да се мала Ружа
не замара више.

Кроз пометену и обасјану ватром собу Ружа пође према сандуку где су стојали кромпири да види има ли их још који па да укува за вечеру. Али је сандук био празан. Лежале су у њему само сухе љуске црног лука и спарушене лиске купуса. Тада закуца неко на вратима и топао, непознат глас проговори:

Провири, Ружо,
кроз врата провири,
на прагу чекају
сељаци-кромпири.

Кад смо чули да је
слаба твоја мама,
сузе су на очи
удариле нама.

Јавили смо ово
круху, граху, цвекли;
из газдиног цака
тада смо утекли.

Ружица се прво плашила да отвори. Мислила је да се као вук у Црвенкапи какав зао човек прерушио, па хоће да је превари. Ипак је глад и радозналост савладаше те отвори. На прагу је стојало неколико крупних кромпира и нестрпљиво лупкало ногама. Како им дете отвори, поскакаше на пећ да се пеку и пријатан мирис њихове опаљене коре испуни собу.

Сада је Ружица имала шта да вечера, али болесница није могла да једе кромпире, и зато дете пође суседи да опет заиште мало млека. Међутим, тога тренутка зачу иза врата:

Отвори, Ружо,
овде лонче млека,
за болесну маму
дошло из далека.

Одмах за овим јави се и трећи гост:

Добро вече, Ружо,
ја сам бели крух,
да немате хлеба,
јутрос рано чух.

Ружа отвори млеку и хлебу а пред вратима дотрча и здела скорупа и задихана рече:

Ја сам скоруп млади!
Чујем већ пет дана
мама ти не ради,
па дођох да јадна
не умре од глади.

Просто се Ружа није могла наотварати све новим и новим гостима. На прагу се сваки час чули гласови:

Чук-чук-чук,
овде црни лук.

Па брзо иза тога:

И са њиме лепа,
жута шаргарепа.

Соба је препуна била поврћа, као да се сав трг у њу преселио. Никада Ружа у својој кући није видела толико изобиља.

Међутим у свом углу мама застења и дете се пробуди. Соба је хладна била, судови неопрани, вода ненаточена и нигде ни трага ни гласа од племенитих гостију који су дете у сну походили.

ЛЕПО ЈЕ БИТИ ДЕТЕ

По цео дан Мара вири проз плот свога дворишта у оближњи парк. Далеко у кругу где стоји песак деца се играју. До Маре допиру звонки, раздрагани гласови. Чује се како звоне лимене кантице на својим дршкама, пуцкетају точкови колица по песку и скачу лопте негде по утабаној стази. А Мара нема ни брата ни сестре нити какве мале суседе, да би се с њима поиграла. И што је најгоре, мама полазећи закључа капију, да дете не би само могло изићи на улицу.

Вири тако Мара проз пукотину плота и чини јој се да чује како лопте скакућући декламују:

Лепо ли је скакати
по узаној стази,
по трави се ваљати.
Пази, Маро, пази!

А канте звецкају:

Лепо се је брчкати
по чесменској води,
по песку се брљати.
Ходи, Маро, ходи!

Кад се мама врати кући, једва одвоји Мару од плота. Понекад покуша с дететом да се игра, али не уме. Не знају то све маме. Кад је мала била, није то научила, јер ни њу није имао ко да води на дечије игралиште нити јој је ко куповао играчке.

Ноћу кад се уморна иза сна тргне учини се мами као да у детињем дисању чује уздахе:

Ја сам јоште сасвим мала,
с децом бих се поиграла,
између цвећа на слободи.
У игру ме, мама, води!

Пре него што пође на рад, мама нађе понеку стару ствар, да детету буде играчка: пружи му пробушени лонац или сиђе у подрум и изнесе зарђали обруч са бурета. Мара дрвеним патрљком гони неко време обруч по покалдрмљеном

дворишту, али како нема довољно простора, обруч сваки час удари у зид, плот или праг и претури се. Зато се она брзо задовољи својом играчком па се као чичак опет ухвати за плот и остане тако док се мама не врати. А мами се сваку ноћ чини како уздише и моли је да је одведе у парк међу децу, па смишља када би то могла учинити. Недељом истина и сиромашне и запослене мајке воде своју децу у парк, али се Мариној мами која преко недеље код другог ради толико нагомила посла у својој кући, да све то мора недељом да посвршава. Кад би иначе опрала и окрпила Марино рубље, кад би изветрила и исунчала кућу, почистила и поправила све што се преко недеље упрља.

Али је дете сваки дан молило да га изведе у игру међу другу децу, те мама једне недеље устаде рано, и узе да умотава неке крпе од Марине старе хаљине у чврсто клупче. Кад се Мара пробуди, крај ње је стојала крпена, црвена лопта а обруч са бурета био је изрибан и светлио се као нов и крај њега стојала нова новцата палица одељана од младог прута. Сем тога је већ двориште било почићено и сушила се на јасном сунцу иза куће Марина кошуља и чарапе.

Мама узе дете за руку и поведе га у парк. Из њене коштуњаве, несавитљиве шаке детиња шачица је сваки час клизила и ситни детињи кораци су једва сти-зали маму која је и у шетњи брзо корачала. А у парку је већ врло од деце. Песак у кругу је личио на огроман шарен мравињак. Мама седе на прву клупу бојећи се да Мара не пожели сјајне и звонке куповне играчке деце што су се у великом кругу играла. Гонећи међутим свој гвоздени обруч дете се брзо нађе тамо и стаде очарано. Около су трчали дрвени коњићи, црвени, жути и плави. Зајанурене девојчице пуниле су песком своје канте. Светла лица гумених лопти поскакивала и ваљала се по трави. Јуриле су све врсте точкова и кола. И Мари се чинило да се све те играчке и деца у хору веселе:

Лепо ли је дете бити,
дан у игри проводити,
и имати лопте нове
и коњиће и точкове.

Мара се загледа у белу девојчицу што је у наручју држала огромну лопту и возила у колицима лутку. Било би тако лепо поиграти се лоптом која уме да отскаче. Марина је истина, била велика, али где би пала, ту би се и зауставила, чинила се некако болесна и уморна. Бела девојчица утом своју лопту испусти и Мара потрча да се њоме мало поигра. Под ручицама осети глатку еластичну гуму и учини јој се да држи неко живо биће које дише. Али та је радост била кратка. Бела девојчица се устреми и оте јој своју играчку. На стази су стајала без господара колица натоварена песком, и Мара хтеде да их мало провоза. Али само што је три корака корачила, појави се румени дечак и узе јој их. Она онда угледа на клупи лутку коју је мерила досада јер се њена сопственица преда-ла грађењу куће од песка. Било је необично слатко држати порцеланску, у свилу обучену, лутку; међутим нечије је руке истргоше из Мариних руку: чуварица девојчице се бојала да је Мара не поквари.

И тако чега год би се дотакла отимало јој се, а около су играчке у хору звецкале:

Лепо ли је бити дете:
што желите, то и смете;
купују вам мама, бака
сваког дана играчака.

Мари се све то толико тужно учини, да удари у гласан, горак плач. Мама дотрча узе је на руке и однесе на клупу далеко од главног круга. Желећи да је развесели она јој показиваше како се и њеном лоптом може лепо играти бацајући је увис и дочекујући је у руке, затим јој показа како и њен обруч може далеко да се котрља а да не падне.

У близини су се играла још нека деца чије играчке су као и Марине биле домаћа рукотворина и старе у подрум бачене ствари. То су биле шоље без дршке и окрњене тацне, сломљене машице и виљушке, разнизане, разне боје и облика ђинђуве, крпене лутке и лопте. Девојчица што се играла штипаљком за рубље и шољом без дршке пружи Мари шољу позвавши је да стружу песак из јарка по крај стазе. То Мару утеши, јер се на шољи смејала нека беба а штипаљком се могло врло добро чепкати по земљи. Ускоро се њима двојма придруже и друга деца са својим крњавим играчкама и начини се весео жагор као и у великом кругу. Дечаци копајући старим кутлачама начине читаву кулу од песка а крпане лопте као да добише мала крила у рукама веселих девојчица. Чак је и понеко дете из великог круга остављало своје лаковане играчке и прилазило деци што се играла око Маре.

А мама је послушкивала како недалеко иза грања звецкају лимене кантице:

Лепо ли је дете бити,
дан у игри проводити,
и имати лопте нове
и коњиће и точкове.

ПРИЧА О КУЋИ

Мати љутито утера Милана у собу и заповеди му да легне. Напољу је несносна врућина и она се плаши да га не ухвати сунчаница, ако буде трчао по сунцу. Њему уосталом и није до трчања, него би хтео да иде да помаже радницима на кући што се зида у њиховој улици. Он, још пет дечака и једна девојчица већ петнаест дана одлазе тамо кришом од родитеља који им то забрањују плашећи се да се не ударе, да им се опека не сруши на главу, да се не испрљају. Али они ипак успевају по час или два да отрче на грађевину а да их не примете.

У собу улази лупа зидарских чекића:

Чук-чук-чук,
сад се граде врата!
Нека нема хлеба,
док нема заната.

Чук-чук-чук,
сад се прозор зида!
Ко што градит не зна
нек бежи од стида.

Милану лупа срце. Брзо прилази прозору и диже застор. Талас светлости му прво засени очи, затим угледа неку децу где трче улицом и притом ударају у бетон потпетицама радујући се што могу да га удубе. Жене спуштају завесе по околним прозорима, да жега не уђе у собу. Старији пролазници иду уским хладом поред кућа, све један за другим као при марширању. Чак и кучићи и врапци беже са сунца у хладовину.

Недалеко од Миланове куће је кућа што се зида. Зидари су је обложили гредама и даскама, да би лакше на њој радили, те личи на неки огромни сандук. Једини они се прже на жези, једино је око куће која се гради шумно у тај врели подневни час. Доле у приземљу грађевине дечак види неколико зидарских помагача, младића који товари опеку на дизалице. Они и све око њих посуто је црвеним прахом печене земље. Дечак жудно слуша како куцају чекићи у рукама зидара, како пљеска малтер и кратко, пословно, разговарају људи на том огромном чудовишту што се зове петоспратница.

Ево га долази њен сопственик. И њему је много врућина. Стао је у хлад куће преко пута и гледа како посао напредује. Њему се чини да момци што слажу опеку на дизалице не раде довољно брзо, али просто не може да пређе преко сунцем уцаљене улице и даје им знаке рукама да мало живље раде. Собом је довео пса, радозналу животињицу која свугде воли да забодје своју њушку, али ни он се сада не миче из хладовине: исплазио је језик и сањиво гледа људе који ходају око зграде.

Подне је. Предузимач силази са скела где се морао малочас попети. И радници се спуштају да ручају. Они седају у хлад скела и околних кућа и ломе велике комаде свежег градског хлеба, какав сељаци једу само о вашарима и кад носе штогод на трг у град. Гледајући их Милану је мало лакше, не осећа се крив што седи у соби. Затим и он трчи да руча, да би био слободан кад и зидари.

Око три часа он неопажено излази на улицу где га већ у сенци неке капије чекају остали дечаци и девојчица. Около је све пусто, родитељи још спавају и дечаци слободно долазе на грађевину. Зидари им са скела радосно машу руком. Деца већ знају свој посао. Тројица одраслијих дечака иду на зграду, тројица остају доле да помажу товарити опеку, а девојчица стаје у сенку да чува стражу. Њена дужност истина није много тешка, али је одговорна: будно мора пазити да се улицом не јави који родитељ, и ако кога опази, мора звизнути својим другарима да се склоне.

На згради одједном још више оживи. Деца се радосно довикују, а зидари почињу да певају. Деца су их опоменула на завичај, на породицу и рођаке. Сећају се својих малих, јадних кућа, разбацаних по врлетима херцеговачким, црногорским и македонским, а наоколо је море огромних, високих зграда. Зидар Македонац коме Милан помаже показује му руком неколико великих грађевина на којима је радио. И наједном сетним гласом почиње да пева:

Македонска кућо ниска,
малене су твоје очи,
ласта ти под стрехом
гнездо тиска,
петао на те лако скочи.

А као одговор на његову песму јавља се зидар Митар још сетнијим гласом:

Моје старе кровињаре,
пометале све шубаре,
шубаре од сламе, сена.
Расту крај њих бор и смрче.
У дроњице обучена
по дворишту деца трче.

Па се опет све ућута и чује се само лупа и смех деце. Лица зидара већ су свикла на сунце и не зноје се, али су сви дечаци у голој води. Само они то не опажају. Горди су што могу не тражећи никакве награде да олакшају труд радницима. Мали Пера снажно меша малтер покушавајући да се сети песме зидара Марка, али не може да отпева више од првог стиха. На то Марко тренутно оставља посао па загрливши га показује му како се пева:

Кућо моја од дрвета,
сред планинског краја гола,
мирише у теби смола,
испред тебе пашњак цвета.
Моје руке тебе праве,
а под твојим кровом живе
деца моја, овце, краве.

Пера нетремице слуша песму коју је толико пута слушао. Утом се доле на улици чује гласни говор газдин и у исто време девојичин звиждук. Сва се деца брзо нађу заједно у сутерену и вире кроз даске. Пред кућом газда разговара с оцем дечака Живка, који би хтео да најми стан за јесен и годи се. Живко је узбуђен. Мисли како би лепо било да станује у собама за чије је зидање својом руком товарио опеку и мешао малтер. Остали дечаци му завиде, сви би листом хтели да се преселе у кућу, у коју су уложили мало свога труда. Сви будно слушају како ће се свршити погодба између газде и Живковог оца, али они сад хођају подаље улицом и њихов разговор до деце не допире. Тада се зачује глас старог Црногорца који је слушајући њихово погађање поносито запевао:

Кућо моја од камена
од темеља до слемена,
сунце у те ваздан гледа;
у теби је родио се
мој син и ја и мој деда.

Кућо моја усред стења,
крај планинске бистре воде;
код нас нико кров не мења:
сви умиру где се роде.

Живков отац одлази. Дечаци се опет из подрума пењу на грађевину, а девојчица иде на стражу. Опет се чује довикивање зидара, покличи деце, све док не падне вече и она гладна као вуци не појуре на вечеру.

МАЛИ СТОЛАР

У Јовановој улици има столарска радионица. Дуга, сива кућа пространих прозора.

Идући у школу и враћајући се Јован је увек застајао, наслањао нос уз окна и посматрао шта се унутра ради. Некакав црн, благог лица човек седи за столом крај прозора и црта. Два младића чине покрете сличне веслању прелазећи рендетом преко дугих дасака. Око њихових ногу падају млечно беле спирале којих је пуна цела радионица. Јован би хтео да утрчи унутра, да легне у ту лаку шашу, да се крије у њој. Далеко у углу неко премазује кухињски долап светлозеленом бојом. Њен свежи мирис необично је пријатан Јовану. Сећао га се с времена на време и у школи на часовима. О овој својој наклоности према столарском занату често је говорио друговима и родитељима.

Немојте се с неповерењем смешкати. Он је био најбољи ученик у другом разреду гимназије. Могао је да учи за учитеља, за свештеника, за официра, али, ето, он је желео да буде столар. Кад би свршио задатке и легао да спава, сањао би како ће постати најславнији столар у граду. Сада су већ две године како је на занату, у оној дугој, сивој радионици из своје улице. Весело као по сухом лишћу гази по струготини и шашу. Мајстор му је већ дао засебан угао у радионици да тамо смишља своје нове обрасце за столове, клупе и играчке, о чему је толико сањао.

Недавно је Јован направио пајаца на точкићима које се, кад га вучеш, преврће преко главе. Као какав мађионичар мали мајстор је грдећи га говорио:

Бићеш диван малишан,
бићеш смешан голишан:
руке ће ти бити
од ножица дуже,
ноге ће ти бити
од ручица уже.
Свакога тренутка
мењаћеш ми став,
ко гудало крив,
као стрела прав,

гимнастику радићеш,
мада ниси жив,
столичице ти.

Једном дође мајстор из града и јави да је нека продавница играчака наручила стотину таквих пајаца каквог је Јован направио и више нових образаца намештаја за собе и кухиње лутака. Није се исплаћивало радити ове ствари, јер су творнице по далеко нижој цени давале играчке, али је мајстор волео децу и Јована, па је примио наруџбину и пристао да те играчке грађене руком да по творничкој цени.

Ово је малом столару дало још више полета, па још истог дана стаде да смишља шта би ново изумео. Већ кроз неколико часака весело плесну рукама, узме меку липову дашчицу и стаде је резати. Никоме није дао да завири шта ради, али су његови старији другови погодили чим су га чули где мађионичарски шапуће:

Столице у свету многе
на четири стоје ноге,
понека на три;
на пет ногу стајаћеш,
столичице ти.
Гледаће те кроз прозоре
дечица од ране зоре
и сав други свет,
дивиће се столици
на ножица пет.

Посао је ишао муњевитом брзином: кад се нешто воли, брзо се ради. Саградивши столицу, Јован је сакри у орман за алатке. Онда одмах узме да деље неколико других дашчица. Дотле није видео међу играчкама ђачку клупу, па је хтео он да је направи. Кад су дашчице биле готове, узме да их лепи туткалом. Младић који је близу њега бојио неки сто ослушкивао са уживањем његове узбуђене речи:

Ти ћеш бити клупа
за пајаца глупа,
клуница шарена,
клуница малена.

Нацртане биће
свуд по теби књиге,
пајац из њих учиће,
већ не бери бриге.

Нацртане биће
златна пера свуда,
њима пајац писаће –
видећете чуда.

Мајстору није хтео одмах показати шта је све смислио наставивши и идућих дана да размишља шта би се још могло, међу играчкама од дрвета начинити. Тако се сети дрвене колевке своје мале сестре, колевке какву код других беба није виђао. На високим ногарима нише се дугуљасти, од пружа исплетена корпа. Начиниће и за лутке нешто слично томе. Ево, већ је узео да црта како ће нова играчка изгледати. Црта и прати се песмом као и сваки ко свој посао воли:

Садељаћу колевку
од дрвета борова,
биће она постеља
пајаца и лутака,
тих невиних створова.

Златом ћу обојити
на колевци рубове,
а пурпуром ножице,
ножице и стубове.

Мрежу ћу јој исплести
све од влакна ликова.
Сама ће се њихати
колевчица њихова.

Цртеж је сад готов и акварелом обојен. Мали столар је задовољан. Већ је сутон и он се весело спрема кући. Зачешљава прстима смеђу растреситу косу, ставља качкет и упутивши се улицом задовољно на сав глас пева:

Малени столар сам ја,
цео град мене зна.
Играчке градим малене,
златне су руке у мене.

А на прозор истрчавају да га чују мајке чија су деца лења, па нити уче нити хоће на занат. Поздрављају га пријатељски шегрти с других заната, па и сами мајстори. Весело му домахују његови некадашњи другови гимназисти и зову га да их који пут посети. Код куће га раширених руку дочекују сестре и мајка запиткујући га да није уморан и шта је ново тог дана начинио.

На вршидби

Јутрос је село Забрдицу пробудила необична хука и подвикивање. То се уз окомити сеоски пут пела вршалица у њиву на врху брега. Од умора је то железно чудовиште стењало и хуктало, а људи су га као живо биће бодрили, тапкали по точковима и појасима. Деца су около оптрчавала желећи да помогну, међутим су само сметала јер су се радници сваки час о њу саплитали. Нису то били само унучићи деда-Милоја, домаћина њиве на којој се врло, већ деца целог села која су откако се вршалица у селу појавила просто помахнитала селећи се заједно са њом из њиве у њиву. Пратила је вршалицу и чета радозналих, просјака и намерника, а јата птица су над њом узбуђено летела. Свима се чинило да је празник, иако је све чекао велики посао.

Кад се поворка испела на њиву, младићи су се хитро попели на крстине, искуснији радници стали су око вршалице да убацују у њу снопље и збирају џакове овејана зрна, а деца се сад помакла у крај уплашивши се готово од клепатања њених точкова и решета. Нису могла да схвате како може нешто што није човек нити икакав живи створ да тако брзо ради. А како се тек зачуде кад та чудна справа весело подвикну:

Помажите, дечаци,
биће беле пшенице
двеста и два цака
да вам меси бака
лепиње и пите,
да будете здрави,
да будете сити.

Осврну се бојаљиво око себе гледајући шта би могла да помогну: виле су биле претешке за њихове руке, крстине превисоке, а решетима вршалице одакле су овејана зрна испадала нису се смела примаћи. Она то виде па саветова збуњене малишане:

Брже, децо моја,
брже, жива била,
сакупљајте класје
што пада са вила.

И збиља, скоро са сваког снопа је испадало класје а радници нису имали времена да се сагну и да га дижу, те су по њему газили као по обичној слами. Малишани се сада даду на посао. Као у ватру утрчавали су хитро међу ужурбане раднике и спасавали клас по клас. Младићи којима су се због тога врзмали око ногу љутили су се и терали их, али они на то нису обраћали пажње јер их је вршалица стално бодрила:

Живо, децо, живо,
биће слатко мливо
имаћете хлеба
меког као неба
и погаче беле
годинице целе.

Сви снопић на раме
биће нове сламе
ко од сувог злата
двеста и три хвата;
стераће вам маме
постељу од сламе.

Малишани се нису дали много молити. Они су иначе желели да помогну, а сад још кад их је она тако храбрила њиховој вредноћи није било краја. Њена радосна, црвена боја и њено расположење ослободили су децу и већ су јој смело прилазила као каквом пријатељу. Завиривала су у њене чељусти одакле је куљало зрневље, прилазила близу точкова и кајиша који су се бесомучно окретали и завидела људима што су убацивали снопове међу њене жељезне зубе. А она је хуктала, све редом бодрила на рад и гонила на песму:

Нека се и пева,
кад се вредно ради!
Запевајмо сложено
раденици млади:
Хој-хој-хој,
домаћине мој,
дај ручак за мобу,
од сланине чорбу
и златицу проју
и лепињу коју,
да њиву до ноћи
овршемо твоју.

Песма и помисао на ручак који су редаре требале ускоро да донесу још више су орасположиле мобу. Махале су девојке и младићи белим крилима својих рукава, узносили су вилама високо над главом златне снопове, све гушћим млазом се зрневље лило у ђакове а златне варнице плеве пеле се високо у небо. Са свих крајева села људи су посматрали тај ужурбани мравињак и послушкивали

хуку вршалице крстећи се захвално. Осећали су се као на служби божјој, што увек бива кад Бог богатом жетвом благослови неки рад.

Тог часа су се на њиви појавиле редаре носећи на обрамицама ручак. И док су оне у хладу крушке постављале, вршалица је као гостољубива домаћица позивала сваког ко наиђе:

Ви путници, намерници,
ако вам је понестало
у торбици хлеба мало,
на њиви се данас деле
од новог жита беле
делињице, погачице,
за путнике
и за птице.

Ослушнуше зачуђено шеве њене последње речи и гле, она сада позва баш њих, распеване становнике узрелих њива:

Сад на ручак и ви шеве,
ево зрна испод плеве;
ево зрна остала су
у понеком палом класу;
ваљају се разасута
крај камена, украј пута.

Сад на ручак препелице,
пуно класја и пшенице
просуло се врх земљице.
Полетите и ви вране,
нека класа не остане,
да и ваша војска црна
наједе се данас зрна.

Тако је вршалица звала на гозбу, и кад су радници и деца поседали под крушку да ручају, птице са свих страна нагину на просуто зрнење и класје. Случајно нико није приметио два сеоска просјака где жудно из прикрајка њиве посматрају како радници слатко једу. Само их је добра и чудна справа опазила и повикала:

Хајте, браћо, убожари,
без кућишта, млади, стари,
сад се деле божји дари!
У празник жита да сви су сити,
нико не сме гладан бити.

Тада су се и редаре и домаћин сетили тих јадника па довели и њих за зелену трпезу на којој се пушио хлеб умешен од новог брашна. А све је наоколу, под врелим августовским сунцем, мирисало на онај слатки и топли мирис тек овејаних зрна и нове сламе.

ДЕЧЈА СОБА

ДЕЧЈА СОБА

Позоришни комад за децу

ЛИЦА:

Мати

Отац

Прва девојчица

Друга девојчица

Први дечак

Други дечак

Патуљци који нису хтели јести

Патуљци који нису хтели спавати

ПРВА СЛИКА

I

Дечја трпезарија: ниски сто, мале столице. На зиду у дну слике увеличаних мрави и лептира како једу. С друге стране слика закржљалог детета како гура од себе јело, с треће стране слика здраве, румене девојчице како с уживањем једе (или пије млеко). Сутон. Упаљена светлост.

МАЈКА

(Износи зделу на већ постављен сто. Посуђе, столњак и стони убруси су шарени. Ставивши зделу на сто и почевши да сипа јело у тањире мајка виче)

На вечеру, дечице!

Ето топле чорбице

од телеће јетрице.

II

(Из врата с десне стране без много журбе улазе две девојчице и два дечака).

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА И ПРВИ ДЕЧАК

За вечеру још је рано!

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

(Пући се)

Ја од ручка још сам сита.

ДРУГИ ДЕЧАК

Зовеш увек да се једе

кад се мени нешто чита.

МАЈКА

Без причања много

голубићи млади,

иначе ће јело
да вам се охлади.
(Деца, седају за сто, мешају незадовољно кашикама
по тањиру).

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА
Сувише је чорба врела.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА
(Кушајући јело као да је отровно)
И сувише слана!

ПРВИ И ДРУГИ ДЕЧАК
Ух, јели смо исту чорбу
и пре пет-шест дана!

III

ОТАЦ
(Улазећи из врата у дну, узнемирен)
каква је то опет вика!
Желите ли да вас прутом
терај јести?
(Утучено)
Увек, ето, иста слика.
(Изази на лева врата)

ОТАЦ
(Заповеднички)
Да је свако посркало
до последње капи
из свога тањира!

МАЈКА
(Враћа се с новом зделом)
Голубићи, ево младих,
пржених кромпира.

ОТАЦ
(Мајки, упутивши се вратима одакле је изашао)
Јави само ако које
не усхтедне јести.

IV

ПРВИ И ДРУГИ ДЕЧАК
(Чим отац изађе, само тишим гласом него малочас)
Кромпири се ови нешто
исувише беле.

Прва девојчица
Мајко, ја бих хтела пире.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА
Ја не волим
кромпириће целе.

МАЈКА
Волели не волели,
има да се поједе
све, из свију здела.

ПРВИ ДЕЧАК
Јели бисмо радо ми,
само кад би било
каквих других јела.

МАЈКА
(Љута више их не гледа, седа у наслоњачу и придрема).

V

(Враташца на камину се Утом отре и улети у трпезарију неколико патуљака. Деца се забезекну, нека рашире руке, устану иза стола. Мајка већ спава).

ПРВИ ПАТУЉАК
Чујте шта ћу рећи сад!
Јести ни ја
нисам хтео.
Грашак ми је
био врео,
пасуљ опет
био шарен,
па сам вечно
осто мален.

ДРУГИ ПАТУЉАК
Мени спанаћ
беше љут,
купус опет
много слан,
па сам зато
смањиво се
сваки дан.

ТРЕЋИ ПАТУЉАК
Чорба мени
беше житка,

а кељ, децо,
одвећ жут.
Радио је
сваки дан
татин прут.

СВИ ПАТУЉЦИ

Памет нам је
била плитка!
Памет нам је
била плитка!

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

(Трећем патуљку)
А једеш ли сад, чикице?

ТРЕЋИ ПАТУЉАК

Једем богме, девојчице,
ал' сада не вреди,
не расте се кад се
отпочне да седи.

ДЕЦА

(Једно по једно, враћају се за сто и почињу журно да
једу. Патуљци се хватају за руке и играју око стола
певајући)

Ми смо криви
што смо мали,
никад нисмо
вечерали
док нас нису
тукли.

Ми смо криви
што смо суви,
правили се
да смо глуви
кад су нас
за сто звали.

Ми смо криви
што смо мали,
ми смо били
неваљали
па смо сад
патуљци,
ситни човечуљци.

(Тако певајући патуљци полако изађу опет кроз камин.
Заузета јелом деца то скоро и не примете)

МАЈКА

(Прене се, приђе столу и сва задивљена радосно)

Гле,

први пут у веку

појели сте све?

ДЕЦА

(Поскачу иза стола, загрле и у глас)

Јеси ли видела

Оне људе мале

што су овде били?

МАЈКА

(Скупљајући посуђе строго)

Какве људе мале,

маните се шале!

Већ се поиграјте

па да ми спавате.

(Упути се вратима).

ДЕЦА

(Трчећи за њом сва у глас)

Имали су браде!

И шиљате капе!

И ципеле мале!

МАЈКА

(Осврће се)

Маните се шале!

Завеса

ДРУГА СЛИКА

(Спаваћа соба. Полутама. Светлост застрта плавим.
По зидовима слика деце како спавају. На једној слици
веверица или која друга звер у постељи. Деца седе у
постељама, врте се, откривајући се).

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА

Мени се не спава.

ПРВИ ДЕЧАК

Мене боли глава.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

(Зевајући)

Баш су ноћи дуге.

ДРУГИ ДЕЧАК

(Скачући из постеље)

Да играмо шуге!

ПРВИ ДЕЧАК

(Скачући такође)

Не, боље је жмуре.

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА

(Са страхом погледајући на врата)

Може доћи мама.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

Онда благо нама.

II

МАМА

(Ошкрине врата, па спазивши дечаке ван постеље уђе
и прекорно)

Опет не слушате.

ПРВИ ДЕЧАК

(Збуњено)

Устали смо били
да пијемо воде.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

Мене стално нешто
из узглавља боде.

МАЈКА

Мука увек, децо,
с вама, мука права,
да се одмах спава,
а ја ћу чекати
докле не поспите.

(Дечаци се враћају у постеље. Мати све редом покрива, затим седа крај сточића и чита. Деца почињу тобож дубоко да дишу. Она тада излази на прстима бацивши још једном поглед да види спавају ли. Неколико часова после тога)

III

ПРВИ ДЕЧАК

(Скидајући покривач)

Од врућине
сав сам се скуво.

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА

(Трљајући очи)

Мене сврбе очи.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

Мени звони уво.

ПРВИ ДЕЧАК

(Усправљајући се у постељи другом дечаку)

Да видимо ко ће
подаље да скочи.

IV

(Утом лушне прозор, иза беле убрране завесе појави се неколико човечуљака тихо певајући)

Ми смо криви,
што смо мали,
никад нисмо
ми заспали
док нас нису

пред сан тукли.
Ми смо криви,
што смо мали,
што смо били
неваљали
па смо сад
патуљци,
ситни човечуљци.
(Сва их деца гледају радознало. Други дечак седа у
постељу од чуда)

ПРВИ ДЕЧАК
(Готово чикајући)
Мени се не спава!

ПРВИ ПАТУЉАК
Не хтеднеш ли
спавати,
остаћеш патуљак,
мален човечуљак
и кад будеш стар
биће као сламке
ручице ти танке,
ножице малене
биће ко у мене
и кад будеш стар.
(Деца се чете око патуљака, радознало слушајући)

ТРЕЋИ ПАТУЉАК
Једном сам вам ја
био двапут већи
него што сам сад.
Ко ви ни ја тад
нисам хтео лећи
па постанем мален
као што сам сад.

ЧЕТВРТИ ПАТУЉАК
Једном сам се и ја
од врућине куво,
сврбеле ме очи,
звонило ми уво.

ПЕТИ ПАТУЉАК
Једном су и мени
биле ноћи дуге,
уместо да спавам,

играо сам шуге,
пио ноћу воде
и причао да ме
постељица боде.

СВИ ПАТУЉЦИ

Ми смо криви
што смо мали,
ми смо били
неваљали,
па смо сад
патуљци,
ситни човечуљци.

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА

Страх ме је да увек
не останем мала.

ДРУГА ДЕВОЈЧИЦА

(Враћајући се у постељу)

Тако ми се зева,
жива сам заспала.

ДРУГИ ДЕЧАК

(Другом, шаптом показујући на једног од патуљака)

Замисли да будеш
ситан као мак,
а потпуно сед
ко тај весељак.

ДРУГИ ДЕЧАК

(Такође шаптом)

Да се јоште смањим,
не бих богме хтео.

ПРВА ДЕВОЈЧИЦА

(Тихо другој, показујући и сама на једног патуљка)

Где, како је мали,
а како је бео.

(Сад се и дечаци врате у постеље старајући се да заспе)

ПАТУЉЦИ

(Певају успаванку)

У сну расту брда,
планине и реке,
у сну небо расте
и шуме далеке.

(Једно од деце се придиже, сањиво слуша па опет леже)

У сну расту звери,
у сну лептир расте,
у сну расту врапци
и малене ласте.

(Опет се двоје деце мешкоље и опет тоне у сан)

У сну расту звезде
И цвеће и трава,
и детенце расте
када слатко спава.

(Соба се скоро сасвим замрачи. У полутами се види
како два-три патуљка вуку за ноге и руке једног де-
чака и певају)

Вуцимо га за ножице,
вуцимо га за ручице,
нека нам порасте,
нека нам буде леп.
Вукли смо за крила
сенице и ласте
и зеца за реп.

ДРУГИ ПАТУЉЦИ

(Као да вуку девојчице за прсте и косу певајући та-
кође)

Вуцимо их за прстиће,
вуцимо их за носиће
и косицу плаву,
нека нам порасту.
Ходали смо кроз росицу,
и вукли смо за косицу
цветове и траву.

(У соби се постепено сасвим смркне)

(Завеса)

ДЕЧЈА СОБА И ОСТАЛЕ ПРИЧЕ

ШТА РАЗГОВАРАЈУ КУЦЕ И МАЦЕ

Јеси ли, Вељо, кадгод опазио како те ваша куца посматра прекорно? Јеси ли приметио како има често сузе у очима? Јеси ли видео како ваша маца понекад гледа у тебе шкиљећи као да се руга? Да ли си размишљао због чега је псето каткад тужно а маца подругљива? Ниси! А ти слушај. Само једног јединог дана у животу, кад сам још била мала као ти сад, могла сам да разумем шта домаће животиње причају и мисле. Био је то необичан дан. Како сам отворила очи, чула сам нашу велику мацу где шапће својим мачићима:

Богами сте бољи
од дечице ове.
Све јутро их мама
да устану зове,
а оно ниједно
да отвори очи,
па да брзо скочи
да се изумива.

Притом је гледала у моју постељу потсмешљиво, жмиркајући, управо онако како тебе свако јутро посматра ваша маца. Од радости што сам разумела њен говор, опростила сам јој строгост којом је о деци говорила, па сам брзо скочила, избудила и остале и отишла да се умијем. Наша маца и псето су нас увек, па и на умивање, у стоцу пратили, и псето је увек гледало прекорно, а маца подругљиво када би се које од нас плашило хладне воде. Тога јутра јасно чух како маца рече нашем Лиску кад твој ујка због хладне воде поче да плаче:

Слушај само, Лиско,
како то детенце
размажено плаче;
а моје маченце
богами ужива
када се умива.

Лиско је много блажи био, готово као наша бака. И њему је било криво кад се ко боји хладне воде, то се видело по његовим очима, али узврати маци:

Баш вам је у души
да критикујете.
Та зар не видите,
он је добро дете;
када поодрасте,
сам ће потражити
увек лепу згоду
да скаче у воду.

Али маца је као каква строга мама остала при своме тврдећи да је жалосно што деца при умивању плачу. Твој ујка, разуме се, није разумео овај разговор, али кад сам му ја испричала, постидео се и после поправио.

Кад смо се умили, дошло је време доручку. Као теби твоја, и нама га је наша бака спремала и делила. Пре него што би нама налила млеко у наше зделице, насула би мачићима у њихов лимени котлић и пружила би Лиску штогод што зна да он воли. Тога јутра видех како маца и Лиско пољубише баку у руку, иако се она отимала, вероватно из захвалности што им је дала да једу, и маца затим рече:

Не могу ти казати
кол'ко волим баку,
како ми је пријатно
њено благо лице.
Мачићима мојим
на сваком кораку
она даје хране,
сада мало млека,
сада сланинице,
пресне и куване.

На њену похвалу надовеза Лиско своју:

И кудгод би прошла,
и гдегод би села,
око себе шири
слатки мирис јела.

Кад ручају деца,
када оду гости,
за кучиће моје
она скупи кости.

Да знаш само колико сам у том часу волела мацу и Лиска због те њихове љубави и захвалности према баки. Таман сам хтела да устанем и узмем мацу у крило, кад ће она:

Погледај, молим те,
како једу деца,
како свако бира.

Једно хоће млека,
једно хоће сира,
а једно переца.
На сваком кораку
љуте јадну баку.

Кад чух како маца жали баку што изволевамо, попих своје млеко до последње капи заборавивши да тражим сира како сам намеравала. Лиско то зацело опази, јер одговори тихо:

Па и нама, мацо,
понекад се бира.
Знаш што ми је тешко
кад место костију
добијем кромпира;
а и деца понекад
све до мрве слисте...

Нас после доручка поведоше из кухиње у собу, те тако не чух до краја њихов разговор; али ускоро ето ти маце са својом децом да се смести иза топле пећи. Кроз неколико часака бака пусти и Лиска у собу, јер је необично чист и разуман био. Док су се мачићи играли, он и велика маца су нешто разговарали. Мени се било осладило да их слушам, па приђем ближе, али они почну шапутати, ваљда није било за децу. Ја онда одем да се играм ораха са осталима. Како је била зима, неколико дана већ нисмо смели напоље, па се почнемо по соби јурити. Придруже нам се и мацина деца и начини се читав вашар. Твој ујка падне, па разбије нос, твоја мама колена, ја огребем лакат, а једно маче причепи реп. Бака једва стиже да нас испревија, а после тога нам прочита буквицу. Кад смо се после овога мало смирили, чујем како се маца и Лиско нешто препиру. Лиско нас је вероватно бранио, јер маца рече:

Ви то, пси, некако
лоше разумете:
мора човек каткад
и да кара дете.
И ја своје маце
држим богме, строго,
ни ти свога Зељу
баш не мазиш много.

И тако целог тога дана, штогод би Лиско и маца говорили, разумела сам; али сам већ сутрадан била изгубила овај дар. Узалуд сам прислушкивала, чула сам само обично маукање и лајање. Ипак ми је и овај један једини дан много користио: и дан дањи знам зашто маце подругљиво гледају децу и зашто се у очима паса заблистају сузе.

СУДБИНА ЈЕДНЕ ИГРАЧКЕ

Играло се једног јутра куче Рундов са својим другаром Зељовом. Јурили се око кућа, хватали за репове, прескакивали један другог и наједном стали као укопани. На прозору куће крај које су се играли угледаше неког необично лепог зеца. Чучао је и мирно их посматрао. Ни ушима да макне, ни оком да трене. У свом животу су често виђали зечеве, али ниједан се дотад није усудио попети на прозор какве куће и храбро посматрати око себе псе. Њихово чуђење још више порасте кад малишан Веља, њихов познаник, изнесе зеца на улицу, повуче га неколико пута за реп и кад он после тога поче да трчи спокојно као да је усред шуме, не плашећи се ни људи ни паса.

Да су Рундов и Зељов били становници каквог великог града, брзо би се јаду досетили, знали би да је необични зец играчка. Али како су били мали паланачки кучићи, ни слутили нису да тако нешто постоји. Мислећи ваљда да је малишан ухватио правог зеца па да сад овај хоће да му побегне, даду се за њим у потеру. А заједно с њима појури за необичном зверком и гомила деце, људи и жена, узвикујући радосно, плескајући од чуда рукама и туткајући их. Међутим ни Рундов ни Зељов се не усудише да нападну зечића који је час неустрашиво скакао, час застајао као укопан док га малишан не би опет повукао за реп и тако опомењуо да скаче.

Ускоро се улица напуни псима. Било је ту младих, неуких кучића као Рундов, и искусних ловачких паса; било их је који су много зечева у свом веку ухватили, али се ниједан од њих не усуди да нападне необичног зеца који се изненада појавио у граду. Неки су само кроз зубе подмукло лајали:

Ав, ав, ав,
тај је зека сав
од храбрости луде
изгубио вид,
јуриша на плот,
јуриша на зид.

Збиља, као и свака навијена играчка, Вељин зец се сваки час сударао са стварима и људима који су му стајали на путу, и на тај начин веселио децу и чудио псе. Рундов шану на уво своме другу:

Ув, ав, ув,
тај је зечић глув:
он не чује ваљда
све лајање наше,
не плаши се као
што се други плаше.

Зељов само климну главом у знак одобравања, никако не скидајући очију са дошљака. Утом се и Вељи досади да навија зеца, узе га па праћен децом и кучићима оде у кућу.

Глас о необичној звери брзо се рашири по околини. Где год који градски пас сретне псе са села узме да им прича:

Да видите, браћо,
чудо овог света:
улицама чудан
неки зечић шета,
не боји се паса,
не боји се света.

А други на то обично дода:

А сав он је
к'о и други:
кратак реп,
краци дуги,
дуге уши,
очи меке,
као баш
у сваког зеке.

Тако се неко време улицом где је Веља становао није могло проћи од кучића. Многи се одметну од својих господара проводећи дан и ноћ око куће где је зец боравио, само да би га могли својим очима видети. Многи се стану јуначити да ће га како га угледају ухватити, али чим би спазили његове мирне, стаклене очи и његово одмерено скакутање, у недоумици би застајали: и зец би опет побегао, јер је било у њему нешто што их плаши.

Овакво кукавичко псеће држање наљути једног дана Рундовљевог оца, старог Гарова, па позва сина те му рече:

Рундове, мој сине,
трчи до планине,
па позови све
најхрабрије псе,
што од ране зоре
с вуцима се боре,
да дођу и виде
први пут у веку
одважнога зеку.

Рундов послуша оца и кроз два дана се искупи у град паса као да је каква пасја скупштина. Веља сад већ више није смео сам да излази на улицу са својом играчком, јер је иза сваког угла вирило по какво псето. Ипак, једног дана се превари, учини му се да у улици нема кучића, па нави добро свог зеца и пусти га да трчи. Тада са свих страна залаје пашчад, опколи и играчку и дете и нека два стара пса ухвате сомотског зеца, један за уши, други за реп, те га растргну, наочиглед многог света који се већ беше искупио чувши толики лавез.

Чуђење старих паса кад угледаше да из растргнутог зеца испада памук, слама и нека машинерија било је још веће него раније док су му се дивили како одважно скаче. Побегну сви главом без обзира, оставивши на улици растргнуту играчку и малишана који стане наглас плакати.

Те вечери сва деца која су присуствовала смрти сомотског зеца добро посакривају своје лутке, пајаци, медведе, коњиће и јагањце бојећи се да и њих од кога не снађе судбина Вељиног зеца.

Црни димничари

Пробуди се једног дана Вељина мама и пође да ложи ватру. Чинила је то као и сваког другог дана: стави прво мало хартије, укрсти десетак иверака, па онда сложи одозго неколико ситних цепки. Затим потпали ту колибицу очекујући да пламен букне. Међутим уместо да се ватра разгори, очи јој заслепи велико клубе дима што из пећи покуља. Сузе јој од њега ударише те истра на праг кухиње жалећи се својој суседи:

Пропадох, суседо,
од силнога дима.
Ваљда стари димњак
неку болест има
па дим стално враћа.

А суседа плачући као дете одговори:

Е, димњаци наши
као да су браћа:
јер и мој од јуче
неће дим да вуче.

Онда сиротице тако уплакане изађу на двориште и стану посматрати димњаке, неће ли приметити на њима што необично, па не опазив ништа врате се у своје кухиње да поново ложе. А да су разумевале немупти језик ствари, чуле би како се и стари димњаци жале један другом. Прво се накашља димњак над кухињом Вељине маме, па ће рећи свом сабрату:

У грлу ме јутрос
нешто пече, струже.
Чини ми се скоро
умрећу ти, друже.

На то му суседни димњак промукло одврати:

Ни мени ти, брате,
није много боље:

у грлу ме стално
нешто пече, коље.

Време је ружно било, цео градић је мирисао на влагу и дим, пролазници су улицама хитали не дижући главе на кровове и мутно небо над њима. Зато и не чуше храпави глас једног од димњака:

Пролазнице,
пролазнице,
болесник те
један виче.
Гушим се од чађи,
димничара нађи.

Можда су пролазници и чули неке необичне шуме, али ко ће знати да то стари димњаци зову у помоћ. Многи мисле да су они неке обичне кулице од опеке, чађаље и нахерене, које служе само за то да дим кроз њих иде и да се роде на њима одморе враћајући се с југа. Ко ће мислити да се и димњак може разболети и добити гушобољу.

Звали су тако сироти стари димњаци скоро цео час, а нико се на њих и не осврте. Кад ето ти изађе у двориште Веља да се мало поигра. Било је напољу, истина, похладно, али он се загревао трчећи од плота до пумпе тако брзо као да до подне мора једно хиљаду пута поновити ту вежбу. Када га угледа димњак над његовом кухињом стаде га дозивати:

Ој, ти Вељо,
друже мали,
у грлу ме
нешто пали.

Зови одмах
димничара,
грло мени
да прочара.

Оно што није чула ни разумела Вељина мама, нити икоји пролазник, Веља је одмах схватио. Брже од икаквих ватрогасаца појури он на улицу и упути се кући старог димничара, која је на крају улице била. Стигавши тамо закуца на врата, па повика:

Чика-Арапине,
наш се димњак стари
разболео много.
Би ли одмах мог'о
доћи да га лечиш?

На те Вељине речи димничар се појави из свога димњака, па рече да ће одмах поћи замоливши да га само мало причека док свој димњак излечи, што дете једва дочека, јер је димничаре волело више него генерале, па чак више него ватрогасце.

Док је човек чарао још свој димњак, изађе његов синчић, који је већ учио исти занат и био црн и леп, бар по Вељином мишљењу, као какво Арапче. И само што су дечасти почели да причају и да се хвале својом снагом, брзином и другим јуначким подвизима, чу се заповест старог димничара:

Хајде, сине,
Арапине;
понеси алате;
лестве тешке
пружи мени,
четку узми
за те.

Жури, сине,
Арапине,
стари димњак
болан гине,
треба да се
спасе.
Тешке летве
пружи мени,
четку узми
за се.

Арапче брзо отрча у кућу, нађе оцу лестве, себи претури преко рамена ко-
тур упредене жице која се завршавала црном ђубастом четком, а како је Веља
хтео пошто-пото нешто да помогне, даде и њему да носи неко мало ђуле. Деца
на улици им се придружише чим димничар крете и весело запева своју димни-
чарску песму:

Ми смо стари
димничари,
к'о Арапи црни.
Ми пазимо
да се димњак
од варница
не запали,
да не букну
где пожари.

Ми смо стари
димничари,
црни, али
добре чике,
за болести
све видари:
гушобоље
и крајнике.

Утом већ стигоше у Вељино двориште и димничар се брзо успе лествама на кров, а његов син оде на таван. То је био крајњи час, јер сироти димњаци нису могли већ више да говоре, толико их је у грлу било стегло.

Неколико часака су они тако чарали и бајали по димњацима и болесници већ живахнуше. Димњак над Вељином кухињом најзад прозбори јасним, здравим гласом:

Зло не чуло,
зло не чуло,
сада ми је боље,
нити ме што гуши,
нити ме што коље.

А његов сабрат узе да благосиља:

Димничари,
добри људи,
Бог вам дао здравља.
ви лечите,
ви спречите
болест чим се почне
у грлу да јавља.

На то деца срећна што су димњаци оздравили радосно заиграју по дворишту, а видаре димничаре отворате кући с веселим клицањем, нудећи им се за шегрте.

Вељина мама и њена суседа су међутим одмах могле да наложе ватру и да спремају ручак.

МАЛА ДОМАТИЦА

Сваког дана је све у кући, дворишту и врту једва чекало да се Смиља врати из школе. Нико од ње није умео чистије кухињу да помете, нико није знао пажљивије врт да залива и да плеви, нити је ико као она с толико нежности хранио живину, телад и прасце. Иако јој је школа четири километра далеко од куће, ипак је пре поласка на часове успевала да донесе воде с извора, да пусти пилиће из кокошарника, да начупа коприве и штира за мећу и да отера краве на пашу. Кад се увече враћала кући, учитељица јој је дуго махала са школског прага жалећи што ће се за неколико часова лишити њеног присуства, као што су сви по кући жељно гледали за њом кад је одлазила.

Врт је као о највећој срећи сањао о часу кад ће Смиља свршити школу и моћи да му посвети више времена. Кад увече враћајући се поред њега прође, са свих страна је стане поврће дозивати:

Који часак, Смиљо,
ти у вртић сврати,
да оплевиш густе
коров по салати,
да спасеш од травице
бокоре спанаћа
и купуса главице
пужева голаћа.

Ма да је увек чека много послова у кући, Смиља ипак сврати свако вече у врт, па поплеви мало траву око поврћа, окопа коју кућицу кромпира, сручи коју канту воде око паприка, скине понеку гусеницу штеточину са зелени, па журно оде у двориште где се живина већ нестрпљиво скупља. Чим се вратнице за њом залупе, пилићи са свих страна похрле са тужакањима, вестима, молбама:

Где си, Смиљо,
дана целог!
Нема нама
петла Белог,
сломио је

Гаћан крило
и много је
штошта било.

Девојчица покуша да се пробије између њих и оде да остави торбу, али је они не пуштају док јој све што им је на срцу не кажу:

Неко нам је туђе куче,
к'о и јуче,
из гнездаре јаја дигло,
Из суседства пиле неко
бело, меко,
у јато је наше стигло.

Кад их се већ некако ослободи, корачајући преко њих као див преко пату-
љака, сви углас запијучу:

Већ смо сити преко главе
разне траве!
Донеси нам брзо жита,
три, четири пуна сита!

Ускоро се Смиља врати са ситом пуним кукуруза и пшенице, па као сејач стане га око себе разбацивати. Тако за неколико тренутака све плане, а она се праћена својом крилатом свитом упути од гњездаре до гњездаре, те покупи јаја тога дана снесена.

Тада и телад по граји у дворишту погоди да се Смиља вратила из школе, па је почне довикивати:

Смиљо, драга Смиљо,
иди врати с паше
краве, маме наше;
ево већ дан цели
без њих ми смо били,
нисмо се мазили,
нисмо млека пили.
Па кад пођеш спати,
ми ћемо и теби
мало млека дати.

Девојчица и без тога зна своју вечерњу дужност, па појури у пашњак да доте-
ра краве које су тамо провеле дан. Оне жељне своје деце већ чекају код вратница
наслонивши вратове на врџике. Спазивши Смиљу нестрпљиво узму распити-
вати за своју телад:

Реци, мило дете,
шта ми ради Сиња?
Је ли моја Цвета

лизала мекиња?
Јеси детелину
дала моме сину?

Девојчица редом свакој одговори миловањем или осмехом, а краве по томе разумеју да је све у реду. Кад њих отера у обор где треба да се музе, буде већ сасвим мрак; али она ипак оде да обиђе и прасце. Читав чопор се око ње окупи: има их румених као лутке од каучука, пругастих као лубенице и белих, длаке светлосребрне. Сви је скичећи салете:

Прасад тебе моле:
побегни из школе,
да се играш с нама
када наша мама
прилегне да спава;
свак да с тобом шеће,
да нам куваш меће
од коприве младе
и траве што сладе.

Смиља им тада чешка леђа, јури се с њима и гледа јесу ли сву вечеру појели. У том погледу, истина, није имала муке, јер се ниједном није десило да не поједу све.

Кад и њих намири, девојчица пође у кухињу да наложи ватру и подгреје вечеру. Још с прага је дочекају попци чије кућице се налазе у пукотинама око огњишта:

Хајде, ватру ложи,
ево сувог прућа,
а ту испод пенела
жишчица горућа.

Пруће само поређај
преко жара ти,
а ми ћемо дувати:
зри – зри – зри!

После вечере уз песму попаца и немирни пламичак с огњишта опере судове и пође да спава. И од задовољства што толики живи створови од ње очекују помоћ и воле је, не осећа нимало умора. А кад легне, сан одмах слети на њено узглавље и уљуска је.

Ујутру се дигне са сунцем, сврши школске задатке, обави јутарње послове, па низ неравни сеоски пут весело у школу.

ПРВО ОРАЊЕ

Било је тихо у обору где су спавали волови. И сељакова деца су већ била поспала. Чуло се само с времена на време како у кокошињцу ћеретају старе кокоши, које су биле легле још за видела па се избудиле, и како стари пас стење у својој кућици кунући живот. Све то ипак није сметало старим воловима Белоњи и Зељи да дремају одмарајући се од орања. Слушали су благе шуме око себе и полако тонули у сан. Наједном се у другом крају обора чу несташно мукане младих вочића којима се још није спавало, па су се подгуркивали и боли. Њихово задиркивање трже Белоњу из дремежа, па им подвикну:

Немојте се, децо,
гуркати и бости,
треба добро ноћас
да одморим кости.

На то Зеља још страшније надовеза:

Рогове у сламу,
треба да се спава,
њивица се сутра
рано преорава.

Зеља је био деда младих вочића, па зато никад нису његову строгост сматрали за праву, чинило им се да им у души прашта и кад најстроже подвикне. И сад им се учини да се деда на њих смеје кроз те строге речи, па Сива утањи глас што је више могао казујући му давну жељу свога брата:

Поведи нас сутра
на њивицу, деда,
давно жели Цветко
орање да гледа.

Оба вочића очекиваху да ће им одмах услишити молбу, али је Зељи много било стало до тога да се показује строг и кад му од милоште сузе на очи навиру, па отсече дебелим, застрашујућим гласом:

Сад желите орање,
а кад поодрастете,
желећете у хладу
травицу да пасете.

После овога вочићи се уђуте, па загњурив вратове у сламу поспе. Мало затим и Зеља је стао да сања неку траву метар високу и како је изненада добио десет унучића.

Сутрадан се пре зоре избуде стари волови и прво на исток погледају да виде хоће ли бити лепо време. Задовољни због ведрине на истоку ударе у радосно мукање, а затим се шапатом договоре да и вочиће поведу на орање. Своју жељу одмах саопште и сељаку, који пристане рекав да ће и он повести своју децу.

Ни сељаку ни старим воловима ни на ум није падало да вочиће тога дана уче орању, али кад су стигли на њиву и кад су стари волови стали орати, Сиви и Цветку се то учини лако као обично ходање и да стари волови полако иду, па салете обојица:

И нама се
тако шета!
Могли бисмо
преко света
с плугом ићи;
могли бисмо
много брже
ми њивици
на крај стићи.

Насмеши се брк старом Белоњи па пришаниу сељаку да би добро било пустити их мало у јарам да виде да ли је то збиља тако лако. Сељак одмах прими савет свога старог пријатеља Белоње, па истерав прву бразду до краја, одјарми старе волове, а натури јарам вочићима и пусти их да ору.

Већ први кораци њих тако уморише, да су желели одмах да се ману орања, али их је било срамота да то признаду. Неспретно су корачали по бодљикавој стрњици и истезали вратове, да би их мало ослободили јарма, али су ипак полако одмицали напред. Старом Зељи од милоште очи засузише, па се окрете да Белоња не би спазио. Притом је тихо мрморио убичајени благослов волова приликом првог орања:

Да вам, децо, буде
увек срећан рад,
да вас не уједе
змија ни обада,
после труда добар
да нађете хлад!

Није се међутим морао много крити од Белоње, обојица су се осећали као деде – људи кад поведу први пут своје унуче у школу. И Белоња је плакао од

радости и благосиљао прво орање песмицом што ју је још у младости био смислио за такве прилике:

После рада
јело вам пријало,
сан вам годдио!
Што сејали
клијало,
из бразда вам увек
усев родио.
У доба орања
небо вам сијало,
у доба копања
тихо росило!
Сваки вам благослов
сунце носило.

Тако су њих двојица потајно један од другог и особито од сељака брисали сузе и благосиљали, али није било потребно да се пред њим стиде своје велике радости, јер је и он влажних очију посматрао прво орање својих вочића. Ослушкујући пажљиво сваки њихов дах, да их не би преморио, он чу како млађи Цветко дошапну брату:

Нешто ми се, Сиво,
укочио врат,
орали смо ваљда
сто и један сат.

Сиво му на то храбрећи одврати:

Јоште мало,
јоште мало,
да не каже свет:
„Јадно воче
посустало,
а посао тек
што је започет,
да не каже
газда Јова:
„Од телади
својих млади’
не одгајих
ја волова.“

Би сељаку жао да му се још недорасли вочићи више муче, па их после друге бразде пусти из плуга потапшав их очински по врату. Деца сељакова ово једва дочекају, па одвуку Сиву и Цветка у друге њиве да се с њима играју, а он сав задовољан настави орање.

Увече дође у обор носећи пуну карлицу мекиња и нарамак свеже траве, па спуштајући их пред старе волове намигну им и рече:

Ево, воци, мекиња
и кошене траве,
целог дана
од орања
нисте дигли главе,
радећи без мане;
а вочићи
наши мали
мало су се поиграли,
њима нема хране.

Мислећи да сељак говори озбиљно вочићи замучу бунтовно на што се сва три старца: сељак, Белоња и Зеља насмеју несташно, а сељак подели што је донео, па пружајући део Цветку рече:

Ево, Цветко,
добри воко!
Радио си
ти жестоко,
иако је први пут.

А затим додаде и Сиви део говорећи:

Ево, ево,
добри Сиво!
Вукао си
и ти живо,
не буди ми више љут.

После овога их сву четворицу помилова и оде, а волови орачи седну за вечеру, те је слисте до последње мрвице.

ПИСМОНОШИН САН

Враћао се писмоноша Павле кроз шуму у село. О рамену је носио пуну торбу писама и карти. Било је тешко пешачити тако по врућини, али је поштар знао како жељно очекује писмо мајка од сина, сестра од брата, пријатељ од пријатеља, па је грабио да час пре стигне. Њега је већ све на том путу познавало: тридесет целих година трипут недељно пролази он туда по киши, по снегу, по жези са својом кожном торбом. Путање којима иде познају га по његовим опанцима, прогледалим и пуним обојака. Чим са градске калдрме ступи на коју од њих, она довикне својој суседи, путањици у коју се улива:

Ево чика-Паје,
старог писмоноше!
Да ли носи вести
добре или лоше?

Кад наиђе покрај реке, жабе престану да се купају, искоче на обалу, па га поздраве:

Писмоноша Пајо,
Бог ти дао здравља!
Да ли каквом срећом
што ко нама јавља?

Ако му је до шале, писмоноша их носом од опанка мало поткачи и врати у воду, а ако је забринут, просто их прескочи, па настави пут пушећи своју лушу. Тако понекад и не чује како га куће крај којих пролази довикују:

Писмоноша Павле,
сврати мало сести,
испричај нам какве
селу носиш вести.

Тога дана је писмоноша био нешто уморан, дремеж га обузео, те седе под брест да се одмори. Неколико часака се храбро држао, ниједном није тренуо од страха да не заспи. А онда га сан узме љушкати, полако, полако, док га не успава

и главу му нежно не положи на бусен траве. Уствари никоме није било криво што је писмоноша мало приспао. Птице су биле чак врло задовољне, јер су знале да је пре сунца туда прошао, па је право да се мало одмори. Краве, које су га такође среле рано полазећи на пашу, одобравајући климнуше главом. Дотрчаше сенке околних храстова, да му хлад буде што дубљи. Бубе запушивши нос, да од дуванског мириса не би кијале, дођоше сасвим близу и око главе му зазужаше. Тако стари писмоноша тврдо заспа.

Заспа и усни чудан сан. Сео у хлад да се одмори и скинуо торбу па је обесио о дрво. Кад ето ти долете нека чудновата птица дугог кљуна и стаде да је откопчава. Писмоноша Павле би хтео да је отера, да јој штогод довикне, али сав је као одузет. А птица завуче кљун у торбу и извади отуд писмо у великом, испрљаном коверту, на коме је адреса била исписана нечитким рукописом.

– А, ово је писмо за удовицу Смиљу од њеног синчића. Хајде баш да видим шта јој пише.

И рекавши то птица кљуном као ножницама расече омотач и узе срицати:

Драга мати,
добро ми је на занату.
Кад добијем прву плату,
поштом ћу ти ја послати.

Мила нано,
необично ми у граду.
Да ли је све окопано,
имате ли какву наду
да ће жетва добра бити?

Писмоноша хтеде да јој каже да је забрањено отварати и читати туђа писма, али језик никако да му се одреши. Хтеде да запуши уши, да јој бар слушајући не буде саучесник, али рука никако да му се покрене. А радознала птица је и даље превртала по торби, одакле извади друго писмо.

– Ово је од деда Мирковог унука, који учи гимназију у граду, узвикну она задовољно па поче читати:

Драги деда, да ти јавим
у школи сам први био,
са одличним положио
и добио на дар књигу.
За све да ти се захвалим
када човек будем прави,
делићу са тобом бригу.

– Лепо, лепо, добар дечак, рече птица прочитавши, а сад да видимо шта још има у чика-Пајиној торби.

Овога пута извуче неко писмо писано оловком и све умрљано.

– Ово је од оног Иве што је побегао у град да служи; тешко му било да копа земљу. Да видимо шта тај јавља, зацврча птица скоро злурадо отворив и ово писмо:

У служби је тешко, оче,
тешко много.
Кад бих опет како мог'о
к вама тамо да се вратим,
и земље се опет латим,
и по пољу чувам стоку:
пазио бих родну груду
к'о зеницу у свом оку.

Утом дотрча нека птица слична овој и јави да су јој се деца прејела буба и да их је од тога заболое желудац, па треба, часом да долети и да им штогод топло да да попију. И она збиља одмах одлете, али се на жалост писмоношину брзо врати и настави да прегледа торбу.

Пиши, сејо, шта је с јагом,
да ли сте је већ продали.
Колико је ново теле?
Имате ли к'о и лане,
ћурића и пилића мали?
Буди здраво, то ти желе
твоја браћа. Пера, Дане.

Ово су чича-Стевини унуци, присети се она прочитав писмо. И они су лане отишли на занат, али сада чезну за кућом.

Сироти писмоноша био је на пакленим мукама. Бојао се шта ће рећи људи када писма добију отворена. Покуша да се баци каменом на то дрско крилато створење, али је толико био немоћан, да му се чинило ни зрнца песка не би могао дићи. А птица је сада читала забринутим гласом:

Болестан сам, драги деда,
грозница ме тресе свега,
зато пишем ово писмо.
Ако поштар Павле заспи,
и на време ти не преда,
зло ће бити...

Никада се писмоноши Павлу није десило да пошту на време не разнесе. Чинило му се кад би каменице из неба падале, он би писма у одређено време разносио. Увек се бојао да се неко зло не догоди, ако с поштом закасни. Зато се сад од ужаса трже иза сна и појури према дрвету на које му се у сну чинило да је торбу обесио. Међутим, опази да му торба виси о рамену, а од црне радознале птице нема ни трага. Тада брзо прегледа писма и виде да ниједно није отворено. Тако се увери да је све био само сан и заграби стазом у село, не би ли накнадио проспавано време. А птице с грана су га задиркивале:

Да видите чуда права,
чича-Павле дању спава,
спава човек ту у хладу,
а птице му писма краду.

БАКА ИЗ СОВЉАКА

Спусти се хладно јесење вече. Зла препродавка и њена суседа узеше брзо да се спремају. Биле су грађанке и по дану продавале негде на тргу јаја и воће које су од сељака куповале: али су се пред вече прерушавале у сељанке и по забаченим улицама нудиле покварене и труле намирнице. И тога вечера обуку оне сељачко одело, назују опанке и повежу се шареним памучним марамама. Док су се облачиле, старија је на сељачки начин мрмљала злурадо:

Сад сам опет бака,
бака из Совљака;
назула сам опет
опанке на пете,
преварићу опет.
каквог гладног ђака,
какву глупу госпу,
какво лудо дете.

Надајући се добром пазару и њена млада суседа је, намештајући мараму пред огледалом, зундурала:

Сад сам опет снаша,
снаша са Салаша.
Што ће бити пара,
гроша и динара
и ситних марјаша!

Обукавши се изваде испод кревета сандук у коме су им стајала стара, покварена јаја што су их ноћу продавале, напуне свака по котарицу и пођу да варају свет. Да би их сматрали за праве сељанке, старија жена је идући улицом сваки час говорила млађој отежући и по сеоски:

Не продадох, ето,
до самога мрака;
када ли ћу јадна
стићи до Совљака.

За то време је млађа, кад год заиђу у мрачнији део улице и подалеко од стражара, нудила пролазнике који су јој се чинили добродушни и лаковерни:

Јаја, јаја,
свежа, бела:
Јутрос их је
кока снела.

Поодмакавши се далеко од улице где су становале, седну на угао па удесе обе наглас као што чине продавци по варошима:

Ево, ево јаја,
три за два динара
и двадесет пара.
Донела их бака
из села Совљака,
донела их снаша
из села Салаша.

Управо кад су оне тако селе на угао тражећи кога ће обманути, замоли мама Иву да оде да јој купи десет јаја у оближњој млекари, јер је била болесна и није могла сама да изађе. Ива је био осмогодишњи радознао дечак, свугде је волео да стане, све да види и чује, цео живот му се чинио играчка; зато га је мама замолила да иде право куда га је послала. Он јој то искрено обећа, у намери да трчећи и оде и врати се, како би је својом хитрином обрадовао; али на углу своје улице угледа две сељанке које су као вергл стално нешто говориле и крај којих је свет застајкивао. Ива брзо стрча до њих, а бака из Совљака га окупи умиљато:

Купи јаја, сине,
десетак ми само
оста непродуктив;
а мрак, ево, пада
па сам јадна рада
да се кући вратим.

Иву је мама учила како се испитује које је јаје свеже, и он хтеде једно да мућне, али му га бака из Совљака скоро оте, тобож љута због његове неповерљивости:

Не завируј, дете,
ова су јаја здрава,
светога ми Марка;
заклети се криво
неће теби старка.

На то снаша са Салаша прихвати још љутитије:

Сва су јаја бела,
и здрава, и чиста,
светога ми Митра.

Зар би ти се криво,
дете, снаша клела.

Кад се сељанке тако свечано заклеше да не лажу, Ива се реши да код њих купи. Оне су продавале јевтиније него у млекари, уз то је бака из Совљака била толико стара, па је Ива хтео да јој помогне да час пре оде кући у село. На растанку је чак замоли да још који пут дође ту на угао да продаје и да му тада, ако има, донесе какве дечје опанчиће.

Срећан што је посао тако лепо свршио, Ива се трчећи успе уз степенице и радосно јави мами да је јаја купио од сељанки уштедевши притом цео динар и по, и да би сироте жене зацело до поноћи морале остати у граду да он није наишао.

Мами није било пријатно што је од уличних продаваца куповао, али ништа не рече, замоли га само да спреми кајгану за вечеру. Ива се много поносио што му је дала ову дужност. Уштедео јој је динар и по и сад ће још уместо ње он пословати. Осетивши мирис загрејане масти и маца се нађе у послу око пећи. Он јој исприча све оно што је мами већ једном казао и још јој повери да ће добити опанчиће. Тако је он то раздрагано причао и узео притом да лупа јаја: али како је које разбијао, било је покварено. Кад последње мораде бацити, удари у гласан плач. мама се диже из кревета да види шта се десило. Њена слутња се обистинила, вајне сељанке, дакле, биле су варалице. Она једва успе да Иву утеши, тврдећи да ће такве жене морати једном долијати.

Утом баш наиђу њихови рођаци, чика Пера и његова жена, да обиђу маму. Чувши како су жене превариле дечка, чика Пера из оних стопа крете да их тражи. Надао се да ће их стићи у којој од околних улица; међутим те вечери му то не пође за руком, оне су у том часу биле на десетом крају града. Али он настави сваке вечери да трага за њима, то му је постало нека врста шетње. И једном кад се најмање надао да ће их срести, чу он из неке мрачне капије баку из Совљака како декламује:

Гледај јаја
крупна, бела;
кока их је
Шарка снела
нема ни три
дана цела.

Чика Пера одмах погоди да ће то бити жена која је обманула Иву, према ономе како је говорила, а и што јој је уз скут седела снаша са Салаша полагајући:

Сва су јаја свежа,
и бела, и чиста,
светога ми Митра!

Убеђен да је на добром трагу оде брзо те позва стражара из суседне улице који прерушене жене отера одмах у најближи кварт где се показало да су и тога вечера имале намеру да варају свет. Ту оне признаду како су Иву превариле, а после дужег испитивања кажу и остала своја недела, те буду ухапшене.

Ива је после дуго памтио баку из Совљака и није ништа куповао ноћу од сумњивих уличних препродаваца.

Пријатељи

Летуцајући једном крај обала Саве са својим другом врабац Посавац спази први пут у животу аероплан који се после дугог пута био спустио у поље крај Земуна. Како није ништа знао о летећим машинама, помисли да ће аероплан бити која од оних огромних птица о којима му је мати причала. Истина било га је помало страх да се примакне томе чудовишту, али радозналост ипак победи и заједно са другим примаче се до самих аеропланових крила. А тада се догоди нешто што људи неће никад разумети, а што је врапцима било сасвим природно. И Посавац и његов друг лепо чуше како жељезна птица проговори:

Ужасно ме
боли глава.
Изнад гора
и дубрава,
и облака
оног бела
летела сам
као стрела,
као ветар,
као вила.
Ломна су ми
сада крила,
очи су ми
пуне дима,
још ми зуји
у ушима.

Врапцима дође жао ове огромне птице па јој се скоро без бојазни још више примакну. Посавац доскакута у сенку њеног репа, његов друг јој слете на крило, а необична путница се нимало због тога не узнемири. Посавцу се врзле по глави чудне мисли: колико је морало бити гнездо одакле је излетела овако огромна птица, а колико ли тек дрвеће и грање где је оно смештено. Слично нешто мислио је и његов друг па се договоре да је распитају о њеном животу и пореклу. Зато Посавац дође до пред пропелере које је сматрао као ћубу на њеној глави па поче што је могао учтивије:

Намернице,
птичице,
у којој си шуми
рођена и расла?
Јеси зрна забола
или траву пасла?
Од чега си толико
стасала, порасла?

Намернице,
птичице,
из кога си краја
и који си сој?
Можда рајска птица,
слетела из раја,
а можда си несит,
а можда си ној?

Из прича своје мајке врабац је упамтио рајске птице, нојеве и несите, па је мислио да ће бити која од тих птица што се зауставила на обалама Саве. Железна крилатица тек тада примети своју ситну сабраћу, поћута мало као да размишља хоће ли је разумети ти мали створови, па најзад одговори:

Човек је мене
створио.
Дуго се мучио,
борио;
није јео
ни спавао,
ваздан је цртао,
срачунавао,
мучења поднео
велика,
док није мене
створио
од свог духа
и челика.

Не би се могло тврдити да су врапци разумели баш сваку реч велике птице, али су углавном запамтили да ју је створио човек. Па да не би заборавили то што су чули, брзо појуре својим мајкама. Од брзог летења Посавац се беше сав разбаруши те му се мајка препаде кад га спази таквог мислећи да му се неко зло догодило. Срећом умири се чим врабац стаде да прича:

У наше је поље
пала нека птица,
птица крилатица.

Треба сто и три
трена док се њено
крило облети.

Песма у ње није
к'о у других птица,
зеба и сеница,
него страшно зуји,
слична морској бури
и пољској олуји.

Па и не чекајући да му мати што каже на ово одмах је упита:

Драга мати,
могу ли знати
ко ме је створио:
да ли девојчица
што ме јури с прутом,
да ли наш сусед
у капуту жутом,
да ли дечак што ме је
био затворио.

Посавац је имао свега неколико месеци па му мати дотле није хтела ништа причати о Богу, јер не би разумео. Али после овог питања мораде некако да му објасни ко је створио земљу и све што је на њој и око ње. Врапчић је мајчиним објашњењем био врло задовољан. Никако му се не би свиђало да су га створили људи, деца или жене, јер му се чинило да га не воле онолико колико би он хтео.

Сутрадан рано у зору пође опет на аеродром. Његов познаник аероплан већ се спремао за лет. Врабац сад опази и пилота где вршља нешто око мотора, па после уђе у своју кабину. Ово га готово и не зачуди много. Виђао је у свом животу где коњи носе људе на плећима. Само сада се због пилота устручавао да приђе ближе. Међутим га крилатица примети па му дижући се у зрак довикну:

Довиђења,
друже мали!
Вратићу се
сутра с пута,
ако пилот
не залута.

Врабац је једва чекао да опет угледа свога новог пријатеља о коме је причао где стане. Тако скупни око себе цело јато разноликих птица које су желеле да виде крилатицу. Увече другог дана она се збиља појави на небу изнад Саве, прво као црна тачка, потом као велики јастреб и најзад се показа у свој огромности. Разгледавши је добро остале птице се разиђу да причају шта су виделе, само Посавац оста на аеродрому, па да би на себе обратио пажњу узне цвркатати:

Мене и брата мог
добри је створио Бог;
дао нам диван стан,
зелено лишће и грање,
дао нам ноћ и дан
и сутон и свитање.

На његово цвркутање крилатица се насмеја. Вероватно јој се свиђало то мало живахно створење што је хтелo с њом да се спријатељи и они се временом збиља и спријатељише. крилатица је врапцу причала шта је све у свом лету видела, а он њој своје мале птичије доживљаје. Сваког дана кад се крилатица врати с пута врабац навали с питањима а она га стане зачикавати:

Чуда сам видела
велика
на својим крилима
од челика.
Са таласима се
довикивала,
са ветровима
утркивала.
Небу сам била
на домаку,
код звезда остала
на конаку.

Видећи врапчеву жељу да дозна како је у свету, она га поведе једном на неко велико путовање. Шћућурен у куту око њених крила врабац је посматрао под собом бескрајно шаренило земље и птице које су се узалуд трудиле да стигну крилатицу. После овог путовања врабац, истина, прилично одболова, јер га је ветар био продувао, али је ова вожња остала најлепши догађај у његовом животу.

А кад се крилатица једном богзна због чега не врати са свога заоблачног пута, врабац неколико дана не хтеде ништа окусити тугујући за својом другарицом. Много је времена требало да прође, па да опет буде живахан као у време кад се крилатица са својих путовања спуштала на обалу Саве.

НЕПОШТЕН ТАКМИЧАР

Провела су два друга смучара божићни одмор на планини. Петар је сме-
лији и окретнији био, много је боље управљао смучкама, па је и Милоша
учио окрету, кочењу, скоковима и другим вештинама смучарским. Још првог
дана пронашли су све падине са којих се лепо спушта, па су се до вечери у
снегу забављали. Милош је сваки час падао; али му се Петар никада није сме-
јао, чак би и сам понекад намерно пао у снег, да се он не би много свога неуспе-
ха стидео.

Кроз десетак дана су већ почели да приређују мале утакмице: спуштали су
се с истог места двама путевима који су опкољавали шуму и састајали се у до-
лини. Петар је обично ишао десним путем који је стотинак метара био дужи,
па је опет први стизао. Код Милоша се због овога почела рађати завист, разми-
шљао је како да превари друга, па да пречицом, кроз шуму, избије први на мету.
Неко време се истина ломио говорећи себи да ово не би било поштено; али кад
једном нека деца с планине науме да присуствују њиховом такмичењу, он пред
полазак приђе својим смучкама па им као неким живим бићима пришапну:

У гори се крије,
хитре моје скије,
путић један коси.
Крај реке, крај јеле,
до долине беле
он путника носи.
Ми морамо
први стићи,
ма морали
кришом ићи
са те краће стране.
Сведоци ће
овог бити
само птице с гране.

Чувши шта Милош смера лева дашчица рече својој другарици тихим гла-
сом који Милош није могао разабрати:

Близнакињо,
сестро драга,
јеси чула
малог врага
како хоће
да подвали
и удари
пречицом,
залеђеном
речицом.

На то јој десна дашчица одговори црвенећи од стида због Милошеве срамоте:

Како нисам,
сестро мила.
Просто сам се
скаменила
чувши како
мангун мали
хоће другу
да подвали.

За то време се и Петар не слутећи ништа о намери свога друга спремао. Закуцао је оков на десној дашчици који се био разлабавио, учврстио котур на палици и кад су пошли на брдо одакле се спушта, да би замишљеног Милоша развеселио, запева:

Неко има боб,
неко има санке,
а ја имам своје
дрвене опанке;
дугачке опанке
к'о да су за дива,
ходати у њима
згодица је жива.

Кораци ти дуги
по метара пет,
за дан можеш цео
оптрчати свет.

Што је Петар био веселији, то је Милош, као и свак ко смишља превару бивао све суморнији. Бојао се да ипак когод не примети како је ударио краћом стазом, да га некако птице и дивљач не издаду. Ни на ум му није пало да би смучке могле у свој рђавој намери да га омету.

Кад су се попели на брег више шуме, одбројали до три и сваки кренуо на своју страну, Милош, чим замаче испред Петровог погледа, пође пречицом. Али тада лева дашчица не могући да подноси то његово непоштовање рече десној:

Са стазе се
сад макнимо,
па о дрво
спотакнимо,
нека падне
кад је рад
да подвали
мали гад.

Парница је послуша, па иако је дечак доста вешто управљао, оне нагло скрену са стазе, полете према некој букви и сударе се с њом. Десна дашчица притом разби нос, а дечак огули руку и паде у снег. Иако је осећао приличан бол, у жељи да први стигне, он се брзо диже и настави стазом низбрдо. Већ се кроз пропланак видела долина и пут којим је требало да се спушта, а десна дашчица рече левој:

Видиш тамо
крај дрвета
уздижу се
два-три смета.
Да га у њих
затрпамо,
да спречимо,
да не дамо
мангун мали
другу своме
да подвали.

Рекавши то обе се затрче, скрену опет са стазе и тако га загњуре у снег, да се је-два из њега видео. Док се он дизао, и отресао, зачује Петра где пева ближећи се мети:

Ја сам смучар,
мали див,
путујем
кроз бескрај сив.

Санке корак,
а ја три,
одмах ћу их
престићи.

Пешак корак,
а ја сто,
пре свих стижем
ја у до.

Милош се много растужи кад чу Петров глас близу мете, а уз то се уплаши да Петар не примети његову подвалу, те се смучке сажале на сујетнога дечака и помогну му да са пречице изађе на пут којим је требало да се спушта говорећи међу собом:

Сада смо му
опростили,
јер је јоште мали.
Сад нећемо
ником рећи
да је хтео
другу своје
добром да подвали.

Али ако
опет хтедне
тако да уради,
нек се добро
попричува
наш пријатељ млади.

Можемо га
отиснути
у јаругу косу;
може ноге
поломити,
може штогод
десити се
челу му и носу.

Утом га онако снежавог и изгребаног довели до мете, где је Петар већ стајао и разговарао са сеоском децом. Видевши његову забуну мислио је да се стиди што је опет други стигао на му, да би га утешио, рече да ће догодине зацело он први стизати.

СПРЕМАЊЕ ЗА НЕДЕЉУ

Једне суботе устане свети Петар врло рано. Имао је пуно послова да посвршава, а један од главних био је да спреми небо и земљу за дочек Недеље. Волео је кад она сване да све буде у реду и светло. При спремању за недељну свечаност обично су му помагали анђели. Овог јутра они су се били нешто успавали те пође да их буди. Застаде прво крај роја што је спавао до Рајских Врата па га узе звати:

Устајте, сутра је
Недељица света!
Треба да радосна
буду поља, реке,
цвеће и дрвета.

После се заустави крај анђела што су спавали код Млечног Извора, па и њих позва:

Устајте, сутра је
Недељица света!
Треба да се небо
за свечаност спреми,
магле и облаци
да се гдегод сместе.

Најзад избуди и најмлађе чије постеље су биле близу Месечеве Куће говорећи:

Сутра, децо, јесте
Недељица чиста!
Треба и да небо
и земља се блиста.

За тили час искупе се око светог Петра његови крилати помагачи. Понеки је истина још зевао, понеки трљао очи, али су сви били готови да одмах похрле онако куда им заповеди. Кад су сви били на скупу, старац показа негде у правцу истока:

Видите ли тамо
повише гудура
два облака сура.
Реците им с неба
да се мирно склоне
до сутрашњег дана,
да земљица сване
сунцем обасјана.

Рој анђела одмах прхну тамо, а старац настави:

И десно, врх чесме,
видим неко труње:
некакве облаке
и некакве муње.
Отрчите тамо
и реците сутра
да их бити не сме.

Нова јата одлете у том правцу, а светац се окрете на трећу страну, па рече:

Гледајте онамо
врх оне планине,
мотају се неке
сумњиве маглине.
Нек што брже могу
разиђу се оне,
да се небо плави
када сутра звона
отпочну да звоне.

И последњи анђели одлете онамо куда је светац показао.

Целе суботе су они тако са светим Петром растеривали магле и облаке, ишли код Сунца да га опомену да сутрадан изађе што раније и што светлије може и замолили месец да се јави чим сунце зађе.

Сутрадан пре зоре свети Петар је опет први био на ногама. По мирисима што су лебдели у зраку осећао је да ће сванути ведар, простран дан. Задовољан пође да пробуди Недељу. Кад дође до њеног дворца, нађе прозоре отворене, па довикну:

Пробуди се,
света Недељице!
Устале су
росне ливадице,
пренуле се
птице из горице,
пропевале
реке осунчане,

шума небу
окренула длане:
чека земља
да Недеља сване.

Утом Недеља помоли на прозор своје лице светлије од месечине па одврати:

„Свети Петре,
устала сам давно.
Устала сам
па се сада китим.
Када прођем
кроз то небо равно,
морам, свече,
окићена бити:
око чела
сунца светлом зраком,
испод грла
звездом Даничицом,
по скутима
росе сјајном траком.

Светац се одмори мало у Недељном врту, па полако пође опет натраг да из-
буди анђеле да је песмом дочекају. Док је он њих избудио и док су се поређали
дуж стаза куда је Недеља обично пролазила, и она се накитила и изашла из свог
дворца. Анђели је издалека опазише и из небројено њихових благих грла диже
се поздрав:

Добро дошла,
Недељице,
добро сванула!
Због тебе је
цела земља
сјајем гранула.
Због тебе су
магле пољем
одвихориле,
и зенице
цветова се
све отвориле.
Због тебе су
муње своје
биче савиле,
и певају реке
да би
тебе славиле.

Прича о Пацковој верности

Рај за звери, бубе и птице био је скоро препун кад у њега једног јутра стиже куче Пацко. Било је то милолико, мало куче, па је одмах на себе обратило пажњу. Са свих страна га опколе птице, лептири, пси, чак му се приближи и неки добричина лав. Сви га одмах стану распитивати како је доспео у рај и пошто је он на сва питања стидаљиво ћутао, неки постарији пас мислећи да можда добро не чује викну му у само уво:

Пацко-Брацко,
дигни чело,
причај које
те је дело
са земље
у рај довело!

Пацко се тек сада усуди да дигне главу, па скромно одговори:

Не бих, брате,
рећи знао.
Лајао сам,
кости крао,
свађао се
с мачићима.
У животу
свега има!

Ни на ум му није пало да помене како је веран био свом господару и како је у рај допловио скочивши у воду да спасе свог друга, господаревог сина, са којим се заједно удавио. Заједно су допловили до у преднебесје, а тамо је наједном неко светло биће узело за руку његовог младог пријатеља и одвело да у рај за децу, док је светац заштитник паса њега увео у рај за животиње.

Тог првог дана Пацко сметне мало с ума дечка с којим се удавио желећи да га спасе, јер су га повели да му покажу светли предео у коме је имао отада увек да борави. Све је ту било као на земљи, само је све сијало као да су у свему изнутра горела нека мала сунца. Птице су биле све беле, сличне голубовима разних величина, а звери су имале тако благ глас, какав на земљи имају само гугутке.

Тек увече Пацко се опет сети свог друга и запита неког пса како би могао доћи у дечји рај. Овај му рече да је то немогућно, да тамо никога не пуштају. Притом му показа руком према истоку одакле је долазио весео жагор и рече да се деца тамо налазе додавши како је предео у коме су опасани неким светлим жбуњем кроз које се ни лептир не може провући.

Како је Пацко на земљи стално био уз дечака, стаде венути без њега. Ни лепота раја нису га могле развеселити. Тако је то трајало све док га једног дана не упита нека стара сова:

Шта је, Пацко,
мали брате?
Реци шта те
мучи тако
овде где је
сваком добро,
сваком лако.

А Пацку грунуше сузе на очи па јој искрено одврати:

Хтео бих да одем
у дечији круг,
тамо ми борави
мали, добри друг
с којим сам заједно
пре недеља пет
са земље на овај
допловио свет.

Замисли се дубоко стара сова и очи јој добише неки зеленкасти сјај. Ћутала је тако и мислила читава два дана а Пацко је нетремице чекао шта ће му рећи. Најзад трећег дана ујутру сова проговори показујући на неки жбунић недалеко од себе:

Видиш онај жбунић зелен,
сав је горак као пелен,
није коров, није цвеће,
окусиш ли његов корен,
ко од зрака да си створен
видети те нико неће,
можеш ићи куд ти воља
кроз дечија рајска поља.
Чувај само тајну ову,
речце једне ти никоме
о овоме.

Саслуша Пацко совине речи, па стаде да откопава земљу око чудотворног жбуна. Убрзо дође до корена, одломи од њега једну жилицу и лизну је. Како то учини, постане невидљив као да је створен од ваздуха. У то се увери кад отрча

до потока и у њему се огледа: узалуд је читав час стајао нагнут над дубоки вир, није се могао сагледати. Приметивши уз то да га ни зверке ни птице крај којих пролази не виде, увери се да је постао провидан као ваздух па одјури пут дечијег раја. Лутајући тако око сјајног жбуња што га је опасивало наиђе на свеца заштитника паса, па га стаде кроз плач молити:

Заштитниче добри,
некако ми дај
да вечерас уђем
у дечији рај!

Невидљив сам, нико
спазити ме неће,
ни сам свети Петар
ако тамо шеће.

Светац је знао све: и зашто је Пацко доснео у рај, и да за другом тугује и да га је сова претворила у невидљивог, познавао је и његово добро срце, па се благо насмеши на Пацкову молбу упитавши:

Рези, Пацко,
најмилије
моје куче,
шта те у рај
дечји вуче!

Пацко онда признаде оно што је светац уосталом и сам знао, а он се сажали на толику његову љубав и верност, па га кроз нека тајна вратанца, која је једино он знао, уведе у дечји рај где му је боравио пријатељ.

Одмах после неколико тренутака Пацко угледа свог пријатеља па му појури у сусрет лајући умиљато:

Ав-ав-ав,
јеси ли ми здрав?
Сећаш ли се доба
кад живесмо оба
на ономе свету?

Речи што их Пацко упути свом другу не чуше друга деца, нити могоше да га виде, али светац учини да га његов мали пријатељ и види и чује. Тако се дечак и Пацко поиграше игара које су на земљи знали, а после једног часа светац дође да води куче натраг бојећи се да га ипак који од чувара дечјег раја не примети, обећавајући му да ће га чешће доводити у игру са дечаком.

Обећање је и одржао. Кад год би Пацко пожелео да види друга и с њим се поигра, окусио би поново корен чудотворног жбуна, јер је његово дејство престајало после неколико часова, па га је светац опет одводио у дечји рај. И тако то још и данас траје.

ЂЕТИЋИ-ДЕТЛИЋИ

Имали су Детлић и Детлићка четири сина: Ђетића, Петлића, Сврдлића и Малог Детлића. Деца као свака деца много су бриге задавала родитељима, нису умела честито ни да једу, ни да цвркућу, ни да лете. Свему овоме требало их је научити. Док је отац ишао послом у шуму, мати се трудила да им да лепо птичје васпитање. Уз то су малишани морали изучити и једну вештину која није потребна свима птицама, скакутати уз усправно стабло. Показујући им како се то постиже, мати им је говорила:

Не волим да имам
децу трапаву.
Овако се скакуће
уз кору храстову,
стрму и храпаву.

Полетарци су покушавали да јој подражавају, али су се сваки час спотицали и падали, јер ни летети, разуме се, још нису умели. Дуго је требало док се нису навикли да летуцају и да се уз стрмо пењу.

У исто време мати их је учила детлићском језику саветујући:

Немојте ми
цвркутати
као славуј,
као шева,
или зеба
к'о што пева:
ћују-ћи;
мало грубље,
отсечније,
зборе, децо,
детлићи.

Поред свих лепих савета Ђетић никако није умео да изговори глас *ћ*, најглавнији од свих птичијих гласова, а Сврдлић је опет шушкао при говору. Детлићка их је корела малим суседима зебама и рођакама грмушама које су врло брзо научиле да говоре, и чак знале неке птичје декламације.

Али од свега је најтежа била брига око исхране. Испрва нису никако умели кљуна да отворе, те је Детлићка морала готово да виче хранећи их:

Зините, забога,
зините боље.
Шта ћете
кад сутра
прхнете у поље.
Нећете имати
тату и нану
да вам у кљун
сипају храну.

Касније кад су се научили јести, ниси им могао најамити хране. Угледају ли родитеље да се ближе носећи што у кљуну, толико заграје и ускомешају се у гнезду, умало што не поиспадају, а отац подвикне:

Ђетићи-Детлићи,
сад не говорите,
кљун отворите.
Донео сам вам
репак од црвића,
крилце од осице,
у жиру росице,
слатко је пошите
па кљун склопите.

Кад се ручак сврши, Детлићи онако брљавих кљунова пођу да се играју, али се појави мати с неколико лисака у кљуну опомињући их:

Ђетићи-Детлићи,
реду се учите:
после јела
бришите кљуниће,
од мрва отресите
добро гуњиће.

На ову њену опомену сваки добро лишчицом обрише кљун и о комад коре га углача а перје очисти од мрва. Тек кад буду потпуно уљудни, мати их пусти да се играју и да иду с оцем на излет.

Пошто су већ сасвим поодрасли, њихови излети с оцем су се претворили у лов. Стари Детлић је хтео да их спреми за живот, да им покаже где се може наћи хране и како се до ње долази. Још пре зоре избуди он децу покличем:

Детлићу, Петлићу,
пођимо у лов,
наоштримо кљун.
Овде биће црв,
тамо биће трун

и бобица каква
румена к'о крв.

Ђетићу, Сврдлићу,
наоштримо кљун,
пођимо у лов
од гране до гране,
од буба до буба,
пун је шумски кров
мрвица и буба,
слатке птичје хране.

Сва четворица синова излете брзо из гнезда и о кору букве на којој су становали наоштре кљунове. После овога крену дубље у шуму. Код сваког старијег дрвета отац се заустави и удари неколико пута у кору говорећи:

Чук-чук-чук,
цео дан,
испод коре
букове
црв је ситни
закључан.
Чук-чук-чук
к'о кључем
испод коре
црва ћу
ситног да извучем.

Кора се збиља под ударцима његовог кљуна расцепи, он отуд извади црва па га пружи коме од синова. Гледајући шта он ради и синови су исто радили, али у почетку никако нису успевали да дођу до плена. Зато је стари Детлић морао просто као учитељ у школи да их окупи око себе и да им одржи предавање:

Сад гледајте,
синови,
како радим ја:
чук-чук,
један-два.

Испод коре
букове
црвићи су зли.
Чук-чук,
два-три.

Сад кљуном
овако
удрите и ви:

чук-чук
два-три.

Тако је неколико пута поновио, док нису научили. После неколико дана већ их је пуштао да сами траже храну. Сврдлићу је лов понајбоље ишао, па је сваки час узвикивао:

Татице,
татице,
наш'о сам
под кором
нешто ситно, бело,
то је црв, зацело.

Татице,
наш'о сам у лову
неке ситне
бубице.
Како ли се зову!

Научивши их да се сами хране Детлић и Детлићка су говорили да могу мирно умрети. Више бриге око деце нису имали, а кад су много остарели, онда су се деца о њима бринула и она њих хранила.

ЇВОРКОВО КРШТЕЊЕ

Давно, кад сви створови на земљи нису били још крштени, живели су на Медведнику две безимене птице. Зебе су се већ звале Зебама, Ласте Ластама, а њих су чобани просто звали птицама. То их је много болело па су молиле Бога да им да деце, птића, којима су оне већ унапред смишљале имена, да и они не остану безимена и да им се траг на свету не затре. Гледајући туђу децу женка је сањарила:

Кад имаднем
и ја птиће,
лепо ћу му
име дати,
Пауном ћу
њега звати.

Мужјаку се ово име није свиђало, зато је увек отсечно и љуто прекидао:

Да не причам
нашироко,
птић мој ће се
звати Соко.

Са својом земљакињом Свраком били су се договорили да им она буде кума будућем детету и покушавали да је наговоре да му да име које они буду изабрали. Сврака је међутим била разборито створење, па се на то само загонетно смешила и одговарала да је за име лако, него треба Бог прво да им дарује дете.

Једног дана кад је Сврака већ била изгубила наду да ће постати кума, добије она позив по Голубу Гласоноши од безимених птица:

Да дођете, драга кумо,
да се с нама веселите,
птиче наше да крстите.

Целог тог дана Сврака није знала где јој је глава. На питање суседа што је тако необично расположена одговарала је:

Ето, добре суседе,
сутра ћу да кумујем.
Под старост ми кумови
стекли најзад сина,
па цео дан умујем,
не би ли се сетила
ког имена фина.

На то су суседе са саучешћем одвраћале:

Разумемо,
драга Сврако,
није кума
бити лако.

Крсти тако
и онако,
задовољан
није свако.
Разумемо,
драга Сврако.

Кад би готова и спреми за кумче дарове, Сврака крете на пут. Како птице и звериње име добијају већином према статусу и изгледу, одлучи да га и она новом птићу одреди кад га буде видела какав је, без обзира на жеље родитеља и пријатеља. Скакућући с камена на камен, да не би нове чизмице испрљала, и пазећи да из котарице дарове не проспе, стиже она срећно на пропланак где су живеље безимене птице. Оне је одмах поведоше до гнезда да види кумче, а Сврака по старом и птичјем и људском обичају узме хвалити малишана.

Нек је живо и здраво,
лепо ми је кумче.
Да ли уме већ маму
за кљунић да вуче?
Зна ли да се насмеје,
уме ли да гуче?

Тенајући му тако вадила је дарове из котарице, стављала их на гнездо и говорила:

Донела је њему кума
крила пуна:
шарен-перо од Пауна,
да се игра кумић млади;
и паперја голубова,
да постеља буде мека;
слатког меда багремова
и птичијег свежег млека.

Птић, разуме се, није умео да се захваљује, али су то учинили његови родитељи; а многе радознале птице које су дошле да виде крштење гласно су се дивиле даровима, што је Свраки много годило. Све је ишло не може лепше бити, само јој се кумић учини сувише мали, да би га назвала којим од имена што су јој успут падала на ум. Видећи је у недоумици нека Чавка приђе па јој шапну:

Сувише је мален,
да је здрав у мајке,
могла би му дати
лепо име Палчић,
као што се зову
створења из бајке.

Љута што јој се мешају у посао Сврака одврати:

Име то је
за патуљке,
за малене
човечуљке.

Таман је остави Чавка, а пристаде уз њу неки Врабац па ће јој на ухо:

Могла би га звати
због раста и Пиљак.
А по оштром кљуну
могла би му дати
лепо име Шиљак.

Куму ово толико наљути, да хтеде да га кљуцне у чело, али обзирући се на свечаност уздржа се. Међутим друге птице му подвикну:

Зашто се ти мешаш
у посао куме!
Сама она име
лепо наћи уме.

Тако је и било. Кроз неколико часака Сврака одлучи како ће птића назвати и пришавши гнезду гласно изговори, да је сва шума могла чути.

Због маленог раста
овај птичји створак
зваће се отсада
по имену Чворак.

Овом имену се обрадују и родитељи и остале птице па узвикну:

Нека буде Чворак,
јер је као чвор,
јер никада није
мања птица пала

на букву и бор,
нити долетела
у птичији хор.

Хор славуја који увек пева на птичијим свечаностима после овога запева:

Тако ће сад звати
и отац и мати
и поље и гора
овог малог створа.
Анђели са неба
отсад тако треба
међ собом да зову
ову душу нову.

После овога Сова, по старом птичјем обичају, претсказа Чворку судбину. Гласом као у свих пророчица свечаним прозбори она гледајући нетремице својим мачећим очима у њега:

Прелеп њему живот биће,
у несташне спада птиће.

Сиње море прелетеће,
здроаво натраг долетеће.

Многе песме лепе знаће
и по гори цвркутаће.

Кад она заћута, птице са свих страна повичу:

Да се тако, Сово, збуде!
Не треба му среће веће.

За време гозбе кума и пророчица су седеле у челу и сва јела и пића оне прве кушале, а кад су пошле кући, добиле су богате дарове и с песмом су их отпратили до самог кућног прага.

ЦРНООКИНО ПАСТОРЧЕ

Када је кока Црноока отрчала једном до потока да пије воде, прикраде се њеном гнезду неко мангупче и међу кокошија јаја на којима је лежала сакри и једно пачије. Тако се на велико чудо Црнооке, кад јој се пилићи стадоше да легу, нађе и неко паче. У првом тренутку Црноока хтеде да га отера, али се после сажали и остави га међу својом децом, те га сва живина из села назва Црноокиним пасторчетом. Црноока међутим није била према њему као маћеха, заволела га је и бринула се о њему више него о својој деци. Пилићи су га често тужакали:

Наше паче
увер гаче,
још не уме
да пијуче.
Без нас ваздан
некуд врља,
по барама
ноге прља;
пуноглавце
јадне хвата
и на кљуну
ваздан има
муља, блата.

Иако је према својој деци била врло строга, пачету је скоро увек праштала: било јој је жао што се јадно у свету нашло далеко од своје праве мајке. Своју децу је често саветовала:

Мили моји синчићи,
добри моји пилићи,
немојте да паче
икад због вас плаче:
без мајке је мало
на свету остало.

Недалеко од дворишта текао је брз поток и Црноока је пазила да га паче не угледа и не дође му жеља да у њему плива. Међутим оно се једном искраде и од Црнооке и од своје браће и отрча тамо. Ходајући обалом чује где две старе жабе међу собом говоре како су му мајка и баба и сва родбина били добри пливачи и по читаве дане могли да остану на води. Овога се пута паче, иако га је жеља ву-кла, не усуди да заплива, прво што је још врло мало било, па се бојало на тако дубоку воду, друго што није хтело то да учини док не упита Црнооку. Кад мало поодрасте, стаде молити помајку:

Мајко Црнооко,
бар једанпут, два,
хтео бих у воду
да се бућнем ја.

Причала је нека
у потоку жаба,
пливале су моје
и мајка и баба.

Досади ми пољем
трчкање и ход,
хтео бих на воду
к'о сав пачји род.

Црноока му не допусти говорећи да је још врло мало и да га могу снажни вртлови потока одвући на дно. Паче се неко време смири, па га опет обузе немир и чежња за пливањем. Знајући да му Црноока не би ни сад ово допустила, поче кришом од ње и од пилића одлазити на поток и на тишим местима се вежбати у пливању. Тако је из дана у дан бивало све слободније, све се даље пуштало низ матицу. Касније се толико отрже испод власти Црноокине, да узе собом водити и пилиће на ове шетње. Оно би пливало и гњурало, а они су крај обале трчкарали и одушевљено лупали крилима на сваки његов нов подвиг. Знајући да се пилићи плаше воде, паче их је прскало и зачикавајући позивало:

Скачите у реку,
браћо, ко ће пре!
Видећете две
сјајне рибице.

Скачите у реку,
браћо, ко ће пре
ухватити две
сјајне рибице?

Преплашени пилићи би се тада збијали у гомилу извињавајући се:

Ми не смемо
и не знамо!
Не умемо

да пливамо,
не улемо
да весламо.

Али им је паче и даље неуморно сликало дражи реке:

Га-га-га,
да знате што вода
лепо љуљушка;
да знате како се
на њој одмори;
да знате што вода
слатко жубори!
Да знате како је
лепо реке дно:
застрвено шљунком
и све шарено.

Понеко пиленце би дошло на ивицу обале, испело се на прсте и нагло над саму воду, али би га одмах ухватила вртоглавица. Једном је најмлађе преплашено појурило кући и испричало Црнооки:

Да знаш, драга мати,
да знаш што је страшно
у воду гледати.
Глава ти се врти,
вир те вуче плави,
може лако да се
доле стрмоглави.

Црноока се препаде да јој се које од пилића не утопи, па им строго забрани да иду на воду. А од пачета је већ морала дићи руке, јер ни савети ни забране нису помагале, а није умела пливати па да га силом с воде враћа. Било јој је тешко, али се у срцу морала помирити с тим да ће се једном растати са својим посинком. Осећала је да код њега чежња за водама већа од љубави према њој и према браћи. Чекала је само са зебњом дан кад ће јој рећи да заувек од ње одлази.

То се догодило у јесен. Пловећи једном низ воду дође паче до неког села где се река ширила градећи многе вирове и где су живеале читаве породице патака. Како у селу где се родило није било ниједне патке, скоро полуде од радости што нађе најједном толико својих рођака. Тамо се упозна и са неколико својих вршњака, смелих пливача, па им обећа да ће се преселити код њих. Морало је само да се врати и да каже то Црнооки и својој браћи пилићима. Знало је да ће их тиме много ожалостити и дуго је размишљало како да им то саопшти.

Најзад једног јутра после кише кад је поток нарочито јасно шумио, не могаде издржати, нађе Црнооку где чепрка нешто око плота и помиловавши је крилцем по образу рече:

Збогом остај, Црноока,
па не плачи крај потока!
Ја морам далеко
низ сребрне воде,
у село где пловке
вировима броде.

Осврте се затим да види где су му браћа. Не сагледавши их готово се и обрадова, јер му је тешко било рећи им да заувек одлази па поручи по Црнооки:

Поздрави ми браћу
и реци јој да ћу
доћи да обиђем
кадгод места стара
с четицом пачића,
нових ми другара.

После овога као птица прелете простор између плота и потока и заплива радосно пут села где је нашло своје рођаке. Како Црноока удари у гласан плач, дотрче пилићи да виде шта је, па се и они расплачу и сви тако, заједно са живином из дворишта, одјуре на поток одакле су гледали за пачетом док се год није изгубило из вида.

Ћудљиви кмет Март

Од свих дванаест кметова који су постављени да се брину о времену на земљи најћудљивији је одувек био Март. Још прве године пред његово кметовање позвао га је преда се Громовник Илија и прочитао му буквицу како треба да се понаша, али је Март већ прве године показао своју незгодну нарав. Нису без замерке били ни остали кметови: један зашпе слати сунце па сунце, други снег па снег, али је променљивост Мартових расположења била гора од свега овог.

Првог јутра, како седе на кметску столицу, викну:

Музика се
мени слуша!
Нека ветри дуну
топли к'о у јуну,
кроз поља и горе,
шума нека шуми,
реке нек жуборе!
Нека ветри дуну
топли ко у јулу,
да ја чујем фрулу
веселака Југа!
Нека свирка буде
луцкаста и дуга!

Његови саветници, бојећи се поплава ако нагло отопли, опоменуше га:

Немој тако
нагло, кмете,
биће штете,
биће штете.

Али се Март није на то обазирао. Три пуна дана уживао је у музици Југа и изливених потока. Нагнут кроз небески плави прозор посматрао је утрку вода и ветрова пљескајући рукама као дете. Понекад би бацио с неба какав предмет да гледа како га вода носи, а једном је и сам скочио у таласе чак с неба и пливао цело јутро па се после на плећима Југа опет вратио у своју небеску кулу.

Међутим тек што је нестало фебруарских снежних гнезда и ледених панцира и Земља почела отворених уста дисати, Марту би доста југовине па довикну Мразу:

Иди, чика-Мразу,
смрзни опет стазу,
и друм, и путању,
и њиву, и поље,
и бару, и реку,
све до миле воље.

Затим се окрете Снегу, свом седом саветнику:

А ти, чика-Снеже,
мој седи витеже,
земљицу побели,
по путима јаме
заспи и зацели.

Све за белим бело
брже пошљи јато,
не могу да гледам
то по земљи блато.

Оба ова старца покушаше да га одврате од намере да их опет шаље на Земљу, одакле су се тек пре неколико дана били вратили, али младић Март био је колико несталан, толико и честољубив, није волео да слуша ичије савете, те се старци повинују његовој жељи. Таман они оду доле, распакују се и пођу у шуму да обиђу медведе и зечеве: таман им деца приреде свечан дочек, а роде спусте у свако двориште по једног малог Снешка Белића, кад се чу ведри Мартов глас:

Нешто ми је данас
око срца драго,
нека буде време
сунчано и благо.

Нека по шумама
никну љубичице,
нек се небесима
поразведри лице.

Нек на лишће падне
зеленика роса,
нека рода пољем
прохода се боса.

Нека они старци
са Земље се врате,
остану ли, могу
опасно да плате.

Чули се затим и гласови саветника:

Немој тако,
господару,
знаш навику
своју стару:

наредићеш
опет Мразу
да поплоча
ледом стазу,

да леденом
својом стрелом
гађа срце
цвећу белом,

да пупољке
мачем сече.
Опореци
сад што рече!

Знајући да Март неће попустити старци се опет спакују на натраг на небо. Није им било лако под старе дане ломити се час горе час доле, али су морали.

На земљи после њиховог одласка наста право пролеће. По шумарцима су никле јагорчевине и љубичице; шуме су се већ, кад их произдаје погледаш, зелениле. Вода је у рекама постала скоро топла. Цветови се на воћкама помолили. Тако је лепо било на земљи, да је и сам Март једном сишао до неке шуме да се прохода. Чинило се да сунце неће никад престати. И управо тог дана кад су људи били сасвим заборавили да постоји и ружно време, рећи ће Март:

Кишице се
хоће мени.
Давно нису
клобуци
по барама
скакали,
одавно се потоци
нису већ
претакали.
Давно нису жабе мале
испод пљуска
скакутале.

Никоме се сем њему није хтела после тако лепих дана киша и његов први доглавник се опет усуди да га опомене.

Марте, драги
господару,

ти ћуд једном
мењај стару:
тек на земљу
сунце врже,
а већ кишу
боље-брже!

Март међутим као да је уживао да изненађује људе, било пријатно, било непријатно, не даде се одвратити. Људи убрзо увидеше да право пролеће још није дошло. Зачас земља поста жалосна као ујесен. Киша је целог дана лила, час брже час спорије, олуци су тужно певали, те Марту предвече већ би доста кише па ухватив се за главу рече мрзовољно:

Доста ми је Кише те,
и хитрице и споре.
Слушам, ево, цео дан:
шљап, шљап,
где капљицу
стиже кап.

Сада већ није знао какво би друго време зажелео. Руку скрштених на грудима ходао је цео час, док најзад несташно не узвикну:

Хоће ми се,
браћо, сада
да удари
мало града
жабицу у главицу,
птичицу у реп,
да настане право
веселе и смех.

Брзо су ситне ледене бобице поиграле по крововима и пољима, срећом тако ситне, да никог нису убиле, а већ кроз четврт часа Март је опет послао Земљи сунце, а после два дана нову кишу па снег и мраз, па поново југовину. И на небу и на земљи нестрпљиво бројаху дане који су му још преостали, једва чекајући да се закмети Април о коме су чули да је необично благ и сталожен.

И како првих тридесет дана његовог кметовања тако и сада: Март ужива да нас сваког јутра изненади променама и на небу и на земљи.

Паук Крсташ

Жутог, несташног лептира волеле су све бубе на пропланку, јер је умео својом игром да их забавља а био је и необично доброг срца. Кад опази да је каква бубица пала у бару, трчи па је вади. Кад комарац укљешти гдегод ногу, помаже му да се ослободи. Ако сретне мрава где носи мрву превелику за своју снагу, он му је помогне носити.

Али и међу бубама има створова зла срца који никог не воле. Тако је Жутог Лептира због његове доброте и лепоте мрзео стари Крсташ Паук коме, уосталом, нико није био драг. Својим огромним танушним ногама корачао је он по таваници старе напуштене стаје за овце испредајући узгред мреже за хватање буба. Њему је било пријатно што га се оне боје и сваког јутра се могло у стаји чути његово хвалисање:

Ја сам Крсташ Паук,
ја сам трепет, баук,
за све мале цурице,
у горици бубице.

Од мене се плаше
све мушице наше,
ја сам хајдук стари
што пали и жари.

Свуд су моје мреже,
сви од мене беже,
и комарци љути
и лептири жути.

То је и било истина. Жути Лептир је надалеко облетао стају у којој је он живео. Није ни издалека волео да види црну белегу на његовим леђима. Крв му се ледила кад би чуо пауково пакосно добацивање:

Лептирко, немирко,
допашћеш ми власти,
жућкаста те крила
неће моћи спасти.

Крсташ је просто уживао у страху што га је уливао бићима око себе. Треба-
ло је само видети његово лице кад би стао да довикује за узрујаним ројем мува:

Душице, мушице,
пашћете ми зуба,
не спавам од ваших
бубњева и труба.

Била је лаж да није могао спавати од њиховог зујања, јер су оне сироте као
заливене ћутале у његовој близини, него је он као и сваки пакостан створ тра-
жио узрок, да би их могао напасти. Из истог разлога је и сваког комарца који
му се приближи сумњичао:

Бећарчићу, комарчићу,
допашћеш ми сурле,
поваздан цијучеш
и дуваш у зурле.

Није од њега миран остајао ни смерни мрав који је као заливен хитао сво-
јим путем. И њему је Крсташ сваког дана добацивао:

И ти мраве, браве,
допашћеш ми шака,
ваздан си ми шушкао
око мравињака.

И како је прорицао, тако је и бивало. Свако јутро би између размакнутих
брвана никла нова мрежа, и свако јутро би се ухватила по каква нова жртва у
њу. Ту је настрадало много лакомислених мушица. Сваки час се на пропланку
чуло њихово запомагање:

Хаох, сестре драге,
погибох од вука,
Крсташа Паука.

Ухватио се у његову мрежу и многи храбри комарац који је намеравао да
му саспе мало отрова у срце. И многи мрав што је послом милио крај мреже.
Још једини се држао Жути Лептир.

Природно да је то Крсташа гризло, те је и дан и ноћ смишљао како да и њему
доскочи. Зато се неко време притаји, плетући у потаји велику мрежу на самим
вратима стаје. У шуми због тога поверују да је и он негде настрадао, али се ипак
нико не усуди да завири у његову кућу. Учини то само Жути Лептир и ухвати се
у мрежу. Од радости што га је добио Крсташ га не хтеде одмах појести. Волео је
више да ужива гледајући га како се све више заплете у паучини у жељи да се из
ње ишчупа.

Кроз шуму се брзо прочу каква несрећа се догодила Жутом лептиру и да-
леко на другој ливади искупе се све бубе на договор како да му помогну. После
дугог већања реше да замоле јеленке, бубе с роговима на глави, да оне пођу и
раскину Крсташеву мрежу. Оду њиховој кући и стану молити:

Јеленци, бубе мале,
на глави носите виле,
на глави носите копча,
можете читава снопча,
побити горских баука,
грозних Крсташа Паука.

Са сузама у очима јеленци саслушају њихове речи, али се не усуде да пођу у Крсташеву дашчару. Бубе онда сврате код гуштера па стану кумити:

Гуштерчићу,
крокодилчићу,
кумимо те Богом
и шумом лепом
раскини Крсташеву
мрежу репом.

И гуштеру је жао било Жутог лептира, али ни он не смеде поћи да га ослобађа. Тако редом зађу бубе од једног до другог, сви горски јунаци се међутим показаше кукавице. Тада оне стану молити стари храст што је растао над дашчаром:

Баци, храсте, капицу
па искидај мрежицу.

Затресе храст круном, али ниједан жир што с њега опаде не погоди у мрежу да је раскине.

Замолише бубе ветар:

Ветре, брате, дуни
па мрежу одуни.

Ветар је брзо ишао па и не чу молбу буба те оне почну Бога молити:

Пошљи, Боже, кишицу
па покидај мрежицу.

Истог часа удари такав пљусак да Крсташева дашчара сва прокисе а мрежа му се откиде с врата и Жути Лептир некако успе да побегне под прво дрво. Киша затим одмах стане а бубе му помогну да крила испетља из паучине и пољубивши га свака по трипут пусе га слободног на ливаду.

Крсташа после овога нико није више виђао у том крају. Да ли је од кише погинуо или је отишао у неку другу шуму, не зна се.

НЕДЕЉА У ШУМИ

У недељу, пре ране зоре, две свраке суседе обукле се и стале на плот. Обе су, опасале беле уштиркане кецељице и углачале добро кљунове, да се зна да је празник.

Само што су њих две пале на плот, кад ето ти целог јата, све у празничном оделу, блиставих кљунова. Све су гласно говориле, довикивале се, певале, да је било као на каквом вашару. Понеке су хвалиле чистоћу своје суседе:

Како си чиста, јао-јао.
Кецељицу ко ти је прао?

Понеке су се, не опажајући како и саме страшно вичу, љутиле на вране:

Целога јутра вране
глупаво се деру,
ни на Божји празник
не знају за меру.

Друге су опет оговарале старога меду који је пошао на извор да се мало умије:

Погледај, погледај, трапавог меду!
Да ли ће бар данас бити у реду?

Треће су се љутиле на сову што дрема и на свету недељу:

Да кљуцнем у главу,
баш ми дође жеља,
дремљивицу сову
што јутрос крмеља.

Тако су оне дакле беспослене брбљале о свему и свачему немајући деце да их морају чешљати и умивати. За то време се међутим сва шума удешавала за празник. Жена старог меде наговарала је своје мече:

Хајде, драго дете,
пођимо на реку,

прљавијег меде
не видех у веку.

Дај прво да мама
опере ти шаку,
па ушмркни нос
и зачешљај длаку.

Али се мече стално отимало, никако није хтело, замислите, да се умије. Мечка се, разуме се, на ово страшно разљути па га целог целцатог бућну у вир и поштено окупа. После овога лепо га очешља, убриса му нос па му веза око врата жуту траку коју је добила од неке Циганке кад је с њом играла по вашарима.

Мече задовољно сада својом лепотом стави руке на леђа па отшета низ шуму осврћући се да види гледа ли га ко како је лепо. Успут чу како стара жаба буди своју децу:

Хајте, децо жапци,
Браћа пуноглавци
пошла су низ воду.

Исплачите гуше,
оперите уши,
па сви у слободу.

Међутим, и жапци су се праћкали не дозвољавајући да их мајка умије, што много наљути меду. Да би их заплашио баци у вир камен и запрети им прстом, после чега се жапци препадно и мати их добро изумива. Видевши да је врло лепо бити чист, весело отплове. Кад из неког жбуна крај воде зачују овакав разговор:

Хајде, зеко,
попи млеко.

Сад опери
своје лице
на маленој реци,
данас ти је недељица
и сви Божји свеци.

Ово је говорила зечица своје непослушном брљавом сину, који ни празником није волео да се умива. Зечићева непослушност много наљути једног жапца те искочи на обалу па буп пред жбун где закрекета:

У воду, ленивко,
пери одмах лице.
Видиш да си прљав
као саме гице.

Зечић се препаде од жапца, срце му оде у пете па одмах отрча на поток да се умије. А кад се лепо уми и зечица му обуче нови капутић, пође и он кроз шуму, да сви виде како је леп.

И збиља су се успут окретале бубе, птице и зверке дивећи се његовој чисто-
ћи. Утом, под неким дрветом, зечић зачу где птица цвркуће:

Пунавчићу, пуно,
моје дете гупо,
моје лено дете,
хајде пери пете!

Недеља је сванула,
хајде пери зубе
и истреси мало
прашину из ђубе.

Зечић диже главу и опази како се мали пупавац отима од мајке, а ноге му
прљаве и у ђуби, што је на челу носи пуно прашине и сламе. Природно да чи-
стог зечића ово узбуди те ти скочи што игда може, баш до гране где је стојао
мали пупавац, и подвикну му да слуша маму.

Ово је одмах помогло и непослушко опра зубе, испраши добро своју ђубу
па прхну поносито од стабла до стабла.

На све стране се видело како птице облаче своју децу китећи их празнич-
ним перјем. Прислушкујући њихове разговоре зачу се како нека непозната
птица моли своје још голуждраве птиће:

Хајте, птичице,
моје цурице,
чистите кљуниће,
да вам се сјаје,
па ђу вам мравије
скупати јаје.

Тешко је, међутим, било савладати толику немирну децу што су се по гне-
зду вртела, те пупавац притече у помоћ мајци, скочи на руб гнезда па тобож
страшним гласом подвикну птићима.

Како у свом кратком животу нису били видели такве птице с круном на
глави, сместа се умире и стану чистити кљуниће, после чега им мама за дору-
чак донесе пуно мравијих јаја, а пупавац продужи кроз шуму.

У суседству тог гнезда разговарале су две веверице:

Веверице, суседо,
данас се не ради,
хајдемо на друм.

Та Бог с тобом, суседо,
посла имам толико
да ти стане ум.

Сванула је недеља,
морам ђерке купати,
чешљати им реп;

лешника налупати,
да ручак за празник
буде деци леп.

И свугде наоколо чули се слични разговори и видела иста ужурбаност. Нико није хтео да му дете за празник буде прљаво и гладно. Само су се лисице, које као ни свраке те године нису имале деце, довикивале с пропланка на пропланак:

Лисице лепотице,
недељица свиће,
хајдемо на сајам.
Ако немаш ципела
даћу ти на зајам.

На вашару биће
свакојакних чуда:
пачића, и луда
брбљивих ћурића,
и младих пилића.

Стари познаници

Једва је чекао Дане, дечачић од осам година, да аутобус стигне у мало планинско летовалиште. Ту је и прошле године летовао и оставио пуно познаника, па се сад бринуо да ли ће их затећи здраве и живе. Зато је, чим су се кола зауставила, искочио не чекајући да му прво мама изађе. Она је желела да га најпре умије, да му да доручак па да га онда пусти да се игра. Њега је међутим у часу нестало. Отрчао је до потока да види јесу ли у животу лањски вирови, мостови и воденице које је по њему правио; али свега тога не беше. Поток се сасвим изменио: од мостова и воденица ни трага, ни трага од старих вирова и великог камења преко кога се прелазило на другу страну. Не сретe ни стару познаницу жабу која се обично сунчала док би се он брљао по потоку. У зло доба га познаду рибе које је често прошле године узнемиравао па га ослове:

Помози Бог, Дане,
добри пуноглавче!
Много си нам већи
сада него лане.
Причај нам јеси ли
већ постао ђаче.

У разговору са становницима реке дечак и не примети како време брзо пролази, и потпуно заборави да се мами није јавио кад је пошао. Она га је међутим тражила на све стране распитујући људе да га нису видели. То чују неке птице па пожуре да је обрадују:

Не брините, синчић вам
дуж потока врља,
баца пиљке у воду,
по песку се брља.

Мама пожуре на поток где се истина опажало да је дечак туда прошао јер је много камење било померено, вирић с десне стране се померио на лево, али њега већ није ту било, одјурio је да обиђе шуму.

И тамо се догодило пуно промена: старој јели су отсекли много грана, неколико борића је већ стало на снагу, на пропланку се видела нова планинска

кућа. Дечак зачас обигра сва позната места, завири у јаме и труле дупље, провери има ли по гнездима орлића. Све у шуми му се необично обрадова а старе букве га позиваху:

Ходи ближе, Дане,
ти до моје гране,
да те помиљујем
по косици црној,
видела те нисам,
дете, још од лане.

Док је он с буквама причао, мама је наставила да га тражи. Видећи је где као изгубљена лута ливадама, неке бубице што су дечака среле у шуми рекоше јој:

Среле смо дечка,
жив ти био,
хода по шуми
здрав и чио.

Жена се упути тамо, али је дете већ било отишло да обилази ливаде. И у њима је оставило многе познанике. Скакавци су га сматрали за свога рођака па га са свих страна поздраве:

Помози Бог, ђаче,
велики скакавче!
Помози Бог, Дане!
Ходи да скачемо,
ако су ти ноге
хитре као лане.

У једном трену их се искупе читави ројеви. Скакали су ваљда по метар у висину и дечаку се чинило да је опкољен неким зеленим водоскоком. Видећи их како скачу ни дечак се не хте осрамотити па им се и он придружи. Утом се скакавци похватају од радости у коло певајући:

Хватајмо се у коло!
Коловођа буди ти
па ко лане поскочи!
Прво пођи стазицом,
па удари страницом
где ливадска птица спл.
Поскочи, поскочи!
Нека ти се ножице
оросе од травице.
Само, дете, припази
да у игри не згазиш
цветовима главице.

Играо је тако са скакавцима по ливади врло дуго. Ни на ум му ни сада није пало да није доручковао ни ручао и да га мама зацело свуда уплашено тражи.

Она га је сирота збиља за то време тражила по шуми и ко зна колико би тамо остала да јој нека пчела не рече:

Дечка ено у пољу,
и не мисли на кућу.
Око њега скакућу
све скакавци у колу.

Мама му тада потрча тамо, али је он већ био отперлијао далеко до оближњег села. Како се спусти сутон, он извади џепну лампу и упали је. Светњаци крај пута видећи да му нешто сија на грудима ослове га:

Помози Бог, ђаче,
велики светњаче.
Вече је већ пало
по житу и цвећу.
Али шта то мари,
сваки од нас носи
упаљену свећу;
лутаћемо ноћу
са њоме кроз поља,
докле ти је воља.

Лакоумни дечко би и на ово пристао, али зачу за собом како неки људи говоре:

Где ли се је скрио!
Говоре да прво
на реци је био,
па је затим шуму
крај ње обишао
и до миле воље
скакао кроз поље.

А на ово је глас његове мајке кроз плач говорио:

Нађите ми сина,
људи, како знате!
И ви ваљда своје
дечице имате,
па ме разумете
како ми је кад сам
изгубила дете.

Тек сада се дечко освести па застаде. Људи га утом угледају и одведу до мајке која се преморена спустила на пањ крај пута.

Шта су се и како после мама и син код куће разговарали не умет вам добро рећи.

ЛЕТЊА БАЈКА

Било је свануло сунчано планинско јутро и све му се у гори обрадовало. Лишће је окренуло дланове првим зрацима, да са њих обришу росу којом се умило. Старе зверке се испружиле по рудини, да им сунце загреје болесне кости. Птице су радиле јутарњу гимнастику: савијале и опружале крила, скакутале на прстима а понеке се и преко главе превртале. Поток скинуо зелену кошуљицу па се и он стао сунчати.

Како свану стара, румена јагода погледа брижно зеленкасте образе својих ћерки па им рече:

Устаните, јагодице,
окрените сунцу лице,
да budete румене,
да личите на мене.

Јабуке се сунчале
па су рујне постале,
сунчале се крушчице
и дрењина бобице.

На ово стотине и стотине јагода склопи своје штитове и окрете сунцу прво десни образ, па кад се он зацрвени, онда леви и тако неколико пута док им све лице не постаде црвено као крв.

Иза борића извири тад стара, црна боровница па видећи како су се јагоде лепо заруменеле потера и она своје кћери на сунце:

Боровнице,
Циганчице,
сунцу се обрните,
да добро поцрните.

На сунцу су стајале
па су црне постале
и сестрице трњине
и суседе купине.

На ове речи хиљаде Циганчица боровница истрча на сунце испред својих жбунова. Лица су им била насмејана и округласта као месец. И оне прво окрену сунцу један па други образ, те им све лице поста плавичасто црно.

Док су се оне тако радосно сунчале, појави се између јела гомила девојчица које су на сав глас певале:

Ми смо мале берачице,
све носимо котарице
да беремо јагодице,
јагодице, боровнице.

Дошле смо из првог села,
из дрвених оних кућа,
јуче су нам браћа плела
корпице од младог прућа.
Док длан од длан ударимо,
све ћемо да напунимо.

Тако су девојчице певале и сваки час се сагибале тражећи у трави и под гранама јела насеља јагода и боровница. Када њихова песма одјекну кроз шуму, зајанурена лица јагода се сакрију под своје штитове, боровнице побегну у своје жбуње да нигде ниједне ниси могао видети. Побегну сиротице и стану тихо, тихо да цвиле:

Не дај нас, горо,
ти нас заштити,
рудина твоја
нама се кити.

Кад ветри дуну
и падну кише,
мирисом нашим
гора мирише.

Бубама и птицама
ми смо храна,
скриј нас од деце
испод грана.

Сажали се гора на њихову молбу па им са свих страна стане нудити уточиште. Јела подиже скутове и позва јагоду што је расла близу ње:

Ходи, јагодо,
брзо ти,
испод мога се
скута скри.

Буква баца неколико својих листова на јагоде испод себе говорећи им:

Јагодице румене,
под листове зелене!

Видећи да девојчице само што нису стигле, борови се скупе у густе редове, те се у њиховом хладу скоро ништа није могло видети, а особито тамни образи боровница. Они их позову:

Црна војско млада,
скриј се код мог хлада!

И већа се не оглуши на њихово запомагање, него понуди прву своју суседу:

Боровнице црна,
ево ти мог грма!

Ни ливада што је живела на пропланку не хтеде да се покаже негостољубива па их позва:

Ево моје траве.
Док деца не прођу,
загњурити у њу
своје лепе главе!

Чак и нека птица чувши њихов плач спусти се на земљу и понуди:

Јагодице мила,
ходи испод крила!

И док су девојчице стигле до места где су боровнице и јагоде зреле, оне су се већ све биле посакривале. Узалуд су их све корак по корак тражиле, нису могле наћи ни једне једине. Кад је скривено планинско воће видело да већ и мрак пада и да се девојчице окрећу натраг у село не могући по помрчини више да траже, оно зачикујући и радосно запева из својих склоништа:

девојчице миле,
ми смо вам се скриле
баш ту прекопута
код јелиног скута,
код боровог хлада,
крај потока млада,
код извора чиста
где буквица листа,
код птице малене,
код траве зелене,
код већиних честа
и свих божјих места.

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

ШКОЛА ЧЕЗНЕ ЗА УЧЕНИЦИМА

Има већ месец дана откако су учioniце празне. У школи је необична тишина. Чује се само чича-Светозарево ходање кроз ходник, жубор у дворишту чесме коју је неко одвртнуто оставио, птичји разговор у дрвећу. Колико су за таквом тишином чезнули за време школске године и чича и учитељи и околни становници! Студент Јован није могао на миру да учи своју географију. Чим би отворио прозоре, појурила би у собу хука слична хуци водопада, жагору великих сабора. Јован по десет пута мора да понавља реченицу:

Голфска протиче струја
преко Атлантског Океана...
Голфска протиче струја
преко Атлантског Океана...

Тек што он затвори прозор да би наставио учење на миру, зазвоне окна на суседном стану научника зоолога. Угледао је напољу сунце и хтео да га пусти у собу, али са сунцем је долетела и дечја бука: сто разних реченица, смех, плач, спор. Љутито је помислио како ће му цело пре подне пропасти због те галаме и довикнуо у двориште:

Тише, тише, ви, враголани!
Тише, ви у дворишту тамо!

Као одговор на његову опомену дечји узвици се сликовали с њоме као стихови:

Оперите колено Дани!
Брани се, ако си јунак, брани!
Ходи да гледамо пољске мише!

Научник се насмешио мислећи: „Немам времена да се с децом шалим“ и затворио и он прозор; а у дворишту се и даље чула збркана граја малишана од које су одјекивали зидови суседних зграда. Чича-Светозар је запитивао уши да је не чује. Учители једва чекали да опет почне час и с њиме бар привремена тишина. Пролазници застајали и дивили се: „Ни мањих створова, ни јачих гласова!“

Сад после месец дана одмора досадила је свима ова пустош у школском дворишту, па стали нестрпљиво изгледати почетак школске године. Чича једва

чекао да има на кога да подвикне. Њему се чинило, док је пролазио између празних школских клупа, да оне једна другој говоре:

Где је сада ђачка хука
и вештине њине разне!
Ухвати нас права мука
од одаје ове празне.

Јесте уши да заглуну
и прскају бубне опне,
али волим школу пуну,
кад ми се ђак на врат погне.
Нек се опет диже граја,
диже граја и прашина!
Нек стижу из завичаја,
зове стара клупа њина!

Прође поред табле а она као да пуккета разгрејана на сунцу:

Ево месец, па и више,
нема ђака да се врате,
да по целе школске сате
пишу, бришу – пишу, бришу.

Нема ђака да се врну,
ево прође месец пуни,
да стоје уз таблу црну
док се креда не искруни.

Нека нам се опет врате,
поређају ту и по клупи,
ма грајали дуге сате,
ма помало били глупи.

Њих ће школа научити
када буду мало већи,
папетан ће тада бити
сваки први, други, трећи.

Њих ће школа научити
реду, миру и памети,
несташан ће само бити
сваки сто педесет пети.

И тако поред које год ствари крене, чини му се како она уздише за ученицима, зове их да опет час пре дођу у школу. О томе сања чесма у дворишту, мапе, лењири, школско звонце, степенице чије су камене прагове углачале ученичке стопе. Чича излази на капију тобож да посматра пролазнике, уствари да ишчекује кад ће се појавити опет први ђак.

Поред саме школске капије расла је топола. Она је са своје висине видела све улице око школе, чак је могла и преко ниских кућа сагледати у дворишта. Она је прва угледала ђаке почетком нове школске године и радосно јавила:

Ено иду, ено иду,
већ их видим, враголане.
Ако могу веровати
своме виду,
сад су бољи него лане.

На то је школа отворила многе своје очи, које су дотле дремуцкале па угледавши ученике и она прихватила:

Ено иду, ено иду,
већ је близу прва чета,
ускоро ће ту се стећи.
Чини ми се сви су већи,
лепши него прошлог лета.

И врапци по дворишту су заграјали:

Ено иду, ено иду,
гледај наше малишане,
чини нам се мање вичу,
мање скачу него лане.
Не губимо час у причи,
летимо пред враголане.

Чика-Светозар није знао да ли да пред ученике истрчи на улицу, или да их сачека на капији и дворишту. Утом су већ банула у двориште два дечака, па за њима три девојчице, па опет дечаки. Чичи је срце дрхтало од узбуђења, али се правио важан и рекао строго:

Чувао сам вама школу
целог јула и августа,
ваздан у њој боравио,
није била ни час пуста.

Дајем вам је сачувану
и сву чисту к'о сат меда,
нека сваки, жив ми био,
пази како хода, седа.

Да се школа не упрља,
да нам се не упропасти,
да не морам, дечко мио,
да те тужим школској власти.

Деца су знала да се чича само гради строг, али ипак су у себи обећавала да ће школу чувати, да неће ништа у њој кварити ни прљати. Потрчала су по дворишту

да виде драга дуго невиђена места: игралиште, чесму, амбуланту, врт, камење што су га посакривали крај оgrade. Нека су хтела сместа да виде своју учионицу и клупу па су се нестрпљиво тискала пред степеништем. Нека су већ у дну дворишта започињала игру. Чули се опет повици, клицање, смех. Научник се појавио на прозору и рекао реда ради строго, јер је и сам празновао почетак школске године:

Еј, ви тамо, враголани,
опет дрека, хука иста!

А онај студент што су му сметали да учи географију, чим их је чуо, изишао је да се с њима поигра лопте у школском дворишту, да га жеља мине.

ХРАБРА ДЕВОЈЧИЦА

Јагода се пробудила док је још месец био на небу. У суседној одаји чула је мајку где долази с воде и спушта ведрнице у долап. То је био знак да треба скакати из постеље да би на време могла стићи у школу, до које је и по најсувљем времену морала пешачити читав час. Јагода је школу волела и зато се врло брзо спреми. Мати је, због прохладног ветра који је од шуме почињао, убунда у своју велику вунену мараму, саветујући је да иде право школи и да се ничега успут не боји.

До колског пута, где се обично састајала са децом из других заселака, пролазила је кроз малу букову шуму. Познавала је она тај предео унакрст, знала је све прелазе, пањеве и жбуње, али је увек пролазећи туда кроз зору и у сутон помало стрепела. Чинило јој се понекад како је неко зове по имену, а кад би стегла срце и осврнула се, уверила би се да је то само ветар у грању шуморио. Понекад јој се од жбуња чинили људи или звери, иако се много пута уверила да ствари у сутону имају други облик него по дану, иако је себи говорила да јој се то само причињава.

И сад је Јагода са стрепњом зашла у шуму пуну магле, хитајући да час пре избије на колски пут. Наједном јој се учини да на брдашцу пред собом види неке танке прилике и да чује Глас:

Ми смо горске виле,
играмо у колу,
ми чекамо тебе
да прођеш у школу,
да те заробимо,
да те претворимо
у загорку вилу,
да нам чешљаш косу,
да нам моташ свилу.

Иако је учитељица још у почетку школске године причала да виле не постоје, Јагода је са страхом застала јер је њена бака тврдила да их је једном у младости видела. После мало колебања ипак се слободно упути кроз маглу. Већ после двадесетак корачаја срце јој радосно закуца: оно што јој се чинило да су виле, биле су само беле младе букве у којима је певао јутарњи ветар.

Поскочивши с ноге на ногу похита и убрзо се нађе изван шуме, на путу где су-стиже још неколико ђака.

Целог дана у школи Јагода је мислила на своје виле букве, заричући се да је довече ништа неће ни преварити ни уплашити. И док се после заједно с друговима и другарицама враћала, корачала је полако, ногу пред ногу; а кад удари на своју страну, опружи добро корак, да пре мрака стигне кући. Међутим, мрак је затече још у шуми. Само што је корачила педесетак пута, угледа крај стазе неку црну зверку која као да зарежа:

Ја сам вук, Халаук,
чучнуо сам у заседу
кад ђаци из школе греду.
Морам једног заробити,
везати му врежом руке,
водити га у вукове,
Зубатиће, Салауке.

Наша Јагода уместо да бежи, пође право на ту звер, помисливши да се неки пас претвара у жељи да је препадне. А кад тамо, ни пса ни вука ни од корова већ стоји црн протегласт жбун, а у њему шушкају гуштери и уплашеном детету њихово шуштање личи на звериње режање. Зато се Јагода нимало не збунити кад јој се мало после причини да јој неко говори:

Ено мео трапави
сакрио се за дрво,
шчепаће те за руку,
одвешће те под букву,
да му чуваш унук,
да проводиш с њима данке,
да им читаш из читанке.

„Нашли сте кога ћете збунити“, помисли девојчица па завири за букву, али тамо, како је и мислила, не нађе никаквог медведа. То јој тренутно чак и жао било, јер је сматрала да би било весело поиграти се с малим мецама.

После овога је дуго ишла на миру и тек негде при крају шуме угледа два велика сјајна ока и чу глас:

Ходи мало ближе, кћери,
ја сам мајка свију сова,
очи су ми к'о фењери,
да видети боље могу
те ђачиће хитрих ногу,
те зечиће што се боје
у ноћ тужне песме моје.

Јагода се скоро увреди: зар она да се боји сове и њене песме? Па слободно пође према оним очима. А кад тамо, то нису биле совине очи, већ нека два малена далека прозора у селу, а хука у јарузи јој се причинила као совина песма.

Јагода се насмеја сама својим уображењима и храбро настави пут шумом која се све више мрачила. Кад ускоро изиђе из ње, на њивама и ливадама нађе још дан на заласку и назре своју кућу кроз воћњак. Корачала је победоносно, не обраћајући пажње на страшила по стрњикама ни на вечерње гласове, и чинило јој се да јој све около честита:

Браво, ђаче, браво
идеш путем право!
Ниси нам се плашила
од пања, од страшила,
од кладе, од трна,
од жбуна, од врљике,
бодљикаве стрњике,
ни од мрака црна.
Браво, ђаче, браво!

ГОДИНА НОВА – БОЉА СЛОВА

Једном, још почетком децембра, Нова Година некако кришом преко плотова нађе се у првом разреду једне основне школе кад су ђаци били изишли на одмор а учитељи у своју зборницу. Нова Година је хтела да се обавести како прваци пишу, па ако који нема успеха, да поразмисли како да му помогне. Она прође између клупа и стаде разгледати: црта коса танка, па за њом усправна дебела и тако редом, а свако словце помало нагнуто удесно. Кад у три претпоследње клупе стоје три писанке које би се с правом могле звати шкрабанке: једно слово се нагло десно, друго лево, једно горе, друго доле, као разваљен плот, а тачке велике као семенке од паприке. Завири још Нова Година како се ти прваци зову, а оно на једним корицама пише просто: Бобан, на другим Буца, а на трећим Мира; Бобан заборавио да напише презиме, Буца га покрмачио, а Мира написала тако да не можеш прочитати.

Звонце за улазак зазвони и Нова Година опет неопажено изиђе из школе, а већ јој пало на ум како да помогне малим првацима. И одмах, прво вече свога уласка у град, она пронађе куће где станују ова три почетника у писању, па са својим пратиоцима, првим данима јануара, уђе прво тихо у собу где је становао Бобан па му стане трти прсте и говорити:

Таримо му, таримо,
шачице и прстиће,
нека знају писати
косе црте, крстиће.

Таримо му прстиће,
нека буду чврсти,
нека слова пишу
сва у једној врсти.

Нек ниједна црта
није наопачке,
нека буду ситне
запете и тачке.

Нек не буду редови
к'о плотови криви,
нека му се писању
учитељ задиви.

Тако поступе и са Миром и Будом, јер су били приметили да су све троје слабуњава деца и да не пишу добро само зато што им прсти нису још очврсли. И збиља, неколико дана после тога учитељ примети да и ово троје првака пише много боље, слова им округла, нагнута мало десно, и не прелазе ни горњу ни доњу црту.

Нова Година се није задовољила само овим успехом. Чим је ушла у школско двориште и школу, хтела је све мане ђака да искорени. За време одмора неки ученици су се лено играли, неки су остали у ходнику да прочитају што нису стигли код куће, а неки прилећи дечаци су се јурили по дворишту и викали пркосно:

Нећу бригу,
нећу књигу,
мрзим сваки труд!
Што да учим,
да се мучим,
нисам ваљда луд!

Без престанка
та читанка
и тај рачун зли.
Ствари друге,
пиљке, шуге,
волимо ти ми!

Нова Година их добро упамти и одлучи да их излечи од те даље безбрижности те се и њима једне ноћи прикраде са својим пратиоцима па сваком мало промућка главу говорећи:

Мућнимо му главицу
сад лево, сад десно,
нек од Нове Године
мисли ђачки, свесно!

Нека му се избистри
та збуњена глава,
да од Нове Године
боље срачунава.

Друге опет куцну неколико пута у чело, као да хоће да их пробуди:

Куцнимо их у чело,
нека се освесте,
нек престану грешке
у читању честе!

Куцнимо их у чело,
нека боље уче,
нека знадну данас
више него јуче!

Тако једно, тако друго вече, сад код једног, сад код другог, и већ после мало времена и код лењих и безбрижних дечака се осетило побољшање. У свима разредима се родила велика жеља за учењем, за утакмицом. Тек ти уђе учитељ на први час, а цео разред га громко дочека:

Учитељу драги,
дају реч прваци,
да ће отсад сви
бити добри ђаци.

Слова ће нам бити
лепа, једначита,
знаће сваки брзо,
без грешке да чита.

Учитељицу другог разреда је једно јутро дочекала права бура:

Сви смо научили
таблицу множења,
и немирни Пера,
и Лелица лења.

Учитељи су били радосни због овог преображаја и својих најгорих ђака. Они су веровали да су их поправиле само њихове поуке и дуге вежбе на часовима. Било како било, веровали мојој причи или оном што учитељи кажу, тек после Нове Године сви су ђацићи учили добро као да су збиља мућнули главом, а писали су као да им неки добри невидљиви учитељ води руку.

ЖМУРА

На летовању у Бранковини често смо се играли жмуре. Било је тамо толико дивних места за скривање: таван на вајату, празна бурад, жбуње малине, купе притки обрасле боранијом, теснаци између сена. Све је то била ипак ситница према местима која је тетка намерно или ненамерно умела да пронађе: млекар, конаци, житница, хлебарница или штала. Једном нам је увече после вечере рекла, зачикујући нас, да ће се ујутру још у рану зору сакрити, па ко је нађе добиће први грозд дињке са чардаклије на хладњаку који нас је већ петнаест дана мамио.

Пред спавање је сваки у себи кројио заверу како да се пре других пробуди и да је он пронађе. Неки се одлуче да спавају под наслоним степеништа, како би их већ праскозорје пробудило и како би други, ако се пре дигну, морали поред њих проћи па и њих избудити. Тетка ово није дозволила, рекавши да све има да буде као и у друге дане, без икаквих подвала, па коме се срећа осмехне.

Ујутру смо као по команди сви били будни већ у зору и размилели се по местима где је тетка обично јутром бивала: у млекари, хлебарници, доњем дворишту, код телади. Како је ту није било, мало узнемирени пођемо даље по окућници. Миле је из повртњака разочарано јавио:

Теткице овде нема,
види се није купус секла,
није ни грашак брала.
Где ли нам је то утекла?
Да није на потоку
од јутрос штогод прала!

Нас неколико се заједно отисло на поток, потпуно заборавивши синоћну суревњивост. Поток се блистао између зелене сите, оивичен окрецима. Видело се да га одјутра није нико узнемиравао, вода се још сањиво протезала, а околни шљунак био потпуно сув. Одатле отрчимо у стари буквак где су круне личиле на велика зелена сена, али ње ни ту није било. После овога пођемо у виноград, јер је она волела да га јутром обилази и да залама лозу. На по пута за виноград сретнемо другу чету и њен предводник изјави тужним гласом као да се нешто боји за тетку:

Тамо смо ми већ били,
вирили преко плота
у лозу што светлуца,
у грозђа румена пуца.
Чардак је потпуно празан,
вратнице закључане,
тетка у винограду
к'о да није била од лане.

Сви смо подуго, замишљено ћутали, док неко радосно не прекиде овај мук:

Можда у јабучару
скупља опало воће,
она понекад хоће,
кад се умори од хода,
под јабуку да седне стару.

Појуримо у јабучар. Тамо је владала неописана тишина, само су у високу ретку траву сваки час падале зреле и црвљиве колачаре и из даљине се чуло да долазе суседове козе на опасни крадени доручак под јабукама. Најзад закључи-смо да је морала отићи у Сремчевиће, нове суседе преко потока.

Кад смо се онако у гомили појавили пред првом Сремчевића кућом, жене с прага нас дочекаше с доброћудним потсмехом:

Хоћете ли на мобу?
Посла у нас има пуно:
наша деца пошла у гљиве,
код Живана перу руно,
а Соврини купе шљиве.

Ово питање нас је толико збунило, да смо без збогом отрчали преко пото-ка право кући. Ми у двориште, а из собе тетка дозива сад једно, сад друго:

Камо сте, Заго, Маро?

Брзо потрчимо у собу, а тетка лежи болесна, чело јој вруће, била је назебла прошлог дана на прању па није од јутра ни излазила из собе. Уплашили смо се што је видимо у постељи и још болесну, јер је увек после нас легала а пре нас устајала, никад не болујући. Досетивши се нашој збуњености она рече:

Није то, није ништа,
брзо ће мене проћи,
само ми морате помоћи
да се живини да жита,
помете око огњишта...

Још она није ни дала распоред посла, наста граја и весела утрка, као да је теткина болест нека необична срећа. Мара отрча да покупи јаја по гнездарама. Павле на воду, Нада ископа кромпира, Новак отера краве на пашу, Зага потрча

да скува тетки камилице. Свак је без икакве заповести наједном знао шта треба чинити. Тако је трајало цела три дана; а кад се тетка диже, завири у сваки кут и сваки замотуљак, па рече задовољно:

Па ви још боље знате
послом да управљате,
и да се држите реда,
кад вам се не заповеда.

И касније смо тетки помагали, али никад са толико полета и успеха као у току та три дана њене болести.

УОБРАЖЕНИ ПРИРОДЊАК

Био је у једној групи пионира природњака неки хвалисав дечак Власта. Причао је да зна све врсте лептира, све птице, да познаје траве и дрвеће. Једном је тако разговарао у школском дворишту са вођом природњачке групе, старијим другом. На земљу пуну мрва, после одмора, сваки час су слетале птице.

– Како је леп овај врапчић! – узвикнуо је Власта показујући на сеницу.

Ускоро су и остали другови приметили да Власта није такав зналац како је волео да се показује; али је он и даље самоуверено сенице називао врапцима, јасен орахом, трешњу кајсијом, па је вођа групе одлучио да нешто озбиљније предузме, како би га излечио. Почетком школске године он поведе све своје мале природњаке на Авалу. У подножју се заустави подаље од планинарске стазе обележене оним црвенобелим окцима сличним огромном голубијем оку, и упита би ли ко без његове помоћи, према саветима које ће им дати, могао групу да доведе до планинске куће. Још није ни дорекао да ће то бити испит за њихове планинарске вештине, да ће их он поиздаље пратити да види иду ли добрим правцем и да им се нађе у невољи, а Власта се јавио.

– На стази којом ћете поћи биће четири раскршћа, – обрати му се тад вођа. – На првом ћеш ударити путањом покрај које расту младе букве, на другом путељком поред јавора, на трећем поред јасенова, на четвртном ћеш поћи путањом крај које расте стари дуд.

Чим су се стали пети, Власта је почео друговима да објашњава врсте дрвећа оглашавајући павит за бршљан, леску за липу, тако да су га они које је хтео да учи сваки час исправљали. Брзо су у разговору стигли до првог раскршћа: лево су расле три букве а десно три граба, а он је ударио огранком стазе поред грабова узвикнув:

– Ево наших букава!

Наједном се из грабовог лишћа зачу глас:

Дечаче, дечаче, ја нисам буква,
ја сам рођак њезин граб.
Зацело си из науке о дрвећу
у школи био врло слаб.

Погледај добро моје лишће,
ивица му је као вез,
а на листу буковом нема
баш ниједан једини рез.

Буков лист је тамнозелен,
гладак и помало крут,
а мој је лист готово набран,
и мањи и зеленожут.

Срећом ове речи је чуо само Власта и одмах је ударио супротном стазом рекавши друговима да је издалека био помешао граб и букву и објашњавајући разлике између ова два дрвета како је тек малочас од граба чуо. Кад су се приближили другом раскршћу, примети да и лево и десно расте опет слично дрвеће, па како му се јавор учинио платан, повео је другове супротном стазом узвикнувши хвалисаво:

– Ево јавора!

А тобожњи јавор зашумори:

Види се да лоше, дечаче, знаш
шумски зелени свет,
ја нисам јавор иако лист ми
има прстију пет.

Јаворово лишће је веће и тање,
научи, не буди лен,
а ја сам његов друг најбољи,
ја сам, дечаче, клен.

Гле, лишће ми је загасито,
и чвршћи ми је длан;
проучи ме најпре па онда лези,
отспавај пода мног сан.

Шум из клена опет је само он чуо и опет се изговорио као и малочас да је издалека помешао ова два добра шумска друга. Да се не би поново обрукао, у себи се почео преслишавати идући према трећем раскршћу какви су јасени, али се сетио само да им више листова перастог облика расте на дугачкој заједничкој петељци, тако и по трећи пут погреши и поведе другове стазом покрај које је расло старо гранато багрење, нимало слично оном потшишаном градском, те га већ први багрем заустави:

Ти, дечко, зацело задрема
када од старог багрема
помисли да су јасени,
или ти сунце јутарње
очи светлошћу засени.
Јасен је стабла глаткога,

јасен расте у бокору,
већи су му листови-дукати;
ја имам кору опору,
ја имам нокте-бодљике,
жуће је лишће у мене –
научи, немој се брукати!

Четвртом раскршћу Власта се ипак ближио са пуно поуздања, иако су га другови стали задиркивати што стално греша и зачињавали да ће и последњи пут зацело опет прво ударити погрешним путем. Ко не би познао дуд; мислио је он, омиљену дечју вођку. Колико пута је његово грање тресао. У самоуверености, не окрећући се и у другу страну, пође радосно према првом дрвету здесна за које би се заклео да је дуд, али га и оно заустави:

Ти не иди туд, ти не иди туд,
ја сам оскоруша, дечко, нисам дуд!

Листови су моји коритасти, уски,
и чвршћи и жући. Загледај ме људски!

Власта није ни сачекао да му оскоруша каже све што је наумила, већ скоро ударивши у плач пође насумице узбрдо, али су га другови стигли и да би га утешили, стали му се исповедати да ни они не познају много дрвеће, ни најобичније, да док иду кроз шуму виде само да су окружени зеленилом, и тако су га мало смирили. Како су били при самом врху, и без одређене стазе су избили недалеко од планинске куће. Одмах затим их је сустигао и вођа и похвалио Власту да је добро задатак извршио, смешкајући се притом значајно као да је знао да је дрвеће проговорило, или као да је лично на свако дрво послао понекога, да се дечаку нађе на руци, да га опомене ако погреша. После овога су се играли лопте, жмуре, трчали су, причали, скупљали биље за хербаријум а пред полазак кући ухватили се у коло и сами за свој рачун запевади песму:

Гледај нашег Арсена,
не познаје јасена.
Гледај нашег Сретена,
не познаје кестена.
Гледај друга Ђуке,
не зна шта су букве.
Па ни наша Лена
не познаје клена.
А Мила и Вера
не познају цера.
Гледај друга Страхине,
не познаје брекиње.
Не зна вођа Власта
ништа осим храста.
А идуће године

сви из наше дружине
знаће већ имена
јавора и клена,
јасена и глога
и још многа, многа
и све редом њине
важне особине.

И тако је и било.

ДОЧЕК ПЛАНИНАРА

Има крајева у планинама куда људи ретко залазе. Зато су и птице и зверке, и биље тамо увек жељни гостију и сваког намерника заустављају да поседи који дан међу њима. Њиховој радости није било краја кад једног јутра мали пропланак на Јастрепцу одјекну од веселих дечјих гласова:

Здраво, букво, здраво, јело,
здраво, храсте стари!
Дошли су вам у походе
мали планинари.

Здраво, лијо, веверице,
јазавче и медо!
Здраво, здраво, свима вама,
горске звери редом!

Здраво, пути и богази,
стрме стазе преке!
Здраво, горски ви извори,
потоци и реке!

Зец радознало провири иза бусена. Између столетног дрвећа корачала је чета деце необично обучене. Свако је на леђима носило зелену торбу. На ногама су имали потковане ципеле, а препланула колена су им вирила из кратких гаћица. Вијугајући стазом један по један, дечаци су малим секирицама засецали кору букава крај којих су пролазили, да при повратку не би залутали. Толико много људских бића наједном зец још није био у свом веку видео, и зато се као стрела спусти у јаругу да чудо јави осталим зверкама. Не верујући својим ушима пођу за њим медвед, веверице, јато птица, неколико јагањаца, по трагу који су дечаци у дрвећу засецали.

Планинари су се били зауставили на ливади опкољеној огромним буквама, поскидали торбе с рамена па их повешали о грање. Било је међу њима и сасвим малих дечачића и девојчица, и они су се чинили најзапосленији. Све су некуда трчкарали, нешто јављали и мотали се око ногу старијих, који чим пронађоше у близини извор, стадоше да развијају шаторе.

Не могући више срцу одолети стари медвед изиђе иза букве, одакле је у де-
чаке вирио, па их поздрави:

Добро нам дошли!
како људи кажу.
Ја сам сусед ваш,
чуваћу вам стражу,
да вас не покраду
докле сте у шетњи
или каквом раду.

Лице старог меде било је толико доброћудно, да га се планинари нимало
не уплашише. Један му чак и руку пружи и седе крај њега на траву.

Љубоморан што је меда с децом већ склопио пријатељство искочи на лива-
ду зец нудећи и он своје услуге:

Ја ћу вама гласник бити,
вести ћу вам преносити!

Изговоривши ово зека се постиде и сакри иза медведа, срећан што су пла-
нинари веселим клицањем дочекали његове речи.

После овога наста право утркивање ко ће се пре с децом спријатељити.
Вртећи умиљато репом и лија се стаде улагивати:

Мило ми је, гости мали,
што сте од свих изабрали
за боравак шуму нашу.
Дозваћу вам сад јагањце,
отишли су баш на пашу
ту низ шумске наше кланце.
Довешћу вам децу своју
кад се кући с шетње врате,
да се с њима поиграте.

Иако су слутили да су им звери пријатељи, планинари се овако срдачном
дочеку нису надали. Њиховој радости није било краја кад се однекуд створи и
веверица поздрављајући их:

Добро дошли, мили гости!
Сваког дана кад се пости
и стане се леска брати
с нама ћете вечерати.

Сад се ослободи и једно од јагањаца што су се ту нашли па им се обрати:

Ја сам јагње Шиља
из чобанског стана
Моја вас је лепо
поздравила нана:

даваће вам литар
млека сваког дана.

Доскакута ту и нека жаба на нестрпљиво прекиде јагње:

Добро дошли, кре-ке, кре-ке!
Ја сам жаба доле с реке.
Позивам вас на купање,
на пецање, на сунчање!

Предвече, ваљда да их мало поплаши, наднесе се над пропланком црн
облак. Деца се препадоше збиља, на заборавивши на своје нове пријатеље по-
журе у шаторе. Облак се на то грохотом насмеја:

Добро нам дошли, планинари!
Ја сам Градоња, облак стари.
Тврду вам задајем реч и вољу:
нећу слати кишу док сте ви у пољу.

Рекавши то врати се у јаругу одакле се и попео, а деца се онако уморна уву-
ку под своје шаторе на починак. Да их не би будиле, многе се зверке разиђу на
прстима, а птице удесе успаванку:

Сад лаку ноћ, планинари!
Мрак је пао, ал' не мари:
медвед крај вас чува стражу,
зечићи му сви помажу.
А кад сване, роса кане,
сеничице, грличице,
песмом ће вас пробудити,
ви у игру пожурити.

ПАД СА СТЕНЕ

У шуми се планинари обично нису удаљавали један од другог. Нарочито, млађима нису дозвољавали да сами вршљају. Заједно су одлазили да купе суварке и иверје, заједно су силазили на реку, брали јагоде и испитивали околину. Иван је, међутим, волео да сам зађе међу дрвеће, да први пронађе какав нов извор, провалију или стену са које је видик широк. Једног дана док су други били запослени око шатора, он се искраде и зађе дубоко у шуму. Међу огромним столетним деблима чинио се као патуљак, и птице гледајући га тако маленог да заилази у гору, узнемирише се и никако га не пуштаху из вида.

Завирујући у дупље дрвећа под оструге што су по крчевини расле, у жбунове, Иван стиже на неку степеничасту стену одакле се видела сва околина. Као очаран погледа под собом у море зелених круна. Под стеном спази три зеца где опрезно чуче и нешто слушају. Птица са јавора га опомену:

Пази како газиш,
планинару мали,
може испод ноге
камен да се свали.

Како то птица рече, камен се збиља под Ивановом ногом одвали и он се откотрља низ стену. Срећом је она била обложена маховином, те малишан огули само кожу на рукама и челу и онесвести се. Видевши зло птица одлете према логору да позове у помоћ. Зец пред чију се кућу докотрљао такође се препаде па отскакута до суседа и замоли:

Друже зече, јао,
планинар је пао
одозго са стене,
сад лежи код мене
пред кућом на трави,
до логора брзо
потрчи па јави.

У часу се скуп читав гомила зечева, веверица и мечића. Једни су дечаку брисали влажним лишћем окрвављена места, други уплашено скакутали око њега, док је зец пред чију је кућу пао стално издавао наређења:

Нека један брзо
до извора оде
и донесе чисте
у тиквици воде
да на челу њему
оперемо ране,
да нам се поврати
и крв да му стане.

Један од зечева брзо узме тиквицу и оде по воду а уз њега их отрчи још неколико. Свако је хтео да штогод помогне, да дâ добар савет. Нека веверица предложи:

Нека когод отрчи
па замоли сове
да нам даду лишћа
и коре од зове.

Чула сам одавно,
још од своје баке,
да се зовом лече
бољке свакојаке.

Друга опет донесе жуту гујину траву и посаветова зецу:

Треба му на раме
нацедити мало
гујиног млека,
старинскога лека.

Најмлађе међу мечићима што су се ту нашли стално је опет плакало мислећи ваљда да је дете погинуло. Друго је, доневши на листу меда из пећине, предлагало:

А мени је причао
наш покојни деда
да преко свих рана
преко свих озледа,
премазати треба
капљицама меда

У тај мах стигну и зечеви са воде и дечаци из логора са завојима па га освете и озледе му исперу и завију. Бојећи се ипак да им преко ноћи не добије ватру, планинари закључе да би добро било позвати лекара из града. Нису знали само како би најбрже до њега дошли јер је град био подалеко, а коња и кола у планини нису имали. Начувши о чему дечаци говоре најстарији међу зечевима упита остале који би хтео да отрчи у град по лекара. Јави их се пуно, а он изабере најбржега и напомену му да се у граду обрати првом марвеном лекару јер он боље разуме говор зверки, па ће га он упутити даље кога да зовне. Овај тако и учини. У дворишту ветеринаревом било је пуно зверки пацијената, али

кад су чуле какав је случај, пропусти прво нашег зеку. Ветеринар га познаде и обрати му се као старом другу:

Ми се познајемо,
како ми се чини,
лечио сам једном
зверке у планини:
медведе од сипње
од старости вуке,
вама превијао
ножице и руке.

Зеџ гласник му одмах објасни зашто је дошао и тако оду и замоле среског лекара да одмах крене малом рањенику. Лекар понесе собом пуну торбу лекова, ободе коња па за зеџом у планину. Кад је прегледао дечака, превије га и остави неке лекове. Забринутим планинарима рече да озледе нису опасне и да ће Иван за два дана оздравити.

Кад лекар оде, разиђу се једна по једна и зверке да не би разговорима сметале болеснику при одмарању. На повратку су сретале становнике шуме и на њихова неспокојна питања како је Ивану одговарале:

Добро биће, млека пиће
поваздан, мали бан.

Добро биће, оздравиће
мали цар, планинар.

Тако је и било. После три дана дечак је опет лутао по шуми, завиривао у жбуње и верао се по стенама.

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

Гости

Тетка из Бранковине је волела госте. Бивала је све веселија, уколико нас је више стизало. Зато смо и ми за време летовања у селу слободно позивали себи понекога на дан-два: једне зато што смо седели с њима у истој клупи, друге што никад нису били у селу, неке што нису имали родитеља, а неке што су лепо певали или свирали. Једном смо тако приликом примања сведочанстава ишли у Ваљево на обданицу и напозивали се другова и другарица. Прво је теткина кћи објавила да је позвала у недељу три другарице. Осмели се тада и Надежда ујакова и признаде да је и она позвала два госта за тај дан. Наша браћа изјавише да ће и њима доћи другови: двојица на коњима, један на точку и још тројица пешака. Осмелих се и ја да признам да ће и мени стићи тога дана гости. Деда је био присутан кад смо ово тетки објавили, па се радосно насмеја:

Е, то је устанак прави!
То је читава буна!

Видећи да смо се ми постидели, одмах додаде:

Нека сте госте звали!
Ако не буде клупа,
седећемо по триви;
не буде ли колача,
имаћемо сомунa;
не имаћемо ли пића,
биће изворске воде;
нема ли још пилића,
јагње на ражањ оде!

После овога деда нас је мерио јесмо ли достојни гостију: јесмо ли довољно чисти, довољно лепо, отресити и паметни па онда прилично строго позва:

Де, ви што учите школу,
ходите ближе пред мене,
не гледајте тако преда се!
Које оно особине
старе Словене красе?

Питање је било необично лако. Добро је што није, рецимо, упитао: колико ће зец касније стићи на мету ако у пола пута угане четврту ногу, или колико је српске војске било на Плочнику. Овако се наједном јави неколико гласова:

Словени су били благи,
Словени су били смели.
Они су ловили доста.
Они су гајили пчеле.
И волели много госта.

Изгледа да је деда чекао само да се сетимо ове последње особине, па је стао да нам прича о гостољубљу, изјавивши да нас још више воли кад види да имамо пријатеља и да се радујемо да нам дође. Затим нас је обрадовао вешћу да ће за најмлађе госте пешаке послати кола у Ваљево са суседом Милованом Кавгом. За то време је тетка смислила како да распореди посао, да бисмо госте што боље дочекали. Долазак гостију био је увек прилика да она испита нашу умешност, вредноћу и вољу за рад. Пошто смо положили испит код деде, узе нас она да нам дели дужности:

Иди Алекса на таван
па скини ораха врећу,
родили су добро, на срећу!
Избриши, Надо, аван,
месићемо сутра питу.
Ти, Маро, просеј брашно
на ономе новом ситу.
Гостинску сову, Заго,
као за празник расприми,
исунчај добро ствари.
Покупи, Зоро, сва јаја
што нађеш у гнездари.
Свуд око куће траву
нек плевe Павле и Божа,
ево им два стара ножа.

При овој подели посла најмлађи су у први мах остали непоменути, али чим је старије упутила, тетка рече ситној боранији:

Ви, мали, на потоку доле
оперите нокте и уши
и косу да се блиста,
јер гости, да знате, воле
само децу што су чиста.

Малишани као да нису били овим послом задовољни, док смо им ми старији завидели замишљајући радости на води, по сунчаном дану. На своју срећу ја добијем дужност да их чувам на потоку, како се не би више испрљали него

опрали. Управо кад смо полазили на воду, умешао се и теча у овај разговор циљајући на свог најмлађег сина и моје две сестре које су више волеле да се играју него да помажу:

Гости узимају само
воће што су деца брала,
и пију само воду
из онога бокала
што га деца донесу с чесме.
Гости много воле и то
кад домаћиново дете
уме лепо да чита
и зна да говори песме.

Кад сам се вратила са потока чула сам под хладњаком Данила како сриче:

Бо-са-се-је-про-со.
Ко-са-ко-си-по-ро-си.

А моје сестре су стојећи на кракастим лествицама брале воће за сутрадан.

Кћи вилиног коњица

Пођите кроз шуму стазом право, онда скрените десно, па код јаруге лево заобиђите шумареву кућу, и опет крените лево, па кад најзад ударите још једном на десно, у правцу старе букве, тамо је пањ где живи кћи вилиног коњица.

Она је мала, мала девојчица, весела и прозрачна као вилин коњиц. Сви до последњег створа у њеној околини воле је и мазе. Бубе, пауци, комарци, свици, мрави и патуљци радо се с њом играју. Кад пође далеко у шуму, патуљци је чувају да се не уплаши вука или медведа. Кад падне мрак, свици долете да јој светле. Кад задрема, комарци и пчеле зује, да је што пре успавају. Ако јој се воза, мрави од чашице жира направе колица па се по њих двадесет упрегне, да би могли јурити као стрела. Ако пожели да се љуља, пауци начине зачас љуљашке, обесе их о какву гранчицу, и мала кћи вилиног коњица се нише на њој по цео дан.

Али се једног јутра мала несташница искраде од својих другова и сама побеже на реку. Хтело јој се да се мало по води провоза. Седне на лист букве што је стајао у води крај обале и отисне се на њему као на чамчићу низ таласе. Пловила је тако она, пловила, и била много весела посматрајући крајеве кроз које је текла река. Зечићи са обале су је задивљено гледали, никад нису видели тако мале девојчице. Патке што их је сретала дубоко су јој се клањале а птице летеле крај ње обалом.

Све је било не може бити лепше, али несрећа се увек изненада догоди. Наишавши на неку матицу, чамац јој се преврне и она упадне у реку те се удави. А после неког времена таласи избаце на обалу тело мале кћери вилиног коњица. Туда случајно наиђе врабац, њен сусед, па кад виде да је сирота мала девојчица умрла, прхну одмах да јави њеним пријатељима. Тако се глас о њеној смрти рашири брзо по шуми, и патуљци одмах отрче да однесу вест њеном оцу, вилином коњицу. Трчали су што су игда могли и нађу га крај неког потока. Чим чу шта се догодило малој девојчици, вилин коњиц појури на ливаду где је лежало њено тело, али се патуљцима чинило да не лети ипак довољно брзо.

– Вилин коњиц је немилосрдан, – рече први патуљак гласно плачући, – он не жали своју кћер.

– Он сада размишља о начину како ће је оживети, – примети други.

Чим су стигли на ливаду крај реке и чим је вилин коњиц послушноу срце мале утопљенице, замолио је патуљке да одмах потраже источни ветар и доведу га

на ливаду, јер ако га пре вечери не нађу и девојчица заноћи обамрла, нико јој више не може помоћи.

Чувши ово појуре патуљци и сви други њени пријатељи да траже источни ветар, али као за пакост од њега ни трага ни гласа, јер је већ било превалило подне. Једва у зло доба, кад се сунце стало клонити заласку, нађу га у јарузи, завукао се и ћути.

– Мала кћи вилиног коњица је умрла, хајде брзо до ње, јер ће скоро ноћ, – довикну му патуљци.

И ветар је много волео љубимицу патуљака и буба, па се одмах дигне из јаруге и за трен ока се нађе на ливади. Угледавши га вилин коњиц га загрли преклињући:

– Оживи моју малу кћер, молим те се, оживи је што пре, јер ће за који час заћи сунце и биће касно. Оживи ми је, ти једини то можеш учинити.

А источни ветар стаде прво тихо, тихо, па онда све јаче дувати у криоца обамрле девојчице, не би ли их покренуо. Заниха се од његовог даха околна трава, потом шумица око ливаде, а крила мале девојчице још лежаху непокретна. Њени другари мислећи да је ни ветар не може оживети стану плакати горко. Утом он још једном из све снаге дуне и њена криоца се лагано покрену, очи јој се зачуђено отворе као код деце пробуђене из дубоког сна.

– Оживела је, оживела! – повичу радосно њени другови патуљци, а вилин коњиц је узео у наручје и обасу пољупцима.

Кад се источни ветар опет вратио у јаругу, посаде мрави своју љубимицу у колица начињена од жирове чашице и повезу је њеној кући. Крај кола пођу свици са својим свећицама, јер је већ падао мрак, бубе удесе најлепшу свирку, а вилин коњиц се врати на поток, крај кога је обично ноћивао.

ЦРНА БАКА

Стара Циганка Ружа из нашег села волела је да гата, али она то није чинила да вара децу и људе, из користољубља, већ је уживала у њиховом лаковерју и после неколико дана им је признавала да је у селу чула оно што су они мислили да је видела у длану. Кад би које дете поодрасло и сазнало тајну на који начин она све погађа, заједно би с њом уживало у чуђењу млађе деце која први пут доживљују гатање.

Ружа, или Црна Бака, како смо је у детињству звали, умела је и да се наша-ли и да буде строга према нама, да своју гатарску вештину употребљава у циљу васпитавања. Досећали смо се да је ту била често у савезништву са тетком. Тетка није марила Цигане скитнице и беспосличаре, а нашу Црну Баку волела је што је она успела да се ослободи многих мана свога рода, што је била чиста и знала да се шали.

Били смо готово сви поодрасли, када Миле није био још доживео да му Црна Бака гата. Првог летовања кад смо и њега повели у село, за све време смо му у колима причали о њој и њеној вештини, претстављајући му као да она збиља уме да чита са длана. Већ првих дана после нашег доласка стигла је Ружа да претреса вуну за јастуке и собом довела и свог малог унука Симу, Миловог вршњака. Црна Бака и Миле су се брзо погодили: да она њему гата а он да научи слова њеног Симу. Разгледавши неколико часака његов длан, почела је она као из књиге читати:

На маломе длану твоме
видим неку чудну шару:
вучеш за реп мацу-Мару,
зауздаваш своје куче,
а од јуче
не слушаш ни своју тетку,
по прашини седаш свуда
у новоме свом хаљетку.
За трен ока
изгубиш се до потока.

Миле је зинуо од чуда откуда јој та моћ погађања, не слутећи да смо јој ми били унапред све испричали, а ми смо сви углас повикали:

Све је тако, све је тако,
Црна Бако!

Дечак је сад пожелео да зна уме ли Црна Бака још коме да погађа шта је згрешио, сем деци и људима, па је брзо отрчао да доведе припитомљеног петлића Шарка, кога је Црна Бака знала још од лањске јесени кад је био тек мајушно жуто пиле. Она је петлићу читала из кресте, што је било изненађење и за децу која су знала њену довитљивост. Лице гатаричино имало је израз као да чита судбину целог неког народа, а Шарко је уплашено крештао и гледао је сад једним сад другим својим руменим оком сличним ђинђуви.

Зла мангуца, покућара,
и ко ли га само сазда!
Ти на прагу чучиш вазда,
домаћима све уз скуте,
узалуд те свако кара,
залуд сви се редом љуте.
Разбио си јуче зделу,
по огњишту, по пепелу,
прашио се целог дана,
још ти креста умазана,
а ипак те воли свако.

Кад је завршила и он јој уз огроман шум умакао из руку, сви смо опет гракнули:

Све је тако, све је тако,
Црна Бако!

Кад већ та чудновата Бака зна све да погађа, мислио је дечак, дај да се види шта ће рећи маци Мари чије је мане и подвиге он добро знао, па је могао Бакино знање подврћи озбиљном испиту. Не слутећи ништа маца се сунчала ту у близини на прамену вуне, у својој белориђој пругастој бундици. Ружа се није противила да завири мало и у њен длан: биле у белим или мрким бундама, све су маце имале исте особине. Она је ухвати нежно за предње ноге и привуче себи у крило:

Пружи, мени, Маро, шапу!
Јуче јутром у долапу,
крадљивице моја мала,
ти си млеко полокала
и начела
два комада сира бела.
И ово на шапи пише:
да не хваташ вредно мише,
по кући их свуда има
као кише.

Опет смо сви одобрили, иако је оно за мише била само претерала. У Миловим очима углед Црне Баке је био огромно скочио: погодила је и за млеко и за сир и мише. Хтео је пошто пото да се гата и кучету Гари. Кад је он отишао по

Гару, неко је од деце брзо Баки дошапнуло Гарин изгред са кокошкама и Гарину навику да лаје на Мила. Иако је мало података имала о кучету, ипак је Ружа некако испливала, ваљда на основу искуства са својим псом.

Не даш, Гаро, ником мира,
јуриш жабе око вира,
јуриш пиле, јуриш прасе,
свуд по селу говорка се
да три коке перја лепа
због тебе су сад без репа,
лајеш и на ово дете,
докле год ти не припрете.

Сви смо опет углас повикали:

Све је тако, све је тако,
Црна Бако!

Сад се дечак дао у размишљање коме би се још могло гатати, на коме би се још Бакина моћ погађања дала испитати. Имао је у крлетци врапчића кога је био у мрежу ухватио и донео је и њега да види хоће ли Бака погодити да врапчић живи у крлетци. А Црна Бака, која је врапчића спазила још кад је долазила, баш од тога и поче:

Жао ми је, Цавле мио,
што те дечак заробио,
жао ми те, весељаче,
утиша се кад и река
и ветрови издалека,
поћути кад и сврака
и на води воденица,
а у тебе кљунић ради.
Жао ми те као да си
ко од моје унучади.

У одушевљењу смо гракнули сви, па и деда који се сад ту био створио:

Све је тако, све је тако,
Црна Бако!

Деда изјави затим да мора бежати, јер како је почело још ће Миле и од њега тражити да пружи длан, а то не би волео. Дечак је помислио, после нам је то причао, да деда зато бежи од врачаре што не воли да свако сазна како је то јутро пио млеко, иако је оно свештеницима забрањено кад се пости, и великодушно га је пустио да оде. Затим је пустио и врапчића из крлетке, да би Црној Баки угодил. После овога је, према погодби, учио Симу да пише и тога дана су већ савладали пет слова.

Тек идуће године у лето, кад је већ био другак, објаснили смо му како Црна Бака све погађа. Чини ми се да му је било жао што је то сазнао, и збиља: могли смо га још једну годину пустити да ужива у овој за њега пријатној заблуди.

ГОЛУБОВИ ПИСМОНОШЕ

Требало је за време неког рата неке врло важне тајне доставити са једног по-
ложаја на други. Како се војни заповедници нису усуђивали саопштити их
ни брзојавом ни по човеку, реше да их пошаљу по голубовима писмоношама.
Дуго су се саветовали коме би их међу њима поверили па изаберу Вихора и Ви-
теза, два голуба чијој се верности и брзини сва војска дивила. Закопчав им за
ноге лимене кутије у којима су била писма, стари заповедник их пусти из кавеза
благосиљајући:

Послужи их данас, срећо,
да преброде
брда, шуме,
поља, воде,
да их страже не ухвате,
да их пушке не погоде.

Голубови весело прхнуше, а кад су били код прве шуме где су им живели
родитељи, пресрете Вихора мајка, па га узе преклињати:

Немој ићи сине мили!
Душмани су погубили
много моје деце младе,
могу исто данас с тобом
да ураде.

Вихор рече мајци неколико утешних речи, махну јој белим крилом па продуж-
и пут више се не осврћући. Нису затим ни неколико узлета начинили, а пред
Витезом се створи његова сестра па, грлећи га крилима, замоли:

Немој ићи, мили брате!
Зебња ме је обузела:
можеш данас изгубити
крила бела.

И он се благо отрже из њена загрљаја рекавши да мора извршити своју ду-
жност па ма знао да ће и крила изгубити.

Желећи да избегну сусрете са познаницима и пријатељима, голубови се после овога дигосе високо над шуму. Међутим, с времена на време у зраку би искрснуо понеки јастреб те су морали опет да се спуштају; али кад би опазили да их је нека међу птицама из шуме познала, поново су узлетали до под небеса. Па ипак би сваки час какав дивљи голуб искрснуо пред кога од њих кушајући да заподене разговор:

Добро јутро, брате бео!
откада те нисам срео.

До мене се мало сврати,
имаш када путовати.

Како нису ником хтели рећи куда путују, а нису се смели ни часка задржавати, Вихор је обично одговарао својим познаницима:

Немам када, бели брате
Удаје се моја сеја,
па је рада да у њене
дођем свате.

А Витез је тобож тужним гласом одвраћао на позиве:

Морам хитно путовати,
болесна је моја мати;
благослов би већ последњи
хтела дати.

После су се успут смејали како су вешто промакли не одавши циљ свога путовања. Нарочито су били обазриви према птицама шпијунима које су их слаткоречиво сад једног сад другог позивале, не би ли им тајне извукле и разговором их задржале. Њима су подругљиво одвраћали:

Немам сада богме када,
сиви тићу драговићу.
При повратку навратићу,
три дана код тебе бићу.

Довијајући се тако стигну близу положаја на који су носили писма. И већ су били радосни што су своју дужност срећно извршили, кад Витез угледа изнад себе непријатељски аероплан, који су голуби звали јастребом, па рече узбуђено другу:

Над планином куд пут води,
гле јастреба
како вреба
и уходи.

Скримо се у прву грану;
на другу ће

одлетети
можда страну.

Али се Вихор успротиви:

Не смемо ни часа стати.
Докле јастреб тај долети,
Ми можемо већ однети
писмо чети.

Док су они тако говорили, пилот на аероплану их угледа па рече пратиоцу
иза себе показујући на Вихора који је ближи био:

Гледај тамо
изнад крша
где лепрша
бела пега,
писмоноша
голуб то је.
Нишанити
треба њега.

Приметивши сад да су гоњене, сироте писмоноше још више убрзају дого-
варајући се куда да скрену, да би умакле аероплану. И ко зна шта би било да се
изнад планине не појави други аероплан по чијем гласу одмах познадоше да је
пријатељски. Он је поамно довикивао аероплану који је гонио голубове:

И то ми се храброст зове,
прогонити голубове!

И то ми је за јунака,
јуришати на нејака!

На ове речи гонилац остави голубове, па навали на аероплан који га је и
даље изазивао с намером да писмоноше спасе.

Витезу и Вихору се тако хтело да гледају борбу железних птица, али су се
бојали да писма касно не стигну, па наставе свој лет и срећно стигну на мету.
Кад тамо, а онај аероплан што им је живот спасао већ стигао и одмара се на сле-
тишту, причајући друговима како је лако свршио борбу с непријатељем.

Крилати опанци

Цела Бранковина се припремала за илински вашар. Девојке и момци су куповали у Ваљеву нову обућу, ко опанке, ко градске ципеле. Понекад су се за вашар понављале и баке и деца. И нама, малим градским гостима, и својој деци тетка је обећала да ће нас водити да посматрамо игру и да учимо играти. Причала је како ћемо устати рано, рано, пре сунца па по хладовини кренути. Још је обећала да ће нам за тај дан умесити питу од јабука илињача, па ћемо уморни од игре јести. Томе смо се, разуме се, много радовали, али нас је морила брига како ћемо у старој обући на игранку, кад се све село понавља. Једнима су опанци били прогледали на табане, другима се потпетили, трећима су ципелице биле закриљене, некима се покидали кајшчићи а некима пете слизале. Прва се Зора усудила да моли да се купи нова обућа, јер су се и суседне сеоске цурице биле поновиле, па онда још њих двоје-троје; али тетка на то није пристајала. Уочи вашара нас је искупила и рекла:

Ту вам је обућица
ту вам је четка,
гледајте да се и пете
сјаје као огледалце,
не штедите шаке,
не штедите палце.
Добро играју у колу
само они играчи
чија се обућа блиста,
они су лака скока.
Свака на опанку трун
тешка је као ока.

Кад смо то чули, прионули смо на посао не штедећи снагу. Ускоро су се светлеле као огледала и шабачки опанци и врпце и опуте на обичним опанчићима и носови и пете у ципела. Тетка је задовољно посматрала наш рад, па да би нам дала још више воље, додала је:

Опанчићима чистим
у игри нарасту крила

око стопала и пете,
па ноге полете,
полете,
бржи будеш него вила.

На игру нас је деда одвезао колима, па смо стигли обуће потпуно чисте, без иједне труни. Коло је већ увелико играло. Момци и девојке се нису дотицали тла, као да им је обућа била крилата. И ми смо се одмах похватали у коло и били задовољни својим поскакивањем. Чинило нам се да су нам из пета никла крилца. Само је најмлађи теткин син био незадовољан својом обућом која никако није хтела да окрилати. Стално се у игри саплетао, ометајући хитре играче око себе, док га нека девојка није узела испод пазуха и изнела из кола. Спустивши га на траву вратила се да игра.

Ускоро смо и ми остали морали изићи из кола, јер је игра постајала све замршенија и бржа а играчи нам трзали руке као оне мајке малој деци што успут заостају. Посматрали смо тако из прикрајка укрштање ногу код играча, њихово поцупкивање, тупкање у месту и ударање петом о пету. Понекад се збиља чинило да су окрилатили. Нас неколико старијих је, разуме се, знало да је оно што је тетка казала о крилцима на чистој обући било речено зато да би нас потстакло да за вашар обућу што боље уредимо. Само се њен мали син напрезао да та крилца сагледа и чудио се што добро играју и понеки прашљиве неочишћене обуће и што је неки, који као и ми само из прикрајка посматрају игру, имају чисту као да је тек испод четке изашла. А понајвише се осећао обманут што нико за петама нема крилца, па ни сам коловођа, најбољи играч у колу.

После игре, кад смо отишли да нађемо тетку, потужио се да јој се речи нису обистиниле. Али је она даље тврдила једно па једно:

Опанчићима чистим
у игри нарасту крила
око стопала и пете,
па ноге полете,
полете,
бржи будеш него вила.

Сеоске жене што су седеле покрај ње, одобравале су махањем главе њезине речи и тврдиле да ће већ догодине и он знати да игра као одрастао момак.

После илинског вашара сви смо свакога дана глачали обућу док не заблиста као огледало, па нам се чинило да је нова и да се у њој при ходу нимало не замарамо, као да нам збиља за петама лепршају крилца. Излазило је да у теткним речима има истине веће од оне која се да само очима утврдити.

ШКОЛСКА КУЦА ГАРА

У,некоме селу близу Ваљева тек што се разданило, ђаци су почели пристизати. Само што су обесили торбе са храном под наслон, где су их по лепом времену остављали, у школско двориште уђе црно кученце и стаде бојажљиво крај вратанца. По његовим тужним очима ђаци су одмах разумели да је у некој невољи па су се окупили око њега а оно се тада ослободи и замоли:

Примите ме, ђаци!
Остала сам без куће
и без господара,
зовите ме именом
Гарушица, Гара,
тако су ме назвала
деца код овчара.
Чуваћу вам торбе
од сврака и врана,
чуваћу вам школу
преко целог дана.

Ускоро се школско двориште искупило ђацима и нека девојчица из другог засеока, за шумом, исприча како малу дошљакињу куцу познаје, како јој је стари газда овчар умро и како су је збиља чобани горе у шуми звали Гаром. И учитељ се Гари обрадовао и дозволио да је ђаци задрже у школи.

Већ на првом одмору, уместо да се играју, ђаци су јој почели градити кућицу. Пронашли су неке старе сандуке, црепове и довукли камења са потока па прионули на посао певајући.

Псетапце је весело око њих обигравало, јурећи час за онима што су ишли на поток по камен и пруже, час се вртело и око оних што су на сандуку отвараили отвор за прозор. Кад је звонило да се пође на час, замолили су је:

Гарушице, мала Гаро,
ми одосмо да учимо.
Немој да те когод свара;
торбе с ручком да покраде!
Не дај да се у близини

разговара или свира,
да се лупа каква чини,
јер ђацима треба мира.

Гари није било тешко да испуни ђачку молбу, чувала је она овце, па још по ноћи. Чим су ђаци ушли у разред, стала је између школских прозора и наслона где су висиле торбе готова да нападне свакога ко би покушао да прекрши заповести њених младих пријатеља. Наједном зачује негде око гнездара кокотање, на које је петао одговарао јасним покличем, па се чак и крава доле на пашњаку одазивала озбиљним мукањем. Гара скочи као опарена па их стаде стишавати:

Даље, коке, подаље,
не дижите буке,
сад учитељ предаје
ђацима рачуне.

Иди, петле, у шуму,
тамо кукуречи,
сад учитељ предаје
нову врсту речи.

Иди, краво, у стају,
крај школе не мучи,
учитељу и тако
од дечје галаме
глава ваздан бучи.

Кокоши, петао и крава су одмах послушали и уклонили се далеко од школских прозора, а Гара је задовољно прилегла под липу наспрам наслона. Шарене, ткане ђачке торбице су пријатно мирисале на сланину, сир и суво месо, али Гари није било ни на крај памети да их сама отвара. Знала је да ће после добро извршеног задатка добити ручак као и горе код чобана. Управо се она мало у сан занела, а ето ти свраке, паде на једну црвену торбицу. Гара одмах познаде по мирису јела чија је торбица па довикну:

Даље, сврако кљуната,
од торбице Данине!
Дана ће нам ручати
кајмака и сланине,
проје ко од дуката,
мало меса сува.
Даље, сврако лакома,
Гара стражу чува!

Тек што је отерала свраку, а ето ти суседових коза и школске мачке право на торбу четвртака Петра. И ту Гара допаде љутито:

Даље, козе рогаче,
даље, мацо репуљо,

од Петрове погаче;
под жеженом препуљом
њу је бака пекла
за нашега Петра.

Отера козе и мачку па се даде за мравима који су већ нападали неку нову
првачку торбицу:

Даље, војско мравља,
чак до мравињака,
није масло кравље
за вас брала бака,
није за вас деда
Милану у срчу
наточио меда.

Отера мраве па се окоми на осе:
Даље, осе крадљиве,
на ливаде, на њиве!
Не дирајте торбицу
Ивану и Јани,
у школи се не трпе
такви готовани.

Убрзо су сви који су пошли да краду увидели да неће лако изићи на крај са
Гаром, па се разбегли, те је пред подне мало заспала. Пробудила је нагла граја
ученика који су као пушком избачени излетели у двориште. И она се помешала
с њима: овде је потрчала за лоптом, тамо је прескочила преко ужета, онамо
тркала на мету. Тад је, у јек игре, звоно објавило да је време ручку. Ђаци су
потрчали својим торбама па по двоје, по троје седало или на клупу под липом
или по жилама старога ораха, или просто на младу траву под дрвеће. Гарушица
се измакла чак до бунара па упрла поглед некуд у даљину, тобоже није јој стало
до ручка; али ђаци су је са свих страна салетали. Испод ораха је звао један од
оних што су јој градили кућу:

Дођи, Гара, овамо,
да те частим чварцима,
ручај с ђацима!

Испод липе су дозивале девојчице:
Ево теби, Гаро,
кошчица од крила,
целога си јутра
на ногама била.
Ево теби, куцо,
комадић од бупца,
и корица хлеба
из мојега рупца.

Ево мало сира,
мало меса сува,
што га мајка само
за ђачиће чува.

Ово је Гари био само увод у ручак. Учитељева деца су јој изнела у здели млека и пуно јагњећих костију.

Ускоро се школа није могла замислити без Гаре: она је ђаке ујутру дочекивала чак на брдашцу, а увече их пратила подалеко кроз шуму; преко дана је чувала њихове торбе и бдила над тишином у дворишту; ноћу је стражарила око школе. Понекад је стајала крај отворених врата учионице и радознано гледала рачуне на табли као да би и она учила. Дешавало се и да уђе унутра и стане скромно уза зид па слуша читање. Тако увек запослена и окружена децом полако је стала заборављати старог газду, за којим је у почетку тужила, и сву љубав и верност је поклонила школи.

БЕРБА ШУМСКИХ ПЛОДОВА

Што се више залазило у јесен, планина је све више мирисала на узреле плодове. Хођајући пропланцима планинари би све чешће угледали црне бобице кушина, жбунове узрела дрена, а нога би им сваки час запела за лешник, жир или опалу дивљу крушку. Козе млекарнице су им причале да се ускоро спрема берба шумских плодова и да је то најлепша свечаност у планини. Зато се планинари нису много изненадили кад им једне зоре допре у логор песма звериња праћена фрулама:

Медвед, звани Трапа,
носи до два штапа.
Једним ће се млатити
дебелушни кестени,
другим крушке такуше,
прве ове јесени.

Веверица Белка
позива на мобу,
понесите торбу.
У једну ће купити
мушмуле и брекиње,
у другу ће узреле
трњине и кушине.

Јазавичић Јазо,
станар шуме ове,
све на бербу зове.
Понесите од куће
све вреће и судове,
комиће се кукуруз
за шумске сирочиће,
за старце и удове.

Планинари брже боље истрче пред шаторе и спазе где се низ стазу спушта сватовски окићена поворка. Напред је ишао медо с фрулом и венцем ситних

дивљих крушчица око чела. Иза њега је ступало десетак лисица којима се иза репа вукли читави скутови павити. Иза њих су скакутали зечеви натоварени разним корењем, па веверице с котарицама лешника и јазавци с кукурузима. У поворци су били и вуци окићени руменим јесењим лишћем па и неке деци непознате птице. Успут је звериње клицало и поскакивало застајући под сва-ким дрветом окићеним плодовима.

Док је поворка пролазила крај логора, изађе из ње омален, трапав меда па се обрати планинарима:

Данас, малишани,
ту близу на страни
ми видимо мед,
па би било ред
да нам које дете
на гозбу пошљете.

После њега се издвоји други млађи медо па и он опази:

Дечаци, да знате,
данас крушке млате
код Хромога Меде
испод Суре Греде.

Тамо око крушке
и кола се воде.
Било би му мило
да ко и ваш оде.

Планинари се обрадују позиву и већ почну да одређују ко ће једном а ко другом медведу на мобу, кад им се обрате румене липе:

Оставите шаторе
па узмите на раме
планинарске торбице,
дођите да берете
ви дренове бобице
у ували доле
испод Стене Голе.

Гола Стена није имала шуме, али јој је у подножју расло дреново шибље. Деца бацише поглед у увалу и имали су шта видети: сва је она била као под црвеном росом од преродних и зрелих дрењина. Имао си само да станеш уза жбун и у часу да накупиш целу котарицу. Управо су се она одлучивала да пођу с лијама, кад ето ти јазавца па ће и он:

Спустите се доле
кроз јелово грање,
у насељу нашем има комишање.

Дођите да с нама
кукуруз комите,
кукуруз комите па се веселите.

Планинари пођу неколико корака с јазавцем и угледају на пропланку гомилу кукуруза што су га јазе довукле са оближњих њива. Помажући се ножицама и њушком они су прво скидали комушу са клипова па весело један другог гађали, баш као што чине у селу на комишању сељаци. Тек што су стали у недоумици да ли тамо да крену, а доскакуташе две веверице. Биле су тако лепе и умиљате и тако су усрдно звале шенећи на задњим ножицама:

У нашем се крају
сад лешници беру,
реповима млате.
Веверице свуд се
по гранама веру.
Пођите да бербе
ви се нагледате.

Оне умоле планинаре да пођу до лески где је био веверичји стан. Тридесетак веверица се вртело у лесковом шиблу, скакало, љуљало се о грању, вешало о рођене репове, као оно мајмуну, ако сте их видели кад у кавезу. Гроздови лешника су повијали танке прутове. Није их нигде било мање од пет у гомилици поређаних као купе пиљака. Сва се деца, после мало већања, одлуче да остану са веверицама. Тамо су целог дана вредно помагала: млатила и купила лешник, скидала с њега зелене чашице и стављала га у вреће. Пред вече се у лескову честу искупи и остало звериње са својим мобама, те наста право весеље. Неколико зечева и веверица и један меда оду да спремају за мобу вечеру. Медвед је туцао лешник и орахе, зечеви су по околини брали крупно лишће које је требало да служи уместо тањира, а веверице су постављале сто и ређале јела по зделама.

Кад вечера би спремна, гости онако гладни стану седати куд који док им се главна домаћица веверица не обрати с молбом:

Не седајте преко реда!
У чело ће сести меда,
а до њега два дечака,
до дечака два курјака;
до њих дајте којег зеца,
до зечева опет деца,
с друге стране веверице,
веверице, куварице,
до њих наше девојчице,
па јазавци опет тамо,
да се тако измешамо!

Гости сада послушно поседају како је домаћица одредила и настане гошћење. Медвед који је туцао лешнике био се сав ознојио, те је морао други да га

одмени. Тако исто су се брзо уморили и зечеви који су трчали по воду и веверице што су мењале зделе с јелом.

Тек кад месец високо изгреја, стадоше се гости разилазити. Зверке при ранку обдаре децу која је чиме имала. Веверица домаћица им пружи торбу лешника, медвед кувар сат меда, лија их обдари торбом дрењина, објаснивши кад се узимају.

Месечина је међутим шуму претворила у огромни дворач високих тамних стубова. Планинарима се чинило да иду кроз зачаран предео. Поток је у дубини хујао, зверке су разговарале свака на свом језику. Оне су пошле с планинарима да им понесу дарове до шатора. Мало је било што су их обдариле после вечере, него би сваки час излетао из шуме понеки њен становник носећи ово или оно за своје планинске госте. Сад је то био јазавац са врећом кукуруза, сад зечеви са торбама кестења. Они су се као сељаци клањали и говорили:

Ведрa чето ђака,
ево вам два ђака
кестена на част,
па на зиму веселу
пеците у пепелу,
једите у сласт.

После мало хода испао би иза храста какав мршав, сиромашни медвед са шаком оскоруша и гурао их њима у цепове скоро молећи:

Понесите оскоруше,
нека би вам слатке биле!
Једите их преко зиме
кад угниле.

Звери их испрате тако до пред сам логор позвавши их да опет ускоро дођу. Пошто су се одморили, планинари своје дарове сместе у један шатор који дупком напуне, обећаваши сами себи да ништа неће дирати док се не врате кући у град.

БАЈКА О ТРЕШЊИ

У давно време када трешње још нису цветале по нашим крајевима, пође неки трговац послом у Јапан. При поласку упита своје кћери шта би волеле да им донесе из туђине. Најстарија пожелела везену свилену хаљину, средња лезу, а најмлађа цвет који му се у тој далекој земљи учини најлепши. Зачуди се отац жељи своје љубимице па је стаде наговарати да још штогод затражи, али му се она обисну око врата говорећи да свега има доста и да ће је цвет обрадовати више него какав скупоцени дар. Кад отац виде да за тим толико чезне, обећа да ће јој жељу испунити.

Путовао је врло дуго и у пролеће брод се приближи обалама Јапана. Кад остаде још само једна ноћ па да се искрцају, запахну путника неки сладак, дотле непознати мирис који је будио сећање на детињство. Њему паде на ум жеља најмлађе кћери, па помисли како би лепо било кад би тај дивни мирис долазио од каквог необичног цвећа. И збиља кад ступи на земљу, учини му се да се налази у огромном врту. Милиони белих, црвених, благо ружичастих и бледо смеђих цветова китили су грање некаквог омаленог дрвећа. Опијен мирисом трговац седе под прво стабло и одмах заспа. У сну му се учини да грање над њим шапуће:

Путниче, то трешње
околу цвате
кроз брда, храмове,
поља, палате.
Од ветра што с пролећа
пољима дуне,
то беле се трешње
цветови круне,
и падају у косе
девојака.
То трешња мирише
свуд из зрака.

Код последњих речи путник се трже и опет се сети своје девојчице, одлучивши да јој кад пође натраг понесе на дар трешњин цвет који ни она дотле никад није видела. У том часу духну поветарац и на путника паде бела цветна киша

која га опомену да би нежни трешњин цвет морао свенути у путу до његовог родног краја, што га необично растужи. Ипак му оста у души нека нејасна нада да ће својој љубимици некако жељу испунити.

Међутим кроз неколико тренутака пажњу му скрете поворка што се беше упутила у брда певајући радосно:

Пре сунца, пре сунца
стићи ћемо ми
до трешње на брегу
што се румени.

Када први зраци
спусте се на њу,
створиће се трешња
сва у бисеру.

И дете и старац
узбраће по цвет,
да дан нови буде
срећно започет.

Трговац се придружи поворци и упита првог човека до кога стаде каква је то свечаност. Овај му објасни како се у Јапану прославља Трешњин цвет, дан посвећен цветању трешања. Трговац у разговору и не примети да су стигли на брдо где се међу јелама тамо амо белиле и румениле уцветане круне. Свака дружина изабра по једну у чијем је хладу намеравала да проведе дан и тада наста право народно весеље. Деца су се играла жмурке и трчала надвикујући се:

По кући нам никад
скакутати не даду,
скакаћемо вас дан
у трешњином хладу,
у трешњином хладу.

Девојке и жене су се опет китиле уз песму:

Ништа нема лепше
широм целог света
од трешњина цвета.
Најслађе се сања
у провидној сенци
трешњинога грања.

А старци су пијуцкали ракију од пиринча и воћа и већ загрејани зундурали:

Нигде боље не прија
Јапанцима ракија,
ма куд пошли светом,
него рано ујутру
под трешњиним цветом.

Ту трговац дознаде да у част трешања и јапански цар сваког пролећа позива изабране госте и да нигде нема тако лепе свечаности као што је ова. Зато одмах одлучи да отпутује у престоницу, не би ли како имао прилике да и сам буде позван код цара.

Жеља му се збиља и испуни. Чувши да је допутовао у престоницу, цар и њега позва. Као и остали гости трговац прво би уведен у дворске вртове, пуне најређих трешања, где су Јапанке обучене у хаљине по којима је везено било уцветало грање нудиле слаткишима и чајем од трешњиног цвета. Дворане у које су потом ушли биле су окићене грањем ове дивне воћке која је у исто време била и најлепши цвет у Јапану. После свирке и игре цар стаде обдаривати госте: кога јапанским огртачем, кога свиленим рупцем по коме су били везени цветови трешања, кога кутијицама од дрвета ове омиљене воћке, а странце шакама кошчица. Пружајући је нашем трговцу цар му рече:

Странче, у овој шаци кошчица
читава су вртови и гнезда птица.
Кад дођеш дому, ти их засади,
нићи ће вртови мирисни, млади.

Нићи ће трешње руменог грања,
ако кћер имаш, ту ће да сања.

Ту ћеш се, странче, ти често скрити,
и о животу ћутке мислити.

Трговац се захвали цару рекавши му да лепшег дара није могао добити. Завивши коштице у рубац поздрави се и оде са свечаности. Због послова остаде још две недеље у Јапану проводећи сваки час одмора у трешњином врту свога домаћина.

За то време кћери су га нестрпљиво очекивале и кад га најзад дочекаше, две старије, обдарене оним што су желеле, са сажаљењем погледаше своју најмлађу сестру којој отац пружи шаку говорећи да је у њој затворено најлепше цвеће које је у животу видео. Па и сама она, разочарана, тада заплака држећи на длану очев необичан дар. Када, међутим, идућег пролећа трешње никоше и после године, две, стадоше да цветају, нико није био срећнији од ње. Седела је, као што је цар прорекао, у сенци свога врта и сањала о далекој земљи домовини трешања.

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

СВРАКА КРАДЉИВИЦА

Неки човек, бивши директор циркуса, волео је да припитомљава звери и птице. По његовој кући, као по шуми, слободно су ходали зечеви, мајмунци, мали медведи, папагаји и свраке. Сви су се ови укућани знали око њега умиљавали, али је он највише волео једну свраку. Она му је седела на рамену док је ручао, слободно ходала по столу, кљуцала златан прстен и сат на његовој руци. Понекад би јој стављао какав сјајан ланчић око врата и везивао шарене траке око ногу уживајући да посматра како се шепури у накиту. Чисто јој је дозвољавао да му сама скине прстен с руке кљуном, да му извади дугме из рукава и однесе у свој кавез. И да би начинио разлику између ње и осталих сврака, које је припитомљавао, позлатио јој је кљун и врхове крила.

Али једног дана нестале из куће свраке љубимице. Можда јој је поред све газдине љубави досадио живот у кавезу, а можда је случајно мало излетела из собе, па после није умела да се врати. Газду је њено неверство дубоко ожалоштило, као луд је неколико дана лутао око куће и по околини тражећи је. Напослетку даде огласе кроз све новине у тој земљи и обећа велику награду ономе ко пронађе одбеглу свраку.

Деца су се у околини те вароши нарочито размилела да је траже; али у шуми су све свраке личиле једна на другу, ниједна није имала позлаћен кљун ни крила, као што је у огласима стајало, ни на једној се није видело да је припитомљена: све су уплашено бежале угледавши кога.

Трагала су тако деца, трагала безуспешно, па мало помало напусте овај посао. Само нека несташна девојчица, шумарева ћерка, настави да тражи одбеглу свраку. Свако јутро је дуго шетала по шуми загледајући сваку птицу и обилазећи око сваког дрвета. Прво је птицама загледала кљун и крила, затим је дозивала онако како је у огласу стајало да је треба звати; најзад се сети сама једног трећег начина на који ће трагати за свраком. Из огласа је прочитала и то да бегуница воли сјајне ствари, па је код сеоског бакалина купила сребрних хартијица са чоколаде, јевтиних огрица од стакла и лажних прстенчића.

Дошавши кући отворила је прозор и ставила на сто један прстен па сакривена иза врата стала да чека. Њој се чинило да ће сврака одмах дотрчати, али тога дана у собу су улетали само врапци. Девојчица, међутим, стрпљиво настави да вреба.

Чекала је тако неколико дана убеђена да се одбегла сврака налази баш у шуми око њене куће. Кад једног дана улете збиља нека птица кроз прозор и однесе јој прстен са стола. Од изненађења девојчица и не опази каква је, али помисли да ће то ипак бити сврака за којом трага. Зато сутрадан стави огрицу и стаде будно да чека, скривена у соби. Око подне опет наиђе крадљивица и много слободније прошета по столу, те је девојчица могла лепо разгледати. Кљун јој је збиља био позлаћен као и врхови крила.

— Како сам срећна, помисли она, ово ће бити та одбегла сврака.

Крадљивица утом узе огрицу кљуном и однесе је у шуму.

Трећег дана девојчица стави на сто и други прстен, па се сакри сада на шумској стази да чека свраку. Кад је било око подне, она опет изиђе. Улете кроз отворен прозор у собу и после неколико часака изађе, скакућући задовољно с камена на камен, с украденом ствари у кљуну, а девојчица пође кришом за њом. Пратила ју је тако једно пола сата кад сврака застаде пред старом шупљом буквом и, обазревши се неколико пута, улете у дупљу.

Девојчица је сада већ знала да јој бегуница неће умаћи, и спокојно се врати кући, упамтивши добро ону букву.

Сутрадан опет стави нову огрицу па причека у врту. Као и ранијих неколико дана сврака се јави око подне и улете у собу, а девојчица се тихо приврза па споља хитро затвори прозор. Узалуд је сврака лупала кљуном у окно, била је заробљеница.

После овога девојчица брзо отрча у шуму до свракине букве и у дупљи нађе све покрадене ствари: оба прстена, огрице и још пуно правих сребрних и златних ствари, које је сврака богзна од кога покрала. Све ово покупи и, вративши се кући, одмах написа писмо бившем директору циркуса да је пронашла његову свраку, а њу затвори у кавез да опет не би умакла.

После два дана дође газда свраке крадљивице и однесе је, богато наградивши досетљиву шумареву ћерку. Кад се догађај са свраком крадљивицом прочу кроз целу земљу, сви покрадени нагрнуше да траже своју имовину код бившег директора циркуса, а он им све њихове ствари врати.

ОСЕ МАЂИОНИЧАРИ

ОСЕ МАЋИОНИЧАРИ

Деца су стигла тетке у село уочи саме косидбе. Одмах с капије су приметиле под наслоном тек орибане веранде ведрицу, белу као да је нова новцата, о клиновима наоштрене косе и брусове, гомилицу простирки и јастука, торбе у којима ће се хлеб на ливади носити. Све је то до вечери морало бити спремно јер се на косидбу иде пре зоре, те је сваки био нечем запослен.

Деца су од свега највише волела да иду на ливаду кад се коси, или на жетву или на брање кукуруза. Било је досадно остати код куће кад сви оду осим баке и њих.

– Хоће ли и деца ићи на косидбу? – упитала је Драгана видећи да тетка заузета послом ништа о томе не помиње.

– Мора неко чувати баку, – одговорила је тетка. – Ако се погодите које ће од вас с њом остати, оно друго двоје може поћи.

Деца су се растужила. Кога да принесу на жртву баки? Можда шестогодишњег Ивана? Он и онако не може на ливади помагати. Али како је још мали, испало би да бака чува њега а не он њу. Можда Милоша? Али Милош треба да направи хербаријум, а кад се ливада покоси, то ће бити немогуће. А Драгана је најстарија и може највише помагати тетке на ливади.

Мада су баку све троје волели, видело се да им је тешко одрећи се ливаде због баке. А било их је срамота због тога осећања. У себи су се зарицали да ће је кад прође косидба све троје по цео дан чувати, неће ићи ни на поток да праве воденице и траже ракове. Силазиће сваки час на извор да јој доносе свеже воде. Браће јој дудове.

Како баке није било под хладњаком кад се то питање решавало, Драгана је скупила снагу и упитала:

– Можемо ли Лиска довести из његове кућице и привезати близу баке да је он чува?

– Ако не можете да се погодите ко ће остати, останите све троје, – одговорила је тетка тврдо и незадовољно и додала: – Мислила сам да баку више волите.

Било је и њој жао што је једно дете морало остати, јер је бака била уганула ногу, а суседи су косили па нико ни од њихових није могао бити са старицом.

– Ја ћу баку чувати, – јавио се изненада Иван. – Само привежи Лиска ближе куће.

Деца су тога дана према Ивану била боља него икад. Водила су га на поток, помагала му да пређе преко брвна, да се попне на прве гране трешње, ухватила му два скакавца, одсекла му диван врбов прут, сачекивала га кад год није могао узбрдо да трчи. И никако нису говорила о сутрашњој косидби да га не би опоменула да ће он остати а они ићи на ливаду.

Драгана и Милош су се сутрадан пробудили пре зоре. Спремали су се шапућући и идући на прстима, само да се малишан не би пробудио. Љутили су се на петла што неколико пута, једно за другим, кукуриче, – као да није доста што је њих и тетку избудио. Љутили су се и на косце који су скупљајући се гласно у дворишту разговарали и смејали се. Криво им је било и што су коњи док су их презали гласно рзали. И тетка је, по Милошевом мишљењу, сувише гласно наређивала сад ово, сад оно.

И Иван се од тих ненавикнутих гласова збиља пробудио ускоро. Залуд га је бака звала од прозора у жељи да га забави, дечак је успео да види кад је поворка кренула, кад се широм отворила капија на доњем дворишту да пропусти кола натоварена простиркама, јастуцима, судовима за воду, с Милошем и Драганом на седишту поред кочијаша. Косци као какви ратници наоружани старинским оружјем пошли су један за другим преким путем. Дечак се јуначки држао док они нису измакли из дворишта, а онда није могао више истрпети и ударио је у плач.

Бака је покушала да га утеши говорећи да је за малу децу опасно да иду на косидбу јер се у трави и под откосима крију змије, јер може изненада да падне киша, јер на ливади нема хлада сем од једне једине старе крушке, а летњи дан је дуг и топао, јер око плотова има коприве и ббце, јер из траве сваки час излети оса или бумбар, јер треба цео дан с тиквама трчкарати по воду, а дечак је на све то одговарао:

– А како могу Милош и Драгана? А како њих неће ујести змија? А како се они неће ожарити?

Онда је бака викнула преко плота суседу и кад је она дошла, нешто су се сашаптавале. Дечак се много надао од овог шапутања и одмах ућутао. Није био много зачуђен кад је суседа затим казала:

– Ићи ћеш и ти на ливаду са мнош, само кад ми ручак буде готов. Сешћемо на кола и изненадити тетку. А твојој баки ће доћи наша бака па ће она једна другу чувати док се ми не вратимо. Даћу ти и тикву у којој ћеш косцима доносити с извора воду.

После једног часа дечак се возио у шареним, цвећем окованим таљигама. Суседа га је посадила крај себе и дала му, како је обећала, нову жуту тикву налик на лутку широке сукње. Око њих у белим торбама мирисали су тек печени хлебови. Црни тучани лонци били су пуни топлх ољуштених кромпира и чорбе од купуса. Иван није много волео ни кромпир ни купус и упитао је обазриво:

– Код кога ћу ја ручати, код тебе или код тетке?

– Код кога будеш радио, – одговорила му је насмејано. – Ако будеш носио воду мојим косцима, ручаћеш код мене. Ти бирај.

– Тетка је пржила уштипке, – приметио је као за себе, у недоумици коме би се приволео.

Суседа га је загрлила и рекла:

– А ја сам својим косцима месила питу.

– Пита се меси само за празник.

– Косидба је као празник. Ми немамо, као ни ви, много мушкиња у кући па су дошли из других кућа да нам помажу. Зато их морам као госте почастити. Због тога је и твоја тетка пржила уштипке.

Тако у разговору зачас су пролетели три километра и нашли се пред ливадама где се косило. Оне су биле простране и равне као длан. Поред њих на југу дизао се висок шумљен брег од кога су биле одвојене потоком обраслим у врбе. С друге стране их је ивичио вијугави пут и читаво коло других ливада и њива под пшеницом која је сазревала. Још издалека Иван опази како радили описују широке кругове косама и како откosi полежу по ливади као зелени таласи.

– И ја могу шестарем да опишем круг, – рече дечак наједном. – Кад порастем, бићу и косац.

– Ко зна, то ћемо тек видети, – примети суседа. – Мој син, откако је свршио школу, ретко се сећа села.

Тог часа су их угледали они са ливада. Кад су се приближили, тетка је незадовољно погледала у суседу па у дечака, али пре него што би она ишта рекла, предухитри је суседа:

– Нашу баку смо одвели вашој баки да чувају једна другу, а овог радина смо довели ако устреба трчкарати по воду.

– Слаба вајда од таквих радина, – примети тетка. – И оно двоје су се изгубили негде на потоку.

Милош и Драгана су међутим седели недалеко иза грабове живице на широкој каменој плочи топлој од сунца. Још како би радо помагали, доносили воду, али нису смели тетки на очи. Била их је послала с тиквама на извор који се налазио у пропланку крај потока, али је поток учинио да убрзо забораве зашто су пошли. Весело је прескакао преко модрих и ружичастих облутака, правио безброј малих водопада, са сваког повећег камена по један; залазио дубоко у обалу и разливао се у светле барице; правио зелене и тихе вирове; откидао у току с врба и грабова листове и гранчице. Жабе су из обалске траве сваки час скакале у воду. По вировима се ројили пуноглавци и рибе ситне и провидне. С гране на грану су полетале птице. Понека се спуштала и на обалу и неколико тренутака их упорно гледала. Негде наспрам суседове ливаде било је пребачено уско брвно до извора. Могло се прећи на другу страну и преко крупног камења које је вирило из воде, али су деца више волела да иду брвном, ширећи руке ко крила да би одржала равнотежу. Ипак су се обоје по једном спотакли и упали у воду која је срећом на том месту била само до изнад чланака. Али то им не би сметало да се врате на ливаду, сунце их је брзо осушило, него су стигавши до суседове напуштене воденице пуне осињака начичканих под стрехом, не знајући да су осињаци, једно гнездашце оборили прутом да виде шта има у тој пепељастој лоптици и узнемирене осе су их изуједале. Окићени чворугама по челу, отечених образа и руку седели су сад крај потока не знајући како да се појаве пред тетком. Никог од сеоске деце није било у близини да им повади жалце, или да их бар научи да на месту убода ставе хладан предмет. Чули су неколико

пута како их тетка дозива, али се нису смели такви какви су одазвати. Ко зна и да ли би их познала, мислили су, да их види очију зараслих у отоку, усана надувених, – ни сами себе нису препознали огледавши се у виру.

Кад је Иван стигао, тетка га је послала да потражи двоје старије деце, запретивши му да одмах све троје дођу кад их пронађе. И Иван је међутим као и оно двоје старијих био очаран током и његовим становницима. Одмах се дао на хватање пуноглаваца и риба, на померање камења да види шта се испод њега крије, на бацање шљунка у вирове. Наједном га неко викну, али тако чудноватим уплашеним гласом. Погледао је низ поток и на великом обалском камену угледао два бића одевена као Милош и Драгана, али чије главе су биле сасвим друкчије него у његовог брата и сестре, наказне и смешне у исти мах, скоро без очију, угласте, усана налик на дебеле модре гусенице. Најпре је стао као укопан а онда појурио натраг тетке на ливаду и рекао јој бризнувши у плач:

– Драгани и Милошу као да је неки мађионичар променио главе...

Тетка је пребледела и од узбуђења и страха испустила машице којима је царала ватру. Знала је наравно да нема мађионичара који могу човеку да промене главу, али је Иван био тако узнемирен, да је знала да се деци ипак морало догодити неко зло. Као без душе је потрчала на поток сапилићући се о бусење и траву. Безброј страшних претпоставки јој је пролетало кроз главу: Да се нису утопили, да их није ујела змија, да се нису пели на дрво па се отисли и изубијали, – а можда су у децјој обести начинили маске и хтели Ивана да уплаше, тешила се затим.

Кад их је угледала онако изуједане, скукавичене на камену, није знала да ли би плакала или се смејала.

– Невољници ниједни, шта сте то учили у школи, – питала је, – кад нисте научили да се осињаци не дирају. Вас су то осе изуједале, само да ми је знати где сте их толико нашли! Брже на вир, умивајте се хладном водом.

Тетка је још пуно говорила, час их корила, час жалила, час себе грдила што их је собом повела, што их је уопште звала у госте, час се поново окомила на учитеље, па на градску децу која не знају ни на чему трава расте.

Чувши децји плач и њену вику косци су дотрчали и с једне и с друге ливаде. Млађи су се смејали угледавши призор необичан чак и за људе са села, а старији су предлагали чиме би се деци могло помоћи, шта чинити да им оток брже спласне. Неко је предлагао да стављају хладне облутке, неко хладно сечиво, неки да им главе обложе хладним крпама, неко да им се поваде жалци ако већ није касно јер отров из њих брзо иде у крв.

– Боље икад него никад, – уздахнула је тетка, пуштајући да се људи око њих петљају јер је она од узбуђења била изнемогла.

Кад су биле извршене све потребне операције, жалци повађени, стављене облоге, превели су их под крушку и ставили да легну.

– Сад вам се не вреди више крити, – говорила је тетка у шали, – сви су вас видели.

Она је с децом пошла с ливаде много раније него што је намеравала. Требало је двоје болесника ставити у постељу и скувати им чај какав се обично пије у таквим случајевима. Бака ће најбоље знати каква ту трава одговара, она их

има много и готово их све истроши кад јој унуци дођу у госте: једне им даје против назеба, друге кад се преједу зелена воћа, треће кад их каква буба уједе, четврте кад их боли зуб.

С ливада на којима се још косило довикивали су тетки:

– Зашто ти тако рано кући? Зар сте већ готови?

– Децу ми ухватила мало сунчаница, нису навикли, па морају раније да легну, – одговарала је она.

„Што је добра тетка“, мислила су деца, неће да призна истину да нас не би осрамотила“.

– Ни ја нећу признати баки шта је било, – обратио се Иван саучеснички тетки. – Казаћу јој да им је вилењак променио главе. Бака верује у вилењаке и мађионичаре.

Тетка га је погледала с љубављу и њему се учинило да одобрава ову детињу лукавост.

ХОЋУ ДА СЕ РАДУЈЕМ

ЧАС ФИЗИКЕ

Изненада сам се једном вратила кући и затекла собу свога сестрића, гимназисте, пуну деце која нису још ишла у школу или су тек пошла у основну. Била су сва врло мирна као да су очекивала да се нешто нарочито догоди, да им буде испричана прича. Провирим кроз одшкринута врата. Мој сестрић је пред очараном децом изводио покус који су она нетремице гледала: на врху прста држао је зашиљену оловку, у коју је био забоден полуотворен ножић, и ходао крај стола. И сама се у почетку зачудим како оловка не пада, али се сетим да је то један од огледа из физике, из лекције о тежишту и равнотежи.

На столу је стајало пуно стварчица: чаша са водом, празна, шибице, свећа, камичци, узице, дашчице, штап, домаће теразије. Видела сам одмах да је почела мађионичарска представа, јер је расположење било као за време опасне циркуске тачке, и сместила сам се на столицу крај врата како бих представи могла неопажена и ја присуствовати. Сестрић је уто објавио:

– Сад почиње тачка *чаробна столица*. Ја ћу сести на столицу, а Јова нека ме покуша са ње дићи ухвативши ме за руке.

Сео је тако да му је грудни кош био под правим углом са трбушном дупљом, и ноге је у коленима поставио под прав угао, и сам је покушавао да се дигне не успевајући. Тада је и Јова покушао да га одвоји од столице, али опет безуспешно. Спازила сам како му углед због овога огромно расте. Правећи се да то не примећује објавио је:

– Сад долази тачка *коцка шећера*.

Оборио је столицу на предње ноге, коцку шећера положио на крај наслона, а једно од деце ставио да клекне на пречагу између задњих ногу и заповедио му да шећер узме зубима а да столицу при том не претури. Кад се показало да је то немогуће, да се столица стално обара, опет је настало међу децом велико весеље.

Мали физичар је био у правој грозници. Једва је чекао да све своје вештине покаже, да што пре убере сву славу. И деца су плескала тражећи да одмах пређе на нову тачку. Та, четврта, тачка звала се *ситајање уза зид*. Заповедио је деци, једном по једном малишану, да стану поребарке десном страном уза зид, а затим да подигну, као у гимнастици, леву ногу не одмичући се никако раменима од зида. Нога се није могла дићи и опет је настало дивљење.

– Ко ти је то показао? – питала су деца у жељи да докуче извор из кога он црпи своје знање.

– Професор у школи – одговорио је дечак.

Откуд професори могу ђаке учити оваквим стварима, мислила су деца. То је било као да им је рекао да га је професор учио како се звижди, или шапуће на часу, или лаже. И тако је на његово очигледно задовољство испадало: и да говори истину, и да опет сва слава остаје њему. Зато је после овога одмах изабрао највратоломније покусе.

– Пазите! Долази тачка *превртнућа чаша*. Ја умет тако да преврнем чашу да вода у њу не улази, иако је, ево, лонац пун воде.

Спустио је извртнуту чашу нагло у воду, нимало је не искрећући. На велико чудо гледалаца, вода збиља није у чашу улазила. Као и сваки прави мађионичар, дечак им није објашњавао узрок ове појаве нити их упућивао како да раде. Малишани су кривили чашу, и вода им је стално у њу улазила. Онда је дечак поновио оглед. Радио је невероватно хитро да гледаоци не би опазили у чему је ствар.

После ове тачке настао је мали одмор, за време кога је свако дете покушавало да понови вештину која га је највише очарала. Мали физичар био је заузет спремањем стварчица за идући оглед. То су биле празне бочице и једна пуна воде, добро затворена и запечаћена. Чинило ми се да је неспокојан, да се боји како ће испливати из посла који му је предстојао.

Није одмор потрајао ни десет минута, а он је позвао децу да се умире објављујући да почиње тачка *зайечаћена боца*. Затим је једном по једном давао да пробају могу ли ударом длана разбити празне бочице. Кад они, разуме се, нису били у стању да то изврше, изјавио је, чини ми се, помало стрепећи:

– Ја ћу ударом длана разбити и ову запечаћену, пуну воде.

Нисам имала времена да погледам ни да ли је са стола дигнут столњак, ни да се уплашим да се дечак не расече, а бочица је била готова и вода поцурила са стола на застирач. Али шта су те ситнице према толикој мађионичарској снази да бочицу пуну воде само ударом длана разлуца. Одмах сам се досетила откуд онолико разбијено стакло у канти за отпатке увијено брижљиво у новине. Морала сам признати, разуме се, да је дечакова жеља за знањем важнија од којеквих срча у којима су ветрили стари лекови.

Ушла сам у собу да бих обрисала просуту воду и да бих видела није ли се физичар ипак мало и посекао при последњем огледу. Чини ми се да сам прекинула зачараност која је дотле у соби владала. Огледи са шибицама, новчаницама, узицама и каменчићима остали су неизведени, иако сам одмах изашла. Чула се само велика граја. Радње и догађаји који су препричавани представљани су подражавањем гласова у природи: „А он ти наједном – трас. Она у воду – бућ. Па ти поче фук, фук, фук. А вода наједном ш-ш-ш. Хопа на мотку!“

Деца су се још дуго хвалила својим подвизима и огледима при игри у дворишту да се види да и она нешто знају и умеју. Морам признати да је и дечак њих, као она малочас њега, слушао и гледао с уживањем.

СКУПШТИНА ЛИТЕРАРНЕ ДРУЖИНЕ

У, овећој школској учионици ђаци се скупљају на скупштину Литерарне дружине. Чича, који је тога дана председавао, дошао је одмах после ученика нижих разреда. „Где ти њих“, мисли он, „кад долазе овамо, не закашњавају“ Уто улазе Никола и Стојан. Никола је средњег раста, корача ужурбано и главу покреће нагло, као птица. За њима двојицом пристижу Олга Поповић, кћерка народног посланика, како су је сви у граду одмах представљали, и дебељушна Зора, њена стална пратиља. Оне разговарају као да нешто крију од осталих или да једна другој нешто поверавају, шапућу, осврћу се, стављају шаку на уста како би биле што сигурније да их нико не чује. Петар Еро стиже сам, сав је темељан, иде у раскорак; кад би под био дашчани, тресао би се под његовим кораком. „Где ти њих што су важни“, мисли незадовољно. Чича отпоздрављајући натмурено. „Затурили се, шапућу, плети замке. Па и тај Николица госпођа-Ружин као какав страстан гласач.“

Чича је све незадовољнији што их на дан бирања има много више него на обичним седницама и што су претежно из Дивниног разреда. Чине му се сасвим друкчији него на његовом часу. Не може да се начуди што се и протин Ранко распричао, што је Сава Матић уопште дошао кад иначе није учествовао у Дружини, и то дошао с пуковником Љиљаном. За њима наједном долази неколико девојчица: лекарева Љубица, па Милица, с чијим неуредним задацима има толико муке, и Јелена, која никад не уме да напише више од једне странице. Њему је мило што све оне прво прилазе Дивни и зачуђено посматра живахност своје рођене кћери, која узбуђено говори:

– Децо, много ће данас бити света!

Уто се на вратима јавља Станица, мирна, озбиљна, и, чим га угледа, притрча му као да је угледала свога стрица или доброг старог суседа.

– Зар ви, господине, стигли пре нас?

– Старински народ воли тачност. Хоћете ли на време почети? Немојте да ја подвикнем!

– На време, на време.

Она се прави да се ужурбала због његове опомене само да би му угодила и дала важности. Ко зна хоће ли већ на идућој седници председавати! Нека оде од њих пуна срца.

Дивна седи сама у првој клупи између девојчица нижих разреда, јер ако би се у том узбудљивом часу приближила ма којој од супарничких група, ону другу би увредила. Као на каквом политичком гласању, навијачи ткају од једних до других, деле хартијице, пришаптавају, гледају значајно у понекога, тапшу малишане по рамену и питају девојчице пишу ли песме.

– А пишете ли ви песме? – упитала је Дивну нека мала као кукац прекинута у струку.

– То ти ја не удем – насмешила се Дивна.

Чича је седео близу Станичине и Емилијине групе трудећи се да и даље изгледа свечан и строг. Доскора му се њихово скупљање, дељење у таборе чинило дечијом игром, али сада је почео међу њима наслућивати праву борбу, праве такмаце. Није више њихово зачаркивање било оно просто подметање ногу при лоптању у дворишту или ударац песницом у ребро кад их је, као завађене петиће, једва могао раставити. Видео је јасно да се ту не одиграва само њихово књижевно такмичење већ и да почињу да се према убеђењима опредељују.

– Гле ти њих – приметио би полугласно с часа на час. – А да ли смо најпре савладали граматику? Умемо ли добро да бришемо нос?

Дивна се снебивала због ових очевих примедаба, бојала се да их старији ученици не чују. Била је свесна, иако је то тешко било признати за оца, да су Чичу неки ученици, као Станица, Никола, Емилија, Слободан, били надмашили неком зрелошћу, да га сматрају подетићелим и да га уважавају једино због његове честитости и старости.

– А зашто господин каже да ли смо савладали граматику? – не оставља кукац-девојчица Дивну на миру.

– Не знам, питаћу га сутра.

– А како га смете питати? Ја не смем ниједног професора да питам.

У учioniци је све бучније, све више заборављају на Чичу. Дозивају се по именима и надимцима, тек понеки седе мирно као на часу. Млађи с радозналошћу посматрају тај важан школски обред виших разреда. Станица, која је била школски повереник омладинског листа „Светлост“, штампаног у Београду, сваки час прилазе с рукописима које она брзо оставља у торбу и не загледајући, очигледно тренутно забављена припремом седнице и избором управе. Њеном угледу паметног ђака и доброг друга, који је одавно уживала у школи, био је додат последње године и углед што га је стекла међу напредним ученицима и међу сарадницима „Светлости“. Неки ученици петог разреда рекли су недавно Чичи:

– Да видите како Станица оцењује! Као професор. Све што она одабере, у „Светлости“ објаве: а кад се смиљује па онако пошаље, то баце.

– Гле ти ње! – Тргао се Чича. – А на кога се то мора да смиљује? На вас?

– Није, ми нисмо шовинисти, него на Николу. Он је, знате, написао причу како су Бугари за време рата у неком селу убили двоје чобана. Нама се, када је читао на седници, много свиђало, почели смо да вичемо „уа“ Бугарима, али је она показала да је то распиривање мржње и прво није хтела да шаљу за штампу, али јој је Никола рекао пред свима да није никаква Српкиња и никакав друг, и онда се она смиловала и послала – али ни досад нису штампали.

Чича се живо сетио свега тога видећи како се око Станице тискају ученици с рукописима. Био је због њеног отпора према причи о Бугарима љут на њу, уколико се на такво питомото створење могло љутити. Шта она има ту да меша политику и шта она зна о Бугарима! Чича је био у рату с њима и имао мишљење слично Николином. Њено је да гледа само како је написано, је ли писмено и осећајно. Обузет овим мислима, љутином, није ни приметио када је седница почела. Кад се пренуо, види како дотадашњи председник дружине, Стојан, озбиљан како само бивају ученици изашли из сељачког сталежа, лупа неуморно дланом по столу. Лупа равномерно, мирно; чини се има стрпљења и времена. Гласом, који нимало не диже, објављује да се бира нова управа и позива да се бирају најбољи другови и другарице.

– Ви, млађи, читко пишите имена оних које предлагате.

– Гле ти њих! Ако само умедну да пишу.

– А зашто господин једнако говори: гле ти њих? – пита опет кукац-девојчица.

Неког дечака петог разреда сви ословљавају са песниче. Он је тих, снебива се, труди се да сакрије закрпе на рукавима, које су, истина, од истог штофа као и капут, само од неизбледлог. Он заклања шаком хартијицу на коју пише имена кандидата осврћући се на другове око себе.

– Та не криј! Зна се, гласаш за Дивну.

– То сте ви, је л' те? – пита кукац-девојчица. – А зар може да буде песник ко је – ту она мало застаде – сиромашан?

Али се Дивна удубила у писање и не слуша је. Сва су лица зажарена као за време писменог задатка. Чича јасно примећује како је Дивна потражила погледом ученике око Станице, како се око Николе купе сасвим други, како има изгубљених, осамљених девојчица и дечака који покушавају да завире у цедуљицу својих другова суседа. Гле ти њих! Поделили се као на политичком збору. Момчило и Емилија се сашаптавају гледајући у Дивну. Никола их мрко гледа и нагиње се према Петру Ери и Немањи. Милица и Јелена су отишле у сам врх учионице и, главу уз главу, пишу на испраном од кише рагастову. Мада им се свиђају дечаци из двају супротних табора, зближило их је то што су у исто време доживеле то осећање којим се одликују одрасле девојке. Чедомирове пегице по лицу су постале у току једног часа румене као да их је неко изнутра пребојио још једном. Дечак петог разреда, песник, почиње скупљати цедуљице у капу сачекујући другове да допишу имена.

– Гласао сам за тебе – тихо шапне Дивни.

– И ја сам за тебе!

Поред Дивниног и Станичиног имена на табли ниже се највише црта. Чича је узнемирен. Истина, и мило му је што ученици одушевљено поздрављају сваку нову црту поред Дивниног имена. Није му мило што и остали који добијају гласове припадају махом Станичиној групи. Гле ти њих! Одоше сви у станичинце. Станица, која је увек с наставницима разговарала на равној нози, радосно говори Чичи:

– Глас народа. Немојте ми се љутити.

„Глас народа! Гле ти ње“, једи се Чича и задовољан је што чује Дивнин глас да неће да се прими.

– Без упадица! – довикује Стојан.

Чичу је замарало то ђачко играње живота, како је говорио, бојао се да се из тога не изроди каква невоља, да се у учењу не пролеће, да се међу собом не заваде, да се не одају политици, и кад год би му се дала прилика, побегао би са тих седница Литерарне дружине као ђак са часа. Сад је сачекао да види какву ће дужност имати Дивна у управи. Био је незадовољан што је дошло до тога да и она мора у њу да уђе. Да не би показао да је узбуђен, стално је правио неке детињасте упадице, због којих је Дивна патила, и то нарочито кад примети благонаклоне осмехе другарица и другова. У светлости њихових осмеха много је јасније видела свога оца него тамо у кући, кад су њих двоје сами. Сад, под овом светлошћу, много је јасније опажала и да Чича није како треба испеглан, да опет није ставио кравату, што малочас, иако га је гледала, није уочила. Чича је имао онај дар неситничавих природа да се брзо изгужва, да се упрља, да се тачно не закопча; с пренебрегавањем људи занесених за нешто у себи, гледао је он на сву ту поотпадали дугмад, на искрзане рукаве, на излизане потпетице. Једино би се тргао кад би опазио Дивнин прекоран поглед, кад би се сетио да се она око тога глачања и крпљења мучи, да је тај посао што га је наследила од мајке, после њене смрти, за њу преран. Гле ти ње, тешио се затим, не могу ја бити као фризер Пера.

– Тата, ти би могао сад и поћи – помогла му је она да се одлучи видећи да се заситио председавања. – Сад ћу, како видиш, бити у дружини секретар, мало ми је што сам твој.

– Е, кад за то имаш дара...

– Да, тата, види се и по теби – прекиде га она насмешивши се с праштањем.

Станица, нови председник дружине, опет је, не осећајући Чичу као наставника а себе као ђака, пришла и рекла:

– Идите ви, господине професоре, сада кући, уморили сте се. Главни посао је прошао. Проходајте мало, вани је врло пријатно.

Чичи је годило одувек овакво Станичино понашање, пре свега људско, лишено сваке потребе за потчињавањем. Волео је да види у разреду и њено лице понекад одсутно, заузето каквом домаћом бригом. Код ње је некако подносио и оно што је звао мешањем у политику. Кад се паметан меша, мислио је, има неке своје озбиљне разлоге као и кад се не меша. Из тога не може изићи никаква глупост. Па и с тим вражјим Бугарима можда се не треба више свађати.

– Е, кад ме вас две терате, онда одох.

– Вас би и требало, господине, понекад отерати из школе. нека сад мало запну млађи – испрати га она до врата топлим погледом.

Станица је имала народски однос према старости и народску меру за њу. Свак преко четрдесет година за њу је био стар и нехотице му је указивала поштовање. И према Дивни је, под утицајем своје мајке, која је говорила: без оца једном сирота, без мајке и по сто пута, осећала изузетну нежност.

Станичине речи како би га понекад требало отерати из школе и како би сад требало да запну млађи, подсетиле су га да ускоро долази нов млад наставник, коме ће, поред осталих, дати и тај седми, Станичин и Дивнин, разред. И би му жао, заборави како давно прижељкује да подели с ким часове, којих је имао исувише.

НЕЋУ ОВИМ ВОЗОМ

НЕЋУ ОВИМ ВОЗОМ

Петнаест дана воз за Београд није ишао. Понекад би, истина, грађани чули писак који је значио да он некуд креће, подигли би главе и послушали, па опет утонули у сан. Знали су: то Немци иду у извидницу и биће поново у Ваљеву пре него што се раздани. Негде у Словцу или Лајковцу наићи ће на разорену пругу или порушени мост. Дераће се после на станици, телефонирати, давати наредбе које ниси могао разумети, али си слутио да је на неко зло.

Чим би се чуло да на прузи није све у реду, и они којима се није путовало долазили су на станицу да питају када ће воз.

– Не зна се.

– Хитна посла имам у Београду.

– Иди пешке.

Право у лице су гледали стражара Немца што је укочено стајао под липом на перону, хтели да му улове поглед; али то је било немогуће – гледао је право као да поглед иде по затегнутој жици.

И онда се раздани. Укаже се дуги низ широм отворених фургона. Негде на трећем колосеку стоји локомотива. Шине заблистају на сунцу, које када се роди право падне на простор око станице. Кондуктери ходају с пиштаљкама. Јасно се указују немачка лица, охола и празна. Никаквих на њима бора, никаквих талоба живота. Они су господари. Убијају стотину за једнога. У залеђини њихова страшна Немачка. И упркос свему томе, воз не може да прогура.

– И куд то, молим те, њима да се деси! Великој сили Немачкој! Прошишали кроз толике земље, а не могу од Ваљева до Београда! – подсмевали се људи оним изразито ваљевским начином, у коме се губитак горштакче сировости наклањивао заједљивошћу.

Изишао би шеф станице и упитао не зна се кога:

– Зашто се овај свет не разилази? Шта чека цело јутро? Нека се сместа разиђе!

Носачи тада пођу у малу кафану на углу и саопштавају кафеџији:

– Опет не иде. Што дању поправе, ноћу се поквари. У то име три љуте!

Једнога дана се чуло да је воз најзад скроз до Београда прорадио, али да ће њиме извесно време ићи само Немци и они којима је прека нужда, који поднесу каква документа да морају за Београд. Сутрадан је, збиља, још од пола четири сва станица била на ногама. Телефони су зврјали. Немци улетали у канцеларију,

излетали. Држали се свечано као пред битку. Поред њих је путовало још двадесетак грађана који су морали на службу, неколико трговаца, радника и међу њима баштованка Цвета са болесним сином, још дечаком, кога је болница упућивала на клинику. Она је са страхом опазила, чим је дошла на станицу, у отвореном фургону иза локомотиве тенк и трудила се да стане тако да га дечак не опази; зато је међу првима ушла у кола и после стално стрепела да разговоре о овоме и он не чује. Крај њих се сместила и нека жена необично пуна, са човеком постаријим, обоје у оделу војвођанских Шваба. Како је села, почела је говорити обраћајући се Цвети.

– Не треба да се бојите. Овај воз мора проћи. И синоћ је дошао један из Београда.

Човек је додао:

– Све је оправљено. Грађани ће моћи сад мирно да путују.

Грађани који су улазили један за другим, без уобичајеног гурања, пуни снебивања су се освртали око себе и седали ћутке. Немци су сваки час пролазили, бацали испитивачки поглед на путнике, као на предмете које испитују да неће у току пута експлодирати. Били су узнемирени и зато су имали мало човечнији израз него обично.

Неко је са улице довикнуо:

– Да бих пузио, не бих у то сео! Иду људи на службу. Кога служите?

Цвета је дечака запиткивала сад ово сад оно, само да не би чуо примедбе споља и разговоре путника који су се вајкали. Он је упорно ћутао на сва њена запиткивања или понављао једно те једно:

– Хајде да се скинемо. Нећу овим возом.

После дугог пискања и маневрисања воз је кренуо у још замрачену долину Колубаре. А Швабица је стално говорила. Хватао ју је страх и тако га је разгонила. Обавештавала је путнике да истим возом иду и стручни радници и инжењери који пругу и мостове оправљају. Ако се негде и нађе каква препрека, они ће сићи, извадити алатке, оправити и опет даље. Не мора се стићи у подне у Београд. А бандите је војска ућуткала. Отишли су негде бестрага. Не смеју да се сукобе са војском. Стално је уместо Немци говорила војска и војници, а говорећи о грађанима стално и себе мешала међу њих и наглашавала:

– Шта смо забога криви ми, мирни грађани, што бандити из шуме кваре пругу? Зашто да нас не повезу? Ми смо невини.

Утом је стало свитати. Венац планина на југу од Колубаре указао се оштар и непокретан. Мир октобарског јутра имао је у себи нечег завереничког. Као да је то јутро знало нешто што ће тек настати, радовало му се и ћутало о томе. Није то била тајанственост коју магла даје пределу. Ово јутро било је мирно као одлука и тако озбиљно и радосно. Ено, сељак иде путем и гледа као да нешто зна о ономе што ће они у возу тек сазнати.

Швабица се од нелагодности коју је уливао овај мир бранила гласно:

– Што сад не кваре? Што сад не припуцају? Него виде, иду војници, па не смеју.

Дечак је у себи пркосио. „Видећеш ти што не смеју! И непрестано је тихо молио:

– Мама, да сиђемо на првој станици. Хоћу да се радујем кад воз нападну, а овако, кад сам унутра, не могу.

Воз је пројуррио мимо прве станице не застајући. Чинило се као да бежи а не као да хоће негде час пре да стигне. Предмети крај њега се ковитлали. Људи што су стајали на својим праговима, чобани на ливади као да су скакутали.

Наједном је дупа точкова постала тупља, стала се смиривати. У суседном вагону где су били војници настало је комешање и вика.

– Сад ће воз стати! – кликнуо је дечак и додао тише, преплашен мајчиним строгим погледом: – Ух, што бих волео да стане!

Воз је заиста, као да му је дечаково срце заповедило, стао. Људи се начичкали на прозоре, нека девојка се гласно засмејала: била је већ раније одлучила да из воза изиђе, прекинула с њим сваку унутарњу везу, и сад се радовала што је наишао на препреке.

Дебела жена се гласно тешила:

– Овде воз обично пије воду.

– Мост, мост! Разрушен онај мали камени мост, – пронео се жагор.

Наишао кондуктер:

– Ко хоће нека изволи из кола. Дуго ћемо чекати, мора мост да се поправи.

Држао се ђаволски затворено: ниси могао видети да ли му је мило или криво што се то десило.

– А што се не вратимо? – упитао је дечак.

– Нема враћања. Овај воз мора прогурати.

Сад је дечак уловио у његовим очима брз подсмешљив поглед и задовољно се опет завалио на узглавље. Он није могао изићи. Придигао се на лактове и посматрао гомилу путника што је већ била изишла и поседала на ливади по свом пртљагу. Неки су били потрчали до моста да виде колики је квар, али им Немци нису дали ни да се прикуче. Издалека се само могло видети да је камење поизваљивано и шине с обе стране дигнуте. Војници с пушкама су одмах отишли у село да потерају сељаке на кулук. Инжењер с радницима се узмувао око моста.

Дечак је тако сам лежећи замишљао како се негде даље, неком другом мосту, привлачи млад човек. Мада су кукурузи били давно обрани, њему се чинило како тај младић иде кроз кукурузе, размиче њихово лишће, пузи по земљи. Сад је дошао до моста, почиње да рашчепркава пукотину између камења, ставља динамит; наједном се чују гласови немачких стражара, али је младић већ далеко. За њим се чује прасак, мост одлеће у ваздух. Све се догађа као на убрзаном филму.

Мост се споро оправљао. Ни тенк, ни пушке, ни велика немачка сила на северу нису могли да га оправе у тренутку. Немци су викали, колали око радника, сваки час звали тумача и нешто му говорили, и он затим то понављао инжењеру.

– Како то! Немци су заповедили: „Нека буде“, па опет не може, – подсмевали се путници.

– Они би хтели да и воћка на њину заповест сазре пре времена. Рад је као воћка, није то испалити пушку.

Рок за оправку се помицао од сата до сата и тако се стало и смркавати. Сад су и они који су се радовали што посао споро одмиче постали нестрпљиви. Једино

је још дечак био задовољан, али је његова мати била сва ван себе од бриге. Ноћи су већ биле хладне, а она није имала довољно топлих ствари за болесно дете, нити је више имала млека. Морала је поћи у село да потражи преноћиште.

Сутон се увелико био спустио, почело је мешање тла и неба на видiku! Мада се ништа није чуло, чинило јој се како пуно неких гласова сетно и једва чујно попева и ти се танушни гласови претварају у паучину сутона, плету огромна лака клупка, чауре предмете у дрхтаву тамну пређу. Зелена вода Колубаре ступала је нечујно као велики болестан гмизавац. Одједном је ту тишину пресекао радосно глас секире. Учинило се чак да је постало светлије од овог гласа. Цвета је на педесетак метара угледала сиротињског изгледа кућу. У дворишту је омален човек замахивао секиром претерано широко као да на позорници представља ову радњу. Кад је наишла према дворишту, погледао је радознало. У његовом погледу није било непријатељства, те се осмелила да упита:

– Пријатељу, би ли могао да ме примиш на преноћиште.

Сељак је био живахан, накомстрешених обрва и малих очију.

– Да ноћиш? А наприлику, откуда ти у ово доба у селу?

Једним замахом руке секиру је забио у пањ, подбочио се.

– С дететом болесним путујем за Београд, а воз не може даље.

Његово лице се стужило. Завртео је главом, опет се прихватио секире као да би наставио посао и тај разговор прекинуо.

Жена је журно наставила:

– Водим га на клинику. Управник ваљевске болнице ми је казао да морам хитно поћи, па како знам. А чиме другим могу него возом, па ма и ђавољим! Ако имаш деце...

Он се раздрагано насмејао.

– Деце! Имам, брате, колико хоћеш, и то какве деце. – А онда као гласом судије: – И, кажеш, детиња болест те натерала да кренеш с њима? Могла би да ноћиш, није да не би могла. Мајка си и погрешила си. И онда женско си – кратке памети. Е, хајде да видимо то твоје дете.

Спустио је скутове кошуље заденуте за појас и кренуо за Цветом. Целог пута је гласно мислио, погледао је испод ока, као да испитује. Дечак је лежао сам у возу, вероватно су и други били отишли да траже преноћиште, и кад је угледао мајку, нестрпљиво се придигао.

– Где си ти, мама? Већ је мрак.

Сељак је извирио преко њеног рамена и рекао као за себе:

– Е, нема шта, болестан. Види се, наприлику, без великог разговора, – и додао је гласније: – Де, дечко, спреми се да идемо мени. Биће ти у соби топлије. Полако, полако, под једну руку ја, под једну мајка.

– Изнемогао је он, морам га понети, – рекла је бојажљиво жена. – Де, сине, ухвати ме око врата, а ти, пријатељу, узми, молим те, ово сандуче.

– Ево ти сад! Велиш, ја сандуче а ти њега? Ти си се то преварила. Ја ћу њега упртити, мало ли сам пута теглио! Шта ја говорим: упртити, лаган је као перушчица, могу ја и њега и сандуче.

Узео је дечака и неко време ишао ћутке. Испред себе је спазио инжењера и два радника и завртео прекорно главом.

– Де, мало да се одморимо.

Њему се стално говорило. Био је радостан што некоме може саопштити мисли и то некоме, како је он рачунао, коме ће оне бити корисне. Очигледно се више зауставио да би могао лакше говорити, а не због умора.

– А има ти међу нама свачега. Када настаде ово кварење пруге, почели су у селу викати: „Имам кокош да продам, морам у Београд, морам у Ваљево, морам у сотону, немам на чему. Докле ће ово наш луди свет кварити? Не види да себи квари. Ако смо мирни, биће и он миран с нама. Покорени смо, шта сад хоћемо! Где нам је пре храбрости било?“ Отисли се људи низ погрешне мисли као низ луд ветар, па то ти је. Само, они су сељаци, а он инжењер – и опет се залудио.

Кад му је мало одлакнуло, узео је опет на руке дечака и пошао. У дворишту их је дочекала његова жена, зачуђено гледајући. Он се збунио, насмешио на њу и спустивши дечака раширио руке као да би рекао: „Шта ћеш, нисам могао друкчије“. Затим је погледао и руком показао на Цвету:

– Пошла немачким возом. Дете јој ово болесно па пошла доктору у Београд. Нека ноћи. Тебе не беше овде кад је наишла, а и шта ћеш ми ти!

Сељанка је још стајала као укочена и пуна прекора, ниједном речи не показује шта мисли. Утом су се искупила деца, радознано опколила дечака госта. Ово је помогло њиховој мајци да се осећање гостољубља код ње брже покрене. Насмешила се и она збуњено, помиловала дечака па промуцала:

– Седите ви док ја спреим постељу. – И изгубила се у кући.

– Не знаш како ми је лепо било овог дана, – наставио је домаћин своју омиљену мисао Цвети. – Гледам их, мувају се, те тамо, те овамо. Београд му под носом, а не може да продре.

Ујутру су Немци пре зоре били на ногама, показивали опет негде низ пругу, звали инжењера, улазили у станичну зграду и враћали се отуд црвени и узбуђени. Када је Цвета устала, затекла је домаћина на прагу где посматра њихову забуну.

– Види их, молим те, како су сви исти, – једва је дочекао да заподене разговор. – Можеш ли ти да разликујеш који је који? Сви, да простиш на изразу, личе један на другога као бундева на бундеву. Сви су ти румени, имају све зубе у глави, косу као сламу, сви без браде, без бркова. А Србин ти је сваки на своју руку. Један има пуна уста зуба, други крезуб; има нас носавих, има с брковима и брадом; понеки видиш увек се смеје, понеки опет као да ће му киша из чела; а има овако као ја, с овим накомстрешеним обрвама, или као моја домаћица – потпуно без обрва. Гледај, молим те, како су се затурили! Чиме ли се поносе, да ми је знати! Све је прилика да неће моћи даље. Него хајде да изнесемо дечака нека и он ужива.

Његова жена је начинила дечаку постељу од дасака и изнели су га напоље. Деца су се опет начетила. Сви су гледали Немце који су се, незадовољни, вртили око пруге. Мада се по њима видело да је искрсла нека нова невоља, Цвети се чинило да ће воз сваки час кренути, па је хтела да одмах иде на станицу и тамо чека.

– Зар не видиш како се мувају као безглави! Напослетку, ја ћу отићи да видим шта је. Или, отрчи ти, Митре, распитај хоће ли скоро.

– Јадно му скоро, – одговорио је десетогодишњи Митар, не одмичући се од дечакових ногара. – Опет су ноћас кварили. Био је и Петар.

– Запис му детињи, а ја нисам ни опазио кад се извукао. Дању оправља, а ноћу квари. Знаш, Петар ми је најстарији син.

– Тешко мени, онда ни данас не можемо даље, – узвикнула је Цвета идући за својим мислима и брижно погледала у сина.

– Може то и не бити тако како Митар каже. А ти опрости, знаш, што се ја радујем ономе од чега ти стрепиш, – рече човек као постиђен и додаде: – Може то и до подне прорадити.

Целога јутра пословао је по дворишту и узгред погледао на пругу, обраћајући и деци пажњу сад на ово сад на оно. Петар је опет морао да иде да оправља и мати му је, спремајући храну у торбу, гунђала:

– Па опет иди те квари, а ја ћу те хранити.

По подне тога дана оправка је била готова. Сељак је опет носио дечака и говорио:

– Узалуд идеш, жено, кажем ти. Опет ће то застати. Али кад си запела, нека буде. И, ако би се што десило ублизу овде, ти опет хајде мојој кући. Немој, наприлику, да би се нећкала. А криво ми што тако чиниш, па сад и ја због овога детета желим да данас прогура, а због тебе ми не би жао било ни да припуцају.

Дечак је дуго гледао кроз прозор воза како му сељак весело маше као рођеном.

Наједном се с десне стране од брда чуле пушке. Стакла су на прозорима зазвонила. Неко је јаукнуо. Дебела жена је легла на под и завукла главу и рамена под клупу. Неко је запевушио:

– Ој, девојко, јаранице...

Заметнула се борба између воза који је појурио муњевито и невидљиво противника. Када је пуцао митраљез са тенка, воз је грмео – знало се да гађају Немци; али када би запраштале само пушке, Цвета није могла да одреди ко у кога гађа.

– Ко то сад пуца? – упитала је уздрхтала, трудећи се да својим телом закло-ни сина.

Дебела жена се помоли мало испод клупе.

– Не бојте се, наши.

– Који наши? – добацио је неко из угла. – Ови или они иза брда?

Споља су оштро звиждали меци. Жена се сагла преко сина да га заклони. После неколико тренутака, рањена у раме, јаукнула је. Разбијено стакло умало што није докатило дечака по челу. Понеки су се из чучећег става и из заклона дигли и притрчали жени која је малаксала и села на под.

– Није, није ништа. Окрзнуло само мишић.

– Има ли ко какве чисте крпе?

– Дигните је на клупу, престало је. Дигните је.

Дечак је продорно плакао.

На првој станици после тога сишло је с воза неколико људи и девојака и скинули су дечака са мајком, у намери да нађу заједничка кола за Ваљево или Београд. Неколико војника их је, док је воз поново кретао, гледало са подозрењем. Дечаку се чинило да ће им војници заповедити да се опет попну, па се шћућурио иза мајке. На прозор је изишла и Швабица, и надмено их одмерила празним, бледим очима.

Како се чинило да се кола не могу наћи, неки су још исто вече кренули за Ваљево пешке, а девојка и старац су остали да преноће на станици са рањеном женом и дечаком па да ујутру наставе да траже кола.

Сутрадан рано, дечак се још није био пробудио, ушао је у чекаоницу, где су ноћили, сељак што их је прошле ноћи био примио.

– Стојим ја синоћ на прузи, гледам како они раде, и видим двојицу грађана оних што су с вама сишли, те ми они рекоше шта је и како је, а ми смо већ били чули пуцњаву. Веле: „Скинусмо је рањену, и њу и сина, остали су да сутра траже кола.“ А мени као да неки терет спаде с душе. Дечак још спава, спава. Нека га. Лепо теби дете вели, а ти не слушаш, али рана те натера...

– Натера рана, али шта ћу сад не знам, оно двоје што су још остали са нама пре сат су отишли у село по кола, па их још нема.

– Ја сам теби, наприлику, довезао кола. Кола право за Београд и написмено да нас наши не задржавају.

Рекао је то победоносно, једва чекајући да изговори оно главно што му је груди надимало радошћу.

– Мој ти је Петар та кола набавио. Испричао ја њему како си рањена па ниси приспела ни тамо ни овамо, а он ноћас кад се вратио из Лајковца, од наших – гони кола. „Ево ти да идеш за Београд, вели, да свршиш ону нашу ствар, па успут повези и ту рањеницу с дететом.“ И поручили су твоме малиши да ће он пре стићи колима него они возом. Е, тако. Ја сад одох да мало испрегнем коње и да им положим, а ти буди дечака па да што пре кренемо, жури ми се, имам важан посао. Можемо повести и то двоје, јер сумњам да ће наћи у селу кола.

Сат касније су се збиља све петоро возили колима која је сељак лудачки теглао, као да је хтео да стигне тамо где је воз у невољи. Кроз тандркање точкова и луку копита чуо се његов весели глас:

– Е испало је како се само у сну може снити. Стићи ћемо пре њиног воза у Београд.

Дечак је око подне, још издалека, пре сељака, угледао путнике на ливади, низ пругу људски мравињак који је оправљао, углављивао шпинере, преносио из јаруге шине.

– Ено их! – кликнуо је. – Опет стоје.

Желео је да га дебела жена види и подигао је увис белу марамицу. Неко је са ливаде потрчао за колима, али она су се победоносно изгубила у белој прашини, остављајући за собом, крај колубарске обале, оклопну немачку силу.

ЂАЧКО СРЦЕ

КУЦА У БОЛНИЦИ

Једног дана се Лола, псетанце шопавог носа и кудраве беле длаке, са игре у дворишту врло рано вратио и, како је ушао на врата, почео се жалити баки која је читала крај прозора:

Јао, бако, јао!
Чини ми се да сам
трње прогутао;
чини ми се кожу
коприва ми жари;
не бих ти сад јео
ни најслађе ствари.

Она је мислила да се само мази кад каже да не би ништа јео, па је брзо скочила да му спреми вечеру. Насула му је у зделу млека и искупила неколико корица хлеба. Међутим се псетанце и даље превијало и кукало:

Јао, бако, јао!
Дај ми каквог лека!
Не могу ти хлеба,
не могу ти млека,
не могу да трчим,
не могу да спавам,
ваздан ти се грчим,
а под кожом имам
триста и три мрава.

При том је гледало у њу молећиво и привијало јој се уз скут, као дете када се не осећа здраво. Она га узме у наручје да га помиљује и умири, кад има шта видети: Лола се сав по кожи осуо као да има богиње и покушава час зубима, час шапом и репом, час тарући се о њену руку, да се почеше. Она се као и све старе жене много уплаши, одмах помисли да ће јој угинути, и пође суседима, чуварици куће и чика-Мити, поштару, да тражи савет и помоћи. Од њих, на своје велико чудо, дозна да у Београду постоји болница за псе, где их лече од назеба, беснила и свих других болести и где их њихове газде могу обилазити и носити

им понуде. Рекли су јој како ће и они сутра са својим псима ићи тамо да их пецују против беснила и позвали је да пође с њима и понесе Лолу на преглед.

Како је још хладно било, бака је сутрадан увила Лолу у своју стару вунену мараму тако да су му само очи и шопави носић вирили, и понела у болницу. Убрзо се појавила и чуварица куће са својим Гаровом и чика-Мита са Чигром, само су њихови кучићи као старији пешачили док је Лола радознало и несташно, поред све муке, вирио из мараме радостан што га бака као бебу носи.

У болничкој чекаоници су затекли још пуно паса. Мали су трчкали, а велики се озбиљно држали уз своје газде, узнемирени болничким мирисом и болничарима у белим мантилима. Лола је распитивао радознало чика-Митину Чигру.

Ко је онај белац
што се тако смешка?
Личи ми на нашег
из дворишта Снешка.

Али Чигра је бринула своју бригу, хтела је и она да одгонетне на шта миришу зидови и под чекаонице. Чули се са свих страна дозиви, скика, лавез. Нека жена се љутила на своје куче што лаје у ветар, али је чика-Мита умиривао: „Нити ми људи нисмо неми када се овако искупимо. Шта ће, то је њихов говор.“ Бака је за то време читала натписе по зидовима, где се објашњавало да и животиње треба лечити, доносити у болницу, звати им лекара и пазити да једу здраву храну и да не назебу.

Утом је почело прегледање. Бака је брзо узела Лолу у наручје, јер је био пети по реду. И он и она су дрхтали кад су ушли код лекара, али он је Лолу прво помазио, умирио па га тек онда прегледао и рекао баки да га мора оставити у болници неколико дана, јер је од загађене хране добио тровање у желуцу и свраб по кожи. Притом јој је дозволио и да га обилази.

Кад му је први пут дошла, понела је разних понуда: млека, крилце од пилета, сира и хлеба. Као да носи понуде каквом људском створу, сложила је све у малу котарицу и покрила белом танком хартијом. Срећно ју је у ходнику срео исти онај лекар што је примио Лолу у болницу и рекао јој да све то сакрије, да Лола сме јести само благу кашу, непосољену и незапржену. Затим је одвео у собу где је био мали болесник четвороножац. Тамо је већ било дошло пуно људи, жена и деце и мазили се са својим куцама. Бака је угледала Лолу како тужно стоји с још неколико паса којима господари нису били стигли и са завишћу гледа своје другове којима је неко дошао. Кад је угледао баку, полетео јој је и ухватио се о њен скут као дете запиткујући:

Где си досад, бако?
Жељан сам те јако,
жељан твога лица
и добрих ручица.
На пржено пиле
миришеш ми нешто,
скрила си га негде
у корници вешто.

Неколико осамљених и од нејела изгладнелих паса одмах се скупило око Лоле и обасуло молбама да им да што од понуда које му је бака донела, не верујући му да је дошла празних руку. Неки старији пас пришао је самој баки и шапнуо јој:

Ја сам, бако, Гаров,
пас из обданишта,
поздрави ми децу
и питај зашто ми
не доносе ништа.
Болничка ми храна
никако не прија.
Нека ми донесу
меса и пихтија.

Онда су се и други осмелили и молили је да однесе и њине поруке неким девојчицама, милиционару, скретничару са Славије и поштару из улице Пролетерских бригада.

Још неколико пута га је обилазила и носила му благу, праву болесничку чорбу. Он је нестрпљиво чекао крај врата тачно у онај час кад га је први пут обишла, радосно вртећи репом кад је угледа, и изгладнео затим јео донети оброк који као здрав не би хтео ни погледати. На дан изласка из болнице она му је донела нову машиницу, да му веже око врата у част оздрављења, и вунену мараму да га увије. Чим се појавила, Лола је по марами погодио да ће кући и радосно прокрстарио кроз собу да се опрости са онима што још остају, договарајући се са највернијим друговима где да се нађу кад и они буду пуштени:

Од данас за пет дана,
кад и ви оздравите,
чекаћу вас код јоргована
у дворишту чика-Мите,
пред вече, док мрак се спушта,
тад ме бака у шетњу пушта.

Лекар га је на растанку помазио и објаснио баки како и даље да га чува да се болест не би повратила. Док су ишли улицом, људи су љубазно загледали, помало се чудећи што га стара жена носи тако увијеног као дете, а она би и непитана причала како Лола иде из болнице и како зато не сме да га пусти да иде ногом.

ДЕЦА ХОЋЕ ЗВЕРИЊАК

Сећам се у граду Крајводици пре рата било је необично много деце. Чак је и председник општине имао двоје, и најбогатији адвокат из главне улице четворо, и општински лекар двоје, а да се већ и не говори о учитељима, занатлијама и другим неким сиромашнијим људима у којих је неки пут и по десеторо било. Деца председника општине имала су у свом рођеном врту гимнастичке справе, леје цвећа, акваријум пун наранџастих рибица. Адвокатова су имала лутке, пајаце и једно право, бело јагње. Мајорову су забављали војници градећи јој дрвена колица и пушке, а докторова су имала дадиљу, врло забавну девојку чак из Француске. О забави друге деце старала се општина: у парк је навукла две гомиле песка, начинила у дечјем кругу љуљашке и клацкалице и једном позвала неки циркус „Камилу“ који је походио околне варошице.

Кад је циркус отишао, стадоше председнику општине стизати писма у којима су га деца молила да поново доведе у град какав сталан циркус или да створи један зверињак. Једног дана сто освану претрпан смешним дечјим рукописима. Препада се он да се у граду није што непријатно десило, па брзо узе отварати једно по једно. Паде му прво под руку неко првачко писмо у модром омоту. То му је Мића учитељев писао:

Драги господине,
Молимо вас у име свих ђака,
првака,
створите нам у току године
бар пола зверињака.
Ми ћемо се бринути зверима за храну:
а у прво време
код сваког по један мајмун
може бити на стану.

Грохотом се председник насмеја па зовну свога главног писара и, показавши на сто претрпан поштом, рече:

– Досад су ми молбена или претећа писма стизала од путујућих глумаца, градске сиротиње, гласача, незадовољних грађана, а сад ме, ево, деца окупила: хоће зверињак. Чудна су времена настала!

Писар снисходљиво саслуша старешинине речи и хтеде да настави свој посао, кад га председник заустави:

– Да чујете, молим вас, шта ми овај шврћа пише. Волео бих да знам да ли уме нос обрисати.

Затим прочита наглас редове исписане крупним сврачијим рукописом:

Господине председниче,
ја сам истина дете,
али вам предлажем
да нам у град доведете
што више звери
из Аустралије и Африке
и са Мадагаскара.
Ја вам се нудим
за главног чувара.

– Млади ми господин предлаже, дакле, да створим зверињак, а не саветује ми где да нађем новац за то. – Сад је готово викао председник ходајући горе-доле по соби.

Један од одборника који се ту нашао и који је имао пуно деце умеша се стишавајући га:

– Морате разумети децу, господине. Док нису видела звери из циркуса, знала су само за птице из градског парка, за рибе и жабе из градске реке и за домаће животиње. Мислим да вам је и мој најмлађи син писао. Његово ће писмо бити у том жутом покрмаченом омоту.

Председник се већ мало стиша и отвори писмо одборниковог сина, па кроза смех прочита:

Драги чико,
тако сам се већ свико
да гледам камиле и слонове,
лавове и мајмуне мале.
Зовите их опет да понове
своје представе и шале.

Уто поштар опет дође и донесе неко дебело писмо са печатом циркуса „Камиле“. Директор циркуса је слао молбу да опет дође у град и уз молбу приложио шта су деца из Крајводице писала његовим зверима. Председник пружи приложене цедуљице писару замоливши га да их прочита. Међу тим хартијацама писар одмах познаде и писмо свога сина упућено слону, па не рекавши ништа прво њега прочита:

Драги слоне,
у циркусу много муче те и гоне,
у слободу ти никад не даду.
Остани зато код нас у граду.

Из друге собе дотрча стари архивар смејући се не могавши да одоли радозналости, а затим се и остали искупише. Нека девојчица је писала камили:

Мила камила, кад будеш жедна,
побегни из циркуса
и дођи нам у походе
у нашој реци пуно је воде.

Њен брат је наговарао лава:

Лавићу млади,
кад циркус пође,
ти се искради
па код нас остани.

Председник није просто знао шта да мисли и шта да чини. Сада међу писми-
ма упућеним циркусом зверињу спази и рукопис своје кћери. Он рече писару
да му и њено писмо прочита. Она је молила зебру:

Зебро, забрице,
пошљи нам своје троје дечице,
мале, шарене.

Сад се и председниково променљиво расположење претвори у праву весе-
лост. Наједном му се учини да би збиља требало деци створити зверињак, и то
час пре, да ће се некако, и новац набавити. Потапша писара по рамену рече:

– За сутра ми, молим вас, сазовите седницу Градског већа. Морамо о овоме
поразговарати. И деца најзад имају права да кажу своје захтеве.

Враћајући се кући, уз пут је разнежено понављао речи своје ћерке:

Зебро, забрице,
пошљи нам своје троје дечице...

Обичан петао, из села Девесиља.
Кад кукуриче, надвиче
петлове на сто миља.

Његове суседе су биле сиве, погрбљене кокоши. Било је деце која ту врсту
живине нису била дотле видела па су се љутила што је натпис у њиховом двори-
шту био сувише кратак:

Коке Бисерке.
Поклон од девојчице
Перке.

Пред неким великим сандуком чуо се весео смех. Мића и учитељев син
похитају тамо да виде шта децу толико весели. Из сандука је уплашено вирила
нека лепа црна мачка. Одозго је писало црвеном бојом:

Црна мачка, обична;
мише лови.
Цицом је зови.

Било је у врту још неколико домаћих животиња: обично псето, јагње, ждребе од месец дана; деца су се четила и пред њиховим оборима, уживајући што на једном месту виде све своје љубимце.

Како је од домаћих животиња недостајала још само коза, Мића најзад тврдо одлучи да поклони Једнорогу. Увече је дуго седео да смисли натпис за њен обор. Кад је завршио, узео гласно, сав задовољан, читати:

Једнорога, бела коза,
родом из села Сиња,
из Подриња;
нема јарића.
Поклонио је ђак Мића.

Отац чувши га да гласно говори упита шта је, и кад му Мића исприча дечји подухват и своју намеру, после мало колебања дозволи му да и он приложи Једнорогу.

Сутрадан већ међу осталим животињама могла се видети и Мићина коза, а он је уживао док су се деца дивила њој и њеном родослову.

ПРИЧА О РЕЦИ

Још пре хиљаду и више година, кад се старом извору родило стотину најмлађих кћери, падну на камен крај њега две птице и почну се разговарати. Причале су оне тако од јутра до подне о лепотама земље, а Изворове кћери, капљице, гутале су им сваку реч. Када су птице одлетеле, настао је у Извору велики метеж: капљице су сваки час искакале, прскале околну маховину; чинило се да је вода у извору просто проврела од неке радости. То су се Изворове кћери договарале да и оне оду у свет и виде лепоте о којима су птице причале. Али без допуштења старог Извора нису смеле да крену, зато старије наговоре стотину најмлађих да салете оца да их пусти. Ове му се обесе о врат као огрлица и умиљато зажуборе:

Пусти нас, оче, нама се хоће
да упознамо своје сестрице,
бистре капљице
других извора и горских река,
да с њима кренемо у поља далека.

Једва се Извор ослободи загрљаја својих кћери па се подвуче под жиле да размишља о њиховој молби. Премишљао је тако до увече кад се испод жила зачу његов озбиљан жубор:

Капљице, лудице, тамо вас чека
безброј препрека:
гомиле брда, урвина, стења,
тврда камења.

Али се капље нису дале уразумити. Сада је са дна изронило стотину његових најстаријих кћери мазно му се обраћајући:

Видиш, драги оче, птице небом лете,
ветри гором плове, облак небом шета;
и нама се хоће некуда у нове
стране овог света.

Извор се сада још дубље повуче, чак у тамне бунаре у земљи, а његове кћери скоро непомично чекају какву ће одлуку донети. Да је путник тада наишао,

чудио би се што је тако занемео вечно разговорни стари Извор. Тек пред вече се помоли испод жила његова сребрна брада и чу се глас:

Капљице, лудице, немојте тужити:
у далеком свету морате служити
земље синове,
носити бродове, терати млинове,
окретати стројеве;
са земљом, са људима водити бојеве.

Само, мудри очеви савети нису много помогли. Идућег јутра док је старац још спавао, искраде се прво сто најмлађих капљица па се кроз шљунак отисне низбрдо. По њиховом сребрном трагу спусти се сто других. И тако сто по сто па се начини поточић и потрча колико га ноге носе. На неколико стотина метара сусрете се са другим малим потоком, па загрливши се сјуре у подножје прве косе. Тамо је модрим коритом дерала некаква необуздана река и Изворове кћери јој се, заједно са осталим капљама, радосно баце у наручја. У почетку, док још нису биле истрошиле снагу, кршиле су све што им се нашло на путу. Планина се орила од њиховог обесног подвикивања:

Мрморимо, жуборимо,
док грло не уморимо.
Играјмо, скачимо,
стене плачимо,
ливаде рубимо,
јаме дубимо,
шумимо, трубимо.

Кикоћемо се, ћаскајмо,
жуборимо, праскајмо.
Храшће обарајмо,
пећине стварајмо,
ровимо, вајајмо!

Трајало је то више недеља, а онда се Изворове кћери заморише а на путу им се стадоше јављати све веће препреке. Испред сто најмлађих испречи се огромна непробојна стена. Оне се ухвате за руке и почну јуришати, али она оста непомична. Тада једна од њих стаде да се жали својим старијим сестрама:

Хој, сестрице, хој,
на путу нам стоји
тврда камен слој.

Као одговор на њихову жалбу чу се још очајнији глас једне од старијих Изворових кћери:

Сестре, и пут мој
напоран је врло,
сву ме обли зној.

Одасвуд се чуло довикивање, жалбе: негде се испречило брдо, негде шума, негде жиле, јаруге. Она прва радост и смех им је већ био пресео, те су пожелеле да се врате кући. Кад би друге капљице, њихове сапутнице придремале, хватале су се за руке и покушавале да пођу уз поток. Али хоћеш! По сто пута су чиниле корак напред и по сто пута се враћале два натраг. Ова малодушност је срећом кратко трајала, а и старије искусније капљице су причале да се још ниједан поток није вратио до места одакле је потекао. Оне се, сиротице, тад постиде па опет запну из све снаге да јуришају на стене пред собом. Најзад у стенама нађоше пукотине, те поток ускоро одвали неколико каменова и продре на другу страну, у долину. То је био један од најрадоснијих тренутака у животу капљица бегунаца. Протежући се лено на сунцу зајуборе:

Сестрице, капљице,
сад се одмарајмо,
дремајмо, спавајмо,
сањајмо мир.
Брда смо обориле,
нова смо створиле,
стене смо дигле,
најзад смо стигле
уморне у вир.

Вир је лежао у пољани, баш пред самим ушћем у велику пловну реку. Одморивши се у њему сестре забораве напоре свога дугог путовања и весело се измењају са широком водом на коју су наишле. Она је била мутна и трома и неколико милијарди придошлих бистрих капљица разбистри је и оживи.

Међутим, још није био крај напорима наших путница. У даљини се указа неколико бродова и обесне капље планинке из других река стану се договарати да их преврну док их Изворове кћери не ућуткаше:

Долази брод угља пун,
путничка лађа и за њом чун.
Засучимо сестре зелен-рукаве,
пренесимо их чак на ширине
морске плаве!

Никад бродови нису ишли као тога јутра, ношени младим рукама Изворових кћери, те се за неколико дана нађу на морској пучини. Али још истог сата сунце ужасно припече и подиже капље планинке под облаке. И као неким чудом ти облаци у свом лутању над земљом застану баш над буквом старога Извора и, како су били много уморни, спусте их на њу и по околном дрвећу и маховини. Природа је, међутим, тако удесила да капљице бегунице што их облаци враћају шуми заборављају свој ранији живот и поново жуде на пут. И тако се то понавља откако је шума, река и облака.

Гујињаче

Живео је у великом шумском мравињаку мрав Неимар, са много деце. Сва су она била градитељи или носачи. Ујутру су као река кретала из високе куле сличне пласту. Неимарова жена се бринула да у белом свету не поломе кичме под великим теретом или да не падну с високих грађевина. Поруке које су она слала по ветру и мравима луталицама нису уредно стизале. Зато је мрав Неимар био један од првих који је у шуми увео телефон. После њега снабдела се телефоном Бубамара, не зато што јој је телефон био нарочито потребан, већ што је њен углед међу инсектима захтевао да буде снабдевена савременим техничким справама. Последњи су га поуводили пужеви и корњаче, ситне приземне бубе и друга бића која се споро крећу. Птице су га слабо тражиле, а нешто би им, њима је лакше било прхнути оном с ким су хтеле да разговарају него чекати телефонску везу која се и у шуми понекад споро добија.

Шумски телефон није имао бројева, као код нас људи, већ називе као трамвајске и железничке станице: Млечњача, Смет, Горски поток, Јаруга или Пропланак. Телефон Мрава Неимара звао се Кула, а Бубамарин Дивља лоза. Корњаче су махом имале телефон под називом Лист или Смет, или Маховина.

Обично би у шуми онај ко зове, ако је добронамеран и васпитан, рекао своје име и упитао, рецимо:

– Је ли ту Бреза?

Кад би погрешно добио другу станиву, онај названи, деси ли се добро расположен, одговори као и код нас људи у шали, понекад и стихом:

– Погрешна веза!

Залутали сте за два среза!

А деси ли се жут, као и ми виче и куне дан кад је телефон увео.

У почетку је шумски телефон донео радости и користи онима који су га увели. Неимар и његова жена су могли, кад год се узнемире због деце која су им радила у другој шуми, позвати станицу Оморику или Пропланак, или Стрнику, Јаму и Дрен и обавестити се о децјем здрављу. Могла је Бубамара у трену дознати од метеоролошке станице хоће ли бити кише и сме ли кренути на пут, а стари зец је могао одмах добити извештај како су прошле шумске трке. У шуми је тајност разговора била зајамчена. Смеле су само власти уходити разговоре лисица и вукова, како би их предухитриле у злим намерама. Шума

је, међутим, била пуна отровних печурака, које су, скривене испод лањског листа, нађу ли се близу каквог телефона, на своју руку и у своје сврхе уходиле разговоре невиних шумских становника. Оне су биле врло пакосне, да ли зато што су знале да су кратка века, да ли што их је, отровнице, свет мрзео. По десет пута на дан биле су оне у стању да зову, рецимо, телефон Суви песак а да питају једно те једно:

– Да ли је то Смрека?

Када им се учини да су довољно загорчале дан Сувом песку, злурадо се договарају на кога ће даље навалити, да ли на чворка коме се тек излегли пилићи или птицу која је добила похвалу што је отребила врт од гусеница, или зеца за кога су чуле да је необично плашљив, да се боји ловаца. Њима је било мило да недужна створа не само у послу омету, иза сна пробуде; желеле су и да му даду на знање да то неко намерно чини, из доколице, мржње или обести. Сеници која тек тоне у сан викну:

– Ено сове!

Затим се злобно кикоћу над самом слушалицом не би ли птица чула њихов ружни смех. Ако саговорник остане миран после ове њихове дрскости, то их доводи у још већи бес, отрова у њима се још више нагомила.

Једном су млечне печурке, познате по необично оштром слуху, чуле скупи-ну гујињача како стварају заверу против Неимара. Једна је рекла:

– Неимара воле сви у шуми, сви се на њега смеше и клањају му се дубоко кад се појави на стази. Може још уобразити, да је неко и нешто.

Ово је био само далеки наговештај, али су га остале разумеле одмах и друга је додала:

– Има и он место где се може ранити. Треба да га зовемо сваког дана узаманце, и то око поноћи или у рану зору са понеке од станица одакле би му се деца могла јавити, рецимо с Пропланка.

Трећа је презриво упала у реч:

– Можемо га ми звати и са свога телефона, а рећи да је с Пропланка.

Четврта је закључила:

– Чујем да му се разболео онај син што вуче иверје. Зато ћемо ноћас око поноћи, кад се зове због хитних случајева, звати га и рећи да га зовемо са сино-вљевог радилишта, како би помислио да му је дете у опасности.

Млечњаче најпре пођу да тај разговор пријаве електричној централи, директору, пауку Крсташу, али он је био на путу, лично је надгледао увођење телефона на некој ливади. Онда оне све испричају самом Неимару и посаветују му како он да препадне насилнице, уместо оне њега.

Све до поноћи остао је мрав будан. Кад су се насилнице јавиле рекавши да га хитно зове станица Пропланак, мирно је одговорио:

– Погрешно, овде нема никаквог Неимара.

– Како нема? – увређено је и разочарано викнула једна од насилница. – Зар то није станица Кула?

– А, овде је Кула – још мирније је одговорио мрав.

На другом крају телефона чуо се пригушен шапат, псовање и глас нове насилнице је рекао:

– Нама је у телефонској централи речено да је Кула Неимаров телефон. Сместа га нађите, хитно је.

– Ви га нађите ако вам је хитно.

– Али који је то дрзник тамо? – писнула је четврта насилница.

– Шумска милиција – одговорио је мрав хладнокрвно.

– Како милиција кад је тамо телефон Кула? – упитала је мало мекше једна од завереница.

– Нека вам то објасни централа.

Насилнице су, збуњене, прекинуле разговор. Шта ли то може бити, питале су се. Да им мрав није некако ушао у траг? Да није ко обавестио милицију о њиховом насилништву? Како било да било, чак ако им је и милиција похватала конце, оне одлуче да се Неимару освете што их је сам или с чијом помоћи изиграо. Помисао да ће он веровати како их је победио нарочито их је једила. Зато су га одмах идућег дана, док још неку већу пакост не смисле, почеле звати сваким четврт сата увек тражећи новог и новог становника шуме. Мрав се одмах досети да су то оне и на свако питање је одговарао потврдно: и да је зец, и да је веверица, и лисица, и јеж и бубамара. Чак му је постало весело и занимљиво и није много жалио што је тога дана морао посао сваки час напуштати. И тако опет уместо да напакосте оне њему, он је њима напакостио. Једној се најзад у огорчењу отело:

– Како то да је на телефону Кула и лисица и јеж и веверица?

– Јер је код Неимара празник, па су му сви они у гостима. Мислио сам, уосталом, да и ви то знате кад их све тражите код мене – рекао је смејући се.

Три најотровније насилнице су пале на земљу покошене од рођеног једа, а остале су вероватно побегле у другу шуму или су нашле, нову, недужну жртву, јер мрва нису више узнемиривале.

МАЛИ ЛОПОВ У ШКОЛИ

Тога дана учитељ је дошао на час мало касније и у разреду затекао читаву врету. Дечачићи, још округласти колико су мали, котрљали су се кроз учионицу. Обузети неким нарочитим узбуђењем нису учитеља ни приметили, и тек кад је лупнуо дланом о сто, забезекнуто застадоше.

– Шта је то? – викну учитељ. – Јесте ли ви ђаци или обична мала деца?

Овај прекор је деловао. Сви брзо отрчаше на своја места.

Учитељ мало мирније онда упита:

– Зашто је данас такав немир? Зар још нисте научили шта је школа?

Један мали се диже и јави без икаквих увијања, у једноме даху:

– Учитељу, нестао лењир!

Опет заграјаше. Хтео је сваки да објасни одакле је и кад лењира нестало, колики је, чији је. Крађа је била прво школско, зло које су у свом малом животу средли.

Учитељ подиже руке увис. То је била заповест да ћуте.

– Значи, лењир је Милованов. Остао је у другој клупи кад сте пошли на одмор? – рече он.

– Јесте, јесте. У другој клупи је остао.

Сва су деца била одушевљена. Нека су се трудила да буду забринута, али им није полазило за руком: из очију је сијала радост због овог изненадног бурног догађаја.

– Можда је лењир пао под клупу. Погледајте! – рече учитељ.

– Није, нема га под клупом – јавише очигледно задовољни што га још нема.

Мада су ови мали почетници у животу знали да не ваља красти, били би тога часа вело разочарани да је лењир искрснуо однекуд под клупом. Једнодушно су желели какав већи и страшнији догађај.

Учитељ је знао да од њега очекују све.

– Гледајте ме право у очи! – заповеди.

Сви га нетремице гледаху, ко у чело, ко у очи, ко у бору на левом образу. Већ почеше очи да им сузе од упорног гледања.

Али наде да се погоди ко је био лопов није било много. Учитељ их је посматрао једног по једног. Час су му се чинили сви невини, час је, опет, могао у све да посумња.

Неки малишан из последње клупе јави се:

– Засузиле су ми очи, не могу више да вас гледам право.

Однекуд из средине питао је детињски слободно други:

– Јесте ли погодили ко је лопов? Једва чекам да знам.

– Почео сам да погађам. У онога који је узео лењир стао је нос да се црвени.

Деца почеше једно друго да гледају подозриво. Милан, коме је лењир био нестао, диже се и јави:

– Петар је узео, сав му је нос црвени.

А учитељ се због нечег поче гласно смејати и рече:

– Петру је нос црвен од зиме. То је црвенило сасвим друкчије. Али има један међу вама коме се носић од стида зацрвенео.

И учитељ поче поново да их посматра. Изненада опази како Миша држи главу погнуту. Носић му је, истина, сасвим бео, али су му уши загасито црвене. Док су се други окретали и завиривали један у другог, Миша је кришом додиривао прстом свој нос, трудећи се да, зажмуривши на једно око, другим сагледа врх носа.

Учитељ се некако горко насмеши па, прошетавши између клупа рече:

– Има још један знак по коме сам познао лопова. На његовом рамену седи птица и плаче.

Опет неописив жагор у разреду.

– Види ли се та птица? – питају деца пуна сумње, слутећи да учитељ причом о птици хоће само да лопова искуша. Нека одраслија су се почела на учитеља поверљиво смешити, као да би му тиме показала да врло добро разумеју што тако говори, али да га неће одати. Мањи су га гледали збуњено.

Миша утом кришом ошипа једно па друго раме. Тај посао је обавио муњевитом брзином. Његови узбуђени другови нису то приметили, а учитељ се градио да не види. Он се само нагло уозбиљи па дигавши руке увис заповеди да се умире.

– Пронашли смо лопова – рече он.

– Ко је? Ко је? Ни на чијем рамену нема птице – диже се опет граја.

– Птица је извршила свој посао и одлетела. Она је била само за мене видљива и замолила ме је гласом који сам само ја чуо да никоме не кажем ко је лењир узео, јер то дете више никад неће такве ствари чинити. Ја сад одох у канцеларију. Ви ћете тамо све један по један улазити заједно са школском торбом, и мали лопов ће мени лењир предати да га вратим Милану.

Улазили су ђаци весело и по реду у учитељеву канцеларију и отуд још веселији излазили. Ушао је и Миша, збуњен и црвених ушију, али се и он од учитеља вратио ведар. Зацело је узети предмет вратио и умирио савест.

Сутрадан је учитељ Милану вратио лењир. Сва су деца радосно тапшала рукама, па и Миша и учитељ.

Никад се више у том разреду није догодила крађа.

II
ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА ЈЕ УШЛА У VI КЊИГУ
САБРАНИХ ДЕЛА

Из збирки

- Распеване приче (1938)
Дечја соба (1942)
Чобанин пчела (1956)
Ако је веровати мојој баки (1959)
Писма из шуме (1962)
Кратковечна (1964)
Медведова женидба (1966)
Ђачко срце (1967)
Патуљкова тајна (1967)

РАСПЕВАНЕ ПРИЧЕ

ПТИЦЕ НА РАДИЈУ

Сретну се путујући с југа неколико јата селица: славуји, ласте, косови, чворци, дроздови, шеве и роде. У Африци и на околним острвима било им је, истина, лепо, али су се ипак биле ужелеле своје домовине. Успут су се прво мало разговарале како су се провеле на путу, а после су заћутале: свака је утонула у размишљање о родном крају у који се враћала. Многе су биле и забринуте шта им је с пријатељима које су у завичају оставиле, јер су чуле да је зима ове године била врло јака.

Можда дрвеће још није ни олистало¹ – први се јави славуј² – а на сувој се грани не може певати.

– Можда су и потоци још смрзнути³ – додаде забринуте рода.⁴ – Неће се моћи наћи ништа за јело.

Ласте су се, међутим, бринуле о укућанима на чијим су крововима имале гнезда: бојале су се да ли ће их затећи живе и здраве. Дроздови су се распитивали да ли изгледа да ће бити најесен доста грожђа, јер су се њиме најрадије хранили.

– Да бар знамо да пишемо и читамо,⁵ – уздахну кос, – лакше би нам било. Могли смо зимус писати врапцима и они би нам некако одговорили шта се тамо ради.

Причајући тако баш су зашле над море. Требало је још дуго путовати да се дође до завичаја, па и до прве обале. У тим случајевима птице гледају да нађу какву лађу, па да се на њој мало одморе од лета. Тако су и наше селице ујутру другог дана сустигле велики морски брод па се спустиле на њега. Путници су били тога тренутка на доручку, а поткапетан брода је давао извештаје преко радија⁶. Јављао је какво је време за пловидбу и на ком месту се лађа налази. После тога је и он примао вести са копна и других бродова.

Нико није ни обраћао пажњу на птице, понеко дете их је само радознано посматрало. И када⁷ поткапетан оде на доручак⁸ рече мали чворак осталим птицама:

– Јесте ли виделе, преко ове справе може да се разговара и са онима који су далеко. Хајде да се и ми јавимо својим пријатељима у завичају и питамо их шта раде.

Чувши тај предлог све птице трипут радосно прхну у ваздух и опет се спусти, док најзад ластва рече:

– Чворак је данас поново показао своју окретност. Нека нас само упути како се преко те справе говори, па ћемо све редом говорити.

Онда он седе на неко уже пред радио апаратом и запева:

Чујте,⁹ сад говори мали чворак, чвор!
С југа вам се враћа цео птичји хор.
Јавите шта ради украј реке бор,
где сам летос имао свој зелени двор.

На ово антена зазуја и чу се танак дечји гласић:

Враћајте се што пре, птичице са југа!
Без вас нам је зима била одвећ дуга.
Враћајте се брже! Трава ниче мека,
и бор украј реке на свог чворка чека.

Кад су ово чуле остале птице, све наједном појуре радио-апарату. Свака је хтела час пре да разговара. Међутим рода је најјача била, отерала је друге и отворивши широко кљун, затрубила:

Овде рода, рода,
што барама хода.
Да ли расту деца?
Како мали врабац?
Да се није смрзнуо
у потоку жабац?

А отуд се чу дрхтави глас неке баке, која је прва роду чула:

Здрави су сви врапци,
здраве су и жабе.
Деца лепо расту,
чувају их бабе.

Међу птицама наста право весеље. Нису се већ више ни свађале која ће прва говорити, јер су виделе да радио свакој одговара. Саме су чак пустиле једну ласту да се она трећа јави. А она узбуђеним гласом зацвркута:

Овде ласта, драги укућани!
Како здравље и какви су дани?

Опет се чуо глас неког детета:

Брже, ласте драге,
већ кукурек цвета;
већ су ноћи благе
као усред лета.

А она успе још брзо да добаци детету:

Отвори прозоре;
стићи ћу до зоре;

и спреми ми мрва
и којега црва.

И диже се потом са целим својим јатом, желећи да¹⁰ прва стигне¹⁰ у завичај.
За то време се неколико дроздова већ намештало пред трубом, која је требало да им однесе песму у родни крај. Затим сложено удесе:

Ево сада птица
љутих пијаница.
Ево вам дроздова,
спремите гроздова
или слатког вина,
иду из даљина.

Али како су они само јављали за свој долазак ништа не питајући нико им није ни одговарао. Зато је одмах најмлађи славуј запевао сам гласно, док је његово јато мало даље тихо певушило:

Долазе славуји
кроз десетак дана.
Да ли ће зелена
бити која грана?

Да ли већ из горе
потоци жуборе?
Југ да ли већ бруји?
Долазе славуји.

На то се зачу топли глас ветра јужњака:

Кроз десетак дана
уцветаће грана
белог јоргована.
Биће зелен храст
ко зелени пласт.
Па ћеш испод звезда
вити своја гнезда.

После топлог јужњаковог одговора птице су се још више развеселиле. Рођак славујев кос, сав радостан што ће у шуми затећи пролеће, отпоче ситно и несташно:

Сада пева кос,
Још је увек бос,
још је увек црн
као црни трн.
Ако дође жив,
сав ће бити сив,
биће сив и бео
од прашине цео.

Отуд се, из апарата, чуло да се неко смеје весело, слушајући његову песму, и кос је задовољан стао да се преврће преко главе. А време је брзо пролазило, међутим је још шева требало да јави пријатељима свој долазак. Зато се и она брже-боље намести пред ту чудесну справу што је односила песме на све стране света и умиљато отпева:

Овде мала шева
из ваших крајева.
Шта се тамо збива
око родних њива?

А неки птичји гласић се танко насмеја из апарата:

Хе – хе – хе – хе!
Све је као пре.
Брбљивица сврака
по цео дан цака,
и деру се вране
како зора сване.
Дођи нам што пре!
Хе – хе – хе – хе!

И таман су још птице хтеле да заједно отпевају једну песму, а поткапетан се врати и зачуђено викну:

– Откуд оволике птице, људи божји! Шта је ово?

На његове речи се искупи и други свет а селице прхну куд која. Надам се да су све срећно стигле до завичаја, а којих још нема свакако ће доћи кроз неколико дана.

ПАТУЉАК КУКУРУЗОВИЋ

На некој стрњици крај реке обрасле шибљем чувао је дечак козе. С једне стране су расли кукурузи, с друге виноград и морао је много да пази да козе не би отишле у штету. Али понекад би се занео у игру,¹ па не би² приметио кад коза докачи лиску кукуруза или се упути винограду. Било је много ствари које су мамиле његову пажњу: велики мрављи дворци, жабе, гуштери; осим тога је волео да деља свиралице од врбе и прави у реци вирове. Тако се једном био занео градећи путању од мравињака до реке: прутом је повлачио црту у земљи, да се мрави не би мучили кад пођу на воду и путовали дуго преко бусења. А таман је срећно просекао тај главни мрављи друм, кад чу из кукуруза неко певуши, ни гласно ни тихо, ни танко ни дебело:

Чувај, дечко, козу,
обрстиће лозу,
и биће батина
ко на свадби вина.

Дечак се окрене и збиља види да је једна коза прескочила ограду и почела да брсти чокот лозе. Он је одмах врати и зађе у кукурузе да види ко је певао. Али никога није могао да пронађе. Ветар је лако шумио у дугом, сјајном лишћу кукуруза и нихао им свилену браду, а никакав се људски глас није поново чуо.

Кад је дошао кући, дечак исприча мајци шта се догодило, а она му рече:
– Сигурно ти се то од ветра учинило, немој више о томе да мислиш.

Али дечак није могао да не мисли и прокрстарио је сутрадан опет кукурузе, завиривао испод врежа бундева и дулека, што су међу њима вијугале, и ништа. Врати се тада на њиву, одломи врбов прут и занесе се у дељање свиралице. Сунце је пекло како само може бити и потпуна тишина владала свуд околу.

Наједном дечак опет зачу где неко у кукурузима певуши, ни гласно ни тихо, ни танко ни дебело:

Кад би дечак знао,
не би онде³ стао:
где је камен сиви,
љута шарка живи.

Дете уплашено скочи с камена на коме је стојало и одгурну⁴ га издалека мотком, а испод камена доиста изиђе гуја шарка и оде у трње крај реке.

– Да је игла, наћи ћу га – повиче дечак, и пође опет да га тражи.

Али је поново завладала потпуна тишина. Свилене браде кукуруза се блистале на сунцу, кљуцала у кору крушке птица, и ништа више.

– Мора да је неки дух у кукурузима – рече он мајци, вративши се кући.

А она се бојала да се дечак не препадне, па иако је и сама мислила да је дух, рече:

– То је жубор воде био, немој више о томе да мислиш.

Дечакова је мати била сирота удовица, сеоска везиља. И дању и ноћу је везла на платну рукаве и огрлице за сељанке, па је тако већ почела и вид да губи. Сеоске гатаре су јој саветовале да превија разно лишће, али јој то није помогло. Једног дана тако, кад су јој очи много сузиле, она рече дечаку:

– Слушала сам пре од старих људи да у нашој околини има нека скривена чесма, чија је вода лековита за очи. Добро би било да је сутра узгред потражиш; ја не знам да у близини има икаква чесма.

Дечак је сутрадан узалуд обишао целу околину и тек пред подне дошао на стрњику⁵ крај реке. Седајући под крушку сав задихан рече:

– Где ли ће бити та лековита чесма да ми је знати!

Како он то изусти а онај исти глас из кукуруза стаде певушкати, ни тихо ни гласно, ни танко ни дебело:

У пећини горе,
ено такве чесме,
само нико не сме
за њу, дете, знати,
осим твоја мати.

Оде дечак до пећине у стени, у коју раније није никад улазио, коју су чак и старији људи заобилазили, јер је врло мрачна и дубока била, и нађе у самом њеном дну чесму, танку, једва чујну. Одјури тада радостан⁶ мајци и јави јој. И како се збиља тамо умила, очи су јој постале бистрије. Зато рече сину, желећи да награди непознатог створа у кукурузима:

– Размотри, сине, сутра опет по њиви, можда ћеш пронаћи где се скрива наш добротвор, па га позови у госте.

Дечко овог пута пође без коза, да би на миру могао тражити непознатог певача из кукуруза. Али како стиже на њиву киша удари, те мораде да се склони под крушку. Плусак је био снажан и вода лила низ лиске кукуруза као низ олуке. И кроз радосни шум летње кише, дечак зачу опет где певуши познати пријатни глас:

Ој, хој, хој,
сад кукуруз мој
расте на тој води;
добро ће да роди.

И⁷ тако неколико пута: поћути мало, па опет настави своју песму, видело се да је певач био весео. Тад се учини дечаку, док је мотрио пажљиво одакле

глас долази, да брада на једном кукурузу често⁸ подскакује⁹ и да је много беља од осталих. Притрчи он тамо те завири. Кад оно чудо невиђено: у оном зеленом фишеку од лишћа, где обично стоји клип кукуруза, стоји¹⁰ човечић и игра у месту. Очи му ситне као у врапца, руке и ноге мајушне, само брада велика скоро колико¹¹ цео он.¹¹

– Ко си ти? – упита га дечак зачуђено.

– Ја сам патуљак Кукурузовић – одговори мали човек, не престајући да игра. – У којим се кукурузима ја настаним, расту као из воде. Зато су и ови тако добри. А тебе сам заволео, јер знам да си добро дете. Чуваћу те увек, док овде будеш козе напасао.

– Мајка ми је казала да те позовем к нама у госте. Хоће да те почасте што си мене спасао змије а њој помогао да излечи очи – рече опет дечак.

Али патуљак Кукурузовић одговори:

– Ја не могу нигде одавде; кад бих изашао, брада би ми сместа сва отпала. А имам свега што ми треба: кишом се појим а ваздухом храним.

А рекавши то опет настави своју игру и песму, а дечак радосно отрча по пљуску кући да све исприча мајци.

СПЛАВ ВОДЕНОГ ДУХА

Водени дух се јутрос пробудио врло рано. Био је добро расположен, то се ви-дело и по томе што му је тело било ружичасто. Кад је тужан, оно се прели-ва у сиво, а кад је љут,¹ у зелено. Уопште,² боја се његовог тела сваки час мењала, као и у потоку³ у коме је живео. Разуме се,⁴ одеа никаквог на себи није носио, живео је слободно као и сви духови, скакутао с камена на камен, пливао и играо се с речним животињама.⁵ Једина му је брига била да га не ухвати сунча-ница, јер од ње Водени духови могу у часу да угину.

Пробудио се,⁶ дакле,⁷ он јутрос рано, напио се бистре воде са извора и стао да певуши своју омиљену песму:

Нисам млад, нисам стар,
нисам црн, нисам бео:
ја сам мали воде цар,
чиним све што будем хтео...

Сусед ми је стари рак,
а суседа жаба стара,
у реци ме воли свако,
са мном радо разговара.

Певајући овако, скакао је преко таласа и премишљао како би провео јутро: да ли да зађе у шуму по јагоде, или да се купа, или да прави нови вир.

Кад угледа крај обале пуно иверја и коре дрвета,⁸ Водени дух тада весело искочи на обалу, седе у иверје, и отпоче да гради сплав. Да би му посао био још пријатнији, пратио се песмом:

Направићу сплав
од иверја сав,
и од сухих кора
миришљавог бора.

И по цео дан,
до у сумрак ран,
у краје далеке
пловићу дуж⁹ реке.

Док је десет пута отпевао ову песмицу, сплав је збиља био готов. Воденом духу весла нису била потребна, само замахом својих руку он је чамчић терао.

Убрзо се реком и обалом пронео глас да Водени дух на сплаву плови водом. Како је био весељак и доброг срца, сви путници којима се негде журило, а нису могли брзо да иду, пожуре му у сусрет да га моле да их превезе куд су наумили.

Прво му се понуди стари сусед рак. Њему се са децом хитало чак у десети вир, а споро су ишли, те замоли слатким гласом:

Ја сам спор
божји створ;
напред корак,
назад два
идем ја.

Па сам рад
да ме, душе,¹⁰
¹¹примиш ти¹¹
и детета
моја три.

Водени дух прими суседа са децом, али таман неколико таласа одмаче, а јави се с молбом суседа жаба, водећи за руку своје жабице:

Хоћеш, добри душе, цабе
да провозаш моје жабе?
Тетка их у госте зове
да у њеној бари лове.

Дух махну руком, дозволивши им да ускоче, те се и оне, поред ракова, наместе.

Било је збиља право уживање возити се, ретко који рак и жаба то доживе. Сплав је ишао брзо као стрела. За неколико би се тренутака сјурио до вира где су ишли ракови, да га нису сваки час заустављали. На најширем¹² крају реке¹³ чу Водени дух како га неко зове у помоћ:

Ој, возару, заустави!
У потоку мрав се дави;
нема моста, нема брода,
а околу свуда вода...

Осврне се Водени дух и угледа где збиља сред воде стоји мрав и грчевито се хвата за танку травку. Још неколико тренутака и удавио би се. Сплав му тад брзо пође у сусрет, а рак му пружи своја два велика прста те се сиромас успуза на суво.

Жабице су хтеле да сазнаду како се нашао на води, али је он, осетивши се у сигурности, уморан одмах заспао.

Сад су путници мислили да ће на миру даље пловити, али је са обале обема крилима махала нека патка и докикивала:

Прими у кут свога сплава
моје паче,
и провозај забадава,
¹⁴да не плаче

Шта ће, куд ће, прими добри возар и паче.

А већ је освајао дан. Стигли су до вира где је била станица за ракове, те они сиђу. Исто тако се и жабице спусте у своју бару код тетке. Сунце утом поче да пробија кроз грање на воду, зато Водени дух одабра лиснату гранчицу бреста и забоде је на кљун сплава, да би се заштитио од сунца.

После једног сата возње међу ранијим путницима су већ била два пужа, једно пиле, један гуштер и три нове жабе. Већ није било више места. Али добри возар прими још и једног тића, голуждравог и слабих крила. Тић је летуцао стално обалом и мољакао:

Стани, лађо, жива била!
Видиш,¹⁵ имам слаба крила,
три бих дана ишо кући,
крај потока скакућући.

Одвези ме до мог стана,
до јаблана.
Ти – ћи – ћи,
хоћеш ли?

Прими Водени дух и тића и баш он удеси своје невешто цвркутање, а добри Водени дух се преврте у воду, јер га сунце дохвати. Сплав појури насумце низ матицу, јер није имао ко да крмани, али срећом га вода убрзо избаци на обалу те се сви путници спасу.

Али ви се бринете за доброг Воденог духа? Ни њему се није ништа страшно догодило: вода га је брзо излечила од сунчанице и ноћу се вратио кући. А сутрадан је, несташко, почео да гради нови сплав.

ПРИЧА СТАРОГ КАМЕНА

На ливади опкољеној четиначима стојао је камен као кућа велики. Његово лице пуно пукотина и бора смешило се благо на сунцу. Мало подаље дизале се огромне стене са којих се некада давно отиснуо, а украј самих његових ногу текла је пенушава горска река. Из пукотина пуних земље расло му је шибље, у другима су опет живели гуштери и змије, кроз треће су мрави направили путању, а у понекима је,¹ као у зделама,² стојала вода која се после великих киша задржавала.

Никад нико није чуо камен да што говори: стојао³ је непомичан и нем као сва остала његова браћа. Али овога се дана учини распеваном лептиру што паде на барицу да се напије како у камену нешто бруји. Послуша мало то брујање па настави своју песму:

Радостан, радостан сам ја,
већ живим дана два,
моја је гора сва,
сва гора зелена.

На то камен још дубље забруја:

⁴Сто милиона мени је лета,
старији сам од свега света.
На моје очи су сахла мора,
земља се одела у безброј кора.
Седи већ сам старина био
када се лептир први родио.

Никада лептир није чуо тако нешто. Њему се чинило да свет постоји тек два дана, баш одонда откад је он дошао на њега. И то што чу из дубине старог камена много преплаши ово кратковечно, малено биће, те брзо одлете даље, да се никад више ту не врати.

Одлете лептир, а не прође неко време па се на камен спусти орао. Задовољно погледа око себе па закликта:

Обишао сам поља и мора
у своме дугом веку,

прелетео сам највишу планину,
видео најдубљу реку.
Не знам има ли још кога,
до седог доброг Бога,
да је овако стар
као орао, цар!

Како се тек орао изненади кад се из дубине камена чу:

Рођен ја сам пре орлова
пре зверова, и пре људи,
орле људи,
кад ниједне не би птице,
кад змајеви, крилатице,
целу земљу прекрилише.
Јадна сада земља сва је,
мајушне су њене птице;
а ја живех кад аждаје
ходале су врх земљице.

Постиде се цар орлова кад ово чу. И он је веровао да је најстарији на свету, и да нико није толико лепота ни чуда земље видео као он. Није могао да замисли да је та сива, непокретна стена видела више него он,⁵ што вечито борави над облацима. Зато побеже одатле заклињући се да никад више неће пасти на то место.

Зачуди се камен што нико неће да чује његову причу о старим временима и замисли се дубоко. Била су га обузела сећања, што бива можда једном у милион година, и хтело му се да то неке исприча и да његово причање кога обрадује. Срећом наиђе ускоро чобанин с те планине па седе и он крај камена да се мало одмори. Како је врло стар био, хукну седајући:

Деведесет годиница
носе моја стара плећа!
Да ли још ко на том свету
толико се ко ја сећа!

Наоколо је била потпуна тишина те чобанин, иако наглув, ипак чу како камен на то проговори:

⁶Свему на свету ја сам деда.
Путник који на ме седа
и не слути какви вали
врх мене су протрчали;
и не слути чије ноге
ходиле по мени многе.

Обрадова се чобанин томе чуду да камен говори па, да би боље чуо, наслони уво на једну пукотину одакле му се чинило да најбистрији глас долази. Сав срећан што има неко ко хоће да га слуша,⁷ камен настави своје казивање:

Чувам у себи, покопане,
стара доба, старе дане,
биљке којих нема више,
звери које давно бише,
костуре риба и пужева,
све слојеве врх слојева.

Чобанина обузе још веће узбуђење па му не би доста да сам слуша, него хтеде своју радост да подели са свима и узе дозивати све око себе да дођу и чују. На његов позив долете птице; домиле силни мрави, змије; стада дотрче; нагне дрвеће круне, да би боље слушало. А стари приповедач продужи:

⁸Папрат што ту брдом шеће
подсећа⁹ ме на дрвеће
у младости мојој што је
земљом расло.

Потомак је она бедни
тих прашума недогледни,
чија се¹⁰ једна лисна грана
не би обишла за пет дана.

И таман он стане мало да се одмори, а слушаоци са свих страна навале на њега да настави, Старцу камену, разуме се, то је¹¹ било пријатно, јер ко много зна воли да о томе говори. Глас му сада постаде готово тужан:

Лежао сам под глечером
неколико пута;
спавао сам испод модрог
океанског скута.
Бивао сам праг последњи
јаруга, дубина;
бивао сам врх највиши
високих планина.
Док¹² ме овде не обори
рука земљотреса.
Сада ветар са дрвећа
на ме лишће стреса.

Тако је причао до саме ноћи а из његове приче је пред очима слушалаца васкрсавао цео живот земље, дуги милиони година кад нас, нити уопште човека, на њој није било. И тако,¹³ у слушању, седи чобанин заспа; дрвеће се сави до самог тла, можда се и њему придрема; птице мало послушаше па и оне,¹⁴ једна по једна,¹⁵ одоше; и бубе се такође разиђоше; јер их као лептира уплаши прича старог камена.

МАЦАН-БРАЦАН

Живели су на крају шуме самохрани старац и мачак, Мацан-Брацан. Старац није имао ни деце ни унучића, па је зато још више волео свог јединог друга мачка. Обојица су била¹ незапамћено стара,² обојица су ујутру много кашљала³ и обојица су волела⁴ да пију млеко и⁵ дуго спавају. Само никад нису спавали у исто време: били су плашљиви као и сви старци те је увек један стражарио кад се другом придрема. И посао су у својој кућици братски делили, Мацан је репом чистио собу а старац ложио ватру; кад старац стави ручак да се кува, мачак пази да не искипи, а кад нешто шије, мачак му увлачи конач у иглу. Легне ли Мацан-Брацан први да спава старац му пева успаванку:

Буји-паји, Мацане,
сад ће ноћ да настане,
⁶ветар ће да дува,
⁷стражу ће да чува:
⁸да не падну громови,
и не струше кров,
да не сврате вукови
кад пођу у лов.

Буји-паји,⁹ Мацане,¹⁰
¹¹сад ће ноћ да настане,
¹²сад ће пасти киша,
¹³успаваће миша
¹⁴на нашем тавану
¹⁵па ће мишић Мацану
¹⁶допаднути шака
¹⁷пре првога мрака.

Слушајући старчево певушење¹⁸ мачак је спокојно спавао, знао је да му се никакво зло не може догодити. А када се он добро испава,¹⁹ спава старац;¹⁹ Мацан легне крај његових ногу, гледа га нетремице и преде:

Спавај мирно, деда,
Мацан тебе не да.

Пређицу ти преде
²⁰од пода до греде,
²¹да месец не смета
²²кад крај куће шета,
²³да те добро²⁴ чува
паука и мува.

А кад јутро сване
²⁵и деда устане
²⁶тад ће добри дека,²⁶
дати²⁷ мачку млека,
даће мачку хлеба
и све што му треба.

Кад старац пође у шуму да купи дрва, остави мачка да чува кућу,²⁸ запове-
див му²⁸ да не излази ма ко га мамио. Маџан се обично²⁹ није плашио да остане
сам, очекивао га је спокојно на прозору до у мрклу ноћ.

Али једног дана тако наиђе крај његове куће лопов. Био је у селу украо пе-
тла, кокош, краву, овцу и пса, таман колико да закући. Само му је још недоста-
јао мачак. Зато се много обрадује угледавши старчевог мачка на прозору па га
стане мамити:

Маџане-Браџане,
³⁰изађи овамо,
³¹да повечерамо.
Донео сам млека
³²теби издалека,
³³из далеке даљине
³⁴донео сам сланине.

Маџан је истина био гладан, јер старца није било код куће цео дан, али ипак
одоли срцу и побеже са прозора. Лопов онда дође код врата па га кроз кључао-
ницу³⁵ стаде звати:

Маџане-Браџане,
³⁶изиђи овамо,
³⁷да повечерамо.
Донео сам шећера,
³⁸биће слатка вечера,
³⁹донео сам меда
⁴⁰и масла са леда.

Мачак се побоја да лопов не провали врата па побеже на таван.⁴⁴ Кад лопов
поче кроз димњак да га мами:

Маџане-Браџане,
⁴²изађи овамо,
⁴³да повечерамо.⁴³

Донео сам лука,
⁴⁴да нам није мука;
⁴⁵паприке и соли –
⁴⁶све што Маџан воли.

А мачак помисли: „Кад ме ниси намамио на млеко и сланину, нећеш ни на лук,“ па се сакри дубоко иза греде⁴⁷ и поче маукати из свег гласа, зовући у помоћ. Утом се баш старац враћао из шуме па чувши да мачак запомаже сети се да га је неко напао и стаде тражити око куће. Лопов у тај час шмугну кроз мрак, али старац ипак стиже да га добро опаучи по леђима.

После овога су се мачак и старац још више волели. Нигде нису ишли један без другог, јер су се бојали да лопов опет не дође. А чега су се бојали то се и десило. Лопов није могао да заборави батину коју је добио по леђима и наговори три разбојника да убију старца. Срећом⁴⁸ мачак их седећи на прозору још изда лека опази где долазе⁴⁹ те старац брзо побегне у шуму, а он их правећи се невешт дочека на вратима и на питање где му је старац⁵⁰ одговори лукаво:

Мијау, он је ту,
скрио⁵¹ се на тавану.

Разбојници јурну на таван и кад старца тамо не нађу стану да вичу на мачка што их је преварио, али он настави да завава траг:

Мијау, он је ту,
скрио⁵² се у подруму.

Разбојници груну у подрум, али старца⁵³ ни тамо не нађу те навале љутито на мачка да им одмах каже истину, а он настави своју шалу:

Са⁵⁴ ђу вам право рећи,
побег⁵⁵ је иза пећи.

Они тада⁵⁶ тамо, али не наставши⁵⁷ ни тамо старца,⁵⁸ потрче на мачка да га туку а он ће опет:

Мој је старац још пре зоре
иза куће, вртић оре.

Наврат-нанос⁵⁹ ускоче разбојници у врт па кад ни тамо не нађу кога су тражили, поваде коље па држи за мачком. Да би их још мало задржао, док старац далеко не одмакне, он им показа бунар:

Послушајте мачка стара,
старац је на дну бунара.

А кад разбојници сиђу у бунар он бежи у шуму за старцем и нађе га у некој пећини. Проживе ту неколико дана а после се опет врате кући. Тамо више није било разбојника, дигли су руке и од старца и од мачка, не желећи да имају икад више с њима посла. А Маџан-Браџан и његов газда од радости се напију млека и легну да спавају.

Птичији тонфилм¹

Алеко преко мора живео је сопственик неког биоскопског предузећа, званни Деда Џон.² Он је имао неколико унучића и мазио их како само може бити. Њима за љубав слао је своје експедиције у најзабаченије пределе, снимио им прашуме где живе дивље звери, снимио им све велике зоолошке вртове, аутомобилске и аеропланске утакмице, чувене светске спортисте и шаљивчине. Све што на овом свету постоји и радује децу, он је њима даровао.

Највише од свих волео је Деда Џон³ своју најмлађу унуку. У част њеног поласка у школу,⁴ реши да створи филм у коме ће птице бити једини глумци и певачи. Зато опреми велику експедицију у Европу да сними живот барских птица⁵, које је његова унука нарочито волела.

О свему томе, разуме се, ништа нису слутиле две Кашичарке⁶ на обалама Саве. Биле су пошле да траже храну својим младунцима. А кад су напуниле рибицама и црвима кашике што су их држале у устима, пођу натраг гнезду.

– Пођимо за овим чудним белим птицама чији кљунови личе на кашике, – повиче неки глас на води⁷ – оне ће нас сигурно одвести у какво занимљиво птичије насеље.

Птице то чују и осврну се, али ништа нису могле рећи једна другој, да не би из кљунова просуле храну што су је носиле за своје младунце, већ појуре што пре кући.

Људи Деда-Џонови нису их,⁸ међутим,⁹ губили из вида па кроз густе обалски шипраг запове према њиховом риту. Оне су заваравале траг: час их је нестало, час су се јављале на сасвим другом крају. Ипак чамац успе да нађе њихово насеље. У густој шуми рита стојало је око сто кашичарки¹⁰ спремајући се да до-ручкују.¹¹ Својим дугим кљуновима, при врху споштеним и проширеним,¹² махале су певајући:

¹³Не требају нама барке,¹³
ми смо птице Кашичарке,
газимо по риту,
по речном кориту,
и онамо и ту.

Не треба нам аероплан,
летимо по цео дан,

до мрклога мрака,
све испод облака.

Не треба нам здела,
бара пуна јела,
јела свакојака,
жабица и рака,
зделица је наша.

Међу осталим угледају и оне две птице које су их ту довеле. Нагнуте над гнездом, храниле су своје младунце, учећи их како да једу:

Кашичице сви у руке!
Сад ће да се доручкује,
и срчите сви без буке,
не сме ништа да се чује.

Слатка рибља чорба ту је,
срчите је у сласт сад!
Само не сме да се чује,
иако вас мори глад.

Скривени у шипрагу,¹⁴ људи су снимали беле дугоноге птице,¹⁵ које нису ни слутиле да ће кроз неколико недеља са биоскопског платна забављати милионе деце на свету,¹⁶ а највише Деда-Џонову унуку. Али време је пролазило и експедиција је пошла даље.¹⁶ На неколико метара¹⁷ наишла је¹⁷ на хор вивака.¹⁸ Поређани по грању,¹⁹ они су гласно звиждали нетремице гледајући у хоровођу вивка,²⁰ који им је крилима давао такт:

Ко ли уме, ко ли зна,
да звиждуће као ја?
Да ли роде²¹ штакаре,
или чапље²² из баре,
и грлата патко²³ ти?
Фи-фи-фи!

Сада²⁴ су се налазили усред²⁵ птичије државе. Сав рит је звонио од њихових гласова: неке су певале, неке довикивале своје младунце, неке се задиркивале. Патке које су из села биле дошле на купање ругале су се чапљама:²⁶

Ала сте ми и ви птице!
На глави вам перјанице,
ноге дуге читав хват,
дуг вам кљун,
дуг вам врат,
крила мала,
закржљала!
Га-га!

Али ни чапље њима нису остајале дужне:

Глуше патке,²⁷
шта ви знате!
Ноге кратке
све имате.

Ноге кратке,
мушки глас.
Ми смо лепше
баш од вас.

Највише се од свега Деда-Ционовим људима свидела трка штркова.²⁸ На дугој зеленој чистини утркивала их се стотина. Први је на место²⁹ стигао штрк, звани Белобрк. Остали су били завидљиви па су га задиркивали:

Ево иде све у трк
стари штрк Белобрк.
Ево иде: трап, трап!
У зубима носи штап.

Други је додао:

Ако вам је чути мило,
у зубима носи шило.

Тада су остали повикали:

Није шило, није, није!
Натега је којом пије.

Пијаница наш је штрк,
пије воду као шмрк.

На суседној пољаници други штркови³⁰ који су себе звали Родама играли су коло певајући:

Коло воде роде³¹
украј тихе воде.

Лево, десно, тамо, амо,
и ми знамо да играмо.

Коловођа цупка,
чизмицама лупка.
Напред, назад, један, два,
коловођа игру зна.

А³² пошто су се наиграле, било је већ вече и прхнуле су изнад рита постајући све мање и мање, сличне голубовима. За њима су се дигле и³³ Чапље и Кашичарке³⁴ и Вивци, тако да се небо белело од њихових крила. Све су пошле да

испрате сунце, које је седало. И Деда-Цонови људи су једва могли ухватити у своје апарате њихову песму:

Сунашце, опет врати се ти!
И ти си птица као и ми.
Птица си крила ватрених;
најлепша ти си од птица свих.
Без тебе тужне увек смо ми,
опет³⁵ нам сутра долети.

Овога дана експедиција није више радила,³⁶ а кад настави посао,¹⁸ ја ћу вам већ испричати.

УКЛЕТА ПТИЦА

Путовао неки младић по тамној ноћи и умор га савлада те се заустави да спава наспред поља. Ноћ је ветровита била и причињавало се да нека невидљива бића око њега час певају, час плачу, час се свађају. Срећом младић није био плашљив и како легне на земљу¹ тако заспи. Око поноћи ветар се утиша и та га² тишина баш после буке пробуди.³ У том часу изнад своје главе он зачује неко чегртање и тужну песму:

Некада сам била птица,
некада сам птица била,
и летела по горама,
и имала моћна крила.

Сад крај мене ветри лете,
лете ветри око мене,
све се некуд журно креће
у крајеве удаљене.

Шета се по небу облак,
по небу се облак шета,
поток јури ко зна куда,
само стојим ја уклета.

И немоћно крилом машем,
машем крилом прикованим,
као⁴ да⁵ некога⁶ зовем
или се од некога⁷ браним.

У тами се није могло видети ко то пева и како је младић још сањив био, песма га опет брзо успава. А ујутру кад се пробуди виде да је преноћио испод старе ветрењаче. Ветра већ више није било и њена крила су све тише махала, а уколико су махала тише, утолико је тише звонила њена песма:

Некада сам била птица,
некада сам птица била...

Дође путнику жао сироте уклете птице па је упита може ли јој чиме помоћи, може ли је ослободити чини у које је упала. Ветрењача замаху радосно крилима и исприча му:

У далекој, у планини,
спава ветар Реткодува,
у дубокој, у пећини,
перце с крила мога чува.

Пре хиљаду дугих лета
отргò ми перо с крила,
зато стојим сад уклето
кò да нисам птица била.

О, путниче, о, мој млади,
иди тамо где он спава,
перце моје ти укради,
избави ме заборава.

Чувши ово младић обећа ветрењачи да ће сигурно наћи Реткодува и украсти му перо. То је лако обећао, јер је сажалив био и желео сваком да помогне, али је ускоро увидео да ће врло тешко наћи тај опасни ветар, што само у хиљаду година једном прохуји између земље и неба. У свету је много планина и пећина и није знао на коју страну да крене.

Тада је још⁸ било пролеће, на све стране су журили ветрови као без главе. Покушао је понеке да заустави и да упита о Реткодуву, али се они нису ни освртали на њега, а неки су му у брзини само добацивали да се не љути, јер имају у пролеће⁹ много посла. Ипак се један од њих, добри ветар Развигор, заустави и посаветује га да једне ноћи дође на врх оближње планине где ветрови обично држе збор¹⁰ па ће штогод можда чути из прикрајка о Реткодуву.

Путник послуша и исте те још ноћи се попе¹¹ на врх планине.¹² Кад¹³ тамо а ветрови играју коло и веселе се. Тад¹⁴ усред весеља¹⁵ један од старих ветрова рече:

– Доста је игре! Сутра рано треба да олистате дрвеће пред Реткодувовом пећином.

На то млади ветри ударе у још бешњу игру певајући:

Пред пећином Реткодува
три дрвета стоје сува:
једно клен,
друго дрен,
треће црн
згурен трн.
Нити листа, нити цвета,
већ хиљаду дугих лета,
суви дрен,
тврди клен,
нити црн
згурен трн.

Обрадује се младић кад ово чује – сад је бар знао како да тражи пећину Реткодува – и настави¹⁶ склоњен иза букве¹⁷ да и даље слуша. – Тада други старац ветар опомену младе ветрове:

– Полако играјте, пробудићете Реткодува¹⁸ па тешко вама, може вас све претворити у камење.

Опет се насмеју млади ветри па запевају:

Од старости¹⁹ већ је глув
наш прадеда Реткодув.
Реткодуву треба три
века док се пробуди.

Сад је младић знао и да Реткодув није далеко, чим су стари ветрови опомињали младе,²⁰ и да је глув па да зато неће бити тешко украсти од њега перо уклете птице. Кроз десет дана збиља наиђе на пећину пред којом су расла три помену-та²¹ дрвета. На прстима прође између њих и увуче се у пећину.²²

Као огромна мешина, провидна и пуна ваздуха, спавао је у полумраку глуви ветар. Свуд околу њега дрхтао је паучина, коју су толико векова пауци испредали сматрајући га сигурно за покојника. Много мртвих²³ мува и других буба, сламки и сувих листова, стајало је уплетено у те паукове мреже. И нигде једног јединог пера.

Несрећни младић већ није знао шта да ради, кад угледа да Реткодуву иза увета стоји забодено перо. Младићу дође то смешно, јер тако је некад његов стари учитељ забадао за уво све чиме пише. Ипак се уздржа од смеха, брзо раскиде паучину, шчепа перо па изјури напоље.

Иако је ветрењача била далеко, за три дана до ње стиже. Тада задену перо за њено дрвено крило и у том часу она поново постаде²⁴ црна птица, каква је пре хиљаду година била, па захваливши младићу вину се под облаке.

А шта је после са њом било бог²⁵ једини зна.

ЖАПЦИ ХАРМОНИКАШИ

Живела у виру два жапца хармоникаша. Не би се могло рећи да су били нарочито лепо: имали су буљаве очи, велика уста, приличан трбух, ножице криве; али то се није примећивало, јер су били велики шаљивци и добри свирачи. Они су својом песмом успављивали траву покрај реке, њиву па и шумицу кад се птице уморе од певања. И што је још чудније: тако су лепо свирали да су знали да успавају и роду која је живела недалеко у рити. Што јест јест: она је волела да прогута по коју жабу, није била нешто нарочито племенита; али то никад није чинила кад су жапци хармоникаши свирали. Била је необично музикална. Често се дешавало да гладна пође у лов на вир па кад зачује њих да свирају, прође је глад и заигра кроз ливаду. Дешавало се и то да их сретне понекад на путу замишљене, без хармонике,¹ и да им никакво зло не учини – толико их је ценила. Зато се они реше да и њу зовну на жабље весеље² које су једне недеље приредили на виру. Ова смелост се није много свидела осталим жабама, срце им је побегло у пете; али су наши жапци хармоникаши ипак смело пошли да је позову. То је баш предвече³ било, рода⁴ се шетала ливадам желећи да их чује и обрадова се кад почеше:

Кре-ке-ке,
жабице,
све идуће недељице
опашите⁵ кецељице,
дођите на вир,
биће жабљи пир.
Ви балавци,
пуноглавци
прикачите сви репове,
помећите капе нове,
дођите на вир,
биће жабљи пир.

И ви роде⁶
украј воде,
чизмице на шнир
па брзо на вир.

Скакаћемо,
цакаћемо,
правићемо шале многе,
играћемо на две ноге.
Дођите на вир,
биће жабли пир.

Само знајте,
обећајте,
да нећете бити гладне
и гутати жапце јадне,
па одмах на вир⁷
биће жабли пир.

Ово су жапци толико лепо отпевали, да је рода одмах на све пристала и дала реч да ће сита доћи на весеље.

До недеље су била остала још два-три дана и жабе су, кад су чуле да ће рода збиља доћи и да је обећала да их неће дирати, сазвале веће да реше чиме да је забаве. Неке су хтеле да се приреди позориште, неке скакачке утакмице, неке хорско певање а жапци хармоникаши⁸ су предложили⁸ да они смисле смешне песмице и отпевају их у част гошће, на што је цео збор пристао.

⁹У недељу увече¹⁰ кад је рода села на почасно место, свирачи су се дубоко пред њом поклонили и упитали:

– Смето ли отпевати, родо, три смешне песмице о теби и жабама?

Она је достојанствено одобрила климањем главе.

После овога је први свирач запевао пратећи се хармоником:

Наша рода, осим света,
на једној се нози шета.

Благо њој,
брате мој!

А на овом свету све
бар ножице има две

и стонога сто,
хо-хо-хо-хо!

После овога је прихватио други:

Кад је једна, што је танка,
тра-ла-ра-ла, кô свирала?

Кад је једна, што је боса
и што гази где је роса?

Кад су ово чуле жабе, крв им се следила у жилама: мислиле су рода ће их све одмах прогутати:¹¹ али се она грохотом насмеја и замоли свираче да отпевају¹² другу песму. И један од жабица одмах је почео:

Села рода да се воза,
да се воза, у нов чун,
дун-дун-дун.

Прекрстила дуге ноге,
отворила кљун,
дун-дун-дун.

На то други надовеза:

У вир бућну жабац мали
па у воду роду свали,
преврте јој чун,
дун-дун-дун.
Кроз грање се месец смеје,
смеје месец пун,
дун-дун-дун.

Опет су се жабице препале и већ хтеле да беже али је рода постала још расположенија и замолила жапце да отпевају и трећу песму, обећавши да никад неће прогутати ниједну жабу из тог¹³ вира. Жапци су тада још храбрије наставили:

Решила се жаба стара
да нам роду ишамара.
Решила се да је чека,
кад се јави издалека,
пљунула у длан,
али узаман.

Кад је рода близу дошла,
жаба храбро на њу пошла.

Али зле је била среће:
роде су од жаба веће.

Жаба узаман
пљунула у длан.

Отпевавши и ову песму жапци су се опет¹⁴ поклонили пред гошћом очекујући шта ће им рећи. А она их задовољно кљуцну у леђа и обећа поново да никад неће дирати жабе из њиног вира и остаде цело вече да се с њима весели. Мислим да је своје обећање одржала.

ЦРВЕНА КРЕСТИЦА И ЗЕЛЕНИ РЕПИЋ

Када је Црвеној Крестици и Зеленом Репићу умро газда код кога су се родили и одрасли, остану они без икога свога и пођу по свету да траже како ће живети. Црвена Крестица је¹ врло вредно пиле била² као и њен брат. Умела је крилцима да брише прашину и да у граху одваја покварена зрна од здравих. Петлић је знао да чува кућу и својом песмом је веселио газду. А газда је њих пазио, из своје шаке их хранио, и зато им је још теже било кад су га изгубили.

Пошли су дакле по свету да траже где ће живети. Брат је високо држао свој репић а сестра своју крестицу, јер првих дана нису ни били много забринути, пошто су успут налазили зрна и мрва и време је суво било па су лако ноћивали онде где их затекне мрак. А после је наједном настало хладно и хране се пољем није могло наћи. Стезали су сиротани крила око себе, да не назебу и увијали ножице сламкама, да им не би промрзле. Сеоске куће су притом биле толико ретке, целог³ дана би само на по једну наишли, а и свет није имао срца за њих.

Потуцајући се од села до села наиђу једном на колибу у брду. Пред њом је седела старица и требала грах. Зелени Репић се обрадова па рече сестри:

– Ова бака ће нас примити сигурно. Требаће неко да јој помаже у послу, већ је врло стара.

И онда, да би на себе и сестру обратио пажњу, запева што је гласније могао:

Моја сестрица,
Црвена Крестица,
бело у коси
перо носи,
чиста је сва.
Тра-ла-ла-ла!

Моја сестрица,
Црвена Крестица,
крилом са пода
мете прах,
маленим кљуном
треби грах,

вредна је сва.
Тра-ла-ла-ла!

Старица остави посао па одмеривши обоје рече:

– Црвену Крестицу примам, да ми помаже грах требити и собу чистити, јер сам већ стара; али ми ти не требаш, и без петла се будим и сувише⁴ рано.

А Црвена Крестица кроз плач одговори:

– Кад не можеш да примиш и мога брата, не могу ни ја да останем.

Рекавши то наставе пут. После пола дана наиђу на другу колибу. Пред њом на клупи дремао је старац. Око њега на сав глас дрекале су вране. Тада Црвена Крестица рече брату:

– Старац ће нас сигурно примити, треба ујутру неко да га буди, и собу да му чисти, јер, види се, жене нема.

Па, да би обратила пажњу старчеву, умиљато стаде да хвали брата:

Мој верни братић,
Зелени Репић.
бос је и го.
Божји дан цео
није ми јео.
Ко-ко-ко-ко!

Мој верни братић,
Зелени Репић,
песама сто
да пева зна,
кажем вам ја.
Ко-ко-ко-ко!

Трже се старац, одмери их и рече:

– Зеленог Репића ћу примити, треба ми неко да ме ујутру буди, а ти ми ни за шта ниси.

Зелени Репић му на то кроз сузе одврати:

– Кад нећеш да примиш и моју сестру, нећу ни ја да останем.

Па рекавши ово наставе опет гладни пут. А ноћ се у тај час била спустила страшна, ветар је лудо дувао пољем односећи им паперје са уздрхталог тела. Чинило им се да их одасвуд вребају непријатељи па уплашено запијучу трчећи кроз помрчину:

Широм белог
иду света
два пилета,
сирочета.

Никог нема
да их чува,
а ноћ пала,
ветар дува.

Ноћ је пала
пуна мрака,
у шуми су
два курјака.
Два курјака,
два медведа.
Из мрака их
баук гледа.

А крај пута
лија лута
па их чека
да прогута.

Тако су тужно пијукали и у великом страху провели ноћ и јутро их нађе код плота покисле и озебле. Од хладноће и умора нису ништа око себе видели. И можда би ту и угинули, да не наиђе чобанин те их стави у торбу и однесе кући.

– Сад нећете више бити сами, рече својој деци предајући им Зеленог Репића и његову сестру, спокојно ћу ићи на свој посао. Целог тога дана био је чобанин срећан због свог доброг дела. А одмах сутрадан добро му се поче⁵ враћати. Лежећи још у постељи чу где Црвена Крестича пијуче по соби:

Спавај јоште,
драго дете,
Крестича ти
собу мете.

Крилом мете,
репом брише,
сва ће чиста
да мирише.

Чобанинова девојчица отвори једно око, како то деца обично умеју па га опет задовољно затвори кад виде да Крестича ради посао који је иначе она морала свршавати откако јој је мати умрла. А пиле је и даље по кући пословало певајући:⁶

Око куће
ветар пири,
Крестича ће
да распири,

на огњишту
пуно жара,
да се дете
не замара.

Крестича ће,
без предаха,

да за ручак
скува граха.

Па ћемо сви
бити сити.
Мирно, дете,
можеш снамити.

За то време је Зелени Репић забављао чобаниновог малог сина који се био пробудио и почео да плаче. Репићем га је дирао по носу, шепурио крила правећи се смешан и задиркивао га:

Плачи, плачи,
бићеш јачи;
бићеш као
и ја леп,
нићи ће ти
зелен реп,
мали репић зелени,
као што је на мени.

А дете је тад почело да се смеје и појурило за петлићем да га ухвати. И чобанин је онда спокојно отишао на свој посао, знао је да му децу нико неће боље чувати него њих двоје.

Овде се прича свршава, а кад бих хтела да је наставим, била би још лепша.

ОРАШЧИЋИ-ПАЛЧИЋИ

Седело је једном неколико пастира под орахом. Једни су чистили пасуљ да справе од њега чорбу за ручак, други су ложили ватру и удешавали место где ће поставити лонац, а двојица су тресли орахе, скидали са њих горњу зелену кошуљицу и скупљали их у торбу. Тај орах није дотле рађао и чобани су у чуду посматрали како му је први род крупан и тежак. Кад је већ торба била пуна, примете они како из ње један бео велики орах искочи и откотрља се чак до јарка, а за њим их побеже још неколико.

Чобани се радознало окупе око торбе. Један рече:

– Сигурно смо препунили, па се пресипају.

Други се нашали:

– Можда је земљотрес, па их изгони из торбе.

Трећи предложи:

– Завежите торбу, па да видимо шта ће бити.

Најмлађи пастир послуша друга и завеза је, али су се ораси у њој преметали, тискали, звецкали, те се пастири који се често ни вукова не плаше уплашише. Утом¹ се из торбе чули гласови:

Пастири, пастири,
зашто вас је страх?
Пустите нас да вам
очистимо грах.

Тек сада се дечаци препадну па се поизмакну даље, договарајући се шта да чине са тим необичним орасима. Али што су се они више измицали, гласови су постајали све јачи:

Пастири, пастири,
одрешите торбу.
Ми ћемо вам помоћи
да скувате чорбу.

Онда најмлађе пастирче, које је завезало торбу, рече храбрећи остале:

– Шта сте се препали! Ја сам је завезао, ја ћу је и одрешити. Не могу нам ништа, па нека су у њима и сами ђаволи.

Рекавши то одреши торбу и просу орахе на траву. А они се стану котрљати и скакутати, певајући гласно:

Пустите нас из љуске,
из оклопа клета,
и нама се по пољу
и планини шета.

Кад то чу најмлађе пастирче, рече друговима:

– Морамо их пустити јаднике, па ко су да су. Помислите како би нама било да нас неко затвори у љуску од ораха.

Остали су само ћутали, бојали су се да из ораха не изађу² ђаволи или каква друга напаст. Али мало пастирче³ не питајући их више⁴ узе први орах који му дође под руку и разби га каменом, а из њега искочи човечуљак мали као палац, огрнут зеленом доламицом, и поне се пастиру⁵ на раме. Кад су други видели како се невина, смешна створења крију у орасима и они се даду на посао. Зачас је цела торба ораха била разбијена и изашло⁶ из ње читаво коло орашчића-палчића. Прво су се поиграли по трavi, испрескакали се и испревртали преко главе, па се сетили и свога обећања. Поседали брзо око шачице граха, очистили је, ставили у лонац да се кува. Видећи да се ватра утишала сто орашчића-палчића појури у шуму да донесе иверја, и врати се сваки са по две иверчице. Огањ је зачас опет букнуо и почела чорба да се кува. Свршивши посао малишани су наставили игру, весело подврискујући. Најзад су као врапци поскакали на гране ораха да се мало одморе. Тада их пастирче, желећи да сазна ко их је затворио у љуске од ораха, упита:

– Реците ми, орашчићи-палчићи, где сте били пре него што сте се нашли у својим кавезима?

Малишани се и сад песмом одазваше, јер су једино тако умели да говоре:

Под земљом смо лутали
већ векова пет,
пре него⁷ што опет смо
угледали свет.

Али пастирчету ни ово није било довољно⁸ па је даље питало:

– Реците ми, орашчићи-палчићи, како сте утонули у земљу?

Опет је хор малишана са гране одговорио:

Земљотрес је прогут’о
наш малени град,
наша села и шуме
и наш цветни сад.

– А после шта је било? – нестрпљиво упале пастирче.

Кроз стабло смо ораха
стазе прокопали,
и до плода допрли
јер смо тако мали.

Отпевавши последњи стих, орашчићи-палчићи поскачу са грана и уредивши се као војска одмарширају весело у планину. О свом животу и пореклу нису хтели више ништа да кажу, само су полазећи рекли пастирчету да их увек, ако буде у нужди, позове.

А оно је тако и чинило. Кад му се загубе овце викне само: „Где сте орашчићи-палчићи?“ а они долете с прутовима и зачас пронађу погубљено стадо. Кад му⁹ треба да¹⁰ наложи¹¹ ватру, њих се само сети, а они, сваки са иверком испод пазуха, дотрче и наложе.¹² А кад је¹³ мали чобанин¹³ остарио¹⁴ и стекао унучиће, орашчићи-палчићи су их забављали: љуљали их и певали им, да не плачу.

Тако се мали народ одужио пастирчету што се некад прво смиловало на њега и пустило га из љуске на слободу.

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

Устаде једног јутра медвед Дундо врло рано. Отрча брзо на поток и огледа се у виру. Вероватно је био задовољан својом сликом, јер се гласно насмејао и отрча у шуму певајући:

У медведа Дунда
велика¹ бунда,
стаје² сувог злата,
хиљаду дуката.

Четири шубаре
вреде³ силне паре,
а чизме дубоке
тешке до три оке.

Сва ће чарна шума
сићи за њим с ума:
веверица лепа,
лија дугог репа.

Тако певајући нађе се у крају где су живеле лисице. Изађе пред њега стара лија па га запита што је тако весео и откуд је залутао у њен крај, а Дундо се поклони до земље па рече:

Паметнице, лијо,
дај ми своју кћер,
ја сам најснажнија
у планини звер:
рука ми је буздован,
брдо су ми леђа;
у часу ћу смрвити
сваког ко је вређа.

А стара лија се лукаво насмеши па одговори:⁴

Све је лепо,
све је красно,

ал' си, медо,
стиг'о касно:
ћерка ми се мала
прекјуче удала
за суседа свога
лисца репатога.

Сиротом меди било је у првом тренутку врло тешко, али се брзо утеши мислећи: „И боље што се већ⁵ удала; нисам ваљда луд да се женим таквом дугорепатом⁶ зверком.“ И на ум му паде да његов сусед зец има врло умиљату кћер па пође да њу⁷ проси. Зец је окопавао купус и није ни приметио медведа кад је наишао. Угледавши га онако веселог зачуђено упита којим добром је дошао. Медо се и пред њим поклони па рече:

Сусед-зече, чуј ме сад:
с твојом ћерком ја сам рад
да се оженим,
с тобом ородим.

Зец баци мотику којом је окопавао купус па пљесну рукама:

Баш си чудан, медо, створ:
сав си трунтав,
сав си спор,⁸
као да сто кила носиш,
а зечеву ћерку просиш.

Уздахну Дундо кад ово чу, али се опет брзо утеши говорећи сам себи: „Луд сам и био што сам просио кћер брзоног старца; и она сигурно воли много да трчи па бих могао уз њу негде врат сломити.“ Па се сети да крезуби вук има јединицу, те пође да њу затражи. Вука затече где се пред кућом сунча па га ослови:

Стриче-вуче,
кћер ми дај!
Ако нећеш
добро знај
напашће те
сав наш род.

А вук немарно зевну па одговори:

Моја кћерка⁹ не гледа
веселака медведа.
Медвед зими спава
отекне му глава,
медовину пије
од мраза се крије.

А ми смо вуци-халауци,
храбра срца, зуба љута,

свако нам се склања с пута;
не пијемо никад меда,
нити се бојимо снега,
нити се бојимо леда.

Дунду је најтеже било што га је вук одбио, али стеже срце и помисли: „Шта ће мени вукова јединица. Морао бих сваки дан да слушам приче о вучјем јунаштву.“ Утом скочи с дрвета веверица. Била је сјајне длаке и окретна па се меди много свиде, те ја заустави:

Веверице лепа
удај се за мене,
бићемо леп пар;
крушчице медене
даћу ти на дар.

Али она готово и не застаде, само му у пролазу добаци:

Пођи збогом, медведе,
веверице не једу
медених крушака;
лешником се хране
са зелене гране.

Шта ће, куд ће, пође медвед даље гунђајући у себи: „Нисам ни луд да се женом веверицом, морао бих овако велики по цео дан скакати по дрвећу.“ Утом наиђе на ласицу па јој рече што је могао умиљатије:

Ласице малена,
буди моја жена!
Носићу те на длану
кроз зелену пољану.
Играћу ти коло
сваки божји дан.¹⁰
Узбраћу ти цвет
још неузбран.¹¹

Ласица га погледа зачуђено па му одврати:

Ти си, драги медо, слеп:
¹²храпав имаш глас,
трапав имаш стас;
а ласу малену
хтео би за жену.

Помисли медвед постиђено: „Тако ми и треба. Уместо да запросим своју суседу медведицу, обраћам се разним уображеним палчицама“, и наже натраг кући колико га ноге носе. Кад тамо а медведица седи пред својом пећином и педи мед. Дундо јој се обрати ласкајући:

Суседице медведице,
удај се за мене!
Слушаћемо птице
сред горе зелене.
Ићи ћемо свуда
заједно у лов.
Створићемо себи
испод букве кров.

Његова суседица није ништа боље ни очекивала па брзо остави посао и
потрча му у сусрет певајући:

У медведа Дунда
повелика бунда,
стаје¹³ сувог злата
хиљаду дуката.

И после су дуго живели срећни и задовољни.

СУНЧЕВ БРАТ

Око поноћи је настала велика живост у продавници часовника у главној улици. И велики и мали часовници као да су почели гласније куцати: чинило се да међу негде мајушне, скривене воденице, да милиони свилених буба једу дудов лист. На улици у то време није никога било, па се зато куцање¹ часовника тако јасно чуло. Најзад је у поноћ највећи од њих, звани Сунчев Брат, откуцао својим металним срцем двадесет и четири пута. Поноћ је свечан час у животу часовника, зато тада сви заједно, и велики и мали, отпеваше своју химну² коју је смислио Сунчев Брат:

Кад на земљи
заспе сви,
и онда смо
будни ми.

Ако на свет
дође ко,
први знамо
ми за то.

И у вечност
пође ли,
објавимо
прво ми.

Глас хоровађе, Сунчевог Брата, издавао се³ међу осталим гласовима јасан и висок. Клатно његово слично сунцу, светло и огромно, нихало се тамо-амо као дете у колевци, а око му је личило на око каквог дива. Он је у ствари и био див, протезао се од пода до таванице, и сви његови другови према њему се чинили сићушни као најситније звезде према сунцу.

– Ко је тај огромни господин? – упита пискавим гласом неки дошљак, мали ручни часовник, свога суседа.

А Сунчев Брат је имао добар слух па му кроз смех одговори:

Ја сам стари,
мудри сат,

мене зову
Сунчев Брат.

Ја сам будан
ноћ и дан,
јоште не знам
шта је сан.

Као брат мој
по ваздан
мерим време,
ноћ и дан.

После овога сви часовници замоле Сунчевог Брата да их мало позабави:

Мудри сате,
Сунчев Брате,
причај што!
Причај шта
на земљи ради⁴
сада ко!⁵

Замисли се једнооки див па им исприча шта се по Азији ради док је код нас ноћ.

Тика-така-так!
Преко Црног Мора,
у Азији чак,
ускоро ће зора.

Кинези су, знај,
већ попили чај.
У земљи Јапана
као усред дана
трка је и вика.
Тика-така-тика!

Сунчев Брат је мислио да ће ово бити доста, али остали заграје:
– Кажи нам како је сад на острвима азијским!
Једнооки див, шта ће куд ће, настави:

На острву Јави
данак се већ плави,
и учитељ сео,
рачун отпочео,
пропитује ђака.
Тика-така-така!

Али свуд је исти
мали дечји свет,

ђак очице буљи,
не зна: пет и пет.

И у целом свету
учитељ је љут,
скочи иза стола
па подиже прут.

Али запиткивању није било краја. Сироти Сунчев Брат морао је да исприча шта се ради на свима азијским острвима. Његовим друговима се нарочито свидело кад је говорио о Борнеу:

Зелени Борнео
од сунца је врео,
и мајмунски род
већ је будан цео,
по гранама скаче,
тражи какав плод.

И таман је хтео мало да се одмори а они повичу:

– А у Аустралији причај шта се ради!

Срећом је стари часовник знао шта у сваком куту земље бива па им је задовољио радозналост:

То не знате зар?
Сад су змијски цар
и зли његов брат
објавили рат
једноме зверињу
из Аустралије.
И сада све змије
путују у бој,
и отровне стреле
собом су понеле.
А изнад прашума
пече сунца зрака.
Тика-така-така!

После овога је дошла на ред Америка. Огромно око Сунчевог Брата се радосно сјајило, чинило се да оног тренутка јасно види све о чему говори:

Сад у Америци
подне се већ сјаји,
од врућине страшно
вичу папагаји.

Кроз пољане жури
лудо брзи воз,

у часу ће прећи
Америку скроз.

Машинама људи
по пољима ору,
машинама сеју,
њима секу гору.

Најзад није ни чекао да га питају о Африци, већ им је тајанственим гласом представио⁶ њену слику у ноћи:

У прашуми дубокој
слонови воде коло сад,
коловођа, слонић млад,
обукао капут жут,
испред свију крчи пут.

У прашуми дубокој
пошао у шетњу лав
и повео чопор сав,
пролама се њина рика.
Така-тика!

Камила кроз пусту мили,
хрчу⁷ гласно крокодили,
месећ све то⁸ слика.
Така-тика-тика!⁹

После овога су почели сви тихо, тихо куцкати, као да размишљају о ономе што им је испричао Сунчев Брат. Тако нису ни приметили кад је свануло и велики прозор излога се заплавио. Из снова их је тргао глас часовника пред вратима:
– Прените се! Дан је већ на крововима, сад ће ући и код вас.

МРАК У ШКОЛИ

Суботом после подне прваци су имали врло тежак распоред: читање, писање па веронауку. Писање су сматрали скоро за најтеже. Перо мораш држати правилно, десну руку положити на клупу, леву спустити уза се; не смеш много умакати, не смеш покормачити. Па ни читање није било лако. Слова су личила једно на друго, играла пред очима и тако се тешко срицала. Зато су деца прижељкивала увек да се штогод необично деси па да иду кући.

Тако је и прошле суботе било. У дворишту је сијало меко октобарско сунце, жуто лишће се весело играло двориштем. Већ је двадесет минута¹ било пред почетак првог часа, а учитељ првог разреда никако да дође. Малишанима то уосталом и није било тако непријатно. Они се чак похватају у коло и запевају сложено:

Баш би добро било,
добро било баш,
да не дође данас
учитељчић наш.

Да не дође учитељ,
свак би од нас² волео,
да нам поздрав пошаље
како се разболео;

како га је мало
заболело грло.
Свак би од нас³ волео,⁴
волео би врло.

Да, али на врата⁵ учитељ баш тада уђе у двориште и зачуђено заста кад чу шта малишани певају. Срећом био је добар, а и по искуству знао да деца не желе⁶ зло, него би хтела да себе који час ослободе школе. Да их не би постидео, и он се с њима ухвати у коло и тако још једном заједно отпевају ту песму и оду на час.

Зачудо је читање тога дана било необично лако. Деца су ваљда боље пазила, а и учитељ је с више стрпљења исправљао погрешке. Па ипак пред крај⁷ часа малишани се заморе и стану опет желети да се штогод деси што ће им прекинути

рад. Могао би, на пример,⁸ да се промени распоред па да имају два часа гимнастике, или да их учитељ поведе у зверињак или да се сијалице покваре па да буде мрак. Ово им се нарочито свиде и⁹ на идућем одмору почну прижељкивати:

Баш би лепо било
сијалице да се
наједном погасе.

Глава нам је пуна,
знања нам је сита,
нека дође мрак.
Не може се више,
не може да чита.

Баш би добро било
сијалице све
да сад прегоре.

Руке су нам уморне,
писали смо сувише,
нека падне мрак.
Не може се више,
не може да пише.

Чуо је ово мрак што живи у гудури па се много обрадовао што га деца тако воле. Његова многобројна¹⁰ деца још су тврдо спавала по својим јамама и пећинама, јер су целе ноћи била будна. Мрак узе прут, зађе кроз гудуру па додирујући их сасвим лако избуди их. Са свих страна покуљају мракова деца, слична мехурима и слепим мишевима. Била су нерасположена и љута што их је отац разбудио пре времена. Без обзира на то он им строго заповеди:

Хватајте се, мрази,
за руке, за крила,
поведите кола.
Тамо у даљини
она кућа бела
основна је школа.

Чујем већ од подне
вичу нас и зову
да дођемо ђаци.

За руке, за крила,
нека буду мрачни
собе и сокаци.

Деца се похватају за крила па као црни рој прхну према школи. Али како тамо приспеју, сијалице се упале, те ђацима није много вредело што је мрак до школе стигао. Гледали су његово црно лице како вири кроз прозор, његов тавни

прст како лупка да му се отвори, али светлост је у учионици бљештала¹¹ и морало је и даље да се пише. Тада се мрак сети шта треба да уради. Поне се брзо на таван и пресече електричну жицу па како је пресече заповеди својој деци:

Хватајте се чврсто
за руке, за крила,
да би школа цела
што мрачнија била.

Јуришајмо сви
сада лаким скоком,
нека се не види
¹²ни прста¹² пред оком.

У тај час цела школа поста мрачна као пећина. И не само школа већ и двориште и околне улице. Зидови учионице првог разреда беху тако црни, да се није распознавало где стоји табла. Није се могло у тој тами видети ни где је учитељ. Малишани се тада престраве. Јесте, звали су мрак, али нису знали да је толико црн и страشان. Волели би сад да три године без престанка пишу, само да мрак оде из учионице. Смеђи дечак из прве клупе заплака:

Учитељу, јао,
мрак је страشان пао.
Из шуме ће сада
дојурити вуци,
с тавана ће црни
слетети бауци,
из руна ће својих
излетети миши.

А девојчица из друге клупе зајеца:

Учитељу, јао,
кад би ми прст дао,
кад би сада¹³ близу
украј мене стао,
кад би причом хтео
да забављаш нас,
да у густом мраку
твој чујемо глас.

Засмеја се из свег грла добри, стари учитељ, па им поче причати нешто весело. Од његовог гласа у учионици постајаше светлије и малишане мало-помало страх прође. И тако је то све трајало док мајстор није опет завезао електричне жице на тавану и светлост се опет упалила. А тада је већ било време да иду кућама.

ДЕЧЈА СОБА

ДЕЧЈА СОБА

Имали неки људи два дечака и две девојчице који су им задавали много брига: имали су шта да једу, а нису хтели јести; и имали су на шта да легну, а нису никад хтели на време спавати. Друга, суседска деца су штркљала као кукуруз из воде и руменела се,¹ а ови малишани су бивали све блеђи и као да су се, уместо да расту, с дана на дан смањивали. Што год би им мати укувала, налазили би му мане: или би било преслатко, или пресладо или тврдо. А кад би дошло време спавању, по читав час их је требало јурити па да пођу у кревет.

Дочује за ову размажену децу неки патуљак што је тада био с путујућим циркусом у том граду па му буде жао, јер је предвиђао каква судбина чека такву децу. Зато не буде лењ² већ узме одсуство³ неколико дана, па оде у шуму где су живели његови рођаци,⁴ други патуљци,⁵ и исприча им о размаженој деци замоливши их да је спасу.

Једног вечера убрзо после тога родитељи по обичају одведу дечицу на спавање и сачекају да је⁶ сан ухвати па⁷ изађу на прстима из собе. Деца су се,⁸ међутим,⁹ претварала да су заспала, па после неколико часова¹⁰ поскачу из постеље¹¹ и стану се играти жмурке.¹² Утом се у соби створи неки човечуљак седе браде па ухвати једног од дечака за руку рекавши:

Не хтеднеш ли
спавати,
остаћеш патуљак,
мален човечуљак
и кад будеш стар.
Биће као сламке
ручице ти танке,
ножице малене,¹³
биће к'о у мене
и кад будеш стар.

Деца се радознано окупе око тога мајушног старца, а он настави:

Једном сам вам и¹⁴ ја
био двапут већи
него што сам сад.

Ко¹⁵ ви,¹⁶ ни ја тад
нисам хтео јести,
нисам хтео лећи,
и постанем мален
као што сам сад.

Деца су га једно време зачуђено гледала па се полако стану враћати у своје постеле. Старчић још мало постоји па га наједном нестане¹⁷ као да је у земљу пропао. Малишани¹⁸ брзо после тога¹⁸ поспе,¹⁹ јер се нису по постелима вртили ни разговарали.

Сутрадан,²⁰ кад би време ручку и кад мати, љута што деца изволевају, изађе²¹ из трпезарије, појави се опет исти седи човечуљак и стаде причати:

Јести ни ја нисам хтео,
пасуљ²² ми је био врео,
спанаћ ми је био љут,
купус ми је био слан,
а кељ опет одвећ жут.
Радио је сваки дан
мамин прут,
кржљао сам сваки дан.

Деца га опет опколе, а он настави да саветује:

Када не би јеле,
и травке би свеле,
свели би кромпири.
Ручају и мрави,
ручају и пчеле
и бели лептири,
и бубе за ручак
баш су сада селе.

После овога човечуљка нестане,²³ а деца се врате за сто и поједу до последње мрвице.

Неколико су дана тако била послушна, а после почне иста песма: опет стану да скачу из постеља кад родитељи изађу и да налазе мане јелу. Зато се опет јави нови човечуљак и,²⁴ загрливши једног од дечака,²⁵ рече му:

Не хтеднеш ли
спавати,
претворићеш ти се
једном из дечака
у малено зрно
проса или мака.

А после приђе девојчицама па им узе говорити:

Нећете ли
спавати,

претворићете се
ви из девојчица
у сноп чиодица.

Утом упаде однекуд у собу читава чета малих људи, похвата се у коло и под-
скакујући²⁶ око деце,²⁷ запева:

Ми смо криви што смо мали,
никад нисмо ми заспали
док нас нису пред сан тукли.
Ми смо криви што смо суви,
²⁸чини́ли смо ми се²⁸ глуви
кад су нас на ручак звали.

Ми смо криви што смо мали,
ми смо били неваљали,
па смо сад патуљци
ситни човечуљи.

Малишани се сада озбиљно уплаше да не остану целог живота мали, па,
како је већ ноћ била, појуре на спавање. Да би им сан што боље утврдили, па-
туљци се окупе око њихових узглавља, па својим благим старачким гласом за-
шуморише:²⁹

У сну расту брда,
планине и реке,
у сну небо расте
и шуме далеке.

У сну расту звери,
у сну лептир расте,
у сну расту врапци
и малене ласте.

У сну расту звезде
и цвеће и трава,
и детенце расте
када слатко спава.³⁰

Да ли су патуљци после овога отишли или су још остали у дечјој соби³¹ бог³²
би знао, тек једном се дечаку учини како га они вуку за ноге и руке говорећи:

Вуцимо га за ножице,
вуцимо за ручице
нека нам порасте,
нек³³ нам буде леп.
Вукли смо за крила
сенице и ласте
и зеца за реп.

Девојчици³⁴ се опет причини како их вуку за носиће шалећи се:

Вуцимо их за прстиће,
вуцимо их за носиће,
нека нам порасту.
Ходали смо кроз росицу
и вукли смо за косицу
цветове и траву.

Патуљци су похађали ове размажене малишане све док их нису поправили. Кроз годину дана они су јели већ све што се изнесе на сто и сами једва чекали да иду на спавање. Зато, разуме се, на велику радост родитеља и патуљака,³⁴ свако од деце порасте за три подланице и зарумени се као и остала добра деца.

БАКА НА САЈМУ

Далеко су унучићи испратили баку и кравицу, чак до сеоског раскршћа. Тешко им је било растати се од баке и један једини дан, а још теже од кравице, јер су знали да је неће никад више видети: бака ју је гонила на сајам у оближњи град да је прода. Једина им је утеха била што је бака обећала да ће им за новце добивене за кравицу купити нешто лепо на сајму. На раскршћу бака је застала, унучићи јој, по сеоском обичају, пољубили руку, кравица мукнула тужно неколико пута и пошла низ излокани сеоски пут застајкујући узгред да ишчупа који стручак траве око јарка. Кад су већ стигле до савијутка, деца им довикну:

Бако, не заборави,
кад продаш кравицу,
купи нам какву
лепу справицу!

Затим су се деца полако вратила кући, пошто су још једном с брда угледала путнице како замичу у шуму. Старица се још једном осврнула, махнула руком, па такла краву врхом танког врбовог прута, да би је опоменула да треба журити.

Кад су стигле на сајам, тамо је већ било доста и других сељака са својом говеди, која је нешто, нејасно људима, међу собом разговарала. Сточарски трговци су ишли од једног до другог говечета, лупкали свако руком по бедрима и забринуто одбројавали сељацима новац. Бакина кравица, истина, није била угојена, али се и за њу ускоро нађе купац, јер је сирота старица даде испод цене, само да би је продала. При растанку је загрли око врата, као да је људски створ, и ко зна колико би тако остала¹ да нестрпљиви купац сурово не отрже живинче,² сматрајући да је старица,³ продавши га,⁴ изгубила и право да га се више дотиче. Како је на тргу гужва била велика, она их затим брзо изгуби из вида и пође да купује ствари због којих је краву морала продати.

Купивши потребе за кућу,⁵ пође с торбом на леђима по тргу, да потражи што и за децу. Воскари су нудили шарена срца од колача, баштовани лубенице, али то се могло купити и на црквеном сеоском сабору, те она пође да нађе што лепше, чврсто држећи рубац у који је завезала била остатак новца. Око стрелишта се четили младићи и пуцали у неке црне кругове. На другом крају је свет натицао котурове на боце с кракером. Ништа се ту није могло наћи за децу.

Утом доле на дну сајмишта спази она где се деца чете око неке шарене шатре. Неки сув човек викао је промуклим гласом:

Ходите, децо, ходите, ђаци,
овде се продају лутке, пајаци,
још ћете наћи алву, бомбоне,
пушчице, балоне.
Све ћете наћи, децо, код мене.

Старица се примаче шатри око које је лепршало безброј неких лаганих лопти свих боја. Никад у животу тако нешто није видела па и она као дете задивљено стаде крај те продавнице. Човек је међутим настављао да нуди:

Балони, балони, гле, како се црвене,
жуте и плаве;
гле, како расту већи од главе,
гле, како лете к'о авиони.
Балони, балони!

Притом је узимао неке врећице и дувао у њих док не би нарасле као мехови, те их вешао о танком концу да лепршају око шатре. Угледавши како их старица задивљено мотри, погоди њену жељу, па на њене очи надува један жут балон говорећи:

Ево, ево, балон, бако,
понеси га за унуке.
Надува се врло лако,
ето, тако, без по муке.

Бака узме и тај и још један исте боје, да се унучићи не би свађали, плативши их, разуме се, много скупље него остали, јер не умеде пред трговцем да сакрије колико јој се свиде. Иако јој је он саветовао да их носи ненадуване,⁶ старица,⁷ бојећи се да то неће умети сама код куће учинити, понесе их тако немирне, заване танким кончићем. Деца по градским улицама су јој се због тога смејала, али она то и не примети, занета срачунавањем трошка у граду и мислима на унучиће, којима је носила тако необичан дар. Ускоро изађе из градских улица и зађе на кривудава пољске стазе и сеоске путеве. Рука јој се сиротој умори од држања кончића којим су балони били привезани па да би се мало одмориле, веза кончиће за рубац у који је била замотала преостали новац и стави рубац у џеп на прегачи. Тако су сад балони око ње слободно лепршали, а она је још могла успут брати лековито биће.

Док се она тако замишљено сагибала тражећи хајдучицу и кичицу, наиђу иза брда два друга ветра, Крилко и Вилко. Вилко први угледа баку и један балон, па ће рећи другу:

Гледај тамо, Крилко,
на ливадском путу
ону лопту лаку

као сунце жуту
што лепрша везана
о бакином скуту.

На то ће Крилко несташно:

Две су тамо лоптице,
неразумна главо.
Што ћемо се играти
кроз небеско поље
пространо и плаво!

Бака је и даље замишљено гегуцала стазом, а њих двојица⁸ се устреме, отму
јој балоне из цџа и побегну с њима под облаке. Новац завезан у рупцу био је па-
пирни, те и њега однесе заједно с рупцем, а бака оста на ливади запомажући:

Шта ћу тужна,
ојађеница.
Шта ће ми рећи
код куће дечица
кад дођем натраг
без новца и кравице,
без икакве леше
за децу справице.

Крилко и Вилко су мало марили за њену тугу. Односећи балоне некуд да-
леко, на сав глас су певали:

Баш нас брига
баш нас брига⁹
што бакица сад се љути:
лопте су нам к'о зрак лаке,
жуте као месец жути.

Играли су се тако до саме вечери, али и њиховој радости дође крај. Баш
кад је бака уморна стигла кући и села на камен пред вратницама не смејући да
се помоли пред укућанима и без краве и без новца, угледа она како се Крилко и
Вилко играју балонима изнад шуме у којој су деца купила суварке. Мада¹⁰ је
врло уморна била, пожури она тамо да их моли да јој бар рубац с новцем врате,
а балони им на част. Када већ изнемогла стиже до шуме, чу како се деца радо-
сно ишчуђавају:

Шта је ово, бого¹¹ мили,
што су ветри на гранчицу
обесили!

Њене радости кад угледа како су се конци којима су били привезани бало-
ни и рубац запетљали око букове гране!¹² Крилко и Вилко залуд покушавају да
балоне откину, а деца се покупила, па се чудом чуде. Бака,¹³ сва срећна, отпетља

балоне с гране, одвеза с њих рубац с новцем, па не смејући да призна деци да су јој ветрови били отели балоне, рече како их је била она по Крилку и Вилку послала, да се не би сама мучила да их носи и да би пре стигла.¹⁴ Тек после годину дана,¹⁵ ваљда,¹⁶ усуди се она да призна праву истину, и то само својим унучићима. Само ништа јој не вреди што ово таји. Крилко и Вилко причају коме стигну, па сам тако и ја дознала.

РИБА ВОЗАРИЦА

Има у мом родном крају повелика река пуна ракова, жаба и других, људима непознатих становника воде. Деца ће сад рећи да је то сасвим обично и да не вреди о томе¹ причати причу. Али полако, нисте чули све. Живела је у нашој реци и нека риба коју никад² нико³ није⁴ видео, али чији глас смо многи чули. Она је становала у најширем и најдубљем виру и бавила се возарским занатом: била је⁵ нека врста чамције. Како⁶ се река често узбуркавала⁷ и разливала, брвна ни мостови се нису могли на њој одржати и ко год би хтео у град или с једне на другу обалу морао је чамцем. Чамци су стајали испод старе врбе, привезани неким невидљивим ужетима за дно, где је живела риба возарица. Обичај је био да путник дође до ове врбе, или ако је на другој обали да стане наспрам⁸ ње, да баца сребрну парицу у воду и да рекне:

Рибице возарице,
ево теби парице,
чамцем ме превези.

Тада би се један од чамаца занимао, пришао уз саму обалу, путник би ушао и возарица би га превезла где треба служећи се ваљда каквим подводним веслима, јер чамац је пловио без икаквих видљивих весала.

Деца су, верујем, радознала и упитаће: зашто је путник морао да баца у воду сребрни новчић и откад је риба почела да се бави возарским занатом. Али то вам не умем објаснити; што не знам, не знам, причаћу⁹ само оно чега се из детињства сећам и што сам својим очима видела.

Тако је, дакле, она превозила свакога ко би у воду убацио сребрни новчић. Била је, морам признати, врло строга: кад би које дете украдо од родитеља новац па хтело из беса да се воза реком, никад му није жељу испунила, нити је новчић враћала. Хтела је вероватно тиме да одучи малишане од крађе. Исто тако није волела да јој се заповеда; није било довољно да јој неко за возњу плати, требало је и да умиљато, лепо замоли, па тек онда да га превезе.

Једном је нека размажена девојчица дошла на обалу па бацивши новац у воду рекла:

Рибице возарице,
ево теби парице,

брже чамац дреши,
превези ме преко.

На то се чуо рибин гласић из воде:

Сад баш децу храним,
попричекај мало,
нестрпљива секо.¹⁰

Размажена девојчица, чије су све жеље родитељи вероватно испуњавали
чим их искаже, бесно луци ногом о земљу па рече:

Брже¹¹ кад ти кажем!
Ја због твоје дечице
нећу, лена¹² рибице,
вожњу да одлажем.

Мислила је ваљда да ће се риба препастаи па брже боље¹³ привести чамац
обали; али када то девојчица рече и луци онако љутито ногом, чамац отплови
далеко, до насред¹⁴ реке, и тамо стаде. Залуд је девојчица довикивала, плакала,
љутила се: новчић је изгубила, а није се возила.¹⁵ Зато је после увек, кад¹⁶ је хте-
ла чамац, пазила да возарицу не увреди.

Једном је опет један наш друг, Ђачић другог разреда, хтео да је обмане. Вози-
ло му се, а није имао сребрног новчића, већ неки стари грош. Пошавши с гро-
шем у џепу рече свом другу:

Зар рибица
луда зна
шта је пара
сребрна!

Грошић риби
даћу ја.
Шта рибица
луда зна!

Дошавши до старе врбе баци грош у воду па рече:

Рибице возарице,
ево теби парице,
праве¹⁷ сребрне,
одреши ми чамчиће.

На те речи чамац се примаче обали, на велико чудо дечаковог друга који је
тврдио да рибу не може нико преварити. Ђачић сав весео скочи у чамац и оти-
ште се на воду, машући другу на обали готово чикајући. Али му је радост била
кратког века: вода се стаде у том часу тако страшно таласати, да се дечак у чамцу
једва одржавао. Чинило се да ће га набујала вода прогутати. Он стаде запома-
гати; друг му уплашен отрча те зовну млинара, који заплива у таласе и спасе га.
И то му је после било запамет, никада више није покушавао никога да обмане.

Међутим, колико год је према рђавима била строга, толико је блага била према добрима и сиромашнима. Неког старог сељака с пуно деце, који је имао једну једину њивицу крај њене обале и ту се бавио гајењем поврћа, тако често је бесплатно превезла. Он само дође на обалу, под врбу, и замоли.¹⁸

Рибице,¹⁹ возарице,
баштован сам ја ти,
пуки сиромашак;
у град данас носим
да продајем грашак.
Превези ме, рибице,
Бог нека ти плати!

Возарица је, разуме се, знала да сељак не лаже, да збиља нема у кући скоро ничега и зато му је помагала.

И није само према њему добра била. Једном је дошао на обалу неки дечак кога никад очима није видела, чак из другог села, и замолио је:

Рибице возарице,
била шаран, била гргеч,
била смуђ,²⁰ била сом,²¹
превези ме, рибице,
²²очински сам морао
да оставим дом.²²

²³Рибице возарице,
била гргеч, била шаран,
била сом, била смуђ,
превези ме, рибице,
у свет ја се,
спремам туђ.²³

Иако је тога дана време свануло рђаво и тешко било возити, она је одмах чамац примакла обали и превезла га не тражећи никакве награде.

Ових дана чујем да је та добра и мудра рибица угинула. Становници из околине примете да се нико више из воде не одзива, да се чамац не примиче обали ни кад најлепше молиш, ни најновију сребрну парицу²⁴ бациш у вир под врбу. Сви су због њене смрти били врло тужни, а нарочито деца. Зато се дуго нико није хтео примити за возара и тек недавно, веле, пристане онај сиромашак баштован да се прими возарског посла, можда на усрдну молбу сељака, а можда му је и возарица то у аманет оставила.

У ЦВЕТНОЈ КРОЈАЧНИЦИ

Једне године била се зима много одужила. Биље под земљом непрестано је очекивало да га сунце позове да никне. Кукурек је стално буљио очи неће ли се неки знак¹ пробити до помрчине и огласити да се пролеће ближи; и непрестано ослушкивао неће ли чути онај свежи шум потока набујалог од снежнице.² И једног дана му се збиља учини да му с десне стране нешто снажно хуји. Тада он пробуди³ своју суседу,³ бабино уво, па је⁴ замоли:

Уванце, уванце,
бабино уванце,
тако ти здравља,
ослушни да ли се
горе на земљи
пролеће јавља.

Бабино уво се испе на прсте, нађе неку пукотину у земљи и протури своју румену ушну шкољку напоље, да боље чује шта се горе на свету догађа. Ослушну тако неколико тренутака, па се опет спусти у помрчину земље и јави кукуреку:

Кукурече,
брате по гори,
на земљи све се смеје и ори,
ветрови у своје дувају трубе,
поток жубори,
гране с гранама гласно се љубе.

Јавивши то кукуреку, бабино уво се опет помоли на земљу да ослушкује гласове пролећа, а кукурек, сав радостан, јави својим суседима,⁵ првим пролећним⁶ травама, чије је корење већ било пуно сокова:

Црвено
бабино уво
сада ми, сестре, рече:
напољу песма тече,
радосно капљу стреје,
птица се на грани смеје.

Глас оде тако од уста до уста и за неколико дана све шумско подземље је знало да се пролеће ближи. Подземни путници, кртица и мрав, могли су чути у сваком сплету жила, крај сваке набујале семенке, радосно дошаптавање:

Црвено
бабино уво
ослушнуло је јуче
шта се на земљи ради:
са вода лед већ пуче,
и грохотом се, вели,
смеје наш поток млади.

Тако та вест стиже и до висибабa. Како је обичај владао да оне прве поздраве пролеће својим нежним мирисом, стану се журно спремати да их ко не претекне. Хаљинице и обућу већ су имале, само им је требало што за главу, да се заклоне од сунца. Зато замоле своју баку, најстарију висибabu:

Шиј нам, бако, капице,
од танане свиле,⁷
Шиј што брже, како бисмо
прве горе биле.

Нека буду беличасте
и налик на звонца,
и са мало ружичастог
навези их конца.

Стара висибaba брзо покроји⁸ капице, па даде свакој да своју шије и везе, те тако буду брзо готове. Оденувши се, изађу напоље, али се убрзо врате, јер је на земљи било још доста хладно. Ипак су биле радосне што су оне прве после бабиног ува угледале сунце.

На другом крају шуме крај потока живеће су сасе. Чим чују од кукурека да се пролеће ближи, пожеље да час пре⁹ помоле и оне нос на чист ваздух па нестрпљиво салете своју мајку:

Не треба нам обућница,
не треба нам хаљиница,
шешириће дај нам само,
хтеле бисмо да гледамо
како снег се топи с њива,
и поток се плах разлива.

Њих није било, срећом, много и брзо их мати опреми па пошље да посматрају долазак пролећа. Међутим старој јагорчевини је тешко било да најами¹⁰ нових шешира безбројним својим кћерима. Све друго им је, истина, било готово, али је шешире било најтеже правити и зато је посао споро одмицао. Зато она најми неколико кројачица да јој помогну, да јој кћери не би закасниле на пролећну¹¹ свечаност. Трчала је од једне до друге и бодрила их:

Брже, брже, кројачице,
покројте¹² ми шешириће
за сто мојих кћери.

Нека једна броји,
нека друга кроји,
нека трећа мери.

Брже, брже, кројачице,
покројте¹³ ми шешириће
све у истој боји,
да им лепо стоји,
да се још са пута
види боја жута.

Два-три дана после овога укажу се на бусењу сазвежђа јагорчевине, све у новим жутим шеширима, да су се птице морале чудити у којој су их радионици тако много накуповале.

Тога пролећа су се љубичице¹⁴ биле некако успавале, кад их изненада пробуди жагор вода и ужурбаност у шумском подземљу. Примете оне да је готово сав свет измилио на земљу, па се пренадну да много не закасне и почну једна другу ужурбавати:

Брже, сестре, чешљајмо се,
умивајмо лице.
Свет ће рећи пролеће је,
а спавају ленивице,¹⁵
плаве љубичице.

Не дајмо да
сви се други
пре на земљи јаве.

Свет ће рећи:
све се буди,
а спавају
¹⁶љубичице плаве.

Умивши се, повежу се оне која белом, која плавом марамом па истрче напоље¹⁷ шћућуривши се¹⁷ стидљиво под неким сувим жбуном и посматрајући¹⁸ шта се у шуми догађа. Ту чухе где се цвеће диви једно другом. Јагорчевине су ласкале сасама:

Како вам је, другарице,
прекрасно одело,
као снег је бело.

А сасе су им узвраћале:

И у вас су, другарице,
лепи шеширићи,

од лепоте просто
не сме вам се прићи.

У другом крају кукуреци су се дивили висабама:

Много нам се свиђају
ваше капе нове.
Како се та свила,
од које су, зове?

Висабабе опет нису могле да се нагледају бабиног ува па су га питале:

Суседе, како се
лепо румените!
Зацело одавно
на сунцу стојите?

Тек око подне сви примете љубичице па их обаспу радосним клицањем:

Где, стидљивих
љубица,¹⁹
умотале лица
и мараме плаве.
Где, скромница,
лепотица,
тек су сада
сетиле се
на свет да се јаве.

А све је то из прикрајка слушало црвено бабино уво и уживало.

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

Био у старо време неки сиромашан дечак, без оца и мајке. Остављен сам себи, пође у свет да тражи рада.¹ Обиђе преко² десет села, нигде посла. Тек³ се у десетом засеоку прохте⁴ неком богаташу⁵ што је имао посебна чобанина и за говеда и за овце и за свиње⁶ – ⁷да најму чобанина и својим пчелама. Он рекне дечаку: ако се поуздава да може чувати пет ројева⁸ пчела, а да ниједне једине не изгуби, примиће га у службу. Дечак пристане не мислећи много, јер је већ био малаксао од глади и лутања.

Тек кад изиђе са својим крилатим стадом на ливаду, увиде у какву је тешку погодбу ступио. За трен ока⁹ му се неки ројеви изгубе у шуми, други се загњуре у уцветалу траву, трећи одлутају по воћњацима. Једне једине пчеле није видео¹⁰ близу себе.¹¹ Утеха му је била само што је знао да се пчеле предвече¹² и без чобанина враћају у своје кошнице, сем ако им се какво зло не догоди. Због тога не-предвиђеног зла газда га је и најмио. Али¹³ како сачувати толике живе, немирне и још крилате створове са две обичне људске руке.¹⁴

Видећи га¹⁵ замишљена,¹⁶ ливадски се цветови сажале на малишана и почну га тешити:

Не тужи нам,¹⁷ чобанине!
Ми све пчеле познајемо,¹⁸
све богазе знамо њине.
Ако која и залута,
ми ћемо је повратити
с крива пута.

И шума му понуди своју помоћ:

Не¹⁹ брини се,¹⁹ чобанине!
Рој се пчела²⁰ овде хвата²¹
белој букви око врата,
старом храсту око струка,
бресту око дугих рука,
о рамену младом клену²²
²³и јавору о колону.

²⁴Сунце се, међутим, полако пело на небо, биље је све снажније мирисало, понека пчела би зукнула па се²⁵ изгубила. Уморан од ходања,²⁶ чобанин је сео²⁶ крај потока и утонуо у слушање жубора²⁷ и своју бригу, а и отуд као да загргори утешан глас:²⁷

Чобанине, туге доста!
Ја ћу теби дати моста,
ја ћу теби дати брода²⁸
²⁹ где је вода
понајплића,³⁰
пронаћи ћеш³⁰ изгубљеног
пчелинића.

Тако је дечаку свак нудио помоћ, али се он ипак³¹ кајао³² што се примио³³ таква необична посла.³³ Тек предвече се мало развесели кад се пчеле³⁴ у гомилама³⁴ почеше враћати са паше својим кошницама. Сео је на прелаз крај пута и бројао их³⁵ једну по једну. ³⁶Кад ³⁷их је набројао преко³⁸ неколико хиљада,³⁹ постале су ређе³⁹ па је посао лакше ишао. Најзад су⁴⁰ се тако проредиле⁴⁰ да се на⁴¹ сто тренутака само по једна јављала, док их није сасвим нестало. Дечак у страху срачуна да их се неколико⁴² изгубило.⁴³ Не смејући без њих газди на очи, пожали се ливади и замоли⁴³ да му помогне. Истог часа је травка травци, цвет цвету слао поруку:

Нестало је седам пчела,
свих седам из нашег села.
Нек ливадска звоне звонца,
⁴⁴зевалице нека викну⁴⁴
из свег гласа,
нека рекне саси саса,
а броћ броћу,
нек глас оде кроз самоћу.

Чобанин замоли и шуму и поток да му, како су обећали, помогну, и мало је потрајало па су са свих страна стале стизати вести о изгубљеним пчелама. Прво дојави јагорчевина:

Ево једне,⁴⁵ опила се
од мириса беле сасе,
па не може да понесе
ведро меда што је збрала⁴⁶
на ливади,⁴⁷ пчела мала.

Дечак⁴⁸ појури према томе гласу и пронађе пчелицу под сасом па је подигне себи на раме,⁴⁹ ослушкујући неће ли се још ко јавити. Тада довикну неки водоземац:

Ево једне крај потока,
скутове је оквасила
и рукаве до рамена⁵⁰
кад је хладну воду пила

па не може да се вине
у висине.

Чобанин и њу у трен ока пронађе па је дигне себи на друго раме⁵¹ појуривши
према пчели што је звала однекуд из шуме:

Напале ме љуте осе,
љуте осе и стршљени,
хоће мед да узму мени,
да га својој кући носе.

Стигао је⁵² у прави час и одбранио је од готована који су је били пресрели
код неке шуцље букве. Док је гледао њу како весело лети кући, зачује опет пче-
лиње дозивање.

Чобанине, чобанине,
избави ме, жив ми био,
паук ме је заробио!

Он се осврне неколико пута око себе и спази заробљеницу у пауковој мре-
жи. Кад је одреши и очисти јој крила од паучине, и њу пусти⁵³ кући. Остало му
је било само још три њих да нађе, али му о њима нико није ништа јављао. Тек у
зло доба⁵⁴ зачује украј⁵⁵ пута весело зујање:

Две су пчеле овде селе
да се мало провеселе
са попцима, бумбарима,
с мушицама, обадима,
са потоком и са свима
који хоће да су с њима.

Али чим су га угледале,⁵⁶ и оне су пожуре у кошнице. Па ипак,⁵⁷ није се де-
чак⁵⁸ враћао лака срца на очи газди: једне⁵⁹ још није⁵⁹ било на броју. Колена су му
се одсекла⁶⁰ кад га је у дворишту угледао с прутом у рукама, љутито,⁶¹ јер је,⁶² ве-
роватно,⁶³ већ био приметио да⁶⁴ му све пчелиње стадо није стигло.⁶⁴ ⁶⁵Требало је
још стотинак метара до вратница и дечак се колебао да ли да бежи или да храбро
стане пред газду, кад му се учини као да се нека пчелица ту, сасвим близу, смеје
на свој пчелињи начин. Била је то збиља нека враголанка⁶⁵ која се давно и давно
сакрила дечаку у капу и тек сад кад је видела каква му невоља прети,⁶⁶ јавила се:

Подигла се цела врева,
једну пчелу траже,
а на капу пчела села,
неће да се каже.

Дечак брзо скиде капу и, наравно,⁶⁷ нађе⁶⁸ несташну бубицу негде⁶⁸ за ру-
бом. Није имао времена да је прекорева што га је толико мучила,⁶⁹ већ појури
с њом⁷⁰ у двориште.⁷¹ Видевши да је и последња пчела пронађена,⁷² газда се
одобровољи и задржа дечака у служби.

Како се наш чобанин⁷³ провео и идућих дана, причаћемо други пут.

МЕСЕЧЕВ РОЂЕНДАН

Сваке године, негде средином зиме, слави Месец свој рођендан. Кад земљу пред вече¹ стегне мраз, почну се искупљати на небу² Месечеви гости у свечаном руху: у огртачима смарагдове боје, у лаким руменим хаљинама, у веловима као од снежних пахуљица, у оделима од златног броката. Што је мраз бивао јачи, Месец је све више гостију звао, чак и оне људском оку невидљиве звезде и метеоре што небом лутају без куће и кућишта.

Када³ му је био трибилионити рођендан, одлучио је да зовне на гозбу и звезде које се само једном у сто година јављају на небу, и звезде давно погасле које нико више није позивао, и само Сунце, мада је знао да му оно и поред најбоље воље, не може доћи, јер у време кад Месец слави рођендан, оно мора на другој страни света да светли.

Чобани су те ноћи читали исписано светлим Месечевим рукописом по снежним планинама:

Сунце, велики брате,
сврши послове за дана,
па дођи да увеличаш
сјај мога рођендана.
Сунце, велики брате,
звезде се небом јате,
сазвежђа сва, планете;
доћи ће ми у госте
и најмање звездано дете.

На другом месту је писало:

Влашићи, момчићи,
дођите ми у госте
сва⁴ седморица,
играћемо, блистаћемо
док не сине зорица.

⁵После овога је позвао звезде што се, откако је вечности, возе на Великим и Малим Колима. За њих је позивницу исписао на највишим планинама Азије, Америке и Европе. Није заборавио и⁵ васионске лепотице, Вегу златне косе, ни

Девуцу,⁶ чије је лице имало сјај најбољег снега, ни добру благу звезду коју ми називамо Вечерњачом, а коју можда њене другарице зову Крупноока или Замишљена. Њима трима је послао позив по једној од сребрних птица што живе у његовим шумама. Да би имале с ким да играју на његовој забави, позвао је витезе: Марса, у руменом огртачу, и његове пријатеље Ориона и Сиријуса. Њима је послао позивнице прикачене на сребрним стрелама.⁵

⁶И на наш Триглав бацио је позивницу на којој⁶ је писало:

На игру ноћас мени
дођите, метеори,
најлепша ће вас звезда
са небеса да двори.

Ви, звезде, што долазите
једном у триста лета,
дођите ми у пратњи
сунаца и комета.

Звао је тако, звао све редом, али је заборавио позвати Златно Просо, најмању звездицу из звезданог племена Млечног Пута, која је сваког његовог рођендана бивала играч у колу и без које се коло није могло повести.

Звезде су се, међутим, стале радосно спремати за свечаност, чешљале су светле косе и стављале у њих бисерне круне, вадиле⁷ из шкриња своје најлепше хаљине а Марс, Орион и Сиријус пасали су мачеве и огртали се празничним доламама. Све је то из прикрајка гледало Златно Просо и сузе ронило. Оно је још недељу дана раније било спремило своје светле ципелице, што их је само о Месечевом рођендану обувало. Кад је племе Млечног Пута пошло на свечаност, оно се сакрило под скут једне звезде и тако пошло⁸ и оно,⁸ да се Месецу, ако устреба, нађе у невољи.

Чим су се гости искупили, Месец је замолио све гласове у васиони да заћуте и неколико часака је уместо поздравне музике владала тишина. Затим су настале разне забаве: ⁹певали су најмилозвучнији ветрови,⁹ комете су бацале ватромете, а један је рецитовао омиљену песму:

Било једном дете неко
из пламена Млечног Пута
па се у свет отиснуло
да пролута.

Тако једне ноћи светле
чак на земљу доле пало.
Из племена Млечног Пута
било једном дете мало.

Спазили га чобанчићи
како пада са висине
па у сусрет потрчали,
да у руке падне њине.

Гости су дуго пљескали рецитатору па се после стали спремати за игру коју је Месец требало да почне тачно у поноћ. Леп и бистар као извор, позвао је он госте да се хватају:

Вечерњача до мене нека стане,
а до ње седморо браће звездане,
па онда Ивањска Руковет жута
и звезде девојке из Млечног Пута;
а до витеза Алдебарана¹⁰
румена звезда Шумска Рана
па сазвежђе јасно Бреза Звездана,
па до њих звезде даљног севера
па звезда крупна Детиња Вера.

Позивао је тако, позивао редом све звезде северног и јужног неба, и¹¹ све славне и једва познате, па наједанпут претрну и стаде: за који час је коло требало да почне, а Златно Просо омашком није било позвано. Месец још више побле-ди, на јасном лицу му се указаше оне свакодневне боре. Необично узнемирен, попе се он још два копља у небо па позва што је могао гласније:

Где си, Просо, дете босо,
да поведеш са мном коло
небесима наоколо!

Златно Просо га је чуло одмах, али је увређено пустило да га Месец викне још неколико пута па се тек онда одазвало:

Ево мене, светли стриче!
Иако ме ниси звао,
на звездано дођох поље,
да ветрове слушам приче,
да уз тебе близу будем,
дође ли ти до невоље.

Цело се небо овесели кад се Златно Просо одазва. Било¹² је управо још само часак до поноћи, те чим се малишан ухвати¹³ у коло,¹³ Месец заигра полако, од-мерено, као да сву вечност има на расположењу. Играо је тако и певушио:

Тихо, звезде, газите,
ко¹⁴ да облак путује,
тихо, тихо, пазите
да нас земља¹⁵ не чује.

И док се горе славио Месечев рођендан, земљу¹⁶ је све јаче стезао мраз, пре-бацујући преко река ледене мостове и претварајући растиње у светле мачеве и оштра бела копља.

Кијавица у зверињаку¹

Таман је зверињи лекар, доктор Пиљак, легао после ручка да се одмара, кад² телефон зазвони. Чувар Зоолошког врта хитно га је³ позивао. Доктор се брзо спреми,⁴ знајући да га зверчице нестрпљиво очекују. Понесе⁵ у торби⁵ лекове и справе које су му могле бити потребне. Успут се преслишавао какве све болести могу да буду код⁶ створења која⁷ се зову⁸ гмизавци, водоземци, птице и зверке.⁸ Међутим, како ступи на врата зверињака, погоди у чему је ствар. Са свих страна се чуло кијање. Лавови су кијали громогласно да ти прсну бубне опне, док су се птице и гмизавци једва чули.

Чувар га⁹ прво одведе⁹ жабама:¹⁰ било их је много, зараза се нагло ширила и неке су већ крепавале. Доктор Пиљак се стаде благо шалити:

Жабице глупе,¹¹ шта је¹¹ то!

¹²Голих вас има уводи сто,¹²

а¹³ ко кија не сме ићи го!

Оне су све још израније познавале доктора¹⁴ Пиљака, који је, како се то каже, био домаћи лекар зверињака,¹⁵ зато му се слободно почеше¹⁶ једна по једна¹⁶ тужити:

Језик ми се суши!

¹⁷Боли ме у гуши!¹⁷

¹⁸Би-ха, ћи-ха,¹⁸

¹⁹пре дан-два¹⁹

назебла сам ја!

Доктор²⁰ извуче из торбе кесицу неког прашка и просу га у бару па им заповеди да све поскачу²¹ унутра и да се добро напливају по тој води и напију је се. Како су²² прве њихове²² суседе биле роде, оде затим и²³ њима²⁴ па заповеди да стану све болесне у ред, како би посао брже ишао.²⁴ Оне одмах²⁵ извуку кљунове из воде²⁶ и послушно стану²⁷ како је казао,^{27 28} па и оне једна за другом заграје:²⁸

Осећам се слаба

већ два дана цела,

нека мала жаба

²⁹редњу ми донела.²⁹

³⁰ Да сав жабљак кија
ја нисам ни знала,³⁰
па сам данас³¹ и ја³¹
једну прогутала.

³² Доктор није имао времена да их свих двадесет саслуша и даде им³² руком знак да ћуте па³³ извади из торбе штрцаљку и свакој у грло убризга лековите течности.³⁴ Чувар га³⁵ после тога одведе лијама.³⁵ ³⁶ Била је свега једна болесна и лежала у кавезу главе наслоњен³⁶ на предње шапе. И њој се Пиљак³⁷ ³⁸ по свом начину,³⁸ благо, обрати:

Наша тета-лија,
чини ми се, кија?

Она се, сиротица, на ове речи и не помаче,³⁹ видело се да ју је добро стегло. Тек када⁴⁰ је чувар поглади по леђима, јави се:

Отишла сам јуче
мало у походе
до суседе роде.
Сад ми се све спава
и боли ме глава.

Доктор јој стави облогу на главу и заповеди⁴¹ да се не миче са лежаја док је главобоља сасвим не прође.⁴¹ После овога⁴² обиђе јазавца, ⁴³ свога љубимца, који је иначе врло ретко боловао, па⁴³ и њега покуша да разгали:

Шта је, јазо,
моја мазо,
шта то би?
Лија кија
па и ти?

Јазавац просто оживе када⁴⁴ га виде. Чинило му се да ће оздравити од самог докторовог присуства и примичући се огради,⁴⁵ исприча да је редњу добио јуче разговарајући цео сат са лисицом.⁴⁵ Пиљак га весело пљесну⁴⁶ ⁴⁷ по леђима, где се жалио на болове,⁴⁷ па заповеди⁴⁸ чувару да га добро⁴⁹ измаже машћу против кијавице.

Из мајмунског кавеза допре тада велика бука и запомагање. Мајмуни су у болести били досадни и један другом и сами себи. Приближавајући⁵⁰ им се доктор их чу како се свађају. Нека ситна мајмуница је добацивала⁵¹ другој:

⁵² Шта ту стењеш,⁵² драга,
није ти⁵³ ни врага!

До ње се стари мајмун дерао на свога суседа:

Не ⁵⁴ кијај, забога,⁵⁴
мени у нос право!
Та⁵⁵ то није здраво!

Опазивши доктора,⁵⁶ притрча му и узне⁵⁷ се кревељити на мајмунски:⁵⁷

Свуд у зверињаку⁵⁸
 влада кијавица:
⁵⁹у нашем кавезу,⁵⁹
 код жаба и птица,
 назебао рис,
 промукао лав.⁶⁰
⁶¹ја у ватри сав.⁶¹

⁶²Пиљак је једва дошао до речи од њихове галаме. Тискали су се са свих страна око њега, само што му нису на врат седали. Једва на једвите јаде их је испрегледао и објаснио чувару како да их лечи.⁶²

⁶³У близини били су и обори великих звери. Ту је владала невероватна бука. Можете мислити како су нилски коњи кијали на своје огромне ноздрве, како је слон шмркао кроз кијавицом заштивену сурлу, како су рзале зебре и жирафе! Пиљку се чинило да је стигао у фабрику где наједном дувају све сирене. Из лављег кавеза је допирала промукла рика;⁶³ лав је био као у грозници и чинило се да ће сваки час скочити на шипке ограде. Пиљак му се обрати ласкаво:

Зар може и лав
 да не буде здрав!
⁶⁴Зар цар звери седи
 кијавицу једну
 не зна да победи!⁶⁴

⁶⁵Говорио је доктор овако, а знао да је кијавица ђавоља ствар. Његове речи, међутим, као да су лава мало ублажиле па је одговорио⁶⁵ са досадом:

⁶⁶Иза риса јутрос
 воду пих,
 ђих-ђих!
 Што је ово напаст,
 у сузе сав се слих,
 ђих-ђих!⁶⁶

Чинило се као да од доктора не очекује богзна какве помоћи. Ипак Пиљак⁶⁷ шапну чувару како да му⁶⁸ неосетно, уз храну, да лек.⁶⁸ Ни лавов сусед⁶⁹ и земљак⁶⁹ рис као да није много веровао у лекове. На докторова запиткивања одмахну презриво шапом и преко воље додаде:

Каква је ово мука,
 ђаво га зна,
 ђи-ха, ђи-ха!
⁷⁰Иди, јаде ми не зледи,
 овде ништа не вреди,
 видим ја,
 ђи-ха!⁷⁰

⁷¹И овде се доктор послужи лукавством, рече болеснику да ће болест и сама проћи, а после чувару објасни како да поступи с леком.

Пиљак се осети лакше стигавши пред кавез ситних птица. Оне су ћутале с главом под крилима. Никоме нису својом болешћу досађивале. Једино је папагај реметио тишину и дочекао доктора шалом:

Нема сад, докторе, цвркутања,
свака наша песма и стих
свршава се са ћих-ћих!

Још би папагај, поред све кијавице, брбљао, али се доктору журило. Он даде за птице неко лековито семење, и управо хтеде да се опрости и оде, кад му се и чувар пожали да му се нос заптио. Доктор и њему даде лек смејући се, али кад стиже кући, да видите, и сам стаде да кија.⁷¹

Бајка о Сунцу и тетки

Тетка је много волела Сунце. Кад је ујутру плевела у врту, окретала се увек према истоку и пуштала да јој сунчеви¹ зраци пале лице. Кад бисмо после доручка појурили да је тражимо, затицали смо је зајашурену, руменију од глине у сутону. Увече је остајала напољу све док се последњи зраци не изгубе. Нама се често чинило да је чујемо како у том часу, док стоји тако заглавана у брегове иза којих је сунце тонуло, шапуће:

Дођи, Сунце, сутра опет рано
и на прозор куцни право² мени.
Дођи, Сунце, сутра раздрагано,
треба шебој бели да ми никне,
треба ружа да ми порумени,
треба пркос да отвори очи,
да подигну главе сунцокрети.
Устани, Сунце, сутра рано,
треба ти се високо пети.

Једном смо је затекли на њиви како ћути прибрано, заглавана у сунчев³ зрак што је као златан врео лептирак облетао око цвета детелине. Била нам је у том часу слична оним старцима из села што се задубе у мисли чим угледају њиве. Она је дигла поглед на нас, па осврнувши се око себе, да је можда деда не би чуо, рекла:

Не знам шта би рекао ваш деда,
али ми се чини,
нема јачег ни бољег бога
од Сунца овога
на висини.
Оно за ручицу узме клице
па их извуче из земљице,
оно заслади крушке и грожђе,
оно навија⁴ класове жита
како на њиве лети дође.

Сунце је,⁵ ваљда,⁶ некако дознало колико се тетка узда у његову помоћ, па је⁷ како изиђе⁸ иза брда, прво улазило у њен врт око куће. Било је и других вртова окренутих истоку, и у њих је оно још зајутра⁹ свраћало, али нигде није толико својих¹⁰ топлих руку запослило колико помажући тетки.

Једном смо се ујутру играли око плота што је раздвајао воћњак од повртњака, кад ето ти Сунца, провири иза крушке и ушита:

Шта ми радиш, драга тетка?
Што су ти закаснили кромпирићи,
хоће ли овога пролећа нићи?

А она поче да му се жали да никако неће да никну, иако их је дубоко садила, у земљу добро иситњену и кишом орошену. Онда је Сунце замоли: да склопи очи и не отвара их док јој оно не дозволи. Тетка је послушала а њен добри помагач је зашао међу кућице кромпира. Видели смо само да је пружио хиљаде хиљада својих светлих руку и положио их на свеже хумчице земље у којима су чамили посејани кромпири. Нисмо могли да опазимо шта тамо још чини, иако је нас осморо иза плота вирило. Његово светло лице нам је, ваљда, засенило вид. Тек после неког времена оно рече:

Отвори очи, тетка мила,
и погледај шта се збило!
Позвао сам твоје кромпире
да на светлост дана провире.
И ако ти буде до невоље,
ако још што неће да крене,
изиђи¹¹ само доле¹² на поље¹³
и викни мене.

Рекло је то и брзо се попело на небо, а тетка је потрчала према путу¹⁴ где се оно малочас бавило. Имали смо шта видети и она и ми: из сваке кућице се помолиле мале зелене кромпирове уши, као да су прво хтеле да чују шта се ради на том свету у који их је Сунце позвало.

Други пут смо га опет видели кад је тетку изненадило негде у приткама граха који никако није хтео да се замеће ни да једра. Однекуд из орахове круне ослови је:

Шта радиш, мила тетка,
зашто тако пуна страха
стојиш усред повртњака?
Пењу ли се вреже витке
уза притке,
и махуне
да ли им се зрном пуне?

Кад је дошло ближе, она му рече своје бриге, а оно јој опет као и први пут заповеди да склопи очи. Док је она тако склопљених очију стајала, оно је зашло у зелене колибице притки и тамо, нашем погледу невидљиво, нешто пословало. Кад је

тетка опет прогледала, лице јој сину:¹⁵ махуне су биле већ пуне крупних зрна. Чим је њен добри помоћник отишао, утрчали смо и ми да видимо колико јој је помогао.¹⁶ У махуницама, којима су још јуче бокови¹⁷ били као у мршаваг прасета, сад се могла оком избројати набубрела зрна, а испод сваког¹⁸ листа¹⁹ се помаљали¹⁹ нови изданци везани по неколико уједно као ресе у врба. Тетка је,²⁰ сва срећна,²¹ ишла са нама од притке до притке и објашњавала нам да не вреди много ни добро обрађена земља, ни обилата киша, ако њен пријатељ Сунце који пут не наврати у врт.

Није Сунце долазило²² само да²² помаже тетке. Понекад смо га чули како јој у зору куца на прозор и зове:

Теткице драга,
леп је дан!
Имаш ли воље
да проходамо
кроз шуме и поље,
да окрунимо с ливаде росу,
да пробудимо у грању птице?
Донео сам ти чешаљ за косу
и мале златне грабуљице.

Тетка би се брзо спремила и пошла са²³ Сунцем у поље. Оно јој је стављало златан чешаљ у косу и пребацивало грабуљице преко рамена па су одлазили у шуму. Из шуме су свраћали у виноград. Тетка је остајала да седи под чардачићем а Сунце је залазило међу чокоће и доносило јој отуд први зрео грозд, кад тетка није ни слутила да их има зрелих. Понекад јој је оно, у њеном рођеном врту, проналазило први расцветали, божур и стављало јој га у косу. Или би пред вече,²⁴ кад пркос стане да затвара очи, заповедило²⁵ да их тренутно опет отвори, ако тетка туда наиђе. Често је, кад је угледа да долази на поток,²⁶ мутну воду муњевито²⁷ претварало у бистру, да би је обрадовало.

Помагало је оно, разуме се, и многим другима и волело углавном све људе, али му нико то није признавао тако као тетка. Колико је само пута, док смо се дивили њеном врту и повртњаку, скромно одавала само Сунцу признање:

Није то моје дело.
Чим у поље изиђем,²⁸
Сунце ми помаже,
грах и²⁹ махуне слаже,
навија мркви вретена,
тка лишће зеља и рена,
греје камен и грумен,
мами на цвећу румен,
доврши што ја не унем.
Али³⁰ што да га хвалим
вама малим,
оно само,
чим сване,
о себи причати стане.

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

Пре много година, ако је веровати мојој баки, живела је Добра Вила у својој царевини, крај неког језера. Она је од свих вила била најлепша и најмоћнија. Могла је сваког свог непослушног поданика да претвори часом у камен, у цвет, у звер, али је то ретко чинила: много је више волела да им прашта него да их кажњава, и зато је свима била драга. Кад би који од њених поданика био болестан, одмах је слала виле из своје свите да га негују, а некипут¹ и сама ишла с њима. Када би требало да падне киша у њеној царевини,² одлазила је под облаке да је доведе; а кад би требало да сине сунце,² ишла би том великом господару свих звезда, да га замоли да сврати у њену царевину. Њој нико није могао ништа одбити.

Једино ју је мрзео суседни цар, Зли Вилењак. Кад год је могао да јој што напакости, он је то без милости чинио. Кад би благи ветар јужњак пошао с пролећа у њену царевину, Зли Вилењак би га силом зауставио у својој земљи, да би у царевини Дobre Виле остао што дуже мраз. Ако би каква вила случајно залутала у његову земљу, одмах би заповедио својим поданицима да је убију. Нарочито је вребао оне виле и вилењаке за које је знао да их царица највише воли.

Највећа љубимица Дobre Виле била је лепотица Руменка, њена сестричина. Али колико лепа, толико је и поносита била. Млади вилењаци су смели само издалека да јој се диве, иако су је многи толико волели, да би се радо њом оженили.

Други велики³ љубимац царичин био је вилењак Светлан, њен гласник. Он је увек пратио царицу кад је одлазила у походе Сунцу. Он једини, поред ње, могао је да дође близу Сунца, а да не сагори, и да га гледа у очи, а да не ослепи.

Много је волела Добра Вила и малог вилењака Сиротана. Довела га је на двор кад му је умрла мајка. Сиротан је био врло⁴ несташан мали вилењак, пузао се вечно на дрвеће, пентрао уз високе стене, без икаквих лествица се пео на кров двора. Царица се често због тога љутила на њега, али му је на крају увек опраштала.

Царица је уживала да се воза по језеру, на месечини. Водила⁵ је са собом и Руменку. Вилењак Бродар их је по сву ноћ возио крај зелених обала тако⁶ тихо⁷ да се чинило да чамац не гоне весла, него га⁸ вуку зраци месечине. Једном су се тако царица и Руменка возиле до краја језера, чак до царства Злог Вилењака.

Како је била ноћ, надале су се да их он неће опазити, али је он случајно био омркнуо у лову и преноћио⁹ са свитом баш у шуми крај језера. Зли Вилењак им, разуме се, није могао ништа на жао¹⁰ учинити, јер су биле у свом царству, а и да је могао, није хтео, јер се одмах заљубио у Руменку,¹¹ онако загледану у небо и обасјану месецином. Зато је већ сутрадан са великом свитом пошао у царевину¹² Добре Виле да проси њену љубимицу. Свити је строго заповедио¹³ да се лепо опходи са поданицима царичиним, како¹⁴ се не би Руменка уплашила и како би је некако приволео да се уда за њега.

Кад се кроз царевину прочуло да је Зли Вилењак пошао да проси царичину љубимицу, завладао је велики страх и жалост. Страховали су шта ће бити ако она не пристане да пође за њега, а ни сами нису желели да пристане. На царичином двору је још већа узбуна и страх био. Руменка је, чим је чула зашто Зли Вилењак долази, рекла да не жели ни да га види, а камоли да се уда за њега, и отишла је да се шета по шуми. Ма колико¹⁴ да је знала шта очекује њену царевину због овога, Добра Вила је одобрила поступак Руменкин;¹⁵ размишљала је само како да то каже Злом Вилењаку.

Видећи¹⁶ га после неколико часака где улази у дворану,¹⁷ устала је мало са свог престола, иако то царице никад¹⁸ не чине,¹⁹ и замолила га да седне с десне стране до ње.

– Твој гласник, царе, јавио ми је зашто долазиш,²⁰ – рекла му је она, – али Руменка је врло млада и неће се удавати још десет година.

Зли Вилењак се овоме није надао, и мада је желео, полазећи у прошевину,²¹ да се покаже благ и добар, викну сад претећи:

– Или ће одмах поћи са мном, или објављујем рат твојој земљи!

– Ја сам ти казала њену и своју одлуку²² – одговори поносито Добра Вила²³ – а ти чини шта знаш!

Рекавши ово, царица устаде опет с престола, да би му показала да нема с њиме²⁴ више шта²⁴ да говори, а он, сав²⁵ гневан,²⁶ викну своју свиту и као муња излете из дворца, опет претећи ратом.

И тако је и било. Зли Вилењак упаде још истог дана с војском у царевину Добре Виле. Са собом²⁶ је водио град, муње²⁷ и громове. Сваки вилењак је,²⁸ сем тога,²⁹ имао у недрима по десет отровних змија и бацао их на непријатеља. Кад је царичина војска ово видеела, обузе³⁰ је ужас. Разумела је да се са таквим непријатељем не може дуго борити. Зато је послала гласника пред Добру Вилу,³¹ молећи је да их све претвори у дрвље и камење, јер је и то боље него да падну у руке Злог Вилењака. Добра Вила покуша да охрабри своју војску. Позва у помоћ ветар северац, заповеди своје језеру да се излије из обала,³² али све то није ништа помогло. Зли Вилењак је надирао и још мало је требало па да опколи дворац. Тад³³ Добра Вила горко заплака па позва Руменку, Светлана, Бродара³⁴ и Сиротана и ушта их:

– Волите ли више да паднете у руке Злог Вилењака или да вас претворим у биљке?

– Чини што знаш, само нас њему не дај! – одговорише они падајући на колена.

– Руменка, најлепша моја љубимице, буди краљица цвећа³⁵ – рече царица спуштајући јој руку на раме.

И³⁶ из ње се створи дивна црвена ружа, прва на свету.

Царица затим загрли Сиротана па рече:

– Буди вечно млада зелена биљка и пужи³⁷ се уз дрвеће и стење, као што си и за живота чинио.

И обави се око камена зелен бршљан, први бршљан на свету.

– Буди бели водени цвет – рече тада царица Бродару – тако ћеш увек пловити језером као и до сада.

И створи се на језеру бели локвањ, први локвањ на свету, и заплочи водом као мали чамац.

Најзад се царица окрете свом гласнику и рече:

– Буди цвет који ће вечно гледати у сунце, твоје³⁸ су очи³⁸ навикле на његову светлост.

И постаде сунцокрет, први на свету, и окрете одмах своје велико жуто око према сунцу.

³⁹А Зли је Вилењак све ближе долазио двору, те Добра Вила изађе пред своју војску и рече:³⁹

– Будите дрвље и камење и у свом зачараном сну сећајте се своје царице. Једног дана ћу вас опет, можда, повратити⁴⁰ у живот из кога сад одлазите.

После овога одлетела је под облаке, а негде далеко крај језера остао је врт Добре Виле и у њему прва ружа, први бршљан, први сунцокрет и први локвањ. А Зли Вилењак⁴¹ немајући више с ким да ратује, врати се као покисао у своју земљу, ако је веровати мојој баки.

ПРСТЕН НА МОРСКОМ ДНУ

Играла се нека девојчица на морској обали, па изгуби златан прстен, који јој је од мајке остао. То се десило у тренутку кад је хтела да захвати воде у шаке: несташни обалски талас јој је скинуо прстен с руке и однео га у морске дубине. Сирота девојчица није знала шта да ради, па кроз плач стаде молити талас да јој га¹ врати,² али је он већ био отишао са обале³ у неповрат.³

⁴Њен плач чу стари морски јеж, који се играо у песку на обали, па му се сажали, те се брзо као лопта откотрља на морско дно да потражи прстен.

Успут⁵ прво сврати у црвени град корала. Тамо су се дизали високи корални дворци⁶ који нису личили на наше куће, већ на жбунове и дрвеће. У сваком руменом коралном листићу, као у собици, живео је по један мали становник тога града. Морски јеж им јави да је девојчица изгубила златан прстен, и замоли их да му га донесу, ако у њихову земљу залута.

После тога јеж сврати у земљу сунђера, која је такође лежала на морском дну. Као разнобојна гнезда стајали су сунђери причвршћени за стење морског дна, и из сваке шупљине је вирио по један сићушни становник, радознало посматрајући пролазника. Јеж и њих замоли да потраже⁷ ту златну стварчицу драгој девојчици.⁷

Идући тако приспе у земљу где су живеле морске сасе, пола животињице пола цветови. Главе и тело им је личило на цветове пољске сасе, а храниле су се,⁸ као и остале животиње,⁹ мањим животињицама,¹⁰ црвима и рибицама. Али морски јеж је био врло јак, зато је без бојазни ишао кроз њихову земљу. И њима рече о изгубљеном прстену, па пође даље.

Набаса потом у завичај морских паукова. Тамо је било врло лепо. Сваки морски паук је носио на леђима по један мали врт, у коме су опет живеле друге животињице. Зато се у њиховом завичају чинило¹¹ као да по морском дну шетају цветови и травке. Кад чуше паукови да је девојчица изгубила прстен, одмах се размилеше¹² да га траже.

Јеж је још прошао кроз раскошна предграђа морских звезда, па свратио најзад у домовину шкољки. Тамо је владала велика тишина, као у најдубљим нашим шумама. Затворене у својим књижастим кућама,¹³ шкољке су вредно правиле бисер. На улици се није могло видети живе душе. Тек је на вику јежеву понека отворила врата, и опет их брзо затворила. Добри јежић је и њих замолио¹⁴ да потраже по својим кућама и радионицама, није ли можда прстен тамо упао.

Тако је за трен ока сав шарени свет што живи на морском дну пошао да тражи ¹⁵изгубљену ствар.¹⁵

Корали су претражили цео свој румени град, сваку уличицу у њему, али прстен¹⁶ нису могли наћи. Сунђери су испрали водом сваку пукотиницу по својим кућама, али од прстена ни трага. И шкољке су завиривале¹⁷ у сваку кутију, где су чувале бисер, у сваку собу, али ништа. Морске сасе као какве принцезе,¹⁸ поседале су у своја кола¹⁹ у која су били упрегнути ракови²⁰ и размилеле се кроз зелене пределе воде, тражећи га. Ово путовање, разуме се, није било лако, јер су сваки час наилазили непријатељи, прождрљиви морски разбојници, али су оне ипак ишле напред, јер им је било жао девојчице.

И већ су сви били изгубили наду, кад једна мала љубичаста саса угледа где се нешто светли у вртићу старог паука, с којим се сrete. Она му рече умиљато:

– Молим те, стари, стани мало, чини ми се да у врту који носиш на леђима видим изгубљени златни предмет.²¹

А стари морски паук се насмеја:

– Па и ја сам пошао да га тражим²² – рече он²³ – то је збиља врло смешно, ако га носим на леђима²⁴ и не слутећи то.²⁴

Саса сиђе с кола, поппне²⁵ се у врт на пауковим леђима, и збиља нађе прстен где се заплео о неку гранчицу. Од радости она постаде сва румена, брзо опет седе у своја кола, и, захваливши старом пауку, одјури јежу.²⁶

А он као муња хитро полете на обалу, где је,²⁷ сва уплакана, девојчица опет седела. Полако, да она не примети, остави²⁸ пронађену ствар²⁸ крај њене руке на песак и врати се у морске дубине. Тек он оде, а девојчица угледа опет свој изгубљени прстен и срећна²⁹ отрча кући. Сигурно је мислила да јој га је талас вратио, не слутећи шта су све за њу учиниле добре морске животињице.

ТРАВЕ ГОВОРЕ БАКИНИМ ГЛАСОМ¹

Давно, пре можда сто година, живео је научник Јосиф Панчић. Још док је био мали, волео је да завирује по трави, да пребројава листиће у цвету, прашнике,² да се³ распитује како се која биљка зове. Пошље га бака да је што послуша, а он одмах умакне у врт или на оближњу пољаницу, па чедрка по бусењу и корову или⁴ бере цвеће. Њега је радовало руменило биљки,⁵ златаста боја љутића, мирис метвице,⁶ чудно се афтушиним црним бобицама,⁶ седео⁷ у колибицама које павит плете између жбуња,⁸ јурио за паперјем маслачка.⁹ Кад је пошао у школу, оловку и хартију је трошио највише на цртање биља, и увек је тачно погађао којом бојом треба обојити који цвет.⁹

Он је биљке осећао као своје другове.¹⁰ Чинило му се, док ветар мрси ливаду, да га са свих страна задиркују ти другоме немужшти, неми створови. Чинило му се да му говоре.¹⁰

Дечачићу Панчићу,
чик погоди ко сам,
чик погоди где сам!
Лево корак један,
затим десно осам,
ја ћу тамо бити,
за пауцјом нити.

Тек он зађе да тражи¹¹ тога задиркивала,¹¹ а викне други:

Дечачићу Панчићу,
на труломе пањићу
станује нас седам.
Дођи к нама, Панчићу,
по сребрном ланчићу
што се танак пружа
до нашега¹² суседа,
оклопника пужа.

Дечак тамо пожуре и нађе седам руменкастих гљива, свих седам¹³ се начетило¹³ на једном корену¹⁴ као да се око нечег отимају. Он одмах позна да су то

оне гљиве што му их бака пече за ужину и обрадује се што је видео где оне расту. Пође даље, а неко опет довикује:

Дечачићу Панчићу,
обиђи далеко,
ја сам змијско млеко,
отровница руса.

Али је и Панчић,¹⁵ као и сва деца,¹⁶ волео да види баш оно што му се брани,¹⁷ па је¹⁷ разгрнуо¹⁸ траву и угледао леп жути¹⁹ цвет са пуно прашника. Брзо га је узбрао и²⁰ из²¹ мањавог стабла је потекло жућкасто млеко²² те му оприштило²² кожу. ²³Кад је дошао кући, показао је оприштене руке баки, а она је узвикнула:²³ „Па то је змијско млеко учинило! Срећа што га још²⁴ и у уста ниси стављао.“²⁵ Дечак је сад једва чекао да опет набере русе па да је мало грицне, да види шта ће бити. Он чак и прогута мало те траве и у желуцу га стаде кидати. Разуме се, баки о својој непослушности није смео говорити и са кајањем је слушао њено јадиковање док му је нудила теј од камилице.²⁵

Много пута се догодило да је²⁶ дошао кући са главобољом, а²⁷ бака му²⁸ одмах кувала једића,²⁹ кантариона,³⁰ зечју стопу. Много пута му³¹ је на посечени прст превијала биље које је одмах заустављало крв и болове. Тако је он већ у раној младости³² искусио моћ биља, познао многе његове особине. Многе ствари које су после биле основа његове науке о растињу запазио је у свом приморском селу, уз своју баку и друге људе из народа, који су са природом живели у пријатељству.³²

³³Тада је³⁴ приметио да има биљки³⁵ као и народа³⁶ које³⁷ неће да се селе никуд³⁷ из своје домовине,³⁸ расту увек где су од памтивека расле,³⁹ неке опет можеш видети свугде,⁴⁰ свугде се⁴¹ добро снађу и напредују. ⁴²Запазио је још тада⁴² како се многе отровне биљке,⁴³ као зли људи по речи и погледу, познају по мирису. Бака је говорила: „Знаш што просинац тако⁷ мирише? Да би га се говеда чувала. Он је за њих отрован. И биље има свој језик, треба га само разумети.“

Касније, кад је постао испитивач биља у Србији, па наиђе на биљчицу с којом се сретао у детињству,⁴⁴ учини му се да⁴⁵ се срео са⁴⁶ својим земљаком,⁴⁶ другом из детињства.⁴⁷ Догађало му се да из шумора ливадских трава опет зачује глас за који не може да одреди да ли је⁴⁸ травка⁴⁹ из родног краја или тихи шapat његове баке, да ли се то као некад гласи дивља горушица или га бака из велике даљине времена угућује како да ради:⁴⁷

Ко хоће да пева
чисто као птице,
нек попије мало
дивље горушице.

Познаћеш је лако
по цветићу жуту,
по перастом лишћу
стаблом разасуту.

Кад наиђе на биљку⁴⁸ којом га је у детињству бака лечила⁴⁸ и записује у бележницу⁴⁹ њене особине, опет као да чује бакин шапат:

Видиш оно стабло
крај баре израсло,
цваст као грозд бео,

то је бакин жличњак
често га је теби
стављала на масло
да би боље јео.

А однекуд са потока, где расте кожасто, дланолико лишће копитњака, чини му се да долази жубор:

Ти се сети како
причала је бака
да грозницу лечи
лишће копитњака.

Кад отвори ботанику, слике биља у њој наједном оживе и врате га часом у детињство и младост. Учини му се да види врт око родитељске куће где се под стрехом суши хајдучка трава, кантарион, зова, смиље. Понекад процвета пред погледом ливада где се упознао са светом трава.⁴⁹ Као⁵⁰ да га бака води за руку и говори му: „Ето то је броћ, у коме се деци боје чакширице. То је сапуњача, чијим кореном жене са села перу. То је кокотиња, којом се двоје сеоске деце излечило од уједа змије. А ту је хоћу-нећу, чије си⁵¹ листиће толико пута кидао. Ту је пелен,⁵² од кога⁵³ и камење мирише.“

Тако је Панчић⁵⁴ многе књиге написао о биљу,⁵⁴ пронашао травке и цветове које никад нико од научника⁵⁵ није дотле⁵⁵ приметио, и⁵⁶ све⁵⁷ праћен успоменама на своје прве сусрете са биљем, успоменама на своју баку.⁵⁷

БАЈКА О ЛАБУДУ

Живела је на врху планине мала Снежана, краљица зиме. На ножицама је имала ципеле од сребра, била је огрнута белим плаштом¹ попрсканим снежним звездама, на глави је носила ледену круну² која се преливала у безброј боја кад сунчев зрак на њу падне. Краљици зиме није било хладно ни на врху планине. Спавала је у снежном гнезду, голишава се ваљала по сметовима, лоптала се по цео дан са пахуљицама, возила се по језеру³ на некој црној птици тужно оборене главе.³ ⁴Како је Снежана била врло млада,⁵ могла је сасвим удобно да јој⁶ седне на крило. Падале су на то језеро и друге птице, дивље патке и гуске, али оне су биле исувише мале да би могле малој краљици зиме служити уместо чамчића.

⁷Често је Снежана мислила зашто ли је црна птица тужна, зашто увек обара главу и једном је упита:⁷

– Мој црни чамчићу,⁸ зашто си увек⁸ толико тужан?

– Како, мала краљице, знаш да сам тужан? Тихо певушим пловећи језером;⁹ кад те на обали угледам, увек ти радосно машем крилом¹⁰ – одговори птица околишећи.

– Тужан си, тужан, чамчићу, увек суморно обараш главу и гледаш у воду. Реци ми шта те то мори, можда ћу ти помоћи¹¹ – рече Снежана опет.¹²

Али птица не одговори ништа, само још више погну главу и заплови брже.¹³ Снежана тога дана¹³ није¹⁴ више хтела¹⁴ да наваљује питањима, али се тврдо у себи одлучи¹⁵ да дозна тајну црне птице.¹⁶ Стално је¹⁶ кришом посматрала из свог снежног гнезда, да би видела шта ради кад је сама. Тако после¹⁷ неколико дана опази¹⁸ да је птица још више погла главу, као да се загледала у своју слику у води, и плочи лагано, лагано, рекао би човек не миче се. Само кад неколико тренутака Снежана окрене поглед на другу страну и опет га врати на језеро, опази да се птица мало одмакла са места где је била.¹⁹ Брзо се¹⁹ из свог гнезда спусти²⁰ до језера,²¹ па поново упита:²¹

– Чамчићу мој црни, реци ми што си тужан? Ја сам краљица све ове белине, краљица сам зиме и снежних пахуљица. Зар не верујеш у моју моћ? Хајде²² провозај ме језером,²² па ћеш ми онда рећи своју тајну.

Птица тихо доплови глатком површином воде, не дижући на њој ниједног таласића, пружи своје крило, и кад Снежана седе на њега, отисну²³ се полако

средини језера. Около је све било бело: белеле се гране и стабла дрвећа, белели се облаци на небу, белеле се веверице што су каткад скочиле с гране на грану, блистала се од белине Снежана, краљица зиме.

– Мала краљице, одвећ сам сад узбуђена и не могу ти рећи шта ме тишти – прозбори најзад птица²⁴ – али²⁵ довече²⁶ дођи опет²⁶ на обалу²⁷ па ћеш чути.

Целог дана је Снежана била немирна,²⁸ једва чекајући да падне ноћ.²⁹ Кад³⁰ се смркло, отишла је³¹ на обалу језера, где је црна птица већ чекала.³¹ Скривена у ноћи,³² исповедила се тихо краљици зиме:

– Све је око мене било: и дрвеће,³³ и небо,³⁴ и звери,³⁵ и ти, мала краљице; само сам ја од ноћи црња. Зато ме мори туга.

Чувши то,³⁶ Снежана радосно рече:

– Кад ти је то једина невоља,³⁷ чамчићу, не брини!³⁸ Учинићу да постанеш и ти бео. Заплови ноћас на средину језера и чекај.

После овога³⁹ краљица је отишла до ледене куле међу стењем где је живела Сребрна Звезда, мајка свих пахуљица. Могла јој је и заповедити, али Сребрна Звезда је била много, много стара, па је Снежана због тога умиљато замоли:³⁹

–⁴⁰ Добра Сребрна Звздо, ти што си још мојој мајци одећу ткала,⁴⁰ пошљи ноћас на птицу што стоји сред језера јато пахуљица и покри њима заувек њено црно перје. Учини да се сутра пробуди сва⁴¹ бела као снег мог престола.

Тако је⁴² молила Снежана, а црна птица уздрхтало чекала наред језера. Кад би око поноћи,⁴³ сан птицу⁴⁴ савлада, она⁴⁵ положи главу на крило и остаде тако непомична. А истог часа паде јато пахуљица и сву је завеја, те у трену⁴⁶ постаде бела као снег на престољу краљице зиме.

Ујутру Снежана опази да⁴⁷ водом плови бели⁴⁸ лабуд,⁴⁹ први лабуд на свету.⁴⁹ Други су се⁵⁰ после тога рађали и умирали, али тај први још и сад живи и по истом језеру вози Снежану, краљицу зиме.

РУКЕ

Много смо сви волели своју тетку из Бранковине. Са ње је вејао мирис биља из повртњака, мирис новог брашна, свежих лепиња и неначете изворске воде. Како је увек нешто радила, били смо је жељни и готово смо мрзели све те њене послове: плевљење леја, мешање хлеба, одлазак на реку. Желели смо да с нама разговара и да нас мази од рада окорелом руком, која је под оштром првом покожицом била мека и топла као свежи хлеб.

Једне недеље после подне учинило нам се по неким знацима, да нема много посла: била је ставила коскани жути чешаљ у косу, обукла празничне ципеле и мирисала на нови сапун који је деда у суботу донео из Ваљева. Послали смо зато најмлађег између себе да је моли да више ништа не ради, већ да са нама мало шета,¹ или нам пева. За неколико тренутака он се вратио² весео, вичући још издалека:

Доћи ће тета
да нам загонета!

Учини нам се да су ту вест почели око нас цвркutati и врапци, да³ ју је зашаптао⁴ ветар, да је делила на слоге вода што је капала из лимене чесме за прање руку. Утом је она стигла међу нас и спутивши се на дугу зелену траву пред кућом, упитала је:⁵

Која су човекова
два пријатеља најбоља?

Ми смо се стали надметати. Сваки је желео да на себе привуче теткину пажњу. Јавили су се прво најмлађи, па основци и гимназисти:

Деда и бака!
Отац и мајка!
Стрпљење и воља!

Тетка је одмахивала одречно главом и понављала смешећи се:

Два пријатеља најбоља!

Ми смо се опет јављали истим редом:

Пас и мачка!
Ватра и вода!
Сунце и слобода!

Опет је тетка дала⁶ знак главом⁶ да смо погрешили, и зато се надметање наставило:

Коњ и крава!
Књига и справа!
Срце и глава!

А тетка се смеши и вели прекорним гласом:

И ви ми школу учите,
а никако да погодите!
То су руке, то су наше руке!

Били смо зачуђени и разочарани. Неки су тврдили да су то знали, само нису хтели да кажу, а она је наставила, спутивши у крила своје од сунца преплануле руке, као да је хтела да нам их добро покаже:

Руке нас хране,
ору, сеју и мељу жито,
⁷оне су родније него гране,
оне су светле, да знате и то!
Оне на огњишту пале ватру,
оне земљу и воду кроте,
оне природи вредној помажу
да нас окружи светом лепоте.
Руке су као и срца људска,
све на њима оставља трага,
свака на њима цртица уска
спомен је на радна јутра драга.

Можда тетка и није говорила у песми, али се нама чинило да је свака њена реч песма, да говори о нечем много лепом што још не можемо добро схватити. Однекуд је наишао и деда и зауставио се да послушне о чему нам тетка говори. Кад је она завршила, додао је и он:

Руке нас бране од нападача,
не дају⁸ да нас ико вређа,
не дају⁹ да нас зли надјача,
не дају¹⁰ преко наших међа,
избављују нас ропства и стега.
Човеку би без руку било
као без вида очињега.

Деду ¹¹готово нисмо¹¹ ни слушали. Гледали смо сви нетремице у теткине на колена положене руке, пуне оних трагова и ожиљака о којима је говорила, пуне румених ¹²црта и модрих¹² као на мапама. Зора је спустила прст на свежу малу опекотину на њеној руци и да покаже како је разумела шта нам је тетка¹³ говорила, казала је:

Те црне¹⁴ пеге значе
да си опет хлеб пекла!

Драган је прихватио:

Та зарезотина значи
да си дрва сама секла!

Додала је¹⁵ Зага:

Ти убоди, теткице мила,
значе да си ноћас шила!

И Заре се пожури¹⁶ да ода хвалу теткиним рукама:

А ти нокти очврснути,
да си пенео згртала љути!

После смо, колико год нас је¹⁷ било, спустили јој главе и чела на руке и колена и осећали по дрхтају¹⁸ њених прстију, по топлоти длана, како јој је то било пријатно.

Мали¹ баук

Једне мрачне поноћи јесење родио се у јами Баук. Био је тада мањи од сенке какве вроне и једва се држао на својим меким ногама. Месец дана није нигде из јаме излазио, мајка му је доносила храну и пиће унутра и учила² га да пузи и хода. А кад је после³ месец дана изашао⁴ у јаругу, био је већ прави баук, велики⁵ и црн, да га ниси могао разликовати од таме ни на⁶ метар раздаљине. Једино кад запали своја два огромна ока, фењерима слична, знао си да је негде у близини.

Кад је напунио месец дана,⁷ мати му је рекла:

– Време је да почнеш учити свој занат. Шумар има десеторо деце,⁸ покушај⁹ ноћас да их уплашиш. Заједно са мраком доћи ћеш пред његову кућицу, а¹⁰ кад шумарка изађе¹¹ напоље да купи иверје,¹² ти стани на врата и избечи очи;¹³ а чим деца ударе у дреку, бежи опет у мрак¹⁴ да те шумар не би ухватио.

– А шта да радим ако појури за мном у шуму? – упита уплашено мали¹⁵ Баук своју¹⁶ мајку.

– Брзо се успужи уз дрво и обеси му¹⁷ се о гране. Шумару ће се¹⁸ од тебе учинити¹⁸ да је обична ноћна тама. А кад он прође,¹⁹ сиђи па бежи у јаму.

Баук је²⁰ брзо изучио свој занат, а то му и²¹ није било тако²² тешко, јер је већ у крви носио жељу да плаши свет. Кад се спусти ноћ и шумар и жена^{23 24} изађу напоље, он скочи на прозор или стане на²⁵ врата, упаливши своје велике очи. Кораци су му били тиши од корака саме ноћи и деца би га увек изненада²⁶ опазила пред собом. Стајао је сличан каквом великом црном сену: нису му се разликовале ноге ни руке од осталог тела. Видећи га тако страшног,²⁷ деца су ударила у врисак, а он је онда одмах одлазио у таму.²⁸ Добро се само увек чувао да не наиђе кад су шумар и шумарка²⁹ код куће.

Ипак се догодило³⁰ да натрапа једном³¹ кад су и њих двоје³² били са децом³²... Таман је стао на праг и упалио очи, а шумар појури³³ из кута³⁴ са секиром вичући:

– Ти ли си онај што ми плашиш децу! Сад ћеш видети своје добројутро.³⁵

Како то шумар рече, Баук појури у ноћ и измеша се са тамом. Узалуд је човек³⁶ лутао око куће и по шуми, од чудовишта ни трага ни гласа. Можда се и успузало негде на дрво и одозго се смејало подругљиво. Ко ће знати кад је око-ло³⁷ помрчина.

Врати се шумар љутит³⁸ у кућу и стаде³⁹ се са женом договарати како да ухвате Баука. После дугог саветовања она предложи:

– Како би било да сиђеш у село и узмеш од рибара мрежу. Можда ћемо га њоме моћи уловити. Размахиваћеш око себе као кад се хватају лентири, па ћеш га⁴⁰ можда⁴¹ тако закачити.⁴¹

Обрадова се шумар овом предлогу⁴² па похвали жену.

– Видим сад⁴³ – рече⁴⁴ – да и жене знају понешто паметно да смисле. Стаћу сутра увече иза врата па како деца завриште, ја ћу мрежу бацити, мораће⁴⁵ се у њу запетљати.

Сутрадан се спусти у село и узео највећу мрежу од рибара па пред ноћ стаде вребати иза врата. И како чу дечју вриску, појури с мрежом размахујући и десно и лево, али ништа. Баук му се смејао са саме кућне стрехе. Немогуће⁴⁶ је било опазити га, кад се⁴⁷ није разликовао од тамних облака који су висили над стрехом.

Е, али је ускоро пао снег. Шума је постала бела, земља је постала бела, кров на кући је побелео. Сенке под дрвећем нису биле онако дубоке као за време јесени. Врана се могла видети чак на суседном брегу, познавале се стопе⁴⁸ зечева и птица, а не само људи и вукова, те шумар весело рече:

– Сад је долијао! На овој белини ћу га лако ухватити.⁴⁹

Тада⁵⁰ је већ⁵¹ Баукова мати била⁵² умрла, а⁵³ нико није имао да му каже да се по снегу мора много више чувати, јер⁵⁴ његова црна прилика много⁵⁵ одудара⁵⁶ од снежне белине. Зато он, као и обично, кад паде први снег,⁵⁷ крете ноћу да плаши шумареve малишане. Ни слутио није да шумар кроз прозор гледа⁵⁸ где се ваља мрачан, као сено, пужући⁵⁹ се узгред уз стабла дрва, ваља да препадне верерице. Ни на ум му није падало да⁶⁰ иза шумаревих⁶¹ леђа вире деца,⁶² коју⁶³ је сваку ноћ плашио, и да се радују што ће га најзад њихов отац ухватити.⁶³

Кад је⁶⁴ Баук био близу куће, шумар је шчепав⁶⁵ мрежу и⁶⁶ истрчавши напоље радосно узвикнуо:⁶⁶

⁶⁷ – Сад си долијао!⁶⁸

⁶⁹Био је заборавио и он да ће га чудовиште по снегу опазити и заждити у поље. Само сада је шумар могао бар да га јури. Чудовиште је ипак вешто узмицало, скачући из једне сенке у другу.⁶⁹

– Нашаво си моју децу да плашиш, је ли! Држи се сад добро! –⁷⁰викао је шумар јурећи за њим.⁷⁰

⁷¹Негде пред самом јаругом успе да му набаци⁷² мрежу на главу и да га тако обори на земљу. Утом⁷³ беше стигла и жена те га добро завежу и стану се саветовати шта с њим да учине.⁷⁴ Одлуче да га за време ноћи затворе у трап па да му ујутру суде.⁷⁴ ⁷⁵Завежу добро мрежу и човек је упрти на раме. Очекивао је да ће терет бити тежак, али је Баук био лак као да си мало помрчине у врећу завезао. Успут је шумар сваки час узвикивао:

– Нашаво си моју децу да плашиш, је ли?

Жена је,⁷⁶ међутим,⁷⁷ размишљала каквом би казном требало намучити малог насилника. У разговору и узбуђењу су и заборавили да покоји пут⁷⁸ погледају у мрак. Кад стигосе кући, имају шта⁷⁹ видети: Баук се кроз мрежу измигољио

и утекао, јер је имао особину и да се надува као мех и да се скупн као орашчић, а како је био лаган, шумар није приметио кад му је стругнуо.

Само⁸⁰ изгледа⁸¹ да се Баук тада био много препао од мреже, јер се никад више није у тој шуми појављивао.

Тако је причала мени моја бака. И немојте сад, децо, заграјити да Бауци не постоје, ја то знам боље него ви, али волим да се сећам бакиних прича.⁷⁵

ПРИЧА О РАЗМАЖЕНОЈ ЦАРИЦИ

У, далекој некој земљи живео је млади цар. Није се знало је ли лепши или племенитији и зато га је цео свет волео. Није имао пријатеља само међу људима него и међу бубама, зверима и птицама.

Једне године зима је била врло дуга и пчелама у целој земљи нестаде меда, те су ројевима умирале. Онда племенити цар отвори све ћупове и бурад с медом што их је имао у свом дворцу и посла људе да га разнесу¹ пред пчелињаке. За себе не остави ни једне једине² капљице. И сутрадан пође по царевини да види је ли било довољно оно што је послао. А из пчелињака га дочека радосно зујање:

Донео си нама спас!
Кад ти тежак дође час,
зови само, царе, нас.

Други пут,³ опет,⁴ кад је ловио са свитом по некој великој планини, где је било много мравињака, његови људи стану да их газе и разоравају; али им племенити цар заповеди да се ниједног више не смеју таћи и пође у другу планину да лови. Као захвалност, чу за собом мраве:

Донео си нама спас!
Кад ти тежак дође час,
зови само, царе, нас.

А кад је једне зиме заповедио да се на свако дрво у његовој царевини обеси по кавез пун семења и мрва, и птице му понуде своју помоћ, ако му кад устреба.

Кад је племенити и лепи цар већ дорастао за женидбу, великаши га ожене краљевом кћери⁵ из суседне земље, најлепшом девојком у десет околних земаља. Цар је сав срећан и поносан био што је добио тако лепу девојку,⁶ али му је убрзо сва радост била загорчана, јер се нова царица показује врло охола због своје лепоте и врло размажена. Стаде да захтева од цара да јој испуњава жеље какве ниједна паметна жена не би имала.

⁷Првог јутра⁷ објави да ће се седам пута дневно купати у млеку. Цар покуша да је одврати, али чим погледа у њено лице, одмах мораде да попусти, толико је лепа била.

Сутрадан јој се већ то досади и пожелеле да се купа у мирису од нарциса, опет седам пута на дан. Цар јој рече да у десет околних царевина за један дан не може наћи толико⁸ мириса. Међутим, чим погледа у њено лице, попусти, па изађе у врт да размисли⁹ шта да ради. Кад поред¹⁰ њега излете три пчелице и зазује:

Не брини се, царе! Знај,¹¹

¹²до вечерње прве таме

¹³донеће ти пчеле саме

¹⁴за царицу мирис тај.

И утом¹⁵ сва царевина забруја од зујања пчела. Милиони ројева пођоше да беру мирис за царицу и већ до ноћи она се окупа у њему безброј пута.

Сад је млади цар мислио да ће лепотица дуго бити задовољна, али већ идућег дана она пожелеле да се купа у роси. Опчињен њеном лепотом, цар није могао да јој то одрекне, а није знао како жељу да јој испуни. Тада се сети птица и оде у шуму да им се пожали. Оне су то, међутим, већ знале и дочекаше га песмом:

Разведри се, царе млади!

Земљу имаш росе пуну,

¹⁶по планини, по долини, по ливади,

¹⁷птице ће је у свом кљуну

¹⁸на паперју својих крила

¹⁹с цвећа снети

²⁰и донети.

Наједном се цела земља заори од птичије песме. Милиони јата кретоше да собирају росу за царицу. И целих седам дана она се купала у њој и царевини је мислио да ће већ бити крај њеним лудим жељама, али ²¹њој се²¹ осмог дана прохте да се купа у соку од јагода и да се цела царевина поспе њима, како би слатким²² дахом све мирисало.

Тад несрећни, лепотом омађијани цар, пође у планину мравима. А они га одмах охрабре:

Дошао си у час прави,

²³помоћи ће теби мрави:

²⁴где се спава, где се хода,

²⁵мирисаће дах јагода.

Сок ће њихов свуд се лити,

²⁶краљица ће лице мити.

У истом часу земља се зацрни од мрављих чета. За месец дана нигде у свету није остало зреле јагоде, све су биле побране за размажену царицу.

Цар је за то време очекивао у страху шта ће ново измислити његова жена. Понекад је желео да је какав чаробник²⁷ учини мање лепом, да јој продужи нос, или смањи очи, или нагрди лице. Веровао је да би се онда њеним жељама могао одупрети. Срећом га његови пријатељи спасу. То је овако било.

После²⁸ месец дана, пошто се искупала сита у соку јагода, усред лета поже-
ле да се ињем и снегом умива. Краљица пчела истог часа тада заповеди трима
пчелицама:

Оставите жаоку
²⁹злој царици на оку,
³⁰на носу и бради,
³¹да се њених ћуди
спасе наш цар млади.³¹

Оне послушају и добро изуједају царицу, да је постала намах најружнија
жена на свету, носа великог као кромпир, скоро невидљивих кинеских очију и
браде колико лубеница. Видећи је такву, цар одмах побеже из двора, неосе-
тљив према њеним молбама. Тек кад је обећала да неће више ништа изискива-
ти³² врати се и доведе лекаре да је извидају.

После овога, она поста мало боља, али како размаженост не може одмах да
се излечи, изненада јој се опет прохте једног дана постеља од ружиног листа и
да се сва земља поспе ружама. За ово,³³ срећом, одмах дозна краљ мрава³⁴ и за-
поведи својој свити:

Нека моја верна свита
³⁵нашем цару брзо хита.
³⁶и царици немилице
³⁷унакази лепо лице.

Мрави једва дочекају да јој се освете што је мучила њиховог племенитог
пријатеља, и толико је изуједају да је цар није могао познати. Тек кад је прого-
ворила, видео је збиља да је то она и пошто му је обећала опет да неће више
имати лудих жеља,³⁸ сажали се и замоли лекаре да је³⁹ лече од мрављих уједа.³⁹

После овога прошла је скоро година дана, а размажена лепотица је живела
скромније него што се од ње⁴⁰ очекивало. Само нарав човекова не може толико
брзо да се промени и она опет једном затражи од цара да јој од вилине косице
начини хаљину и постељу.

Цар свију птица, орао, кад ово чу,⁴¹ довикну са планине:

Наберите брзо, птице,
⁴²копривице,
⁴³да царици нажарите
⁴⁴лепо лице.

Каква је царица после овога изгледала деца добро знају, јер често с копри-
вама имају посла. Зато јој после овога никад више није пало⁴⁵ на ум да цара му-
чи. Постала је исто толико скромна колико је он био племенит и живели су
отада потпуно срећно.

Прича о лорду Форду

¹У доба кад су се први аутомобили стали јављати у нашој земљи, искрсну¹ једног лета на друму од Ваљева до Шапца² обестан,³ нов ауто. Дотле тај пут није виђао таквих тркача; њиме су само⁴ обично милела воловска кола, каскале кочије. Кочијаши су возили обазриво, свак се свакоме склањао с пута. Уморни пешаци увек би нашли на тим колима гостопримства те се провозали по који километар.

Кад⁵ се први пут Форд појави на том⁶ путу, ужасан⁷ страх овлада свима колима. Пешаци, товари с дрвима, возови сена толико се збунеше да не знадоше куд ће кад аутомобилска труба опомену:

Тру-ту, тру-ту!
Бежите, кола, бежите, колица,
са мога смера.
Иде Форд, млади лорд,
ветар тера.

Воловска кола здесна,⁸ мислећи да се с њим може преговарати, заустише:

Почекај, брате, куд журиш тако!
Вози као ми људски, полако.

Не осврћући се на то, Форд тако муњевито пројури крај њих да им умало не сломи точкове, а прут из руку замишљеног возара одлете као вихором понесен. Иза окуке пут се сужавао, једва је њиме пролазио неки товар с врећама. На опомену⁹ трубе кола стадоше да скрећу у страну¹⁰ и нагоше се према јарку запомажући:

Господине Форде,¹¹ куд ти се хита!
Почекај мало:
џак ми се на земљу
просуо жита.

При наглом заокрету кола, једна од врећа збиља се била просула; али Форда то није дирало. Он појури¹² газећи по просутом зрнељу и засипајући прашином лице крај пута. Мало даље, журећи да скрену с друма, кола сена такође се заклатише и претурише јадикујући:

Господине Форде, почекај мало!
С леђа ми сено на пут пало.
Морам га прво са земље дићи.
Почекај, до мрака лако ћеш стићи.

Хтео-не хтео,¹³ Форд мораде застати. За то време обесно је трубио и грмео, да се сва околина проламала. Кад најзад сено би дигнуто, Форд настави своју вратоломну вожњу трубећи опет:

Тру-ту, тру-ту,
ко је на путу нека се склони.
Иде Форд, млади лорд,
ветар гони.

Нека стара кола, којима се сад ближио, довикнуше му на то:

Не може, брате, идемо споро!
Наш је господар ваздан оро,
па сад, сиромах, мало придремо.
Будити ни ми га, брате, не смемо.

Некаква колица покривена шареницом добацише:

Господине Форде, успори мало!
Није ти, ваљда, о главу стало.
Не чује тебе мој возар, чика,
вози из града болесника.

Ауто се, међутим, мало на то обазирао. Јурио је као вихор, обарао с кола ствари, ломио точкове и напрасито викао на оне што се нису умели брзо да склопе у страну.¹⁴ А кад је пројурио, чуло се на све стране запомагање.

Тако је то трајало више месеци. Кола су¹⁵ за то време с великим страхом полазила на путовање, бојећи се да на друму не сретну осионог Форда, да им не сломи точак и поплаши волове.

О дошљаку су се причале читаве бајке. Како га нису вукли ни коњи ни волови, прочу се¹⁶ међу ондашњим сујеверним сељацима¹⁶ да га гони сам ђаво. Тиме се објашњавала и његова насртљивост, охолост и брзина.

Кад се једном пронесе глас да су се нека тек начињена воловска кола, заједно с воловима, сурвала у провалију, што су морала нагло да заокрену испред његове вратоломне брзине, у околини се подиже читав буна. Кола се реше да му више не дозволе вожњу друмом куда се она враћају уморна с рада.

Једног дана, у рану зору, изађу колико год¹⁷ их је било у околини на друм и закрче га. Воденичарева стара колица тада одрже говор:

Јадан је живот воловских кола:
не прође дан без бриге и бола.
Нико као ми, широм света,
не носи на себи таквих терета.

Па да нас усто, добри тежаци,
вређају ови бесни дошљаци.

На ово сва кола са збора повичу:

Нећемо више аутомобиле
куд тешка сеоска кола миле.

Доста је било патњи и штета!
Нека Форд другим путем шета.

У тај час, иза окуке, појави се Форд као црна огромна буба буљавих очију
вичући:

Возите брже, возите десно!
Ја сам Форд, млади лорд,
¹⁸мени је тесно!

Вичући тако, Форд је безбрижно јурио не приметивши како су у даљини
кола закрчила пут. Кад им дође близу, она га претећи зауставе:

Господине Форде,
не можеш даље!
Доста су сеоска кола мала
због тебе суза прогутала.

Господине Форде,
натраг се врати!
Доста си нам сломио руда и леђа
јурећи лудо крај наших међа.

Обесни аутомобил затруби још неколико пута, али се кола не макоше с ме-
ста. Он тада стаде као укопан, поврати се још мало на друму, па се онда посра-
мљено врати одакле је и дошао. При повратку му падоше на ум сва кола што их
је на том путу поломио, сва претурена сена и дрва, све вреће које је просуо, сви
болесници које је засуо прашином. Негде у даљини кола га чуше још једном где
труби и после га никад више у животу не среташе. Да ли се поправио, да ли се
преселио на неки други пут, не умем вам казати.

РАТОВОРНИ ЦАР

Био једном неки цар који није рачунао да је жив ако с неким не води рат. Још се земља не опорави ни од једног, а он започиње други. Узалуд су му доглавници говорили да се окани ратовања и пусти народ да одахне душом: он је некада полазио у бој само зато што га је неко криво погледао.

Једном тако објави рат некој малој мирољубивој¹ земљи зато што му краљ те земље није честитао рођендан. И те ноћи, да ли због потајне гриже савести, да ли² чега другог, усни како се на тргу пред његовим двором искупило мноштво света и из свег грла вапије:

Немој, немој ратовати!
Нисмо, царе, пребогати,
али нам је земља пуна
рујног вина, белог руна,
цветних поља, житних њива.
Ко год ради може код нас да ужива.

Цара ово трже из сна, и мада је знао да се његов сироти народ на јави не би усудио да га моли за мир, толико се разгневи на њега да позва под оружје чак и старце.

Међутим, глас савести, дању угушиван,³ никако му није дао мира, те опет идуће ноћи усни како пред њим клечи дивна млада девојка под невестињским велом и моли га:

Немој, царе, ратовати!
Дошли су ми јутрос свати
да ме воде.
Немој мога заручника
у бој звати;
све дарове за сватове
ја ћу, царе, теби дати.

Кад јутро свану и цар се сети сна, тренутно се поколеба. Помисли да збиља не треба без велике невоље да квари срећу толиким младим људима, али га одмах би готово стид што се поколебао па нареди да се у војску узимају нарочито

младићи. Тако му се чинило да ће и своје тешке снове поплашити; али одмах сутрадан усни како га нека мајка преклиње ломећи руке:

Немој, царе, ратовати,
моли тебе сада мати.
Чувала сам свога сина
осамнаест ја година.
Тешко ми га сада дати
да он иде туђе земље
освајати,
да он иде у бој љути
погинути.

Пробудивши се, цар се преко обичаја пожали царици какви га снови прогоне, надајући се да ће она бар његове намере одобрити. Али и она стаде да га моли да од рата одустане, говорећи да и они имају сина и да помисли како би му било кад би он морао ићи у бој. Уместо да се ублажи после овога разговора, он постаде још бешњи па заповеди да мајке нигде на јавном месту не смеју због рата јадиковати нити излазити на друмове да гледају своју децу кад полазе у бој.

Већ су и прве борбе биле почеле, а цара тешки снови не оставише. Сад му се у сну почело јављати биље и звериње. Кад прве гранате падоше на долине и брегове усни он где се пред њим клања нека бујна ливада и цветови шапућу:

Моли тебе трава млада
са ливада,
кукуреци и љутићи,
немој, царе, у рат ићи:
јер куда војска пољем прође,
неће више цвеће нићи.

Цар у љутини учини покрет као да ће ливаду покосити једним замахом и ње нестане, а пред очима царевим се створи јато птица које тужно зацвркута:

Молимо те, добри царе,
да сачуваш мир.
Баш тамо на брегу
где ће да се пуца
птићи нам се легу.

Па нестане птица, а искоче пред цара два зеца па га на свом тихом језику окупе:

Ој, не ратуј, царе,
то зло не уради!
У шумици где си
наместио војску
играју се весело
зечићи нам млади.

После овога сна настала је код ратоборног владара опет борба између савести и честољубља: почео се кајати што је земљу бацио у крв, а било му је тешко да порече оно што је једном већ казао. Од те борбе у себи није више могао ни јести, а заспати се опет бојао због снова који су га гонили. Кад га ипак после три пробдеване ноћи сан превари, цар угледа где му у спаваћу собу улазе чете деце, а међу њом и његов мали син. Та су га дечица склопљених руку молила прилазећи му све ближе:

Немој, царе, ратовати,
бојимо се ми од рата:
погинуће нама чика,
погинуће ујак, тата,
и умрети мама од јада.
Остаћемо, царе, тада
сирочићи,
по свету се потуцати,
ни за какву радост знати.
Немој, немој ратовати.

Цар се нагло трже. Издалека се чуло где грме топови, а у суседној одаји уплашено плаче његов мали син. Он не могаде више издржати: учини му се да милиони деце јецају око њега, да мајке и жене кукају, да биље уздише, земља стење, па брзо посла гласнике на сва бојишта са заповешћу да се рат истога часа обустави.

ЦАР ИГРАЧАКА

Ишао путник ноћу, кад угледа да се далеко преко поља миче омалена кућа као да се воза на точковима. Он не поверова својим очима, него полако, ваљда да је не би уплашио, кријући се од дрвета до дрвета, дође јој сасвим близу. И збиља, очи га нису варале: кућа је клизила пољем, мада се точкови нису видели, нити се примећивало да је ко вуче. Прозори су били затворени те се није могло завирити унутра, али је путник по диму који се из димњака дизао наслутио да у њој има некога. Пред кућом¹ је био празан трем и радознали човек скочи на њега као у трамвај и седе на клупу. Како је врло уморан био, рече сам себи задовољно:

– Е, ово је дивота! Провозаћу се бесплатно на кући, па ма и не ишла у моје село.

А кућа је ишла сад брже, сад спорије. Кад би наишла вода, она би запловила њоме као лађа. Уз брдо² се пела лакше од зупчасте железнице, а пољем је клизила брже него санке по снегу. „Не носе је ваљда,³ ђаволи“, помисли сујеверни путник покајавши⁴ што се и попео на трем.

Тад⁵ чу у кући неко звецкање као да звони хиљаду сребрних прапораца. „Мораћу да провири унутра, па шта било“, реши се он и покуша да нађе какву пукотину кроз коју би могао видети шта се збива у кући, иза зидова. Како није ниједне могао наћи, полако на прстима приђе прозору и одшкрину⁶ спољне⁷ дрвено крило. У соби је светлело као да се само сунце у њу настанило, те путнику неколико часака засенуше⁸ очи. Потом угледа наред себе неко биће налик на пајаци а велико као највећи човек. Уместо шака⁹ је имао⁹ на свакој руци по сребрни котур, уместо стопала на свакој нози мала колица, а одело му је било покривено разнобојним прапорцима који су при најмањем покрету звонили. На глави му је била капа као и у осталих пајаца, само је имала на врху два мала крила као ветрењача, те су при сваком замаху ветра треперила и окретала се. То чудновато биће било је окружено неколицином мањих, себи сличних створова, одевених као и оно. У часу када је путник провирио, клизили¹⁰ су на својим колицима кроз собу и пљескали рукама.

– Да ли су људи или какви чаробњаци! – оте се путнику гласан узвик кад све то виде.

Истог тренутка велики пајак застаде а са њиме и остали.

– У нашој кући се крије неки странац¹¹ – рече он. – Одмах је навијте¹² да још брже пође, како не би могао искочити.

Путнику се одсекоше¹³ ноге кад то чу. Сада није имао куд, бежати се није могло јер је кућа појурила као стрела. Зато се шћућури на клупи трема очекујући своју судбину. У час¹⁴ се створи пред њим велики пајац, па,¹⁵ плеснувши котурима,¹⁶ упита га:

– Ко си ти и откуд у моме дворцу?

Тек сад примети путник да ни глас у тог чудног створења није као у других људи, већ као у лутака које говоре кад се навију.¹⁷ То га још више збуну па муцајући одговори:

– Ја сам сиромашан путник. Враћајући се у своје село,¹⁸ спазио сам кућу где иде пољем, па како никад у животу нисам тако нешто видео, попео сам се да изближе разгледам и да се мало провозам.

Велики пајац се одобровољи и насмеја се¹⁹ смехом који је звонио као безброј сребрних прапораца.

– Ви сироти људи свему се чудите²⁰ – рече он²¹ – а код нас је то сасвим обична ствар.

– Ако си ти? – усуди се путник да упита. Никад нисам видео таквог човека.

– Ја сам цар играчака²² – зазвони одговор. – Био сам са својом пратњом у шетњи и,²³ као што видиш, нисам морао да се макнем из свог дворца,²⁴ само га навијем, а он иде куд ми је воља.

Рекавши то,²⁵ цар играчака плесну путника по плећима својом металном шаком и додаде:

– Ако хоћеш, можеш поћи мени у госте, да видиш моју земљу и мој народ.

Видећи да је цар играчака врло благородно²⁶ створење, путник одмах пристаде. Онда цар заповеди својој пратњи да још боље навије дворац, те он полете муњевито кроз шуме и ливаде, преко вода и планина. Најзад,²⁷ после дуге вожње, у зору, цар и његова пратња радосно објаве.²⁸

– Стигли смо у домовину играчака. Пођимо у врт²⁹ где царица чека.

Путник сад пажљивије погледа око себе и задиви се још више него кад је угледао покретну кућу. Пољем су пасла стада начињена од метала или сукна. Свици су били налик на сићушне џепне лампе. Дрвеће је исто тако било вештачко, изрезано од хартије као у позоришту. Птице се чуле у лету као да круже аероплани. Жежеве су представљала³⁰ мала клупка начичкана чиодама. Трава је долином била од свиле и конца а бубице шарене ђинђуве. Планину су приказивале гомиле железца или креча. На самом небу у домовини играчака светлеле³¹ су вештачке звезде изрезане од сребра, бисера и злата. Народ у тој земљи биле су све саме лутке и пајаци, а домови су им се кретали као и царев дворац. Цар одведе путника у врт,³² где је чекала царица, најлепша лутка на свету. Она је као и велики пајац, цар, могла да говори и да се креће, а лице јој је било провидно и блиставо, слично кристалу. Она замоли путника да се прошета с њоме кроз врт и показа му своје омиљено цвеће,³³ руже од ћилибара и каранфиле³⁴ чије су круничне лиске биле коралне.

Најзад цар рече путнику:

– Становаћеш у маломе³⁵ дворцу крај мога, а ако ти се прохте да се шеташ, само га навиј,³⁶ и он ће те одвести куда желиш.

Проживео је ту путник три дана и разних чуда се нагледао, али како није могао јести јела којима се лутке хране, поче га морити глад и зажеле да се врати кући. При поласку му цар и царица дозволе да узме колико год хоће играчака за своју децу, само му рекну:

– Нипошто не смеш причати ни својој ни туђој деци како се долази у нашу земљу, јер би она онда појурила овамо и поробила нам сав народ.

Путник обећа да неће ником причати, а затим пође око царевог дворца да скупља играчке за своју децу, и натрпа их пуну торбу: кућицу која сама хода, пужа што сваки час пушта и увлачи рогове, рака од корала, сукнену кравицу која даје млеко, лутку што зна да говори три језика, пајаца који изводи најопасније циркуске вежбе, и ваздан још неких мртвих стварчица што умеју да скачу, лете, пливају, тече као да су живе. Цар му још сам поклони месец³⁷-играчку. То је била сребрна плоча која је ноћу могла да прави месечину бар у три села. А царица га обдари љуљашком на којој је једна лутка седела а друга је из све снаге узбацивала под облаке – играчке начињене од памука. После овога га је неки пајац отпратио на путујућој кућици до границе.

Код куће су деца распитивала путника где је нашао толико лепих играчака и он им је све по реду испричао,³⁸ не помињући никако где се та земља налази.

Мени је³⁹ само то⁴⁰ једном поверио, али ме је молио да не одам тајну, па не смем да вам је кажем.

ВРАПЦИ НОВИНАРИ

Мислим да је у некој зоологији писало како птице ништа не раде; међутим, нема птице¹ без каквог занимања. Голубови су обично поштоноше, папагаји служе као вратари, певачице се баве музиком, сенице требе вртове од штетних² црва, а врапци су новинари. Све догађаје у царству птица и деце они први дознају³ и објаве преко својих усмених новина.

Јуче је Карађорђевићим парком прошло уплакано дете. Наједном је јато врабаца слетело на клупу углас распитујући:

Зашто плаче, да л' ко зна?

Са друге клупе, из другог⁴ јата, одговорио је стари врабац Жи-Жи:

Добио је данас два.

Са треће⁵ клупе стаде распитивати радознали Џи-Џи, почетник у новинарском послу:

Шта то рече,
друже,⁶ ти?
Жив-жив-жив!

Још једанпут реци јаче
ко то плаче,

да ли јаче
звано Ив.
Жив-жив-жив!

Из четвртог јата прихвати неко живахно врапче:

Требало би објавити
то са крова.

То би била прича смешна,
прича нова.
Слушали би радо сви.
Жив-жив-жив!

После овога сва четири јата хитро прхну у редакцију да јаве за новост. Редакција се налазила на крову чуварева куће. Одатле су врапци неколико пута дневно објављивали новости. Џив-Џан, главни уредник усмених новина, саслуша вести о догађају из парка, па разасла поново своје сараднике онамо где се надао да могу наћи занимљивих новости: у школе, дворишта по предграђу, на кровове.

За трен ока врапци се разлете⁷ опет по граду. Џив-Џанчић, син уредников, чу неку грају на путу крај парка па упита врапца што је отуд долазио:

Јеси чуо, друже Жика,
откуд она тамо⁸ вика?

Пролазник врабац, који се журио да први однесе вест, одговори расејано:

Чуо, чуо, како не,
објавити треба све.

Кљунула је врана свраку,
усред дана, на сокаку.

Објавити треба с крова,
то је права новост нова.

На другом крају се пронесе⁹ вест да је мачка сломила крило некој птици и цело јато птичјих новинара одјури тамо. На трећој страни се опет чу да су деца ухватила чворка и ставила у кавез па неколицина оде и тамо да поразговара са заробљеним чворком.

Око подне се врате сарадници са пуном торбом вести, и Џив-Џан свечано објави птицама и свету у парку да почињу подневне усмене новине. Као и увек на почетку саопштавања¹⁰ вести, врапци зацвркућу своју новинарску химну:

Били млади, били стари,
ми смо врапци новинари.

Ми¹¹ летимо на све стране,
где нас зову, где нам бране.

Где нас воле, где нас мрзе,
понеки се од нас врзе.

Скупљамо по граду вести,
огласе и исповести.

На ово деца, иако су толико пута чула, запљескају а птице замашу крилима, и онда опет наста тајац, да би се новости боље чуле. Пошто саопштише о свађи између свраке и вране, о заробљеном чворку и о мачки која је сломила птици крило, Џив-Џанчић зацвркута:

По граду се шушка
да је неког Душка,
малога првака,
истукао тата,

па мама, па бака,
што се је камењем
бацао у јата.

У гомили деце која су¹³ слушала вести био је и тај Душко,¹⁴ и тако се зацрвени¹⁵ да су одмах сви¹⁶ знали да је он тај неваљалац.¹⁷ Од срамоте хтеде у земљу да пропадне. Срећом¹⁸ пажњу света скрете сад друга новост:

И за малог Блажу
ружно чудо кажу:
јурио је с прutom
за сеницом жутом.
Срећом је на време
у грање се скрила,
али је од страха
грозницу добила.

Ту се десио Блажин деда па чувши то за свог унука, љутито¹⁹ оде да га потражи и казни.

После овога врабац Жи-Жи узбуђено саопшти:

Лупање је срца
добила нам сврака
звана Џака-Џака,
јер на три корака
испред свога кљуна,
пored малог жбуна,²⁰
спазила је јуче
неко страшно куче.

На ову вест се свраке необично узнемире и отрче код свраке болеснице да је обиђу. Њима се придруже још неке птице које су имале обичај да обилазе болесне.²¹

После ове двојице говорили су још многи мали²² новинари и пред крај су вести бивале све веселије. Најзад један несташко заврши врапчије усмене новине шалећи се:

Остало је све по старом:
²³гачу вране на путу,²³
ходају свечано гаврани
у црном капуту.²⁴
²⁵Везују црвендаћи
румене траке,
беле прегаче²⁶
носе свраке.²⁷

²⁸Држе детлићи
сврдлове у кљуну,

људи живе у кућама,
птице у жбуну,
врапци много причају,
али шта то мари –
они су новинари.

Тако се птичје новине заврше смехом, а врапци се даду на нови посао. Неко пронесе вест да је у град стигао чувени певач,²⁹ гавран Га-Га,³⁰ те одјуре да га дочекају.

Теткини помагачи

Једне суботе деда је довезао из Ваљева нашу омиљену београдску рођаку и њене две мале кћери. Девојчице су први пут биле у селу и нису умеле да разликују патку од гуске, ћурку од ћурана, или погачу од лепиње. Нису знале како постају вино ни ракија. Нису никад присуствовали кокању кукуруза, нити млевењу пшенице. За њих је све било ново: гнездара с јајима, мишоловка, цврнут сеница, мукање крава, упрезање коња. Трчкарале су за сваким ко пође на бунар, или у подрум и на таван. Тетка је морала да их води кад је ишла на поток да испира рубље, или да копа кромпир или да музе краве. Водила их је и онамо куда ми готово нисмо имали приступа: да гледају како се разлива млеко у карлице, како се сири, како се вуче пиће на натегу. Једино их још није пуштала у хлебарницу, место где се она,¹ у облаку брашна, окружена необичним стварима, бавила мађијом мешења² хлеба. Зато су биле принуђене да виरे кроз прозор завејан белим прахом. Тамо се чуло тапшање сита и једва назирали теткени покрети, њене руке пуне белих перушака, коса испод мараме као посута ињем, наћве налик на огромне одрвенеле махуне пасуља и,³ у дубини,⁴ врата пећи закрчена гомилом жеравице. Једном је деда,⁵ који је слободно отварао и двери олтара,⁶ бојажљиво одшкринуо⁶ врата на хлебарници, јер тетка није волела ни њега тамо да види, и замолио је да нас пусти унутра. Отуд је,⁷ поред теткиног нестрпљивог гласа, похрлила зрика:

Дуни, ветре, дуни,
у велике мехове,
на разгори гранчице
грабове и лескове.

Дуни, ветре, дуни,
у церове ломаче,
да се пећи загреју,
да се пеку погаче.

Дуни, ветре, дуни,
кроз димњаке, жлебове,
да се пећи загреју,
да испеку хлебове.

Рођачице су први пут у животу чуле ту песму и тако им се хтелo да је дуго слушају, а нарочито кад им је деда објаснио да то певају понци и да увек тако чине док се хлебна⁸ пећ загрева; али тетка ипак није хтела тога пута да нас пусти да уђемо. Да би нас утешио, деда нас је повео у шуму да скупљамо суво грање за идуже печење хлеба и обећао да ће умолити тетку да нас тада пусти у своју белу, тајанствену радионицу.

Тих дана смо необично усрдни скупљали дрва, да бисмо некако заслужили улазак у неприкосновени простор који су наше мале гошће желеле бар једном да виде. Гомила дрвета је ускоро била тако велика⁹ да си могао на њој испећи вола. Сваки дан смо питали тетку кад ће поново месити и вирили кроз прозорче¹⁰ завејано брашном, не бисмо ли пребројали¹⁰ колико је још хлебова остало. Срећом се њихов број смањивао брзо и,¹¹ негде петог дана,¹² опет се рано ујутру чуло тапшање сита у хлебарници и дошла порука од тетке да можемо доћи к њој. Како смо наишли, запахнула¹³ нас је јара из пећи као из кречане. Посадили смо малишанке на врећу кукуруза у кућу па се и ми очетили око њих. И ми који то нисмо први пут гледали, ипак смо нетремице посматрали догађање у¹⁴ пуној јаре и брашна радионици,¹⁴ као да смо завирили у утробу брода или унутрашњост локомотиве. Пели смо се на прсте да видимо како тетка мокром крпом, привезаном на дугу мотку, брише ужарену пећ, пошто је изгрнула из ње гомилу црвене жеравице, у коју се није дало гледати. Док је она потом од великог надошлог теста одрезивала и натирала комадиће за лепиње, зачули су се у хлебарници исти они гласићи које смо чули пре неколико дана:

Само се они хлебови слатко једу
који се својом руком натру,
за које у пећи својом руком
наложимо и изгрнемо ватру.

Само се они хлебови слатко једу
који се рођеном руком пеку,
и за које се брашно сеје
уз попаца домаћих свирку меку.

Малишанке су их зачуђено слушале, а тетка им рече тихо, да не наруши зрику што се започела:

– То су опет моји помагачи понци,¹⁵ о којима вам је деда причао. Тако они увек певају док месим. Вероватно мисле да ми тиме олакшавају посао.

Пошто је ставила лепиње да се пеку, хитро их убацујући¹⁶ лопарима у пећ, почела је дотеривати тесто за хлебове, а ми смо јој под утиском зрикања њених помагача додавали ко перушку, ко крпу, ко нож. Хлеб нам је, додуше, и досад пријао, али смо¹⁷ желели да видимо како ће бити данас кад смо¹⁷ и сами суделовали у његовом припремању. Док смо се око тога мајали, зачула се опет позната зрика:

Нараста, хлебе, нарасти,
нека те пећ буде пуна;
румени, хлебе, румени,
као месечева круна.

Нарасти, хлебе, нарасти,
као велика решета;
румени, хлебе, румени,
као сунце кад процвета.

Нарасти, хлебе, нарасти,
да ти пећ буде уска,
румени, хлебе, румени,
да се корица руска.

Уз њихову песму лепиње су се зачас испекле и мирисом пробудиле вољу за јело. Личиле су на округласте румене венчиће. Тетка их је мало попрскала водом и оставила да постоје покривене чаршавом. Затим их је натакла прво на руку малим рођакама које су их одмах начеле и веровале да им пријају због тога што су и оне, рођачице, помагале у мешењу додајући перушке. И ми и понци и тетка делили смо ово мишљење. Само је деда после, за доручком, тврдио да су укусне зато што су мешене од пшенице са бранковинских њива.

БАЈКА О ИЗВОРУ

Седели су једног јутра пастири у планини. Највише их је било деце и стараца, а¹ најстарији од свих био је чича Марко,² онај што му је постеља била трава, покривач сенка храста а узглавље плави округли шкриљац. Седели су сад по камењу, и пањевима, а около брегом и шумарком су им² пасла стада.³ Очекивали су ћутке да чича Марко почне причу коју им је давно обећао као ударје што су уместо њега враћали понекад његова говеда кад она одлутају далеко.³

„Живео је пре сто година – ⁴поче најзад старац⁴ – неки мали пастир у овој планини. Никога на свету није имао,⁵ а козе што их је⁵ чувао нису биле његове. Свако јутро пре зоре долазио је у гору са ⁶стадом и остајао у њој до пред ноћ. Од куће је у шареној торби носио, као и ви, храну коју би му газда спремио; за воду се само много мучио јер у целој планини ⁷није тада⁷ било ниједног⁸ извора. Зато је од куће морао и воду у тиквама да носи, а кад је прекодан⁹ попије,¹⁰ морао је¹⁰ да иде далеко,¹¹ у суседну гору, да је¹² тражи.

Вукова се није плашио: знао је шта треба да чини ако их сретне,¹³ медведа није ни онда било у нашој планини. Зато је слободно ишао свуда; знао је све ¹⁴пећине, стазе¹⁴ и дрвета у шуми; знао је које птице живе по грању,¹⁵ који сељаци јутром и вечером одлазе на њиве и враћају се; на којим местима има највише јагода и¹⁶ на којим купина.

И лутајући тако једном у рану зору кроз неку увалу пуну¹⁷ дрвећа и камења, угледа¹⁸ старца седе браде обученог у кострет. Седео је на улазу пећине, у хладу букве чије се гране спуштале до земље. Јео је из шаке јагоде, узимајући једну по једну. А кад их је појео, стао¹⁹ је с лисова²⁰ букве да пије росу. ²¹После тога је ушао у пећину.²¹

Пастирче²² се тихо уклонило,²² није се хтело јављати, желећи да види хоће ли старац²³ и идућих јутара²⁴ тако чинити. А он је, мислећи да га људско око не гледа,²⁵ свако јутро у рану зору²⁵ под буквом доручковао шумске плодове и корење и пио росу с листа. Онда пастирче не могаде више издржати, него се једног дана приврза до саме букве и освои старца:

– Ко си ти? Да ниси какав шумски дух те само јагоде и корење једеш и само росу пијеш?

– Ја сам пустињак – одговори старац.

– У селу има пуно млека и сира – рекло је на то пастирче – ја ћу ти сваког дана помало²⁶ доносити; добри људи ће дати, да ²⁷не би више²⁷ гладовао.

²⁸Како пустињак објасни да се заветовао да једе само плодове и корење, мали пастир, који је био добра срца, навали молити кроз сузе:²⁸

– Дозволи ми бар да ти трипут дневно воде доносим, да не мораш више жеђ²⁹ росом гасити.²⁹

Замислио³⁰ се пустињак па ће рећи:

– ³¹Биће то³¹ много тешко за тебе. Цео дан ћеш морати³² да идеш само³³ по воду. Ко ће ти стадо³⁴ чувати?

– Козе ће за мном ићи и успут брстити – одврати чобанче весело – само ти мени допусти³⁵ да ти воду доносим!

– Цео дан ћеш имати по сунцу да трчиш, никад се нећеш одморити – опет ће³⁶ старац,³⁷ а видело се да му је мило што је пастирче тако племенито.

– Млад сам и лак, неће ми то бити тешко – дочека малишан још веселије³⁸ и молбеније.³⁸

– Па нека буде – рече најзад старац и насмеши се благо.³⁹

И тако је чобанче свако јутро, подне и вече доносио пустињаку у својој тикви воде, а он је сипао у жиле букве говорећи:

– Нека свака капљица постане непресушна река!

Малишан није разумевао пустињакове речи и веровао је да под жилама букве има какав скривен⁴⁰ бунар у коме воду⁴¹ чува и⁴² пије кад ожедни.⁴³ Ни слутио није да пустињак⁴⁴ никада ни капи те воде није⁴⁵ окусио ни прекршио⁴⁶ завет.

Тако је то трајало врло дуго, кад једног јутра опет чобанче приђе кришом близу увале, да види шта ради пустињак кад је у самоћи. И виде га опет где једе из шаке шумске плодове и пије росу с буквиног листа.⁴⁷ Дечак⁴⁸ стрча у увалу и, онако задихан,⁴⁹ кроз сузе упита:

– Зашто опет трпиш жеђ кад имаш воде у свом бунару под буквом?

А пустињак само рече:

– Иди одмах у подножје планине и загледај под жиле букве која тамо расте!

Чобанче без речи потрчи тамо, а оно испод жила извире вода снажна и студена као и данас. Оно онда⁵⁰ потрчи опет⁵¹ натраг да пита пустињака каквим се⁵² чудом то⁵² догодило; али кад је стигао, њега већ тамо није било, као да је у земљу прошао. А чобанче се онда сети да је свака кап воде коју је односио пустињаку⁵³ постала непресушна река, као што је он⁵⁴ благосиљао, и кроз дубину земље се пробила те постала извор који ће трајати док траје планине.“

Чича Марко заврши⁵⁵ причу па ће рећи најмлађем пастиру:

– Донеси-де⁵⁶ у врчу воде са тог чобанчетовог извора!

И потом и он и⁵⁷ остали пастири утонуше у размишљање о пустињаку и његовом чудотворном делу⁵⁸ и о племенитом пастирчету.⁵⁸

УЗБУНА У РЕЦИ

Живела је мирно мала река у селу и њени становници. Спокојно су¹ жабе вршиле² своје домаће послове и училе децу гњурању и скакању. Мирно су живели под камењем вирова ракови. Понеки од њих није можда ни знао да над реком негде сија сунце и живе људи. А рибе у малој реци нису ни слутиле да сем жаба, змија и ракова могу имати и других непријатеља. Текла је спокојно река од извора испод букве до утоке испод моста, а сељаци што су стазом хитали на рад никад нису учинили нажао³ ниједном њеном становнику.

Али једног дана мину њоме нека ситна вретенаста риба и пренесе⁴ стра-
шан глас:

Бежите под камен,
рибе, лудице,
иду деца и носе удице.
Бежите из реке,
даждевњаци,
све живо по води
хватају ђаци.
Скачите из воде,
добре жабе,
чете ђака уз реку грабе.⁵

Трже се на ову вест седамдесетогодишња речна шкољка, па се зари дубоко у песковито муље. Да је неко могао чути њен тихи шапат, разумео би како савестује остале:

Дечја обалом⁶
ближи се граја,
скријте у муље
нова јаја.
Младе примите
у своје дворе,
док дечја најезда
не мине горе.
Навуците на врата

седморе браве,
на прозоре застори
нека се ставе.

У шаци воде између шкриљастих модрих плочица цептали су уплашени бурњаци и водењаци. Још од малочас су се преливали свим могућим радосним бојама, а сада су пребледели као крпе. Један је баш тога тренутка био почео да свлачи стару кошуљицу⁷ и никако му није полазило за руком да скине рукаве, јер су му се руке као у грозници тресле. Цвокоћући говорио је друговима:

Реци је дошао крај и смак
бежимо кудгод у свет чак.
Умреће жаба, риба и рак,
и пуж и шкољка и даждевњак.
Бежимо кудгод, мене је страх,
сузе ми од страха теку ко грах.⁸

Остали су му се тобож смејали, али су и сами све више бледели гледајући где да се склоне пред навалом деце што се ближе.

Нису храбрије биле ни жабе у виру⁹ испод бреста. Сваког тренутка су праскале на обалу као зелене рекетле.¹⁰ Блескале су на пролећном сунцу њихове унезверене очи. Ода свуд се чула довикивања:

Ходите, жабице, на кркаче!
Око врата ме стегните јаче!¹¹

Тако су старе жабе на леђима износиле по десетину малих које још нису умеле да скачу, и бара се брзо испразнила.

За ово време је у дубоком виру стара риба, прабаба, поучавала унуке:

Тихо, рибе, пловите
кроз кутове скровите,
и шапатом зборите,
и дубоко роните
кроз воде песковите.
Да вам се пераје
у води не сјаје,
да вам се не блиста
зеничица чиста,
да светлост не пљушти
с блиставих крљушти.
Мудро, рибе лудице,
пловите крај улице
што водом поврвиће.
Не гутајте црвиће,
не гутајте мрвице,
по кап воде попите
па уста заклопите.

У зло доба чују за узбуну и ракови самци настањени по напуштеним пуже-
вљевим кућицама и црвени ракови испод белутаца.¹² Ово је било доба када они
нагло порасту, те су многи баш у том тренутку били код кројача да узму меру за
ново одело. А они што су становали по кућама пужева тражили су нове, веће
станове. Поред осталог били су и ¹³по природи¹³ врло спори па први талас деце
што наиђе уз воду већ их неколико похвата.

Можете мислити какав ужас ухвати барског пужа када ово виде. Он испру-
жи свој рожић па куцну на врата свог суседа, старог самца:

Тук-так,
је ли будан
сусед рак?

Кад овај протури кроз прозор своје бркове, пуж му исприча за зло што је
снашло реку и за које рак још није био чуо. Њих двојица се тад дадну у бекство
а за њима читав караван барских пужева и ракова. Жабокречина крај обале их
чу како шапућу успут:

Ступа караван
дан и ноћ, и дан.
Говор му је тих,
корак му је лак,
иза рака пуж,
иза пужа рак.
Побећи ће редом
из дружине свак,
ко у барску траву,
а под камен ко,
даждевњак и рак
и пуж мали, го.

За кратко време река се скоро испразни. Пливао је само њоме покоји¹⁴
ошамућени пуноглавац. Залуд су ђаци засуканих ногавица дизали белутке,
прутовима чарали песак и муље и спуштали удице у воду.

Тада се¹⁵ појави и учитељ уз реку. Био је чуо ђачку вику, па пошао да види
шта је. Угледавши га, ђаци су се за трен ока разбегли на све стране, само је остала
мутна уплашена вода и крај ње зачуђени учитељ.

А сутрадан је већ све било по старом: поток је текао чист као извор, сунце
је сијало, даждевњаци се шаренили, а ђаци се мирно стазом враћали кући и чак
заостале мрве од ручка бацали у воду рибама које су се весело о њих отимале.

Грличина тужбалица

Живела је у некој¹ шуми густо насељеној птицама млада грлица, најосетљивија међу њима. Она је била песник-птица. Све што би осетила или помислила, морала је у песми да изрази: кад се уплаши од мрака, кад се обрадује сунцу, кад је засени роса или се зачуди лепоти месечине. Највише се дружила са веселом сеницом из оближњег шумарка. Тако то обично и бива: сетна створења, повучена у себе,² нађу пријатеље међу живахним и радосним створовима. Кад се сеница сувише разбрља, разлети по шуми, грлица је позове да гледају залазак сунца или да уживају у жубору воде, или да једна другој причају шта су доживеле тога дана. Како је сеница била ситна и детињаста, грлица је према њој гајила неко заштитничко осећање какво одрасли имају према деци, или они што разумеју живот према онима који га нису још искусили. У обичним стварима, међутим, сеница је ипак била вођа: тражила је за обе места где може да се нађе храна³ у изобиљу, опомињала је кад је време ручку и спавању – на што је песник-птица често заборављала.

Занимљиво је било понекад ујутру чути њихове разговоре. Грлица би узбуђено рекла:

– Јутрос сам видела краљицу цвећа кад је своје шарене рупчиће простирала по ливади. Било их је модрих и жутих и снежно белих. Било је ту и њених љубичастих сукњица и свечаних хаљина окићених бисером.

Сеница би слушала неко време и наједном би узвикнула весело као деца кад решавају загонетке:

– Није то никаква краљица нити њени рупци и сукњице. То се цвеће расцветало!⁴

Она је више волела смешне и истините приче, приче где би се делила нека правда, где би кокоши надмудриле лисицу или јагњад вука.

Тако су оне једна другу допуњавале и помагале једна другој да разумеју и заволе живот.

Једном се сеница у својој отворености замери најстаријем копцу у шуми и он је у љутини растргне. Кад је грлица чула за њену смрт, увукла се дубоко у честу и три дана није ни пила ни јела, четвртог се зачу отуд њена тужбалица:

Сенице, безазлена сенице, волела си као и копци шуму.
Зашто су те убили?

Волела си небо и сунце као и орлови.
Зашто су те убили?

Слушале су то птице на гранама и плакале гласно, а њихов плач је личио на жубор малих сребрних потока. Само је најстарија сова у шуми, пошто је била и сама грабљивица, знала да коњу неће бити мила њена тужбалица, па је пред вече отишла у шуму и рекла јој:

– Птице грабљивице не воле да се⁵ прекоревају. Стегни срце и у себи жали малу сеницу.

Али грлица је била песник-птица и није могла своје срце обуздати па се опет идућег јутра из честе чуо њен глас:

И коњи имају пријатеље и воле их.
Зашто су мени моју пријатељицу отели?
И коње боли срце за њиховим пријатељима.
Зашто су мене ожалостили?

И опет су је птице по грању слушале јецајући, и сова, ју је волела, опет се спрема-ла у шуму да је опомене, али је било већ касно. Стари љутити кобац, онај што је растр-гао сеницу, био је већ чуо њено тужење и послао два јастреба да му је живу доведу.

Није било тешко ухватити песник-птицу. Занета својим⁶ тужењем, није их чула кад су полетели.⁷ Кад их је приметила, већ су је држали канцама сваки за по једно крило, као да би хтели да је растргну. Тако разапету дигли су је у ваздух и између себе понели: али је она, мада блага и смерна, имала неку своју храброст. Док су је јастреби носили зраком, певала је:

Опет је свануо дан, ветар шуми, поток жубори, а
нема сеничиног цвркута.
Опет је свануо дан, а међу шумским многим гласовима
нема њенога гласа.
Другују жуне са зебама, коњи са јастребима, само
ја немам више свога пријатеља
⁸И коњи имају пријатеље и воле их. Зашто су мени
моју пријатељицу отели?
И коње боли срце за њиховим пријатељима. Зашто
су мене ожалостили.⁸

Глас јој је био притом толико тужан, чист и благ, да се и сами јастреби ра-жале и оба у исти час одлуче да је не воде коњу, већ да је однесу у надубљу шуму и тамо оставе и сами да побегну под облаке.

Кад⁹ су одлучили, тако и учине. Однесу је и тако сакрију у шибље да је ко-бац није могао наћи ни до своје смрти. Грлице, онако тужној, није се никад излазило из полумрака честе.¹⁰ Остала је до краја живота тамо и свако вече и ју-тро тужила за сеницом. Касније, кад је стекла младе, научила је и њих¹¹ своју тужбалицу, а они су опет научили своје потомке. Тако тужбалицу за сеницом знају сад све грлице на свету и њоме изражавају скоро сваку тугу.

О овоме ми је причала песник-птица под мојим кровом и певала¹² ми речи тужбалице коју је певала грлица што је пријатељевала са сеницом.

БАЈКА О ДИВЉОЈ КРУШЦИ¹

Расла је на крају пропланка млада крушкова шибљика. Волела је сунце и песму ветра више него икоје дрвце у шуми. Понекад се, око подне, и бреза и јасика уморе² и своје трепераво лишће положи на груди, а крушкова шибљика певуши и трепери. Њен лист је личио на мала зелена огледалца и на ушне шкољке. Ниједан зрак није могао проћи на миру кроз њену цветну круну, безбројна њена огледалца би га заробила³ и тек кад би се сита њиме наиграла, пустила би га да иде куда је наумио. Поваздан је бацала по трави и околном дрвећу светле сунчане лептире,⁴ као што деца⁵ чине⁶ играјући се са⁷ огледалом, засењивала њима очи кукаца и збуњивала⁸ зечеве. Гледајући је како се игра, ситно⁹ трње у живици, које, сирото, није умело да се радује лепом дану и сунчаном зраку, ни несташној сенци облака,¹⁰ завидело¹¹ је и¹² говорило:

– Крушкова шибљика се само игра живота. Она никад¹³ неће процветати и родити. Остаће увек ветропираста и неозбиљна.

Крушкицу¹⁴ ове речи, кад би допрле до ње, нису вређале.¹⁵ Била¹⁶ је млада и добра и праштала трњу¹⁷ и даље се радујући сунцу и песми ветра, жубору потока и шуму траве. Чим се роди¹⁸ неки звук, сваки њен лист¹⁹ се претвори у ушну шкољку и слуша.²⁰ Зато су птице радосно²¹ певале, пчеле зујале и свици се спуштали у њену круну²² па се понекад у мраку чинило да²³ горе на њој²³ многе²⁴ свећице.

Играла се она тако два пролећа, а онда²⁵ осети да јој то није довољно, да игром не може сву радост срца да изрази. Око ње је расло пуно дрвећа и све је оно с пролећа²⁶ цветало а у²⁷ јесен доносило плод. Рађале су букве и храшће жиром, рађао је дуд на пропланку као мед слатким ситним плодом налик на гроздиће. Под дреновима је у јесен²⁸ уместо сенке лежао црвен опао плод и бубе су по њему пировале. Чак²⁹ и цвет ружин се^{30/31} претварао у жућкасто румени³² шипак,³³ пун семена.

И сад се шума шаренела³⁴ од жутог и белог цвета. Глог је личио на беле меке облачиће, дивља ружа се китила ружичастим крупним звездама, дрен и жутика су цветали сунчаним пегاما. Цветни набујали сок се целе³⁵ ноћи комешао³⁶ у крушковој шибљници, пео јој се у подглац и у врховима изданка³⁷ пуцао³⁸ као да хоће да пробије, а ујутру се и она нашла³⁹ сва у белом звездастом цвету. Била је много⁴⁰ радосна због овога⁴¹ па је мислила да ће се и сви други обрадовати, зато посла гласнике по пчелама, које у путу описују велике кругове

као сунце и месец, свима становницима шуме⁴² а најпре трњу у живици, мислећи да ће се због њеног цветања оно⁴³ највише обрадовати и да је једва чекало да се и она упише у воћке које плод⁴⁴ доносе.

Пославши тако гласнике, крушчица⁴⁵ претвори⁴⁶ безбројне своје листове у колевчице⁴⁶ и стаде њихати цветове као децу и певати им песме што их је од ветра научила и хватати им сунчане лептире да се њима забављају. Њихала их⁴⁷ је она тако⁴⁸ и певала им, а у њима се полако стало приметати срце, мало зелено срце, слично оном што га је носила у грудима.

За то време су пчеле носиле вест до старих дудова, до уцветалих шљивика и јабучара, до оскоруше и дрена, до јаруге и живице.

– Она се само игра живота⁴⁹ – опет⁵⁰ рече трње. – Цветала је па ће и прецветати⁵¹ а рода неће донети.

– Да⁵² то није нека обмана? – упита⁵³ кукута, краљица корова. – Можда се окитила сунчаним лептирима.

Чувши за ове речи,⁵⁴ крушка заплака горким сузама. У сваки цвет се по једна сручи и зали горчином мале зелене заметке. Она је волела целу шуму и радовала се⁵⁵ сваком цвету и плоду у њој, сваком шуму и⁵⁶ зраку, па је имала потребу да и њу сви воле.⁵⁷ Није њој довољно било⁵⁷ што је сусед храст рекао да је процветала лепим цветом, што⁵⁸ је буква помиловала, што јој⁵⁹ добричина дуд посла⁶⁰ по пчелама поздрав, што су птице трипут дуже⁶¹ то јутро певале⁶¹ у част њенога цветања. Није јој довољно било што се ветар понудио да јој заметке љушка, а сунце крај сваког⁶² упалило⁶³ свећицу, да не би озебли. Њено осетљиво⁶⁴ срце су као туча и мраз погодиле речи и подсмеси⁶⁵ трња и краљице корова.

Плакала је, али је и даље љушкала заметке у⁶⁶ лисним колевчицама, радознала какви ће сутра⁶⁷ бити кад порасту и сазру:⁶⁸ мрки као буков жир, или⁶⁹ румени и нежни као јагоде,⁷⁰ или модри као шљиве. Мада је од суза,⁷¹ као од пламењаче,⁷² много цвета опало, успела је крушчица⁷³ да одгаји десетак плодова,⁷⁴ зелено-жутих,⁷⁵ закићених мрким звездастим цветом. И опет посла пчеле, које у путу велике кругове описују као сунце и месец, да јаве⁷⁶ како је⁷⁷ донела плод⁷⁷ леп⁷⁸ као плодови јабука и шљива.⁷⁸ Гласници одоше до воћњака, до старих ораха и дудова, до⁷⁹ оскоруша и леска.⁷⁹ Сви се обрадоваше, само трње рече:

– Зар је за ту малу ветропирку било да доноси род. Толике је заметке упропастила,⁸⁰ још⁸¹ неприспели⁸² пали⁸³ с гране на земљу.

А краљица корова подругљиво примети:

– Претргла се, родила десет крушчица.

Крушчица⁸⁴ после овога⁸⁵ изгуби своју ранију веселост. Није више хватала сунчеве⁸⁶ зраке у огледалце⁸⁷ својих листова, није више учила напамет ветрове песме, није је веселило кад свици упале своје фењерчиће на њеном грању, ни кад зеба одлучи да у њеној круни подигне себи кућицу. Она сада⁸⁸ није више⁸⁸ плакала, али је стално осећала неку горчину у грлу и у срцу. И тако⁸⁹ идућег пролећа⁹⁰ донесе хиљаду ситних,⁹¹ закићених мрким крупним цветом крушчица,⁹² које су као венци сагибале⁹³ њене младе⁹⁴ гране све до земље. Она се поносила гледајући их,⁹⁵ и опет по гласницима јави целој шуми да је родила више него купине и дренци у родне године.

– Прави се важна⁹⁶ – подсмехну⁹⁷ се трње. – Народила чопоре⁹⁸ деце,⁹⁹ а¹⁰⁰ већи им цвет на капи него цело лице.

Крушчици¹⁰¹ се управо свиђао¹⁰² тај цвет којим је плод био закићен¹⁰³ и надала се да ће и остали његову лепоту запазити,¹⁰⁴ и¹⁰⁵ горчина суза што их¹⁰⁵ из поноса не проли¹⁰⁶ уђе поново¹⁰⁷ у сок који је њоме струјао. Залуд¹⁰⁸ је¹⁰⁹ буква опет¹⁰⁹ миловала и дуд јој слао поздраве и птице певале у част венаца што су јој гране до земље савијали¹¹⁰ – једна једина¹¹¹ хладна реч¹¹² њену радост је¹¹³ покосила.

Кад је треће године родила, били су венци на њој лепши него на ружама и дренцима. Пчеле¹¹⁴ које на путу описују велике кругове као сунце и месец,¹¹⁵ јаве¹¹⁶ шуми да су у сваком њеном плоду набрале по капљу меда. Оне су то причале зато да би Крушци¹¹⁷ вратиле стару веселост и да би¹¹⁸ нестало идућег пролећа¹¹⁹ горчине која¹²⁰ се у њеном плоду већ осећала.¹²⁰

Трњу и корову¹²¹ било је криво¹²¹ што је¹²² пчеле хвале¹²³ па пошљу¹²⁴ осе да испитају да ли су ти плодови, закићени мрким крупним цветом, збиља тако слатки. И једном око подне,¹²⁵ кад је сунце грејало Крушку право у чело и кад се због добрих пчелиних¹²⁶ речи и буквиног миловања¹²⁷ горчина¹²⁸ њена сока¹²⁸ стала бистрити, долете рој пакосних ухода и забоде рилице¹²⁹ до у само дно¹³⁰ сваког плода. У¹³¹ њему су капи сласти већ побеђивале капљице горчине, али осе, у чијем је жалцу било много више једа него у плоду крушке чије срце су трње и кукута почели тровати, победоносно зазује:¹³¹

– ¹³²Горко, горко, горко!¹³²

¹³³Њихова злурадост је¹³³ као град пала¹³⁴ на младу воћку и¹³⁵ срце јој¹³⁶ испунила¹³⁷ новим болом¹³⁸ и горчином. Њихова мржња и лаж¹³⁹ одузели су јој постепено сваку радост¹⁴⁰ па је из године у годину¹⁴¹ рађала све горчим плодом¹⁴¹ и добила име Дивље Крушке.

ПИСМА ИЗ ШУМЕ

ВЕТАР ДАДИЉА

Пође неки сиромах ветар да тражи службу. Идући кроз село, нудио се сељацима да им чува децу, али му нико, како ветар није био људски створ, не хте дете поверити. Шта ће куд ће, иако је највише волео да се с децом забавља, он покуша да ради и друге послове: погоди се код неког газде тврдице да му развије лишће на воћњаку. Како је то тек трећи пут у животу радио, не пође му за руком да све пупољке развије и кад по свршеном послу оде да прими надницу, зли газда подвикну:

Мој драги пријане,
ти не знаш заната!
Прстом ниси такнуо
многе доње гране.
Купи се на врата!

Код другог се сељака погоди да му плеви башту. Чупајући коров морао је ишчупати и понеку питому стабљику. То се истина сваком догоди, али и овај је газда био зао па кад ветар затражи надницу, он се раздра:¹

Мој невешти брале,
не разумеш ти се
око баштенскога
ни посла ни биља,²
³па буди дадиља,³
што ти је и отац
а и деда био,
мој пријане мио!

Препао се сиромах ветар па и не сачека крај сељакове придице, већ зажди низ село у шуму и узе се тамо нудити биљу и зверињу за помоћника. Где угледа храст на коме стоји још лањско суво лишће, рекне:

Да ли старо лишће
треба, чика-храсте,
мало да се стресе?

Због њега ти, чико,
нови лист не расте,
не указује се.

Где угледа на букви старо грање, рекне:

Како ли би било,
тето, кад бих грање
сломљено и суво
мало ти одуво?

Где угледа самог зечића, стане да га љушка певушећи:

Маломе букваку
однели су баку,
однели су деку –
не дам свога зеку.

Маломе шљивику
однели су чику
у гору далеку –
не дам свога зеку.

Дрвеће је одговарало без воље, неко да чека старог познаника,⁴ Развигорца, који му сваке године у пролеће помаже приликом листања, неко да воли само да обавља своје послове, а зечије мајке су⁵ се изговарале да су сироте и да не могу да узимају дадиље. У зло доба, при крају дана, понуди се он храсту на обронку јаруге:

Да ли имаш деце,
да ти децу нихам,
да им певам тихо?

Размисли храст неколико часака па му рече:

Имам три синчића,
треба да се гаје:
остали су сироти,
без баке и наје.

Треба да се љушкају,
треба у заранке
да им певаш благе
шумске успаванке.

Храстови синчићи се стадоше извиривати на свог будућег чувара и махати му умиљато зеленим шапицама. Ветар се обрадова што му пријатељски машу и остаде код њих. Најзад је био нашао посао који воли. Скиде одмах кабаницу, обеси је о заломљену суву грану па седе уз пруће смишљајући чиме да га забави. Деца као свака деца, па су и храстићи хтели да им ветар, кога назвали

Дујом, штогод прича. Покуша ветар да изврда, јер је више волео да пева, али деца храстова хоће пошто-пото⁶ причу. Дуја онда поче нешто што је још од своје баке био чуо:⁷

Украј воде, крај потока,
хода рода белобока,
белобока, рујна кљуна.
Пуче негде пушка пуна.
Нема више украј воде
белобоке наше роде.

Дуја то прича, а пруже⁸ углас плаче,⁸ жао му роде. Онда он поче нешто смешно, како се медвед женио па није могао да нађе девојку према себи, и храстићи се одмах развеселише. Чинећи се да је тобож занет неким послом, отац храст је све то слушао да види хоће ли Дуја добро обављати своју дужност. Чувши како се храстићи слатко смеју и осетив да су Дују већ заволели, реши да га задржи у служби док год деца не одрасту.

Тако је Дуја причао пружу смешне приче, ујутру му ретким чешљем рашчешљавао косу да је не би чупао, увече му певао успаванку⁹ да заспи. Ускоро га упознаше сва шумска деца и њихови родитељи. Мало, мало па ће тек која буква довикнути:

Дујо, добри брале,
пољускај ми дете,
немам јадна кад,
овчицама морам
изаткати хлад.

Дуја прискочи буквиној деци па је успава уз песму којом је обично и храстиће успављивао:

Љушка, љушка, љушка,
далеко у гори
страшни медвед њушка:
не дам деце ја
за пролећна дана
обасјана два.

Тек што он успава мале букве а ето ти зове бреза да успава њену децу док она не заврши везени застирач за пањ на коме су јој деца ручавала. Он прискочи и тамо певушећи:

Љуља, љуља,¹⁰ љуља,
далеко у гори
куријак се шуља:
не дам деце ја
за сунце, ни звезде,
ни месеца два.

Тада храстићи буду љубоморни па ударе у плач, а он брзо остави брезу па потрчи њима, још издалека их умирујући:

Нија, нија, нија,
далеко кроз гору
прикрада се лија:
не дам деце ја
ни за летња два
лепа вечера.

И да би показао да су му они милији од бреза и букава, одмах на ову надове-
же друге успаванке, све до саме ноћи. Тада их умије свежим мирисима, покрије
крајичком своје доламе па уљуска. А кад буде зора, повиче испод храстовог дебла:

Ко хоће да буде
највиши у гају
први мора спазити
сунце на рођају.

Ко хоће све лето
да листа и буја
мора на стан примити
дрозда и славуја.

Храстићи се пробуде и стану се пети на прсте да први виде рађање сунца,
и тако сваког јутра помало порасту. А што су више расли, све више су певачица
на стан примали. Ускоро су постали снажно храшће зелене, гранате круне ко-
ме није требало више певати успаванке, али су Дују из захвалности што их је
одгајио оставили и даље код себе те се на њиховим рукама у старости одмарао.

НЕОБИЧНИ СВИРАЧ

Једног лепог јутра натпевале се птице у некој планини кад изненада зачују тако умилну свирку да све наједном ућуте и стану слушати шта ће то бити. Свирка се чинила час као жубор малог потока, час као глас ветра у лишћу, час као песма неке непознате птице.

Док су оне тако задивљено¹ слушале, појави се у даљини² сед, подеран старац² под великим сламним шеширом. На рамену му је седела птица и, као занета, и она слушала његову свирку. Старац се спусти³ на пањ и из недара извади врапца сломљеног крила па га стави на длан. После сиђе полако до потока, опра му рањено крило и ⁴ставивши⁴ га да се сунча,⁵ пође по шибљу нешто разгледати. Под старом брезом нађе оборено гнездо и диже га опет на грану покупивши у њега птиће који су још били у животу. Под буквом поможе извору да се пробије на сунце разгнурвши суво грање и земљу. Склони се са⁶ пута чети мрав⁷ што се под теретом некуд журила, проврља још мало по шуми па опет седе на пањ и настави свирати.

Птице, чувши га поново, заћуте и згрну се око њега, нетремице слушајући, док ће једна рећи:

Слушала бих твоју
фрулу сваког дана.
Из каквог је, реци,⁸
прута⁹ садељана:
да ли је из зове,
или је из бора,
или младих врба
и старих јавора?

Старац помилова по крилу птицу која га ¹⁰је то упитала,¹⁰ сетно се насмеши па одврати:

Нека, птице, за вас
сад не буде тајна
из чега је моја
фрула садељана.
Није ни из врба,

није ни из зова;
већ из срца мога
и из мојих снова.

Птице се много зачуде тим¹¹ речима, ниједна скоро није разумела шта оне значе. Неке свраке се чак растрче по шуми и стану препричавати:

Ој, добога¹² мога!
Да видите, птице,
старчића чуднога;¹³
садељао фрулу
он од срца свога!

У часу се слегну птице и из осталих¹⁴ шума молећи старца, како која стигне, да и њима одсвира¹⁵ штогод на¹⁶ необичној фрули. ¹⁷И док је он свирао уносећи у свирку топлину свога срца, које је саосећало са целом природом око себе, док је уплитао у звуке фруле сећања на детињство, снове младости која му је давно прошла, оне су зачуђено посматрале свиралу за коју је рекао да је начињена из срца. Једино су можда, најчувеније певачице, које и саме певају својим срцем, схватиле старца.¹⁷ А кад се он спреми да иде, пристаде за њим најславнији¹⁸ славуј из планине говорећи:

Ја сам славуј стари
из јаруге ове,
певам птичје чежње,
радости и снове.
Поведи ме собом,
хтео бих да слушах
песме твоје фруле
све нове и нове.

Старац му дозволи да га прати и тако пођу док су их друге птице с тугом гледале како се удаљавају. Међу њима се налазила и зеба којој је мати била забранила да се из шуме удаљава. Она се због тога дуго ломила да ли да пође ¹⁹за свирачем,¹⁹ али кад га виде да замиче за видик, полете²⁰ и она за њим па му се сва задихана обрати:

Ја сам, старче, зеба
што живи у оном
густоме шипрагу.
Прими, драги²¹ старче,
и мене у дружбу
да поваздан²² слушах
твоје фруле тужбу
као мелем²³ благу.

²⁴Он није умео никоме одбити молбе, да је и врана и сова замолила да га прати, и њима би дозволио, а камоли малој зеленој птици налик на цвет, зато се насмеши на њу и рече:²⁴

Седи ми на шешир,
мала зебо ти,
па ћемо заједно
светом певати.

И тако свугде: где год се појави и стане свирати, толико ²⁵птице очара својом свирком ²⁵да не могу више од њега да се одвоје. Мине ли долинама крај реке, пристају ²⁶за њим ²⁷чапље и вивци; ²⁷прође ли кроз ливаде, придруже му се ливадске птице. Кад је пролазио кроз неку узрелу њиву, спусти се чак с неба шева очарана његовом свирком па и она замоли: ²⁸

Старче, ²⁹ја сам шева
што радосно пева
изнад зрелих њива.
Поведи ме собом
да поваздан ³⁰слушам
свирку што из твоје
фруле се разлива.

Необични свирач ³¹поведе и шеву. ³¹Сад су га скоро све врсте певачица пратиле и седеле му не само по ³²ободу шешира и раменима, ³²већ би се понека мања спустила и на фрулу. ³³

Чује тако за њега и неки дрозд па међу својим друговима почне исмевати ³⁴птице што су за старчевом свирком летеле. Али кад ³⁵стари свирач ³⁵ускоро наиђе крај винограда где је дрозд живео, његова фрула и овог хвалисавца толико очара да се и сам при растанку са свирачем ³⁶понути да пође с њим:

Поведи и мене, стари!
Ако се деси да се
³⁷фрула твоја ³⁷поквари,
певаћу уместо ње;
научио већ сам ја
све песме њезине.

Свирач ³⁸је, вероватно, био чуо шта је дрозд раније говорио, али и њему рече доброћудно:

Пођи са мном, дрозде, и ти,
само мораш добар бити:
не смеш, друже, вино пити,
нити туђе грожђе красти.
Кад од пута умориш се,
на раме ми можеш пасти.

Свирач ³⁹је себе, а понекад ⁴⁰и своје птице, хранио оним што добије од кога. Нису се, разуме се, само оне ⁴¹дивиле његовој свирци већ ⁴²и људи. Пролазећи кроз поља ⁴³свирао је ⁴³косцима и жетеоцима док раде, а они су с њиме делили ⁴⁴ручак или ужину. ⁴⁴Надалеко се по селима причало о необичном старцу свирачу кога птице прате и слећу му ⁴⁵на рамена.

Причају да пред крај свога дугог живота није⁴⁶ могао више⁴⁷ свирати јер су му руке од старости дрхтале и фрулу испуштале, али да га његове птице прати-ље⁴⁸ нису⁴⁹ биле напустиле,⁴⁹ већ су за⁵⁰ њега певале и⁵¹ сад оне њега оним што за песму од људи добију⁵¹ храниле. А кад је, кажу,⁵² умро негде на врху планине, оне⁵³ су прво мислиле да спава, па пошто су приметиле да је заувек⁵⁴ склопио очи, пошле су по планини говорећи:

Умро је наш стари,
предобар⁵⁵ је био,
⁵⁶птице је у шуми
певати учио,⁵⁶
насмејао тужног,⁵⁷
разиграо хромог,⁵⁸
⁵⁹обрадовао немог,⁵⁹
⁶⁰треба на крилима
⁶¹до вечитог дома⁶¹
да га однесемо.

На ову вест похитају⁶² сви његови пријатељи,⁶² од царића⁶³ до орлова,⁶⁴ својим кљуновима му гроб ископају и на крилима га до њега однесу и сахране. На надгробном му камену детлић уреже песму:

Овде лежи пријатељ
сеница и сова,
дроздова, славуја,
зеба, голубова,
чворака и врана.
Његова је фрула
била садељана
од његова срца
и његових снова.

Птице и данас свраћају на његов гроб и певају му да зна када је у шуми про-леће и лето, а кад јесен и зима.⁶⁴

СВЕТ ПОД ЈЕЗЕРОМ

Био неки мали чобанин.¹ Спавао је у кућици од брвана, на постељи од сена, а кашика и здела из које је јео биле су од дрвета. Није мали чобанин Иван ништа имао, али му се чинило да је његова сва планинска лепота, цело небо и језеро, и шума. И никад те лепоте није био сит.

Чим би истерао стадо на пашњак, одлазио би на обалу језера које се налазило у планинској ували и по коме је увек пловио велики ћутљив лабуд. Језеро је обично бивало мирно и равно као огледало и Ивану се чинило да један лабуд плови водом а неки други рони кроз воду. Кад год би лабуд на језеру савио свој бели дуги врат, савио би и његов друг, лабуд по водом,² кад би горњи раширио крила, раширио би их³ и онај у језеру и⁴ Иван је мислио да је то због тога што се њих двојица много воле, што су пријатељи. Борови који су се огледали у води, чобанске колибе, облаци и птице сматрао је да припадају неком тајанственом свету у језеру, који му се свиђао много више него свет у коме је живео.

„Када бих био лабуд, загњурио бих се под воду да видим како је доле, да ли је збиља тако лепо“, мислило је чобанче жедно лепоте.

Кад се лабуд по неколико дана не би на језеру јавио, веровао је да је зацело у гостима код свога друга под водом, и завидео му. Свиђало му се што је тамо све обасјано зеленкастом светлошћу, и свиђало му се што дрвеће дуби на глави а кућице стоје натрашке, што је све необично.

Једног пролећног⁵ дана истера опет Иван стадо на пашу па седе на камен крај језера и загледа се у воду. И у њој се блистало пролеће⁶ као и у планини. Облаци су се превртали преко главе, по јелама и боровима ницале бледозелене свећице, а птице расецале воду лако као ваздух. Чак је и неко чобанче слично Ивану седело на камену. Кад ето ти лабуда. Пловио је тихо,⁷ право према Ивану.⁷

– Иване, – рекне⁸ му – зашто седиш увек тако сам крај воде? О чему мислиш?

– Мислим како је у свету под језером.

То је тајна – одговори лабуд. – Тамо нико сем мене не може да иде. И ја често кришом пролазим.⁹

Или је лабуд био птица одвећ нежна срца па није хтео дете да разочарава и да му говори да под језером нема никаква чаробна света, или је такав свет тамо збиља постојао, тек¹⁰ он му тако рече и обећа да ће му отуд донети штогод по чему ће моћи бар назрети како је у том чудесном свету.

Бела птица сутрадан не заплочи језером и појави се тек после пет дана са зрном бисера у кљуну. Спустивши га Ивану на шаку, рече:

– Као семеном код нас, овим се тамо хране птице.

Богзна одакле је лабуд тај бисер доне, тек¹¹ тако рече чобанчету и оно неколико дана остаде мирно играјући се зрном бисера и замишљајући птице које се тиме хране.

Није прошло много времена, а Иван стаде молити лабуда да једном и њега поведе када пође у свет под водом. Притом је плакао и тако га мило гледао да лабуд рече:

– Не плачи! Тамо те, истина, не могу повести, али ћу ти опет донети што-год лепо по чему ћеш назрети тај чудесни свет.

После неколико дана лабуд поново нестане и кад се врати, донесе Ивану у кљуну љуску злата.

– Као што код нас пада снег у белим пахулицама кад настане зима, тако тамо и зими и лети сунце свет засипа овим златним пахуљем.

Богзна да ли је то било истина, тек¹² овако му рече, а¹³ Иван је недељу дана био задовољан играјући се златном пахулицом и замишљајући свет под оваквим љусницама¹⁴ злата. Чежња да тамо завири била је још већа сад кад је назрео¹⁵ лепоту тога чаробнога света и опет је стао молити лабуда да га кад онамо пође, поведе. Лабуд га није ни овога пута повео, али му је опет после једног путовања донео зрно сребра велико колико лешник.

– То је шљунак по стазама у свету испод језера, сад¹⁶ можеш мислити како су светле реке одакле¹⁷ се овакав шљунак вади.¹⁷

При томе¹⁸ се потужи чобанчету како су га ухватили да одаје језерске тајне неком на горњем свету¹⁹ и ако^{19 20} још само²⁰ једном покуша да на земљу изнесе ма и једну трун, неће га никад више отуд пустити.

Превари се²¹ чобанче и²² по четврти пут²² замоли лабуда²³ да га са²⁴ собом поведе или му донесе још што по чему би знало²⁵ како је под језером. Лабуд је само²⁶ тужно заћутао, гледајући га као да се занавек опрашта²⁶. И²⁷ збиља се никада више није вратио.²⁷ Ко зна, можда је и постојао²⁸ неки чаробни²⁸ свет под језером, можда су му²⁹ и били²⁹ запретили да језерске³⁰ тајне на издаје,³¹ а он је³² можда, не могући ником молбе одбити, опет хтео чобанчету³³ нешто понети па су га на делу ухватили, а можда³⁴ је³⁵ погинуо просто^{35 36} у језерском шифрагу.

³⁷И кад је једног дана дечак схватио да се лабуд неће никад вратити и машио се опет руком у недра где су стајали дарови што му их је нежни пријатељ доносио са путовања – тамо су стајала само три обична камичка.³⁷

МАЦА ПРЕЉА

Маца Преља¹ је живела¹ далеко од света у напуштеној шумаревој кући² на пропланку.² ³Једног јутра она⁴ је врло рано устала. Прво се умила, на брзу руку доручковала па узела вретено да преде, наместивши се на камени праг пред кућом. Мало после дошао јој је на разговор њен сусед, стари зека,⁵ сео је на бусен земље набацавши најпре⁶ на њега сувог лишћа, јер се, као и сваки старац, плашио да не назебе.

Док сунце није изашло, ћутали су мислећи свако о својим бригама. Маца је прела, чуло се како њено вретено⁷ зуји, а зека је грицкао лиску земља. ⁸Чим⁹ се сунце родило,¹⁰ постали су¹⁰ расположенији и зека је рекао својој суседи:

– Е, ове јесени женићу сина. Већ је¹¹ нарастао као медвед.¹¹

Суседа се обрадује тој вести па рекне:

– Ја ћу му за свадбу откати кабаницу и опрести вуне за чарапе. Нека се зна да ти је суседа чувена Маца Преља.

Зека се¹² захвали па поразговаравши још мало, оде кући а Маца уђе у собу и седе за разбој да тка. Тако је она сваког дана ујутру прела а после од те пређе ткала платно и слагала га по гредама и сандуцима. Имала је већ пуну кућу разних тканина, просто није знала шта ће са¹³ њима. Истина, када би туда наишао какав путник или ловац па свратио у Мацину кућу, учинило би му се да је потпуно празна, јер људи нису могли да виде оно што она тка, једино су зверке,¹⁴ бубе и птице¹⁴ могле¹⁵ то видети.¹⁵ Она¹⁶ је њих¹⁶ снабдевала одећом¹⁷ и обућом, ткала им мараме и шаторе. Зато је и¹⁸ била чувена¹⁹ и омиљена¹⁹ у целој шуми.

После неколико дана као што је обећала зецу, Маца отка за његовог сина кабаницу и опреде му вуне за чарапе па му подари²⁰ кад он²¹ опет дође на разговор.

– Драга суседо – упита зец дивећи се њеној рукотворини – ко те је научио да овако лепо ткаш и предеш?

А Маца²² уздахну, остави вретено и, осврнувши се да нема још кога у близини, тихо му стаде причати:

– Мој зече,²² ја сам²³ ти некад била девојчица и живела у овој истој кући са својим дедом, старим шумарем. Била сам непослушна и немирна, нисам волела ни да предем ни²³ да ткам. Много ми се више свиђало да²⁴ јурим по шуми са зечевима и веверицама.²⁵ Једном сам тако, из дечје обести, срушила кућу патуљцима мислећи да су је нека деца, у игри, направила, јер је била тако мала и трошна.²⁵

²⁶Зато се они наљуते на мене и претворе ме у мацу те тако морам сад целог живота радити управо оно што сам као девојчица избегавала.²⁶

Зецу би много жао па упита:

– А да ли ти ја могу помоћи да опет некако постанеш²⁷ људски створ?²⁷ Увек си била према мени добра па бих хтео да ти то вратим.

– Сумњам да²⁸ би ми ико могао²⁸ помоћи – рече Маца. – У врту²⁹ најстаријег патуља,²⁹ додуше,³⁰ расте нека ситна трава коју би увече требало да ставим под узглавље па да опет постанем оно што сам била;³¹ али је до те траве и³² врло тешко доћи. Врт је ограђен високим плотом и увек понеко чува стражу.³³ Није право да се неко због мене излаже опасности.³³

– Ништа ти не брини – весело узвикне зец па отрчи у шуму.

Прво се распитао где се налази врт³⁴ најстаријег патуља³⁴ па је онда гледао да се спријатељи са каквом бубом или птицом што живи тамо.³⁵ Чучао је тако сваки дан крај плота, кад петог дана неки пуж протури отуд³⁶ своје рогове. А зец му се стане умиљавати:

Ако желиш,³⁷ могу ти донети лиску купуса што расте крај потока. Зацело³⁸ ти се досадило да грицкаш само³⁹ траву у врту.³⁰

⁴⁰Пуж једва дочека⁴¹ ову понуду,⁴¹ јер му се тога дана много јео купус, па замоли зеца да му га донесе.

⁴²Зец се вратио са потока пуних шака и пружајући пужу лиску по лиску, рече му тобож немарно:⁴²

– Баш бих волео да помиришем бар једном у животу ситну траву што расте у твој⁴³ врту.⁴⁴

Пуж му⁴⁵ узабра⁴⁶ струк те ситне траве и⁴⁷ протури кроз плот шапнувши:⁴⁸

– Само брже бежи одавде, јер патуљак⁴⁹ не воли⁴⁹ да се ова трава носи из његова⁵⁰ врта.

Зец је и сам знао да треба што пре бежати⁵¹ и у три скока се нађе пред Мацином кућом.

– Донео сам ти ону ситну травку – рече јој⁵² весело.

Маца се⁵³ много обрадова⁵³ па посла зеца да позове све мале зверке, бубе и птице. Оне одмах дођу и⁵⁴ она им разда све што је имала у својој кући: коме кабаницу, коме платна, коме предива, а разбој, преслицу и вретено остави зекиној жени.

⁵³Кад је свануло јутро, пошто је преспавала на чудотворној травки, опет је⁵⁶ постала девојчица и отишла некуд далеко из те шуме рођацима свога деде, који је већ давно био од туге умро, не дочекавши да је опет види девојчицом.⁵⁶

ДОБРИ ДУХ ДИМ

Дим,¹ или како га је наш деда звао,¹ добри кућни дух, пробуди се јутрос необично рано. Провири кроз пукотине на пећи да види спавају ли још деца. На постељи су се руменеле² две дечје главе. Није им се још будило. Дим онда изјури напоље да промотри какво је време. Његово расположење је много зависило од времена. Видевши да је небо на истоку јасно, вину се изнад кровова у походе свом рођаку јутарњем ветру. Као и увек по³ лепом времену, био је разговоран, па је свакој птици на коју би⁴ наишао и мислио да га не познаје стао да прича о себи:

⁵Добар као крух.⁵

⁶Тајне дома чувам:⁶

⁷Ја сам кућни Дим,⁷
и не чух што чух.

⁸Ветар ми је рођак⁸

⁹облак брат је мој,⁹

¹⁰магла нам је сестра,¹⁰
ми смо браћа њој.

Сто пута се родим,
умрем пута сто.

Све је небо моје,
сва је земља моја,

и опет сам као
миш црквени го.

Птице су га волеле и свака је застајала да с њиме мало прочаврља.¹¹ Тако се с ветром састаде тек кад се сунце помоли. Поразговаравши с њим неколико часака,¹² опет се сети¹³ деце па се врати кући да их пробуди. То је чинио сваког дана. Кад би мама¹⁴ полазила на посао, она би му их¹⁵ поверавала.¹⁶ ¹⁷Најбољи начин да малишане брзо пробуди¹⁸ био је да их мало уштине за нос својом љутом шаком, само мало, и да потом прошапће:

Учинићу као што од памтивека

моја браћа чине,

сасућу вам под нос, мада нисам зао,

малчице љутине.

Из постеље ви ћете искочити брзо,
навући одеа
и излетећете на сунце хитрије
од птице и пчела.¹⁷

Вративши се,¹⁹ међутим,²⁰ јутрос кући, затече малишане већ умивене. Ватра је у пећи несташно горела, у лонцу је нешто²¹ врело те²² и њега обузе радост,²³ истрча опет кроз димњак²⁴ и узме подскакивати²⁵ и певати:

²⁶Ију-ију-и,
ником нећу рећи
да ли нам у лонцу
данас кока ври,
кромпир или грах,
ил' се пече крух.
Тајне дома чувам,²⁷
не видех што видех
и не чух што чух.

Ију-ију-и²⁸
ником нећу рећи
брат и сестра да ли су
кад се свађали.
Ја сам кућни Дим,
тајне дома чувам,
не бави се тим.²⁶

Наигравши се,²⁹ врати се³⁰ у собу³¹ јер су деца била мала и требало их је забављати.³¹ Понекад је с њима скакао, понекад се играо жмуре, понекад им је причао бајке. Девојчица га и сада замоли³² да³³ прича. Дим³⁴ се почеша иза ува као да смишља нешто ново, а опет поче своју свакодневну причу:³⁵

³⁶Била нека сова
пакосна и зла
па будила децу
ноћу иза сна.

Плашио се од ње
и ћук, њезин муж,
кад викне на њега,
он ћути ко пуж.

Деца се не би задовољила једном причом. Гонила су га да им прича где је био, шта је радио поневши се под облаке и онда је он саопштавао као да су му она старешине па мора да им даје рачуна о својим поступцима:³⁶

Свратио сам уснут
до браће облака,
кажу пашће сутра
добра киша млака.

Улице ће бити
ко поплава права,
пострадаће³⁷ један
врабац и два мрава.

Тако³⁸ дође и подне. Мати се врати с посла, помиловала³⁹ малишане, Диму⁴⁰ захвали што их је забављао, па узе да запржава ручак. Дим, да не би сметао породици при обеду,⁴¹ поново⁴² изађе на кров да мало⁴³ пролута.⁴⁴ Радознали пролазници, ветрови и птице, питали су га шта се у кући ради, слушају ли деца, да није које добило батине; али он на та питања⁴⁵ одговараше пркосно певушећи:

Не видех што видех,
и не чух што чух!

Додуше деца о којој се он брину била су добра, али он није хтео издавати тајне⁴⁶ ни онда кад се⁴⁷ деси да не слушају. После подне она су⁴⁸ опет била⁴⁸ поверена његовој бризи. Све до вечера им је причао, обавештавао⁴⁹ како је напољу, које птице су пале на кров; чак је⁵⁰ једну сеницу кроз димњак намамио⁵¹ да се неколико часака поигра са⁵² малишанима.

Утом и вече паде. Како се мати враћала касно са⁵³ посла, он даде деци да вечерају, па их стави у постељу. Да би што слађе спавала,⁵⁴ запева им⁵⁴ Дим⁵⁵ своју омиљену успаванку:

Спавајте ми, децо,
не бојте се ништа,
Дим⁵⁶ вас кућни⁵⁷ чува,
становник огњишта,

Заклоните очи
не бојте се мрака,
ја⁵⁸ стражарим горе⁵⁸
на врху димњака.

⁵⁹Пропустити нећу
ни сову ни ћука,
ни слепога миша
ни ноћног баука.⁵⁹

⁶⁰Дим је био стар готово као и ветрови и зато је радо певао и причао о бауцима, патуљцима и вилама. Међутим деца му то нису замерала, она су опет била још тако мала да су волела да слушају о нечему чега нема. И вечерас су уз његову песму слатко заспала, а он је онда изашао да стражари.⁶⁰ Мрак је већ био пао, али се лепо видело како и из осталих димњака излазе⁶¹ кућни стражари крстарећи око поверених им домова и малишана.⁶¹ Понеки се чинио суморан и тешко падао по крову, по чему се могло закључити да у⁶² породици чију децу чува⁶² није све добро. Понеки се⁶³ пео весело⁶⁴ чак⁶⁵ под облаке, вероватно задовољан судбином својих укућана.

Наш Дим⁶⁶ сачека повратак деце мајке па⁶⁷ онда⁶⁸ одвијуга до⁶⁹ своје браће облака на разговор и тек касно у ноћ се врати кући. Погледа да ли малишани⁷⁰ мирно спавају па се и он склупча у димњак да отпочине.

БАЈКА О ПУТЕВИМА

Када је Време, стари неимар и стари рушилац, створило свет, било је задовољно. Све што је нужно било налазило се у њему. За жедне су текле воде, за гладне бујала пшеница. На праведне је падала блага роса, за криве су били спремни громови. Помрчину ноћи разгонила је месечина, а од дневне жеге штитио је хлад дрвећа. По великим шумама су за децу већ биле посејане приче, само је још требало да никну. Ипак Време упита своје помоћнике:

– Децо, да нисам што сметнуо с ума? У вас су млађе очи, погледајте добро па ми кажите ако што недостаје.

Они се почну освртати око себе, али нису могли опазити никаквог недостатка, све им се чинило у најбољем реду. Док ти долете најмлађи и јави:

– Неимару, заборавио си да развијеш по земљи стазе и путеве. Ево их тамо у кутку стоје савијени.

Погледа Време и опази збиља велике котурове намотаних путева, богаза и путања, набацаних као точкови једни преко других.

– Добро си опазио¹ – рече он најмлађем неимарчићу² – и пољуби га. – Хајде узмите сваки по један пут или стазицу и развијте их где је најпрече.

Старији упрте велике цесте и друмове јер су били тешки, а млађи танушне путање и стазе. Само за најмлађег није ништа остало те он удари у плач. Међутим Време примети да је остала још мравља стаза, танка као врпца, и лакша од паучине, па рече расплаканом малишану:

– Не жалости се! За тебе је,³ ено,⁴ остала мравља стазица. Носи је и разавиј кроз ливаде и шуме. Пожури само да ти остали не измакну!

Најмлађи узе заборављени котурић и потрча за осталима. Убрзо их сустиже. Ишли су у поворци све два и два, као деца. Последњи у реду био је онај што је носио пужеву стазу па стаде до њега прихвативши песму коју су сви тихо певали:

Ево белих скутова,
стазица и путова.
По врућини, студи,
путоваће људи;
сваки земље кут
обићи ће пут

Они што су носили широке глатке путеве спуште се у равнице, они што су носили кривудаве крену у брежуљкасте пределе, они са уским стазама пођу у планине и шуме, најмлађи застане на ливади а његов друг украј потока.

Они што су отишли у равнице опазе како људи лутају изгубљени у тој ширини: нико не зна којим правцем да удари да би стигао куд жели. Газили су преко усева, по трњу, по коприви. Видећи то, неимарчићи брзо стану развијати један од највећих путева. Притом су песмом себи сладили труд.

Равни пут се одвија,
по долини повија,
око младе травице,
и глогове живице
и пшеничне њивице.

Бели пут корача
преко трња, драча;
не зна се где стаје,
не зна откуда је.

Развијали су га седам дана и седам ноћи, а Време се однекуд задовољно смешило јер су већ могли лако путовати и боси, пошто трња нису газили, и туђинци, пошто нису могли залутати.

Други, што су носили стазе, зашли су по брдовитим пределима и шумама и певали:

Одавиј⁵ се, стазо,
одавиј⁶ се,⁷ златна,
као труба платна.

Тобом ће да газе,
стазо моја млада,
пастири и стада.

И често ће ноћу,⁸
када нема света,
месећ да се шета.

Трећи су прострли богазе за звериње по високим планинама. Јелен са стене их је чуо како певају:

Брже,⁹ уски богази,
вук ће да вас погази,
брже кроз мрак зелени,
сад ће доћи јелени,
из увале црне
дојуриће срне;
сад ће доћи лисице
са високе литице,

сад ће иза реке
дотрчати зеке.

Негде кроз село одмотавала се сребрна путањица за пужа и безброј пута
понављала се песмица:

Овуд, стазе дуж,
путоваће пуж,
ноћи, дана сто,
мали пужић го.

А најпријатнији глас у овом хору био је глас најмлађег неимара,¹⁰ који је
развијао пут за мраве. Време је једва чуло његову песму што се дизала из висо-
ке траве:

Кроз различак плав
путоваће мрав,
и кроз љутић жут
ићи ће му пут.

И шумска ће трава
бити пуна мрава,
и пољана свака
пуна мравињака.

Времену, старом неимару, толико је било мило што су неимарчићи на свом
послу певали па је за успомену на те дане рекло да увек сви путници, и стари и
млади, и ноћу и дању, и у пољу и у шуми, певају. И тако је и до данас остало: кад
путују,¹¹ певају и звери, и бубе, и људи.

У шумској крчми

Једне од првих¹ зимских вечери сврате два врапца у шумску крчму „Код гаврана“ да се мало загреју. Тамо се, као и по осталим крчмама, могло нахранити, напојити и чути песме. Крчмар, неки хроми,² повелики гавран, дочека госте већ на вратима клањајући се учтиво и нареди одмах трима сеницама, које су се биле најмиле ту као певачице, да песмом развеселе врапце. Кљуцајући гомилицу³ мрва измешану с пабирцима пшенице, што су ушавши у крчму наручили, врапци накриве главе, спремни да до зоре слушају певачице које су сетно извијале:

⁴Прође април, прође мај,
пада лишће с грана.
Шта ћеш сада, сенице,
мала, самохрана?

Оде славуј, оде дрозд,
неста лепих дана.
Шта ћеш сада, сенице,
мала, самохрана?⁴

Слушајући песму сеница, врапцима се толико растужи да престану јести. Да би своје расположење сакрили, стану⁵ несташно цвркатати. Тада⁶ бану у крчму и неки стари гавран-пијаница,⁷ затражив да му сенице што весело отпевају. Оне намигну једна другој да удесе:

Кад се жени гавран стари,
сплете прстен од травице,
купи нове наочари
и од коже рукавице.
Па он проси свраку,
на говору брзу,
на кораку лаку.

После овога би извесно дошло до туче јер пијани гавран није разумевао шалу, да у крчму не сврати стари зека. Провиририв прво бојаљиво на врата, уђе гладећи своју меку длаку и покуша да заподене разговор:

Што бундица, људи, прија
када почне ветар гором
да завија.

Опазив да се сенице сажаливо осмехнуше на његове речи, додаде:

Моја је, додуше, стара,
ал' и она, верујте ми,
вреди пара.

После овога зека се смести крај пећи а сенице наставе песму док их опет не прекиде долазак нових гостију. Прво упаде јазавац⁸ објављујући новост:

С планине је јуче, људи,
сишла зима,
видео сам њене стопе
по пољима.

Таман он седе, а створи се у крчми медвед⁹ па, не знајући да је јазавац већ донео новост, сав задихан рече:

У шуми је нашој зима
јуче била
и под буквом мојом шуцњом
преноћила.

Тек се он смести крај пећи кад¹⁰ ето ти лисице¹¹ и,¹² верујући да је она први весник снега, узе да прича:

Зиму сам вам јуче срела
како хода посред села,
у крчми је некој после
ноћ провела.

Њене речи дочекају са смехом, рекавши да је закаснила са новошћу, што је њој¹³ било врло непријатно те је неко време ћутала увређено. Али како није могла дуго¹⁴ да не прича, ускоро се раскрави и запомену опет разговор с медведом и јазавцем:

Биће, богме, мраза јака,
понестаће по селима
кокошака.

Благо вама, јазо мили:
ти и меда кућице сте
напунили.

Јазавцу није било нимало мило што му лисица¹⁵ завиди, бојао се да кога не наговори да га покраде па се поче правдати:

Немој тако, пријо,¹⁶
није мед и млеко

ни код нашег дома,
¹⁷и ја сам због зиме
забринут веома.¹⁷

Ни медведу¹⁸ се није свиђала лијина завист и¹⁹ готово увређено јој²⁰ одврати:

Немој тако, лијо,
сваком у те дане
²¹понестане хране.

Док су они о зими расправљали, стари гавран пијаница је испијао чашу за чашом, а кад се њин²² разговор стиша, довикну крчмару:

Напољу је ветар, зима.
²³Хеј, крчмару, дај нам вина
да згрејемо старе кости
ми прозебли шумски гости!

Медвед, лисица,²⁴ јазавац, зец²⁵ и врапци приђу столу за којим је седео стари гавран те наста²⁶ опште весеље. Сенице су певале несташне песме, друштво је певало²⁷ и играло. Зец²⁸ се толико згрејао, да је своју стару бундицу морао скинути; медведу²⁹ се табани подбили од скакања а лисици³⁰ се од игре њен дуги skut³¹ окрзао и испрашио³¹. Врапци су за то време седели крај сеница и цвркутањем их пратили.

Тек после поноћи гости се разиђу, гавран крчмар погаси светиљке па, пошавши да спава, дозволи и певачицама да оду у своје кавезе на починак. Пре него што ће утонути у сан, оне саме себи отцвркућу своју омиљену песму:

Отишле су лепотице
из горе,
навезле³² се на широко,
на мора.

Нека иду, срећан пут;
ал' нека се опет врате
у шумице наше кут!

¹ОЖИВЕЛА СЛИКА¹

Једне године² сликарка Зима³ крете⁴ по свету да разнесе дарове деци.⁴ Није имала, истина, ништа нарочито да им дарује,⁵ али је преко лета на доколици била смислила да им наслика ноћу⁵ по прозорима пуно сребрних шума, зверчица и кућа.⁶ Сликарки Зими било је то лако: махне једанпут својом студеном кичицом, а створи се на прозору сребрн лист папрати, или слеђена јелова гранчица; махне други пут, и укаже се слеђена река која као да тече испод врба под снегом; махне трећи пут, и никне двораци сав од биљуре,⁷ у коме уместо светиљака сијају сребрне звезде. Како се овим сликама била прочула, чим се по селима и градовима сазнало да опет долази,⁸ деца су јој излазила далеко у сусрет. Она им је доброћудно дозвољавала да се ваљају и скачу по скутовима њене бунде. А и што не би! Чим би их деца исцепала и испрљала, истог часа су ницали други нови, као да је нека чаробница.⁶

Пред вече стигне она у неко село кад су⁹ деца већ спавала.⁹

– Куц! Куц! – покуца на први прозор¹⁰ тихо као кад мраз пуцкета.¹⁰

Из собе се чуло само¹¹ дечје дубоко¹¹ дисање.

– Спавају већ¹² – помисли Зима¹³ – сад¹⁴ ћу¹⁵ им на прозору оставити слику¹⁵ па нека се радују¹⁶ сутра кад се пробуде¹⁶ – и поче¹⁷ шарати по окну¹⁷ шапућући:

Насликаћу борове
сребром оковане
и сребрне дворове
и сребрне гране.

Слетеће на борове
птица¹⁸ светлих крила,
ући ће у дворове
сребрнаста вила.

¹⁹Не сме само мама
наложити пећи
јер ће слика одмах
с прозора побећи.¹⁹

Довршивши рад,²⁰ пошла је даље. Успут чу како²¹ је зове неки врт:

Зимо, добра Зимо,
²²хладноћа је љута,
дај ми мало свога²³
меканогa скута.

²⁴Она отцени леви скут своје хаљине,²⁵ покри врт ²⁶па пође даље.²⁶ Створи се тад пред другом кућицом па²⁷ опет куц! куц! на прозор, а деца и тамо спавају.

– Добро је – помисли – и њима ћу оставити слику – те²⁸ стаде шарати по окну певушећи једва чујно:

Ево леденога
змаја дугорепа,
из врта је мога,
из мог врта лепа.

Носи на крилима
девојку од леда,
на сребрну кулу
у планини седа.

²⁹Не сме само носић
овде ставит дете,
могу одмах лепе²⁹
слике да одлете.

Украсивши и ту прозоре, пође ³⁰даље³⁰. Украј пута су стајали неки четинари и молили:

Зимо, добра Зимо,
погледај на јеле,
дај им мало своје
одећице беле.

Она им одмах даде на главе беле шубаре и на зелене широке шаке навуче им беле рукавице па, задовољна што је учинила добро,³¹ настави пут. Мало по-даље од јела стајала је опет³² кућа. Провири³³ она и ту, види³⁴ деца спавају. Она брже-боље³⁵ и на њином³⁶ прозору наслика нешто,³⁷ тихо говорећи:

Пробудиће се деца
док још не сване дан
и на окну ће наћи
мој дворац насликан.

Блистаће се пред њиме
стотину водоскока
и врт сликарке Зиме
и три језера дубока.

³⁸Не сме се само сунчева
овде спустити зрака
јер ће истопити слику
за пет-шест тренутака.³⁸

И поново³⁹ крете даље⁴⁰ добра бела сликарка, журећи да нашара⁴¹ што
више прозора и што више деце да обрадује. Док⁴² је тужним гласом заустави
нека трешња:

⁴³И на мене, Зимо,
часом се осврни
и својим ме плаштом
сребрним огрни.⁴³

Она скиде с плећа један од својих огртача и покри њиме трешњу, а одмах
јој се створи на леђима⁴⁴ други исти такав. А већ је касно било. Куће су постаја-
ле ређе⁴⁵ па је морала⁴⁶ све више⁴⁶ трчати да би до свих стигла. Али што је ка-
сније бивало, све је лепше слике по прозорима сликала.⁴⁷ Кад се наједном нађе
пред неком убогом⁴⁸ колибицом. Примаче се прозору да и на њему нешто на-
шара и уместо окна⁴⁹ нађе на њему прилепљену хартију. У собу се није могло
провирити,⁵⁰ само Зима чу да⁵¹ иза тих слепих сиротињских⁵² прозора куца неко
дечје срце.

– Шта ли ћу сад? – помисли она.⁵³ – Где да насликам⁵⁴ штогод овом детету?⁵⁵
⁵⁶Тада опази да покрај куће тече поток и брзо седе крај њега и на виру стаде
шарати⁵⁷ претварајући га у лед мрмљајући:⁵⁷

⁵⁸Сликарка Зима ја сам,
сишла с далеких глечера,
куд прођем, шарам шуме
и птице сребрних пера.

Насликаћу за срце оно
што за слепим прозором куца
кућицу прозора стаклених,
пуно санки и каруца.

Насликаћу сребрн дрвљаник
и крај њега сребрне иверке
и около беле јелене,
зечеве и д руге зверке.

Свих ће мојих слика редом
већ идућега нестати јутра,
само ће ова на води
сличица оживети сутра.⁵⁸

А кад је јутро свануло и деца се избудила, нашла су по прозорима сребрне
слике што их је ноћу⁵⁹ ишарала Зима.⁵⁹ ⁶⁰Само деца нису стигла да их се довољ-
но наживају,⁶⁰ ⁶¹свих њих брзо је⁶¹ нестало: неке је отопило сунце, неке ватра у

пећи, на неке су дечица⁶² наслонила носеве⁶³ и ⁶⁴ својим дахом их избрисала, како се сликарка и бојала.⁶⁴ ⁶⁵ Слика на потоку је, међутим, кад је дете из куће слепих прозора изашло напоље и задивљено пљеснуло рукама⁶⁶ угледавши је, оживела.⁶⁵ Од куће⁶⁷ на слици постала је права кућа, стаклених прозора, ⁶⁸ од сребрног дрвљаника и иверака прави дрвљаник, од нацртаних санки и кочија праве санке и кочије. Дете се⁶⁸ заједно са⁶⁹ родитељима у њу преселило, а сребрни јелен и зечеви такође су постали живи и били му другови и играчке.

ПАТУЉКОВА ТАЈНА

Живео је у планини неки стари патуљак који је знао све тајне птица, гмизаваца, извора и биља у њој. Знао је час кад који извор у гори постаје животворан, час кад ће која птица умрети, које траве човека усређавају. Знао је и по чему ће погодити час своје смрти.

Једног јутра рано пође кроз гору као неки владар кроз своје царство. Суве гранчице су пуцкарале под његовим ногама и роса га до појаса купала, јер је врло, врло мали био. На гранама су већ певале разбуђене птице, извори су гласно жуборили, и мирисала свуд¹ боровина и папрат.

Наједном у црним гранама четинара виде патуљак сиву прилику тетреба где лепрша крилима буђећи се из сна ноћног. Око његовог врата блистала се огрлица зеленомодрог перја, а када замаха крилима учини се као да се огрће неким белим огртачем. Патуљак опази како тетреб још једном рашири црни лепезасти реп, како радосно погледа у небо испод своје црвене обрве, и прхну негде над борје.

Патуљак тад уздахну и прошанута² тужно:

– Тетреб ће данас погинути. Бело перје над његовим раменима јутрос је потамнило.

Потом се уплашено осврте око себе да га ко није чуо, јер ником³ није хтео говорити ниједне своје тајне.

Онда пође даље низ планину скакућући лако с камена на камен и скривајући се иза дебала. Ишао је на најхладнији извор да се умије. У даљини се чула вода где клокоће и пенуша преко стења. Да је други путник туда наишао, ништа необично не би чуо, али у песми извора патуљак чу неке необичне звуке, који се јављају само једном у сто година у часу, кад извор постаје животворан, кад његова вода може да подмлади за читав људски век онога ко је се напије.

Зато патуљак као без душе јурну тамо. Био је већ прилично стар и хтео је да се подмлади. Али не стиже на време: у часу кад он замочи шаке у извор, његова вода постаде опет обична планинска вода. И патуљак стаде тужно гледати своју белу браду, и мислити да ли ће моћи доживети идућих сто година, да се на извору подмлади. Поче суморно разгледати око себе, по стаблима борова, да можда није потекло млеко уместо смоле, јер би то био знак да је дошло време

његове смрти. Али тога часа ⁴је још текла⁴ мирисна смола низ стабла дрвећа у планини, и патуљак одахну спокојно.

Како је већ било подне, седе на неки пањ око кога су расле јагоде и добро се наруча. При том мишљаше:

– Треба бар да уочи Ивањ-дана увреба⁵м час када се расцвета који златни цвет папрати и да га уберем, па ћу бити срећан целе ове године, ако ме смрт не задеси.

Једино је он знао ту тајну о златном цвету папрати, који се расцветава само једном у години дана, усред Ивањске ноћи, и потом одмах увене. Али ко успе да га узбере, целе године, а некад и целог живота, буде срећан. Само патуљак је чувао ову тајну као и све остале, и био је решен да је другоме каже једино у часу своје смрти.

⁵Мислио је⁵ он тако о папратовом цвету и срачунавао⁶ по сунчевој сенци када ће доћи Ивањ-дан, кад наједном се трже и прислушну: негде у гори, у стаблу неког старог бора, чу где мили црв и помисли:

– Стари бор ће вечерас умрети, црв ће га оборити. Штета, он је никао у истом часу кад⁷ сам се ја родио.

Око патуљка су врдали гуштерови, сунчале се змије, савијене у котуре као воштанице. Али он их се није плашио, и са уживањем је посматрао једну шарку на стени како главу уздиже⁸ и мотри. Њен врат се благо повијао као врат лабуда и очи се преливале росно на сунцу.

– Сиротица, – помисли патуљак, – ужива на сунцу а и не слути да ће је⁹ до вечери⁹ убити. Видим црвену пегу у њеном оку.

Шврљао је патуљак тако цео дан. Обишао је све своје познанике вукове, медведе, зечеве, а у само вече сврати у походе неком свом пријатељу патуљку. Био је то¹⁰ час кад су се ловци и пастири враћали кући, и патуљци из прикрајка посматраху¹¹ ко ће се помолити стазом.

Први се указаше неки ловци. Преко пушке су носили убијеног јутрошњег тетреба и певали су на сав глас. Мало после наиђоше чобани носећи ону¹² мртву шарку, која се сунчала по подне на стени. Патуљак се онда поздрави од свога пријатеља и пође да види да ли је црв већ оборио стари бор. И нађе¹³ збиља дрво¹⁴ где лежи на земљи, а птице око њега тужно лете и бубице му миле по стаблу и корену.¹⁵

Пође тада патуљак суморан кући, а уз њега пристаде неки детлић ¹⁶кљуца-јући стално¹⁶ у стабла борова, као да хоће нешто да му каже. Патуљак се осврте, и, гле, виде да уместо смоле низ кору борова тече млеко. – То беше знак да стари патуљак треба да иде са овог света.

Кад виде то, он стаде размишљати коме би своју тајну казао и тако га усрећио за цео живот. И сети се мале чобанице, која је сваког дана гонила козе кроз планину. Он је причека на савијутку путање, и кад се девојчица појави са својим стадом, стаде пред њу, па јој рече:

– Хоћеш ли целог живота да будеш срећна?

Она се уплаши кад виде тако малог човека и хтеде да бежи, али он јој рече смешећи се.

– Не бој се, и слушај шта ћу ти казати. Ако хоћеш целог живота да будеш срећна, узбери златни цвет папрати. Он се отвара само уочи Ивањ-дана и одмах

после увене. Нико га сем мене није до сада¹⁷ видео; али ја ћу за неколико часака умрети и теби предајем своју тајну.

Тако он рече¹⁸ и завуче се у дубину шуме,¹⁸ а девојчица отрча весело низ стазу те разгласи тајну и осталим чобанима. И уочи Ивањ-дана одоше сви у шуму, сваки узбра по један златан¹⁹ цвет и закити се њиме.

И од тада сви чобани на свету су срећни.

КРАТКОВЕЧНА

КАКО ЈЕ НАСТАЛА БАЈКА КОЈУ ИМАТЕ У ОВОЈ КЊИЗИ

Родила сам се у селу Рабровици у Србији, земљи пуној река и лептира, земљи која обилује ливадама и инсектима. Детињство сам провела слободно, у природи. И основну школу сам свршила у селу, Бранковини, која је негде тамо где почињу поцерска брда. Школа, у којој сам и становала, налазила ми се уза сам поток, близу шуме, близу дуга, громава и ветрова.

Нисам из природописа учила ни о кртици, ни о веверици и ровцу, ни пчели и свилој буби. Та створења су била моји први суседи и моје играчке. Пре него што сам завирила ма у који уџбеник, избројала сам гундељу ноге, јежу бодље, завирила сам у лисичју јаму, сретала зеца и јазавца, ходала по стрњици са гавранима и вранама, пратила лет копча под небом. Пажњу деце у граду заустављају играчке по изложима, та мала чуда технике, а ја сам се ходајући по њима заустављала крај природних чуда и лепота. Мене је опчињавао вилин коњиц, његови оштри покрети као у навијене играчке, мене је радовало лежење пилића и њихова боја слична боји јагорчевине, чудила сам се висини мравињака и сићушности његових неимара, дивила сам се геометријској правилности окаца у саћу која се једва постигне и на геометријским сликама. Знала сам још пре него што сам пошла у школу да према лету ласте и гласу гаталинке одредим какво ће бити време. Знала сам да ждралови у небу наговештавају почетак јесени и да иза дивљих гусака долазе снегови.

Можда се *Бајка о Крайковечној* зачала још тада, у мом детињству, док сам крај потока посматрала беле лептире како се у игри надмећу са вилиним коњцима који су муњевито излетели из грања нагнутог над дремљиви вир. Можда кад сам први пут чула да лептирица водени цвет живи само један једини дан, за које време и одрасте, и цвета, и остави потомство.

Много научних истина личи на необичну причу и привлачи песниково срце и машту. За мене је увек као бајка била чињеница да од гусенице постаје лептир, да инсект може прести свилу лепше него икаква преља или творница, да светлост звезде месецима и годинама путује до нас, те се деси да се звезда и угаси, а последњи зраци с ње отргнути нису још стигли до земље. Песнику збиља не треба много да од овога створи занимљиву причу, или бар лепо поређење. Тако је песник Милан Ракић упоредио Симонидине ископане, мртве очи са угашеним звездама, јер му се чинило да га те очи и мртве гледају, као што се човеку причињава

да види светлост звезда које више не сијају. Тако сам ја чињеницу да водени цвет у току свога кратког живота нити једе нити пије, обузет једино љубавном чежњом и опсеђен светлошћу, претворила у бајку. Да бих истакла како ово чудно биће може да живи само о љубави, довела сам га на гозбу инсеката који изобилују вољом за јело, изложила сам га њиховом чуђењу; а да бих осветлила безазленост и беспомоћност тога бића, нашла сам му међу кукцима наставнике за физику, математику, земљопис. Претворила сам га у девојку сањалицу и нашла јој заштитнике.

За све ствари на свету треба припреме. Да би се изучавала математика, морају се најпре научити бројке и основне рачунске радње. Да би неко постао космонаут, мора проћи кроз школу која прилагођава човека за боравак на великим висинама. Да би се могло уживати у бајкама којима је у основи неко чудо природе, мора се бити пријатељ немуштих бића која се сретају по шумама и пољима, мора се знати ћуд ветрова и ћуд вода, мора се волети црв и мрав и попац и јеленак. Мора се бити раноранилац, заљубљен у боје, у сунчану светлост, морају се знати основне чињенице из природних наука. Не сме се припадати онима који идући кроз шуму виде једино да је зелена, који не примећују да је лист букве гладак а лист граба згужван, да је стабло хрasta црно а буквино да је сивобело, онима који не разликују јавор од платана или клена, а јасен од багрема. Не сме се припадати онима који сматрају да је на земљи човек најважније биће, или најсложеније. Мора се знати да и у немуштом свету владају општи не само физички него и морални закони, који би се, ако се то коме више допада, могли назвати и равнотежом у природи.

Да би се уживало у *Бајки о Крайковечној*, мора се најпре прошетати више пута крај потока где бораве водени цветови и вилини коњици, мора се присуствовати њиховом свадбеном лету, мора се бар двадесетак пута разгрнути ливада и завирити ко све живи у трави, мора се исто толико пута држати бубамара на длану и пребројати тачкице на њеним крилима, мора се спријатељити са пошцима и испитати где и како они живе, мора се умети погодити отпрве ко је попац а ко је трчуњак, мора се застати приликом сваке шетње шумом крај наукове мреже и посматрати његов стрпљиви, уметнички посао, мора се посматрати више пута рађање дуге и њено настајање, мора се одредити за коју се боју навија, мора се умети разликовати јужњак од северца и источњака, мора се уживати у њиховој борби као у борби између два фудбалска тима, мора се бар толико знати математика да се брзо може срачунати коликом раздобљу људског века одговара један минут живота воденог цвета. Мора се мало прелистати зоологија и завирити мало у цртеже у физици.

Остављам вас сад насамо с Кратковечном, с њеним пријатељима и непријатељима. Идите на ливадски бал и ангажујте је за једну игру. Присуствујте њеним часовима физике и математике. Позовите је на ручак, али уместо јела и пића набавите мирисе којима бисте је угостили. Помозите пошцима да умесе колачиће за њену свадбу. Суделујте на конкурс за њену свадбену песму. Понудите се за гласника који ће однети вест вилином коњицу да га она нестрпљиво чека. Постојте замишљени над виром који ће бити и њен гроб и колевка њеног потомства.

Ако вам се ова бајка буде свидела, прочитајте је и каквом лептиру и бубамари, попцу или трчуљку или своје наставнику природних наука, јер ја сам ову књигу писала за сва створења која дишу, воле, гледају, трче, радују се и тугују.

Пишчева молитва на Заравни

Ходала сам једном по Заравни са неколико девојчица и дечака. Било је летње јутро, ишли смо покрај реке над којом су се дизали вилини коњици. Скакавци и паукове мреже пресецали су нам сваки час пут. Сунце нас је грејало, сад у лице, сад у потиљак. А деца су много питала. Једно је хтело знати разумем ли шта говори трава кад је послушам, друго знам ли куд иду вилини коњици кад им довикујем: срећан пут, треће јесам ли кагод јела хлечиће понаца кад их питам где су им хлебарнице, четврто да ли збиља умет и ја да плетем мреже кад сам пауку у жбуну рекла да ћу доћи да му помогнем, пето да ли доиста лептири знају пртати кад сам онога жутог звала да ми илуструје бајку о Заравни, шесто шта се види у барицама кад се стално над њих нагињем.

Почела сам се молити природи око себе да ми помогне одговорити, а да деца буде схватљиво, на сва њина питања:

„Барице светла у стопи и копитанцу зверке, рекла сам, помози ми да у твоје огледало ухватим свет и да умеднем лепо испричати шта сам видела!

Позајмите ми, сунцокрети, очи, да бих у сунце могла правце гледати и после описати како је бубама и цвећу кад у њега нетремице гледају!

Водени цветови, причајте ми о своме животу, објасните ми зашто такво име носите да бих ја могла после деца бајку о вама испричати!

Ветре, што станујеш у ливади, тумачи ми шта говори трава да бих после ја другима протумачила!

Пошци, водите ме до својих пепелишта да видим како хлеб месите, водите ме у воденице где брашно мељете!

Гундељу, мој стари познаниче, иди преда мном кроз богазе трава и причај ми шта видиш својим шестоструким очима!

Помозите ми, пауци, да исплетем бајку прозрачну као ваше мреже, а којом ћу као и ви мрежама уловити и небо и земљу, и воду и облаке!

Лептире, што вечно описујеш кругове по небу, помози ми да нађем лептира или девојчицу који би умели да нацртају бића и догађаје из бајке о Заравни!“

Омладини испод три дана забрањено

У,ливади крај реке бубе су у рано јутро приредиле игранку под маскама. Пред вратницама су стајала два зрикавца и стално изговарала: „Омладини испод три дана забрањено“, јер иако знају многа знања нама непозната, кукци не умеју да пишу па нису могли истаћи објаве. Поред зрикаваца¹ стајале су још две бубе важна изгледа, у црним оклопима, утегнуте у струку; оне су имале дужност да на игранку не пуштају премлада створења, не што би старији имали неких тајни пред децом, већ да им се око ногу не мотају, не запиткују, да не завирују ко је под каквом маском.

Још са првим сунчевим зраком појавило се десет танушних кукаца високих ногу па се чинило да су дојахали а не допешачили. Оне две бубе на улазу² су их одмах² замолиле да покажу крилца јер се по њима код неких одређивала старост.

– Пролази! Пролази! Пролази! – изговорила је прва буба-вратар девет пута, а кад отвори крилце последњи, десети кукац, она рече строго: – Ти не можеш унутра, тек ти је³ дан и по живота!

Стао се најмлађи дугоноги кукац праћати, бунити, али му ништа није помогло, друга буба-вратар⁴ га је склонила, јер су већ пристизали остали играчи па их је требало легитимисати, то јест⁵ погледати⁶ им криоца или чланке на ногама ако су били без крила. Пропуштени су брзо претрчавали ледину одређену за играње и ишли право према музици: зрикавцима у зеленим доламама, пољским цврчцима, трубачима и зрикавцима⁷ који су се тек смештали у трави и онако без реда цигуљали да пробају гудала и свирале.

Сваких неколико часака стизали су нови играчи у све необичнијим и све смешнијим костимима. Неки су у струку били толико утегнути да се чинило да им је грудни кош са трбушном дупљом везан само једним кончићем. Неки су били на високим штулама, а бркове прилепили трипут⁸ веће него што су били они сами. Једноме су били тако велики да су му око тела описивали круг. Неки су у зубима држали мале виле, а неким се тур завршавао дугим танушним кончићем, па су морали врло обазриво корачати да их ко не очепи и не откине га.⁹ Било је смешних бубица налик на грабуље или покретне осмоножне клупице, и других дебељушних, округластих као углачане шарене ђинђуве, затим буба налик на буздованчиће, на макове чауре.⁹

Нагрнуле су ускоро и лептирице у дивним хаљинама дугиних боја, крупних жућкастих очију са црним зеницама. Неке су се целе провиделе кроз танушне хаљинице; код неких су опет доње кратке сукње биле модре и жуте боје, а преко њих су падале горње, дуге и прозрачне. Неке четири сестре биле су у хаљинама као перје пиргавих кокошака, а њихове другарице су имале сукње опшивене крестицама и месецима разних боја. Две-три¹⁰ су око струка биле закићене белим ђубама налик на круне зрелог маслачка. Било је ту хаљина боје и облика лишћа, и костима налик на ношњу лептирица из Индије и Африке: врло живих боја и са крупним шарама. И свака лептирица је имала преко лица маску одакле су вириле само очице и врх носа. То је будило велику радозналост, нагађало се ко је ко само по покретима, гласу или каквој ситници у одевању: неко је имао обичај да носи прстење или обруче у ушима или гривне и на ногама и рукама.

Међу последњима су стигле три свилопреље. Још издалека су шуштале свилом и светауцале златним и сребрнастим¹¹ шљокицама. Оне су¹² се чиниле здраве, тутушкасте и играчи са ледине¹³ већ су на њих извиривали.

– Пролази! Пролази! – изговори двапут вратарка а онда замуцкујући, додаде, збуњена умиљатостју треће свилопреље: – Жалим, ти немаш још три пуна дана!

Утом су се оне две пропуштене осврнуле, углас се бунећи:

– Ми смо њене тетке! Ми за њу одговарамо. Она ће за један само час навршити три дана. Погледајте јој боље у крила!

Како су бубе на вратима остале непоколебљиве, тетке свилопреље¹⁴ изјаве да онда неће ни оне остати на игранци. Око врата се искупе играчи, музиканти и како им се најмлађа свилопреља свидела, навале на важне бубе да је пропусти кад је већ у питању само један час до пунолетности. Захваљујући томе, и непунлетна лептирица прође и измеша се са осталим свечано одевеним играчима,¹⁵ још узбуђена од догађаја пред вратима. Неки кукац несташног изгледа говорио је друговима одвећ гласно да би га и она чула:

– Ја не бих враћао играчице испод три дана, него све оне које су их пре неколико часова навршиле.

После овога је замоли да са њим игра, а за њиме је опколи цела чета играча, а она је, збуњена, редом обећавала свакоме по игру кад почне музика свирати.

На улазу се, међутим, чуло:

– Пролази, пуних десет дана!

Ушла је лептирица по чијим се покретима видело да је љута што јој вратарка тако гласно пребројава дане. Брзо се помешала са ројевима других играчица које су је са радозналошћу одмериле. Оне су, чини се, једна другу и под маском познавале јер су се сваки час¹⁶ чуле разне подсмешљиве¹⁷ примедбе о оделу и старости. Разговоре¹⁸ је прекинуо висок танак кукац зелених скутова који је отворио игранку. Пришао је лептирици у хаљини сличној прозору с безброј оканаца неправилног облика и с њом неколико пута облетео ливаду. После њега су се и остали дигли у игру па је настало опште комешање и шаренило.

Било је ту и створова који нису волели да играју, старих гусеница обучених у свилу извезену ђинђувама, кукаца сурлаша налик на мишеве, неких неспретних средовечних буба тврдокрилаца, бића која су тек била оздравила од

какве болести, трчуљака који су ишчашили ногу, инсеката што су сматрали да им је прошло време за игру. Да је какав пастир седамдесетогодишњак туда прошао, смешно би му било да их чује како се вајкају:

– Прође живот, мој суседе: навршио сам данас двадесет и девет дана.

– Нисам ти ни ја млађи, зеленко, данас у зору сам напунио двадесет и осам. И кад помислиш да је од њих двадесет и осам седам прошло у киши, шта ми је остало?

Сав је тај свет живео кратко: по једну годину или једно лето или само једно пролеће, и отимао је што је могао више од живота. Јуришао је у сунчане зраке, у цветове, у мирисе. Залетао се високо у зрак и описивао тамо кругове, вијугаве путанице, вртео се око себе, спуштао стрмоглавце у траву, гњурао у грање, надлетао над воду да се расхлади и опет нео у правцу сунца.

И управо кад је игра била у највећем жеку, кад је најмлађа свилопреља одиграла стоту игру, однекуд са реке, као да ниче из самог вира, диже се облак прозрених лептирица и лептира и заковитла над пољаном. Сви остали су престали играти гледајући те прозирне створове, који се ниједног трена нису одмарали, нису прилазили цвећу да се напију мириса, као да им се журило више него икојем створу на свету. Уто се пронесе глас кроз пољану:

– То је водено цвеће: лептирице и лептири који излећу из воде и живе само један дан на овом свету.

– Само један дан! Само један дан! – ишао је зачуђени шапат од цвета до цвета.

Кукци са сјаним оклопима похрилише да их позову у игру, али та ваздушаста бића се и не окреташе на њих. Она су се, као каква бела леса, држала загрљено док се, заморена летом, понека не би отргла и пала на глатку површину воде и ту тонула.

После мало времена спусти се пред вратнице ливаде мајушно снежно створење и замоли да уђе.

– Покажи крилца!

Кад дошљакиња, спуштајући се на влат траве, усправи као дашак лака криоца, бубе повичу зачуђено:

– Па теби нема ни пола часа живота! Не можеш унутра.

Тада сићушно биће брзину у плач преклињући да је пуне и брзо сакрију, обећавајући да ће им касније објаснити у чему је ствар. Видећи да није дошла на игранку већ бежи од некога, вратарке је пуне. Свирка је наједном престала и сви се начетили око нежне дошљакиње жељни да дознају ко је и од кога се крије, али како она од узбуђења није могла много говорити и само молила да је што пре сакрију, предаду је бубамари да је води у цвет зевалице, који се као кутијица чврсто затварао.

– Како се зовеш? – упита је бубамара када су се нашле саме.

– Кратковечна – одговори глас тих као шум траве и још тиши.

– Зашто тако чудно име носиш?

– На земљи остајем само један дан, само један непун дан.

– Кратковечна! Кратковечна! – разлеже се дозивање над ливадам и њих две опаже како се од реке ближи неколико брзих вилиних коњица.

– Кратковечна! – викали су опет они. – Отац те позива да се вратиш. За неколико часака треба да се обаве заруке између тебе и сина старешине вилиних коњица.

На те речи дошљакиња уздрхта и сакри се што је дубље могла у зевалицу, а бубамара рашири крила и остаде испред цвета све док вилини коњици нису отишли на други крај ливаде. За све то време Кратковечна је шаптала:

– Не дај ме! Не дај ме!

Бубамари, или Црвеној Капљици, како је назва нежно биће излетело из воде које ничему на ливади није знало уобичајено име, сажали се на своју штићеницу и зарече се да ће бити уз њу докле јој год буде потребна.

– Зар вилин коњиц за кога треба да се удаш није леп? – упита Црвена Капљица.

– Леп је, али ја сам у сну под водом видела лептира званог Водени Цвет и заволела га. Његов отац је старешина водених цветова са неког удаљеног вира ове исте реке.

Црвена Капљица је није могла из то неколико речи довољно разумети и она јој опет подробно објасни да је пре него што је излетела на ливаду, као ларва спавала тврдим сном у песку на дну реке и чекала да јој крила порасту. Одмах после¹⁹ њеног буђења стигао је на вир старешина водених цветова да је проси за свога сина, управо онога кога је под водом сањала и коме је исто тако било одређено да на земљи не састави ни један дан. Како је отац Воденог Цвета²⁰ тражио у мираз хиљаду мрежа ливадских паукова од по хиљаду нити, и још толико прозирних мрежа шумских паука, сваку са по сто капи росе, затим хиљаду седефастих шкољки које би биле подводне колевчице његових унука, водених цветова, отац Кратковечнин није на то пристао и одлучи да је уда за Вилина Коњица, коме није требало давати мираза. А мала прозирна лептирица је хтела да се уда само за онога кога је још као ларва уснила и заволела. Још у сну јој се свиделе његове очи и троугласта прозирна крила. Још и сад је као у стварности видела то сањано вече покрај воде пуне сјаја кад је он граби крилима и односи у свој завичај.

Док је она тако причала са Црвеном Капљицом, опет се начетило пуно ливадског света што се разилазио са игранке. Сви су били дирнути њеном субином и зарицали се, као и бубамара, да ће јој омогућити жељену удају, набавити свадбену спрему, послати гласника Воденом Цвету, који можда негде крај свог вира очајава што им се очеви нису споразумели. Сви су се уз то²¹ одмах дали на смишљање плана како да све то изведу и добро је сакрију, да је очеви гласници ни потера не нађу.

После прилично дугог већања пренесу је из зевалице, где је било прилично загушљиво, у весели звончић и оставе опет Црвену Капљицу да је чува, а сами пођу за другим пословима које је за њу требало хитно свршавати.

Рачунџија

Наједном су сви, колико их је на јутарњој игранци било, заволели Кратковечну. Њена судбина их је ражалостила. И они који су живели само месец дана осетили су се далеко богатији временом – било је то ипак тридесет пута више живота него у Кратковечне,¹ којој је природа поклонила само један једини дан боравка на сунцу. Сви су хтели да јој помогну да бар то мало што живи проведе срећно, да јој омогуће удају за онога кога воли. А да би то могли, требало је у врло кратком року обавити много послова: наручити свилене дарове код паука уметника, доспети до Реке Седефних шкољки и донети колевчице за будућу лептиричину децу; требало је набавити хлеб и пиће за свадбу, створити кочије за оне који миле а желе младу да прате на њеном свадбеном лету; требало је смислити план за Кратковечнино школовање и извести га; омогућити јој да се упозна са лепотама света који је морала тако брзо напустити.

Био је један једини створ који је могао то спровести: кукац Рачунџија, јако обдарен за математику. Обично се мисли да су они што знају и воле рачун неосетљивији од уметника, али то није истина – Рачунџију је више него икад² такла судбина нежне лептирице. Зато се и он сав тога дана ставио њој на службу. Да би посао брже ишао и да би се знало колико се времена сме на што утрошити, сав њен живот је поделио на деведесетине, од којих је свака бројала петнаестак минута, и одмах се дао на рачунање колико ће тих деведесетина отићи на припремање свадбе, колико на школовање и остале ствари.

И пре је он, куд год је ишао, само рачунао. Кад падне вече, броји звезде на небу, точкове на Малим и Великим Колима, браћу Влашиће, сламке у Кумовој Слами. Кад хода ливадом, броји на цветовима чашичне и круничне листиће. Броји становнике реке, шуме, ливаде. Срачунава године старости птица и колико пута више живе једне од других.

Чим је Кратковечна стигла на Зараван и чим је чуо да друге зоре неће дочекати, бацио се на срачунавање колико ко на Заравни има живот дужи од њеног. И сваки нови рачун га је све више чудио и изазивао све више сажаљења према њеној судбини. Било је ту бића која су живела по тридесет, по триста и по три хиљаде пута дуже него она. Нарочито је живот птица био много дужи од њеног, како је показивао његов рачун. Први пут је сад Рачунџија, иако се бавио срачунавањем свих врста, дознао да створ од створа може живети по деветак

хиљада пута дуже,³ као рецимо шева од Кратковечне, или тридесет и шест хиљада пута као орао. И сва ова сазнања су повећавала његову нежност према белој лептирици дошљакињи.

Ко зна колико би он тако срачунавао⁴ да га краткоћа лептиричиног живота није приморавала да брзо ради. Зато је тренутно прекинуо овај свој најомиљенији посао и сместа поставио Кратковечној старатеље, изабране између птица, кукаца и гмизаваца на Заравни, од којих три најглавнија добише име Три Свата. Они су били главни Рачунџијини помоћници у остварењу замишљеног плана. Додуше, све живо на Заравни тај дан је било посветило нежној дошљакињи. Птице су престале да граде гнезда и тренутно заборавиле на своје полетарце. Пчеле се нису ројиле. Мрави су оставили зидарске послове у мравињаку. Ровци су тога дана напустили своје рударске радове. Пчеле су одмах понудиле да оне преузму бригу око пића за сватове. Обећале су да ће за свакога припремити чашицу нектара и велику чашу медовине. Рачунџија је одмах стао множити,⁵ да провери могу ли обећање испунити:

– Десет дупљи меда, колико их је на Заравни, са по двадесет сатова, то је двеста. У сваком сату меда по хиљаду окаца, то је двеста хиљада окаца. У сваком окцу по десет капљица,⁶ то је десет пута по двеста хиљада...

То Рачунџија није умео да помножи, недостајало му је чланака на ногама помоћу којих је множио, а писмено није знао рачунати. Само то није ништа сметало, већ и доведе докле је срачунао, уверио се да ће пчеле моћи извршити обећање.

После овога су најстарији попци јавили да ће они спремити хлеб за свадбу.

– Колико једна хлебара може да прими хлеба? – упита Рачунџија,⁷ готов да се да на посао.

– Сто двадесет! – одговорили су углас попци.

– А колико их имате?

– Тридесет.

Рачунџија стаде вешто укрштати своје ножице и говорити:

– Сто двадесет пута тридесет јесу три хиљаде шест стотина. Да за свадбу буде довољно, треба десет пута хлеба⁸ вадити.

– Пре ћемо ми испећи хлеб него што ће дарови бити готови – приметили су мало увређено попци и пошли до својих пепелишта.

Кад су ливадски пауци јавили да имају готових стотину мрежа за дарове и пауци крсташи додали да ће и у шуми бити исто толико, Рачунџија је одмах сабрао:

– Сто и сто су двеста. А треба нам још осам стотина, значи четири пута по толико.

Ровци су се нудили да оправе путове. Зрикавци и цврчци да свирају за све време свадбеног Кратковечног лета. Птице су се нудиле да преносе дарове или, ако се ко од сватова умори, да га узму себи на плећанца до вира где станује Водени Цвет.

Док су све то изговарали⁹ и објаснили, док је Рачунџија изделио, измножио, исабирао, било је прошло већ четврт часа, што би значило за људску дужину века да је на већање само утрошено близу годину дана. Ту се сви јако уплашише да неће стићи све на време да посвршавају, тим пре што још нису били

ни отпочели разговор о кочијама, о преносу седефастих шкољки, ни о Кратковечнином школовању. Зато још ужурбаније наставе разговор. Одлуче да кочије за свадбу наруче код буба сврдлара и сурлаша,¹⁰ које су биле нека врста столара међу инсектима.

— На већање смо утрошили две деведесетине живота своје штићенице — на једном уплашено објави Рачунџија, који није никако јео ни пио откако се Кратковечна појавила и откако се почео старати за њу, јер би и на најбржи обед морао утрошити бар пола деведесетине њеног живота, а то би значило, мерено људским мерама, да би на јело утрошио пола године.

Одмах иза овога он предложи три ствари на које сви пристану: прво да он сваки четврт часа јавља колико је још живота Кратковечној остало и тако припрему око свадбе ужурбава, друго,¹¹ да своју штићеницу добро сакрију од Злог Просца и његовог пријатеља Брзог Витеза и осталих који су желели да се њоме ожене, док се не појави онај кога је она изабрала, и, треће,¹² да пошаљу гласнику¹³ на вир преко десет ливада са вешћу да Водени Цвет, како је Кратковечна звала сина старешине на виру, може доћи по њу кад сунце буде село да се одмори у круни великог бреста на брду, а то је час кад ће се навршити скоро половина дана.

Лептирице су често обилазиле Кратковечну. Краткокрили приземни ветрови су јој доносили мирисе са целе Заравни. Зрикавци су јој свирали подокнице. Да не би била нестрпљива и мислила на Водени Цвет, причали су јој бајке, које су својом дужином одговарале дужини њена живота. А около су, само да то она не примети, поставили страже: најужи круг сачињавале су осе, други,¹⁴ мало шири, бумбари,¹⁵ трећи стршљени, и четврти, најшири, птице.

За то време,¹⁶ повучен у самоћу,¹⁷ Рачунџија је наставио бригу о својој штићеници:

— Двадесет четири часа мање осам ноћних часова јесу шеснаест. Шеснаест пута четири јесу шездесет и четири. Значи до заласка сунчева има још само педесетак деведесетина Кратковечнина живота.

И он се даде у бриге како да до заласка месеца Кратковечна већ буде над виром Воденог Цвета.

ПОБЕЂЕНИ ВЕТАР УХОДА

Бубе су припрему око Кратковечнине свадбе хтеле да спроведу у потаји од Злог Просца,¹ како су назвале онога за кога је хтео њен отац насилно да је уда. А да он то не дозна, морале су се чувати од ветра Доушника и од насртљивих удварача што су стали око ње облетати чим се појавила на ливади.

Тај ветар Доушник био је од рођења ухода. Он је памтио сваки шум и цвркул крај кога је пролазио и умео је да чује и мраве и рибе. После је то што би прислушкујући дознао, понављао између гудура које су по сто пута понављале целом свету његове речи. Док су други ветрови газили шумно, док си их могао чути још иза брда, Доушник је ишао мачећим ходом, уздржана даха. Чак ни ветрови нису волели да га сретну. Чим га издалека угледа, поток утиша жубор; они који су се смејали начине озбиљно лице, а који су дотле били озбиљни стану се безразложно смејати; који су стајали крену даље, а који су ходали застану док он не прође, да га не би имали за својим леђима. Ко има кућицу затвори је чим он наиђе, ко има празник уплаши се да он не сврати. Има ли ко весеље, боји се да га он не поквари,² има ли ко какав бол, затвори га, да му га Доушник не оскрнави.

Колико ли су се³ пута, угледавши га, издалека, лептири на ливади,⁴ као по заповести,⁵ сви⁶ учаурили, пужеви увукли у кућице, шкољке се склопиле, рибе сишле на дно реке а понци затворили хлебарнице.

Управо кад су пријатељи Кратковечне довршавали свој договор и послали лептирице да је чувају, кукац са оком на потиљку опази га пре осталих и дижући опрезно десну предњу ножицу према уху, што је значило на језику буба: „Ено Доушника!“, јави да је ветар ухода на помолу. Цео збор истога часа, као по заповести, клече и упре очи према сунцу молећи га да их спасе опасног прислушкивача. Молиле су се ћутке, јер да је и стоти део њиховог шапата чуо, Доушник би мога остало погодити. Поређане у полукружне редове и непомичне, личиле су на ниске ћилибара, бисера и дуката. Како се нису смеле осврнути да виде је ли непријатељ прошао, почела их је хватати вртоглавица и сузе им од светлости тећи, па су једне сунце виделе као крупну модру шљиву, док се другима чинило као поморанџа, трећима одевено у зелену доламу, а неким се приказивало у љубичастој магли или бело као снег на врху планине.

– Прошло је седам деведесетина Кратковечног живота! – први се јави Рачунџија и прекиде јутарњи занос на ливади.

Он је у страху да време залуд не пролази био смео с ума да је ухода негде у близини, а тих неколико његових речи било је довољно Доушнику. Одмах се повукао као да неће да смета молитви, а у ствари⁷ је одјурио да испита шта значе те необичне речи многоног кукача чија је страст била рачунање. Био је већ смислио како ће докучити тајну. Са стене над провалијом, одакле је обично разглашавао оно што је ко хтео да сакрије, рече неколико пута подражавајући Рачунџијин глас:

– Прошло је седам деведесетина Кратковечног живота!

При том⁸ се повуче у жбун да види какав ће утисак учинити оно што је рекао, хоће ли ко нехотице растумачити ко је Кратковечна и зашто Рачунџија мери њен живот. Кад одјек понови његове речи, чу се са разних страна шуме уздах:

– Сирота Кратковечна! Већ седам деведесетина, а није још добро ни одјутрило!

Доушник брзо срачуна да једна деведесетина живота те Кратковечне не може износити више од петнаестак минута,⁹ кад га је од јутрос већ толико прошло. Затим закључи да мора бити лептирица јер су оне обично кратка века. Да би и остало дознао, ослови звери, птице и инсекте, али су сви они вешто избегли разговор са њим. Уто иза њега неко рече тише него што би рекла трава:

– Баш се све против мене заветило...

Ветар ухода се обазре и опази белог лептира, ситног и прозачног. Био је то Зли Просац, онај што га је Кратковечна одбила. Једини он није познавао Доушника, а и да јесте, опет би га ословио, јер ко хоће да се освети, готов је да се служи и уходама.

– Све се против мене заветило – понови он поверљиво. – Сакрили су је негде у ливади и послали гласнике Воденом Цвету, мом супарнику, да дође по њу са сватовима. Како да је нађем, како да је отмам, како да гласника спречим да не оде Воденом Цвету, и све то док се месец не појави.

– Ја ћу ти је пронаћи – рече услужно ветар ухода,¹⁰ уверен да је биће за којим лептирак чезне Кратковечна. – Ја летим брже од птице и газим тише од пужа.

Зли Просац унапред, за награду, издаде ветру све подводне тајне, тајне песка на речном дну и тајне речних шкољки и риба и пуноглаваца, водених ковилаца и водопада, а за Доушника је нечија тајна била скупља од злата и драгог камења. Пошто се договоре где ће се опет наћи, Зли Просац оде да јави оцу да је стекао савезника, а ветар се ушуља у дубоку ливадску траву.

Газио је тихо, да ни маслачков пухор није крунио и ослушкивао шта се прича међу бубама и биљем. Међутим ту, међу травама, наједном је настала тишина као пред олују. Ниједна травка, ниједна буба да помене Кратковечну. Пуцајући од јада, Доушник је завиривао у зенице белих рада, у срца минђушица, слушао смех звончића, али ништа, па ништа. Или га је ливадски свет примећивао, или се био заветрио да лептирицу не узима у уста, како се не би одао.

Шуљајући се тако,¹¹ наиђе на бунуку. Она је тога дана имала грозницу од четрдесет степени и непрестано је бунцала. Сад или никад, помислио је ухода и ослушнуо не ближећи се много,¹² јер је могао да чује и из велике даљине. „Не бој се ништа!“, бунцала је болесна биљка, „око тебе је трострука стража. Кога не опазе стршљени, ујешће га птице“. „Кога птице не опазе, ујешће га стршљени!“,

– поправи је он већ добро расположен, јер нема веће сласти таквом створу него да сазна оно што од њега кријеш. Зар могу птице опазити некога ко је прозиран и чути некога ко гази тише од пужа, шепурио се у себи. Зар могу стршљенови уједи шкодити некоме ко се ни копча не боји!

Мехови у којима је стајала његова сујета и осиноност при овим мислима су се напели као једра на олуји и подигли га изнад ливаде тако високо да се никако није могао да врати. Те мехове са сујетом Доушник је крио као гуја ноге и ово је било први пут да се изнад Заравни показао у таквом виду. Имао их је неколико, јер му сва сујета није могла стати у један или два, и били су зеленкасте и сиве боје, па су се лако примећивали и чинили као свежањ балона отргнут из детињих руку. Таква невоља му се није скоро догодила. Покушао је крилима као веслима да савлада тежњу зеленкастих мехура да се попну под облаке, хтео је да опет у часу стане на чврсто тле и увуче се у траву и шибље, да се скрије од радозналих погледа. Зар да се ода сад кад се приближио циљу! Зар нешто што је целог живота крио да покаже на очиглед толиких очију цвећа и инсеката.

И збиља стража га ускоро опази и познаде.

– Ено га! Ено га, пун је зеленкастих заушака! Ено га носи маглу у меховима да нас заспе њоме и збуни, па да нам украде Кратковечну!

У часу се сјате око њега стршљени и осе и стану му заривати жалце у оне зеленкасте мехуре. Било их је тако много и с таквом силином су навалили, да је он, нагло спласнувши, пао далеко од цвета где се чувала Кратковечна. Она је само приметила негде изнад себе неку буку¹³ и комешање па се одмах све умирило. Нико јој није хтео рећи шта се догодило, да је не уплаши.

Управо кад је ветар ухода био откривен. Зли Просац је причао оцу како је стекао савезника, ни слутио није да ће Доушник за неколико часака лежати побеђен и десет пута мањи, али, додуше, још пун намисли како да омете бар главног, ако већ није могао да украде Кратковечну.

ПОПЦИ ХЛЕБАРИ

Недалеко од Заравни,¹ крај пастирске колибе биле су гомилице пепела. Ту су попци имали своје хлебарнице. Они су били сви истога раста, сви обучени у мрке, до земље дуге² доламе, опасане влаћу траве, па су личили на калуђере или питомце каквог интерната за кукце. Њине хлебарнице³ су биле³ добро снабдевене посуђем и алатима. За наћве су им служиле сухе махуне граха које су свакога лета напртњацима⁴ око пастирске колибе скупљали. Брашно су правили од семена граорица⁵ и мака и нису га млели⁶ већ туцали у ступама начињеним од капица сувог храстовог жира.⁷ Хлебови су им били мали као зрно грашка, али према њиховом расту то је било као наш хлеб од десет кила.

Мада су се бавили хлебарским занатом, за уметност су имали много више смисла него неки створови из шуме и ливаде који су уображавали да су велики уметници. Није се ретко десило да је путник, док се на пољима спуштало⁸ вече, радије слушао њихову топлу и тиху песму него славујево певање, и да су чобани остављали свирале кад би се негде крај њихових колиба зачуо глас попца.

Попци хлебари су обожавали сунце и сваку ватру и светлост на овоме свету. Они су умели да угледају светлост и кроз маглу и у највећој удаљености. И не само да су је тражили и запажали свуда око себе, већ и када би затворили очи, видели би у себи разнобојне огњеве што су икад светлили⁹ на земљи и изнад ње: светлуцање свитаца над житом и фосфорасто сијање пањева, месечево језеро и усијани сунчев кратер, копљасте зраке белих и румених звезда, ватрене поскоке муње што се често над планином играју. Кад су били болесни, сањали су ватре на чобанским огњиштима, фењере совиних очију, пожаре. А кад се ноћу открију и озебу, сањају да су на блиставом јануарском целцу и да им се иње ухватило по оделу.

Њихов старешина, Попац Хлебар, био је рођени песник. Умео је да гледа и у себе и око себе. Умео је и да ћути дуго и замишљено, и да сву ноћ пева – и то увек о неким скривеним, ненаметљивим лепотама живота, о домаћем огњишту, о вечерњој тишини, о кратковечним светлостима и звуцима, о свему ономе што брзо пролази. Волео је шум кише, сунчане одблеске на води, мирис покисле земље. Нико у шуми,¹⁰ међутим,¹¹ није слутио о његовом песничком дару, није знао за светла привиђења иза његових очних капака, јер се,¹² као и остали попци,¹³ одевао једноставно, као војник или сељак, а уметници у шуми, као и

међу људима, волели су да се издвоје¹⁴ – ¹⁵оделом и понашањем. Неки су корачали на рукама, уместо да иду ногом; декламовали кад треба обично да говоре; држали главу тако као да вечно миришу облаке. Неки су ишли с крупним цветовима у руци, да би се издалека видели; неки су причали да сунце само због њих сија и да киша не би падала¹⁶ да они не воле звук кише. Неки су се хвалили да се хране месечином, а неки да им је једино пиће славујева песма.

Једном је Попац Хлеббар извадио хлебове из пећи и покрио их лишћем да се не охладе¹⁷ па заспао. Док је тонуо у најчешћи сан свих попаца: како по пространом пустом пепелишту иду¹⁸ поворке попаца¹⁸ са жишчицом у руци, нешто је шуснуло и угледао је како Брзи Витез, онај песник што се хвалио да се храни месечином, полако отвара врата хлеббарнице и купи хлебчиће од макова зрна. Попац Хлеббар се толико изненадио¹⁹ да је скочио с места, а Брзи Витез је испустио хлебчиће и уз метални звук одлетео. Од тога дана Брзи Витез је омрзнуо Попаца Хлеббара и кад год би о њему говорио, глас би му постајао металан као и његове песме које су имале неки убојити звук и завршавале се увек речима: „Ја, па ја!“

И њих двојица су се нашла међу осталим бубама на ливади кад се крај потока појавила лептирица Кратковечна.²⁰ И због²¹ своје необичне судбине и због лепоте, она им се обојици свидела више него све лептирице што су их дотле сретали на ливади; само што је то сваки на свој начин показивао. Брзи Витез је одмах стао да облеће око ње у све мањим круговима и да јој декламује своје песме; а Попац²² Хлеббар се није усудио ни да јој приђе, сматрајући да јој се,²³ онако скромно одевен и неизгледаан,²⁴ не може свидети. Он је вест да се Кратковечна треба да уда за Водени Цвет²⁵ чак са десетог вира примио као какав закон природе који се мора испунити.

Идући кући, сретао је бића²⁶ мања, ружнија од ње,²⁶ која нити су доприносила лепоти природе, нити су јој, по његовом бар мишљењу, била од велике користи, па су ипак имала право да проживе на сунцу бар неколико месеци,²⁷ а она, иако²⁸ нежна и блага и жељна светлости, морала се тако брзо раставити²⁹ са радостима живота. Док је он био у тим мислима, пројури десет гласника трчуљака вичући што их грло носи:

– Објављује се утакмица за свадбену песму лептирици Кратковечној. Треба да буде готова најдаље за три часа.

Уздрхтала су срца свих шумских и ливадских песника.³⁰ Сваки је пожелело да се такмичи: неки да покажу свој дар, неки да учине радост нежној лептирици којој је досуђен тако кратак живот.

У Попацу Хлеббару су³¹ се и без овога позива стале стварати песме за Кратковечну. Истина,³² он није знао какве треба да буду свадбене песме, нити је желео да се такмичи, али сама од себе у њему су се рађала осећања без којих се лепа свадбена песма није дала створити. Међутим,³³ управо у тренутку кад су први гласници објавили утакмицу, дошли су други у хлеббарнице и наручили тридесет шест хиљада хлебова за свадбу Кратковечне. Био је то дотле незапамћен број, а Попац Хлеббар је био старешина³⁴ свих попаца³⁴ и морао је да се брине и о овоме. Једина срећа је била што је он могао и уз други посао да ствара песме, јер их није с муком измишљао³⁵ већ су му из срца текле.

Кад је наруџбина дошла, попси у хлебарницама нису имали семена³⁶ ни граорице³⁷ ни мака, нити иког³⁸ другог. Већ неколико дана ветра није било, а без њега мали хлебари нису могли накупити семена ни за обичне потребе,³⁹ а сваки пропуштени минут у једном дану био је као пропуштених неколико часова у људском животу. Зато⁴⁰ су и без ветра кренули у ливаду,⁴¹ решени да пруже млате семе ако време остане и даље мирно.

Од хлебарница⁴² се кренула дуга мрка река и зашла у зелену прашуму траве, где су постојали само уски путевци мрава и богази зрикаваца и гундеља. Са собом⁴³ су носили вреће од сувих круница лубеника. Од часа кад су трчуљци били наручили хлеб, па док попси нису зашли у ливаду, буба Рачунџија, је већ једном објавила:

– Прошло је десет⁴⁴ деведесетина Кратковечног живота!

Она је то чинила зато да опомене оне што су се бринули о свадби како тренуци⁴⁵ њеног живота⁴⁵ брзо промичу.⁴⁶ Откако се⁴⁷ појавила на ливади било је прошло два и по часа, значи остало јој је само још око двадесет.⁴⁸ Зато су попси после бубине опомене још више пожурили. На срећу и ветар је духнуо⁴⁹ и затресао зреле чауре биља.⁵⁰ Семе се просипало на све стране и вредни хлебари су прионули на посао. Мирисала је метвица и непросушена земља по богазима и⁵¹ попси су уз рад размишљали како је то⁵² тужно што ће лептирица тако кратко уживати у лепом сунчаном дану.

⁵³Рачунџија је сваких четврт часа јављао⁵⁴ колико је деведесетина⁵⁵ прошло, те попси нису морали ни на сунце да дижу очи, како би посао што пре свршили. Кад⁵⁶ је Рачунџија⁵⁶ трећи пут јавио,⁵⁷ један део хлебара⁵⁸ је већ⁵⁸ отишао са пуним врећама да туца семе под великим храстом на пропланку.

Попац Хлебар је стално био уз њих и радио као најобичнији радник: кушио семе, туцао га, разгртао врели пецео и стављао хлебова у њега; а у исто се време у њему рађала песма о лепоти Кратковечне и краткоћи њена живота. Те песме су се рађале саме од себе, без његове жеље да се такмичи, и баш зато су биле лепе и као створене да се певају на њеној свадби. Склопљених очију, са светлом сликом беле лептирице пред собом, он је непрестано шапутао:

– Сунце, сијај данас докле год месец не изађе, белој лептирици ово је једини дан живота.

– Поточе, жубори данас најслађим својим гласом, белој лептирици је ово једини дан живота.

– Цветови, миришите данас што игда можете, белој⁵⁹ лептирици ово је једини дан живота.

– Месече, кад изгрејеш, греј до јутра,⁶⁰ белој лептирици је ово једини дан живота.

Онда би мало заћутао па би се рађала нова песма:

– Ветрови, причајте данас о далеким крајевима, бела лептирица неће стићи да их види.

– Пауци, плетите јој свилене дарове, бела лептирица неће стићи да их исцера.

– Водени Цвете⁶¹ са далеког вира, пожуре по белу лептирицу, кратко ћеш у њеној лепоти уживати.

– Далеке ливаде, волите белу лептирицу кад тамо стигне, ово је њој једини дан живота.

Када је откуцала двадесет друга деведесетина, гласници трчући су позвали такмичаре да се јаве тројици кукаца што су се бринули о свадбеним припремама.⁶² Са свих страна су учесници⁶³ појурили:⁶⁴ и они што свирају у кљунове, и они што ударају у цитре и држе виолине у рукама, и они што своје песме говоре без икакве пратње. Три Свата су слушала и слушала, али ниједна песма да им се учини достојна нежности лептиричине ни њене тужне, необичне судбине. А није им се још чекало, јер је време одмицало страховито брзо.

Док су Три Свата размишљала шта да чине, Попац Хлебар је разгртао пепео и тражио по њему печене хлебова као што се траже кромпири у земљи па их слагао у корпе плетене од суве траве и⁶⁵ сламе. Није му ни на ум падало да иде и каже своје песме, јер је по природи био повучен и јер је сматрао да нису довољно лепе да увеличају сјај Кратковечнине свадбе. Веровао је да ће други много лепше нешто смислити.

Уто⁶⁶ су трчући гласници и по други пут позвали да се јаве они што желе да се такмиче. Како се Попац Хлебар понашао као да их не чује, његов најбољи друг му рече:

– Дај мени посао, а ти трчи, кажи⁶⁷ песму док избор није завршен!

Попац Хлебар се,⁶⁸ међутим,⁶⁹ понашао као да ни њега не чује. Срећом,⁷⁰ његов дуг је, слушајући га⁷¹ кришом како⁷² рецитије и уживајући,⁷³ био научио напамет све,⁷⁴ и брзо пође и не питајући за дозволу, да он каже сватима⁷⁵ шта је скромни песник Хлебар смислио.

Кад је дотрчао на место избора, много птица, буба,⁷⁶ лептира чекало је да чује⁷⁷ резултат. Брзи Витез је охоло и метално зујао, готов да се наруга свакој песми која буде изабрана, ако то не буде његова. Управо је најстарији Сват хтео да објави да је у такмичењу победио славуј са старе букве, а Попчев друг дотрча и стаде онако задихан говорити.

– Сунце, сијај данас докле год месец не изађе, белој лептирици је ово једини дан живота...

Наједном сав скуп заћута и скоро не дишући сачека крај песме. Кад рецитатор заврши, сви радосно зазује, зацвркућу, почну зрицати рефрен изрецитоване песме: „Белој лептирици је ово једини дан живота“, честитајући му успех, тако да се Брзи Витез није усудио ништа да приговара. Кад су окупљени чули да је песму смислио Попац Хлебар, много се зачуде знајући га онако смиреног и као обузетог једино својим занатом, али се ипак обрадују и пођу да га траже. Неко му је уз пут узабрао и понео цвет, неко шачицу семена, неко нову врећу од лубеникове крунице, неко капице жира. Уз пут⁷⁸ су причали како је чудно што се међу попцима родио бољи песник него међу славујима.

Само је Брзи Витез био покуњен и смишљао како ће му⁷⁹ и чиме⁷⁹ ову славу помрачити.

СВАДБЕНИ ДАРОВИ

Мало пре него што ће гласници објавити утакмицу за свадбене дарове, паучак Ткач, необично обдарен и питом уметник, нишао се у мрежи између две гране над потоком. Посматрао је цело јутро сребрне колутове¹ на води и очаран њима уплитао у мрежу шару која је представљала² игру тих водених колутиха. Са те висине земља се паучку чинила друкчија него мравима и осталим инсектима везаним за тле. Ливада му је личила на зелено море којим плове бела и љубичаста једра и у коме се огледају сунце и звезде. С времена на време би се на жици стрмоглавце спуштао чак до речне обале. Учини тако неколико пута па, кад сустане, опет се закачи о мрежу и посматра рибе у потоку што за бубама испливавају до површине. Кад се нечег уплаше и почну јуришати у свим правцима. Ткачу се чини да, онако прозрчане, пролећу једна кроз другу.

Док је он тако уживао у свом делу и свету око себе, зачују се гласници трчуљци где објављују утакмицу за најлепши венчани дувак Кратковечној који није смео имати више од двадесетак нити и за свадбене рупце и огртаче, који су морали бити густе, плетени од по хиљаду влакана. Ткач с почетка³ није хтео да се такмичи. Прво зато што је био бојажљив, друго што је сматрао да нема лепоте која је свакоме лепа и да је нема која ће победити све своје непријатеље: завист, сујету, користољубље и заблуду.

У том тренутку рано сунце се попе у висину његове мреже и Ткачу се учини да га је њоме заробио па му то поврати полет и вољу за рад. Срце му је било толико пуно⁴ да је осећао да ће моћи из њега испрести у току једнога часа и три венчана дувака. Изабрао је опет грану крај реке и стао постављати основу од светлих нити затегнутих као жице на виолини. Била му је жеља да изатка ткиво тање него Кратковечнина крила,⁵ која је прво на њој опазио кад је стигла на игранку. Кроз њих се,⁶ као кроз мреже шумских паука,⁷ могло гледати у небо и реку, исто су се тако и у њима виделе звездасте свилене нити, и исто тако је с мало њих било створено велико уметничко дело. Зато се и њему, као и свима нежнијим инсектима на Заравни, бела лептирица свидела. Како ће бити радосна, мислио је, кад спази да јој је у дувак уплео шаре с крила водених цветова, а није потрошио више од двадесет жица.

И остали пауци су се ужурбали. Неки су имали већ готових мрежа, али су по њима сад везли сребрне звезде сличне пахуљицама, беле ситне пчеле и

бобице. Неки су прегледали шаре са лептирских крила, са котура на води. Ливадски пауци су имали толико наплетених мрежа и ни у једној није било мање од хиљаду влаканца и многи су само чекали да Барјактари прођу и одаберу оне које им се свиђају.

Барјактарима су се звали пауци који су се бавили оцењивањем лепоте уметничких дела у шуми. На месту где кичмењацима стоји срце, они су имали справицу која би на сваку боју, звук, паметну или глупу реч затреперила као каква прозрочна крилаца. Кад им је пријатно оно што доживљују, кад се диве нечему, справа у њима се отвара и трепери као јасикин лист; а кад су незадовољни, кад им се што не свиђа, она се склапа. За оцењивачима су ишле у гомилама бубе, зверчице и птице које су им одобравале, па су због тога ваљда и били названи Барјактарима. Бубе су стрепеле од њих јер су били подељени у две завађене групе. Кад би Барјактар с леве обале наишао на десној наукову мрежу, мравињак или сат меда, огласио би да не ваљају, а нису непристраснији били ни они са десне обале.

Барјактари су се ускоро и појавили и нашли шуму на Заравни као ухваћену и⁸ сребрне нежне мрежице. Кад су стигли до мрежа паучка Ткача, радосно су застали: справице у њиним срцима за мерење лепоте узбуђено раширише казальке. Рој навијача што их је пратио оживи и усколеба се. Пчела зазуја:

– Паук Ткач је уловио сунце у своју мрежу!

Славуј запева:

– Паук Ткач има жицу јасну као глас певачице!

Гавран се јави дубоким басом:

– Његово срце неће бити још дуго и дуго исцрпљено!⁹

Мрежа одређена за дувак свима им се највише свидела. Кроз њу се видело небо исцркано у сићушне кругове, троугле и трапезе, а била је поцрскана бобицама налик на снежне пахуљице. Тад најстарији Барјактар закључи похвале речима:

– Ткачев дувак за Кратковечну личи на најнежнију вилину косицу. Само како да га скинемо¹⁰ а да росу с њега не скрунимо.

Ткач од радости сав претрну, а нарочито зато што је Барјактар,¹¹ који га је похвалио,¹² живео на другој обали и није имао обичај да хвали уметнике са супротне стране реке. Прво је пожелео да ниједна мрежа не буде тако похваљена, али, како је био правичан, одмах га је било стид такве жеље. Пчеле су,¹³ међутим,¹⁴ покушале да скину мрежу а да ниједну кап росе не одроне. Прихвативши је ножицама, у водоравном су је положају понеле куд им је било речено. Сви су их нетремице пратили погледом, задивљени како равномерно лете. Кад су замакле иза завијутка одржавши сву росу у тако реткој тканини и кад се отуд чуло како их најстарији Сват хвали због такве вештине. Ткач одахну. Да би смирио велику радост, спусти се жицом у траву до ливадских паука на разговор. Доле, испод хајдучице, певао је зриковац: „Мило ми је што зричем! Мило ми је што зричем!“ И тако без престанка. Ткач га погледа мало боље и познаде у њему зриковаца што је на утакмици за свадбену песму пропао. Најпре се зачуди како неко може бити весео и кад не успе; али кад боље промисли,¹⁵ мораде признати да је и њему већа радост била док је мрежу плео неголи¹⁶ после кад су је похвалили и изабрали. Био је млад и на сваком кораку стицао искуство.

Горе у грању сваки час се чула пресуда Барјактара или њихових навијача. Барјакатар,¹⁷ његов сусед, је за нечији рад рекао:

– Жице су грубо предене. Ово је ужар, а не паук!

Његови навијачи су као по заповести покуде прихватили. Кос је љутито звизнуо:

– Ово је замка за хватање плена, а не свадбени дар!

Неки бумбар прихвати:

– Овај није умео да опише кругове!

Некоме би замерили да је мрежа премала, неком да је сувише велика, неком да је одвећ ретко плетена; али дарова је толико требало¹⁸ да су морали узимати и мреже којима су понешто замерали.

Међутим се појавила невоља које се нису могли убојати: нису све пчеле знале онако вешто да лете као оне што су однеле Ткачеве дарове за Кратковечну. Из многих мрежа роса се одронила чим су их носачице поскидале с грана и понеле. Док су због тога стајали забринути, нека бубица,¹⁹ не већа од маковог а,²⁰ предложи да се мреже не померају и да се тек кад сватови наиђу, скидају с грана и дају њима у руке. Сви овај предлог одмах усвоје и пошљу гласнике Тројици Свата да их извести о овој одлуци.

Ред је био дошао на мреже ливадских паука и Барјактари крену тамо, пражени навијачима. Одмах на улазу на ливаду застану задивљено: у једном само куту било је неколико стотина мрежица и свака је била препуна росе што се на сунцу блистала. Густо плетене и извешане о струкове траве личиле су на мреже за љућање ливадског света и на свилене торбице пуне драгог камења.

Направивши избор, и њих оставе тако извешане док свати не наиђу, мада²¹ се роса у њима лакше чувала.

Док су Три Свата, навијачи и Барјактари свршавали ове послове, Ткач је плео нову мрежу, чардак за себе, трудећи се да и она буде налик на прозирна кратковечнина крила. Давао је притом реч себи да ће увек, и кад кратковечне више не буде било, плести само такве мреже²² да му сећање на њу не би избледело. Око њега су летели и зујали разни инсекти: лепи и ружни, добри и зли, и сви су они живели бар по месец дана, а њој судбина није доделила ни један једини пун летњи дан. Ткач их све скоро непријатељски одмери, као да су они криви што су били боље среће. Како је,²³ међутим, ²⁴ био благ, он са ових осећања брзо пређе на снове о томе како ће лептирица бити лепа под дуваком који је он исплео кад Водени Цвет дође са сватовима по њу. Видео је у тим сновима себе како је прати са чардака погледом пуним суза, и како се она осврће и маше му рупчићем изатканим доле на ливади.

Дугин мост

Од свих захтева што их је поставио отац Воденог Цвета просећи му Кратковечну, најтежи је био за њене старатеље набавка седефних шкољки, колевчица будућег Кратковечног рода. Лако је било набавити прозирни венчани дувак од двадесет нити код толиких паука у шуми и још лакше створити сватовске доламе од најмање хиљаду влакана код толиких ливадских паука. Ни хлеб за свадбу није био велика брига код попаца хлебара. Ни смишљање свадбене песме их није плашило код толиких свирачи¹ и певача у шуми и на ливади. Река седефних² шкољки налазила се³, међутим,⁴ иза непроходних⁵ планина на⁶ чијим увалама су се увек ковитлали тако густе облаци⁷ да су и птице туда летећи увек залутале. Три Свата од те препреке су се готово разболела: до⁸ места где су се шкољке налазиле, пешаку би требало планинама пет дана, а птици можда од јутра до мрака⁹ и кад би могла кроз маглу да се пробије – а Кратковечнин цео живот се састојао од једног непуног дана. Кад шкољке да се донесу, кад свадба да се обави, кад Кратковечна да изврши своје животне задатке! Зар збиља нису у могућности да својој штићеници створе срећу?

Док су они тако збуњени и беспомоћни посматрали један другог, уздахну њихов саветник, црни тврдокрилац:

– Да хоће којом срећом да падне киша!

Сви су га погледали као неосетљивка или глуног шаљивчину, а најстарији Сват примети прекорно:

– Да јој једини дан живота прође у киши и облацима!

Црни тврдокрилац,¹⁰ међутим,¹¹ понови упорно:

– Да хоће да падне киша, нагла летња пламењача,¹² и да нам са Сунцем дигне мост до Реке седефних¹³ шкољки!

– Слаб је то мост¹⁴ – примети најстарији Сват – он се брзо руши.

– То нам је једина могућност – опет ће црна буба.

И Три Свата су најзад морала признати да је то једина могућност, те позову све живо на Заравни да дође на молитву господару свих огњева да припеком изазове плусак и дигне дугу. То је значило хватање за сламку, али су ипак сви прихватили. Много пута је Сунце њине жеље испунило па су се надали да ће и сада.

Брзо се све што је милело, летело и скакутало искупило око Тројице Свата.

Смилова се и Сунце на Кратковечну. Ако јој је суђено да његову путању небом види само једном, нека се бар за то време наужива радости овога живота, мислило је оно. Подићи ће дугин мост лепши и већи него икоји досад и подржати га дуго на небу, нека Кратковечна не оде са овога света не видећи једно од његових најлепших светлосних чуда и нека се њиме донесе оно што ће јој живот улепшати. Подићи ће га сад одмах, уз то¹⁵ ће с реке на ливаду бацити јато светлих лептирова и простреће матицом златну простирку: па ће росу на ливади претворити у драго камење и зеленило шума ће учинити још зеленијим, а румен цвећа још руменијим. Из биља и земље измамиће најслађе мирисе, да Кратковечна не оде са Заравни не упознавши све благодети које Сунце земљи дарује. Док је тако размишљало, оно се толико узбудило и загрејало да је врло лако и брзо изазвало припеку те већ после неколико часака паде пљусак и јави се дивна јасна дуга од Заравни преко планина и јаруга до Реке седефних¹⁶ шкољки.

Све је то текло муњевитом брзином,¹⁷ као и сам Кратковечнин живот, а између становника Заравни јављали се јунаци који су желели да крену тим мостом којим дотле бића са земље нису ишла. Било је међу њима чак и пужева и других сличних створова што пузе, миле или гмижу. Њима су Свати дали друге дужности а по шкољке послаше¹⁸ трчуљке као најбрже и најлакше. Јата птица пођу за њима да их прате докле год се може даље у дужину и висину и да их сачекају кад се са теретом буду вратили те им помогну носити. У том тренутку је Рачунџија јавио:

— Прошло је десет деведесетина Кратковечнина живота!

И стотине трчуљака је кренуло. Ишли су тако брзо и тако су упитали ножицама¹⁹ да се чинило да их имају и више него што су их имали. Сви који су остали на Заравни нетремице су пратили погледом њихов ход, стрепећи да дуга не почне бледети и да пожртвовани јунаци не изгину стрмоглавив се са такве висине. Сунце је,²⁰ међутим, стално одржавало припеку и крупна пламењача је стално прскала Зараван.

Како је мост имао седам колосека, једни путници су се стали пети модрим, други зеленим, трећи жутим, а остали наранџастим, црвеним, љубичастим и зеленомодрим. Кад би им очи засениле од гледања у једну боју, мењали су се: они са модре стазе су прелазили на зелену, са црвене на наранџасту и тако редом. Понекад²¹ би бацили поглед доле на пољану где су други становници Заравни остали, али их више нису могли сагледати. Неки нису ни смели гледати повор под собом,²² бојећи се да не изгубе равнотежу.

Негде при врху дугиног лука запахну их хладан ваздух и крајичком ока опазише да су близу неког водопада што долази са глечера. Пуно ситних дуга, правих играчака према оној којом су ступали, лебдело је изнад водопада; али они нису имали времена да уживају у томе призору. Хитало им се да час пре стигну куда су наумили. Сад су већ сви били задихани и трчали отворених уста.

Били су на самом врху моста кад у страху спаже да он бледи. Прво је почело нестајати прелазних боја и путници који су њима ишли осете необичну вртоглавицу. Шта ће бити ако стазе под њима нестане? Часом им би жао ливаде на којој су се родили, другова, играчака – зрнаца шареног песка, јеленкових рогова, сламки што су им служиле као свирале, шишарки на којима су се клацкали.

– Брже, брже! – викали су један другом забацујући ноге у трку толико²³ да су се њима по туру ударили.

Наједном се дуга стаде нагло спуштати. Силазили су у речну долину брзо као да су се спуштали смучкама по снегу и чим су стали на земљу, дуге је нестало. Трчуљци се разбегну по долини да је боље разгледају. Средином је текла Река Седефног Сјаја,²⁴ а оно што им се кад су се с моста спустили чинило као сметови песка, биле су сићушне шкољкице.²⁵ У некима је преовлађивала црвена, у некима зелена, љубичаста или сребрнаста боја. Мали радници су их одмах стали скупљати у врећице од цветних сасушених круна. Нису ни осећали како време брзо тече, толико су те шкољке биле лепе и толико је тај посао био занимљив.

Тамо негде иза планине Рачунџија је зацело мерио време и јављао га радцима и такмичарима, али се његов глас у седефној долини није чуо. Управо кад су почели о овоме мислити и разговарати, бојећи се да не остану дуже него што се смело. Сунце им опет диже мост. Поново, као кад су ишли према Реци, корачали су прво стазом једне боје па кад им очи засене, прелазили на другу. Негде испод врха дочекале су их птице, оне исте што су их пратиле, и глас Рачунџијин:

Прошло је седамнаест деведесетина кратковечнина живота!

– Седамнаест деведесетина! – препадну се путници па пожуре опет према Заравни.

Неке који су били изнемогли²¹ понеле су птице у кљуновима, а многима су узеле терет што је, ма како лак био, постепено отежавао. Лет су удесиле према њиховом ходу, да би у исти час стигли сви.

Већ се видела шума и ливада на Заравни, већ се пресијавала река, већ се мост, како су се ближили земљи, сужавао: нестајало је опет једне по једне стазице, док није остала само једна којом су се сви на земљу спустили.

А доле, за време њихова одсуства, много се штошта догодило.

КРАТКОВЕЧНИНО ШКОЛОВАЊЕ

Мада је имала да живи само непун дан, Кратковечна је морала свршити малу Лептирску школу. За управитеља ове школице с једним ђаком и која није смела трајати дуже од сат и по, био је одређен Рачунџија. Он јој је за предмете одабрао природопис, физику, музику и рачун, а за учионицу одредио малу колибицу у сплету ивањске траве. Ту су одмах били донети пиљци и штапићи за рачунање, музички инструменти, мале таблице од шкриљца, затим примерци инсеката и биља у¹ Заравни.

Кратковечна се много² бојала школе и задрхтала је кад се појавила учитељица природописа, гусеница у светложутој хаљини украшеној плавим ђинђувама; али се врло брзо ослободила и већ после првог часа боље од икаквог ђачића стала разликовати мраве од трчуљка³, мољце од свилопреља, детелину од маслачка. Како је била мала,⁴ брзо се умарала, па су се сваки час⁵ смењивали часови и одмори. Учитељица је била стара и искусна, па јој је у мајушним бајкама држала предавања. Чим она заврши једну бајчицу, ученица рекне:

– Причај још!

– Носила нека пчела у торби цветни прах, па се умори и падне на неки цвет⁶ а цветни прах се проспе у њега. После се у том цвету земетну семенке слатке као мед.

– Шта је даље било?

– Ништа, тиме се бајка свршава.

– Причај још!

– Излетела два водена цвета из реке па се,⁷ загрљена,⁸ винула⁹ чак над шумско грање. А кад су се уморила,¹⁰ пала¹¹ су у вир и потонула¹² у њему.

– Шта је даље било?

– Ништа, тиме се бајка свршава.

– Причај још!

– Била једном нека седефаста колевчица у реци¹³ па ју је љушкао, љушкао мали пуноглавац. Једном наиђе бујица и однесе седефасту колевчицу, а пуноглавац је плакао за њом и кад је до жанца дорастао.

– Причај још?

– Бела лептирица, ћерка вилиног коњица, умирући на површини вира,¹⁵ снела је јаја из којих су се излегле нове лептирице, исте као мајка, које су,¹⁶ исто тако умирући на води,¹⁷ снеле јаја из којих су излетеле њине кћери.

– Шта је даље било?

– Од памтивека па до краја све је тако било и тако ће бити.

Оне би можда још причале¹⁸ да Рачунџија не објави да је час прошао. Одредио јој је само минут одмора, али је то за њу било толико као да ђаци имају цео распуст. Лоптала се најпре зрнцем граорице, затим прескакала уже испредено од паучине, као све девојчице на школским двориштима.

Одмор јој је прекинуо учитељ физике, смешан чичица кукац, чији се нос продуживао¹⁹ у кљун, у крутом зеленоцрвеном оклопу, налик на какву кутију за пера. Носио је на длану пажљиво, пажљиво, као да носи препуну чашу воде, капљу росе.

Како се појави,²⁰ заповеди ученици:

– Погледај кроз ову капљицу у сунце!

Она није знала да се учитељу не сме противуречити²¹ па одврати безазлено:

– Више волим да гледам овако, нећу кроз капљицу.

„Шта да учиниш тако незрелом створу, помисли физичар, који на земљи неће саставити ни двадесет часова!“ Када је ипак наговори да погледа, она узвикну:

– Како је дивно! Пред очима ми трепере трачице разних боја. Јој, што је лепа ова црвена!

Сав срећан,²² учитељ јој објасни да је то дуга²³ и хтеде затим да јој покаже преламање светлости у води и како се помоћу сјајног предмета бацају сунчани одсјаји,²⁴ али није могао више да је одвоји од росе. Залуд су ту стајале ствари потребне за опите: плочица лискуна и вода у ораховој љусци. Разговор им је прекинула крупна киша, због које се Крайковечна повукла дубоко у чашицу цвета. Одмах затим појавила се дуга, велики шарен мост пребачен од Заравни до Реке седефастих²⁵ шкољки.

– Гле, то је мајка оних трачица што сам их видела у роси! – узвикну она радосно провиривши из цвета.

„Ти јој предајеш физику, а она вели: мајка“, гунђао је физичар себи под нос.

Тад угледају како се сав онај народ трчуљака пење уз дугу²⁶ и чичица кукац мораде прекинути час, јер је лептирица сад само посматрала дивни приказ како се путници пентрају уз разнобојне стазице. Престала је посматрати тек кад је дуга стала бледети и мали тркачи зашли с друге стране њеног лука, који се спуштао према Реци.

– Настаје час музике, и то без одмора! – објави управитељ.

Из траве је однекуд искочио читав оркестар учитеља: комарац, зрикавац, попац, стршљен, жаба гаталинка. Како су искочили, тако су почели час. Хтели су најпре да ја науче разликовати сопране од алтова, теноре од баритона и баса, али има²⁷ није пошло за руком. Лептирица је за краве говорила да мучу у сопрану, за славује да певају басом, за комарце да зује алтом. Гаталинка се толико на то смејала да после никако није могла²⁸ да затвори²⁸ уста, те²⁹ је цео оркестар морао помагати да склопи вилице; а комарац се толико кикотао да му се глас прекинуо па су га морали као кончић завезивати. Како је и на другом часу тврдила да врапци цвркућу басом, а гаврани гачу сопраном, учитељи су дигли руке од теорије и приредили јој неколико концерата, да јој тако растумаче и омиле музику. Низ бувица је свирало на клавир, то јест,³⁰ безбројним ножицама

складно лупкало у зрнца биљурног песка, друге су дувале у трубе,³¹ ударале у цитре и свирале на виолини.

Док је била на часовима, две плаве пчеле су јој везале љуљашку од вилине косе за два стабаоца хајдучке траве и чим је са музиком била готова, ставе је на њу и заљуљају из све снаге. Њој се мутило у глави, али је тражила да је узбацују све више. Била је ту у близини и дивна бубља вртешка, начињена на високој љубичастој боци, опет помоћу врпци³² плетених од вилине косе. Ко није хтео да га оштра биљка боде, морао се смело узбацивати. Како се у Кратковечној мешала још са одраслом девојком девојчица, што воли игру, морали су је водити на вртешку међу зајапурене бубамаре, златице, гундеље и трчуљке. Њени заштитници су мислили да никад није доста радости онеме коме је судбина доделила тако кратак век.

На изглед³³ необично строг, Рачунџија је био благ учитељ. Гиманстичећи своје ноге-палице³⁴ размишљао је: „Доста ће јој бити да зна избројати крилца на раменима, очи у глави, круничне листове; за њу је то као да ђаци броје до милион“.

– Колико сунаца има на небу? – било је прво питање.

– Једно.

Учитељ је био усхићен. Ни он, наравно, није знао астрономију ни то да сунце које нас греје није једино. Кад је ученица лако погодила и колико очију има у глави и крила на раменима, изненада упита:

– Колико дана има у години?

– Један – опет одговори ученица.

– Тако је! – тужно одобри учитељ помисливши: „Сирота мала! Живи само нешун дан на овоме свету и што да мори мозак памтећи број оних које неће никад угледати.“

Пошто су избројали листове детелине, тачкице на бубамарином капуту, ђинђуве на хаљини учитељице природописа, оближње жбуње, Рачунџија поведе Кратковечну у малу шетњу по стазама између трава, да јој покаже колико-то-лико³⁵ свет у који је само накратко дошла.

Кад су се вратили опет љубичастом чардачићу, остали учитељи јој предаду сведочанство о завршеном школовању, табличницу од лискуна на којој су другим, тврђим, каменом биле исписане оцене. Из велике љубави, из сваког предмета³⁶ су јој дали³⁶ не просто пет већ пет стотина педесет и пет – 555.

КРАТКОВЕЧНИНО СТРАШНО ОТКРИЋЕ

Пошто су се учитељи разишли, Кратковечна стаде са чардака посматрати Поколину. Пажњу јој привукоше лептири и пчеле који су се завлачили у крунице цветова, излазили отуд и поново улазили у нове. Она је ово у почетку сматрала игром и покушавала да јој докучи правила. Уто¹ у густом сплету траве угледа бубу богомољку. Прво се појави њена троугласта глава буљавих очију, па руке дуже од целог тела, најзад се указа сва, утегнута у мрку реклу, сукања дугих као у калуђерице. Како се кроз траву пробијала, тако је гутала ситне кукце што их је на путу наилазила. Лептирица се повуче у цвет бојећи се да то чудно створење не стрпа и њу у уста. Пошто је била одређена да сав свој живот под сунцем проведе само у ваздуху, мирисима и љубави, није знала за глад и жеђ, па је и ово сматрала за неку необичну и страшну игру. Тад у сусрет рука-тој прождрљивој буби наиђе иста таква и поче међу њима рвање. Стале су једна другу уједати за ноге, за руке, док јача слабију не прогута. Ово је толико уплаши и ожалости да побеже у унутрашњост свог чардачића, али и до тамо допре глас неких двеју буба које у трку зањихаше околну траву:

– Гладна сам као богомољка. Пођимо што дубље у ливаду да ловимо.

И друга изјави да је мртва од глади па се затим њихов разговор помеша са шумом траве.

Док се она чудила шта је глад кад се од ње може умрети,² и како се то смрт од ње спречава трпањем у уста других створова, недалеко од ње су становници Заравни спремали њој свечан ручак. Бубе снабдевене оштрим секутићима одсецале³ су широко липово лишће, а бубе плетиље га повезивале у велики зелен столњак. Кад је био готов, прострле су га на траву и свако је стао доносити оно што има и чиме се сам храни. Било је ту лешника, ораха, кукуруза, купуса, зеља, семења, меда, цветног праха, росе у чашицама од жира. И свугде је било разбачано цвеће снажног мириса.

– Целу једну деведесетину Кратковечнина живота сте утрошили само на постављање – развика се Рачунција храмуцајући око стола. – Колико ли ће тек требати док се гозба заврши! Бели лептири, идите је доведите!

Кад су је довели, Рачунција је замоли да се спусти на место за њу одређено, а и ови остали да заузимају своја места. После овога су се сви окренули сунцу и почели му се молити познатом празничном молитвом:

– Господару свих ватара, греј док ручамо, да буде лепше и веселије!

– Господару свих ватара, учини да плодови увек сазру и да буду слатки, да росе оду под облаке, да се облаци сточе у плахе кише, да кише стеку у бистре изворе!

– Господару свих ватара, стражари док ручамо, да не наиђу непријатељи и уходе, да нашем госту у миру прође овај час!

Онда су две лептирице, жута с десне стране а црвена с леве,⁴ рекле:

– Служи се! Пред тобом су најукуснија јела што смо их имали на Заравни.

Тако су рекле и чекале као и остали да она прва почне, али Кратковечна није знала шта треба да чини, иако је желела да им угоди, иако је знала да су све то приредили због ње. Утом на крају стола угледа богомољку,⁵ која није чекала на госта,⁶ већ је кришом нешто трпала у уста. Досетивши се да се то исто од ње очекује, мала лептирица што је живела само од сунца, ваздуха и љубави уплаши се и засузи.

– Ја не знам како се то ради – примети бојажљиво.

Мислећи да се плаши хоће ли се за столом понашати како је уобичајено на Заравни, Рачунџија, да би је ослободио, ножицама што су му служиле и за рачунање,⁷ стрпа неког мртвог кукца у уста. Тако учинише и сви њени добри заштитници и пријатељи, и Три Свата, и пауци, и птице, а зечеви навале на зелен и плодове на столу. Она у чуду упита:

– Зашто то да чиним? Зашто то чините?

Сви су је задивљено погледали. Један од Тројице Свата благо примети, још се не сналазећи откуд овакво њено чудно понашање:

– Зар ниси гладна?

Кратковечна као да се досети о чему је реч, одговори:

– Ја сам гладна само сунца и ваздуха и желим да Водени Цвет што пре дође.

– Од сунца и ваздуха се не може живети – примети Други Сват. – Ко хоће да живи мора и да једе, ма и не осећао глад.

Још неко за столом примети:

– Почни само јести, воља ће ти за јело већ доћи.

Бубамара им тад даде знак да ручају не обраћајући пажње на љубимицу Заравни, јер је мислила да су је питањима збунили. У часу се зачу крицање ораха и лешника, комљење кукуруза, сркање, кљуцање, шушкање. Свак се правио да не види гошћу, у нади да ће најзад и она почети ручати. Кад су је,⁸ међутим,⁹ опет погледали, јело пред њом је стајало још недирнуто, а она их је гледала као и у почетку зачуђено.

– Јеси ли бар кад јела меда? – питали су је.

Она је већ знала шта значи реч јести и одговори:

– Нисам и не једе ми се.

– Јеси ли икад пила воде?

– Нисам и не пије ми се.

Најзад су сви појмили да је Кратковечну природа створила таквом да не осећа потребу за јелом и пићем. Не само што јој је одредила тако кратак живот, већ је лишила особине коју су сви широм Заравни имали. Схвативши то, наједном су и они што су се још гостили престали пити и јести и замислили се. Наједном су је почели још више жалити. Пчела крај пчеле је зујала зачуђено и узбуђено:

– Никад није окусила капље меда!

Птица крај птице је цвркулала:

– Никад није испила росе са листа!

Кад се вратио у јаму, јазавац је својој деци причао:

– На земљи живи неко биће које није никад прогутало залогаја.

Поветарац што је дворио око стола и брисао им уста, брчиће, пишке, причао је негде у дубокој трави:

– На земљу је стигло неко створење слично нама: нити једе нити пије, и лако је као ми, само што се да видети.

Неки чича кукац је гунђао сам за себе:

– Кад бих био сујевѣран, помислио бих да је наша Крайковечна сестрица каквог духа претворена у лептирицу.

А Три Свата, Рачунџија и остали њени стараоци дали су се у бригу шта да учине за створа који остаје тако кратко међу њима а уз¹⁰ то нити једе нити пије. Можда јој треба стално под чардаком певати и свирати? Натеравати¹¹ најслађе мирисе у њену околину? Хватати љуспицом лискуна сунце и убацивати јој у њен чардацић? Чиме да јој накнаде оно што јој је природа одузела?

И док су сви на разним странама Заравни били обузети истим мислима, док су је жалили због прекратка живота и што је лишена толиких задовољстава осталих живих бића, она је у свом цветном чардаку разговарала са Црвеном Капљицом:

– Колико још има до доласка Воденог Цвета?

– Још десет деведесетина твога живота – одговорила је румена бубица којој се Рачунџијин начин бројања свиђао.

А лептирица се замисли: колико ли јој је тих деведесетина о којима стално слуша остало да проведе у лету са Воденим Цветом.

ГЛАСНИКОВ ПОЛАЗАК

За свадбу је било скоро све спремно, а и школовање се ближило крају. Зато Три Свата почну посматрати кога би послали, а све потајно, да се не одаду пред ветром Уходом, који би зацело све одмах јавио Злом Просцу и Брзом Витезу. После разговора од два минута, што је у време кад се жури значило много, одреде најмлађег стршљена са Заравни: био је брз, јак, снабдевен отровним жаокама, довитљив.

Оса која је присуствовала већању описа му тајне знаке што су их осе поставиле од Заравни,¹ куда су долазиле на пашу, па до околине вира,² где су имале своја гнезда. По њима се,³ као по планинарским⁴ у шуми,⁵ могао управљати⁶ да не залута. Ровац му каза све њиве у којима има потајних ходника. Рекоше му још неколико тајни о шуми, пољу и пећини крај које ће проћи, које је чуо само он и они што су му их поверили.

Снабдевен тако свим потребним искуствима, гласник излете из тунела где се већало, али не крете одмах на пут, да се не би одао. Кружио је прво изнад ливаде, завлачио се у честе, срушио из залета једну паукову мрежу, да би показао како није у вези са Кратковечним стареоцима и тек онда се дао на пут, оштро мотрећи где ће угледати први осињи знак. Летео је муњевито и зујао чисто метално, те су ситне бубе по скривеним богазима у трави уплашено дизале главу према златастој тачки која је јурила изнад њих не обећавајући ништа добро. Њихов страх је повећавало и то што се он с времена на време нагло спуштао према земљи,⁷ као да је пошао управо њих да уништи. У ствари,⁸ никако још није могао да пронађе осиње знаке и одреди правац; на неке је било пало лишће и покрило их, испред других је паук исплео мрежу и заклонио их као завесом, треће је детић тражећи храну кљуном изгребао. Тако га је тих неколико глуних околности натеривало да сваки час слази са висине којом је летео и да се осврће. Ако год се много осврће постане сумњив или бар скрене пажњу на себе.

– Гледајте онога отровника! – узвикну посмешљиво⁹ сврака спазивши га. – Како се само као пијан врти све у једном месту.

Уходама је сврака и нехотице помоћница зато што је радознала, што све види и што све оно што види¹⁰ гласно објави. Зато је ветар Доушник, који се већ био мало опоравио од онога пораза, чак са друге ливаде дотрчао према свракином гласу. Угледавши је,¹¹ окренуо се онамо куда она гледа и одмах спазео

стршљена. Мозак му је почео брзо радити: тај¹² стршљен је са Заравни, познајем га по крилима, осврће се овуд као да је нешто изгубио или као да се нада да ће што важно за себе наћи. Мора бити да је и то у вези са лептирицом која је толику узбуну дигла. Ако пођем да јавим Злом Просцу,¹³ који жели лептирицом да се ожени, може ми стршљен умаћи; ако пођем са стршљеном не јавивши се својим савезницима, нећу знати све што треба да знам пре него што га почнем гонити. Ипак се одлучи да њих најпре пронађе.

Гласник је,¹⁴ међутим,¹⁵ наставио према југу,¹⁶ куда је углавном знао да треба кренути. Сад је наилазио на пакосне снажне боце које су цветале нежним љубичастим цветом, сад на репушине чије је лишће меко и велико као слонове уши, сад на вретенасту дивизму начичкану жутиим цветовима,¹⁷ као да се рој ситних, жутих лептира о њу ухватио. Сад би наишао на густе честаре,¹⁸ где су се младице између себе тукле и бориле за простор: тамо је млад храстић шакама одгурнуо и повио земљи граб што му се био примакао; тамо је леска пружила ваљда двадесетак танких руку и пробијала се сунцу између густо никлих букава; тамо се трн са дреном боксовао, обојица згурена замахивала су један на другог песницама; онамо,¹⁹ опет, мајушна липа разапела шатор испред кога су врвиле узнемирене црвене бубе.

Гласник то додуше није имао времена дуго да посматра ни да у томе ужива, његова је сва пажња била уперена само на то да пронађе путоказ до вира. Како би било да упита ону жуту гусеницу начичкану плавим ђинђувама, или ону чупаву као да се никад гребеном није загладила. Али не, ко има неку тајну боље је да је ником не повери, јер ако је он не може сачувати, како ће онда други! Борио се тако са собом па опет узаман тражио, напослетку одлучи да упита пужа: он је повучен и скоро нем па га не може одати. Да би га одобровољио, прво му ласкаво рече:

– Пријатељу, завидим ти на кућици. Нека је као лула мала, своја је.

Пужа од задовољства неколико пута испружи и увуче роге, а гласник настави:

– Би ли ми могао рећи где су осињи знаци што воде у њихово село?

Пуж брзо увуче леви рог, а десни испружи као кажипрст и показа у правцу оближњег буковог стабла.

Гласник немаде времена да се захвали, већ јурну према показаној букви, срећан што знак збиља угледа, убедив се да је на правом путу. Сад је већ много лакше ишло: на сваких неколико узлета чекала га је осиња потврда да се креће добрим правцем. Било му је као залуталом путнику пешаку кад у великој планини где крстаре вуци и медведи нађе црвени планинарски кружић што онако охрабрујући гледа. Иако је журио, од радости би понекад облетео око стабла или камена са кога је знак гледао.

Тако занет, није ни приметио да су га ветар Ухода и савезници стигли и да га будно посматрају. Завирујући боље у предмете око којих је облетао, и они ускоро угледају осиње знаке и све им пукне пред очима: и чему се радује и куда иде. „Сад ћу ти ја запржити чорбу.“ помисли Ухода, па хитро истрча далеко испред њига,²⁰ бришући знаке по којима се стршљен кретао а Зли Просац и Брзи Витез су му се о скуте држали да га не би изгубили, толико је журио.

– Нема ништа од свадбе са Воденим Цветом – добавивао им је он осврћући се победоносно.

– Не могу више наћи ознаке – збуни се гласник. Облетао је камење, дрвеће и бусење као ошамућен. Како је био правичан, кривио је само себе:

– Заборавио сам колико ме непријатеља вреба и зацело сам се нечим одао.

То му одмах и потврди налет Уходе и његове дружине. Мало им је било што су све осиње знаке уништили, већ су хтели жива да га заробе. „Куда сад,²¹ мислио је гласник,²² „њих је тројица а ја сам један. Да се увучем брзо у чашицу каква цвета? Али ако ме ту пронађу, пропао сам“. Срећом,²³ одмах иза шуме угледа ливаду по чијој површини се видело да крије под собом насеље глиста рудара. Сину му мисао да под земљом у тим замршеним ходницима може залутати, да се може угушити, али се мораде одлучити да ипак тамо бежи јер је већ дах Уходио осећао за вратом.

Изјури из шуме и као сврдло се заби у прву гомилицу растресите земље,²⁴ испод које се крио улаз у подземље. Унутра га дочека потмули мрак, али је и то боље било него уво ветра Уходе. Било је и врло загушљиво, само би с времена на време нешто ваздуха продрло кроз оне гомилице растресите земље где су били прозори и ходници у горњи свет. Пролази кроз земљу су били врло уски, подешени да њима иду глисте, али кад се неко уплаши, смањи се на пола своје величине. Тако је и гласник приљубио уза се крила и провлачио се некако, стално хитајући према каквој руници, одакле ће ући мало ваздуха. Помисао да се горе његови гониоци једе што су га загубили, да га усплахилено траже, олакшавала му је све муке.

Кад му се учинило да су се гониоци морали оканити узалудног трагања, поче бринути како и на коме месту да излети. Ту се сусрете са старешином свих глисти рударки, случајно набасавши на ходнике њене куће. И до ње је био допро глас о Кратковечној,²⁵ па га, кад чу куда се упутио, љубазно сама одведе до пећинице из које се може лако напоље и која није далеко од траженог вира.

ГЛАСНИКОВ СУСРЕТ СА ВОДЕНИМ ЦВЕТОМ

Док је гласник јурио да га нађе и донесе му вест да га Кратковечна чека, Водени Цвет је збуњено летео око вирова,¹ не знајући где да је тражи, ни да ли се није за другога удала. Његов отац, вративши се кући после неуспешне просидбе, саветовао му је:

– Зар нису све лептирице тако беле и нежне и лаке као дашак. Не оклевај! Изабери другу: сунце се брзо пење уз небо,² а још брже са њега силази.

Али је Водени Цвет имао срце верно и није га хтео послушати. Одвојио се од својих рођака и сам пошао да трага за путем што води на Зараван. Уз пут³ би од сваког белог цвета, од сваког светлог лискуна и белутка, од сваког сунчаног одсјаја⁴ задрхтао, мислећи да се она ближи. И опет би поново завиривао под грање врба што су се дубоко над реком нагињале, у узоране бразде што су се светлוצале на сунцу као да је по њима падало безброј лептирића, у ужурбане пчеле, у сваког сребрнастог опнокрилаца.

– Јави се где си, Кратковечна! Колико пута махнем крилом,⁵ толико се корак сунце приближи заласку. Јави се ако си ми верна.

Негде далеко блистала се уцветала грана и њему се учини од ње рој белих лептирица, па помисли да је то можда Кратковечна са својим рођацима пошла да га тражи. Приближивши се,⁶ опази да је и то била обмана, као и светлוצање бразда и камичака на стази, па опет стаде дозивати:

– Јави се где си, Кратковечна! По ветру ми пошљи глас по светлости одблесак своје беле одеће. Јави се ако си ми верна.

Губећи већ наду да ће ја наћи,⁷ стигне до пећине кроз коју је гласник требало да нађе опет пут до спољњег света. Ту се осврте неколико пута. Околу се белеле сеоске куће, по повртњацима стајале притке граха у потиљак као војници. У лугу дремала дашчана колиба обрасла маховином. Наједном нешто златасто и брзо пролете мимо њега. Био је то гласник који је срећно пронашао излаз из пећине. И можда би се мимоишли да Водени Цвет не поче опет звати:

– Јави се где си, Кратковечна! Јави се ако си ми верна!

Гласник се нагло врати и,⁸ сав срећан⁹ надушак¹⁰ изговори:

– Водени Цвете, јеси ли то ти? Срећа моја што те у брзини нисам мимоишао. Не очајавај! Кратковечна те чека. Свадбени дарови су готови, венчани дувак откан, шкољке набављене, чекамо само тебе да је водиш. Већ јављај оцу и световима па да одмах пођемо! Дан се, како видиш, клони крају.

Од радости и изненађења Водени Цвет се није могао неко време маћи с места запиткујући без реда: да ли га је збиља Кратковечна послала, хоће ли га она до краја чекати, шта је с Вилиним Коњицом, за кога је отац хтео да је уда, може ли се догодити да је украду док сватови не стигну. Зато је стршљен морао, ма како¹¹ да му се журило, да му исприча укратко како је све било, како су је спремали и школовали, како су је заволели, борили се за њу, како од рана јутра на Заравни влада узбуђење и нестрпљивост.

Кад су после неколико тренутака и рођаци Воденога Цвета сазнали шта је и како је, настане весеље. Искупе се сви, колико их је било, па,¹² узлећући радосно под небо,¹³ крену према Заравни као дуги светлуцави караван или јутарња магла. Негде уз пут¹⁴ су оставили шћућуреног у трави ветра Уходу,¹⁵ који се више ништа није усуђивао да предузима видећи да га је гласник предухитрио. И Зли Просац, који је негде био искупио јато као ноћ црних лептира, одустаде од јуриша у сватове када сагледа њихов број.

Док су лебдели тако изнад уцветалих ливада и шумарака ближећи се Заравни, Водени Цвет настави да запиткује гласника:

- Каква су Кратковечнина криоца?
- Прозирна као месечина и навезана сребрнстим кончићима.
- Је ли нежна као водени цветови с нашег вира?
- Толико је нежна¹⁶ да би кроз мехур воде пролетела да га не покида.
- А како говори?
- Тихо и слатко као млада трава.
- Је ли добра?
- Добра је као и сви што брзо одлазе са сунца.
- А паметна?
- Не би је могао надмудрити ни онај Рачунџија о коме сам ти причао.
- Је ли верна својим сновима?
- Вернија него Сунце¹⁷ Земљи.¹⁸

Све је ово Водени Цвет десетак пута питао и поново почињао. Није се могао наслушати приче о Кратковечној. Срећа што је гласник био оран за разговор и што је волео штићеницу Заравни. Причао му је и више него што је Водени Цвет умео да пита: о песнику Пошцу Хлебару и о Ткачу, о ветру Доушнику, о томе како су Трчуљци путовали преко Дугина моста,¹⁹ описивао му Кратковечнин чардак на ливади и како бубе вратарке нису најпре хтеле да је на игранку пропусте.

Сунце се уто²⁰ стаде склањати за брегове и указа се Зараван опасана са две стране шумом, са треће дубоком суровом јаругом,²¹ а с четврте реком одакле је испловила Кратковечна. Овде-онде била је прошарана жбуњем и руменкастим стазама на којима су блескали шкриљци и белуци. Видећи да ће скоро стићи,²² гласник је размишљао да ли да зујањем да знак да долазе или да први пође као чауш. Међутим се чу тихо, тихо дозивање:

– Појави се, Кратковечна! Колико пута махнем крилом, толико се корака сунце приближи заласку.

Одмах затим допре из даљине Рачунџијин глас:

– Прошло је шездесет и пет деведесетина Кратковечнина живота, а сватова још нема.

Стар и наглув, он, наравно, није чуо тихо дозивање Воденога Цвета.

СВАДБА

Изнад Заравни се полако хватао сутон. Негде у гранама старог храста појавио се насмејани месец, иако сунце још није било зашло: договорили су се да за време Кратковечниног свадбовања сијају заједно. Тако та два светлила чине увек кад се нешто важно на земљи дешава: кад сељаци косе или жању, кад птице одлазе на југ или долазе отуд, кад се орлови легу или умиру, кад се појави нова река или удаје најлепша лептирица.

Исто тако су се и Три Свата бринула да свадба буде што свечанија и да све буде потпуно спремно кад сватови наиђу: дуж свих путања су поставили свице,¹ на свака два корака,² па су оне личиле на улице великих градова,³ где се сваки час пале и гасе семафори. Ову сличност је појачавало и то што су свици са Заравни светлуцали зеленкасто, они с друге стране реке румено, а било их је и са модрикастим сјајем,⁴ као у неонске светлости. И по ливади, граду кукаца и лептира, на сваки висок цвет, боцу, дивизму, афтушу или хајдучку траву пало је по њих неколико те се чинило да је ливада пуна кућица где се час пале, час гасе светла. Тако су се у сутону мешали светлост месечине, задњи одблесци сунца и светлуцање фењерчића на туру свитаца. А више него икад те вечери су мирисали биље и земља, река и даљина, па ти се чинило да су мириси опишљиви и густии као ваздушне и водене струје. Час би надвладао слатки мирис медљике, час нагорки буковог лишћа и коре, час би запахнули свежином окреци и речно дно, затим земља, па би наједном у таласима дошао мирис метвице и одмах за њих пролебдео нежни дашак каква усамљена цвета. Ситне бубе и лептирице су се због тога сваки час онесвешћивале.

У ливади и на ледини обраслој травом густом и кратком као маховина кукци су тренирали за утакмице у част свадбе. Скакавци се спремали за препонске трке извирући из високе траве као зелен водоскок. На пољаници су црни, дугих ногу кукци оптрчавали око дивље крушке као коњићи на гумну. Неке бубе се вежбале да прескачу из места, а неке да дубе на глави и да иду на две ноге, што је за њих значило исто тако као кад бисмо ми ишли на једној. Ровци се вежбали у боксу, а пауци изводили опасне гимнастичке тачке на нитима паучине.

Доле над реком и последњи бели лептири, Кратковечнини рођаци, падали су у воду. Веровало се да је са њима и Зли Просац, прегоревши Кратковечну, са неком од лептирица отишао на дно вира. И Кратковечнина строгог оца је

нестало из света под сунцем и она га је дубоко жалила десетак минута, али тих десетак⁵ минута њеног бола представљало је за њу време које људима представља⁶ година дана. Како,⁷ међутим,⁸ све на свету прође, тако се и она мало утешила и стала опет мислити на Водени Цвет.

А било је већ и време да се облачи за свадбу. Сада је слободно могла сићи са чардака и ићи ливадам куда је хтела. У току од четврт часа обишла је сву Зараван, била у шуми, на реци, тад⁹ су је две свилопреље одвеле опет кући да је почну облачити, јер је однекуд¹⁰ загрмео Рачунџијин глас да је целу једну деведесетину живота потрошила на путовање и да се сватови могу сваки час појавити. У часу се сјатиле све лептирице из околине и стале помагати бубамарама и свилопрељама да је, што могу боље, опреме. Свилепреље, старе свега дан и по, како су јој биле најближе по старости, и саме су се оденуле као за игранку и шуштале су свиленим дугим сукњама облећући пословно око ње. Оне су слале плаве пчеле да најлепше, најпрозрачније велове што су их одаткали пауци доносе, па су је њима огртале, притом су је посипале златастим искрицама којима су и саме биле посуте. Остали лептири и кукци су са околног биља стресали на њу цветни прах и натапали је мирисима. Напоследку су јој лице покрили Ткачевим дуваком. Водени Цвет је имао само да дође и поведе је са собом. За све време ове припреме ту су дворили два јеленка држећи на роговима лискунска огледалца у којима се Кратковечна могла лепо видети.

Док су њу лептирице опремале, на рудину су приспела многа носила и колица од¹¹ орахове љуске што су их кукци сврдлари саградили. Колица су била снабдевена рудама и дивним точкићима плетеним од суве траве и изрезаним од коре дрвета и била намењена за пренос седефастих школки и за слабије бубице које су желеле да прате Кратковечну до вира куда је требало да буде одведена. На најлепшем делу Заравни понци хлебари су поставили сто за сватове: по широким липовим лискама поређали хлеччиће што су¹² сами пекли на својим огњиштима; у чашице жира пчеле су насуле медовину. Плодови ораха и лешника били су извађени из љуске, имали су само да се грицкају. Зверчице су, како што истуцају и очисте, доносиле.

Сутон је,¹³ међутим,¹⁴ бивао све гушћи и свици су све живље светлукали, а месец се отео из шака староме храсту и пошао уз небо, док су од сунца на западу остале само румене стопе. Шума је благо шумела, река жуборила, а крај Кратковечиного чардака зријавци свирали. Најједном све те шумове и звуке потисну песма што је долазила иза шуме:

„Појави се, Кратковечна! По ветру ми пошаљи глас, по светлости одблесак своје беле одеће!“

Све становништво Заравни погледа у правцу одакле је песма долазила и отуд се појави први бели рој, пред којим је као пахуљица лебдео Водени Цвет.

И муњевито, нико није знао у ком часу и како, подиже се из траве друга бела пахуљица у сусрет оној пред ројем,¹⁵ па,¹⁶ загрљене, почеше да лебде час над реком, час над ливадам.

– Нисмо је на растанку ни пољубили – приметише сетно Три Свата,¹⁷ гледајући под небо,¹⁸ куд је нестало њихове штићенице.

Рачунџија прогута сузе и рече прегоревајући:

– Кратковечној је остало још само петнаест деведесетина живота и среће и морала је да се жури.

Јеленци су још држали на својим роговима лискунска огледалца и чудили се када је из њих Кратковечнина слика ишчезла. Свилопреће су зачуђено гледале у небо,¹⁹ прстију још пуних злата, нису могле да се освесте како им је из руку ишчезла усред свадбеног кићења. Бубамара је од чуђења и туге постала мала и тврда као ситан црвен камичак. Док су се сви они тако чудили и гледали у небо, Водени Цвет и Кратковечна се спусти до над саму ливаду и лептирица шапну тише него трава:

– Сад одлазим на вирове Воденог²⁰ Цвета,²¹ а ви ме пратите чак до тамо,²² јер ми је жао што вас остављам.

Због ових неколико речи сви су били пресрећни и тек сад свадбовање поче.

– Спустите се бар на по чашу медовине – позваше Три Свата беле ројеве што су се почели уносити под небо.

Отуд допре једва чујан глас Воденог Цвета:

– Мој род и ја, као и Кратковечна, живимо само од сунца и месечине, светлости и љубави.

Оставив за собом богате, нетакнуте трпезе, народ буба са Заравни покуља стазама крај којих су светлели фењери свитаца. Напред су најјачи кукци носили седефасте шкољке на носилима према виру Воденог Цвета. Изнад њих су пчеле и лептири у пипцима, а птице у кљуновима носили пауџе мреже пазећи да се роса не скруни и огртали њима редом сватове. Отац Воденог Цвета,²³ угледавши како му је снаха лепа, био је додуше и заборавио на захтеве што их је постављао кад је просио Кратковечну, али су Три Свата хтела да се све што је обећано изврши.

Иза носиљки са седефастим шкољкама веће бубе су вукле мање у колицима. Зријавци у трави, понци, птице које нису у кљуновима носиле мреже певали су за све време сватовску песму Попаца Хлебара:

– Сунце, сијај данас док год месец не изађе, белој лептирици ово је једини дан живота.

– Поточе, жубори данас најслађим својим гласом, белој лептирици је ово једини дан живота.

– Месече, греј до јутра, белој лептирици је ово једини дан живота.

– Ветрови, причајте данас о далеким крајевима, бела лептирица неће стићи да их види.

– Водени Цвете са далеког вира, пожуре по белу лептирицу, кратко ћеш у њеној лепоти уживати.

– Далеке ливаде, волите је кад тамо стигне,²⁴ ово је њој једини дан живота.

И Попац Хлебар је певао помешан са осталима, мада²⁵ му се срце стезало од бола што Кратковечна одлази, Бубамара, Црвена Капљица, од узбуђења је била потпуно малаксала и с времена на време би се спустила на крило коме јачем лептиру да је мало носи, па је збиља личила на румену кап. Знала је она да је Кратковечна воли и да је у часу кад је угледала онога о коме је још под водом сањала морала заборавити на све око себе, па ипак јој је било жао што јој коју реч тиху и брзу није казала. А Рачунџија, како је био стар, одмах иза Заравни се

уморио па су га морали посадити у кола. Он ни сада није могао одолети својој страсти за рачунање, па је бројао кола, и по колико је свата у свакима, и то је после множио да би видео колико их се возе: затим је пребројавао пешаке, путање и колико је фењерчића у свакој. Све је то чинио и по навици, и што је уживао у томе, али и много више да забашури своју жалост што Кратковечна одлази. Из шуме су истрчавале и зверчице да гледају сватове. Негде си по неколико веверица могао видети на једној грани. Звери које нису могле да се пентрају уз дрвеће пеле су се на брежуљке да би посматрале. Неки јеж је хтео пошто-пото²⁶ да се успентра уз храст, па је из све снаге забадао бодље у кору не би ли се њима,²⁷ као птице канџама,²⁸ помогао,²⁹ али није никако успевао. Две мечке су носиле мачиће на кркачама. Зечице су са чопорима зечића искакале из жбуња.

А горе изнад ливаде и шуме таласао се бели лептирски караван и сваки час би из њега падала као цвет са воћки два по два лептира у реку крај које је свадба ишла. Ближило се и извориште реке и крај Кратковечнина живота. Рачунџија није више хтео ни од туге могао објављивати да јој је преостало да буде на земљи још само док месец не зађе за брегове.

Кад јој настаде последња деведесетина живота, она се са Воденим Цветом још једном приближи земљи и угледавши Бубамару шћућурену на крилу неке жуте лептирице, махну јој криоцем и прошапта:

– Збогом, Црвена Капљице! Немој ме заборавити!

И редом тако сваком понешто топло прошапта:

– Добри, стари Рачунџијо, реци колико ћу још уживати у месечини! Свилопређе, хвала вам на злату којим сте ме обасуле! Попче, песма којом си ме пратио лепша је од жубора потока! Збогом, моји учитељи музике, лепо сте свирали! Немој ме заборавити, Ткачу! Никад прозирнијег дувака није имала ниједна лептирица. Одлазим, немојте ме заборавити,³⁰ ни вас Три Свата, ни ти учитељице природописа, Воденом Цвету сам испричала како сте сви са Заравни били према мени добри.

Уто је месец сребром посуо вир Воденог³¹ Цвета. Сватови засташе крај реке и сваки баци у њу по једну седефасту шкољку, колевчицу будуће Кратковечнице деце. Усковитлав се још двадесетак пута у ваздуху,³² лептирица и Водени Цвет падоше у воду вира и за њима ројеви и ројеви других њихових рођака,³³ па се чинило да је снег стао вејати усред летње вечери.

У том трену и месец зађе за брегове, па се становници Заравни по мраку упуте кући. То им је и годило јер су многи од њих плакали, а нису желели да их други виде. Шта ће сад радити кад се врате на своје ливаде и у своје шуме? Живот ће им бити тако празан. Неће више имати оних брига о својој штићеници које су им живот чиниле лепим. Уз пут³⁴ није нико ништа говорио, само су фењерчићи свитаца светлукали месечинастим сјајем.

ЗИМА НА ВИРУ ВОДЕНОГ ЦВЕТА

Пао је снег по шумарцима око вира где је Кратковечна умирући положила јаја. Тамо где је вода под ледом најтоплија,¹ водене струје хиљадама својих руку љушкају колевчице у којима расте потомство Кратковечне и Воденог Цвета. То је сада безброј бебица у повоју које ће једног летњег дана добити крила и излетети под сунце да тамо као и њихови родитељи проведу можда само неколико часова.

Око шкољки стоје сребрни велики белуци и испод њих свет ракова помаља понекад своје румене тврде машице и турове налик на лепезу. Само они притом ништа не говоре да не би пробудили мала бића у колевци. Рибе околно врлу дају и такође ћуте,² и ако би се која преварила да пусти глас, друге је неким знаком, као ми стављањем прста на усне, опомену да треба ћутати. Жабе понекад од дуга времена под ледом обузме жеља да развуку своје хармонике, али чим се сете беба у повоју, наставе ћутке да дремају. Због дебљине леда ни из света над водом није се чуло ништа, ни вечно грактање гладних гаврана, ни кевтање лисица. Није се чуло како горе по прозору над виром ходају радознале зверчице, не би ли виделе шта се у виру догађа. Није се чуло како веверице често искоче из дупље и разгрћу снег, и како вране куцају кљуном у ледени прозор. Залутао би само кроз разгнута снег сноп мутне светлости па би шкољке и белуци за светлуцали, а жабе се пренуле из дремежа.

А обалом су свуд биле колибе које су саградили мраз и зима затрпавши снегом жбуње павити и оборивши грање старог дрвећа земљи. Унутра, у гнездица од сувог мирисна лишћа, зверчице се играју зимских собних игара. Зечеви чуље уши и послушкују падање суvaraка, жубор воде под ледом и разговоре птица. Веверице на душечићу начињеном од сопственог репа дремкају. И како која заспи, усни како су цели облаци белих пахуљица, Кратковечнини сватови, дошли на вир и затрпали и њега и околне шумарке и њиве.

И Зараван је под снегом. Нема кукаца, нема паука. Само сунце понекад између сребрног грања исплете мреже налик на Ткачеве и простре дуге по замрзнутом делцу. И понекад ти се учини од удаљеног хромог на снегу гаврана да Рачунџија огрнут црном кабаницом хода и мисли на своју штићеницу.

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

ПРИЧА О РАКУ КРОЈАЧУ

Живео је под великим белутком у реци Рак Кројач. Он је надалеко био чувен по своме занату. Све бубе, лептири и рибице из околине шиле су код њега своје одело. О вредноћи његовој свугде се причало; говорило се да никад из руку не испушта своје руменкасте, оштре маказе. У послу су му помагали мали ракови, његови синови. Они су по дну речном прикупљали материјал, од кога је после Рак Кројач правио дивна одела.

Једном у великом виру, близу белутка где је становао Рак Кројач, рибице реше да праве забаву, те све потрче к њему,¹ да им сашије ново одело.

– Ноћас ће бити забава у виру на месечини, па те молим да ми² сашијеш хаљину, лепшу него изједну³ што си ми досад шио⁴ – рече штука Раку Кројачу, просецајући хитро воду.

– Сашићу ти сивозелену хаљину од шљокица, закићену седефастим лепенцама⁵ – одговори Рак Кројач и узе јој меру.

За штуком дође каћиперка пастрмка и стаде се умиљавати Раку Кројачу:

– Драги Рачићу, сашиј⁶ ми хаљину да буде лепша него у остлаих риба.

Рак Кројач се замисли па рече:

– Сашићу ти шарену хаљину, пуну жутих, црвених, белих и плавих тачкица. Бићеш најлепша на целој забави.

После ње изрони из трске гргеч молећи:

– Речићу, молим те да ми сашијеш ново одело за забаву, па ћу ти платити колико год⁷ затражиш.

– Сашићу ти жућкастозелено одело, ишарано црним пругама. Ти једини бићеш тако одевен.

Кад рибице одоше,⁸ навали Рак Кројач на посао. Посла рачиће да набаве материјал потребан за рибље хаљине: речног бисера, седефа, шареног ситног песка. А чим се они вратише,⁹ поче да прави нова одела нижући бисер и седеф на дуга влакна лике, која је потом уплетао са речним бисером.¹⁰

А за то време¹¹ рибице су¹¹ спремале вир за забаву. Прво су очистиле дно од муља и посуле га руменкастим белутком и маховином; после су покосили¹² високу обалску траву, да би месец што боље осветлио вир. Најзад су отишле до¹³ жабље свирачке дружине зване „Крекетуша“ и погодиле се да им свира на забави. Чак пред веће¹⁴ се упуте¹⁵ Раку Кројачу¹⁵ да виде шта је са хаљинама.

Кад тамо стигну, а велики белутак где је Рак Кројач становао лежи одваљен¹⁶ у страну и рачићи по мутној води лутају и плачу.

— Шта је то,¹⁷ побогу! Где је Рак Кројач? — повичу пренеражене рибе, слутећи неку несрећу.

— Однела га у торби нека деца, која су овуда ловила ракове¹⁸ — одговоре рачићи кроз плач. — Сад нећемо више никад очима видети свог драгог оца, Рака Кројача.

Онда и пастрмка и греч и штука ударе у плач: било им је жао што је сироти рак настрадао, а још више што им није хаљинице за забаву сашио.

Малишани, видећи¹⁹ како рибе жале њиховог оца, још више се растуже:

— Таман смо му донели бисера, седефа, речног сребра и шареног песка и он почео да ниже на влакна, а неваљала деца нам га заувек однеше.

Чувши плач рачића и риба,²⁰ дотрчаше²¹ и жабе и речне змије и сви други становници реке да виде шта је, и тако настане општа жалост.

Баш је сунце залазило за брег кад се то дешавало. Вода у виру се руменела, као да је неко у њу сасуо вина. Вечерњи ветар је лутао кроз трску. А становници реке су и даље крај белутка тужили.

Наједном штука преста плакати и викну:

— Ево долази низ реку Рак Кројач; познајем га по руменкастим, маказама²² што их носи у руци.

Сви се обзиру²³ на ту страну и угледају га, заиста,²⁴ како се опрезно провлачи између камења, хитајући кући. Стигавши на свој праг,²⁵ рече:

— Срећа моја што сам са²⁶ собом понео маказе, те сам, чим су се деца мало заговорила, расекао торбу и побегао, иначе ме не бисте никада²⁷ више видели очима.

Какав други лен рак после овога²⁸ доживљаја прво би²⁹ легао да се одмара, али³⁰ Рак Кројач одмах³¹ узе да доврши започете рибље хаљине. Шио их је док се месец није јавио, а онда су већ биле готове и преливале се као дуга у безброј боја.

Кад су штука, пастрмка и греч стигли у новим хаљинама, забава у виру је већ била отпочела, жабе су свирале, рибице су играле окретне игре; а Рак Кројач је испод белутка за то време причао својој деци³² шта је све претрпео, док није побегао из торбе.

КАКО СУ ПУЖУ УКРАЛИ КУЋУ

Живела у суседству два пужа. Куће су им биле баш прекопута;¹ једна с једне стране стазе испод жбуна, друга с друге стране,² крај камена. Ови пужеви суседи били су врло мирне животињице, нису волели много да шетају, скоро увек су били пред својим кућицама посматрајући шумске пролазнике: жуте или црне мраве с товаром на леђима, пролећне бубе под црвеним оклопима или неке друге путнике. А ако би се каткад и решили да пођу у шетњу, своје су куће увек на леђима носили, бојећи се да их неко не украде.

Њихови суседи су им се смејали, због ове обазривости. Зеба, која је становала на грани храста изнад њих, увек им је подругљиво довикивала:

– Зашто не упртите на леђа и двориште? Може вам и њега неко украсти.

Али се пужеви нису освртали на ове подругљиве замерке. Некако су сигурнији били кад кућу понесу на леђима. Ако им се деси да их мрак ухвати негде наред³ поља, не морају да се брину: увуку се само у своју кућу и на миру проспавају ноћ. Узалуд бубе у црним оклопима обилазе око њих, куцкајући⁴ на врата, чудећи се откуд изненада да никну куће наред равни, пужеви ћуте унутра и не отварају им. Може се ма шта око њих догађати, они у својим љуштурама остају мирни као у тврђави.

Али једног дана пуж који је становао испод жбуна помисли:

– Зашто,⁵ збиља, увек носим кућу на леђима? Хоћу и ја једном слободно, без терета, да се прошетам.

Хтеде потом да позове и свога суседа да заједно пођу, те извири кроз прозор, али је сусед са својом кућом био већ некуд отишао. Пуж испод жбуна онда изиђе из своје куће, добро затвори на њој врата и прозоре, да се лопови не би увукли унутра, и пође сам у шетњу. Био је много срећан што се решио на ово јунаштво. Пео се уз шибље, завлачио дубоко у бусење траве, пео се уз камење које би нашао на путу и где га све није било. Тако је све до саме ноћи остао у пољу.

Међутим, чим је он изишао у шетњу,⁶ случајно туда наиђе жути мрав, старешина суседног мравињака,⁷ и закуца на врата пужеве куће, у жељи да се с њим мало поразговара. Али му се нико не одазва. Жути мрав помисли да пуж можда још спава, па довикну:

– Устај, ленштино, сунце је већ давно одскочило.⁸

Кад виде да се пуж опет не одазва, прислони уво на врата ослушкујући да ли заиста спава. Изнутра се није чуло никакво дисање и мрав онда провири кроз прозор. Можете замислити⁹ колико се жути мрав зачуди¹⁰ кад виде пужеву кућу празну. И мада¹¹ није био брбљивац, појури у мравињак да ово чудо исприча својој задрузи. И остали се мрави много изненаде и разнесу за тили час ту вест кроз целу шуму.

Одмах се око пужеве куће искупи гомила света: бубе, птичице, стршљени, осе, лептири. Сви су редом вирили кроз прозор, лунали на врата, тражили пужа у околној трави; а потом је отишао свака на своју страну.

Крај кућице су остале само две непознате бубе. То су биле неке луталице¹² што су путовале око света. Чим су од мрава чуле да је пужева кућа остала празна, решиле су да је украду, да је однесу до шумског потока, па да тамо начине од ње чамац у који би сале и наставиле своје лутање по свету, јер им је врло тешко било увек ићи пешке.

Кад све остало друштво оде, рече једна буба:

– Кућица је дивна, лака је као перо, моћи ћемо од ње чамац направити.

– И доста је велика¹³ – додаде друга¹⁴ – можемо обе у њу стати. Хајде¹⁵ брзо да је пренесемо на обалу.

Онда пожуре и пренесу је на обалу потока,¹⁶ где од ње начине чамац, отисну се низ воду и отплове у богзна које далеко језеро или море.

А сироти пуж кад се вратио из шетње и видео да су му украли кућу, много је плакао. Тражио ју¹⁷ је по свој околини, питао познанике, али му нико није умео рећи ко је кућу¹⁸ украо. Сусед му је врло радо хтео указати гостопримство, али је и сам једва могао да стане у своју љуштуру.

Тако је пуж, који се само једном усудио да своју кућу остави саму, целог живота остао бескућник, и морао се потуцати тражећи преноћишта у лишћу, трави, крунама цвећа и главицама зеља. Остали пужеви га прозову Голаћем, па су¹⁹ се после тако звала и његова деца и унуци и све потомство, јер им у наслеђе није могао оставити кућу, као што су други чинили.

ЧЕЖЊА ЗА ЗАВИЧАЈЕМ

Поред мирне реке у ливади разговарале су врбе:

– Тако ми је врућина, хајде да загазимо у вир, да се мало избрчкамо¹ – рекла је прва врба тресући својом сивом круном.

– Врућина је, врућина! – повикаше и друге врбе. – Хајдемо у воду.

Тада се похваташе као деца за руке и загазише у вир. На њему се јавише немирни златни кругови; жаба искочи из воде уплашено.

– Мени је коса прашљива. Сребро јој је потамнело.² Хајде да перемо косу у виру.

И друге врбе пристану³ и загнуру круне у вир и весело почну једна другу прскати.

Наједном из круне прве врбе испаде гнездо пуно птица и отплови низ воду. Врбе појуре⁴ да га ухвате, али вир се брзо изливао преко оштрог камена и нису могле више да трче јер су биле босе.

– Сасвим сам заборавила да у мојој коси живе птице; – рече врба жалосно – сад их више нећу ујутро⁵ и увече чути како⁶ певају.

А гнездо продужи свој пут низ воду као мали округласти чамац. Да су птице биле велике и имале изучена крила, оне би излетеле, али све су биле жутокљунци: кљунови су им били још нежни и цветасти као ситне зевалице.

У почетку птичице се уплашише:

– Шта је то! Нисмо више на своме чардаку.

После им дође мило што плове реком, јер мале птице су као мала деца. Истина, освртоше се још једном на свој завичај. Гле, тамо је остала ливада и узорана њива, и стара крушка наред поља и луг врба где им је била колевка. Остао је за њима⁷ црвени звоник који их је мамио и изазивао у њима прве птичије чежње: да одлете на његов врх, чим узмогну.

Пловили су тако птичићи реком. Покаткад зашпе гнездо о шиљати белутак, окрене се као чигра и настави опет пут. Каткад дође на сребрну матицу и буде снажно одгурнуто, те се птичице замало не подаве. Ипак било је дивно то њихово путовање. Пролазиле су непознате ливаде, непознато,⁸ туђе грање, непознате, нове птице. Таласи су около прскали као водоскоци. Птичице се само једном сетише своје мајке, и она је остала тамо далеко код врба. А кад буде опазила да их нема, мораће много плакати. Али ова помисао на мајку била је врло кратка,

и птичице на све тужно заборавише посматрајући нове крајеве. Тек кад се спусти ноћ, оне осетише тугу, страх и⁹ збише се једна до друге као уплашена деца. Утом¹⁰ приспеју¹¹ у неку широку брану крај млина и¹² закаче се¹² за сухо грање.

Још више их тад обузе глад и страх те тужно зацвркуташе, да би се и само срце округлог копча морало растужити. Утом¹³ се прозор од¹⁴ млина осветли, изађе¹⁵ напоље мала млинарева ћерка и поче ослушкивати одакле тај тужни цвркут долази. Кад угледа гнездо, радосно плесну рукама, чакљама га привуче обали и¹⁶ извади га из воде.

– Гладни смо, гладни! – зацвркуташе птићи.¹⁷

Девојчица је срећом одмах разумела шта јој говоре и брзо их нахранила. Они заспе¹⁸ још на њеном длану те и не примете¹⁹ кад их је пажљиво наместила на грану пред млином, да би што слађе провели ноћ на ваздуху.

Ујутро се млинарева ћерка пробудила пре свих птица и одмах је истрчала да по дану разгледа своје госте. Али по њима се још није могло распознати да ли су деца врабаца или детлића,²⁰ јер су били врло мали. После је одмах отрчала да им спреми доручак. И тако је отпочело њихово пријатељство. Докле год²¹ нису могли сами да лете, она их је хранила и појила, и била готово једина њихова пријатељица и друг.

Кад су птице већ поодрасле и стале излетати из гнезда на траву, упознале су се са свима птицама из те околине. Прво су се упознале са свракама, које су врло радознале и одмах дотрче, кад дођу неки странци. После су дошли и врапци и вране и детлићи, и стали се распитивати како су те птице непознатог перја доспеле у њихов крај.

Тако су постепено стицале све више пријатеља, а на крилима им стало јачати перје прошарано бело-сивим пегама. Врабац се тад понуди да их учи летењу.

И за²² кратко време научи их да лете. Прво су прелетеле²³ млин, па шуму иза њега, све у пратњи врапца учитеља. Волеле су да се дижу високо у небо, да их је једва око учитељево могло стизати.

Врабац се због тога много љутио говорећи им:

– Не бисте морале толико увис²⁴ ићи. Треба мало ниже да летите као ја.

Али га оне нису слушале. Од ране зоре су се дизале у излете по облацима. Млинарева ћерка би стала обично поред²⁵ врата, ставила шаку над очи и посматрала своје љубимце, док се не изгубе у плаветнилу. После излета увек су се спуштали на њен прозор, да јој кажу лаку ноћ и ујутру пре поласка увек би јој куцнули, да је пробуде.

Прошло је доста²⁶ времена,²⁷ цела година дана. Како су биле мале кад су отишле из завичаја, биле су га заборавиле. Крај млина су нашле поред пријатеља и извор бистар на коме ће пити, и њиву на којој ће наћи хране, и цело пространо небо било је њихово, и млинарева ћерка их је волела.

Али кад прође још година дана и поче им се ближити старост, оне постадоше тужне и као да за нечим стадоше чезнути.

Једног јутра рече једна од њих:

– Да знате како сам диван сан уснила. Кроз долину тече река, около су сребрнасте врбе и ливаде. На узораној њиви расте стара крушка. А у даљини се црвени звоник неке цркве. Тако бих радо у тај крај одлетела.

А остале узвикнуше у чуду:

– Ево већ одавно и ми сањамо тај исти крај, и тако бисмо радо слетеле на тај звоник и загњуриле крила у сребрно лишће врба. Хајде да обиђемо свет, можда заиста негде такав крај постоји!

Ни слутиле нису да су већ једном живеле у том пределу, да је то њихов завичај, за којим²⁶ их мори чежња.

То је било рано ујутру. Млинарева ћерка још је спавала. Оне јој покуцаше²⁷ у знак поздрава и винуше се у небо.

Летеле су дуго, дуго, кад наједном²⁸ угледаше крај о коме су толико сањале. Из зеленог грања вирио је црвени²⁹ звоник и оне се, опијене радошћу,³⁰ устремише на њега. Гле, у близни угледаше и луг врба и ливаде и стару крушку, и реку којом су отпловиле.

Оне радосно запевају³¹ и до краја живота остану³² под небом свог завичаја.

ПТИЦЕ НА ТРГУ

Стајао на једној београдској пијаци, између продаваца поврћа и воћа,¹ и продавац птица у кавезима: у једнима је скакутало неколико штиглица с наранџастим полумесецима више ушију, у другом канаринка лимунове боје и у трећем неке шарене канаринкине рођаке. Свет је застајао, дивио им се, али је затим одлазио да купи само поврћа и воћа за ручак. Продавац птица је већ био изгубио наду да ће наићи² купац његовој крилатој роби, кад међу народом што се тиска³ око кавеза чу како неки малишан моли оца да му купи птицу. Отац се бранио, али је малишан Мића⁴ хтео само птицу, пристајући да се свега другог лиши, а нарочито кад је чуо како штиглици разговарају:

Кад би хтео овај
дечак мила⁵ лица
да купи једнога
између нас штиглица,
штиглиц би га јутром
будео цвркутом
а⁶ очи му лепим
веселио скутом.

Најзад је отац пристао да му испуни жељу. Док је продавац отварао враташца на кавезу, сви су штиглици појурили у жељи да изађу. Продавац је узео прво,⁷ не бирајући, и пружио оцу. Остали су жалосно гледали за другом,⁸ молећи да им јави по којој слободној птици, чим стигне дечаковој кући, како живи, јесу ли га опет ставили у жице, шта му дају да једе и ко се о њему стара.

Чим су стигли кући, отац га⁹ је ставио¹⁰ у кавез, на терасу. Око заробљеног дошљака¹¹ су се брзо¹¹ начетили врапци и сенице, а он је,¹² сетивши се молбе својих другова,¹³ замолио сутрадан малог живахног врапчића:

Даћу ти сваки дан по семенку,
врапчићу сив,
само одлети на пијацу,
јави мојим друговима
да сам жив.
Реци им,¹⁴ имам хране и воде,

од жице стан,
¹⁵изнели су ме¹⁵ на терасу,
на њој ћу бити по цео дан.

Тога дана је Мића преседео крај кавеза дивећи се своме заробљенику, али га је идуће недеље већ почео остављати самог и одлазити у игру са децом. Кад је трећи пут тако пошао, штиглиц је зацвркутао прекорно:

Благо теби, Мићо,
опет ти је бака
отворила врата,
поваздан се јуриш
с гомилицом ђака.
Ако правду знате,
молим вас да и мој
кавез откључате:
и ја волим поље,
и ја волим грање,
и увек сам оран
и ја за играње.

Чим је чуо ову молбу, Мића је салетео баку да пусти и штиглица мало у игру. Бака¹⁶ се прво опирала, причала му да се пуштене птице никада после не враћају у кавез, али је најзад попустила и дозволила му да отвори враташца. Штиглиц је запазио¹⁷ ту припрему и већ стајао готов да прхне у слободу. Ослободивши га, Мића је појурио за њим, у нади да ће се сад њих двојица поиграти мало у дворишту као два добра друга, али га је из суседног дворишта радосни глас већ поздрављао:

До виђења,¹⁸ Мићо, и хвала!
Доћи ћу на разговор теби
чим се буде прилика дала.

Ослобођени штиглиц је одмах одлетео на пијацу,¹⁹ где је продавац имао у кавезу још неколико његових другова. Слетео је на кров оближње продавнице поврћа. Другови су га одмах запазили²⁰ и са свих страна обасули питањима:

Откуд ти, откуд ти
сад на нашој пијаци?
Откуд ти, откуд ти,²¹
испричај нам с речце три!
Како ти код дечка би?
Како к нама долети?

А он им је с крова одговарао:

Лепо ми би код дечака,
хранили ме и он и бака,
давала²² ми семена и воде,

и причали увек међу собом
да им моји цвркути годе.
Када Мића опет приђе
са оцем вашој клупи,
молите га да и вас купи
па ће после он и бака
у слободу и вас да пусте.
Упамтите²³ што сад²⁴ чуште!

Тако је рекао и одлетео даље да нађе башту и дрво на коме се родио. За то време је Мића код куће стално плакао за својом одбеглом птицом, те га је отац сутрадан опет морао водити на пијацу да му купи другу. Чим су га штиглици у кавезу опазили, заграјали су:

Не купуј, дечаче, грозд ни цвет,
моле те углас штиглица пет!
Не купуј млеко, не купуј мед,
моли те углас птичица ред!
Већ нас откупи, носи у стан,
да ти певамо чим сване дан!

Дечаку није много требало, он је и сам, како их је угледао, пожелео да их све има. Отац се бранио,²⁵ па и по други пут попустио сину: био је тек примио плату и узео му свих пет штиглица из кавеза. Сада је на тераси за Мићу било још занимљивије, пет крилатих бића се повоздан кретало у својој жичаној кућици, тукло се, играло, цвркутало. Дуго га опет ништа више²⁶ сем њих²⁶ није занимало, а онда је, као и прву птичицу,²⁷ почео да их оставља и да иде у игру с друговима. Малим заробљеницама²⁸ било је²⁸ досадно самим, уз то²⁹ су били жељни слободе па су сваки дан молили:

Пусти нас, бако, пусти нас, бако,
жељни смо тако
слободе,
жељни смо неба и свежа зрака
и воде.

Разуме се да су се дечак и бака једног лепог јутра сажалили и на ове птичице и пустили их. Њиховој захвалности није било краја, све птичје вештине су извели у ваздуху пред очараним Мићиним погледом, а свако јутро су потом долазили на терасу да доручкују и да се поиграју са Мићом. Мића ми је причао пре³⁰ неки дан да му још долазе, иако има три године како их је ослободио.

ДОГАЂАЈ У ЗООЛОШКОМ ВРТУ

У великом Зоолошком врту нашли су се као суседи слон, медвед и мајмун. Раздвајала их је само решеткаста челична ограда, те су по цео дан могли да разговарају.

– Е, времена се мењају, драги суседе – уздахнуо је једном слон. – Зар сам слутио, ходајући некад кроз прашуму, да ћу овде завршити. Једва могу да се окренем у овом¹ обору.

– Да нас бар деца хоће да оставе на миру – одврати медвед. – Него таман ја придремам, а неки малишан протури прут кроз ограду, па ме заголица по њушци.

– Ипак тебе не смеју толико да дирају – примети мајмун² – боје те се помало, иако си у обору; али мени никад не дају мира: боцкају ме, вуку за реп, пркосе ми огледалом. Шта све не измисле ти ђаволи!

Таман су они то говорили, а гомила дечака указа се на стази. Задиркивали су редом сваку зверку: магарца су повукли за реп, бацали камичак лаву на чело, боцнули иглом ламу, наругали се папагају.

– Сад ће доћи ред на нас – рече мајмун па побеже на³ врх кавеза да га дечаци не би дохватили.

Медвед се исто тако склони у кут, само слон остаде на свом месту, јер се дечаци нису усуђивали и њега да задиркују. Уто⁴ гомила малишана стаде пред мајмунов кавез. Најмањи извади штрцаљку па поче мајмуна прскати; други дугачким пругом стаде боцкати медведа у леђа. Остали су слатко смејали, и не мислећи на то колико све ово смета јадним животињама.

– Ово се више не може носити – замумла медвед љутито. – Треба одавде побећи, па ма на који начин.

– Теби је ипак лакше, ниси са свих страна затворен, слон би те могао сурлом извадити из обора па пребацити на стазу, да побегнеш, али ја сам затворен као у каквој кутији⁵ – рече мајмун.

Али тада дође са својим колицима чувар зверињака, растера децу и откључа мајмунов кавез, да му пружи воду и храну. Међутим чу да на другом крају дечаци опет задиркују животиње, па намакнувши само резу на врата мајмуновог кавеза, отрча да их истера из зверињака.

Тада се слон грохотом насмеја, па рече суседима:

– Пало ми на ум нешто дивно. Треба само брзо радити. Чувар је отишао да гони децу, а оставио је своја колица овде. Пећи се, суседе медо, донекле уз ограду, а ја ћу те онда дограбити сурлом и пребацити на стазу.

Медвед је ⁶још био сасвим млад, па се донекле успуза уз ограду, а слон га дограби сурлом и избаци напоље право у чуварева колица. Онда провуче сурлу кроз ретку решетку свог обора, диже њоме резусе са незакључаних врата на мајмуновом кавезу⁷ и викну:

– Гурни сад врата, па брзо седај на кола и бежите обојица далеко одавде. И ја ћу се, можда, некад дочепати слободе, о мени не брините.

Мајмун тако и уради. Дуго је он из свог затвора посматрао како чувар тера коња па се брзо снађе, као да је безброј пута и сам кочијашио. Узе узде у руке, удари бичем коњића, па се отиште низ стазу зверињака, прође кроз капију, па на⁸ пут. Срећом се зверињак налазио изван града, те их нико није опазио док нису далеко измакли. Коњ није ни приметио да га не гони рука његовог господара, па је појурио⁹ путем између ливада и шума. Уз пут¹⁰ су сретали сељаке, који су се у чуду склањали, видећи тако необичне путнике. И тек кад су далеко, далеко одмакли, мајмун је зауставио кола, да се коњ мало одмори. Онда се тек обратио своме¹¹ сапутнику, медведу:

– Еј, суседе, шта радиш тамо у колима? Не чујем ти ни гласа.

Медвед застења тешко. Како га је слон с висине бацио у кола, сав се угрувао па су га кости болеле и у глави му се још вртело.

– Како би било да сиђемо с кола, па да мало проходамо – опет рече мајмун. – Тако давно нисмо под табанима осећали земљу пуну шумске свежине. Досадио ми је¹² суви песак у зверињаку.

– Боље терај даље. Страх ме је да нас опет не ухвате – одговори медвед стегнући. – Тек кад одемо у другу државу, бићу миран.

Тако су наши путници ноћу¹³ јурили, а само се дању¹⁴ заустављали у каквом забаченом шумарку. И најзад су срећно побегли у другу земљу, где им није могла више претити опасност. Коња су испрегли па су и њега пустили на слободу, а њих двојица се полако пешке упутили у шуму, жалећи само што су свог спасиоца слона морали оставити самог у Зоолошком врту.

А кад се чувар, истеравши из врта дечаке, опет вратио да настави свој посао, није од чуда могао доћи себи: кола и коња није више било на стази, мајмунов кавез је стајао широм отворен, медведов обор био празан, а слон је само загонетно жмиркао. И остало звериње се само из потаје смејало.¹⁵ Нису били луди да причају,¹⁵ ваљда, чувару шта се догодило.

ЗАБОРАВЉЕНИ ПСИ

Кад су¹ укућани сељаци видели² да долази поплава, у страху су³ се брзо спремили⁴ те побегли,⁵ а куче Дакица⁶ је остало.⁶ Газда је, истина, пред полазак звизнуо неколико пута, не би ли га дозвоао и повео са⁷ собом, али куче то не чу, јер је било у шетњи негде далеко⁸ у шуми. Кад се увече врати, нађе врата затворена. Оно залаја два-трипут,⁹ али му нико не отвори. Дакица тада помисли да су газде можда отишле у госте својим рођацима, како је често бивало, те оде спокојно у своју кућицу да спава. Све је, иначе, около било у обичном реду. Кокоши су већ дремале на седалу, патке су такође биле отишле на спавање, прасци увукли њушке у бласто и ућутали се. Истина, на небу је потмуло ћутало неколико црних облака, и чуло се где у близини моћно шуми Сава; али куд би се једно куче могло досетити шта то значи. Зато Дакица спокојно леже на под своје мале куће, опружи предње ноге, па положивши главу на њих, заспа сном праведног и верног кучета.

Кад се ујутру пробуди, имаде шта и видети: цело двориште под водом, а по њиви¹⁰ радосно пливају патке, и прасци се гњурају и каљујају. Кокошке, истина, нису биле толико радосне; оне су још стајале на гранама где су преноћиле плашљиво проматрајући околину под водом.

Дакица изађе¹¹ из своје куће да осмотри шта се то¹² дешава. Она није баш волела воду и стресе се кад загази у бару којом је било потопљено двориште. Прва јој је помисао била да види нису ли се господари преко ноћи вратили. Зато се попе на праг па,¹³ прислонивши ухо вратима,¹⁴ прислушкиваше хоће ли чути разговор домаћина и смех деце. Уместо тога осети да пуста сељакова кућица дрхти од страха, и тако се сети Дакица да ће то бити нека велика опасност. Појури на сеоски пут да види шта има тамо; а кад¹⁵ – по путу тече река тамно-жута¹⁶ и хучна.

Дакица нађе неки сув брежуљак близу куће, па попевши се на њега,¹⁷ стаде размишљати: шта ли ће бити да се господари још нису вратили, а њихов дом да дрхти од страха. Из дворишта се,¹⁸ међутим,¹⁹ чуло како патке све радосније гачу довикујући једна другу:

– Га-га! Вода расте!

– Све је слађа, има у њој доста²⁰ хране! Га-Га!

Тако су малоумнице²¹ патке гакале, а вода је све више расла. Већ се сравнила са²² врхом брежуљка на коме је стајало куче, и попела се до прозора куће. Реком

по путу путовале су чудновате ствари: гранчице, канте, опанци, шешири. Мада је ово била прва поплава у Дакицином животу, она ипак разумеде да је та вода што около расте неко велико зло, да нигде више у близини неће моћи наћи сухе земље да се склони, да се њезини господари не могу скоро вратити кући, и зато поче тужно лајати.

Утом²³ Дакица примети да патке из дворишта²⁴ отпловише, да и кокошке прелетаху с дрвета на дрво, намеравајући сигурно да побегну некуд²⁵ где поплаве нема још. Једино Дакица не пожеле никуда²⁶ да бежи, јер је,²⁷ као сви пси,²⁸ имала верно срце и није могла да напусти дом својих господара. Али један снажан талас наиђе и однесе је далеко од брежуљка на ком је стајала.²⁹ Срећом,³⁰ умела је мало пливати, те се са осталим чудним путницима: гранчицама, шеширима и опанцима и кантама пусти низ матицу. Уз пут³¹ не сретe ниједно људско биће. Свуд около била је само вода. Једино се врбе и друго дрвеће могло видети како лута кроз мутне таласе, борећи се да исплива. А мале сеоске куће већ су се давиле, довикујући очајно у помоћ:

– Вода улази кроз прозоре; не могу да је задржим. Удавићу се до довече. У помоћ, у помоћ!

– У помоћ! – викала је друга кућица³² – вода ми се пење и на таван; немам куд да побегнем.

Дакици се стеже срце од жалости. Она се поплаши да се већ није удавила кућа њезиних господара. Али поред све жалости била је немоћна да ма коме притекне у помоћ. Једва се борила да њу таласи не задаве.

Тако пловећи куд је вода носи,³³ стиже Дакица, изгладнела³⁴ и уморна,³⁵ гомилу других кучића,³⁶ који су такође бежали испред поплаве. Кучићи се ту редом упознаше. Било³⁷ их је из разних крајева, сеоских и господских паса, и вучјака и хртова, и малих кривоногих кучића, и кучића беле коврцаве³⁸ длаке. Сви³⁹ су они били³⁹ изгубили⁴⁰ своје господаре и не знађаху шта да раде. Вода је,⁴¹ истина,⁴² већ била почела опадати, али кучићи⁴³ нису знали⁴³ којим путем би се требало вратити својим домовима, и да ли би тамо кога затекли.

Најстарији овчарски пас Жутов рече:

Ја предлажем да се попнемо на планину, до кога чобанског стана и да се понудимо у службу. Поплава никад не долази до врха планине.

А хрт рече:

Мени се чини боље да нађемо службу код каквог ловца. Ловачки пси се најбоље хране.

Кученце беле коврцаве⁴⁴ длаке залаја умиљато.

– Ја бих опет у град, у какву кућу где има девојчица. Оне су милостиве и увек се брину за постељу и храну кучића.

Дакица рече:

– Ја бих највише желела⁴⁵ да се вратим својим старим господарима.

Ипак, победи предлог старца Жутова, јер су⁴⁶ се сви још плашили поплаве и учини им се збиља најсигурније да се попну на планину. Тако кретоше најближем чобанском стану, све стазом кроз шуму. Ловачки пси су жудно њушили земљу тражећи траг зверади. Али узалуд: сви зечеви и лисице⁴⁷ бежу се посакивали у своје јазбине,⁴⁸ наслутивши блиску опасност.

Стигавши до првог овчарског стана, Жутов закуца на врата. Чобанин зачуђено провири, знајући да га ту обично нико не посећује. Кад виде толику гомилу паса, устукну изненађено. А Жутов залаја:

– Дошли смо да нас примиш у службу. Ми смо страдалници од поплаве. Прими нас, бићемо ти верни.

Чобанин се нећкао говорећи да нису сви овчарски пси, и да неће знати добро вршити своју дужност. Али Жутов га опет салети те их чобанин прими све и даде им одмах да вечерају. И није се покајао после због овог доброчинства. Жутов је верно чувао стадо. Ловачки пси су одлазили у планину и сваки дан доносили бар⁴⁹ по једног⁵⁰ зеца; свако⁵¹ је нашао по неку дужност и тиме се везао за новог господара.

Само је Дакица стално чезнула за својим селом и својим старим господарима. Зато једне ноћи побеже. Лутала⁵² је дуго,⁵³ док опет не пронађе село у коме⁵⁴ се родила и кућу својих господара. И они су се били⁵⁵ вратили, само су становали код суседа, јер им је кућа била још пуна воде. Кад су угледали Дакицу, много су се обрадовали. Учинило им се да ће им се одмах с њеним доласком вратити и стара срећа и мир у кућу. А можда је тако и било.

МЕДВЕД И ПЧЕЛЕ

У некој великој буковој шуми живели су медвед и медведица са својом децом. Посла нису много имали; једина им је брига била да преко лета и с јесени спреме зимницу. Зато су понекад долазили у сукоб са својим суседима, јер су им крали све што би им¹ на њиви родило и у кошници се затекло. Дању су ишли на весеље² и игранке, а ноћу кришом излазили у крађу.

Једног лета, кад су кромпири били добро родили, позва медвед своју жену:

– Спреси велику котарицу, ноћас ћемо ићи да вадимо суседове кромпире, већ су велики нарасли.

Тако и учине.³ Успавају⁴ прво медведиће, па крену⁵ у суседову башту, која је лежала баш у подножју шуме. Срећа их је послужила, те су на миру навадили пуну корпу кромпира. Капци на суседовим прозорима остали су за све време затворени, и пси су мирно спавали. Кад су зашли у шуму, и били сигурни да их нико неће видети ни чути, рече медвед:

– Страх ме да сусед не примети да смо повадили кромпире, па нас сутра не потера.

Али га медведица брзо умири:

– Не бој се, и њему је остало још пуно. Моћи ће своју децу зимус исхранити, а зна да се и ми морамо бринути за своју.

Дошавши кући, плен су сручили у дубоку⁶ јаму ископану под жилама и забранили медведићима да дирају, плашећи их да зими онда неће имати шта да једу. А кад је дошло време да се вади репа, медвед је пропутовао по свој околини, да види где је најбоља, па је и репе⁷ пуну јаму спремио за зимницу. Кад су сазреле дуње и јабуке, сваке ноћи је с⁸ медведицом ишао у бербу, јер су медведићи много волели воће.

Кад су пећину већ напунили разним корењем и плодом, рече медвед задовољно:

– Сад може снег, кад хоће, обезбедити⁹ смо се за зиму. Чим угледам прву пахуљицу, затворићу и врата и прозоре на пећини, па ћемо само спавати и јести.

– Истина је, имамо свега доста,¹⁰ али нам ипак нечег¹¹ недостаје – одговори медведица. – Морамо гдегод наћи мало меда; ако ми се које дете зимус разболи, требаће ми, да имам чиме слатким да га залажем.

– Имаш право – рече медвед – али бојим се да сад није већ касно; пчелари су већ зазимали кошнице.

– У старој крушци на брду ја сам опазио рој пчела – упаде у реч најстарији медведић. – Тамо ћете сигурно наћи меда.

А најмлађи се стаде умиљавати око родитеља:

– Боли ме глава, дајте ми мало меда!

Медвед онда одлучи:

– Чим буде први сунчани дан, и пчеле се разбегну у шетњу, ићи ћу да купим тај мед из старе крушке.

И првог сунчаног јутра крете под крушку. Знао је да пчеле рано устају, и да ће, кад он тамо приспе, већ бити у шетњи. Сељаци још нису били устали, те на миру стиже¹² до крушке и послушну. Унутра се није ништа чуло, и медвед се брзо успуза уз стабло, те повади све саће које нађе. Неколико пчела ипак излете из дупље и оде да јави осталима за медведову крађу. Медвед брзо стрча са својим пленом низ брег и замаче у шуму. Толико је сиромаш јурио да и не примети лисицу крај пута, нити чу како га пита где је нашао мед.

Пред пећином су већ чекали медведићи, и опазивши оца, стану¹³ радосно скакутати око њега, трудећи се да се дочепају којег комадића саћа. Али их медвед све брзо утера унутра претећи:

– Пчеле сигурно већ јуре за мном. Брже унутра, да се добро затворимо, јер ћемо лоше проћи, ако нас стану уједати.

Медведићи се уплашено склоне¹⁴ у пећину, а медвед затвори врата и прозоре бусењем земље, и стану¹⁵ очекивати шта ће даље бити.

У то време су три роја пчела већ јурила љутито¹⁶ према шуми.¹⁶ Била су решена да се не врате, док мед не пронађу. Уз пут¹⁷ среташе врапца.

– Реци нам где је медвеђа пећина. Украо нам је мед, па идемо да му отнемо – упита пчела предводница.

Врабац је добро знао где се налази пећина, али није хтео да ода шумску тајну, те одговори:

– Нисам ни чуо да у нашој шуми постоји медвеђа пећина.

Ројеви пчела кретоше даље, питајући редом сваког¹⁸ за пећину, али неки нису хтели, а неки опет нису знали ништа о њој да кажу. Уто¹⁹ наиђе неки сељак.

– Реци нам где је медвеђа²⁰ пећина? – упиташе пчеле. – ²¹Медвед нам је мед²¹ покрао, па га тражимо.

Сељак је добро знао где живи медвед са породицом, али није хтео да каже, бојећи се да га медвед после не поједе. Зато одговори:

– Не знам где је медвеђа пећина и сумњам да ћете је наћи.

Пчеле су бивале све љуће и љуће, јер су мислиле да збиља неће наћи крадљивца. Кад пред њих искрсну лисица.

– Реци нам где се крије медведова пећина? – упиташе²² оне. – ²³Медвед²³ нас је покрао, па га гонимо.

– Пођите са мном па ћу вам показати – одговори лисица, љута, што је медвед малочас није видео ни поздравио.

Таман је медвеђа породица помислила да је опасност прошла и хтела да отвори прозоре, кад зачу страшно зујање пред пећином.

– Вратите нам драговољно наш мед – зујале су пчеле – иначе ћемо сав отров, који носимо у жаокама, сасути у вашу крв.

Притом²⁴ почеше сложно да буше земљу набацану на прозоре, да је откопавају мало-помало²⁵ својим ножицама. Медведу се учини као да огромни сврдлови буше пећину са свих страна, па се стаде шапатом саветовати са породицим.²⁶

– Ако овако љуте бахну²⁷ у пећину, и сав ће нам мед отети²⁸ и изуједаће нас тако да нам живот неће вредети. Него боље ће бити да их сами пустимо унутра и вратимо им²⁹ саће.

Медведица одмах пристаде на ово, те замоле³⁰ пчеле да се мало одмакну и обећају³¹ да ће им сав мед изнети.

Тако се у пријатељству растану.³²

А сутрадан, кад медвед изађе пред пећину, нађе на камену толико саћа колико је било медведића. Пчеле су сигурно хтеле да се захвале што им је медвед на миру вратио све што је узео, па су драговољно и за његову децу одвојиле нешто од своје зимнице.

МЕДВЕД ЖУЋКО У ЦИРКУСУ

Медвед Жућко од раног детињства је био пустиолов. Дебељко и Медолиз, његова браћа, волели су да се маже око мајке, да спавају по цео дан зими, а¹ лети да иду у лов на мед или да се сунчају. Жућко је презирао ове забаве своје браће. Он се зими искрадао и ишао на санкање. На ноге би привезао² глатку³ залеђену кору букве и тако се клизао по цео дан. Силазио би по највећој цичи на замрзнуте путеве и тоциљао се описујући судуде кругове по леду. Вративши се са санкања кући, грудвао би⁴ браћу, будио их и вукао за уши натерујући их да се с њим рву.

Лети је по два-три⁵ дана бежао у село и лутао око кућа. Кад би опазио децу саму код куће, играо би пред њима на две ноге, као они медведи што их Цигани воде на ланцу. Зато су га волела деца, а и звериње. Веверица је уживала да га гледа како се санка, зечеви су волели да се такмиче с њим у санкању,⁶ а лисица га обично пратила у село. И Дебељко и Медолиз су га волели, мада⁷ их је задиркивао, јер је умео да измисли много лепих игара. Једино се стара медведица није дивила тој окретности свог сина; она би била много спокојнија да је и у њега била ћуд као у осталих медведа.

Једнога⁸ летњег вечера седела су тако два-три⁹ медведића с мајком пред пећином. Мати је цедила мед из саћа и била много замишљена. Медолиз и Дебељко играли су се пиљака. Около су се играли врапци и слетали им на леђа. Веверице су се хладиле реповима као лепезама. Мало подаље, сусетка лисица се лицкала над кладенцем, спремао се свакако на вечерњу шетњу. У јарузи се чуло где шуми поток.

Одједном ће Жућко рећи мајци и браћи:

– Збогом остајте. Ја не могу више да живим овим досадним животом. Идем да ступим у чувени циркус „Бели Медвед“. Тамо ћу се бар сит наскакати и прославити.

Рекавши то, он весело потапка забезекнуту мајку по леђима, повуче браћу за уши и упути се¹⁰ стазицом у село, пре него што су они успели ма шта да кажу и учине.

Путовао је Жућко пет дана и пет ноћи до града у коме се налазио циркус. Радосно је врљао кроз шуме, трчао по белим прашњавим¹¹ путевима и прескакао

реке, док најзад, сав прашњав и уморан, не приспе у град где се циркус „Бели Медвед“ био настанио.

Жућко отресе прашину са ушију и ногу и закуца смело на врата директора циркуса.

Директор, живахан чичица, са цвикером на носу и корбачем у руци, чим угледа Жућка, учтиво устаде са столице као пред сваким странцем. Нимало се не зачуди кад Жућко проговори, јер су у његовом циркусу троје кучића и сви папагаји говорили као људи.

– Желим да ступим у ваш циркус, досадио ми је¹² шумски живот.

– Лепо, младићу! А да ли знаш већ много¹³ циркуских вештина.

Жућко без икаквог одговора поче да се врти на задњим ногама, да игра, да се пуже уз мотку као мајмун...

– Доста, доста! – рече директор. – Ти већ знаш довољно вештина. Пођимо у кавез за медведе!

Из огормних кавеза начињених од челика вириле су радознано на Жућка разне животиње, док је он пролазио са директором. Слонови су протурили¹⁴ сурле кроз шипке, хијене су као пијане јуриле по кавезу, мајмуни се пенетрали уз решетке, зебре као барјацима махале шареним вратовима, тигрови су заго-нетно чкиљили¹⁵ очима, папагаји су брбљали¹⁶ гласније него ђаци.

Жућко се клањао љубазно на све стране.¹⁷ Уто¹⁸ стадоше пред кавез у коме је дремао бели медвед. Он се насмеши благонаклоно на Жућка. Био је сав бео као снег и много већи од осталих мрких медведа што су се тискали у суседном кавезу.

– Ето¹⁹ вам још једног рођака – рече²⁰ директор, опрезно протурајући Жућка кроз гоздена врата.

Медведи навалише свом снагом да изиђу.²¹ Али их страшни²² глас директоров задржа. Жућку је то било чудновато и не вероваше својим очима. Још више га зачуди кад му медведи испричаше да су ту насилно затворени, и кад стадоше да се распитују за шуму, опколивши га са свих страна:

– Причај, падају ли велики снегови?

– Спава ли се слатко зими?

– Шта раде тете-лије и зечеви?

– Има ли у дупљама меда?

Жућку је дошло врло смешно, како их може то занимати, како могу жалити за шумом; али им је ипак учтиво одговарао. Он је, напротив, једва чекао кад ће доћи час да своје вештине покаже пред публиком.

Директор је, срећом, одмах за недељу дана издао велике црвене објаве:

„Чувени медвед Жућко први пут пред публиком. Нова звезда! Пожурите да видите његових сто вештина. Поведите децу!“

„Жућко је уживао читајући објаве и неуморно се вежбао на циркуским справама: превртао се, пузао, играо на конопцу, ускакао на коње у галону, бацао лопте и ножеве, изводио мртвачке скокове. Све му је ишло од руке.

И тог вечера, кад је Жућко први пут изишао пред публику, родитељи су²³ довели са собом и децу. То је био најсрећнији дан у Жућковом животу. Свет му је као луд пљескао. Деца су му добацивала колаче и бомбоне.²⁴ Добио је и једну ружу.

И таман велики бели медвед, ранији љубимац деце, постаде љубоморан у свом кавезу, гледајући одушевљење света, а Жућко се оклизну са високог уже-та по коме је играо. Срећа што четири медведа шегрта брзо потурише један душек, те не паде на голу земљу; иначе би на месту остао мртав. Директор, уплашен, брзо дотрча и помилова га по ознојеној длаци, док је он лежао блед и онесвешћен, а из десне руке му ишла²⁵ крв. Деца, видевши да је рањен, почеше да плачу и све се животиње по кавезима узнемирише – осим белог медведа који је лењо зевао.

Наједном дотрчаше однекуд са задње галерије Дебљеко и Медолиз, тискајући се кроз свет, и почеше тужно мумлати. Њима је неки врабац скитница био јавио за велику славу Жућкову, па су и они потајно од њега били дошли да га виде.

Неко време је Жућко полежао у циркусном²⁶ болничком кавезу, а браћа су га и дању и ноћу чувала, јер је стално бунцао и био у несвести. Све су га животиње обилазиле, чак и бели медвед. Најзад директор се побоја да не умре Жућко, и дозволи Дебељку и Медолизу да га носе кући, жалећи што неће²⁷ имати таквог вештака медведа.

Али код куће је Жућко брзо оздравио. Опет је био несташан: скакао и санкао се. Само не знам да ли је још који пут бежао у циркус.

ЂАЧКО СРЦЕ

НИШТА БЕЗ ЖРТАВА

Живео је у Крајоводици, на искрају града, колар Стеван. Имао је неколико свиња, једну краву и козу Једнорогу. Његов син Мића, кад год није био у школи, водио је козу да брсти по шипрагу око реке. Он ју је толико волео да није дозвољавао да јој се нико¹ приближи, нити је марио да је пушта у пашу с другим козама. Било му је најпријатније када је сам с њом лутао по шуми.

Једног² дана, вративши се из школе, затече Мића карту овакве садржине: „Друже, позиваш се довече на збор крајводичке деце, који ће се одржати код баштована“. У граду је истина било пуно баштована, али су деца познавала само оног на чијем је имању живео медвед доведен за будући зверињак.

Мића једва сачека час збора. Стигавши до батована, нађе пуно деце скупљене³ око неког великог дечака који после неколико часака поче да говори: „Ви знате⁴ да смо се решили да створимо зверињак. Засада⁵ осим медведа немамо никакве веће зверке. Зато молимо да за прво време, док се не набаве ређе животиње, приложите⁶ шта ко има: пса ређе расе, ангорску мачку, папагаја...“

Дечак је прилично дуго говорио позивајући децу да не буду себична, објашњавајући да се увек мора много жртвовати кад хоће каква велика ствар да се створи. Затим је додао да ће свако моћи, кад год усхте, да дође у зверињак и са својим љубимцима да се види. Никада ниједан говорник није имао захвалнице ни чистијег срца слушаоце. Деца су једва чекала да се збор сврши, па да отрче кући и јаве родитељима шта су одлучили и шта ће које приложити⁷ зверињаку.

Враћајући се са збора, Мића се борио да ли да поклони своју козу или да затаји да је има. Кад се приближи кући, Једнорога умиљато истрча пред њега и дечаку се учини као да мекеће:

Неће мене Мића дати,
неће мене жртвовати.
Има пуно других ђака,
нека они прилог даду
за стварање зверињака.

На њено умиљавање он као да јој у души обећа да ће је задржати код себе. Те ноћи, међутим, усни како кроз улице града јуре деца према зверињаку носећи у наручју мачке, водећи кучиће, телад, козе. Тргнувши се иза сна, реши се

да и он одведе Једнорогу. Али кад год би је угледао, чинило му се да га она⁸ моли да је не одваја од себе и одустајао би од раније одлуке.

Тако му је у борби прошло неколико дана: сад би био вољан да за опште добро и он нешто жртвује, сад би опет преовладале себичније жеље. А у школи су се ђаци сваки дан хвалили шта је који поклонио зверињаку и причали како су уз баштованову помоћ већ понешто и уредили. И Мићу је сваки дан нешто вукло да тамо сврати, али га је било срамота да оде празне руке. Срећом, десетак дана после збора сврати њему учитељев син, који је био понео на дар зверињаку свога чворка, и позва га да пође с њим.

Дошавши на баштованово имање, имали⁹ шта и видети. Оно је већ помало личило на зоолошки врт. Пред вратницама је стајало крупним словима написано:

Моле се деца свеколика,
и мала и велика,
да посећују зверињак
и у радне дане,
да звери пазе и хране,
да не ломе гране.

Одмах иза вратница, као реклама, био је обор медведов. На табли прикованој уз плот стајало је:

Медвед Добровољац.
За љубав ђака,
драге воље
оставио је поље
и постао
оснивач зверињака.

Мало даље, с леве стране, блејало је у обору сасвим мало теле. Натпис на његовом боравишту је гласио:

Теленце Цвета,
са звездом сред чела.
Поклонио га Света,
земљорадник из Равног Села.

Учитељев син исприча Мићи како је тај сељак, дознавши за одлуку ђака, још првог јутра после збора довео Цвету мислећи да можда има деце у граду која никад у свом веку нису телета видела.

Неколико корачаја¹⁰ од Цветиног обора деца су се четила око великог ка-веза начињеног од чамових летава¹¹ и старе жице, у коме је летуцало неколико ситних птица и један велики гавран. Деца су наглас срицала натпис:

Жуње и сенице,
гавран звани Џин,
похватани код воденице.
Поклонио млинарев син.

Онда се ређало неколико празних обора па у малом дворишту шетао шарен петлић, поносито као да зна што је доведен у врт. Две девојчице су читале:

Обичан петао, из села Девесиља.
Кад кукуриче, надвиче
петлове на сто миља.

Његове суседе су биле сиве, погрбљене кокоши. Било је деце која ту врсту живине нису била дотле видела па су се љутила што је натпис у њиховом дворишту био сувише¹² кратак:

Коке Бисерке.
Поклон од девојчице
Перке.

Пред неким великим сандуком чуо се весео смех. Мића и учитељев син похитају тамо да виде шта децу толико весели. Из сандука је уплашено вирила нека лепа црна мачка. Одозго је писало црвеном бојом:

Црна мачка, обична;
мише лови.
Цицом је зови.

Било је у врту још неколико домаћих животиња: обично псето, јагње, ждребе од месец дана; деца су се четила и пред њиховим оборима, уживајући што на једном месту виде све своје љубимце.

Како је од домаћих животиња недостајала још само коза, Мића најзад тврдо одлучи да поклони Једнорогу. Увече је дуго седео да смисли натпис за њен обор. Кад је завршио, узео гласно, сав задовољан читати:

Једнорога, бела коза,
родом из села Сиња,
из Подриња;
нема јарића.
Поклонио је ђак Мића.

Отац, чувши га да гласно говори, упита шта је, и кад му Мића исприча децји подухват и своју намеру, после мало колебања дозволи му да и он приложи Једнорогу.

Сутрадан¹³ већ међу осталим животињама могла се¹⁴ видети и Мићина коза, а он је уживао док су се деца дивила њој и њеном родослову.

ЗАШТО КУКУРУЗ ЗРИ

Ових дана је Природа, главна управитељица света, била у великој бризи. Са свих страна су јој њени помагачи доносили лоше вести: тамо ¹од кише не може да се ¹осуши покошена отава, онамо грожђе још накисело, преко брда би, ²међутим, ³требало да удари јача киша, у долини се река разлила, а у неком трећем крају ⁴све се ⁴од суше спарушило.

Мислила је, мислила, па позва сунце да се с њом ⁵посаветује. Без њега ништа живо није могло дозрети. Зато га замоли нека ⁶оде у њиве кукуруза, али ⁷да пази да притом ⁸не опрљи оближње ливаде. Упозори га да је многи свет појео прошлогодишњу летину, да сиротиња није ни сејала пшеницу и очекује као озебао ⁹сунце кад ће кукуруз дозрети.

Пође сунце и понесе све своје буктиње. Од његовог жара је венуло лишће, парушила се трава, пуцала земља, али се на кукурузу није видело да је почео зрети. Зрна су му још увек била млечна и свежа као роса. Тада сунце узме молити:

Кукурузе, брате,
данас сијам за те.
Прешао сам дуге заоблачне путе,
да би твоја зрна могла да пожуте.

Кукурузе, брате,
ево молим ја те:
разгрни зелену кошуљицу своју,
као дукат златну даћу теби боју.

Кукуруз утиша свој шум, да би чуо шта сунце говори. Понеки пружи лице његовим зрацима, али већина одговори:

А деца ме моле
и сто једна бака
да не узрим јоште,
да би могли јести
младих пурењака.

Наљути се сунце на те кукурузове речи па, сијајући све жешће, повика:

Кукурузе, брате,
то је врло глупо,
твоја глупост стала би
многе људе скупо.

Али се кукуруз не осврте на то, већ још дубље зарони лице у своју зелену капуљачу. А сунце се полако повуче иза облака, осврте се неколико пута, зарони кроз лишће до понеког зрна па га најзад нестане. Било му је тешко због овог неуспеха, а још теже је било Природи, која није знала шта сада да чини.

После неколико дана сети се она месеца. Знала је да понеко биће на његовој светлости најбоље расте и зри па зато га зовну на саветовање. Он се мало опирио говорећи да ће бити немогуће и њему оно што сунце није могло, али најзад пристаде. Изгрејавши на средину неба и пробудивши спавале кукурузне њиве,¹⁰ он стаде молити да пожуре са зрењем:

Кукурузе, друже, сиротиња чека,
понестало хлеба пшеничнога мека,
понестало гладним и хлеба од ражи.
Кукуруза новог сиротиња тражи.

Али се кукуруз и на његове молбе оглуши. Укрштајући на ноћном поветарцу своје сабласто лишће, он подсмешљиво одговори:

Ој, месече, стриче, свилене ми браде,
птице много воле кукурузе младе.
Кукурузе младе све птичице воле,
да не узрим јоште оне мене моле.

Три дана после овога прекиде управитељицу света у њеном дубоком размишљању нека песма под прозором. Био је сутон и бескрајна тишина и онда се наједном зачу танки метални звук:

Зри, зри, зри,
свирачи чудни смо ми,
уз нашу свирку све зри...

Наже се она кроз прозор и загледа у помрчину, где опази како кроз траву скакуће гомила зиркаваца са својим зеленим виолинама. Она их зуастави и замоли да оду и до њива кукуруза, не би ли уз њихову свирку некако узреле. Они радо пристану и оду право тамо. Сакривши се у траву поред речне обале, почну своју чаробну свирку:

Зри, зри, зри,
на земљу долазимо ми
у одређени сат,
да траве узри влат,
да шећер у грожђу ври.

Зри, зри, зри,
свирачи чудни смо ми,
уз нашу свирку све зри,
трњина, кушина и ти,
јуначе зелени.

Зри, зри, зри,
кад засвирамо ми,
уз твој зелени бок,
у селу свако зна
да ће кроз дан, кроз два,
твој млечни узврати сок.

И догодило се чудо. Оно што није могла врела сунчева светлост, ни блага месечина, успели су зрикавци. Већ сутрадан је ¹¹стао кукуруз¹¹ скидати са чела зелене капуљаче, свилена брада му се спарушила а зрна постала тврда као кремен и као дукат жута.

ПАТУЉКОВА ТАЈНА

У СУСРЕТ¹ ПРОЛЕЋУ

У брестовом жбуну на пропланку живеле три скромне травчице: о свом оделу нису се² бринуле, ишле су голуждраве као једнодневни птић. Жбун није био много простран, али за њих је био довољан, застрт сувим лишћем и покривен сметом снега. Понекад је у жбун ушла и понека бубица, однекуд из земље, кад хладноћа мало попусти. Понекад је улетао унутра који врабац, или се врана спуштала на оближњу гранчицу.

Једног јутра,³ пробудивши се рано,⁴ стале су причати шта је која сањала.

– Сањала сам како сам затворена у некој малој кутијици, мањој од сваке буве и мраве. Тамо ми је било много тешко, нисам просто могла дисати. Наједном,⁵ сањам,⁶ нека дивна птица златних крила дође и отвори кутију у којој сам била затворена и стави ми⁷ ружичасту огрилицу око врата!

– Ах, то није ништа према мом сну⁸ – рече друга травчица. – Ја сам сањала да су ми нарасла модра крила и да сам целу ноћ летела.

– Мој сан је најлепши⁹ – рече трећа травка. – Мени је у сну слетела звезда на главу.

У тај час улете неки врабац унутра и викну:

– Шта сте се увукли¹⁰ у тај жбун! Зар не знате да ће кроз који час пролеће проћи кроз нашу шуму?¹¹ Пожурите у сусрет¹² пролећу.

– Лако је теби¹³ – рекоше оне¹⁴ – ти си обучен, а како ћемо ми овако голуждраве ићи.

Врабац прште у смех:

– Вама цветовима није никад доста накита. Једна има звезду на челу, друга има крила, трећа ружичасту огрилицу, па се опет жалите да сте необучене.

Травке на ове речи брзо погледаше једна другу¹⁵ и збиља видеше да им се сан обистинио, па пођоше с врапцем у сусрет¹⁶ пролећу.

Са свих страна шуме ишле су поворке цвећа, трава, листова, буба и птица да дочекају пролеће. Три травке се измешаше са осталима. Баш покрај њих ишла је чета буба под црвеним оклопима. Уз пут¹⁷ им се придружи и нека разговорна пчела:

– Хеј, причекајте! Жељна сам да видим који цвет! – довикну им она.

Са другог краја шуме зазуја оса пакосно:

– Причувајте се вас три те медене сапутнице.

Мало даље крај потока среташе високу травку са жутозеленим шеширом. Својом висином надмашила све остале траве, које су хитале у сусрет¹⁸ пролећу.

Стиже их и ветрић јужњак. Он је јахао на невидљивом коњу, шибајући га врбовим прутом.

Дођоше тако до широког пута и поређаше се сви да чекају пролеће. Прође дуго времена, а пролеће никако да се јави. Онда ветар, ројеви буба, пчела, птица одоше низ пут да га сретну.

Кад наједном са дна стазе указа се пролеће у зеленом раскошном огртачу, начињеном од безброј зелених листића. Ноге су му биле сребрне као водопад, на глави је имало¹⁹ калпак закићен белим облачком,²⁰ а у наручју је носило снопове зракова.

– Живело пролеће! – повикаше хиљаде грла...

Пролеће се задовољно смешило, па угледавши пањ крај пута,²¹ посу га зеленилом и седе на њега да се мало одмори. А из гомиле се стадоше издвајати поједине травчице, бубе и птице и прилазити пролећу, да се с њим упознају.²²

Прво приђе она висока травка и рече:

– Зар си ме заборавило, мило пролеће! Ја сам кукурек, твој верни весник. И ове године сам ја први јавио да ћеш ускоро доћи.

– Буди увек свеж, и млад и висок! – благослови га пролеће.

За кукуреком приступи ветар јужњак и загрли пролеће, говорећи му:

– Ја сам ти утро пут, рашчистио сам сметове снежне са стаза, одвукао лед са потока.

– Нека ти руке увек буду вредне и топле, – благослови га пролеће.

Тада му ластва паде на раме и зацвркута:

– Нико ти није вернији од мене. Чим чујем да ћеш скоро у наше крајеве, ја појурим с југа, да те прва поздравим.

– Нека ти срце увек буде верно²³ – и њу благослови пролеће.

Наједном пажњу пролећа привукоше модра крила једне од трију травчица, и упита:

– А ко је оно тамо, крај бусена?

– Нека безимена травка – одговори пакосно²⁴ оса.

– То је травчица што живи у брестовом жбуну, са своје две другарице. Она је врло стидљива и не сме да ти приђе²⁵ – рече врабац.

Али кад је пролеће позва, травка модрих крила приђе ближе.

– Зваћеш се одсад²⁶ љубичица²⁷ – крсти је пролеће.

Тад му приђоше њене две другарице, а²⁸ пролеће ону травку²⁸ са звездом на глави назва јагорчевином, а ону другу, ружичастог оковратника, висибабом.

Неколико околних прутућа му се поклонили потом до земље, и²⁹ оно их помилова, те одмах постадоше зелени.

Најзад, кад се добро одморило у тој шуми, пролеће се диже да иде. Птице се подигоше у зрак над његовом главом и запеваше све у глас неку познату пролећну химну. Пчеле, осе и бубице пођоше да га испрате, зујећи тихо.

А висибоба, јагорчевина и љубичица махаху му са бусена, док није за брег замакло. После одоше на пропланак у шетњу.

Три јагоде

Пођу три румене сестрице јагоде у шетњу. Узме свака троперни зелени сунцобран, и упуте се у смеху поред шумске стазе. Лиснатим сунцобраном скривале су своје слатко лице од пролазника, јер им је било познато да деца воле да их једу, а деце је у шуми увек било.

Кад су се родиле на једној буковој низбрдици, биле су три бела цвета као три снежне звездице. Тада су се дружиле с¹ лептирима, хватале се с њима у коло и играле, и нико није могао издалека разабрати њих од лептира. Још у то доба, док су на глави имале те беле шешириће као и свако мало дете, оне су чежњиво погледале низ стазицу и желеле да се спусте на какав широк пропланак да се поиграју.

Сад су журиле, све румене од сунца, прокрадајући се између жила, камења и високе шумске маховине. Уз пут² их је шума гледала са дивљењем. Птице су престајале да певају и дошаптавале су једна другој:

– Гле, пролазе лепотице, три јагоде.

А јагоде су умиљато провиривале на њих, иза својих троперних сунцобрана, и смешиле се.

Лептири су при њиховом пролазу махали крилима као маленим шареним заставама. Мрави су се брзо уређивали у дуге чете и по војнички их поздрављали. А изнад њихове главе летеле су стално три пчеле и свирале им као мали музиканти, да би им шетња била још пријатнија. Јагоде су биле очаране оволиком пажњом; оне нису ни знале пре тога да су тако омиљене.

Наједном се на стази указа нека девојчица. Она се сагињала берући цвеће. Већ је у руци имала пуно каранфила и руменкастог лишћа с неког шибља. Али као да јој то није било доста, она је разгртала траву пажљиво гледајући као да је нешто изгубила у њој.

Три сестрице се много уплашише, јер су знале, чим их угледа, да³ ће их убрати. Зато се оне још пажљивије сакрише иза својих сунцобрана.

Али девојчица се попе на брежуљак изнад стазе па стаде превртати лист по лист, травку по травку, и тако се чак дотаче и њихових лиснатих сунцобрана.⁴ Сестре, видећи да им прети велика опасност, сакрише се брзо у сухе чашице лањског жира, и тамо, као у некој чаури, ћутаху уплашено.

Али се девојчици свидеше те сухе жирове капе, па поче да их скупља, да јој буду лонци, шољице и чаше за лутку.

Тек сада је настала права опасност. Ни срце у зеца тако не дрхти као што је дрхтало њихово мало срце. Нису више знале како да се крију.

Али у том часу зелена богиња шуме посла им спасиоце. Спустише се однекуд три велика, непозната им лептира која им шапнуше:

– Ми смо дошли да вас спасемо. Зелена богиња шуме нас је послала. Изиђите брзо из жирових чашица и седите нам на крило.

Јагоде се много обрадоваше, изиђоше из својих мрких кућица и свака седе на криоце по једном лептиру, а они их подигоше високо изнад девојчице, која у чуду гледаше ову необичну слику.

Лептири су тихо одлазили изнад шуме и јагоде су имале времена да посматрају свет испод себе. Видеше како се у долини бели село око кривудава реке, како овце као живи крупни цветови стоје по пашњацима; а највише их обрадова кад спазише девојчицу, од које им је претила опасност, како излази из шуме тужна што није набрала јагода.

Утом⁵ се лептири зауставе⁶ на најширем листу једне старе букве, где се сунчала малена богиња шуме. Она је имала на глави неку сјајну бубицу и била опасана сунчевим љубичастим зраком. А била је тако румена као сестре јагоде. Када угледа спасиоце лептире са јагодама, она се толико обрадова да им из захвалности нацрта на крилу још по једну дивну шару. Затим посади сестре на лист поред себе, радосна што их је спасла од девојчице.

Кад је већ било пред вече и јагоде се спремиле⁷ да се врате кући, упита их богиња шта би највише желеле да им учини. А оне све три у глас повикаше да би желеле да порасту као баштанске јагоде и да живе у неком сеоском или градском врту.

Богиња их заиста одмах претвори у госпођице баштенске⁸ јагоде, али им рече да остану у шуми, јер у граду и селу има много деце, која би их појела чим их угледају,⁹ и тако их на крилима лептира посла опет у шуму – само не смем да кажем куда, јер би деца брзо потрчала тамо, да их узберу.

Три патуљка

Далеко негде у планини живела је сиромашна сеоска породица. Родитељи су по цео дан орали, копали и жели код другог, да би своју децу исхранили. За то време, деца, два мања¹ дечака, остајала су код куће сама и играла се. Њихове игре нису биле сличне играма варошке деце. Ови малишани су² правили свиралице од врбова прућа, плели котарице,² правили воденице на потоку што је текао поред куће. Понекад су зидали кућице крај обале и крчили стазе кроз жбуње.

Једног дана рано ујутру, оду Стојан и Милан, тако су се звала деца сељакова, на поток и почну градити воденицу. Прво направеше брану нагомилавајући камење и песак са муљем. Под слан што је падао са бране ставе подужу мотку на чијој су средини била лепезасто позабадана мала дрвца као паоци³ на точковима. Мотку наслоне на дрвене рачве, забодене с обе стране реке. Тако је вода,⁴ падајући,⁵ окретала точак, и није га могла однети. Овај посао био је готов тек увече, и деца се врате кући, тек кад је увелико пао мрак. Изјутра рано отрче да виде да ли воденица и даље ради. Кад имају шта видети: на оном месту где су је саградили,⁶ ничега нема. Поток само тече као што је и пре текао. Потрче деца низ воду да виде⁷ да се није точак гдегод зауставио, закачио за камен. Тако идући низ воду,⁸ далеко наиђу на своју воденицу, стоји иста истоветна, само на сасвим другом крају потока.

Деца просто нису могла да дођу себи. Покушају да опет врате точак на старо место, али он се није дао извадити из рачава као да је прикован. Зато се Милан и Стојан тужни врате кући, чудећи се⁹ шта¹⁰ ће то бити¹⁰, али не могући да се досете.

А ево шта се догодило.

Крај сељакове куће у најгушћој шуми живела су три патуљка: Седобради, Црнобради и Риђобради. Док су¹¹ деца правила своју¹¹ воденицу,¹² патуљци су вирили иза грана,¹³ и, чим су¹⁴ отишли кући, Седобради рече:

– Хајде да дечију воденицу преместимо на друго место. Могли бисмо на њој брашно млети.

Црнобради патуљак пристаде одмах али Риђобради примети:

– Пристајем на то, само ако ноћас не буде месечине, јер ви знате: види ли нас на злом послу ма које људско око, одмах ћу се ја претворити у грумен злата. Седобради у грумен сребра а Црнобради у грумен угља.

Како те ноћи није било месечине, патуљци слободно изиђу на реку и преместе дечију¹⁵ воденицу, удесивши је исто онако¹⁶ како су је деца била удесила, па самељу на њој врећу брашна за сутрадан.

Кроз неколико дана деца направе на обали камену малу кућу, ограда је пружењем, и кроз двориште просеку стазу ређајући шљунак до шљунка. Увече, кад су били готови,¹⁷ оду кући, једва чекајући¹⁸ да опет иду на игру.

Али чим су деца отишла кући, патуљци, који су вирили иза жбуна, изиђу на обалу реке и кућицу пренесу далеко у шуму и сакрију је међу жбуње. Како су били врло мали, мислили су да се сва тројица у њој настане.

Кад ујутру деца дођу на обалу и виде да им нема кућице, стану је тражити по околини. И збиља је нађу међу жбуњем, стоји иста онаква како су је она сазидала, и око ње исти плот и иста стаза од шљунка. Покушају деца да је врате на старо место, али се ни камен ни дрвце не даду с места маћи, као да су приковани.

Деца се плачући врате кући и реше се да идући пут чувају стражу поред своје рукотворине, те да виде ко то преноси на друго место¹⁹ оно што она наместе крај потока. И тако, кад после неколико дана сазидају малу хлебарницу, само часком сврате кући, да би заварала траг, и одмах опет крадом дођу да вребају лопове.

Тог вечера месечина је сијала као дан и напољу се све видело. Видевши месечину,²⁰ Риђобради²¹ није испрва хтео да иде у крађу, плашећи се да га какво људско око не опази, али га друга двојица наговоре:

– Сад деца увелико спавају – рекоше они²² – па можемо спокојно у крађу. Видео си како је лепа мала хлебарница, треба да је пренесмо крај кућице, па да у њој печемо хлеб.

Тако и Риђобради²³ пристаде, те пођу у крађу. Али тек што су они почели да преносе хлебарницу, а деца их угледају, па се Риђобради²⁴ претвори у грумен злата, Седобради у грумен сребра, и Црнобради у грумен угља.

Деца све то благо однесу кући и после су са својим родитељима живела спокојно и имала чиме да се школују.

МЕСЕЧЕВА ШАЛА

Ако сте кагод гледали у месечево лице, могли сте видети какав је то лола и беспосличар,¹ носи капу накриво,² увек је пијан и смеје се. Не брине се он много о својој дужности да ноћу осветљава земљу. Час оде иза облака и нема га по пола сата. Час врло касно дође на посао, кад већ људи поразбијају носеве³ у мраку. Час опет пожуре и сувише,⁴ сунце⁵ још није зашло⁶ а он се јави. И што је најгоре,⁷ има навику да прави са људима и животињама шале. Пушта некако нарочито из свога фењера светлост, да обичне ствари њоме обасјане постају или много страшне или много смешне. А он се само кикоће с⁸ неба уживајући у својим шалама.

Тако се пре неколико дана нашалио са зверима на Медведнику. Видео је како неки мали⁹ зека шета крај потока дивећи се месечини. Месец онда брзо, да би га уплашио, тако баци светлост из свог фењера на кладу крај потока¹⁰ да се она учини као¹¹ ловац у зеленој долими,¹² а околни пањеве као пси који око њега чуче. Суву грану крај клade претвори у пушку, камен у сокола.

Сиротом зецу се следи крв у жилама кад виде ловца¹³ крај потока па појуре да јави осталим зечевима да беже, док се ловац није пробудио. Скакао је све по три метра, док није дошао до зечје¹⁴ легла. Преплашеним гласом им тада довикну:

Зечићи, хитра скока,
да чујете тајну.
С оне стране до потока,
где је густа трава,
неки ловац спава
и о нама сања
испод густог грања.

Кад су чули то зечеви, нагну да беже куд који. Неки појуре у поље,¹⁵ неки се сакрију у густе жбунове, неки се уште чак у другу планину. Ниједан,¹⁶ наравно, није хтео да чека да се ловац пробуди. Али што су више бежали, све више их је страх хватао и уз пут¹⁷ су већ јавили јазавцима:

Браћо наша, јазе,
¹⁸бежите у јамице,
цела шума зна

да су ловца два
заспала¹⁹ у трави
где се поток плави.

Јазавци нису били много храбрији од њих и још страшније наките уз пут²⁰
лисицама причу:

Лисице, бистрице,
и добре и зле,
да чујете све:
у зеленој гори,
где поток жубори
и печурка зри
леже ловца три.

После овога је већ настала права гужва²¹ у шуми. Веверице су полако, старајући се да не шушну и не помере коју грану, пошле низ поток да виде је ли истина што су чуле, али им неки заостали зец бежећи довикну:

Веверице, веверице,
маните се неверице,
бежите у свет.
Крај потока пет
злих ловаца спава,
у лов намерава.

Онда су и оне нагле у бекство. У некој јарузи изненада чују где најстарији вук,²² сав преплашен,²³ прича чопору других:

Браћо вуци, по поруци
дошли сте на збор.
У шуми нам²⁴ крај потока
спава страшан створ.
Браћо моја вуци,
дуги су му брци,
брада му је бела,
у руци му стрела,
а ²⁵пушка му²⁵ љута
лежи украј пута.²⁶

Кад су чуле да су се препали и сами вуци, стану прескакати све по десет грана наједном. И тако се једној нога омакне те падне старом медведицу на леђа.²⁷ Он је тада²⁷ баш шетао сав блажен по месечини и хладио се граном букве, јер му је још била²⁸ врућина од дневне жеге. Он се страшно наљути на веверицу и хтеде је пригњечити шапом, али му она рече због чега му је тако неспретно пала на леђа, те он²⁹ заборави на њу и потрча да јави новост медведима, спотичући се, онако тежак, сваки час о камење. Срећом спрете неког млађег меду и заповеди:³⁰

Трчи, медо, не седи,
нека беже медведи,
ловаца се чета
на медведе крете,
сви двоцевке носе,
и ловачки рог.
³¹Трчи, медо, не седи,
свима јави то!³¹

Млади медвед ојјури да однесе поруку,³² а стари се после неколико часака толико задува да мораде сести под дрво. Ноге су га од реуматизма болеле а у плућима га гушило, јер је зими одлежао запаљење. Пошто је стар био и забораван, можда би некако³³ страшну опасност и заборавио, да нису на све стране око њега птице уплашено цвркутале:

У облаке беле
бежимо сад ми,
доле испод јеле
страшан ловац спи.
Спава ловац стари
у трави дубоко,
пси препеличари
и још љути соко.

Можда би сироти стари медвед и умро од страха и муке што не може и он негде да побегне, да се тог часа није појавило месечево лолско лице иза јеле и довикнуло му кикоћући се:

Хи-хи-хи,
шта им би!
То је шала
само мала:
нити ловац постоји³⁴
нити пушка, нити пси.
Јави ово свима ти.

Рекавши то,³⁵ месец је побегао за облаке поневши са³⁶ собом и свој фењер,³⁷ а медвед се нашао у мраку. Другоме би се ноге од радости пресекле, али су њему прорадиле, и јурио³⁸ је да јави зверињу радосну вест.

А кад се пред зору све вратило у шуму и видело уместо страшног ловца крај потока кладу обраслу маховином, заклело се да ће се осветити месецу због претрпијеног страха. А то кад буде било, ја ћу вам³⁹ испричати.

III
ПРОЗА ЗА ДЕЦУ ОБЈАВЉЕНА
У ПЕРИОДИЧНИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА
(1927–1971)

Три врапца

Живела су три врапца у неком врту. Дечаци, кад су пролазили улицом, нису могли да их разликују.

Али су сва три врапца, по природи својој тврдоглава и бунтовна, хтела пошто пото да се разликују. Један је тврдио да му је кљун за пола милиметра дужи него у осталих. Други је тврдио да међу перјем око гуше има једно руменкасто влакно, што друга двојица немају. Трећи је говорио да му је срце веће него у његових другова колико је велика једна буба-мара.

Зато је сваки хтео своје засебно име и није признавао општи назив: врапци. Зато је сваки хтео по један засебан цбун у врту на ком остала двојица не би смела цвркутати ни пљен тражити. Зато су се вечно реповима, крилима и кљунима борили.

Међутим деца и друге тице и даље их зваху просто врапцима, или првом даваху име трећег, а трећем име другог, не могући да увиде разлику, о којој су те мале, свадљиве тице причале.

Јер, када би у врт од некуд пало зрно, сва три су врапца подједнако жудно на зрно полетела. Јер, када би кобац правио све мање и мање кругове над њиховим вртом, сва тројица су се храбро загрлила крилима и тако начинила од себе велику страшну тицу. А, када би Бог у ведре дане позивао тице у небо, сва три су се врапца, и ако разним путевима, сусретала под истим облаком или истом звездом.

Ђаци

– Опет ме срушио, рече дечак оцу уплашено, али чинећи се смео, не би ли га одмах помирио са судбином.

Столар остави ренде, стресе са тезге сјајну спиралну струготину, па седе и промењеним гласом, окрећући очи прашљивом, зеленкастог стакла прозору, упита:

– Како то опет, побогу? па огрубелим прстима разави белу букову спиралу. Радионица мирисаше на дрво. Алати се суморно сијаху као мирна јесења река.

– Како то, побогу? опет рече отац и овога пута се осмели да погледа у сина. И дечак беше смелији, јер је увребао слабост очеву.

– Не знам. Погрешио сам само једну годину. Уместо пре Христа, казао сам после Христа.

– Зар се учи и нешто пре Христа?

– Све се учи. Више има пре Христа него после.

– Па добро, ко је онда Србијом владао?

– Није Срба тад ни било. Ти мислиш само се о њима учи. Сигурно ниси никад ни чуо о Асирцима, Мисирцима, Вавилонцима, Феничанима, Хетима.

Столар као да осети поштовање према свим тим, страним именима. Он мишљаше: „Да ми три јединице да, не бих све то могао попамтити. Али хотећи да сачува свој родитељски углед рече:

– Нисам чуо о њима. Мени то и не треба, већ сам стар. Оно што ми је требало, то сам ја научио. А ти, сине, ако хоћеш да будеш господин запни. Зашто да не научиш ту историју, кад би толика имена попамтио?

Очев глас се колебао између строгости и благости.

– Па ето, погрешио. Ставио сам случајно плус пред ту годину, а требало је минус. Минус, знаш, значи да је пре Христа.

Дечак беше већ сасвим спокојан, тренутак, кога се плашио, беше прошао у миру. Оцу се тад учини да ће разговор, боље тећи, ако руке запосли, да ће тако моћи бити строжији. Детиња га је сигурност вређала.

– А зашто да не ставиш минус? рече он тад изненадно строго, и зашупшти оштро рендетом по дасци. – Ја се мучим и радим по цели боговетни дан не би ли те учинио човеком. Љубиша комшијин је сигурно ставио минус.

Отац говораше у себи: „Па и јест тешка школа: колико само тешких речи. И онда нису то само године после Христа, већ и пре.

– Колико, кажи ми, има тих година?

– Колико? Мисирска историја почиње на пет хиљада година пре Христовог рођења, а асирска на четири. И о њима бих знао лепо да причам, али он не да...

– Како не да?

– Не да тако. Хоће он да пита кратко што он хоће. Не пушта нас да причамо од почетка.

Уђе у радионицу комшија. Љубишин отац, руку гаравих од гвожђа, и хукнувши седе на сандук.

– Онај мој никако да поправи јединице. Само га, каже, професор прозове, зада, и вели: ради. Ни прстом да макне, да му помогне. Е, па знаш шта... „Иди ми часком зови Љубишу“, прекиде се Љубишин отац, не желећи по неком нагону, или по неком чуђењу, пред дететом да говори против професора. – Е, па знаш, шта, брате, зато сам га и послао, да га научи. А онај опет из француског, вели, хоће сваку реч. Е, па, брате, није ни то лако, ја не могу некад да се сетим српске речи. И све, каже, хоће кроз нос? Па зар ти сви Французи говоре кроз нос? Требало би то видети, испитати, да нам децу не муче.

Столар очигледно није био толико ратоборан. Осећао је више страхопоштовање према школи:

– Није то до професора. Знају они шта раде. Толике су школе научили. Уче, кажу, по шеснаест година.

Ковач, Љубишин отац, помисли: „Сигурно му сину поправили јединицу кад не да на њих“, и упита столара преко зевања:

– А како је овај твој, је ли се извуко?

– Он опет из историје. Није знао једну годину. Тај професор опет неће да пусти да дете прича, већ запиткује оно што је тешко. Учи их о неким народима пре Христа и самих је година око девет хиљада код та два народа. Ја не знам како то. Ако само стоти део упамте, па много је.

– Много је. Ја кад увече читам нашу историју, тек само по која година искрсне међу словима као кукољ међу пшеницом.

Кад уђоше дечаци, ковач столаревог сина потапша топло по рамену. Видело се био му је мио, што није у успеху даље отерао од Љубише.

– Кад ти можеш рачун и француски да научиш, како да не можеш историју? Деде, реци ми, кад је била Косовска битка?

– Ми то не учимо ове године. Не учимо националну.

– Не учите о Косову и Немањи? Како је то, то би требало извидети. Ни о Св. Сави не учите? А има ли их још много јединице из историје?

– Има их доста. Једнога је срушио само што је казао да после Рамзеса III долази Рамзес II, а тај ђак је мислио да и фараони иду натрашке као године.

– Како то године иду натрашке?

– Ви не знате зар да године пре Христа иду натрашке? А један је, знате ли, рекао да је година Христовог рођења била нулите године. Помешало му се са математиком.

– Како то, побогу, умеша се отац, да помеша Христа са рачуном?

– Па тако, ми сад учимо две врсте бројева; једне са плус, а друге са минус, и у средини је нула. Зато је тај ђак помешао.

– Требало би испитати зашто вас таквим бројевима уче. А реци ми, да ли твој професор тражи да се француски изговара кроз нос?

– Тражи. Тако Французи говоре.

– Нисам мислио, рече ковач столару, да су Французи тако туњав народ.

Дечаци су хтели да искористе овај тренутак њиховог разговора и тражаху начин да оду из радионице. Немарно дођоше до врата, и тад Љубиша рече брзо: „Идемо ми сад да учимо“, па не сачекавши одговора, отрчаше низ улицу.

Сутрадан ујутру дечаци су ишли парком предграђа. Поред свих јединица лица им се сијала несташним, задовољством: разговарали су о професорима.

– Имате ли ви данас Чичин час? Кажу да се разболео, дивно би било, ако је истина. Даје ли Чича код вас јединице? питаше Љубиша.

– Даје, али он је силан човек. Фино нам објашњава. И правичан је: не цени по јединицама. Да си краљев, даће ти јединицу. И мир је на његовом часу, не сме нико да мрдне, одмах га прозове. Данас баш имамо његов час. Дај Боже, да се разболео.

– А знаш како Дрмало код нас ради: чим је неко боље обучен, одмах га строжије цени. Код њега ти збиља имају царство они најсиромашнији. Они, каже, немају ни књига, ни топле собе. Њега код нас не воле богаташи.

– А како он умирује?

– Он и не умирује. Каже, коме не треба, нека и не пази. Ђаци причају да је и он сигурно био немиран.

– Хајде да седнемо мало на клупу, предложи старији дечак. Сад ће проћи господин из француског. Свако јутро иде са неком госпођицом. Један осмак нам је причао, да му је то вереница.

– Да ли ће давати мање јединица, кад се буде оженио? питаше Љубиша.

– То нема везе, Немац је ожењен, па их даје као кише; а Чича се није ни женио, па их и он даје. Нема то везе, понови петак зналачки и покровитељски, па додаде: „А знаш, ми га много више волимо, од како се верио“.

– А ми нашег Разредника ценимо много више од како се раставио од жене, рече Љубиша поносито.

Старији дечак потом упита замишљено:

– Је ли, да ли је когод код вас заљубљен?

– Нема тога код нас презриво рече Љубиша. А у вашем разреду?

– Код нас дирају онога великог Мишића за једну ученицу из наше улице. Кажу та има саме петице.

– Женскиње је глупо, али буба, рече Љубиша важно. И чуо сам да код њих поклањају оцене. По женским школама влада улагивање.

Пошто је господин из француског прошао без веренице, дечаци пођоше разочарано за њим, ћутећи и гледајући пажљиво како гази, маше однегованим рукама, поздравља пролазнике.

– Пази, рече старији дечак радосно као да је нашао новац на стази, пази, исцепани му ђонови!

И стадоше обојица пажљиво да гледају, неће ли поново угледати округлу рупу на ђону.

– Кицош се најбоље код нас одева. Он носи најлепше машинне, шапну старији дечак.

– Који ти је то Кицош?

– Па Петровић, он и вама предаје.

– А он, код нас њега зову Глумац. Њега смо ухватили у томе да никад не даје јединице, кад се лепо обуче. Реци, да ли он код вас закида?

– Баш он код нас поклања. Али да ти кажем шта је било јуче. Ја ушао да узмем мапе, оне биле случајно у професорској канцеларији, а он, Кицош, прича како воли салату од цвекле, а онај високи, што предаје осмом, прича нешто како му је стан скуп.

– Зар професори причају о томе? пита зачуђено Љубиша.

– Кажем ти. Једва ми је разред поверовао. А је ли, препадно ли се код вас професори, кад директор дође на час?

– Препадно се, те још како. Чак се и Чича препадне.

– Горе је то њима, треба да знаш, него нама. Директор долази да види како нас уче, додаде поверљиво и тишим гласом старији ђак.

Били су пред школом. Чича се журио погурено, а очице му ипак скакутале радознало са предмета на предмет. Француз га поздрави љубазно, али празно. Онда приђе неки безимени професор, осмог разреда. За њим Петровић, или Кицош, или Глумац прође мимо дечаке свеже избријан и мирисан.

Љубиша утрча у учионицу и затвори врата.

– Глумац мирише, рече друговима, неће бити јединица. Ура!

А старији дечак ушавши у разред обазриво погледа кроз врата на школски сат. Пет до осам! Он се тад попе на катедру.

– Мир! Закуните се да ме нећете одати, па ћу вам нешто нацртати на табли.

– Кад мала република петог разреда обећа да ће ћутати, он нацрта на табли ђон Французове ципеле, и врати се на место.

Потом настаде тишина. Можда и кајањем испуњена, али то би сваком грађанину те мале државице било стидно признати, и дечаци пола са страхом, пола са радошћу, чекаху долазак Французов.

Мишко

За Мишка сва природа и све ствари живе једним нарочитим животом. За њега се њихова душа још није скрила, ни некуда побегла; он је слуги, чује, осећа у свему чега се такне погледом. А та душа ствари, за његове очи, трепери као неки росни ореол око свега. Ствари за њега иду, осећају, говоре, делају, мењају садржину, као да су прави нестални људи. Мишкове очи још нису отупиле за боје, ни његов слух за звукове у природи. Он још први пут слуша жубор потока и ветра, и разуме их. Све око њега има његово чисто срце, његову необуздану немирну машту, све говори његовим малим, тек наученим говором.

Старинска пећ у углу његове собе претвара се често у црно обучену жену, са којом он разговара радознано. Други пут она је војник у оклопу, и чува стражу од некаквога непознатог непријатеља. А трећи пут, кад ватра у њој гори, пећ је стара вештица пламеног језика. Цртеж старе мане на зиду је увек огромна двогрба камила и корача тихо кроз Сахару. Разне пеге по зидовима, вратима и поду претварају се у мушице и паукове. Песма скривеног попца говори: „Чик ме, Мишко, нађи, – ватра букће: „Пада снег, пада снег, – а метални звук часовника на зиду сваки дан говори нешто друго. Често тамо неуморно и лепо као папагај часовник виче: „Држи лопту. Павле“. –

Павле је Мишков друг. Седе у истој првој клупи трећег разреда. Па и Павле није Мишку увек оно што је. Њему се учини неки пут као да је Павлу уместо главе на раменима велики бели месец. А месец опет, за утеху Павлу, личи Мишку на добру, насмејану главу његовог другара. Види лепо, смеје се однекуд са неба на њега, прислања свој нос уз окно, котрља се као лопта низ брдо, и на једанпут упадне у јаругу одакле извире сеоска река. А остали другови личе Мишку на нешто сасвим друго него што их види учитељ и родитељи: на врапце, на веверице, на јагњад. Ива кметов му личи на јаре, а тројица у последњој клупи чине му се прави кучићи, они са оштром њушком што кроз плот више радосно него љуто лају на пролазнике.

Пошто је Мишко попов син, сва су деца осећала скоро обавезу да се играју онога што он хоће. „Видите ли, ово, где стојимо, нека буде ливада. Ви ћете бити овце. Стева и ја смо кучићи, а први ко наиђе, биће вук. Онда ћемо ми лајати, а ви побегните у тор. А тор нека буде кокошарник. – Други пут Мишко је лопта, она сеоска од крпе, и котрља се по сто пута низа страну. А неки пут он је ветар, док су другови дрвеће, па их обара хуктећи и јурећи кроз двориште.

Пут од Мишкове куће до школе представља пут кроз свет, кроз историју, кроз народне песме и све могуће појмове његове нове душе. Одмах, кад се спусти из воћњака, стоји на уласку у шуму Старина Новак, полуосушени брест, и ничије очи до детиње не би ту могле видети људско биће. Стоји Старина Новак и гледа где пролазе Турци Лијевњани поред сеоског потока, то јест сељаци наоружани срповима и косама. Мало ниже лежи Краљевић Марко под јелом зеленом, један млад посечен храст лежи беспомоћно на својим окресаним гранама. Оне за Мишка представљају Маркову доламу. Буздован је вода однела далеко, чак у вир близу школе. Дечак га види кроз зелени слој дубине како мирно лежи окружен рибама и пуноглавцима. Модре, водом излокане плоче на по пута значе развалине града Смедерева, а невини мали гуштери су акрепи понекад, а понекад аждаје што се сунчају на обали горских језера. Пред самом школом стоји Вук Караџић и држи перо у руци. Гологлав је, а уместо феса стоји му нека огромна тица црних крила на затиљку. Већ трећу јесен виђа Мишко тицу на Вуковој глави; никако да одлети.

Дође зима и учитељ говори, како далеко на планини спавају у својим јазбинама медведи, и веверице у шупљини дрва.

Онда како испод снега у земљи природа већ спрема пролеће, и, чим зима оде, нићи ће јагорчевине и висибаве; како тице једва чекају да се врате са југа. А пећ у учионици букти, и кроз прозор се види ливада, сва као од белих малих звезда, па мртва река, и преко реке шума покривена тихим снегом. А Мишко мисли: „Тамо су медведи, ићи ћу само до врата од пећине, да их видим како спавају.“ А онда каже смерно учитељу: „Молим вас, господине, да пијем воде.“

Прође један сат, па други, па трећи, а Мишко пије воде. То јест он иде прво лагано, лагано, кроз ходник, двориштем, и онда јурне у трк, кад је сигуран да га ничије очи не прате. Пред њим се укаже залеђена река. Испод беле, зракасто залеђене коре чује се душа потока жубори. Мишко мисли рибе међу собом разговарају како да побегну, и узме оштар камен, да њиме направи врата на леду заробљеницама; али њих нема никако да се појаве. Тада Мишко мисли да је река можда од зиме умрла и рибе да су у њој помрле. А преко реке блиста се шума, по врху бела, а у подножју се плави као небо. А све мирише на зиму, на снег, на неку непојамну лепоту. И Мишко иде све даље. „Како чудно шума ћути“, мисли он, „мора да медведи негде у близини спавају.“ Он гази по целцу, завирује устрептала срца у пукотине трулих стабала, нагиње се над јаругу. Нема медведа, нема веверица. Онда бар да види шта је са висибабима, да ли је истина, како каже учитељ, да се налазе негде спремне да никну. И таман већ промрзлим шакама хоће да разгрће снег, а чује вику; траже га. Учитељ пошао са штапом и школским момком у потеру.

Пролеће. Прозори на учионици отворени. Улази широким млазевима небо, мирис земље и прве траве; а сунце се игра на Мишковим прстима. Учитељ прича како су бубе измиле из земље, како су се мрави ужурбали у својим подземним ходницима, како ће од некуд преко потока доћи тице. И Мишко опет ожедни. Опет иде тихо ходником, двориштем, па се отисне у трк, кад угледа оживели поток. Седне на камен и гледа како преко шљунка поток глатко тече, милује округло бело камење, дрхти некако у свом току, згусне се у сребро, набира

се као крљушт у рибе и прелива разнобојно. „Од чега ли се поток прави“, мисли Мишко, и шта то говори? Како ли се пишу та слова што их он говори?“ Над потоком се нагле врбе. Мишко их гледа, гледа и наједном му се учини као да су то неке жене, праће, загазиле у воду до колена, и тако мало задремале. Потом опази преко потока оборено сухо дрво, лежи као нека огромна стонога. Он верује да је оно стонога и да ће сад на њега, па скрене очи опет на поток, да би се охрабрио. И наједанпут лице неког белутка поче на Мишка да се смеје грохотом. Право неко дечије лице: образи глатки, зуби бели, два велика смеђа ока и носић црвен. И све тако поче да се претвара у људска бића: велика стена покрај воде приказује му се као његов учитељ, намрштен седи за столом и гледа га строго преко наочара. И Мишко брже пође даље уз воду. На дну једног вира огледа се облак. „Како је облак леп, кад је у води, лепши је него на небу“, мисли Мишко и нагиње се жедно над вир. И тако му чудно буде: не може да разуме на који се то начин направи слика облака у води. И дође Мишку некако болно од тога неразумљивог, притискују га сузе у грлу.

На десној страни је ливада, зелена, без и једне жуте или црвене пеге цвета. Мишку се чини као да је ливада Русија, о којој му је отац јуче говорио. И крене се тако у Русију. Чудно му је само где су вароши, села, реке. Наједном опази збиља варош: велики мравињак баш усред саме Русије. И почне дете да слуша неће ли чути шта говоре ти мали људи, мрави. Кад на самом врху Русије лежи лав, има велику гриву, ноге предње ставио под браду паралелно, и маше, лупка репом. Полако, да га лав не опази, пође му Мишко ближе. Како је само страшан тај лав: грива му је зелена, зуби црни, реп огроман.

Опет Мишка траже; опет је кажњен цело по подне стајањем. Али њему није жао. Он тада боље види кроз прозор. Њиве и ливаде нижу се пред његовим погледом као широко море. Дечак их преброди очима у часу, и пажња му се зауставља далеко негде на крајњем видику. Тамо му се увек чини да види крст на ком је Христос распет. И један бео анђео – мали облак – често лебди над крстом. Десно стоји Пилат обучен у зелено грађе, и час држи мач, час велики учитељев прут у руци. Пред крај дана види дечак Христа где васкрсава, узлеће на небо у облику тице, док дивна светлост залазећег сунца сја раскошно око њега. А учитељ за то време прича о нечему, и пита Мишка да понови, али он не уме.

Кроз две три године, а можда и раније, Мишко ће сигурно знати све о чему учитељи говоре, неће морати да стоји, неће желети да бежи са часова; али тада ће ливада бити ливада, побећи ће Старина Новак из шуме, а место њега остаће стари брест, устаће Краљевић Марко са зелене доламе. Знаће тада Мишко да медведи не спавају у шуми родног краја, и да река од зиме не може умрети. Знаће тад како се гради слика облака у води, и да нема тих слова којима се може жубор воде исписати. Спашће златни ореол поезије са ствари. И можда када прође једном родним крајем покрај брега, где је видео Христа како ускрсава, окружен небеском светлошћу, душа ће му бити пуна сумње и заплакаће болно.

ШКОЛСКА СЛАВА

У тој школи светковина кнежевића и свештеника Саве била је најлепши празник. Напољу је вејао снег, а учитељице су мирисале на борову шуму, и све је певало родољубљем као потајне попевке поробљених.

Неколико недеља пре свечаности учитељ стане да мери ђачке гласове; али са тим је ишло тешко. Деца су, одрасла на њиви и у шуми, сматрала да ко највише викне, има најбољи глас. Лишца се зацрвене, жиле се на вратовима укажу и прозори велике учионице тресу се. У деци се појави суревњивост.

– Молим вас, господине, ја ћу боље. Он кмечи као јаре, – прозбори зајанурен дечак и изађе из клупе.

Узалуд учитељ објашњава, да не ваља викати, опет се јави други дечак и са презирањем каже:

– Молим вас, господине, и он канда није хлеба јео.

Учитељ се смеши и даје му знак да почне. И кад дечак изусти своје још прозрочно: а, које ће се кроз само још неколико година згуснути до правог баса, као да нека силна лепеза замаше негде близу учитељевог лица, и слика Светог Саве чисто се занише на зиду. И док учитељ маше рукама као крилима дајући такт, све су очи упрте у икону. Деци се свиди свечево лице и његова на благослов дигнута рука.

Сваке године по 30 нових дечака задовољно и радознало гледа по тој учионици. Гледа по широким као врата великим прозорима; завирује у дашчани под лупкајући ногом, да се опет некако увери да ли је од дрвета; најзад им се очи зауставе на икони. Испрва виде чисто само неко шаренило, па после угледају неког човека. Никако са њега не могу очију да скину. Боље је обучен него сеоски поп на Ускрс. И дечаци би упитали штогод о њему, а учитељ рекне:

– А ова слика више мене је слика Светог Саве.

И онда почне да им прича његов живот. Деца слушају жедно. Нека задену шаке за уши ко кад на њиви слушају глас с другог брда; нека отворе уста; нека подбоче браду двома ситним песницама, нека нагну главу и наслоне образ себи на раме као дремљиви ћурићи. Прича је чудесно лепа. Учитељ каже да је пре неколико стотина година баш по њином дворишту можда ишао кнежевић Сава са својом браћом. Тада је сигурно свугде туда била густа шума. Слушају деца. Јављају се прве боре, мале плитке боре између обрва или преко чела. Обрве се

дижу и спуштају. Неко због претераног напора громко зевне, устане нехотице у клупи. Неко изгуби конач приче и види само како се учитељеве очи чудно светле, како је обликовано осмехом, како диже често своју белу руку. Тада дође место у причи како је Светог Саву Турчин спалио, и са два три краја учионице зачује се гласан, потпуно дечији плач. Осећање беспомоћне туге, и нечег тешког и нејасног, овлада душом и не може да се издржи. Жалосније је и од прича о чобанину кога су вуци појели, што се поред оваца често приповеда.

Тако деца једва чекају кад ће доћи прва слава Светог Саве. Све им се чини да ће Свети Сава тога дана оживети, сићи из свога златног оквира међу њих. И сви хоће да учествују у спремању за тај догађај. Занимљивије од учења слова учини се учење декламација и песама.

У насилном учењу мелодије изгуби се прави смисао песме. Ритам мелодије усами тако поједине сасвим бесмислене слоге, и враћајући се кући деца певуше: „Ускли-книмо слубављу“ и никако не могу да се досете шта ли је то: Ускли-книмо. Други почну са средине: „...нувој-нике гдезе-лене-берелаво-рике..“ и још мање им је јасно шта су то рике, једино им је јасно да: Срби иду радо у војнике.

Па дође дан кад се бира ко је најбоље научио декламацију. То је можда најтежи час учитељев у целој години, јер сва деца подједнако науче. Сваки малишан стане мирно као да је дошао на стрељање и изговори песму без предаха. Чује се само једнолико дизање и спуштање гласа, док га негде изненадно не нестане, као да у јаму упадне. А кад учитељ покуша да их ослободи, изађе дете најслободније од свих, стане једном ногом напред као кад се игра орџа и све што се у песми збива приказује рукама, очима, ногама челом, брадом, целим својим ситним бићем. И мада је то тако на први изглед једнолико, учитељ тачно види међу децама који ће остати над плугом, који ће постати сеоски поца, учитељ, школски одборник, општински писар, жестоки политички говорник. Види лепо коме је суђено да остане на зеленим бреговима свога завичаја, а коме да се спусти до прашљивих градских улица.

А дан уочи прославе најлепши је. Учитељ вади из великих плавих ормана слике и веша их по зидовима, а ђаци му помажу. Пред дечијим очараним очима укажу се на жутом сахарском песку велике шарене змије. Око стабла прашумског дрвета увија се страшни змијски цар и гледа право у учионицу првог разреда, и у исти мах у свако дете. Орангутан и други мајмуни почну скакати по дрвећу. Камиле се упуте преко далеких пустиња. Бели медведи стоје на огромним сантама леда, окружени вечитом зимом. Седе папагаји уображено на постољима од дрвета. Шарене се ситни колибри да ти очи засену. Искупили се Црнци око ватара и показују блиставе беле зубе. У даљини виде се слоновии како лењо стоје под дрвећем широкога листа. С другог краја дворане китови се помаљају из воде, а покрај њих све друге разне рибе трепере у зеленилу морске воде. Као да је изненадно Нојева лађа пристала у школски врт и све врсте живих бића на кугли земљиној појуриле међу децу. О, како је то био велики богати празник за њихову душу и њихове очи.

Око подне приспеју четвртаци са пуним наручјем боровине и веће. Проспу се зелене иглице по поду, испуни мирис шуме целу школу. Напољу снег веје, а деци је тако добро топло, као да су крај свога огњишта, а још и боље.

Велики венци окруже икону и тешко падну низ сва четири зида, и већ буде предвечерје, па учитељ тада рекне:

– Сутра се чисто обуците, па рано дођите са својим родитељима. И они ваља да дођу и виде шта знате.

Сутрадан буде у школи пуна дворана гостију. Учитељ разговара са ђачким родитељима:

– Ето, онакве ти животиње живе по Африци. Служе тамо место коња и врло су издржљиве.

Сељаци се стану распитивати:

– Би ли се, побогу, могле да запате и код нас? Волео бих имати једну камилу него десет коња.

– Не може, објашњава учитељ, и животиња ти је као и човек: најбоље јој је у крају где се створила.

– Право велиш, повиче неки забрђанин, ја не бих могао живети у Голој Глави па да ми платиш.

А деца мисле: „Их, како оно бабо сме да разговара са господином, па се још и смеје. Боже мој шта ли га оно мајка пита сад!

Па после дугог црквеног обреда дође ђачки концерат. Никад лепшег тренутка немају родитељи. Слатко је, истина, и то заповедити дечаку да упрегне волове, да помогне товарити сено, да иде по дрва, али је све то мало према часу, кад дете проговори неким чудним господским језиком, у исти мах и јасним и нејасним: „Ко удара тако позно, у дубини ноћног мира...”

Сви занеме и побожно слушају декламације као црквену проповед, а кад наиђе место: „Гори, гори, свештениче, то си од нас заслужио, што си рају просветио“, сви сељаци чисто хукну, а жене отиру сузе. И није им много ни по три пута да чују исту песму.

Узбуђење достигне врхунац, кад почну песме родољубиве. Ни овде се баш не појме добро све речи сем оних првих: „Падајте, браћо, плин’те у крви...“. Остало се изгуби у мирису веће и тамњана, у сузама, али сељаци то допуне сами у својој души. Разумеју они добро: треба једном негде погинути за отаџбину, и они су готови да погину. Има ли већег часа у човечијој души од тог, кад је готов да да живот за нешто што није он сам? А сељаци у том селу пошли би сви листом, кроз дубоки јануарски цепац, да оставе животе тако негде, где је: „Босна поносна спустила главу, па рони сузе у мутну Саву“.

После прославе разиђу се опет сељаци, сваки у своје село, по сиромашним земљом набијеним собицама, по димом загушеним зимским одајама. Неко кашљуца уз залеђени школски поток, док се не испне до оближњих пошумљених брежуљака. Неко познатим пречицама око цркве хита у долину Рабаса. Неко прође цело Посово, док не угледа свој дом са малим дрвеним капцима.

Једни уснут мисле: „Како то да Карађорђе дозволи да спале Светог Саву? Да ли није знао, да ли није могао за времена да стигне...“ Други гласно говори а шума под снегом враћа речи: „Да је једном да се и та Босна ослободи, да се Швабо више не шири...“ А понеки, приспевши кући, сањари крај загорелог пања: Не би ли се камиле могле да запате у Бабиној Луци?

ВЕТАР ИЗ ШКОЛСКОГ ВРТА

Таман је чича Спасоје изрибао учионицу, и, широм отворивши врата да се под суши, уморан изашао, било је већ пред вече. На златном небу шума се чинила још црња и хладан је поветарац улетао кроз прозоре, из школског врта. Он се сагибао чак до пода као каква вредна домаћица и својим хитрим рукама га сушио, подвлачио се под клупе и тамо брисао барице које је чича Спасоје нехатно заобишао. Једним замахом суве невидљиве крпе, коју је носио у рукама осушио је брижљиво опрану таблу и скинуо прашину са клупа и високе пећи, јер ју је чича заборавио скинути. Ветар беше скоро љут због толике чичине небрижљивости, и гунђаше:

– Сутра су испити, треба све да буде у реду, а он је као и увек лењивац!

А при том ветар хукну заморено и седе на сто.

На ову ветрову примедбу повикаше у глас све школске клупе (оне су се и саме од дугог дружења с децом научиле вици):

– Шта хоћете ви, господине ветре! Ваљда да нам чича ребра поломи, и скине кожу с лица, стално нас брискајући. Срећа што није сваки дан испит, иначе нас одавно не би било на овом свету.

– Како, – засмеја се звонко мирисни вечерњи ветар, – ви више волите да огрезнете у прашину, него да се умијете сваки дан.

Доста нам је што нас деца тару сваки дан својим рукавима, још нам треба ваљда да нас чича риба или да нас ти мазаш својим перушкама!

Ветар, који беше својевољно дошао да доврши уређивање учионице за испит, нађе се врло увређен, диже се са стола и јурну кроз први отворен прозор говорећи:

– Луд сам био и што сам долазио овде а чекају ме толики послови. Морамо вечерас помоћи липама да се расцветају, оне ме нестрпљиво чекају. Треба за време испита да деци лепо миришу.

Овај ветар се био родио и одрастао у школском врту, па му је брига око ђака била преча него остале бриге, које тиште његов род.

У јесен кад се ђаци купе весело са свих страна у школско двориште, он их дочека отресајући зреле јабуке пред њихове ноге. Деца и не слуте да то чини добри поветарац из школског врта, она мисле да јабуке случајно опадају у њихово крило.

Када мали прваци из далеких села забораве стазу која води до школе и почну беспомоћно на раскршћу плакати, ветар брзо дотрчи, узме их за руку, да они то и не примете, и доведе их до самог школског прага.

С пролећа, када учитељ почне да отвара прозоре учионица, ветар стане брзо развијати лишће баштенског дрвећа, да би ђаци имали зеленила и хладовине. Стане отварати крунице дрвећа да би мирис испунио целу школу. При овоме ветар је особито весео, јер то и јесте његов прави посао. Он тада позове и остале своје другове, па за неколико дана развију целу околну шуму. Ђаци гледајући како шума бива све зеленија и не слуте да је у зеленило облачи њихов невидљиви пријатељ ветар.

Деси се да ђаци за време жеге на часу придремају и учитељ узалуд објашњава како се множи разломак разломком, они га никако не схватају. Тад ветар, уђе тихо кроз прозор и замаше неколико пута око њиховог чела, те им се пажња одмах пробуди. А кад и ово не вреди, кад је жега одвећ велика, он одјури хитро иза шуме и догна отуд као стадо оваца неколико крупних облака, те кишица падне бар у околини школе и ђаци се сви одмах разведре.

А у јесен међутим, ако више дана киша не престане и у учионици се смркне чак и око подне, ветар се брзо као стрела дигне из врта у небо над школом и снажним замахом крила разгрене застор облака, те се на небу укаже велики плави прозор баш изнад самих школских прозора.

Ветар толико воли ђаке да некад чини и неке недозвољене ствари. Кад на пример неко дете не зна лекцију, он се прикраде брзо до њега, па преврне листове на књизи где та лекција стоји, и оно крадом прочита. Срећом те је ветар невидљив, и учитељ не може да га ухвати и казни.

Он сад пред испит имао је збиља много посла. Пошто је посушио учионицу отишао је да расцвета лице. Ујутру рано куцнуо је три пут на прозор сваком детету, да не би закаснило за школу. Подигао се у небо и замолио облаке да мало заклоне сунце, те да не би сувише жегло. А довео је чету поветараца да стоје спремни у врту, па ако буде велика врућина да прођу с времена на време између ђачких клупа.

Најзад је ушао у учионицу да види да школске клупе не вичу, што су имале обичај. Оне су се заиста од раног јутра свађале око тога: који ће ђаци боље знати најбоље на испиту. Свака је тврдила да најбоље знају они што у њој седе.

– Све сте у праву, – зашумори снажно ветар, не би ли их измирио. – Али сад ћутите, кроз који часак доћи ће учитељ и ђаци.

Ветар се намести на пећ, да отуд боље види коме треба помоћи.

СРЕБРНА ЈЕЛКА

– Саша Црни –

Над шумском пољаном вио се снег. Кружиле су пахуљице као рој белих пчела покривајући белим огртачем жбунове. Ваздушасто и лако таласастим валовима падао је крај ногу ћутљивих промрзлих бреза.

Месец је сијао широком светлошћу. Висио је на небу као тањир премазан фосфором, осветљавајући плавим фењером све шумске кутове, оголела места и јаруге.

На гипкој павити зашусташе крила:

– Га! Има ли кога у шуми?

– Има! – писну веверица са храста. – А шта хоћеш?

– Досадно ми! – гакну врана. – Позови још неке зверове. Хајд' нешто да измислимо.

Веверица је мајстор у звиждању. Звизнула је тако, да се целом пољаном разлегло. Хоћеш ли још? Могу још!

Као зелени свећњаци се засијале у жбуњу вучије очи. Жеж, сав задихан – од те задиханости увек пати, а и снег је пуст, – појави се на пољани. Слетеше са честе најезени врапци: крај стога а поред шумске стражаре имали су они свој клуб. Наже се с гранчице дугорепа сврака. Изгњури из веће зец, усправи се и зажвака губицама. Лисица као на скијама, лагано приступајући и гипко извивши реп, изиђе из љубичасте сенке на блистави дијамантски снег. – Повелико друштво.

– Дакле шта ћемо? – упита веверица, главом доле, рашепутивши се на храстовој кори.

– Га! – врана стресе са темена снег. – Била сам у вароши. Весело је тамо! Светиљке светле. У свакој кући јелка. Сјај, шаренило, златне лоптице... Деца се околу играју. А ми овде, као сове, по шумским угловима седимо. Хајде и ми да направимо јелку!

Заурлаше зверови, запишташе птице. Јако им се свидела ова идеја.

– А како ћемо? – промуклим гласом упита жеж. – Ја сам такође некад живео код људи: они имају свећице, играчке, траке. А ми немамо ништа.

Он сиромашак ништа није могао да измисли.

– Шта ће нам свећице, бодљикави муфе! – викну веверица.

Наместићемо леденице, а месец ће их осветљавати.

– Га! – гакну врана.

– А ја ћу донети рибица, – умиљато запева лисица. – Доле на пробијеном леду стрчи мрежа, ја ћу је заједно са рибицама донети. Јер су оне као од сребра... Саме ће се сијати, па ће још и играти!

– Га! – захвали се врана.

– Кил-кил-кил... – сврака слети на доњу гранчицу и рашири реп. – А ја имам дупљу у којој чувам гвоздене стварчице, сребрну цедилицу и стакленце-та од лустера. То сам још пролетос из вароши довукла...

– Слушајте! Квик! – шкљоцну веверица. – Ја имам ораха.

– А чиме ћеш их облепити? – упита јеж.

– Ђути ти, муфе! Спустићу их у воду, извадићу, они ће се сребрном корицом превући... И постаће као сребрни.

– Ах! – писну зец. – Ми ћемо имати потпуно сребрну јелку.

– А шта ћемо ми? – упиташе окупљени у круг на снегу врапци.

– Ви ћете стрести са јелке снег. Одозго па до доле! – рече врана. – Дакле брже на посао.

*

* *

Дивна је постала јелка! Месечева се светлост преливала по леденицама – без свећа. Рибице се блистале, преливале и подрхтавале; сироте, само је за њих јелка била несрећа. Зверови се ухватише у коло – напред вук, за њим лисица и тако сви редом: зец, јеж,... све до најмањег врапца.

Сврака је чак и песмицу измислила, – какво је коло без песме:

Цин! Месец сја на снег.

Цин! Пахуљица пада...

Ко ће доћи сад на брег,
ко нас наћи сада?

Цин! Хватајте се у коло...

Цин! Свако снагу мери...

Око јелке около
заиграјте звери!

Цин! Нема брига, мука...

Цин! Наш је Бадњак леп.

Појурите сад вука,
вуц'те га за реп.

Ух, како су се заиграли! Сова са својим округлим очима погледа, накомстреш се и рашири крила: полудела. А зецу, пошто је одвоји од кола, глава се заврти, па право у дебели слој снега иза жбуна погоди, те тако упаде.

И наједном, помислите само, оживи тај снег, гране се поломише и велика коврџава прилика се појави и пође као какво брадо на пољану, дречећи и мумлајући.

Чика Медо! Чика Медо!

Медвед само стресе главом, па зевну, и поче шапом да трља очи:

– Фуј, безобразници! Шта је то? Што сте ме пробудили. Какав је то начин! Усред зиме ми не дате да спавам. Како сад поново да заспим? Ко је тај што ме је пробудио? Признај!

Зец се одмах заби под јелку – ћути. Где ће се он с медведом да бори.

А веверица као најодважнија: пробај да је ухватиш! Скочи медведу на леђа па писну:

– Чика Медо! Чика Медице! Немој да се љутиш. Данас је Божић. Ко би сад спавао? Види нашу јелку!

Медвед нешто промумла, па се и сам загреја: први поведе коло и тако умешно, као какав учитељ играња.

А после, кад се наиграли почеше под јелком да праве гозбу. Веверица се дочепа ораха, лисица риба, врапци глогиња, а вук поче да проматра зеца...

Само чују: ших-шах... Неко шумом на скијама пролази. Као да ветар однесе све птице и зверове. Тишина настаде. Рибице на јелци подрхтавају, на сребрној цедилици зрачак трепери.

*

* *

Појави се на пољаници шумар. Гле, чуда! Сија, прелива се јелка плавим пламичцима. Приђе ближе и удари се по бедрима. Чудо и јест... И шта ту много да размишља: стави у торбу рибице, орахе, цедилицу и стакленца и весело их понесе кући у шумску стражару. Како ће се деца обрадовати!

ЉУБА, ВРАПЦИ И МЕСЕЦ

Љуба и врапци главне су личности ове приче. Врапце не морам описивати, свако их дете познаје толико, да би их чак могло и нацртати. А о Љуби ћу вам сад казати каква је. Кад трчи по пољу, личи на царицу лептира. Кад загрли маму, чини се као да се мама закитила великом црвеном булком. Кад је погледате издалека, личи на корпицу пуну цвећа. Кад спава свако би рекао да је лутка, тако је малена и лепа. Таква је мала Љуба. Осим тога, морам признати да много воли колаче, лутке, дечје приче и врапце. Ако погледате кроз прозор у њену кућу, видећете је, свакако, где држи у руци колач, или седи међу луткама или слуша сестрицу како јој прича неку причу. Као каква мала принцеза имала је све што је желела. Само јој нико није умео да ухвати бар једног врапчића. А то је било и тешко, јер врапци имају крила и увек беже, ако их неко појури. Да је Љуба имала малог брата, већ би друкчије било, јер се мушкарчићи разумеју добро у хватању птица.

Али једно вече исприча старија сестра Љуби, како нека деца уочи Богојављења не спавају до поноћи чекајући да се отвори небо, да се Бога јави, и да затраже од њега што желе. Љуба се одмах реши да и она уочи Богојављења не спава и да замоли богу да јој пошаље бар једног малог врапчића. И поче по цео дан да вири кроз прозор гледајући кога врапчића да изабере и после да га тражи, кад се небо буде отворило. Али таман она изабра једног а појави се други још лепши, још окретнији на гранчици пред прозором. После пролети неки трећи крај самог прозора, а крилца му у лету зврје као чигра, и Љуби се свиди он. После угледа још једног најжеженог и округлог као лоптица. Љуби се онда учини да је он лепши од свих осталих и покуша да запамти добро какав је, кад он одједном одлете у друго двориште. Затим долете цело јато врабаца. Ко би ту могао изабрати. Сви су слични као војници. А Љуба позва сестрицу да заједно бирају:

- Цацо, који је теби врабац најлепши?
- Сви су врапци исти, – одговори Цацо, погледавши на гомилу врабаца.
- Нису исти, – наљути се Љуба, – видиш један скакуће, један лети, један кљуца. Нису исти!
- Ти си мала, не могу то да ти објасним да су сви врапци исти.

И заиста Љуба је била мала, али се увек љутила кад јој се то каже, и одлучи да и даље сама бира врапце, да никог другог не зове у помоћ.

Бирала је Љуба тако неколико дана, али таман данас изабере једног, а сутрадан он се помеша са другима и никако да га пронађе. Онда се она реши да затражи ког било, сви јој се ипак чинили доста лепо.

У очи Богојављења она се намести у кревету тако, да може гледати кроз прозор у небо. Тек је било девет сати, кад је легла, а требало је чекати до дванаест. Њој се поче дремати чим леже, али је трљала очи да не заспи, и стално гледала кроз прозор. Наједном она угледа збиља да се небо отвара. Прво угледа једну златну тачкицу, па другу, па се појави велики златан прозор на небу. А она брзо склопи ручице и поче молити.

— Молим те, добри Бого, да ми пошљеш бар једног врапца. Држаћу га у кавезу; хранићу га мрвицама од колача.

А онај прозор на небу као да се насмеши и рече:

— Ја сад баш обилазим шуме и гајеве, да видим шта раде птице, да ли имају где да спавају и шта да једу. Ако наиђем на врапчиће што се сваки дан играју пред твојом кућом, рећи ћу им да их много волиш и послаћу их сутра теби на доручак.

Љуба се много изненади. Она је заиста била чула да се уочи Богојављења небо отвара, али се није надала да ће још и глас чути. Она хтеде још мало да се поразговара кроз тај златни прозор са малим Богом, али прозор отплови даље задовољно се смешећи. Љуба је дуго гледала за њим, а после уморна заспа.

У то исто време на неком дрвету чекало је и неколико малих врабаца да се небо отвори. Они су хтели да траже мало мрва, јер су били изгладнели. Крилца су им се била стисла око срца, и кљунићи им подрхтавали од хладноће. Кад угледаше како се иза једне куће полако отвара небо. У забуну нису ни приметили да је то био велики месец, и стали су цвркатати:

— Добри Бого, пошљи нам мрвица, иначе ћемо помрети од глади.

Кад на њихово велико чудо златна пега на небу грохотом се насмеја и рече:

— Врапчићи, врапчићи, има једна девојчица Љуба која вас много воли. Ви се увек играте пред њеном кућом. Идите опет сутра тамо, Љуба ће вам отворити прозор и нахранити вас.

После овога месец се сакри иза куће, а врапци остадоше разговарајући и саветујући се како сутра да улете кроз прозор код Љубе.

Сутрадан Љуба је устала врло рано, да спреми врапцима доручак. Отворила је прозор и надробила пуно хлеба по соби, по столу, по кавезу који је већ давно чекао какву птичицу.

И збиља врапци се појавише. Прво један слети на прозор да осмотри има ли заиста у соби нека девојчица и да ли им је спремила дочек. Кад виде да их Љуба збиља очекује, одлете брзо да јави осталима. Кроз неколико часака цело јато прхну у собу и поче да доручкује, опијено мирисом хлеба. Да је Љуба хтела, тог часа их је могла много нахватати. Али наједном јој дође жао да их хвата и пусти их да мирно једу. А кад виде да се већ спремају да иду, рече им:

— Врапчићи, дођите и сутра. Опет ћу вам спремити доручак и нећу вас дирати.

А они у глас зацвркуташе:

— Доћи ћемо, Живела, живела мала Љуба!

И после су увек долазили код ње на доручак.

БАКИНЕ ЗВЕЗДАНЕ ПРИЧЕ

Била тако једна бака па имала много унучића. Они су ишли увек уз њу, ни корака је нису саму пуштали. И никад јој нису дали да мало поћути, стално је молећи:

– Причај нам нешто, бако.

Али како је бака била већ по једном испричала све што је знала, почињала је испочетка. Унучићи су, међутим, желели све нове и нове приче, и толико су јој досађивали, да је стала молити Бога да умре, не би ли се од причања одмориле.

И како је желела, тако је и било. Једног зимског вечера бака умре, и пошто је била праведна оде право у рај. А тамо није било баш много старих жена ни људи, него већином деца – мали анђелчићи. Чим нову баку угледаше у рају, почеше јој слетати на рамена и хватати је за скутове молећи:

– Причај нам нешто, бако.

Она се препаде па погледавши упитно Светог Петра рече:

– Зар и у рају морам причати приче? Ја сам мислила да ћу се бар овде одморити.

А анђелчићи заграјали једно те једно:

– Причај нам нешто, бако.

– Смирите се, децо, – одговори им она, – све сам приче заборавила путујући од земље до раја. Ниједне се више не сећам.

Али мала крилата деца нису је остављала на миру, те Свети Петар замишљивши се дубоко рече баки:

– Спаса нема, значи мораш им причати. Пођи са мном да ти покажем ризицу прича.

Тако је он одведе у један врт одакле су се звезде могле дохватити руком, као шкољке на морској обали, и рече:

– У свакој овој звезди затворена има по једна прича, и ако само прстом додирнеш коју звезду или је нетремице погледаш неколико часака, знаћеш причу записану у њој.

Рекавши ово, Свети Петар оде неким послом, а бака оста замишљена. Није јој се враћало међу анђелчиће. Али они долетеше к њој, читав облак мале крилате деце, и окупише опет молити да им нешто исприча. Тада бака додирну прстом прву малу звезду и одмах јој паде на ум ова прича, те им је рече:

„Живео у планини неки стари вук грешник. Није већ знао колико је зла у свом животу починио, колико је оваца и телади заклао. Сва околна села стрепела су од његових зуба.

Али нико не живи вечито па ни зликовци и стари вук предосећаше да се ближи смрт. И тако тужан пође да се прошета планином.

Кад, изненада, сретете на стази мало бело јагње. Оно уплашено стаде и поче дрхтати.

Никад се стари вук у свом животу није ни на кога сажалио, а тад се сажали на ово јагње и прође мимо њега мирно.

После тога је још мало поживео, још неколико других јагањаца заклао, па потом пао у постељу. Како није имао родбине, сви су далеко обилазили око њега, јер никад никог није био добром задужио.

И баш једног дана кад је старом грешнику било најтеже дође мало бело јагње и поче умиљато блејати, као да му је хтело рећи:

– Хвала ти што си ми једном живот поклонио.

И, гле, вуку наједном од речи белог јагњета би лакше. Учини му се као да га је неко напојио свежеом водом. И после толиких мука лако се растаде са душом.“

Ту бака застаде, а анђели почеше сви у глас запиткивати:

– А шта је после било са белим јагњетом?

– Прича о томе ништа не зна, – одговори бака, мислећи да ће је сад мало оставити на миру.

Али анђели нису били бољи од њених унучића, па стадоше опет молити:

– Онда причај другу причу, мало већу.

Бака се загледа тад у једну мало већу звезду и одмах јој паде на ум мало већа прича, па отпоче:

„Далеко тамо доле на земљи у некој варошици купи сиромашак дрводеља јарца. Направи му малу кућицу, и појача ограду на дворишту плашећи се да јарац не побегне натраг у планину. И своје малом синчићу препоручи да добро припази на њега.

Дрводељин син се по цео дан играо и шалио с јарцем; упрезао га у мала дечја колица, натеривао га да прескаче преко препона, правио му улар од конопца и водио га да брсти. Неки пут га лупао по роговима, изазивајући га тако да боде, и потом бежао пред њим. А кад би се јарац приврзао уз плот у намери да побегне, дечак га је тукао и враћао у кућицу.

Једног дана дрводељин малишан намисли да јарца претвори у малог коњића и да се тако на њему прошета околином. Кријући од оца, направи јаке узде, узјаха јарца и отшета низ пут. У почетку је малишану било врло весело, јер је његов коњић летео као стрела потскакујући и витлајући роговима. Али мало по мало поче га обузимати страх, јер су и јаке узде и његове руке биле ипак преслабе да снажног рогатог планица зауставе.

Летели су они тако читав дан путем а предвече јарац зађе у планину и поче се пети стрмом и каменитом стазицом. Малишан није смео од страха ни да се помакне, чекајући шта ће даље бити. И баш кад се месец указа на врху планине, а јарац доведе малишана пред неку кућицу од прућа и закуца снажно рогом на врата. На вратима се појави чобанин, изненађен што ноћу види госте. Утом

опази да је то његов јарац, кога је недавно продао дрводељи, а познаде и дрводељиног синчића који је преплашено гледао око себе.

Разуме се да је сутрадан чобанин вратио дрводељи његовог несташног синчића, и добио награду.“

Ту бака сврши причу, а анђели опет заграјаше:

– А шта је било с јарцем?

– О томе прича ништа не каже, – одговори бака.

Тако је свако вече, целе вечности, бака причала малим анђелима; и колико има звезда на небу, толико им је све нових и нових прича рекла.

КАКО ЛАСТА ПРОВОДИ ЗИМУ

Кад се први пут ласта, звана Муња, отселила на југ у Африку и зауставила крај неке црначке колибе, било јој је врло тешко. Из колибе су истрчала црна де-чица, сасвим необична, и почела пљескати. Муња се прво уплашила и хтела је да бежи, али деца су стала плакати и молити је да остане, те их она послуша.

Што је даље било тога се првог дана није сећала; сигурно је од умора одмах заспала. Тек сутрадан почела је разгледати свој нови завичај и колибицу, где се зауставила. Видела је да је преноћила на неком листу, великом колико наших сто највећих листова. И свугде около било је исто тако огромно лишће, а по њему неке непознате птице. Било је ту птичица мало већих од бумбара, и опет других много већих од орла и лабуда. И боја њиховог перја била јој је чудна: никад толико злата није видела на перју наших птица. Ни ветар није био као код нас, чак и лелујав, већ је снажно јурио као нека врела бујица, да јој се чинило да ће је однети. И Муњи дође све то толико необично, да је хтела заплакати.

У том се пробудише мали Црнци и истрчаше из колибе:

– Ево, ево још је код нас нова птица, – повикаше они опколивши је.

Разгледали су радознано њене ружичасто-беле груди и оштра крила, и кад видеше колико је умиљата и лепа позваше је:

– Уђи код нас у колибу, птичице, уђи да се одмориш.

Ласта уђе. Било јој је пријатно што су деца тако добра према њој, јер свака ласта воли децу и људе, и жели да станује у њиховој близини. И баш је Муња помислила како би дивно било да целе зиме остане код те деце, а она јој опет рекоше:

– Остани увек код нас, па спавај под нашим кровом. Ти си лепша него друге птице.

И она остаде код њих.

Дружила се са свом децом, а нарочито са петогодишњим дечком Џимом. Иако је колиба била близу неког језера, Џим и Муња су често одлазили да гледају како се сунчају крокодили и водени коњи. Обоје су били врло несташни, и ласта и дете. Кад би угледали крокодила да спава, Џим га је гађао шљунком а Муња му трчала по леђима. Деси се да се крокодил изненада пробуди, те њих двоје једва побегну.

Муња је пристајала на све шетње и игре које би Џим предлагао. Свиђало јој се да лута по шумама и да гледа велике животиње афричке. Нарочито је волела

зебре и жирафе. Зато ју је Џим водио често на степу, где су лутали читави чопори њихови.

Кад их је први пут угледала, питала је Џима:

– Какви су то шарени коњи? Код нас нема таквих коња.

Често је ластва причала Џиму какве птице и животиње живе у њеном завичају, какво је тамо дрвеће и деца. Причала му је како има своју кућицу на тавану неке сеоске куће; и како ће се на пролеће опет вратити тамо.

А Џим је увек тада плакао молећи је да се никад више не враћа у завичај. Ластва је на ово ћутала, и ништа му није обећавала.

Једном су тако Муња и Џим били далеко отшетади. Муња дотле никад није била видела ноја, па су пошли пут пустиње, неће ли наићи на њега. Успут је Џим причао Муњи како ној носи јаја у песку и како му их несташна црначка деца често украду, или трче дуго за њим да му ишчупају које перо из репа, јер су његова пера скупоцена.

Наједном ластва, која је летела покрај Џима, спусти му се на раме и рече:

– Хајде брже да се вратимо кући, сад ће страشان пљусак ударити, можемо се подавити.

– Откуд то знаш? – зачуди се Џим.

– Знам по томе што бубе и мушице лете врло ниско, скоро ми улећу у уста. То је знак да се спрема киша.

Џим је послушао и појурише натраг у колибу. И збиља тек што су дошли до прага а спусти се тако јак пљусак као да реке теку с неба.

Тако су увек били заједно. Џим је био врло храбро дете; није се плашио да зађе ни у најдубљи шумски мрак, нити да преплива највећу реку. Тако једном зађу у прашуму. Кад изненада угледају слона где спава, а по сурли му скакућу птице. Ластва се уплаши кад виде тако огромну животињу, већу него највеће сено у њеном селу. Зато она замоли Џима да иде тихо, да не би слона пробудио. Међутим макако да су тихо ишли, слон се ипак пробуди и стаде да љуши сурлом по ваздуху. Џим се тад брзо успуза на дрво, а ластва стаде њему на раме и тако шћућурени ћутаху. Само све ћутање њихово не би им помогло, да су случајно уместо на слона наишли на хијену. Овако, доброћудни слон угледавши их како дрхте насмеши се, фркну кроз сурлу, па опет заспа.

Не даду се скоро ни набројати сви њихови доживљаји. Једном су опет тако до самог вечера остали у шуми. Нису ни на ручак ишли. Муња је ловила мушице а Џим је банане. Пред вече пођоше кући. Одједном ластва кључну Џима у чело и рече:

– Стој!

На стази је лежала огромна змија и гледала право на Џима. Да ју је угледало неко бело дете, умрло би од страха, али је Џим био Црнац и само лако задрхта. И таман змија поче да се опружа, како би скочила на њега, а Муња хитро прилете и поче да лепрша над њом, не би ли је заварала док Џим не побегне.

И заиста змија заборави на Џима и покушаваше, испињући се што је више могла, да ухвати ластву; али је она увек брзо узлетала, те је змија никако није могла ухватити. Кад је видела Муња да је Џим већ далеко побегао, диже се високо у зрак и зачас га стиже, па се мирно вратише кући.

Дани су тако промицали весело, али су вечери за ласту бивале врло тужне. Увек је мислила како ли је у том часу у њеном завичају: да ли пада киша или је велики снег, или дувају ветрови. Бринула се шта раде сада људи и деца што живе с њом под истим кровом. Желела је час пре да мине кроз шумарке свог завичаја и да осети мирис пролећа у своме гнезду. А већ се и март ближио крају. По даху ветрова је слутила да ће скоро пролеће и реши се да крене натраг у завичај.

Џиму само није смела ништа да каже, јер би он много плакао и молио је да не иде. Зато крадом излете једне зоре и прхну пут севера. На обали Африке нађе још пуно других ластавица, те кретоше у друштву преко мора.

Ласта није ни данас још Џима заборавила: сваке године кад дође време да се сели на југ, она иде њему у госте.

Жути патуљци

Три дана је падала непрестанце досадна јесења киша. Потоци су хујали као да на сваком таласу носе воденицу; долирске ливаде биле су све под водом. Неколико хиљада несрећних малих цветова било је већ потопљено. И на тисуће ситних бубица подавило се у поплави, јер нису стигле да се скрију под кору дрвећа, у јамице под земљом, на наличје крупних листова, под камење или на које друго место где им је била кућа. Велики страх је завладао међу травама, цвећем и бубама, да не настане какав велики потоп, из кога се нико неће спасти.

Једино су птице биле спокојне. Шћућурене међу грањем оне су размишљале да њима потоп не може ништа нашкодити, јер ће се на својим крилима увек моћи спасти. Тако, док је киша лила густа као млеко, један врабац је безбрижно звиждукао извирујући се испод своје стрехе од коре дрвета на жуте поточиће што су јурили између жила. Веселило га је и кад би угледао неку бубу како жури да се спасе прескачући камичке и жилице. Истурао је кљун испод стрехе уживајући кад му кап кише падне на главу или врат. Наједном он застаде изненађен. Испод оближње јеле он опази једну гомилицу жутих патуљака, који су били без руку, имали једну једину ногу и на глави носили сви огромне жуте шешире. Они су их скоро потпуно поклапали. Сви су патуљци били стали под један зелени чипкасти лист папрати, толико су били мали.

Врабац размишљао одакле ли су могли доћи, јер их јутрос ту није било. На своје још веће чудо врабац опази како патуљци излазе из земље: један, два, три, пет, десет, безброј жутих човечуљака, под сваким листом папрати по неколико. Кад се који појави из земље мали је колико жута свилена бомбона, па ту пред погледом врапчевим за неколико часака порасте пола педља, а шеширић му набуја као округли медени колач.

Киша је међутим и даље лила, а патуљци се радосно окупише у коло и стадоше играти и поскакивати као весели клобучићи, певајући:

„Ој, ти кишо, кишице!
Почуј наше гласове,
напој јеле, храстове,
јабуке и шљивице,
и нас жуте гљивице.“

Што су они више играли и певали, киша је све више лила. Врабац у том часу примети како патуљци нагло расту, а шешири им постају велике жуте лопте. Плашећи се да га патуљци не опазе, врабац се још дубље завуче под стреху и чекаше да чује шта ће патуљци даље говорити и радити.

И збиља испод једног зеленог шатора начињеног од бујади изађе неки патуљак мало већи од осталих са мрким пегама на шеширу. Сви остали се искупише око њега, а он рече обзирући се:

Чим киша стане, сви се морате посакривати под шаторе папрати, јер ће тад настати велика опасност за нас. У шуму ће доћи дивови са огромним котарицама и све ће нас однети, јер се они нама хране. Ја живим већ читавих пет дана и сећам се добро како сам се једном једва спасао, скривајући се иза једне жиле.

Из гомиле патуљака чу се глас:

– О каквим то дивовима говориш? Нама је познато да на свету живе само бубе, траве, дрвеће и птице. Дивова до данас нисмо видели.

Али се стари патуљак насмеја и рече:

– Пријатељу млади, ти и још многи ту у гомили на свету сте тек један сат и не можете знати ко све живи на њему као ја који сам стар већ пет дана. Мени су часови избројани, ја ћу можда умрети, чим ме опет обасја сунчев зрак, али говорим да се спасете бар ви пред којима је живот.

Рекавши то он крикну уплашено и погледа у долину.

– Гледајте, дивови су напали већ беле ливадске становнике, који тек од јуче живе. Стављају их у велике котарице, а довече ће их сигурно на жару испећи и појести. Брже опет певајте киши, нек удари што јаче може. Дивови ће се поплашити и побећи у своје куће.

Патуљци опет запеваше снажно своју химну:

„Ој, ти кишо, кишице!
Почуј наше гласове:
напој шуме, храстове,
јабуке и шљивице,
и нас жуте гљивице.“

Киша одиста поче опет снажно лити, а патуљци од радости стадоше скакати и подврискивати гледајући увек на ливаду, да их непријатељ не би изненадио. И Врабац погледа пут ливаде и збиља опази како једна гомилица дечака са великим корпама бежи испред провале облака.

Врабац тад стаде размишљати чиме би помогао патуљцима ако би поново били нападнути, али како се ничега сам не сети, слети међу њих и понуди им своју помоћ. Патуљци се много обрадоваше и замолише врапца да у подножју шуме чува стражу, па ако дивови наиђу, да одмах јави, како би се могли спасавати.

Врабац оде, намести се у заседу и чекаше. Киша је међутим постала одједном ситна и танка, и жути патуљци се почеше спремати на бегство. Савијаху у трубе своје шаторе од папрати; уређиваху се у редове осматрајући путеве којима би могли побећи, јер борбу с дивовима тако малени нису могли примити.

И збиља, чим киша сасвим стаде, врабац долете као стрела и јави да се уз брег пењу дечаци са својим корпама. Међу патуљцима тад настаде страх и забуна.

Многи бежаху, многи се скриваху под листове и иза жила, јер им је онако једноликим било тешко ићи. Утом стигоше и дечаџи. Врабаџ брзо узлете на највишу грану и дрхтећи очекиваше, шта ће бити. Дечаџи радосно закликташе опазивши жуте патуљке како беже у гомилицама. Један их већ стаде купити у котарицу. Како су му шаке биле велике, све их је по тројицу грабио. Међутим један од дечака уздахну разочарано и рече друговима:

– Станите! Мени се чини сумњива њихова боја. Чини ми се да су отровне. Овамо један челични нож, да видимо!

Узевши нож он пререза шеширић једне гљиве и потом загледа у оштрицу, која намах позелене као трава.

– Видите, отровне су! – рече дечак ражалошћен, показујући како је нож позеленио. – Штета што смо се пели уз оволико брдо!

Други дечак, што је већ био почео да их бере, љутито изручи своју котарицу, и сви се вичући опет отискоше низ брдо у ливаду, да наставе – брати беле печурке.

Врабаџ радостан слете с дрвета међу патуљке, жуте гљивице, и поче им несташно звиждати, те су све до краја свог живота играли и певали, веселећи се што су тако срећно прошли.

ПИСМА У ЧОКОЛАДИ

У некој великој фабрици чоколаде радила су и два сирочета, сестра и брат. Сестра је имала само седам година а брат осам. Док су њихови вршњаци ишли у школу, они су морали по цео божји дан да завијају бомбоне и чоколаде у хартијице. Сопственик фабрике, врло груб човек, није им дозвољавао да се играју ниједан једини часак. Рад су прекидали само у кратким часовима обеда.

А обоје сирочића били су врло бистра деца и чезнули су много да уче школу. Брат је вечером, после свршеног рада, учио сестру да пише, и читао јој приче о вилама, патуљцима, царевима. Једног вечера рече девојчица брату, док јој је читао о неком милосрдном цару:

– Пиши том цару нека пошље своје слуге да нас одавде избаве и одведу да учимо школу.

– Писао бих му радо, – одговори брат, – али бојим се да није више жив, јер је ова прича одавно писана.

Девојчица тад поче плакати, говорећи:

– Ја бих тако желела да учим школу и да се играм с децом.

Иако само годину дана старији, њен брат је био много озбиљнији. Целе те ноћи он је премишљао шта да ради да се избави посла у фабрици и да настави школу, коју је морао због смрти родитеља да прекине. После њихове смрти никога више у свету нису имали. Богаташи из њиховог града били су врло себични а сиромаси су једва и своју децу могли да хране. Премишљао је он тако целу ноћ, а ујутру му паде на памет да напише неколико писама непознатим добрим људима у свету и да та писма кришом стави у омоте чоколаде. Зато брзо устаде и написа на пет белих хартијица, несигурним детињским рукописом:

„Ко нађе у чоколади ово писмо, нека дође брзо у нашу фабрику да нас спасе. Моја сестра и ја по цео дан само завијамо бомбоне у хартијице, не можемо да учимо школу, и никад се не играмо, као друга деца. Чекамо вас, дођите брзо!“

Написавши писма пробуди сестру да јој прочита и да јој јави како је смислио да их пошље. Тако радосни одмах одоше на рад и кришом ставише писма у пет разних великих чоколада, јер су оне најскупље, те су се надали да ће их купити неки цар или неки добар имућан човек.

И почеше чекати. Сваки дан, увијајући чоколаде у сребрнасту хартију, ослушкивали су не пење ли се ко да их види. А прође дуго времена, а од спасаваца ни трага.

А чоколаде у којима су била писма, отишле су на разне стране света. Једна је отпутовала у неку далеку покрајину и допала у дућанчић неког сеоског трговца. Како је била највећа међу чоколадама у његовом дућану, ставио ју је одмах у излог за рекламу, и око ње наређао зелене гранчице, да се боље примети. Сеоска деца пролазећи у школу увек су застајкивала крај тог излога и чежњиво гледала у велику чоколаду. Једном застане крај истог дућана троје деце неке удовице. Она су одавно размишљала шта да купе својој мами за рођендан. И чим су угледала чоколаду, реше се да је узму.

Кад су је кући донели и мама је развила, из сребрне хартије омота испаде писмо. Кад су удовичина деца чула шта пише у њему, стадоше молити маму да иде у фабрику и доведе двоје сирочића; али удовица није имала довољно новца за то, те однесе писмо свештенику из тог села. Међутим ни он није био богатији од ње, те тако то писмо беше као бачено у ветар.

Друго писмо дође у кућу неком богаташу, који је сваког доручка јео по једну велику чоколаду. Док је богаташ развијао чоколаду с писмом, оно му случајно упаде у млеко, те се окрутно срце тог човека још више разљути. Како је живео у истом граду, где је била фабрика, хтео је одмах да иде и јави њеном сопственику да истуче децу, која су писмо писала. Срећом његова жена је имала много милостивије срце и умоли га да то не чини, исцепавши писмо у парам-парчад.

Треће паде у руке лоповској дружини приликом крађе двеју продавница слаткиша у предграђу. Кад су у пољу изван града делили плен, најмлађем међу њима паде у део чоколада са писмом. Пошто је још врло млад био и није потпуно огрезао у зло, он се сажали на сироту децу из фабрике, и показавши вођи лоповске дружине чудновато писмо, замоли га да покуша да спасе децу.

Али лопов плану:

– Па шта ћу после с њима? Ни од какве помоћи ми не могу бити, морам их само вући собом као пртљаг.

Тако и треће писмо остаде без успеха.

Четврто заједно са чоколадом купи дворанин неке далеке земље за своју девојчицу. Девојчица не знајући да чита пружи га оцу.

– Срећне смо руке, – узвикну он весело, – писмо ћу показати цару, он ће сигурно децу спасти.

Пошто исприча својој девојчици шта пише у писму, брзо оде цару.

– Милостиви господару, – рече му он, – знајући твоје племенито срце, дошао сам да те нешто молим.

С тим речима пружи белу хартију, исписану детињом руком, цару.

Прочитавши је цар му рече:

– Знам шта хоћеш да ме молиш. Али ова земља је чак преко мора, а ја сам заузет важним државним послом и не могу тамо да путујем. Нађи човека који би хтео да отпутује и да их доведе, а ја ћу му дати новаца, колико треба за пут.

Дворанин тад обећа цару да ће их он спасти, а цар му даде новца колико је потребно. Одмах сутрадан дворанин се крете заједно са својом девојчицом у земљу преко мора. Путовали су тако целих месец дана, док не стигоше у град где су живели брат и сестра. Распитавши се у коме је крају града фабрика упути се право тамо, и одмах затражи сопственика па му рече:

– У вашој фабрици раде двоје сирочића, сестра и брат. Молим вас да ми их одмах доведете.

Сопственик фабрике се одмах сети о коме је реч, али се поче нећкати да децу доведе, јер су била врло вредна и много му помогла у послу.

Дворанин га ипак натера да му преда сирочиће, који беху пресрећни кад чуше да је дошао човек из далеког царства да их води. Њих двоје се одмах спријатељише са двораниновом девојчицом и по цео дан се играху с њом по лађи која их је носила у земљу племенитог цара.

Тамо их дворанин усини, и цар даде много новаца за њихово васпитање. И данас је дечак велики господин у тој земљи, а његова сестра царичина дружбеница.

ДЕВОЈЧИЦА У ЛУТКИНОЈ ХАЉИНИ

Мара је имала лутку велику скоро колико какво дете. Како су родитељи Марини били врло богати, бринули су се за ту лутку као за своју кћер. Кадгод су Мари куповали хаљину и ципеле, куповали су и лутки, мада је она цепала врло мало. А кадгод су Мару водили у биоскоп, водили су и њену лутку и увек за њу узимали засебну карту, јер је била врло велика и заузимала цело једно седиште. Лутка је имала и своју засебну собу, до Марине собе, те су се њих две често играле и живеље у великом пријатељству.

Кад је Мара пошла у школу, учитељица ју је ставила да седи са малом сиротицом Јелом. Још првог дана Мара примети да њена другарица иде полубоса и да јој је хаљиница сва подерана, и одмах помисли како би лепо било кад би Јели донела коју луткину стару хаљину и ципеле. То би Јели било сасвим таман, јер је она била врло мала, а лутка врло велика. Зато чим дође кући, замоли маму да јој дозволи да Јели поклони штогод од луткиног одеа и обуће.

Али Мариана мама поче љутито викати:

– Не могу ја одевати и обувати цели бели свет. Доста ми је што морам да се бринем о твом и луткином одељу.

Али Мара и даље кроз плач мољаше:

– Драга мамице, лутка има већ десет пари ципела и десет хаљиница. Да живи сто година, не може то све поцепати. Лутка се неће љутити, ако Јели нешто бар поклоним.

Али мама поче још више викати.

– Не купује лутка своје хаљине, већ их ја купујем. Ако се она неће љутити ја ћу се љутити. Да ниси о томе више ни речи рекла.

Тако рече она, а Мара се уплаши и ућута.

Кад сутрадан опет оде у школу и опет виде Јелу како седи погурено у свом подераном шалу, реши се да другарици поклони онда бар своју хаљину и своје једне ципеле. Мислила је да ће јој мама то радије дозволити.

Међутим кад јој је то рекла, она прасну:

Докле ћеш ме мучити са том Јелом. Кад не дам луткину, још ћу мање дати твоју хаљину. Мени је доста моје бриге, а о Јели нек се брину њени родитељи.

Мара тад побеже у своју собу и поче плакати. Мада јој није била ништа крива, и мада би јој радо поклонила све што има, Мара никако није хтела више са њом да се игра. Мислила је кад мама не би имала да се брине толико и о лутки, сигурно би хтела мало да се побрине о сиротој Јелици.

Тако је прошла цела година дана скоро, а Мара се није усудила више да говори мами о својој другарици. Кад је дошла недеља пред Врбицу, мама је отишла са лутком и Маром код најчувеније кројачице за децу и купила им тамо две једнаке хаљине од плаве свиле и два таква шеширића. А и у школи су већ девојчице разговарале о Врбици и где ће им родитељи купити хаљине и звонца.

– Мени ће мама купити златно звонце код „Роде“, – рече једна.

– Мени ће мама поручити хаљину из Француске, – рече друга девојчица.

– Ја ћу добити најфиније ципеле од лама, – рече један дечко поносито.

– Мени се шије хаљина у салону господе Крунић, – рече трећа девојчица. – Биће сва од жуте свиле са тракама.

Само је Јела тужно ћутала. Она обично није никад добила ништа ново за Врбицу. Видећи је тако тужну Мара је погодила, да сигурно ни ове године Јела неће добити ни нове хаљине ни шешира. Зато се реши да и против мамине воље поклони Јели нову плаву луткину хаљину и шеширић. Зато чим дође кући оде право у луткину собу. Лутка је спавала у свом кревету покривеном белим чипкама. Испод покривача од ружичасте свиле вирила је само њена љупка главица.

Мара приђе кревету и разбуди лутку говорећи јој:

– Чуј, лутко, ја ћу твоју плаву нову хаљиницу да дам Јели. Она је сиромашна. Њена мама нема пара да јој купи хаљину за Врбицу.

Лутка одобравајући климну главом.

Онда је Јела још упита:

– Смем ли луткице, узети и твоје лаковане ципеле? Јела има ногу баш колику и ти.

Лутка опет одобравајући трепну, а Јела са страхом да се лутка најзад не наљути још је замоли:

– Луткице драга, дозволи ми да узмем и твој нови плави шеширић.

Када лутка и ово дозволи, Мара је пољуби и рече јој:

– Ти си много добра, отсад ћу се опет с тобом играти.

Затим оде луткином орману и извади из њега хаљиницу, шешир и ципеле, па их сакри у торбу. Унапред је уживала како ће се Јела обрадовати.

Ујутру рано, још пре седам сати, истрчала је да је мама не види и отишла у школу, носећи у торби поклоне за Јелу. Кад је стигла одмах је пожурила у учионицу и оставила све на Јелино место, написавши невештим штампаним словима на хартијици:

„Јели за Врбицу“.

Она није желела да Јела погоди ко јој је поклон донео.

Кад је сиротица угледала дивну хаљину, шешир и ципеле, задивљено је запљескала рукама, чудећи се ко јој је то послао. Питала је своју учитељицу да није она, питала је другарице, али нико није знао ко је био тај добри анђео. Питала је и Мару, али она није хтела признати, да је то била она. Било јој је доста што је учинила Јелу срећном.

Кад се вратила кући, мама је већ била приметила, шта је Мара учинила и дочекала је са виком и љутњом. Срећом је отац девојчин био много бољи, ућуткао је своју зау жену и још дао Мари паре да купи својој другарици и звонце за Врбицу, нанизано на плавој траци.

И на дан Врбице Мара и Јела ишле су у истом реду. Ја сам их видела како весело скакућу.

ЧУДОТВОРНО УСКРШЊЕ ЈАЈЕ

Била нека сирота праведница, па имала двоје деце, сина и кћер. Како је врло побожна била, знала је да Бог одозго с неба гледа на људе, особито у дане великих празника. На Ђурђев-дан је зато ранила с децом на оближњи брег и доносила отуд зеленила да закити кућу. Уочи Божића је ишла сама по бадњак и просипала сламу по својој сиротињској собици. Уочи Богојављења је чекала увек док се небо не отвори. На Тројице плела у цркви венчиће од траве посуте по хладном црквеном поду. На Велики Петак је шарала и бојила јаја за Ускрс. И увек је своју децу учила да и она чине тако, кад одрасту.

Једном баш на Велики Петак, раче она њима.

– Црвено јаје, које се прво скува, свето је. Њега треба у кући чувати све до идущег Ускрса. Оно чува кућу од свих невоља; оно доноси здравље и сваку милост Божју.

И да би деца знала то црвено јаје да разликују од других, она га закрсти и однесе те стави крај иконе.

Деца су га са пуно дивљења гледала како се румени у светлости кандила као најзрелија слатка јабука. И учини им се од дугог гледања као да из њега зрачи нека празнична светлост и да је цела соба њим озарена.

– Шта ли има у том јајету? – упита увече сестра брата. – Да није у њему какво пиле?

– Много си мала па зато неразумно говориш: – рече брат, – да је пиле, чуло би се пијукање. Ја мислим да је у њему крв Христова, зато је црвено.

Знам, сад сва деца погађају шта ли је заиста било у јајету.

Вида сигурно мисли да је у њему мали дечји анђео чувар, јер зна се да анђели могу да уђу у најмањи простор. Њој се чини да ће се сваки час помолити његова прозрачна крила и ружичасти образи.

А Влатко мисли да је унутра мајужни чичица беле браде, који гони пред собом пуна колица бомбона. Њему се чини чичица ће сваки час изићи из свог црвеног оклопа и просути бомбоне по столу.

Нешто најлепше замишља. Лолица. Она верује да је у јајету мали бели зец. И само пробушиш ли јаје, зец ће искочити и зачуђено погледати око себе тражећи куд да побегне. И Лолица смишља како би га ухватила да не умакне у поље.

И ко зна што све деца не замишљају да је у црвеном ускршњем јајету. Можда она мисле да тамо стоји и неко јагњешце, и нека луткица, миш од чоколаде, кућица од шећера, и бог зна шта још.

А ево шта је у њему било.

Кад су сестрица и брат тог вечера заспали, излетеше из јајета две птице, све од злата и почеше тако дивно да певају летећи изнад дечије главе, да се деца стадоше кроз сан блажено смешити. Тако су целе ноћи оне певале над дечјим сном, а кад би пред зору, опет се брзо сакрише у црвено ускршње јаје.

Ујутру сестра рече брату:

— Сањала сам како имамо црвен кавез и у њему две дивне златне птице. Никад тако лепих птица нисам видела нити чула тако лепе песме.

А брат рече:

— И ја сам баш исто сањао. Морамо питати маму зашто смо исти сан сањали.

Кад упиташе маму, она им објасни, да су то била два Божја анђела које им је Бог послао у сан, зато што су били добри.

Друге ноћи кад деца заспаше птичице излетеше из собе. Како су биле више духови него птице, могле су да пролећу и кроз зидове. Излетевши напоље прхнуше до шуме. Тамо нађоше неколико патуљака где седе под листом папрати и нижу росу. Птице их узеше на своја златна пламена крила и однесоше равно кроз зидове у дечију собицу, обећававши им најпре да ће их чим се поиграју мало својих веселих игара у дечјој соби, опет у шуму вратити.

Патуљци се много развеселише ушавши у људску собу. Скакали су по орману, водили коло, трчали по дечјем покривачу, седали им по носу. Најзад кад су се сити набеснели, птице их опет вратише у шуму.

Ујутру сестра рече брату:

— Сањала сам много патуљака како трче по нашој соби.

Брат јој признаде да је и он исто сањао.

Кад упиташе мајку шта тај сан значи, она им рече да су сигурно много трчали, па су зато сањали како им патуљци трче по соби.

Треће ноћи птичице опет излетеше из јајета, па се искрадоше напоље. Дигосе се високо на небо и набраше тако пуно звезда, па натоваривши их на леђа спустише се опет на земљу, у дечју собицу. Тад стадоше сејати звезде као златну кишу на дечје узглавље.

Опет ујутру деца једно другом испричаше да су сањала како око њих веју и промичу звезде као неке златне пчеле. Мајка им објасни да је то зато што је Ускрс, па добри Бог шаље звезде у дечји сан.

Тако су се птице увек бринуле о дечјем сну.

Али нису се птице бринуле само о дечјем сну, него и о њиховом здрављу.

У лето се девојчица нагло разболи. Бунцала је цео дан у грозници, а увече је постала тако врута, да се чинило да ће изгорети од ватре. Мати није знала шта да чини, већ се само Богу молила и крстила пред иконом.

Кад би у ноћ птичице излетеше из свог црвеног гнезда и стадоше крилима, као малим златним лепезама, хладити девојчицу по челу и грудима. Хладиле су је тако дуго, а девојчица никако да отвори очи, од силне ватре.

Онда прва птичица рече другој:

— Хлади је ти и даље, а ја одох брзо до ливаде да донесем мало росе.

Рекавши то одлете као стрела и још брже се врати са перјем пуним росе. Тад поче тихо, кап по кап, стресати росу из свог златног перја на девојчицу,

док друга птица не престајаше да је хлади крилом. И како је која кап росе падала на детиње чело и срце, грозница се смањивала и пред зору сасвим попусти. Птице тад опет побегоше у своју црвену кулицу.

Кад другу ноћ видеше да се ватра опет враћа, наставише да је хладе и да доносе росу са ливаде. И тако су чиниле, догод дете није сасвим оздравило.

Тако је прошла та година, па дође и други Велики Петак. Тад деца упиташе мајку:

– Шта ћемо сада са лањским ускршњим јајетом, сад је дошло ново? Хоћемо ли га однети у шуму птичицама?

– Не, – рече мати, – ова нам је година прошла срећније него све остале. То значи да нас је оно чувало од несрећа и болести. Оставићемо га нека увек буде у нашој кући и нека вас чува од сваког зла.

Тако чудотворно ускршње јаје остаде увек у кући сироте праведнице и њена деца имађаху увек лак и свеж сан и пуно здравља као планинско цвеће.

ЦВЕЋЕ У СВАТОВИМА

Та мала, нежна саса била је најлепши цвет на ливади. Расла је крај несташног потока, међу осталим пољским цвећем. Тог јутра кад је она процветала, процветали су и зумбули, ђурђевци, нарциси, љутићи, жуто гујино цвеће, прстенци и још пуно других. Сви су били радосни што су срце отворили сунцу. А и поток кад виде толико цвећа у својој близини, радосно зажубори. И од свих цветова највише му се свиде нежна саса. Он је прсну сребрним таласићем у знак поздрава и поче певати:

– На ливади, на ливади под брегом процветала лепотица саса.

Где год је текао само је то певао и цела околина још истог дана дознаде за малу цветну лепотицу. Појурише лептири, вилини коњици, пчеле и птице да је виде.

А она је збиља била лепа. Очи пуне росе гледале су право у небо. Осмех јој је блистао као јутро. Била је сва свежа као кап лепоте. И у својој скромности она и не примети како је сви са дивљењем гледају.

Лепотану нарцису, њеном суседу, би криво што и њега не гледају са толико дивљења па дошапну лептиру:

– Саса је лепа, али је кратковечна. Њен живот не траје ни колико живот једне капи росе.

Гујина трава постаде жута од зависти што је саса тако лепа па дошапну на ухо осици:

– Не знам што се пчеле толико диве саси. Кроз њу тече само роса, док кроз моју стабљику тече слатко цветно млеко.

Неки зајанурен црвен цвет брбљао је:

– Саса је бледолика. У њеним образима нема ни капи руменила.

Али залуд су тако цветови из зависти о њој говорили, са свих страна се почеше јављати просиоци лепотици саси. Облетаху око њене круне вилини коњици и лептири. Славуј по целу ноћ певаше крај ње, да би јој сан био слађи; а поток је увек радосно прскаше својим сребрним капљама.

Међутим лепотица саса је још врло млада била и није јој се са удајом хитало, те објави да ће се удати само за онога ко јој донесе три крупне снежне пахуљице.

Кад то чу околно цвеће, које је сасу просило, врло се растужи. Знало је да сред пролећа нигде не може пронаћи снежних пахуљица. Лептири брзо одоше

потоку да га питају није ли видео гдегод у планини кад је пролазио коју грудву снега. Поток се тад присети да је на самом свом извору виђао шаку снега у пукотини стене.

Тада кретоше јата лептира и других крилатих буба на извор потока где се налазио снег. Било је међу њима лептира са тамним окцима на крилима, било је оних великих пругастих, и малих, жутих као лимун, и лептирића плавих као звонца и белих као први снег. Било је и непознатих буба провидних криоца и пуно вилиних коњица чија се крила преливају као седеф.

Али пут је био врло далек, водио је кроз шуме, кроз ветровито место, преко провалија и многи путници већ на по пута застадоше. Мали лимунасто жути лептири остадоше сви у подножју планине; крила су им била одвећ танка да се пењу на велике висине. Они попадаше на цветове у долини гледајући тужно како други, увек крај вође потока, одлећу у планину.

А они други наставише лет храбро кроз зрак који је постајао све хладнији. Око нежних њихових крила лебделе су измаглице и оштре иглице иња. Један велики пругасти лептир изгуби се негде у тој магли. Залуд су га остали звали:

– Шаренко, шаренко, врати се:

Одговора није било. Тад многи уплашени да се и сами не изгубе вратише се доле на ливаде. А пут наставише само три бела лептира и један вилин коњиц. Иако су магле бивале све гушће и пут се није видео, они су се држали жубора потока који је роморио:

– Овуда, овуда, не бојте се!

Тако стигоше до самог извора и угледаше у пукотини стене грумен снега. Сваки натовари на своја крила што је могао више снежних пахуљица и појури натраг да запроси лепотицу сасу. Уз пут се опет изгуби сиромаш вилин коњиц, нестале негде као лептир Шаренко. Једноме од тројице лептира сунце истопи снег на крилима, јер је необазриво летео сунчаном ливадом.

Утркивала су се само још два бела лептира Љиљан и Снежан, бодрећи један другог:

– Брже, брже, ко ће пре стићи.

Они су летели увек хладовином крај потока, добро се чувајући да их сунце не дотакне. И поток им је помагао у овоме, јер је носио још са извора велику свиту магле на својим плећима и сметао сунцу да допре до Љиљана и Снежана.

Али у том утркивању Љиљан далеко измаче и први стиже на ливаду где је цветала лепотица саса.

Кад стиже, лако се спусти на њену круницу говорећи:

– Тражила си три снежне пахуљице. Ја сам ти их донео.

Тад стресе пахуљице на сасино прозрано чело и она пристаде да се за њега уда.

Тога часа у ливади настаде велико весеље, почеше се бубе и цвеће спремати за свадбу. Скакавци се уредише у чете као мали војници и почеше да марширају стазом. Из траве се зачу зрикање. Цвеће се ухвати у коло. Прстенци су били највеселији. Они су скакутали весело у једном куту ливаде, машући својим белим пеширићима и певајући:

– Весело, весело, удаје се саса.

И гујину траву обузе весеље, па се ухвати у коло са љутићима. Чинило се од њихових жутих капица као да звезде играју по ливади.

Лепотан нарцис се држаше неко време као увређен, а онда стаде наговарати лептире да и они отпочну игру. Тако отпоче дивна шарена игра лептира изнад сасине крунице.

А славуј, њен велики пријатељ, поче да пева своју најлепшу песму. На његов глас са свих страна долетеше врапци, чворци и царићи, па начинише своје птичије коло.

За то време поток је весело жуборио, и много гласније него других дана. Од силног весеља и скакутања сав се био претворио у сребрни водоскок.

Све је тако текло у реду и радосно, само нису знали кога да изаберу за девера лепотици саси. У том стиже и лептир Снежан на ливаду, те њега узеше за девера.

Ако ухватите данас тог лептира питајте га да ли је све тако било, он ће вам рећи праву истину.

СТРАШНА ПРИЧА

Немојте мислити, децо, да само ви имате баку. Имају је и птице и животиње: мали врапци, јарићи, јагњад. Тако је једно вече у планини нека стара овца-баба причала својим унучићима јагањцима, да би их успавала. Било је мрачно, ветровито пролећно вече. Многе овце по тору биле су већ поспале, само је стара овца са својим унучићима била будна, и причала:

– Кад сам дошла на овај свет, – поче она, – била сам бела као млеко и нисам храмала. Чобанинова деца су ме волела више од свих других јагњића и нису дала родитељима да ме продају...

– Хоће ли та прича о теби бити страшна? – радознало је прекидоше унучићи.

– Неће бити страшна, – одговори стара овца.

– Е, онда нећемо ту причу, – изјавише они, причај нешто друго.

– Онда слушајте нешто што сам ја чула од своје баке. А немојте ме прекидати. – Било неко јагње које никад није видело шуме и није знало да постоје вукови. Расло је са газдином децом у варошком дворишту и било лепо одевено као јагањци у циркусима. Око врата је имало ружичасту траку а преко леђа је носило свилени огртач. Али једном газда купи јагње које се ојагњило и одрасло у планини. Мали дошљак исприча одмах јагњету варошанину о планини, о вуковима, о слободном животу изван вароши и њих два се договорише да што пре побегну у планину.

– Па јесу ли побегли? – нестрпљиво упита једно унуче.

– Јесу ли у планини после срели вука? – упита друго.

– Побегли су, али нису вука срели, – одговори им стара бака, љута што су је прекинули.

– Е, онда нећемо даље о томе. Хоћемо где има о вуковима.

Стара овца се мало размисли па поче:

– Дружио се неки мали зец увек са јагањцима. Долазио је сваки дан на ливаду где су јагањци пасли, скакутао између њих весело и забављао их. Нарочито је волео да се хвали својом храброшћу пред њима. Причао је да се не плаши ни паса, ни ловаца, ни вукова. А јагањци су били простодушни и веровали му. Једном их поведе у шумицу где му је била кућа. Јагањци се мало уплашише од мрака у шуми и стадоше га питати:

– Шта ћемо радити, ако наиђе вук?

– Не бојте се! – одговори им зец, ја ћу вас бранити!

Тако они залажаху све дубље у шуму кад наједном зец уплашено стаде: кроз дрвеће се видела два страшна велика вука где нешто разговарају. Јагањци, који их још не беху опазили, спокојно иђаху даље дивећи се росној трави која је расла крај стазе.

– Бежите, – довикну им зец, – вукови ће нас појести.

Рекавши то он се негде изгуби као муња, не сећајући се шта је јагањцима обећао.

Они, сироти, почеше тад тужно да блеје а вукови чувши то појурише за њима...

На том месту приче стара овца застаде замишљено и суза јој се појави у мутном старачком оку. Њој се није даље причало, да не би много жалостила своје унучиће, али они је натераше да настави, говорећи:

– А после? Јесу ли вукови појели јагањце?

– Ево, шта је после било. Једно бежећи није ни опазило да је пред њим провалија, па се у њу сурвало без трага и гласа. Друго се удавило у реци, коју је хтело да преплива. А других троје се врате у тор и помешају са осталим стадом, мислећи да су се тако спасли. Уморни и како је већ ноћ била, они брзо заспе. Око поноћи, међутим, приврзају се вукови у тор неопажено и почну да њуше и траже она три јагњета, остављајући све друге на миру. Пронашавши их, украду их и однесу у планину и никад више нису се вратили...

Тако стара овца заврши а унучићи око ње гласно плакаху, замишљајући како је страшно морало бити тим јагањцима.

Наједном ветар стаде још страшније да дува и фијуче у врховима дрвећа. Овце се пробудише и стадоше уплашено блејати. Ован предводник, као војсковођа кроз тврђаву, прокрстари унезверено кроз тор. Залајаше свих пет овчарских паса, да их је страховито било слушати. У чобаниновој кућици се указа нестална уплашена светлост. Вуци су били напали на овчарски стан.

Овце од страха окретоше једна другој главе, као да се нешто договарају, а у ствари су само уплашено уздисале.

Ован предводник издаде на свом овчијем језику заповест:

– Јагањци да се склоне у мали утврђени тор.

При том он зазвони снажно меденицом која му је висила о врату.

Стара овца, чим чу заповест одведе унучиће у мали тор за јагањце, а сама остаде са осталим стадом да буде на удару, ако би вуци провалили.

Наједном се врата од великог тора отворише и јагањци угледаше како унутра провали један од вукова, а за њиме највећи пас. Мада их је страх ужасно потресао, јагањци наставише да вире кроз плот шта ће се даље догодити. Видеше како се вук и пас почеше да рву. У вука су очи севале као муње, и стално је покушавао да ухвати пса за гушу, док је он потмуло режећи јуришао на вука. А даље, кроз отворена врата тора, опазише како се и остали пси боре са друга два вука, не пуштајући их да уђу унутра, међу овце.

Јагањци су жудно посматрали овај приказ, уживајући у свом страху. Никад им стара овца није умела тако нешто да исприча. Не престадоше да вире ни кад опазише да велики пас паде под зубима крвожедног вука. Вук појури тада и на

њихову баку, жућкасту, трому овцу, која им је до малочас тако лепо причала. Од ужаса, они, тад затворише очи а у исти мах пуче пушка, и зачу се глас чобанинов који је сигурно довикивао својој деци.

– Не бојте се, вук у тору већ је мртав, а и други ће се сад разбећи.

И збиља кроз неколико часака урлик вукова и лавез паса почеше се удаљавати. Чуо се само фијук ветра у врховима шуме.

Јагањци тад опет отворише очи и видеше где чобанин улази међу стадо сав радостан. Ован предводник му притрча одмах са осталим овцама. Ту они опазише живу и своју баку, жућкасту хрому овцу. Вук је срећом није појео. Она брзо пронађе своје унучиће и рече им:

– Хтели сте страшну причу, па сте доживели страшну истину. Кад порастете и остарите имаћете шта да причате својим унучићима.

ДЕТЕ У ТОРБИ

Циганка Ружа изађе из черге, носећи свог малог сина у торби на леђима тако, да му се само глава видела. Сваког дана је морала да иде на рад и да дете тако собом носи, јер га малог није могла код куће да остави. Али већ у оближњем селу није било никаквог посла, Ружа је сву вуну изгребена и морала је да иде даље у град да тражи посла.

Идући тако путем, гдегод је видела кућу, викала је с капије:

– Госпоја, вуну гребенам.

Али жене су биле љуте и још с капије су је враћале да иде даље куд зна и да им не досађује.

Најзад је стигла и у варош и почела да иде од врата до врата. Варошка деца су радознано завиривала у њеног малог сина, који је вирио из торбе као птица из гнезда, и пратила су је улицама раздрагано. Жене су му давале млека да пије, поклањале му старе дечије капе и чаране, дивиле му се како је леп; оне су ретко у вароши виђале Цигане, и зато су биле много боље према њима него сељанке. Али Ружа ипак није била задовољна, јер нигде није могла да нађе посла.

Идући тако заустави се пред неком богаташком кућом, свом окруженом вртovima, предomiшљајући се да ли да уђе. Очекивала је неће ли однекуд истрчати деца и позвати је унутра, али кућа је усамљено ћутала. Тад Ружа сама бојажљиво уђе у двориште, прикрадајући се стазама присутим белим шљунком и закуца на врата вичући:

– Госпоја, вуну гребенам.

Тад се на вратима појави господарица куће сва у свили и зачуђено плесну рукама кад угледа дете у торби. Са свих страна куће дотрчаше служавке да виде малишана у његовој чудноватој колевци. Циганка тад задовољна што се толико диве њеном детету, и надајући се да ће тако нешто за њега добити, скиде торбу с леђа и извади дете. Тек тад се почеше сви дивити, јер је мало Циганче било лепше него иједно дете у вароши. Имало је крупне црне очи и обрашчиће као јабуке румене, и смејало се тако умиљато на госпођу у свили, као да ју је сваки дан виђало.

Тад богата жена растера своје служавке и рече Ружи:

– Ја немам деце. Хоћеш ли да ми поклониш свога сина, одгајићу га боље него ти и биће велики господин. Ако код тебе остане, мучиће се целог живота у сиромаштини.

Кад то чу Ружа, поче наглас плакати. Њој се већ учини да су јој дете отели.
– Не плачи, – рече јој опет богата жена, – ја ти га нећу отети, већ ако хоћеш сама да ми га даш. Ја сам много богата и даћу ти за дете онолико злата, колико је оно тешко, па ћеш моћи и ти до краја живота лепо да живиш и више се не мучиш.

Циганка се још више ражали па удари у кукњаву. То је најтежи час био у њеном животу.

Богата жена тад рече:

– Не мораш ми га одмах оставити. Иди кући и размисли се, па ако хоћеш да ми га поклониш, донеси га сутра, а ја ћу ти дати злата колико сам обећала.

После тога Ружа се поздрави и оде збуњена кући, размишљајући шта да ради. Али како тога дана није ништа била зарадила, њен сурови и лењи муж поче да је грди и туче. Ружа му тада, да би га одобровољила, исприча разговор са оном богатом женом, а он је стаде наговарати да своје дете однесе тој жени, па ће тако бити добро и њему и њима.

Целе ноћи Ружа је само о томе мислила. Замишљала је свог сина као великог богатог господина како живи у сваком изобиљу и вози се у златним колима поред самог цара. Зато ујутру рече Циганину:

– Данас ћу однети дете, нека целог живота ужива, а и ми ћемо добити пара да се не мучимо више.

Рекавши ово, стави Циганче у торбу и пође оној жени. Успут је опет плакала, тешко јој је било растат се са својим дететом, али се надала да ће јој жена дозволити да га каткад обиђе и пољуби. Тако у мислима стиже она у град и оде право где је наумила.

Жена се много обрадова кад виде да је Ружа дошла говорећи:

– Паметно си учинила. Син ће ти бити срећан, а ти богата.

Рекавши то, она извади Циганче из торбе и пружи, као што је обећала, пуну кесу злата Ружи.

А она је бојаљиво упита:

– Смем ли, госпоја, доћи који пут да га обиђем и видим је ли здрав?

Жена на то строго одговори:

– Никад више немој доћи. Он је сад мој син, и хоћу да потпуно заборави своју праву мајку.

Потом она однесе дете у другу собу, а Ружа, ставивши кесу с новцем у торбу, врати се полако кући. Кад тамо стиже њена сиромашна черга јој се учини још сиромашнијом и беднијом, те рече Циганину:

– Морамо одмах купити какву бољу кућу, да се бар чиме утешимо.

Купивши кућицу и мало земље, Ружа поче да их уређује и да по вас дан ради, не би ли само своје дете заборавила. Али оно јој беше стално на очима.

Онда она рече Циганину:

– Хајде да купимо кола, да се по цео дан возим, нећу ли тако на своје дете заборавити.

Купише кола и по цео дан су се само возали, ишли на вашаре и гдегод су чули да има неко весеље. Али ни то није ништа вредело. Мајка није могла никако своје дете да заборави.

Онда она рече:

– Кола и кућа су мало, да сина заборавим; хајде да купимо лађу, па да лутамо по свету. Тако ће ми можда бити лакше.

Купише лађу и лутаху тако целу једну годину дана по свету. И мада је Циганима лутање највећа сласт, ипак ни оно не поможе.

Тада се решише да сазидају цркву, и да се у њој Богу моле, не би ли учинио да више не чезну за сином. А кад молитва у цркви не поможе рече Ружа Циганину:

– Не вреди нам богатство без нашег детета. Хајде да све продамо, да вратимо новац жени и узмемо натраг свог малишана.

Како се је и Циганин био зажелео сина, пристаде на ово, све продадоше и Ружа се крете весело да опет узме к себи своје дете.

Угледавши је богата жена се много уплаши и стаде да виче:

– Ово је мој син! Ко си ти, ја те не познајем. Покушај само да га одведеш.

А сиротица Циганка плакаше, опет молећи:

– Ево ти натраг све твоје злато, врати ми само мог сина.

За ово време малишан посматраше Ружу и кад виде да плаче обеси јој се о врат и стаде је љубити. Сигурно је осетио некако да му је права мајка. А Циганка видећи то, стрпа га брзо у торбу, коју је опет имала на леђима и побеже низ степенице главом без обзира.

Шта је после радила богата жена не зна се. А Цигани су задовољно живели, иако су били сиромашни.

КАКО СЕ ПОПРАВЉАЈУ ДВОЈКЕ

Испред Ивине куће простирала се пољана пуна разних цветова и буба, и он је више живео на њој него у кући, па ипак је увек добијао двојку из познавања природе. Узрок томе био је што је Ива имао баку и што је увек боље памтио оно што је она причала него оно што је предавао учитељ. И морало је доћи до тог Ивиног пораза: јер су се учитељеве и бакине приче тако много разликовале.

Наоблачи се и почне да грми а Ива се шћућури крај велике бакине столице и шапуће што тише може, да га грмљавина не би чула:

– Шта се то котрља по небу?

– Воза се громовник Илија, – одговара бака. – Обилази околу земље да види где треба да падне киша.

– А где стоји киша, кад не пада? – пита Ива.

– Где стоји кад не пада... – размишља се бака, па тек наједном објасни: – Киша стоји у великим златним бурадима. На небу има све што људима треба: час кише, час сунца.

– А гони ли громовник Илија ту бурад на својим колима? – пита Ива даље.

– Разуме се, зато се небеса толико тресу.

А сутрадан тек учитељ исприча:

– Ево како добијамо кишу. У доба великих жега сунце испије сву влагу из земље. Та влага се претвори у водену пару и дигне се у висину, где се због хладноће претвори у облаке пуне кише. Киша онда, због своје тежине не може да остане под небом него падне на земљу. И тако вечито кружи вода између земље и неба. Јесте ли разумели?

– Јесмо, – каже Ива. – Киша стоји у златним бурадима. Громовник Илија их вози на својим колима, па где треба кише, ту отвори златну бурад...

– Доста, доста, – прекине љутито учитељ. Види се ниси ништа пазио.

Али ујутру се пробуди Ива, па угледа слану и иње по гранама и отрчи до баке у врт радознало питајући:

– Шта је то бело по пољаници и грању?

Бака се мало замисли па му објасни:

– То је вилинско сребро. Сигурно су виле ноћас играле овде и са њихових сребрних рукава развејало се сребро по ливади и пружу.

– Како је лепо! Хајде да га скупљамо.

– И ја бих га скупљала, – одговара смешећи се бака, – али виле не дозвољавају: Чим се дотакнеш вилинског сребра, оно се истопи.

Задивљен бакиним речима оде Ива у школу, а тамо опет учитељ исприча:

– Јесте ли видели како су јутрос поља и грање побелели. То је пала прва слана и ухватило се иње. Дани су још топли, па се земља под сунцем испарава, а ноћи су врло хладне те се та пара претвори у росицу која се смрзне. Јесте ли ме разумели лепо?

– Јесмо, – одговара први Ива. – То је вилино сребро. Ноћас су виле играле на пољаници, и са њихових се рукава развејало сребро...

– Доста, никад ништа не пазиш и не знаш, – каже учитељ. – Ево ти двојка.

Или, на пример, учитељ каже:

– Нацртај ми, Иво, лептира на табли.

А Ива се сети неког жутог лептира, па зачуђено пита:

– Како ћу нацртати, кад немам жуте боје?

А учитељ опет забележи двојку. Тако кад се већ било наређало много двојка, пође Ива замишљен да се мало прохода по пољани. Било је то у неку недељу пред крај школске године. Ива се лепо обукао, узео ботаничку кутију и мрежу за лептире.

Чим изиђе на пољану, угледа крушног жутог лептира, баш каквог је највише волео, па појури за њим. Истина Ива није знао да црта лептире, али је умео брзо да их хвата. Зато одмах стиже жутог бегунца и зароби га у мрежу.

А лептир стаде молити:

– Пусти ме у слободу, Ивице, па ћу ти помоћи да поправиш двојку.

Ива се прво зачуди како то да лептир говори, али се брзо сети неке бакине приче где лептири говоре, па рече као да разговара са другом:

– Добро, пустићу те у слободу, али одржи само своје обећање.

Ива крете даље стазом кроз високу траву, кад наједном осети снажан мирис беле хајдучке траве. Окрете се и виде како неколико белих круница лепршају на ветру. Па сетивши се да бака радо скупља ту траву, пође да јој је узбере. А хајдучица стаде молити:

– Не бери нас, Ивице, пусти нас да живимо па ћемо ти помоћи да поправиш двојку.

Ива се опет сажалио и пусти цветове да и даље мирно на ливади миришу.

Ишао је опет тако даље, кад наиђе на скакавца. Он се негде много журио, час избијајући из траве као неки зелени водоскок час опет у њу ронећи. Ива појури за скакавцем, да бар њега ухвати, а и он стаде молити:

– Пусти ме, пусти! Код куће ме чекају деца. Смилуј се на мене, па ћу ти помоћи да поправиш двојку.

А Ива и њега пусти.

Кад је сутрадан отишао у школу са стрепњом је ишчекивао да ли ће га учитељ прозвати и да ли ће одржати своју реч лептир, скакавац и хајдучица.

Најзад га учитељ прозва:

– Изиђи, Иване, на таблу и нацртај лептира.

Ива брзо изиђе на таблу, кад тамо стоји онај жути лептир, коме је јуче дао слободу и шапуће Иви:

– Ја ћу стојати мирно на табли, а ти прегледај тачно с мене и цртај.

Срећом учитељ ово не примети, те Ива на миру нацрта лептира тако лепо, да се учитељ задиви угледавши. А онда даље запита:

– Које бубе живе у трави?

Наједном се онај скакавац с ливаде створи ту, скочи Иви на раме и стаде да му шапуће а Ива за њим да понавља гласно:

– У трави живе мрави, змије, скакавци...

– Доста, – рече учитељ, – сад ми погоди које биље расте на ливади, па ћу ти поправити двојку.

Ива се прво збунује; али кроз прозор допре мирис хајдучице, па мајчине душице, па детелине, па невена, па дивље ражи, па репушине и свих других трава, и Ива се тако редом сети имена тога биља и изређа их учитељу.

– Гле, па ти си постао добар ђак! – обрадова се учитељ. – Морам да ти поправим двојку.

Ива весело отрча на место, а увече све исприча баки, шапнувши јој поверљиво:

– Учитељ и не слути ко ми је помогао да поправим двојку.

И збиља, учитељ никад не би могао поверовати у све ово, чак да му неко и тужи Иву.

ДИВОВСКА ЦИПЕЛА

Пред продавницом неког чувеног обућара стајала је огромна, скоро дивовска, ципела, начињена од лима. Она је била подигнута на постоље од точкова, и привезана ланцем за тле, да је деца не би одвозала.

Газда те продавнице гледао је увек кроз прозор како се деца скупљају око ципеле и покушавају да је откаче са гвозденог ланца о којем је стајала причвршћена, или да отворе поклопац, закључан катанцем.

Највеће дечје уживање било је кад се из продавнице појави шегрт са гомилом кутија и приђе ципели те је отвори, потрпа оне кутије унутра, онда одвеже ципелу са ланца седне на њу и крене у град. Деца онда за њим појуре као рој, прате га трчећи од куће до куће, где он редом раздаје обућу. Понекад шегрт пристане да неко од деце провоза, стављајући га на врх ципеле. Али је то бивало ретко, јер су онда друга, на коју не би пала коцка, плакала гласно и досађивала молећи да и њих дигне на ципелу.

Међу овим малишанима био је и један сиромашак, продавац новина, дете, које се само издржавало немајући никог свог. Он је пратио дивовску ципелу при свима њеним шетњама, одмарао се у лепом хладу, руководио играма које су се изводиле поред ње.

Једне вечери кад су се већ све радионице биле затвориле, сви продавци новина умукли и шетачи отишли на спавање, тај дечак дође пред продавницу где је стајала дивовска ципела и замишљено седе на праг. Тога дана није био зарадио колико му је требало за преноћиште и мислио је да се некако увуче у ципелу и да ту преспава ноћ.

Пре тога је закуцао на врата многих домова, молећи да га приме на преноћиште, али људи тога дана нису нешто били добре воље па су га свугда отерали са погрдама:

– Вуци се с прага, нисмо луди лопова и одрпанка да примимо у кућу, – говорили су једни.

– Што ти родитељи нису оставили да се не мучиш. Ми ћемо својој деци оставити да имају од чега да живе, – говорили су други.

– Кад ти је мајка знала да ћеш се мучити, није те требало ни родити, – љутили су се трећи.

И разне су му још тако погрде и увреде рекли, те се решио да више никога, ни за што не моли. И тада се сетио дивовске ципеле, у чијем се хладу увек одмарао,

и коју је са осталом децом узалуд покушавао да отвори. У џепу је сад имао неки стари нож и наџао се да ће с њиме моћи катанац отворити. Али тек што се осврнуо и почео да отвара, а на крају улице појави се стражар, и приметивши га привуче се тихо иза његових леђа, да види шта ради око џипеле.

– Стој! – викну он дечаку, – шта то радиш?

Дечак се трже и прво уплашено ћуташе а после му признаде шта је и како је, и да нема где да преноћи.

– Ја ћу ти ноћас дати преноћиште, – рече стражар, сажаливши се и одведе га до своје куће, те тамо дечак преноћи са стражаревом децом.

Сутрадан, опет се деца по обичају искупише око дивовске џипеле и разговараху:

– Где, колика јој је потпетица, могло би цело дете у њу само стати, – рече неки малишан.

– Колико ли би кила шећера могло у њу да се сручи? – размишљаше други.

– Могло би се у њој возати као у каквом фијакеру, само да је откачимо, – рече трећи.

– Да ли је оволика џипела у дивова? – упита нека девојчица.

– Могло би се у овој џипели спавати славно, – рече дечак, који беше синоћ покушао да је отвори.

Утом се појави шегрт са гомилом кутија испод пазуха и стаде се спремати да обиђе по вароши и разда обућу где треба. Утом му у журби испаде кључић од катанца а он то и не примети, већ и даље нешто пословаше. А дечак се брзо саже, стави кључ себи у џеп и радосно отрча. Био је сад сигуран кадгод не буде имао где да спава, моћи ће лако откључати џипелу и преспавати у њој.

И тако је и било. Увече кад се сви разиђу, он се прикраде, отвори џипелу, и увуче се у њу. Пипела је изнутра била мека, удобно постављена и на љубовима ради украса избушена, те је унутра било ваздуха. А ујутру, чим се зора јавила, дечак се брзо извлачио из џипеле, закључавао је и одлазио на посао. Тако је џипела постала његова кућица, удобно уточиште о коме нико није ни слутио.

Али једном дечаку не беше добро, био се много преморио трчећи улицама и продајући новине, те се не пробуди рано ујутру, као што је увек чинио. Пробуди га тек неко труцкање и зврјање: то је џипела била у покрету, шегрт је разносио обућу. При отварању поклопца није ни завирио у џипелу, а није у журби ни приметио да је катанац нашао откључан. Дечак опази у полутами да су сад са њим и неколико кутија унутра, које је шегрт возио да разда по граду, и стаде размишљати, шта да ради кад шегрт буде отворио џипелу.

Поче вирити куда се возе и опази да су изван града. Пролетале су ливаде, мостови, летњиковци и дивовска џипела се најједном заустави пред најбогатијим летњиковцем, што се белио сред зеленила иза златне велике ограда. Деца из летњиковца, чим чуше да долази дивовска џипела, истрчаше и околише је.

Шегрт тад отвори поклопац, па, угледавши унутра неко људско биће, уплашено викну:

– Ко је то доле у џипели?

Дечак није имао куд, него се извуче из џипеле и као укопан стаде, оборивши главу. Деца су га радознало гледала, чудећи се откуда дечак у џипели, јер и

дотле је она често долазила, али у њој није било ничег осим обуће. Њима се по-
све чинило као нека бајка. Зато једно од њих брзо оде да позове остале укућане,
да виде дечака што је искочио из дивовске ципеле.

Ту се брзо искупи цео летњиковац: деца, родитељи, послуга, и стадоше за-
питкивати дечака откуд се нашао у ципели.

Онда им он по реду све исприча, и како нема у свету никог свог, и како се
по цео дан мучи, и како је немајући увек преноћишта, спавао у ципели. Чувши
ово деца стадоше да моле родитеље да дечака оставе у летњиковцу, и они тако и
учинише. Оставише га са својом децом и после су се увек о њему бринули као и
својој деци.

А шегрт се врати у град све у себи смишљајући како ће својим друговима
испричати о овом чудноватом догађају.

Лија гатара

Живела у планини стара лисица гатара. Становала је у јазбини пуној лишћа жутоцрвеног, каква је била и боја њене длаке. До јазбине је водила право уска стаза, а улаз био сав закрчен жилама стогодишњих букава. Али је све звериће тога краја ипак знало где је кућа тета-лије гатаре, јер није било ниједног шумског становника, који јој се бар једном није обратио у невољи. Стара лисица је важила као најбољи шумски лекар. Знала је траве за све животињске болести, умела је да превија ране, могла је да прориче судбину, била је увек обавештена којом су страном минули ловци.

У њеној јазбини мирисале су траве као у правој апотеци. О жилама су висили струкови боквице, лелујале ките беле хајдучке траве и љубичасте кичице. Мало даље, прострт по маховини сушио се липов цвет, петељке од вишања, метвица, слез и друго биље за теј. А она сама седела је обично на некој кривој жили и варила траве и лишће за лекове.

Морам признати било је у њеној јазбини и пуно лепеза начињених од кокошијег и гушчијег перја. То су сигурно биле успомене из њене младости, док је још била зла и давила живину као што чине и остале лисице. Али под старост она се наједном покајала и престала је да дави пилиће и кокоши. Чак је стала чинити богоугодна дела и лечити болесне животињице. И саме кокоши из оближњег села обраћале су јој се за помоћ, каткад да им пронађе украдено пиле, каткад су тражиле лек против опадања перја.

Таман се лија спреми да спава, а неко повиче пред вратима:

– Тета лијо, какво ли ће сутра бити време? Хоће ли падати киша?

– Хоће, хоће, – одговори она, – кости ме боле.

Или тек је села за ручак а зечић кроз жиле провири и упита:

– Да ли ће после подне наићи ловци?

А она изађе напоље, омирише ваздух, наслони ухо на земљу, и одмах сигурно одговори:

– Чувајте се, богами, наићи ће.

Неки пут кад издалека угледа зеца где храмље, изађе му сама у сусрет питајући:

– Које добро, зечићу?

– Ранио ме јутрос ловац у ногу, па сам дошао да ми рану превијеш.

– А шта ћеш ми платити? – упита лисица.

– Донећу ти главицу купуса, ако ме нога прође.

Онда га она уведе брзо у кућу, увије му лековитим биљем рану, и све буде као руком однето.

Веверице су јој много досађивале. Од силног крцкања ораха и лешника зуби су им се брзо кварили, те су тражиле лек против зубобоље. Као плату су јој обично доносиле шачицу ораха или лешника. У младости је тета лија истина била навикла на пилеће месо, али касније, кад се покајала, јела је само биљну храну, коју је добијала као награду од својих пацијената.

Деси се често да дотрчи уплашен петео и кукурекне:

– Појавила се у нашем крају лисица, молим те одврати је да више не краде пилиће.

И покајница лисица је збиља одврати бар за неко време, а кокоши из тог села јој онда обично донесу по пуну корпу јаја.

Кад се прочуло да тако добро лечи и гата, а не тражи велику плату, долазило јој је звериње и из неких далеких, непознатих шума. Једном јој тако закуца на врата неки стари вук. Она се прво много уплаши да није дошао да је поједе, али кад чу како он тужно завија, досети се да је дошао да тражи неку помоћ.

– Сина су ми младог вучића, ловци ранили, пођи са мном да га излечиш.

– А шта ћеш ми платити? – упита лисица.

– Сиромасам пуки, ничег немам, али ћу те увек од зла бранити, ако ми спасеш сина.

Онда лисица пође с њим у другу планину и спасе му сина. Том приликом пожали јој се и неки стари кобац из те шуме, да већ почиње губити вид и затражи јој лека. Само и он рече да је сиромашан и да ничег нема сем свог гнезда, али обећа да ће јој бити у помоћи, ако јој икад у животу затреба. И лисица му помоћу неке траве поврати вид.

Тако је прошло доста година и она је већ на њих и заборавила, а деси се да дође лисици нека кокошка из оближњег села и стаде јецати:

– Помози ми, пиле ми је однела или нека грабљивица или неко звериње.

Лисица се замисли, па ће рећи:

– Има много грабљивица по шумама и много звериња, ко зна где се пиле налази. Али иди мирно кући, покушаћу да га пронађем, ако је још у животу.

Кокошка оде кући, а лисица сврати код суседа зеца и замоли га:

– Ти си брзоног, растрчи се по планини и јави свима да је нестало једно пиле из суседног села, и да ми га одмах врати, ко га је украо.

Зец отскакута одмах кроз планину, и јави како му је лисица казала, али од пилета ни трага ни гласа. Међутим, муњевито се пронесе глас кроз све околне планине да лисица добротворка тражи неко изгубљено пиле. И сви се растрчаше да јој га пронађу.

Чу то и онај стари кобац, па и он пође у потеру. И збиља већ после неколико сати наиђе на пиле у гнезду неког јастреба. Било је јадно све искључано али још у животу. Кобац се тад хитро устреми, украде га из гнезда и однесе лисици.

Не да се описати њезина радост, кад је угледала пиле, и још у животу. Одмах му је залечила ранице и стала се спремати да га води натраг у село.

Али се догађај о спасеном пилету брзо прочуо кроз околину, и лисица предвече угледа читаву гомилу кокошака где се упутила јазбини радосно пијучићи и квочући. Оне изљубише спасено пиле и одведоше га у село, обећавши лисици сто корпи јаја.

Ако које дете има болесну птицу или зеца или пиле, нека га слободно води код лије гатаре, она ће га излечити.

НЕСТАШНИ ЗЕЦ БЕЛОРЕП

Неколико младих зечева имало је обичај да се сваког дана искупи на пољану у високом пропланку и поигра заједно неколико часова. Играли су се зечеви тамо разних игара. Неки пут су се хватали у коло и скакали око јеле која је поносито расла сред пољане. Понекад су се играли жмурке сакривајући се тако вешто по жбуновима, да их ни ловачки пас не би могао наћи. Волели су и да се утркују и да скачу преко препона. А каткад су се играли и лова: најстарији зец буде ловац, два-три буду пси и јуре оне остале. Тако је весело пролазио њихов зечји живот.

Мајке су им, истина, говориле да је шума пуна ловаца, вукова, орлова, вихора, града, грома, али они су били одвећ млади да би се могли плашити.

– Е, како бих желео да видим орла, – говорио је увек зечић Црвено Око.

– Нимало ме не би било страх да угледам ловца, – јуначио се Плашљивко.

А најбезбрижнији међу њима био је мали зека Белореп. Он се смејао мајчиним саветима и увек први ујутру бивао на пољани, поздрављајући радосно свакога.

– Добро јутро, – трне – жбуне! Јеси ли ми слатко спавао?

– Добро јутро зечићу, бели репићу, – одговарао је насмејани жбун, сав умивен росом.

Поскочи зец Белореп два-три корака па угледа веверицу.

– Добро јутро, веверице-веко!

– Добро јутро, белорепи зеко, – довикне несташно веверица и изгуби се у грању.

И таман сунце гране, а он је већ на пољани под јелом, па и њу умиљато поздравља и отпочне разговор:

– Ти си увек сама, јело?

– Нисам сама, зечићу; на мојим гранама је увек пуно птица, а окол облаци и ветрови ходају.

– А зар те није страх ветрова? Моја мајка каже да на висинама дувају вихори.

– Ја уживам када је вихор, чини ми се као да се нишем у љуљашки.

– Зар се не бојиш да ће те грана ударити? Кажу да гром најпре погађа оне који су на висини.

– Ја волим да сам близу сунца, а ко је близу сунца, мора да буде и близу грома, зечићу.

У том би дошли и остали зечеви и настајала би игра. Тако једнога дана баш се они беху искупили под јелу, а диже се велики вихор. Јеле се почеше савијати до земље; сухо лањско лишће се подиже као пламен стручак до под облаке; вране се као сумануте ковитлаху над шумом.

Зеџ Белореп поче се шалити:

– Не морамо се мучити да сами скачемо, вихор нас диже са земље.

И заиста вихор их је дизао са земље, котрљао по трави. Сва шума одједном постаде као пијана. Зверад таман да стане на ноге, а нови талас ветра га обори на земљу. Јеле се таман усправе, а ветар их повије до траве. Ветрова луда шала шчепа малог Белорепца, подиже га до највишег бора, потеря га мало кроз ваздух, па га опет спусти на земљу. Срећом он је знао добро да се дочекује на ноге, те се не изубија. Тако га је ветар неколико пута дизао у зрак и поново спуштао, док га не пренесе у сасвим нови крај.

Потом наједном ветар стаде, заспа. Све околу умуче. По земљи лежаху поломљени суварци, перје птица, сметови лишћа, прашина и песак скупљени у гомилице као мравињаке. Белореп протре очи пуне прашине и осврте се радознало око себе. Нимало га није било страх, хтео је чак да мало проскакује кроз тај нови крај, али му паде на ум да ће му се мајка бринути и решити се да одмах пође кући. Међутим пут је било врло тешко наћи, и морао је све до ноћи да лута. Најзад угледа пропланак са јелом и у неколико скокова се нађе тамо; после отуд, познатом стазом, сиђе својој кући.

Мати га дочека радосно, али га одмах стаде саветовати:

– Нисам ли ти говорила да се високо горе не пењеш? Сад су велике жеге и лако се догађају непогоде. Данас је дувала олуја, а сутра лако може ударити град или пасти гром.

Само савети нису помагали и одмах сутрадан сви се зечеви нађоше опет на пропланку, те сваки поче да прича шта је јуче доживео.

– Мене је ветар бацио право у неки вир. Дивно сам се искупао, – рече зеџ Црвено Око.

– А мене је откотрљао у мравињак, па су ме мрави свег изуједали, – рече Плашљивко.

– А мене је утерао у медвеђу јазбину. Срећом је медвед дремао, иначе би било зло, – рече најбољи друг Белорепов Брзак.

Тако су се они редом хвалисали шта је ко доживео јуче, и не слутећи шта се спрема још.

Кад одједном над планином се навукоше облаци, падоше на јелу као огромна црна гнезда, а муње стадоше да се укрштају као пламени мачеви. Зечеви осетише како ваздух замириса на зиму и снег, и почеше радознало њушкати. У планини се зачу страшна тутњава и пуцање као да дивовске секире цепају шуму; и зечеви осетише како их по леђима бију неки ледени куршуми. И у тренутку цела се земља покри белим хладним зрневљем.

– Шта је ово! – кликнуше уплашени зечеви, који су први пут у животу угледали град.

– Град, град, – довикну им јела. – Одмах бежите кући, јер може сад бити и громова.

И ако се дотле у свом животу није храбри зечић Белореп ниједном уплашио сад се препаде и појури кући. А кад је, праћен громовима, стигао, он је брзо притрчао својој уплашеној мами. И дуго јој се клео:

– Увек ћу те, мама, слушати, увек. Веруј ми.

А мама је и веровала и није веровала.

СВИЛЕНА БОМБОНА

Када је увече мати рекла Борики да ће је водити у град да јој тражи посла, она је ударила у плач. Била је још врло мала и било јој је тешко растати се од своје маме. Хтела је собом бар да понесе јагње и пред долазак се није могла од њега раставити.

– Зашто ми не даш да га понесем? – питала је она кроз плач.

– Тамо ћеш морати по цео дан да радиш, и ко би онда јагње чувао, – рече јој мати.

Онда је узе за руку и да би је утешила, поче да је залагује:

– Не плачи, Борика, доле у граду имаћеш сваки дан да једеш свилене бомбоне.

– Нећу бомбоне! Шта су то бомбоне? – плакала је и даље Борика, спуштајући се низ руменкасти сеоски пут, који је водио граду.

А мати је стално говорила, да би је заварала.

– Не плачи, Борика, видећеш како су бомбоне слатке и шарене. И све сјаје около као да су од свиле.

Већ су биле поодмакле од села, блејање јагњета више се није чуло, а Борика је била врло мала и лако се тешила. Почела је плашљивица да слуша мамину причу о бомбонама, чак је и сама стала да је пита:

– А колике су бомбоне?

– Бомбоне су колико пиљци, а неке су и колико ораси; и све се шарене као лентири. Има их црвених, плавих, жутих, свих боја. Видећеш већ.

Тако су у разговору дошле до града и пошле по кућама да траже Борики место за службу. Али људима се Борика чинила одвећ мала; сви су зато говорили њеној мајци:

– Куд си дете повела да служи! Видиш и сама колицно је. Њу треба још неко да служи, а не она друге.

И заиста је Борика била врло мала. Али година је на селу била сушна и није се имало шта јести, и мати је кроз сузе молила:

– Примите је, може што било помоћи. Само да се дете преко зиме исхрани.

Тек пред вече наиђоше на неке људе, којима је била потребна баш тако мала девојчица. Мати тада пољуби Борику, и остави је са зебњом у срцу код тих туђих људи, које је први пут у животу видеала.

И после одмах мати оде кући, а Борику уведоше у неку дугачку собу, где је радило пуно девојчица. Неке су намотавале вуну на велике котуре, друге старије су плеле хаљине на машинама. У соби се чула само лупа машина и зврјање чекрка, а девојчице су седеле погнуте над радом и само ћутале. Кроз собу је ишла нека дебела, много дебела жена и само викала:

– Брже, девојке, брже. Ко не ради, не може ни јести.

Када Борику угледа, одмери је хладно и рече:

– Ти данас гледај само како се ради, па ћеш сутра почети.

Сутрадан су и њој дали посао, да намотава вуну на котуре. Али њене руке су биле одвећ слабе и није могла одмах брзо радити као остале девојчице. Зато је дебела жена често застајала крај ње вичући:

– Брже, брже. Ко не ради, неће јести.

Тако је за Борику почео сасвим нов живот. По цео дан је седела за чекрком и намотавала вуну. При том је мислила на своју маму, и на јагњенце.

У њиховој радионици била је увек полутама, јер су се испред прозора пели високи зидови и бранили сунцу да уђе унутра. А када би зрак сунчев успео ипак каткад да продре у собу, Борика би опазила како око њега титрају безбројне шарене длачице, што су се скидале са вуне и дизале у ваздух. Тако се тај сунчев зрак претварао у читаву дугу и веселио поглед малих радница. Иначе ничег није ту било да их весели. Никакво живо биће није улазило к њима осим дебеле жене. Понекад би оне само опазиле кроз отворена врата, како нека мајка уводи своју децу у продавницу, да им купи топле вунене хаљинице. Јер и деца у свету нису сва једнака: нека мотају вуну и плету хаљине, а друга те хаљине носе и уживају у њима.

Ћутала је тако Борика и радила све брже, увек мислећи на своју маму, на село, на јагње, а понекад и на бомбоне о којима јој је мама причала. Једном, још у почетку, кад дебела жена није случајно била у радионици, Борика упита своје другарице:

– Шта су то свилене бомбоне? Ја их још никад нисам видела.

А деца почеше да јој се смеју. Истина, нису ни она сва јела у свом животу бомбона, али су сва знала шта су оне. Гледала су их јутром, долазећи на рад, у изложима како се шарене као пиљци, или лептири, или златне бубе. Зато су Борику од тога доба прозвале Свиленом Бомбоном. Не да би се исмевале, већ из милоште, јер су је све много волеле и мазиле.

Радила је Свилена Бомбона од јутра до мрака, а увече, кад би легла да спава није могла дуго због разних мисли заспати. Чинило јој се увече да чује како јагње блеји, а мама јој као из неке даљине говори:

– Не плачи, Борика, доле у граду имаћеш сваки дан да једеш свилене бомбоне.

Кад једном, баш док су девојчице имале много посла, уђе дебела жена у радионицу и рече деци неким умиљатим, дотле непознатим гласом:

Хајде, мало се зачешљајте и оперите руке! Данас варошка фабрика бомбона слави педесетогодишњицу, па је сопственица дошла и донела вам пуно поклона.

У том се појави на вратима нека дивна, благог погледа жена и смешећи се изручи на сто огромну гомилу бомбона, читав један шарен и слadak брег.

– Лепо све разделите! – рече она деци и опет се слатко на њих насмеши.

Девојчице тад почеше тапшати рукама и весело довикивати Борики:

– Хајде ти прва узми, наша Свилена Бомбоно, ти то никад досад у животу ниси видела.

А дебела жена се умеша, све говорећи некако слатко, како никад дотле:

– Ова ми је девојчица дошла са села. Добра је и лепа...

И заиста је Борка у том часу била дивна. Очи су јој се преливале као злато и образи се од узбуђења заруменили, као некад кад је на селу била. Она се много свиде сопственици фабрике, па како није имала деце, реши се да Борику узме себи. А пошто је Борикина мати била сама на селу и живела врло убого, и њу је та добра жена преселила у град, заједно са јагњетом.

Касније је своју фабрику назвала „Свилена Бомбона“ и поклонила је Борики. И на Борикину молбу сваке недеље је слала свој сиротој деци у граду по корпу бомбона.

Позориште папагаја

Када је циркус „Јумба“ престао да ради, његови чланови се разиђу по свету. Слонови, жирафе и лавови врате се у афричке прашуме. Стари крокодил Суза отплови поново у Нил. Све другарице канаринке одлете поново на Канарска Острва, и отпочну опет мирно шумски живот. Бели медвед крете полако у Сибир. Мајмуни пролутају мало по селима па оду у шуме. Није им било лако напустити циркус и другове, али кад се мора, мора се.

На улици се нађу и два кловна, Август и Нерон. Они нису имали где да се врате, нити су имали породице, нити рођака, ни имања. А нису знали ништа друго да раде него да се преврћу по циркусу. У друге циркусе их нису опет хтели да приме, јер су имали довољно оваквих уметника превртача. А, међутим, требало је живети.

Седну они једно вече на кладу покрај пута, наднине се, и стану размишљати шта да раде. Тада рече Август:

– Хајде да оснујемо позориште папагаја. Остала су незапослена наша три циркуска папагаја. Они би сигурно пристали да ступе у нашу дружину.

А Нерон се наљути:

– Какво позориште папагаја! Боље је позориште мајмуна. Мајмуни много личе на људе; умеју да иду, да седе, да једу. Могли бисмо и да их обучемо као глумце. Ето наш циркуски мајмун Цига уме да иде усправно као прави господин. Репоња зна да навлачи рукавице и да се учтиво клања. Мајмун Ђока зна да пије кафу. Могли бисмо с њима да претстављамо неку кафану, па би Цига, био келнер, Репоња газда, а Ђока би претстављао госта и пио би кафу.

– Не, не, не може позориште мајмуна. Они не знају да говоре. А у позоришту се мора говорити на првом месту. Него ћемо основати позориште папагаја. Они сви знају бар понешто да кажу. Ова наша тројица могу бити послуга. Један зна да каже: „Добро дошли, изволите сести.“ Други зна: „Молимо дођите и други пут.“ Трећи је научио: „Хвала лепо на посети“. А за папагаје глумце можемо поћи код адвоката, код трговаца, по школама. Узајмићемо новац па ћемо их купити једно десетину; а после, видећеш, зарадићемо силне паре на томе.

Како рекоше тако и учинише: кретоше по свету да траже папагаје што говоре. Дуго су тако путовали и вратише се тек пред јесен у варош, са кавезима пуних папагаја. И једног јутра освануше прилепљене по дирецима и плотовима овакве објаве:

„Чудо невиђено! Прво позориште папагаја! Вечерас прва претстава. Даје се пет позоришних комада:

Бистар ђак. Трговци. Код адвоката. Кројачица. Монолог папагаја.

За децу одело шарено. За велике како ко хоће.

Пожурите да видите чудо невиђено.“

Настаде велика узбуна у граду. Пошто су сва деца хтела да иду, мајке су морале да им до вечера сашију шарена одела. Пред позориштем папагаја тискала се велика гомила света. На улазу у златним кавезима стајали су стари циркуски папагаји и викали:

– Добро дошли, изволите сести!

– Хвала лепо на посети!

Публика је поседала и нетремице гледала на бину, застрту црвеном сомотском завесом.

Пред завесу је изашао Август и објавио:

– Прво ћемо дати комад „Бистар ђак“, јер видимо има доста деце.

Деца су га поздравила бурно пљескањем, и завеса се дигла.

На бини, на столу застром зеленом чојом, стајао је папагај учитељ, озбиљна изгледа. Пред њим у малој ђачкој клупи папагајчић ђак.

– Колико су два и два? – упита учитељ.

– Два и два су пет, – одговори ђак.

– Два и два су четири, упамти једном. Колико су два и два? – понови питање учитељ.

– Два и два су пет, – рече опет ђак.

– Глупаче, седи! – наљути се папагај учитељ и зазвони бесно у звонце на столу. – Изађи да стојиш.

Папагајчић ђак изађе из клупе и поклони се деци, и у том се завеса спусти.

Деца стадоше одушевљено да пљескају. Желела су да се понови, али Нерон изађе и јави:

– Почиње комад „Код адвоката“.

Сад се указа пред публиком раскошно намештена соба за рад, пуна кожних фотеља. У једној је седео зелени папагај-адвокат и шмркао кроз кукасти нос. Покрај врата је стајао папагај-сељак, перја сасвим скромне мрке боје.

– Продаће ми се њива, молим вас помозите ми! – вапио је он.

– Прво дај паре, – рече лукаво папагај-адвокат и шмркну.

– Продаће ми се њива, дајте ми савета!

– Прво дај паре, – понављаше тврдоглаво адвокат.

Сељак-папагај хтеде још нешто да каже, али завеса паде и Август објави:

– Сад долази „Кројачица“. Молим поштоване даме да се много не смеју.

Али даме се почеше много смејати, кад угледаше пред огромним огледалом папагаја-даму како намешта неко црвено шалче од перја.

– Ово сте ми криво наместили, – рече она љутито папагају-кројачици.

– Врло вам добро стоји, – рече кројачица обигравајући око даме.

– Сукња ми је остраг мало дужа, – рече незадовољно папагај-дама показујући на свој модрозелени реп.

– Врло вам добро стоји, – понови кројачица.

Даљу претставу овога комада угуши смех, и Август пусти завесу објавивши:
– Сада су на реду „Трговци“.

Сви се утишаше, а кад се завеса опет диже, угледаше дућан пун папагаја-трговаца. Они су нестриљиво чекали купце скачући по тезги. И збиља појави се купац, неки папагај зеленожут, црвенога кљуна. Он стаде да разгледа свилу поређану у полице и заустави се крај једне, црвене као малина.

– Дајте ми ову свилу за огртач. Може ли по сто динара? – упита он.

– Верујте, нас толико кошта! – закричаше у хору, трговци.

– Дајте ми онда до деведесет, – нашали се папагај-купац.

– Верујте нас толико кошта! опет закричаше они.

Свет се опет стаде смејати, завеса паде, а пред њу изађе неки величанствен папагај говорник, па поче једно те једно:

– Госпође и господо, и децо, ја мислим да сте били задовољни! Госпође и господо и децо, ја мислим да сте били задовољни.

А пред вратима се клањао из свог златног кавеза трећи циркузан довикујући без престанка.

– Молимо дођите и други пут!

Мађионичар у селу

Велико весеље настаде у селу, кад се прочу да је стигао у крчму мађионичар, звани Вртиреп и да ће дати претставу приликом првог вашара. Разна се чуда причала о том мађионичару: да уме да гута ватру, да дуби на глави, да се претвара час у лава, час у магарца, да може да одржи на једном прсту по сто кила, да провлачи иглу кроз руку; и још много других невероватних ствари причало се о њему.

Деца су нарочито нестрпљива била кад ће га видети; зато целе ноћи уочи вашара нису могла спавати. Све им се чинило да га већ виде како гута ватру и провлачи себи игле кроз тело. Она готово нису ни замишљала да ће видети човека, већ неког змаја или сличну какву немају.

А мађионичар је за то време спремао своју позорницу. Наваљао је неколико празних буради па преко њих ставио даске. Онда је размештао ствари потребне за претставу: столице, столове, боце, жижице, лопте, игле, тањире, кликере, и стао чекати публику.

Први круг око позорнице направила су направила су деца, не скидајући ока с мађионичара и његових справа. Ни погледала нису шатре са лицидерским колачима ни кола пуна лубеница, око којих су обично раније обигравала.

Чекала су тако деца, чекала, гледајући мађионичара право у уста, а онда малишан Мића узвикну нестрпљиво:

– Кад ћеш већ једном гутати ватру!

А мађионичар на заповест Мићину поче махати црвеном марамицом, премештајући је из руке у руку и повика:

– Пожури, пожури, народе, претстава почиње!

Велика гомила света окупи се око њега и претстава поче.

– Гледајте ме добро у уста, да не кажете после да вас варам, – рече он.

Онда стаде уживати палидрвца, гутати их онако са пламеном и извлачити их опет запаљене из ушију. Затим прогута целу упаљену свећу, и остаде му ваљда у желудцу. Онда упали шаку иверака и сву ту гужву ватре прогута са највећим уживањем.

Деца се поплашише да му не изгори језик и желудац, али мађионичар нагутавши се сит пламена отпоче нову тачку.

– Гледајте добро сад, па реците зар нисам богат.

Тада поче да се ушмркује, а из носа му појурише силне паре: динари, дводинарке, дукати, наполеони, банке. А деца се у чуду питаху, како му је толики новац могао у нос да стане.

После овога обрте се Вртиреп натрашке и усправи на главу, узе у сваку руку по литар вина, па рече намигујући на децу:

– Пазите: глава ми је колико литар, али ће у њу стати два литра вина.

И збиља испи све и задовољно се поглади по лобањи и лицу, које од вина све поцрвене.

Затим настаде мали одмор. Мађионичар хтеде за то време да се прође по вазару, али му деца не дадоше ни маћи, бојала су се да не побегне. А већ после неколико часака мораде претставу да настави, јер му Мића заповеди:

– Настављај, не можемо више да чекамо.

А ево опет Вртиреп замах црвеном марамицом, премештајући је муњевином брзином из руке у руку и говорећи:

– Пазите добро на моје руке, да не кажете да вас варам.

Потом узе плетаћу иглу и провуче је себи кроз једно па извуче кроз друго ухо, затим кроз нос, па кроз дланове. А ниједна кап крви му не кану, нити храбри мађионичар зајаука. Застења мало од бола само провуче иглу кроз срце. А после овога, као да ништа није било, запали цигару упитавши децу:

– Има ли ко табак хартије?

Јави се мали Пера и радосно му га пружи.

А мађионичар му рече:

– Сад гледај само шта ће бити са твојом хартијом.

При том је стави у уста, сажвака је добро, па је опет врати, ту исту хартију, натраг Пери неизгужвану и чисту, какву је и ставио у уста.

Одједном замах неколико пута својом црвеном марамицом, и место мађионичара Вртирепа створи се на позорници лав и појури на децу. Она од страха завришташе, и у часу стајаше опет пред њима мађионичар храбрећи их:

– Не бојте се, лава сам убио.

Тако се ређале вештине за вештинама. Вртео је тег од сто кила на малом прсту, носио у зубима столове, играо се одједном са десет лопти.

Напоследку рече деци:

– Пазите шта ћу сад да урадим. То нико од вас не би могао.

Рекавши то стави чашу препуну воде на нос и поче тако с њом ходати, а ни једна се кап не просу, нити чаша паде. Потом поче вртети тањире на кажипрсту тако брзо, да су се претварали у неке беле лопте и само играли пред очима.

Поздрављајући се рече деци:

– Ако до године научите све ове вештине, показашу вам тада нове.

И оде.

Али ово је био само први део претставе. Дошавши кући, деца су почела да се уче његовим вештинама.

Мића је хтео да научи како се гута ватра па је опрљео усну тако, да два дана није могао ништа окусити.

Ива је хтео да научи како се на носу држи чаша воде и разбио је две. Можда би и више штете било, али је мама наишла и добро га истукла.

Пера је покушао да жваће хартију, па да је опет неизгужвану вади из уста, али му није успело, поцепао је све табакe што му је отац купио за школу, и још добио батине.

Веља је желео да научи како се пробада игла кроз длан, па је сестрину иглу заломио себи у прсту и једва су је после извадили.

Стева се, чим је дошао кући попео на сто и покушао прво да једним прстом дигне са земље столицу; али уместо да он подигне столицу, столица је њега оборила на земљу је разбио нос.

Кад родитељи видеше како се рђаво продужује мађионичарева претстава, решише да га никад више не пусте у своје село.

ИМА РАЗНЕ ДЕЦЕ НА СВЕТУ

Има разне деце на свету.

Нека носе ципеле и одело од сомота, а зими дебеле крзнене капуте. Доручкују кифле са млеком, за ручак једу печење и колаче од воћа. Кад дођу Материце, мама им купује бомбоне и играчке, за Божић им Божић-бата увече оставља под узглавље по неки поклон. Отац им кад пођу у школу купи шарену торбу и кутију за пера; ујка им за рођендан поклања дечји аутомобил.

Та су деца румена и руке су им чисте и беле, и свака им каже да су паметна. Она спавају у постељи од перја. Њихове ручице ујутру пере служавка, мама их чешља, бака им брише нос.

Та деца се лети возају, зими санкају и клизају. Иду у дечји биоскоп. Познају Џеки Кугана и Мики-Мауза.

А постоји друга врста деце, која иду боса и носе танко памучно одело и зими и лети. Доручкују парче хлеба, ручају један дан кромпира, други купуса, трећи гладују. За Материце им мама ништа не купује, а Божић-бата их увек мимоиђе. Кад пођу у школу, носе књиге у рукама. Њихов ујка и не зна кад им је рођендан.

Обично су таква деца уплашена и бледа, и само им њихови родитељи кажу да су лепа. Она спавају често на поду. Руке само у недељу перу сапуном. Мама од посла не стиже да их очешља, и ретко ко има времена да се брине да ли им је чист нос.

Та деца увек иду пешке, немају ципела за клизање, не знају шта је позориште и биоскоп, не познају Џеки Кугана.

Такво дете био је Ива.

Кад се он рађао на небу су већ знали какво ће му бити детињство и било им је врло жао новорођенчета, али шта су могли: од постанка света деца су се тако делила, па је морало тако и остати.

Ипак његов чувар анђео хтеде бар каквим добром да га обдари, оде пред божји престо па рече:

– Зар ће милостиво срце божје дозволити да Ива ни у чему на земљи нема среће? Треба му дати које од небеских блага, кад ће бити већ лишен земаљских добара.

А са престола божјег чу се глас:

– Бринем се ја о Иви. Њему сам даровао велику памет. Биће истина много сиромаш, али ће добро учити школу.

И тако обдарен приспе Ива у ону гомилу бедне, сироте деце.

Тогa истог часа родило се и међу оном другом децом дете Пера. А за њега се одмах на небу знало какво ће му детињство бити.

Зато један између светаца оде пред божји престо па рече:

– Зар ће праведно срце божје дозволити да једни имају све, а други да немају ништа. Треба малишану Пери одузети нешто од вечних блага, јер ће земаљским добрима бити одвећ обасут.

А са божјег престола се чу глас:

– Зато што ће Пера имати на земљи све што пожели, учинио сам да нема много памети. Јер не могу заиста нека деца све имати, а нека ништа.

Тако обдарен спусти се и Пера доле на земљу међу богату децу.

И десило се баш да су расли њих двојица у истој улици, кућа до куће. Пера је носио сомотске хаљине, био је увек лепо умивен и очешљан, јео је за ручак печење и колаче од воћа. И сви су га умиљато питали, чим би га срели:

– Како се зовеш, мали?

А кад Пера одговори како се зове, сви задивљено узвикну:

– Како је паметан мали Пера!

За то време Ива је растао бос, гладан, и зими и лети одевен у памучно танко одело. Нико га није опажао, никоме се није чинио леп, ни паметан. Мајка Пери-на никад се није сетила да га чиме обрадује, иако га је сваки дан сретала.

Тако је све то било, док нису обојица пошли у школу. И наједном постало је друкчије. У школи су постали сви једнаки. Учили су код истог учитеља, седели су у истој клупи, писали су истом кредом на истој табли. Ништа није вредело што је Пера доносио књиге у шареној торби а Ива у рукама, што је Пера увек доручковао а Ива ретко кад.

Још првог дана учитељ је стао да хвали Иву који је знао кадгод би га што-год упитао. Први учитељ је видео да је Ива добро и паметно дете, и свакоме је о томе причао.

Узалуд су Перини родитељи говорили:

– То није могуће да Перица ништа не зна, а да Ива зна све. Перица учи од како се родио, и свак каже да је врло паметно дете.

Тако су говорили родитељи, али Пера заиста никад ништа није знао, јер му је то још на небу било суђено.

Учитељ га је пред свима ђацима корео:

– Срамота је што ништа не знаш. Имаш увек сит да једеш, имаш где да учиш, имаш што да обучеш. Шта ти још треба? Угледај се на Иву.

Тако је говорио учитељ, а и он није слутио, да је све то тако на самом небу одређено.

А кад је дошао дан испита Перу је мама обукла у најновије одело, дала му лаковане ципеле, ставила му две марамце у џеп и нахранила га кифлама и млеком. Док је Ивина мама тог дана морала пре зоре да оде на рад, те је он отишао на испит гладан и бос.

А на испиту је било као преко целе године: Ива је знао све, а Пера је ћутао као да је први пут ушао у школу.

Кад је чула Перина мама да јој је син понављао дотрчала је код учитеља и стала да виче:

– Како то да Перица понавља! Он има све што зажели, има ормане пуне књига, има учитеља за рачун и учитеља за писање. Ви сте то сигурно погрешили, погледајте боље у оцене. Можда је то понављао Ива, син моје праље. Сви за Перицу кажу да је паметан, само не ви. Ви сте криви што је понављао.

Она хтеде још да се свађа, али учитељ рече:

– Нисам ја крив. Ја бих желео да су сви добри ђаци као Ива.

Тако Перица мама није никако могла да разуме зашто да њен Перица понавља, кад је доручковао кифле са млеком, кад су га учила три учитеља, и кад му сви кажу да је лепо и паметно дете. Али не треба јој се чудити: она није присуствовала оном разговору на небу, приликом слања Ивиног и Периног на земљу. А није чула ни шта су на дан испита тамо разговарали.

– Зашто се бар јутрос не сети Перица мама да пошље Иви мало млека за доручак, кад зна у каквој беди живи једнако, – рече Ивин анђео чувар.

А свеци прихватише:

– Да је само јутрос то учинила, ми бисмо од Бога измолили, да и Пера бар штогод знадне на испиту.

Али нити Перица мама, нити остали људи на земљи слуте шта разговарају и одлучују за децу свеци и анђели чувари.

МАЛА ПУТНИЦА

Родитељи Видини полако се искрадоше заобилазећи око пољске куће. Вида оставише саму са баком, јер је одвећ мала била да пешачи с њима на брдо. Али она поче плакати, чим примети да су тата и мама отишли без ње у шетњу.

– Хајде са мном у кухињу да кувамо слатко, – рече јој бака, – а њима нећемо оставити ништа, кад су од нас побегли.

– Кувај ти, бако, сама слатко, – одговори Вида напућивши се, – ја ћу се зачас вратити, идем мало да се играм.

Потом истрча напоље, не би ли стигла маму и тату.

Она истрча напоље, а бака придрема и заспа љуштећи шљиве за слатко.

То се десило одмах после подне, на пољани не беше никога. Можда су сви били поспали, можда су отишли у шетњу.

На ливади Вида опази где лежи нека мотка и дохвати је мислећи задовољно:

– Сад имам штап, брзо ћу стићи тату и маму. Зачудиће се кад виде да сам их стигла.

Пут узбрдо куда су сигурно били отишли и мама и тата био је врло стрм, те је мала путница падала сваки час, спотичући се о свој штап. Али се опет брзо дизала и настављала шетњу.

Само ноге Видине су биле много мале и врло су споро одмицале. Успут је сретала и друге ужурбане путнике: мраве, поветарце, скакавце и са свима је редом разговарала по мало. Зато се брзо умори и чим наиђе на неколико пањева помисли:

– Ево неких столица у шуми. Морам се мало поодморити на њима, јер човек се по врућини и са штапом много умори.

Разгледавши све редом пањеве, изабра један сасвим нов и још бео па седе и поче разгледати околину. Одједном нешто зашушта и на светлој пољани се указаше две козе. Оне су је посматрале радознало и тек рече бела коза жутој:

– Мек, ме-ек, погледај како је лепа она мала девојчица са великим штапом!

– Нисам ја мала, већ од Ускрса идем у забавиште! – увређено повика Вида.

– Мек, ме-ек, па шта тражиш овде код нас?

– Тражим маму и тату. Да ли сте их гдегод видели?

Али козе не знадоше да јој кажу ништа о томе, и девојчица одморивши се настави пут.

Ускоро сретe стадо говеда. Стара крава Белка прва опази Виду и са чуђењем се избечи на њу. Никад није видела на пашњаку дете у тако лепој шареној хаљини. А и све остале краве престадоше да пасу и гледаху у Виду.

Вида их прва ослови:

– Да ли ми оно млеко што га ујутру пијем ви дајете?

– Му-му, – јавише се доброћудно краве, – истина је, ми га дајемо. Али где ћеш ти тако сама? Варошка деца обично не иду у шетњу сама.

Вида и њима исприча куд је пошла, али јој краве не знадоше ништа рећи, да ли су какви путници прошли ливадом.

Међутим Виду поче и глад да мучи и стаде размишљати како би било да се часом врати и заиште од баке кришку хлеба. Али се сети да је она не би више пустила саму, па храбро настави шетњу.

Тако идући доспе до потока што се спушта са брда.

– Зар немаш мостића да преко тебе пређем? – упита га она.

– У-у-у, – шумио је поток. – Немам моста, немам! Онај ко жели да пређе на другу страну, мора да скаче с камена на камен.

– То ја не умем, – тужно му рече Вида.

Рекавши то баци штап и седе на неку греду крај потока, па настави с њим да брбља:

– Јеси ли ти увек сам овде на брду?

– Нисам никад сам, – одговори поток, – долазе ми дању сунчеви зраци, па се играмо дуге. Козе долазе да пију воду, а ноћу ме обилази месец и по која срна.

– А радиш ли штогод, или се само играш са њима и шеташ?

– Скидам са врха камење у долину. То ми је посао.

– Значи као мој брат, – зачуди се Вида. – И он воли да баца камење. А зими шта радиш, следиш ли се?

– Никада се ја не следим, јер много скачем, па ме то загрева.

Онда Вида мало поћута па рече:

– Хоћеш ли да поћеш са мном да тражимо моју маму? Не смем више сама да идем.

– Не могу с тобом, – зашуми поток.

Тако су њих двоје причали а бака је спавала. Спавала је бака и сањала како Вида плови низ неку воду. Седи у зеленом чамцу и весла са штапом. А на глави јој седе две црвене птичице. Плови Вида а поред потока јури нека крава великих рогова и хоће да стигне Виду да је убоде.

Тако је сањала бака и наједном се уплашено тргла иза сна. Брзо је истрчала напоље а кад тамо сунце залази, многа се деца играју на пољани, пред пољским кућама, само нема Виде међу њима. Бака тад поче да трчи кроз собе, поче да је тражи под креветом, под столом, у ормане; стаде потом уплашено да је виче и да распитује децу да је нису видела. Али нико ништа није знао о Види.

Тада се бака упути на брдо. Ишла је брзо као некад кад је сасвим млада била. Мислила је, да већ више неће видети своју унуку, да се је загубила негде у шуми, или удавила у каквом потоку, или да је Виду она крава из сна убола.

Тако је све најстрашније мислила хитајући узбрдо, кад на стази се појави тата носећи Виду у наручју. А за њима је ишла мама.

Угледавши баку онако уплашену, викнуше јој још с брда:

– Не бој се, не бој! Жива је и здрава. Нашли смо је где спава крај потока, немирница наша.

Ипак се бака због тога догађаја тако потресла, да после никад више у животу није хтела да кува слатко од шљива. А мама и тата су увек собом водили и Виду у шетњу.

НА ЛУТКИНОМ РОЂЕНДАНУ

У суботу је био рођендан Мирине лутке Спаваљке. Тога дана Мира је лепо распремила луткину кућу. Кревет је покрила свиленом марамицом, коју је украдала из татиног џепа. По поду луткине спаваће собе прострла је парче штофа, што је остало од братовог капута. Онда је избрисала прашину са стола и столица, и у малу луткину вазу ставила цвет. Потом је узела Спаваљку у наручје и стала чекати госте.

На рођендан је дошла прво Љуба, сестра Мирина, са својом лутком Плавушом. Дошла је прва, јер је имала да пређе само из једне собе у другу. После су дошле Јела и Олга са својим луткама. Најзад газдина девојчица са својом најмлађом лутком.

Пошто је Мира послужила лутке неким мрвицама, што су претстављале колаче, отпочео је разговор.

– Где се родила твоја лутка, Миро? – упита Олга.

Мира се мало размисли, била је заборавила тренутно место рођења Спаваљкино а онда рече поносито:

– Родила се у Паризу. – Све су се моје лутке родиле у Паризу.

– Али како то у Паризу, кад ти никад ниси била тамо? – упита Јела зачуђено.

Мира се часом збунује, а онда објасни брзо:

– Па не мари ништа што ја нисам никад била тамо. Рода ми је донела лутке из Париза.

Сада све девојчице признадоше Спаваљки да је Парискиња. А Олга брзо додаде, бојећи се да њена лутка не изостане иза Мирине:

– А моја лутка је рођена у Бечу, баш кад сам тамо била са мамом.

Газдина девојчица стаде размишљати где да каже за своју лутку да је рођена, али не могаде да се сети ниједне велике вароши. Изненада јој паде на ум село, где је летос била и рече:

– Моја лутка се родила у селу. Село је врло лепо, лепше је него варош.

– Јесте. – одобри Мира, – село је лепо. Али ко се роди у селу, он је прост.

– Није моја лутка проста, – узвикну узбуђено газдина девојчица, и само што не заплака.

Срећом у тај час уђе у собу Мирина мама и донесе пуно колача па се тај разговор прекиде. Девојчице су узимале све по два одједном, један за себе, један за лутку. Тако је ужина брзо прошла.

Јелици су се колачи сигурно много свидели, јер уживавши рече:

– Моја лутка ће бити посластичарка. Имаће белу кецељу и месиће увек колаче. Другима ће продавати, а мени ће увек давати бесплатно, колико год хоћу.

– То није добро, – рече Олга – не треба да буде посластичарка. У тим куповним колачима може да се нађе мува. Најбоље је кад мама меси колаче. Онда су само чисти и лепо.

– Па ништа, – рече Јела увређено – она ће бити мама, па ће опет месити колаче. А шта ће бити твоја лутка?

– Моја лутка ће бити кројачица. Шиће само свилене хаљине. И пришиваће на њих само свилене чипке и златна дугмета. Такве хаљине су најлепше.

– Значи твоја лутка неће учити школу! – зачуди се газдина девојчица. – А моја ће учити школу. Ићи ће у завод за васпитање девојчица. А после ће учити још две школе, да постане фина.

– Е, а шта ће после радити? – упита Јела. – Сваки мора нешто да буде кад порасте.

– Биће учитељица у три школе. Сви ће је се ђаци бојати. Носиће увек прут у руци.

Како је Љуба била најмлађа, њу нико није питао шта ће бити жена лутка. Сматрале су је много малу за тако озбиљне разговоре. Али и она се јави својим мишијим гласићем:

– Моја лутка ће продавати играчке кад буде велика. Имаћемо много играчака, читаву собу.

Све девојнице погледаше радознано Љубину лутку. Завиделе су јој што ће продавати играчке кад порасте.

После овога настаде мало ћутање. Опет га прво прекиде Олга:

– Да ли те добро слуша твоја лутка? – упита она Миру.

– Слуша ме добро. А кад није добра, истучем је.

– Не ваља, – рече Јела, – да се лутке туку. Онда неће да порасту. Моја бака никад не да мами да ме туче. Она каже да је тако нека жена много тукла своје дете, па јој је остало мало као патуљак.

– Добро је што си то казала! – узвикну Мира. – А ја нисам знала, па сам зато понекад Спаваљку тукла. Зато сигурно није могла да ми порасте.

– А моја мама каже, да баш треба тући децу, па да порасту. Она каже да је зато мој брат тако велики, што га је тукла. Али моја лутка је мирна много, па немам због чега да је бијем, – рече газдина девојчица.

Тако су се девојнице разговарале, а брзо је пало вече. Прва је пошла кући Олга.

– Морам да идем да успавам лутку – рече она. – Научила је рано да легне, па видим сад стално зева.

За њом су брзо отишле и друге, па су Мира и Љуба остале саме.

– Како је дивно било данас! Спаваљка је имала шесторо гостију, а ако урачунам и тебе с лутком, онда осморо, – рече Мира Љуби. – Хајде идуће суботе да правимо рођендан за твоју лутку. Не морамо баш чекати дан, кад се родила.

И тако и учинише. Само не знам шта су тада разговарале.

ЛУТКИНА СЕЛИДБА

Љушка и Љиља су много забринуте због луткине селидбе. Удубљење у зиду, где је дотле становала, сада је мама узела да ту смести кутије са пекмезом, и због тога је лутки отказала стан. И она већ цео дан седи на сред собе, на својим стварима, смешећи се, јер се лутке смеју и кад имају много брига.

Већ се спуштало вече а девојчице још нису могле да смисле, где да нађу нови стан.

Најзад Љиља рече:

– Ставићемо је у купатило, у каду. Тамо ће јој бити лепо као у правој кућици.

– А где ће нас онда мама купати. – рече Љушка, – ја волим да се купам. Не може ни тамо.

– Онда да је преселимо у подрум. Тамо има пуно сандука, па ћемо јој наместити дивну кућу, биће већа него и у зиду; и преградићемо даскама да има више соба.

– У подруму је мрак, – примети Љушка, – лутка би се плашила да тамо станује, а и миши би могли да је уједу.

Љиља је морала признати у себи да је миш страшна животињица и да би га се и она морала плашити кад би га случајно угледала. После кратког размишљања рече:

– Отселићемо је под мој кревет онда, тамо није мрак, и ја ћу је чувати.

– Не, не може под кревет, – успротиви се Љушка, – тамо би је почистили ујутру. Много је боље да је наместимо под сто у салону.

Љиља је била млађа и слушала своју сестру, зато пристаде на предлог и обе се тихо на прстима прикрадоше у салон и стадоше посматрати будући луткин стан. У подножју стола стајала је велика четвртаста и као огледало сјајна даска са које се дизало пет глатких стубова.

Љушка радосно рече:

– Дивно ће јој бити под столом! Имаће одозго кров, и по поду се може клизати...

Наједном се мама појави иза њих говорећи:

– Не може ту. Тражите неко друго место, не дам да ми овде правите крш.

Када мама оде Љушка шапну Љиљи:

– Најбоље би било кад бисмо смеле у прозор да је преселимо, лутке много воле да гледају на улицу, али ни то мама неће дати.

– Неће дати, – потврди Љиља. – А могла би лутка и пасти с прозора, кад се отвори. Треба тражити неко друго место.

Најзад старија девојчица одлучи:

– Нећемо сада више о томе да мислимо. Хајде да спавамо па где будемо сањале да смо је преселиле – ту и нека буде.

И тако одоше на спавање, тврдо решене да сањају о луткиној селидби. Али богзна због чега, никако нису могле да сањају баш о овоме, него нешто сасвим друго. У Ђилин се сан увукли неки пајаци, а у Љушкин меца с црвеном машном, а ни помена о луткиној селидби.

Пробудивши се наставише свој разговор. Љушка предложи да је селе код баке у собу и сместе на њен орман. Зато брзо устадоше. Ђиља довеза са терасе дрвена колица и почеше на њих да ређају луткине ствари: прво ормане од бело обојеног лима, који су раније били кутије, онда сто и столице начињене од картона, онда прави, куповни луткин кревет, па посуђе које се састојало од шкољки од старих напустака, од комадића разбијених тацни и разне друге ствари без имена, које је лутка имала.

Ђиља је била коњић и вукла колица, а Љушка је кочијашила поред кола. Прошле су на миру кроз собе, кроз узано претсобље и довозале се у бакину собу. Пошто је бака спавала Ђиља успори ход, да је не би пробудила. Брзо стоварише ствари, и на бакином орману подигоше шарену луткину кућу.

– Овде ће јој бити дивно, – шапну Ђиља, – бакин орман је много леп.

И таман хтела Љушка да јој нешто одговори, а бака се пробуди.

– Какви су то гости тако рано – рече она смејући се. – Која је то, девојчица на моме орману?

Ђиља беше много зачуђена што бака не познаје њену лутку па рече:

– То је наша лутка, бако, зар је не познајеш. Доселили смо је код тебе; сад ће становати на твом орману.

Али бака поче да куди нови луткин стан:

– На орману, Ђиљо, ништа не ваља за лутку: нема врата, нема прозора ни зидова, може лутка сваки час да се скотрља на под. Мораћемо јој тражити другу кућу.

И бака се замисли дубоко, док су девојчице нетремице чекале шта ће она рећи. Најзад бака устаде и сиђе у подрум, одакле се врати са старим канаринкиним кавезом.

– Ево куће за лутку, – рече весело девојчицама. – Сад ћемо само прво да га оперемо, па ће лутки ту дивно бити. Гледаће куд јој је воља, а неће моћи да испадне. А осим тога има и кров, ако киша пада, да не покисне; има и врата да се у ноћ закључа.

Девојчице су биле очаране. Скакале су радосно око баке, као да су хтеле да јој ускоче у загрљај.

Наместивши им луткину кућу бака је обеси о зид у претсобљу и попе лутку унутра. Кроз златне жице кавеза гледала је она на девојчице као каква мала принцеза.

Ђиља радосно ускликну љубећи баку:

– Бако, ја те волим, јер ти све знаш.

А Љушка рече, умиљавајући се у бакином загрљају:

– Бако, отсад се мораш увек с нама играти.

Тако је после и било: бака се увек играла са њима тако лепо као да им је другарица.

ТУЖНА ПРИЧА

Сирото дете, о коме ћу вам причати, много је волело светлост. У кући маћехиној скоро никад није било светлости, а и кад би је имали, то је била болесна и плашљива зрака свеће. А и улице у малишановом крају биле су слабо осветљене, из сваког кута вребао га је страшни баук мрака, кога се деца тако много боје. Али против тога се ништа није могло, тако су у целом свету људи уредили, да по сиротињским улицима, где живе куће ниских кровова и чађавих прозора, не буде много светлости. Зато је сиромашак једва чекао да увече истрчи из тих улицица у широке главне улице где на сваком кораку бљешти светлост, где ниодкуд не вреба густа помрчина његовог предграђа.

Често је волео да застане и крај продавница одела, јер му се чинило да му је топлије док гледа те топле капуте са крзеном поставом и оковратницима, те бунде од јагњетине, које се никад не плаше зиме. У његовом крају није било таквих продавница; тамо је само продавано старо танко одело, које су једни сиромаси препродавали другим, још сиромашнијим.

А нарочито је мали просјак дуго застајао крај врата око којих су лутали мириси топлих јела, око посластичарница и прозора где се пеку ћевапчићи, јер је увек био гладан, јер никад није устао иза обеда а да не би могао поново јести. Толико су његови ручкови били посни и мали.

Једне ледене вечери сирото дете покуша да уђе у неку посластичарницу, да се умеша међу остали свет, не би ли се загрејало. Али кадгод би се сиромашак својим искрпљеним прљавим капутићем, провлачећи се кроз гомилу, дотакао какве топло одевене жене или каквог богатог господина, они би га љутито погледали одмичући се од њега. Он се тада склони у кут иза врата, скупљајући се што је више могао, и стаде посматрати. Под стакленим звонима и по полицама стајали су поређани колачи, топле погачице, кришке хлеба ишаране маслом, јајима и другим непознатим јелима. Дечак је, истина, био прогутао ујутру неколико залогаја хлеба, које му је маћеха пружила пре него што га је послала у прошњу, али сад му мирис колача и погачица пробуди толику глад, да се једва могао држати на ногама. Трудио се да замисли каквог ли су укуса та шарена јела, којих никад у животу није окусио. Ено онај господин једе јаја исецкана и поређана на хлебу у облику цвета. Ено други једе саламу увијену као мале руже и убудену на кришке премазане маслом, неко дете се брља колачима, друго баца обесно на под кришку што му је мати пружа, треће хоће колач са вишњама враћајући оцу тек начету погачицу.

О, како се том дечаку јеле топле погачице! Али нико се не сети да и њему пружи који залагај; а у џепу је имао само пола динара, колико је испросио. Зато остави свој кут иза врата и опет истрча на улицу, надајући се да ће испросити још динар и купити за вечеру једну погачицу.

Прикупивши раскопчани капутић на груди потрча хитро за неким господином који му се учини богат.

– Гладан сам, молим вас један динар да купим хлеба, – рече мали просјак истрчавши пред њега.

– Остави ме на миру! – викну тај господин љутито, и заобиђе га крупним корацима.

Утом наиђоше два друга човека. Они су ишли полако разговарајући се. Њихово здраво лице се руменило као да су тог часа устали иза вечере. Дечак потрча за њима молећи:

– Гладан сам, дајте ми динар да купим хлеба.

Људи су и даље мирно разговарали као да га и не примећују.

– Гладан сам, дајте ми да купим хлеба, – понови мали просјак потрчавши брже.

– Не може човек од ових мангуна да мирно прође улицом, – рече један од њих намрштивши се.

– Тобож су гладни а после их видиш, по биоскопима иду с тим парама, што их испросе, – рече други.

Дечак не смеде више да иде за њима и склони се иза неке капије, да причека каквог милостивијег пролазника. Неколико часака после тога наиђе нека дебела жена и дечак изиђе брзо пред њу просећи.

– Остави ме, немам ни ја, – рече она и уђе у посластичарницу.

Утом се појавише иза угла две девојчице. Оне су весело брбљале једући кикирики. Чим видеше да им се дечак приближава, смеђа девојчица рече:

– Да му дамо два динара, не морамо сутра на одмору куповати кифле.

– Даћемо му сва три, – рече плава девојчица, – па ћемо ићи кући пешке.

И давши му своја три динара, весело одоше низ улицу, а дечак брзо уђе опет у посластичарницу и затражи погачицу. Кад иза њега загрме неки дебео глас:

– Зар ти зато добри људи дају паре, да их трошиш на посластице и пастете? Зашто лажеш улицом да си гладан?

– Гладан сам, – уплашено одговори дечак, – само што сам јутрос појео парче корице.

– Ако си гладан, што не купиш за динар хлеба? – рече човек и опет узе себи хлеб са маслом.

Узевши погачицу мали просјак побеже на улицу чудећи се зашто не би имао право да за испрошени динар купи место хлеба штогод друго, и да бар једном окуси оно што многи једу сваки дан.

Тако је те вечери било, а можда ће се некад догодити да га какав богат човек узме за руку и сам му купи пуну корпу колача; можда ће се догодити да му каква милостива жена поклони топло одело, да га узме к себи да не морадне више просити. Можда ће се догодити да мали просјак имадне једном светлу собу и топао ручак.

Али тога вечера било је овако како сам вам испричао. Ако чујем кадгод да мали сиротан не проси, испричаћу вам како се то догодило.

ПТИЦЕ НА СУДУ

Једног јутра у некој великој храстовој шуми беше се искупило много птица, из разних јата. Неке су седеле по грању; неке су шеткале стазом, многе су сваки час одлетале до суседне њиве и опет се брзо враћале; а било их је и које су се безбрижно играле жмуре у трави. Све су очекивале старога гаврана, који је био судија у тој шуми. Јер и птице се често као и деца посвађају, и треба неко да их измири и да им пресуди.

Утом се појави гавран судија и седе на прву, храстову грану позивајући птице да кажу шта која има.

Први изађе пред судију Палчић, мала мрка птица и поче кроз плач да се тужи:

– Сеница ме је ухватила јуче у врту и почела ме тако снажно кљуцати у теме, да ме је мозак заболео. Молим вас да је зато што строжије казните!

Стари гавран позва пред себе оптужену сеницу.

– Шта имаш ти на ово да кажеш? – упита је претећим гласом.

– Ја сам се само хтела да поиграм са Палчићем, – рече сеница. – Он, види се, не зна за шалу.

Онда истрча пред судију нека конопљарка и поче да сведочи против сенице:

– Лаже сеница да је хтела само да се шали. Иако је тако мала и умиљата, она уме да буде и неваљала, и да слабије од себе напада. Она многе птице, које су од ње мање, јури, да их кљује...

– Онда у затвор с њом, – викну љутито судија и не сачекавши крај оптужбе конопљаркине. – Водите је у напуштену детлићеву дупљу, затворите врата кором и поставите два млађа гаврана да стражаре.

Сеница се најпре стала опирати, али је најзад морала да послуша. И тако су је одвели у затвор.

После ње дошла су на ред два врапца. Један је имао сломљено крило и био сав прашљив. Он је тужио свог друга, који је покуњено чуцао на суседном бусену.

– Ја сам се мирно лепршао у прабини на путу, – рече врабац са сломљеним крилом, – а он ме је напао и стао ми сипати прашину по глави.

– Онда је он мене кљуцнуо у трбух, – упаде у реч оптужени врабац. – Морао сам да се браним.

– Али он је први почео, он је први мене напао, – рече врабац што се тужио.
– Он и није из мога јата а дошао је у моју прашину, морао сам да га кљуцнем. Ипак ја њему нисам сломио крило.

– А, што је он мене хтео да отера са пута! Да ме је пустио да се и ја играм не бисмо се порвали и не бих му онда сломио крило.

Тада врапци сведоци толико заграјаше, да се ништа више није могло разумети, те судија никако не могаде да утврди ко је кривљи, зато и рече:

– Не знам шта ћу са вама. Мораћете се тужити вишем суду, суром орлу. А сад се ви склоните, други ме чекају.

Чим чуше ово, оба врапца се захвално поклонили судији, и после неколико часака братски се загрлише, као да ништа није ни било.

Из гомиле се тад издвоји црвендаћ и повика узбуђено:

– Молим вас да осудите ову кукавицу, она је у мом гнезду снела јаја. Лако је тако користити се туђим гнездом. Зашто лењивица сама себи не сагради кућу, него подмеће своја јаја!

Против кукавице је било много сведока. Све су се скоро птице жалиле на њу вичући у глас:

– Нећемо више да је трпимо. Њени птићи су тако прождрљиви и крупни да после неколико дана, како се излегу, истисну из гнезда нашу рођену децу.

Кукавица је у својој пругастој кецељи седела снужено пред судијом. Њутањем је потврђивала да су оптужбе истините.

Судија јој строго рече:

– Каква си ти мајка, да своју децу остављаш другима да их гаје. Шта имаш да кажеш у своју одбрану?

Она одговори уздишући:

– Тако раде све кукавице. То је наш обичај. Ја не уmem да градим гнездо.

Гавран мало размисли па рече:

– Прогањам те у другу шуму, па шта ти буде. Код нас више немој свраћати.

После кукавице на оптуженичко место седе шојка, звана крешталица. Тужили су је суседи да не могу од ње да спавају на миру, тако јој је глас крештав. Али је гавран ослободи говорећи да она није крива што тако крештаво говори.

Гавран хтеде већ да прекине суђења, тако је био уморан, кад ето ти пред њега истрча жуна. Она је тужила сурог сврачка.

– Њему треба скратити језик, – рече жуна љутито, – па неће више подражавати гласове других птица.

– Шта се то десило? – почеше питати радознано сви који су били на суду.

– Ево шта се десило. Синоћ у помрчини стао је да говори као права правцата жуна из нашег јата. Ја га тако нисам познала и позвала сам га својој кући, а он ми је покراо храну коју сам спремила за своју децу.

– Шта имају да кажу сведоци? – упита судија.

– Истина је што жуна прича за сврачка, – потврди нека ситна непозната птица. – Пре два вечера се увукао и у наше јато, подражавајући наш цвркул. Ми га нисмо ни спазили. Онда је он изненада почео да јури мога брата. Хтео је да га искљује. За сврачка сурог се свашта говори...

Гавран промисли, па заповеди:

– Затворите га као и сеницу. Исти су грех учинили.

Пред сам свршетак суђења јави се нека птица жалећи се да су јој покрађена јаја из гнезда.

– Е, то су учинила деца. Ја њима ништа не могу. То треба јавити њиховом учитељу, па ће их казнити, – рече гавран и поче се спремати да пође.

Тиме се свршило суђење тога дана.

ЗЕЛЕНКОВА ВЕРНОСТ

Неки сиромашан сељак у планини имао двоје деце, неколико оваца и коњића Зеленка. Сељакова деца су Зеленка много волела, јер је мали био као какво магаренце, а паметан као какав људски створ. Зеленко је сам умео да се врати кући, кад би га господар негде на по пута оставио. Полако, стрмим планинским стазама, он би пронашао кућу својих господара, скривену у борје. Зеленко је разумевао и говор сељаков, јер кад би сељак викнуо: „Зекане, хајде с децом на воду!“ он би брзо пришао ведрицама, чекајући да их деца натоваре на његов самар и да крену на воду. А кад сељак рекне: „Зекане, хајде с децом по дрва!“ – он би се већ и сам упутио у суседну јелову шуму, где су деца купила иверје.

На све ове послове Зекан је радо ишао, само се није много радовао кад господар, милујући га по гриви, весело јави:

– Зекане, идемо у град да продајемо луч!

Зеленко се много плашио ових путовања, јер је имало много да се иде кроз непознате крајеве, али је волео само своје село и своје мале пријатеље, Мару и Иву, децу сељакову. Али се сељак на ова његова осећања није много обазирао, и често га је водио собом. Натоварио би му с једне стране мешине с катраном, с друге луч, и кренуо полако низ планину. Успут је Зеленко на ливадама сретао друге коње где пасу и поздрављао их рзањем:

– Добро јутро; хајдете са мном да продајемо луч.

– Не бавимо се ми тим послом, – одговарали су поносито коњи из равнице.

Онда Зеленко мало застане, тобож да се одмори или да се напије воде, и зачуђено упита:

– Па чиме се ви бавите?

– Ми вучемо кола, вршемо, носимо на плећима свога господара кад гдегод пође, а највише проводимо у разговору на ливади.

Сретао је својих другова Зеленко и по градовима: неки су вукли тешка, угљем и дрвима претоварена кола, неки опет дугачке гвоздене шине, трећи камен. А увече, пред спавање, Зеленко је имао прилике да се с њима разговара, у каквој штали на крају вароши. Слушајући их кад причају о своме бедном животу, Зеленко је само молио Бога да никад не морадне живети у граду.

А и сељаку се вероватно није много свиђало у вароши, и чим би продао катран и луч, одмах би се враћао кући. Зеленко је тада много брже ишао, није

застајкивао да разговара с коњима који су пасли на ливади, ретко се чак заустављао да пије воде, хитао је само да час пре опет види Мару и Иву. Знао је да ће га деца дочекати у подножју планине, да ће одмах потрчати да га милују и да га нахране.

Једног лета дође у планину на одмор нека породица са много деце и настани се близу сељакове куће. Шетајући се планином варошка деца угледаше Зеленка и много им се допаде. Сигурно су то после своме оцу показала, јер он сутрадан дође код сељака и рече му:

– Да ми пошаљеш твог Зеленка свако јутро. Свидео се мојој деци, па хоће мало да се поиграју с њим.

Сељак поче да размишља, а отац варошке деце додаде:

– Платићу ти сваки дан по две банке, ако га будеш увек доводио.

Како је сељак био врло сиромашан пристаде на ово и сваки дан одвођаше Зеленка малим варошанима. Првог дана Зеленко није ни знао куда га воде, али му се већ некако није ишло. Кад му је сељак довикнуо: „Зекане, да идемо! он се није ни с места макао, толико је сељаков глас био чудноват и скоро тужан. Зато га је сељак морао дуго да глади по гриви, пре него што га је узео за узду и повео.

И мали варошани су Зекана одмах заволели, али нису знали према њему да се понашају као Мара и Ива. Чупали су га за гриву; за реп га вукли; ни часа му нису дали да стане, стално га је неко од деце јахало. Узалуд је сељак свако јутро молио:

– Чувајте ми Зекана, не дајте му да по цео дан јури.

Зеленку се сада није никако ујутру устајало. Стрепео је да изиђе из своје стаје, јер је знао да ће га сељак одмах узети за узду и одвести варошкој деци. А кад би већ морао да пође, ишао је полако, све ногу пред ногу, претварајући се као да храмље само да би што касније тако стигли. И после за време јахања стално је сиромаш мислио на Иву и Мару, сећао се како су они добри према њему и како је лепо било оно време, кад је само с њима ишао на воду и по дрва. Сваки би терет радије носио, него да га несташна варошка деца по цео дан јаше и гоне да трчи по путу.

Зато је два пута, око подне, кад га оставе самог, бежао. Једном је прекинуо улар којим су га везали и одјурио на извор, у нади да ће тамо наћи Мару и Иву. Али се тамо случајно десио сељак и одмах га вратио. А други пут је побегао право кући и сакрио се на ливади иза сена, па тако ту и заспао опијен мирисом и савладан умором. Тек пред вече су га нашли, те је тога дана остао код куће.

Мара и Ива су били много љубоморни на варошку децу, бојали су се да њих Зекан више не заволи и свако вече су га запиткивали:

– Волиш ли, Зеленко, више ону децу?

А он би зарзао нешто, што би Мара и Ива овако разумели:

– Никад их не могу волети тако као вас.

– А шта ћеш, ако те варошка деца поведу собом? – питао је Ива.

– Побећи ћу од њих, – учинило се увек Иви да је Зеленко одговарао.

Кад једног јутра, баш се сељак спремао да поведе Зеленка на његову свакодневну дужност, дође отац варошке деце и рече:

– Продај ми Зеленка, моја су га деца много заволела, па неће без њега да се врате кући у град.

– Није ми Зеленко за продају, – одговори сељак, који је много волео свога коња.

– Даћу ти за њега колико хоћеш, – рече опет отац варошке деце, – даћу ти новца да купиш два друга коња да ти опет преостане.

Мара и Ива почеше да плачу, а и сељаку очи засузише, али био је врло сиромашан, те рече:

– Нека буде како ти кажеш, продаћу ти Зеленка, али га само добро чувај.

Целог тог дана Мара и Ива су плакали, али нису смели ништа да кажу. Само су Зеленку тихо, да их отац не би чуо, говорили:

– Немој нас заборавити; врати се опет нама.

И тако су варошка деца сутрадан одвела Зеленка у град. Не смем вам рећи како је растанак био тужан, и како је Мари и Иви било кад се Зеленко изгубио иза брда. Њима се чинило да га никад више у животу неће видети.

Али немојте још плакати док не чујете крај приче. Кроз три дана врати се Зеленко, и сав задихан зарза двапут пред сељаковим вратима.

Само вам не умем рећи како је из вароши побегао, ни којим је путем и ни зашто га нове газде нису после код сељака тражиле. А сељак опет није знао из које је вароши била она породица, да би га поново тамо одвео, па је тако Зеленко остао у селу до краја живота, са Ивом и Маром.

ЦИЦА УМЕТНИЦА

За својим малим кратконогим сточићем седи Цица и дубоко размишља. Главу је спустила у шаке, никако је не диже. Поред ње маца Шарка чува стражу, јер осећа да се Цици нешто важно догодило, кад се тако умирила. А лутка се исто тако ућутала, неће да прекида Цицу у размишљању.

Кад је мама прочитала да је „Политика за децу“ обећала поклон оном детету, које најбоље нацрта неки приказ из приче о Црвенкапи, Цица је одмах стала да премишља, бира шта би могла нацртати.

И не сумња она да се може десити, да које друго дете добије награду, али само не зна шта да изабере за цртање: да ли вука у бакином кревету, или пред бакином кућом, да ли како се Црвенкапа срела са вуком, или како стоји сама у шуми, или да узме како се на крају приче бака срећно спасла на разговара са Црвенкапом. Најзад се решила да нацрта саму Црвенкапу. Помислила је: „Прегледаћу са лутке, она је тако мала као Црвенкапа“.

Пред Цицом је стајало већ пуно хартије и оловки и она се даде на посао. Тада уђе мама у собу. Била је нестрпљива да види како црта мала уметница, не мислећи да тако много времена треба за размишљање.

Али је Цица одмах обавести:

– Прво сам смишљала шта ћу, а сад знам. Цртаћу саму Црвенкапу, прегледаћу са лутке. Само молим те да јој сашијеш црвену капицу.

– Капица не мора бити црвена, – рече мама, – ти јој на хартији само обоји црвено, а прегледај са ове капе што је лутка има већ на глави.

А Цица поче плакати плашећи се да неко други не добије награду, ако мама не сашије лутки црвену капу. Зато је мама одмах морала да претражи све кутије са крпчићима и да сашије нову капу.

Тек тада је настало право цртање, тад је лутка постала права Црвенкапа. Цица је намести наред стола, натуче јој нову црвену капу до очију, намести јој руке и ноге као да корача.

– Прво се црта капа, је ли, мамце? – упита потом Цица.

– Прво цртај главу, боље је, – посаветова мама. – Не иде капа, док нема главе.

Цица направи велики круг, колико динар, и удари две крупне тачке, снажно притискујући, да се хартија умало не процепи.

– Нацртала сам главу и очи, хоћу ли сад прво уста или нос?

– Прво нос, па уста, – рече мама. – Само пази добро, немој журити.

Џица тад нацрта нос, усправну црту; и испод њега једну црвену положену, то су била уста. Чинило јој се да је са хартије гледа права Црвенкапина глава, и срећно се насмеја. Мама у том часу хтеде да изиђе, али Џица није могла ништа да учини, док њу не упита и заустави је:

– Чекај, мама, могу ли сад капу?

– Па цртај, – рече мама, – само дај прво да видим каква је глава.

Али Џица није хтела да покаже; желела је да све буде готово, па онда да мама види. Међутим је и сама волела да час пре чује мамину похвалу те пожури са цртањем. Црвеном оловком направи као неку трешњицу на Црвенкапиној глави.

– Сад знам и сама шта иде после капе, – рече Џица задовољно посматрајући цртеж, – сад иде врат, па рамена, па хаљина, па руке и ноге.

Мама већ више није ни хтела да се меша у Џицин посао, кад је видела како она и сама разуме, зато ништа не одговори. А Џица накриви главицу на десну страну и нацрта дуг врат, и онда повуче једну положену црту која је претстављала рамена, затим поче цртати руке али наједном опази да нема на хартији довољно места за руке, јер су рамена била врло широка. Зато удари у плач. Али мама брзо дотрча, и избриса преширока рамена, показавши јој како треба да нацрта руке. Џици је, разуме се, било криво што је морао неко да јој мало помогне, па ма то била и мама. Зато се реши у себи да маму више не зове у помоћ. Али кад је дошло до ногу, хартије је опет nestало и опет је почела плакати.

– Не плачи, – рече мама, – избрисаћемо то, па ћеш цртати испочетка.

Међутим, Џица се била много ражалостила мислећи да је већ свршено са наградом, и никако није могла да се заустави. Зато се сви узнемирише: лутка се зањиха и паде, Шарка скочи на сточић чудећи се шта је сад; а мама оде да донесе колач за Џицу, јер познато је какво дејство имају колачи код расплакране деце.

– Прво поједи колач, па ћеш онда цртати вука пред Црвенкапином кућицом; а Црвенкапу немој више да поправљаш, кад има тако дуге ноге, да не могу да стану на хартију, – рече мама пружајући колач.

После онога Џица се одмах умири пристаде да слика вука, само ју је морила брига са кога ће да прегледа.

– Цртаћеш како сама замишљаш, – покуша мама да је наговори.

Али мала уметница никако није хтела да црта без прегледа. Наједном јој паде на ум да Шарку прогласи за вука и потрча да је ухвати, молећи и маму да јој помогне:

– Мама, натерај Шарку да стане крај ормана. Она ће бити вук, са ње ћу да прегледам.

Шарка се прво отимала, никако није хтела да је цртају. Можда је сматрала да не личи на вука, а можда није веровала да ће је Џица добро насликати. Ипак мама успе да је наговори да легне крај ормана. И тако Џица поново поче да црта. Вука је, разуме се, било још теже сликати него Црвенкапу, имао је велике шапе, па реп, па уши, па пуно длачица по кожи. Џица је хтела прво да почне од репа, јер се Шарка била тако згодно наместила, да јој се реп лепо видео. Али је мама саветовала да се опет почне од главе. У том је Шарка, ваљда од досаде, зевнула толико, да су јој се показали сви зуби.

– Мама, брзо дођи да нацрташ зубе, док маца није склопила уста...

– Али ти би морала све сама да радиш, – рече мама прекорно, – иначе нећеш добити награду!

Цица је истина хтела по сваку цену да добије награду, али се опет много плашила да црта вуку зубе, сећајући се како је баку Црвенкапину појео. И мама се ваљда сети тог страшног момента, те тако дође да јој помогне.

– Стави му још који зуб! – Замоли Цица. – Вук, сигурно знаш, има много зуба.

Најзад је Цица сама нацртела ноге и шапе, журећи да што пре дође до репа. А кад је то било готово, нацртела је пуно длачица свуд по вуковим леђима, да се не би помислило да се не зна какву вук има кожу. Онда је цртеж пружица мами:

– Придржи, мама, молим те, да из далека погледам.

И измакавши се чак до врата, погледа кроз трепавице своју рукотворину.

– Ух, како је страшна Шарка и опасан вук! – рече мама смешећи се. Одмах ћемо сад послати у новине, да га сви виде.

Мама је однела цртеж у новине, а Цица, лутка и Шарка су се играле довољно до саме вечери, као и остали који сврше неки важан посао.

Сад Цица нестрпљиво очекује шта ће даље бити. Видећемо да ли ће добити награду.

ШТА ЛУТКЕ САЊАЈУ

Сваки створ ноћу нешто сања: и птице, и деца, и маце, и куце и лутке. Птице обично сањају да лете високо чак иза звезда; или да су залутале у каквој великој, страшној шуми и никако не могу да нађу пут. А неке како су гладне па не могу нигде да нађу зрно пшенице, нити каквог црвића. Понекад усне и како их је неко затворио у кавез, и неће да их пусти. То је најстрашнији сан за птице. Оне само моле Бога да их спасе од таквог сна.

А куце сањају понајчешће како су се потукле са курјаком и добро га изуједале; или како су се између себе посвађале око неке коске; или како јуре зеца па никако не могу да га ухвате. Понекој дође на сан и то: како јој је газда ставио ланац око врата, и тако трзајући се с њега изненада се пробуди, и види да то, хвала Богу, није истина.

Знам и маце шта сањају. То ми је једном причала нека стара мачка. Чим су гладне, оне сањају да су нахватале много мишева. Често им се у сну учини да спавају у прегрејаној соби, па да им је много врућина. Понека усни и како је украла велико парче сланине па бежи да га сакрије, и због тога често у сну извуче батине.

Али снови лутака су најлепши. Оне увек сањају о деци, као и деца о њима. Сад ћу вам причати шта су сањале лутке Лала и Лила, и њихове другарице из продавнице играчака која се звала: „Црвена лопта“.

Тамо, у ту „Црвену лопту“, деца су јурила као луда. Чим имају који динар, потрче тамо, да ма шта купе, и да се том приликом нагледају разних играчака. Лала и Лила су први пут и виделе децу, када су биле донете из фабрике у „Црвену лопту“.

Прво су се много зачудиле кад су виделе мале девојчице; оне су им се учиниле врло смешне:

– Гле, како то лутке саме трче и говоре, иако их нико не навија, – рекла је Лала.

– Па то нису лутке, – насмејала се Лила, сетивши се да ће то морати бити деца, – то су деца, девојчице. Мени су још у фабрици причале неке лутке о деци. Причале су да она по цео дан тако могу да трче и говоре и ако их нико не навија. И да нас, лутке, за децу и праве да би се она с нама играла.

Лутке се тад издиглоше из својих кутија, да што боље разгледају децу, и што су више гледале, све су им се више свиђала.

– Било би дивно кад би нас купила која од ових девојчица, – рече Лала. – Ја бих могла цео живот с њима провести.

– И ја, рече Лила, – али ми смо много скупе, мораћемо дуго чекати да нас неко купи.

Отада су сироте лутке дању само мислиле на девојчице, а ноћу само њих сањале. Дечаци им се нису много свиђали, јер нису носили свилене хаљине ни машне, а осим тога много су помишљали на пајаци, с којима су се лутке често свађале.

Једне ноћи Лала усни да је ушао у продавницу неки господин, врло богат, и казао трговцу:

– Хоћу да купим све ваше лутке. Ја имам много девојчица, које желе да се играју само луткама. Молим вас, покажите ми их.

Онда је трговац почео да скида са полица све што је имао: лутке спаваљке, лутке од каучука, од гуме, скупоцене лутке од штофа и порцелана, луткице у обичним плавим хаљинама од цица, и лутке у свиленим огртачима. А богати господин их је стављао у неку огромну кутију говорећи:

– Још, још их дајте, ја имам пуно девојчица.

И таман је трговац изнео кутију и ставио је у ауто, што је чекао пред продавницом, а Лала се пробудила. У почетку није могла да верује да још стоји у својој белој, узаној кутији, толико јој је жао било сна. Она хтеде одмах да наприча Лили шта је сањала, и повуче је опрезно, да трговац не би видео, за хаљиницу, али је Лила предахитри, испричавши што је брже могла свој сан:

– Сањала сам ноћас да је дошла нека мајка са девојчицом и купила ме. Онда смо сале у кола и отишле њиховој кући. Девојчица ми је тада поклонила сто шарених малих хаљина за лутке. Рекла је: „Ево, то је твоје; сваки дан ћеш облачити нову хаљиницу“. Онда је отворила неку кутију, пуну ципелица за лутке и рекла ми је: „Бирај, које волиш ципелице“. Ја сам онда узела једне сребрне и плаву свилену хаљиницу и обукла се, а она ми је казала: „Сад си дивна; сад ћемо ићи на забаву лутака и девојчица“. Не може се испричати како је тамо било лепо. Било је тако много девојчица и лутака, и све су биле обучене у свилу и имале златне и сребрне ципелице. Девојчице су се цело вече са нама играле, намештале нас, чешљале, носале, возале у колицима. Свака је после изабрала по једну лутку да је собом носи, а мене је узела нека врло мала румена девојчица, нека друга не она што ме је купила. Али таман смо хтеле да пођемо њеној кући, ушла су овде нека деца и пробудила ме. Бар да су причекала још мало...

Док је Лила ово причала све су се лутке нагле из својих кутија, да је боље чују.

– Ах, како је то диван сан! – узвикнула је мала порцеланска лутка са другог краја полице. – А ја сам тако нешто страшно сањала, волим што сам се пробудила. Учинио ми се у сну да ме нека девојчица чува за косу. Хтела је да види шта имам у глави. Да знате само како ме је болело. А после се нешто наљутила и бацила ме на под тако, да сам руку уганула. Страшно би било, ако има и такве деце. Волела бих онда да вечито останем на својој полици...

– Разуме се, да и такве деце има, – јави се буцмаста лутка од каучука. – Срећна сам што немам ни косе, ни одела; а по ваздан ме могу бацати, нећу се разбити.

– То се само случајно сања да су деца неваљала, али ја у то не верујем, – рече њена суседа, луткица начињена од ружичастог сомота. – Ја једва чекам кад ће

ме купити каква девојчица, па да са њом играм. Досадно је вечито овако лежати само у својој кутији.

Тек тад се од њиховог живог разговора пробуди црна несташна лутка на федере и повика:

– Шта сте заграјале! Чекајте да вам нешто испричам. Ноћас сам у сну била право живо дете. Умела сам да идем и говорим, иако ме нико није навијао. Да знате како је лепо бити живо дете! Ко зна можда ћу се кадгод и претворити у какву немирну девојчицу. Можда бих, да ме нисте пробудиле, остала увек жива, како сам ноћас сањала...

Тако су се оне разговарале а у продавницу уђе читава гомила девојчица и дечака и са њима један стари господин.

– Е, колико овај човек има деце! – зачуди се Лала. – Да ли ће свима да им купи играчке?

– Сад ћемо видети, – одговори Лила чудећи се и сама откуд наједном толико деце.

А онај стари господин рече:

– Ово су моји ђаци. Решили су се да праве позориште лутака па нам треба да купимо пуно лутака и других играчака. Покажите нам, молим вас, какве имате.

Трговац брзо скиде са полице Лалу, Лилу и остале веће лутке хвалећи их:

– Ово су највеће и најлепше што их имам. Видите, ова уме да спава, да маше главом, да се креће; ова уме да плаче и да говори; ова је сва на федере...

– Добро, – рече учитељ, – лепе су. Купићемо их. Дајте нам само још неколико пајаци, медведа, кучића, птица.

Кад су и то изабрали, сваки је ђак узео по једну играчку, девојчице су понеле лутке, и отишли су весело.

Све се то догодило у трен ока, сасвим изненадно. Оним луткама што су и даље остале непродате, на полици, учинило се све као сан.

А Лала и Лила са осталима постале су чувене глумице у позоришту лутака. Сваки дан су ђаци давали позоришну представу.

ВРЕДНИ ЂАЦИ

Чим је божићни одмор почео, Нада и Вера су још увече направиле распоред шта ће кога дана учити. У суботу су решиле да уче веронауку, у недељу да се одмарају, у понедељак да израде рачуне, у уторак да нацртају мапу, у среду да науче историју, у четвртак да опишу зиму, у петак да науче песмицу, у суботу да направе од картона коцке и пирамиде, и у другу недељу опет да се одмарају. После овога су дошли споредни предмети: да до Божића израде косе бодове на крпи, да нацртају мастионицу и боцу с водом, да напишу ноте, да науче две вежбе из гимнастике а из хигијене о чистоћи руку. А Божић су опет оставиле за одмор.

Кад су направиле распоред, спокојно су легле да спавају, као да су већ све научиле. Нада је задовољно помислила:

– Сад нам је лако, најтеже је направити распоред.

– Само морамо тачно радити онако, како смо одредиле, – казала је гласно Вера.

Сутрадан ујутру брзо су се спремиле и сале за свој сто да уче. Али таман је Нада прочитала наслов, а у собу су упале две другарице и весело повикале:

– Хајдете код нас да се играмо с луткама! Зар већ учите? Имамо толико дана одмора!

– Али ми смо направиле распоред, шта ћемо кога дана учити, не можемо да га кваримо, – почела је Вера да се брани.

– Учите сутра, – казале су другарице, – хајдете сад да видите нашу нову лутку.

Вера и Нада су се тад мало замислиле и најзад пристале, решивши да веронауку помакну у понедељак.

Тако су се у суботу играле лутака а у недељу се, по распореду, одмарале. Тојест у недељу су прескакале столице, играле се жмуре, просуле мастило на застирач, обориле са зида слику и прешле безброј пута из једне собе у другу.

У понедељак су почеле опет да уче веронауку, али су опазиле да се два врапца бију баш на њиховом прозору.

– Шта мислиш који ће надјачати? – упитала је Вера.

– Сигурно овај мањи. Види се по кљуну.

– А ја се кладим да ће већи. Видиш како се накомстрешо на само јуриша.

А врапци као за пакост никако да доврше своју битку: Час се бију кљуновима, час крилима; час победи један, час други. Одлете мало па се опет јаве. У том је и дан прошао и девојчице се уплашено тргле, појузивши књизи.

– Цео дан сте провеле ни у чему, а сад сте се под ноћ сетиле учења. Оставите то за сутра ујутру, – рекла им је мама.

Сутрадан је Вера предложила да се почне од мапе, а веронаука и рачун да се одложе за идућу недељу, уз споредне предмете. И почела је свака да црта своју мапу. По белом храпавом картону потекли су брзо Сава и Дунав, и појавиле се око границе ситне црвене бубице. Соба је била тиха и топла; мама је нешто у кухињи пословала. Чинило се да ће посао на миру тећи. Кад иза пећи мачка поче прести.

– Шта је то? – трже се Вера, чувши њен сањиви глас.

– Маца преде. Хајде да се примакнемо ближе, да видимо како то ради, – предложи Нада.

Маца се брзо због њиховог разговора расани и стаде се протезати.

– То она сад сигурно ради гимнастику, – закључи Вера гледајући је.

– Сигурно ради гимнастику, – потврди Нада.

– Слушај, хајде да видимо, да ли ће умети да игра. Узми је ти за једну шапу, а ја ћу за другу.

Нада је одмах пристала на Верин предлог и тако су до вечери училе мацу да игра, а мапа је остала недовршена.

У среду је освануо у мишоловци миш. И како тај догађај није нимало имао везе са историјом и историју су одложиле за идућу недељу. Тренутно је много важније било пронаћи рупу одакле је миш изашао и испитати да их још гдегод случајно нема, онда решити шта ће се са мишем из мишоловке.

У четвртак су, по распореду хтеле да описују зиму, али као упркос ниједне пахуљице да падне. Кровови и улице су осванули мрки и суви као и пре. Тако се и тај посао морао оставити за касније.

– А ако снег никако ни падне? – упитала је Вера бојажљиво.

– Ништа, онда нећемо ни описивати, – рекла је Нада. – Каква је зима без снега.

У петак су почеле да уче песмицу, али је Вера брзо ожеднела и пошла да пије воде. И пошто се много журила, врата је залупила себи по прстима. Тако је Вера постала рањеница и цео дан лежала увијене шаке, а Нада је дворила, тешила и нудила бомбонама. У таквим тешким тренутцима ни на ум им није падало да уче.

А у суботу рано исекле су картоне за коцке и пирамиде, чврсто решене да до мрака раде. Међутим, руке им се много умориле због сечења дебеле хартије и Вера је предложила, ваљда да би се мало одмориле:

– Хајде да меримо чије је чело веће.

Нада је пристала и после тога она је предложила да се мери чије су руке веће. Брзо су заборавиле на коцку јер је после овога настало мерење свих ствари по кући и пребројавање окана по прозорима, дасака на поду, листова по књигама, трепавица, грана на дрвету пред кућом.

Пред Божић је било још теже учити, јер су пронашле да је туцани шећер слађи од шећера у коцкама и да су непечени колачи укуснији од печених. Зато

су сваки час морале да остављају посао и да трче у кухињу где се месило и спре-мало за празник.

А кад је свануо Бадњи-дан тата је хтео да поразговара мало са децом, да види да ли су све научила. И позвао је девојчице, да му испричају шта су кога дана радиле.

– Ако сте све задатке свршиле ићи ћемо данас после подне заједно да до-несемо бадњак, – рекао им је благо тата, јер је веровао да су збиља све задатке научиле.

Али су девојчице наједном почеле плакати.

Тата је разумео шта им је, родитељи увек знају због чега се деца смеју и због чега плачу, и опет је благо али врло одлучно рекао:

– Значи, морам сам ићи по бадњак а ја сам желео да и вас поведем.

И тата је устао и изашао из собе, не рекавши више ни речи.

Тога дана девојчице су биле много вредне. Научиле су веронауку и исто-рију, нацртале су мапу и израдиле рачуне. Ни првог дана Божића нису никуда ишле, хтеле су саме себе да казне и само су училе у својој соби. А другог дана је пао снег, па су и зиму описале. А споредне предмете су научиле до поласка у школу.

И сада су у школи све лепо знале и донеле готово све што је било задано да се уради...

Само како им је било што су морале да уче онда кад се сва друга деца играју, о томе не смем ни да говорим.

Голуб писмоноша

Када се главни голуб писмоноша пробуди, био је већ дан. Он провири кроз прозор своје дрвене коцкасте кућице, која је као кавез била обешена о стуб у парку. Напољу је падао снег. Писмоноша се брзо обуче. Натаче свој ружичасти прсник, обу паперјем обложене чизмице, узе модри огртач на леђа и о врат обеси торбу за писма, па појури на посао. Требало је до подне раздати сва писма, а стазе су биле завејане густим снегом, једва се могло пробијати кроз ваздух. Он прво обиђе голубарнике по парку и граду, онда сврати до познатих дупљи у шуми, где су птице и други становници шуме остављали писма. Тог дана их нађе тако много, да нису сва могла стати у торбу, већ их је морао и у кљуну носити. Зато он опет сврати до своје кућице, да пошту уреди и да је подели са својим помоћницима. По рукопису је већ познао неколико сврачијих писама, а било их је и која су писали голуби, врапци, сенице и зечеви. Нека су била упућена другим птицама, нека општини, а нека разној деци.

Он се реши да сам разнесе дечја писма, јер је знао колико су деца радознала и нестрпљива. Највише је писама било за Марка и Жарка, и њихове две сестре. Они су становали на Топчидерском Брду, па су их зато птице толико познавале и писале им. А како је то био најудаљенији крај, голуб одлете са поштом прво њима. Успут је размишљао, што ли се то толико птице дописују са овом децом, али као и сваки честит поштар није хтео да отвара туђа писма.

Стигавши њиховој кући, голуб куцну на прозор дечје собе.

– Писмоноша, писмоноша! – зачу се у соби вика и све четворо деце се појави на прозору.

Писмоноша пусти брзо писма и хтеде већ да оде, али га деца позваше:

– Свратите на шачицу зрна и да се мало огрејете, кад сте нам тако пуно писама донели.

Голуб уђе само на неколико часака, позоба мало зрна, и одлете даље, јер га је много посла чекало.

Чим је отишао, деца се стадоше грабити, да виде коме је пошта дошла.

– Опет вама двојици више! – рече разочарано Јелица, кад виде колико су писама добили Марко и Жарко.

– Ја сам најстарији, – рече Марко.

И он отвори брзо једно написано на старој, пожутелој хартији.

– А, од врапца из Кошутњака, – рече он отворивши га. – Да видимо шта ми пише.

Затим поче читати полако, све реч по реч, јер врабац није имао тако леп рукопис:

„Драги Марко, сутра ће пасти снег. То осећам по мирису у шуми. Спреми санке, па дођи сутра у Кошутњак. Поведи и Жарка. Само немој водити сестре, јер се девојчице свега плаше. Чекаћу те код чесме. Понеси и мало мрва, јер је нестало хране. Твој друг, врабац Немирко.“

Друго је писмо гласило:

„Марко, јуче си ме ударио каменом у крило, па не могу да летим. Ако то будеш још који пут чинио, писаћу твоме тати, да те истуче. Сврака из порте.“

Треће писмо му је писао неки штиглиц. Претио му је да ће га тужити учитељу, ако опет буде јурио птичице по школском дворишту.

Читај сам моја писма! – замоли Жарко, јер још није умео добро да чита.

Њему је писао зец са Авале:

„Драги Жарко, стазе су већ смрзнуте, по гранама се хвата иње. Сигурно ће пасти снег. Дођи са својим татом да ми направиш какву кућицу, јер ми је много зима. Понесите мало лиски купуса. Зец са Авале.“

Друго му је писао голуб из Топчидерског парка, молио га да дође са Марком и понесе дашчицу да оправи голубарник, јер је почео да прокишњава.

Јелица је једва чекала да прочита своје писмо. Оно је било од сенице на суседне улице.

„Јелице, – писала је умиљато сеница, – видим да си врло добра. Често бациш мрве птицама. Чини ми се да ће настати велика зима, зато те молим пошни се на таван и отвори прозор, да бих се тамо могла склонити са осталим сеницама. Свако јутро ћемо ти певати. Сеница са бора.“

На крају су деца прочитала Даницино писмо. Њој је писала суседова канаринка:

„Девојчице, кажи твојој мами да ме откупи од суседа. Овде сам сама по цео дан. Немам с киме да се играм, нема деце да им певам, зато ми је врло досадно. Пре два дана сам видела тебе на прозору и много сам те заволела. Суседова канаринка.“

Деца су била луда од среће. Одмах су одговорила својим пријатељима. Марко је јавио врапцу да ће сигурно доћи на санкање, ако му мама и тата дозволе. Свраки и штиглицу није ништа писао, али је себи самом обећао да их неће више дирати. Јелица је обећала сеници да ће прозор на тавану отворити и позвала је да час пре дође. Она је и за Даницу и Жарка одговорила. Онда је Марко однео писма до првог голубарника, где су деца спуштала пошту за птице и друге своје пријатеље.

Пред вече је голуб писмоноша опет наишао и покупио пошту.

– Прво ћу предати писма птицама суседама, да то пребринем, – рече он као за себе, опазивши писма за сеницу и канаринку.

– Куц-куц! – удари он у прозор канаринки, јављајући јој да је донео пошту.

Канаринка брзо долете и прими писмо, а писмоноша оде даље, до улице где је живела сеница. – Нађе је где се отима са неким кокошкама око хране.

Угледавши голуба са писмом она му га скоро истргне из кљуна и прхну под стреју да прочита.

Голуб потом одјури у Кошутњак до врапца. Нађе га крај чесме. Купио је мрве које су пролазници случајно просули. Писмоноша му предаде писмо, узгред сврати код голуба из Топчидерског парка, па одјури на Авалу.

Баш на почетку шуме зец је већ чекао кад ће писмоноша проћи. Видевши га како пролете и остави писмо у шупљину пања, где је била зечија пошта, брзо отскакута да га узме.

Разневши још неку пошту голуб се врати својој кући и слатко вечера зрна беле пшенице и мрве хлеба. Потом кроз прозор стаде посматрати како снег пада.

А сутрадан Марко је ишао на санкање са врапцем. Јелица је отворила тавански прозор, да би сенице имале где спавати. Мама је купила од суседа канаринку за Даницу. И Жарко је отишао са татом да направе зецу кућицу и да поправе кров на голубарнику.

СТАНКОВЕ САНКЕ

На пољани што се спуштала Дунаву санкала се гомила деце. Сва су, као караван, заједно полазила са врха брежуљка, спуштала се хитро на санкама и после се опет заједно цела узбрдо, да се поново спусте. А увек када би се гомила санки уредила и кренула низ брег, за њом би потрчало неколико дечака, танко обучених и прозоблих, кушајући да се клизају бар на својој подераној обући. Врло ретко би се које од топло обучене деце решило, да на своје санке прими кога сиротана, или да остане на брегу а да њему сам да се спусти.

– Прими ме на своје санке, – замоли Станко свог суседа, малог дебељка Мирка, – само једном да се спустим.

– Не могу; што ти своје ниси понео, одговори Мирко и отиште се низ брег.

– Позајми ми само за једанпут своје санке, – замоли потом Станко девојчицу што се у том часу спремаала да пође са осталима.

– Бојим се да ми не поквариш, мама ми је казала да их добро чувам, – рече девојчица и окрете од њега главу. Њој се Станко, због својих подераних хаљина и сиромашног изгледа, учинио као мангун.

– Позајми ми своје санке – по трећи пут замоли Станко дечака, на чијим се новим санкама сијао челик.

– Сутра ћу ти дати; ја се већ два дана нисам санкао, па сам се ужелео, – одговори дечак и брзо се и он спусти са караваном који крете низ брег.

Остали дечаци и девојчице, који нису имали санки, потрчаше за њима. Хтели су бар очима да уживају у тој радости, а било им је и хладно на месту да стоје.

Једини Станко остаде на брегу, гледајући за децом. Пут низ који су се санке спуштале бљештао је као да је од сребра. Гласови санкача су радосно звонили. На прозоре кућа свет је излазио да посматра. Станко опази да негде на крају стазе неки дечак улете у снег, две девојчице се изврнуше, неко захуктано одјуре далеко преко мете. И опет се цела гомила стаде пети узбрдо. Неки су своје санке вукли, неки их носили на леђима. Последњи пут Станко се усуди да потражи санке од малишана који је заједно са њим продавао новине.

– Зашто ниси као и ја уштедео, па купио, него тражиш туђе, – одговори овај.

– Морао сам новац да дајем мајци, она не може да нађе рада, – рече Станко правдајући се, и, како му сузе ударише на очи, окрете се и пође кући.

Мајка му је била негде отишла. Он се спусти у подрум и покуша да сам себи начини санке. За његове нејаке руке секира је одвећ тешка била, али он ипак успе до вечера да издеље све делове и да их склопи. И сутрадан, разневши прво новине, крете весело на санкање. Тамо је већ било пуно деце. Кад су спазила Станка са његовим мајушним неугледним, од обичног дрвета издељаним санкама, стала су се у глас смејати. Било им је невероватно да се на томе може санкати.

– Зашто их ниси оковао? – упита дечак који му јуче није хтео позајмити своје. – На томе се не можеш спустити.

Дебељко сусед прво презриво разгледа Станкову рукотворину па рече, лупкајући дланом по својим скупоценим санкама:

– Зашто ниси купио овако fine као моје? То ништа не ваља.

Једино се сиротанима, који су чекали гостопримство на туђим санкама, свиделе те четири невешто склопљене даске што их је Станко донео собом. Са дивљењем су их преметали из руке у руку, распитујући како се праве.

Кад су се деца поређала да крену низбрдо, стао је у ред и Станко. Стрепео је да ли ће моћи брзо ићи, као дечаки на куповним саоницама, бојао се да се не преврне на по пута, па да му се деца не смеју. Али ваљда баш зато што су биле тако мале, Станкове санке појурише као стрела и прстигоше све остале. Свет, што је около посматрао санкање деце, поче му плескати.

– Како дивне санке има овај мали! Ко ли му их је правео? – говорили су сви посматрачи међу собом.

Док су се пели уз брдо, Станко је осећао да сви са дивљењем гледају његову рукотворину. Девојчица, која га је јуче сматрала мангупом, предложи му:

– Хоћеш да разменимо санке! Твоје тако брзо лете, а моје су сигурно много велике па сваки час застају.

– Морам прво да их позајмим друговима, који немају своје, а после ћемо видети, – одговори Станко.

И за друго спуштање даде их једном од сиротана, који су жељно трчали за санкачима. Покушали су прво да обојица седну, али су санке, биле сасвим мале за двојицу.

– Да видимо да ли ће сад опет бити прве! – рече Станков сусед и завали се, чикајући, на свом седишту.

У часу појурише низ брдо. Један мали покуша да пође пре свих, не би ли први стигао; други почеше узгред гурати један другог, да би промакли у прве редове; али опет пре свих стигоше Станкове санке.

Тако се понови неколико пута, и наједном сва деца пожелеше да имају његове санке, молећи га да се с њима размени.

– Моје санке је тата платио триста динара, – рече му сусед, – али, ако би ти пристао, ја бих се радо разменио с тобом.

– И ја бих, – повика неки високи дечак, плашећи се да се когод други не погоди са Станком, – моје су челиком оковане и прелаковане, али не жалим. Твоје брже лете.

– Ја сам се прва нудила да ти дам своје, – рече девојчица која је још малочас предлагала размену, – размени се са мном.

Али Станко није желео ни с ким да се мења. Њему су његове, сопственом руком начињене санке, биле драже од свих осталих, а особито сад кад је видео да су брже него иједне друге.

Онда га мали дебељко замоли:

– Кад већ нећеш да се мењаш, направи ми једне исте као твоје, мој тата ће ти платити.

– И мени! И мени! И мени! – повикаше деца са свих страна.

Станко није био пакостан. Свима им је редом направио по једне санке исте као своје. И брзо се за тај његов изум дознало и на другим местима, где су се деца санкала, те сва пожелеше да се санкају само на саоницама прављеним Станковом руком. Богата деца су му плаћала по сто динара за једне, а сиромашној, која сама нису умела да их праве, давао је бесплатно. Тако је Станко сваке недеље зарадио по двеста а неки пут и више, динара и његова мама се у то време није морала бринути од чега ће живети.

Само морам признати, иако се Станко трудио да све санке буду истоветне као његове, ипак су његове најчешће прве долазиле на мету. Јер бој бије срце у јунака...

КАКО ОНИ ЖИВЕ

Лука се у недоумици заустави крај високих зграда поред Звездаре. На југо-истоку се плавила Авала и као да је терала пред собом неколико белих облака. У њеном подножју и по огранцима севали су кровови новог Београда, гдегде нагомилани и збијени као уплашено стадо, гдегде раштркани по зеленим ливадама или тамним ораницама. Читава једна војска сиромашних полуграђана, жудних градског живота, логорила је пред капијама престонице и чекала час да уђе унутра. Међутим десно, у шумарцима Топчидерског брда, дизали се мали дворци богаташа, већ ситих градске буке, зидова, трамваја и ваздуха што мирише на бензин и вртоглавицу. А у самом подножју високих зграда чучале су јатаганмалске уцере, где је Лука требао да нађе свог земљака Стојана Петровића, који је два месеца пре њега дошао у престоницу.

Он као пијан, после непроспаване ноћи, пође овим насељем Цигана и градске сиротиње, завирујући у сваку кућу, али не усуђујући се кога да ослови: Улице су биле стрме и криве, пуне неких крњадака и крпа. А поред ових самониклих улица ређале се бесне, скоро смешне због своје трошности, куће. Гледајући их Лука помисли са сажаљењем: „Во имја оца, зар и овде људи живе.“

Најзад се Луки досади да сам погађа, у којој ли му од ових кућа може бити земљак, и реши се да кога запита. У неком дворишту засађеном првим цвећем, где су се на клупи ветриле ствари сасвим сумњивог порекла: атласни јорган поред исцпане сламарице и перјани јастук поред неких дроњака, Лука угледа стару, погоспођену Циганку.

– Мама, – ослови је Лука покорно прилазећи огради, – би ли ми могла рећи...

Али Лука и недоврши што је хтео рећи, а Циганка плану увређено том његовом почашћу:

– Јади те смамили, ко је теби мама!... Вуци се...

Упита још двоје, троје, али му ни они не рекоше ништа за земљака... Онда уморан седе на неку клупу поред плота. Пред том клупом улица је била почишћена и поливена овде-онде. Лука помисли како се земља шарени као крва шаруља његовог суседа у селу. И после још неких мисли мало задрема. Када се из сна трже, иза њега је стајала жена збрчканог црвеног лица, белих трепавица и малог носића. Руке су јој биле затекле и мало модричaste као у праља.

Распремала је нешто око шупе у дворишту, и тренутно је негде нестаде. Лука опази под стрехом неколико тестера и ногара.

– Да Стојан не буде овде, – као за себе рече Лука.

А кад се белотрена жена опет појави, упита је:

– Да ти то човек не тестерише? Или издајеш коме ту шупу?

Жена као једва дочека питање, и објасни му да нема човека, већ те шупе издаје неким тестерашима и зидарима, буд зашто, тек да јој не стоје празне.

– А да не станује у тебе мој земљак Стојан Петровић. Писао је да станује негде са радницима у Јатаган-мали.

– Имају нека два Стојана, – брзо дочека жена, – један ће бити сигурно тај што га тражиш. А имаш ли ти преноћиште? Ако немаш у мене је једна клупа још празна, могу ти је издати.

– Па остаћу бар једну ноћ, да видим да није међу тим радницима и мој земљак, а после ћу се с њим договорити. Знаш, додаде Лука као у поверењу, – син му се пре два дана родио, па хоћу и то да му јавим.

Потом жена одведе Луку у шупу. Кроз полутаму он назре једну људску прилику на клупи. Жена му објасни да је то неки од радника, коме није добро, има већ две-три недеље. Она показа Луки клупицу у углу, прекривену неким дроњцима и рече да ће му дати још и сламни јастук и мало покривача, ако се погоде. Свуда око до те клупе коју је нудила, биле су друге прекривене старим поњавама, исцепаним ћилимовима и на понекој само слама танка и уложена као гнездо. По поду од набијене земље траље, прљави делови рубља, згажене цигаре и кутије жижица. На столу у средини сасушена кора хлеба, чењеви белог лука, недопијена чашица ракије. Жена као да осети стид због толике прљавштине и рече:

– Ја ретко овде улазим. Има месец дана како нисам код њих завирила. Немам никаква посла. – И додаде: – Могу ти још једну клупу донети да ти буде шире. А можеш и сламарицу набавити, ту близу је Сењак.

– Па шта ћу кад се мора, – одговори Лука суморно. (Најтеже му је било што је ту крај његове будуће постеље јечао болесник.) – Само док не нађем земљака.

Жена је већ била пошла да изађе, али као да се нечег сети, застаде на вратима и рече тихо:

– Чини ми се да се Стојан зове и тај што лежи.

Лука се уплаши:

– Бог с тобом, жено, – рече он, – човек је здрав отишао, куд би то сад с њим било.

И како је био уверен да тај болесник не може бити његов земљак, стаде нестрпљиво чекати раднике с посла. Тек пред само вече стругари се стадоше враћати и не опажајући Луку у сутону угла, седоше да вечерају око заједничког, од неуглачаних треница начињеног стола. Неког, кога су звали Мујом, и који је имао детиње ћосаво лице, дирали су да се најео свињске масти, у јелу што му га је дала нека госпођа. Неки Македонац је на свом креветцу пребројавао зараду. Лука се стаде накашљавати, да би га приметили, спремајући се да их упита за Стојана. Многи, овлаш само бацише поглед на њега, тренутно су били заузети разговором. Једини Мујо се примаче ближе Луки у жељи да се распита одакле долази. У том опет зајеча човек што је лежао, а Мујо рече седајући крај Луке:

– Ето га, уболеистио се...

Није знао како би друкчије отпочео разговор, па исприча за тога човека како му се није дало, како је почео лепо да ради, нашао и ноћни посао, а није био човек изелица, од малог је живео, али ето уболеистио се. Осећа, каже, велики умор, срце му лупа, чим што потегне, и кашље. Ваљда назебао човек па кашље по целу ноћ, не можеш од њега ока склопити.

– А да није она несрећа, – рече Лука шапатом. – Веле да је тога овде пуно.

Мујо га одмах разумеде. И сам је то мислио, али је тек онако из душевно-сти говорио о назебу. Јест, да човек није крив својој бољци, али некако дође и срамота од тога да се разбоlesh. Људи то крију. Зато Мујо рече:

– Та неће бити, него се човек онако уболеистио, прозебао ваљда...

– А да не станује с вама овде неки Стојан, Петровић по презимену, то ми је, знаш, земљак, тражим га, – прекиде га Лука.

– Стојан? – рече Мујо збуњено. – Па и ово је Стојан, Стојан из Лике; канда се и Петровић прозива.

У том се болесник диже на лактове; вечерња светлост паде му на лице, залутала однекуд кроз отворена врата.

– Земљаче, – скоро зајаука Лука, – јеси ли ти то побогу! Шта ти би, те се разболи... Сина си добио...

Он се примача болеснику, пружи му руку као да би да се рукује, али му одговори само страшан кашаљ несрећников.

– Сина си добио, – понови Лука не знајући у часу шта би.

– Ко си ти? – упита промукло болесник, док су му очи несвесно почивале на Луки, као, да га никад у животу није видео.

Људи један по један изиђоше напоље, нису знали шта би од жалости, и поседаше под стреју, на вечерње сунце. Иза шупе се чуо шум прања рубља, белетрена жена је прала певушећи. Била је задовољна што је и последњу клуну издала.

Још недељу дана Лука је чувао болесника, који га је у часовима препознавао, али опет брзо падао у занос.

– Воде бих, земљаче, – рекао је осмог дана Луки.

А кад се овај вратио, било је већ све свршено. Лука се прекрсти са новом мишљу пуном страха за своје и за себе. То је била и као нека нема молитва, да их Бог саклони такве беде, и нека свест, тренутно врло јасна, да ће једном сви умрети. Помислио је и на породицу покојникову, на малог сина, али је од жалости брзо отклонио ту мисао. У сандучету је имао свећу и брзо је упали, мислећи да ако Бог види, урачунаће ако је и касније. Затим извади мали, још неопран, убрус и пребаци преко крваве мрље на покривачу и лицу.

Људи су у ноћ мало поседели, пошто су помогли Луки да колико толико уљуди покојника. Поређани око стола где је покојник лежао причали су суморно. Неки Турчин је казивао како негде у Скопљу има човек што лечи од сушице. Сумпором и катраном. Народ само врви њему.

– Да знадесмо за раније, – рече жалећи Мујо.

– У нас је тога много – јави се сух, црножут човечуљак, покашљујући. – И све удара, не чуо ђаво, у овако радни свет, у ове што се отисну у град.

– Истина је, – обрадова се други томе запажању, јер га је и сам имао, – истина је то. Ја ти знадем, брате, људи као грмаља, па крене ли само гдегод овако у град на аргатовање, очас се осуши као биљка. Да ли ко знаде шта то буде са човеком, побогу?

Жутоцрни човечуљак, ослобођен овим разговором, признаде, што је дотле радије волео да крије.

– У мене тако, не знаш шта је, ударила несрећа у кућу. Оне ми три девојке као мале беху све јача од јаче; а сад, како стигоше за удају, почеше венути, као да их нешто гризе изнутра.

Опет Турчин помену човека из Скопља, што лечи сумпором и катраном. А жутоцрни човечић узвикну са очајањем:

– Где је Скопље, мој брате, никад ја не могу до њега отићи.

Сад се и Мујо усуди да призна:

– А имам и ја сестру, удала се лањске године и родила, али отада никако да се дигне...

– И у мене, – јави се Македонац, – брат момак умро. Како се вратио у јесен кући пао и више се није дигао.

Потом људи утонуше у бриге о својим убогим домовима, расејаним по го-летима Лике, камењарима Црне Горе, Херцеговине, пропланцима старосрбијанских и македонских планина.

ЛОЛИНИХ СЕДАМ ПРИЧА

Јутрос је Лола поређала на диван своје три лутке и села на треножницу испред њих, да им прочита своју нову причу. Јер Лола сваки дан смисли по једну причу, коју после чита или својим луткама, или мами, или маци, или Види и Влатку, својој старијој сестри и брату. Најрадије ипак чита луткама, јер је оне најпажљивије слушају, нетремице гледају у њу, не мичући се с места. Јутрошња Лолина прича је написана крупним основачким рукописом, каквим пишу прваци: кроз свако а и о могла би пролетети мува.

– Сад добро слушајте, – рече Лола луткама, – и немојте се плашити, ово је прича само.

Потом се још боље намести на својој треножници и поче да чита. У ствари Лола се само претварала пред луткама да зна читање, и све је напамет говорила, гледајући у оно што јој је Вида записала.

„Једно је нека девојчица оставила саме своје лутке и казала им је да не излазе из собе, иначе ће их Циганка украсти. Оне нису послушале, већ су одмах изашле напоље. А улицом је наишла Циганка, па кад их је видела, потрпала их је све у своју торбу и побегла у шуму. Кад је стигла у чергу, лутке је дала циганчићима и отишла опет да краде. А они су лутке одмах покварили и бацили их у велику реку, из које нису могле да изађу.“

Лола сврши читање, па бојећи се да се лутке нису много уплашиле, опет рече:

– То је само прича, не треба да се плашите. – И додаде строгим гласом: – А сад да видим, која је упамтила јучерашњу причу!

Лутке су покуњено ћутале, ниједна није умела да памти.

– Онда морам још једном да вам је прочитам, – рече Лола и окрете листић своје свеске са причама, на коме је Вида записала јучерашњу причу.

„Била нека сирота жена па имала стотину деце. Рода јој је сваки месец доносила по једно дете. Зато жена није имала чиме да их храни и молила је Бога да јој по коме са неба пошље хране за децу. А Бог се смилује, па заповеди тицама да сваког дана дођу код њега, да пошље хране тој деци. И зато тице сад сваки дан доносе деци са неба јабука, колача и бомбона и жена се више не брине“.

Лутке су и даље ћутале. Лола љутито изађе из собе; оде да се поигра мало у дворишту, док се Вида и Влатко не врате из школе. Тамо су већ биле две суседове девојчице, које су са Лолом ишле у забавиште.

– Чег а ћемо да се играмо? – упита Лола.

– Боље, да нам причаш штогод, – рекоше девојчице, јер су Лолине приче волеле више него макоје друге из књига. – Причај нам о ономе великом мачку.

А Лола седе на клупу и ширећи руке поче да говори:

„Живео тако неки мачак велики, велики као кућа, и сви су га се мишеви на свету много бојали, јер је сваког дана јео по хиљаду мишева и опет био гладан. А кад је појео све мишеве на свету, хтео је да хвата и тице. Али су тице биле много брже од њега и стану бежати далеко преко мора. А мачак појури за њима, па се удави у море.“

– Тако му и треба! – рече једна од девојчица.

– Хвала Богу, што наш мачак није тако велики, неће се бар удавити у мору, – рече друга.

– А сад причај о оним пилићима, што их је кобац однео, – замолише девојчице потом.

И Лола одмах исприча причу о пилићима:

„У село су лети долазила два страшна копча и крала су пилиће. Прво су их јела, чим украду, а кад су се заситила, онда су их односила на један велики облак, да их поједу касније, кад у селу нестане пилића. А коке су много плакале за својом децом, јер су мислиле да их никад више неће видети. Али када је почела да пада киша, са кишом су из облака пали и пилићи, и тако су се спасли од купца.“

– Баш се радујем што су се пилићи спасли, – пљесну прва девојчица срећно рукама.

– А нама се наше пиле није из облака вратило, – рече тужно друга. – Сигурно га је кобац одмах појео.

Тад дођоше из школе Вида и Влатко и причање се прекиде, јер су њих двоје више волели да се јуре, него да слушају Лолу.

А после подне она је остала опет сама са својим луткама и мацом. Наједном Лола примети да се маца прикрада њеној ужини и строго јој заповеди:

– Цицо, стој! Зар се не сећаш шта сам ти причала о маци крадљивици?

Изгледа да се Цица није сећала, јер је и даље стално гледала на Лолину ужину. Зато се Лола наљути, узме је у крило и опет јој исприча, реч по реч, само да би боље маца могла упамтити:

„Била нека маца, па волела да краде. Укућани су је лепо хранили, али је она и поред тога опет крала. Тако једног дана, кад су сви били отишли од куће, маца се прикраде у долап и поједе велико, велико парче сланине и после оде под кревет да спава. Кад се ујутру пробудила, а оно јој на леђима порасла велика грба, јер јој она украдена сланина није отишла у желудац, него у леђа. И после је целог живота била грбава.“

Цица све саслуша, полежа мало у Лолином крилу, али је мирис ужине био тако слadak, да хтеде опет да се приближи тањиру, где су Лолине колачи стајали. Зато Лола стаде размишљати, шта би јој испричала, да је потпуно одучи од крађе. И онда јој паде на ум једна сасвим нова причица, те је одмах рече Цици:

„Као што има крадљивих маца има крадљиве и деце. Тако је једно дете стално крало од маме колаче. Мама му је говорила да то не чини, али оно није хтелo да слуша. Зато једном, кад је дете пружило руку да узме колач, и дотакло

се тањира, прсти су му се за њега залепили, па су после сви знали да је крадљиво и нико није хтео с њиме да се игра.“

Џици се досади да слуша, па побеже са Лолиног крила, али сада више није обилазила око ужине, већ оде под кревет да вреба миша. Лола после тога није знала шта да ради, једва је чекала да се друга деца врате из школе. Зато чим су дошла, настала је игра до увече, те тако им је брзо прошло време. А после вечере, кад их је мама одвела на спавање и угасила светлост, Вида је замолила Лолу да исприча причу, коју је прво била смислила и коју су увече пред спавање причали, и Лола је послушала:

„Кад сам ја била велика као мама, била сам царица, а Влатко и ти сте били краљеви. Онда смо имали пуно пара и покуповали смо сву алву на свету, и све колаче, и све бомбоне и све играчке, па смо се по цео дан играли. А кад је настала зима, купили смо троје златне санке, па смо се по цео дан санкали...“

Утом је Лола задремала и заспала, а тако исто и Вида и Влатко, наставивши сигурно причу у сну. Кад Лола буде смислила још штогод ново, ја ћу вам испричати.

ЗЛАТНО, БИСЕРНО И СРЕБРНО ЈАЈЕ

Имао неки богат човек пуно оваца, свиња, говеди и кокошију, али никако није хтео да их храни. Узалуд су ујутру, док је он пролазио својим имањем, овце блејањем тражиле мекиња, пилићи молили својим танким гласовима жита, он је набусито кроз њих пролазио. Ручајући није хтео никад да спусти који залогај са своје трпезе мацама ни кучићима. А слугама је пружао само десети део од онога, колико је он сам могао да поједе.

Зато су га постепено напустиле све домаће животиње и све слуге и отишле да траже боље господаре. Остало је у дворишту само неколико кокошију и пилића, који су се задовољавали мрвама хлеба случајно баченим са стола и семенкама сена развејаним око сењака.

Једног јутра, баш пред Ускрс, сусретну оне опет свога газду и потрче за њим тражећи жита. Али их он набусито отера. Онда морска кокош Бисерка рече:

– Када би газда знао да ће јаје што ћу га снети пред Ускрс бити пуно бисера, он би ми дао прегршт пшенице.

На то додаде стара кокош Белка:

– А кад би знао да ће се јаје, које ја снесем одмах претворити у сребро, изнео би нам прегршт зоби.

Треће рече:

– А када би знао да ће јаје које ћу ја снети пред Ускрс бити пуно златника, он би отворио све амбаре.

Окорели газда није овај разговор разумео и спокојно је наставио своју шетњу.

Све три кокоши се онда договоре, па и оне побегну од свога газде, да траже бољег. Тако наиђу на неку кућу са зеленим капцима на прозорима, и затраже мало зрна. Али се иза куће појави жена и отера их говорећи:

– Какве су ово кокоши луталице! Одмах да сте отишле из мог дворишта.

Сироте кокоши брзо побегну низ пут. Идући наиђу на неку малу воденицу. Пред њом је стајала девојчица и играла се лупкајући прутом по води. Угледавши кокоши како иду путем, брзо утрча у воденицу и изнесе прегршт пшенице вабећи их:

– Пили, пили, дођите да вам дам мало зрна, ви сте изгледа гладне.

Кокоши полако пређу преко брвна све једна за другом и покључају пшеницу коју им је девојчица дала.

– Још су сиротице много гладне, – рече девојчица својој мајци која се појави на прагу, – изнеси им још мало пшенице.

– Овде ћемо за увек остати, – рече Бисерка, – видите како је девојчица добра.

И друге две кокоши на то пристану и тако остану код воденице. Дању су ишле да се шетају а увече су се играле са девојчицом, која их је лепо хранила. Никад није узела кришке хлеба, да није њима пола издробила. Тако дође и Ускрс.

Родитељи девојчичини били су три дана врло забринуте, јер осим хлеба и ускршњих јаја нису могли своје детету ништа друго за Ускрс спремити. Сељаци нису више долазили да међу жито у малој речној воденици, већ су га возили у велике парне млинове; зато је сироти воденичар једва могао живети са својом породицом. Тако су два дана Ускрса прошла у великој бризи.

Кад су скоро сва јаја била поједена, други дан празника, девојчица дограби једно међу онима што су још преостала и разби га. Кад има шта видети: из њега испаде читава прегршт златника. Она брзо позва родитеље, који су само зачуђено гледали у злато, не могући да се освесте. Ни слутили нису да се међу осталима крију још једно пуно бисера, и друго цело сребрно, на које су тек сутрадан при ручку наишли.

Тако су после целог живота били срећни и задовољни, и оне три кокоши држали су као мало воде на длану, знајући да су им оне донеле срећу.

ВИЛЕ И ДЕЦА

Кадгод се Мира и Вера састану, причају о врло важним за њих стварима. Прво испитују која је већа, ставши једна крај друге пред огледало. Онда гледају чија је шака дужа и да ли Верин прстенчић може да стане на Мирин прст. Једном је Вера зачуђено рекла, гледајући у Мирине очи:

– Зашто ли су твоје очи тако плаве, а моје црне?

– Не знам, морам маму питати, – одговорила је Мира и обе су се замислиле.

А док су оне тако разговарале, у соби су лепршале две виле, само што их деца нису видела, јер виле могу да себе начине невидљивим, а своје гласове нечујним за људе. То су биле две виле, које су увек лебделе уз Миру и Веру, и кад иду у школу, и кад се играју, и кад легну да спавају. Оне су биле њихове невидљиве чуварице. Кад деца почну неки задатак, па даље не умеју, оне га брзо реше и дошапну, само се деци чини као да су се сама сетила, јер је глас вила тада нечујан. Кад не умеју саме да се обуку, виле им својим невидљивим прстима помогну. Кад се у игри спотакну, виле их задрже, да не падну.

Чувши сад шта девојчице говоре, виле се нечујно насмејаше и Мирина чуварица рече:

– Кад се Мира родила, њене очи још нису имале одређену боју. Ја сам онда брзо полетела до неба и скинула отуд мало плаве боје, па је сасула у Мирине очи. Зато су оне тако плаве.

– А ја сам хтела да Вера има тамне очи, – рече Верина вила, – па сам сачекала да буде поноћ и тада сам одлетела у најгушћу шуму, донела отуд мало мрака, и засула га у Верине очи. Зато су оне тако црне.

Девојчице нису чуле овај говор вила, и наставиле су да причају. Мира је наслонивши своју златну косу уз Верину упитала:

– А зашто ли је моја коса тако златна, а твоја црна?

– Можда зато што је и у моје маме коса црна, – одговори Вера.

Виле се опет дечјем разговору насмејаше нечујно и Верина чуварица рече:

– Ја сам хтела да Вера има пуну косу, па сам скинула мало црне боје са перја птица из вилинског врта, и њоме обојила Верину косу.

– А ја сам, – рече Мирина вила, – скидала злато са узреле пшенице, па сам њиме посула косу своје штићенице, зато јој је тако светла.

Деца, разуме се, нису ни ово чула, па су наставила разговор, као да никога више нема у соби.

– Од чега ли су твоји образи тако румени, а моји тако бели, – упитала је Вера.

– Можда зато што ти нећеш да једеш све што ти мама спреми, а ја једем све.

Опет су се виле насмејале тихо и Мирина је казала:

– Ја сам хтела да Мира буде румена, па сам у вилиној шуми набрала прегрште јагода и њима намазала њене образе. Зато ће моја штићеница бити увек румена као јагода.

– А ја сам волела да Вера имадне беле образе, па сам у вилином врту са сребр-настобелих ружа откинула неколико листића и њима накитила Верине образе.

Тада су у собу ушле Мирина и Верина мама, и деца су их стала одмах запиткивати о овоме што сама нису знала да реше. Али ја не знам шта су им маме одговориле, само знам шта су кад виле причале.

ХАЈКА НА ПИЛИЋЕ

Побегне једног јутра старој тета-Лији Репатој неколико пилића из обора. Таман је мислила да недељу дана не мора ићи у крађу, да је себи обезбедила храну, а они јој тако изненада побегну. Пође тада тета Лија Репата да их тражи. Њена је кућа била у шумској јарузи, те јој је требало доста да се испне на брдо. Кад је приспела на брдо, у шуму, сретне Зеку Окатог, па му рече:

– Добро јутро бата-Зеко Окати! Ти рано устајеш, да ниси видео пилиће што су ми из обора побегли?

Зека Окати се замисли, па ће рећи:

– Нисам их видео, али ако хоћеш, тета Лијо Репата, да ми почистиш двориште поћи ћу радо с тобом да их тражимо.

Лија пристаде и лепо му својим дугим репом почисти двориште, у коме је лежало разбацано лишће купуса и струкови траве.

Тако пођу њих двоје даље. Успут су загледали у сваки жбун и грану, да се пилићи нису тамо сакрили. Стигну убрзо до куће Вука Зубатог.

– Добро јутро, чика-Вуче Зубати, – рече умиљато тета Лија Репата, – да ниси видео пилиће што су ми јутрос побегли из обора?

Вук Зубати се замисли па ће рећи:

– Нисам их видео, али ћу поћи с тобом да их тражимо, само ако хоћеш уместо мене да истучеш добро мог најмлађег сина, јер ме никако не слуша. Мени су се руке већ умориле тукући га.

Она пристаде и добро својим репом, као неким прutom, истуче непослушног малог вучића, после чега пођу даље. Сву су шуму већ прокрстарили, али пилића нема, па нема. Изненада наиђу на Медо Сакатог, и Лија га упита:

– Деда-Медо Сакати, да ниси видео јутрос пилиће што су ми побегли из обора?

– Видео сам их, али ти нећу рећи куд су отишли, док ми из пећине не истераш слепог миша, који ми никако не да да спавам, – рече Медо Сакати.

Она пристаде да истера из пећине слепог миша, па својим репом, као каквом махалицом, поче млатати по свима кутовима, а слепи миш се препаде па побеже.

Онда Медо Сакати рече дружини да су пилићи побегли у село, па се придружи и он. Пођу сви тамо да их траже. На путу сретну цица-Мацу Бркату и упитају је за пилиће.

Она мало промисли, па ће рећи:

– Знам кућу где су се сакрили, али вам је нећу показати, док ми Лија не ухвати оног врапца на плоту.

Лија Репата пристаде и већ хтеде да стреља врапца погледом, не би ли се тако онесвестио и пао са плота, али је он срећом чуо шта је цица-Маца Брката захтевала од Лије, те брзо тркну далеко са тог плота. Зато хајка на пилиће пође сама, без Маце, да даље трага за бегунцима.

Случајно се заустави баш пред двориштем, где су се пилићи сакрили, и угледа у њему Куцу Грлату.

– Добро јутро, Куцо Грлата! Да ниси видела пилиће што су ми побегли из обора? – упита Лија.

А Куца Грлата одговори:

– Причекајте ви ту, идем ја да видим да се нису сакрили на седалу иза куће.

Рекавши то, брзо отрча, те јави пилићима да се добро сакрију, а после зовну газду, који је са својом децом копао у башти, да их растера.

Газда брзо узме мотку и појури на пут, за њим појурише сва деца, а за децом Куца Грлата. Газда с децом је викао што га грло носи, Куца Грлата је лајала, и тако се хајка на пилиће поплаши, те све једно преко другог побегоше у шуму Зека Окати, Вук Зубати, Медо Сакати и тета Лија Репата. И никада им после није пало на ум да опет иду да траже пилиће.

КУЦА УЧИ ДА ЛАЈЕ

Куца Икс се родила далеко, далеко у Француској. Тамо се врло брзо научила да лаје француски и била је врло спокојна. Са својим друштвом се врло лако споразумевала. Кад би хтела да каже: „Хајде да трчимо!“ изражавала је ту своју малу кучећу мисао овако: „Вау-вау-ав!“ Кад би хтела да каже: „Гладан сам, дајте ми костију!“, изражавала је то овако: „Ав-вау-ав!“ А кад би хтела да заиште воде, чинила је то лајући врло брзо: „Ав-ав-ав-ав!“

Као што видите није било нимало тешко научити тај говор, и куца Икс га је врло брзо савладала: већ трећег дана по рођењу умела је да тражи воде, поле месец дана умела је да позива другове на трчање, а после три месеца умела је да тражи кошчице за глодање.

Иксов господар био је неки мали дечко Жан. Он се по ваздан са њим играо: учио га је да прескаче конопац, да трчи за баченом лоптом, да стоји на две ноге, да се врти у круг. Икс је врло добро разумевао све заповести свога малог несташног господара. Поред својих другова, кучића, и њега је много волео. Једном рече: Икс је својим животом био задовољан.

Али једног дана догоди се за Икса нешто чудновато. Изађе он на улицу да се натрче мало са својим друштвом, куцама Доксом и Џоном, кад се Жан изненада појави на улици, диже га хитро, стави га у неку корпу са заклопцем, и понесе некуд. Икс је кроз шупљине на корпи вирио и видео како иду кроз неке непознате улице. Са Жаном је ишао и његов тата, носећи у руци велику торбу. Ускоро су приспели на железничку станицу. Икс, додуше, није знао да је то железничка станица, јер никада још тамо, ни у највећим својим тркама, није долазио. Зато се много зачуди, кад воз стаде да хукће, и тужно залаја из своје корпе: „Ау-ву; ау-ву!“ што је на његовом језику значило: „Пусти ме напоље!“ Жан је отприлике погодио Иксову жељу, одмах га извадио из корпе и посадио крај прозора. Пред Иксовим су погледом летели најразличитији предели. Њему се чинило као да се врти у круг, толико је воз брзо јурио.

Најзад су после два дана вожње Икс и Жан и Жанов тата приспели у неку сасвим нову варош. А та варош био је Београд. Морам рећи да се првог дана Иксу у Београду много свидело. Над кућама се видело више неба и облака, ветар је брже струјао него у његовој француској вароши, а деца су велику пажњу обраћала на малог дошљака довикујући му нешто весело.

Али се већ сутрадан Икс много растужио. Када га је Жан пустио у ново двориште, београдско, да се мало поигра, и када је Икс радосно појурио у гомилицу кучића која се тамо играла, довикујући на свом језику да му се у Београду много свиди, опазио је да ти кучићи не разумеју његово лајање. То му је било врло тешко. Тада им је казао: „Вау-вау-ав!“ позивајући их тако да трче, али се они нису ни сместа макли. Икс је најзад од силне муке огладнео и ожеднео и затражио мало костију и воде, на начин како је раније у својој земљи тражио, али га нови другови опет нису разумели.

Икс се онда скуњио и повукао у крај дворишта, размишљајући како би научио говор својих нових другова. Осећао је да ће му живот бити врло тежак и досадан, док њихов начин лајања не научи! Постајао је још мало у дворишту, па се сав утучен вратио уз степенице код Жана.

Сутрадан је опет покушао да се споразуме, али му опет није пошло за руком. Зато је све више бивао нерасположен. Жан се прво чудио тузи Иксовој, али се после досетио због чега је сиромаш такав. Зато је одмах набавио неко врло брбљиво сеоско куче, да Икса научи новом начину лајања. Од њега је Икс за неколико дана научио да се код наших кучића вода тражи овако:

– Ау-вау; ау-вау!

После два дана научио је како треба лајати, кад се траже кости:

– Ав-ав-ву; ав-ав-ву!

А кроз још дан научио је да се: „Хајде да трчимо!“ каже:

– Ив-ав-ив; ив-ав-ив!

За прво време то му је сасвим довољно било. Икс је постао много веселији, сваки час је силазио у двориште на игру и разговор. А после је у дворишту научио од осталих кучића речи, које су нужне у игри, свађи, шетњи и при ручку.

У ВРТУ ЉУДОЈЕДА

Стари тигар љутито подвикну своме сину, који је обесно скакао кроз прашуму:

– Смири се једном, не иди тако далеко од мене, јер у шуми има звери крволочнијих од нас тигрова; чак има и дрвећа које гута звери и људе.

Мали тигар се смири неколико часака па опет стаде да скаче. Личио је на неку велику шарену мачку, а очи пуне тропског сунца, лукаво су му сијале. На дрвету опази мајмуна, па појури за њим, да га мало заплаши; после се окоми на зверку што кришом прође кроз траву. Јурећи је наиђе на змијског цара, који се сунчао, наслонивши главу на широко лишће тропског корова а реп негде далеко, далеко, на песак – толико је дуг био.

– Каково ли је ово чудо, – помисли тигрић, – нема ногу, шарено је као прашумско цвеће и лежи голо на сунцу!

Помисливши то, из затрке прескочи змијског цара, па одјури даље.

Како се први пут сам, без родитеља пустио у прашуму, брзо се загуби у густом шибљу и на безбројним изукрштаним зверињим стазицама. Лутајући испаде на обалу неке воде, где су се сунчали крокодили. И таман је хтео да им се мало приближи, кад угледа да један од њих прогута у трен ока птицу, што му је пала на главу. Тигрић се сети очевих речи, па се опет повуче у дубину шуме.

Ноћ је већ била пала, и тигрић пожелеле да се врати код својих родитеља, али није знао пута. Срећом га сусрете неки стари добар слон и одведе својој кући. Али чим поче да свиће, тигрић се опет охрабри и побеже у шуму.

Наједанпут усред дрвећа прашуме угледа он лепо уређен врт, пун неког дрвећа налик на палме. Тигрић хтеде да ускочи унутра, али иза оближњег пања искочи патуљак с прутем у руци па му рече:

– То је мој врт, не улази у њега, иначе ће те прогутати које од дрвета, звано људојед.

– Зар има дрвета, која могу да гутају звери? – зачуди се тигрић.

– Сад ћеш видети, – одговори патуљак, – само мало причекај и посматрај шта се догађа.

Тигрић стаде да посматра и не опазивши ништа особито већ хтеде да оде, кад изненада налете у патуљков врт нека шарена птица и спусти се неопрезно на круну једног дрвета. И како паде, гране дрвета се брзо склопише над њом,

те је занавек нестале негде у деблу људоједа. Затим мали неки необазриви мајмун ускочи и поче да лиже медљикаво лишће људоједово, али се и над њим склопише гране тога ненаситог дрвета. После овога тигрић угледа двоје голишаве деце, малих дивљака, који прескочише ограду злокобног врта и хтедоше да захвате мало меда из срца круне људоједове. А људојед испружи своје гране, као огромне пипке, шчепа децу и прогута их.

Уплашени тигрић притрча патуљку и упита га:

– А шта буде са онима, које људојед прогута?

– Живе у подземном царству, – одговори патуљак. – Тамо има као и код нас овде: шума, река, звери и деце.

Тигрић још мало ту постаја, па побеже главом без обзира. Лутао је још два дана и две ноћи, и најзад опет нашао своје родитеље. После овога није никад више, док није сасвим порастао, ишао у шуму сам без родитеља.

ИГРАЧКЕ СЕ ВЕСЕЛЕ

Када су деца отишла да спавају, предложи зелена, шећерна жабица осталим играчкама:

– Хајде да се мало саме, за свој рачун провеселимо.
– Пристајемо, пристајемо! – повикаше лутке, пајаци, лопте, дрвени коњи, трубе и остали сићушни народ играчака.

– Одавно већ желим да се мало побрчкам у каквој бари, – настави жабица.
– Молим те, лутко Лизо, донеси из кухиње воде, па је просипи по поду, да се направи језерце.

– Понеси мало више воде! – јави се страшни гумени крокодил, – и ја сам се сав осушио.

Лутка Лиза их одмах послуша, те се жабица и крокодил стадоше са уживањем купати.

– А ми хајде, да приредимо трку, – предложи дрвени коњић жирафи и камили. – Пајаци могу бити цокеји.

Пајаци, разуме се, одмах пристадоше и настаде трка око собе. Дрвене копите коњића страшно су лупале, али су деца тврдо спавала и нису ништа чула.

– Ми можемо направити игранку, – јави се жута лопта немирница. – Нека нам трубе свирају, а ми ћемо играти уз музику.

Свима се лоптама учини овај предлог диван, па се похваташе у коло, скачући до таванице и поцуцкујући, док су трубе свирале, што су боље могле. Нарочито је живо играла жута лопта: просто се није дотицала земље!...

Лимена железница и њен сусед, аутомобил од гуме, дуго су размишљали, како би се и они могли да провеселе. Али, као упркос, никакве игре да се сете. Најзад железница рече:

– Побећи ћемо кроз прозор, да мало по пољу пројуримо. Вечито идемо само по соби; а до ујутру ћемо се већ вратити.

Аутомобил пристаде, па излетеше кроз прозор у поље.

За то време су луткице у углу шапутале, како би се и оне забавиле, док се деца не пробуде. Једне су предлагале да се играју школе, друге, да обуку дечје одело, па да штогод претстављају, треће су хтеле да се играју прстена, напослетку нека мала лутка сва рашчупана, рече:

– Хајде да чупкамо децу за косу, или да их вучемо за уши, или за руке и ноге.

– Па то није игра! – зачуђено примети друга, мало учтивија, луткица.

– Како да није игра! И деца кад се играју, то исто раде с нама. Зар нису лутки Лизи ишчупала косу, а новом пајаци руку? Зар нису мени разбила нос – упаде опет мала рашчупана лутка.

– Истина је, то деца често раде; – рече трећа, – али чим их станемо чупкати, ти несташци ће се одмах пробудити и игра ће престати. Боље је да и ми идемо код лопти на игранку.

Тако се једва сложе и оду да са лоптама поиграју.

Све је, дакле, весело, лепо почело, али се није тако свршило. Да чујете само.

Зелена жабица од шећера се истопила у бари на поду, ни трага ни гласа није од ње остало; а гуменом крокодилу ушло много воде у уста, па се умало није удавио.

Два пајаци су сломила руку приликом трке, а дрвеном коњићу отпала предња нога. Жирафа је окрњила једно уво, ударивши се о зид, а камили се негде успут отшрафила грба, и спала с леђа.

Несташница жута лопта се опет од многог играња пробушила и није могла више ни с места да се крене; као мртва је лежала на поду. Многе лутке су поломили стопала или угануле ногу.

А железница и аутомобил се нису више ни вратили; можда су негде залутали, а можда их је когод и украо.

Зато кад су се деца пробудила, нису се могла чуду начудити. По поду су лежали рањеници пајаци и лутке, и на глас плакали. Лопте су само уморно дисале, збијене у гомилицу. Шећерна жабица се није одазивала. Деца помислише да су какви мангуши кришом ушли у собу, па поломили и покрали играчке, јер оне, наравно, нису смеле да признају, шта се у ствари догодило.

ДВЕ ХИЉАДЕ БЕЛУТКОВИХ ГОДИНА

На извору горског потока живео је велики, руменкасти белутак. Његови суседи су били ракови, рибе и вилини коњици. Около њега надалеко била је густа шума. Белутак истина није могао да се шета, морао је стално да лежи на једном истом месту; али су са свих страна света долазиле птице и доносиле му новости, и из дубина земљивих брызгале су капи воде и причале му шта се догађа у срцу земље.

Када је ујутру белутак умивао своје лице хладном водом, што је приспела из богзна које дубине, почињао се међу њима разговор.

– Причајте, капљице, куда сте ноћас пролазиле? – молио је белутак.

– Ноћас смо прошле крај златног рудника, – одговориле су каткад оне. – Понеле смо биле за извор по зрнице златног песка, али смо га успут изгубиле, провлачећи се кроз уске земљине ходнике.

А белутак је после цело јутро сањао о томе златном срцу земље, све док не дођу птице на извор. Онда је сваку од њих запиткивао одакле долази и кроз које је све крајеве прошла. И тако му није никад било досадно.

Живео је тако белутак око неколико стотина година на планинском извору, али једног пролећног дана извор много набуја и однесе га на својим таласима доле у село. А у селу су тад баш градили манастир, те су сељаци зато крчали шуму и вадиле камен из потока. Наишавши на белутак изваде га и стану се дивити његовој ружичастој боји.

– Ставићемо овај камен у манастирски праг, леп је и сјајан, те ће украсити улаз, – рече калуђер сељацима.

И белутак постаде манастирски праг. Клечале су на њему побожне жене и седели често слепци и просјаци. У почетку му је врло тешко било без извора, осећао је стално жеђ, али се постепено навикао на свој нови живот. Понекад би се чобани спустили до манастира и севши на праг почели приче о шуми и вуковима. Понекад би козе упале у порту да брсте леску и каткад разговарале међу собом о горском извору одакле је белутак дошао. Зато му је било лакше да подноси манастирску самоћу.

Живео је ту белутак још две-три стотине година, а онда једног дана наиђе турска војска, те разруши манастир, тако да не остаје ни камен на камену. А сутрадан су дошли неки Турци са колима и однели много камења из зидова

манастирских у оближњу варошицу, те њим покалдормисали улицу поред цамије, а од белутка начинили камену клупу крај чесме у тој улици.

Белутак се много обрадовао што су га ставили крај чесме: могао је по целе дане и ноћи да слуша ону исту песму воде коју је слушао у свом детињству, на извору. Чинило му се да опет вода прича о златном срцу земље и жилама храстова. А птице које су слетале да се на чесми напију воде, опет су му доносиле вести из целог света. Само му је било тешко, што није могао да разуме разговор була, што су јутром и вечером долазиле са својим тестијама на чесму, јер није знао ни речи турски.

И опет је прошло две-три стотине година, буле нису више долазиле на воду, а улицом нису више ишли Турци. Неки људи су дошли и покварили турску калдрму, а камење одвезли да зидају школу. Угледавши белутак, учитељ је рекао људима што су превлачили камен:

– Ову камену клупу однесите у школско двориште, да деца седе на њој за време одмора.

Тако је две стотине година белутак проживео у школском дворишту. Дању је слушао ђачку грају, а ноћу се сећао дугих векова свога живота, и још се увек у срцу осећао млад а у образу румен.

А потом су у том граду решили да зидају нову школу, да зидове подигну од бетона а двориште да покрију асфалтом, и белутак се нашао једног дана избачен, са осталим камењем, крај пута, као стари просјак, мислећи шта ли ће га још у животу снаћи. Утом су наишли путари и стали чекићем дробити камење, да поправе пут. Али кад су наишли на лени, бели камен, један је рекао:

– Штета је да га разлупамо, а ишло би и тешко, кремен је тврђи од осталог камења; него хајде да га одваљамо до потока па нека тамо живи на миру.

Тако су га одваљали у оближњи вир па наставили свој посао. А белутак је остао да живи тамо још сто и више година, али не знам шта је после с њим било: можда граде сада од њега стакло у каквој фабрици, можда је опет клупа крај неке чесме или праг какве сеоске црквице, или жрвањ у којој воденици, или се можда налази сад у вашем дворишту – добро разгледајте.

Три другарице

Биле су три другарице: бака, њена унука Вера, и пиле. Чим сване, бака оде па пробуди своју унуку, а она оде па пробуди пиле, и све троје пођу у шетњу. Бака води за руку Веру, а пиле трчкара око њих. Кад се бака умори и седне, узме у крило унуку, а она узме у наручје своје пиле. Кад буде време ручку, бака нахрани Веру, а она пиленце. Тако су живеле у великој слози.

Али морам прво да вам кажем како су изгледале ове три другарице.

Пиле је имало ружичасте чарапе, беле гаћице чак до колена и шарени пругасти огртач преко леђа. То му је једино одело било. И ујутру, и у подне, и увече, и недељом и радним даном, пиле је ишло у том оделу. А на глави је носило и по зими и по врућини шаренкасту капу са белом перјаницом. Пиле се у ходу помало гегало, као какво паче, јер је било дундасто. Вера га је добро хранила. А глас му је био умиљат и танак, као и у осталих пилића. По нарави је пиленце личило на Веру, било је врло добро. Кад би га повели да спава, послушно је улазило у своју малу кућу и пело се на седало. Кад би дошли да га буде, брзо се дизало. А било је увек прво кад се зове на ручак и доручак, и умело вешто да кљуца.

А Вера је имала три капице: плаву, белу и жуту и пуно шарених хаљина, те је сваки дан друкчије изгледала. Недељом је имала белу капицу и црвену кецељу, на чијем је џепу било насликано јагње. А радним даном је носила шарене хаљине и преко босих ногу сандале. Очи је имала црне као и пиле и ишла је исто као оно, јер је тек годину и по учила да хода.

А шта да вам кажем за баку! Она је личила на остале баке. Није имала шарених хаљина, ни белих капица, ни кецељу на којој је насликано јагње. Њене хаљине су биле обичне мрке и тамно плаве, а кецеље са тачкама и пругама. И она је била добра као њене две другарице. Рано је устајала, рано легала и смешила се увек на децу.

Живеле су тако дуго у слози, али једног дана се посвађају ни око шта. Бака позове Веру да руча, а она је скупљала пиљке, и не хтеде да дође на ручак.

– Верице, дођи да ручаш! – позва је лепо бака.

Али Верица је и даље скупљала пиљке, па ни главе не окрете.

– Вера, ходи одмах да ручаш, или ћеш бити бијена! – по други пут, љутито, позва бака.

Али Вера ни тада не послуша. Онда се бака наљути много. Истина није је истукла, али није хтела са њом да говори. Узалуд је Вера, свршивши игру, дошла код баке умиљавајући се, она не хте ни да је погледа.

Тога истог дана и Вера се наљути на пиле, јер је обично у свему подражавала баку. То је било за време ужине.

– Пили – пили, – рече му Вера, дођи да ужинаш.

Али је пиле чепркало нешто у трави и ни главе не окрете.

– Пили – пили, ходи одмах да ужинаш, или ћеш бити бијено! – по други пут, љутито, позва Вера пиленце, исто као њу бака.

Али пиле ни тада не послуша. Онда се Вера на њега наљути, исто као на њу бака. Истина није га истукла, али није хтела са њим да говори. Узалуд је оно касније дотрчало умиљавајући се, она не хте ни да га погледа. Пиленце онда отрча код баке, али се и она љутито окрете од њега.

Тако цело пола дана три другарице нису међу собом говориле. Свака је седела у свом куту и ћутала. Пиленце је чучало под хладњаком, бака је седела на својој столици под стрехом, а Вера трчкарала сама по врту.

Али изненада се догоди нешто, због чега су се другарице још истог вечера помириле.

Тата је пред вече узео да вади мед. Угледавши га у његовом страшном мрежастом оклопу на глави, са мехом у рукама из кога је струјао пчелама тако познат мирисни дим, оне се сиротице узнемире и стану љутито да лете око кошнице. А пиленце је по нарави било врло радознало, па отрча да види што су се то пчеле узнемириле. Али како дође близу кошница, уједе га пчела за главу, више кљуна. Сирото пиле побеже у врт тужно пијучући, а Вера се сажали па се одљути и отрча да бије пчелу што је ујела пиле.

Али чим се и она приближи кошницама и замахну руком на рој што је туд зујао, уједе и њу једна за палац. Вера, вриштећи, побеже код баке под стреху, а бака, кад виде како јој је палац отекао од уједа, одљути се и оде да туче пчеле, што су дирале њену унуку.

Али чим се приближи кошницама, уједе је пчела за образ, те и бака хучући побеже отуд.

После је два дана пиле имало отечено чело. Вера отечен палац, а бака отечен образ, али су се бар измириле.

СКУПЕ ЈАГОДЕ

Била нека богата али врло добра жена, па имала малог сина. Само, на њену жалост, чим је дете проговорило и проходило, показало се да нема тако добро и несебично срце као што је она желела. Зато је све чинила само да искорени рђаве особине из срца свог детета. Причала му је да је богатство најпролазније добро овог света и да је највеће благо на земљи имати чисто и добро срце, али се он није мењао.

Једне године оде та жена са својим сином на летовање у неко обично, сиромашно село. Могла га је одвести и у које раскошно летовалиште, али је хтела да га навикава на скроман живот у самоћи и природи. Водила га је да гледа колико се сељаци муче, док не пожању пшеницу, не покосе ливаду, и како треба много труда да се и јабука с гране обере. Хтела је тако свом сину да покаже колико треба нечије муке па да ми задовољимо своје најнасушније потребе.

Једном је тако седела са њим пред летњиковцем и показивала му како се горе у шуми муче људи секући дрва, а наиђе неко босо, сиромашно дете, вичући:

– Јагоде! Јагоде! Десет динара литра!

– Мали, ходи овамо, да купим мало јагода своме сину, позва богата жена малишана.

– Скупо је по десет динара, дај по пет, доде мали себични богаташ, обраћајући се босом детету.

– Није скупо сине, рече му благо мајка, сад ћеш чути да свака јагода вреди више од десет динара, а камо ли читава литра.

Потом жена уведе босог малишана у двориште, посади га на клупу покрај свог сина и, показујући једну крупну црвену јагоду, упита:

– Да ли се случајно сећаш где си ту јагоду узабрао?

Малишан се замисли, па рече:

– Баш се сећам где сам њу узабрао, добро сам је упамтио, јер сам се тада много уплашио да ме змија не уједе. Расла је под неком младом јелком, тамо обично има пуно јагода. Угледао сам је још издалека и појурио да је уберем. Таман сам извукао руку из траве, а отуд искочи змија. Врло лако ме је могла ујести, била је отровница.

– Би ли ти за десет динара продао јагоду, коју си сам узабрао излажући се толикој опасности? упита жена свог сина.

– Не бих ни за сто! узвикну он уплашено, још једнако мислећи на змију.

– Ето, видиш, рече му мати, па обраћајући се опет сељачету упита, показујући јагоду узабрану заједно са целим стаблом:

А сећаш ли се где си нашао ову, чије си и стабло истргао?

Сељаче се чудило овом запиткивању, али радо и слободно одговори:

– Како се не бих сећао! Њу сам нашао на обронку више потока. Једва сам до ње дошао, земља се тамо много одроњава, умало се нисам скотрљао у јаругу. Зато сам је у брзини и истргао тако заједно са лишћем.

– Би ли ти бар за десет динара продао јагоду, кад би је узабрао сам на тако страшном обронку? обрати се мајка поново свом сину.

– Не бих ни за сто! одговори уплашени мали варошанин, мислећи како је јаруга сигурно много страшна.

Мати се насмеја, па показујући трећу јагоду, што је лежала баш на самом врху корпе, упита сељаче:

– А да ли би се могао сетити где си узабрао ову округласту што стоји на врху? Дечко се замисли, па се поче на глас смејати.

– Чини ми се да је то она што сам је последњу одабрао. Такве округласте јагоде знам, расту на једном месту испод папрати. И ту сам, чини ми се, тамо узабрао. Било је тако смешно: таман ја пружим руку да коју узберем, а испод листа искочи жаба.

Дечко се и даље гласно смејао, сећајући се како су поплашене жабе бежале од његове руке, а жена по трећи пут упита свог сина:

– Пошто би ти ишао да береш јагоде тамо где живе жабе?

– Не бих ни за сто динара! одговори он стресајући се, јер се, као и многа друга мала варошка деца, бојао сиротих жабица.

– Ето, видиш, рече му мати, ти си рекао да је за читаву литру јагода много дати десет динара. Видиш ли како си био неправедан. Видиш ли да ти ни за три стотине динара не би отишао да узабереш само ове три јагоде, што сам их показала, а камо ли оволику гомилу.

Рекавши ово, добра жена узе само оне три јагоде, о којима је дечко испричао како их је узабрао, дајући му за њих три стотине динара.

– Ево ти награде, рече му она, што си био тако скроман и свој труд ниси преценио.

А сирото босо дете отскакута весело низ пут, мислећи да је разговарало сигурно са каквом милостивом вилом из прича. Јер данас се само у причама за једну обичну јагоду плаћа сто динара.

ЈАСТРЕБ, СВЕТСКИ ПУТНИК

Стари јастреб са Шар-Планине, када је научио своју децу летењу, једног дана рече:

– Синови, покушајте данас сами да летите по околини. Крила су вам ојачала, знате како се весла и крмани кроз ваздух. Срећан пут!

Млади јастребови се дигну: четири сина на четири стране света. Летели су целог тога дана неуморно и један стигне до Триглава, други до Карпата, трећи до Ловћена, а четврти, најмлађи, до Јегејског Мора. А кад угледа море, застаде задивљен; никад га отац, док га је учио летењу, није дотле водио. По мору су пловиле велике лађе, у даљини се оцртавале обале острва, а ваздухом пролетале непознате птице. Младом јастребу уздрхта срце од те лепоте, па вративши се увече кући рече свом оцу:

– Земља је, оче, тако лепа! Пусти ме да путујем око света.

А стари се ваздухопловац замисли, замисли, па најзад рече:

– Нека ти је срећан пут! И мени је то некад била жеља, али сам се рано оженио, па нисам могао кренути на тако велико путовање. Обдан лети, а обноћ се одмарај, да не би снагу исцрпео и пази да на голој пучини не омркнеш, јер се не би имао где спустити. А за остало се не брини: цела земља је насељена птицама, свугде ћеш наћи гостопримства.

Сутрадан рано ујутру млади јастреб се изљуби са родитељима и браћом па крете на пут око света. Са највишег дрвета на Шар-Планини радосно се вину у облаке. Чинило му се да се може попети до звезда, тако се осећао чио.

Предвече опет стиже на Јегејско Море, и ту преноћи на обали како му је отац рекао, па сутрадан налете на пучину. Али прелазећи преко мора, због промене климе, јастреб се разболи. Срећом наиђе нека лађа и он се устреми на њу, иначе би се стропоштао у море. Падне на катарку и разгледа око себе. Одмах угледа на кљуну лађе три канаринке у кавезу. То га много обрадова, па им приђе и упитавши их прво како се зову и одакле су, исприча да је пошао на пут око света, али да се изненадно разболео. На то му канаринке даду неку траву што лечи од морске болести и саветују му да добро пази да га морнари не ухвате и не стрпају у кавез као и њих.

– Не бојте се тога, рече љубазно јастреб, јер нисам тако леп као вас три.

Али ипак после тога мало припази да га људи не опазе и чим му би боље напусти брод, поздравивши се са својим познаницама канаринкама. А кроз дан је већ био у Африци, јер птице врло брзо лете.

Кроз многе крајеве је брзо пролазио, није се спуштао да их изблиза посматра. Градови га нису нимало занимали, преко њих је мирно прелетао; једино кад би опазео какав парк или зоолошки врт, силазио би да их види. Јастреб је много више волео да разгледа шуме и реке, да се упознаје са птицама које живе у туђинском крају.

У прашуми се прво упознао са папагајима. Чим су га угледали, онколили су га са свих страна.

– Каква је ово црна птица, личи на калуђера, викали су они, јер им се као јужњацима, птицама шареног перја, јастреб учинио много строг и црн.

Одмах су га потом позвали у госте, трудећи се да му покажу све знаменитости прашуме, али се јастребу брзо досадило њихово брбљање, те је ускоро наставио пут.

Обишавши целу Африку навеза се на Тихи Океан, одмарајући се на лађама и острвима које је успут сретао. Али није добро знао географију и залута у том огромном пространству воде. Неколико дана није нигде срео птице, да би му показала пут, ни лађе да би се одморио. Већ га је глад почела страшно морити и умор савлађивати, те је мислио да се никад више неће вратити у своју земљу, а пут нанесе изненада један аероплан. Јурио је страховитом брзином и потмуло хујао кроз ваздух. Срећан пресрећан јастреб полете према тој чудној птици што су је људи направили и паде на њу. Угледавши човека где седи у њеној утроби, уплаши се сиромах, да га он не отера. Али пилот рече пријатељски:

– Добро дошао! Видим уморан си и гладан, али не бој се, кроз који час ћемо приспети у Аустралију.

Тако је и било. Кроз неколико сати аероплан се спусти на обалу Аустралије, а с њим и путник јастреб. Одмах се упозна са тамошњим птицама и у њиховој пратњи обиђе све аустралијске пределе. Јастреб је, да би им се захвалио, причао њима о Шар-Планини, о нашим рекама и птицама.

Свугде се тамо јастреб лепо провео, али се после у животу највише сећао пута преко Леденог Океана и његових обала. Тамо је нашао пуно дивљих гусака, које су добро познавале његове родитеље, јер су сваке зиме долазиле са севера код нас, пошто је тамо много хладно. Оне су се утркивале која ће боље да га угости. Водиле су га на пливачке утакмице, у шетње на сантама леда, на клизање. Али је, нажалост, отуд морао брзо побећи, иако су га толико волели, јер му је било много хладно.

И једног јутра, стари се јастреб тек био пробудио, а син му се врати. Суседи и познаници сви листом долетеше да чују шта ће причати о далеким крајевима, и тога дана није било причању краја. А и данас још јастреб, светски путник, доживевши дубоку старост прича чега се све у далеком свету нагледао.

Породица Восак

У дворишту сељакове куће, у кошници плетари, живела је пчелиња породица: мајка, отац и њихова мала ћерка. Отац се звао Трут Восак, мајка Матица Воскова, а своју ћерку су звали просто Пчелица, иако јој је кум био дао неко друго име. Породица Восак је своје презиме добила по томе, што је живела у воштаној кући, и што јој је цео намештај и посуђе било воштано; а и сва пчелиња варошица, смештена у кошници плетари, била је од воска: кровови су кућа била њиме покривена а улице њиме поплочане.

Матица Воскова и Трут Восак врло су лепо васпитавали своју ћерку, учећи је, на првом месту, да буде чиста. Говорили су јој да у шетњи никада не треба да се зауставља по прљавим местима, него да лети само где има цвећа. Поред тога су је учили вредноћи; већ у првој години свог живота Пчелица је почела да учи занат, којим се одувек бавио пчелињи народ: од јутра до мрака ишла је да скупа мед, а увече се само одмарала у својој уској соби, начињеној од воска. Тако је Пчелица постала најчистија и највреднија међу свима својим другарицама и у кошници су је сви много волели.

Али морам признати да је мала ћерка Матицина и Трутова имала и једну ману, исту ону коју многа деца имају: била је немирна и волела да лута по пољу и кад треба и кад не треба. Једног дана замоли она мајку.

– Пустите ме, мамице, да мало прошетам по пољу. Много ми је врућина у кошници.

– Не могу да те пустим, рече Матица, видиш како се ужасан облак наднео над шумом. Ако изиђеш, киша те може удавити.

Пчелица се начини као да ће послушати, али, чим јој мајка придрема, искраде се из кошнице и оде у поље. Тамо је истина било лепо, ливаде су снажно мирисале, као и увек пред кишу, и шума је брујала, као да се претворила у реку. Пчелици се учини да бубе беже нагло кућама, од нечега много уплашене, да мушице држе неке узнемирене зборове, да лептири главом без обзира јуре са ливада.

– Шта ти је, те тако јуриш? упита Пчелица лептира, што мину крај ње.

– Бежи, бежи кући, сад ће ужасан пљусак, одговори лептир на одлете даље.

И како он то рече, киша се спусти као из кабла. Зашушта лишће на шуми са милион гласова, као кад пчеле уплашено зује, потом поче врло гласно певати, а јадна изненађена Пчелица припи се на наличје липовог листа, да се бар мало склони.

Киша истина кроз неколико часака престаде, јер је тада било пролеће, а пролећње кише су кратке. Само и под својим кровом од липовог листа Пчелица је поквасила крила, и кад је покушала да полети, пала је на камен под липом. Около камена је стајала велика жута бара, коју Пчелица није могла ни да прескочи, ни да прелети тако мокрих крила. И већ она поче да плаче, а срећом туда наиђе неки дечак несташко, кога је такође киша ухватила. Он чу њено плачљиво зујање, осврте се, и кад је спази онако покислу загази у бару и диже Пчелицу на свој длан, претећи јој у шали:

– И ти си, неваљалице, побегла сигурно од своје маме! Али ништа, ићи ћемо сад мојој кући да се мало осушиш, па после ти иди натраг у кошницу.

Дечак ју је тако однео на длану до своје куће, а после је, кад се осушила, пустио да одлети.

Са великим страхом Пчелица се вратила у кошницу и закуцала на воштана врата Матицине собе. Кад тамо а њена мајка Матица плаче, и кад је сагледа, уместо да је туче, загрли је и пољуби, сва срећна што је опет види. Утом дотрча и Трут који је већ био очајан због нестанка Пчелице. И он јој опрости погрешку, мада је био строжији од мајке. Затим се кроз целу воштану варошицу прочу да се ћерка Трута Воска и Матице срећно вратила и све пчеле нагрну, да је виде, заштиткујући како се избавила. А Пчелица им исприча о милосрдном дечку, како је спасао.

– Најесен, однећемо му меда, рече Трут дарежљиво, мада је иначе био прилично себичан.

– Однећемо на јесен меда добром дечку, повичу и друге пчеле, њихове суседе, јер су и оне биле радосне што се Пчелица спасла.

Тада је било пролеће, а у јесен су збиља поклониле дечку пун лонац меда. Свака пчела је упртила на леђа по капљу, па их је Пчелица одвела до малишанове куће, те су тихо, док је он спавао, сручиле тај мед у лонац што су га нашле у његовој соби. А он кад се пробудио одмах се сетио да му је то сигурно донела Пчелица са својим друштвом.

Шумски дух

Шумски дух је јутрос рано устао. Изишао је пред своју кућу и снажно удахнуо ваздух, али је у ваздуху било пуно иглица мраза, па је кинуо, да се сва шума захорила.

– Охо, мраз већ стеже, треба значи да се постарам за своју краљевину, помисли он па пође до медведа, свог суседа.

Медвед је са својом породицом копао трап за кромпире, кад шумски дух наиђе. Медвед је стајао у јами и избацивао шапама земљу, а медведица и медведићи трпали су је на гомилу.

– Срећан рад, суседи! повиче шумски дух. Спремате ли се то за зиму?

– Спремамо, спремамо, одговори весело медвед. Учинио ми се јутрос да ваздух мирише на снег, па хоћу да осигурам зимницу. Добро би било, суседе, кад снег не би ударио још два-три дана, додаде молећиво медвед, јер је знао да шумски дух све може.

– Не брини, суседе, одврати овај, па пође даље стазом, у намери да сврати до старог зеца ћурчије.

И њега затекне у великом послу. Претрпан гомилама крзна, шио је бунде за зечеве. Зечица је кројила а деца су удевала конач у иглу, те је тако посао брже ишао. Сви су били толико заузети радом да нису ни приметили кад је гост отворио врата.

– Срећан рад! трже их он. Шта то тако хитно шијете?

– Бунде за зиму, одговори зец-ћурчија. Нисмо се надали да ће мраз тако брзо стићи, па смо до јутрос полако шили, а и многи су тек малочас наручили зимско одело. Добро би било кад снег не би пао још два-три дана, док све бунде не посашивамо.

– Радите ви само, добаци им при поласку шумски дух, ја ћу већ све удесити.

Идући тако стазом зачује, где у близини лупају чекићи, па скрене онамо одакле је лупа долазила. Кад има шта видети: неколико веверица праве врата на буковој дупљи!

– Срећан рад! повиче им он. Што сте се тако ужурбале?

– Учинио нам се да ће снег кроз који час ударити, па смо дошле на мобу, да својој рођаци Црвенки направимо час пре врата на кући. Преко лета је могла овако у скроз отвореној соби спавати, али кад завеје снег биће јој много хладно.

– Полако ви само радите свој посао, немојте тако журити, ја ћу већ удесити да снег тако брзо не падне.

Тек кад су ово чуле, веверице се досете да ће овај намерник бити шумски дух, па спокојно седну да се одморе, јер су знале да ће он збиља моћи задржати снег да не падне још неколико дана.

А шумски дух после овога пође да види јесу ли мравињаци и пчелињаци зазимели. Али и тамо затече велику ужурбаност. Чете мравца, некуд по шуми, око мравињака, журиле су, носиле на леђима и у зубима разне терете; друге су увршћивале врата и прозоре на мравињаку, затискивале и друге пукотине, да им снег не би продро унутра; треће су покривале кров сувим лишћем и иверјем. Мало даље, око кошница смештених у шупљем дрвећу пчеле су држале збор, како да осигурају од снега своје куће.

И гдегод је кога срео од буба и звери, све су биле изненађене наглим мразем, који је наговештавао скори снег. Кртице су затварале улазе у своје подземне ходнике, јазавци, који се нису преко лета осигурали, журили су са врећама кукуруза и пшенице. Свака је зверка снабдевала своју јазбину сувим лишћем, да има топлу постељу преко зиме.

Кад виде шумских дух, да се нико у његовој краљевини није надао тако скором снегу, пође да га задржи још неколико дана. Он је могао да буде час невидљив, час видљив, час да лети, час да ходи по земљи, како му је кад требало, те се сад брзо диже над облаке. Кад тамо а снег се већ спремио да пада, чекао је само заповест ветра па да крене на земљу. Шумски дух га стаде молити да се врати у облаке још само који дан али снег је био нестрпљив. Хтело му се да што пре крене на пут. Кад виде шумски дух да неће да му услиши молбу, крете се код ветра.

– Ти си господар облака, киша и снегова. Растерај снег да не падне још неколико дана на шуму, док се све звери не спреме да га дочекају како треба.

Али је ветар био нешто љут, па уместо да снег растера, стаде га нагонити баш над шуму.

Онда се шумски дух диже високо до сунца, па га замоли:

– Ти си господар целог неба, растопи снег, не дај му да падне на моју краљевину још неколико дана, јер се сви у њој нису спремили за зиму.

А сунце посла неколико снопова своје светлости, да пресеку пут снегу, који се већ, нагоњен ветром, упутио у правцу шуме. Светлост испадне пред његове беле чете и препречи им пут, те поплашене нагну бежати. Да је хтело, сунце их је могло све у кишу претворити, али оно се задовољи само тиме што их отера на другу страну, у варошицу, где су деца једва чекала да снег падне.

Тако се шумски дух, као и сваки прави краљ, бринуо о својој краљевини.

СВЕТИ НИКОЛА И ДЕДА СНЕШКО

Свети Никола има у својој кући више играчака, него што их има у фабрици где се израђују. Али ма колико их имао, кад дођу дани да се деци деле поклони, ипак му понестане, па не зна шта да ради. Понекад иде код Божић-бате, да од њега позајми, али ни он не може много да му да, јер би после њему понестало кад дође Божић. А понекад му се у невољи нађе деда Снешко.

Тако је и ове године свети Никола устао рано уочи свог имендана, поређао у торбу преко стотину лопти и исто толико пајаца, лутака, војника од олова, железница и аутомобила па обукавши бунду спустио се на земљу. Али је зачас све то плануло. Негде је кришом иза врата оставио лоптицу, негде под јастук спустио лутку, негде иза пећи мацу од сомота, и торба се брзо испразнила. Зато се свети Никола морао неколико пута да враћа на небо и да пуни своју торбу.

Тако је делио поклоне до саме поноћи, али му остане пет села и једна варошица, за које му није стигло играчака.

– А тамо, као напакост, има тако много деце, помисли свети Никола, настаће велика дрека ако и њима штогод не поклоним.

У невољи, пође код Божић-бате, али га не нађе код куће. А ноћ је полако промицала и ближило се јутро, кад ће деца стати да завирују по соби да виде шта им је преко ноћи донео свети Никола. Онда му опет паде на ум деда Снешко, његов сусед, који је становао на највишој планини и бринуо се о снежним облацима. И пође код њега да га замоли да пусти на она села и варошицу снег, како би се деца обрадовала. Кад је стигао на врх планине, деда Снешко је био мало придремао на својој белој постељи. На глави му је била бела шубара, на ногама беле чизме а покрио се белом бундом. А и пећина у којој је становао сва се блистала од белине. Прагови су у њој били од леда, са таванице су, исто тако, висиле ледене свеће и снопови, и стубови на улазу били су ледени. Клупе, столице и столови код деда Снешка били су начињени од снежних сметова, од њих је, такође, била и његова постеља, а застори и чаршави били су исткани од ића. Други би се човек смрзнуо, да само крочи тамо, али је деда Снешко био навикао на хладноћу, и било му је тамо тако пријатно као да се греје на пролећном сунцу.

– Откуд ти у ово доба ноћи? зачуди се деда Снешко угледавши светог Николу.

– Дошао сам да те нешто молим, деда Снешко, јер знам да имаш добро срце и да много волиш децу.

Кад свети Никола помену децу, деда Снешково лице се развуче у доброћудан осмејак. Он поглади браду па рече:

– Е, ако се тиче деце, онда моли! За њих ћу све учинити.

Тада му свети Никола исприча, како му је опет понестало играчака за децу из пет села и једне варошице, па нема чиме да их обрадује за свој имендан.

– А код њих још није пао снег, додаде свети Никола, па сам дошао да те молим, да пошљеш одмах тамо неколико снежних облака, нека се деца обрадују бар њему кад се пробуде.

– Право да ти кажем, немам још много снега, забринута одговори деда Снешко. Требало је њиме засути толике њиве, да би се семе очувало, требало је покрити воћњаке, да се од мрза не смрзну; послати га у шуме, да би се потоци и извори обновили; прострти га по путевима, да би сељаци лакше на саоницама вукли дрва за зиму. Треба ми снег на све стране. Али ћу ипак одвојити неколико облака и за децу, нека се и она обрадују.

Рекавши то, деда Снешко се спусти у малу увалу близу своје пећине, па истера отуд гомилу облака, као што пастир истерује своје стадо из обора. Затим их упути према оним селима и варошици, где су деца остала без играчака.

– Буди сад без бриге, рече он светом Николи. Тамо ће до зоре нападати снег дубок пола метра. Имаће деца довољно за санкање. Ја не волим без нужде да расипам, али за децу ће га увек бити.

После овога деда Снешко опет оде на спавање, а свети Никола сврати својој кући, обуче обично земаљско одело, па оде у онај крај, где су облаци отпловили, да види јесу ли деца задовољна. Стигавши до прве куће у варошици стаде крај плота чекајући да се избуде. Снег је збиља већ био нападао дубоко подланице и још је једнако сипао. Тад се отвори прозор на кући а мама повика.

– Брже, децо, да видите шта вам је преко ноћи послао свети Никола.

Три дечака су излетела на прозор и угледавши варошицу сву у снегу, радосно заграјала:

– Свети Никола на белом коњу! Свети Никола на белом коњу.

Светац онда крете даље, и гдегод је застао чуо је како се малишани радују.

– Играчке могу да се купе, говорили су они, а снег не може.

И право су говорили. Свети Никола се зато задовољан врати кући, опет на белом коњу, како је и дошао.

Вилина кћи

Пођите кроз шуму стазом право, онда скрените лево, па код јаруге десно, заобиђите шумареву кућу, па опет крените лево и кад најзад ударите још једном на десно, у правцу старе букве, тамо је пањ где живи вилина кћи.

Вилина кћи је мала, мала девојчица, весела као лептир, а лепша од њега. Она је љубимица целе шуме. Бубе, пауци, комарци, свитци, мрави, патуљци, и пчеле, сви воле с њом да се играју. Кад пође далеко у шуму, патуљци је чувају да се не уплаши од вука или медведа. Кад падне мрак, свитци долете да јој светле. Кад задрема пчеле и комарци зује, да је што пре успавају. Ако јој се негде путује, мрави од чашице жира направе колица па се по њих двадесет у њих упрегне, те је возе по шуми. Ако пожели да се љуља пауци начине зачас љуљашке, обесе их о какву гранчицу и мала вила се њише на њој по цео дан.

Али се једног јутра мала вила, несташница, искраде од својих другова, па сама побеже на реку. Хтело јој се да се мало по води провоза. Седне на лист букве, што је стајао у води крај обале, и отисне се на њему као на чамчићу, низ таласе. Пловила је тако она, пловила и била много весела, посматрајући крајеве кроз које је текла река. Зечићи са обале су је задивљено гледали; никад нису видели тако мале виле. Патке што их је сретала дубоко су јој се клањале а птице летеле крај ње обалом.

Све је било не може бити лепше, али несрећа се увек изненада догоди. Наишавши на неку матицу, чамац мале виле, лист буков, преврне се и она упадне у реку те се удави. А кроз неко време таласи избаце на обалу, на зелену ливаду, тело мале вилине кћери.

Туда случајно наиђе врабац, њен сусед, па кад виде да је сирота мала вила умрла прхну одмах да јави њеним пријатељима. Тако се глас о смрти вилине кћери брзо рашири по шуми, и њени другови патуљци отрче да однесу вест мајци, старој вили. Трчали су што су игда могли и нађу је више постеље неког болесног зеца, кога је неговала.

Чим вила чу шта се догодило њеној кћери појури истина као ветар хитро на ливаду, али се патуљцима учини да ни сузе не пусти.

– Велика вила је немилосрдна, рече први патуљак гласно плачући, нимало не жали своју кћер.

– Сигурно зна начин на који ће је оживети, примети други патуљак; чуо сам да виле не умиру.

Тако у разговору и они појуре за вилом, да виде шта ће бити. Али тек што стигну на ливаду крај реке, вила им заповеди да одмах пођу да траже источни ветар и што пре га доведу на ливаду; јер ако га пре вечери не нађу и мала вила заноћи мртва, нико јој више не може помоћи.

Чувши ову заповест појуре патуљци и сви други пријатељи вилине кћери да траже источни ветар, али као за пакост од њега ни трага ни гласа, јер је већ било превалило подне. Једва у зло доба, кад се сунце стало клонити заласку, нађу га у јарузи, завукао се и ћути.

– Мала вилина кћи је умрла, хајде брзо до ње, јер ће скоро ноћ, довикну му патуљци.

И ветар је много волео љубимицу патуљака и буба, па се одмах дигне из јаруге и за трен ока се нађе на ливади. Угледавши га стара вила га загрли преклињући:

– Оживи моју малу кћер, молим ти се, оживи је што пре, јер ће кроз који час заћи сунце и биће касно. Оживи ми је, ти једини то можеш учинити.

А источни ветар стаде прво тихо, тихо, па онда све јаче дувати у криоца вилине кћери, не би ли их покренуо. Зањиха се од његовог даха околна трава, потом шумица око ливаде, а крила мале виле још непокретно лежаху. Њени другари, мислећи да је ни ветар не може да оживи, стану плакати горко, кад он још једном из све снаге дуне и њена криоца се лагано покрену, очи јој се зачуђено отворе, као код деце пробуђене из дубоког сна.

– Оживела је, оживела наша мала вила, повичу радосно њени другови патуљци, а мати је узе у наручја и обасу пољупцима.

А кад се источни ветар опет вратио у јаругу, посаде мрави малу вилу у колица начињена од жирове чашице и повезу је њеној кући. Крај кола пођу свитци са својим свећицама, јер је већ падао мрак, бубе удесе најлепшу свирку, а стара вила се врати да пробди ноћ постеље болесног зеца.

Прича о свицима

На Златној ливади били су се искупили сви небески огњеви. Муње су биле најнемирније, летеле су с једног краја на други, прескачући се међу собом. Сунца су седела на ватреним престолима. Њима у близини није могао нико прићи, толико су била врела. Тамо-амо по златној ливади играле су звезде коло. Оне су биле тихе и кротке као овце. Месец је ишао од једног до другог кола и свирао им неке старинске песме те су оне играле.

Наједном се указа громовник Илија на Златној ливади. Ишао је хитро као олуја, а очи су му сијале жеженим сјајем огња.

– Муње, на посао! – подвикну он разиграним муњама.

Оне се као модра, ватрена копља зачас пробише до њега.

– Одмах треба да се спустите на земљу над село Балу Липу и да поведете собом десетак облака. Јуче су сељаци тога села молили од Бога кишу. Литија је трипут прошла кроз село.

Муње послушно одјездише куда их је громовник Илија послао, а он са Златне ливаде оде некуд даље на небо.

Звезде престадоше да играју коло, месец заустави свирку и одоше да гледају како муње силазе на земљу.

– Благо муњама! – рекоше Влашићи – Оне сваки час иду на земљу, а ми не можемо да се макнемо с неба. Једина нам је шетња по Златној ливади.

– А земља је тако лена! – рече Даница, јутарња звезда.

Тако су звезде разговарале, а муње се већ вратише. Биле су врло уморне; за непуних десет минута превалиле су пут до земље и натраг.

– Причајте нам нешто о Земљи! – заграјаше звезде. – Је ли много далеко до ње? И ми бисмо хтеле да је изблиза видимо.

– Милијарде милијарди километара има од вас до Земље, – рекоше муње. – А осим тога ви не можете да идете куд хоћете, као ми; ваше су стазе вечне и непроменљиве.

– И ја сам толико пута желео да сиђем на Земљу, – уздахну Месец, – али знам, ако бих скренуо са своје вечне стазе, никад се више на њу не бих могао вратити.

– О, како дивно у даљини светлуца Земља, – рече мала звезда Сањалица – ипак се морам једном доле спустити, па ма се на небо више и не вратила.

Њој се придруже и многе друге звезде кличући:

– И ми ћемо се с тобом спустити на Земљу бар једном.

А Месец им поче саветовати:

– Не остављајте своју стару стазу, ако са ње сиђете, нећете се никад више вратити.

– Ако бисте се баш и могле вратити, свети Петар вас не би више примио, и врло строго би вас казнио, – примети Марс, рођак Земљин.

Али те мале несташне звезде нису слушале савета већ се скупе у гомилицу и стану да већају како да отпутују на Земљу. Нарочито је звезда Сањалица била нестрпљива. Хтела је час пре да отпутује и то сасвим сама, да би уживала боље у лепоти васионе. Зато се искраде од осталих, оде у најскровитији кутак Златне ливаде, решена да се на својим зрацима заљуља као на љулашци и скочи на Земљу. И таман она као златна трака мину кроз васиону, а друге је звезде угледају, па и оне стану да скачу за њом. На Златној ливади се начини права пометња; многе звезде искоче из својих сталних путања и стану се сударати.

У том се појаве свети Петар и громовник Илија. Свети Петар љутито викну:

– Каква је то пометња! Шта је вама мало на Златној ливади?

– Неке звезде хоће да скачу на Земљу – одговори Сатурн.

– Не морају скакати, јер могу погинути. Нека се јаве које су, ја ћу их сам послати на Земљу.

Тада се издвоје неколико ројева све ситних, несташних звезда и стану пред светог Петра.

– Пођите за мном, – рече им он и одведе их у своју одају, а тамо им још каза: – Одада нећете бити звезде, већ бубе златних груди и живећете увек на Земљи, у врелом житу.

Тако он рече а ројеви звезда се претворе у ројеве светлих бубица, свитаца, које су се час палиле, час гасиле, као далеке небеске светиљке.

После овога, свици, мале живе звезде сиђу на Земљу. И како им је свети Петар заповедио, настане се у пољима где зри жито.

ПЧЕЛИЦА, ЗВАНА ВОСКОВА

У дворишту сељакове куће, у кошници плетари, живела је пчелиња породица: ,мати, отац и њихова мала ћерка. Отац се звао Трут Восак, мајка Матица Воскова, а ћерка се звала Пчелица а презивала се и она као родитељи. Породица Восак је своје презиме добила по томе што је живела у воштаној кући и што јој је цео намештај и посуђе било воштано, а и сва пчелиња варошица, смештена у кошници плетари, била је од воска: кровови су кућа били њиме покривени и улице њиме поплочане.

Матица и Трут су врло лепо васпитавали своју ћерку, а на првом месту је учила да буде чиста. Говорили су јој да у шетњи никада не треба да се зауставља по прљавим местима, него да лети само где има цвећа. Сем тога су је учили вредноћи; већ у првој години свог живота Пчелица је почела да учи занат, којим се одувек бавио пчелињи народ: од јутра до мрака је ишла да скупља мед, а увече се само одмарала у својој уској соби, направљеној од воска. Тако је постала најчистија и највреднија међу свима својим другарицама и у кошници су је сви много волели.

Али морам признати да је мала ћерка Матичина и Трутова имала и једну ману, исту ону коју многа деца имају: била је и много немирна и волела да лута по пољу, и кад треба и кад не треба. Тако једног облачног дана замоли она мајку:

– Пустите ме, мамице, да мало прошетам по пољу! Много ми је врућина у кошници.

– Не могу да те пустим, – рече Матица, – видиш како се ужасан облак наднео над шумом. Ако изађеш, киша те може удавити.

Пчелица се направи да ће послушати, али чим јој мајка придрема, искраде се из кошнице и оде у поље. У пољу је истина било лепо, ливаде су снажно мирисале као и увек пред кишу, и шума је брујала као река. Пчелици се учини да бубе беже нагло кућама, као да су се од нечега много уплашиле, да мушице држе неке узнемирене зборове, да лептири главом без обзира јуре са ливада.

– Шта ти је, те тако јуриш? – упита Пчелица лептира, што мину крај ње.

– Бежи, бежи кући, сад ће ужасан пљусак, – одговори лептир и одлете даље.

И како он то рече, киша се спусти као из кабла. Зашушта лишће на шуми са милион гласова као кад пчеле уплашено зује, поток поче много гласно да пева, а јадна изненађена Пчелица се припи с наличја липовог листа, да се бар мало склони од кише.

Киша, истина, кроз неколико часака престаде, јер је тада било пролеће, а пролећње кише су срећом кратке. Само и под својим кровом од липовог листа Пчелица је поквасила крила и кад је покушала да полети пала је на камен под липом. Около камена је стајала велика жута бара коју Пчелица нит је могла прескочити, нити тако мокрих крила прелетити. И већ она поче да плаче, а срећом туда наиђе неки дечак несташко, кога је такође киша ухватила. Он чу њено плачљиво зујање, осврте се, и кад је спази онако покислу, загази у бару и диже је на свој длан, претећи јој у шали:

– И ти си, неваљалица, сигурно побегла од своје маме! Али ништа, ићи ћемо сад мојој кући да се мало осушиш, па после иди у своју кошницу.

Дечак ју је тако однео на длану до своје куће, а после је, кад се осушила, пустио да одлети.

Са великим страхом Пчелица се вратила у кошницу и закуцала на воштана врата Матичине собе. Кад тамо а њена мајка, Матица, плаче и кад је угледа, уместо да је туче, загрли је и пољуби, сва срећна што је опет види. Затим дотрча и отац, који је већ био очајан због нестанка Пчеличиног. – И он јој опрости погрешку мада је био много строг. Зачас се кроз целу воштану варош прочу, да се ћерка Трута Воска и Матице вратила срећно, и све пчеле нагрну да је виде, запиткујући како се избавила. А Пчелица им исприча о милосрдном дечку како ју је спасао.

– На јесен ћемо му однети меда, – рече Трут дарезљиво, мада је иначе био прилично себичан.

– Однећемо на јесен меда добром дечку – повичу и друге пчеле, њине суседе, јер су много волеле Пчелицу.

Тада је било пролеће, а у јесен су збила поклонице дечку пун лонац меда. Свака пчела је упртила на леђа по капљу меда, па их је Пчелица одвела малишановој кући, те су тихо, док је он спавао, сручиле тај мед у лонац, што су га нашле у његовој соби.

А он кад се пробуди, сигурно се морао сетити ко му је тај дар донео.

САТ БУДИЛНИК НА ПУТУ

У некој забаченој варошици, у попиној кући, живео је стари сат будилник. Живео је мирним животом, као и остали часовници. Ујутру рано, будио је попу да иде на јутрење или његовог малог сина да пође у школу. У подне је сазивао укућане на ручак. И у сваком важнијем часу живота куцао топло и свечано. Њега су сви у кући волели као неког рођака. Држали су га увек на орману у соби, скидајући га са тога почасног места само кад је требало да се очисти и навије.

Кад би породични савет имао штогод важно да решава, саслушао је и глас старог будилника, знајући да његово метално срце жели свако добро попиној кући. Кад је најмлађи попин син требало да пође у гимназију, будилников глас био је пресудан. Попиној жени било је жао што се растаје са сином, па је кроз плач казала:

– Волела бих да су ми сва деца уз мене, не знам шта ћу радити кад Андра оде у гимназију.

Али је стари будилник, давни пријатељ куће, откуцао заповеднички реч по реч:

– У школу се мора ићи!

И тако је и било. Одлучили су да Андра иде у Београд, у гимназију. Будилник је идућег јутра у зору пробудио Андру да се спреми за пут, а у седам га опоменуо да треба кренути на станицу.

Кад је малишан отишао, будилник је покушао да развесели мајку свирком и разговором. Јер, морам признати, стари будилник увек је нешто говорио, никада га нисте чули да ћути.

Два месеца после тога поштар донесе писмо од Андре, у ком је стајало, одмах у почетку:

„Овде нема ко да ме буди за школу, па често задоцним. Молим те, мама, пошљи ми наш будилник, и то што пре.“

Кад је то мама прочитала, заплакала се и почела да спрема пакет за свог малишана. Умесила је колаче, купила чоколаде и јабука, па све сложила у сандуче, а између тога ставила стари будилник.

– Да ми тачно увек будиш Андру, рекла му је, па га помиловала као да је неко потпуно живо створење.

У сандуку није баш било много пријатно, морало се стајати непомично, једва дишући. Али се стари будилник радовао што ће на пут код дечака, и певушио

тихо неку старинску песму. Певушио тако, певушио, па и заспао, а кад се пробудио, већ је био у возу. Око њега су разговарале неке жене о својој деци. По њиховим гласовима будилник разазна да их је три: једна је говорила много танко, друга много дебело, а трећа се једва чула.

– Слуша ли вас син, госпођо? упита жена танког гласа своју сусетку.

– Бога ми, не слуша најбоље, пожали се госпођа што је тихо говорила. Јавио ми је да има две двојке, па идем да га обиђем.

– Ни мој није бољи, рече прва госпођа. Идем код њега...

И таман је хтела још нешто да каже, а из сандучета се јави будилник:

– Тика-така, попин син, богами, добро учи. Само нема ко да га буди ујутру, па мене шаљу ради тога у Београд.

Жене уплашено скоче, не могући да одреде одакле глас долази. Подвире под клупу, загледају у ходник, никога нема.

– Сигурно се неко из другог купеа умешао у разговор, рече трећа жена.

После овога жене су се умириле и наставиле свој разговор, а затим почеле да певају.

Старом будилнику њихова се песма није много свидела, па поче, што је гласније могао, најлепшу од песама које је знао. Жене опет зачуђено скоче, подвире под клупу, загледају у ходник, али никако да пронађу певача. Чувши песму дођу и остали путници, скупи се цела гомила, а будилник је певао све лепше и лепше, као некад у своје младе дане.

– Сигурно је у коме од ових завежљаја радио, друго ништа не може бити, рече један ученик. Није се ваљда човек могао завући у овако мали простор.

– Можда неко седи на крову и пева, рече нека девојчица.

– Можда је у сандучету, кавез са канаринком, јавио се неко трећи.

Тада наиђе кондуктер, па видећи да се свет узнемирио рече:

– То пева попин будилник. Носим га његовом сину у Београд. Не може дечко сам да се буди за школу, па му мајка шаље сат.

Тек што је кондуктер казао, будилник престаде да пева и својим јасним гласом одброја до девет.

– Девет је, значи већ смо у Београду, повика свет и ужурба се.

Будилнику је куцало срце да искочи. Једва је чекао да угледа свог малог пријатеља. Није просто веровао себи, кад после неколико часака чу његов глас:

– Где је, где је мамин пакет?

Неко скиде сандуче са полице и оно се нађе у наручју малишановом. Чувши да у сандучету куца срце старог домаћег пријатеља, дечак довикну кроз пукотину:

– Добро дошао! Чекам те већ три дана. Ала ће сад да се живи.

И задовољно одоше дечаковој кући. Малишану се чинило да су му дошли мама или тата, а стари будилник се радовао што је код њега, у Београду.

ДОБРИ ДУХ ЧУВАР

Вишњина мати је сиромашна сељанка. Има само наврх брега малу чатрљу, узано двориште око ње, једну козу и једну кокош. Понекад надничи код богатих сељака и донесе отуд проје или хлеба за Вишњу, а понекад нема у селу посла, па окопава свој мајушни врт иза куће и преде за имућније жене. Раније је полазећи на надницу водила и Вишњу са собом, али кад је девојчица порасла почела је да је саму оставља код куће.

Када је први пут пошла без ње на рад у село, рекла јој је:

– Кромпира имаш у врту иза куће. Ископај два-три, па скувај себи за ручак. А довече ћеш имати проје, ако ми газда Пера дадне. И пази на козу да не побегне; вежи је за брест.

Потом је мати узела своју жуту стару мараму, пребацила мотику преко рамена и изгубила се у суседној чести.

А девојчици се играло па је села под шљиву пред кућом и стала да меси хлебчиће од блата. Наместила је тако тридесет лоптица и ставила их на сунце да се пеку. Затим је направила мали обор, заградила га прућем, и поређала по њему пуно прасаца од земље. Играла се тако, играла, па и заборавила за ручак.

Наједном осети да миришу кувани кромпири и потрча у кућу да види да јој се мати није случајно вратила. Али у кући није никога било. Све је стојало онако како је остало кад је изашла да се игра. Жути грнчани судови су, мирно спавали на полици, зделе су недирнуте биле у долапу, брезова метла се одмарала иза врата, котур на чекрку није се окретао. Само су на ватру биле стављене две нове гране и у црном тучаном лонцу кувала се четири велика кромпира.

Вишња отрча у врт иза куће и примети по свежој земљи да је једна кућица одгртана. Девојчица тада помисли да је мати кришом дошла и, док се она играла, ставила ручак да се кува. Зато спокојно истави лонац и седе да руча.

Али само што је ољуштила кромпире, кад ето ти старог просјака на врата. У руци му велика поцрнела тојага, а лактови испали из рукава. Он седе на праг не рекавши ни речи.

– Јеси ли гладан, стари? ослови га Вишња поверљиво, јер се није бојала старих просјака.

– Могао бих залогај прогутати, одговори он благодарно, па пружи шаку.

Ручали су тако ћутећи, кад наједном, само што је Вишња окренула главу, просјака нестане. Увече је Вишња испричала мајци шта се догодило и питала је да можда она није кришом долазила. Али мати одговори да није главе дигла с копања и да је сигурно неко од суседа хтео да се нашали.

Сутрадан, опет пође мати у надницу да копа и рече Вишњи да укува себи пачицу пасуља, а најпре да почисти кућу. Препоручи јој опет и да на козу и кокош пази. Затим се, као и прошлог дана, повеза, забаци мотику на раме и оде; а Вишња прво сиђе на воду, али кад се врати, козе већ не беше на конопцу. Дете одмах потрча да је тражи и заборави на ручак. Тек око подне је нађе и сва уморна пође кући мислећи како би добро било да се опет неко нашалио и укувао јој ручак. И збиља, дошавши, нађе крај ватре лонац с пасуљем и кућу почишћену. Брзова метла се опет одмарала иза врата, лонци и зделе биле на свом месту, као да нико није у кућу улазио. Вишња задовољна што јој се жеља испунила седе да руча. Кад ето ти опет истог просјака спусти се на праг ништа не говорећи.

Вишња га опет понуди:

– Можда си гладан, ходи да заједно ручамо.

– Могу узети кашику, две, рече просјак и примаче се столу, али је јео полако и без воље као да није просјак.

И опет само што се Вишња окренула, он је заварао траг и изгубио се.

Кад се увече мати вратила, Вишња јој исприча како јој је опет неко скувао ручак, а мати примети да ће бити сигурно нека од суседа.

Тако се догодило и трећег дана. Пошавши на надницу мати рече Вишњи да накупи дрва у шуми и да себи скува неколико лиски зеља. Али тога дана Вишња дознаде изненада ко јој кришом кува ручак. Чим је мати отишла, она пође да купи дрва. У шуми се, међутим, сети се да је тајанствена суседа већ можда набрала зеље и пошла да га кува, и реши се да увреба која је. Зато тихо, на прстима, обиђе око куће и провири кроз брвна. Кад поред огњишта седи старац сав бео као да му је не сто него хиљаду година.

Вишња помисли у чуду:

– Ко ли је ово? Сигурно је из другог села, јер није, видим, нико од наших суседа.

Она притаји дах да види шта ће даље бити, а непознати старац боље потпири ватру, стави шаку зеља у лонац и примаче га пламену.

Ставивши лонац уз ватру диже се да пође, али Вишња брзо утрча у кућу и препречи му пут.

– Из кога си ти села, чико? упита га она и саже се желећи да га пољуби у руку, као што обично деца у селу чине.

А старац јој стави благо руку на теме и рече:

– Ја сам ваш домаћи дух чувар. Ја се бринем нарочито за задовољство и здравље деце у кући.

– А где живиш, како те досад нисам видеља? упита Вишња.

– Живим дању под кровом ваше куће, а ноћу спавам на огњишту. Досад нисам имао потребе да силазим испод крова, јер твоја мати није одлазила у надницу, одговори јој добри дух чувар.

– А знаш ли ко је онај просјак што је ручао са мном двапут? поверљиво упита Вишња.

– То је суседов домаћи дух чувар; био је пошао да мене обиђе, па кад те угледао претворио се у просјака. Хтео је да види да ли си ти добро дете. После је завајао траг и попео се код мене под кров.

Рекавши ово, старац опет помилова дете и узнесе се полако кроз широки сеоски димњак на таваницу. Отишао је свакако да се одмара.

Отада се Вишња није више чудила ко јој помаже да сврши послове, кад јој мама оде на надницу.

ГРАНУЛО ЈЕ ПРОЛЕЋЕ

Пробуди се изненада медвед у својој пећини. Изнад главе нешто му је хујало. – Шта ли ће то бити? помисли он. Није ваљда већ пролеће; нису ваљда већ потоци набујали! Чини ми се да сам спавао само недељу дана.

Али медвед се варао да је спавао тако мало. Читава четири месеца он је провео у сну. За то време изнад његове пећине дували су ветрови, падали снегови, јурили гладни вуци и лисице, трчали ловци и пси за зечевима, и најзад је дошло и пролеће. Хука коју је чуо била је хука набујалог потока, што је текао изнад пећине.

Таман се медвед протегли и потражи да једе, а млаз воде проби таваницу пећине и сручи се на његова леђа. Вода је, разуме се, била хладна и пуна снега, те се медвед брзо раздрема. Потури шаке под млаз и добро се испљуска, онда се избриса маховином које је имао доста у пећини, па полако изађе напоље. У почетку готово није умео да корача, јер му се ноге нису биле потпуно раздрмале, па је сваки час падао, спотичући се о бусење и жиле. Ипак, успе да се попе на брежуљак, одакле се видело село. Медвед ту седе на пањ, посматрајући како се деца сеоска јуре око реке.

Није поседео ни десетак минута, кад ето ти уз брдо и јазаваца. Клатио се у ходу као да је пијан, јер га је свеж ваздух био опио.

– Чудо си се ти већ пробудио? упита јазавац медведа.

– Ушла ми вода у пећину, одговори медвед доброћудно. А шта је тебе пробудило?

– Мени преко носа и леђа почеле да миле бубе. Врућина им је већ у земљи па су се устумарале, хтеле би да изађу и оне напоље. Тако су ме пробудиле.

Говорећи ово и јазавац се намести на кладу и стаде с медведом посматрати околину.

За то време жеж је још слатко спавао у својој јами. Али, изненада, и он осети како му се нешто обавија око бодљи и голица га по кожи. Он се сав накомстреша и испружи њушку.

– Ко ме то у сну узнемирава? повиче он, готов да боде.

А неки му умиљати глас одговори:

– Не љути се, то сам ја, буква; због велике влаге и сунца почеле су на корену да ми расту младе жилице, па су се тако уплеле у твоје бодље.

– Значи да се снег већ топи, помисли јеж па и он измили напоље и упути се полако на брежуљак, где су седели на клади медвед и јазавац.

– Гле, јежа, поздраве га они весело. И њега је нешто истерало из јаме.

А сунце је све више пекло, приближавало се подне. Сва је шума нагло ожи-вела: у дрвећу су певале птице, потоци се смејали грохотом и утркивали који ће пре стићи у долину.

– Ала дивно сунце сија! узвикну медвед и задовољно се протеже. Већ су ми сва леђа врела. А, гле, пењу се уз брдо и лија и вук.

Збиља су се пели уз брег вук и лисица, све ногу пред ногу и узгред су разго-варали:

– Већ сам од мраза добила реуматизам, жалила се лисица. Добро је те се почео топити снег.

– И мене боле колена, рече вук. Прозебао сам газећи зимус по целцу. Једва чекам да се мало просунчам.

Тада су се већ били испели на брежуљак, па поздравивши медведи, јазавца и јежа и они седну на кладу да се сунчају.

– Дошли смо и нас двоје да се мало разгрејемо и раскрavimo старе кости, рече вук.

– Нема боље бање од сунца, потврди медвед. Кроз који час па ће сигурно доћи и веверица и зечеви на сунчање.

И погодио је. Кроз неколико часака дошла су два стара зеца, па затим три веверице.

– Какво је то певачко друштво? упита најмлађа која се увек шалила. Поре-ђали сте се као да ћете сад да запевате у хору.

– Па и хоћемо, рече медвед. Ја сам седећи на сунцу смислио једну песмицу.

– Отпевај нам је, отпевај, стану га други молити.

Медвед није био много стидљив, па се одмах дигне са кладе, испрси се и запева својим дубоким басом, да се сва шума захори:

Снегови се топе и потоци јуре,
на сунчање медведи из пећина журе.
Снегови се топе, нема више леда;
биће скоро јагода, крушака и меда.

Медведа су неколико пута молили да понови своју песму, што је он са за-довољством чинио.

– Нисам знала да је медвед песник, дирала га је веверица.

– Сад знај, одговори он охоло, па настави све гласније.

Дружина је била толико занета слушањем, да није ни приметила кад су се на брег испела деца. Медвед је и даље певао, а деци није било чудно што га виде да пева, јер су из дечијих прича већ знала да медведи могу да говоре и певају. Зато су му се спокојно придружила. И тако су певали до самога вечера, све док сунце није зашло, и док деци није требало у село а зверињу у пећину.

Чича на испиту

Седео је чика Светозар, гимназијски служитељ, у собици где се чувају геометријски облици, модели за цртање, сунђери и креде, и с времена на време дометао је дрва у ватру. Около, из учионица, пробијао би или љутит глас професоров или танак гласић каквог одрешитог ученика. Али то чика Светозар није чуо, утонуо је био у велике бриге: како да се најаме креда и сунђери. Деца као да их гутају. Јутрос им да, сутра ујутру већ опет траже.

– Шта радите с том кредом, не гутате је ваљда, чудило се чича. Ако овако потраје, школа ће пропасти.

Чика Светозара су ђаци звали другим директором, јер је необично строг био и мешао се у све и све знао. Кад би ђак задоцнио, па стао пред врата, одакле се чуо већ глас професоров, он би га директорском строгошћу упитао:

– Мислиш ли ти да се тако учи школа? Ако тако продужиш, ми ћемо тебе напоље. Гимназија није шала.

Ако ђак добије двојку, чича се одмах умеша:

– Не трпимо ми у школи рђаве ђаке. Ако се не поправиш, мораћеш, богами, на занат.

Кад прави директор заповеди ђацима да се ошишају до главе, чика Светозар се без икакве заповести и нарочите плате стара да то ученици изврше. Ухвати првог који наиђе за чуперак па пита:

– Кад ти мислиш да отсечеш ово. Знаш какву смо наредбу издали.

Живећи дуго са ђацима чича је научио многе ствари које ни многи међу њима за више година школовања не науче. Знао је, колико има циклуса народних песама. Знао је, да погоди подмет и прирок у простим па и разгранатим реченицама. Знао је таблицу множења и рачунање са децималима. Знао је како се држи шестар, како се реже картон за разна геометријска тела. Умео је без погрешке да прочита молитву пре и после учења, и да исприча причу о Христовом рођењу. Могоао је од прве на мапи да погоди, где се налазе које планине, вароши и реке. Знао је да је земља округла. Знао је чак и ко је Цезар и Наполеон. А једном је, седећи у својој собици, из дуга времена нацртао неку лопту са гипсаног модела. Једном речи, кад би се све сабрало што је чика Светозар знао из програма разних разреда, могло би се сигурно сакупити знања за читава три разреда

гимназије. А ово је све научио шетајући од врата до врата учионице и послушјући да ли ђаци добро знају или љуте професора.

Ђаци су га се бојали као разредног старешине или правог директора; а родитељи кад би дошли у школу да се распитају како им деца уче, прво би се распитали код чика Светозара.

Код њега је живео његов мали рођак из села. Кад је свршио основну школу, чича га је уписао у гимназију. Од своје мале, тешко зарађене служитељске плате чича му је купио све нове књиге, сам их својом руком увио и као прави директор читао му говор о томе шта је гимназија и наука. Али познато је да неким ђацима ни стотина говора не помогне, а у те је спадао и чичин питомац. Кад је видео своје зло, чича га је узимао преда се и преслишавао. Али ни његова учитељска вештина није помогла. Дечак је донео двојке у првом полугодишту.

Тада се догодило нешто због чега су се ђаци прво много смејали а после много чудили. Једног вечера чика Светозар рече својој жени:

– Жено, ја морам да полажем испит.

– Шта! уплаши се тетка Милева, чичина жена, мислећи да ли је чича при свести.

– Морам да полажем први разред гимназије. Знам ја то већ све. Научио сам преслишавајући овог лењивца.

– Немој се под старост срамотити, тако ти Бога, преклињала је чичу жена. Али он хоће па хоће:

– Знам ја то све. Од шале ћу положити. Хоћу да покажем овим мангунима да то није тако тешко као што они причају.

Тетка Милева мислила је да ће чичу проћи жеља, па никоме ништа није ни причала, бојећи се да га не исмеју. Али је сам чича још истог дана разгласио ђацима да хоће да полаже испит, да би им показао како може да се учи.

– Стар си, чича, неће те пустити да полагеш, говорили су му они.

– Не брините ви. Приватно има право да полаже когод хоће, па био стар и сто година.

И како је научио, тако и буде. Предао је молбу директору и казао:

– Молим вас само, да позовете и ђаке кад будем полагао. Нека чују чичу. Нека виде како се учи.

Директор, разуме се, није веровао да чича штогод зна па га је одвраћао:

– Та немој, чича, шта ће ти то. Имаш хвала Богу плату, лепо живиш. Мани се глуposti.

– А ја, хоћу да покажем оном мом лењивцу и онима другим како се учи. Само ви, молим вас, примите молбу.

Тога дана, кад је чича полагао, била је учионица препуна ђака. Директор им је на чичину молбу допустио да дођу. Скоро не дишући слушали су како стари ђак одговара на питања, како вешто обрће на табли шестар, како множи, дели, чита, прича. Професори су само викали:

– Добро, чича! Тако је, чича! Осрамоти вас све чича!

И сви су били много весели. Нарочито кад су професори саопштили чичи да је положио. Ђаци су бацали капе у вис, честитали му, гледали га с дивљењем као да га први пут виде. Суседи: пекар, пиљар и бакалин дошли су после подне

код чиче на част, и нису могли сити да га се наслушају. Чинио им се много паметнији него јуче, док испит није положио. Чак је и један новинар, брат неког ђака, дошао да се поразговара са чичом, па да после пише о њему у новинама. Тетка Милева само је плакала од чуђења и радости.

А највише је овај догађај утицао на чичиног питомца. Управо онако, како је чича желео: до краја године поправио је све двојке, у другом разреду био је врло добар а у трећем постао одличан. И чича није више имао потребе да иде на испит, па није ни ишао. Његово се школовање ту и завршило.

ВРБИЦА У РАЈУ

Седео је Господ рано ујутру на Врбицу негде у облацима. Ми њега са земље нисмо могли да опазимо, јер му је седа брада била измешана са белином облака, а скутови његовог огртача нису се разликовали од боје неба. Ми њега нисмо видели, али је видео он нас. Гледао је кроз бетонске зидове палата као кроз стакло, где мајке кришом ваде нове свилене хаљине за децу што су још спавала и стављају их крај њихових постељица. Видео је јасно кроз пукотине чатрља како сиромашне жене пре зоре, док цела кућа још спава, перу и крпе старо одело за своје малишане. Видео је како црквењаци ужурбано спремају одежде за свештенике, који ће певати на литији; како бришу брижљиво златне крстове на црквеним барјацима. Опazio је где низ сеоске путеве хитају сељанке у град натоварене сноповима младог врбовог прућа. Чуо је нечујне мисли и снове, деце; видео је како се сиромашни малишани радују својим новим закрпама и богата деца својој новој свили.

И крупним корацима, као што корачају морски валови и ветрови и светлост, ушао је Господ у дубину неба, у рај. А по рају је пролеће лепше цветало него на земљи. Крај реке се сијало у светлости разнобојно пруће врбино: црвено, златно, плаво, наранџасто, сребрно и зелено. И на дну воде се преливао песак пун бисера. Ветрови су били радосни, а мириси на земљи непознатог цвећа заплускивали су Господа са свих страна.

– Већ је и у рају пролеће; од силних брига нисам га до данас ни опazio! рече он па седе на брежуљак крај реке, размишљајући о нечему.

Размишљао је тренутак, а кад се дигао, лице му је било као у стараца који носе у цену дарове за своје унучиће – све блажено. Он прошапта само две речи: „Ходите децо!“ а са свих страна раја долетеше анђели у јатима, падајући му крај ногу, слетајући му на руке и рамена. Било је ту чудноватих малих анђела. Једни су личили на беле птице, други на уцветале гране воћака, трећи на пролећне немирне облаке. Сви су са нестрпљењем очекивали да чују зашто их је Господ звао.

– Данас ћемо ићи на Врбицу у Плаву Врбину Долину, рече им он, али прво чекајте да вас свечано оденем.

Онда Господ погледа благо анђела што му је стајао на десном рамену, па га упита:

– Какво си ти одело имао за Врбицу, кад си био на земљи!

– Имао сам црн капутић са окрпљеним лактовима, и раширене сандале.

– Данас ћеш имати венац и пџс од јутарњих звезда, а на ногама ћеш носити сандале од седефа, извађеног из рајских шкољки, рече Господ.

– А у чему си ти на Врбицу ишао? упита он анђела крај својих ногу.

– Ја нисам никада ни био на Врбици, мама није имала у шта да ме обуче. Вирио сам само кроз прозор кад је поворка пролазила поред наше куће, одговори тужно мали анђеол.

– Данас ћеш ићи у првим редовима. Бићеш огрнут сунчевом светлошћу, а на ногама ћеш имати сандале од плаве небеске свиле, чу се Господов глас.

– А ти? обрати се он потом анђелу на својој десној руци.

– Ја сам три године ишао бос на Врбицу у хаљиници од подераног цица, јави се крилати малишан.

– Данас ћеш имати хаљину и обућу од месечеве светлости, заповеди Господ.

И тако је редом оденуо све анђеле, а најлепше оне који на земљи нису имали шта да обуку за Врбицу. Потом им рече да оду у врт где су расла нека жута мирисна звонца и да сваки одбере по једно. Анђели послушаше и жуто небеско цвеће, чим су га изабрали, поче да звони јасним као сребро гласовима. Онда позва свеце и заповеди им да воде раздрагане анђеле у Плаву Врбину Долину.

Господ је са свог брежуљка посматрао дуго литију пред којом су певали свеци у сјајним одежама. Свети Петар је имао на глави блиставу круну и ишао пред свима. За њим је арханђел Михаило носио ватрен мач, а громовник Илија, опасан муњама, ишао покрај светог Николе. Хорови анђела чувара или су са стране, обучени у јутарњу светлост. Најзад су ступале бескрајне поворке малих анђела, који су још као деца дошли на небо. Неки су корачали полако држећи се за руке, други су лебдели ваздухом као златне и беле птице.

Кад су стигли у Плаву Врбину Долину свеци су својим свештеничким гласовима читали молитве, а анђели се разлетели кроз долину берући врбу. И тако је то у рају било чудновато, штогод су више анђели брали пруже, оно је све више расло: где одаберу један прут, никну одмах друга два; гдегод погазе траву, одмах ниче нова много зеленија. Зато је, кад су најмлађи становници неба отишли из Плаве Врбине Долине, она била још лепша него кад су у њу ушли.

*

Вративши се са Врбице, анђели су затекли Господа где још седи на брежуљку и смеши се задовољно. Они му тада простреше постељу од врбовог грања и успаваше га својом песмом.

БОГ СТАДА ВОЛОС

Пошао уочи Ускрса чича-Пера са својом женом Јагодом у тор да види које ће јагње заклати за празник. Такав је обичај владао у њиховом селу, да се за Ускрс коље јагње, па нису ни они хтели да изостану, иако су били сиромашни и нису имали много јагањаца. Видећи их да иду јагњад су умиљато заблејала меким и веселим гласовима, а овце, које су биле старије и знале чудновате људске обичаје, сузним блејањем су се стале нешто договарати.

– Заклаћемо Бекана, рече баба Јагода кад већ мора да буде.

– Не дам Бекана, упаде чича-Пера, њега највише воли мој унук; него можемо Црнку.

– Не дам, богами, Црнку, готово љутито одговори баба-Јагода, њу највише воли моја унука.

Тако се баба-Јагода и чича-Пера умало не посвађаше, јер којегод би јагње предложило једно, друго је казало да је то јагње љубимац понеког унучета – а унучића су имали петоро, баш као и јагањаца.

– Да имамо пара, могао би купити јагње код кога у селу, кад није живело у кући лакше се закоље, примети баба-Јагода.

– И то је истина, потврди чича, али нема се.

У разговору тако њих двоје прођу покрај тора у њиву лагано, старачки. Јагањци протурише румене њушке кроз ограду, гледајући за њима радознало. Неки се чак пропеше на задње ноге, наслањајући главу на пруже ограде, само да би боље видели. Сигурно им се много свиђала чича-Перина бела кошуља и шарене чараше, и жута марама на баба-Јагодиној глави. Можда су их сматрали за каквог цара и царицу или за виша бића, јер су им њих двоје најчешће доносили мекиње и пуштали их на ливаду да се играју.

– Добро је, отишли су, као да одахну стара овца Белка, баба свих петоро јагањаца, и леже крај плота.

И ован предводник се умири, опазивши да су зашли за њиву и настави да прежива, а лице му постаде задовољно и сањалачко као у људи кад пуше.

– Чиме ћемо само децу обрадовати за празник, настави баба-Јагода разговор кад су зашли за њиву.

– Наћи ће се штогод, одговори чича-Пера. Знаш како ми је лако на души...

Хтео је да каже да му је мило што неће заклати ниједно јагње, кад пред њих искрсе неки човек сиромашног изгледа. Преко рамена је носио бело јагњешце, држећи га за ноге.

– Продао бих га јевтино, обрати им се човек и погледа молећиво. Треба ми која пара за сутрашњи празник.

– Немамо ти, брате мој, ни ми, дочека га чича-Пера; а лепо ти је јагњешце, нисам скоро видео тако лепог јагњета. Погледај, баба, како су му умиљате очи као у малог Јове.

А сиромашни човек скиде јагње с рамена и пусти га на траву говорећи:

– Па ето, ако немате новаца, узмите га онако, само ме примите да код вас проведем празник.

Њих двоје пристану и пођу с њим кући терајући јагње пред собом. Баба-Јагода је у себи мислила: „Штета би било заклати га: бело је као грудва божићњег снега и паметно гледа као дете“. А чича-Пера се у себи радовао: „Најлепше ће ми бити међу стадом. Неговаћу га као да се код мене ојагњило. А деци ће баба за Ускрс умесити питу од зеља и сира и даће им шарених јаја“.

Дошавши кући госта су посадили на трножац за ниску сеоску трпезу и изнели што су у кући посно имали: хлеба, лука и чорбу од пасуља. Чича га је запиткивао одакле је дошао и има ли деца и унучића. А гост му је причао да је из другог округа, преко неке велике воде, и да нема никог свог. За то време је баба-Јагода у другом крају чистила другог госта: насула му у земљану зделу мекиња измешаних са сољу, начупала му младе траве и донела воде. Унучићи се још нису били искупили: једно је чувало краву на ливади, друго било са свињама, треће купило суварке по шуми, а двоје најмлађих отишло са мајком да бере зеље.

Кад су дошавши кући угледали бело ново јагње, свако је хтело да буде његово. Везали су му одмах око врата прапорац, закирили га селеном и одвели у тор да га упознају са осталим стадом.

– Не бих га сад заклао ни продао нипошто на свету, рече чича-Пера странцу, опазивши како су и унучићи одмах заволели јагњешце.

– Нека вам донесе срећу, одговори просто странац и замоли да простру постељу, јер је уморан.

Баба-Јагода спреми чисту постељу у новом вајату крај лине, а после мало и укућани легну да спавају.

Чича-Пера је био уморан и како склопи очи заспа, а како заспа усни да се налази са баба-Јагодом на некој пространој ливади, на којој је расла висока трава и пасла безбројна стада оваца и крава, и козе уз ограду брстиле лишће. А на сред те ливаде, на каменом престољу седео њихов гост, само лепше обучен: огрнут златним рунима, са златном палицом у рукама. У крилу је држао јагње, а крај ногу су му лежале две велике беле овце. Кад му се чича-Пера и баба-Јагода приближише, он их ослови:

– Ја сам Волос, бог стада. Прерушио сам се јуче у сиромаша и однео по једно јагње онима који воле и чувају своја стада. Јагње са моје ливаде донеће вам срећу.

Рано се пробудио чича-Пера и потрчао у вајат своме госту, али њега већ није било, преко ноћи је отишао. Његове речи из сна су се међутим обистиниле: за кратко време је чича-Пера стекао највеће и најлепше стадо у селу. А јагње које му је Волос донео постало велики ован предводник.

ЧОБАНЧЕ И ЛАБУД

Био неки мали сиромашан чобанин који се само једном годишње обувао, свега једном јео пшеничног хлеба, и само једном годишње пио млека, кад му се газди ојагњи овца љубимица. Спавао је у кућици од брвана, на постељи од сена, а кашика и здела из које је јео биле су од дрвета. Није мали чобанин Иван ништа имао, али се њему чинило да има много: веровао је да је сва планина, цело небо, и језеро и шума и све што очима види његово. Душа је у њега била богата.

Чим би истерао стадо у пашњак, Иван би одлазио на обалу језера, које се налазило у планинској ували и по коме је увек пловио један велики лабуд. Језеро је обично бивало мирно и равно као огледало и Ивану се чинило да један лабуд плови водом а неки други рони кроз воду. Кадгод би лабуд на језеру савио свој дуги бели врат, савио би и његов пратилац, лабуд под водом; кадгод би горњи раширио крила, раширио би их и доњи. Остали су чобанчићи знали да се то огледа њихов лабуд у језеру, али Иван није могао у то да верује, мислио је да под језером рони неки други лабуд из доњег света. Мислио је да су борови који су се огледали у води неки сасвим други борови.

– Када бих ја био лабуд, загњурио бих се под воду, да видим како је доле, да ли је збиља тако лепо, мислило је чобанче.

И кад се лабуд по неколико дана не би на језеру јавио, Иван је мислио да сигурно шета по доњем свету и завидео му је. Мислио је да тамо све мора бити обасјано зеленкастом светлошћу, као оно што се огледало у језеру, и да је небо код њих, у том доњем свету, онде где је код нас земља, и да дрвеће дуби на глави, а кућице стоје натрашке.

Једног пролећног дана истера опет Иван стадо на пашу, па седе на камен крај језера и загледа се у воду. А у води се блистало пролеће, баш као и у Ивановој планини. Облаци су се превртали преко главе, по јелама и боровима ницале бледо-зелене свећице, а птице летеле кроз воду лако као кроз ваздух. Чак је и неко чобанче слично Ивану седело на камену. Кад, ето ти лабуда. Пловио је тихо, право према Ивану.

– Иване, рекне му он, зашто увек седиш тако сам крај воде? О чему мислиш?

– Мислим како је на доњем свету. Да ли би ми ти то знао рећи?

– То је тајна, одговори лабуд, али ћу ти ја, кад будем доле одлазио, донети штогод по чему ћеш знати како је на доњем свету.

Да ли је лабуд збиља ишао тамо не знам, тек сутрадан га нестане и врати се после пет дана, са зрном бисера у кљуну. Спустивши га Ивану на шаку рече:

– Као пшеницом код нас, овим се хране птице на доњем свету.

Иван је неколико дана био миран, а онда стаде молити лабуда да и њега поведе собом, кад опет пође на доњи свет.

– Тамо нико одовуд не може да иде. И ја једва кришом прођем. На дну језера има понор, којим оно отиче у подземни свет, па се туда провучем; али деца туда не могу да прођу.

Иван стаде да плаче, а лабуд му рече:

– Не плачи, донећу ти са доњег света опет штогод лепо, само ако будем још једном тамо ишао.

Лабуда кроз неколико дана поново нестане, а кад се врати донесе Ивану у кљуну зрно злата.

– Ово је кап кише са доњег света, објасни му.

Недељу дана Иван је био задовољан, али га опет поче морити радозналост како је тамо где лабуд тако често одлази, па га стане поново молити да га поведе собом. Пошто га није могао собом повести, лабуд му и овога пута обећа да ће му с пута донети какав дар, и донесе му зрно сребра велико колико лешник.

– То је шљунак по стазама на доњем свету, рече лабуд, сад можеш знати како су реке блиставе.

Лабуд је мислио да ће се чобанче задовољити најзад, али је оно било све радозналије и никако није давало мира своме пријатељу, те му он једном љутито рече:

– Још само једном ти могу донети дар из подземног света, али се више не усуђуј да ме молиш, јер ћу отићи и нећу се више вратити.

Четврти пут му донесе комад железа говорећи:

– Од овога су саграђене стене у доњем свету. Сад знаш све и немој ме више ништа питати.

Превари се мали Иван па и пети пут замоли лабуда да га собом поведе, али је он само ћутао и тужно пловио по језеру, а једног лепог јутра га нестане и више се никад не врати.

Расплака се чобанче па се маши руком у недра да извади дарове што их је добијало од лабуда некад, кад се враћао са путовања, али у недрима нађе само четири лепа камичка.

Прича о мачку Кмету

Баба Ката и стари мачак Кмет били су сами на овом свету. Њихова кућа се налазила иза последњих кућа, на божјем пољу. Около су расли кукурузи и пшеница, текао недалеко поток, какав се обично срета одмах иза градских кућа, пун разних отпадака јела, крпа и хартије. Људи су сматрали да тај поток није нимало леп, али се мачку Кмету, видите, свиђао. Тамо је налазио можда по штогод да поједе, а покаткад се лети у њему свакако и купао. Главно је: кадгод га баба Ката не би нашла под креветом, ни иза пећи, ни на полици, нашла би га на потоку.

Живот Кметов није био богзна како угодан. Ни баба Ката није често имала шта да једе, па није имао ни он. А било му је жао да лови мишеве. Међутим, баба Ката није могла да разуме ту његову осетљивост и веровала је да је лењ. Зато се често жалила суседима:

– Неће да макне репом. Други мачкови, видим, лове мишеве, а он се укмети, па све чека на готово. Не зна да једва храним и себе, а камоли њега.

При том би га мало ударила перушком и рекла:

– Хајде, Кмете, дигни се!

Ипак, не треба мислити да се баба Ката и Кмет нису слагали. Зими је Кмет лежећи крај пећи тихо прео, све док не успава баба Ката; али би јој, видећи је забринуту, скочио на крило. А она је њему, кад не би имала дрва да пећ наложи, правила постељу од свог старог капута, да му не би било зима; и увек кад би себи купила комадић мяса за ручак, отсекала би прво за Кмета парченце. Празником и недељом полазећи у шетњу, водила је и њега собом и разговарала:

– Богами ће, Кмете, кукурузи бити добри ове године; имаћемо доста проје и качамака.

Кмет би тада унакрст прошао кроз суседову њиву, као да је хтео да извиди да ли је збиља тако.

Пред зиму је с њим делила своје бриге:

– Ех, Кмете, Кмете, биће ове године страшна хладноћа. Видим то по својим коленима, севају ми. Не знам шта ћемо нас двоје без дрва.

Он би онда стао да скаче по соби, не би ли је развеселио, и тако је сиротица заборављала мало на своје невоље.

Ишао је тако њихов живот увек исто, кад једне ноћи умре баба Ката, а Кмет остаде сам, сасвим сам.

Неколико дана је још лутао тужно по кући, тражио је сироту погурену жену која је ту некад живела, чекао да се врати, али, разуме се, она се није враћала.

Дошли су неки сасвим други људи: двоје деце, жена, и човек, али како нису познавали Кмета понашали су се према њему као према уљезу. Љутито су га терали, кад би их молио да једе, и затварали му врата испред носа, кад би хтео да уђе да се огреје.

Деца су међу собом говорила:

– Како је стар и мршав! Сигурно је неки дивљи мачак. Гледај како кези зубе!

Кмет није разумевао баш сваку децу реч, али је по изразу њихових лица видео шта мисле и било му је много тешко. Зато је кроз неколико дана одлутао у свет, оставивши за увек кућу на пољани, где је тако спокојно живео уз баба Катуну.

Лутао је тако улицама као и сваки стари просјак без куће и кућишта, и куцао на врата, где му се чинило да живе добри људи. Али су жене одмеривши га од главе до пете љутито говориле:

– Каква је ово стара скитница! Да је ваљао, остао би код свог газде.

А и деца су га се свугде бојала, као и она што су дошла у баба Катину кућу, јер није више био млад ни леп. Био је сав прљав, грозничаво светлих очију и репа спуштеног до земље. Узалуд је покушавао да им се свиди, да се мази око њих; бежала су чим га виде.

– Ево опет оног туђег мачка, говорила су у страху, сад ће нас огрепсти.

Како је тада било јадном просјаку Кмету можете и сами помислити. Није се могао више уздржавати и гласно је јаукао идући улицом. Усто га је глад морила и од зиме се већ почео мрзнути. Срећом, трећег дана, сусретне свог старог познаника, мачка Риса, и он га упути у кућицу на углу, рекавши му:

– Тамо живи неки старац без игде икога, а у кућу му је много мишева. Можда ће те примити.

Кмет закуца на врата старчеве куће, па онда поче гласно маукати и врата се отворе. На њима се појави разбарушен старац, умотан у бунду.

– Аха, узвикну он, опет неки стари лола! Хајде да видимо уме ли да хвата мишеве.

Затим пусти Кмета унутра претећи му прстом:

– Ако не умеднеш да ловиш мишеве, нема ништа од гостопримства. Можеш ићи одакле си дошао.

Јадни Кмет покорно саже главу, био му је захвалан што га је на цичи примио у кућу, мада ни код старца није било много топло, јер је био тврдица и штедео дрва. Кмет се надао да ће му старац дати прво коју кап млека или комадић сланине, да се опорави; али стари тврдица не би дао ни човеку а камоли мачку, и на Кметове очи доврши вечеру, не пруживши му ни залогај.

После вечере, старац оде да спава а и Кмет, како је био изгладнео и уморан, сместа заспа, пошто је појео само парче хлеба које се случајно било скотрљало до њега. Око поноћи зачу својим опрезним мачећим ухом да око њега мишеви играју. Трже се, стаде мислити шта да ради: Ако их не буде хватао, старац ће га отерати, а било му је тако жао сиротих малих животиња. Осим тога, осећао је и велику глад, те није могао да их гледа а да не падне у искушење и не потрчи за којим. Али га они стану молити:

– Немој нас дирати, добри старче Кмете, пусти нас да живимо. У тврдицином орману има млека и сланине; ми ћемо ти показати једна тајна врата, па уђи у орман и наједи се.

Давно нико није с Кметом тако пријатељски говорио и он се разгали, па се, као да им је друг, ухвати у коло с њима и наставе игру.

Утом бану у собу тврдица, па кад виде како се мачак весели заједно с мишевима, удари га штапом говорећи:

– С мишевима коло водиш, је ли, ленштино! Одмах да се вучеш напоље!

Рекавши ово изгура га у зиму и затвори за њим врата. Кмет се тако опет нађе сам и гладан, као и други стари просјаци, и настави да лута од врата до врата. Неко га нагрди, неко га удари ногом, неко га, кад се кришом увуче у кућу, ухвати за врат, па кроз прозор избаци напоље. Можда је и умро тако од зиме и глади, а можда је његово тужно маукање чула каква добра девојчица, па га примила да се више не потуца.

ГРАДОВИ ПОД ЗЕМЉОМ

Била је нека мала, сасвим мала буба, у зеленоцрном оклопу, са шест хитрих ногу и главом као чиода. Личила је обликом на какву мајушну корњачу и бојом свога оклопа на јеленка. Имена јој нико у шуми није знао, звали су је просто: Мала Буба. Њена кућа је била пукотина у буковој жили а врт зелени бусен траве пред буквом.

Живела је тако Мала Буба, пила росу и грицкала биље, и пред вече шетала кроз траву неким скривеним стазама, само њој познатим. Иако је тако ситна била, могла је брзо да пешачи као какав мрав скаут. Обишла је шуму унакрст: спуштала се безброј пута до реке, одлазила до великог храста, прелазила пут који је ишао крај шуме, улазила у суседну ливаду и пела се чак до врха свакога дрвета. Имала је неодољиву жељу да све види и чује, да пропутује целу околину.

Једног дана, Мала Буба се сунчала на буковој жили, кад ето ти мрва натовареног белом мрвом, ваља комадићем проје који је из пастирове торбе испао. Како је брзо ишао, уморио се, па седе под букву да се одмори.

– Где си ти тако далеко био? упита га Мала Буба.

– Тражио сам својој деци вечеру, одговори мрав. Она још не излазе сама на површину земље.

– Ја ћу ти помоћи да им вечеру понесеш, јер видим да си уморан, понуди се Мала Буба. Ја иначе волим да ходам.

Тако пођу заједно мравовој кући, она је носила на леђима мрвицу, а он је ишао покрај ње. Кроз час хода стигну до неке куле од земље по којој су милели мрави натоварени мрвама и сламкама. Они су улазили кроз пукотине у унутрашњост куле и брзо излазили, као да нису одмах могли да погоде врата свога стана. И мрав путник заустави се пред једном пукотином те мравље куће и позва Малу Бубу да му дође у походе који пут. Објасни јој да има само да уђе кроз ту пукотину и да се спушта степеницама и ходницима једно два метра у дубину земље и да ће тамо наићи на његов стан.

Мала Буба, разуме се, није дуго чекала већ је одмах сутрадан пошла у походе мраву. Била је радознала како се живи у подземном мрављем двору. Добро је упамтила пукотину кроз коју је мрав ушао, па се и она кроз њу провукла. Истина, мрави који су милели по кули са чуђењем су је гледали; али како она није дирала њих, нису ни они њој ништа на жао учинили.

У ходнику где се одмах потом нашла Мала Буба било је много мрачно, срећа је те бубе и под земљом виде, па се некако снашла. Ходник је водио у дубину земље, а свуд око њега су били подземни мрављи станови. У њима се видели мрави-бебе повијени у беле пелене, а понегде су уморно лежали стари мрави. Кад је Мала Буба приспела пред кућу мрава који ју је позвао у госте, затекла га је на прозору, како је нестрпљиво очекује. Он јој је одмах показао цео град, одвео је до подрума, где се чува храна, затим јој је показао куће где су становали мрављи гости и пријатељи. То су били неки црвићи и бубе које су врло пријатно мирисале и тиме веселиле мраве. Затим је гошћу послужио неким листићима и медом и понудио је да мало седне на земљану клупу пред кућом. Испричао јој је још да се у његовом граду спрема рат са суседним мрављим градом. А после, кад је већ хтела да пође кући, понудио се да је испрати до излаза.

– Не, хвала, рекла је Мала Буба, могу и сама, запамтила сам пут.

И тако је пошла сама, али је, разуме се, залутала, јер је у мрављем дворцу било много изукрштаних ходника и степеница. И уместо да удари лево навише, пошла је после првог раскршћа десно и нашла се сама у земљи. Тамо више није било широких путева ни ходника, те се с тешком муком пробијала кроз уске пукотине. И као за пакост никога није било да прође, ни глисте, ни црва, ни какве друге бубе, који би јој могли показати пут до шуме.

Ишла је тако, ишла, кад наједном зачује да неко у земљи рије и копа. Она крете на ту страну и нађе се у широком новом граду пространих улица. На улазу је чувала стражу једна кртица, а мало даље пет других је прокопавало неки простран ходник. Угледавши Малу Бубу, оне све дотрче и стану је запиткивати:

– Шта се ради тамо на земљи? Има ли ове године доста пужева и корњача? То је наша најомиљенија храна.

Мала Буба им је драговољно одговарала на питања, док су јој оне показивале свој град. Она није ни слутила да може бити тако уређених градова под земљом, са тако широким улицама и ходницима. Они су се гранали звездасто од сваке кртичје куће, одлазећи далеко негде у земљу. Кроз отворена врата на кућама Мала Буба опази унутра постеље застрте сувом травом и маховином, коју кртице доносе са земљине површине. Просто се није могла нагледати лепоте око себе.

Кад су јој показале све знаменитости свога града, једна кртица рече:

– Сада ми морамо опет на посао, треба да спојимо тунелом свој град и понорницу што крај њега протиче, а теби ћемо показати којим ћеш се путем најбрже вратити на земљу.

Затим су је извеле у главни ходник који је водио до површине земље, вратиле се на посао, а она је наставила пут.

Али како је несташна и радознала била, није хтела да се држи главног ходника, него је скренула у мањи споредни и опет залутала. Пробијајући се кроз земљу једно пола часа зачу да у близини хучи вода и убрзо наиђе на предео камена и шљунка. И што је више ишла на ту страну, хук је све силнији бивао, као хук реке што је текла горе кроз шуму. У том часу кроз пукотину камења паде на њу капљица воде и окупа је, затим још једна, па за њом читава киша.

Мала Буба се уплаши да се не удави и склони се иза камења, у удубљење пуно песка. Кад из песка изрони црв и поздрави је:

– Откуда ти, становнице шуме, у нашем подземном свету? Шта тражиш овде?

Мала Буба му исприча све по реду и рече да би ипак пре него што се врати на земљу желела да види понорницу. Црв је онда одведе до пукотине одакле је могла да посматра спокојно, а да је вода не дохвати. И њој се учини да види велики кристални дворац, пун златних и сребрних становника. А црв видећи како се диви објасни јој:

– Понекад се пред вече пробије зрак сунца до наше реке и она онда постане светла као ваше земаљске реке. У њој се онда лудо разиграју водене змије и рибе, док се опет сунце не сакрије и не настане мрак.

Још су мало поразговарали, а затим црв испрати Малу Бубу донекле и показа јој пут до земље. Овога пута она се постара да иде право како јој је црв казао, јер се већ била поплашила да заувек не остане под земљом. Срећом, ускоро угледа кроз руну између камења дневну светлост и идући према њој нађе се опет у шуми.

И сад сваком прича своје чудновате доживљаје.

ВРТ ДОБРЕ ВИЛЕ

Пре много година, живела је Добра Вила у својој царевини, крај неког језера. Она је од свих вила била најлепша и најмоћнија. Могла је сваког свог непослушног поданика у часу да претвори у камен, у цвет, у звер, али је то ретко чинила. Волела је много више да им прашта него да кажњава, и зато су је сви волели. Кад би који од њених поданика био болестан, одмах је слала виле из своје свите да га негују а неки пут је и сама ишла с њима. Када би требало да падне киша у њеној царевини, сама је летела под облаке да је донесе; и кад би требало да сине сунце, сама је одлазила том великом господару свих звезда, да га замоли да сврати мало у њену царевину. Њој нико није ништа могао одбити.

Једино ју је мрзео суседни цар Зли Вилењак. Кадгод је могао штогод да јој напакости, он је то без милости чинио. Кад би благи ветар јужњак с пролећа пошао у њену царевину, Зли Вилењак би га силом зауставио у својој земљи, само да би у царевини Добре Виле што дуже остао мраз. Кад би громови пошли с неба на земљу, увек их је навраћао да погоде кога у њеном царству. Ако би каква мала вила залутала случајно у његову земљу, он би одмах заповедио својим поданицима да је ухвате и баце у тамницу. Нарочито је вребао оне виле и вилењаке, за које је знао да их царица највише воли. Само они су се добро чували да не дођу у његову близину.

Највећа љубимица Добре Виле била је лепотица Руменка, њена сестричина. Али колико лепа, толико је и поносите била. Млади вилењаци су смели само издалека да јој се диве, иако су је многи толико волели, да би се радо њоме оженили. Она је ишла увек у друштву Добре Виле. Са сиромасима који су од ње тражили какву милост опходила се благо и радо је одлазила да бди крај постеље болесних вила и њихове деце.

Други велики љубимац царичин био је вилењак Светлан, њен гласник. Он је увек пратио царицу кад је одлазила у походе Сунцу. Он једини, међу свима у њеном царству, могао је да дође близу Сунца и да не сагори и да га гледа у очи и да не ослепи. Зато га је он једини и дочекивао кад је долазило у царевину Добре Виле и испраћао га увек до саме границе и одлазио му у походе.

Много је волела Добра Вила и малог вилењака Сиротана. Довела га је на двор, кад му је умрла мајка. Сиротан је био врло несташан мали вилењак. Пузао

се увек на дрвеће, пентрао се уз високе стене. Без икаквих лествица пењао се на кров двора. Добра Вила често се због тога љутила на њега, плашећи се да не погине, али му је ипак све праштала, јер га је волела.

Царица је уживала да се воза по језеру, на месечини. Узимала је собом своју рођаку Руменку и вилењак Бродар их је по целу ноћ возио. Час су ишли поред зелених обала, час застајали наспред језера, гледајући у месец. И Бродара је царица волела, он је умео тако тихо да гони чамац, да се чинило да га не терају весла, него просто да га месечина својим зрацима вуче.

Тако су се једном возиле царица и Руменка до самог краја језера, чак до царства Злог Вилењака. Била је ноћ и надале су се да их он неће спазити. Али је он случајно био омркнуо у лову и преноћио са својом свитом баш у шуми до језера. Зли Вилењак им, разуме се, није могао ништа на жао учинити, јер су биле у свом царству; и да је могао није хтео, јер се одмах заљубио у Руменку. Зато је већ сутрадан са великом свитом пошао у царевину Добре Виле да проси њену љубимицу. Свити је строго заповедио да се лепо опходи са поданицима царичиним, јер је хтео пошто пото да Руменка пристане да се уда за њега.

Кад се кроз царевину прочуло да је Зли Вилењак пошао да проси Руменку, завладао је велики страх и жалост. Страховали су шта ће бити, ако она не пристане да се уда за њега, а ни сами нису желели да пристане. На царичином двору је још већа узбуна и страх био. Руменка је, чим је чула зашто Зли Вилењак долази, казала царици да не жели ни да га види а камоли да се уда за њега, и отишла је да се шета по шуми. Али ма колико да је знала шта чека њену царевину због овога, Добра Вила је одобрила поступак своје љубимице; размишљала је само како да то каже Злом Вилењаку а да га не увреди много.

Видећи га кроз неколико часака где улази у дворану, умала је мало са свог престола, иако то царице никад не чине и замолила га да седне с десне стране њеног престола.

– Твој гласник, царе, јавио ми је зашто долазиш, рекла му је она, али Руменка је врло млада и неће се удавати још десет година.

Зли Вилењак, се овоме није надао и зато, мада је раније хтео да се покаже добар и благ, викну претећи:

– Или ће одмах поћи са мном или објављујем рат твојој држави.

– Ја сам ти казала њену и своју одлуку, одговори поносито Добра Вила, а ти чини што знаш.

Рекавши ово царица устаде с престола, да би му показала да нема с њим више ништа да говори, а он, сав гневан, викну своју свиту и као муња излете на дворца претећи ратом.

И тако је и било. Зли Вилењак још истог дана упаде с војском у царевину Добре Виле. Собом је водио град, муње и громове. Сваки вилењак је, сем тога, имао у недрима по десет отровних змија и бацао их на непријатеља. Када је царичина војска ово видела, обузео ју је ужас. Разумела је да се са таквим непријатељем не може дуго борити. Зато је послала гласнике пред Добру Вилу молећи је да их све претвори у дрвље и камење, јер је сто пута боље да вечно остану тако него да их Зли Вилењак уништи громовима и отрује змијама. Добра Вила покуша да охрабри своју војску. Позва упомоћ ветар северац, заповеди свом

језеру да се излије из обала, али све то није ништа помогло. Зли Вилењак је све јаче надирао са својом војском и још мало је требало, па да опколи дворац.

Тада Добра Вила горко заплака, па позва своје љубимце: Руменку, Бродара, Сиротана и Светлана, па их упита:

– Волите ли да паднете у руке Злог Вилењака или да вас претворим заувек у биљке?

– Чини што знаш, само нас њему не дај, одговорише они кроз сузе.

– Руменка, најлепша моја љубимице, буди краљица цвећа, рече царица спуштајући јој руку на раме.

И одмах се из виле створи дивна црвена ружа, прва у свету.

А царица затим загрли Сиротана па рече:

– Буди вечно млада зелена биљка и пужи се уз дрвеће и стење, као што си и за живота чинио.

И обави се око камена зелен бршљан, први бршљан у свету.

– Буди бели водени цвет, рече тада царица Бродару, тако ћеш увек пловити језером као и досада.

И створи се на језеру бели локвањ, први локвањ на свету, па заплочи водом као мали чамац.

Најзад се царица окрете свом гласнику па рече:

– Буди цвет који ће вечно гледати у сунце, твоје су очи навикле на његову светлост.

И постаде сунцокрет, први сунцокрет на свету, и окрете одмах своје велико жуто око према сунцу.

А Зли је Вилењак све ближе долазио двору, те Добра Вила изађе међу своју, војску па рече:

– Будите дрвље и камење и у свом зачараном сну сећајте се своје царице.

Рекавши ово она се унесе међу облаке, где можда још и данас живи; Зли Вилењак немајући више с киме да ратује врати се у своју земљу; а негде далеко крај језера остаде Врт Добре Виле, и у њему прва ружа, сунцокрет, бршљан и локвањ.

На тргу у шуми

У понедељак је обично бивао тржни дан у шуми званој Лисине. Са свих страна се згрну птице и звериње, да штогод на тргу размене. Птице дају перје за зрна или плодове, медведи доносе јагоде или цвеће и мењају их за мед. Новаца, разуме се, у шуми нема па мора да се тргује на овај начин.

Било је у шуми Лисинама и неколико сталних трговина. Веверица Хитрица је држала трговину са орасима и лешницима, у некој букви пуној дупљи. Птицама је продавала очишћене а веверице су их куповале обично у љусци. Крај ње је имала дућан Свилена Буба. Она је давала белу и жућкасту свилу у замену за дудов лист. Код ње су најчешће навраћале свраке, јер су велике каћиперке и воле да се одевају свилом. Наспрам њих био је читав низ продавница које су припадале лисицама. Овај део трга звао се Лисине, па је по томе и цела шума добила име. Оне су се бавиле разноврсном трговином. Неке су држале лековито биље, код неких се могла купити птичија и кокошија јаја, неке су као адвокати давале савете и за то добијале што им треба за јело. Мало даље је пчела Бегуница продавала мед, то јест давала га у замену за цвеће и слатке плодове. Она је решила да тргује медом кад је видела да и људи то раде. Зато је са својим ројем побегла од газде, напустила кошницу и дошла да живи у дупљи старог храста. Било је ту и других продавница, а најлепша је ипак била трговина Белог Медведа. Он је одавно са севера залутао у шуму Лисине. Причао је да му је под старост било много хладно да живи у вечном снегу и леду, па се зато спустио на југ. Бели Медвед је трговао јеленским роговима. Донео их је собом још кад је дошао са севера. Можда их је успут куповао, можда је некад и на северу њима трговао, не зна се. Било је ту разноврсних јеленских круна: разгранатих као кленово младо дрво, обичних као рогови у овнова, сличних приморском бујном биљу, рачвастих као људска шака, широких као лепенце. Било их је златних и са сребрнастим преливима и потамнелих од времена. Околни сељаци су узимали код њега ове рогове, да би њима украсили своје куће и да би могли да се похвале да су их сами у лову добили. За њих су Белом Медведу доносили храну и друго што му треба за живот: понеки му садеље од јеловине полицу, понеки сто и столице, понеки набере суве маховине за постељу.

Текао је тако живот у Лисицама мирно, кад се једног понедељника начини читава узбуна. На трг се слегло много звериња и птица. На све се стране чуло погађање. Неки мали медо је нудио Бегуници:

– Узмите ову киту сунцокрета, а дајте ми сат меда.

– Не може, мали, читав сат; ако хоћеш трећину, па да се погодимо.

Хитрица је викала пред својом продавницом:

– Ево младих лешника, ево крупних ораха!

Код Свилене Бубе је нека сврака бирала свилу:

– Дајте ми ово бело повесмо, не свиди ми се жуто. Сутра је због сврака, па хоћу да се накитим лепше од осталих.

Нека лисица је давала лековите траве старој медведици, чија деца су се прејела меда па покварила желуца, друга је саветовала јазавца како да покраде кукуруз из амбара а да га сељак не види.

Тада се баш пред трговином Белог Медведа начини цела гужва. На вратима је стајао кнез јеленâ и викао:

– Одмах казуј ко ти је дао ове јеленске рогове? Они су били круна кнеза јеленâ у шуми Златорогу, мога најбољег пријатеља, кога је пре неколико дана нестало у кланцима. Сигурно га је неко опљачкао и после бацио низ стену. И сигурно си ти то учинио. Зато си и побегао са севера овамо што си се сигурно прославио као непријатељ јелена, па сад мислиш исто и овде да наставиш.

А Бели Медвед се стаде заклињати:

– Ни видео нисам твога пријатеља. Ја сам поштен стари медвед, то ће сви моји суседи потврдити. Ни на северу нисам ниједног јелена убио; ове сам рогове куповао и добијао на поклон од ловаца. Имао сам и збирку шкољки, али сам је тамо оставио. А ову круну кнеза из шуме Златорога сам добио од Вука Зубоње; нисам ни слутио да је припадала твоме пријатељу. Казао ми је да ју је нашао обешену о јеловој грани.

Тада околно звериње повика:

– Бели Медвед је поштен медвед, никада није никога напао. А рогове твога пријатеља добио је од Вука Зубоње, како ти је и рекао. Зато треба одмах наћи тога крволока и протерати га из наше шуме. Јуче смо га видели опет кад је носио на леђима чобаниново јагње, а пре два дана је јурио за нашим зеком Коларем, који продаје саонице и кола у суседном пропланку.

Кнез јеленâ тада рече:

– Треба га казнити за његова безакоња. Ја ћу подићи чету јелена у потеру, и судићемо му, ако га нађемо.

И зека Колар се јави:

– И ја ћу дићи чету зечева да га тражи. Ми смо истина слабији од њега, али ћемо бар помоћи да се пронађе.

Бегуница се умеша:

– Ја одмах одох са својим ројем да га гоним. Ако га нађемо, сасућемо му све своје жаоке у крв, па му неће више пасти на ум да дира мирне путнике и становнике наше шуме.

Рекавши то она одмах са својим ројем пође у потеру, а за њима крену и остали. Лисица Адвокатица их све пред полазак посаветова:

– Само будите опрезни. Успут немојте ништа говорити и тихо газите, да се кораци не чују.

Тако се трг испразни, јер сви одоше да трагају за Вуком Зубоњом. Али су целог дана до пред вече узалуд трагали, спуштали се у јаруге, завлачили у јаме, никако да га пронађу. Већ су били изгубили наду и хтели да се врате, кад га опази Бегуница са својим ројем. Ишао је неком мрачном јаругом, сваки час се обзирући, јер му савест није била чиста, бојао се да га когод не гони. Ни слутио није да се гониоци могу спустити из ваздуха. Бегуница се тада са својим ројем спусти у јаругу и опколи га. Он покуша да бежи, али су пчеле биле много брже. Онда Вук Зубоња стаде молити:

– Пустите ме на миру, бар вама нисам ништа крив.

А пчеле све у глас зазује:

– Ти си убио кнеза јеленâ из шуме Златорога и мораш за то бити кажњен.

Рекавши то оне га стану уједати, тако да кроз неколико часака није могао више да иде, него је пао наред стазе онесвешћен. У том часу се над јаругом зачује топот јеленâ и Бегуница пошље неколико пчела да им јаве шта се догодило и да им покаже пут до дна јаруге. А кроз неколико тренутака се и остали гониоци нађу крај онесвешћеног вука.

– Шта сада са њим да радимо? упита Бегуница кнеза јеленâ.

– Заслужио је да буде смрћу кажњен, али ћемо му овога пута опростити. Пренећемо га само у десету шуму, док је још овако у несвести. Неће се ваљда после опет код нас враћати.

– Да му опростимо, да му опростимо! повичу зечеви, који су били милостивог срца.

И остали гониоци на то пристану, те га пренесу у десету шуму и оставе у некој јами. Да ли се тамо пробудио не зна се, тек се у Лисине није више враћао. А Бели Медвед је и даље у миру трговао.

Породица Кре-Кре

Живели су у сеоској реци жабац Кре-Кре и његова жена Кре-Ке-Ке. Имали су пуно немирне, зеленкасте деце, која су сва личила једно на друго. Родитељи су их једва распознавали, и, за време ручка кад би хтели да се увере да ли су им сва деца на окупу морали су да их броје. Ипак, неких знакова било је по којима су их делили једно од другог: најстарија ћерка је имала најбуљавије очи, најмлађи син је имао велики трбушчић, друга ћерка је била врло краката, трећа имала жућкасте пеге по леђима, четврта се одликовала прешироким устима. Нису им дакле жапчићи били обдарени нарочитом лепотом, али су се свиђали ипак својим родитељима.

Дању, по жези, породица је живела у виру, међу камењем, у сплету обалске траве. А вечером је излазила на обалу и отпочињала свој концерт. Кад би њихов сусед, сељак, прошао туда с рада кући, застао би да слуша, тако је слатко певала та жабља породица. Тада би стари жабац Кре-Кре кришом гурнуо своју жену и рекао:

– Певај још гласније, видиш да нас сусед слуша.

После свршеног концерта деца су играла амицајца, ускакала из затрке у воду, трудећи се да што већи клобук начине кад бућну. Понекад су се хватала у коло и несташно скакала око жапца и жабе. И само кад би издалека угледала каквог прождрљивог патка или роду, посакривала би се у траву и под камење.

Сељак, сусед жабље породице говорио је често својој жени, слушајући њину вечерњу песму и гледајући их како бућкају по води:

– Благо овим нашим жапцима, никаква их брига не мори.

Али се сељак варао, имали су и Кре-Кре и његова жена Кре-Кре-Ке својих брига. Мале жапце је често болео желудац, јер су јурили голишави и гутали где шта стигну. Поред тога се у породици Кре-Кре вечито стрепело од змија, рода, патки, којих је било пуно у околини. Чим би се које жапче задржало и не би дошло на време кући, Кре-Кре-Ке је брижно хукала:

– Да га није змија прогутала!

Срећом се то није збиља догађало, кроз који тренутак би закаснили жабац доскакутао, прескочио из затрке старог жапца и бућнуо у воду.

Али једном се опасно разболео најмлађи син, трбушаста жапчић и ћерка која је имала преширока уста. По цео дан су врискали од болова. Мати им је давала да гутају горку траву, трљала им желудац, грејала га топлим каменчићима, али није помагало. Онда се стари Кре-Ке упути жабљем лекару, жапцу Квак-Квак, који је становао на самом извору реке.

Кренуо је рано ујутру да би умакао непријатељима. Али је патак већ шетао по виру. Видело се да је гладан, јер је сваки час гњурао кљун под воду. Кре-Кре покуша да га заобиђе, али га патак угледа и брзо као моторни чамац појури према жапцу. Срећом блесну кроз воду нека рибица, те патак онда појури за њом, и Кре-Кре срећно мину кроз вир.

Пливао је тако, пливао, као да је на каквој утакмици, кад се наједном трже: усред реке је стражарила велика змија и гутала штогод јој прође близу уста. Својим очима је Кре-Кре видео кад је прогутала неколико риба и две жабе. Он се онда поче ногама и рукама толико праћакати, да замути воду, истера испод камена и из рупа све радознале становнике воде, збуни тренутно и змију, па кроз ту забуну побеже даље.

А већ је ту био и извор. Стари доктор Квак-Квак седео је на плавој плочи и сунчао се. Кре-Кре му приђе и рече:

– Шта да радим, уважени докторе Квак-Квак? двоје жапчића ми се разболе-ло од желуца; прејело се, нема сумње.

А Квак-Квак, који је своје савете давао само у стиховима, рече:

Кре-Кре-Кре!
Нека дневно само две
Жапче мухе поједе.

Стари жабац који је знао да му деца воле много да једу, бојажљиво упита тада:

– Па докле тако да не једу!

А лекар заповеди:

Кре-Кре-Кре!
Нека тако само посте,
Док не дођем ја у госте.

Најзад брижни стари жабац упита:

– А да ли их смем голишаве пуштати из собе?

Квак-Квак размисли па рече:

Кре-Кре-Кре!
Обуци им лиске две.
Кад желудац жапце боли,
тад не смеју ићи голи.

Захвали се Кре-Кре, и пође кући. Па како је био задовољан, прохте му се мало шетње ван реке, по путањи. Међутим, тек што је искочио, љуто се покаја. Путањом је шетала рода у својим жутим чизмама. Била је само на неколико ко-рака испред њега. Да је само још једном скочио или бућнуо у воду, она би га приметила и прогутала. Овако он се брзо скупи, подави главу и ноге, ућута се, те је личио на какав зеленкаст камен на стази. И рода, сва замишљена, и не опази га, већ прође даље стазом, једино му својом чизмом стаде на леђа. Кре-Кре осети ужасан бол, али не хте да пусти гласа, јер би се тако издао, и пропао. Тек кад се рода изгуби, он се врати у воду и отплови кући, што је брже могао.

И за све време, док су деца била слаба и лежала у постељи, забављао их је причајући им ове своје доживљаје.

АНЂЕО И ЋАВО

Возао се једном неки мали анђео у белом облаку. Први пут тада био је ишао у шетњу по широком небу. Дотле никако није излазио из раја. Нису му била потребна весла да тера свој небески чамац, ветар га је тихо гонио сад тамо сад овамо. Успут је анђео сретао и друге облаке у којима су као у чамцима седели анђели и возили се. Било је тихо летње вече, и сви су полако певушили.

Наједном чује како га неко зове. Окрене се и види где за њим у црном облаку јури неки ђаволак.

– Побегло сам и ја мало да се провозам по небу. Код нас је страшна врућина. Хајдемо тамо где има мање чамаца, можемо брже пловити, рече он анђелу.

Анђео га послуша. Било му је жао да се јадник сам воза, јер обично други анђели нису хтели да се друже са ђаволима. Пловили су неко време ћутећи. Анђелов бели чамац је пловио мирно, док се ђаволов нагињао сад на једну, сад на другу страну, јер се он у њему вртео као чигра.

Тада у небо исплови месец и застаде мало да размисли куда да удари. Ваволак тада предложи анђелу:

– Хајде да видимо ко ће пре стићи до месеца. Ако ти први стигнеш, признаћу ти да си бољи.

Рекавши то ђаволак је снажно завеслао рукама, али му није вредело: облак је ишао полако као да плови по смоли. А анђелов бели чамац је наједном сам од себе пошао брже; од најтишег лепршања паперја на анђеловим крилцима кретао се као од замаха великих једара, и тако први стигне на мету.

То је ђаволку било криво, и одмах је хтео да се освети. По томе се и разликују они од анђела, што су тако пакосни. Прутом који је држао у руци избоцка кришом, да анђео не опази, облак у коме се овај возио. Тако је анђеловог белог чамца полако нестајало, топио се, јер је кроз те пукотине стала да пада киша, и изненађени анђео се нашао на једном мајушном крају, прамену магле. И пошто му крила нису била још довољно велика, да би могао слободно да лебди ваздухом, ухватио се за кишне нити као за ужад и спустио се на земљу.

Ђаволак је мислио да се анђео неће више отуд ни вратити и радовао се. Али се анђео ухватио за месечеве зраке и опет се после неколико часака нашао на небу, где му је поветарац догнао нови бели чамац.

Утом се на небу дигла бура, и бели анђелски чамци су једва ишли а црни ђаволков никако није могао од ветра да крене с места. Спазивши га у невољи мали анђео привеже његов чамац за свој и врати га натраг његовој кући.

– Још те не признајем да си бољи, рече му ђаволак при растанку. Морамо се још једном огледати.

Други пут су се нашли после сто година, у пролеће у неком врту на земљи. Анђео се био спустио на земљу да види да ли деца мирно спавају, и пошто их је успавао једно стотину, сео је у врт неке девојчице, на месечину. Кад тамо седи и ђаволак. Само сад није мали, него прави стари ђаво. Анђео га је једва познао.

– Шта си ти радио на земљи? упита га анђео.

– Учио сам децу да буду непослушна, одговори он и седе ближе анђелу.

Ђутао је тако неколико часака, па рече:

– Хајде да поделимо врт на пола, па да видимо у чијој ће половини цвеће брже расти. Ако твоје прво порасте, признаћу ти да си бољи.

Анђео пристане и сваки се упути у свој крај врта. Ђаво је гледао да завара очи анђелу и онда је стао рукама да вуче из земље струкове цвећа, да би брже расли. Али како их је вукао, поломио је све крунице, и почупао стабљике из корена. А анђео је само помиловао цветове идући стазом и расли су као из воде. И, затим, кад виде шта је са ђаволовим цвећем било, састави благо руком покидане крунице, и врати стабљике у земљу, и цвеће опет оживи.

– Не признајем ти још да си бољи; још једном се морамо огледати, рече му ђаво и љутито оде.

Прошло је после тога дуго, дуго времена, али се на анђеловом лицу светлела младост, као да нису прошле стотине година. То је зато што никад није ништа зло ни помислио. А ђаво је постао још старији, сваки грех је урезао по бору на његовом лицу. Срели су се негде на раскршћу неба и пакла. Анђео је под крилом носио своја добра дела да их покаже Господу, а ђаво у црној торби своје грехове да их покаже Господару Свих Ђавола, што су чинили сваких сто година.

– Шта си радио за ово време, док се нисмо видели? упита ђаво анђела.

– Чувао сам душу деце од греха, бдио сам крај болесника, носио сам наду где сумњају, радост где плачу. Помагао сам цвећу да расте, води да тече, сунцу да сија...

А ђаво га нестрпљиво прекиде:

– А ја сам наговарао људе на грех, сејао сумњу и болест; помагао муњама и громовима и поплавама; сметао биљу да расте, води да тече, сунцу да сија. И још много грехова сам учинио којима нема имена.

– Ипак сам ја учинио више добра него ти зла, рече анђео смешећи се:

– Ако буде тако признаћу ти да си бољи, рече ђаво љутито. Хајде да бројимо.

Бројали су тако, бројали, прво ђаво своје грехове, и прошло је годину дана. Затим је анђео стао бројати своја добра дела и прошло још две године дана, јер је имао двапут више добрих дела него ђаво грехова.

Зачуди се стари ђаво, јер је мислио да добро не може превазићи зло, па рече:

– Е, сад ти морам признати да си бољи.

Затим љутито покупи своје грехе у торбу и настави пут, који је пре три године прекинуо. А и анђео оде певушећи пред Господа.

БОГ ОПОМИЊЕ ЉУДЕ

Сео је једном Господ на благом јесењем сунцу и смешио се задовољно. Тога дана су сва деца случајно била добра. Ниједно није маму слагало, ниједно украдо шећер из ормана, ниједно се није побило са малом сестром и братом. А то ретко бива, и сама ће деца признати. И баш је Господ пошао да се мало по рају прошета, кад у последњем часу опази доле на земљи, где се неки мушкарчић провлачи испод плота у туђи воћњак да краде јабуке.

– И тај ће непослушни да поквари овако леп дан, рече Господ. Где ли му је анђео чувар, кад се он у крађу спрема.

Па се Господ осврте око себе и опази старца Стрибога, чувара ветрова.

– Брзо нека у оном врту духне ветар, рече му и показа у врт, у који је дечко хтео да се увуче. Треба опоменути оног непослушника да не краде. Треба ветар добро да га изудара, па ће се вратити.

Стрибог истог часа посла ветар и пресрете дечака који се био упутио јабуци. Просто му није дао да крочи ни ока да отвори. Дете тренутно застане а и ветар застане, оно пође а и ветар поново размахне крилима. Дете покуша да заобиђе, али му се ветрина ухвати за ноге и руке и не да му.

– Ово је неки знак божји, помисли оно и врати се.

И како се оно врати, ветра нестане.

Дуго се дечак сећао овога и како би му рука пошла да узме што туђе, тргао би се. Читавих месец дана није узео ни коцке шећера са стола, ни јабуке која би му се сама скотрљала из туђег врта пред ноге.

Али кад је мало заборавио догађај у врту, опет му се почела јављати његова стара мапа. Његов анђео чувар је тужио јавно једног вечера Господу:

– Дете чију си ми душу поверио врло лако заборавља. Твоје опомене. Не знам шта с њим да радим?

– Обаспи га сновима који душу лече. Дај му сваку ноћ да сања небеске вртове и песме рајских птица.

– Чинио сам тако, али је опет јуче погрешило, одговори анђео суморно.

– Онда му подај да у сну чује како плачу анђели чувари неваљале деце, што она неће да их слушају.

– И то сам већ неколико пута чинио па не вреди, опет одговори анђео. Замисли се Господ па ће рећи:

– Морамо спасти његову душу, јер ко у детињству почне крађом, заврши у старости великим неделима. Мораћу сам чешће погледати у његову кућу и двориште, да видим шта ради, па да га опоменем.

И тако се свако вече и јутро и подне Господ нагињао над кућу тог детета, да види шта ради, и послушнвао његове мисли, у страху да се не спрема на какво зло. И познаде једном да се дете спрема да украде кајмак из суседног млекара. Зато зовну Громовника Илију и рече му:

– Нека киша, муње и грови буду спремни, па кад оно дете хтедне да краде и пође према суседовом млекару, спусти их око њега, само пази добро да му штогод не буде.

Громовник послуша, и чим виде да се дете упутило кришом у суседово двориште, посла пљусак и удари громом у дрво крај кога је требало да прође. Оно уплашено застаде, а у истом часу престадоше и киша и грови. Охрабрен мали лопов пође опет ближе млекару, а и киша и грови исто тако. Он се сети онда догађаја с ветром и да га то Бог опомиње, па постиђен побеже кући.

После неколико месеци његов анђеол чувар радосно је јавио Господу:

– Дете чију си ми душу поверио расте сад невино као цвет. Нема више злих мисли ни жеља. Сигурно ће дочекати срећну старост и умрети као праведник.

А Господ рече:

– Најдражи су ми они праведници, који су некад имали зле мисли и жеље, па их мојом и твојом помоћу победили. Покушај да из душе тог детета ишчупаш и последњу капљу зла и истреш сваку сенку. Нека буде чиста као роса.

Прошло је од тога дана пуно година. Од детета је постао младић а од младића човек. Био је добар и живео честитим животом. Али у души му је случајно била остала мала капљица зла, те једног вечера набуја у њему и натера га да опет пожели туђе, да пође у крађу.

Господ се много ожалости па брзо позва Огњену Марију и рече јој:

– Видиш ли оног што хита кроз поље? Пошао је у суседно село да украде коња. Спусти се на земљу и огњем му препречи пут.

Огњена Марија послуша и запали сена између којих је човек морао проћи. Он уздхрта од страха и застаде. У истом часу сена се угасише, као да никад нису ни горела. Али жеђ за крађом била је толико човека обузела, те одмах, како угледа да је ватра престала, пође даље. Огњена Марија запали онда шуму у коју је био ушао. Све је око њега горело, само се њега пламен није дотицао. Човек тада застаде и шума се у истом часу угаси и лишће опет постаде зелено као да није ни горело.

Познаде човек у томе знак и гнев божји, па се постиђен трчећи врати кући, сакри се у подрум и не изађе из њега читавих недељу дана, јер му се чинило да цео свет зна шта је хтео да учини, и како га је Бог спречио.

Али о томе нико ништа није знао. Пламен којим је шума и сено горело, видео је само он, као што је раније само он осетио ветар и кишу и грове. Бог опомиње грешнике, али их не срамоти јавно пред другима, доклегод има наде да ће се поправити.

А човек се после трећег искушења сасвим поправио, и умро, најзад као праведник, и нико живи на земљи није знао кроз каква је искушења пролазио.

УНУКА ТРГОВЦА ЛУТАКА

Све лутке што их је правио стари Рус Лав личиле су на његову унуку. Кад се мала Тања заигра, старац седне крај ње посматрајући како јој се плава коса прелива на сунцу. Онда златастом бојом нацрта лутки, коју је тога дана направио, око чела исте коврџице као у Тање. Затим посматра унукине танке уздигнуте обрве, па исте такве нацрта и лутки. Наслика јој бојицама и црвена уста као у девојчице, исти мали прђав нос и отворено плаве очи. Онда је обуче у шарену хаљину коју јој је својим старачким рукама сам сашео, јер је Тања била још врло мала и није умела да шије, а маме није имала. Она и отац су јој умрли, јер су се много мучили, као и сви људи који немају крова, ни увек хлеба.

Тако је Тања живела сама са дедом и мислила је да свака девојчица има само деду. Он јој од туге није могао да прича о родитељима, желећи да Тања буде весела као и остала деца. Гледајући свога деду како прави лутке, она је мислила да се он то игра. Није знала да их прави, да би њу хранио. Само се чудила где увек нестану, чим их деда доврши. Не прође ни дан два, па се изгубе из прозора, где су обично стојале гледајући на улицу.

– Где су моје лутке? питала је тада Тања деду кроз плач.

– Сигурно су несташнице опет отвориле прозор па побегле, одговарао је он. Али немој да плачеш, друге ћу ти направити.

И деда би збиља опет сео за бели чамов сто, извадио из џепова платно и циц што их је у граду купио, па почео да кроји нове. Кроз два-три часа излазиле су оне из његових старачких прстију голишаве као бебе, беле главе на којој још није било ни косе, ни очију, ни уста. Тада би деда извадио бојице и четке из фијоке и гледајући у унуку нацртао новим луткама насмејано лице као у ње, кад се игра. И пошто би се девојчица мало с њима поиграла, стављао их у прозор лицем према улици, говорећи:

– Нека ту стоје и мало гледају како свет пролази. Не бој се, неће побећи, добро сам их затворио.

А кад нека мама закуца на врата њихове собе, желећи да купи нову лутку за своју ћерку, деда је морао да изиђе напоље, на улицу, да се с њом погоди, како Тања не би чула. И после кришом, кад она заспи или се заигра, увијао је брзо у хартију и односио у кућу девојчице за коју је купљена.

– Зашто лутке увек беже од нас, дедице? Зашто ми не направиш једну која ће увек остати са мном? питала је Тања каткад деду.

– Направићу ти, Тања, само буди добра, немој да ми сметаш, одговарао је он, настављајући да шије руку или ногу нове лутке.

Деда-Лав се збиља зарипцао увек у себи да ће једном својој унуци направити лутку већу него она, али затреба за Тању млека или хлеба, дође газда да тражи кирију, процепе се Тањине ципеле, настане зима па треба дрва, и деда буде приморан да прода играчку коју је спремио за своју унуку. Понекад се тако деси да их прода све, да ни једна не остане у прозору, и тада, да би умирио расплакану девојчицу, деда-Лав је узме за руку и поведе у дечји парк који се налазио близу њихове куће. Тамо су све девојчице и њихове маме познавале деда-Лаву и Тању. Кад би њих двоје наишли, мајке су говориле деци:

– Пет, ено иде деда-Лав са својом унуком. Видите како је лепа, иста ваша лутка.

А деца се смешила пријатељски на Тању и она на њих, јер није знала да су лутке из њиховог прозора побегле баш тој деци.

Али једног дана и Тања је добила велику дивну лутку, која није никад од ње побегла. Стојала је и у прозору каткад, али јој ни на ум није пало да бежи од Тање. Била јој је врло верна. Добила ју је једне јесени, кад се разболела, кад је по читаве дане лежала у ватри и буновно говорила:

– Побегоше све лутке из прозора! Не дај, дедице, не дај да беже! Задржи бар једну за мене. Добро је затвори.

Деда-Лав је седео крај њене постеље и плакао, иако је био тако стар човек. Бојао се да Тањица неће оздравити, јер је због назеба имала страшно запаљење плућа. И тако пун стрепње почео је деда-Лав да прави лутку за своју унуку. Главу јој је направио од ружичасте свиле, образи су јој били зајанурени као код Тање, и осмех је имала њен. Кад би девојчица случајно отворила очи, показивао јој је луткину хаљину од плавог сомота, шешир украшен белим цветовима, мали сунцобран од чипке, ципелице од беле коже. Али она у бунилу није ништа видела, ничему се није радовала.

И оног дана баш кад је деда-Лав довршио лутку, кад јој је на главу ставио шешир, и закопчао златним дугмићима хаљину, Тања је опет ведро, без бунила, отворила очи и задивљено узвикнула:

– Како је лепа, дедице, та лутка! Морамо је добро чувати, да нам не побегне. А деда је сав срећан рекао:

– Не бој се, она је добра, увек ће остати с нама. Ево, играј се.

Како је деда-Лав рекао, тако је било. Ту лутку није продавао ни у најтежим часовима, кад није имао чиме да купи млека за Тању. Чинило му се да јој је она донела оздрављење. Увек кад је ишао с Тањом у шетњу, ишла је и она с њима, јер се девојчица бојала да је остави саму код куће. А свет их је с дивљењем посматрао говорећи:

– Исте су као да су две сестре. То је најлепша лутка што ју је икад деда-Лав направио.

А старац је то слушао и задовољно се смешио, водећи своју унуку за руку.

УСТАНАК ЗЕЧЕВА

У далекој шуми Зечији где је постао први зец на свету било је свих врста зечева. Живели су тамо хитри пешаци огрнути жућкасто-зеленим доламама, као снег бели мирни зечићи чије су руге очи личиле на очи голубова, спортисти који су по цео дан волели да прескачу преко јаруга. Било је у Зечији и старих, скромних зечева занатлија који су шили бунде за цео њихов народ, и вредних домаћина баштована који су гајили зеље и купус, продавали га и тако хранили своју породицу и себе. И сви су били мирољубиви и весели.

Али се једне године дигну вуци, из суседне планине и освоје њихову земљу Зечију. Била је то страшна војска, у мрком оделу, ватрених очију, наоружана оштрим зубима. Пред њом је ишао цар свих вукова Крволоок. Тако за тили час покоре уплашени и изненађени зечији народ. И како га покоре, повиче из свег грла цар Крволоок.

– Овамо, зечеви, да чујете моју заповест. Овамо и ви шћућурени у трави, и ви скривени у пећинама и ви по жбуновима и јаругама.

Тако је цар викнуо, али јадни зечићи нису смели одмах да се појаве. Онда он зашкрипа зубима, да се у читавој шуми чуло и још гласније их позва:

– Ако се не искупите око мене, док врана не прелети с гране на грану, тешко вама: моја војска ће вас растргнути на комаде.

Чувши ово зечићи се поизвлаче из својих склоништа и падну му пред ноге.

А Крволоок рече:

– Вас стотину треба да ме служи, да сваки дан осване и омркне чекајући пред мојом пећином заповести.

И онда изабра стотину најлепших зечева рекавши им:

– Чим чујете моју заповест, морате је одмах извршити, пре него што лист са гране падне на земљу.

Тако су отпочели страшни дани за сироте зечеве. Крволоок је позвао однекуд лисице и узео их за шпијуне, да му достављају шта покорени народ о њему говори и шта ради. Довео је и неколико снажних медведа који су имали дужност да кажњавају непослушне.

Кад би цар задремао, викнуо би:

– Овамо да ме успавате, пре него што вода стигне од камена до камена.

Онда су зечеви морали да га чешкају по ушима, гладе по леђима и репу, да би што брже заспао.

Кад би пошао негде у плен, викнуо би:

– Овамо да ми наоштрите зубе, пре него што месец коракне три пута.

И они су морали да му их тако брзо наоштре, глачајући их тврдим белуцима.

Кад би му се прохтело мало весеља, морали су да приреде тркачке утакмице, да скачу преко препона или да играју коло пред њим.

Како је радио цар, тако сва његова војска, и зечевима то досади, па се реше да дигну устанак. Ноћу док су вукови спавали они су се договарали. Истина, било је малих плашљивих зечева који су говорили:

– Како можемо да се бунимо против њих, кад су јачи од нас?

Али их је вођа храбрио:

– Они су јачи, али смо ми окретнији и бржи. Треба само да се добро наоружамо. Пешадија ће се наоружати стрелама и праћкама, а скакачи копљима. Брзо на посао.

Месец као да је знао да им треба светлости, тих ноћи је рано излазио и дуго сијао. А зечићи су се брзо спремали. Од прућа, лике и трња правили су стреле. Једни су савијали пруће у лукове и везивали га ликом, други су лутали по шуми и тражили велике трнове, трећи су тражили отровно биље за премазивање стрела, да би биле што опасније. Снажнији су дељали копља од дреновине. Најмлађи тражили по потоку камење за праћке. А мало подаље пешадија се учила да маршира и скакачи да прескачу што шире потоке и што више жбунове. Зечеви старци, који нису могли да се боре, шили су чизме за војску. Тако су радили сваке ноћи а кад су били готови јаве оној стотини зечева што је служила цара и онима што су служили његову војску да откажу послушност.

Не слутећи ништа о овоме викну опет једне ноћи Крволук:

– Овамо да ме успавате!

Он викну, али се зечеви не кретоше с места.

– Овамо да ме успавате пре него што ветар прелети од јаруге до јаруге, понови он љутито.

Али се они опет не покретоше с места.

И таман Крволук јурну да их растргне, а из честе осуше праћке на њега. Падало му је камење по глави, по леђима, није му дало ока отворити. Збуњен овим изненадним нападом нагне да бежи, а за њим појуре скакачи копљаници. У часу се у целој планини направи узбуна. Са свих страна су само летеле стреле, копља, камење из праћки. Вукови, како нису били наоружани ничим више него зубима, нису ништа могли против зечева. Кад су хтели бесно да појуре за њима, они су им увек вешто умакли, јер су били сто пута бржи; а чим би окренули леђа, стизали су их ударци наоружане зечје војске.

И после три дана и три ноћи борбе зечеви су истерали све вукове из своје земље Зечије и сели да се госте и веселе. Зеке баштовани су доносили читаве прегршти зеља и посекали сав купус из својих башта, ништа нису за војску жалели. Птице са грана су им певале, поток свирао, ветар ударао у бубањ, те је целе недеље коло играло а у њему потскакивала раздрагана војска.

КУКУРУЗНЕ КОКИЦЕ

Живео један сељак толико сиромашан да није никад у својој кући имао пшеничног брашна ни пшеничног хлеба.

У радне дане његова жена Смиља обично је месила проју, а недељом понекад, да обрадује децу, правила качамак, ставивши мало козјег млека у пројино брашно и додавши јаје, ако га Шарка тог дана снесе.

Каткад, кад не би имала посла на њиви или ливади, правила је кокице од тврдог и глатког кукурузног зрна, које се руменкасто преливало. На огњишту је тада горео велики пламен и над њим је Смиља окретала сито пуно кукурузних зрна. Она су као немирна деца искакала из сита желећи да побегну куд било, а деца су радосно пљескала рукама. После мало па су се зрна почела да расцветавају у беле мале цветове, које су деца звала кокицама. Цветови су летели по убогој соби, засипали земљом набијени вод као пахуљице снега, падали у крило малој Ружи и у капе Иви и Пери. Понекад би по која кокица ушла у лонац обешен на зиду или се измрсила у Ружиној коси као бела звезда, чему се све троје деце много смејало.

А кад би сво жито било искокано, цела породица би села да се гости. Деца су шакама захватала из сита и за тили час све позобала. За те сироте малишане није било укусније послатице.

Живела је тако скромно та породица са својом козом и својом коком Шарком, не желећи већу срећу на том свету од здравља и исушног комада проје. Међутим, Господ покаткад изненада промени живот људи: од богаташа начини убоге и од убогих богаташе, да би свет видео да је изнад свега Његова воља.

Једног дана прошле јесени, пошто је сељак обрао кукурузе, изабрао је неколико клипова ситног боцкастог зрна и дао их жени рекавши:

– Ево, ово је за кокице деци. Осуши на сунцу па ћемо једне недеље кокати нова зрна.

Жена је послушала, нанизала клипове на врпцу и ставила према сунцу под стреју. А кад је дошла трећа недеља узела је три клипа, окомила их себи у кецељу и пошла да кока.

Дотле је сељак наложио ватру у дворишту, јер је још било лепо време, и почела је сиромашкова јесења свечаност. Деца и отац су поседали на треножнице око ватре и мати је сасула прегршт зрна у сито и наднела га над пламен. Деца су

нетремице гледала кад ће из сита искочити прва кокица а отац је сувим грањем потстицао ватру.

Наједном, зашкрипа капија у дворишту и уђе непознат човек, па смешећи се подругљиво рече:

– Док други пеку хлеб од нове пшенице, ви правите кокице. Зар ми је то каква храна!

Сељак зачуђено погледа непознатог човека и одговори му:

– Ми смо задовољни са оним што нам је Бог дао. И кукурузно зрно је било из земље као и пшенично.

Жена је, међутим, и даље спокојно спуштала сито над пламен час га диза-ла, и већ су несташни бели цветови стали да искачу и да падају у крила и капе деце, а једно се откотрља чак до ноге непознатог госта. Он се саже и узевши га на длан настави да искушава сељака:

– Пчеле се само хране цвећем, а ти си толико сиромашан да и твоја деца морају да се њиме хране, не би ли се мало залагала.

Али сељак узне неколико зрна у шаку, па одговори радосно:

– Видиш ли, ова зрнца су из земље коју сам орао и копао и слађа су ми него оне послатице на свету. Ево, ово ситно, беличасто ми је скупије од зрна бисера; и ово руменкасто лепше од зрна злата.

Насмеја се задовољно намерник, јер није био обичан човек, него анђео божји прерушен у путника. Насмеја се задовољно и оде. А како он оде, из сита стаде да искаче уместо кокица све само зрнџе бисера и злата.

Накупи зачуђени сељак пуну капу и жена пуну кецељу, али деца стану незадовољно плакати:

– Зашто више не искачу кокице, него тај сјајни песак?

И како она то рекоше, опет из сита поче да искаче весело јато кокица. Већ се и ватра била одавно угасила, и жена празно сито спустила на земљу, а оне само искачу и засипају двориште и децу и околне ствари као кад у први дан зиме почне снег густо да пада. Деца су накупила пуне корпе кокица и позвала свакога ко је крај куће прошао да купи.

Тако је из сита читавих недеља дана вејала весела војска кукурузних пахуљица и сва се околна села искупила да виде чудо. Сељак је искрено свакоме причао шта се догодило, и свакога обдарио са по једним зрном бисера или злата. И сви су знали да га је сам Бог наградио због његове скромности.

А кад је прво весеље и чуђење прошло, сељак је благом које је добио купио доста земље и живео мирно и задовољно до краја свог живота.

ДУШИЦИНЕ МАРАМИЦЕ

Душица учи први разред основне школе и мала је као пиљак. Кад би имала дружичасту хаљину од сјајног сомота, опшивену тракама, и шешир од свиле, личила би на цвет. Кад би јој мама имала времена свако јутро да намешта косу у увојке, личила би на малу вилу.

Али Душица је слична изгладнелој маци озеблом просјачету, детету које служи. Већ неколико месеци она носи неку стару зелену хаљину, на рукавима окрпљену мрким четвороугластим крпицама, и често долази у школу неочешљана. Где друга деца у коси носе свезану траку и шарен чешаљ, она је белим комадићем платна веже, да јој не пада у очи. Где су код друге деце на хаљини ушивена крупна дугмад с црвеним тачкама, она има неко зарђало плехано дугме и две црне копче. Уместо појаса од коже, опасује се дебелим канапом, и џеп на њеној хаљини сасвим је друге боје.

Првих дана у школи учитељица је казала:

– Свако дете мора имати џеп на хаљини и у њему чисту марамицу за нос.

Тада на Душициној зеленој хаљини није било џепа и мама јој га је увече ушила отцепивши комад цица од неке крпе. Затим јој је дала парче исправног прорешетаног платна, које је извадила из рукава старе очеве кошуље и порубила црвеним концем, рекавши јој:

– Ево ти ова крпица за нос. Добро је чувај, јер ти немам дати друге, ако ову изгубиш.

Душица је задовољно ставила комад старог платна у џеп и села да пише пропис. Али јој се од силног напора и назеба, као и код друге деце, убрзо под носом појавиле капљице и умало нису пале на пропис. Душица се срећом одмах сетила нове марамице, али таман она мало уреди нос, а кроз неколико тренутака капљице се опет јаве. То је, уосталом, мана свих дечјих носића.

За то време је Душицина мама прала у углу кухиње неколико убруса и других ситница и, чувши девојчицу да сваки час шмркће, опоменула је.

– Не мораш код куће прљати марамицу. Можеш се убрисати и каквом хартијом. Јер кад ту испрљаш, немам ти одмах друге дати, мораш чекати да је оперем.

Душица је послушала маму и после се до краја писања прописа брисала хартијицама које је нашла у торби. У себи је узгред мислила, да би било врло

доро да Бог није ни створио носеве деци, или бар, кад их је створио, да је некако при рођењу сваком детету поклонио по хиљаду марамица.

Такве је бриге бринула Душица, а кад би се сетила парчета старог платна у свом џепу, обузело би је задовољство. Неће морати више на часу кришом да се сагиње под клуну, кад јој се испод носа појаве добро познате шаре, већ ће као и друга деца, која су и пре наредбе носила марамице, слободно свој нос на очи-глед свих улепшати. Ни на ум јој није падало да се тај комад платна извађен из очеве кошуље може не свидети другим девојчицама.

Сутрадан кад је учитељица ушла на час марамице свих боја лепршале су по разреду. Било их је нових, које су још мирисале на штирак, с црвеним и жутим нитима, са сликама бумбара, пајаца и аутомобила. Било их је малих као да су лучје и великих као заставе. Било их је од цица, фланела, свиле и платна. Али кад је учитељица ушла у разред марамице су побегле у џепове а она је казала:

– Надам се сад да ћете све имати увек чисте носеве. Чим осетите да вам нешто смета при дисању, бришите се. А сад на посао да рачунамо.

А рачун, то зна свако дете, измамљује румен на образима, сузе у очима, уздахе а и многи носићи узнемире се од муке. Јер страшно је тешко погодити иде ли седам у тридесет без остатка. Учитељица је чула како деца шапћу: „Седам у тридесет... седам у тридесет?...“ И мало затим је видела како се марамице, једна по једна, извлаче из џепова. Многи носићи су постали црвени од трљања. Испод многих се појавиле шаре, Чуло се шмркутање у целом разреду. Нарочито се често Душица машала свога џепа и из њега извлачила комадић жућкасте хартије, притискујући га уз нос. При том се бојажљиво освртала око себе, да друга деца не примете каква јој је марамица. Неке се девојчице, опазивши чиме се брише, стадоше смејати, трудећи се да сакрију лице од учитељице.

– Какав је то смех? упита учитељица прилазећи им.

Девојчице се ућуташе. Ниједна се није усуђивала да каже зашто су се смејале. Утом се опет чуло да Душица шмркће. И тада Олга, црна мала лепотица, одевена у хаљину од црвеног сомота, рече:

– Смешна нам је Душицина марамица. Она нема праву марамицу, него неку жуту хартију.

Пре него што је учитељица стигла ишта да одговори. Душица је извадила из џепа парче старог платна и, показавши га, рекла кроз сузе:

– Ево моје марамице, али ми је мама казала да је не испрљам брзо, јер немам другу, па зато нисам њоме брисала нос.

Неколико девојчица је ударило у још већи смех, а учитељица је прекорно казала:

– Срамота је што се смејете Душици. Кад би њена мама имала да јој да другу марамицу, она би јој сигурно дала. Треба да знате да је њена марамица од старог платна, порубљена црвеним концем, лепша него све ваше на којима су насликани аутомобили и пајаци, и које су заткане свилом. Њена мама се много бринула од чега да јој је направи, јер их нема као ваше маме наређаних на гомилу, нити има претеклих пара да их купи. Боље би било, уместо што се смејете, да јој поклоните ко ја своју, да не мора нос да брише хартијом, плашећи се да одвећ брзо не испрља крпицу што јој је мама ставила у џеп.

Тако је учитељица казала а мала лепотица Олга одмах је везала у чвор своју шарену, пуну бумбара, марамицу и добацила је Душици с речима:

– Узми, Душице, имам их код куће још једанаест а ти имаш само једну.

И са свих крајева учионице су залепршале шарене заставице и долетеле пред Душицу, која се збуњено смешила, гледајући у учитељицу. Она је, међутим, пришла Душици и казала мило:

– Узми, то је сад твоје. Мама ти се више не мора бринути шта да ради кад испрљаш марамицу, коју ти је она спремила. Другарице те воле, па су ти своје поклонице.

Потом, да би прекинула жагор у разреду, додала је:

– А сад продужити брзо рачунање, да видим која ће бити прва готова.

И опет се међу децом чуло шмркутање и шапат: „Седам у тридесет... седам у тридесет?...“

ЗОРАН И КИШОБРАН

Почеле су јесење кише што падају од јутра до мрака. Кад ђак, идући журно у школу, стане сред баре, вода штрцне и уђе у ципелу неким невидљивим путем, направивши унутра читаво језеро. Кад дете случајно стане под стреху, вода му јурне за врат и склизи чак до појаса. Мало вреде нове новцате ципеле и кишобрани.

Ујутру, пред школом, ђаци личе на огромне црне, модре и мрке печурке, јер их велики кишобрани поклоне толико, да им се испод њих виде само ноге. Има, разуме се, и такве деце која их немају, па се грче под туђим, те им вода са шипке цури право за врат. Нека опет не добију гостопримство, па трче из све снаге од куће до школе, да не би сасвим прокисла.

То се свако јутро дешава и Зорану. Киша лије, а он, погнут, трчи и мисли на ону народну причу у којој је зец био тако хитар, да је могао пројурити кроз највећи плусак а да му се ниједна длачица не окваси. Тада утростручи снагу, да би и он, као тај зец, неоквашен прошао од куће до школе. Али, наравно, ма колико да је брз, није зец, и увек дође скроз мокар. Са качкета му као из олука, цури киша а подеране ципеле су му толико пуне воде да личе на две штрцаљке.

Зато је Зоран желео да једном, кад порасте, постане трговац кишобрана. Мислио је, са уживањем, како ће у свакој руци тада носити по један. Узалуд ће киша лукаво падати и с десна и с лева, он ће бити у сигурном заклону. Понекад је желео да продаје и гумене ципеле, ту мађионичарску обућу што су је многи његови другови носили и у којој се могло по највећим барама газити и да не покваси.

Једног дана дође у Београд Зоранов ујка из унутрашњости и, полазећи на траг кући, даде му два динара, рекавши:

- Потроши их како знаш: или купи бомбоне или иди у биоскоп.
- У биоскоп ћу, радосно узвикну Зоран, за ђаке је по два динара.
- Боље би било да их причуваш за хартију, умешала се брижно Зоранова

мама.

Међутим, ујка је замоли да му не брани да пође куд је наумио и остави још два динара да му она чува за хартију.

Тако је Зоран поподне пошао у биоскоп. Мама га је удесила што је боље могла. Сама га је мало потшишала, опоменула га да уреди нокте, обукла му чисту кошуљу и чаране па га испратила до врата говорећи:

– Добро се тамо владај. Немој се гурати. И ако киша буде падала када се претстава сврши, ти причекај да стане, јер знаш да су ти ципеле шуње и да си без горњег капута.

Зоран је једва саслушао мамине речи, бојећи се само да не закасни. Узалуд се, међутим, плашио, био је тамо међу првима. Одмах иза њега, иза преграде, која је делила дечја места од осталих, седели су неки стари људи и сваки је у руци чврсто држао кишобран, да га, при излазу, не би заборавио. Затим је у току претставе, господин који је седео иза њега обесио свој кишобран на наслон његовог седишта. Зоран је осетио како га притискује у леђа и стално је мислио шта би било, ако би га господин случајно заборавио. Окренуо се за време одмора и видео где сопственик кишобрана, сед старац у наочарима, дрема и вероватно се не сећа да је ишта собом донео.

Тако се претстава свршила, а Зоран се бојажљиво окренуо да види да ли се чичица сетио свог кишобрана. И опази га где већ излази међу осталима, а кишобран му стоји обешен о наслон Зорановог седишта.

У првом тренутку срце Зорану неспокојно залуца. Сви су около мислили да је кишобран његов, јер је био обешен на његовом седишту, и он га збиља узне. Напољу се чуло да киша пљуском лије и дечак помисли да би добро било да га до сутра задржи. Али одмах затим увиде да ни на то нема права; да би се истина он заштитио, само би стари господин покиснуо. Сети се и тога да сутрадан не би знао где да однесе нађену ствар. И уплашено, да се већ није изгубио у гомили, потражи очима старог господина. Он се још пробијао ка излазу. Зоран добро познаде његове наочаре и проседу косу, па пожури да га стигне. Али много другог света било је око старца, те никако није могао да му се приближи. Ипак у ходнику успе да дође до њега.

– Заборавили сте свој кишобран, господине, обрати му се Зоран, а видите какав је пљусак напољу.

Старац застаде, погледа у своје руке као да не верује да га је заборавио, затим га узне од Зорана желећи да се добро увери је ли збиља његов.

– Тако је, рече потом. Мој је, Али, чини ми се, ти га немаш?

– Немам, али ништа, причекаћу док киша не стане, још је рано.

Старац погледа пажљиво Зоранов памучни капутић, његове раширене ципеле, избелели качкет, па рече:

– Слушај, узми мој кишобран. Лако си обучен па можеш назеисти ако будеш овде стојао. Само ми реци где станујеш, хоћу да ти сутра пошљем свог унука. Желим да се дружи с дечаком као што си ти.

Сутрадан код Зорана је дошао старчев унук и донео му нове ципеле и мали дечји кишобран, а онај велики поклонио је његовој мами, како му је деда казао.

Те ноћи је Зоран сањао да уместо дрвећа из земље расту све сами кишобрани, да уместо крова на школи и околним кућама стоје они, и да кучићи улицом под њима иду.

МЕДВЕД БЕЖИ ОД ЦИГАНИНА

Пред Божић је почео Циганин све строжије да се понаша према свом медведу Горштаку. Чим би медвед погрешно дигао десну место леве ноге, или не би поиграо како треба, он би га душмански шибао бичем. По томе је Горштак знао да ће се ускоро кренути на путовање кроз села и градове, да ће морати играти кад му се не игра и ваљати се по земљи кад му се не ваља и поздрављати по војнички, кад би најрадије прошао никог не погледавши, па ма испао и неучтив. Сироти меда Горштак већ је био врло стар за све ове вештине, већ су га ноге и леђа болела и почеле му ницати седе власи на слепоочницама. Ни природа његова није била нека циркузанска. Он би више волео да спава у својој пећини, или да се слободно шета по планини. А зажелио се био и својих старих пријатеља: вука, лије и зечева. Зато је увек пред какво веће путовање потајно желео да умакне са Циганиновог ланца.

Овог пута се Горштаку чинило да ће му то збиља поћи за руком. Није баш тачно знао како ће бекство извести, али је тврдо веровао да ће Божић превести у шуми. Можда је зато са нарочитом стрпљивошћу подносио Циганинове батине и псовке, напрежући се из све снаге да му угоди.

Кад се Циганину учинило да је медведа добро извежбао, пође с њим по селима и градовима, певајући пред сваком кућом.

– Де, поиграј медведе...

Горштак, разуме се, није никад био добар играч, сва његова вештина се састојала у тешком тапкању у месту; али и људи и жене и деца, чим би угледали јадну животињу како цупка, бацали би динаре пред његове ноге. Тако идући, на сам дан Божића дођу у неку варош, где никад нису били. Људи су у чопору појурили за њим, гледајући га са страхом и дивљењем. А он је играо боље него икад, ваљао се по земљи, поздрављао на све стране, а у себи стално смишљао како би умакао. И Циганина је оволики успех Горштаков опио, са жудњом је купио новац који је свет бацао са прозора, и покатак је у одушевљењу попуштао ланац на коме га је држао.

На великом раскршћу, које је са свих страна било опкољено кућама, Циганин додаде ланац неком малом дечку и оде да скупља паре, што су се скотрљале у олак и међу калдрму. А Горштак кад осети слабу дечију руку истрже се и наже низ улицу, праћен веселом гомилом деце.

– Побеже, побеже медвед! викала су она у глас трчећи за њим.

Циганин заборави на новац па појури и он за медведом, али је већ било касно, њега је наједном нестало. Брзо је скретао из улице у улицу, тако да су га сви ускоро изгубили из вида. Циганин онда појури у полицију да јави за бекство, али нико на Божић није хтео да јури за медведом, сваком је чак било мило што се Горштак дочепао слободе.

За то време медвед је шћућурен у некој шуни за дрва ћутао, чекајући да падне ноћ. Увече је дошао дечак из те куће да накупи дрва и уплашено устукнуо угледавши некога у мраку.

– Не бој се, мали, јави се тад Горштак, ја сам медвед што је данас побегао од Циганина. Помози ми да се спасем.

Дечак се ослободи и приђе му ближе питајући шапатом:

– А како си ушао баш у нашу шуну? И ја сам данас јурио за тобом, кад си почео да бежиш, али те је нестало чак у другој улици.

– Сакрио сам се иза плота, док хајка није пројурила, па сам се после вратио истим путем и видећи отворену шуну шмугнуо сам у њу, одговори медвед поверљиво, јер је знао да га дечак неће издати.

И није се преварио, јер му малишан рече:

– Пођи са мном у кућу да се огрејеш, па ћемо смишљати како да се спасеш. Мама и тата нису код куће, отишли су у госте, моја сестра и ја сами чувамо кућу, пођи слободно.

Меда послушно пође за дечком, који га одведе у собу где му је седела сестра.

– Не бој се, ово је наш данашњи медвед, рече јој дечак. Он је добар, треба да му помогнемо да побегне у шуму.

Тада и девојчица пријатељски приђе медведу.

– Можда си гладан? Хоћеш ли колача од меда, понуди га она. Знам да медведи воле мед.

– Прво ми дај да завијем руку, расекао сам се прескачући плотове, замоли је Горштак.

Тек тада деца видеше да му је десна горња шапа крвава, и девојчица одмах донесе своју марамицу те му је зави. После овога послуже га колачима од меда и слатким од јагода и стану размишљати како да га испрате срећно у шуму. Дечак се први сети и радосно скочи у вис.

– Обући ћеш татино старо одело, и ставити његов шешир, па ћеш тако кроз мрак изаћи из вароши. Нико неће ни слутити да медвед може имати такво одело.

Медвед пристане и тако га обуку у татино одело, натуку му шешир на очи, напуне џепове колачима, па га испрате до на крај улице. Свет је пролазио мирно, никоме збиља није ни падало на ум да је чудновати трапоња чичица, кога су деца пратила, медвед Горштак.

– Сад слободно можеш даље сам, рече дечак кад стигну на крај улице, нико не слути ко си. Збогом, немој нас заборавити.

Медвед се са сузама у очима растаде од деце, обећававши да ће их који пут обићи, и оде брзо у мрак. И после је сваког лета долазио кришом ноћу, сигурно у свом грађанском оделу, што су му га деца дала, и остављао им на прагу по корпу јагода или печурака. По томе су она знала да их није заборавио.

УСПОМЕНЕ СТАРОГ ВАГОНА

Видели сте ваљада на пољани близу железничке станице стари зелени вагон. Киша му је испрала боју и прагови се одвалили, па као убоги просјак стоји сам сред поља. Кад се спусти мрак мајке га с прозора показују расплаканој деци говорећи:

– Ћути! Видиш тамо у старом вагону спава баук, па ако чује тешко теби, одмах ће овамо доћи.

Тако су оне говориле, а деца су збиља угледавши два мрачна прозора на вагону, као два огромна баукова ока, одмах ућутала. Али не треба да се бојите, у њему нема баука, само понекад плаче на његовом прагу ветар и киша му тужно ромори по крову. Понекад и врапци држе у њему свје зборове; луталица сврака сврати да по стоти пут види нема ли у пукотинама подашто за јело; кад стегне мраз преноћи у њему куче без господара и сиромас човек без крова. Његови прозори и врата су широм свима отворени.

Нас обузима туга кад га видимо тако напуштеног, али он је задовољан. Сећа се у осамљености своје веселе младости када је и дању и ноћу путовао кроз непознате пределе: час ивицом провалија, час кроз тунеле, преко мостова, кроз густе шуме и бескрајна поља.

Када као огњени змај прохукти крај њега воз ноћу, увек се сети свог првог путовања. Однекуд са севера пошао је у поноћ у нашу земљу. Пре него што ће кренути куцнути су последњи пут двојица кондуктера све точкове и задовољно казали:

– Звоне као виолина, да кренемо.

На граници су га девојке дочекале с песмом и просуле му пред ноге зелене гранчице. Претседник општине се поклонио и рекао:

– Нека је добро дошла прва железница у нашу земљу!

Локомотива је потом захуктала опет, зелени окићени вагон јој се још чвршће ухватио за скут и запевао задовољан из свег гласа:

Фик-фук-фак,
возимо се чак
кроз нове и нове
земље и градове.

Фук-фак-фик,
стигните нас, чик!
У далеком свету
ми имамо мету.

Певао је тако из свега гласа нови вагон, локомотива му је одговарала у басу и пратио их у хору низ других нових вагона што су ишли за њима гледајући један другог у потиљак као војници. А редом дуж целог пута сељаци су махали капама и штаповима довикујући:

– Ђавоља кола! Гледај само како јуре.

После тога дошло је у нашу земљу још нових вагона, али је свет највише волео њиме да се вози. Њега су узимали кад је требало ићи на неке свечаности. Кад су министри обилазили државу ишли су њиме. Кад су страни глумци походили нашу земљу он их је на граници дочекивао. Он је увек ранио на Ђурђевски уранак, први пролазио новосаграђеном пругом и мостом, возио свет у бање и туђе земље. Због тога су га сваки дан улепшавали: прали прозоре и под и вадиле прашину из пукотина.

Затим су га мало по мало заборавили и живот је стао тећи обично. Сваке године су све лепши вагони стали долазити и на њега се није обраћала пажња као раније. Тада је јутром и вечером возио чету ђака у престоничке школе. Кад воз закасни они узнемирено повичу:

– Тешко нама, нећемо стићи за први час!

Тада он шапне локомотиви да мало убрза и деца стигну на време.

Понекад убоги сељаци уђу у воз без карте и сакрију се од кондуктера иза врата и под клупе, па кад наиђе њихово село почну да се договарају:

– Како би било да искочимо? Није високо, могло би се.

– Могло би се, кад би успорио; а овако бисмо сломили врат.

Њему се сажали на сироте сељаке, можда се и сети како су га дочекали радосно кад је први пут дошао међу њих, па јави локомотиви да успори, те сељаци поискачу говорећи међу собом:

– Увек имамо среће кад идемо у овом зеленом вагону.

Ни слутили нису откуда та срећа долази.

Било је, разуме се, у његовом животу и тешких дана кад је возио страдалнике, погорелце, уцвељене родитеље, напуштену децу и рањенике са бојишта. Кроз хуку локомотиве чуо је толико пута тужно стењање:

– Лакше, лакше вози, кости ме боле.

Тада је утишавао песму својих точкова, газећи скоро на прстима, и певао успаванке:

Фик-фук-фак
сан вам био лак;
лак вам био пут
а бол мање љут.

А када је већ постао сасвим стар срце му је дрхтало видећи да кондуктери састављају воз за какво дуже путовање. Молио се у себи да и њега поведу,

да још коју ноћ проведе у непознатим шумама и јутро дочека на обали мора. Избор је и у то доба понекад падао на њега. Кондуктери су га са милоштом тапшали и говорили:

– Хајде да узмемо старог. Није, истина, тако модеран, али је господин и паметан: Зна кад је чему време, ујутру се распева и скакуће, а ноћу се утиша и лагано љуска као колевка.

– Требало би га само поново обојити, примети по који. Боја му се већ испрала.

И сутрадан га премажу светлом бојом и удесе те опет личи на некадашњег дошљака кога су девојке китиле цвећем, у коме су министри обилазили стране земље и којим је омладина ишла на Ђурђевски уранак.

Али на крају крајева и ствари остаре као и људи, и поред свих нових хаљина и жеље за животом. Када је трећи пут мењао своју одећу био је зелени вагон већ толико остарео да је неки млади кондуктер рекао:

– Треба га расходовати. Није више ни за шта. И одвећ је старински, сад нигде више нема таквих вагона.

Тако су га одвезли на пољану и оставили да сања и да се сећа прошлости. Сад врапци у њему држе своје зборове, преноћи куче без господара, а он кад угледа кроз ноћ огњени воз и нехотице запева своју стару песму:

Фик-фук-фак,
возимо се чак
кроз нове и нове
земље и градове.

ВЕСЕЛА ГРУДВА СНЕГА

Весела Грудва снега се сасвим случајно родила. Одронио се грумен леда са јели-не гране и како је пао у смет, око њега се ухватила бела кошуљица. Јела је расла на страни, испод ње је зијала читава провалија, и грумен леда се котрљао низа страну као луд, постајући све већи и већи, док није нарастао велики као песница.

Али пре него што наставим своју причу, морам вам рећи нешто необично: наша Весела Грудва била је живо биће. Не тврдим да су све грудве снега живе, али ова о којој ћу вам причати била је збиља таква. Њено ледено срце је куцало јасно и разговетно; умела је да се радује и да се љути; знала је да пева и да скакуће. Истина није имала руку и ногу; али зар је мало животињица на земљи и под земљом које су без руку и ногу, па опет живе весело. Да бисте је боље замислили, рећи ћу вам још и да је личила на месец: на њеном белом лицу се назирао неки ђаволски осмех, који је постајао све несташнији уколико је више расла. Чим се родила и коракнула, запевала је:

Иде грудва весела
преко поља и села,
с јелиног је пала прута;
нема мете, не зна пута.

Веверице прве чују њену песму и појуре да је виде. Срећом је у подножју планине текла река, па се Весела Грудва морала зауставити, не смејући да загази у воду, и веверице је стигну. Тада их грудва почне молити:

Веверице, веке,
не смем преко реке,
носите ме тамо
да се поиграмо.

Тада грудвица није била већа од месеца, и две најснажније веверице је узму као лопту па пребаце преко воде, а затим и оне прескоче за њом. Поигравши се збиља мало с њима, откотрља се низ поток у увалу довикујући им издалека:

Веверице хвала
велика и мала!

Сад одох низ косе,
куд ме ноге носе.

А у ували је живео медвед и чак у својој пећини чуо њен звонки глас, па онако дремљив провирио напоље. Угледавши је како потскакује и сам се раздрема и развесели па јој рече:

– Остани мој гост неколико дана, па ћу те после на леђима узнети узбрдо.

Веселе путница пристане и остане код медведа недељу дана. Скакали су по пољу, превртали се преко главе, док грудва није порасла колико буре и морала да настави свој пут. Тешко је медведу било да је узнесе узбрдо, али је морао кад је већ обећао. Узневши је горе рече јој:

– Сад пази да не залутах опет у какву јаругу, јер нису свугде медведи овако гостољубиви.

Весела Грудва се захвали и у часу скотрља у пољану под брегом. И како доле стигне, постане као највеће сено, јер је са сваким кораком све више расла. Видећи је, зечеви се искупе око ње и стану нагађати:

– Ово је свакако облак пао с неба, рече један, видите га како се смеје.

– Глуп си, примети други, ово је неко велико јаје, видиш како је округло.

– Ни ти ниси много досетљив, додаде трећи, ово је огроман грумен шећера, видиш како се сјаји.

Тада им се она грохотом насмеја и запева:

Зечеви, зечићи,
не бојте се прићи.
Ја сам грудва снега,
сишла сам са брега.

Зечеви се много обрадују, надајући се да ће несташна дошљакиња остати дуже код њих, али она настави свој пут чим се мало одморила. Сада је већ јурила брже од железнице, и траг је за њом остајао црн као за каквом дивовском метлом, јер се снег лепо, омотавао око ње све нове и нове појасеве. Била је сад већ колико кућа и радосно певала:

Растем као плима;
нити ми је зима,
нити трним глад,
нити знам за рад.

Кад је дошла у далеки северни крај, где снег пада крупан као голубови, било јој је тешко да тако брзо иде. Велики сметови су јој сваки час препрежавали пут, те се убрзо умори и заспа. Али кад се после пола часа пробудила и хтела поново да крене, није могла с места маћи: била је засута дебелим слојем снега.

Туда случајно наиђе ветар и чује где неко запомаже:

Јао, јао, јао,
снег је густо пао.
Ветре, што си стао?
Зар ти није жао?

Досети се ветар да мора неко бити затрпан под сметовима и рашчисти их, и Весела Грудва тада са њим у друштву оде даље. За неколико дана су стигли на обалу Леденог Мора. Тада је Весела Грудва била велика колико планина. Облаци су се спуштали на њено чело да преспавају ноћ, и дивље гуске се одмарале на њој, сматрајући је за брдо.

Али ни ту није дуго остала. Бели медведи је наговоре да седне на санте леда и мало се провоза. Слична огромном снежном броду навезе се она на океан, певајући из свог грла:

Грудва снега броди
на леденој води;
лута, плови, шета,
иде на крај света.

Санте леда је збиља одвезу, како јој се слутило, до на крај света, то јест до последње обале земље. И Весела Грудва снега се отисну у модри бездан неба, слична огромној сребрној звезди. Можда је пловећи по бескрају стигла и до месеца, на кога је у детињству личила.

Погледајте ноћу кроз прозор можда ћете је опазити где још броди и чути њену звонку песму:

Грудва снега блуди
далеко од људи,
изван река, гора,
градова и мора.

МЕСЕЧЕВА ШЕТЊА

Тога дана је месец доста касно изашао у шетњу. Успут је узео у свој чамац неколико звезда и завеслао низ небеску пучину. Свуд наоколо владала је велика тишина, те му се као и свима морнарима кад плове мирном водом прохтело да пева. Намигнуо је на звездице у свом чамцу и започео:

Месец плови небесима,
препун чамац звезда има.

Свака редом лепотица,
ока ведрога, златног лица.

Од сјаја његовог чамца засветлели су се врхови брда, кровови кућа, звоници и воде, а месец је накривио капу и веслао што игда могао. Није имао чега да се боји, облака није било нити се провлачио кроз шуму. Сети се у том што му је мати при поласку казала:

– Месече, сине, полако вози и разгледај по земљи, можда ће требати да се коме нађеш у помоћи. Ако дете не може да заспи, успавај га; ако се боји да путује само кроз шуму, поведи га ти; ако се јаку дрема, раздремај га.

Добро је месец упамтио мајчин савет и пажљиво мотрио шта се ради на земљи. Ослушкујући тако, зачу неку свирку и угледа затим у дворишту сватове где играју. Он онда пожури и намести се управо изнад њихове главе, те се још више развеселише, као да им се придружио неки шаљивчина. Али ускоро месец кроз свирку зачује како неко дете плаче и завилив у околне прозоре опази где у соби бака љуља малишана, кога је песма сватова пробудила. Љуља га, а узгред се љути;

– Хајде, заспи већ једном, дрекавче. Проћи ће игранка а ја је нећу ни видети.

Али дрекавац још није разумевао сасвим људски говор. Знао је само шта причају звезде и месец, ветрови и птице. Зато се ућута тек кад зачу тиху месечеву успаванку:

Сни, нека ти санак годи.
Изнад тебе месец броди.

Сни, он зна све твоје жеље,
дићи ће те са постеље.

провозати неба широм,
и вратити кући с миром.

Бака се зачуди, кад дете одједном заспа. То је, разуме се, приписивала својим речима и љушкању. Углавном била је сва задовољна што ће моћи и она мало да посматра игру сватова. Повезала је нову мараму па изашла напоље. Сватови су је једва дочекали, јер је бака била весела, и натерали су је да се и она ухвати у коло.

Ако ћемо право да говоримо, ту баш нема ничег смешног. Зашто не би и она поиграла, особито на свадби свог унука. Али је месец, како вам је познато велики шаљивчина, па је одмах на бакин рачун удесио песмицу, само тихо, да га она не би чула и постидела се. Он отпоче а звезде у његовом чамцу прихватише:

Холо, холо, холо.
Игра бака коло.
Игра коло бака
међ два јунака.

Лака је ко чигра,
боље од свих игра,
све у месту цупка
и петама лупка.

Међутим, ма колико да је лепо било посматрати свадбу, месец је морао даље на пут.

Завеслао је, накривио још више шеширић и ударио право изнад неке вароши. Кубе на цркви је заблештало као други месец, река обукла сребрну кошуљу а прозори прогледали и стали један другом да намигују. Допаде се месецу тај град па мало успори ход завирујући редом у сваки прозор. То му је велика мана била што је хтео све да види и све да зна. Негде дакле опази да свет мирно спава, негде пије и пева, негде се свађа, негде чита.

У некој кући на крају града нађе ђака где дрема над књигом. Замисли се месец шта да ради: да ли да ђака сасвим успава или да га пробуди. Помисли како ће сутрадан бити страшно кад га учитељ прозове а он ништа не зна, и реши се да га раздрема. Уместо тихе успаванке запева му на сав глас:

Учи, ђаче, немој стати,
после ћу те преслишати.

Све напамет мораш знати,
нигде не смеш позастати.

Па учитељ да се зграње,
кад те сутра питат стане.

Ђак се трже, уми се мало хладном водом па приону за књигу. Месец истина није стигао да га преслиша, али кад га је учитељ сутрадан преслишао, ишло је глатко као вода.

Утом је већ била и поноћ превалила. На оном крају неба куда је месец требало да прође појавише се облаци и није већ било тако лако пловити. Морао је

да се провлачи кроз њихове теснаце, да се судара сваки час са онима који су му долазили у сусрет. Упадао је у њихове прне пећине и једва се извлачио отуд. Звезде су за то време уплашено врискале, бојећи се да се чамац не изврне. У зло доба сети се месец како га је мати учила да гата, кад га тако сколе облачине са свих страна, те отпоче:

Чудеса, чудеса!
до првога петла
нека буду светла
пространа небеса.

Да месец, чудеса,
кућици се врати,
да опет позлати
земљу и небеса.

И како је стао да гата помогло је: облака је намах нестало. Небо је опет постало чисто и глатко те се месец на миру упутио према планини иза које му је била кућа. А планина је шумовита и повисока била, борови су јој ударали у сами небески свод, понегде се једва могла провући звезда између врхова и њега. Месец је, додуше, био вешт бродар, једно време се спретно провлачио између грања, али се баш пред сам излазак из шуме заплете у гране толико, да није могао даље кренути. А већ је скоро јутро било и час пре се требало кући вратити. Сети се месец у невољи сунца, свога побратима, па стаде дозивати:

Сунце, кола своја крени
па у помоћ ходи к мени.

У гране се сплетох бора,
а кући се ићи мора.

Чувши месечево запомагање упрегне сунце своја ватрена кола и пође мало раније него што је мислило. Испетља побратима из грања, постоја мало на планини док није његов чамчић у даљини побледео, па продужи и оно свој пут.

А месечева мати изгрли и изљуби сина више него икад, угледавши га где се жив враћа, јер је целе ноћи слутила да му негде опасност прети.

ЛЕКОВИТИ ГРУМЕН ЛЕДА

Живело је у неком селу двоје сирочића, брат и сестра. Девојчици је било десет а дечаку седам година. Никога свога и ништа своје нису имали. Зато су једно друго још много више волели него што се иначе браћа и сестре међу собом воле. Кад су радили, свако је гледало да уштеди труд другом. Кад су јели, свако је нудило бољи залогај другом. Кад брат спава, сестра заклони шаком сунце, да му не бије у очи. Кад падне ноћ, брат пева, да се сестра не би бојала мрака.

Једном се дечак много разболи. Добије толико велику ватру, да није могао дисати како треба ни очију отворити. Уплашена сестра отрчи код најстарије видарице у селу и позове је да га лечи. Старица одмах пође, али чим виде дете рече:

– Другог лека му нема, до да му ставиш грумен леда на срце. Тако му само ватра може спасти. Само пази да га нађеш до стуре у зору, иначе биће касно.

Заплаче се девојчица, чувши ове речи:

– Где да нађем леда, кад је зима већ прошла и реке се отопиле?

А видарица се замисли па јој посаветова:

– Под кровом планинских колиба можда ће га још бити. А ако га тамо нема, потражи га у сенци столетног дрвећа. Не нађеш ли га ни ту, пођи у планинску увалу, тамо ће га сигурно бити. Ја ћу за то време брата чувати, не брини се.

Девојчица одмах пође у планину. У селу је већ почињало пролеће. Нигде ни трага од леда, а она је ипак свугде куд је пролазила завиривала, није ли каквав грумичак заостао. Али је све било узалуд. На крововима с којих су зими висиле леденице сад су ласте правиле гнезда. На реци није више било ниједног леденог моста.

Видећи је тако забринуту, пролазници су распитивали:

– Шта тражиш, дете, те завирујеш толико брижно око себе?

– Тражим бар грумичак леда, треба ми брату за лек, одговарала је сваком кроз сузе.

Понеки је, милостивог срца, застао чувши то и потражио и он мало с њом; али је брзо одлазио за својим послом. Понеки јој је у пролазу саветовао да се врати кући, јер је планина далеко и пуна медведа и вукова.

Девојчица се ипак неустрашиво упутила у планину, где је тек предвече стигла. Друго би се дете уплашило, али је она и даље наставила пут. Од страха

ју је чувала љубав према брату: мислила је само да час пре нађе корицу леда. Само њега није било ни у сенци столетног дрвећа, ни под кровом колиба.

Ускоро је и потпуна ноћ пала и она није видела куд иде. Наједном зачује близу себе мумлање. Неки велики медвед ишао јој је брзо у сусрет. После дугог зимског гладовања био је гладан и спремао се да је нападне. Али му се она тужним гласом стаде молити:

– Не дирај ме, медо, идем у планинску увалу да нађем грумен леда брату за лек.

Медведа дирну оволика сестринска љубав, јер је и сам имао у другој планини сестру и знао је како би њему било тешко кад би се она разболела, па рече:

– Не бој се ништа, дете, седни ми само на раме, ја ћу те однети до места где се лед налази. Ти си мала и не би могла донде стићи ни за читавих десет сати.

Она послуша и седе медведу на раме, а он је однесе високо у планину до рупе где се лед још био задржао. Поможе јој да га извади одатле и разлупа га на неколико мањих делова, да би се могао лакше носити. Хтео је да је опет на леђима снесе у село, али се и сам много журио својим послом. Испрати је само донекле а она после сама настави пут, држећи у свакој руци по грумен.

Али већ после пола часа хода лед се стао топити полако, грумење је постајало све мање. А пут је споро одмицао: оно што је медвед прешао за час, она је могла прећи тек за неколико часова. Међутим по шумовима што су се дизали кроз шуму слутила је да ће скоро зора. Тада удвостручи снагу, али је сваки час падала, те јој се један грумен откотрља чак у провалију. Онда она кроз плач повика:

– Зар никог нема да ми помогне да на време однесем лек брату!

То је зачуо стари орао, који се баш тада пробудио, па запита:

– А где је он? Објасни ми само. Ја ћу однети све што треба.

Девојчица му онда показа у ком правцу треба да лети и стави му лед на леђа, молећи га да до зоре стигне.

– Не плачи више, за трен ока ћу тамо бити, рече орао и вину се под облаке.

Кад је стигао кући где је лежао болесни дечак, видарица је већ на прагу чекала, те јој орао спусти у крила што је донео. Она је у свом животу дочекала и већих чуда, па се није томе изненадила. Брзо је болесном детету ставила лед на срце, а оно је кроз неколико часова отворило очи и почело лепо дисати.

Кад је девојчица око подне стигла кући, брат се смејао у постељи и позвао је да се играју пиљака. После су, хвала Богу, до краја живота обоје били здрави.

МОСТ КРАЉИЦЕ КИШЕ

Краљица кише живи у далекој држави између неба и земље. Провидна је као извор: наше људске очи и да је где сретну тешко би је могле опазити. Глас јој је час врло тужан као роморење јесење кише, час радостан као шум пљуска упролеће. Очи су јој понекад тамне и мртве, понекад из њих севају муње.

Мада је краљица, живот јој није нимало весео. По цео дан живи сама и не може главе од посла да дигне: сваки час до ње допиру људске жалбе са земље. Са једног краја кукају:

– Шта је с том кишом, трава не може да ниче!

На другом крају се жале:

– Зашто већ киша не престане, потрулиће нам усеви!

Она онда мора брзо кишу из краја где се људи плаше да ће им потрулити усеви да зове натраг и да је шаље у сушне пределе. Догоди се истина да краљица заспи, не будући се по месец дана, те не чује људске жалбе и зато се понегде јављају суше а понегде поплаве.

Једног дана пловећи на облаку и посматрајући земљу испод себе пожелеле она да сиђе у њене вртове и лугове, јер јој се већ било досадило да вечито чами само у својој краљевини. Вративши се у дворца сазва своје поданике да се посаветује с њима, како би се до земље спустила. Сви се дубоко замисли, али тога дана нико није могао ништа да измисли.

Сутрадан међутим дође Мартовска Измаглица са пуно велова и позва краљицу да је у њима спусти на земљу. Али су велови били одвећ танки и кидали су се чим би их она додирнула руком.

Идућег дана дође Јесења Киша на црном облаку и понуди је да је одвоза до земље. Краљица радосна седе у тај небески брод, али ни тад није била боље среће. Он је ишао само до планинских врхова, а она је желела да се спусти баш у долине, јер је веровала да је тамо веселије.

Трећег дана Летња Киша донесе ужета на којима је владарка требало да се спусти у земаљске долине. Међутим у њеној држави није било дрвећа о које би се ужад завезала, па ни то није много помогло.

Тада она тужно зајеца:

– Зар ћу вечито бити осуђена да седим у овој суморној и мутној земљи!

Сажали се на ове њене речи Пролећни Пљусак па узвикну:

– Краљице, не тужи. Ја ћу те сутра одвести онамо где желиш.

И целе ноћи преседе размишљајући како да испуни своје обећање. И онда му паде на ум да од сунчаних зракова и сребрне маглице сагради мост којим би краљица неколико часака могла сићи у лугове и долине. И рано ујутру даду се кишне капљице на посао. Како их је било на милионе брзо је ишло. Прекриле су простор између неба и земље скупљајући сунчане зраке као пчеле мед и појави се мост, огроман шарен полукруг који је једним крајем силазио крај неке воде а другим у зелене пашњаке, појави се Прва Дуга. Свршивши посао рекну краљици:

– Дигли смо мост да можеш њиме сићи на земљу. Пођи сад и развесели се. Обиђи пашњаке и лугове, само немој дуго остати: наш мост је трошан, разрушиће се чим сунца нестане.

Краљица се спусти на земљу, прохода крај река и кроз лугове па се с другог краја моста опет врати у своју домовину. А одмах после тога сунца нестане, као да се истопи у небеском плаветнилу.

Од тога доба је постала много веселија. Кадгод је хтела да се разоноди силазила је по неколико часака на земљу мостом, који су њени верни поданици за трен ока дизали, само да би је видели расположену. Ако пажљиво будете гледали у дугу, можда ћете који пут опазити где по њој журно иде краљица кише.

АНЂЕО МИЛОСРЂА

Позва Господ све анђеле милосрђа и рече им:

– Ближи се највећи празник мога Сина. Идите на земљу и умањите свету патње.

Само што је Господ то изговорио, они су се већ створили на земљи. Једни су отишли код пастира и благословили им стада. Други су се спустили на њиве сиромаша и поново их засејали, да би донеле стоструки плод. Трећи су се спустили у тамне ћелије сужњева и унели у њих светлости. Многи су отишли да теше родитеље чија деца су се преселила била у рај. А најмлађи се реши да се придружи малишанима који просе и да им помогне вршити тај тешки посао. И у неком великом граду прво сретe бедног хромог дечака који је на углу пропсио промуклим гласићем:

– Уделите, добра браћо!

Али га је свет журно мимоилазио не слушајући га. На срце му се била нахватала кора себичности. Тада анђеол узео на себе облик старог просјака искривљених руку и приђе малишану рекавши:

– Пусти ме да просим на твом углу, нико други неће да ме прими.

Хромо дете се насмеши на старца и подели с њим хлад у ком је седело. Свет је и даље пролазио не осврћући се. Наиђе и дечак просјачетових година и анђеол виде да и он жели да их мимоиђе. Зато прерушен тако у старог просјака стаде молити божанским благим гласом:

„Застани мали друже,
застани крај угла мог
и душу не огреши.
У рају сад цветају руже
и добри деда-Бог
на децу благо се смеши.

Птице у рају сад поје
и сунце ускршње сја.
Христос се на децу смеши.
Погледај руке моје,
и бедан како сам ја
и душу не огреши.“

Дечак застаде да га слуша, јер никад у животу није чуо тако благог гласа. И слушајући застиде се што је хтео да мимоиђе па спусти у капу која је стајала крај њих све што је имао. Ускоро се око њих искупи цела гомила. Слушајући старчеву песму жене су плакале, људе обузимала грижа савести што су дотле били толико неосетљиви. Сваки је давао све што је код себе имао и до вечери старац напроси више него што је дечак могао за целу годину дана. Увече, кад је сваки требало да пође на своју страну, старац пружи сав новац детету и рече:

– Поделио си хлад са анђелом Божијим, и Бог те је погледао.

Сутрадан на путу срете босу девојчицу, јела је окорелу кору хлеба. Старац је ослови:

– Већ три дана нисам јео, подели са мном хлеб што га једеш, па ћемо заједно просити до довече.

Девојчица му даде пола коре и наставе заједно да просе. Кад стигну у једну варошицу, старац се заустави пред првом кућом па засвира у вергл који је девојчица собом носила пратећи се песмом:

Христос воли босе
беднике што просе.
И хроми и слепи,
за Њега су лепи.

У сну у рај носи
малишане бедне,
и нахрани гладне,
и напоји жедне.

И прича им приче,
мази их по коси,
и сву ноћ их Христос
на рукама носи.

Одмах се читава чета деце искупи око њега. Прозори околних кућа поотварају се и жене појуре да виде ко то тако божанским гласом пева. А кад је старац с девојчицом хтео поћи дарују их богато новцем, белим хлебом и колачима које су за Ускрс спремале. За захвалност стари просјак им отпева нову песму:

Христос децу чува
по дану, по ноћи,
у шумској самоћи,
у великом граду,
при игри, при раду.

Христос децу чува
од вукова, змија,
медведа и лија,
баука и мрака,
и злих вукодлака.

А увече анђео одведе девојчицу до њене колибе у селу и предаде јој све дарове рекавши:

– Са анђелом божјим си поделила кору хлеба, и Бог те је погледао. Имаћеш целе године од чега да живиш.

Пред вече трећег дана наиђе у предграђу неке вароши малишана свег уплаканог.

– Целог дана сам просио и ниједне паре ни комада хлеба нисам добио, пожали се он анђелу сматрајући га збиља за неког свог сабрата. Сад сам гладан и немам где да преноћим.

Онда анђео отвори своја невидљива крила и позва га да заједно крај неког зида преспавају ноћ. Под његовим крилима дечаку је преко ноћи било топло као у соби и глади више није осећао. И сутрадан су заједно кренули у прошњу. Ушли су прво у двориште неке петокатнице, затворено са свих страна зидовима и мрачно. Старац је чудесним, неземаљским гласом стао да мами на прозоре равнодушне становнике палате

Златна је рајска њива,
у њој је златан вир,
рибица у њему плива,
птица крај њега поје
и златан пада жир.

Облаци златне су боје,
златни су ноћ и дан.
Песак је препун злата,
златна су рајска врата
и пут је златом ткан.

Слушајући његов глас срце се људи полако кравило и новац је крај просјака стао да пљушти као сребрна киша. Неколико пута је старац поновио своју песму и неколико пута су га засули новцем с прозора. И увече, после целог дана прошње, предао је детету све што су добили и одвео га његовој кући рекавши и њему ко је, и обећававши да ће опет који пут доћи на земљу.

Тако је све нове и нове мале просјаке сретао и све нове и нове песме измишљао, да би дирнуо окорела срца људи и измаио им милостињу. И рано на Ускрс се вратио пред Господа и испричао му за своја дела на земљи, а Он га по хиљадити пут благослови говорећи:

– Нека си благословен! Од данас ћу, спавати на твоје крилу.

ИВИН СТРАШНИ САН

Признаћете да деца увек чудне снове сањају. Често усну да имају крила и да лете небом. Други пут им се у сну учини да су сами аутомобил и да јуре низбрдо. Знам једног дечка који је сањао да је кученце и да трчи по ливади машући репом; и једну девојчицу знам која је уснила да је патка и да гута целе трешње.

Понекад дечји снови имају везе са њиховом немирном савешћу. Зато је Боба прошлога лета, кад је покрао мамине купине за слатко, сањао да је постао прави правцати Црнац. Зато је Драшко, после оног вечера кад га је мама повукла за уво, сањао да му уво расте, постаје дуго као у зеца, а онда као лиска репушине, док није постало веће од њега самог.

Али је од свих Ивин јучерашњи сан најчудноватији. Ива има, истина, ових дана немирну савест. Чини му се да је могао више учити. И зато је ваљда од страха сањао да је већ Видовдан и да је отишао у школу да прими сведочанство. Кад тамо, а учитељ, као мађионичар усред дворишта на столу стоји и већ их раздаје. Сви примају мала, обична, само њему учитељ пружа неко огромно сведочанство, увијено у трубу. Деца трче за њим и вичу: „Понављао!“ али он бежи у парк и сакрије се испод клупе, док она нису прошла.

Кад још лежећи тако зачује неке гласове у сведочанству. Он се извуче испод клупе и развије огромну хартију коју му је учитељ дао, а из ње искочи чета двојака, црних, плавих, црвених, и клече крај њега клањајући се. Ива се уплаши, разуме се, од толиких рђавих оцена и хтеде да бежи, али му једна препречи пут и рече:

„Иво, мали Иво,
зашто ти је криво?
Поваздан си скитао,
ништа ниси читао,
никад ниси знао.
Зашто ти је жао?“

Потом та двојчица удари теменом о земљу испред Иве и отскакута онако клечећи међу шебоје, који су около цветали, а одмах затим се пред дечаком поклони друга, главице неколико пута заковрнуте, са великом тачком у средини као оком. Смешећи се подругљиво она му рече:

„Ја сам страшна бројка.
Из рачуна двојка,
ти ме добро знаш.
Чешће ме се сети
па научи лети
све да рачунаш.“

После тога се и она сакри у цвеће, а искочи пред Иву нова, са заврнутим репићем, и кроз смех му отпева:

„До-ре-ми-фа,
мене Ива зна,
ја сам двојчица
из певања.

Мене Ива зна,
познаје ми стас
и танани глас.
До-ре-ми-фа.“

После овога је двојка из певања добила крила и прхнула у грање оближњег дрвета. Ива наравно није знао тада да је све то сан и просто је од чуда пљеснуо рукама, појуривши да хвата ту чудновату птицу, али су му се ноге пресекле кад је чуо баритон двојке из историје:

„Стој, стој, дечко мој,
ја сам то, шала није,
двојчица из историје.
Косовски ми причај бој,
и ко су били богумили,
кад је Светски био рат,
ко је светог Саве брат.
Ако ово знаднеш ти,
постаћу одједном три.“

Ива је врло радо хтео да одговори на ова питања, али како би могао знати у сну оно што није знао на јави. Зато је страшна оцена из историје још више пора-сла и, љутито га погледавши, вратила се на своје место у сведочанство. После овога је доскакутала двојка из земљописа. Она, истина, није била толико строга и полугласно се јавила дечаку:

„Ту сам и ја, Иво, јер
ниса знао где је Цер,
ни где се улива Сава,
ни како се зове Драва.“

Дечак је у знак признања сагао главу. Све је збиља било онако како су оцене говориле: није знао много шта, што се морало знати. Помислио је: „Хвала Богу што се не јављају оцене из вештина, иначе би било зло.“

Али само што је то помислио, појавиле су се пред њим две нове двојке, из цртања и писања. Ива је, истина, лепо цртао и писао по прашини, али му на пропису и цртанки није ништа полазило за руком. Целу целцату истину је казала двојка о прописа:

„Ова двојка велика
тврђа је од челика,
љућа него гуја.
Сишла је са прописа,
који Ива дописа
гонећи славуја.“

Одмах за њом је наставила двојка из цртања:

„По прашини Иво
прутом црта славно:
црта дрво криво,
поље водоравно,

и гуске и патке,
и јагоде слатке,
куће и дворишта.
На хартији само
још не уме ништа.“

У задњем часу дотрчала је и оцена из гимнастике и почела:

„Гимнастика баш је лака,
њу би могла знати сврака...“

У том часу се Ива, међутим, пробудио. Погледао је око себе: ни трага ни гласа од његовог страшног сна. Завукао је руку под јастук, да види да се страшно привиђење није тамо сакрило. Погледао је под сто, иза врата, али нигде ништа.

Не могу ипак рећи да се овај сан неће донекле обистинити. Нека само Ива не каже да сам му ја наслутила рђаве оцене.

ДЕДИНА ПРИЧА

Окупе деца деду да им исприча штогод, само да не буде поучно: била су мала и волела једино приче које просто забављају или засмејавају. Али деди је врло тешко било да смисли такву причу и замоли их да му даду три дана рока. Деца радо пристану, само да би смислио штогод лепо. Нису га та три дана ни једном наљутили, и чим би га видели где замишљен седи, говорили су тихо, да не би случајно начинио какву погрешку у причи.

После три дана деда их сазва око себе и отпоче:

„Једног давног лета родила се мала Црвена Лубеница о којој ћу вам причати. Споља је пругаста била као зебра а срце јој је црвено било као крв. Около ње се сунчало безброј њених другарица а мало подаље два велика сунцокрета су чувала стражу. Чувао их је и стари бостанџија са својим унучићима. Увече кад зађе сунце залазио је кроз вреже и са уживањем гледао како лубенице сваким даном бивају све веће. Крај неких, које су му се чиниле зреле, застајао је дуже и зврцао их у чело као што учитељи раде са непослушним ђацима.

Кад су већ увелико почеле да зру направио је себи наслон за спавање усред врежа, сањајући како ће их кроз који дан већ моћи да бере и продаје у граду. Тако једне ноћи будан чу где Црвена Лубеница рече осталима:

– Тако је лепо на нашем сунчаном брегу, волела бих да ме никад не узберу с вреже; и тужна сам кад помислим да тај дан мора доћи.

– Сад ћемо ти певати да те мало развеселимо, рекоше јој другарице.

И у хору онда запеваше:

Сунце нам је отац,
Месец нам је брат,
А малене звездице
Све су наше сестрице.

Сву ноћ с нама играју
На ливади коло,
Док се месец шета
Са два сунцокрета.

Земља нам је мати,
Месец нам је брат,

А румена рођака
Из воћњака јабука.

Поздраве нам шаље
Сваки дан по пчели,
Лаку ноћ нам увек
По ветру пожели.

Можда су још што тада певале, бостанција се не сећа, јер га је њихова умилна песма ускоро успавала. А сутрадан заборави на разговор и песму лубеница, па с ножем у руци пође да их бере. Отсекавши их једно двадесетак дође и до наше Црвене Лубенице и зврцнувши је хтеде и њу да скине са вреже. Али му се она стаде молити:

Чичице добри,
Прођи ме ти,
На сунцу ми се
Још мало зри.

Смилује се бостанција и заобиђе је, кад у тај мах лубенице са кола запевају тужно:

Сад остај збогом,
Сестрице млада,
Ми путујемо
До првог града.
Поздрави ноћас
Нашег брата
И сестара звезда
Безбројна јата.

Црвеној Лубеници наједном дође тако тешко и учини јој се као да је нестаје. Тада обећа себи да ће и она идући пут поћи са осталима. Тако је себи обећала, али није могла одржати реч. Кад је идући пут бостанција зашао у врт да бере лубенице, она се сакри дубоко у лишће надајући се да је неће видети. Он је, међутим, знао тачно на ком се месту налази свака од њих и дошавши до њене вреже пригне лист под који се сакрила. Она му се опет стане молити:

Чувару добри,
Још ме не режи,
Још који дан ме
Пусти на врежи.

Поново се бостанција смилова и остави је па натоварив на кола друге крене у град. А лубенице са кола довикну последњи пут својој другарици:

Како ћеш остати
На брегу сама?
Пођи, сестрице,
И ти са нама.

Црвеној Лубеници би толико жао слушајући их и опет јој се учини као да је нестаје. Срећом, са неба је сијало сунце и све се около радовало, па се и она брзо утешила.

Тако се то догодило неколико пута: увек кад је бостанџија хтео да је узбере, она га је умолила да је још мало остави, док најзад није остала само она на врежи. Тада, иако је сунце још ведро сијало и земља била још топла, Црвена Лубеница постаде тужна, венући из дана у дан. Било јој је тешко самој; кад сване једва је чекала да се смркне, а кад се смркне да опет дође дан. Чинило јој се као да у себи нема више ничега. И кад јој једнога дана опет, у почетку јесени, приђе бостанџија да је узбере, није га молила да је поштеди. Зачуди се он и откиде је с вреже, али узевши је на длан осети да је као мехур лака. Тада је расече, кад има шта и видети: била је потпуно празна, није се знало да ли јој је срце некад било црвено или жуто, и бостанџија је баци далеко у траву.

Кад је деда завршио причу, деца су ћутала, сигурно им је било жао лубенице. Само је најстарији унук упитао:

– Деда, кажи право: да није и ово била поучна прича?

А деда се уместо одговора само загонетно насмеши.

ДВАНАЕСТ ЗАГОНЕТКИ

Било је хладно вече у планини. Утеравши стада у оборе искупе се чобани око ватре, да у забави брже дочекају ноћ. Прво су причали приче, онда су певали, па се тркали, рвали и прескакали преко огња. Најзад су хтели да се разиђу, кад се најстарији чобанин поглади по бради па ће рећи:

– Хајде мало да загонетамо. Ја ћу вас питати а ви одговарајте ако знате.

Сви остали поседају око њега а он смешећи се поче прву загонетку:

Од постанка света
између неба и земље шета.
Сада је црно као мрак,
сада провидно као зрак,
сада потпуно бело
као шећер и со.
Шта ли је то?

Почну млађи да погађају шта ли ће то бити, али никако да се сете а старац ће на то:

– Преко ноћи мислите па ако се не сетите, онда ћу вам сутра ујутру рећи. А сад да видимо хоћете ли ово погодити:

Прво га окупали,
на траву извукли,
па добро излупали,
кидали и прели,
и на разбој дели,
на себе обукли,
прострли на сто.
Шта је то?

Опет чобани нису могли да погоде: први пут у свом животу су чули загонетке те нису били извежбани. А старац се радовао што не погађају и сипао као из рукава:

Шта је ово сад погоди:
са брадом се одмах роди.

Стану чобани да нагађају. Један рече да ће то бити Усуд, други да је то сеоски свештеник, а старац се грохотом насмеја па рече:

– Мислите ноћас, па ако се не сетите, сутра ујутру ћу вам и то рећи. А сад слушајте даље:

Глава јој расте
када пада киша,
репић танак има
баш као у миша,
десеторе уши
зелене рогуши.

Признају дечаци да не могу ни то да се сете шта је и старац продужи са загонетањем:

Далека је ризница,
препуна је злата,
малених новчића,
великих дуката.
Чувар сав од злата
стражари код врата.

– Е, то је ваљда Тамни Вилајет! узвикне најмлађе чобанче радосно.
А звезде су на небу трепериле и месец стајао замишљен изнад шуме. Већ се полако ближила поноћ, а чобани нису ни приметили, занети у погађање.
– Сутра ћу ти рећи шта је то, одговори старац чобанчету, него чуј ово:

Трепти нешто насред села.
Сјајно је – није роса,
крилато је – није пчела,
није мува, није оса,
није ватра – ма да гори.
Шта је ово одговори!

Поново је ћутање дуго потрајало, онда се један чобанин јави:

– То ће бити труд, он се у мраку сија.

– Није труд. Сутра ћеш чути шта је, одврати старац а сад да видите ово:

Уз брдо трчи војска цела,
сва је обучена у црно,
један се војник само
зеленом доламом огрио.

– Тај у зелено сигурно је каплар, јави се опет најмлађе чобанче.

– Ниси ни сад погодио, дочека старац. Али ништа, ујутру ћу теби првом рећи шта све ово значи.

А ноћ је брзо пролазила. Месеца већ више нигде није било, а и многе су звезде биле зашле. Ватра око које су седели стишавала се.

– Хоћете ли да идемо спавати? упита старац. Поноћ је превалила.

Али чобанима се још није спавало, и старац настави, рекавши им прво да потстакну ватру.

Погодите шта је сад:
зелен је док је млад,
кад остари, буде жут
и обуче тврд капут.

– То ће бити шума у пролеће и у јесен, рекоше два-три чобанина у глас.

– Није шума, децо моја. Сутра ћете видети и то шта је.

И опет је задао нову загонетку:

Округло је – није слово,
избушено – али ново,
плетено је – сито није,
махнеш крпом – нестало је.

– Не вреди више ни да погађамо, рекну чобани, штогод помислимо, ти кажеш да није.

– То је само први пут тако, примети старац. Ни ја од прве нисам умео да погађам. Ево сад ћу вам рећи три загонетке, које нисам погодио кад сам их први пут чуо од учитеља у селу.

Немирно је – није ђак,
увек трчи на сокак,
с дружином се увек бије
и рве се – рвач није,
у потоку воду пије.

Од истока до запада иде мост,
нема на њему аутомобила,
не иде њиме свет,
лак је као свила,
шарен као цвет.

Од перја носи капутић,
жут као љутић,
плав као различак
зелен као чичак,
црвен као мак,
сив и бео чак;
има свој стан,
зна да каже: „Добар дан“.

Кад је и последњу загонетку старац казао, већ је свитала зора. Звезде су се погасиле, птице почеле певати, стада се по стајама јављала.

– Већ је јутро, рекоше чобани старцу, кажи нам сад шта која загонетка значи.

– Добро, сагласи се он, прва значи воду, друга лан, трећа јаре, четврта рену, пета небо пуно звезда, шеста свитца, седма шуму листопадну и четинарску, осма орахе, девета паучину, десета врапца, једанаеста дугу, дванаеста папагаја.

После тога су чобани ове загонетке свима разгласили па сам их и ја тако чула.

ЖУЋИН СУСРЕТ СА ХРОМИМ ЗЕКОМ

Другога дана пред вече трагајући за својим изгубљеним сином стиже кучка Жућа пред кућу Хромог Зеке. Жена његова, стара зечица, чекала је децу на вечеру и зато је неспокојно скакутала по пропланку. Да је Жућа била мало веселија, потерала би је по шуми бар шале ради, али јој сада није било ни до чега. Увуче се у жбун и посматраше уморно зечицу. Притом је размишљала како да је упита за Зељова а да се она не уплаши угледавши је, и реши да причека до јутра, јер и тако преморена није могла даље да иде.

Зечици се већ било досадило да очекује децу па повика из гласа:

„Охо-хо!

Чује ли ме

децо ко?

Ако чује,

скок по скок

пожурите на оброк.

Скувала сам купуса,

зечијега јела.

Пожурите, зечићи,

има пуно здела.

Охо-хо!

Чује ли ме,

децо, ко?

Биће данас, зечићи,

вечерице лепе:

насекла сам салате,

жуте шаргарепе.“

Први искочи однекуд најстарији син. Био је знојав и уплашен па зечица одмах погоди да му се догодило нешто необично. И збиља, како стиже, он јој исприча на душак:

„Цео дан сам скакао
уздуж и попреко
преко трулог пања
у шуми далеко.

Када украј њега
лежи змија шарка,
у колут свијена
љута наочарка.

Па ми рече: Зечићу,
иди кући право,
ако мислиш да одеш
читаво и здраво.

Могла сам те ујести
неколико пута,
ја сам према свима
и строга и љута.

Али теби праштам
то лудо весеље
због Хромога Зеке
и мамице Беље.

Чујеш, она са брда
зове те и виче,
а ти змије прескачеш,
шта се тебе тиче.“

Зечица срећна што га змија није ујела заборави да га истуче и насу му одмах да вечера. Кроз неколико часака ето ти и другог сина па се узне исповедати:

„Данас сам се ушуњо
у сељаков врт,
а кад тамо лежи
његов црни хрт.

У шуми се нађох
тад за тили час,
а чујем још јури
за мном љути пас.

И све тако за мном
јури, јури, лај,
док ме не дотера
до пред овај крај.

Сада га се не плашим
кад сам уз твој скут.

Не тужи ме, мамице,
нећу други пут.“

После овако умиљате молбе зечица и њему опрости и даде му да једе. Жућа их је у свом жбуну чула како слатко салату рускају, чинило се да ништа неће остати за трећег брата и Хромог Зеку. Кад би у пола вечере, стиже и трећи зечић, љубимац мајчин. Као сива лопта паде право зечици у крило па јој кроз смех исприча како је провео дан:

„С птичицом сам једном
играо се ја:
ја сам шумом трчао,
она летела.

Били смо се кладили
ко ће стићи пре
до извора далеког
где су букве две.

Баш сам тврдо држао
претећи ћу њу,
кад до букве дотрчим,
птичица већ ту.“

Зечица га пољуби усред њушке па и њега посади да вечера. Како се у шуми све више смркавало, она се забрину за Хромог Зеку. Иако је врло брз био, бојала се да ће га пси, вуци или ловци ухватити, јер је знала да воли много да лута и да се са сваким шали. А њега никако нема па нема те се пожали деци:

„Бринем се за татицу,
он је децо, хром,
да ли ће се вратити
до ноћи у дом.“

Како она то рече, из шуме се зачу весела песма Хромог Зеке:

„Чује Зека из даљине
кад у шуми врабац кине,
кад у трави трчи мрав,
када ниче купус плав,
када тихо пужић пева,
зевалица када зева.“

Чувши песму деца му радосно полете у сусрет и обесе му се о врат па навале молити да им прича шта је ново у шуми видео, јер је он увек доносио пуно новости. Хроми Зека се није дао много молити посади их у траву и поче:

„Чујете, децо, сада
чудну причу ову.

Пси се код зечева
душманима зову.

Али ја сам данас
пса једнога срео,
зеленкасте длаке
а на шапи бео.

Растргнут ме могò,
само да је хтео..."

Утом на огромно запрепашћење зечева искочи из жбуна Жућа и упита Хро-
мог Зеку:

„Реци, зеко рођени,
где си га то срео?

Ја сам мати његова,
давно тражим сина
преко поља, брегова,
река и планина“.

Видећи да им Жућа неће никакво зло учинити зечићи се умире, зечица је
понуди да вечера а Хроми Зека јој одговори:

„Заробљен је Зељов твој
код страшних курјака,
а чува га лисица
та пакосна бака.

Натерује сина твог
Да птичице хвата,
веверице, зечеве,
и медведа брата.“

Жућа упита нестрпљиво зеца:

„Где је њина пећина,
помог'о ти Бог?!“

Зека показа главом на ону страну где се налазила пећина вукова и одговори:

„Међ јелама, близу
Врха Зеленог...“

Хтео је још мало са Жућом да поразговара, али се она муњевито отиште у
правцу куда је Зека главом показао, а зечеви остадоше забринуте за њом гледајући.

ДЕЦА КОД ПТИЦА

Већ другог месеца после отварања Зоолошког врта нагрнула су сва могућна деца из града проводећи крај зверињих кавеза од јутра до мрака. Било је ту сиротих дечака који су новац испрошен за хлеб дали за улазницу; било је у бело обучених девојчица са мамама, било је ђака који су побегли са часа жалећи се да их боли зуб; надолазиле су поплаве целих разреда са својим старим подетињеним учитељима. Чуvari врта једва су могли да најама метала да после таквог похода деце увече опет уреде врт.

У четвртак још пре осам чекала је пред улазом учитељица и задржавала децу сунцобраном да не провале унутра док се не отвори. Притом је довикивала: „Не протежи врат, порашће ти као у ноја! Не вичите, уплашићете папагаје!“ А кад је чувар отворио, поплава је јурнула право на језеро по коме је спокојно пловио дуговрати бели лабуд. Јурећи за децом сирота учитељица се спотаче и паде први пут после свог детињства, што малишане толико развесели, да је поздравиле гласно као каквог победника. И како се лабуд уплашен њиховом виком окрете и врати на други крај језера, они појуре огромном жичаном кавезу у коме су се назирала јата птица. После неколико минута учитељица их нађе начичкане око кавеза и задивљене шареним птичијим светом. Пошто су то била градска деца, одрасла далеко од природе, ниједно скоро није познавало других птица сем градског мангуна врапца, те учитељица узме да им објашњава. Али папагај није био задовољан њеним објашњењем и сам се претстави:

Дечачићу, знај,
ја сам папагај,
причалица стара.
Ако ти се кад
брбља, разговара,
дођи мени тад.
Мој је жути кљун
разговора пун
и препун је шале
за ђачиће мале.

Ту у близини је стајала папагајева рођака, шарена и брбљива креја, која је једва чекала да са децом мало поразговара, те га доста неучтиво прекиде:

Брате мој,
једном већ стој!

Па поклонивши се како то чине лепотице на забавама претстави се сад она:

Ја сам креја,
његова сеја.
Све птичје језике
добро знам:
ћију-ћи,
крам-крам.
Понеку знам
и људску реч,
викнем кад дођем
код њих у стан:
Добар дан!

У огромном птичјем кавезу није било, разуме се, врабаца јер су сваком одвећ познати, али један који је туда облетао чу крејино брбљање па јој дрско добаци:

Чудна ми чуда!
Баш си луда,
кад се поносиш
што људски говориш.
Буди ко ја
птица што зна
речи две-три:
жив-жи!

Деца се стану кикотати на речи свога старог познаника, али се креја и папагај наљуते и оду далеко, под сами врх куполе. У шаренилу птичјег перја и летуцања деца их више нису могла пронаћи: сваког тренутка су пролетале пред њиховим погледом птице као шарени, хитри чункови. Било их је боје ватре и сунца, и белих као снег, и црно сјајних као какве лаковане црне ципеле. Чинило се да је дечје присуство унело у њих још више живости, све су се померале са својих железних седала и излетале из својих кућица. Ваздух је пун био њиховог цвркута. Час би допро до деце глас кукавице која је викала, једно те једно:

Ку-ку, ку-ку,
да чујете бруку!

Час би златни рој наших шумских певачица запевао:

Нека песма бруји,
певају славуји,
и дроздови стари,

ведри чешљугари,
и злаћане вуге,
и све птице друге.

На другом крају опет желела је да на себе обрати пажњу нека црвенкаста птица:

Ја се зовем кривокљун,
накриво ми расте кљун;
уз жицу се верем,
обућицу дерем.

А велика срнадица знајући како јој деца надевају имена довикивала је:

Смеју ми се сви у брк
и зову ме патицврк,
мркосив – сивомрк!

Недалеко од жичане куполе спавале су сове у својим дупљама и како би птичји жагор пробудио коју, она би закукала:

Овде је лудница права:
цвркуће се, кречи и пева,
а мени се тако спава
и тако зева.

А време је летело као да је и оно нека птица. Учитеља зато поведе децу да виде и друга птичија насеља. Тада са врха куполе довикну некој девојчици у црвеној капи ђубасти папагај:

Црвенкапа, црвенкапа,
не ваља ти твоја капа.
Што не носиш ко ја круну
црвенога перја пуну?

На то се дечаци стану смејати машући папагају рукама, капама и марамицама. Тако нису ни приметили кад их учитељица доведе пред двориште у коме су живеде рајске птице. Једна од њих изиђе пред децу и машући шареним пуним паперја лепезама својих крила претстави им се:

Ја сам птичица
божја рајчица.
Златна ми круна
Стоји врх кљуна,
моја су крила
шарена свила.

Међутим маколико да су рајчице биле лепе, малишани се брзо њима задовоље и пажњу им привуче кракати, смешни ној који је марширао својим двориштем уз корачницу:

Ој, хој-хој, ја сам ној
сада пођи, сада стој
и до два број па број.

Деца се слушајући га и нехотице уреде и корачајући војнички пођу према њему. Али се у том пред њиховим очима отвори други, још занимљивији приказ: у шевару око језера црвенили се кљунови и ноге барских птица. Онај врабац што је исмевао креју и сад се нађе поред деце и подражавајући каквом водичу рече показујући на језеро:

Дугоноге чапље,
и роде, и дропље!
Ноге су им копље,
као барјак врат,
сваки им је корак
дуг по један сат.

Дечаци ударе у смех, нарочито један дугоноги, мршави, на што нека чапља добаци:

Дечачићи, дечачићи,
ноге су вам ко штацићи!
Ко још виде такве моде:
личите на смешне роде.

На ово сад девојчице окупе да се смеју, толико, да се птице по шевару узнемире као пред сеобу, што је код малишана још више радости изазивало. И ко зна колико би још ту остали да звоно није објавило да је време изласку и учитељица их позвала да се врате обећавајући да ће их идућег четвртка опет довести.

Птичија школа

Пође једном неки богати трговац са својом децом да се провоза кроз шуме што су се простирале око града. После дуге возње деци се досади и замоле да сиђу са аутомобила и мало се проходају. Немирне стазе их одмаме подаље од пута куда ретко грађани залазе. Дрвеће је причало својим шумовитим, тихим језиком, птице су ћијукале и певале, као што увек чине. У почетку је, дакле, све обично било. Али мало касније, кад су већ била у густом шипрагу, деца зачују где неки и људски и нељудски глас непрестано понавља:

Треба устати,
седам је сати.

Други још необичнији пиштао је без предаха:

Купи ме, приче пун
мој је кукасти кљун.

Трећи је лудо чегртао:

Хајдете у школу,
млеко је на столу.

Што су дубље у шуму залазила, све су више била изненађена. Та скривена бића су понављала увек једно те једно. Деца помисле да то говоре какви пијани патуљци скривени по жбуњу. Међутим тада примете неког гаврана који је као суманут промуклим басом викао:

Баш си туп.
Баш си глуп!

Тада наиђе и трговац и кад му деца испричају шта су видела и чула, рече смејући се да је то сигурно било неко привиђење. Међутим недалеко међу жбуњем опаже путници кућу и пред њом чудноватог, разбарушене косе старчића, опкољеног јатом птица. Неке су му седале на рамена, неке слетале на руке а једна му се посадила наврх главе. Притом су стално нешто рецитовале гласом пола птичијим пола људским. Приближивши се тамо прочитају на кући крупан

напис „Птичја школа“. Утом и старац опази трговца па отеравши птице пође му у сусрет. Био је сав збуњен и занет као стари учитељи. Исприча да је већ одавно отворио школу у којој се птице уче говору. Имућнији људи из града радо, вели, купују папагаје који знају људски језик. А он је сиромас човек па тако од тога живи. Најзанимљивије је на том птичијем учитељу било што је све говорио у стиховима. Томе се био свикао говорећи увек тако са својим крилатим ђацима.

Како су деца једва чекала да уђу у Птичју школу, старац их одмах поведе унутра. Са седала украј улазних врата неки стари папагај свечано поздрави госте:

Добро прешли праг нам школе!
Наши ђаци госте воле.

Скакућући око гостију то исто понови и старчић. Затим отвори врата замрачене собице у којој је скакутало неколико гаврана. Глас већ познат деци јави се:

Баш си глуп,
баш си туп!

Старац љутито одмахну руком показујући на гаврана који је једино знао да понавља те речи, па објасни гостима:

Пет година се
у школи мучи,
а јоште први
разред учи.

Из другог краја јави се нови ученик:

Кад уђеш у собу,
капу скини,
то свако добро
дете чини.

За њим учитељ и сви остали гаврани поновише то неколико пута.

– Е, овакав један гавран би ми био потребан, узвикну трговац, јер мој старији син заборавља ово правило.

Али старчић није ни обратио пажњу на трговчеве речи, већ их поведе у сврачију учионицу. На поду су се кљуцале и тукле две свраке које старац овако претстави:

Ово је сврака
звана Брукица,
и њена сестра
сврака Мукица.

Уче сироте
од јутра до мрака,
али су глупље
од свих сврака.

Сто пута стихове
поновим ја,
а оне само:
Га-га!

Затим обраћајући се птицама разговетно изговори неколико пута:

Кад дођеш пред кућу,
обриши обућу!

На ово све свраке стану као чегрталке да понављају учитељеве речи.
– Морате ми и једну свраку продати – упаде опет трговац, да опомиње моју старију ћерку.

Старчић је међутим горео од нестрпљења да часпре покаже све шта му птице знају па одведе госте код креја. Оне нису ни чекале да их учитељ опомене на лекцију, већ угледавши га заграје и оне све у глас:

За столом увек
пристојно седи,
не срчи гласно,
полако једи.

Трговац овог пута значајно погледи у свога млађег сина па рече учитељу да би врло радо купио и једну креју.

После овога старчић свечано отвори врата папагајске учионице, а у том му се часу о руку окачи један зелен брбљивко па као навијен поче:

Мало јаче
отворите кљун!
Ако нисте за школу,
натраг у жбун!

Чичица се зацену од смеха и објасни гостима да није желео да га томе научи, али како је увек кад не знају љутито понављао ове речи, папагај их је упамтио. Потом се уозбиљи па помазивши крило папагајево рече:

Од свих у школи
мојих птица
он зна највише
реченица.

А папагај је желећи ваљда ово да потврди сипао као из рукава:

Из кревета немој
скарати бос!
Не гризи нокте,
не чачкај нос!

Деца одушевљено запљескају рукама молећи оца да им га купи, али их папагај прекиде стално декламујући:

Ово је најбоља
школа птица,
имамо и пет
канаринца,
све једна другој
до увета,
пошле су у школу
прошлог лета.
Све учи нотно
цвркутање,
и у три гласа
хорско певање.

Опет старац удари у смех објаснивши да је папагај ово научио прислушкујући његове разговоре са купцима, који сваки час свраћају у школу. И пошто су деца желела да виде канаринке које знају ноте, одведе их у собицу где су оне биле. Старац учини неколико покрета рукама као што чине диригенти а оне се тихо одазваше успаванком:

Вече пада,
сунце не сјаји!
Спавај слатко,
буји-паји!

Радости дечијој није било краја те им отац полазећи купи најбоље ученике Птичије школе. А старчић оста тужно гледајући за њима и својим љубимцима.

МИЛОСРДНА ЗИМА

Бродила је једног децембарског дана Зима на својој великој облачној лађи и посматрала шта се на земљи ради. Спужтала се прво до изнад планина, па онда све ниже, скоро до самих њива. Хтела је да види да дрвећу није много хладно, да поља нису, онако непокривена, промрзла. И свугде у путу наиђе на дрвеће скочаћено од хладноће, на поља која су се толико јежила, да је свака биљчица на њима била оштра као игла. Срце се старој зими стиште од туге када то виде, па се реши да покрије чиме земљу, да јој топлије буде. Зато се обрати својим кћерима пахуљицама које су поред ње пловиле на облацима:

Озебле су њиве,
озебла је стаза
од студена мраза.

Сад губере, кћери,
Што год брже знамо
да за њих откамо.

Губерима топлим,
када их ишчемо,
да све покријемо.

Пахуљице су биле врло послушне па приону на посао. За неколико тренутака саткаше губере за поља и њиве, те се земља мало згреја и расположи. Али губер који је покрио земљу није био толико велики да умота и растиње што се кочило од студени, те Зиме, чим би свршен тај посао, рече:

Пахуљице,
кћери беле,
са облака
долетеле,
брзо, докле
нисте селе,
да откамо
бунде беле
за борове
и за јеле.

Нека лења створења не би одмах с једног посла похитала на други, а оне све углас радосно одврате:

Само реци,
добра мати,
брзо ћемо
одаткати
подугачке бунде,
до самога тла,
да нам не озебе
јела зелена;
подебеле бунде,
с подланице три,
да нам не озебу
млади борови.

За тили час четинари су добили бунде из којих им је нос једва вирио. Било је дивота погледати гору у тако новом лепом оделу. Зечеви осетивши да им је постало топлије у склоништима искоче напоље да виде шта се догодило и задивљени стану пред том лепотом. Тек после неколико часака, кад су мало дошли к себи, стану весело да скачу по снегу удишући жедно његов свежи мирис који дивљач толико воли. За то време је Зима била већ допловила до листопадних шума, те су и њих њене кћери обукле у беле кабанице и бунде. После тога већ мало уморне од посла хтедну оне на брегу да се одморе, али Зима спази где дрвећу из рукава вире скочаћене шаке и прсти, па довикну кћерима:

Не може се, кћери,
данас јоште сести.
Рукавице топле
треба одмах плести
за земљине шаке
храшћа и букава,
за ручицу брезе,
да се не смрзава.

Како она то рече пахуљице полете с брега све опет углас говорећи:

Само, мати,
кажи ти,
брзо ћемо исплести
рукавице пуне
од дебеле вуне,
неком с прстом једним,
неком с прста пет.
Рукавице имаће
зачас цео свет.

Док си оком тренуо, сва шума збиља доби рукавице. Птице које су биле навикле да слећу на голе шаке дрвећа збуњено су сада посматрале шуму. Понека

би павши букви на руку стресла с ње белу рукавицу, али би пахуљице одмах исплеле другу.

Тако се брзо свуда прочу да Зима иде са својим кћерима те дели покриваче и одело. Зато је много растиње кад га случајно мимоиђу и не одену звало њих и тражило: ко бунду, ко капу, ко чизме и рукавице. С једне стране је позивало жбуње:

Добре сестре,
пахуљице,
сплетите нам
шубарице,
бојимо се
кијавице.

Издајека су довикивале тополе:

Мрзнемо се
без одеда
у сутону сивом.
Увите нас
ко вретена
меканим предивом.

С треће стране су молили јаблани:

Пахуљице,
сестре многе,
тако вам имена,
шијте за нас,
једноноге,
чизме до колена.

Кад су стигле у долину, и старе врбе су их дочекале с молбама:

Деца нам
поваздан плачу,
сморзла се
од зиме.
Сплетите им
капуљачу
да и она
утопле се чиме.

Пахуљице су и саме на све стране хитале, одевале, обувале, а и мати Зима их је непрестано бодрила:

Нек вам руке, кћери,
као ветар лете.
Нека једна мота,
нека друга плете.

На разбоју једна
нека веже нити,
а друга по њима
нека тка и кити.

Кад се ноћ стала спуштати већ је све на земљи било одевено и обувено и мирно почивало, па се и Зима спремала да са својим кћерима отпочине. Али у том часу спази како у неком селу сељаци крпама и сламом затискују пукотине својих трошних кућица, да их ветар не би продувао, па помисли што да не помогне људима кад је растињу и пољима помогла па рече пахуљицама:

Погледајте
кровињаре,
мање су од лула.
На кров њима
нападајте,
да буде ко кула.

Пукотине
затисните
куда ветар дува;
треба наша
рука, децо,
и људе да чува.

Оне одмах испуне мајчину заповест, умотају добро кућице да не зебу, оставивши им само прозоре и врата незавејана. Сељаци крај огњишта намах осете да им је топлије па се благо насмеше знајући да су то беле руке пахуљица кућу увиле и устану да погледају кроз прозорче. Напоље збиља кроз сутон угледају читава бела кола и ројеве и зачују меки, тако познати, глас:

Нико не зна
што ми знамо,
да плетемо
и да ткамо,
белу пређу
да мотамо.

Што ко не зна,
ми улемо,
за час тили
ми ишчемо
целом свету
одећицу,
целом свету
обућицу,
за сву земљу

ЗИМСКА ПРИЧА

Зима је доба када се највише причају приче. Деде и баке причају деци каква је зима била кад су се они грудвали по пољанама и улицама. Стари врапци приповедају врапчићима како су некад у детињству умели да се преврћу као циркузани и како се ни онда од дечака и од њихових праћки није могло живети. Медведи причају мечићима о својим подвизима кад у младости крали мед. Зечеви се пред својим малим зекама хвале разним доживљајима с ловцима. Где год има мало топлоте, а нађу се деца са старијима, одмах почне причање. Тако су јуче и неке овце у Посавини закупили старог пса Гарова да их забавља каквом причом. Напољу је врвила вејавица, ветар дувао. Гарову се по тој хладноћи није никуд ишло па поче као и сви старци да хвали стара времена:

Нема више зима,
што су некад биле:
пуца прут и камен,
снега бело руно
дебело три хвата,
а вуци се краду
од села до села
до врата до врата...

Ту Гаров стаде да види како су утисак учиниле његове речи, а овце се са свих страна начетише око њега молећи га да продужи:

Причај, Гаро,
причај само,
ми волимо
да сазнамо
какво беше
доба старо.
Причај, Гаро!

Гаров није имао богзна колико маште, али му је ласкало што га стадо толико моли да прича те узе превртати по сећању шта би још из прошлости могао

исприповедати сем да је зима била јача и лепша него сада. На ум му паде његов деда, чувени овчарски пас о чијој храбрости се много говорило. Гаров је тада био штене па није ни упамтио његове подвиге, али сада му се хтелo да се пред овцама похвали да је потомак тако чувеног пса па и сам не знајући како завршити поче:

Још се сећам
свога деде,
јак и смео,
чувао је
од вукова
округ цео.

Како он опет помену вукове, овце га окупе запиткивати:

Јеси ти кад
вука срео?
Јеси ли се
с њиме био?
Ко је кога
победио?

Шта би Гаров дао у том тренутку да се пред стадом могао похвалити како је побеђивао вукове, али није хтео да лаже, те на та питања ништа не одговора, већ настави причу о свом деди:

Тад у гори
прочуо се
беше курјак
неки љути,
Смук се звао.
Ни за шта би
погинути
тај вук знао;
коње, телад
душмански је
растрзао,
овце клао.

Једном тако
дед је спавô,
Смук упаде
и у наше
мирно стадо
и украде
неко мирно
јагње младо...

Ту његово причање прекиде са свих страна плач јагањаца. Мала Белка зајеца:

Јао, мама, јао,
сад ће курјак зао
доћи да ме носи.

За њом се чу Свиленка:

Јао, мама, јао,
однекуд из мрака
чујем ход курјака.

Њен брат Шиља приби се у своју баку молећи:

Сакри ме у руно,
бако моја бела,
нека ме је језа
страшна обузела.

Чак се и храбро јагњешце Предводник препаде па потрча својој мајци говорећи:

Мајчице, овчице,
узми ме у крило,
вучије је око
сада овде било.

Видећи да су се јагањци тако препали, једна од старих оваца тада замоли Гарова:

Немој о томе,
Гаро, више
деца нам се
уплашише,
биће суза
као кише.

Гаров једва дочека што га је овца замолила да причу ту прекине, јер се и њему од рођеног причања ражалило. Али опет било је јагањаца који нипошто нису хтели да причу остави тако недовршену те га окупе:

Причај, Гаро,
Причај само,
ми волимо
да сазнамо
приче крај.

Зато да би и причање довршио и јагањцима растерао страх, он се мало замисли па овако рече:

Тад дед, и још
пашчад многа,
брзо за њим
и отму му
јагње живо.
После Смук се
није никад
за живота
дединога
код нас више
најављивô.

После овога јагњад се опет расположи наваљујући да им још прича о вуци-
ма, али им Гаров признаде да је уморан и замоли он њих да му испричају ако
што знаду.

О овоме шта је јагњад Гарову приповедала, казаћу вам други пут.

ПРВИ БАТИН ЗУБ

Биле три сестре без брата, па су досадице мајци молбама да им га роди. Тврдили су да ће им тада бити много лепше, да неће морати да трче на улицу да траже туђе дечаке за игру; обећавале су да ће га чувати и љушкати док не одрасте. Вероватно због њихових непрестаних молби мама им роди брата, али не сасвим онаквог каквог су оне замишљале. Био је сувише мали и заузет неким својим бригама, те их у почетку скоро није хтео ни гледати; затим је показивао врло мало воље да одмах проговори а још мање да трчи са њима и игра жмуре. Кроз неколико дана постао је сасвим незанимљив мали створ и сестре су дигле руке од њега као од старе играчке заборавив шта су мами пре његовог рођења, обећавале. Међутим мама то није заборавила па их је сваки час, сад једну, сад другу, остављала да га чувају док је она у послу. Девојчице су се и забављале с њим још док нису испитале да ли је саграђен као и друга деца, има ли по пет прстију на свакој руци, има ли нокте као и други свет, где му је теме најмекше и да ли су му уши направљене исправно. Када су се увериле да је у том погледу све у реду, ни мамине заповести нису много помагале, просто су стале, нарочито две старије, бежати у игру и остављати га самог.

Тада мама прибеже лукавству и обећа да ће оној која прва угледа да код брата ниче зуб купити лутку и велику чоколаду. Како је ово обећање било примамљиво, Смиља и Боса, које су га пре тога избегавале, стану сад с њим више бивати, само да би оне прве угледале зуб. Готово су биле љубоморне на најмлађу сестрицу Цвету што остаје с њим насамо док су оне у школи. Због тога су је, кад год не иду у школу, наговарале да се игра с децом на улици, што пре маминог обећања нису никад чиниле. Чим Цвета изађе, оне навале с бајањем:

Помоли се, зубићу,
кô у куце јак.
Без зуба нам не може
бата бити ђак
ни спортиста добар
ни добар јунак.

Чак су и једна другу, не само Цвету, хтеле да преваре па чим која из собе изађе, она друга навали:

Помоли се зубићу,
док је бата са мношћем сам,
хоћу прва ја
новост да дознам.

Помоли се, зубићу,
не било те срам,
па ћу чоколаде
одмах да ти дам.

Зуб се, разуме се, на овакве молбе није освртао. Видећи како оне хоће пошто пото прве да га угледају, изумевајући за најмлађу стално неке завабе и послове, да не би била с батош насамом у соби, одлучи да никне баш онда кад она буде с њим била.

Најмлађу девојчицу заволео је због тога што га никад кад је бату сама чувала није звала: стрпљиво је чекала да сам он изабере дан када ће се појавити и да сам он изабере која ће га од девојчица прва угледати. Тако чекајући да никне само у присуству Цветином он се све више белио кроз десни. Боса и Смиља као старије то примете па се сада, на велико мамино задовољство, готово никако нису одмицале од батине колевке, не дозвољавајући Цвети да га уопште више љушка.

Једнога дана Смиља обема млађим сестрама нађе посла па оста сама с њим стаде да утиче на његово честољубље.

Немој, бато, бити
кресуб као дека,
нећеш ваљда вечно
пити само млека.

Видиш зубе имају
и маца и зека,
и тата и мама,
и ја, твоја сека.

Бата се с њом потпуно слагао. И он је једва чекао да му никну зуби, али шта је могао кад су они оклевали. Он се насмеши на сестрицу па затим осетивши јак бол у деснима стаде да вришти. Утом уђе Боса па рече сестри да је на улици чекају другарице што она готово једва дочека јер никако није могла да трпи кад јој брат плаче. Сада средња сестра хтеде последњи пут да окуша срећу па узне певушити према некој песмици коју је у школи научила:

Поничите, зубићи,
никли су и прутући
крај обале реци,
поникла је трава,
никли кукуреци.

Поничите, зубићи,
никли су и кљунићи

малени у птица,
ко цвеће се жуте.
Поничите, зубићи,
крените на путе.

Зуб се ни на ово није освртао, а бата је све више плакао. Управо у том часу уђе у собу Цвета, али јој Боса у страху да зуб није почео већ ницати довикну:

Иди, иди
напоље
па забављај маче!
Ти бар немој слушати
како бата плаче.

Она послушно изађе из собе и оде збиља да се забавља са мачетом. Оно се играло орахом на трему, час га у шапе узимало, час опет пуштало да се котрља. Она стаде да му прича:

Мој бата је добар.
Кад добије зубе,
престаће да плаче,
моћи ће да руча
ко куца и маче,
и мяса, и граха,
и младих ораха.
Постаће му руке
и ножице јаче,
почеће да трчи,
престаће да плаче.

Бата је међутим толико плакао, да је Боса поред све жеље да добије лутку и чоколаду оставила га самог и побегла на улицу. Најмлађој сестрици га је било жао па одмах пусти маче и отрча да га чува. У том часу зубић уграби прилику да се помоли и рече девојчици:

Иди, Цвето,
јави мами
најзад стигох ја.
Реци нека
теби лутку
обећану да,
чоколаду
велику
и шећера два.

Цвета толико брзо потрча, да запе о поњаву и паде; али од задовољства што је први зуб најзад стигао не заплака по обичају већ радосно јави мами новост не тражећи награду. Мама је помилова по коси па рече пружајући јој чоколаду и лутку које су чекале дотле скривене у орману:

Ти си добра
цурица,
ево теби
луткица,
и још чоколада
ево теби мала,
што сам обећала.

Девојчица јој захвали пољубивши је па одјуре да са сестрама подели дарове. Од чоколаде пружи свакој по део и дозволи им да се играју њеном лутком кад год зажеле.

Бату су после овога све три лепо чувале, нарочито док се нису нагледале његовог новог зубића.

ШУМСКА ДАДИЉА

Пође неки сиромах ветар да тражи службу. Идући кроз село нудио се сељацима да им чува децу, али му нико, како није био људски створ, не хте деце поверити. Шта ће куд ће, иако је највише волео да се с децом забавља, он покуша да ради и друге послове: погоди се код неког газде тврдице да му развије лишће на воћњаку. Како је то тек трећи пут у животу радио, не пође му за руком да све пупољке развије и кад по свршеном послу оде да прими надницу, али газда подвикну:

Мој драги пријане,
ти не знаш заната!
Прстом ниси тако
многе доње гране.
Купи се на врата!

Код другог се сељака погоди да плевти башту. Чупајући коров морао је ишчупати и понеку стабљику. То се истина сваком догоди, али и овај је газда био тврдица и зао па кад ветар затражи надницу, он се раздра:

Мој невешти брале,
не разумеш ти се
око баштенскога
ни посла ни биља!
Боље иди у шуму
па буди дадиља,
што ти је и отац
а и деда био
мој пријане мио!

Препаде се сиромах ветар па и не сачека крај сељакове придике, већ зажди низ село у шуму и узе се тамо нудити биљу и зверињу. Где угледа храст на коме стоји још лањско суво лишће, рекне:

Да ли старо лишће
треба, чика-храсте,

мало да се стресе?
Због њега ти, чико,
нови лист не расте,
не указује се.

Где угледа на букви суво грање, рекне:

Како ли било,
тето, кад бих грање
сломљено и суво
мало ти одувò?

Где угледа самог зечића, стане да га љушка певушећи:

Маленом грабу
однели су бабу
у град људи зли.
Спи, зекане, спи.

Зеленоме бресту
однели су тету
у граду људи зли.
Спи, зекане, спи.

Млађаноме дубу
однели су ујку
у град људи зли.
Спи, зекане, спи.

Дрвеће је међутим одговарало: неко да чека старог познаника Развигорца који му сваке године у пролеће помаже приликом листања, неко да воли само да обавља своје послове, а зечије мајке су се изговориле да су сироте и да не могу да узимају дадиље. У зло доба пред крај дана понуди се он храсту на обронку јаруге:

Да ли имаш дечице,
да ти децу нихам,
да им певаш тихо?

Размисли храст неколико часака па ће рећи:

Имам три синчића,
треба да се гаје:
остали су сироти,
без баке и наје.

Треба да се љушкају,
треба у заранке
да им певаш благе
шумске успаванке.

Хрстови синчићи се стадоше извиривати на свог будућег чувара и махати му умиљато зеленим шачицама. Кад ветар виде да му пруже пријатељски маше, с радошћу пристаде да остане код њега да га чува. Најзад је био нашао посао који воли. Скиде одмах кабаницу, обеси је о заломљену суву грану па седе уз пруже тражећи чиме да га забави. Деца као свака деца, па су и хрastiћи хтели да им ветар, кога они одмах назваше Дујом, штогод прича. Покуша ветар да изврда, јер је више волео да пева, али деца хрстова хоће пошто пото причу. Дуја онда поче нешто што је још од своје баке био чуо:

Била нека брезица
лепа као царица,
а у гору дошли
младићи да секу,
од брезице царице
садељали палице
за својега деку.

Дуја то прича, а пруже у гласан плач, жао му брезе. Онда он брзо поче нешто смешно, како се медвед женио па није могао да нађе девојку према себи, и хрastiћи се одмах развеселише. Чинећи се да је тобож занет неким послом отац хрст је све то слушао да види хоће ли Дуја добро обављати своју дужност. Чувши како се хрastiћи слатко смеју и осетив да су Дују већ заволели, реши да га задржи у служби до год деца не одрасту.

Тако Дуја причао пружу смешне приче, ујутру му ретким чешљем рашчешљавао косу да је не би чупао, увече му певао успаванке да заспи. Ускоро га упознаше сва шумска деца и њихови родитељи. Мало-мало па ће тек која буква довикнути:

Дујо, добри брале,
пољускај ми дете,
немам јадна кад,
овчицама морам
да изаткам хлад.

Дуја прискочи буквиној деци па их успава уз песму којом је обично и хрastiће успављивао:

Љушка, љушка, љушка,
далеко у гори
страшни медвед њушка
не дам деце ја
за пролетња дана
обасјана два.

Таман он успава мале букве а ето ти зове бреза да забави њену децу док она не заврши везени застирач за пањ на коме су јој деца ручавала. Он прискочи и тамо певушећи:

Љуља, љуља, љуља,
далеко у гори
курјак се шуља;
не дам деце ја
за сунце, ни звезде,
ни месеца два.

Тада храстићи буду љубоморни па ударе у плач, а он брзо остави брезу па потрчи њима још издалека их умирујући:

Нија, нија, нија,
далеко кроз гору
прикрада се лија;
не дам деце ја
ни за летња два
лепа вечера.

Па да би доказао да су му они милији од брезу и букава, одмах на ову надовеже друге успаванке све до самог вечера. Тада их умије свежим мирисима, покрије крајичком своје доламе па уљуска. Ујутру ухвати ласту па се сакрије иза храстовог дебла и повиче:

Донео сам деци
шаренкасту ласту.
Кад полети ласта
са гранчице лаке,
да пружају за њом
зеленике шаке
па да поодрасту
повише рамена
старом тати храсту.

Пруће се избуди, а Дуја пусти птицу за којом оно жудно испружи руке и тако збиља сваког јутра помало порасте.

Тако је то сваког дана бивало, док једног јутра од пружа не освану младо, снажно храшће коме више није требало причати приче ни певати успаванке. Али оно Дују из захвалности што га је одгајио остави и даље код себе, те се на његовим рукама у старости одмарао и, кад је дошло време смрти, са њих прхнуо у небо.

ДЕТЕ НА ТЕРАСИ

Гледа Мирка са терасе у врт под собом где је увелико настало пролеће. Сунце истина сија, али има и поветарца, па је мама сваки час зове унутра. Мирка не чује мамин глас, њој се чини да јој неки тих гласић под терасом говори:

Мирка немирка, Мирка немирка,
дођи доле,
под терасом ћеш наћи биљку:
има ножице, ручице голе,
и два листића на затиљку.

Дете је бржебоље хтело да испуни жељу биљчице и објаснило мами да мора одмах сићи у врт, где је из земље стигао нови становник. Мама је мислила Мирки се само причињава да је биљчица зове и не пусти је говорећи да је и на тераси лепо: сунце је прострло светлу поњавицу, птице слетају на ограду, дрвеће пружа зелене руке чак до прозора. Тек се дете смирило, а под терасом се опет зачу гласак:

Не могу да стојим дуже
на једном месту, ко лончић,
трава ме одасвуд засу.
Мирка, спусти ми кончић,
хтео бих да се пужем
до тебе на терасу.

Ко ли то може бити, чудила се девојчица и пошла да пита маму, али у том тренутку се створи пред њом онај врабац дебељко кога свако јутро храни и објаснио јој:

То је врежа ладолежа,
радознала биљка мала,
свугде воли да завири:
на терасу малој Мири,
кроз прозоре и кроз врата, –
ручицом се свега хвата.

А врапчева другарица сеница додаде:

То су вреже сторуке,
пењу се уз олуке,
пењу се уз плотове,
уз зидине, ровове;
на сто једној ножици
по ужету, по жици,
с једне стране на другу
прекораче јаругу.

Мирка је отрчала одмах у собу и нашла клубе мамине црвене вунице, па је све до земље пустила да помогне ладолежу пузање. Кад већ мама њу не пушта доле, нека се ладолеж успуже до ње. Чула је под терасом радосни усклик и опет се брзо нагла да види шта се доле дешава. То се ладолеж гласно радовао пењући се већ уз црвени конач. Дотле јој се чинио мали и као да иде на четири ноге. Сад наједанпут, кад се поче пузати, она спази како је порастао скоро пола метра. Имао је пуно кржљавих прстића који су се чврсто ухватили за вунени конач што му га је пружио и пуно листова сличних зеленим малим срцима. Цео врт се радовао што ће се ладолеж моћи попети до детета и бодро га:

Лева шака, десна шака,
пусти врежу, ладолежу,
до кровова, до димњака.

Лева шака, десна шака,
сад покажи јунак да си,
буди први на тераси.

Тамо чека Мирка драга,
немој да пре тебе стигне
пузавица и вињага.

Претила је збиља опасност да ће ружа пузавица и лоза чардаклија стићи пре, јер су се на пут биле кренуле много раније, али их је ладолеж брзо сустизао, хтео је пошто пото да први завири на Миркину терасу. Ружа га је непрестано зачикивала:

Ја ћу пре, ја ћу пре,
до цурице стићи те,
ја сам ћерка оне руже
што се и уза зид пуже.

Вињага је прихватила:

Ја ћу пре, ја ћу пре,
ја сам она смела лоза
што се пентра као коза.

Мирка је сваки час извиривала да види докле су биљке стигле и жалила се мами да споро путују. Утркивање се није свршило тога дана. Мирка је још седам ноћи проспавала и седам пута се будила и тек онда стиже на терасу ладолеж, свирајући у стотину белих, модрих и љубичастих трубица:

Ево, ме, ево ме,
пробуди се Мирице,
стигао сам теби пре
од руже и вињаге!

Мирка је истрчала на терасу. Долетеле су и све птице и бубе из врта. Ускоро се узпузале и ружа и вињага. Сад је било лепо и на тераси као доле на земљи. Мирка се цело пре подне забављала са својим гостима, новим становницима тога простора где је досад скакутала само она са понеком птицом и где је завиривала само грана старе трешње. Мама је није могла наговорити да дође на ручак и на спавање. Међутим, када је и сунце зашло и кад је и ладолеж дремван затворио цветове а бубе своја крила, и Мирка оде да спава радујући се што ће опет доћи нови дан и што ће опет чути свирку цветова трубица.

ПЧЕЛАМА КРАДУ МЕД

Неуморно су радиле пчеле целог пролећа и лета, кошнице су напуниле медом и воском па су хтеле ове недеље да се мало одморе. Иза пчелињака белела се пчеларева кућа, а испред ње се деца забављала. Сунце се играло жмуре са сенкама дрвећа око куће.

Пчеле су задовољно зујале:

Спремиле смо зимницу:
сто четири сата.
Ту је мед са ливада,
жући од дуката.
Ту су ретке капљице
с лековитих трава,
када коју заболи
трбух или глава.
Има меда с босиљка,
с жалфије, са зова,
с плодова, са листова,
са првих цветова.
И бистрога липовца
има до сто кила.
Има воска новог
пет крупних гомила.

Пчелар се за то време спремао да вади мед. Најпре је из ормана извадио капуљачу са прозорчетом од жице, рукавице и платнени огртач. Затим је ставио запаљени комадић труда у мале мехове и наоштрио танке ножеве којима се скида восак са саћа, да би се мед могао цедити.

Деца се око њега окупише и понудише му се за помагача. Али их је отац одбио говорећи да су пчеле љуте што им мед краду и да ће их све изуједати.

Отац и деда се опремили као да ће у какав рат, а деца се уредила као војници, па иду за њима и певају:

Напред, децо, напред марш,
мед ће данас бити наш.

Понесимо чаше,
понесимо здеде,
све ће бити наше,
покрашћемо пчеле.
Напред, децо, напред марш,
мед ће данас бити наш.

Свако је дете носило чашу или зделу. На руке су навукли зимске рукавице и преко лица се покрили убрусима, да би личили на деду и оца.

Кад приђоше кошницама, пчеле страшно зазује и опколише деду и оца, бранећи им да приђу кошницама. Кад су још и децу угледале, обузео их је прави гнев:

Напред, напред пчелице,
да бранимо мед.
Ено чета дечице,
отац, деда сед,
иду да нам узму
с муком стечен мед.
Жаоке наоштрите,
прибирајте јед,
па пажљиво мотрите
и браните мед.

Чуло се како пчеле љутито довикују трутовима:

Труте, брате, што си сео?
Дембелишеш по дан цео,
и само би пио, јео.
Брате, труте, дембелане,
крадеш самом себи дане,
хоћеш да те други бране.
Брате, труте, бацићу те
из кошнице кроз вратнице.

У тај мах кошницу запахну мирис упаљеног труда. Пчеле се као понете ви-хором заковитају свуд око куће. Али се деда и отац нису плашили. Деца скри-вена иза куће гледала су како они скидају кров са прве кошнице.

Од страшног мириса труда пчеле су се опиле, а затим се њихово зујање утиша. Десетак их је још само јуришало на деду и оца, док су друге већ смалак-сале и стаде молити:

Молимо те као брата,
остави нам бар три сата,
бар три сата меда нова,
меда нова багремова,
да имамо живет с чиме.
Молимо те као свога,

остави нам од новог
од новог воска бела,
што скуписмо у сто села,
да имамо преко зиме.

Отац остави у свакој кошници по три сата. Остало он и деда пренесу кући,
сваки сат отворе и стану да цеде. Око цедилице повеја медна, ситна кишица,
а деца је отворивши уста жељно удисаху.

Међутим, видећи да су им људи однели сву зимницу, пчеле приону опет на
посао зујећи:

Ваља меда скупити,
ваља кућу кућити,
опет из почетка.
Ви, осице, до косице
где виноград расте.
А ви, младе, на ливаде,
отаву попасте.
Ви, крилате, побирајте
сласти са шљивака.
Ви, мазице, на стазице
до палих крушака.
Ваља меда скупити,
ваља кућу кућити,
опет из почетка.

И тако пчеле покупе последње сласти са воћа и трава да им је било доста за
целу зиму.

ПОВРАТАК МАЛИХ ПЛАНИНАРА

У планинама кише с јесени почињу рано. Синови облака Брадоње Кишевњак, Мркоблак и Градоња већ су били напунили своје мехове маглом, кишом и суснежицом. Само су чекали очеву заповест па да се сруче на планину. Стари Брадоња се чинио невешт: шврљао кроз гудуре, ишао у походе свом брату Мразу и играо се жмуре са сунцем. Синови су га неколико пута опомињали да је време да почну с кишама, али је он стално одлагао. Прво је тобож чекао да сељаци свуку дрва у село, после опет да се берба сврши.

Када се берба свршила, усуди се најстарији син, црни Градоња, да опомене оца:

Шта ти мислиш, оче?
Јесен, ево, поче,
не можемо залудни
да седимо више.
Треба ли већ једном
да пустимо кише?

Седи Брадоња са збуну. Видело се да никада не жели да се време окиша, а није хтео да призна због чега. Тек кад му син стаде доказивати да ће овако пореметити сва годишња доба, старац рече:

Драги моји синови,
чекајте још мало.
Мени је до наших
планинара стало.
Хтео бих да буду
топли, лепи дани
док су још у гори
наши малишани.

На ово сва три Брадоњина сина ударише у смех. Кишевњак се обрати оцу:

Зар сме зима, оче,
тако да оклева,
киша закашњава,

што четица дечице
у планини спава?

Спазивши да се отац колеба и Градоња опет узе реч:

Понашаш се, оче,
као какав деда
исувише благо:
пре си био љући.
Треба данас пустити
мало кише, леда,
да се опомену
и пожуре кући.

Старац је увиђао да синови имају право, али ипак није дозволио да невреме почне:

Нека деца остану
још недељу дана.
Тада попрскајте
неколико грана.
И мом брату реците
нека падне свуда
по планини слана.

Међутим облаци не сачекају рок који је старац одредио, већ одмах сутрадан пусте добру кишу. Потеку жути потоци низа страну.

Вода продре у шаторе и под постељу. Најмлађи почну чак и плакати. Стари Брадоња заповеди строго синовима да око поноћи кишу обуставе.

Видећи сутрадан опет лепо време неки дечаци хтедну да продуже боравак, али већина одлучи да се иде.

Кад млекарице стигоше на пропланак где је стајао логор, нађоше планинаре већ спремне за пут. Шатори су били савијени, коље повађено и све почишћено. Краве стану тужно да мучу. Искупи се звериње. У исто време изађе из гудуре и Брадоња са синовима да још једном види дечаке.

На растанку дечаци се прво обрате старом Брадоњи и његовим синовима:

Здраво добри Брадоња,
здраво црни Градоња,
здраво тмурни Кишевњаче,
здраво строги Мркоблаче!
Ви сте нама добри били,
од кише нас заштитили.

Старац пусти неколико крупних суза на побеже у гудуру. Планинари се сад узму растајати од млекарица:

Због драге млекарице.
Много сте нас задужиле,

љубављу нас окружиле,
од свега нас излечиле
као праве лекарице.

После овога се дечаци обратe и зверкама:

Здраво сада и ви, звери.
Добре сте нам и ви биле,
са нама сте јеле, пиле,
са нама се веселиле.

Ту веверице ударе у плач бришући сузе реповима, а у зечева очи постадо-
ше још руменије и воденастије. Да би прекинуо плач, најстарији дечак заповеди
да се крене.

Два магарета се понуде да помогну дечацима однети ствари до града, јер
су сада носили пуно дарова од сељака: јабука, ораха, дуња и других плодова.

Када буду већ на измаку планине, мали планинари се још једном окрену па
се и са њоме растану:

Здраво остај, горо мила.
Песмом си нас веселила,
дала си нам руменила,
у крило нас своје свила.
Здраво, здраво, горо мила,
вечито се зеленила!

ОЛОВНИ ВОЈНИК

Био је то леп војник, у плавим панталонама и црвеном мундиру. Свакога дана марширао је по столу док је дечак бројао: „Један-два“.

Тако је верно служио равно 365 дана, или целу годину. А када дође триста шездесет и шести дан, војник затражи двадесет и четири часа отсуства.

– Данас тражиш да те пустим? А данас је велика парада. Не може, – рече дечак.

– Онда се мало замисли, протрља прстом чело и настави:

– Уосталом, иди. Али само мало. Мораш се вратити на први позив трубе.

И тако оловни војник пође на отсуство.

Оваквог војника
Одважна и смела
И веселог лика,
Нема војска цела.
Црвен мундир носи
Свакоме пркоси!
Туна-тун, туна-тун!

Тако пева он и пређе целу собу од прозора па до врата. Ту срете муву. Она налете на њега и пита:

– Јеси ли за јело?

Разљути се наш војник.

– Ја за јело? Зар држање моје смело не говори ко сам ја? Један-два, један-два.

Хтеде војник да оде даље. Али мува лети за њим:

– Јеси ли за јело?

Војник извуче сабљицу, поче борба.

Мува је најзад побеђена. Али, у томе часу зачу се труба. И војник потрча према столу. Али како ће горе. Шта да ради? Под столом дрема мачак. Војник му се попе на леђа, мачак се уплаши и скочи на столицу. Сада је већ лакше. Војник се ухвати за крај столњака, успуза се до ивице стола. Скочи – и, буп, право у тањир вреле супе, која је стајала пред дечаком. Супа је прснула, упрљала столњак и дечакову чисту кошуљу. Дечак извади војника из супе, баци га на сто и црвен од љутине упита:

– Зар ту проводиш своје отсуство?

– Ту, молим лепо! Журио сам се свирала је труба!

Дечак настави да се љути:

– Али ја сам се само шалио! То није био прави позив! Хтео сам само да видим где си.

– Онда ми није ни жао што сам супом упрљао твоју чисту кошуљу, – рече војник, и скочи са стола на под и настави да се шета по соби. Певао је и даље своју веселу песмицу. Отсуство је провео врло пријатно.

А када се вратио и остали оловни војници научили су његову песму. Јер, песма им се свидела. И сад, док марширају по столу уз дечакову команду сви весело певуше:

Оваквог војника
Одважна и смела
И веселог лика
Нема војска цела
Црвен мундир носи
свакоме пркоси
Туна-тун, туна-тун.

И сваки војник је мислио да се песма баш на њега односи.

НЕОБИЧАН ЧАСОВНИК

Ушла је једног дана у часовничарску радњу нека жена с дечаком који још није личио на правог ђака, али није више био ни право дете и затражила какав добар будилник. Пожалила се како јој син првак касно устаје, не стиже на време у школу, ради задатке у последњем тренутку, па би хтела да га доведе у ред. Часовничар је изнео неколико будилника и навијао их редом, да би жена изабрала међу њима најглатији и најстрожи. Будилници су звонили, један као звонце на вратима, други као телефон, трећи је зујао као стршљен; док најзад продавац не изнесе један који проговори металним, одлучним гласом:

Лепо ли је кад се увек
свему време зна и ред,
кад у раду теку дани,
кад имају малишани
за све час и распоред.

Зачуђена и обрадована, жена се одлучи за тај будилник и, чим стиже кући, стави га на сто свога сина Мате, саветујући га да се управља према њеним наредбама и гласу новог будилника. Док су били у радњи, дечак је зврјао околу и није ни приметио да будилник уме да говори. Зато, код куће, зину од чуда кад чу будилниково одбројавање:

Лепо ли је кад се увек
свему време зна и ред...

Читава два часа га је пажљиво слушао. Није му се могао начудити, па га је, и поред забране да га не сме с места маћи носио свуда по кући: у купатило, подрум и кухињу. Кад је чуо да мајка долази са пијаце, брзо га сакри у простор штедњака где се пече хлеб. Мати је наложила ватру и стала припремати доручак, не одмичући се од штедњака, кад зачује запомагање:

Ево ме у пећи,
мамице, отвори!
Не могу утећи,
а ватра већ гори.

Ево ме у пећи,
печем се ко прасе,
не могу утећи,
а пећ разбукта се.

Ево ме у пећи,
срце ми већ стаје,
не могу утећи.
Људи, грехота је!

Жена га извади и прегледа да се није покварио, а Мату укори и поново заповеди да не дира будилник. Дечак је искрено обећао да га неће више дирати, али га је будилник својом моћи говора непрестано мамио и нагонио да га не испушта из руку. Тако се догодило да је с будилником у џепу пошао и у дечје позориште. Како је била недеља, многи родитељи су дошли са децом. Чим се завеса дигла и жагор утишао, прво што је Мата чуо, био је глас из рођеног џепа:

Лепо ли је кад се увек
свему време зна и ред...

Да га остали не би чули, Мата брзо стрпа капу у џеп не би ли заглушио тај глас, али се метални говор будилников све јасније чуо. Свет околу је стао негодовати, а будилник из џепа је довикивао:

Тако био жив,
ја вам нисам крив;
крив је овај ђак,
ђак обешењак.

Најзад је дечак морао напустити позориште и вратити се кући. Ни ово га не опамети, већ сутрадан и у школу понесе необичну ствар, да је покаже друговима. У торби је разуме се, било загушљиво и мрачно као у тамници и сироти будилник је једва дисао. Кад су стигли на трамвајску станицу, он опет нададе дреку као и у позоришту:

Добри људи, нека ми когод зрака да,
у торби дечаковој угуших се ја,
не могу да одбројим честито до два,
не могу да откуцам гласно ни до три.
Добри људи, из торбе спасите ме ви!

Ту се свет у реду ускомеша и од узбуђења пропусти два трамваја, али успе да дозна шта првак носи у торби и да га укори што тако скупе ствари износи из куће. Малишан се тренутно постиде, али једино што је знао да учини било је да будилник стрпа у џеп од капута, а да кликере из џепа премести у торбу. Сав киван на несташног ђака, будилник одлучи да га осрамоти и пред учитељем.

Због непредвиђеног догађаја на трамвају, Мата је стигао у школу последњег тренутка. Одмах иза њега ушао је учитељ. После неколико часака један дечак је на табли већ сабирао 11+7, али тек што је узео креду будилник, зајаука:

Учитељу спас!
Вади ме из џепа
овога првака!

Застаје ми дах,
гуши ми се глас,
тако ме је страх.
Учитељу спас!

На ово наста читава узбуна у разреду: девојчице, као да ту нема учитеља, истрчаше из клупа да могу боље посматрати. Уплашени дечак одмах извади свој будилник и објасни како је био зачуђен његовом способношћу говора, па га је зато донео да га покаже друговима. Учитељ ћутке узе необични часовник и постави га на сто, а онда зађе од ђака до ђака, од клупе до клупе и пронађе још пуно нешколских предмета: праћки, удица, лутака, судова и штедњака за лутке, чигри, кључева, клинаца, бритви, пушчица, па све то поређа крај Матиног часовника. Све те ствари су смерно и уплашено ћутале, само је будилник у нади да ће се Мата најзад заувек опаметити, и да га неће вући собом, весело и хвали-саво развезао:

Ја сам сад погрлат,
према сваком ја сам строг,
па да ми је друг и брат,
отац или стари сват.

Све од јутра до у мрак,
све од мрака до у дан,
пазим да је тачан ђак,
да на време дође свак,
учитељ и капетан,
апотекар и лекар,
и грађанин и сељак,
у циркусе весељак,
на свирање музичар,
на шивење шваља,
за корито праља,
и за косу косац,
по девојку прасац;
да на време крену
у радње продавци,
и сви послодавци;
да на време стигну
и лађа и воз
земљом нашом скроз;
да на време свака
оправи се ствар,
на столици лом,

на ципели квар,
и полупан кров,
и разрушен дом.

Ја сам сат поглат,
према сваком ја сам строг,
па да ми је друг и брат,
отац или стари сват.

ДЕЦА ГРАДЕ ЗВЕРИЊАК

У, неки мали град дошао је једног пролећа путујући циркус „Камила“. У том , градићу је било, као и по свим нашим мањим местима, пуно деце и она су стално присуствовала циркуским представама. Трајала је та радост непомућена цела три месеца, а онда се стало говорити да циркус мора ићи у друго место. Зато је још више деце нагрнуло на представе и мотало се целог дана око обора где су пребивале звери. Зато су у циркусу стала долазити и писма оснивачким шкрабавим рукописом. Најпре једно упућено камили, љубимици све деце:

Мила камила,
негде на путу
кад будеш жедна
побегни из циркуса
и дођи нам у походе:
у нашој реци пуно је воде.

После неколико дана добио је лав карту:

Кад циркус пође,
лавићу млади,
ти се искради
па код нас остани.
Кад порастемо,
ми ћемо бити
циркузани.

За картом је стигло и писмо у коме се молила циркуска зебра:

Зебро, зебрице,
кад циркус пође,
остави нам троје
своје дечице.

Директор циркуса је често читао ова писма са својим особљем и уживао што су његове животиње тако омиљене, али писма, за сваки случај, није хтео предати коме су упућена.

Тако је после петнаестак дана циркус отишао у друго место, а ни камила ни зебра ни лав нису остали код деце. Она су сад повазан тужна врљала по тркалишту где је циркус пребивао. Сећала се где је који кавез стајао и радовала кад нађу какву стару потковицу, бич или уже, које је циркус заборавио или бацио.

Како деца нису имала наде да ће се „Камила“ вратити, почну ковати планове и сновати снове како би дошла бар до Зверињака какав су чула да постоји у Загребу и Београду. И како су пре писали зверима из циркуса, сад почну писати молбе општини и председнику да оснују ма и најмањи Зверињак, или опет доведу циркус. Не може се замислити чуђење у општини кад је стигло писмо овакве садржине:

Молимо вас
у име свих ђака,
створите нам у току године
бар пола Зверињака.
Ми ћемо се бринути
зверима за храну,
а у прво време
код сваког може бити
по један мајмун на стану.

Одмах сутрадан стигло је и друго исписано крупним сврачијим рукописом:

Ја сам, истина, дете,
али предлажем вам
да нам у град доведете
што више звери
из Аустралије и Африке
и са Мадагаскара.

Ја вам се нудим
за главног чувара.

Потпис је био нечитак, могло се само прочитати Ник, даље је било покрмачено. Под трећим писмом, које је стигло после неколико дана, није било имена, већ само: ученик I разреда. Мали ученик је молио:

Драги чико,
тако сам се већ свико
на камиле и слонове,
лавове и мајмуне мале.
Зовите их опет да понове
своје представе и шале.

У општини се много причало о овим писмима, па после и у граду. Многи родитељи су стали на страну деце и покушавали да наговоре Општину да оснује збиља Зверињак, али је за ово требало много, много новца, те од свих ових разговора не би ништа.

Зато се најстарији ђаци одлуче да сами себи и деци створе мали Зверињак од ретких врста птица и паса и мачака, зечева и голубова до којих су могли доћи у свом граду и околини. Син учитељев је, на пример, имао чворка изученог да изговара неке речи, судијина девојчица је имала лепог зеленог папагаја, а неки опет белих зечева; стари шумар, ловац, био је познат по својим хртовима. Било је у граду и лепих петлова и кокошију ретке врсте. Отац једног дечака, баштован, пристао је да да неко земљиште што му није било родно, да на њему деца почну остваривати свој сан.

Баштован, који је имао сина коловођу при оснивању Зверињака, много је помагао деци да се начине обори, кућице, наслони и седала. Њему се придружило још неколико родитеља и старије браће, занатлија и гимназиста. Тако је брзо био исплетен птичји кавез, и стазе посуте шљунком и ископани јарци за воду. На улазу, масним словима је исписано пре него што је Зверињак и отворен:

Моле се деца свеколика
и мала и велика,
да посећују Зверињак
и у радне дане,
да звери пазе и хране,
и не ломе гране.

За то време су се млађа деца растрчала по околним шумама да налове лепих птица, да нахватају корњача и жејева како би имала бар животиња које могу саме набавити, а које сва градска деца нису ипак познавала. Нека су у реци ловила ракове и ретке рибе за мали рибњак што га је баштован уредио у води која је текла кроз његово имање. Сваки дан си могао видети дете како се упутило баштованом имању са тим својим благом нахватаним у шуми или са најобичнијим псом и мачком, јер, напослетку, поклону се у зубе не гледа. После си неке могао видети како се враћају кући уплакани, ако прилог који су носили није био примљен.

Након месец дана вредног рада освануле су у градињу објаве исписане крупним словима, црвеном и плавом оловком, којима се позивала свеколика деца и њени родитељи на отварање Зверињака. Грађани су мислили да отприлике знају све што тамо могу видети, али су их чекала и нека изненађења. Баштован је имао пријатеља мечкара далеко у селу и измолио је од њега једног старог, ислуженог медведа. Само да би деца веровала да се о оснивању њиховог Зверињака прочуло и у шуми, ставио је над медведов обор натпис:

Медвед Добровољац.
За љубав ђака,
драге воље,
оставио је шуму и поље,
и постао
оснивач Зверињака.

Зато што је дошао драге воље, како су деца одмах поверовала, она су стајала понајдуже крај њега и говорила му нежне речи, надевали лепа имена, заборављајући да их чека још толико лепих ствари да виде. Тек кад би мало подаље,

с леве стране, заблејало, у обору сасвим мало теле, остављала су Добровољца и срицала натпис:

Теленце Цвета
са звездом сред чела.
Поклонио га Света,
земљорадник
из Дугог Села.

Тај Света је имао сина који је учио гимназију и кад је чуо за одлуку ђака, још првог јутра после збора, наговорио је оца да теле поклони, уверен да има деце у граду која ни телета нису никада видела.

Неколико корака од Цветиног обора четила су се деца око птичјег кавеза:

Жуне и сенице,
препелице и креје,
косови и славуји,
гавран, звани Џин:
похватани код воденице.
Поклонио млинарев син.

У крају Зверињака где су били жежеви и корњаче, баштован је приредио деци још једно изненађење: у сандук пун облутака и покривен прозорским старим крилом затворио је отровну змију и написао на таблици:

Змија камењарка,
воли места жарка.

Ређало се онда неколико празних обора који су чекали велике звери, па у малом дворишту шетао петлић поносито као да зна да је због лепоте доведен у Зверињак. Две девојчице су читале:

Обичан петао,
из Девесиља.
Кад кукуриче,
надвиче
петлове на сто миља.

Његове суседе су биле сиве, погрбљене кокоши. Било је деце која ту врсту живине није била дотле видела па су се љутила што је натпис на њиховом дворишту био кратак:

Кокоши Бисерке.
Поклон девојчице Перке.

Пред неким великим сандуком чуо се весео смех. Из сандука је уплашено вирила нека лепа црна мачка. Одозго је писало црвеном бојом:

Црна мачка, обична,
мишеве лови;
Цицом је зови.

Било је у врту још неколико домаћих животиња; обично јагње, псето, ждребе од месец дана, па ипак деца су се четила и пред њиховим оборима, уживајући што на једном месту виде све своје љубимце.

Наишла су деца ту и на козу једног свог друга који се дуго колебао док је није дао а сад је ту сваки час поносито дотрчавао да чује како посетиоци читају:

Једнорога,
бела коза,
родом из села Сиња,
из Подриња,
нема јарића,
поклонио је
Томић Мића.

Дуго се после тога дана причало у граду о отварању Зверињака, дуго су нешто и идућег дана већали градски одборници. Деца и дандани мисле да су разговарали како да набаве и крупних звери за дечји Зверињак и чекају нестрпљиво њихову одлуку.

КАДА МАЧКА ОДЕ МИШИ КОЛО ВОДЕ

Дуго је мислила бака сме ли Јагоду и Перу саме оставити у кући док она оде на њиву да окопа кромпире. Син и снаха су јој рекли да не иде у поље док се они не врате из града, али киша је пред зору била пала и није јој се пропустила згода да тај посао сврши док је земља још влажна. Одмах затим су јој изашле пред очи и све штете што се могу догодити ако децу саму остави. Усто је земља тако топло замирисала и зачуо се однекуд звук мотике, па се одлучила да ипак пође на њиву. Мислила је: пера је већ велики, свршио је први разред, умеће припазити на Јагоду и кућу док се она не врати.

Пера је опазио како бака под наслоном тражи мотику, и да би је часпре видео ван дворишта, начинио се као бубица миран. Волео је да остане сам код куће, могао је да смисли много лепше игре него кад су му над главом родитељи и бака. Кад га спази тако смиреног, она се обрадова и замоли га на поласку:

Чувај само добро прасе,
нек у бари ваљушка се,
овцу да ми не утече,
и да пасуљ не попоса!
И Јагоду чувај мени,
буди добар, не вилени!

Да му је тога часа тражила да не рекне ни речи док се она не врати, да се не макне с места, све би обећао, само да га оставе мало самог. Није ништа ни ружно ни опасно намеравао, али су то опет биле ствари које су стари забрањивали чинећи му тиме, по његовом мишљењу, неправду. Рекао је радосно баки:

Иди само, иди, бако!
причуваћу ја детенце
и пилиће и прасенце.
Не дођем ли баш до ноћи,
затворићу јагњад, овце,
нахранићу затим куче,
да преконоћ не скамуче,
донећу ти дрва, воду,
успаваћу тад' Јагоду.

Чим је бака изашла из дворишта, дечак се дао у испитивање, чиме би се могао што боље забавити. У качњаку је нашао неку стару карлицу и замислио да од ње створи чамац који би пловио по бари где се прасци ваљају. Како је сам био претежак да се у такав чамац смести, науми да провоза мачку. Да му не би утекла с вожње, привезао је ликом за карлицу; али чим ју је гурнуо од обале, покушала је она да искочи и тако се преврнула у бару па прекинувши лику уплашена и љута побегне чак на таван.

Ускоро су суседска деца приметила да је Пера сам код куће, па их се зачас слегло пуно двориште. Сад су удруженом снагом стали измишљати како би се забавили. Падали су унакрсни предлози:

Може да се игра жмуре.
Може на дуд да се пење
и камење у вир баца.
Могу чавке да се јуре,
и котрља стара каца.
Да се скаче са доксата,
да се гради што од блата.

Онда су престали и погледали се: све је то ипак нешто обично, све би се то могло и пред баком чинити. Треба пронаћи што опасније. Наједном је Симо рекао:

Хајде, децо, да видимо
шта ће овца да учини
кад се као коњче јаше,
да л' се коке праћке плаше,
зна ли куче
да колица путем вуче.
Благо мени, благо мени,
имам добра ја унука,
он је мени десна рука.
Уме кућу да причува,
и ватрицу да раздува,
зна да иде и по воду,
па причува сам Јагоду.“
Када смири кућне бриге,
прихвати се лепе књиге.

Ни ово није било богзна шта, али су сви опет сматрали да треба часпре игру почети, па су прво упрегли пса у Јагодина колица. Он је једва дочекао да га пусте с ланца и отрчао главом без обзира у поток, ломећи успут точкиће истругане из чамовине. Од јахања су морали брзо одустати, мада су овце биле трпељиве, јер су им ноге, кад узјашу, допирале до земље, што није нимало коњанички изгледало. Напослетку су се смирили на игри која би се могла звати земљорадничком: снабдевени старим ножем, бекутама и кутлачама па прионули на риљање утабане ледине покрај пута.

Бака је за то време вредно на њиви радила, а при помисли на Перу срце јој је певало.

Окопавање је после кише ишло лако, па је посао завршила и пошла задовољна кући. Али чим је до под воћњак стигла, покајала се што је онолико поверења имала у Перу, јер се из дворишта чула граја и гласан Јагодин плач. Потрчала је стазом узбрдо, иако већ уморна. Једним јединим погледом обухватила је кућу и децу и двориште и све што је у њему почињено, па је стала још с вратница набрајати питања као да декламује:

Је ли то мој унук добри?
Је ли ово мирна Ката?
И Јелица домишљата?
Зар се тако кућа чува?
Зар се тако чува прсе?
Зар кутлачом забавља се?
Зар се ножем земља оре?
Зар се дете тако љушка?
Ништа горе
од детета нема мушка!

Појурила је у кућу и нашла Јагоду како плаче у пепелу крај огњишта, и прво је њу умила и нахранила, срећна што се и горе није догодило, а онда је зашла по дворишту да остале ствари доведе у ред. Цело по подне није хтела погледати унука, нити га је што питала, нити тражила да јој што помогне. Другови и другарице су се били сви разбегли, па је седео сам самцит под дудом. Тек кад је увече заспао, срце јој је омекшало, па га је пољубила. То је значило да му је већ опростила и на себе примила пола кривице.

НОВОГОДИШЊА БАЈКА

Био је давно неки дечак који је свима стварима око себе желео да зна узрок. Није се задовољавао кратким и узгредним одговором. Једном га је занимало како може река и по равници, где нема нагиба, да тече према ушћу, како не погрешити правац и почне се враћати одакле је и дошла; други пут колико је потребно док вода храпав камен углача у облутак; како ластва уме да се врати у старо гнездо; зашто камен, иако га замахом пошаљемо увис, опет пада на земљу или зашто се птица зове тако, а не неким другим именом. Многи су се овим питањима смејали. Једино му је његов деда увек озбиљно одговарао.

Почео је тај дечак једном себи разбијати главу како се дознало да Нова година долази управо у онај дан када је славимо, ко је то први дознао и зашто не почиње у пролеће, када се све у природи обнавља.

– Долазила је Нова година, исприча му деда, некад у овај, некад у онај дан, и једном дође управо у пролеће, када се природа обнавља. Деци којој је тада била дошла било би сада око две хиљаде година, да су све досад живела. Кад је стигла на по пута, пресретне је нека бледа жена забринута и замоли:

„Не долази још, док се моја девојчица не поправи. Хтела бих и ја њој, као све срећне мајке својој деци, да дам дарове кад ти стигнеш, али догод је неваљала, не могу ни да је волим, акамоли даровима да је обасипам“.

Било је Новој години толико жао те јадне мајке, те пристаде да се врати, упитавши при растанку какве јој мане има дете.

„Поред куће нам тече диван бистар поток, а она се никад не умије; у кућу смо сви нежни према њој као према голубици под домаћом стрехом, а она нам никад истину не говори; иако смо сиромашни, све најбоље њој дајемо, а она опет никад није задовољна; гласно увек о свему говоримо, никад јој радозналост не будимо, а она опет прислушкује; имамо још једног синчића мањег од ње и осећамо подједнаку љубав према обома, али њој је криво за сваки осмех који њему поклонимо и мучи га кад год остану сами“.

„Чини ми се, ако будем чекала да се твоја девојчица поправи, нећу долазити дуго, дуго, рече Нова година. Жалим те много, ако те то може утешити“.

Десила се ту у близини и неваљала кћи те жене, али није хтела да се јави. Како сама није увек говорила истину, помислила је да и Нова година лаже и да ће ипак ускоро морати да дође, ако не због ње, оно због друге деце.

Прошло је равно четрнаест месеци, а Нова година се није појављивала, јер јој је мати јављала да се девојчица никако не поправља. Прочуло се ускоро по селу, па по граду и по целој земљи да Нова година неће доћи док се неко неваљало дете не поправи. „Које ли је то дете, девојчица или дечак?“, стали су се сви распитивати. Многа деца су се стала бојати да нису она узрок томе закашњењу, да се некако није дознало за неке њине мане. Добра су била љута на неваљалу, а неваљала на ону још гору. Њихове казне између њих самих биле су много строже него родитељске, јер су се боље међу собом знали и једно друго кажњавали оним што им је најтеже падало: са прљавцима се нису хтели никад руковати, са лажљивцима никад разговарати, са убојицама играти. Повео се најужбудљивији рат што га је свет видео. Није ту било рана из којих је крв текла, већ рањеног честољубља, сујете и поноса.

Прво су се почели поправљати прљави и неуредни. И девојчица због које Нова година није долазила – умила се једног јутра на потоку, јер нико дотле није хтео да се такне њених руку. После су се морали поправити и лењи, јер је живот међу децом потекао пет пута брже. И крадљивци, јер су се другови чим они наиђу прихватили капе на глави, као да би је од њих сачували. Прислушкивачи су се одучили од прислушкивања, јер су другови са гнушањем говорили о њиховој мани, па се и неваљала девојчица од овога одучила. Ипак Нове године није било још једанаест месеци. Сви су се чудили зашто је још нема, кад су се деца толико поправила. Тада је Нова година поново закуцала на прозор мајке којој је обећала да неће долазити све док се њена девојчица сасвим не поправи.

„Могу ли сад доћи? Сва деца на земљи постала су добра“.

„Поправила се и моја девојчица, само још воли да дира свога малог брата“.

„Ја не могу целог века чекати и кажњавати тиме и добру децу, већ дајте ви мени свога синчића да га носим и спасем његове неосетљиве сестре, док се не буде поправила“.

Да ли је мати збиља мислила да се одвоји од свога сина или је хтела да последњи пут куша срце своје кћери, тек она је устала да спреми малишана за полазак. А тада се догодило чудо: девојчица је скочила и загрлила свог брата, обећавајући кроз сузе да га више никад неће дирати.

Стрпљива Нова година сачекала је још неколико месеци, и тек онда кад се уверила да је девојчица обећање одржала, дошла је, у дан у који и дандањи увек долази, да се не би заборавила ова лепа борба и победа у дечјем срцу.

Дечак се сетио неких својих грешака и упита бојажљиво да ли би Нова година могла опет да престане долазити ако би деца престала да слушају. Не знам шта му је деда на ово одговорио.

МЕДВЕД ГОРШТАК

Пред зиму је стари Цига почео све строже да се понаша према своме медведу Горштаку. Чим би трапави играч погрешно дигао десну уместо леве ноге, или је не би подигао како треба, он би га шибао тојагом. По томе је Горштак знао да ће се ускоро кренути кроз села и градове, да ће морати играти када му се не игра и ваљати се по земљи кад му се не ваља, и поздрављати по војнички, кад би најрадије прошао никог не погледавши. Сироти Горштак већ је био врло стар за све ове вештине, већ су га ноге и леђа болела и ницале му седе власи по слепоочницама. Ни природа његова није била нека циркузанска. Он би више волео да спава у својој пећини или да слободно вршља планином. А зажелео се био и својих старих пријатеља, вукова, лисица, зечева. Зато је увек пред какво веће путовање желео да умакне са газдиног ланца.

Овога пута се Горштаку чинило да ће му то збиља поћи за руком. Није баш тачно знао како ће бекство извести, али је тврдо верова да ће зиму провести у шуми, па је можда зато стрпљиво подносио господаре батине, напрежући се из све снаге да му угоди.

Кад се његовом господару учинило да га је добро увежбао, пође с њим кроз села певајући пред сваком кућом:

– Де, поиграј, медведе...

Горштак, разуме се, није никад био добар играч, сва његова вештина састојала се у тешком тапкању у месту; али и људи и жене и деца чим би видели јадну животињу како цупка, бацали би новац пред њене ноге. Тако идући дође у неку варош где никад нису били. Људи су у гомили појурили за њим, гледајући га са страхом и дивљењем. А он је играо боље него икад, ваљао се по земљи, поздрављао на све стране, а у себи стално смишљао како би умакао. Његов господар, задовољан оваликим успехом, покаткад се заборављао и попуштао ланац на коме га је водио.

На великом раскршћу, које је са свих страна било опкољено кућама, Циганин оде да скупља новац што се скотрљао у олуке а ланац даде неком дечаку. Чим осети слабу дечју руку, Горштак се истрже и наже низ улицу, праћен веселом четом деце.

– Побеже, побеже медвед! – викала су она трчећи за њим.

Циганин заборави на новац па појури и он за медведом, али је већ било касно, њега је наједном нестало. Брзо је скретао из улице у улицу, тако да су га сви ускоро изгубили из вида. Циганин онда појури у милицију да јави за бекство, али и тамо као да им је било мило што се Горштак докопао слободе.

За то време медвед је шћућурен у некој шуни за дрва ћутао, чекајући да падне ноћ. Увече је наишао дечак из те куће да накупи дрва и уплашено устукнуо угледавши некога у мраку.

– Не бој се, мали, јави се тад Горштак, ја сам медвед што је данас побегао од господара. Помози ми да се спасем.

Дечак се ослободи и упита шапатом:

– А како си ушао баш у нашу шуну? И ја сам данас јурио за тобом када си почео да бежиш, али те је нестало чак у другој улици.

– Сакрио сам се иза плота док хајка није пројурила па сам се после вратио истим путем и видећи отворену шуну шмугнуо сам у њу, одговори медвед поверљиво, јер је знао да га дечак неће издати.

И није се преварио, јер му дечак рече:

– Пођи са мном у кућу да се огрејеш, па ћемо смишљати како да се спасеш. Мама и тата нису код куће, отишли су у госте. Моја сестра и ја сами чувамо кућу, пођи слободно.

Меда послушно пође за дечаком који га одведе у собу где је седела сестра.

– Ово је наш данашњи медвед – рече јој брзо дечак, да се не би уплашила.

– Он је добар, треба да му помогнемо да побегне у шуму.

Тада и девојчица пријатељски приђе медведу.

– Можда си гладан? Хоћеш ли колача од меда? – понуди га она.

– Прво ми дај да завијем руку, расекао сам се прескачући плотове, замоли је Горштак.

Тек тада деца видеше да му је десна горња шапа крвава и девојчица одмах донесе своју марамицу те му је зави. После овога послуже га колачима од меда и слатким од јагода па стану размишљати како да га испрате срећно у шуму. Дечак се први сети и радосно скочи у вис.

– Обући ћеш татино старо одело и ставити шешир, па тако кроз мрак изићи из вароши. Нико неће ни слутити да медвед може имати такво одело.

Горштак пристаде и тако га обуку у татино одело, натуку му шешир на очи, нагуне џепове колачима, па га испрате до на крај улице. Свет је пролазио мирно, никоме збиља није ни падало на ум да је чудновати трапави чичица кога су деца пратила, медвед Горштак.

– Сад слободно можеш даље сам, рече дечак кад стигоше на крај улице. Здравом, немој нас заборавити.

Медвед се са сузама у очима растаде од деце, обећаваши да ће их који пут посетити, а брзо оде у мрак. И после је сваког лета кришом долазио ноћу, сигурно у свом грађанском оделу што су му га деца дала и остављао им на прагу по корпу јагода или печурака. По томе су она знала да их није заборавио.

МАЦА СА ЗВОНЦЕТОМ

Играла се једном три врапца пред кућом Црног Дива, како су они међу собом звали човјека коме је кућа припадала. Било је баш око ручка и врапци су знали да ће се за који час Црни Див јавити на прозор и бацити им мрва. Претварали су се као да случајно туда шеткају, право су на гозбу свратили. Али тога дана мрве је изнијела мала Чигра, Дивова кћерка. Под пазухом је носила белу мачкицу.

Врапци се овом новом укућанину нису много обрадовали, јер су се бојали мачака. Мрзили су њихове зелене жмиркаве очи и лоповски ход. Међу птицама су кружиле страшне приче о мачећем роду. Говорило се да мачке знају тако тихо да се приврзају птици да она и не осети и затим је задаве. А што је још страшније, да могу погледом да успавају те им плен сам пада у канце. Поред тога причало се да виде ноћу као и дању, да чују најмањи шум чак на хиљаду корака, да нису од њих мирни чак ни гуштери ни рибе. Тако су сироти врапци премрли од страха кад су у Чигрином наручју спасили мачку. Кључнули су само две-три мрве и одлетели на грану да издаље посматрају страшног непријатеља.

А имали су право што су се поплашили од маце дошљакиње, јер само што их је видела, истргла се из Чигриног наручја и легла под дрво на које су они слетели. Чигра се вратила у собу да се још помази код тетке која је тога јутра била дошла у госте чак из друге варошице и донела јој собом мацу. Тетка је у том часу причала Чигрином оцу:

– Видећеш већ, врло је окретна, сваког дана улови по једног бар миша и одмах га донесе нама да га видимо.

И тако је још неко време тетка хвалила мацу, кад ето ти ње са пољским мишем у зубима победоносно се јави машући репом као да очекује похвалу. Тетка и Чигрин отац су је збиља помазили по леђима, али се девојчица заплакала и изјавила да не воли маче које лови мише. Отац и тетка су је једва утешили и отац је обећао да ће нешто измислити да је одучи од лова.

Тетка се вратила кући помало љута што је девојчица замерала маци управо оно због чега су је сви други хвалили. Мама и тата од посла нису стигли да још и мачкицу преваспитавају. Тако се Чигра сама морала тога латити. Кад јој је маца опет донела миша и ставила пред њене ноге, узела је прут и изударала је по шапама. Мачкица је вероватно мислила да је Чигра бије што није наједном

уловила два миша, па јој је сутрадан донела два. Кад је опет добила батине, помислила је да дете не воли мише па пође после подне да јој улови какву птицу. Међутим је опет била кажњена и тужно стала маукати не знајући више како да задовољи своју нову газдарицу.

И Чигри је било жао мачкице. Да је маца разумевала људски језик, лако би јој објаснила зашто се на њу љути. Наједном се сети звонцета што га је чула међу играчкама и радосно отрчи да га нађе. Привезаће јој га око врата па ће је издалека сви чути да се врза и моћи на време побећи. Неће више морати да је кажњава и заволиће је поново као оног дана кад се тетке у наручју појавила на прагу.

Маца је прво покушала да се ослободи звонцета. Вртила се у круг, вукла га шапама, хтела зубима да га откине, али није вредело. Што се она више вртела, оно је све гласније звонило. Чак се и при најопрезнијем кораку јављало својим јасним гласом.

– Сад можеш куд хоћеш: у подрум, на таван, у башту, не бојим се да ћеш кога преварити, задовољно узвикну Чигра и пусти је из собе.

Мачкица искочи у башту а Чигра стаде на прозор да посматра хоће ли јој изум вредети. Опет су се врапци играли на стази и маца покуша да им се привуче, али звонце још издалека објави долазак непријатеља и врапци на време побегоше. Тако коме год се хтела примаћи: птици, мишу, гуштеру, он је одмах чуо и на време се склонио. Зато никад више није могла ништа уловити, птице су се по башти спокојно играле а миши по тавану с миром ходали. И полако се научила да једе оно што и Чигра: млеко, месо, хлеб и колаче, једино воће није могла никад окусити.

ДЕЦА У ОЖАЛОШЋЕНОМ ГРАДУ

Људи су били заборавили да поје птице и живину по кавезима, да заливају цвеће, децу су оставили саму себи, без осмеха, без успаванки, на питања јој нису одговарали, гледали је а нису примећивали, и кад би им се плела око ногу, склањали је као мачиће. А кад би је и опазили и у мимоходу и загрлили, били су ти загрљаји тако очајни, тако недовршени, да су их се деца бојала више него пренебрегавања. Могла се видети једино на прагу или под дрветом старица исто тако заборављена, с изгледом кривца, где држи двогодишње дете у крилу. Остављен самом себи, сваки час би се у пустој улици створио трогодишњи дечак и они исти војници који су пре недељу дана на Шумарицама можда стрељали његовог старијег брата, смиловавши се или изигравајући милосрђе, уносили би га у прво двориште и затварали капију да поново не изађе.

– Леи војник! – рекао је мали Бранков брат гледајући једном тако плавог буцмастог војника који је пролазио мимо дворишта.

Кроз пукотине на плоту он и још неколико истих таквих малишана посматрали су војника с дивљењем, али чим се на прагу појавила Бранкова мајка, најодраслији међу њима, ширећи руке као кад се гоне пилићи, погнао је остале од плота говорећи гласом којим су њему говорили старији кад би показао жељу да гледа војнике и да трчи за њима:

– Бежите у кућу!

Град је за њих још био пун необичних, привлачних догађаја. Ено тамо иза баште оружани човек пред мајушном кућом покривеном ћерамидом разговара с неким старцем у коме деца одмах препознају Ивановог деду. Оружани човек говори врло гласно, одсечно, а деда се једва чује. Деца не могу да разберу о чему разговарају, али виде како деда скида црни барјак изнад капије. Гомила деце расте. Дотрчало је и неколико ученика основаца. Они већ знају немачко наређење да се црни барјаци поскидају, али не удостојавају млађе објашњење. Њима се чини да четворогодишња деца не могу знати шта је народна жалост, шта пркос непријатељу и чуде се кад најситнији међу свима изјављује:

– Е, али војници не могу мојој мами скинути црну хаљину.

И кад други, једва мало већи, изјављује поверљиво, тихим гласом:

– Ми смо барјак наше војске сакрили на таван.

Чим је оружани човек отишао, сви колико их је, провлаче се кроз плотове до старчевог дворишта и стижу баш у прави час кад он умотава барјак у новине, брижљиво привезује и крије иза греде у кућици за алатке, као да је важан докуменат. Осим многих других одраслих, деда их примећује. Чини се да му је мило што су се ту нашли. Чини се да је и он заборављен, да нема с киме да поразговара.

– Нема никакве вајде од барјака, – дели он с децом своју мисао, или се само претвара да се помирио с овим насилним угушивањем јавне народне жалости и протеста. – Нека га онде. – И сасвим благим гласом каже деци: – Добро је што се играте по двориштима, још је опасно излазити.

Мада се прави миран, деца примећују да му глас и руке дрхте, да се давно није бријао ни шишао и закључују да је то зато што више нема Ивана да му држи огледало. Она га посматрају с нескривеном радозналошћу, ћутке, као да је необична, тужна слика, а не човек.

– Хајдете да вам покажем Иванове књиге! – прекида старац ћутање и води их до плаво обојеног сандучића у својој соби, сличног војничком.

Пажљиво као да се боји да ће скинути са њих пухор успомена деда их вади и ређа по клупи.

– Ту су му све, од буквара до овогодишњих. Мангун један, гледајте ову није ни разрезао.

Ни најстарија међу децом не разумеју ову дедину милошту, љута су што стрељаног унука назива мангуном. Она са страхом посматрају Иванове књиге, неке већ раскупусане, друге потпуно нове, неувијене. Понекад мисле како ће и њихове књиге можда неко овако чувати ако у каквом новом рату буду опет стрељали ђаке.

Две циганске куће су нарочито привлачиле децју пажњу због гласне кукњаве која се отуд сваког дана разлегала, због тога што су сви укућани бучно одлазили сваког јутра на стрелиште, и опет се отуд сви заједно, уз кукњаву, враћали; због тога што су све посмртне обичаје изводили јавно, у дворишту, наочиглед целог света. Ружа је уз то сваког дана износила пред кућу ново одело свога мужа, карирани капут и бриџ-панталоне, које су сва деца тога краја добро знала. Док је она крај одела гласно нарицала, деци се чинило да ће однекуд угледати познатог градског свирача, јер за њихова четворогодишња искуства о смрти било је несхватљиво да одело стоји живо, како је казала једна девојчица, а да нема лепог црног свирача, да је он у гробу. Данас ње нема код куће, али је у свом дворишту, под дудом, стара Живка, опкољена гомилом суседске и домаће деце. Пошто је меру узела канапом, некаквим великим маказама, налик на воћарске, она почиње кројити црну хаљину за школу црнпурастој малој унуци. Све је то увеличано и зато деци занимљиво: и те маказе и конач који је извукла из хрпе канапа и узица, и игла слична иглама за прошивање душека, и бодови којима је затим стала састављати поле сукњице, и набрекле жиле на њеним рукама што су као на школском анатомском училу показивале у ком све правцу иду и укрштају се и колико их има, и њени продужени уздаси.

Циганчица држи у руци већ приправна четири дугмета, скинута с мушког одела. И то сва четири једнака, што се не види често на оделу деце, особито циганске. Већ су и рукави састављени и при врху убрани. Нема сумње, девојчица ће

сутра пред учитељицу изаћи у црној хаљини. Осмогодишња Вишња, која такође ту стоји и посматра, мисли како никада дотле није видела Цигане да носе црнину. Али ово је сад друго, закључује она, ова црнина није само због личне жалости, него због целог ожалошћеног града, због свих који су стрељани, због тога да се покаже Немцима да нису смели убијати ђаке. Она осећа у томе тренутку непријатељство и отпор према мајци која никако неће да јој сашије ништа црно.

– Мала си ти за то, благо мени, – одговара јој, збуњено је одгуркујући чим јој то помене.

– И друга деца су мала!

– Али она морају...

– Ја још више морам. Ономе чијег су брата стрељали ионако верују да жали, а за мене нико неће знати... А и мени је жао.

Дању Вишња и заборави на страшни догађај, али ноћу пред њом све оживи, види поворку ђака онако како је спасила оног дана кад су их одводили. Петорицу њих је знала и лично, а међу њима нарочито Живкиног унука који је сваке недеље цепкао суседима дрва за потпалу, и Јеличиног брата од тетке и Мириног рођеног брата. Сад их је ноћу видела како леже сви у једном гробу, један преко другог, како их има много, много. Плашила се да Немци једном не одлуче убијати и девојчице. Тада би она волела да буду крај ње Јелица, Циганчица и Мира и плаче за свима заједно, и за онима које су већ стрељали и за својим другарицама и собом.

И Јелица је још у хаљини коју је носила пре стрељања. Обе су завидећи Живкиној унуци изишле из њеног дворишта. Имале су потребу да се усаме, да нешто смисле. Знале су да није истина како у кући не постоји ништа црно од чега би се могле за њих сашити хаљине и вероватно није истина да је све црно у граду распродато, како кажу њихове мајке. Сад су се без договора упутиле Вишњином подруму. Приметиле су биле да се људи, откако је настао рат, тамо крију кад говоре о опасним стварима. По подрумима се мери брашно које сељаци потајно доносе, по подрумима се прича где су се чуле пушке, ко је отишао у партизане, ко је погинуо, ко успео да побегне од стрељања. У подруму бака њихове другарице Мире кука за стрељаним унуком. И јуче увече су слушале њену кукњаву, као ужасом омађијане, желеле су да докуче нешто више о смрти тога дечака, и уопште о смрти. Како то да наједном нестане толико хиљада људи? Како да се дугогодишњи поштар, њихов сусед, више не миче, а тако је брзо претрчавао од куће до куће разносећи писма? Како да обућар из њихове улице не куцка више по ђоновима, а као часовник се непрекидно чуо? У његовој радионици Вишњи су остале ципеле које му је неколико дана пред стрељање била однела на оправку, али и кад неко радионицу поново отвори, она неће ићи да их узме, нити ће их икад моћи ставити на ноге. Дуго неће моћи проћи улицом куда су провели ђаке. Где ли је сад њихов смех, њихово знање разних школских предмета?

Селе су у подруму на неку преврнуту качицу. Биле су убеђене да то што имају да говоре и одлуче припада оној врсти ствари о којима се кришом разговара. Почело им се одмах стуживати од ваздуха пуног мириса сирћета, кромпира, влаге, али су храбро остале унутра.

– Овако је мрачно било и њима кад су их одвели у шупе, – прошаптала је Вишња.

Затим су се обе нагло притајиле јер је покалдрмљеном стазом према бунару прошла Вишњина мајка лупајући дрвеним сандалама. После мало почео је и договор због кога су се скриле. Био је кратак. Све што се подразумевало, о чему су се погледом и наговештајем споразумеле још раније, нису помињале него је само Вишња казала са жаљењем:

- Баба Живка не шије баш лепо. Има много велику игу.
- И маказе су јој страшне.
- Само шије брзо. Могле би обе хаљине бити за дан готове.

И онда су опет заћутале. Још један део разговора као да се обавио без речи. Најзад је Јелица с неверицом упитала:

- А можда је сандук закључан?
- Није, зато што ту стоји и мамин џемпер који често облачи.

Јелица је упутила још један упитан поглед. Вишња је на то одговорила кратко:

- Биће довољно и за тебе.

Протекло је још мало завереничког ћутања. Вероватно је оно садржавало последње колебање и једне и друге девојчице да ли да се црна старинска убрана сукња Вишњине бабе, коју је била поклонила кад је код њих последњи пут долазила да Вишњина мајка сашије себи нешто, даје кришом на шивење њихових хаљиница. Са Вишњиног кухињског прозора гледа се право на дуд у циганском дворишту, а Живка, данас су виделе, воли да шије под дудом, наочиглед целог света.

– Једино њу смемо молити да не каже мами док не буде готово, – додала је, као правдајући се нешто, Вишња.

– Можда ће сутра падати киша па мора шити у кући, – изразила је слабу наду друга девојчица.

Постајале су све разговорније сад кад су се одлучиле на подвиг. Није их више било страх у подруму. Није им било ни толико тешко што ће сутра морати у школу одевене као и пре стрељања јер су веровале да ће за дан-два и оне имати црне хаљине.

Сутрадан је ипак у разред који се црнео од црне одеће Вишња ушла посрамљено. Ко ће знати да и она жали и да ће ускоро имати одећу као и друга деца? Шта ће мислити о њој и учитељица која такође има црну хаљину, иако јој нико није настрадао, и која је своје жуте нове ципеле, целом разреду добро познате, премазала црним ималином?

Мада сасвим мала, Вишња слути да учитељица мора сад у разреду рећи нешто одсудно, нешто што објашњава црнину, смрт, рат, стрељање ђака; а можда и нешто утешно, необично, као оно лане кад је објаснила да Земља иде око Сунца а не Сунце око Земље, нешто супротно од онога што јест: да су, на пример, ђаци Немцима отели оружје и побили они њих. Она се труди да јој иза клупе вири само глава, како се не би приметило да није у црном. Има неоодољиву потребу да одмах саопшти целом разреду да ће прекосутра и она бити одевена као и остала деца.

Међутим учитељица стаје уза свој сто и каже дрхтавим гласом:

- Никад, докле год буде ђака и школе, нећемо заборавити...

Можда је рекла: вашу браћу, можда што друго, али су осмогодишња деца знала шта се то неће заборавити и у њиховим се срцима збило нешто као заклетва, нешто веселије од жалости коју су, беспомоћна, до тог часа осећала. Ето, има још нешто, сем ношења црнине, што и она могу учинити у страшним догађајима који се око њих збивају. Могу: никад не заборавити.

– Мама каже да ће увек носити црну хаљину, – упао је преплашен, ситан дечак чијег оца и брата су стрељали, као да је хтео поткрепити учитељичине речи.

Вишња се још више подвукла под клупу, али је учитељица срећом на дечакону примедбу казала да ће на пролеће доћи слобода и да онда више нико неће носити црно, да ће у школском дворишту опет бити као пре весело.

И друга деца су се ослободила и, после много ћутања у кући, пред учитељицом отвараала срце тражећи помоћ и објашњење за страхоте које су се догодиле, причала како су собе откако су одвели оца и брата празне и одјекују као кад се кречи, како мама стално нешто тражи по кући и дворишту и не чује шта јој се говори, како бака не може више да миче руком, откако је чула да купе ђаке, како деда каже да би сто пута било боље да су њега уместо његовог сина убили.

После школе Јелица и Вишња се полако опет, као и свако вече, прикрадају подруму где Мирина бака кука. Уздржана даха слушају како стара жена куне себе што је оног злослутног дана пустила дечака у школу, а био је блед и жалио се да га боли глава. Сећала се како је увек за писмени из српског тражио чисту кошуљу као да ће у госте. Пребацивала себи прекоре које му је некад упућивала, послове које му је давала, онако мршавом и главоболном.

У срцу девојчица се тада такође будило кајање што су га дирале због мршавости и великих ципела које су се чиниле још веће на танким ногама. На то се надовезивала мучна осећања како су Живкиног унука зачикавале да скине жуту траку, како су се његовом прадеди смејале кад је тврдио да су и Цигани Срби, јер су заједно с њима ишли у ратове. Сад, пошто су оба дечака мртва, једино што им је остало јесте: не заборавити.

Смркава се. Баштенско шибље, живице, круне младих воћака облаче црнину ноћи. Девојчице тад полазе кришом у циганско двориште да преговарају.

ДЕТЛИЋ, ЂЕТИЋ, ПЕТЛИЋ, СВРДЛИЋ

Имали су Детлић и Детлићка четири сина: Ђетића, Детића, Петлића и Сврдлића. Деца као сва деца, много су бриге задавала својим родитељима, нису умела честито ни да једу, ни да цвркућу, ни да лете. Свему овоме требало их је научити. Док је отац ишао послом у шуму, мати се трудила да им пружи лепо птичје васпитање. Уз то су малишани морали изучити и једну вештину која није потребна свима птицама: скакутати уз усправно стабло. Показујући како се то чини, мати им је говорила:

Не волим да имам
децу трапаву.
Овако се скакуће
уз кору храстову,
стрму и храпаву.

Полетарци су покушавали да је подражавају, али су се сваки час спотицали и падали, јер ни летети, разуме се, још нису умели. Дуго је требало док се нису навикли да летуцају и да се пењу уз стрмо стабло.

У исто време мати их је учила детлићком језику саветујући их:

Немојте ми цвркутати
као славуј, као шева,
или зеба ко што пева:
ћију-ћи.
Мало грубље, одсечније,
зборе, децо, детлићи.

Поред свих лепих савета Ђетић никако није умео да изговори глас ћ, најглавнији од свих птичјих гласова; а Сврдлић је опет шушкао у говору. Детлићка их је корила и износила им за пример мале суседе зебе и рођаке грмуше које су врло брзо научиле да говоре и знале чак неке птичје декламације.

Али од свега је најтежа била брига око исхране. Испрва никако нису умели да отворе кљун, те је Детлићка викала љутито док их је хранила:

Зините, забога,
зините боље.

Шта ћете кад сутра
прхнете у поље?
Нећете имати тату и нану
да вам у кљуну
доносе храну.

Касније, кад су научили јести, ниси им могао најамити хране. Угледају ли родитеље да им се приближавају носећи што у кљуну, толико заграје и ускоме-шају се у гнезду да умало што не поиспадају, а отац онда подвикне:

Ђетићи-Детлићи,
сад не говорите,
кљун отворите.
Донео сам вам
репак од црва,
крилце од осе,
у жиру росе,
слатко је пошите
па кљун склопите.

Кад се ручак заврши Детлићи онако брљавих кљунова пођу да се играју, али се појави мати с неколико лисака у кљуну опомињући их:

Ђетићи-Детлићи,
реду се учите
после јела
бришите кљун
од мрва отресите
добро гуњ.

На ову њену опомену сваки добро лишчицом обрише кљун и о комад коре га углача, а перје очисти од мрва. Тек кад буду потпуно уљудни, мати их пусти да се играју и да оду с оцем на излет.

Пошто су већ сасвим поодрасли, њихови излети с оцем су се претворили у лов. Стари Детлић хтео је да их припреми за живот, да им покаже где се може наћи храна и како се до ње долази. Још пре зоре избуди он децу покличем:

Детлићу, Петлићу,
пођимо у лов,
наоштримо кљун.
Овде биће црв,
тамо биће трун
и бобица каква
румена ко крв.
Ђетићу, Сврдлићу,
наоштримо кљун,
пођимо у лов
од гране до гране,

од дуба до дуба,
пун је шумски кров
мрвица и буба,
слатке птичје хране.

Сва четворица синова излете брзо из гнезда и о кору букве на којој су становали наоштре кљунове. После тога крену дубље у шуму. Код сваког старијег дрвета отац се заустави и удари неколико пута у кору:

Чук-чук-чук,
цео дан,
испод коре букове
црв је ситни закључан.
Чук-чук-чук,
као кључем
испод коре црва ћу
ситног да извучем.

Кора се заиста под ударцима његова кљуна расцепи, он отуд извади црва па га пружи коме од синова. Гледајући шта он ради и синови су исто то радили, али у почетку никако нису успевали да дођу до плена. Зато је стари Детлић морао управо као учитељ у школи да их окупи око себе и да им одржи предавање:

Сад гледајте, синови,
како радим ја:
чук-чук,
један, два.
Сад кљуном овако
удрите и ви:
чук-чук,
два, три.

То је неколико пута поновио, док нису научили. После неколико дана већ их је пуштао да сами траже храну, Сврдлић је понајбоље ловио, па је сваки час узвикивао:

Татице, татице,
нашао сам под кором
нешто ситно, бело,
то је црв, зацело.
Татице, татице,
нашао сам у лову
неке ситне бубице?
Како ли се зову?

Научивши их да се сами хране Детлић и Детлићка говорили су да могу мирно умрети. Више бриге око деце нису имали, а кад су много остарели, деца су се о њима бринула и она њих хранила.

ПРАДЕВОЈЧИЦА

Роман је преузет из првог, ауторизованог издања: Прадевојчица. – Сарајево: „Веселин Маслеша“, 1970. – (Библиотека „Пингвин“) које се сматра званичним. У каснијим издањима на почетку је додата је изјава Десанке Максимовић „Како се рађао роман Прадевојчица“ која гласи:

КАКО СЕ РАЂАО РОМАН ПРАДЕВОЈЧИЦА

Још у младости сам размишљала како ли су живели први људи, какве ли су око њих биле шуме и воде, каква дивљач, чиме су се занимали. Упознавши старе, густе словеначке шуме, пределе Горског котара, Похорја, дивљину четинарских алпских предела у Словенији, уобразила сам да је таква морала бити природа око првих људи, праљуди. И данас мислим да је завичај Прадевојчице био такав, само што је дрвеће било горостасније, јаруге дубље, потоци бујнији, пећине пространије. Занимало ме је и како су се деца у то доба играла, на чему су спавала, јесу ли била лепа као и данашња.

Тако једне ноћи, при месечини, причини ми се да видим неку девојчицу, препланулу, голишаву, дуге распуштене косе – јури низ падину према реци. И заљубим се у њу. То ме наведе да почнем писати причу о девојчици тога давног доба. Замислим да је та моја мала јунакиња кћерка пећинског сликара и да је и она мали сликар, јер како данас девојчице обично лице на очеве, тако су морале и онда. Природни закони су и у то доба били исти. Изабрала сам, наравно, да је сместим у оно време кад су људи већ личили на данашње људе – имали исти лик, иста осећања, исте склоности.

Планину где се родила и расла Прадевојчица било ми је лако замислити – била је то густа планинчина као оне најгушће, највеће у Словенији. Слап крај кога се, рецимо, играла, био је вероватно као Перичник само много бујнији. Најчешћа дивљач по шуми биле су кошуте, јелени, лосови. Језеро о коме се говори и где су се одиграли неки занимљиви догађаји романа, пресликала сам просто са једног дивног брдског језера више Мојстране у коме сам се купала и куда сам ишла да потражим самоћу. Сад бих се, чини ми се, могла заклети да је језеро из романа било истоветно с мојстранским.

Људска срца су била и онда као и данас па се моја Прадевојчица загледала у дечака Бука и он у њу. Прадевојчице и жене су се другарице правиле саме себи огрице и наруквике од ситних шкољки, пужиха, сухих плодова и семенки, онакве какве се могу видети по музејима, онакве каквим деца по селима још и данас себе ките.

Као и у наше време и онда је било и злих и добрих људи, и строгих и благих и храбрих и кукавица. Било је и људи обдарених за песму, за сликање. Они су сликали по зидовима пећина дивљач својих шума, а нарочито јелене. Жао ми је што нисам живела у то дивно време бујних вода, бујнога зеленила, окружена срнама и јеленима и лосовима, што и ја нисам била прадевојчица.

Имена људи су, понекад, друкчија била него данас а понекад слична нашим. Многи су носили име по занимању којим су се бавили, као Ковач, Врач, Дојиља. И дан-дањи сретнемо сличне надимке и презимена као што су Ковачевићи, Поповићи, Говедаревићи. Неке су звали према томе како су изгледали, неке према узречицама које су често употребљавали. Све управо као и данас. Тако су деду наше Прадевојчице звали Аох, јер је имао ту старачку узречицу.

А кад већ узмете роман Прадевојчицу у руке, молим вас читајте све по реду, немојте прескакати густа места. У њима се описују многе занимљиве ствари: борба јелена, лов на дивљач, прастари начин изазивања ватре трећем суварка о суварак, обредне игре пред полазак у лов. Дружите се с мојом Прадевојчицом, њеним друговима и њеним оцем пећинским сликарем.

А ако негде у музеју угледасте цртеже пећинских сликара, јелене, лосове, мамуте и једног лептира на некој другој страни пећине, знајте да је тога лептира насликала наша Прадевојчица.

БЕЛЕ ПЕЋИНЕ

Насеље Белих пећина, где је пре тридесетак хиљада година живела Прадевојчица, било је познато међу ловцима тога доба. Налазило се покрај реке, на обронку кречњачких стена, више којих се дизала висока планина. Стене су обиловале пећинама и омањим јамама, закуцима који су били отворени према реци и долини и имали камене надстрешнице. Из ових закутака се понекад улазило у простране пећине, у којима су људи ранијих хладних раздобља живели, а куда су се и ловци Белих пећина у хладније дане склањали. Стене су имале пуно заравни, које су се од подножја степенасто пеле све до густо пошумљеног планинског појаса. На неким од ових заравни били су разапети кожом покривени шатори. Они су били нека врста прачовековог летњиковца: у топле дане ловци су под шаторима спавали и у њима радили, глачали врхове копаља и стреле, шили коже, а када дуну ветрови и ударе кише, повлачили су се у камене надстрешнице или у пећине.

Било је у насељу Белих пећина неколико лица и неколико других живих бића и појава без којих се живот Прадевојчице, нити икога у насељу, није могао замислити.

Најпре је то био Ледени гуштер, удаљен од Пећина колико би добар ловац с обронка стене могао добацити стрелом. Најстарији човек у насељу причао је како је Ледени гуштер син Ледене корњаче, која је једном била поморила цео свет. Ловци са Белих пећина нису ни у каквога бога веровали, али су се Леденог гуштера бојали као да је неко древно божанство, сматрајући га живим бићем.

Био је затим Брат огња, ујутро обично благ и румен, у подне сличан пламену кад се разгори, а увече црвен као крв просута из звери или из људи. Тога ватреног створа, који понекад силази с неба у реку да се окупа, пратила су пријатељска осећања ловаца. Они су говорили:

– Брат огња се пробудио ведар.

Или би, посматрајући га у смирај дана, рекли:

– Брат огња оде у пећину да спава.

Затим би и они пошли у своје шаторе и камене закутке. Неки смели ловци покушавали су да нађу улаз у пећину где је Брат огња спавао и кроз коју је могао да продре чак до места где се ујутру јављао, али ни улаз у њу ни место где је из ње ујутру излазио нису могли никад наћи. Ватрени створ је заваравао траг: кад би ловци дошли до места где им се чинило да је јуче ушао и изашао, он изађе даље, на неком сасвим другом месту.

Био је слично уважаван и његов Мртви брат, савезник ловаца, који је често ноћу, или још од предвече, устајао из јаме где је био сахрањен и полазио да уходи звери и њихова легла, показујући ловцима пут до њих.

Равноправан и уважен члан насеља био је и стари јавор који је растао пред Пећинама и штитио их од муњиних ватрених цилита дочекујући их у своје руке. Већ четири пута је тако муњину ватру храбро дочекао и сагорео своје

долактице. Зато су га ловци сматрали бићем себи наклоњеним и откуд год би ишли, хранили су га и појили, доносили му прегршт земље, јер је на стени где су живели није било довољно, и воду са потока за време суше.

Живот ловаца се није дао замислити ни без сове у јарузи, која се свако вече јављала жалосним ћуком, опомињући ловце на мноштво опасности које прете из шуме, на близину звери, на смрт, на глад, немам злобнију од хијене, јачу од мамута и пећинског медведа. Уместо очију она је имала две крупне жишке, које су ловци могли угледати и пре него што њу у тами сагледају. Сова је каткада имала глас понеког њиховог покојника, те су ловци веровали да их он не заборавља, да им се преко ње јавља.

Најуваженији од ловаца на Пећинама био је сликар, отац Прадевојчицин, виши од свих у насељу, блага осмеха и загонетан, кога су сви у насељу звали Врачем. Он је урезивао по зидовима свога каменог атељеа прилике звери, које су, иако само цртежи, биле живље од оних на које су ишли у лов. Пред њим су ловци осећали страхопоштовање као пред Братом огња или пред Леденим гуштером: он је својим цртежима бацао чини на звери што их је требало ловити и зато био сматран залогом живота у насељу.

Сликар је имао пећину у којој је радио, широко отворену према долини. Један део њеног предворја, покривен каменом надстрешницом, био је такође богато украшен цртежима ситне дивљачи, за чије ловљење није била толико потребна Врачева помоћ. Ове цртеже је сликар урезивао у камен просто себи за задовољство и понекад да забави своју девојчицу. У том делу његовог атељеа нису се изводиле обредне игре.

Врачева пећина била је средишно место у насељу. У њој су се држали зборови кад је требало што важно одлучити. У њој се играло пред полазак у лов. У њој је суђено онима који се огреше о правила лова, који утаје месо у доба оскудице. У њу су свраћали угледнији чланови насеља да посматрају кад сликар ради, мада он није волео да има посматрача кад је у послу.

У средишту пажње био је и син Плоднин Хел, назван Вештаком, који је знао да прави игле, наруквице, огрице, појасе и друге украсе. Због ове у насељу цењене вештине је и добио свој надимак. Око његове радионице увек су се могле видети девојке, жељне накита. Понекад су оне своје наруџбине стидљиво говориле његовој сестри и мајци:

— Тајха жели огрицу од пужевљевих љуштура. Оха има шаку шкољки, нека јој их Вештак наниже.

Он је стално лутао око реке тражећи лепе камичке који су се дали обрађивати и шкољке, као што је сликар по шуми трагао за кременом и црвеном земљом. Иде обалом и посматра реку као да је у њој нешто изгубио. Понекад га виде: загази у воду и прегрштима вади из ње шљунак, шкољке и онда изабира шта би могло ући у његову ризницу. Претраживао је Вештак и пећине и у њима налазио зубе звери, од чега је такође правио огрице. Он их није просто ни-зао, као што су чинили ловци у близини Белих пећина, он их је најпре глачао дајући им други облик. Све наките посахрањиваних девојака, младића, деце са Белих пећина такође је правио он, китњасте појасе, обруче око чела, гривне. Нарочито се трудио око накита за децу, коју је сву знао, која су се за живота

тукла из заседе камењем, верала по стењу као мајмуни и четила се радознано око његове радионице.

Радионица му је била под шатором од коже, у самом подножју стене, а не у каменом удубљењу мало узбрдо, где су му живели мајка, сестра и браћа и где му се налазила ризница. У шатор је долазио само да ради, како би био удаљен од радозналаца, али му је то мало помагало.

Било је на уснама ловаца често и име Бука, Прадевојчициног вршњака, цењеног због смелости и вештине. Био је то дечак који је могао највише да скочи, најбрже да се успентра са подножја до врха стене, да изатрке ускочи на говече које јури. Могао је кладу сам с планине да довуче у насеље. Често се рвао и са јачим да би заштитио млађе дечаке и девојчице.

– Бук је јачи од медведа – хвалили су га његови штићеници. – Бук ће бацити у понор Гена.

Бук је имао и осетљивости за лепоту, волео је лепо обрађене предмете, ретке камичке, шарене птице, волео је да гледа игру таласа. Сликара је то запажао и био је према њему благонаклон. Кад се искупе младићи и дечаци да посматрају његов цртеж, једини Бук, сем Прадевојчице и Вештака, знао је да осети који је део цртежа најуспелији. Буково расположење је зависило од неких моралних чињеница, бивао је увек радостан кад неком помогне, кад мајци из шуме донесе доста дрва или корења и бобица.

У средишту живота ловаца са Белих пећина био је и Травар, човек који је био пронашао много лековито биље, излечио ране многих ловаца у чије су се бутине били зарили зуби медведа или вука; утишао зубобоље многих бременитих жена, којима је свако ново дете односило по један кутњак или очњак; угасио грознице ловаца прозеблех по влажним пећинама и у планини. Живот ловаца, ионако тежак, без њега би био много тежи.

Пре него што се почео бавити лечењем, Травар је једнога дана неколико сати вадио камен на обронку за попљочавање пећине. Био је сав у голој води кад је посао завршио и, како му је била врућина, ушао је у прохладан, влажан теснац те, заспавши онако врео на голој земљи, пробудио се са великом ватром. Како му се то први пут догодило, уплашио се. Мислио је да му је неки пламичак чак с огњишта ноћу некако залутао у груди и сад се разгорео. Около је расло обиље некаквог меканог крупног листа, и болесни ловац, не знајући шта ће од себе, пружио се по њему, и то прво потрбушке утонувши у његову мекоћу грудним кошом. Већ после неког времена осетио је како лакше дише и приметио како се лишће под њим спарушило. Запазио је и како лист пушта зеленкаст и лепљив сок и како управо та течност истерује ватру. Ускоро је све лишће около било полегло као попарено врелом водом јер се болесни човек стално померао тражећи нове, свеже лиске.

Убрзо је цело насеље знало како се истерује пламен који уђе у човека. Покушали су ловци да тим листом истерују и друге муке које се уселе у тело, бол из зуба или хладни ветар који им се завлачио у колена, али није помогло. Травар је, међутим, и даље трагао за новим лековитим биљем пробајући прво сам на себи његово дејство. Жене, које су увек боловале и чија су деца бивала сваки час рањена или поломљена, стално су опседале његово склониште за биље.

Славан је био и старац Аох, који је знао причу о Леденој корњачи, што је некад давно била поморила свет, чувајући је од заборавља као што се чува ватра да се не угаси. Аох није био брбљив старац, требало га је молити да прича, али ипак све што су ловци ма и мутно знали о људима пре себе, о леденом добу, о морима која су настајала кад се снег стао топити, знали су из његових прича.

Живот ловаца није се дао замислити ни без најстаријег ловца у насељу, неустрашивог Гима, који је устрелио онолико јелена колико има прста на обе руке, и луталица коња колико је било пећина на његовој стени, и медведа колико је очију у глави. Пред полазак у лов њега су у насељу питали за многе савете. Оштрач се с њиме договарао какво кад оружје да прави. Гим је прорицао кад ће ловина наићи, а кад омаћи.

– Наићи ће, наићи – била је његова узречица за време несташице и глади.
– Осећам у ваздуху мирис дивљачи.

Како се без оружја није могло у лов, тако се ни без Оштрача није могло на Белим пећинама. Био је он човек који је умео да нађуши где има кремена као што звер њуши траг човека. И не само што је умео да нађуши већ да га најбоље обради. Врхови његових копаља били су као окамењене леденице, а врхови стрела као окамењено иће. Пред полазак у лов увек је необично растао углед Оштрачу и сликару. Сви они чији харпуни, копаља и стреле нису били у реду трчали су познаваоцу кременог оружја.

Тај примитивни човек осећао је потребу за редом као за кретањем или дисањем. У каменом склоништу, где му је била радионица, било је пуно камених долапа што их је вода вековима у стени дубила или што их је сам кременом у мекој стени начинио. Оружје и оруђе било је ту сређено како понекад вода зна да среди, како река прво поређа неуглађено крупно камење па облутак, шљунак и, напослетку, песак, и како ветар нагомила лишће у сметове, грање сложи у снопље, ситне суварке зачисти у гомилице. У једном долапу били су врхови смртоносних копаља са каменим залисцима који су цепали рањеној звери месо, а у другом су се сребриле иглице стрела. Кремене шишарке сличне шишаркама борова лежале су у коритастом приземном удубљењу стене. Шила и резачи имали су такође засебно место.

– Оштрач у ноћи напица где су секире, а где копаља – говорили су ловци са поштовањем дотерујући у његовој радионици своје оружје или мењајући добро кремене за готове врхове копаља и стрела.

Оштрач је трагао за кременом и обрађивао га, најпре себи на радост, као што је сликар сликао пре свега зато што је имао сликарско око и руку и што му се сликало, а тек онда зато да би обезбедио насељу добар лов, да би цртежима бацио враџбину на гоњену звер.

И правдољубиви старешина насеља Рвач уживао је углед сличан сликаревом. Свој надимак добио је још у младости кад се порвао са медведом. Како је за то требало много смелости, снаге, искуства, ловци су га изабрали за старешину. Рвач је припадао оним људима који су као ваздух неопходни, али чије се присуство много не осећа. Он је доносио важне одлуке, изрицао казне за кривце, давао тражене савете, а кад то није било потребно, живео, као и други ловци, скромно, не намећући се онде где није тражен или где му није дужност да се покаже.

Било је и ловаца који су због свога зла увек били присутни у свести осталих, због својих дивљих испада и насиља, као главати, подли Ген. Он се према девојкама у насељу понашао као да су из туђег племена, као да им не познаје мајку и браћу. Зато је увек ишао пун модрица, ујаци или браћа девојака су му се светили сачекујући га у ноћи из заседе. Ген је волео да препада и децу излазећи из шуме четвороношке, ричући као лав или завијајући по курјачки. Мајке нису плашиле децу да ће звер из шуме наићи, већ су говориле:

– Сад ће Ген из мрака.

Ловци су се и према своме тужнооком суседу Шимпанзу односили малтене као према човеку, само можда човеку из неког другог племена. Они су му били захвални зато што је једном племену једном јавио продорном циком ноћу за пожар, који је претио боровој чести иза Рвачевог станишта, као да се ближи тигар или лав. Други пут су мајмун опоменули Дојиљу да јој је змија допузила до детета. Трећи пут је стари мајмун скочио на ловца заспалог крај понора и тако га спасао да не падне. Кад год су се ловци с Белих пећина спремали да због глади напусте своја станишта, помисао и на суседе мајмуне помало их је задржавала.

А нарочито је било уважавано неколико мајки које су богатим породицом одржавале племе као што кише освеже равницу. Међу њима је била најугледнија добродушна и разумна Дојиља, која је лако рађала и чија су недра точила млеко као јела смолу. Она је мирно и са поносом носила терет својих груди, ретко када огрћући и горњи део одеће. Нису мање поштовање осећали ловци ни пред Плодном Вештаковом мајком, за коју су говорили да сеје синове као буква жир. Пошла би Плодна у шуму по дрва, иако сваког тренутка очекујући дете, и вратила би се отуд с дојенчетом у наручју и дрвима привезаним за плећа. Нико јој није чуо јаука док је рађала, нико јој није указивао помоћи.

Према Ојхи, мајки Прадевојчице, и најгрубљи ловци су се осећали заштитнички. Они су се у својој једноставној, али у предосећањима непогрешивој души досећали да Ојха чезне за сином и кад спусте длан на теме које њене девојчице, говорили су:

– Нека Ојха рађа само кћери, племену су оне потребне као и синови.

И крај пећине где је Ојха живела била су два повелика стеновита закутка покривена каменом надстрешницом. Ту се у топлије дане спавало и радило. И пећина где је она живела и сликарев камени атеље били су на последњој заравни Белих пећина, одакле се пружао широк поглед на све стране, одакле се добро видео син Ледене корњаче и планине које су окруживале широку равницу. Ојха и Прадевојчица су са своје заравни виделе најудаљенији излаз из пећине Брата огња и место где је ватрено биће, ма колико ловцима траг заваравало, ипак морало ући у подземље.

Деца у насељу нарочито су волела старицу Кукувију, која је преживела смрт свих својих синова изгинулих у лову. Када је и последњег изгубила, није више положила ватру на свом огњишту, него се потуцала од пећине до пећине, нудећи се мајкама с пуно деце да им чува најмлађе док оне иду послом у планину или на реку. Жене су, кад је затекну да по хладноћи спава под дрветом где живе суседи мајмун, одвојиле је под своје надстрешнице и шаторе. Тако, иако није имала рођеног ни детета ни унучета, сву децу с Белих пећина сматрала је и својом.

ПРИЧА О КОРЊАЧИ

Прадевојчица је волела да слуша Аохове приче. Он је причао покретима, изразом лица и очију, речима. Када јој је било свега седам година, причао јој је о Леденој корњачи са страхом погледајући у оближњи глечер, који се као дивовски гуштер вечито сунчао на планини. Ловци у насељу глечер су звали Леденим гуштером и сви од њега зазирали као од каквог страшног врача гледајући га са неповерењем, мада је из његовог наручја долазила река без које се у насељу не би могло живети. Аох је имао обичај да у топлије дане силази до подножја стене да послушне не чује ли се каква хука, није ли почео нагло да се топи.

– Аох се боји Гуштера? – питала га је Гава, која је на обронку чекала да се врати.

– Боји, – признавао је Аох, назван тако јер је уморан увек говорио: аох. Он је син Ледене корњаче.

– А где је Ледена корњача?

– Отопила се.

– Нека Аох прича о њој!

– Била једном тамо? – Аох је показао према планини на северу, – огромна корњача.

– Колика?

– Колико планина и још планина и још планина.

– Шта је јела?

– Зиму.

– Од чега је умрла?

– Убио је Брат огња.

– Нека Аох прича.

Аох је обично седео на истуреном камену и гледао на север. Личио је на орла са литице. Дубоко под њим била је провалија, лево је сребрнасто одблескивао глечер, са кога се вејала хладовина. Изнад и испод камена где је Аох седео биле су пећине, камени закуци под надстрешницама и шатори у којима су живели ловци. Многи се нису обазирали на оно што Аох говори, као да дува ветар или жубори вода, јер су сви више пута чули причу о Леденој корњачи, али било их је и који су волели више пута да је чују. Прадевојчица је била највернији Аохов слушалац, можда и зато што је он био Ојхин отац и њен деда. Села би на суседни камен и сам истурен над понором и пратила сваку старчеву оскудну реч. Чинило јој се да Аох види у том тренутку све оно што прича.

Понекад су долазила деца и звала је на реку и Ојха је дозивала да скупља грање, али ако је већ почела да слуша, она се није мицала од Аоха.

– Нека Аох прича, – поновила је нестрпљиво.

И он је настављао да прича. Сада је то било о неочекиваном спуштању са севера огромног глечера који је називао Леденом корњачом.

– Ледена корњача је клизила полако, – при том је спуштајући длан лагано, низ окомити камен показао како је клизила. – Брат огња је одблескивао од њеног оклопа и слепио очи птица, орангутана и ирваса.

Причајући с времена на време се одмарао, не могући одједном да нађе довољно речи у своме оскудном речнику. Пошто почне, настави:

– Корњача је клизила а испод оклопа нестајало је света.
Стари ловац опет мало почива а Гава га гледа нетремице.
– Ледена корњача је гонила пред собом облаке скакаваца и чопоре ирваса.
– Нека Аох прича даље!
– Полудели од страха звери и папкари бежали су пред њом и земља се тресла од њиховог трка.

Аох је опет стао и Гава га је подстицала да настави.
– Бежали су орангутани и њихов глас је заглушивао ветрове.
– Гава воли приче, – приметила је девојчица.
– Дрвеће није могло бежати и падало је пред њом на колена, падало је по леђушке.

– Нека Аох прича, – нестрпљиво га је она подсећала.
– Она му је ломила трупове, откидала главе.
– Је ли Аох то видео?
– Ни Аох, ни његов отац, ни очеви њихових очева. То је видео само Брат огња и његов Мртви брат.

– А Ледени гуштер?
– Ледени гуштер је син Ледене корњаче. Родила га је умирући.
– Је ли била стара као Аох када је умрла?
– Била је стара као стене, као Беле пећине.

Прадевојчица је гледала у даљину. Њена млада машта видела је тамо све о чему је Аох говорио. Ледена корњача је и за њу као и за Аоха била биће које је припадало опасном свету звери и гмизаваца или непогуду. Није имала ничега заједничког са старом прилећом корњачом која је живела око Белих пећина, осим тајанствености.

Гава нацрта у песку корњачу о којој је Аох причао и показа му.
Старац јој спусти руку на теме и рече:
– Она је сад ван људског домаћаја. Ни твој отац не може више на њу бацити чини.

– А после? Када је умрла?
– После се земља од биља није видела.
– Зашто?
– Било је крушно и густо.
– Је ли лиска била оволика? – и она нацрта лист много већи од лишћа које је треперило око њих по дрвећу.

– Толико.
– А после?
– Свега је било много: траве, дрвећа, воде, звери, змија великих.
– Је ли оволиких? – И опет је по земљи повукла дугу вијугаву црту.
– Дугих као река.
– А животиње?
– Животиње су биле као брдо велике.

Причао је Аох и о постанку планина. Причу о њима почињао је покретима. Најпре је полагао шаке на заравњени камен до себе. То је значило да је земља једном на том месту била равна. Онда је нагло једну шаку спуштао а другу дизао,

што је требало сликовито да представи како се земља расцепила и један део се спустио дубоко, а други остао горе као кршевити планински ланац.

Девојчица је одмах замислила како је то морало бити, уосталом, није јој за то требало много маште: пред њом се пружала широка равница с једног краја оивичена планином чија је падина окренута према Аоху и његовој унуци била збиља као да је планину нека сила располовила па оно рањаво место није стигло још да се зацели, да обрасте шумом или маховином.

– Боли ли планину рана?

– Било је то давно, прошло ју је.

Већ се сенке поново издуже кад старац заврши причање. Подухне хладан ветар са Леденог гуштера и Гава узме деду и води га да се огреје на ватри коју подстиче Ојха.

– Код Ојхе је заветрина, – изјављује старац задовољан што кроз широки улаз под надстрешницу може и да посматра како Брат огња одлази у своју пећину и да га бије ветар с Гуштера.

ПРАДЕВОЈЧИЦА

Прадевојчица Гава била је лепа. Имала је танак нос и лице широко око јагодица, које су јој се пеле до под очи, те су оне вириле иза њих као тамни ситни тврдокрилци. Биле су тужне очи у Прадевојчице и некако уплашене и зачуђене. Руке су јој биле витке као пузавице. Била је живахна и волела игре дечака. Дететом, чим би почела киша, истрчавала је на неки обронак, скидала огртач са бедара и играла под пљуском, чије су капи биле крупне као талири и падале по кожи као да је шибају. Њена велика стопала шљапкала су по потоцима, који су се у часу стали одасвуд сливати, као да је хтела надиграти капи што су, пошле са велике висине, правиле брзоноге клобуке. Волела је да трчи по олуји и да се надвикује с њом.

На заравни се сваки дан чуло:

– Нека дођу Хонла и Оха и Ајва! Нека пожуре Бук и Тркач!

То је Прадевојчица сазивала децу да иду с њом у шуму. Тамо је изумевала забаве лепше него Бук, који је и сам био довитљив. Дечаци су везивали љуљашке од одрвенелих пузавица па су се њихали високо се узбацујући. Гава је пронашла да се боље зањиха кад се ноге при повратку скупе у коленима. Пели су се на дрвеће и смештали у рачве довикујући се с дрвета на дрво. Ваљали су се низ брдашца и затрпавали у сметове. Стрчавали су на реку и газили по њеним плитким рукавцима. Четили се око слапа што је падао недалеко од Леденог гуштера и пуштали да их купа измаглица која је око њега вејала.

Једном су по месечини дошли на реку и у виру опазили Мртвог брата. Гава је тихо загазила у воду и примицала му се опрезно, као што се примиче птици или змији или зверки коју бисмо хтели живу да ухватимо, али чим би се примакла месту где је малочас био двојник Мртвог брата, угледала би га поново далеко од себе. Бацила се шљунком на њега и он се разбио у парампарчад. Деца на обали уплашено су вриснула мислећи да га је убила или ранила. Међутим, чим су се кругови на води смирили, опет је он, исцељен, затитрао на виру, закићен

белим праменом отргнутим од усамљеног облачка. Истим таквим праменом био је закићен и Мртви брат далеко изнад воде. Једном су млађе Гавине сестре викнуле задивљено:

– Гава стоји на глави!

Сва деца су се начетила као венац око вира и опазила како и она стоје у води наглавачке. Једно по једно је узвикивало:

– Прха стоји на глави! И Ајва! И Оха!

Хватала су се за уши, за нос да виде хоће ли се и оно биће у води ухватити. После дугог испитивања хоће ли се створ у води понашати исто као она, нејасно су схватила да имају своје двојнике у води као што их има Мртви брат и обалско дрвеће, које је такође стајало у виру наглавачке.

Једино је можда Гава, која је будно око себе гледала, чешће од свих силазила на реку и посматрала у њој облаке и звезде и Брата огња, донекле појмила да река одражава само природу око себе, да не живе у њој никакви двојници ни становника земље, ни становника неба.

Она је још у детињству показала дар запажања. У гранчицама које је скупљала по шуми час би видела јелена, час вука или козорога или змију. Једном је из шуме донела две гране – једну која је личила на јелена и другу налик на вука, и сакрила их је у удубљење у стени крај огњишта. Али их је неко увече пронашао и сагорео са другим грањем. Опазивши ујутру да их нема, девојчица је стала плакати:

– Ојха је спалила јелена и вука!

Умирила се тек кад јој је дечак Тркач донео другог вука и козорога које му је раније била поклонила. Кад је дечак Ојхи објаснио какав су јелен и вук спавени, Ојха је уздахнула:

– Врачева кћер! – Она је сликара увек звала Врачем.

Други пут је дотрчала на зараван и јавила да је видела говеда. Како се тих дана жељно ишчекивало да било какав лов наиђе и како су деца стражарила по обронцима и јављала ако што виде, ловци су потрчали на реку. Показало се да су се девојчице с маштом, рођеној за сликара, облаци у води, виђени из даљине, учинили као говеда, можда и због тога што је желела да часпре однесе добру вест. Међутим, кад су ловци стигли доле, ни самих облака више није било у виру, па су веровали да је дете хтело да их обмане. Озлојеђена, Ојха је почела да је туче, а Ген је злурадо подбадао:

– Нека је Ојха баци у мравињак.

Бацање у мравињак била је најстрашнија Генова шала с децом. И с Гавом се тако једном нашалио док је била сасвим мала и није јој дао да устане с узаврела мравињака све док ловци нису наишли и спасли је његове обести. На његове речи девојчица је стала још жалосније плакати: у ствари, она нити је знала зашто је Ојха бије ни зашто Ген тражи да је мајка баци међу мраве.

Прадевојчица је почела најпре цртати по пепелу на огњишту, али Ојха би се на то само осмехнула с речима:

– Врачева кћи.

Веровала је да јој дете, будући увек код оца у радионици, покушава да му подражава, као што суседи мајмуну подражавају ловцима, као што млађе сестре Гавине чине све што виде од старијих. Како је бивала старија, Прадевојчица је,

међутим, све чешће шарала по земљи и песку. Играла би се с децом и наједном би се загледала, загледала у даљину и прутом по влажној земљи стала повлачити црте, пуно таквих усправних црта. У њима је видела далеку шуму живље него што ју је сагледала посматрајући је. На врху сваке усправне дуге повукла је по неколико краћих косих црта. Сад је далека шума била још лепша. Омркла је крај цртежа посматрајући како бубе по њему миле и чине га, за њене очи, још сличнијим шуми у даљини. Ујутру идућег дана одмах је стрчала до реке, али су таласи већ били поравнали цртеж. Она је то доиста брзо преболела, јер је, једном осетивши задовољство цртајући, сада сваки дан нешто по земљи шарала.

Једном јој је пошло за руком да нацрта четвороног инсекта, једног од оних какви излећу изнад реке и какве су деца обично ловила. Имао је тело дугачко, вретенасто, крила прикачена ближе глави, по два и два, усправна, како стоје кад се кукац спусти на земљу или на биљку. Била су решеткасто изаткана – управо као у живог кукца. Завршивши цртеж, погледала је по деци победоносно. Иако је живела пре више хиљада година, иако је била још мала, у њој је, као у уметнику свих времена, живела жеђ за истицањем. Као што је имала очи, умела је да се насмеши, да плаче, да стрепи, да се диви и воли, тако је имала и ту људску, уметничку особину. Годио јој је што су је дечаци и девојчице гледали са дивљењем као ловци њенога оца, окупљени у круг око њега. Једна од девојчица скинула је огрицу од ситних пужељивих школки и пружила јој, вероватно да је умилостави. Неколико завидљивих узабрало је одмах прут и хтело такође да нацрта крилато створење, али је само узмутило мир песка, који су таласи ноћу били поравнали.

Деца су знала како су ловци веровали да се на судбину лова може утицати цртежом, да ће се збити оно што сликар, или Врач, како су га још звали, нацрта: ако на слици стоји ирвас копљем прободен, зацело ће га уловити, нарочито ако се око цртежа изврше обредне игре које је требало да умилостиве више силе. Слушала су она више пута како су ловци пред полазак у хајку, у Сликаревој пећини, бајали играјући:

- Нека јелен падне погођен!
- Нека јелен падне у клопку!
- Нека му се колена поломе!
- Нека обневиди!
- Ватра вапије за крвљу јелена.

Тако су ловци говорили играјући око огња и падајући у занос, и после су се враћали са ловом и заливали ватру јеленском крви.

Зато је Гава сад, пре него што су деца пошла да хватају лептире, нацртала круг око свога цртежа, што је требало да значи да ће лептир пасти у клопку. После тога су сви заиграли око цртежа и заграјали подражавајући ловцима кад полазе у лов:

- Нека лептир обневиди!
- Нека се лептиру поломе крила!
- Нека падне у клопку!

На срећу мале сликарке, неколико лептира је било брзо ухваћено, што јој је још више подигло углед.

Прадевојчица је тако открила да и она може нешто слично што и њен отац, открила је да је друкчија од остале деце. Али, мада се поносила што је слична своме оцу, није му показивала да уме цртати. Он је први пут сазнао да Гава има сликарског дара кад јој је било око једанаест година. Имајући више маште него друга деца, појавила се Прадевојчица једном из шуме огрнута око бедара крупним лишћем. Било је предвече. Људи су се већ спремали на почи-нак. Три њена вршњака, видећи је тако необичну, почела су цикати и подска-кивати. Један је викнуо:

– Гава је врач птица!

На те речи истрчала су испод надстрешница и шатора многа деца и старији. Сви су је посматрали у чуду и скоро уплашено, јер су били склони да у свему несвакидашњем виде разлог за страховање, знак да се ближи нека невоља. Сви су затим, после подужег ћутања, почели углас викати, махати рукама, позивати је да скине лиске са себе, псовати је, али је то она једва чула, толико је била очарана својим проналаском. Онда се насилник Ген бацио на њу каменом и ударио је у бедро, а његова сестра је притрчала и свукла јој лиске.

Тек кад је осетила бол од удара и кад су је лишили лисака, она се пренула из занесености и почела плакати. Био је врло тужан плач Прадевојчице, сличан скичању болесна кучета. Нека старија жена је донела кожу и огрнула је отрвши јој неспретно окорелим прстима сузе. Мада су и друга деца слично плакала, Гавин отац је познао плач своје девојчице и излетео из радионице, мрк и плећат. Чим су га угледали, и деца и старији су устукнули, не због његове чувене снаге, и они су сви били снажни, не због погледа у коме је горела тамна ватра која се смењивала са плимама познате праљудске туге, много више су зазирали од његове моћи да у зиду пећине урезује слике јелена, ирваса и остале дивљачи, сматрајући га због тога повезаним са силама које управљају ловом. Ко зна шта још може човек који је кадар ирваса привући на домаћај њихових копаља! Можда ће их сад засути неком нечувеном казном, нечим неизбежним као што је спуштање леда у долину. Може на њих бацити враџбину, нацртати их растргнуте вуком – па ће их вук збиља и растргнути.

Гледајући га са стрепњом, девојчица је рекла:

– Гава се огрнула листом.

И да би оцу објаснила каквим се листом била огрнула, у неколико потеза је прутом нацртала у ситном песку на заравни лист елипсаста облика и још повукла средином црту која је представљала главни биљни суд.

Он је одмах по цртежу познао биљку глатких крупних листова. Лице му је победоносно синуло. Рекао је звонко, повишеним гласом:

– Нека ловци виде шта уме кћи Врачева!

И како је Ген, који се малочас био на њу бацио каменом, стајао још пред пећином ошамућен, узео га је за руку па и њега привео цртежу.

– Гава, кћи Врачева, има руку и око свога оца – изјавио је свечано као да ју је тим речима миропомазао.

Доиста, она није била нацртала ирваса, и није цртеж уклесала у стени, али је у ситном песку, у неколико потеза, створила лист, управо онакав какав су они малочас подерали и због кога је умало нису засули камењем. Гледали су

сад лиску која није била жива, није се њихала, није се зеленела, али је ипак била живља од оне коју су са ње подерали. Окупљена деца су истог часа потрчала према месту где расте лишће од кога је Гава била направила себи огртач. За тили час су сва отуд донела по лист и пружила јој га, пре да је умилостите, јер је моћна као и њен отац сликар и врач, него што су се кајала због свога понашања. Очи су им титрале као шљокице, а ноздрве њихових узаних носова подрхтавале су као у жедних зверки.

Охрабрена очевом похвалом, Гава је одмах затим прутом у песку нацртала најпре сову како седи на грани: то јест круг и у њему два мања наспрамна – совину главу и очи, испод очију клин – совин кљун; повукла је затим испод совине главе водоравну црту – грану на којој сова седи, и ту црту пресекла са неколико усправних цртица – оне су представљале совине канце.

Деца су се мало поодмакла од места где је Гава цртала, али се нису разилазила, очарана њеном способношћу да у песку представи и њихову суседу Уху. Како се девојчици осладио овај почетак славе, нацртала је и Леденог гуштера. И жене и ловци су се приближили да завире у слику опакога гмизавца: њен отац је цртао животиње и звери које је требало ловити, а његова кћерка се усуђује да баца враџбине и на сина Ледене корњаче!

Бог зна колико би девојчица ту остала да се није појавила Ојха. Не много срећна што јој је дете наследило очев дар, узела је девојчицу за руку, и повела је растуривши, после неколико часака колебања, босом ногом њене цртеже у песку на задовољство окупљених ловаца.

Сликар се већ био вратио у свој камени атеље, али Ојха завири уз пут тамо и добаци уз призив туге, с улаза, држећи малу сликарку за руку:

– Гава је доиста Врачева кћерка.

Међутим, Гава је, видећи мајку незадовољну, од тада избегавала да црта пред старијима, па су они полако заборавили тај догађај не одвајајући Гаву од остале деце. Једино је својим вршњацима девојчица и даље цртала лептире које су желели да ухвате и једино је дечака Бука, с којим се најчешће играла, волела да задивљује својом цртачком вештином.

ПРИЈАТЕЉСТВО СА ПОРОДИЦОМ ШИМПАНЗА

Дечаци и девојчице на Белим пећинама волели су да се забављају са мајмунима. Играти се с њима било је још занимљивије него играти се међу собом. Мајмунци су умели да до земље спусте гране дрвета на коме су се њихали чекајући да се дечаци за њих ухвате, умели су да се гађају шишаркама, да се љуљају о гранама. Гава би се понекад попела до првих рачава и тамо причала с њима неким мајмунско људским есперантом. Нарочито јој је ласкало што мајмунци чине све оно што она чини: ако она провуче прсте кроз косу, и они дижу руке према глави и гладе се по темену; кад она склопи руке у трубу и викне о-о-о, сви мајмунци вичу, мада се у њиховој вици више чују пиштави самогласници.

Пошто је изашла победоносна после сукоба због сукњице, опет се после неког времена огрнула широком лиском, закачивши је комадићем прута, и пошла

суседима мајмунима, додуше кришом од дечака да је не би опет ко напао. Мајмуни су је прво зачуђено гледали, али не са страхом као људи, већ просто нису могли одмах да утврде да ли је то заиста она; а кад су је познали брзо су поскакали са дрвећа и опколили је. Неколико часака су разгледали њену необичну сукњу и кад су утврдили да је од листа и од којег, одскакутали су низ брдо стазом одакле се она малочас попела. Одгегао је за децом и стари Хопа. После пола часа сви су се појавили са сукњама као у ње, и то причвршћеним комадићем прута, како су запазили да је она своју причврстила. Одевени тако, хтели су опет на дрво, али су при томе лисну одећу покидали.

Ово пријатељство између девојчице и мајмуна почело је једнога сунчаног дана кад је она лежећи у разгрејаној трави заспала. Околу су се благо њихале круне разгранатог дрвећа и све лудачки мирисало: земља и вода и биље. Мирисала је тужно и нагорко крупна папрат и буква, четинари су одисали мирисом смоле, и однекуд издалека поветарац је доносио мирис зове. Било је све слично пролећу, само тридесет хиљада пута млађем и мириснијем. Сијасет бића је крај заспале девојчице милело, гмизало, скакало, пролетало. У сметовима златастог лишћа чуо се шушањ змија, у грању прхут птица. По дрвету су се верали мајмуни. Уто је догмизала однекуд огромна змија и склупчала се крај девојчице, још је, додуше, не дирајући, било што је није приметила, било што девојчица није њу дирала. Мајмуни су се, међутим, узнемирили. Толико пута су били сведоци кад змија убија живо биће или стежући га својим клупком или угризајући га. Хтели су девојчици некако помоћи. Били су је запазили чим је стигла. Видећи је сад у опасности, осетили су се према њој као према коме из свога рода. Огроздили су се око једне од већих грана договарајући се. Тада је један стао повијати најнижу грану вешајући се о њу. Повио ју је до саме девојчице и њом јој дотакао чело, не пуштајући гласа од себе.

Гава се од додира уплашено тргла, а још више што ју је мајмун, који се увек надалеко чуо, сад гледао немо. Тог часа је угледала шарени змијски обруч и спљоштену као паткин кљун змијску главу. Схватила је да мајмун жели да јој помогне и на који је начин замислио да изведе помоћ. Њени инстинкти су били сигурни као у зверке. Опрезно се одмакла од змије па се и сама, вешто као мајмун, успентрала на дрво својим суседима. Обазрива као и сва бића која су је окруживала, тек отуд је стала посматрати земљу. И птице су биле узлетеле на горње гране, узнемирене доласком змије. Гуштери су се позавлачили у камење и сметове. Све је наједном постало тихо, као да су и бића која се гласе наједном онемела.

Тог часа је однекуд пао камен, један, па други, и то непогрешиво право на главу змијурине. Затим их је пало још неколико на змијски труп. После неколико изломљених покрета као у муње непријатељ отровник се смирио и истог часа је настала опет цика, шум, прхут, пуцкарање, дозивање птица, и иза деблог стабла букве искочио је Бук па су се шум и бука поновили.

Мајмуни су спузали са дрвета. Гава је такође сишла за трен ока. Осећала је бескрајну милину као крај ватре у хладне дане. За Буком је дотрчало још неколико дечака и младића.

– Бук има руку и око сигурно као Врач – рекао је син Дојиљин, забадајући суву грану у главу мртве змије.

По шуму који се подигао, по цики мајмуна у насељу су погодили да се у шуми нешто десило па су дотрчали и ловци и жене с децом.

– Бука већ можемо водити у лов – рекао је Рвач, старешина насеља, и на смешио му се као лепом јутру или месечини, или ловцу кад се појави са неочекиваном дивљачи.

Затим су змију, као да је ратни трофеј, објесили о грану. До саме вечери деца су око ње скакала, играла, увек се помало прибојавајући да како не оживи; а ловци су се надметали којој врсти отровница припада.

– Травару! Травару! – звали су ловци природњака да каже своје мишљење.

– Травар зна само биље – бранио се он у недоумици: није волео да не погоди, а није могао одредити која је змија јер јој је била размрскана глава, по којој су се многе врсте змија одређивале.

– Рвачу! – позвали су старешину.

– Бескрунаш! Знам га и по репу – тврдио је Рвач.

– Шарена кичма! – довикнули су други.

– Подмукли!

– Жива пузавица!

Надметање је полако прелазило у шалу, уколико су ловци умели да се шале. Завршио га је неки весељак речима:

– Мртва змија!

И, заиста, сада је отровни гмизавац био само мртва змија па су и престали погађати и разишли се.

Остали су само Гава и Бук. Она је, немајући у близини прута села на земљу и нацртала шиљатим камичком змијски костур.

– Зашто Гава црта змију? – зачуди се дечак – Она је већ мртва.

Али Гава га није чула, она је по нацртаном змијском трупу учртавала крстиће сличне шарама, које су као плетенице ишле низ кичму убијене отровнице.

ПРАДЕВОЈЧИЦА СЕ ИГРА ЛУТАКА

Гава је, као и свака девојчица волела да се игра лутака, то јест да се игра мајке и детета. Осећала је још у раном детињству потребу да се брине о неком, да га љуљашка и да му тепа. У Белим пећинама није било домаћих животиња да би их хватала и на силу им наметала своју нежност. На обронку би само понекад искрсла дивокоза, протрчали би негде далеко неприпитомљени коњи, зарикало негде говече и у ноћи се јавили пси и курјаци урлањем.

Међутим, кад је Гави било једанаест година, у суседе мајмунице нашли су се младунци. Они су јој били занимљивији од камених играчака, које су неки ловци умели да режу. Мајмуни су повоздан скакали као навијени, превртали се, задиркивали један другог. Прадевојчица је одлазила сваког дана да гледа како мајмуница доји младунчад; а када би их она надојила и оставила самима себи, Гава је покушавала да најмањег, ружног кржљавка, дохвати с гране. Њој је управо жао било тога нелепог створа, њему је управо хтела да укаже милошту. Мајка малог Хопа, како га је девојчица назвала, одобравајући и сетно

је гледала како се Гава труди да домами њеног младунца, како покушава да га дограби за реп. Неколико дана је Хопа посматрао Гаву радознало и тужно, како обично мајмунци гледају, а онда је једног дана спустио сам грану према њој. Пред њим је стајало биће ипак некако слично његовој мајци, које би га гладног, како му се чинило, могло и нахранити, које је имало руке и ноге као и очи сличне њеним. Најзад јој је драговољно скочио на раме. Мајмуница је и даље с дрвета одобравајући гледала почетак њиховог пријатељства. Та створења из Белих пећина, која су гањали дивокозе, коње, зечеве, никад нису дирала њих мајмуне. Зато се нимало није узнемирила кад је Гава покушала да својим рукама спута младунчетове немирне удове. Оно се најпре мало опирало, а онда се пустило њеној милошти. Дозволио је да га приљуби уз груди, да га ставља под грло, слутећи некако да ово долази од пријатељства према њему. Од свих Гавиних милошта најслађе му је било њихање, личило је као кад мајка мајмуница зањише грану о коју се обесе младунци.

Гава је свакога дана додавала по једну нову нежност, чинећи, с њиме све оно што је видела да жене чине са својом децом, стискала га уза се, љушкала на рукама, носила на леђима, покушавала да га стави на постељу, то јест на земљу застрту лишћем или кожом. Са свиме осталим било је и којекако, али постељу Хопа није могао да поднесе. Чим би га положила водоравно скочио би као опруга и вешао јој се рукама или ногама о мишицу или око врата. Девојчица се тада досетила како мајмунци покушавају да чине што и људи, њихови суседи, па је и она легла поред њега – и збиља, док је она лежала, и он је подносио овај положај.

Гава се мајмунчетовој потреби да је подржава необично радовала. Она узабере цвет, и он га узабере; она сломи гранчицу, и он је сломи; она се ваља по трави, и он то чини. Временом је девојчица стекла још неколико пријатеља мајмунчића. Ујутру је видиш – силази са њима на реку. Тамо их ставља у рачве дрвећа да седе, како мајке чине са својом дојенчади чим почну да се усправљају, њише их, задиркује и наводи и њих да је подражавају.

Шума недалеко од Гавиног станишта била је листопадна, а мало подаље расли су четинари и брезе. Била је пуна ситних зверки с чијим се младунцима могло играти као и с мајмунима. Често је Гава седела на клади и љуљушкала на крилу јежа убунданог у суво лишће као дебело убундано дете, али јој није полазило за руком да га успава. Ко би још спавао у рукама створа од кога не знаш шта те све може снаћи и који сваки час разгрће лишће да види јеси ли затворио очи!

Покушавала је и друкчије да се игра с њим: пуштала га је да се котрља низ брдашце, по опалу лишћу и сама се с њим котрљајући. Кад би се тако неколико пута спустили, вршак ниједне бодље на њему скоро се није видео, па га је остављала полако под дрво као што мајке остављају успавано дете.

Кога би сад мало љушкала, питала се Гава. Можда птице, али њих није било лако ухватити. Тада је угледала суварак диван, гладак као кост, при том налик на људско биће: подужа гранчица се завршавала рачвама које су личиле на ноге, а при врху су била два наспрамна приперка – две руке. Умотала ју је у лист репушине као што је видела да Ојха завија у кожу њену најмлађу сестру и љушкала

је то лево то десно, то горе то доле. Тога часа је бануло из шуме неколико дечака и са њима Бук. Носио је у рукама малог, тек окоћеног створа, меког као маховина, преплашеног.

– Бук га је отео од мајке? – зауставила је Гава дечака.

– Бук га је нашао у жбуну.

То мало биће, можда какав празечић, било је управо онакво какво је девојчици требало да би се могла играти мајке и детета, штитити га и мазити. Бацила је брзо суварак и скоро отела зверчицу од Бука. Зверка ју је поверљиво гледала крупним влажним очима, изазвавши у девојчице талас нежности.

– Гава мора нахранити дете – рекла је и, положивши зверчицу у букову дупљу, пошла да јој тражи хране.

И Бук је пошао крај ње час дижући камен са земље и одбацујући га, час скакући до високих грана и њишући се о њима.

– Гава је нашала детету птицу – наједном је узвикнула подигавши са тла комадић суве гране налик на птицу у лету.

Бук се није зачудио, знао је да у свим тим мртвим стварима око себе она види или птице или звери или људска бића. Чак је сам почео гледати пажљиво око себе неће ли и он наћи какву гранчицу-птицу или вука или веверицу. Убрзо је нашао суварак сличан четвороношцу, само није знао да ли да га прогласи медведом, вуком или псом. Најзад се усудио да каже:

– Бук је нашао детету пса!

– То је вук – увредила се девојчица и бацила пружени јој суварак. – Деца се боје вука. Нека Бук нађе веверицу.

Срећа се Буку осмехнула. Одмах ту, пред собом, угледао је комадић риђе суве маховине одлупљене од дрвета која је опомињала на веверицу.

И девојчица се сложила да је то што је нашао збиља веверица. И мада задовољна што има веверицу, љубоморно је рекла:

– И Гава ће ухватити још две веверице.

Вратили су се зверчици са бусеном траве, са неколико птица и веверицом.

– Када ће Гава родити дете? – упитао је наједном Бук као да пита о неком трећем, гледајући је како приљубљује уза се зверчицу, која их је сачекала у дупљи јер вероватно још није умела да скаче.

– То зна Ојха – мирно је одговорила она.

Мада је већ као мала била разумни људски створ, радознала духа, мада је будно пратила све око себе, волела да посматра како лист из савијене трубе постаје широк као длан или као цела зелена поњавица, мада је знала да се цвет претвара у плод и да из семена ниче биљка и да лептири излећу из чахура и да мајке трпе рађајући – ипак је била дете.

– Бук ће се ожени и имати сина – приметио је дечак.

– Лепше су девојчице – рекла је она просто, једва слутећи да Бук полако дораста у младића.

Птице су их радознано посматрале из грања више њих. Шушкало је у сметовима безброј невидљивих створова. Створио би се на камену радознао гуштер и у часу би га нестало. Као сунчев одблесак, устрчала би уза стабло веверица не дајући се сагледати – по брзини којом је прелетала знали су само да је она.

У пећинама и по шаторима чуо се врисак деце, нестрпљиви повици мајки. Ојха је дозивала, није се чуло кога, вероватно Гаву, најстарију.

– Гава ће бити сликар као њен отац – додаде девојчица осетивши досаду, тугу и нејасан отпор према свему свакодневном што се чуло из пећине.

БУЂЕЊЕ МЛАДОСТИ

Како се претварала у девојку, Гава је све више волела да се осамљује. Најчешће се спуштала на реку, лутала њеним обалама час се огледајући у вировима, час реметећи њихов мир бацањем облутака у воду. Једном се тако сама спустила низа стену. На реци није било никога. Само су негде далеко огромне ружне богомољке скакале по трави и над реком се плела крила вилиних коњица. Она се окрете према пећинама. Тек што их је сунце било огрејало, десетак жена с дојенчади било је изашло на предворје. Деца су сисала опкорачивши мајке око паса, ослоњена задњицима о њихове дланове. Гава се зачуди што их се наједном толико искупило, мада су често имале обичај да доје децу на улазима у своја станишта. Ускоро су се крај њих појавили и ловци показујући рукама онамо куда су и оне биле управиле поглед. Гава се сети приче деде Аоха како су више пута са севера, то јест одонуд где Брат огња никад не залази нити се рађа, силазиле огромне ледене корњаче и сатирале све пред собом: вековне шуме, мамуте, ирвасе, змије и људе, цветне бујне ливаде, приче како је под леденом плочом неколико пута био сахрањен скоро цео свет. Није ваљда дошло време да каква ледена корњача опет подави свет, да се ледени гмизавци са планина спусте у поље?

Тада опази како огромни одблесци падају на стену, лепршају по њој и одлазе даље. Ови светли неопипљиви лептири, што их је Брат огња бацао са глечера као с огледала, често су за ведрих дана титрали над тим крајем, а ипак се и њој у том часу, као и увек свима из насеља Белих пећина, чинило да су они као гласници нечег страшног и необичног. Све природне појаве чиниле су се ловцима као бића из света из кога им могу доћи или велике недаће или преокрети, или опомене и предзнаци.

У околном жбуњу, међутим, нешто шушну, и заверенички се појави Бук.

– Ледени гуштер – рече он – јавља да ће нас поморити. Бук долази да Гаву спасе.

Ретко су се ловци на Белим пећинама шалили, али Бук је имао ту особину људи који су живели после њега, у каснијим временима. Држао је сад у руци онакав лист каквим је Гава била једном направила узбуну у насељу. Он начини покрет као да хоће да јој га обавије око бедара. Она је, међутим, стајала непомицна и гледала у воду. Бук ју је ипак огрнуо листом трудећи се да га причврсти великим сјајним трном, налик на врх јеленовог рога. Рука му се случајно дотаче њених груди, скоро још детињих, и он је задивљено погледа: не само што зна да нацрта лист и кукца у песку него јој је и у грудима нека ватра и нешто унутра бије као птица крилима кад се ухвати у мрежу. Бук дубоко удахну ваздух и рече:

– Гава има огањ у грудима.

Хтео је још једном да се увери да ли је онако како је рекао и наслони своје груди уз груди Прадевојчице: да, палиле су као да се у њима настанило сунце.

Гава одломи прут и у влажној земљи начини неколико тачака упитава:

– Шта је ово?

– Звезде – без колебања одговори Бук.

Издавајао се он од осталих дечака не само снагом и смелошћу, вештином да се у часу са подножја стене успентра до пећине, спретношћу којом је хватао змије већ је знао и одакле се најбоље чују одјечи и имао глас који, кад се одбије о стене, звони скоро дивљачно.

– О-хо! – од необјашњиве радости подвикну Бук као пре једно годину дана кад су се младићи и дечаци такмичили ко ће силније викнути, верујући да им се на повик неко са другог далеког обронка одазива – подвикну и при том поломи око себе гране рукама као јелен роговима.

Долина му глас не одврати, али у грудима девојчице Буков глас одјекну неколико пута као усред планине.

– Нека Гава с Буком пође до понора! – позва он ојађен што му крај руке није било дано да изазове чаролију у којој је толико уживао и он и Гава.

Пошли су према понору. Требало се верати уза стене, и дечак и девојчица су се вешто верали, ни мајмуни им у томе не би били равни. Под ногама им се ронило камење и падало са буком, што их је веселило, па га је дечак и намерно ногом отискивао. Где год је било згодно да се зауставе, заустављали су се и посматрали равницу под собом. Не због њене лепоте, већ су вребали неће ли доле угледати јелене или говеда или коње, јер су деца, као најбеспосленија, обично имала дужност да посматрају равницу с обронака и да потом трче и јаве ако угледају какву дивљач. Девојчице су, као и увек, имале и много других дужности. Гава је морала чувати две најмлађе сестре да не падну с обронка или да не упадну у ватру и помагати мајци да прошива коже. И дечаци су, додуше, помагали ловцима да глачају врхове копаља и стрела, доносили дрва из планине, а нарочито Бук, који је имао снаге као одрастао, зрео младић. Само њих двоје сада нису мислили на послове, као ни остала деца кад се искраду и чије су гласове и сада чули свуда око себе.

Када су ушли у појас шуме високо над пећинама, указали су се обронци са којих су деца обично викала и слушала одјеке.

– О-о-о! – узвикнуо је Бук нестрпљиво и пре него што су се зауставили крај понора.

Одјек се неколико пута поновио са неколико страна, као да се са многих чука по један дечак, исто тако звонка гласа, снажна, с њима довикује, што су деца донекле и веровала.

– О-о-о! – поновио је Бук још снажније када су стигли на ивицу понора, и опет се учинило као да се са десет страна одазива по десет снажних необузданих грла.

Буку је било мало да се гласи само са једног места. Хтео је да установи који је обронак најподеснији, са кога су одјечи најзвонкији, па су се пробијали све даље кроз честу пуну пузавица, којима је дрвеће крај понора било обрасло. Бук их је кидао својим широким раменима газећи при том без милости ситно жбуње клекле и младе изданке око пањева. Ту и тамо наилазили су на влажне појасе где је вода благо обливала камење под маховином. Било је по њој меко газити, али и

клизаво, те су се сваки час спотицали. Ваздух је био пун мириса смоле, која је теkla низ кору недалеко четинара, међу којима су се стабла бреза чинила још беља.

Сели су близу неке сасушене вододерине, пуне белих и сивих облутака. Наједном је мала сликарка устала и накупила двадесетак облутака. Буку се није свидело што нешто друго одвраћа њену пажњу, па је, опет стављајући полукружно шаке око уста, из свег гласа бацио у простор неколико отегнутих узвика. Али она као да то није чула. Почела је по трави ређати камење, сад два бела, сад један сиви, па опет два бела и до њега омањи сиви, и тако наизменично док се у трави није указао стубић који се Буку учинио као слика змије.

– С-с-ст – засиктао је дечак као змија да би показао шта значи слика и уплашено се одмакао.

Сад је опет седела крај њега далеко, њему тајанствена девојчица, која зна да од камена прави змије као какав врач, која је уз то наједном постала и незадовољна дајући му на знање да није направила змију. Бук је беспомоћно гледао у поређано камење – њему ништа у близини није личило на то што је девојчица направила. Наједном је победоносно узвикнуо:

– Бу-у-ук! – како се на језику ловаца зове вододерина.

Ни на ум му није падало да би тај камени стуб положен по земљи могао да представља стабло дрвета.

Гава, скоро кроз плач затрепери са свих десет прстију као што трепери лишће брезе и како се увек чинило у насељу кад се именовала бреза. Бук је тек тада приметио да се на стаблу брезе која је крај њих расла исто тако смењује сиво и бело – али још никако није могао схватити шта ће Гави да представља брезу кад то не може бити ни од какве помоћи у лову.

Ускоро им, као и увек кад су ту били, привуче пажњу далеко протегљаста планинска греда, напукла од врха до подножја, кроз чија се дивовска врата могло видети кад с друге стране пролазе ирваси или коњи. При врху су се ова два гробена сучељавала, те су смео ловац или дивокоза могли прескочити с једног гробена на други. Гава је толико пута одатле посматрала како једно ждребе луталица, које ловци нису никако могли ухватити, прескаче преко процепа као од шале. Она је желела да га ловци никада не ухвате, јер очекивање да ли ће се оно појавити на видiku било је њена најчешћа забава и радост, мада је и она, као и остала деца из насеља, волела да лов буде богат. Тада је бивало пуно крзна за огртање и за постеље. Тада се могло и камење на коме се око огњишта седело застирати кожом и могло се разаципати више шатора. Тада су ловци мање коже, оне од ситне дивљачи, поклањали деци да и она, играјући се, подижу своје шаторе. Гава је имала једну зечју кожицу, а њене сестре по једну вереричију и још два лисичја репа.

Тамо се и сад појавило неуловљиво ждребе, за којим су сви дечаци у насељу чезнули. Ишло је ка провалији. Сунце је тако падало да је животињу рубило сребром, као да је хтело Гави показати како би требало нацртати разиграног коњића. Ждребе се с времена на време заустављало и пасло, затим дизало главу ослушкујући нема ли у близини непријатеља и издижући врат – вероватно се рзањем јављало својој дружини, али то дечак и девојчица нису могли издалека чути.

– Бук неће рећи ловцима да је ждребе видео – рекао је заверенички.

– Ни Гава неће рећи да је ждребе видела – прихватила је она.

– Бук ће га сам уловити – додао је узбуђено он.

Док су ловци, који су ждребе такође виђали и јурили за њим, желели да га улове убијајући га, као што су се ловиле и друге животиње, он је сањао да га ухвати живо, да га држи на узди, да се утркује с њим у равници испод стена. Мада ловци са Белих пећина нису припитомљавали животиње, Букова жеља да ждребе има увек уза се вероватно је била заматак жеље да га припитоми, да буде његов господар, али и да се стара о њему, да му чупа траве, да га поји на реци. Кад год би допрла њиска коња с оближње планинске косе, сетио би се лепог ждребета и његових смелих скокова преко понора. Понекад је замишљао да га већ има, да му је од павити исплео улар, за који би га водио на пашу и на појило. Можда је то био први у свету замишљени улар, јер га још ни у ком насељу није било. Ловци са Белих пећина, па ни они из суседних равница и планина, нису знали за јахање. Међутим, у њему се рађала жеља да се ждребету ухвати о гриву, да се баци на њега, па да га разиграни ждребац понесе на себи чак до понора и да тако заједно прескоче.

Ловци Белих пећина су на много начина ловили. Неке животиње су хватали у омче и мреже, или сагонили у јаме покривене грањем, или их убијали копљем, стрелом и каменом. Помисао да би ждребе могло доживети смрт других животиња на које се ишло у лов, била је и Буку и Гави неподношљива. Посматрајући га сад тако, издалека, желели су да оно умакне сваком сем њима.

Бук је био дечак о коме су прадевојчице могле сањати. Све су оне волеле да га сретну, све су завиделе Гави што он најчешће с њом лута шумом, све су их издалека гађале шљунком и жиром да им некако омету разговор. Да Гава није била Сликарева кћер, можда би је у шуми пресретале и нападале. И сад пред њих паде шака шљунка бачена љубоморном руком. Али Бук то није приметио. Спремао се да искаже оно што је био наумио.

– Бук ће поклонити ждребе својој жени – рече он наједном.

– Гава га неће нацртати – дочека она његове речи пригушеним гласом.

– Бук ће га сам уловити и поклонити Гави – заврши он своју мисао.

Био је сувише казао за свој узраст. Више него што су млади на Белим пећинама знали да кажу. Зато је после за све време повратка ћутао. Кад су стигли на зараван, Прадевојчица је промрмљала:

– Гава ће нацртати ждребе.

ЛЕДЕНИ ГУШТЕР

Гава је за многе ствари и природне појаве веровала да су бића, мада необична, друкчија од људи и животиња. Ако се ветар креће и уме да звижди и шапуће и завија, а то умеју и људи, зашто и он не би спадао у нека бића, ма и волшебна, која, истина, не видимо, али чије присуство осећамо. Зашто поток који онако вешто скаче с камена на камен, који има снаге да у рукама носи велике облутке, који уме да пева лепше него птица, не би такође био живи створ? Зашто бујно растиње крај потока, које може да узрасте брже него деца, по подланицу у току ноћи, које је обдарено с пуно својстава каквих ни у људи нема, које може да жари, да боде, да мирише, које

своје очи, цветове, не мора да затвара пред светлошћу, зашто и оно не би спадало у жива створења која утичу на судбину човека? Зашто она биљка што скида ватру не би била такође врач, додуше нем и прикован на једно место, али ипак врач?

Могло се чути како и одрасли и деца говоре:

– Многоруки је љут на Гаву, туче је песницама – рекли би за ветар.

– Многоруки је брат вуку, зна да урличе.

– Трн има веће нокте него Тркач.

– Река је добра, љуска камење.

– Оја је видела рекине руке.

– Дуголиста расте брже од моје деце.

За поток, главну притоку њихове реке, веровали су да је волшебно ждребе јер скаче као ждребад луталице. Тим пре је Ледени гуштер, што полако пузи са планине, заслужио име гуштера. У топле дане је дисао као што дишу људи и звери кад им је врућина. Понекад се Гуштер заборављао и по неколико дана није учинио ниједног корака. Дечаци и млади ловци, у дане кад се није ишло у хајке на дивљач, имали су обичај да бележе кременом по камену Гуштеровом кориту докле је кад стигао.

Он се, додуше, увек чинио миран и непокретан као и стене које су се крај њега сунчале, и ловци су се у доколици кладили:

– Не креће се – викали су једни, загледи у величанствени мир леденог гмизавца са кога је светлост одблескивала.

– Креће се – викали су други, којима су од јарког сјаја очи почињале да сузе.

– Претвара се да спава – довикивали су трећи, навикли да све у свету човеку поставља заседу.

Аох је био увек на страни оних који су говорили да се креће и љутио се на Гаву и њене вршњаке кад су предузимали поход на планину где је било Гуштерово станиште знајући по легендама о другим леденим гуштерима и корњачама да се опасни гмизавац, који се тако притајио, може изненада откачити од стене за коју се држао причвршћен човеку невидљивим канцама и сручити у долину ништећи све пред собом. Како се у топлија лета вода сливала са њега, вукла камење у долину и правила реку, и како је вода насељу ловаца била неопходна, гледали су многи на њега као на доброг врача који управо онда кад друге воде пресуше почне њима бујицом слати воду у долину.

На стени где је живео Ледени гуштер није било дивљачи, али су се једно време почеле јављати дивокозе у пределу где је лежала Гуштерова глава и по околним гудурама. Како је ситне дивљачи било и на Белим пећинама, одраслији ловци нису хтели да иду у лов на Гуштерову планину, али је дечаке и младиће привлачила опасност да се пењу управо по гудурама око Леденог гуштера у потрази за дивокозама.

– Бук иде да испита одакле козе долазе.

– Камење ће се отискивати – опоменуо га је Аох учинивши покрет шакама као кад се мота предиво или као кад се котрља облутак преко облутка.

Бук је одскочио из места три метра да би показао Аошу да је кадар спасти се ако се камење стане ронити. Неколико девојака и девојчица га је са дивљењем, погледало – био је то скок какав могу учинити само јелени.

– Бук је снажан – приметила је сестра Тркачева, на што ју је Бук погледао погледом у коме је било и младићког жара и дечачког задовољства што је посматра.

Гава је мрко погледала Тркачеву сестру и рекла осорно:

– Бук скаче боље од свих.

Бук је међутим већ био у оном узрасту кад се почиње бивати свесно себе и кад се почиње трудити да се своја осећања пред другима не показују. И мада му је срце због Гавине похвале заиграло, казао је пркосно као да је тај разговор обична дечја препирка:

– Тркач скаче боље од Бука и боље од Вештака.

А Гава је од жалости стрчала низа стену, чак до потока, и није се враћала до вечери.

Бук је са још двојицом старијих дечака сутрадан кренуо у поход на Гуштерову планину. Неколико ловаца остало је на обронку да прати њихово пењање. Гава је, међутим, морала оцу у пећину да му додаје резаче јер је био почео неки нови цртеж. Кад већ није могла Бука пратити погледом као остала деца и ловци, пратила га је у мислима док је оцу помагала: сад, ено, силази стазом према реци, на једном месту мора ићи погнуто јер се пролази испод камене надстрешнице. Кад се не жури, ту је лепо сести, спустити ноге према понору под собом и посматрати изненадан плусак или дугу. Али се Бук неће зауставити јер му треба, поред све његове спретности у силажењу и пентрању, добар део дана до Гуштера, до његове главе, где се дивокозе виђају. Стићи ће тамо кад сенке чучну уза стабло да се одморе. Сад Бук ступа узаном стазом козорога и понекад, из обесити, отисне понеки камен у понор, али не гледа за њим јер мора добро пазити куда ступа. Мало ће, зацело, предахнути пред стеном која се, падајући, тако глатко одломилла да би сликар могао у њу урезати цртеж. Она то све тако јасно види као у живоме, упечатљивом сну. Уопште, све што мисли, Гава мисли у сликама.

– Гава не пружа кремене! – јави се прекорно сликар, који увек грозничаво ради и нема времена, бацивши отупели кремен, да се сагиње и тражи други.

Она пружа потребни резач и опет се предаје сањарењу. Ено, Бук ће сад сићи низа стену, затрчава се сад и са последњег гребена право у круну дрвета под собом и у лету се хвата о гране, њише се обешен о њих, и још једном скаче, у траву под дрветом. То уме једино Бук међу свима старијим дечацима. Река рођена испод глечера, у коју се улило неколико потока, насталих исто тако под глечерима, запљускује га својом хуком.

И друга два дечака се поводе за Буком: љуљају се мало сва тројица на пузавици што виси са древних стабала као дрвено уже, бацају камење у вирове. Чим камен у реку падне, она јаукне. Гава добро познаје тај јаук. Бук баца још један камен право у срце реке.

– Река јауче! – викне Гава.

Али сликар у стваралачком заносу и не поима шта она говори.

– Нека Гава стави боју на лопатицу – говори јој.

Девојчица усрдно почиње омањим облутком трти земљу у каменој ступи. Затим узима мало земље међу прсте, као кад се соли, и њоме трља оцу надланицу да он просуди је ли добро уситнила. Задовољан мекоћом земље, он је ставља на палету, где је већ било припремљено сало дивљачи, са којим глина треба да

се измеша. Гава би други пут жељно посматрала како он ради, али јој се хтело и да гледа с осталим како се дечаџи пењу према Гуштеру.

Умиљавајући се око оца, детињски простодушнo рече:

– Гава хоће да гледа Бука.

– Нека иде и гледа – дозволи он, мада га заплуснуше туга и изненађење.

Као стрела је отрчала на обронак и села покрај осталих посматрача. Биле су се сад ту начетиле, поред ловаца и дечака, и девојчице. Брат огња гледао је правце у Гуштера и навукао му сребрни панцир. На удаљеној планини видело се све као на длану. Гава јасно виде како се Бук упутио право у чељусти Гуштера. Виде како опрезно ступа по камењу да га не би отискивао. Друга двојица су била заостала. Младићи и дечаџи су ђутке посматрали као да посматрају борбу звери, а девојчице су узвикивале:

– Сад ће Гуштер прогутати Бука.

– Сад ће се Гуштер наљутити.

Један камен се отиште Буку испод ногу и повуче га три корака назад.

– Гуштер не да Буку даље – оте се неком.

Али он се усправи, протеже руке неколико пута, јер је из чељусти Гуштера вероватно била хладноћа, па крете мало удесно према крупнијем камењу које се није лако отискивало. Било га је великог као пањев и омањег као оно што га река сноси са планине. Сада се Бук помагао и рукама и стопама, најпре добро опипавао сваки камен да види може ли се на њега ослонити. Двојица других путника, видећи да Бук далеко одмиче, почела су га гађати камењем. Како су били далеко и испод њега, каменице њему намењене нису увек њега погађале, него Гуштера.

– Гуштер ће им се осветити – викнуло је неколико гласова.

Посматрачи су се и дотад чудили како ледено чудовиште дозвољава дечаџима да му се приближе: ни обичан пећински медвед не пушта лако човека у своју пећину, ни Сликар, не пушта сваког пећини кад ради свој тајанствени посао. И збиља, Ледени гуштер није Буку дозволио да уђе у све његове тајне, није га пустио ни до обронка где су се дивокозе јављале.

Бук је, међутим, кад су каменице почеле падати око њега, учинио у узбуђењу неопрезан корак, а можда га није ни учинио, него је неки овећи камен већ био зрео да падне са планине као плод са дрвета – тек ловци су видели како свуд око дечака, и испод њега и више њега, камење почиње да се рони. Једно га је вукло наниже, друго га је гурало, треће се преко њега котрљало, као да је сав тај камени нанос био Гуштерова војска, која се сад пренула и гони га даље из близине свога команданта. Пут који је тако дуго узбрдо преваљивао сад је превалио брзо као да је и сам био камен који се отискује у подножје.

Ловци су опет викали:

– Гуштер се љути.

Камење које се ронило захватило је и другу двојицу. Ловци, жене и деца појурили су према подножју да помогну. Цео онај пут који је Гава малочас била у мислима превалила сад је у трен ока прошла вешто као дивокоза и смело као смео дечак. Доле крај реке ловци су већ указивали помоћ изубијаним и рањеним дечаџима стављајући им лековито лишће на ране и хладне камичке на модрице пошто су их најпре положили на оцедито место, на постељу од маховине

и лишћа. Дотрчала је и Букова мајка чупајући косе; од синова је имала само њега, зачудо сличног своме оцу, за ким је она још и сад са тугом и дивљењем гледала кад би га спасила међу ловцима. Дојуриле су са њом и Ојха и Плодна и још неке жене.

– Нека Гава чува ноћас децу – заповедила је Ојха кћери – ловци и жене ће остати крај болесника.

Она друга двојица била су, међутим, мање позлеђена па су им ловци помогли да се попну уза стену, а ујутру су и Бука некако узнели до насеља.

Аох је сутрадан, седећи на обронку, говорио искупљеној деци:

– Осветољубив је син Ледене корњаче. У младости Аоховој убио је младог ловца.

– Нека Аох прича о ловцу! – замолила је прва међу окупљенима Гава.

– Млади ловац је хтео изблиза да види Гуштера.

– Је ли га видео?

– Хтео је да продре у пећину из чије утробе истиче река.

– Је ли продро?

– Али је Ледени гуштер, син Ледене корњаче, одломио комад свога репа и бацио се њиме на смелога ловца.

Многи нестрпљиви гласови су заграјали молећи га да настави.

– Комад којим се бацио био је тежи од мамута.

– Нека Аох прича!

– Од младог ловца није остало ни комадића за орлове, а камоли за курјаке.

Прадевојчица је те ноћи молила Ојху да она спава уз њу, а не најмлађа сестра. Ојха ју је пригрлила, али девојчица ипак није могла дуго од страха заспати.

ОТАЦ И КЋИ

На све стране у насељу причало се о Буку и освети Леденог гуштера. Како је јутро било лепо, ловци су измилели из својих станишта. Вештак је сишао у колибу крај реке и, седећи на камену пред њом, почео пребирати шкољке и љуштуре ређајући их по каменој плочи која му је служила као радни сто. Наишао је главати Ген и зауставио се. Вештак га није погледао. Лукави грубијан се, међутим, исцерио:

– Вештак кити појас Буку за јаму.

– Бук је жив – одбрусио је уметник не дижући очи на њега.

– Сутра неће бити.

Младић је скочио гневно и пошао према њему да се бије, али је Ген одмах умакао бојећи се више његовог гнева него снаге. Тек кад је био далеко од њега, довикнуо је:

– Вештак ниже Гави огрлицу.

Колико глуп толико и препреден, Ген је лако уочавао коју девојку с дивљењем гледа који млади ловац осећајући их све своје супарнике, иако сам није привлачио никакве пажње, сем као неко од кога се треба клонити.

И Аох је на свом обронку причао о Буку, а Оштрач у својој радионици.

– Брат огња воли оне на које се Ледени гуштер срди – тврдио је Оштрач окупљеним ловцима. – Бук ће оздравити.

– Ледени гуштер је јачи од Брата огња – говорили су здравији. – Бук ће остати хром.

– Травар лечи Бука – дочекао је мирно њихову злобу Оштрач сматрајући да је тиме све речено.

И збиља је Травар ујутру дошао изубијаном младићу са нарамком трава.

– Бук ће трчати сутра као јелен – мрмљао је искусни ловац, док је Бук стењао од бола при додиру трава којима га је Травар увијао.

– Треба се бојати освете Леденог гуштера – приметио је један од присутних ловаца.

– Бук није вређао гуштера – простењао је рањени младић.

– Бук доиста није – сложио се други ловац.

– Нека Бук мирно лежи – приметио је Травар кад је пошао да превеје друге рањене.

– Бук је смео и добар – закључили су окупљени ловци па су пошли са Траваром даље, одајући међу собом Буку признање да никада противника није гађао у затиљак, да га је нападао само у часу кад му је он окренут лицем.

После мало је наишао с Гавом и њен отац, окружен гомилицом дечака, код којих је уживао углед јер им је показивао вештине које су и старији ловци ретко знали: како треба ударити камен да се расцепи, које су стене меке, а од којих се могу правити врхови за копља или секире. Завиравши иза стене где је Бук лежао, ословио га је речима:

– Бук је смео, али није опрезан.

– Опрезни нису смели – простењао је дечак и покушао да се осмехне.

И дечаци и Гава су такође завирили у закутак где је рањеник лежао. Њој се његово лице учинило још пуније модрица и огреботина, него што је у ствари било. Бук је нагонски дигао шаку и заклонио га, рекавши више сликару него девојчици:

– Нека Гава не улази.

Сликара се осмехну и брзо поведе децу даље, добацивши рањеноме:

– Бук ће брзо оздравити.

Сликара се сети како је у раној младости једном из туче изашао лица пуног модрих печата и како је побегао далеко у шуму да га не би Ојха, која му се свиђала, видела таквог. У свему је он био изузетан и ишао далеко пред својим временом. Он је према Ојхи, Гавиној мајци, био пажљивији него други ловци према мајкама своје деце. Пред рођење Гавино и неколико дана после тога, уместо ње, ишао је по дрва и смешио се на њу оскудним осмехом працовека. Узимао је девојчицу на руке и тако показивао да му се свиђа. Мада није много волео лов, уловио је неку мекокожу ситну зверку да се за дете направи покривач.

Како отац млађих Ојхиних кћерки није испољавао очинских осећања, оне су почеле сматрати да је сликар и њихов отац пошто је отац њихове сестре. Сликара је и ту показао за ловца необичну осетљивост не поричући оно што су деца веровала.

– Нека Врач узме Крекину руку! – молила је увек девојчица.

И он ју је узимао за руку и цртао јој у прабини, као некад Хави док је била мала, птице и гмизавце, а онда је враћао Ојхи и одлазио сам или са Гавом даље

у шуму. Било је и дечака што нису знали за оца, а осећали потребу за њим, који су га молили ходајући с њиме по шуми после каквог његовог подвига, кад погоди каменом у мету или кад нацрта меком кредом на стени јелена или коња:

– Нека Врач буде Лохов отац!

И сада су дечаци били вољни да с њим лутају кроз шуму, да траже пећине или црвену земљу, да гађају с њиме у мету, али их је он, себи својственим, благим начином наговорио да остану пред Буковом надстрешницом и да ће их он на повратку из шуме водити на реку. Као да им је богзна што обећао, дечаци су се усхићено ухватили за руке и почели скакати око њега бројећи нешто као енци-бенци, само још неразумљивије, али што их је подстицало да скачу као луди и да потом врште као ждребад.

Он је уграбио тренутак кад су били у највећем заносу и умакао им са Гавом. Пошао је био у потрагу за кременем и комадићима меких стена. Ниједан ловац није имао обичај да тако планином лута са својом децом, а још мање женском, али ловци су били навикли да њих двоје сретају заједно: били су Сликари и Гава у свему изузетни, па су могли бити и у томе, тим пре што се већ знало у насељу да и девојчица има чудни дар свога оца и да јој он дозвољава да му у радионици помаже. Кад би их срели, осврнули би се за њима и приметили:

– И кћер Врачева је врач.

И нико се томе није сувише чудио: женски род је у насељу Белих пећина живио велики углед: ако је жена могла бити мајка, могла бити извор живота, зашто не би могла бити врач!

Идући тако шумом, обоје су осећали лепоту тога прохладног ведрога јутра, иако нису били свесни да им узбуђење и жеља да иду све даље долазе од те лепоте. Страна којом су ишли била је окомита и окренута сунцу. Пред њима се простирала травна степа, негде у даљини модре планине су затварале видик. Изнад реке која је пресећала долину лебдела је магла.

Спретно као дивокосе бирали су камен по камен на који ће стати. Мада је под њима био понор, нису га се плашили – могли су се у паду вешто као орангутан или шимпанзо, њихови суседи, ухватити руком за стену или дрво и одржати се. Разговарали су дужим, сложенијим реченицама него други у насељу, богатијим речником, јер их је више ствари занимало па су их морали некако и именовати. Показујући руком и очима на сунце, које је иза облака продирало зракасто, Сликари је рекао:

– Стреле!

Како је и она имала сликарско око, одмах је схватила шта је тиме речено, и прихватила:

– Много стрела.

Иза завијутка се показао брат Оштрачев и одмах и он заподео разговор о Буку:

– Бук је разгневио Леденог гуштера.

– Гуштера су разгневила она друга двојица – приметио је сликар.

– Гуштер ће се светити целом насељу – забринато је прогунђао ловац и наставио пут.

И то није било једино његово мишљење, сви су се на Белим пећинама бојали да се Гуштер не окоми на цело насеље због нанете му увреде.

– Неће се Гуштер више светити – рекао је Сликара девојчици – дечаци су већ кажњени.

Тог јутра ју је први пут одвео у пећину где је, као и свом предворју у насељу, цртао оно што се њему свиди, а не само звери које треба ловити, и у коју зато није волео да уводи ловце. Пећина је била добро осветљена, мада засвођена тако да кише нису могле у њу падати. Била је сва ишарана цртежима који су представљали мајмуне, сове, вукове тако живо да девојчица није могла од њих ока одвојити. Био је ту и један недовршен цртеж шимпанза окаченог десном руком о грану. Сликара је већ био укlesaо и обрис мајмунове главе. Сад су на реду биле обрве.

Осврнуо се уметник радосно по пећини, тога тренутка дивно обасјаној, спустио шаке девојчици на рамена и посадио је да седне на камен преко кога је била пребачена вуцја кожа. Изabraо је затим најоштрији и најтврђи кремен, сличан шилу, са гомилице која је лежала у куту пећине, и опрезно га ударајући облутком, стао је извлачити обрве преко контуре већ оцртане меком кредом. Радио је вешто као вајар, држећи левом руком кремено длето, а десном облутак. Није смео одвалити ниједне труни више. Девојчица је са стрепњом пратила његове покрете схватајући шта би значило ударити јаче или укриво.

Светлост је падала управо на место које је уметник обрађивао. Гава није могла одредити да ли зрак прати очеву руку или она иде за њим. Уметник је сад одбацио облутак и, упирући из све снаге десном руком, покушавао да оцрта очи и зенице. Кад се сунчев зрак изгубио, биле су и очи мајмунове уцртане. Гледале су исто онако сетно са стене као што гледају иначе док посматрају девојчицу како се игра.

Уметник се удаљио мало од цртежа и посматрао га. Био је задовољан као кад у лову погоди звер, као кад обори онога с киме се рве или кад срећно прекорачи повор.

Дечаци су га чекали онде где их је оставио. Угледавши га, стали су скакати, ваљати се по земљи, молити га да им нацрта на стени птицу коју су хватали и да нацрта како је прободена стрелом, и он им је готово у ходу нацртао што су тражили. Дечачки повици дивљења, громки, слични хајкачком повику, нису га правили гордим. Чинило се да је тај ловац рођен сликарем знао вредност славе. На неки мутни начин слутио је да ће и цртеж урезан у стени време избрисати, или ће га кришом, ноћу, док остали спавају, изгрепсти кременом завидљивци, или можда сујеверни сусед коме се и та цртачка способност Врачева и његови цртежи чине нечим опасним.

ЧИЊЕЊЕ КОЖА

Сутрадан је неколико жена и девојака припремало на реци коже за чињење. Мала деца су се грејала као жабе у топлом муљу, пузала, док су њине мајке оштрим белуцима чистиле коже изнутра и испирале их. Када коју исперу, простру је по песку или ситном жбуњу да се суши. И не окрећу је према ветру и сунцу унутарњом страном како би се, у ствари, брже исушиле, већ тако да се види длака и кострет. Простру и уживају гледајући их и прижељкујући ово

или оно крзно. И као што је свака умела да гледа, да мислећи доноси закључке, да осећа, тако је умела, зачудо, да изабере кожицу која би јој најбоље пристајала. Ојха је чезнула за малом зечјом да најмлађој кћери сашије огртач. Тајха је прижељкивала једну вучју, стара јој се медвеђа, коју је простирала крај огњишта, већ била подерала. Хонлина мајка је бацила око на кожицу младог козорога да је простре под своје будуће новорођенче. Али својих жеља оне нису пред старешином насеља и осталим старијим ловцима испољавале, и кад су се коже на скупу делиле, узимале су без речи ону која им је додељена. Било како било, оне су се сад осећале радосне као што бива увек кад се ловци не врате празних шака из планине.

Пре три дана старешина насеља је сазвао збор и објавио:

– Смели, Тркач и Срећна рука имали су данас среће у лову: устрелили су четири вука, пет козорога и неколико зечева. Од данас имају право ићи у лов са најстаријим и најсрећнијим ловцима.

Њих тројица су затим испричала, које речима које покретима и изразима лица, о срећном и ретком случају како су, док су постављали замке у шуми на далекој висоравни, угледали чопор вукова. Вуци су, као да играју неку замршену зверињу игру, крстарили по висоравни, ишли укруг, затим се скупљали у гомилицу, опет се разилазили и скупљали, мимоилазили се дотичући се боковима, њушили се и онда, као да су се за нешто припремили или о нечему договорили, почели важно силазити низ брдо на коме су били. Ишли су један по један, замишљени али одлучни. Младићи су стали у заседу близу стабала уз која би се дало успузати ако буде невоље. Наоружани копљима, стрелама и бацачима камења, напали су их када су се вукови томе најмање надали. Урличући од бола, рањене звери су још мало потрчале и пале, док су друге, преплашене, одјуриле у планину.

И на дивљач су тога истог дана сасвим неочекивано набасали. Насмеје се тако понекад срећа на ловца па га после дуго заборави. Пошто су их били прогласили ловцима, Оштрач им је скоро сажаливо рекао:

– Смели, Тркач и Срећна рука враћаће се сад дуго без лова. Дивљач ће око њих далеко обилазити.

Међу женама на реци биле су и њихове мајке, али оне ниједном речи нису помињале подвиг својих синова нити исказивале жељу да њима припадну најлепше или највеће коже. Њима је било довољно што је њихову децу у планини двострука срећа снашла: и срећа у лову и срећа да не дођу из њега рањени или да не остану мртви у планини.

Река, велика добротворка ловаца, лутала је по песковитом наносу, бежала у шипраге заборављајући да се врати у главни ток, где су жене радиле. Сочна и дугачка стабла обалског биља чинила су се Гави, која је гледала све оком сликара, као кљунови барских птица, а округло загрејано обалско камење личило јој је на подремале склупчане животиње. Инсекти су крај девојчице час пролетали као стреле, час лебдели у ваздуху, дрхтећи као у грозници. Она их је добро распознавала. Та вретенаста жута буба што се залеће у недра, у свеже коже на обали, опак је створ, од чијег уједа глава постаје као у главатог Гена; ти светломрки и смеђи инсекти, што јуришају на биљке губећи се у слатким понорима цветова, живе недалеко од пећине њеног оца, у дупљи

дрвета. Друг главатог Гена је једном главу неког дечака гурнуо у ту дупљу и после је дечак, изуједан, неколико дана био затворених очију, усана као у какве зверке и једва га је Травар спасао.

Мало подаље од вира где су жене радиле, у мокроме песку и муљу, расло је огромно лишће, величине три пуна месеца, срцастог облика, као каква лисната прашума, простирући се све до модрозелене траве, сличне коњским реповима, такође израсле на ивици песка и воде. Кад би подунуо ветар, крупно лишће би показало своје наличје, бело као прегршти земље што се видела овде-онде у пазуху стена; а зелени репови би се замрсали. Жене су газиле реку и доносиле деци бокоре те дугачке траве да би се њоме забављала, а неке су брале крупно срцасто лишће и стављале дојенчад на њега као на кожу.

Гава је с осталим одраслим девојчицама помагала женама да чисте кожу, умиривала децу, а чим би тренутак била слободна, шарала је прутом по некој обалској земљи. Понекад се није могло одредити шта шара представља, понекад су то били цртежи инсеката и срцоликог лишћа, које је ту у близини изобилно расло. Неке жене су бацале неспокојне погледе на цртеже: зашто кћи Врачева црта ту, поред њихове деце. Једино их је уважање према уметнику уздржавало да не рукну на Гаву, али су узимале своју децу и стављале је далеко од девојчаних цртежа. Само је Дојиља узела Гавину главу, загњурила је у своја богата недра и најмлађег сина дигнула са праве лиске и ставила посред нацртане.

За време предаха жене су ишле низ реку газећи воду до колена. Одлазиле су чак до завијутака, где је вода чељустима лакомијим од лављих била на неколико места појела обалу. Посматрале су сујеверно како су њени зуби одгризали велико камење оголевајући корење врба које су расле дуж реке у недоглед, те се од њихових круна чинило да су зеленкасти меки облаци полегли око обале.

Горе изнад жена дизала се каменита планина, са које се вековима камење ронило и ситнило, постајући при речној обали песак и мешајући се са шљунком што га је река доносила испод Леденог гуштера. После мало хода селе би на траву и посматрале стену на којој су живеле и не знајући понекад каква је гледана са подножја. Трудиле су се да нађу на њој стазе којима су се спуштале до реке, чудећи се како је стена сва као ухваћена у решеткасту зелену мрежу. Узвикивале су када пронађу познато дрво или жбун или шатор или улазе у пећине, који су се, гледани из подножја, црнели. Пред Плоднином пећином била је широка камена надстрешница. Плодна је под њом стално и живела улазећи у пећину само кад задувају хладни ветрови. Пред Ојхином пећином растао је жбун уза сам улаз, а он се ширио као левак и личио на велику разјапљену чељуст, мада је изблиза та чељуст била пријатно станиште, са три стране заклоњена од ветра, а с четврте широко отворено према долини и далеком видику.

Наједном је неколико њих углас рекло:

– Врачева пећина!

Гледале су је ћутке. Улаз у њу се простирао двадесетак корачаја и понегде био висок да је човек могао без сагињања ући. И пред њом је била камена надстрешница широка колико круна старога дрвета. Из подножја им се чинило да су све те пећине и камени тремови неприступачни, да би у њих могла само

птица улетети или залутати само звер и дивљач, и чудиле се како се не виде и предворја, каменита или обрасла травом, где им се деца играју и где и оне тако често седе на сунцу.

Нису биле ни приметиле да су стигле до давно одвањене стене, велике да је десет мамута не би могло померити, иза које је била Вештакова радионица, смештена у шатору подигнутом у самом подножју Белих пећина. Стотинак метара ниже од каменитог заутка гдје је живела Плодна породица он је пред шатором дотеривао шкољке за накит. Неколико девојака је потрчало према њему и као укопано стало посматрати како ради. Узимале су обрађене шкољке, стављале их на дланове и разгледале задивљено као да им је звезда с неба пала у руке. Биле су опаћене сунцем, мирисале су младошћу, и младић диже главу и на свих неколико наједном насмеши се чежњиво. Било му је време да сања, да пожели неку себи за жену. Мада међу њима није било оних које му се у сну привиђају, привлачиле су га и те својом младошћу.

Тек што су се жене биле вратиле раду, недалеко крај потока је зајаукала, ломећи руке, млада угљоока Хонла, која је, мада очекујући дете, све јутро ипак радила. Све жене су појуриле к њој, опколиле је као што се опкољава самртник, затим се ужурбале, једне брале цела наручја срцастог лишћа, друге захватале длановима воду с реке и поливале је. Плодна је казала тихо жени крај себе:

– Хонла, кћерка Ојве, рађа прво дете. Њена сестра је рађајући умрла.

– Колико има пећина и шатора, толико је жена умрло рађајући – прихватила је друга.

Гава и друге девојчице заћутале су и са страхопоштовањем и загледале се у даљину. Неке су чврсто затвориле уши шакама да не чују јауке и мукло стењање Хонле, која је, као и њена сестра, у мукама доносила дете на свет. Обалске птице су излетале из шевара, лупале крилима: деца остављена од мајки врискала. Неке девојчице и девојке су покушавале да се пробију кроз круг жена који је окруживао породицу. Она би се мало смирила, и како би и жене око ње заћутале, чуо се опет разговетно жубор воде и шумор лишћа.

Жене су једва успевале да одстрани радозналу децу, час је шаљући до Вештакове радионице, час горе у насеље да донесу ову или ону стварчицу. Да не мисли мора ли Хонла умрети као и њена сестра, како су малочас оне две жене шапутале, Гава је узела кожу коју је породица малочас уређивала и наставила је чистити. Придружили су јој се и друге девојчице исказујући тако саучешће према Хонли, која је опет почела јаукати. Девојчице су се притајиле: хоће ли опет доћи онај страшни јаук као пре неколико дана када је рађајући умрла жена која је имала већ четворо деце. И тај јаук је негде око подне дошао. Њему се придружио и Дојиљин.

После тога је настала неиздржљива, претећа тишина неколико часака, чак су деца, зачуђена, престала плакати. Затим је завацила Хонлина мајка и за њом све жене, као кад звер почне урликати па јој се и друге придруже. Све су просуле косе по грудима и плећима у знак жалости за преминулом младом женом која је до малочас нагнута над виром радила заједно с њима. А Дојиља држећи у руци новорођенче већ остало без мајке рече показујући свог малог сина:

– Нека га Гава понесе до Пећина, Дојиља мора носити новорођенче.

Гава подиже дете са нацртане лиске и пође према Пећинама кришом се осврћући. Као рањена звер, завијала је Ојва и њене две сестре поред мртве Хонле.

Гава ту ноћ није могла заспати. Прво се чула река јасније него обично. Она је жуборила: Хонла, Хонла, као да јеца за покојницом. После тога су почеле хукати сове. Прво она из јаруге где се деца обично играју лова гађајући тобожњим копљима и стрелама пањеве проглашене за курјак и медведе. После она крај пећине Лавље Челоусти и, напослетку, сова из борове честе иза насеља. Гава им је распознавала гласове: једна је правила дуге станке иза глашења и глашења, друга се јављала више тужно него страшно, а трећа је имала глас промукао и претећи. Тек што су се сове напороковале, негдје високо у планини почели су урлати пси и курјаци. Није се знало да ли се међусобно боре или нападају некога трећег. Њихов урлик се час удаљавао, час примицао Пећинама, удаљавао и примицао. Гава се полако извукла између тела деце уз коју је спавала и пошла према излазу. Неко коме је стала на ногу јакнуо је, али се није потпуно пробудио. Она је стала на излаз посматрајући Мртваг брата. Писак неке мање птице одјекнуо је у ноћи као у празној пећини.

СЕЋАЊА

Смрт Хонлина изазвала је рој сећања у девојцици. Два најстарија Вештакова брата, синови Плодне, две године пре тога били су погинули у лову. Видећи да се други ловци враћају без њих, потамнели у лицу због тога губитка, не чекајући да јој изговоре како их је изгубила, Плодна је стала на обронак и зајаукала ударајући се песницама у груди, по трбуху, по слепоочницама. Мајке по шаторима и пећинама скамениле су се од ужаса. Плоднини јауци су их нагонили да се сећају смрти своје деце, дана кад су била растргнута канџама звери. Деци су они задавали више страха него грмљавина, или рика лавова и завијање шакала. Искупила су се ипак крај ње на обронак и посматрала је. А Плодна би који тренутак поћутала па опет почињала промукло да завија, дочекавши тако да се Мртви брат, огроман, крвав, појави над равницом. Тада је упутила своје јауке и према њему, ноћном поглавици неба, пред чијим су сјајем племена звезда бледела и воде отварале свеколике очи.

Гава је то слушала седећи покрај Ојхе, која је на темена своје најмлађе деце била спустила дланове као да би да их заштити. Ноћ је била иначе хладна, а од јаука ојађене Плодне постала је још хладнија. Деца су се заваљивала под коже, жене су додавале на ватру дрва – и да би било топлије и да би одагнале смрт, која, веровале су, бежи од ватре као звер, будући и сама слична звери. Осећале су мутно да се њој не може умаћи, али се бар може с њоме борити, као што су се толико пута бориле са глађу и другим недаћама.

Вештак, који је већ улазио у младићко доба и био први после погинуле браће, не знајући да се бори са сопственим болом ни са вапајима мајке, завитлао је у ноћни простор неколико каменица, као да је хтео размрскати главу немани што се наднела над њега и мајку и над насеље. Гава је са зебњом послушавала како се бачено камење отискује низа стену и како понеко шумно пада у воду.

Док је слушала у ноћи Плоднине вапаје, у души Гаве, која је већ наслућивала материнске невоље, пробудило се сећање како је Плодна, која је иначе лако рађала, кукала и кад је доносила на свет последње дете. Али, сећала се девојчица, то кукање није будило ужас. Слушајући га, и жене и ловци су се пријатељски смешили. Смешила се и Ојха. Рекла је:

– Плодна ће имати још једног сина.

Кад се зачуо затим силовит плач детета, Ојха је додала:

– Син је, тако синови плачу.

У души Гавиној створио се тада неки мутан закључак да се јауче и кад се деца доносе на свет и кад се губе, и нежност јој је зашљуснула срце, а у исто време је подишла језа. Чула је утом тихи глас мајке:

– И Гава је намучила Ојху.

После тога девојчица није могла још дуго заспати. И друга су се деца и жене око ње вртели. Најзад су сви постали мирни. И Ојха је већ дисала дубоко стишћући уза се последње дете. Гава је потражила такође места на њеним недрима. Споља је улазио прохладан поветарац њишући жбун, који је био нашао мало земље у пукотини каменог довратка и за који су жене веровале да ће им донети среће, да је весник или деце или изобиља лова у насељу, или изобиља воде у реци.

Гава је затворила очи у жељи да заспи, али јој се слике све даље наметале. Искрсла јој је пред очи ноћ из детињства кад су курјаци били напали Пећине. Ветар је фијукао, гладне звери урале. Ужаснуте жене, мувајући се, стале би јој сад на ногу, сад на руку. Најхрабрија је узела распламсан угарак, дигла га изнад главе и изнела на улаз. Пламен је осветлио жбуње и стење. Гава је назрела једног курјака како узмиче пред пламеном, али насатке, још режећи. Његове очи, чинило се девојчици, право су у њу погледале. И друге жене и ловци су за оном женом изашли на зараван с огњем у рукама. Вук, који је најпре узмицао насатке, окренуо је наједном леђа и пошао према шуми.

Затим јој је пала на ум нека страшна медвеђа кожа. Стајала је крвава на заравни пред Пећинама. Четири снажна ловца су је донела на мотки и, бацивши на земљу, дубоко одахнули. Гава још види гомилу деце која скачу око свеже животинске коже. Често је и Гава, наравно, с осталом децом играла око кожа донетих из лова. То можда и није била толико радост што је лов био богат колико обичај да се тако чини у част ловаца који су имали среће.

Гава се мало занесе у сан, али се неко закашље, неко промешкољи и слике опет навиру, буде се сећања из најранијих дана кад је још ишла голишава: ловци полазе у планину с копљима чији врхови сијају. Неко виче како се свиња луталица појавила близу пећине Совино око. За појас му је заденуто сечиво од кремена. Ветар им свима мрси дугу косу. Ту слику потискује сећање како се срета, у лице, са змијом. Змија забацује главу, палаца и гледа је у очи. Девојчица се не усуђује да се на њу баци каменом – може не погодити, а змија је напасти.

Гава ставља још дубље главу у Ојхина недра и осећа како јој она спушта руку на теме и привлачи је још ближе к себи. И ту почињу само делови разбијених слика – јеж умотан у лишће, суварак којим се игра као с дететом, стари шимпанзо се љуља на грани. Неки пискав дечји глас моли:

– Тајха хоће напоље! Тајха хоће напоље!
Неко дете бунца у сну:
– Дојиља је украла Хонлино дете.
Напоследку све се мрси, и Гава заспа.

ОЈХА ЧЕШЉА ГАВУ КАО ДЕВОЈКУ

Ојха је волела да сањари. То се видело већ и по њеном држању, погледу и осмеху. Била је виша и тања и у лицу нежнија од осталих жена у насељу. Оне су по својим каменим закуцима завидљиво шушкале:

– Одакле Ојха рађа! Она је без бокова.

Ојха је имала више смисла за чистоћу него што је у насељу било обично. Расути пепео око огњишта скупљала је длановима или заћишћавала гужвама сухе траве. Она је често одводила своју децу на реку и пуштала да се у плићаку забављају. Иако сиромашно, искуство јој је ипак говорило да деца брже заспе кад су била у води и да немају пликова нити оспица по телу.

Гава се увек сећала тих брчкања у реци, која је била велико богатство њенога детињства. Иако тек потекла с извора, белопећинска река је необично личила на реке при утоку због велике количине каменог наноса доваљаног испод Леденог гуштера, где се рађала. Покривајући шљунак и обло камење око изворишта танким слојем воде, претварала их је у бескрајно шаренило на радост детету рођеном за сликара. Мало даље је дубла тамнозелене вирове да би, поделивши се у рукавце, поново једва стигла да ороси путање којима је ишла. Понегде је по двадесетак корачаја тонула под шљунак приказујући се због тога девојчици као живо биће, и опет се јављала и правила у каквој плиткој удолини бару, коју је Брат огња често претварао у богату сликарску палету. Наишавши у свом току на жиле и крупно камење, правила је мале водопаде. Знала је радознано да лута по обалском шевару и жбуњу. У томе њеном лутању Гава ју је често пратила трагајући за гнездима барских птица и за жабама које су се сунчале по разгрејаном шљунку и гледале девојчицу буљавим празним очима.

У детињству се већ спријатељивши са реком, Гава је знала све те њене рукавце и оазе пуне меких и сивкастих круна врба; знала је окуке где је вода остављала на обали трагове својих зуба; знала је вирове где се најбоље огледа и познавала ушћа свих хучних притока. Како је вода непрестано жуборила као што се непрестано дише, личила је Гави и због тога на живо биће.

Једног јутра, док је била с мајком крај реке, осети она необично узнемирење. И смејало јој се и плакало у исто време. Имала је жељу да јури, да се пење уз дрво, да легне под један од малих водопада, а била је малаксала као да је цео дан ходала. Наслањала је сад један, сад други образ уз мишицу уживајући у томе додиру. Привијала је меко и глатко лишће уз чело, уз груди. Падали су јој на ум ликови дечака и младића.

Пошла је низ реку до Ојхе, која је на виру чистила кожу. Легла је крај ње у плитку воду посматрајући небо, вилине коњице, златасте мушице и лептире. То богатство боја опијало је малу сликарку.

– Нека Гава устане из воде! – заповедила је Ојха, зачуђена њеним понашањем.

Гава је послушала, али као у сну. Поглед јој је сад привукла игра светлости на матици: река се пружала у даљину, извукав се из изворишног камењара, као огроман змијски цар разгрејан на сунцу. Недалеко на изгубљеном рукавцу водени цветови су отварали своја сунчана срца. Нешто слатко прострујало је кроз Гаву. Волела је у том часу Брата огња, волела реку, волела је себе саму. Осећала је како постоји, и томе се радовала.

Загазила је у врео песак и расула косу. Брат огња је завлачио вреле прсте у њене поветарцем развејане чуперке, стављао јој главу на груди, љубио јој чело и мишице. девојчица је наједном вриснула:

– Гаву је нешто ранило.

Ојха опази како гуштерак рубинске боје склизну низ лист Гавине ноге, па за њим још један и још један.

Ојха се сети једног топлог дана из своје младости, Брата огња у средишту неба разбукталог као ватра подстакнута сувим грањем, врелог камења крај воде, нејасног узнемирења и страха кад је опазила да јој се догодило оно што се сада догодило Гави. Она приђе девојчици, приви је неспретно, са тугом уза се, затим јој косе сави и подиже над чело као круну.

– Гава је постала девојка – рече јој мајка сетно, не гледајући је. У шевару покрај воде чуле су се барске птице. Негде високо, високо у небу кружио је орао. Неки јасан, од једнога влакна испреден глас певао је у недалеком жбуну, разговетно се издвајајући из околног шума и жубора. Ојха обухвати топлим погледом витки, а снажни стас своје девојчице и рече уздахнувши:

– Гава ће једном бити мајка и рађаће као Плодна лако, у планини.

– Гава више воли да црта – отеже се девојчици рођеној да буде сликар.

А Ојха, као да то није чула, одломи неколико оних огромних срцастих листова и стави их у хладовину под дрветом.

– Нека Гава лежи док се Мртви брат не попне над равницу.

Девојчици се и певало и плакало од мутног бола. Пред њом је залебдео лик Буков, његова широка рамена. Ројиле су се и преметале брзо као вилин коњиц слике како се Бук њише о грани, како виче на обронку у замагљену планинску даљину. Привиђао јој се и Вештаков осмех. И грабљиве очи других младића.

Ојха је остала с њом крај реке све док се Мртви брат није попео над равницу. Наставила је да чисти кожу сећајући се месечине у ноћи када је рађала Гаву и јутра када су јој жене са Пећине донеле слатких бобица и како су долазиле да подстичу ватру о којој се она бринула, све док сенке нису пале под дрвеће, и како је сликар, мимо обичаја свих очева у насељу, дошао тога јутра, узео девојчицу у своје велике али спретне руке, насмешио се на њу и опет је спустио крај Ојхених недара.

Полако су се затим мати и кћи попеле до насеља. Бук је седео пред колибом и глачао комадић кремена. Опазио је како Гава са детињом гордошћу носи круну тамних власи, али и некако преплашено, као да су јој ставили птичје гнездо пуно јаја на главу па се боји да јој не падне на земљу.

– Гава је лепа – рекао је полугласно и пратио је погледом све док није замала за камени гробен иза кога је становала.

ГАВИНА ПЕЋИНА

Што је бивала старија, Гава је све више желела да и она има своју пећину као њен отац, да урезује по њеним зидовима каменим резачем црте које вода и ветар и људске стопе неће избрисати. Лутајући кречњачком планином где су биле Беле пећине, пуном вртача и јама, процепа, удубљења, у сваки тај простор сличан пећини завиривала је пробајући кременом може ли се стена запарати. Није било јаме где није повукла црте или где комадом мекше стене није по тврђој нацртала лист, гмизавца или нешто што ни сама није знала шта је. Прво су то били цртежи невешти као код сваког другог детета.

– Гава уме да нацрта медведа као у пећини код Врача – похвалила се после свога првог цртежа у стени.

– Гава је нацртала брдо – приметио је Бук.

– Нека Бук нацрта медведа ако уме!

– Бук није врач – одговорио је дечак.

У време кад се почела чешљати као девојка, цртежи су јој били сигурнији и њима се све више заносила. Кад Ојха оде послом на реку, она побегне до прве јаме и тамо црта нешто што би требало да буде мајмун или сова или какав инсект. Све те мале пећине биле су, међутим, на удару ловаца и деце, а Гава је чезнула за једном коју би само она знала, чије би све зидове прво ишарала па тек онда позвала оца да види.

Једном је, лутајући забаченом падином обраслом клеком и старим високим четинарима, запела ногом о камени процеп. Узела је мотку да измери колико је дубок и мотка је кроз њега прошла, а није дохватила дна. Легла је тад потрбушке на земљу и, приљубивши уста уз пукотину, викнула снажно као на обронку. Отуд се одазвало као из пећине. Био је то за њу догађај већи него за време глади натрапати на сладак корен или шачицу бобица и дивљач. Узела је велики облутак и стала ударати по стени, стопу по стопу, пажљиво ослушкујући. Јест! Пећина је. Ту јој у близини мора бити улаз. Мало после и нашла га је заклоњеног рукавима старе јеле.

Одрасла на Белим пећинама, са ловцима, није ушла унутра слободно – можда звери у њој деле плен, можда је напуштена гробница људи који су некад живели у томе крају. Најпре је убацила кроз улаз неколико каменица: глас жива створа није се одазвао. Ушла је опрезно не штетећи јелиних тешких рукава, који су улаз заклањали од погледа пролазника. Светлошћу што је падала кроз процеп пећина као да је била располаћена, у њеном дну се светлела велика рупа слична оној кроз коју се код Врача улазило из предворја у другу, унутарњу, пећину. Девојчица сад слободно закорачи у први део, пређе га и погледа кроз светли отвор. Ни њен отац није могао ништа боље пожелети – други део био је светао и висок. Нека ишчезла вода понорница га је хиљаде и хиљаде, можда милионе година копала, глачала, клокотала у њему увек на исти начин, јутром и вечером, и онда отишла даље. Кроз коси отвор на таваници падало је тога тренутка неколико снопова благе светлости.

Гава је ушла и у други простор пећине и стала скакати као мајмун када се играју. Оштрим кременом, који је увек носила са собом када је ишла у поход на

пећине, загребала је пећински зид цртом изломљеном као муња и поново почела радосно скакати. А онда се нагло уозбиљила, постала готово сетна и почела учрпавати у камен цвет локвања, који је толико пута посматрала на удаљеној бари што ју је Брат огња обасипао златом. Тај цвет је она, јасно оцртан, видела још раног детињства кад год би склопила очи. Био је он пред њом као готов цртеж још док је стајао на замрлој води отргнутог речног рукавца. Гавин поглед је пресликавао одувек све што је и вода пресликавала: месец, сунце, зверке, лептире и биље које је око ње расло.

Тај водени цвет био је њен први потпун цртеж на стени. Девојчица је радила како је видела да њен отац ради. Прво је меком стеном назначила цвет, а онда је кременом пажљиво извлачила већ означене црте. Ишло је то први пут необично тешко, мада су зидови њене пећине били мекши него зидови очеве. Сваки час би длетом укриво ударила, сваки час би се одвалило више камена него што треба. Смркавало се, а она још није била готова.

Тада су се напољу зачули гласови Гена и Олаха. Били су негде сасвим близу. Претрнула је од страха – све су девојчице зазирале од њих као од звери. Викали су на некога, нешто су му отимали.

– Ген и Олах изврше што науме! – мумлао је Ген.

Нападнути вероватно није хтео да им се покори, јер се чуло после њихових претњи његово запомагање. Промуклим гласом је промумлао:

– Олах и Ген су хијене.

– Ген и Олах изврше што науме.

Опет се чуло запомагање нападнутога, затим Олахов урлик. Гава је тај урлик познавала још од раног детињства. Она се најежи од ужаса. Неколико дана после тога није смела да иде у пећину, нити је дуго смела тога дана из ње да изађе, а још мање је смела Ојхи поверити да је била сведок Геновог и Олаховог насиља над непознатим.

Олах је сутрадан ишао с модрицом под оком и гледао свакога подмукло. Бојећи се да јој из ока не прочита како зна откуда му белега, склањала се под надстрешницу код оца чим насилник наиђе. Међутим, после неколико дана страх ју је прошао и опет је на рачун скупљања дрва и биља одлазила у кутак, где се осећала срећнија него и кад седи крај Врача док он слика и где јој се чинило да је мање сама него кад је са свима у насељу. У пећини се сад све дуже државала и бивала све незадовољнија кад је морала остати с Ојхом да подстиче ватру или да чува малу децу и да им шије одела. Чинило јој се да јој неко неправедно краде време које би провела иначе цртајући.

Чување деце и чување ватре није био лак посао. Ако се мало занесеш, деца падну на жар или пламен нагори коже прострте око огњишта. Да би јој време пријатније пролазило, Гава, ако Ојха није у пећини или ако спава, прегледа шта жене чувају по удубљењима стена. Вади и посматра коштане игле за прошивање кожа, коштана и кремена сечива и шила, танке резаче опуте за прошивање и суха влакна пузавица. У једном удубљењу стене више коже на којој је спавала, Ојха је чувала свој накит: огрлице од шкољки, затим једну од очњака неке звери коју Гава није могла по зубима познати, висулке од кремена, гомилицу пужевљевих љуштура, сухе цветове павити којима је китила косу. Једном

је управо била вратила све ствари на место, процарала ватру и пошла у предворје кораком каквим иду они који вребају, а Ојха се створи на улазу.

– Куда иде кћи Врачева?

Ојха је увек Гаву звала кћери Врачева јер је то годило и њему и девојчици и јер су сви у насељу Гаву тако звали, иако су се остала деца звала по мајкама.

Девојчица је ћутала јер још није био дошао час да своју пећину покаже.

– Врачева кћи иде да тражи црвену земљу – рекла је најзад.

Тим одговором је умирила Ојху, јер је она знала да Гава обично трага оцу за земљом потребном у сликању.

Заиста је тога дана мала сликарка била наумила да оде до налазишта црвене земље, али овог пута је намеравала да је носи себи, за своју сликарску ризницу. Присуствујући често очевом раду и припремајући му боје, била је добро научила вештину њиховог справљања и употребе при сликању. Знала је како земљу треба ситнити и мешати са животињским салом, знала како треба држати палету. Кад су ловци били једном донели лопатице од дивљачи Врачу, замолила је оца да јој да једну. Он је рекао:

– Нека Гава узме и две.

– Може кћи Врачева њима будити огањ – сложио је благонаклоно старешина насеља Рвач, који их је био донео сликару на дар знајући да му оне служе као палете.

Гава је осетила нешто као пркос, као нејасну самосвест да може, као и њен отац, што други не могу, да ће Рвачу већ показати да ли ће лопатицама будити ватру. Ловци на Белим пећинама нису много говорили, а Гава је говорила још мање него други, чак је волела да прећути и оно што је желела понекад рећи. И сад је промрмљала кратко:

– Гава ће будити лопатицама ватру – и однела их је у свој камени атеље, где је у удубљењу стене била већ сакрила остале ствари потребне за сликање.

Раставши се од Ојхе, пошла је до налазишта црвене земље, како је била рекла, да је пренесе у своју сликарску ризницу. Пут јој је био пријатан: требало је прво прегазити три травне оазе, затим проћи покрај пећине Совине очи, па поред друге, зване Лавља чељуст. Требало је потом пребродити меку жутозелену маховину, која је обилато покривала жиле и камење. Волела је кад је осети под стопалима. После овога се пробила кроз честар младе боровине. Одмах иза ње био је обронак где се земља, црвена као месец на рођају, полако ронила. Направила је од ње лопту већу него лавља глава. Сада је била богата скоро као Врач – имала је земљу, две палете, кремене.

При повратку је сретала жене, натоварене грањем, где погрбљене тешко корачају. Видећи је са земљом коју је носила на начин на који су оне носиле децу, говориле су са зазирањем:

– Кћи Врачева носи оцу земљу за сликање.

Пре него што се сама снабдела земљом, Гава је узимала кришом од оца по ситан грумен црвене глине и шарала по својој пећини црвене лептире не оцртавајући их најпре, него одмах набацујући прстима земљу. Понекад је свраћала и у друге мале пећине и на брзину понешто шарала. Те њене прве слике бојене земљом нису увек личиле на оно што је она у њима видела. Било је лептира за које

се могло мислити да су пун месец или процветали цветови. Било је вилиних коњица који су се пре чинили покидане паукове мреже или гужва пузавице.

Већ оног дана кад јој је успело да на земљи прутом нацрта ждребе, пожелела је да га наслика и у пећини, онако како је Врач насликао јелене и говеда. Можда ће Бук лепу животињу моћи тако лакше ухватити, мислила је, него кад је она нацрта само прутом у песку или земљи. Знала је по искуству, гледајући оца, да велики пећински цртежи не бивају брзо готови. Посматрала је колико се он мучи док не извуче кременом један једини јеленски рог. Али и она је имала снажну и сигурну руку и толико је пута оцу извукла кременом у стени понеку црту када би се он уморио.

Када је почела цртати ждребе, одлазила је сваки дан у свој камени атеље и тамо дуго остајала. Често је чула како је млађа сестра дозива кроз шуму желећи да мало дужности пренесе и на њу, Гаву, али се мала сликарка није одазивала. Таман се сестра изгуби, замумла нешто око пећине као медвед, али Гава зна да се то Бук претвара, да хоће да је уплаши. Њему је једином била поверила где јој се налази пећина, али ни њега није хтела пуштати унутра док цртеж ждребета не буде готов.

У почетку је Гава радила полако и стрпљиво, једно копито је урезивала по цео дан, а после ју је обузело нестрпљење, па је, пре него што је кременом извукла први цртеж, скицу коњића, означену меком стеном, почела бојити. У стени је било неколико мрља, бразготина, сличних коњском репу. Она им се неисказано обрадовала и цртеж тако поставила да бразготине које на стени већ постоје могне искористити као цртеж репа – што је научила од оца кад је цртао последњег јелена и неку шару у стени искористио као цртеж рогова.

– Стена Врачу помаже да црта јелена – рекао је тада. – Врач прима њену помоћ.

– Стена Гави помаже да нацрта реп ждребета – шапутала је сад она подражавајући оцу. – Гава прима њену помоћ.

После неколико дана ждребе је било готово: чинило се мало тужније него оно живо и мало црвеније, али се ипак видело да је ждребе, њихово, Гавино и Буково, ако ни по чему, оно по гриви која је лепршала у ваздуху. Гава није одвајала поглед од цртежа. Што га је више посматрала, више јој се изједначавао са визијом живог ждребета која је лебдела пред њом кад год би склопила очи.

Гава није била приметила да је већ сутон. Тек кад се последњи зрак угасио и цртеж се више није могао назрети, изашла је и пошла пут Пећине. Мисли су јој се као и обично претварале у слике. Видела је Бука како јој прилази сасвим близу и говори као оно на реци:

– У Гавиним грудима је наложена ватра.

Види Врача како улази у њену пећину заједно са Рвачем, Траваром и Оштрачем. Са њима су Дојиља и Ојха. Гледају ждребе и говоре нешто као да је живо и чуде се откуд је ту доспело. Чује Рвача:

– А где је ждребету стрела у сапима?

– Ово ждребе не сме да се убија.

Уто се наша пред својом надстрешницом. Огањ је осветлио злобна лица неких жена, а Ојха је скочила и ухватила је за косу као да жели главу да јој

откине. Давно је било прошло време кад ју је тукла песницама по плећима што је пустила да се упали кожа и кад су искупљене жене викале:

– Нека Ојха казни кћер.

Ојха је сад викала вукући је за косу:

– Где је кћи Врачева у доба кад курјаци силазе до Пећина?

Коса, коју јој је сама ујутру сплела, расула се. Девојчица је пала у пепео на огњишту. Две млађе сестре су плакале углас.

– Хоће ли Гава да је длакави Ген нађе саму у шуми?

А девојчица је у себи говорила: „Гава не сме још казати за пећину. Гава не сме још показати ждребе.“

На вратима пећине су се четиле девојчице и мајке из других колиба. Неке су викале:

– Нека је Ојха туче. Нека јој кости поломи!

А Ојха је наједном престала вући Гаву за косу и пошла је са запаљеним угарком према улазу као да су пред њиме курјаци.

– Нека се хијене разиђу – рекла је она озлојеђено и додала девојчици. – Нека Гава легне тамо уза сестре.

Затим је и она ушла и заплакала – грубост није била у њеној природи, девојчицу је тукла само због присуства жена, које су обично тако кажњавале своју децу и волеле да гледају кад други своју кажњава.

ОГРИЦА

Вештак је запазио Прадевојчицу још док је као мала лутала око реке. Из колибе где му је била радионица посматрао је њезине детиње игре, бацање камена у вирове, цртање по песку, огледање у води. Кад је поодрасла, намерно је силазио до колибе и реке где се надао да ће и она бити, завидећи Буку што се с њом пентра уз стене, јури по шуми – али се сам није усуђивао да јој прилази.

Једном, међутим, на реци, кад је Ген био почео да је гађа камењем, он је неочекивано искрсао из свога шатора, и мада слабији од насилника, успео је да га баци у вир. Дотрчали су и други младићи браниоцу у помоћ.

– Гава зна Вештака – рекла је девојчица своме заштитнику. – Он прави огрице.

Младићу се њен глас учинио топао као пуцкетање ватре, и осетио се раздраган и снажан да би три Гена наједном могао бацити у вир.

После неког времена она је опет врњала око реке. Колико су је привлачиле боје, толико и мириси који се шире око воде. У ње је, као чуло вида, било оштро и чуло слуха и мириса. Могла је на двадесетак метара, и више, одредити где расте које шибље, где се налази мравињак или осињак. Познавала је нагорко одисање букве, разликовала дах једног четинара од другог.

Наједном ју је привукао неки снажан мирис, кога на реци није било пре десетак дана. Угледала је затим недалеко од себе сочну поамну биљку вретенастог лишћа, која је расла усправно као копље и завршавала се још неразвијеним листом. Од многих чуда која су је сретала и окруживала било је то једно

ново: биљка је никла и порасла за петнаестак дана већа него деца коју Гава зна откако себе памти.

Младић је спазио како је стала уз витку стабљику да измери ко је већи. Тога пута она је била већа за подланицу. Видео је и кад је сутрадан поново сишла на реку и поново стала уза стабаоце танушне биљке и како је биљка била већа за подланицу од девојчице. Видео је како је Гава од љутине заломила лист који је преко ноћи израстао и претекао је. Био је затим сведок како је свако вече и ујутро долазила да се мери са чудном бујном стабљиком: увече јој заломи лист који преко дана пође увис, а ујутру је опет други, нови, претекне. Трајало је то неколико дана. Сматрајући и биљку бићем сличним себи, не само по томе што може да расте већ и по томе што може да пркоси, девојчица јој је говорила заламајући је:

– Гава ће бити већа.

Биљка је ћутала, али је опет ујутру била већа. Природа је, очевидно, још била надмоћнија од човека, он је тек почео да је покорави.

– Шуш је зла! – чуо је он како девојчица виче.

Изашао је затим из колибе и, видећи је како плаче, меким, зверињим корацима прачовека приближио јој се.

– Гава споро расте – зајецала је она још жалосније.

– Гава је већа од свих девојчица – покушао је да је теши млади уметник.

– Шуш је сваки дан већа од Гаве.

– Ко је Шуш?

Девојчица је – показала наломљену биљку.

– Шуш! – насмејао се он неразговоритим, једва чујним смехом и, снажним ударом, негде око средине стабла, преломио несрећну наломљену стабљику, која се дуго борила са девојчицом и победила је. Гава га је погледала пуна детињег дивљења.

Младић је затим стао уза стабло бора неколико пута већег од себе. После тога уз друго неко високо дрво, па уз треће. Сва су она била виша од њега. Гава се насмеја погледавао као да је сад први пут приметила да је дрвеће веће од људи. Он је онда стао уз њу раме уз раме и рекао:

– Плоднин син је виши од Гаве.

– Плоднин син је ловац – приметила је она. – Шуш је трава.

После тога, кад год би се срили, младић је говорио:

– Плоднин син је виши од Гаве.

Што је она више излазила из детињства, младић је више чезнуо за њом и тражио начина да привуче њену пажњу. Почео јој је прилазити и кад би је видео са Букком. Како је и даље долазила на реку, на месту где је обично прелазила преко воде, наваљивао је велико камење и кад се појавила поново, одвео је тамо с речима:

– Плоднин син је направио Гави пут кроз воду.

– Плоднин син уме све – рекла је она и, стајући с камена на камен, прешла на другу обалу.

Једном ју је угледао како је усхићено појурила према гранчици пуној црвених ситних плодова. Вешто ју је убрала и ставила око врата. Ојха је носила огрлицу од пужевљевих љуштура. Неке жене и девојке од лепе обрађене кости, од

мека камена, шкољки, а Гава је, израстајући у девојку, почела себи тражити по шуми огрлице од лишћа, од белих и црвених плодова. Највише је волела кад их нађе суве. Тада је крала од Ојхе иглу за коже и у ту грубу, од кости начињену справу увлачила је пузавице танушне као конач и тако низала себи суве ситне плодове за огрлицу. Једном је и неке крупне била прогласила за ђинђуве и појавила се тако окићена пред Ојхом. Деца су се смејала, а Ојха је рекла:

– Гава је још мала.

– Ојха чешља Гаву као девојку – приметила је девојчица.

И како је заплакала, Ојха јој је дала свој ђердан да га до увече носи.

Гледајући је како се радује огрлици од плодова, уметник је одлучио да јој направи истинску, од пужељевих љуштурса или шкољки, какве је правио својој сестри и мајци. Надао се да ће тако засенити све оне радости које би јој могао причинити Бук.

Цело слепоподне је занет лутао обалом реке замишљајући тренутак када јој огрлицу буде предавао. Чуо је њен говор, који му је звонио као жубор, и све више су бледели у његовом сећању ликови девојака о којима је дотад сањао.

БУК СТИЧЕ СУПАРНИКА

Сестра Вештакова имала је три огрлице. Једна је била од пужељевих меких и ситних љуштурса, нанизана тако да су се вршци видели. Друга је била од црних речних шкољки, низана ретко, те су шкољке биле покретне и звецкале при ходу. И трећа је била садефаста. На њој су шкољке биле обрађене троугласто. Све три јој је начинио брат. Још неким девојкама и женама он је направио сличне огрлице. Лутајући крај реке и по шуми, у дане кад није било општих послова, он се није, као други младићи и дечаци, обесно зачикавао са мајмунима, није само хватао птице, тражио гнезда и легла ситног звериња. Узгред је скупљао и пужељеве љуштуре и шкољке и склањао их у удубљење стене, у своју уметничку ризницу.

Оног дана кад је Гава била себи начинила огрлицу од гранчице, сачекао ју је пред улазом у насеље.

– Гава има детињу огрлицу – рекао је. – Плоднин син ће јој подарити праву, за девојке – додао је затим.

Прошла је мимо њега као да није чула шта је рекао. Она је била задовољна својим накитом и хитала је да се с њиме покаже пред Ојхом и сестрама.

Раставши се од ње, младић се право упутио своме скровишту и повадио сву имовину на камену плочу. Било је ту разноврсног блага, правих драгоцености за огрлице. Било је и сухих плодова, за које се не би рекло да нису од камена. Он одмах одбаци помисао да накит прави од плода, па ма и најлепшег. Такве је наките девојчица и сама себи умела наћи. И још је већи разлог био што је од тога одустао: сасвим мале девојчице су носиле такве. Гава треба да има огрлицу као одрасле девојке – најлепшу у насељу.

Светлост је одблескавала од садефа, од љуспица лискуна. Он све пажљиво прегледа. Имао је међу својим благом и белих, глатких кошчица, али не довољно

да начини богату, велику огрицу, а њему се хтелo да је почне час пре правити. Последњи сусрет с Гавом разбуктао је у њему наде, учинио да је стално види пред очима: снажну, а витку, већ очешљану како се чешљају девојке.

Пред њу се није појављивао док огрица није била готова. За то време ју је видео више пута издалека, најчешће у друштву Бука, како иду на обронак одакле се слушају одјеци, како кременом урезује цртеже у стабло букве, како јој Бук помаже да вуче из планине дрва, како заједно силазе на реку и хватају Мртвог брата у виру. Ипак је био убеђен да ће Гава, кад јој буде подарио огрицу својом руком начињену, радије с њиме ићи на обронак и на реку него с Буком. Та помисао му је давала воље да обрађује тврде шкољке, за које се био одлучио.

Једног лепог, не много топлог дана, када се није ишло у лов, када се нису постављале замке, нису чиниле коже, деца и млади ловци са Белих пећина размислили су се по планини, силазили на реку, скупљали грање по шуми. Гава и Бук су били међу онима који су скупљали огрев. Гава је волела овај посао, о који се многа деца нису отимала. Могла је, пошавши по дрва, да лута далеко, да завирује у сваки кут; није морала да пази на млађе сестре и чува их да не падну у жар. Проналазећи отпатке дрва, проналазила је понеку нову птицу, или гмизавца и лептира, и уцртавала их у кору дрвета.

И сад је радосно прионула да скупља. У први час се скупљачима учинило да нигде ничега нема, као у доба гљива што се учини најпре да је неко у зору прошао и покупио све. Већ после неколико корака Гава прва угледа повећу облицу. Својим оскудним знањем о мерењу количина, али помогнут великим искуством, Бук брзо срачуна:

- Гореће од сумрака до ноћи.
- Гореће од зоре до првог сумрака – додаде Гава.
- Гореће док се сенка дуга корак не смањи на педаљ – настави Бук и додаде:
- Облица је Гавина. Гава је прва угледала.

Она није противречила, већ предложи да је затрпају у лишће и упамте где су је затрпали па да траже даље. Сачекали су мало да се други скупљачи удаље и сакрили пронађено благо.

У шуми се чуло довикивање:

- Тркач је нашао кору хрста!
- Тајха не да ивер, нека Лох себи сам тражи.
- Клада је Ојхина.

Однecле се чуло мумлање Генoвo, вриска девојчица и повици дечака:

- Удри Гена! Баци Гена у понор!

Гава и Бук крену лево од те буке и мало после наиђу на подугачку, рачвасту грану, тако да се дала вући, затим на још једну исту такву.

- Једна је Букова, једна Гавина – предложи она.

Бук се сложио, јер је и он морао донети дрва за огњиште своје мајке. Задовољни, пошли су даље, ногама премешући сметове да би пронашли запретане суварке, а и годило им је да тако шумом иду. Ускоро је опет Гава запела ногом о нешто и претрнула од среће. Кад су разгрнули лишће, указало се омање дебло. И њега су морали поново затрпати, било је велико, а да се боље обезбеде где су

га оставили, Бук је засекао оближње стабло. Одлуче да дебло буде Буково и да га сутрадан са Дојиљиним синовима довуче на Пећине.

Иако су се опили овим послом и богатим пленом и све дубље залазили у шуму, Гава се почела умарати и наједном је пожелела да мало предахне. Сели су под младу букву глатке коре. Наједном је девојчица узвикнула:

– Гава мора нацртати ону птицу!

– Гава мора помоћи да се направе носила – дочекао је Бук.

Он је био изумео да се две здраве мотке преплету младим пружењем, као за рањене ловце и да се на тако повезане мотке стављају дрва која се скупе па да се између себе носе.

– Гава жели прво на обронак!

Бук је овај предлог канда једва дочекао те су тамо потрчали радосно као у прве дане кад су били открили то звонко чудо планине. Обоје су били снажни, вешти ходу кроз павити и честаре. Као две разигране зверке, ломили су у трку суварке, кидали пузавице вешто прескачући преко клизавог, маховином обра-слог камења. Гавина коса се расплела и расула јој се по плећима као некад док јој је Ојха још није сплитала над челом као круну. Обузети задовољством кретања, нису чули грају скупљача око себе којој су се поново приближили.

Кад су били близу обронка, Вештак је преком стазом избио пред њих. Није хтео кукавички, кад је сама, да јој предаје огрицу. Носио ју је на шаци леве руке. Чинило се да је био убеђен да њих двоје мора туда проћи и да је са даром чекао у заседи. Огрица је била од троугаоних садефастих лишчица, с овећим овалним висуљком на средини. Ништа не говорећи, пришао је Гави и обесио јој око врата. Девојчица је почела скакати од радости и пљескати.

– Лешпа је него огрица Вештакове сестре – рекла је док су јој очи блистале. – Нека Вештак са Буком и Гавом слуша одјеке.

Пошли су све троје према обронку. На тамној кожи девојчице огрица се чинила још блиставија. Бук се осећао као да му је десет змија сасуло отров у крв. Најзад рече:

– Бук и Гава ће сами слушати одјеке.

Плоднин син је ипак ћутке наставио ићи поред њих. Док је правио огрицу, чинило му се да ће, као сечивом, огрицом раставити Гаву од Бука, постајући све свеснији да чезне за њом, замишљајући како јој расплиће косу, коју јој је Ојха сада као девојкама сплитала и дизала врх чела као круну, како је засипа свим садефима које река крије.

Корачао је крај њих, али понижен и несрећан. Стигли су на обронак и Бук је викнуо из свега гласа:

– О-о-о!

Викнуо је и Плоднин син исто тако снажно.

Буку се хтело да скочи у провалију, да гурне у њу супарника заједно са Гавом, да поломи стабла око себе. А Гавина коса је мирисала као трава осушена на сунцу и с огрице је одблескивала светлост.

Из шуме се појавио Гоул и још неколико младића. Они сви бацише у простор пре урлик него узвик и планина им га врати више пута. Како је Плоднин син био вршњак Гоулов, Гоул позва:

– Вештак и Гоул ће гађати у мету!

Али га Плоднин син није чуо. Неодољиво је желео да искаже мисао која га је мучила кад год би видео Бука уз Гаву. Он је и рече, више се обраћајући Гоулу него Буку:

– Бук је дечак. За њега расту Ојла и Тајха и Креха и Оштрачева Горха и Траварева Она.

Гоул га погледа право у очи, као да жели погледом да га укроти, да га исцели, и понови:

– Нека Вештак гађа са Гоулом мету!

Плоднин син је, очајан, остао са Гоулом, а Гава и Бук су отишли према Пећинама.

ГЛАД

У насеље ловаца са Белих пећина с времена на време је навраћала глад, звер опаснија од тигра и лава и курјака. Видело се тада како на песку пред улазом у пећину леже деца тако измршавела да би се хијена могла преварити да нису живи створови и насрнути. Крај њих су седеле жене с дојенчади на грудима и беспомоћно гледале у даљину. Неке су цвилеле као пребијена звер, не могући нахранити ни дојенче, а камоли мало старију децу, која су, мутно се сећајући задовољства што су јој донедавно пружале материнске груди, отимала из уста најмлађе браће и сестара празне дојке несрећних мајки. Бивало је то кад поне-стане мио ситног звериња, јер су ловци од њега живели чекајући да наиђу крушне животиње, које су све ређе наилазиле у њихов крај.

Више пута су намеравали да мењају станиште, да пођу за ловом у друге шуме, али нису имали снаге да крену. Тешко је било оставити Леденог гуштера; ма како страшан, тајанствен, био је он ипак заштитник Белих пећина. Из његовог наручја истицала је река, велики пријатељ ловаца на Пећинама, њихов највернији савезник, најбоља замка за животиње. Трагајући за појилом, оне су, тако рећи, саме падале у руке ловаца опчињене речним зеленим изворима. Тешко је било оставити и добре суседе мајмуне, предстражу Белих пећина према шуми. Гава се сећала како су приликом једне глади три дечака повикала у глас на збору где се већало да ли да се крене;

– Нека ловци поведу и суседе мајмуне!

Мајке су везивали и гробови деце. Приликом три таква предселидбена већања, оне су увек биле против мењања станишта.

Како се глас мајки код ловаца поштовао више од свега, најстарији ловац у насељу, после њихових јадиковки, помагао је старешини при одлучивању.

– Наићи ће – говорио је – наићи ће говече, коњ, јелен, стадо козорога. Нека ловци почекају.

У те дане, Гава се сећа, старешина је био строжи него икад.

– Глад вам је гори непријатељ него ловци иза Голих стена, који су нас већ двапут хтели отерати с Белих пећина. Сваки залагај се мора делити, ма се делио до комадића малог као жир под буквом, да би насеље опстало.

Најстарије мајке у насељу, старешина, Врач, Оштрач, Травар нарочито су будно пазили у доба несташице да свака уловљена зверка буде правично на све подељена. Али су себични и подмукли, и поред свих обичаја и заповести, покушавали да утаје понеки лов. И како би их печено месо могло одати, јели су га у потаји живо, као у древна времена, и скривали га у пукотинама удаљених стена. Главати Ген је више пута тако учинио, али како се није могло доказати, а старешина није волео да кажњава за недоказано дело, Ген је остајао, истина презиран, али некажњен.

Гава је, међутим, једном присуствовала када су мајке чија су деца гладовала навалиле очајничким бесом на Олаха, Геновог рођака, ухваћеног у утаји. Олах је био уловио дивокозу на неком од гребена истурених у залеђини Пећина. Дивљач је одрао кришом, у шуми, ноћу, одвукао у забачену пећину и ту је рашчеречио, сакривши месо на више места по процепима. Само један бут је донео у пећину где је живео. Поверио га је мајци, исто тако препреденој и осиној, да га испече.

– У нечијој пећини мирише печено месо – скоро је рикнуо старешина – а мајке и деца га нису добили.

Гава је истрчала с осталом децом из пећине и пожудно удахнула пријатан мирис, који давно није био окадио Пећине. Пред Олаховом пећином се у часу искупило цело насеље. У његовој мајци је осиноост надвладала обазриву препреденост. Изашла је пред ловце и рекла:

– И Олахова је мајка мати петоро деце: Олах је нашао скривени комадић меса и донео јој.

Ловци су стали викати, дизати песнице. Два старија су извукла Олаха из пећине.

Колико подмукао, био је он исто толико и глуп и необазрив:

– Олах је донео гладној мајци само мали комад зечевине који је неки ловац био сакрио за себе.

– Олаху је кожа око бедара покапана крвљу, а у његовој пећини мирише козетина.

Неки младић из позадине бацио се каменом у правцу Олаха, а затим је Гава чула заповеднички глас Рвачев:

– Олаху ће старешина судити. Нека нас Олах води најпре онамо где је сакрио месо.

Са старешином се није било шалити, нити са гладним људима. Нека мајка је, и поред забране старешине, пре него што су је могли спречити, зарила Олаху нокте у раме уз повике одобравања осталих жена.

Сви су тако са кривцем пошли према пећини Лавља чељуст. Гави су неколико пута нагазили на ноге, али је она с гомилом наставила до пећине. Кад су стигли, кривац је, привидно покоран, износио комад по комад скривеног лова.

– Олах је предао све.

– Дивокоза има четири ноге! – чу Гава љутити глас старешине.

– Једну је Олах однео мајци.

– Дивокоза има и врат.

Олах је изнео и врат, стежући зубе од муке.

– Нека мајке чија су деца гладна сада казне кривца – пресудио је старешина. – И нека га два снажна ловца држе да не побегне.

Жене су као сумануте, уз претње, појуриле на њега. Тукле су га песницама, чупале за косу, боле му трњем табане, као да су им његови претерани урлици давали жељу да га још више муче.

– Олах урла као жена кад се порађа!

И најједном као да им се згадио, ударци су слабили, викање се смањивало да би се претворило у лудачко клицање кад су Бук и трећи Дојиљин син дотрчали да јаве:

– Говеда! Говеда су на реци. Једно говече је рањено.

– Рекао сам да ће се појавити – приметио је најстарији ловац задовољно.

Кад су сви отрчали према реци, из жбуна је изашла сестра Олахова мајке и лишћем обложила модрице и огреботине Олахове. А Гава је, иза букве сакривена, радознало посматрала како га преплашена жена превијајући милује неспретно по глави и отире му крв с лица.

У доба несташице у храни деца су обично ишла у шуму да траже плодове, лишће, корење како би забашурила глад. Пела су се и преко граница докле су обично одлазила, на већу висину. Гава је волела да се сећа тих похода. Једном је тако избила на висораван, која ју је запахнула мирисом клеке и боровине. Дрвеће је ту било огромно, незагушено шипражјем. На падини која се спуштала према пропланку пукла је пред Гавом нека приземна густа честа, не више од зеца, лишћа ситног као капи росе, а под лишћем се указаше мале модре бобице. Гава је клекла и разгрнула ситна стабаоца, из којих се презрео плод просипао по земљи. Опчињена тим изненадним проналаском, легла је потрбушке и стала пузити кроз патуљкасту шуму.

После неког времена се, с другог краја те приземне шумице, у шуми зачула претећа дрека и две каменице су пале у близини Прадевојчице. Одмах је погодила да су њој намењене. Чета дечака је такође била пронашла благословену биљку која истерује из желуца веверицу што га гризе кад је дуго празан. Дечааци су бранили своје право на ситост, на живот. Она се томе није изненадила: они који су братски делили месо убијених јелена и зечева и говеда и коња, у доба глади су се клали око шачице жира, урлали помамно због отетог свежег корена или плода.

Она се тренутно притајила и престала да бере, али дечааци су такође били лукави и знали су да није могла у земљу пропасти те су наставили гађати камењем у правцу непријатеља који је натрапао на њихов мајдан. Девојчица је у магновењу легла у коритасту јаму поред стабла букве. Пошто је мало одахнула, извирила је иза дрвета. Видела је да су дечааци који су је гађали млађи од ње. Неће ваљда целу патуљкасту шуму обрстити, помислила је лежећи у удубљењу између букових жила. Ту око себе ускоро је напипала три укључана јежа и обрадовала има се као створењима с којима се може поиграти, као у првом детињству. Уто су они који су бранили свој изненадно стечени воћњак хитнули још неколико каменица. Гави је одједном синула вражја мисао. Мада није желела да је жевима учини зло, букнула је у њој жеља да се нападачима освети. Усправивши се у заклону иза букве, бацила је једног по једног јежа у гомилу дечака. Ликујући,

приметила је како је прва бодљикава лопта пала једном дечаку у косу, а друге две удариле још двојицу у груди. Нападаци су закукали од бола, од изненађења, не схвативши одмах да су те бодљикаве лопте јежеви. Док су они викали тако пометени, она је отпузила из патуљкастог жбуна и сакрила се у процеп, где је разјарени дечаци нису могли погодити. Тек кад су се они разишли, било засићених, било од страха, извукла се из заклона и побегла кући.

Са страхом се сећала и како су у доба глади сахле груди мајки, и како су ловци суморно од њих окретали главу да их оне не опомињу како насеље полако пропада, а никакве се одлуке не доносе. Сећала се нарочито она четири узастопна вечера кад су мајке којима су деца од глади помрла завијале уз хуктање сова. Курјачице тако не завијају кад им ловци побију младунчад. Сећала се како су се четири пута отварала врата јаме где су ловци са Белих пећина сахрањивали своје мртве. Мада нису била од једне мајке, деца су полагана у гроб једно до другог као знак да их је исти понор однео. Свима четворома су били ставили исте појасеве украшене пужевима и шкољкама и оставили крај њих исте камене зделице са неколико бобица. Иако жива деца нису имала шта да једу, мртвима се морало у гроб што оставити да се не љуте на живе кад се прену и прохте им се јести. Сове су и тада, као напакост, сваке ноћи хукале и повећавале ноћ и страх и глад.

И Врач је тада лежао изнемогао, и у његовој су пећини, при дрхтавој светлости огња и светиљака, ловци као живи костури играли обредне игре пред полазак у још један ловачки поход. Међу њима је био и онај најстарији и говорио:

– Наићи ће дивљач. Увек је тако: не буде, па наиђе.

Било је то негде пред појаву ирваса. И, збиља, неколико убијених козорога опет је ловцима помогло да одбаце помисао на мењање станишта. Уопште цео њихов живот био је борба за храну, страх од могуће глади. Месо од козорога је мало потрајало и опет је затим настала дуга несташица. Деца су се поново размилела по шумама. Мајке су унапред кукале. Прадевојчица је говорила Ојхи:

– Гава неће да умре. Гава неће појас од шкољки.

Срећом, ова несташица је почела у доба гљива и, срећом, кише су биле чешће него обично у том крају те су гљиве у изобиљу ницале. Деца су устајала пре сунца да једна другу претекну и прва открију корен или плод или што друго чиме би могла глад заварати. Гава се обично дизала међу првима. Али је једног јутра устала касније и пошла на другу страну, куда остали обично нису одлазили. Ишла је шумно кроз сметове мрмљајући опет:

– Гава неће да је затворе у јаму. Гава неће појас са шкољкама.

Свуда по шуми виделе су се жене праћене децом како чепркају по земљи. Она опази међу њима и Танху. Пратило ју је четворо деце, од које је најстарије једва имало пет година. Танха би ишла, ишла, онда би се наједном устремила према неком пању или бусену, а све четворо деце би јурнуло за њом и из руку јој отимало бобицу или корен који је нашла, вукло је за skut, пело се на њу, тукло једно друго, да би се пре осталих дочепало хране. Танха уморно седе на пањ и лиском им обриса свима четворома носове, онда једно дете пусти да је опкорачи око врата, друго најмање, узе на руке и настави с њима трагање кроз шуму.

Гави је ускоро нога зашела о печурку млечњачу, нагрижену бубама, што је био знак за децу ловаца да се таква гљива једе. Она ју је познала и по наљутом мирису и тврдој белој стрехи. Почела је још пажљивије ићи и разгртати лишће, избежумљена од радости увек кад нађе гомилицу белостреких биљака, које, знала је, опојно миришу кад се баце на жар. Скупљајући их најпре у скут, а после у левак начињен од листа, говорила је:

– Ојха, Врач, мале сестре – намењујући их тако по реду целој породици.

Понекад би је око обмануло. Угледа нешто бело као кора брезе и младе букве, округласто као главица гљиве и потрчи, али уместо гљиве стоји облутак. Она га бесно баца у јаругу. Други пут јој се од увела листа учини нова врста печурке. Понеке буду и отровнице, које је лако распознавала, и ударом прута их ломила.

Била је већ уморна, а ипак јој се све даље ишло, не само зато што је хтела да сабере што више хране него и што је волела да лута шумом. Њено чуло мириса, непогрешивије од чула мириса какве зверке, узнемири јој пријатно ноздрве и пробуди жељу за јелом. Учини неколико корака према мирису који ју је обрадовао. Заустављена у котрљању према јарузи стаблима два млада бора, трулела је повелика клада обрасла медвеђим шапама, које су личиле на увеличане пипке пужа. Мирисале су пријатније него млечњаче, него покисла земља, него сметови увелог лишћа. Она начини још један левак од листа репушине и напуни га на новом налазишту.

– Ојха не сме умрети. Врач не сме умрети – шапутала је.

И друга Ојхина деца била су се ујутро разишла по шуми и већ се давно вратила, а Гаве још није било. Међутим, спремала се киша која би Ојху радовала да су јој сва деца била крај ње. Изашла је узнемирено пред улаз с погледом према Леденом гуштеру, одакле су увек кише долазиле.

То је у планини бивало нагло, док одеш у шуму по суварке, или док подојиш дете, док Гава прутом нацрта у ситном песку испред очеве пећине крило барске птице, или док Врач назначи у стени око јелена. После ноћи блиставе од месечине, кад су удаљене планине лебделе у сребрној измаглици и Мртви брат, праслика неке древне утуњене ватре, дотицао пењући се уз небо врхове планина, одморивши се помало на сваком, изненадни облаци претворили су јутро у сумрак. Најпре се почела димити планина на којој је лежао Ледени гуштер, као да се у некој оближњој невидљивој пећини ломаче сирових главњи диме лагано се палећи. Уто се са свих страна однекуд створила крда црних облака као тешких медведа. Мумлали су потмуло као прави медведи и стали на Ојхине очи гутати планине. Док су деца из пећина истрчала чувши мумлање, они су већ били појели све планинске врхове претећи да прогутају и Беле пећине. Мумлање се претворило у лавље рикање, у бесомучан тутањ као да сви копитари света трче низ планинске обронке. Ватрени змијски цареви прелетали су изнад Белих пећина, изломљени као да су их тешким камењем засипали, а удари громава су се стали дозивати са планине на планину. Ојхи се чинило да су медведи заувек појели и Брата огња и његовог Мртвог брата, да су људе са Белих пећина затворили у велику тамну гробницу на коју ће навалити огромну стену да нико више не могне изаћи, да су и Гаву негде прогутали.

Затим је почело да шуми и бучи, прво над Леденим гуштером па са свих страна, и крупни млазови кише су се оборили и на Пећине. И последњи посматрачи непогоде који су је доживљавали више пута појурили су у заклон. Једино су мајке, и Ојха међу њима, стајале под бесомучним пљуском дозивајући свака своју децу одлуталу зором у планину. Слушале су како се меша шум кише по лишћу и бука потока који су се сливали с планине носећи дрво и камен и сурвавајући се у реку низ високе обронке. Затим се мумлање мало удаљило, а хука и шум пљуска бивали су све јачи. Људи су већ почели лакше дисати. Ојха је чула из пећине глас неког старог ловца:

– Чим се та зверад с неба разиђе, треба у лов док је дивљач по пећинама у које се за непогоде склања.

Ојхина млађа деца су одахнула чувши тај миран глас у мноштву страшних гласова непогоде и кукњаве мајки. Неко је чарнуо ватру и пламен је обасјао лица. Сва су била окренута према улазу у пећине. Стари нестрпљиви ловац је изашао под надстрешницу па су за њим и други поизилазили. Ојха је ломила руке и десет пута полазила у шуму и опет се враћала и опет полазила у другом правцу одакле јој се чинило да се Гава може појавити. Тек кад се на небу јавила дуга, велико небеско чудо, Гава је дотрчала, једва мало орошена, са два левка пуна печурака и пре него што је испричала где ју је непогода затекла, рече погледавши у високи лук на небу:

– Брат огња је оданео стрелу.

Одмах иза овога, изнемогла, легла је на медвеђу кожу крај огњишта.

– Ојха је мислила да су Гаву облаци прогутали – чу се изнемогли Ојхин глас.

– Гава је побегла у пећину Орлова обрва.

Затим је заћутала. Посматрала је уморно ватру, која није играла, није титрала до таванице. Била је и она гладна и жалосна. Прадевојчици се чинило да је из жара вребају очи звери, сличне онима што су се једном биле примакле пећини и прогоревале мрак. Ватра је тада отерала звери, али није никад имала снаге да отера и глад. Две мале жишке с краја огњишта учиниле су јој се намах Букове очи и да је гледају тако да не зна би ли плакала или би се смејала.

Сам, без ичије помоћи, букнуо је уто пламичак дограбивши се суварака који му је био на домак и зачас га прогутао. Али Гаву није раздремао, њене мисли су се мешале.

Управо је хтела заспати, а Бук се појавио са неколико печурака и нарамком грана. Прво је бацио грање у чељуст ватре, и весео пламен је отерао страх и хладноћу осветливши огрилицу о Гавином врату. Затим је примакао три донете печурке огњу и рекао:

– Вештак зна само да прави огрилице.

Иза угла су се јавила деца, иако им је Ојха већ била испекла неколико печурака.

– Креха је гладна.

– Прха хоће печурку.

А Бук је наставио своју мисао:

– Вештак уме само да нађе шкољке и љуштуре пужева.

– Вештак уме и да ниже огрилице – рекла је сањиво Гава.

Бук, чије је срце гризла љубомора као глад желудац, продужи:

– Вештак није тражио за Гаву печурке.

Девојчица је ћутала.

Буку се чинило да је примио мало радости за напоре које је поднео тражећи за Гаву нешто што би јој заварало глад. Док се заносила у сан, он јој рече:

– Бук је нашао печурке на Чунавом брду, тамо где расте трава као грива коња.

– И тамо где земља има боју тигрове коже – дошуну девојчица и заспа док је Бук био још у пећини.

– Креха хоће печурке – дошрло је опет из угла пећине.

Бук пружи две преостале гљиве Гавиним сестрама и изађе, а Ојха настави пећи оне што их је Гава накупила.

БУКОВА ЉУБОМОРА

Бук се вратио из шуме мрачан: срео је Гаву с огрлицом од дугуљастих пужеваљевих љуштурса, другом по реду коју јој је Вештак поклонио. Бојао се да ће јој уметник поклањати огрлице све док не учини да Гава заборави обронак одакле се слушају одјеци, ждребе, лиснати огртач, да заборави пентрање уза стену, скупљање дрва и зечеве које јој је доносио да се игра. Старешина насеља ће дозволити Вештаку да је узме за жену зато што Вештак уме да прави огрлице, па је његовим кћерима направио по једну и што је већ одрастао младић, а Гаву је Ојха очешљала како се чешљају девојке.

Бук је, поред све несташнице у храни, био још снажан јер се није предавао очајању и јер је убацивао у желудац све што се дало прегристи и прогутати. Могао би Вештака, да га затекне на спавању, узети на руке и бацити низа стену. Могао се с њиме порвати и отпрве га оборити. Олах је свога вршњака због девојке напао са леђа, подлачки, али је Бук, мада је пошао за љубомором као за трагом звери, био другог кова и кад је мрзео, није иза леђа нападао.

Вештаково склониште шкољки било је отворено. Бук је затекао младића склупчаног пред улазом, лежао је и јечао не отварајући очи. Бук га је могао ногом, тако склупчаног и изнемоглог, отиснути у понор. Али његова мржња, до малочас готова и на поступке који му нису били својствени, спласну кад уметника нађе тако јадног. Само неколико часака осетио је ликовање, а тада га обузе ужас: пре неколико дана онако пркосан, помало занет као Гава и Врач, младић ће бити можда ускоро унет у пећину из које нико не излази међу живе ловце, али улази ноћу у њихове снове, страшнији него кад би опиљив изашао из пећине где су га оставили и затворили излаз каменом плочом. У Букове снове је тако дуго долазио његов умрли брат, кога су у пећини оставили и говорио му:

– Нека Бук дође да се рвемо!

А Бук је и кроза сан знао да неће, да не сме поћи за братом који га зове. Можда ће и Вештак, када умре, долазити Буку у снове и говорити:

– Гавина сестра Креха расте за Бука.

И Бук га неће моћи отерати. И брата је покушавао да отера из снова, али је он све чешће долазио.

Бук није могао одредити због чега је младић у тако јадном стању: несташница у храни је била велика, али се још нико тога пута није разболео од глади.

Беспомоћном дечаку и болесном уметнику притече у помоћ уметникова сестра у пратњи Травара: дошла је и донела у каменој зделици нацеђеног биљног сока. Око врата је имала огрлицу исту као Гава.

И Травар и сестра се обрадоваше Буковом присуству. Травар објасни зашто је младић болестан:

– Млади ловац је појео јутрос неку отровну биљку.

Бук осети жаоку. Вештака већ зову младим ловцем, а њему, Буку, још се нико није тим именом обратио.

Травар, међутим, замоли:

– Нека Бук помогне да противотровни сок улијемо ловцу у грло.

Сестра је благо подигла болесникову главу. Сузе су јој падале на младићево лице. Травар је цевку, исечену од меке барске биљке, напунио соком увлачећи га удисањем ваздуха из ње и, вешто отворивши болесникова уста, сасуо му га у грло.

Већ после мало времена болесник је отворио очи, али још никога није познао. Травар му је још неколико пута сасуо лековити сок у грло и полазећи рекао:

– Плоднин син ће ускоро моћи јести меса буде ли га. – Затим је додао видећи збуњена лица око себе: – Вештак ће ускоро оздравити.

Остали су само болесникова сестра и Бук. Она се насмеши осмехом тако сличним братовом и рече:

– Вештак ће нанизати Буковој сестри огрлицу од шкољки.

Мада је из пећине био изашао са жељом да се уметнику догоди какво зло, да му га он својом руком учини, био је сад задовољан што ће младић оздравити. Боље је да се бори са живим него са мртвим. Живога још и може победити и истерати из свога живота, а мртвога, веровао је, не би никад истерао.

Док је стајао тако поред болесног младића, неколико лудих нада и планова озарило је његову душу. Родила се у њему жеља да учини нешто чиме би стекао признање свих у насељу, због чега би га сви запазили и заволели, и то да учини свој подвиг још док је уметник болестан како га он не би претекао.

ИРВАСИ

На најистакнутијој избочини стене према равници стражарила су деца. Опет већ дуго, у Белим пећинама ловци нису видели меса. Ватре су узалуд гореле и чекале да по жеравици падне крв и сало дивљачи, од кога пламен као луд букне. Из хладних процена стена жене су већ биле опет повадиле последње залихе. Био је крајњи час да натрче однекуд коњи, да искрсну дивокозе на врху каква крша, да заричу и затопћу у даљини ирваси. Старешина насеља сазвао је, као и увек у тим приликама, збор и рекао:

– Да потражимо друге шуме где још има богата лова.

Дочекала га је најпре пренеражена тишина: надалеко у пећини многе мајке су имале сахрањену децу, а у тамним закуцима Белих пећина оне су их рађале.

У сну су често виделе како њихове мртве девојчице, окићене богатим огрлицама и појасевима, устају и говоре им:

– Тајха неће да остане сама. Неха се боји мрака.

После стравичне тишине зачули су се још стравичнији јауци. Жене су ударале главом у земљу, о камен, ломиле руке негодујући и против саме помисли старешинине да се станиште напусти. И како су оне биле те које живот продужују, које рађају будуће ловце, мушкиње је попуштало пред њиховом упорношћу и њиховом тугом. Будно су при том сви ослушкивали шта мисли Дојиља, шта снује Врач. А Дојиља је проговорила гордо и уверено:

– Првенац Дојиљин Гоул наћи ће лова, ма га из чељусту тигра отимала.

Сликара је као за себе мрмљао:

– Врач не може оставити саме у пећини своје ирвасе и медведе.

– Нека ловци појачају страже и извиднице – закључио је Рвач, коме се такође није остављао гроб сина погинулог у лову.

Деца су помало губила стрпљење стражарећи. Веровала су да само треба изаћи на обронке, а јелени или говеда ће се указати у равници. Али ово је већ четврти дан како узалуд стражаре, над равницом само узлећу грабљивице и око реке лете вилини коњици. Зато су сваки час напуштала осматрачнице и лутала по шуми трагајући за кореном или плодом који би се дао појести. Остали су крај реке на обронку само Гава и Бук. Вика дечака се удаљавала, и шума је постајала све тиша.

– Гава се не боји – рекла је девојчица и наједном умала нечим изненађена.

У долини под собом угледала је неколико ирваса где долазе на појило. Животиње су ишле касом да би што пре стигле до воде, једна другу прстижући. Тако сабијена у гомилу, два ирваса су се сударила роговима и заплела их. Почела су рикати зачуђена и уплашена, не могући један од другог да се одвоје. Остали су се помели и ударили у бекство. Све се то збило у трену, али видећи да неколико животиња већ бежи, Гава се отргла од необична призора појури да јави радосну вест. Међутим, Бук је похитао низа стену зграбивши неки кремен.

– Нека Гава гледа! – добацио је.

Она два ирваса су се дивљачки борила, нити су могла рогове да размрсе, нити да поломе. Бук је већ био стрчао до обронка високог једно два метра над речном обалом, истуреног као надстрешница. Вичан скакању, скочио је с обронка и, скачући, ухватио се о грану која се наносила над ирвасе, а са ње је скочио на леђа ну од заробљених животиња чврсто је зграбивши за рогове. У дивљем страху ирвас је покушавао да га збаци, али заплетен роговима за другог, није имао замаха, већ је само још страшније зарикао. Гава је, потрчавши најпре према Пећинама да јави за ирвасе, и сама сад застала као зачарана посматрајући приказ. Запажала је сваку појединост: и како је Бук извадио десном руком камен, који је био заденуо за кожу око бедара, ухвативши се левом што је могао чвршће за један од главних изданака на роговима животиње којој је скочио на сапи, и како је потом кременом стао ударати најпре најмањи изданак рогова, другог ирваса несрећно укљештеног у рогове свога саборца. Неколико пута ударен, рошчић се преломи. Затим она спази како Бук свом снагом млада, здрава створа гурну наниже главу другог сапатника и како га ослободи

стега, како се затим у правом часу дочека на ноге, јер ослобођене животиње помамно појурише низ реку.

Јунаштво које је извршио причинило је Буку исто онолико задовољства колико Гави први пртеж у песку. Није Бук овај подвиг учинио из сажаљења према животињама – он је морао негде да окуша своју вештину и нагомилану снагу, да потроши негде њихово изобиље. У тој потреби и заносу заборавио је како Пећинама прети глад. Хтео је можда и да покуша може ли једном тако исто ускочити на жељено ждребе које чезнуо да зароби. Можда је и Гави хтео показати шта је све кадар. Она је и била задивљена његовим подвигом: ниједан други дечак ни младић ни одрастао човек не би то умели учинити. Она својим срцем уметника и женског бића схвати да Бук није само храбар него и необичан и добра срца и некористољубив. Он је лако могао кременом секиром убити и једну и другу животињу ударцем у чело, али њему ни на ум није пало да то учини, ма да су то биле животиње – њему је важно било само размрсити рогове, поломити вештим ударцем материју чвршћу и од камена. Гава затим схвати да он не би убио ни ждребе кад би га се домогао. И не говорећи ни речи, нацрта у песку коња с омчом, а не прободеног копљем, како их њен отац црта. Тешко је било брзо нацртати коња, и он је збиља био невешто нацртан – тек видело се да о врату има омчу. Бука заплусну неки топли талас, он осети потребу да увек, цела живота буде уз Гаву, која је мали врач, али њему наклоњен и у чијим грудима гори пламен, што је већ неколико пута осетио.

Међутим, са стене се спуштала десетина ловаца вичући разјарено и машући рукама. Гава прва схвати колико су љути и зашто су љути: ирваси тако ретко пролазе њиховом долином, насеље нема довољно меса, а Бук, уместо да убије животиње које су му биле под руком, пушта их живе. Далеко у долини чула се још већа вика, то су зацело други били пошли у потеру за одбеглим ирвасима. Замке и јаме су, истина, давно биле свуда долином постављене и прикривене грањем и можда ће лова и бити, али је требало да Бук буде кажњен што је изневерио насеље, што се играо, према њиховом мишљењу, уместо да брине чиме ће се људи на Пећинама хранити.

Ловци су већ пристизали; један је ишао право на Бука, спреман да се порве и кости му поломи. У бесу нису Гаву, која је стајала недалеко, ни приметили.

– Пустио ирвасе! Два ирваса! – викали су разбеснели људи.

Бук, уместо да нешто каже себи у одбрану, опружи руке хоризонтално и сави их у лакту као кад дечаци хоће да измере имају ли јаке мишиће. Био је то знак да је схватио опасност и да је спреман да се брани. Иза ловца који је ишао на челу, готов пре да се рве него да туче дечака, долазили су други са каменицама и батинама. Чинило се да разјарене ловце нико неће моћи умирити. Неколико корака иза њих, међутим, хитао је и Врач. Био је присутан кад је најмлађи син старешине насеља дотрчао и јавио како су ирваси прошли пољем и како су два, замрсивши рогове, заостала и како је Бук ускочио на једнога те их, раздвојивши, пустио оба низ долину.

– Зашто син Рвача то тек сад јавља?

– Бук је храбар – рекао је дечак. – Таох воли да посматра храбре.

– Бук је обестан – рекао је Рвач и, ухватив Таоха за косу, грубо га одгурнуо.

Буков подвиг Врачу се, као и Гави, свиђао и похитао је за гомилом да се стави у одбрану дечака знајући шта значи бес изгладнелих ловаца којима плен умакне, и то нечијом кривицом. У часу кад је старешина стискао Буку снажним прстима зглобове на шакама као да ће их смрвити, Врач стиже разјарене и рече:

– Нека ловци пусте Бука!

Старешина, мада нерадо, олабави Букове зглобове чекајући шта ће даље Врач рећи или учинити. А он рече, верујући мање него они у оно што говори, само да би спасао дечака:

– Ирваси ће бити уловљени – и говорећи то, нацрта у песку, као што је и Гава имала обичај, једним потезом скоро, оно што је толико пута урезивао у стену: ирваса прободена копљем.

Старешина пусти дечакове шаке, ловци се размакоше поверовавши да је сликар цртежом већ бацио враџбину на животиње и да ће збиља бити уловљене. Да би људе још више умирио, мада се Буку дивио и мада му га је било жао, рече строго:

Бук неће од уловљених ирваса добити ни залогаја.

– Бук и не жели њихова меса, – прихвати дјечак пресуду одлучно, мада и тужно. Он је желео у том часу да његова два ирваса не буду уловљена, па ма шта после са њим било. Мада прадечак, био је људско биће које осећа пријатељство према онима којима учини добро.

ГОЊЕЊЕ ИРВАСА

Ирваса није било у шумама око Белих пећина. Понекад би их само пут наносио кроз равницу. Дуж воде и око теснаца, којима су морали проћи да би наставили пут, замке су увек биле спремне; дубоке јаме покривене грањем. Чим би једно повенуло, стављало би се друго да би замка била што неприметнија. Када би срећа донела да ловци примете дивљач, они су је, ако је нису копљима и стрелама могли достићи, хајком натеривали у те јаме и теснаце, где је лакше бивала уловљена.

На глас да су се ирваси јавили у равници, Беле пећине су провреле. Деца су се начичкала на обронке. И жене које су децу дојиле измилеле су са својом дојенчади из пећина и пошле на обронке да погледом испрате ловце, који су с копљима, стрелама и бацачима камена појурили вичући, псујући Бука што је пустио плен када га је већ имао у рукама. Нису били стигли ни да обаве обреде који су се увек пред полазак у лов обављали у Врачевој пећини.

Дечаци су, са каменицама иза леђа скривеним, чекали у заседу Бука, мада му је старешина био опростио. Предњачили су они који су били јавили за ирвасе и чији је углед у насељу због тога порастао. Пре него што се Бук и понео на зараван, каменице су почеле прштати одбијајући се о гребен куда је требало да наиђе, као да су се бојали да ће им неопажено промаћи. Жене су то мирно гледале. Печено месо није давно мирисало на Белим пећинама. Нових кожа за одело и постеље није било. А свега тога би били опет задуго лишени да други нису животиње опазили и поправили Букову погрешку. Само се Дојиља побунила против насиља које су деца припремила. Викнула је:

– Неће ловци на човека свога племена насртати као на тигра.

За њом је Плодна отела камен из руке свога средњег ратоборног дечака говорећи:

– Погине ли Бук или остане без руку, мање је један будући ловац на Белим пећинама.

Али се борбеност, осветољубивост, мржња, жеља за истицањем мушког подмлатка у насељу није дала лако угасити речима мајки. Дечаци су се сакрили подаље да их оне не виде како држе иза леђа спремно камење.

Међутим, на зараван се попео Врач пре Бука. Нашавши погледом међу окупљеним женама Букови мајку, која је чупала косе бојећи се несреће, рекао је:

– Бук, син Хорле, несмотрено је пустио ирвасе, али је сувише млад да то плати главом.

Кад се појавио кривац, Врач је заповеднички погледао по дечацима и рекао:

– Нека Бук узме копље и пође са ловцима у хајку. А за кривца му је казна већ изречена.

Сликара су и дечаци поштовали. Неки су од њих камење полако спустили на земљу крај себе, док су га неки бесно бацали у понор или ударили њиме о избочине обронка.

Бук се придружио Гоулу, најстаријем сину Дојиљином, кога је нашао у часу кад је полазио за ловцима. Младић је био наоружан копљем, стрелом и млатилицом.

– Гоул има копље које може зауставити и разјарену свињу – рече му Бук придруживши му се.

– Бук има снаге и смелости – одговори Гоул не заустављајући се у трку и лице му осветле брз осмех.

– Гоул има још једно оружје сем копља и стреле. Гоул је мудар – примети Бук.

Гоул је већ знао да је Буку дозвољено да пође са млађим хајкачима и био задовољан што се дечак, чију је окретност и издржљивост био запазио, управо њему придружио. Гоул је имао неки план у коме му Бук није могао сметати, зато га је и позвао осмехом да пође за њим.

Пробијали су се кроз замршене мреже павити, ломили и газили грање, оба плећата, брза, очију живих као у птице. Сваки час би се оклизнули на влажној маховини испод које је избијала вода. Бук одмах запази да су једино њих двојица ишли тим путем, Буку непознатим, док су остали стрчали ка реци и равници где су биле постављене замке за животиње.

– Зна ли Гоул пут? – упита неспокојно дечак.

– Гоул зна и више – Одговори тајанствено младић. – Бук није крив – додаде затим и опет се брзо осмехну.

Гоул часком застаде и послушну. У равници, која се није видела из честара где су се они налазили, чула се вика ловаца и затим рикање ирваса. Гоул снажно повуче дечака дубље у честу ломећи је као снажна звер. Ту су се мешали лека, буква, четинар, чије су суве иглице по тлу биле још клизавије него малочас маховина. Гоул чучну и склиза се низ језичак необрастао дрвећем који је водио наниже. И Бук то исто учини. По иглицама бора, чучећи, клизало се брже него што би се могло трчати. Заустави их нова борова честа и зачу се негде жубор воде.

– Гоул је лукав – рече задовољно Дојиљин син и пође кроз честар према жубору.

После неколико часака Бук угледа дубоко под собом језеро, у средини мокро, с крајева зеленкасто и, најзад, уза саму обалу мутио је воду бели муљ кречњака. Обронак на коме су стајали спуштао се према води окомито, тако да јој се могло прићи само мајмунски – рукама и скоковима. Наспрамна падина била је блажа и завршавала се јеловим пропланком, готово равним с површином језера. Десно је обала језера била обрасла густом воденом травом, трском и бујним шибиљем. Отуд, из тог густиша, чуло је гргорење и жубор, и на ивици уз тај густиш видело се како на том месту обалски извори убацују воду у језеро. Са те исте стране неколико глатких, белих јаружица спуштало се ка језеру. Крш поломљеног грања које је вода сносила с врха био се зауставио свуд око стабала дрвећа у подножју. У рукавцу изгубљеном у барској трави, неколико корачаја даље, пловиле су жабокречине као лишће локвања и сведочиле да вода с те стране није била дуго узнемиравана.

Са леве стране језеру се могло прићи кроз уске вратнице двају обронака. Оно је туда отицало млазовима засићеним кречњаком, који су се затим брзо бистрили губећи се кроз камене вратнице. Ту је обала била угажена, видели су се трагови папак и копита.

Једва је Бук стигао да тај зелени планински казан, који је покривала вода, обухвати погледом, а кроз камени теснац су улетела два ирваса, па, не могући никуда даље, загазила у воду, а за њима су се указала још два.

– Нека Бук гађа првог! – заповеди Гоул, син Дојиљин.

Међу ирвасима Бук познаде и свога по поломљеним роговима, и хитну копље у једнога од друга два. Заглушна језовита рика одјекну у шумовитом казану и одби се у неколико наврата о стење.

Са повољног положаја, на коме су се налазили, искористивши пометеност животиња преморених од трчања, Гоул и Бук зададоше ране свакој од њих не бирајући више у коју гађају и победоносно кличући слетеше низ литицу, више скачући од дрвета до дрвета него трчећи.

– Бук није крив! – понови Гоул сећајући се како је и он једном, као дечак, затекао срндаће на истом језеру, али их није узнемирио ни стрелом ни каменом, нити је икад то признао ловцима.

Бук је први пут учествовао у лову и осећао се као и свако биће које први пут убије. Наједном је у њему понестало снаге и сео је на велик округао камен крај обале. Као да крв из њега отиче, осећао се малаксалим. Избегавао је да погледа у очи ирвасе којима је ујутру био размрсио рогове. Његов друг као да је погађао шта га мучи и рече:

– Гоул је ранио ирвасе поломљених рогова. Гоул ће Буку подарити те рогове.

Тог часа су и други ловци банули на вратнице казана уз хајкачке повике, наоружани. Угледавши Гоула и Бука поред побијених животиња, од чуда су се скаменили. Како су се младићи нашли пре других ловаца на појилу? Је ли Врач помогао неком врацбином своје штићенику?

Подли, главати Ген, налик на људе који су живели на земљи пре ловаца, незграпан и особито лукав, први прекиде ћутање:

- Бук није смео учествовати у лову на ирвасе!
- Али га је стасити, дуголики Дојиљин син презриво пресекао:
- Не може Бук бити крив и што је пустио ирвасе и што их је затим устрелио.
- Бук неће јести печенога мяса ових ирваса – испречио се опет главати Ген.
- Гоул спусти руку на Буково раме и рече:
- Бук неће, по пресуди Врачевој јести мяса животиња које је уловио, али ће добити њихове рогове.
- Може имати само оне које је поломио – доби Ген појачање у још једном ловцу.
- Гоулове очи севнуше тако јасним подругљивим пламеном као да је имао за собом хиљаду предака хомосапиенса и он одврати ловцу:
- Те ће поломљене и добити зато што их је поломио.
- Зашто нисте ишли заједно са другим хајкачима? – мумлао је и даље главати Ген.
- Вешти ловци не иду у гомили – добади му нехајно најстарији син Дојиљин.
- Напослетку је радост због добра лова прекинула распру, погасила завист, а злу вољу претворила у бригу како да се лов пренесе до Пећина, које су биле далеко од језера. Како су животиње биле велике, а већ се спуштала ноћ, одређена је стража преко ноћи па да се сутрадан с првим зрацима сунца мясо почне черечити и преносити у насеље.

ЈОШ ЈЕДАН БУКОВ ГРЕХ

Сутрадан је чак до реке мирисало печено мясо. Бук је замишљао како неко комаде баца право на жар, а неко набада на шиљкове и приноси пламену. Спустио се био на реку већ кад се мясо почело делити како му се не би рекло да га и он очекује. Не могући гладан подносити тај мирис, који му је изазивао вољу за јелом, Бук се упутио даље према језеру, и то је покушао да иде истим путем којим је ишао са Гоулом. Црева су му крчала и једва се пробијао кроз шипраге и пузавице. Жубор воде га је изненада обавестио да иде добрим путем: налазио се на највишој тачки окомите стене зеленог казана. Језеро је ускоро пред њим заблестало и заслепило му очи. Доле у равном јеловом пропланку видела се крв на месту где су ирвасе черечили. Привучена мирисом крви, два гаврана су кружила изнад језера.

Можда је неки комад мяса при черечењу заборављен, помислио је гладни дечак. Он је знао шта је заповест и Врачева и старешине насеља, али је пре био склон да утоли глад и против заповести него да се предаје честољубљу. Вешто је, као и прошлога дана, сишао на језеро. На месту черечења стајало је неколико заборављених алатки, али ниједнога комада мяса, ничега што би човек, ма како био гладан, могао јести. У очајању Бук се баци каменом у бокор крупног лишћа које је расло са стране где је вода утицала у језеро. Крупно крто лишће се покида и указује међу стабљикама барске биљке комад мяса, велик колико овећи облутак. Бук зграби неочекивани плен, најдрагоценији који је икад имао, и без двоумљења потрча узбрдо придржавајући се за стабла дрвећа.

Иглице су се под ногама рониле, Бук је посртао, али је грабио напред, што даље од језера, што даље од места где се огрешио о заповест старешине.

Бук је познавао вештину добијања ватре трењем два сува дрвета једно о друго. Запалиће ватру под надстрешницом какве стене, далеко од Белих пећина. Зар није он ранио два ирваса? Зар добри Гоул, син Дојиљин, није рекао да Бук није крив? Зауставио се тек кад му се учинило да је далеко и од језера и од насеља, на месту пуном танушног сувог грања и сувог лишћа. Дао се одмах на трење два дрвета. Био је то посао тежи него спустити се с окомите стене у подножје, тежи него попети се под врх Леденог гуштера, тежи него размрсити рогове ирваса крњећи их кременом секиром. Али Бук је тро и тро. Дрво је постајало врело као да је лежало на подневном сунцу. Снажни дечак почео је устајати. Пожелео је да наиђе Гоул да наизменце тру. Да наиђе Гава, снажнија од свакога дечака. Али и ту радост што је неочекивано добио плен и тај напор да створи огањ ни из чега, и тај немир и питање ко је сакрио месо у бокору лишћа, морао је поднети сам. Можда је замка. Можда су хтели да га искушају хоће ли се покорити заповести. Али људско око га, ни пријатељско, ни непријатељско није видело кад је плен уграбио. Не би га брже ни јастреб однео под облаке. Само ко зна, можда је неко ипак чукао сакривен у жбуну и пошао издалека за њим? Можда ће му свакога часа банути иза леђа? Очекуно је стрепећи неко време, и онда је наставио трти дрво. Пало му је на ум да је можда подли Ген месо био сакрио за себе, поред онога што ће му, као и свакоме у насељу, припасти. Можда Олах. На ту помисао победоносна радост обујми Бука. Гену и Олаху напакостити, било је слађе него убити звер. А можда је Гоул, најстарији син Дојиљин, сакрио месо крај језера, убеђен да ће Бук, гладан и увређен, доћи на језеро управо кад се горе, на Белим пећинама, месо буде пекло.

Бук је чукао под каменом надстрешницом, где је нагомилао сухог лишћа, грања, иверја. Колико је био јак, толико је био и брз и сабран. Прву слабачку варницу нахранио је сувим листом, једним, другим, целом прегршти. Лак поветарац му је у послу помогао. Ни прегршт бираних шкољки, које је почео скупљати за Гавину огрилицу откако јој је Вештак поклонио једну, није му у том часу била драгоцене као та гомила жара у пазуху стене.

Кременим сечивом, које је увек носио уза се, исекао је месо на мању парчад и једно бацио на ватру. Мирис на жару печенога меса, који је хиљадама година био један од најјачих изазивача човекове воље за јело, запахнуо га је свом слашћу и силином мешајући се са мирисом четинара и сувога лишћа. Није сачекао да се допече, већ га је још полукрваво искидао и у часу самлео вучјим оштрим зубима. После првог комада зауставио се. У овом створењу из првих времена, једном од првих разумних људи, зачудо је постојало већ и зрнце мудрости. Одлучио се да све не поједе одмах, више из свести да неће сваки дан бити добра лова него зато што је знао да се може умрети ако се гладан преједе.

Ловци су знали неке, ма и оскудне, начине да месо дуго одрже у свежем стању. Бук пронађе место у стени где је струјао ваздух, а сунце није допирало и остави половину нађене хране. При повратку је кременим сечивом засецао кору дрвећа да би могао лако наћи пут до драгоценог скровишта. Кад је био близу Пећина, Бук опет сиђе на реку и са ње се уобичајеном стазом врати у насеље.

Старешина насеља, спазивши дечака, обори поглед: ситом и у освети задовољеном, учини му се казна коју је Врач изрекао дечаку да га спасе још горе, и на коју је и он, старешина, пристао, превелика. Ако би Буку Дојиља, или Ојха, или Плодна, дале кришом комадић, старешина би се учинио да не види.

Лукавом Гему се Буково лице не показало онолико јадно колико је очекивао. У присуству старешине, у присуству Дојиље и Гоула, промумла подозрево:

– Бук гледа као лав који се враћа са гозбе.

А Гоул мирно рече:

– Бук је јуче ранио два ирваса. – При том погледа заверенички у Бука.

Али Бук није никада сазнао ко је био сакрио месо у лишће крај језера.

СИН ЛЕДЕНОГ ГУШТЕРА

Бук је и даље замишљао каквим би се још подвигом могао истаћи колико Вештак својом уметношћу. Час је одлучио да Гави начини појас од плочица које би издељао од дрвета, час је сањао да у руци нађе какав крупан румен камен па да га обради тако да га она могне носити у коси. Гледао је он понекад, док су обојица били млађи, како Вештак буши предмете за ниске и појасе које прави, како претражује реку, своју главну ризницу. Једног јутра је Бук устао док још нико није био измилео испод камених надстрешница. Јурнуо је према реци. Потоци су свакога јутра у њу наносили ново камење, а у језеру под Леденим гуштером, одакле је река полазила на свој дуги пут, такође се сваког дана могао наћи нов белутак необичне лепоте.

Равница је била још под маглом, тим необичним бићем које је спавало по јаругама и није знало да говори ни колико трава, а могло да се креће, да мења облике, да руке у бескрај издужује. Брат огња тек се био пробудио и помолио из своје пећине. Дозволио је Буку да га само неколико тренутака гледа. То задовољство да га могу гледати а да им очи не засене Брат огња је пружао ловцима једино у зору, кад излази из пећине, и они који су волели с њим да се спријатеље и да разговарају дизали су се рано и окретали лице према планинској греди која је затварала равницу испред Пећине.

– Брат огња је још ненаоружан – говорили су му нетремице га посматрајући.

Или би му рекли:

– Брат огња је јутрос благ као његов Мртви брат.

Кад би се огњени неми саговорник попео два копча уз небо и кад више није дозвољавао да га посматрају, гунђали су:

– Брат огња се оружа стрелама!

И Бук је небеског ранораниоца посматрао док му он није, бранећи се од људских погледа, бацио стреле у зенице, а тада је, приклопивши капке неколико часака, повадио светлосно трње из очију и ступио се низа стену. Скачући с обронка на обронак, рушио је под собом камење, хватао се о жбуње израсло по пукотинама камена и одбацивао по три метра напред. Кретање му је пријало како може само неке пуном снаге а у исто време немирном. Скочивши с последњег обронка на обалски песак поплаши жабе, гуштере и речне птице.

Чу се бућкање скривених водоземаца, шум обалског жбуња и трске. Неколико белих птичјих крила се подиже у зрак, неколико црвених и црних кљунова се назре у трсци.

Бук, као увек ујутру, подскочи неколико пута, трудећи се да дохвати гране дрвета под којим је стајао. Као пас пуштен с ланца оптрча целу речну обалу под стенама. И не знајући да су те телесне вежбе човеку потребне, правио их је јер су му годиле.

Већ потпуно расањен узео пребирати шљунак. Њега је нарочито много било по плитким рукавцима. Чинило се да речно корито цвета каменим цвећем. Бук је као свако ко се од детињства учи да стреља имао изоштрени вид и лако је пронашао изобилно ситног округластог камења прозачног, црвеног и модног, жућкастог. Неколико пута је ишао узводу до под слап Леденог гуштера и низводу до радионице Плодног сина. Њега тамо још није било и Бук закључи да његов супарник још болује, што га обрадова.

Међутим Бука је већ на почетку чекало разочарење: шарени, блистави шљунак који се у води преливао као драго камење, чим би се на обали осушио, губио је и боју и сјај. Свега неколико белутака ситних као птичја јаја било је привлачно као и док га је гледао у води. Он их покупи и стави у удубљење једног великог камена, а остало које је с толико усхићења скупљао побаца у воду.

И последњи пут дечак покуша. Било је остало још само једно место неиспитано: део језерца који се називао иза слапа. Бук смело прође кроз загушни шум и пену у водени предео што је мировао. Један попречни гребен одвајао је овај мирни закутак језерца од другог ускључалог дела у који се рушио слап. Стена са које је слап падао била је подлокана. Бук слободно загази у мирну, тамнозелену воду чак под тај стеновити свод, и заграби прегршт шљунка. Био је и он сасвим сличан ономе што га је река носила: светао и шарен кад га извадиш из воде, а чим се осуши налик на обични шљунак око пећина. Бук га је ипак износио и остављао на обали и поново залазио иза водене завесе да копа по дну језерца.

Наједном у прегршти шљунка, који је био заграбио испод саме излокане стене, Бук опази малог непомичног гуштера. Хтео га је бацити, али убрзо примети да у руци држи прави правцати камен у облику гуштерка. Као гуштери који су се око пећина сунчали, имао је и овај два пара ногу, исте шаре по леђима, исти реп, толико шиљат да би га могао уденути у иглу за шивење кожа. Прсти са предњих ногу били су му поломљени, док су се задњи одржали. Са сујеверним страхом Бук га је држао на длану, не знајући је ли добар или рђав знак то што му је гуштерак пао шака. Камено створење довео је одмах у везу са Леденим гуштером. По Буковом мишљењу оно је морало бити у већем сродству са својим леденим сабратором него гуштери који као муње сваки час прелећу преко камења: исто је тако тајанствен, непомичан и леден.

Гава је више пута цртала гуштера. Можда је тако бацила чини на овога несрећника и претворила га у камен. Можда ће му камени гуштерак донети среће. Науми најпре да га стави као копчу на Гавин појас, који је намеравао да јој начини од дрвених плочица. Међутим, пењући се уза стену, одбаци ту намеру помислив да ће код старешине и Врача и осталих старијих ловаца стећи углед ако им подари каменог гуштерка. Тиме ће их задужити више него доневши из лова

дивокозу, и старешина ће можда досудити Гаву пре њему, Буку, него Вештаку. С времена на време заустављао се на каменим праговима којима се пео и при-слањао уз ухо свој драгоцени камени плен да чује није ли можда почео дисати. Окамењени несрећник га је гледао упорно каменим ситним очима, потпуно миран, не дишући. Ни трага у њему од познате плашљивости гуштера настањених по пукотинама стена. Исти његов моћни ледени рођак.

На последњој заравни Бук затече старешину и Врача. Лепо су изгледала та два прачовека, већ оплемењена душом која се у њима будила: сунце им је било опалило кожу по плећима и изазвало румен на испупченим јагодицама. Густа црна коса и брада преливале су се на сунцу. Бук стаде пред њих с каменим гуштерком на длану и рече:

– Бук га је уловио у пећини иза слапа.

Оба човека у чуду погледаше окамењеног гмизавца. Можда је камени гуштерак син Леденог чудовишта? Можда ће ловци сад моћи уцењивати свог Леденог суседа на планини?

– Бук је донео плен већи од пећинског медведа! – показа старешина задовољство, али се још не таче каменог створења у дечаковој руци.

Али Врач, који је и сам веровао да има моћ над свима створовима у планини, узе гуштерка с Буковог длана и као да се тек тад увери да је то створење непокретно, да не дише, да не види, рече:

– Неке чини моћније од Врачевих скамениле су га.

Бук брзо прихвати:

– Врачева кћи Гава урезала је гуштера у једној пећини.

– Нека рука моћнија од руке Врачеве кћери бацила је чини на рођака Леденог гуштера.

За трен ока окупили су се и други ловци око необичне окаменотине, коју је Врач држао на длану. У Бука су почели гледати као у каквог врача: око њега се затварао круг, али се дечаку нико није близу примицао. Ловци и најуваженије мајке издвојили су се да се договоре где ће ставити нађеног гуштерка. Неки су се и бојали што је необични гмизавац извађен из пећине испод Леденог гуштера и предложили:

– Нека га Бук врати под стену!

– Нека га Бук носи на планину и стави крај главе Леденом гуштеру – предложили су други.

– Бук је украо Леденом гуштеру сина. Бука ће Ледени гуштер казнити – говорили су трећи.

Врач их је умирио речима у које је и сам био убеђен:

– Ледени гуштер нам је послао по Буку сина да нас штити.

Старешина му се придружио:

– Нека камени гуштер борави у Врачевој пећини.

– Привлачиће говеда и ирвасе на појило.

То је свима ловцима некако било најјасније: Ледени гуштер даје реку, а његов необични камени син привлачи жедне животиње и звери на воду. Старешина закључи разговор са Буком речима:

– Бук је искупио грех.

Ловци су сместили затим сина Леденога гуштера на малу камену избочину у стени сликареве галерије, сличну полицији: како би и он с Врачем наговарао срећу да се ловцима насмије кад за дан-два почну обредне игре.

Буку се чинило у том часу да је из свих борби које је икад с киме водио изишао победником. Да је смрвио Лаоха и Гена, да је стао на пут Вештаку, да је устрелио љубомору, ту страшну неман која му се уселила у срце откад је Вештак Гави поклатио огрицу, не би му слађе било. Старешина и Врач су му сада наклати, треба само да начини појас који ће се Прадевојчици свидети.

У добром расположењу пошао је у шуму. Није имао времена да се наужива славе коју је ујутру стекао, нити му је она била тако важна као Гавина наклоност. Још из времена кад је с ловцима учио да гађа у мету, знао је да је липово дрво меко и веровао да ће из њега лако каменим резачем начинити Гави накит који је наумио. Упутио се право липи у чију кору је Прадевојчица недавно била урезала гладног Мртвог брата.

– Нека га Гава наслика ситог – рекао јој је тада.

– Гава воли гладног Мртвог брата.

– Ако га наслика ситог, он ће наћи одмах шта да једе.

– Али је Гава била сликарева кћи и сама рођена да буде сликар и учила је да се Мртви брат само у одређено време заокругли и зарумени. Рекла је зато детињски важно:

– Мртви брат без ичије помоћи налази храну.

– Зна ли Гава где је налази?

– Кад ловци поспе он једе жеравицу с њихових огњишта.

– Брат огња храни Мртвог брата – успротивио се Бук.

Али Прадевојчица није делила мишљење Буково и осталих ловаца. Она је једина у насељу веровала да се месец храни жишката с огњишта. Кад га угледа како завирује у пећину, чини јој се да ноћни путник вреба час кад ће ловци поспати па да им украде коју жишку, и зато склопи очи да га не би ометала у томе.

Бук одлучи да појас прави управо од те липе, под којом су се толико пута препирали чиме се Мртви брат храни.

ПОЖАР У ШУМИ

Сутрадан су млади ловци пошли у шуму да прославе Буков успех такмичећи се у мушким играма. Пошли су без оружја, заденув једино за кожу огрнуту око бедара кремента сечива, од којих се нису никада растајали. Препланула прса златило им је сунце и лишће их је час боцкало час миловало док су се пробијали кроз честе. Идући шумом, младићи су се, затворивши очи, обично такмичили у погађању дрвећа поред кога пролазе. Чулом мириса били су у стању да одреде не само иду ли кроз јелову или борову честу, него и где је која птица гнездо савила. Њима су другачије мирисала гнезда певица, а другачије грабљивица.

И сад су, наишавши на четинарску шуму, жмурећи почели погађати пробијају ли се кроз борову или јелову честу. И мада нису смели гране које су их додиривале опипати, и мада је било тешко одмах одредити да ли су иглице које

их боду кратке или дугачке, да ли расту у ђубама или су нанизане на грану као стоногине ноге, у часу су сви погодили да су зашли међу бодљикаве борове ђубе.

Уто је најмлађи Гоулов брат викнуо:

– У близини је јастребово гнездо!

Младићи су се растрчали по шуми. Сад су сви осећали мирис гнезда, али му нису могли ући у траг. Напоследку су открили на високој стени, која се дизала украј неке вртаче, гнездо орла. Та мала омашка у погађању била је Гоуловом брату опроштена.

Задовољни овим успесима, ишли су једно време отворених очију, па су их изненада, на Гоулову заповест, сви поново затворили и пошли насумце даље. После мало времена лишће се проредило и само их се олако тицало. Чинило им се да око њих обигравају лептири. Тешко је било разликовати лист брезин од јасикиног и погодити иду ли кроз јасике или кроз брезе. Млађи су били у искушењу да кришом баце поглед око себе, али Гоул, као да је знао шта намеравају, опомињао је:

– Нека ловци иду жмурећи!

Било је листова које они нису познавали ни гледајући – у том изобиљу растиња никад нису могли рећи да га све познају. Колико само врста репушине меке као крзно, колико оструге које ни Травар није разликовао, колико разноликих маховина, лишјаја, трава, колико шибља чије цвеве нису распознавали, па није чудо што је Бук, који се први усудио да каже како пролазе мимо брезе, погрешно и што је морао, по законима игре, отрпети да га брезовом гранчицом ишибају.

Кад су наишли на влажну маховину, знали су да ће ту у близини бити обронци. Мада су им, вечито боси, табани били огрубели, ипак су, без по муке сви погодили и жмурећи по каквој ступају: да ли по оној повисокој, где се разликују стабаоца, или по ниској, мекој на којој се тешко распознаје од чега је изаткана. Како су већ били засићени погађања крену да дозивају своје невидљиве непознате вршњаке из неког другог насеља. Зауоставили су се крај обронка до кога су ређе долазили: под њима се указао жућкасто-бел каменолом, пун белог коцкастог камења, пун беличастог песка и прашине. У том каменолому једини радник био је Многоруки. Он је изваљивао камење, котрљао га, цепао; ситнио га је играјући по њему као по гувну. Белина каменолома заслепила им је очи. У почетку нису спазили нигде ниједне тамне тачке у целом том огромном беличастом котлу под собом. А тада наједном угледаше у самоме дну крај великог коцкастог камена људску непознату прилику: купила је прегрштима белу прашину око камена. Гледали су неколико часака и чудили се како се човек могао доле створити. Да се с обронка спуштао, камен и песак би га затрпали. А нигде се није видела пећина из које је могао изаћи. Оно људско биће доле тренутно се исправило. Било је високо и снажно, држало је лошту беле земље у рукама и изгубило се за великим каменом. Ловци су дочекали да се опет појави, али човек као да је био у земљу потпуно. Бук, који је имао најјачи глас, позвао је. Даљина му се вишеструко одазвала, али је човек у понору ћутао. Сад су сва седморица звала и сва седморица очарано послушала одјек. Већ у самом детињству човекове душе живела је жеђ за даљином, потреба да се одгонетне тајна.

– Једино се човек из понора не одазива – приметио је Гоул.

– Не одазива – разочарано су поновили и остали.

– Нека се скривени јави! – нестрпљиво је ипак позвао најмлађи међу њима.

Скривени као да се сад одазвао, али се није појавио ни иза камена, нити на којој од коса са које су одјеци долазили.

– Непознати као опрезна звер заваарава траг.

Гледали су у понор, гледали у даљини и чекали поново. Шумска тишина се чинила још дубља кад се одјеци умире.

– Непознати је зацело ловац са Голих брда – приметио је неко.

Како им се странац није хтео показати, вратили су се у шуму убрзо заборавив загонетну прилику из понора. Имали су снаге у изобиљу и требало је да је истроше. Скоро без договора почели су се борити подражавајући борбу звери и животиња. Најпре су се сукобили као јелени, борећи се редом два по два док су остали били навијачи. Раширени прсти снажних шака били су им рогови. Они су их укрштали, сударајући се челима и прсима.

После тога су се Бук и Гоулова браћа играла паса и вукова. Кидисали су један другоме на грло, режали, обарали противника на земљу, и он се као савладан вук борио полеђушке, дижући и руке и ноге увис и уједајући саборца. Затим су се сва тројица повезивала рукама, и обигравала око каквог пања, који је представљао опкољеног, на смрт осуђеног непријатеља. На крају су урлали, као што чине у очајању вуци и пси, те се чинило да збиља звери завијају.

После овога су заповедили Скакачу да се успуже уз дрво. Једва су остали могли и сагледати кад се нашао чак у последњим рачвама, одакле је, скочивши, пао на руке својих другова.

Затим је Гоул проглашен за ловца медведа. Он се осврнуо око себе неће ли негде у близини наћи камен који треба да баци у прву вртачу на тобожњег медведа. Камен је морао бити тежак као камење у борби са тим снажним зверима. Младић је уживао у прилици да покаже снагу и извукао је велики облутак испод јеле. Дигавши га затим изнад главе, бацио га је у оближњу јаму.

– Дојиљин син је снажан као медвед – одали су му признање.

Сада су дечка прозваног Тркачем позвали да буде гоњени јелен. Он је свој надимак био заслужио још у првом детињству када га је јурило разиграно говече и умакао му. Било је то ујутро, када деца из насеља силазе на реку. Дечак је дизао крај њених рукаваца бедеме од шљунка, збирао га затим у купе велике као шумски мравињаци. Игру му је прекинула рика. Из даљине, преко равнице, ближио му се бик снажних прса и главе погнуте скоро до земље као да је био спреман да га дигне на рогове. Дечак је нагао у бекство. Један део равнице куда је кренуо био је без растиња. Хитао је да се докопа ритова и шевара. Како је трчао најпре по шљунковитом плићкаку, вода је око њега плускала, скакали поплашени водоземци. С обронка су два дечака викала:

– Нека Тркач зађе у честу!

Дечак од страха није био приметио да је близу честе која се пење уза стену. Прикупио је последњу снагу и као вихор ујурио међу младо дрвеће. Бик се ту морао зауставити, и због узбрдице и због густе шуме, кроз коју се није могао пробијати лако као дечак.

Још задихан од бекства, дотрчао је он пред старешину пећине и јавио да је говече у равници не рекавши какав му је страх оно задало, те је старешина поверовао да је дечак јурио само из жеље да донесе добру вест. Старешина је утврдио надимак који су му дали посматрачи његовог бекства:

– Син Нејлин је добар тркач – рекао је.

Њих неколицина сад су га хватала, али им је он тако узмицао да су почели посртати. Градећи, као пчеле у лету, осмице између стабала, успео је, не само брзином него будношћу, да, пре него што се и он надао, гониоци повичу:

– Нека Тркач пусти да га ухватимо. Победио је!

У близини се чуо детлић. Он се као и увек по неколико часака одмарао између једне и друге навале, па се чинило да се у послу зауставља да би младиће посматрао. Тркач је ловце био одвео далеко у планину, али се чинило да и запослена птица иде за њима. После мало и она је заостала, и нашли су се потпуно сами на пропланку пуном букових сметова: ни детла, ни лептира, ни веверице, ни зелене жабе у трави. Све игре су већ били испробали: викали, трчали, рвали се, пели уз дрво. Било је још остало да се такмиче ко ће пре изазвати ватру трењем дрвета о дрво. Сви су били снажни и вични томе послу. Али пре него што су такмичење почели, добро су испитали не чује ли се негде Многоруки. Један се попео на највише дрво и погледао њишу ли се врхови дрвећа. Други се пружао по земљи, наслонио ухо на тло и ослушкивао чује ли се какав сумњив шум. Трећи се спустио у јаругу и ослушнуо воду. Учинило им се да Многоруког нема ни од корова: можда им се и зато тако учинило што су желели да га нема у близини. Ради веће предострожности Вештак је ипак заповедио:

– Нека ловци тру на трави.

– Смет се брзо пали – сагласио се Бук.

Наједном су сви заћутали. Сву пажњу су усредсредили на дрвца која су се у њиховим рукама гложила, рвала, постајала топла као живи створови. Младићима се чинило да кроз дрво у коме су изазвали огањ почиње крв да струји, и срце да куца. Оно је бридело у њиховим рукама, почињало да их најпре греје, а онда жеже.

– Нека ловци заклањају шаком и прсима варнице од Многоруког! – опоменуо је поново неко.

На пропланку се чуло само ужурбано дубоко дисање запослених такмичара. Уто се Гоулу учини да сину варница. Младић уплашено погледа за њом, али се она одмах угаси као свитац.

Сунце је било изнад главе ловаца. Сенке су придремале и легле уза стабла да се одморе. Птице се нису чуле. Само ловцима није било до одмора. Нити се ватра јављала, нити се њима од такмичења одустајало. У шуми је настала тренутно још већа тишина.

– Гоул се боји грана које се не њишу – рекао је он неспокојно.

– Негде чучи Многоруки – додао је Бук. – Птице које много ствари сазнају пре људи ускомешале су се.

И опет су трли, трли. Замирисала је снажно бујад, буков лист, земља и дно јаруге. У планини се бура спремала. Гоулу се опет учини да варница као свитац негде сину и угаси се, те рече заповеднички:

– Нека ловци престану трти!

Остали су га незадовољно погледали: зар сад одустати од такмичења кад се ближе циљу? Без обзира и на његов лични углед, и на то да је већ произведен за ловца, Гоул је био син једне од мајки које су уживале највише угледа, које су племе ловаца продужиле, те они, мада преко воље, послушаше, позабадаше у земљу или у песак већ оживела дрвца, врела као њихове шаке, дрвца која су била услишила молбу ловаца да пусте ватру запретану у свом бићу, да је за часак ослободе.

Међутим, Многоруки је бануо на пропланак. Једним рукама је обарао гнезда са дрвећа, другим дизао са тла сметове, трећим носио суво грање, четвртим ударао у добоше, петим дизао белу прашину из пазуха стене засипајући њоме очи ловаца. Све се наједном замрсило, помешало, сметови и прашина, сенке и светлосни лептири, трава и шибље, крила инсеката и паучина, гласови воде, неба, грања; војске жутих и црних мрава, које су се до малочас гложиле, напустиле су борбу и заједно пошле да се склоне од метле која је све мела.

Дечаци и младићи су потрчали према Пећинама. Гоул се још једном осврну знајући како само из једног јединог ватреног крилатог семена могу да никну цели бокори ватре. Као стрелом погођен, повео се угледавао како на пропланку где су часак пре тога стајали ничу ватрене лиске из једног смета.

– Нека сви чине што чини Дојиљин син! – наредио је и у неколико скокова се нашао на упаљеном пропланку.

У близини није било ни ситне земље ни пепела ни великих кожа да се ватра њима гаси. Огроман страх обузео је младог ловца: ни глад, ни дивље звери нису успели да отерају насеље с Белих пећина, али га пожар може отерати створивши пустош свуд около.

– Нека сви чине што чини Дојиљин син! – поновио је и у магновењу се бацио колико је дуг на упаљен смет, угушив у себи исконски страх од ватре, чији је брат био старешина ватара на небу и могао, вероватно, цео свет у часу гнева претворити у огањ.

Потом је збацио огртач с бедара и покрио њоме три пламена језичка. Скачући преко њега, опет је позвао другове да му се придруже. Сви су чинили што и он, лаким се скоковима премештајући на место нове опасности чим једну савладају. Заптивали су очајнички продоре огња као што морнари заптивају продирање воде на брод или у чамац. Опаљена кожа је почела мирисати. На многим огртачима су се појавиле прегоретине. Млађи су јаукали чим стану голим табанима на пламен, док су Гоул, Вештак и Бук ћутке подносили опекотине.

Преко пропланка је Многоруки овог пута срећом само прохујао. Узвитлање руке му са седла нису могле свугде дохватити земљу. Зато их је он у љутини ломио над својом главом и мрсио. Његов врели дах све ређе би опахнуо груди и плећа ловаца и помрсио пламене језичке.

– Многоруки напушта своју савезницу ватру – викнуо је радосно Гоул.

– Многоруки се враћа у јаругу – победоносно је објавио и Бук.

– Насртати на огањ теже је него насртати на бика – чуо се нечији глас, вероватно Тркачев.

Видећи да се опасност смањује, сваки је поново добио жељу да говори. Пламен није нигде више избијао, али су они и даље бацали коже по сметовима где им се чинило да је лишће упаљено, муњевито их преносећи с места на

место. Тек кад су се убедили да ниједна лишчица више не тиња, сели су да одахну и почекају, за сваки случај, неће ли се неко ново жариште пробудити. Млађа Гоулова браћа су кришом прегледала опекотине које су задобила, док су се старији претварали да их не примећују. Међутим, кад се пошло према пећинама, ни они нису могли ћутке подносити бол који се јављао кад год би ногу спустили на тло. Морали су да потраже мотке како би лакше могли ходати.

– Травар ће ловце брзо исцелити – тешио је Вештак и себе и друге.

– Травар зна биље од опекотина – додао је Бук.

Није то био први пут пожар који су ловци доживели. Гоуловом средњем брату пала је једном ноћу жишка с огњишта у косу. Само велика присебност Дојиље, која му је на главу бацила дебелу кожу, спасла га је. А Буку је једном пламен био ухватио огртач усред дана, док се грејао уз ватру.

Заузети тражењем палица, ловци нису ни приметили како се Ген шуња од стабла до стабла. Он их је пратио још од Пећина, али им се није јављао. Кад су се занели трењем дрвета, њему је било досадило и удаљио се не смејући им изаћи пред очи, будући увек с њима у сукобу; а чим су се сметови упалили, погодив због чега се то догодило, пожurio је према пропланку. Унапред се сладио како ће јавити старешини насеља ко је изазвао пожар, готово се не радујући што је угушен. Нестрпљив да им час пре каже како их је видео, како све зна, није прво пошао према Пећинама. Избио је из жбуња замумлав као медвед:

– Ген је видео ловце. Ген је видео пожар.

– Ловци су пре Гена видели пожар – одбрусио је Бук.

– Ловци су га угасили – додао је Гоул.

Био је киван на Гена, јер се управо понадао угасивши брзо ватру, да ће све проћи на миру, да старешина насеља неће никад сазнати каква се несрећа могла догодити због њиховог непокорвања заповести да се огањ не сме изазивати ни палити у шуми, нарочито кад Многоруки бане у њу.

– Ген може рећи старешини шта је видео.

– Нека Ген само каже! – планули су и Бук и Гоул.

Сви јурнуше на њега да му се унапред освете што ће их тужити старим ловцима, али су им ране сметале да се брзо крећу. Како се и ухода надао да му тако хроми ништа не могу, необазриво се примакао Гоулу уносећи му се у лице:

– Нека Гоул заборави да је био ловац!

Кад Ген не би био Ген, старешина насеља би му и могао поверовати и одузети право Гоулу да носи назив ловца; али нико Генове речи није слушао, и како пожар није букнуо, Гоул претећи рукну:

– Нека Ген заборави шта је видео!

При том га је зграбио за руке и тако му их увртео да је несрећник зајаукао. И други су пристигли и окомили се на омрзнутог младића, који је увек насртао на слабије и на оне у невољи. Рвући се с њим, оборили су га у сметове, још пуне мириса дима, и затрпали у њих. Док се он борио са сувим лишћем, скоро угушен, Гоул је с браћом и друговима био прилично одмакао. Знајући да ће се догађај с Геном и ватром прочути, било да Ген каже старешини, било да другогa подговори, хитали су да први о томе однесу вест. У путу су храмали, спотицали се, скакали на једној нози, ишли само на петама или само на прстима, већ

како је ко био рањен. Иако су им табани били тврди као у звери, ипак су им свима поискакали пликови.

Гоул као да је својим саучесницима давао лекцију шта треба старим ловцима казати, сваких неколико часака би изрекао неко тврђење:

– Плоднини и Дојиљини синови су угасили ватру на пропланку званом Огртач Брата огња.

Остали су то поновили.

– Многоруки је донео у шуму однекуд ватреног свица.

И остали су то исто казали.

– Ловци су кожама угасили пламен.

– Гоул је задобио ране – придружи му се Бук.

– Нека старешина казни Гена, који увек измишља клевету – и Вештак се присети шта би се још могло рећи.

– Нека се сви рањени прогласе ловцима – усуди се да каже Тркач.

Гоулово лице сину од светлог благородног осмеха.

– Треба ухватити козорога да се постане ловац.

Прво их је угледао Травар, што им је свима скинуло терет са груди.

– Ловци су задобили ране – први поче Бук.

Травар, видећи да су свима рањава стопала, упита с доброћудним подсмехом:

– Је ли ловце земља изуједала?

– Ловци су гасили ватру на пропланку Огртач Брата огња – одговори Гоул.

– Опекотине се лече зечјим салом – промрмља као за себе Травар.

Он начини покрет руком као кад се зверињи младунци сагоне у пећину и показа им погледом да уђу у предворје његовог складишта трава. Нису имали потребе, бар пред њим, да изговоре све што су наумили. Брзо се он сетио како је са садашњим старешином насеља изазвао огањ и како су упаљени смет после гасили земљом. Како може млад ловац боље окушати снагу него изазивајући ватру! Данас већ Травар то не би могао успети, а у младости је то било лако.

– Нека Гоул покаже своја стопала! – заповедио је, убеђен да је син Дојиљин био коловођа и у кривици и после у подвигу гашења.

Из процепа у стени извадио је зечје сало и привио га на младићева рањена стопала, после чега му је заповедио да легне у предворје. Тако их је све редом превео и посадио једног до другог.

– Нека ловци проведу ноћ код Травара! – рекао је затим и пошао да потражи старешину.

Бук је ноћу, једва заспавши од болова, уснио како је он, изазивајући огањ да би испекао месо, упалио шуму око себе. С копљима упереним на њега, ловци су га опколили.

– Нека Бук скаче у ватру! – викали су му.

– Нека Бук рукама гаси!

Три дана нису ловци могли на ноге, које због опекотина, које зато што су пликове били позледили. Гена је за то време радозналост дотерала да дође Травару не би ли проњушио како су прошли.

– Многоруки је донео варницу – рекао им је чим је наишао, бојећи се и рањеног Гоула.

– Ловци су гасећи ватру задобили ране – приметио је Травар.

– Треба ли и Гену зечјег сала? – подсмешљиво је упитао Гоул.

Сад кад су прошли добро и кад су насилника ућуткали, били су ипак задовољни што га нису у борби озледили.

ОБРЕДНЕ ИГРЕ

Тих дана на планинским гредама, куда је обично лутало Буково и Гавино ждребе, виђени су коњи, и насеље је узаврело од узбуђења, од припрема. Све друго било је мање важно, заборавио се тренутно и камени гуштер, требало је обавити Обредне игре, требало је припремити оружје, и то све у кратком времену јер се коњи луталице нису дуго задржавали у једном крају.

Старешина је сазвао збор пред Врачевом пећином и објавио да су виђени коњи на планини одакле излази Брат огња. Ловци су кличући стали бацати копља увис и дочекивати их десном руком. Жене су радосно подигле руке према небу: биће опет нових кожа и меса. Ирвасово месо је у часу било плануло, и опет су се мајке почеле виђати како седе забринуте крај огњишта.

– Нека ловци припреме оружје – наређивао је старешина.

И Врач је био на збору. Мада су му сваког дана указивали пажњу као ономе од кога зависи живот, мада су увек према њему осећали страхопоштовање као према Леденом гуштеру, у часу пред Обредне игре та осећања су у ловцима још више нарасла. Жене су децу склањале да му не сметају, ловци су говорили:

– У Врачевим рукама је судбина Белих пећина.

Дојиља је додала:

– Не вреди изобиље деце ако нема изобиља хране.

И Плодна јој се придружила:

– Грудимајки пресуше у доба глади.

А Врач је наредио:

– Нека се огњиште Врача са Белих пећина припреми за обред.

Наређивати није било потребно. Насеље се са полетом стало спремати и за лов и за свечаност која му претходи. Док су ловци код Оштрача прегледали оружје, глачали врхове копаља, док се крај река скупљало камење за бацаче, жене су у шуми бирале дрва за ломачу око које ће се изводити обредне игре. Ојха и Гава су сликареву пећину гужвама суше пузавице и траве и оштрим камењем чистиле тако брижљиво као да чине огромну кожу, нигде ниједне труни није смело остати: силе које дарују срећу у лову воле чистоћу. Камен на огњишту, на који се наслањају главње, такође је био очишћен од пепела и гари.

За то време је обриси звери уцртаних по зидовима пећине Врач освежавао повлачећи преко већ извучених црта оштрим кременом. После тога је процеп у стени таваници, који је затварао каменом плочом по ружном времену и кад дуго не црта, пошао да отвори јер је знао из искуства да велика ватра око које се игре изводе има много дима ма колико се сувим дрветом ложило, није допуштао да чади или да је влага нагриза.

У десном углу камене одаје појавила се била једног дана влага. Кроз уску пукотину коју сликар није примећивао док је била сува, пробило је на једном

месту неколико капи воде па после мало времена на другом и трећем. Стена је око пукотине потамнела. Мада ниједног цртежа није било у близини, сликар је био очајан јер је познавао рад воде, њену упорност и вештину кад почне да разара. Одмах је стао споља стену испитивати. Као човек сигурна ока, сместа је одредио одакле се вода могла промигољити: корен неког младог стабла, тражећи себи хране, отворио је неколико ходника киши. Врач је одахнуо, јер се бојао да негде у близини постоји можда изворска жица, а од ње би се било теже бранити. Овако је ишчупао дрво, и место где је био корен затиснуо глиновитим грумењем земље кроз коју вода није могла продрети.

После тога је много чешће прегледао зидове пећине. Прегледав и сада најпре зидове, а особито ону пукотину, пође да скине камену плочу са таванице. Пред улазом у пећину нађе два старца: Аоха и Памтила, Аоховог вршњака. Они због старости нису могли по дрва, нису могли оштрили оружје, а хтели су пошто-пото да буду корисни, да се примети њихово присуство у вршењу послова, у животу уопште. Врачу, човеку необичне снаге, није била потребна ничија помоћ, али као уметник, створење развијеније душе, осетио је да би Аоха и Памтила заболело да не прими њихову помоћ и рекао је уз својствен осмех:

– Нека стари ловци помогну Врачу с Белих пећина да помери камен.

Примајући у своје руке скоро сав терет, пустио их је да се дрхтавим прстима прихвате камена и да га мало погурају. Како су се и због оно мало пењања и померања камена били уморили, није им се одмах силазило са стене, те предложи:

– Нека Врач мирно иде. Аох и Памтило ће пазити да Многоруки не убади песак и лишће у пећину.

Многоруким су ловци звали ветар, али Многоруког није било ни од корова, све је мировало као да је шуму неко наједном успавао. Шибљике су стајале усправно као копља; висинска трава, иако висока и свиласта, није се мрсила, ни суве гранчице нису падале са дрвећа нити праскале. Чуло се само с времена на време зујање и допирао са реке њен разговор са шљунком који је у недрима носила. Зато је Врач и смео помаћи камен са таванице, али, бојећи се опет да старце не увреди, одговори:

– Нека стари ловци поседе горе и причувају.

Врач није био мање узбуђен од ловаца. Велика је одговорност била на њему. А слутио је нејасно, будући сложеније душе него његови саплеменици, да се у природи стално играју неке обредне игре, да су и Беле пећине и Ледени гуштер нечији цртеж, нечије дело, и да срећа у лову не зависи само од обредних игара у његовој сликарској пећини већ и од неких других које се негде невидљиво његовом оку изводе.

Да би тај немир утишао, стално је још нешто пословао. Наместио је сина Леденог гуштера на видно место, задовољан што га има. Можда ће му и помоћи тај каменак при бацању чини. Очекивао је да жене с дрвима пристигну и наложе ватру, а за њима и наоружани ловци. У Белим пећинама они нису, као у неким насељима, правили маске за ову свечаност, понеки су само мазали лице црвеном глином, а понеки стављали венце око главе и око врата. Жене су се китиле и огртале новим кожама. Неке међу њима мазале су сем тога јагодице бојеном земљом не да би истакле своју лепоту, већ је то био саставни део припремања за обред.

Завршивши чишћење пећине, Ојха и Гава су пошле до прве вододерине да се умију. Мирис четинара и влажне земље запахнуо их је свежином и опомену да је свечаност, јер ни њих две нису често силазиле на поток да се купају. Мокро тело су најпре натрљале беличастом глином, које је у том крају било у изобиљу, и оставиле да мало постоји. Кад је, сушећи се, глина почела набирати кожу, спрале су се на малом слапу, не више од свога раста уживајући у пени у коју се претварала под млазовима воде. Тело је после таквог купања било глатко, и сјајно и огрлице су се на њему лепше блистале него у друге дане. Мало ниже њих умивала се Дојиља са својом мањом децом, и све тако до ушћа потока у долину реку виделе су се жене и понеки ловци како се припремају за Игре. Они се нису умивали често као жене, нити су то и сад чинили ради чистоће и лепоте, већ зато што је то спадало у припрему за свечаност, као и кићење и премазивање лица црвеном земљом.

Ватру су у Врачевој пећини подстицали ловци доносећи сваки у каменој здели неколико жишки са свог огњишта. Дан је био јасан, ватра се брзо разгорела, раширивана струјом ваздуха која је надирала од пећинског улаза према отвору на таваници. Букнуо је прво бокор у зачељу огњишта, крај камена. Његове огњене лиске биле су алее и пеле се у зрак поигравајући. И друга жаришта стала су се будити пробијајући се кроз грање као светлосни клобуци и језици. Убрзо су се сви ти пламени језици загрили, замрсили и као огњена грива залепршали на огњишту. Одблесак огња је падао по лицима људи, по пртежима животиња па се чинило да се оне крећу, да живе.

Врач, свечан, с венцем око главе, огрнут кожом пламене боје, чекао је час да сви ловци уђу па да на огањ баци говећи лој како би га још више разбуктао. Крај њега су стајали старешина и Оштрач, лица и груди премазаних црвеном глином, с венцима око врата. Људи који нису могли стати остали су у предворју, под надстрешницом. Међу њима су били Аох и Памтило, које је с врха стене отерао дим кад је почео сукљати кроз отвор где су били остали да стражаре. Кад се камени атеље напунио ловцима, Врач је бацио прегршт уситњеног говећег лоја на ватру, и она се, нахраћена овом жртвом, попела до таванице. Тада је он почео обред учртавши једним потезом реза стрелу у коња кога је био раније насликао.

– Нека се ловци Белих пећина врате из лова с устрељеним ждрепцима – рекао је свечано.

Гава и Бук су стајали приљубљени уза стену и кад су чули сликареве речи уздрхтали су. Може се и њихово ждребе наћи с другим коњима, могу речи Врачеве важити и за њега. Још док је стајао ту за време обреда, Бук одлучи да све учини како би спасао свога и Гавиног љубимца. Било му је тако тешко при помисли да би њихово ждребе могло бити убијено, радије пристајући да се с лова ништа не донесе него да оно буде устрељено.

Врачеве речи су, међутим, дочекане клицањем и игром у месту.

– Нека коњи дођу реци на појило! – рекао је свечано Оштрач.

– Нека јелени замрсе рокове у шуми више Белих пећина! – пожелео је неко други.

– Нека коњи падну у провалију и ноге поломе! Нека их стреле погоде усред груди!

– Нека равница одјекне од трке копитара!

Ту су ловци почели све занетије скакати у месту, тупкати, затим су, ухвативши се у коло, заиграли око огњишта. У јеку игре и изрицања жеља, Плодна, Ојха и Дојиља су бациле на ватру прегршт клекиних мирисних бобица, којих су имале пуне зделе. Друге жене су трле гранчице четинара и још неког биља. Пећина је замирисала опојно као шума после кише. Пламен је обасјавао час један час други цртеж, и ловцима се учинило да су хајком истерали из заклона животиње представљене на Врачевим цртежима.

– Нека се стреле ловцима с Белих пећина не поломе! – упао је Врач поново својом жељом међу жеље ловаца. – Нека замирише печено месо у насељу крај Леденог гуштера!

– Нека се замке склопе и око ирваса! – пожелио је Памтило, повучен у гомилу која није играла.

– Нека се јаме пред њима отворе! – додао је Аох из предворја.

Више се није знало ко шта говори; речи су се мешале, ловци су падали у занос играјући око ватре. Земљу којом су били намазали лица спирао је зној. Жене су се једва пробијале кроз занете играче да набацују на ватру новог грађа.

– Нека Брат огња буде ваздан насмејан!

– Нека Мртви брат стражари ловцима док буду черечили плен!

Играле су сада и жене с ловцима. Њихове огрице су звецкале као да безброј инсеката металног гласа међу собом разговара. Како се мала деца нису хтела од мајки одвојити, оне су их стављале себи око врата, држале их на трбуху и тако с њима и даље играле. Венци су им се расплitalи, огрице кидале и са бедара падале свечане коже.

Како се ватра умарала и догоревала, тако су се умарали и играчи и падали крај огњишта тешко дишући, али убеђени да могу мирно кренути у лов, да се неће празне руке вратити. Неко, падајући крај огњишта, узвикну:

– Нека и грабљивице дођу на гозбу!

– Нека река понесе на таласима дроб животиња! – додаде други.

– Нека син Леденог гуштера буде ловцима у помоћи! – закључио је изрицање жеља старешина.

Један од млађих играча хитнуо је уто копље у нови цртеж коња на зиду, убеђен, вероватно, да ће тај хитац допринети колико и Врачева нацртана стрела. Сви су тога трена скочили као опарени у страху да одржане Обредне игре неће сад вредети, да ће се Врач наљутити и скинути враџбине са жељених животиња. Старији ловци су одузели копље младићу, а Врач је појурио уплашено цртежу да види је ли од копља остала огреботина. Огреботина, срећом, није било, али су младом ловцу забранили да иде у лов тога пута.

Међу мноштвом ловаца и жена у предворју нашло се и неколико мајмуна. Ловци их нису гонили. Понашали су се према њима као према мирољубивим намерницима из другог неког насеља. Пустили су их да завире у пећину. Радо знале очи Хопине скакале су са предмета на предмет као сунчев одблесак.

Многе покрете, радње ловаца, изразе лица могли су Хопа и његови рођаци да подражавају, али да наложе ватру, није им успевало. Више пута су они посматрали како ловци потпаљују огањ, како играју Обредне игре у Врачевој

пећини. Једном су и сами били навукли пуно дрва у своје мајмунско насеље, ставили га на гомилу и око њега заиграли уз громогласну цику, на велико уживање деце и младих ловаца окупљених око њих.

Могли су они да уоче и редослед неких збивања. Знали су да ће, после велике ватре у Врачевој пећини и игре ловаца, доћи хајка на звери. Да ће, наоружани копљима и млатилицама, људи поћи према реци, или шумском теснацу. Хопа је чувао у рачвама где је обично спавао своје копље: дугу суву грану без огранака, оштро заломљену. Он се њим играо гађајући становнике шибља и траве под собом.

Кад су се игре завршиле и ловци разишли, сликар се сам у пустој пећини спустио на камен крај огњишта и гледао замишљено како последње жишке затварају зенице. У њему је опет оживело осећање зебње и одговорности. Шта ако се људи врате из лова без ичега? Не верујући у моћ враџбина онолико колико ловци, бојао се да се коњи и ирваси не упуте неком другом планином, другом равницом. Али исто тако је знао да се у лов мора поћи с вером у успех, да ће та вера и жеља да животиње наиђу привући бар коју, па се радовао што ловци немају његових недоумица.

Кад је пошао да навуче камену плочу на отворе у таваници, нашао је Аоха и Памтила како опет горе стражаре и позвао их да му помогну затворити процеп, мада је то могао и сам лако учинити.

– Врач са Белих пећина има добро око – приметио је Аох као за себе док су сизазили.

Памтило је додао:

– И отац Врача с Белих пећина имао је сигурно око и руку.

Старци су затим пошли за Врачем ћутке. Из оскудног речника којим су располагали потрошили су били сву ризницу речи. Аох је још само рекао:

– Врач је уморан, нека се одмори.

Појавила се уто Гава носећи у рукама јаје, велико и сивкасто. Учесници Обредних игара бивали су после обреда толико исцрпљени да су морали појести ма шта: корен, коју гљиву, плод или птичје јаје. Жене су за овај празник чувале увек понешто чиме би повратиле снагу својим људима.

– Нека Врач сад једе – одобравајући су рекли старци и упутили се на обро-
нак да још поседе на сунцу.

А Гава је, ушавши у пећину, запретала јаје у пепео, који се још није био охладио. Она је пре неколико дана нашла у планини три таква јајета у трави близу Лисне колибе. Гнезда на дрвету ни у трави није било, и није знала како су се ту нашла ни од које су птице. Можда их је неко нашао далеко у шуми, у гнезду, и у потрази за другим пленом, спустио их ту да затим дође по њих, па затим заборавао место где их је оставио. У шуми врх пећина често се догађало да се заборавао место где се плен привремено остави и да га неко сасвим други нађе. Гави су више пута други однели накупљено корење, гљиве или јаја.

– Нека Гава узме половину! – понуди је сликар кад му је кћерка пружила ретку посластицу.

– Гава је једно већ појела – слага она оца и пође у шуму да потражи за себе какав плод или какво гнездо у трави.

БУКОВА СМРТ

У лов се кренуло одмах после Обредних игара. Бука су још с два ловца одредили да стражари у теснацу и дочекује животиње које би туда морале проћи ако би окренув улево од обронка на који их буду нагонили, умакле хајкачима. Али је он кренуо мало касније сам, не зато што није био задовољан додељеним му местом, већ у жељи да своје ждребе заштити ако се и оно нађе у крду осталих коња, да га некако погна у страну, да га одмами њиском, коју је научио да подражава још откад је стао сањати да га ухвати и обузда.

Ноћ се брзо спустила. У ходу је ногама разгртао лиснате сметове, не што би у њима што тражио, већ да би му шум лишћа правио друштво. Да не би пао у јаму или вртачу, забијао је мотку пред собом у земљу и опицавао њоме тле којим је ишао. Грозничаво узбуђење га је још држало, па није осећао глади, иако у току дана није ништа јео.

Падина на коју је доспео била је обрасла младим дрвећем. Олуја га је могла лако извалити из плитког слоја земље. Кроз оскудну траву на пропланцима су сваки час избијале као лишаји оазе ситна камена. Савладан умором и напрегнутом пажњом, Бук је заспао у отвор покрај ариша. Кад се пренуо, оклоло је било све тамно, дрвеће као да се згусло, сове се дозивале и чула се негде невидљива вода.

Бук је оставио пропланак и пошао удесно према старој шуми газећи сада мирно као да иде по дану. У таквој шуми тешко је могло бити заседа, мислио је. Велико дрвеће је било пригушило ситно шибље. Све је постало јасно као на длану јер је однекуд наједном грање подишла блага светлост месеца, који се још није био видео. Мада је знао да опасних звери давно није било у планини иза Белих пећина, Бук се укочи угледавши на тридесетак корачаја пред собом светлуцање слично светлуцању звериње зенице у тами. Приљуби се уза стабло прве букве и причека припремивши оружје. Светлуцање се није примицало ни одмицало. Почека још мало. Није се чуо ни шум корака ни дисање звери. Мирисало је само на биље, на земљу, на небо. Уто је поветарац донео мирис трулог дрвета и са Бука у часу спаде оков страха. Пошао је слободно према фосфорастој светлости, која га је била малочас препала. Али ње је као свица час нестајало, час се јављала, да се потпуно угаси кад јој се приближио. Трула клада била је обрасла бокорјем медвеђих шапа. То је одредио више по мирису и пицањем него видом.

Мало после Бук угледа Мртвог брата, великог и црвеног као Брат огња када се спрема на починак, и затим још једног, у плитком језерцу нараслом после кише, сасвим друкчијем од онога где су побили ирвасе. Присуство воде и светлећег бића на небу развеселило га је и охрабрило. Простор је наједном постао шири и наклоњенији људском створу. Нека певица се на дрвету разбудила.

На месечини Бук одреди да се приближио брду по коме се обично дижу хајке на коње и одакле их натерују у понор сличан ономе који се види са њихове стене, го и окомит, засечен, тако да гоњене животиње не слуте шта их чека иза највише тачке брда. Са тога брега су ловци већ неколико пута сатеривали у понор коње које нису могли копљима и стрелама стићи. Он, исто

тако, одреди да Гавино и његово ждребе није никад долазило са стране тога брда, и умири се.

У планини изнад Белих пећина још су се понекад могли чути вуци и пси. Зато Бук разгледа око себе има ли дрвећа уз које би се дало успузати ако би курјаци натрапали, јер како већ нема ватре у руци, тако сам, не би могао избећи смрт.

Он је већ једном преседео ноћ на дрвету, на које је успео да се успентра пре него што су курјаци избили на пропланак. Срећом су се урликом тада били још из јаруге јавили. На пропланак су избили у друштву паса. Ишли су задихано, наћуњених ушију, ступајући меко, како обично звери ступају. Из заклона, ван њихова домашаја, волео је да их посматра. Наслутивши присуство човека, курјаци су се, међутим, згомилали под дрво урлајући подигнутих глава као пси кад лају на месец. Мада је од детињства слушао њихов урлик, ипак се био најезио и попео још две гране више. Како се та ноћ Буку чинила дугом! Звери су се проишњале, гребле кору дрвета, лутале пропланком сударајући се као да су у кавезу и опет се враћале под дрво. Тек у зору их је мирис неке дивљачи одмамио даље, уморне и разочаране због узалудног насртања на непријатеља скривеног високо на дрвету. Бук ипак није сишао на тле док се дугачке јутарње сенке нису повукле до самог стабла.

Ово сећање га је прилично узнемирило, те се примакао ближе једном од табала уз која се дало лако пењати. Уто је издалека чуо познат топот копитара и вику ловаца. Неколико коња је догалоширало на језеро, прегазило га и одјурило даље. Камење и стреле су већ долетале. Ловци са Белих пећина су најзад наишли поново на богат плен. Чули су се њихови убојни хајкачки гласови.

Он је био као у грозници. После подвига који је био учинио у лову на ирвасе, увек је сањао још један такав подвиг. И у сну, ноћу, и маштајући, видео је себе у хајци, час поново на ирвасе, час на коње. Видео их је како налећу право на њега, како обара једног, другог, трећег, сад копљем, сад млатилицом, сад стрелом. Као и оног пута с Гоулом, ловци га гледају запрепашћено. Старешина прилази и спушта му руку на раме:

– Младом ловцу Буку испунићу сваку жељу, нека је каже!

Али Букове су жеље такве да се не усуђује још ниједне изрећи. Рећи ће их кад учини још који подвиг. Сад је изговорио једино:

– Бук је још једном хтео да искупи кривицу.

– Искупио је – узвраћа Рвач.

У насељу га дочекују са клицањем. Гава скида огрлицу коју јој је поклонио Вештак и ставља му је у косу као победоносни венац.

Успех који је пожњео нашавши каменог гуштера ни издалека му није био тако драг као успех у лову на ирвасе. Можда је највећи разлог што је и сад прекршио заповест, што је напустио место где је требало да стражари, била жеља да направи подвиг сличан оном првом, уверен да ће му и последњи прекршај бити због тога опроштен.

Топот коња и гласови ловаца сад се још јасније зачуше, и цела гомила узнемирених животиња изби на висораван обасјан месечином. Бук одахну видећи да међу њима, осуђеним да се за који часак сурвају у оближњу провалију нема

његовог ждребета, које би међу хиљадама познао. Појури и сам за коњима пре осталих хајкача, ликујући што ће и овога пута он први успети да устрели бар једну гоњену животињу. И доиста је успео забити копље у сани једнога дугогривог ждрепца. Међутим и ловци су већ избили на висораван не слутећи да их је неко претекао. Једно копље смртно рани Бука, који је већ јурио за гоњеним животињама мешајући се с њима и кога нико од ловаца у узбуђењу није био приметио.

Загушени сопственом виком, они нису чули његов крик. До Бука је само допро Рвачев заповеднички глас:

– Нека ловци гоне на обронак.

И затим као из огромне даљине Оштрачев:

– Беле пећине неће дуго гладовати.

Напослетку му се причини и глас Гавин:

– Бук не сме устрелити лепо ждребе.

БУКОВА САХРАНА

Ујутру су четири ловца донели Бука на носилима, сличним онима на којима су се носила дрва из шуме. Они су донели и вести о добром лову: неколико коња било је на висоравни побијено копљима и стрелама, а неколико их се сурвало у провалију, куда су их обично ловци сагонили. У насељу се помешала радост због тога са жалашћу за тек стасалим младим ловцем.

А ујутро је било ведро и мирно. Жене и деца су биле изишле из пећина грејући се на сунцу, које је пријало после ноћи проведене у влажној и прохладној каменој изби. Два дечака су на обронку слушала Аоха, који је говорио:

– Син корњачин јутрос је добре воље. Разговара са Братом огња.

– Зашто је Син корњачин увек хладан? – упитао је један дечак.

– Тече у њему уместо крви вода.

– Је ли река његова крв? – питао је други дечак.

– Река је његова крв. Колико му крви за дан истече, толико планина из свога срца улије у његово.

Тамо пред Пећинама Букова мајка је неспокојно прилазила свакој жени и говорила:

– Нема још Бука да се врати.

– Ни други се још нису вратили – већ три пута јој је одговорила Дојиља.

– Дугоруки сусед цело јутро скичи – опет се огласила Букова мајка, стално идући од своје пећине до обронка.

– Исто је тако скичао и јуче.

И Гава је изашла и села на обронак крај Аоха.

– Бук се није још вратио – рекла му је узнемирена злом слутњом Букове мајке.

– Млади ловци се последњи враћају – приметио је Аох.

У том часу су Гава и Аох угледали како су све жене и деца скочили на ноге и укочено погледали према шуми иза Пећине. Не спазивши још носила са мртвим Буком, његова мајка је закукала и потрчала онамо куда су сви гледали, а затим је јавкунула да се срце свих следило.

Ловци су спустили носила пред пећином његове мајке. Са последњом очајном надом она је загрлила Бука приносећи своје лице његовом, па осетивши да је хладан и да мора у јаму из које се нико не враћа, почела је јаучући чупати косу и грдити лице и груди. Чинило се да ће себи месо покидати и очи ископати. Жене су је тада са свих страна опколиле, ухватиле јој руке јаучући, међутим, све као и она. У кругу око њих деца су их немо посматрала.

Гава од страха није смела прићи носилима. Страх и изненађење су је обузели пре него што се бол јавио. Било јој је несхватљиво да Бук мора у пећину где спавају мртви, где су два Плоднина сина, где је Врачев брат, где су Хонла и њена сестра, кћери Ојвине, помрле на порођајима, где су деца скапала од глади и многи други чији се гласови у ноћи чују у совином кукању. Није могла веровати да ће сама од сада ићи у шуму по дрва, сама одлазити на обронак где се слушају одјец, да неће моћи више Бука зачуђивати ни радовати својим цртежима. Тек кад је чула његову сестру како плаче заборављена од мртвог Бука, од мајке, од свих, и она је почела с њом плакати. Чинило јој се како је Бук из велике неке даљине пита:

– Када ће се Гава удати?

– То зна Ојха – чује Гава свој глас.

– Бук ће се ожени и имати сина – опет се из даљине јавља Бук.

– Лепше су девојчице – чује опет она себе.

Више није била дете и боље је разумела давне Букове речи и још јаче је почела плакати.

Међутим, ловци су стали пристизати са вешћу о добром лову, али нико о томе није говорио пред несрећном мајком. Свечаност због добра лова одложена је. Кад је и старешина стигао, огласио је:

– Нека се млади ловац Бук сахрани у пећини поред смелих Плодних синова.

А Оштрач је додао:

– Бук је био најснажнији у насељу Белих пећина, нека се крај Бука стави копље којим је побио ирвасе и оружје којим је оборио коња у последњем лову.

После сваке добре речи старешине и Оштрача, као и других ловаца, младићевој мајци се отрзао очајан крик. Њој нису дозволили да опрема Бука за пећину одакле се не враћа. У насељу Белих пећина то мајке нису чиниле.

Уместо ње, Дојиља је младића огрнула новом кожом.

Вештак га је опасао најлепшим опасачем који је имао у својој ризници.

Гава је скинула огрице које јој је млади уметник подарио и једну уплела Буку у косу, а другу му омотала око мишице.

Гоуа је спустио крај њега копље којим је дечак ирвасе погодио и оружје које је носио у последњем лову – како је Оштрач заповедио.

Оштрач му је подарио два кремента врха, један за стрелу, један за копље, којима се дечак за живота, долазећи у његову радионицу, нарочито дивио. У каменој здели сестра му је донела воде са реке ако буде жедан.

Скакач му је поред зделе с водом оставио комад тек рашчереченог меса.

Отишао је Бук свечано одевен у пећину мртвих да се не постиди пред онима који су ту већ раније лежали.

Имао је, ако га ко нападне, чиме да се брани, имао је да пије и да једе ако му се прохте.

Два снажна ловца натерала су Букову мајку да изађе из јаме где су га сахрањили и где је хтела остати да га нахрани и напоји кад се дечак прене; али је нису могли одвести од велике камене плоче, коју су затим на улаз навалили.

Гава се после сахране неопажено спустила на реку. Тамо је најчешће бивала с Буком, особито у првом детињству. Тамо су се ваљали по топлим, плитким рукавцима реке, тражили гнезда барских птица, плашили жабе које су се сунчале по обали уживајући да их сатерају у воду. Тамо су се до миле воље залетали у измаглицу водопада, у хучан водени застор који се спуштао са стене о коју се Ледени гуштер одупирао репом да не изне са планине. Утркивала се затим с мртвим Буком ко ће се пре усцентрати на зараван. Љуљала се о грани с које је дечак био скочио на једног од ирваса запетљаног роговима за свога савезника. И како је била млада, то ходочашће по местима где је будила успомене сваки час се претварало у детиње задовољство.

Поред празнине која је остала иза Букове смрти, с којом још није умела да се бори, Гаву је мучила помисао да није можда међу побијеним коњима било и њихово ждребе. Тих дана није хтела окусити коњског меса, кога је било толико да су га жене склањале у хладне процепе стена како би дотрајало до идућег лова. Свакога дана је одлазила на обронак на коме су дечак и она чекали да им се љубимац појави. И он се, збиља, појавио, безбрижан, обестан, дугогрив. Кад се ждребенце изгубило са видика, отрчала је Аоху.

– Може ли Бук сад чути Гаву? – упитала је.

– Бук сад чује само Многоруког и подземну воду.

Ипак је она отишла онамо. Никога није било поред плоче коју су навалили на јаму. Ниједне мајке, ниједне сестре. Гава се томе обрадовала: не треба нико да чује да се ждребенце спасло јер би ловци могли и на њега дићи хајке.

– Буково ждребе је живо – шапнула је наслонив усне на плочу. – Гава га је видела.

Ослушнула је. Из пећине се није ништа чуло. Поновила је још једном своју добру вест. Они из пећине ни сад се нису јавили. И она је пошла према насељу, ногу пред ногу.

ПРИСУСТВО ТАЈАНСТВЕНОГ

Гоул и његови другови су већ почели заборављати како су у Белом каменолому угледали неко људско биће које је сакупљало белу земљу и после се дуго није јављало. Али неко време после Букове смрти опет Гоул угледа странца, или некога њему сличног, како се врзма око белог камена и, кад је опазио да је примећен, како се крије. Дуго је Гоул гледао каменолом, посматрао како се и без помоћи Многоруког земља осипа и камење отискује у понор и поново се чудило како је то биће могло доле доспети, и још чудније – како се могло одоздо извући. Гоул је био храбар, али је био и уман и није хтео ни покушавати да иде доле у потеру за Непознатим. Бацио се кременим облутком у правцу великог камена и погодио га, али се човек иза њега није појавио.

Трећи пут кад је дошао до Белог камена, младић је сазнао како се човек може спустити у понор и изићи из њега. Са места где се обично заустављао пошао је даље травном ивицом обронка. Како је дрвеће наоколо расло а сипка земља се ронила, на више места су жиле и корење били огољени и вирили из земље као птичје канџе и као омче или дугачке змије. Гоул је застао у чуду: о такву једну омчу била је везана дуга дебела пузавица, скоро одрвенела, слична ужету испреденом од више влакана. Она је била на неколико места завезана у чворове и допирала је до самог дна понора. Тајна силазака непознатог човека у понор Гоулу се одједном одгонетнула. Нешто слично зависти родило се у срцу младог пра човека: како може неко са друге планине, из другог, можда непријатељског, племена умети нешто што ловци са Белих пећина не умеју? Како то да њему, довитљивом Гоулу, Буку, Врачу или старешини насеља није пало на ум да се у понор спуштају пузавицом?

Не часећи часа и не бојећи се да би могао погинути, Гоул се стаде спуштати. Стопалима је вешто обухватао чворове, те, и поред своје велике тежине, није склизнуо у понор.

Препао се кад је погледао према шуми. Стабла високог дрвећа чинила су се скраћена, као да је наједном тамо горе нека нова патуљаста шума заменила ону из које је малочас изишао. Дно понора учинило се пространије и неравније и не тако бело као кад га је гледао са висине. Обазрео се око себе. Нигде никога. Познао је одмах велики четвртасти камен иза кога се Непознати увек крио и пошао је тамо меко као зверка. Иза камена није никога било. Виделе су се само у прабини стопе Непознатог и мало подаље стајала је купа беле земље, начињена руком човека. Многоруки није никад правио тако правилне купе. Гоулу се, с једне стране, журило да се уз пузавицу опет попне на обронак пре него што тама огрне шуме, пре него што Непознати, који је вероватно био негде горе, кад није у понору, одвеже пузавицу. А с друге стране, још му се остајало да добро испита сваку стопу, сваку јаму. Осећао се као један једини човек на свету, као створ кога су жива затворили у пећину где се остављају мртви. Поред све своје чувене храбрости, осетио је лаку језу страха. И управо је хтео да се маши пузавице, кад угледа стрелу на земљи где се Непознати дочекао на ноге скочивши с ужета. И иста као у насељу Белих пећина, и опет друкчија. Дрвце у које је кремени врх био усађен било је украшено неком резбаријом. Његови саплеменици нису тако украшавали стреле. Опет га ошину талас зависти, која је била позната и пра човеку, као што му је било познато осећање мржње, освете или очинства. Стрела је вероватно испала Непознатом иза појаса кад је скочио а да то није ни опазио. Гоул у један мах пожелеле да га викне, али одмах одустаде: боље је, помисли, да му се јави када опет буде био на потоку.

Искуству Непознатог Гоул је додао неко своје или је веровао бар да је то он измислио: при пузању уз уже упирао је с времена на време прстима стопала о зид стене која се ронила; али и овај лаки додир, мада је изазивао рушење камикача и песка у понор, стварно је код њега осећање неке сигурности. Како уже није било привезано за стабло на обронку, него ниже, за жиле, било му је тешко да искочи на тврдо тло обрасло травом и шибљем.

– О-о-о! – повикао је Гоул више срећан што је опет на обронку него што му се довикивало са Непознатим.

Одјек се поновио у неколико наврата, али ловац је мутно осећао да му се то не одзива његов Непознати, тај чију је стрелу нашао и чијом се пузавицом спуштао у понор, већ неки сасвим други, још даљи.

У насељу су постали неспокојни због присуства тајанственог намерника. Час их је мучио страх да није тај чије стреле налазе, који се понекад види у каменолому, који уме понешто што они не умеју, изасланик неког насеља које се спрема да их нападне, коме се свидело њихово станиште. Други пут су помишљали да је Непознати однекуд залутали ловац који не уме да се врати онамо откуда је пошао, а страх га да се њима покаже.

А Непознати је знаке свога присуства свуда остављао и они су били увек нека новина за ловце из Белих пећина. Једном су нашли клопку какву они нису умели да направе. Други пут клопка павити остављено у трави. Трећи пут су запазили да је долазио пред саме Пећине: стопе беле, као да се тек вратио из каменолома, остале су му под дрветом где су живели мајмуни. Чинило им се да их Непознати зачијава, да им се подсмева.

Трагали су тако, трагали, силазили у јаруге, на реку, ишли на једно и друго језеро; али како се он није више појавио, сем онога пута у понору, полако су и заборавили на њега. Није то, уосталом, било први пут да се стран човек појави у њиховом крају. Пре неколико година био се јавио у равници неко глават као Ген, рутава тела, омален, и узнемирио насеље. Страховало се и тада да није ухода каквог непријатељског племена које се спрема да их нападне, послали су потернице, али се непознати није више јавио нити их је ко потом напао.

Други пут су запазили са стране Голог брда ловца с устрељеном ситном дивљачи пребаченом преко рамена. Отишао је некуд својим путем, није се на њих ни обазрео. Чини се да није ни слутио да у близини постоји насеље.

— Одвоји се и курјак од чопора — приметио је онај стари, искусни ловац који је увек веровао да ће дивљач наићи.

— Само Брат огња и његов Мртви брат не погреше никад пут — додао је Гоул.

САН О НЕПОЗНАТОМ

После Букове смрти Гава се осећала усамљеном, осећала да јој недостаје друг с којим би, као са Буком, лутала планином, силазила на реку, под слан. Девојчице, њене вршњациње, биле су сасвим друкчије, везане за огњиште, за мајку. Гоул је волео да се дружи са младићима, да се игра мушких игара, да лови: а са Вештаком се због Бука није виђала, јер је често сањала како јој Бук говори:

— Нека Гава не иде у радионицу огрлица!

И она није ишла.

Додуше, Бук јој је такође говорио:

— Нека Гава не тражи Непознатог!

Али је она ипак тражила. Тај тајанствени, још невиђени странац представљао је за њу оличење замагљених далеких планина, у које је чезнула да оде. У њој се будила потреба да воли, и како је још била на прелазу између девојчице и

девојке, а природе која бежи од свакодневног, почела је сањати о Непознатом, очекивати од сусрета с њим нешто необично, а није знала шта. Била је срећна што о тајанственом странцу нису у насељу више говорили и одлучивала је, ако га она буде видела, да никоме, па ни Ојхи, не каже.

Понекад је мислила да се Бук, потајно, ноћу искрада некако из своје пећине и лута по шуми не би ли је срео и да се зато крије од ловаца, да је он тај тајанствени странац. А како је, вероватно, тешко побећи отуд, њега и нема увек у шуми. Касније је све чешће помишљала да је Непознати дошао некуд из даљине да украде девојку са Белих пећина и да је води у своје племе. Једном је младић из насеља одвео против старешинине воље девојку коју он није хтео да му досуди; украо је из пећине пуне чељади и побегао с њом некуд у планину.

Добро запажајући сваку појединост путем куда пролази, приметила је једном да је на два места цео жбун павити ишчупан. Ловци из насеља нису павити ни за што употребљавали и уздрхта од помисли да је Непознати пролазио туда, крај саме њене пећине. Осетила је радост као да је нацртала нешто што јој дуго није полазило за руком. Други пут је нашла неколико белих пера на стази којом је дан пре тога пролазила и где их тада није било. Осетила је мутну, детињасту наду младе девојке да је тајанствени странац оставио пера ту да их она нађе уочивши да туда пролази.

Бук се међутим, и даље јављао и молио:

– Нека Гава не тражи Непознатог!

Али га је она и поред Букове молбе, и упркос туге коју је осећала помишљивши на њега, тражила, чезнула за остварењем неког сна који је био у исти мах и уметнички и љубавни.

После каквог неуспешног трагања, одлазила је у своју пећину и урезивала у стени пера птица, жбун павити, налик, тако у цртежу, на изукрштене богазе, или је седела беспослена и посматрала ишпаране зидове свог атељеа водећи замишљене разговоре с тајанственим младићем.

– Ко је сликар ове пештере? – пита Непознати и употребљава реч пештера, којом су, како јој је Аох причао, неки ловци с друге планине звали пећине.

– Гава – рекне она гордо.

– Је ли Гава врач?

– Гава воли да црта.

– Непознати ће Гаву одвести преко планине.

– Гава воли да црта – понавља она.

– Нека Гава црта у другој пештери.

– Гава воли ову пештеру.

Други пут, пред вече, кад осећа страх, разговарају:

– Непознати је снажан као медвед – рекне младић.

– Гава је снажна као Бук.

– Ко је Бук?

– Бук је ловац у пештери где спавају мртви.

– Непознати је снажан и зао као змијски старешина.

– Гава зна како се змија убија.

Али на расстанку тајанствени младић рекне насмешив се:

– Нека се Гава не боји!

Понекад, ноћу, бунца, преморена од лутања, од чекања, и Ојха је буди и пита:

– Шта је Гаву уплашило?

Ојха је више волела да се Гава уплашила од звери, јер су и девојчице у насељу znale како се од звери спасава, него да је негде у шуми препао ловац насилник. Али Гава је и буновна пазила да се не ода и одговарала како је срела змију или вука.

Кад се Гави учинило да се Непознати неће више појавити, да се ловцима можда само учинило да су неког непознатог срели, указа се он једном предвече с друге стране јаруге крај које је била њена пећина. Стасит као Гоул, миолик, коже преплануле, али ипак светлије него код ловаца из насеља, ишао је страни ловац и гледао у земљу као да тражи нешто међу жбуњем, и она се побоја да је неће приметити па му довикну како је често довикивала с обронка невиђене ловце с друге стране. Он се трже и, угледав је, одговори истим дозивом, али не похита према њој, нити домахну руком да она дође. Застао је само неколико часака и гледао је издалека, а онда се нагло удаљио као да је некуд хитао, или се бојао да девојчица не ода његово присуство.

Гава је до мрака остала на истом месту чекајући га да се врати, а кад га није било, пошла је полако према Пећинама. Шумом су галамили неки млађи ловци спуштајући се са падине којом је незнанац малочас био отишао. Она ослушну да га можда и они нису приметили, али су се они вајкали:

– Страни ловац је у јаму пропао.

– Странац је зацело привићење.

Било да су и они још трагали за њим, било да је њихов разговор само сећање како се недавно неко тајанствен јавио у њиховом крају и потом ишчезао, осети се срећном што га је само она видела поново обећавши себи да га неће издати када већ он не жели да буде виђен. Ову верност тајанственом младићу није осећала као издају према Белим пећинама, него као верност својим сновима. Можда је гоњен, помислила је са самилошћу. Сличну самилост осећали су Бук и она према своме ждребету желећи му, и у доба глади на Белим пећинама, да гониоцима умакне.

Те вечери је Ојха дочекала кћер с горким прекором:

– Врачева кћи лута као дивљач.

Гава је и пре тога мало боравила с мајком у пећини, али у последње време одлазила је још раније и враћала се касније него иначе. Без много размишљања, материнским срцем, осетила је донекле Ојха узрок Гавиног узнемирења приметивши да је оно почело откако се стало говорити о тајанственом ловцу. Тим пре је разумела Гаву јер је и она, сећа се, кад је била њених година, сањала да дође неко из далеких племена о којима је Аох причао и да је њему доделе. Срећом су је дали врачу, кога је увек осећала као да је залутао у насеље Белих пећина с неке друге планине.

– Врачева кћи није дуго оца видела – наставила је Ојха мало блаже.

Гава збиља није дуго била у Врачевој пећини ни гледала како ради, али се није могла пробити до њега кроз густу омаглицу својих снова.

СТАРЕШИНИН РАЗГОВОР СА ГОУЛОМ И ВЕШТАКОМ

Плеће је требало подмлађивати. Неколико младих ловаца погинуло је у лову за кратко време, а међу њима и најомиљенији Бук. Дојиља, Плодна, Тајха, Ојха и њихове вршњакиње већ су дале насељу деце колико су могле дати. Старешина је, ускоро после смрти Букове, са Врачем, Оштрачем, Траварем и Аохом смишљао које младе девојке треба удати, да замене мајке које престају рађати, и које им ловце треба одредити за мужеве. Најугледнија два ловца била су, за цело, тада Гоул и Вештак, а међу девојкама су се истицале Вештакова сестра Нејла, Тајхина кћерка Онла и Гава. Иако најмлађа, Гава је могла бити прва по реду, али Врач је увек оћуткивао када би старешина повео реч о њеној удаји, или би говорио да је још девојчица. Како њега нико није желио да увреди, старешина је њену удају одложио; али се Плоднина кћер Нејла и кћер Тајхина нису могле заобићи. Обе су биле стасите и здраве обе осунчане као зрео плод, обе су имале дивну тамну косу, обе знале да хране ватру, да чине и шију коже, обе могле да носе терете.

Старешина је у два маха срео Гоула са Вештаковом сестром и приметио како је Гоул жељно гледа. Мада је у његовој моћи било да прави женидбене планове као што прави планове за лов, старешина се радовао када погоди жеље младих ловаца, јер је веровао да ће пород бити богат и здрав ако ловцима досуди девојке у које се жељом гледају. Пре него што је свечано пред целим насељем Гоулу и Вештаку досудио девојке поразговарао је са сваким од њих. Отишао је прво Дојиљиној пећини. Она је седела под надстрешницом на благом јутарњем сунцу изложивши му своја недра.

- Старешина тражи Гоула, сина Дојиљиног – рекао је он свечано.
- Гоул, син Дојиљин, поплочава себи пећину – одговорила је жена.
- Гоулу је тесно у Дојиљиној пећини.
- Гоул је стасао за ловца и младићки гледа девојке по насељу – приметила је Гоулова мајка.
- Како ће Рвач наћи пећину?
- Нека Рвач гледа куд иду погледи сестре Вештакове.

Тек што је старешина пошао од њене пећине, угледа Гоула. Младић је увек указивао поштовање Рвачу, али како се ближио час да му он додели будућу жену, био је према њему још пажљивији. У руци је носио устрељеног јастреба, чија су крила висила као гране старих јела. У насељу није био обичај да се лове птице, јер се није хранило птичјим месом и јер су се ретко носиле челенке, али су их млади, из забаве, волели да оборе стрелом са висине. Гоул је већ две устрељене грабљивице однео на дар Вештаку јер је он понекад правио челенке од пера, а у последње време је изумео огрлице од птичијих кљунова. Прва се Нејла, Вештакова сестра, појавила са таквом огрлицом. Кљунови су били тамно мрки, повијени, и низани као зуби. Усред огрлице био је висуљак у облику цвета, опет од кљунова. Мајке, девојке, девојчице опколиле су је са свих страна и гледале у чуду: нису зверињи зуби, нису шкољке, ни каменчићи кварцовог порекла, нису шкриљци. Прва је Гава, чијем запажању није ништа измицало, погодила од чега је нова огрлица. Све су оне тада стрчале до Вештака на реку

с молбом да и њима створи такве. И Гавина млађа сестра Креха, чију је косу мајка почела сплитати над челом као у девојака, била је међу њима. Имала је Креха Гавину лепоту, а била је од Гаве умиљатија, није била занета ни замишљена. Између свих жарких погледа уперених у себе уметник уочи најпре Крехин, насмејанији него што су били погледи других девојака.

– Нека Вештак да Крехи један птичји кљун! – замолила је.

И он јој је у каменој здели у којој је чувао ствари обрађене за огрлице пронашао један.

Погодивши зашто га је старешина тражио, Гоул му пружи устрећену птицу.

– Нека Рвач начини челенку.

Он је старешину увек ословљавао његовим именом, којим су га звали пре него што је проглашен старешином.

– Насељу треба ловаца – рече он. – Бук је већ у пећини одакле се нико не враћа.

Гоул на то изређа имена и других који су погинули тек што су били произведени за ловце.

– Дојиљин син треба да подмлади Беле пећине новим ловцима.

Гоул је дубоко дисао.

– Нека Дојиљин син спреми коже за дар оној коју му насеље одреди за жену.

Гоул је опет оћутао.

Истог дана старешина се спустио и на реку. Затекао је под шатором Вештака у послу. Спустио се крај њега на велики обли камен и посматрао га неко време, ћутке, а ни он, уметник, није ништа говорио, чекао је да старешина прво почне разговор. Знао је и Вештак, а готово и сви у насељу, којим ловцима је дошао ред да их жене. Престао се давно надати да ће му Гава бити дата, а престао је то и желети после Букове смрти. Као што се Бук за живота бојао да ће му Вештак, буде ли га Бук из љубоморе убио, долазити мртав у снове, тако се сад он бојао да му мртви Бук неће дати мира ако би њему, Вештаку, Гава била дата за жену. И он би се радије борио са живим него са мртвим Буком, као што је Бук више волео да се бори са живим Вештаком. Бук је већ три пута продирао у његов сан. Први пут су га пратила три курјака, гладна као Мртви брат кад изгладни. Буку су била покорна, идући крај њега, трла су му се о ноге, умиљавала се стављајући му шапе на груди, а на Вештака су режала показујући зубе. Курјаци су говорили, што је било страшније него да су урлали.

– Нека Вештак врати зубе мог деда – рекао је један.

– Нека врати очњак мога прадеда! – захтевао је други.

– Нека син Плоднин врати Гаву Буку!

Други пут је Бук дошао пред зору, кад равницом и реком блуде она лака бића што гутају жбуње, цвеће и планине. Створио му се наједном пред колибом туткајући на њега та безрука, безглава створења која су пред зору излазила из својих пећина. Он, који се није бојао ни вука, ни пса, разбеснела говечета, од страха није могао дисати. А трећи пут је дошао Бук са четом ловаца који су били сахрањени у истој пећини у којој и он. Сви су они били окићени онако како су их у пећини оставили, сви су били укочени и хладни као камен преко кога је сву ноћ текла вода. У колиби код њега седела је Гава и чекала да јој заврши

нову огрилицу. Мртви копљаници су ћутке дошли, ћутке и сурово узели Гаву за руке и повели. И како је и она била само сан, ћутала је и она и пристала да је воде у своју пећину, а Бук га је наједном почео дозивати гласно као кад дозива с обронка непознате ловце.

Зато, кад му је старешина рекао како су старији ловци одлучили да га жене, стрепећи је упитао:

– Зна ли и Врач која ће девојка бити дата Плоднином сину?

Старешина помисли да младић прижељкује Гаву, па да би га спасао изненадног разочарења, рече и више него што је питан, јер је младом уметнику био склон:

– Врач и остали стари ловци одредили су сину Плоднином девојку сличну Врачевој кћери.

Уметник, одахнувши од страха да му, до јуче жељена девојка, Гава, не буде дата, радосно и захвално погледа старешину.

Ојха је то вече, вративши се из Плоднине пећине, села на кожу под надстрешницом отхукнувши. Креха и две најмлађе девојчице спавале су у пећини. Вече је било прохладно, али је под месечином блистао сав предиио: равница, Ледени гуштер, планине око њега. Гава се била вратила пре мајке и разговарала с Мртвим братом:

– Нека Мртви брат каже где је вечерао!

Учинио јој се да се мртва глава подругљиво осмехнула.

– Зна ли Мртви брат где је пећина Непознатог?

Грана испред надстрешнице заћихала се и тренутно сакрила лице Гавиног немог сабеседника. Кад га је опет угледала, настави питати, управо настави гласно мислити.

– Је ли Мртви брат јео жеравице на огњишту Непознатог?

Неми сабеседник је био округао и још црвен као да је збиља негде гутао жар.

– С ким Врачева кћи разговара? – прекинула ју је у размишљању Ојха ступајући под надстрешницу, и одмах затим додаде: – Гоулу и Вештаку биће ускоро додељене девојке.

Гава застрепе: шта ће ако и против Врачеве воље Рвач одлучи да је да коме за жену?

– Гоул ће можда добити Онлу – настави она.

– Не сме Гоул добити Онлу – скоро викну девојка.

– Жели ли Врачева кћи да њу даду Гоулу? – упита Ојха изненађена Гавиним узвиком.

– То жели кћи Плоднина – рече Гава као да чика мајку.

– Врачева кћи – рече Ојха с тугом.

Вест да Гоул треба да се жени подсети Гаву како је једном, пред вече, врљајући шумом, угледала пред собом две прилике.

– Гоул ће Плоднину кћер украсти – чуо се мушки, Гоулов глас.

– Плоднина кћер није птичје јаје.

– Гоул ће Плодниној кћери донети из лова кожу дивокозе.

– Плодниној кћери ће Плоднин син, Вештак, донети кожу дивокозе – опет је пркосио женски глас.

– Вештак је ловац речног шљунка – чуо се мушки глас.
– Нека се Гоул не руга Плоднином сину – увређено је задрхтао глас девојчин.
– Гоул се не руга. Једини Плоднин син у насељу Белих пећина зна да лови шљунак.

Гава је већ тада погодила како би Гоул желео да му старешина додели за жену сестру Вештакову. У глас младог ловца било је нешто слично дрхтању Буковог гласа кад је говорио да јој у грудима гори ватра. Гоул је био Буков пријатељ и она је пожелела да Гоул добије уметникову сестру. Пошла је издалека за њима, опрезно, не да их уходи, већ као што се пође за нечим што привлачи, за лепом зверком или птицом, или за мирисом. Вештакова сестра била је очешљана као девојка и огрнута новом кожом од мека крзна. Била је висока готово као Гоул и кретала се гипко попут мачке. Уз пут је хватала гране мимо којих су пролазили, чупала власти висинске свиласте траве увијајући их потом око прстију. Између високих стабала које је Многоруки био окресао видео се румен траг Брата огња, који је одлазио на спавање. Али кад се његов траг изгубио и кад су се мрачне вратнице између стабала стале затварати, девојка је застала нагло као да је угледала пред собом звер.

– Нека Гоул не иде даље – рекла је молбено.

– Гоул није Ген и није Олах – одвратио је млади ловац.

Ипак се окренуо и пошао натраг, према Пећинама.

Гава је остала још у шуми. Много нејасних осећања пробудило је у њој тада тај разговор између Гоула и девојке. Ствари које су јој се чиниле једноставне док је била дете наједном су јој постале сложене, изазвале у њој немир, бригу, одбојност. Сетила се неких речи и неких разговора које је узгред негде чула, и ту, у шуми, после разговора између девојке и Гоула, чинило јој се да имају друго значење од онога које им је раније придавала. Сетила се једног збора ловаца на коме је старешина одредио које ће девојке припасти којим младићима. Била је мала и тискала се кроз гомилу да види шта се збива пред Рвачевом пећином. Али је уграбила да види само како један младић узима своју будућу жену за руку и навлачи јој наруквицу од шкољки. Речи ловца које је тада чула такође су јој сад добиле ново значење.

– Нека као ватру млади ловац ужеже нови живот!

– Нека будућа мајка чува ужежени пламен!

Старешина ће, помислила је, сада тако исто рећи и Гоулу и Плодној кћери кад објави насељу да треба да живе у истој пећини и да рађају будуће ловце. Обдарена и умна, она је слутила да тако мора бити, као што мора дунути Многорука да разбукти пожар, као што мора птица савити гнездо да би било полетараца; али се због тога осећала тужна, осећала да није иста као остале девојчице и неоодољиво је пожелела да се сместа нађе у својој пећини међу својим цртежима.

Све то сада оживе у њеном сећању, и како примети да је Ојха још посматра, рече:

– Гава чека неког иза планине куда Брат огња одлази да спава.

– Врачева кћи – опет промрмља Ојха мислећи да девојчица у ствари жали Бука, а да су све остало изговори.

НЕПОЗНАТИ ЛОВАЦ

Било је у шуми над Белим пећинама једно скровито место међу дрвећем названо Лисна колиба. У Лисну колибу је сунце ретко продирало. Грање је ту било густо и спуштено до земље, те је начинило прави правцати лисни шатор. Требало је да падне велики пљусак па да се простирка од сувих иглица покваси. Прадевојчица је у детињству волела да по њој скаче јер је простирка била мека и угибала се као путања кроз мочвару. Касније је свраћала у ту јелову колибу кад из пећине побегне уморна од чувања ватре, или деце, или шивења кожа. Ту се на миру могло мислити о Буку, о огрицама, о очевим цртежима, о нечему непознатом, лепом, што је чекала да се догоди. Ту је до миле воље слушала зујање пчела, детлићеве чегртаљке, посматрала птице певице како нешто послују, улећу и излећу, одмарају се у гнезду, стављајући главу под крило, бишту се. Видели се само њихови паперјасте трбуси и подвољци, снежно бели, црвени, риђи. Понекад у Лисну колибу залута зец и, угледавши је, стругну натраг; понекад веверица радознало провири из рачава.

Тамо су махом свраћале девојчице, годно им је мирисни зелени полумрак, тишина која је у колиби владала. Девојчице нису много разговарале, уопште људи у насељу нису много говорили речима. Кад која од девојчица затекне Гаву под јелама, рекне просто:

– Гава је сама.

И пружу се полеђушке по игличастој простирци, без потребе да ишта даље каже.

Гава исто тако кратко одврати:

– Детлић је на стаблу.

Ако се појави паук на врху какве гранчице, оне се ћутке попридигну и посматрају почетак плетења мреже, стрепе да ли ће успети да подигне прво танушно брвно између врха гранчице на којој стоји до врха најближе суседне. Оне знају, јер су често пауков посао посматрале, да му је најтеже испрести оквир за мрежу и добро га учврстили за гранчице. То је за паука, мислиле су, исто толико тешко колико ловцима направити замке за дивљач.

Понекад допру до Лисне колибе дозиви младих ловаца с обронка и затим одјеци. Девојчицама се тада приказују лица невиђених дечака и младића који се одазивају Буку, Гоуду и осталима. Можда ће, мислиле су, једном банути на Беле пећине стасити, снажни, сваки кадар да изроди пуну пећину деце, да улови мрког медведа, да копљем стигне ирваса. Оне су прижељкивале да ти незнанци дођу у њихово насеље. Можда би их старешине доделиле њима. И Гави је лик невидљивог често истискивао из снова лик Буков и Вештаков. Поред Прадевојчице најчешће су у Лисну колибу свраћале Вештакова и Гоудова сестра. Оне су биле старије од Гаве и већ су водиле разговоре у којима се слутило да се осећају девојкама.

– Кћи Дојиљина зна да чини и шије коже – више пута се хвалила девојчицама.

– Дојиља треба да је очешља као девојку – приметила је Вештакова сестра, тако већ очешљана.

– Кћери ловаца морају знати како се ложи и храни ватра.

– Кћери ловаца морају знати како се пече месо.

– Кћи Дојиљина ће своме ловцу сашити кожа колико на руци има прстију. Дечаци и младићи из насеља знали су да се оне најрадије сакупљају у Лисној колиби и, пролазећи мимо ње, бацали су стреле у грање и плашили их. Али оне су биле кћери и сестре ловаца и знале су како се чува од стрела: чим стреле зазвижде, оне легну по тлу.

Одмах после Букове смрти, пошто је он молио често у сну да не иде у Лисну колибу, Гава није ишла. Али како се у последње време стао ређе јављати и то је молити, мислила је да се више неће љутити ако тамо пође и опет је једном пошла. Поред Пећине мртвих газила је сасвим тихо да се Бук не пробуди јер можда је не опомиње и зато што сад дубље спава и ређе се иза сна буди.

Мртви брат, до грла сит, најпре је показао чело иза планинске греде, а затим цело лице, црвено као у ловца кад седи близу ватре. Вероватно је, мислила је гледајући га тако зајануреног, залазио редом у пећине док ловци спавају да се нахрани. Шумом су забледела нека тајанствена, прозирна бића грлећи се, играјући међу дрвећем. Нека су се њихала у љуљашкама које им је Мртви брат завезао. У пропланцима су се отварала светлосна језера, а зелено жбуње се претварало у гужве сребрнасте павити.

Позвала је Мртовг брата да дође у Лисну колибу да се одмори, али је он вероватно, није чуо задубљено посматрајући далеке планинске греде и равницу, ирени под његовом светлошћу као што се вода под кишом умири. Букови из гудура упорно су помињали мртовг Бука:

– Бук! Бук! Бук!

Девојчици се срце стегло. Не слутећи да би Непознатог могла срести у Лисној колиби, пошла је тамо да не слуша ћуково запомагање. Шума је била тиха као кад је последњи пут с Буком ходала њоме. Чула је само несрећну птицу и шум својих корака по сувом лишћу и сетила се како се једном у детињству скрила с Буком у Лисну колибу да им друга деца не би отела бобице које су дуго скупљали тога дана по планини.

Угледала је ускоро купасту стару јелу и провукла се кроз један лисни застор, кроз други, кроз трећи. Мртви брат је био управо изнад колибе и осветлио је кроз проређене гране. Гава застаде као скамењена: на златасториђој простирци спавао је Непознати, наоружан стрелама, копљем и бацачем камена – као и ловци у насељу. Одмах је знала да је то он. Овако, изблиза, учинио јој се сличан Буку, али је имао светлију косу, и брада му је била већ младићка, густа. Покрај њега је лежала неучињена вучја кожа. Непознати је дисао дубоко, јагодице су му се биле заруменеле и зној избио по грудима. Она примети да му је огртач око бедара од коже неке звери каквих нема крај Белих пећина, да је сашивена друкчије него што их шију Дојиља, Плодна или Ојха.

Гава га је гледала као очарана. У часу јој сину рој претпоставки: да је Непознати ту чека већ дуго знајући да мора једном навратити, да се ту крије од неког ловца из насеља, да је ту вребао неку дивљач. Уто, после толико дана, чу поново Бука:

– Нека Гава не гледа непознатог ловца!

И њене очараности као да је nestало. Буков глас је био тужан и долазио са Белих пећина. Она одмах науми да крене тамо, и зато што је Бук молио да не

гледа странца и што је наједном осетила страх да се Непознати не пробуди. Пренула се у њој намах Ојхина кћи и Аохова унука, која се наслушала од деде прича о опаким ловцима луталицама и ућуткала Гаву сањалицу и уметника. Али само што је разгрнула јелине гране да изађе, младић, који се у међувремену био пробудио, зграби је снажно за плећа и окрете лицем себи. Разгледао је радо- знало као што ловац разгледа први пут виђену птицу коју је устрелио. Онда се насмеши, пусти је и показа руком према јарузи где га је први пут опазила и викнула. Веровала је да разуме шта је пита и, упирући прстом себи у прса, рекла:

– Гава.

Како је поново покушала да изађе из колибе, Непознати је задржа зграбив је за руку и опет нешто рече гледајући задивљено њене очи, сјајне и црне као црни тврдокрилци. При том је нешто изговорио почињући реченицу са Гава. Она помисли да је казао:

– Гава има пламен у очима.

Пошто је и она њега гледала задивљено, Непознати је поверовао да му је казала како је стасит и јак, на што јој је одвратио на свом језику да је и она лепа и стасита, показавши на младу јелу која је расла под окриљем Лисне колибе. Гави се зато учини да младић хоће да објасни откуд се нашао ту, под јелама, и приметити:

– Непознати се крије од ловаца.

Приметивши да девојка сваки час изговара исту реч: непознати, странац закључи да га она тако зове и пожури да каже своје право име показујући на себе:

– Клек.

Дуго су Непознати и Гава разговарали на тај чудан начин: Гава се њему обраћала говором одомаћеним на Белим пећинама, а он њој говорио на своме језику помажући се покретима, погледима, ономатопејама. Час је подражавао гласове птица, час звери, час шуме. Обоје је веровало да зна тачно шта је казано. Кад је Непознати, говорећи нешто, стао подражавати завијање неке звери, Гава је била убеђена како јој је рекао да је гонећи звер која је тако завијала залутао на Беле пећине. Чак је уобразица да зна која је звер била, јер је, из краја одакле је веровала да је Непознати залутао у насеље, једном набасала звер потпуно непозната, дугачка, ниских ногу и гласила се као што је он тога тренутка представио. Зато је рекла:

– Гава познаје ту звер.

При том је извадила кремени резач иза појаса и на кори коју је нашла под грамама нацртала звер на коју је мислила.

Непознати зграби кору из њених руку задивљено посматрајући час девојку, час њен цртеж, и рече нешто што је она протумачила као похвалу њеном сликарском дару.

Знајући већ нешто о насељу, знајући да оно има свога врача странац је помислио да ће девојка зацело бити врачева кћер и у његовом држању јави се нешто што је Гава видјела код ловаца када говоре са њеним оцем.

Загледавши се још једном у њено лице, обасјано месечином, и у сву њу и видећи да је још сасвим млада, а убеђен да је и кћер најуваженијег човека у насељу, Непознати са тугом и разочарањем помисли да је треба одмах пустити да иде како с Белих пећина не би пошли да је траже па тако и на њега наишли. Разгрну

зато гране јела и изговори неколико речи, по којима јој се учини како је зове да опет сутра дође у Лисну колибу. И она обећа:

– Гава ће доћи.

По њеном изразу, по томе како јој се није одлазило из колибе младић погоди шта је казала и насмеши се радосно.

После тога и он је изашао, још збуњен и узбуђен због сусрета са необичном дјевојком. Што је дуже о њој мислио, бивао је уверенији да је кћер врачава, да му помаже у раду и да је тако научила цртати. Полазећи из колибе, за појас је заденуо кору с цртежом и сваки час је загледао. Неки потези су били достојни цртежа старог сликара и врача из његовог племена.

Шумска тишина је као вино убрзавала крв у њему и нагонила машту да ради. Мртви брат је био сад у зениту, блед, и заиста се чинио као неко ко је мртав. Гране се њихале и љушкале гнезда и звезде. Непознатог обасја нека мисао, од које радосно подскочи, ухвати се за прву грану и заклати на њој неколико пута. Затим стаде брзо, као да се спрема у хитан лов па му треба да прави замке, кидати жбуње павити, скидати повијуше, које су се као змије увијале око стогодишњих стабала и везивати у снопове. Говорио је при том:

– Гава, Гава, Гава.

Подражавао је птицама, и оне су му буновне одговарале, подражавао глас непознате младе девојке, подражавао глас гласом, који га је онда с обронка, кад су га ловци приметили, дозивао. У дубокој јарузи испод Гавине пећине гласио се љук. Подражавао је и његов глас, који му се није чинио тужан као Гави. Тако раздраган, са товаром пузавица, вратио се у Лисну колибу и почео плести љуљашку, сличну носилима од грања за рањенике: две дебеле, снажне, повијуше завезао је наспрамне за четворе рачве дрвећа које је ограђивало Лисну колибу. Затим је та два јака држача оплео тањим пузавицама и павити. Тако су у његовом племену правили постеље за рањенике који морају дуго лежати, покривајући те постеље кожама. Исплевши љуљашку, покрио је кожом на којој је лежао, и поново је, као што птица пева крај тек савијеног гнезда, стао изражавати своју радост гласећи се сад као једна, сад као друга певица, подражавајући гласове дивљачи у доба њеног свадбовања.

И све тако док Брат огња није убацио прву жишку у колибу.

ЗБОР ПРЕД ВРАЧЕВОМ ПЕЋИНОМ

Пред Врачевом пећином стајала је велика гомила. Ловци наоружани као да ће у лов, огрнути новим кожама. Жене накићене, са зимзеленим венцима у коси. У првом кругу око старешине и Врача стајале су мајке с децом. Тек рођену су дојиле ту, насред свечаног збора, што је требало да наслути богат пород девојкама које ће за који часак бити додељене за жене Гоуду и Вештаку. Друге су тек проходаду децу држале око врата и да би она боље видела свечаност и да би што више деце било виђено у кругу где се свечаност обавља. Трећа деца су опкорачила мајке око бедара. Око мајки су се тискале девојчице и дечаици, а иза њих су стајали ловци.

На свакој заравни око које није близу било биља, у сваком удубљењу голе стене, на каменој, у шљунку усамљеној, плочи, била су изукрштана суха дрвца и чекала да буду потпаљена. Крај сваког таквог сићушног огњишта стајали су по дечак и девојчица, чије су бујне и црне косе, никад још сплитане, падале им чак до појаса.

Насеље је само нагађало која ће дјевојка припасти Гоулу, а која Вештаку, чије су мајке стајале уза самог старешину и Врача. Обе су тога дана биле оче-шљане као кад су их мајке задевојчиле. Касније, као удате, претрпане бригом око деце, ватре, кожа, пуштале су косу слободно као у девојчица, немајући никад времена ни прсте кроз њих да провуку.

Мада су сви сваки час очекивали да старешина и Врач дигну копча, као знак да свечаност почиње, сви се изненадише кад их они подигоше и кад Врач изговори:

– Старешина позива Гоула, сина Дојиљиног, и Вештака сина Плодниног, да изађу пред Врачеву пећину.

Младићи су стајали у близини, али нису одмах изашли да се не учине одвећ нестрпљиви. Угледавши их како стају пред старешину, гомила је почела продужено клицати. Не сачекавши да се клицање стиша. Старешина понови оно што им је рекао кад их је обавестио да треба да се жене: како добро насеље захтева да га својим породом подмладе.

После тога узе реч и Врач:

– Гоулу и Вештаку су додељене девојке достојне Дојиље и Плодне.

– Нека изађе пред старешину Онла, кћи Тајхина.

Неколико срца је застрепело у том часу: срце Гоулово да можда ипак нису њему наменили Онлу, јер по старешинству је требало да прво буде прозвана девојка њему намењена; срце Вештака, који је прижељкивао, да му буде дата бар Креха, сестра Гавина, када већ није могао добити Гаву. Уздрхтало је срце мајки које су имале одрасле кћери, и срце девојака које су се надале да ће бити позване; застрепело је срце Стрелчево: Онла је била и његова кћи, али по обичају насеља, само су мајку поменули као да он, отац, и не постоји.

Као ни младићи, ни Онла се није одмах појавила, што је Стрелца и Тајху обрадовало. Узбуђен, непоменут, отац као да тек сад добро примети како му је кћи и лепа и стасита. Имала је око врата само скромну огрицу, какву обично носе девојчице, да би се огрица коју буде добила од будућег мужа што боље истакла. И све остале девојке, не знајући на коју ће од њих пасти коца да се уда, имале су скромне огрице и тако и нехотице показале да се у потаји надају удаји.

– Нека дође Нејла, кћи Плоднина.

Ишла је сестра Вештакова и одмах потражила погледом Гоула. У ње је била огрица од пужењевих љуштура. Обе девојке су имале само лаке огртаче око бедара, док су, према обичају, тек изашавши пред збор ловаца, скинуле коже које су имале пребачене преко плећа и груди, као и остале девојке на збору.

– Гоулу, сину Дојиљиним, збор ловаца додјељује за жену Плоднину кћер Нејлу – свечано је објавио Старешина.

Насеље је његове речи дочекало клицањем. Ћутало је разочарано само неколико девојака и неколико мајки. Ћутала је и Креха и тужно погледала и у

Вештака и у Гоула. Она је још била у ономе узрасту кад се срце не везује, кад би га могла предати свакоме стаситом младом ловцу.

– Вештаку, сину Плоднином, збор ловаца додељује за жену Онлу, кћер Тајхину – објавио је затим старешина.

Клицање је дочекало и ову одлуку, јер је збор сматрао да Онла одговара младом уметнику, будући нежна и повучена као и Плоднин син.

Како се гомила већ почела комешати, Врач се уз осмех обрати младићима:

– Нека син Плоднин и син Дојиљин поведу своје жене до ватара.

С нестрпљењем и неспретношћу првих младеначких година Вештак је узео Онлу за руку и повео према месту где су ватре биле потпаљене чим се у збору чуло клицање. Није крио да је очаран њеном лепотом, њеном стаситošћу, здрављем, нити је умео да не гледа њене преплануле, неспутане груди, њен врат, који ће за који тренутак окитити свадбеном огрицом.

Гоул, старији од њега, који је Нејли већ раније показао да за њом жуди, срећно се, мирно насмешио на њу и повео је према ватрама аа до јој такав плеће.

На двадесетак места гореле су мале ватре и крај сваке стражарила по једна девојчица и један дечак, с приправном кожом да пламен угасе ако се сувише разбукти. Требало је да у присуству ватара младићи предаду свадбени дар Онли и Нејли, и Врач их опомену:

– Ватре догоревају, нека Гоул и Вештак оките своје жене!

Вештак је иза појаса извадио огрицу од троугласто изрезаних шкољки, с троугластим висуљком по средини, која се преливала у свим дугиним бојама и заблистала на тамној Онлиној кожи као роса кад Брат огња јутром погледа на равницу. Онла се насмешила детињски поносито и потражила погледом Тајху.

Гоулова огрица, коју је такође Вештак направио, била је од ситног, угластог кварца, о који се светлост одбијала као о речну матицу. Мада је Вештакова сестра знала све наките које је он правио, и мада се свих наносила, овај није била видела и очи су јој радосно синиле кад јој га је Гоул ставио о врат.

После овога Старешина је изговорио речи које је Гава још у детињству била чула приликом женидбе једног ловца:

– Нека као ватру млади ловац ужеже нов живот!

– Нека будућа мајка чува ужежени пламен! – додао је Врач.

Биле су те речи свадбена песма ловаца, још су их се Памтило и Аох сећали.

Ватре су већ биле погашене, и млади ловци су пошли према својим стаништима, праћени клицањем. Испред њих су пошле две девојчице са жаром у каменим зделицама и свака са снопом суха грања. За њима су се тискале њихове вршњаке, затим Гавине вршњаке и вршњаци. Неки су пожурили пречицом да буду пред пећинама кад Гоул и Вештак стигну са Нејлом и Онлом.

Њихове пећине су биле прилично удаљене од осталих и потпуно окренуте планини, одакле се Брат огња јавља после ноћног одмора. Вештакова је била близу његове радионице, шатора крај реке, а Гоулова недалеко од ње. У њима су огњишта већ била поплочана и коже прострте у кућу одређеном за спавање, а више њих о стени окачене друге. Обе пећине су биле широм отворене према равници, светле, пре надстрешнице него пећине.

С децом су се били помешали и старци и старице, још радозналији од деце.

– Аох је спавао на голој земљи – уздахнуо је Гавин деда завилив у Гоулово станиште.

– Памтило није никад ложио ватру на каменим плочама – промрмљао је други старац.

Старице су шапутале:

– Плодна и Дојиља су подариле све своје коже синовима.

– Нису добро учиниле – горко је промрмљала Кукувија.

Међутим, пристигле су и девојчице са жаром. Зауоставиле су се подаље од пећине и предале га са суварцима Нејли и Онли. И цела поворка се ту зауставила да сачека док огањ на новим огњиштима не букне.

Прошло је мало времена, и Онла и Нејла су се, готово у исти мах, појавиле с упаљеним суварцима дижући их више глава, што је дочекано радосним повицима. Неко је рекао:

– Распирују огањ брзо као Многоруки.

Старешина и Врач су поновили свечане свадбене речи:

– Нека као ватру млади ловци ужегу нов живот! Нека будуће мајке чувају ужежени пламен!

После тога поворка се вратила на Беле пећине говорећи, како је у насељу био ред, о сасвим другим стварима. Само су девојке и девојчице шапатам хвалиле свадбене огрице.

ГАВИНА ТАЈНА

Чим се после свадбених свечаности у насељу могла неопажено удаљити из Ојхине пећине, Гава је пошла у Лисну колибу. Дочекао ју је необичан приказ: Непознати се њихао у љуљашци, коју је за њу исплео. Такве постеле Гава досад није никад видела и застала је очарана. У први мах младић је није приметио: трудио се да се што јаче зањише хватајући се сад једном сад другом руком за јелине гране и нагло се затим пуштајући. Угледав је, нагло је искочио из мреже и док се Гава још није снашла, дигао је на руке и спустио у мрежу, зањихав је из све снаге. Гледао је са чежњом и говорио нешто што је она боље разумевала из очију него из речи – њихово споразумевање и даље је ишло без разговора.

– Клек је чаробник – рекла је Гава.

Он је одобрио и не схватајући тачно шта му је рекла.

Негде у даљини чули су се гласови ловаца. Њих обоје је застрепело. Једна од дражи њиховог сусрета било је то што нико није знао за њих. И обоје је хтело да тако што дуже остане. Непознати је нешто рекао и учинио покрет као да би требало изаћи из колибе. Гава се брзо дигла из љуљашке и прва изашла да их бар не би видели заједно ако једно и опазе. Да не би ловце срили, морали су или заћи далеко у шуму или поћи у Гавину пећину. Али како је мислила да још није час да је икоме покаже, упутила се она уза страну брзим кораком, и младић је пратио само по пуштању лишћа, које је корацима разгртала. Тако су стигли на неки далек осунчан пропланак где се по жбуњу видело неколико паукових мрежа.

– Клек је паук – рече она сетивши се мреже коју је у колиби исплео, и показа паука како се њише у једној.

Клек је схватио да говори о љуљашци и би му мило – у колиби му се учинило да је није љуљашком много задивио јер су их гласови ловаца брзо отуд истерали.

Он показа лептира ухваћеног у једној мрежи и рече:

– Гава је лептир.

И она је њега схватила и са детињим пркосом одмахну главом.

Наједном су и Гава и младић зачуђено стали. Насред осунчаног пропланка, куда је Многоруки често пролазио и где је трава била нижа него у заветрини, богомољке су пружале ненавикнут приказ и за око прачовека, који се нагледао необичних и стравичних појава у природи. Ружни, крупни кукци, који су личили на костуре, парили су се на сунцу. Гава је често у детињству окретала лице од њихових игара на лобање дечака, које је једном видела у пећини мртвих. Љубавни плес богомољки није она тада разумевала. Сад их је, осунчане, равнодушне за све што се око њих збива, сагледала управо у часу кад су женке прождирале свака свога суиграча. Никад јој се чељусти звери нису учиниле тако ужасне као снажне вилице богомољки кад су мрвиле, крхкије од својих, костуре мужјака.

И сам узбуђен приказом испред себе, Клек стеже мишице збуњене девојке; али она, обузета сасвим другим осећањем, с неочекиваном нетрпељивошћу се отрже, снагом која је Клека и зачудила и задивила.

– Гава као страшна буба ломи кости – рече он и с чежњом погледа њене витке и снажне руке.

Она га није чула, већ је била пошла даље од призора, који јој је задао и страха и пробудио осећања каквих дотад није имала. У младом уметнику су се борили разум и осећање. Из све снаге се трудио да Гаву не узбуди отвореним исказивањем жеље која га је мучила, јер је сањао њоме да се ожени, и јер је знао да је кћи Врачева и да је без његова пристанка не може имати. Зато је до краја дана није ни за руку узео.

Одрасла с дечацима, Гава је волела да се јуначи, да се игра мушких игара и, како је у њој било још много детињег, хтела је Клеку да се свиди показујући да добро гађа у мету, да може далеко да одскочи. Сваки час би објавила да гађа у понешто. Клек је пуштао као што се пушта дете, а онда је сам објавио:

– Нека Гава гледа!

Одбројао је трипут више корака него што их је она одбројавала од места у које је гађала, али видећи да се она већ унапред љути што ће он победити, већ и зато што из веће даљине гађа, намерно промаши. Гава најпре погледа свог такмаца чудећи се, али се брзо досети да је намерно промашио и рече:

– Бук се борио с Гавом као с дечаком.

То Клек није разумео. Осетио је само да му нешто пребацује и да је Бук неко ко му је противник, али није знао је ли неко из њених детињих игара или млад ловац који је такође жели.

Клек у то опази да Гава леже брзо у шибље, па и он то учини. На тридесетак метара од њих пролазила су два ловца. Ишла су наниже, право Пећинама. Од задовољства што опет морају да се крију, што она једина зна загонетног им странца, прође је љутња што је Клек намерно промашио и предложи да пужу

по земљи подаље од ловаца који су се враћали с планине, не толико што се бојала да ће их збиља видети ако устану са земље колико што је то више личило на заверу. Ни то Клек није добро разумео, али је чинио што она чини.

Светлосни лептири су падали по тлу око њих, слетали на стабла дрвећа; и прави лептири, жути и мрки, показивали су колико су лаки, колико бестелесни, пчеле су описивале своје замке, птице пролетале брзо као стреле, гуштери се играли жмуре по стењу, те је било тешко уочити свако биће. Зато су у последњем трену опазили змију која им се ближила. Гава се машила камена да је гађа скочивши уплашено из шибља а Клек се муњевито бацио према змијури-ни и, уклештивши јој главу палцем и кажипрстом десне руке, подиже је увис како се подиже рањена дивљач да би се видело куда је стрела просвирала. Пошто је завитлао њоме као млатилицом и угушио је, бацио је у оближњу вртачу. Све се тако брзо одиграло да је Гава једва дошла себи.

– Клек је чаробник – одушевљено је рекла с покретом као да би потражила од њега заштиту, тек сад, накнадно, кад је змија већ била у вртачи. Ловци са Белих пећина су смели да прекораче и најопаснију змију док спава, да јој забоду копље у главу, да јој је каменом размрскају, умели су да је ухвате у процеп расцепљене гране и да је проносе кроз насеље; али још никоме није било пало на ум да јој дах одузме стежући јој грло голом руком. Зато је Гава с дивљењем гледала дошљака, који зна толико вештина непознатих у насељу.

Понекад би се срели на потпуно другом месту, а не на оном где би заказали, зарезујући знак у стаблу или повлачећи црту по стени мекшим каменом, јер су морали избегавати сусрет са ловцима и децом, који су увек врљали у шуми. И ти сусрети су били још дражи, чинило им се да се први пут сусрећу. Једном је Клек, склањајући се од пролазника, отишао чак до понора. Гава га је затекла како довикује са обронка као она у детињству и при том још нешто говори. Можда дозива своје саплеменике, помислила је, јавља им можда да је залутао, или да у насељу Белих пећина има девојака које умеју да гађају у мету, да цртају и да ће једну отети и повести тамо иза Голог брда. Лице му је било озбиљно и узбуђено.

Други пут га је затекла где се спрема да пусти стрелу за грабљивицом која је кликтала у високом небу.

– Нека Клек не стреља јастреба – рекла је и истргла му стрелу из руке.

На Белим пећинама су ишли у лов само на звери и животиње; понекад су само дечаци устрелили птице, и њој се чинило да ће се Брат огња наљутити угледа ли да се стрела ближи путањи којом он иде. Али младић је, очито, био изненађен и незадовољан као да му је жедном просула из дланова воду коју је захватио на извору.

Јутро је било, међутим, толико и лепо, птице су биле толико радосне и толико их поверљиво гледале да је брзо дао Гави за право што га је омела у намери да устрељи јастреба. А шума их је била пуна: шеве су брзо као стреле узлетале у небо; детлићи, чији су трбуси, у усправном ставу, почињали чак од грла као у несита, ударали су у кору неуморно; птице ткаље, перјастих заушака, ћутале су као да нешто вребају; невидљиви косови су звиждали полетно, а шумске шљуке, с кљуновима као игле за прошивање кожа, врзале се око њих по дрвећу.

Одлучив да Гаву или добије од Врача и савета ловаца, или, ако му је они не досуде, да је уграби, Клек је, по обичају свога краја, хватао птице у замке како би их, на дан женидбе, све наједном пустио на слободу. И сад је имао у жбуну једну заробљену певницу, коју је мислио касније да однесе у своју колибу; али сад не одоле и донесе је девојци.

– Клек ће тако заробити Гаву – рече на свом језику и пружи јој птичицу златасте вољке као да је поваздан седела окренута сунцу.

Гава је већ добро разумевала језик љубави и помисли да јој је рекао како је лепа као птица, што су му говориле очи, и узе заробљеницу међу длане испетљав је из мреже. Птица је била топла, срце јој је убрзано тукло, и она је приви уза се.

– Птица се боји – рече.

Уто се опет чу шушањ негде у близини, и она се шћућури и заћута.

Мада се њима чинило да су постали невидљиви, Клека су ловци и деца понекад опазили издалека и чула их је где на заравни говоре.

– Странац опет лута око Белих пећина.

– Зло им не наноси.

– Вешто се крије – признавали су с дивљењем ловци, јер сакривати се вешто, било је цењено у доба хајки и заседа.

– Не оставља више за собом трага.

Гава је била горда што тај кога су хтели сви да сретну њу тражи, што га она виђа сваки дан, што њену велику тајну нико не зна. Некад пред ноћ, кад остане сама с Ојхом и сестрама, не може да одоли да не поведе разговор о њему. Једног дана јој се учинило како је видела Ојху да замиче за жбуње недалеко од места где се она крила са Клеком. Други пут да ју је Ојха упорно звала не мичући се с једног места, као да је била убеђена да јој је кћер у близини или као да ју је видела па је опомиње.

– Виђа ли Ојха Непознатог? – упитала је назвавши га именом којим су га звали у прве дане кад се појавио.

– Жели ли Врачева кћи да га види? – одговори Ојха околишно.

– Врачева кћи жели.

– И Креха жели – изјави њена млађа сестра.

Понекад се Клек није јављао по неколико дана, и кад би се појавио, чинио се измучен и збуњен, па је Гава веровала да је ишао далеко, чак у своје племе, да измоли опроштај што ће остати у Белим пећинама, или да су за њим послали потеру и насилно га враћали те да је морао бежати. Понекад би приметила да је свраћао у Лисну колибу и лежао у мрежи коју је за њу исплео, оставив случајно неки доказ о томе.

Понекад она није хтела да одлази тачно на место састанка, већ је, приближивши му се, посматрала како се Клек мучи, како се осврће тражећи је погледом и послушкујући опрезно. Понекад је за њим ишла као ухода, неће ли открити чиме се бави кад није са њом. Једном га је неочекивано открила у каменолому како граби беличасту земљу и гради од ње грудве. Иза великог камена, где га је Гоул први пут открио, земљиште је очевидно било подводно, па су се грудве дале лако сабијати. Умесио их је неколико и сео затим уз камен да се одмори.

Пожелела је да викне и пита како би се и она доле спустила, али се уздржа да би видела шта ће до краја бити. А он се, кад се мало одморио, из све снаге пропео и покушао да забаци једну, најмању, грудву горе, у шуму. Али каменолом је био дубок и никако није успевао да добаци ни близу травне ивице понора у коме се налазио. Падајући на тло, грудва се мрвила те је морао поново да је сабија. Тек пети пут је успео, и то их је две узаманце убацио у шуму, међу стабла. Био је, чинило јој се, јако уморан и спремао се да напусти каменолом.

Сакривена иза стабла, посматрала је како се успео од подножја до зелене ивице шуме. Издалека се није видело да се пузао уз уже сплетено од павити. Уосталом, Гаву није толико чудила вештина којом се пентрао колико његова жеђ за белом глином. Зида ли можда од ње колибу за њу какве се зидају у његовом племену? Поплочава ли негде себи огњиште? Али зашто ће Клеку огњиште, чудило јој се срце. Он као да је пао с неба, као да је биће само донекле слично људима. И зашто ће њој колиба? Ако је даду Клеку, њихов ће живот, чинило јој се, протицати у шуми, под заштитом Брата огња и Леденог гуштера. Кад га је, упитала, сусревши се први пут после тога с њиме, зашто силази у каменолом и зашто прави грудве од глине, најпре се мало збунио па затим објаснио, мало речима, мало покретима, да се тамо најбоље крије и да воли да куша снагу узбацујући грудве што се њој учинило сасвим природно.

Мада их је привлачила, дуго се нису усуђивали да сиђу на реку јер су са стене могли бити лако запажени; али су једном били присиђени да побегну из шуме пошто су жене и деца били пошли у скупљање дрва. Гава је знала да ће међу њима бити и Ојха са млађим кћеркама, и одлучи да је боље и на реци него на планини.

То лутање крај реке учинило им се лепше него иједно дотад по шуми. Увукли су се у обалске шеваре, који су им били изнад главе, сваки час губећи једно друго због густине стабљика. Наилазили су у шевару на мале шљунковите оазе и топле баре насељене мноштвом водоземаца. У таквој једној оази сели су на шљунак који је плавила плитка млака вода. Огртаче с плећа су скинули. Брат огња је то једва дочекао и загрлио их тако снажно да им је кожу подишла румен од тога загрљаја. Жабе су их зачуђено гледале, а барске птице сваки час су кљуновима разгртале шевар, као да желе да их виде.

Шевар је ишао дуж целе обале, час јој се ближећи, час одмичући од ње. Како се ближило време кад деца силазе на реку, они су, провлачећи се кроз зелене обалске честе, пошли према слапу. Што се његов шум више чуо, то су они више хитали. Угледав га, заглушен његовом моћном хуком, налик на хуку коју је чуо у себи, Клек је улетео у њега и пробио се кроз блиставе измаглице које је слап вејао око себе.

– Нека Гава дође!

Знала је да је зове, мада га није добро чула од хуке, али није пошла. Младић је поново позвао, али како се она није помакла и како му се учинило да је изговорила Буково име, изјурио је кроз водени млаз, и узев је на руке, протрчао поново у простор иза слапа.

Док је, пре тога, њих двоје лутало кроз шеваре крај реке, дошла је Дојиља под Ојхину надстрешницу и рекла озбиљно и кратко:

– Нека Ојха сиђе на реку!

Дојиљи су синови већ трипут говорили да су Гаву видели са странцем, што Ојха погоди по Дојиљином гласу.

– Гаву зацело Врач шаље странцу са неком поруком – одговорила је Дојиља тада синовима, али је стала издалека мотрити кретање Ојхине кћери, помало и сумњајући да су синови добро видели.

И чим ју је тога јутра опазила да се провлачи кроз шипражје са непознатим младићем, поручила је Ојхи да старији ловци не би девојку видели и дали можда коме младићу из насеља и против Врачеве воље.

Ојха је, и уплашена и љута, отрчала на реку. На срећу, одмах се упутила према слапу, који је био испод гребена на коме је она живела. Како украј слапа није никога опазила, а знајући да је Гава, још као сасвим мала, волела да протрчава кроз слап у језерце испод стене, позвала је неколико пута гласом који није могао сакрити да је узнемирена. На њен очајан позив Гава је истрчала из запенушане воде и пошла према мајци.

– Нека се Гава огрне сувом кожом! – било је прво што јој је рекла пружајући јој свој огртач, а сама се огрћући њеним.

До пећине су брзо стигле. Ђутећи. Стигавши, Ојха је сурово гурнула девојку испод надстрешнице у пећину. Ухватила је за перчин изнад чела и, забацујући јој главу уназад, мукло проговорила:

– Нека Врачева кћер лута са странцем кад је старешина и отац њему досуде!

– Ледени гуштер је Гаву досудио Непознатом.

Ојха јој се поново загледа у лице и опет је зграби за прамен над челом, као да га је хтела ишчупати. Креха и најмлађа сестра су жалосно у углу цвилеле, и дивећи се Гави и жалећи је.

После тога, поседевши неко време на улазу, Ојха се диже и пође у правцу сликареве пећине.

БАЈАРЕВО СКЛАДИШТЕ

Требало је да Онла и Нејла покажу насељу знају ли чинити коже. Праћене женама и девојкама које су одређене да буду сведоци њихове умешности у послу, пошле су свечано на реку. И Гава је морала поћи, мада се надала, кад сви оду на ту послесвадбену свечаност, да ће успети срести се са Клеком и казати му да је Ојха не пушта више саму из пећине. Мајка ју је скоро за руку извела и упутила се с њоме према поворци. Раздрагане и свечано одевене, жене су кренуле низ воду, далеко од Вештакове радионице, према великом виру који је река начинила у камењару. Брат огња је такође пошао са женама. Прво их је све рано избудио, а онда је кренуо низ реку с њима купајући се на сваком месту где је вода била дубља. После једне окуке претекао их је као да им жели показати пут, па лећи безброј ситних пламичака на матици, која је, као нека друга река, текла блистава средином оне зелене, мирне, што се завлачила под стене и у огољено корење врба. Жене су биле радосне. Чињење кожа, особито ово, свадбено, нису сматрале никаквим послом. Оно им је давало прилике да измиле испод својих камених надстрешница, да преброје и поведу сву своју децу собом, као што

ливадске птице поведу своје полетарце да их напасу. То је била прилика да се упознају са свима вештинама и ћудима Брата огња, на кога по неколико дана иначе нису дизале очи; имале су прилике више него икад да осете колико је врео, како воли да се купа, како вода не може да му угаси пламен, како се вешто центра уз планину одмарајући се час на букви, час на јели. То им је давало прилику и право да се ослободе кожа, којима су горе, на заравни, биле огрнуте, давало право да газе тако воду до рамена, да вриште од хладноће и задовољства. Ту су девојке могле да покажу своју лепоту и снагу, виткост, а мајке да опомену на своју изнуреност, увелост, испијене груди, којима су отхраниле деце више него вучице. Ту је Гава до миле воље могла да се сећа своје последње шетње са Клеком, крај воде, и да прижељкује како ће га угледати негде између грађа.

Зауставиле су се крај дубоког, зеленог вира, око кога су се одмарали крупни, сиви облаци, топли као да је на њималожена ватра, јер је Брат огња после купања на њима лежао. На обали према равници шљунак је залазио у траву правећи у њој камена језерца. Две младе жене су то место изабрале да на њему раде и одмах су се дале на посао.

Старије жене, које је требало да буду судије је ли посао добро обављен и је ли рађено по прописима, пошле су даље да својим присуством не збуњују раденице. Деца су дизала буку у виру, а жене и њих оставиле радости и поседале куд која око реке. Гава је легла подаље од осталих на плочаст смеђ камен, мислећи шта би било да Непознати, да Клек, бане однекуд из кланца, куда се река, накупив снаге у виру, била упутила да кроз камење крчи пут.

Док су други придремали на сунцу, она је пошла даље уз теснац, завирила у обале, пела се на стене обарајући, као некад у детињству, камење у воду. Тражила је што веће да би испробала снагу, још увек се детиње њом поносећи. Угледала је два метра над собом повелик плочаст камен, који се, чинило се, дао лако извалити и отиснути у воду. То се показало и лакше него што се надала јер камен није био изданак стене, него само наваљен на отвор неке јаме. Кад га је померила, пред њом се показао необичан приказ: женске ситне прилике, извајане од беличасте глинe, стајале су поређане на једној плочи према улазу, а дубље у јами виделе су се две грудве земље као она из каменолома. У кућу је било и мало огњиште, где су се фигуре вероватно пекле. Намах се сетила како је пре неки дан Непознатог видела, у белом каменолому и закључи да је он свакако вајао те женске фигуре. Девојчице, које су ишле за њом, дотрчале су да виде шта посматра па, и саме задивљене њеним проналаском, позвале сву Нејлину и Онлину пратњу да виде. Жене нису прилазиле сасвим близу; од сваке нове појаве оне су у почетку зазирале. Поседале су на обалско камење и посматрале ћутке. Како су нетремице гледале, учинило им се да се груди белих женских прилика дижу, да оне дишу. Жене и девојке, као и Гава, одмах су погодиле да је Непознати творац необичних женских фигура. Гава је била срећна што се и Ојха с осталим женама из насеља диви Клековим фигурама. Детињски пркосно и победоносно сада је гледала мајку, која јој, уосталом, није више помињала Непознатог нити догађај крај слапа после свога разговора са Врачем.

Гава Клеку није замерала што је крио од ње чиме се бави; ни она своје цртеже у пећини није њему показала. Схватила је да и он и она желе да, обелодањујући

своју тајну, обрадују једно друго оног дана када је досуде Клеку за жену. Посматрајући сада са дивљењем његову ризницу, замишљала је како ће старешина и њен отац бити изненађени, како ће Клеков углед одједном порасти, и била убеђена да ће је радо њему досудити сложивши се са вољом Леденог гуштера. Из размишљања је трже глас Дојиљин:

– Странац је Врач. Баца чини на жене да роде.

Ту су се све загледале у широка бедра и велике трбухе белих фигура.

– Странчеве жене имају прса и бедра као у нас – задовољно је приметила Плодна.

– Он врача да мајке имају млека – приметила је Ојха.

Фигуре су биле очешљане као девојке у насељу. Слично купастој круни, коса им је стајала више чела.

– Овако Ојха чешља Гаву – приметила је девојчица гордо као да је Непознати са њених плетеница пресликао плетенице које је вајао.

Постепено им је уметност странчева бивала све јаснија, чудиле су се само зашто те жене од глине, тела толико сличних њиховом, имају ноге закржљале. Да нису можда жене његовог племена такве, или враџбина захтева да их таквим прави. Уто је једна млада мајка, па све остале за њом, клекла, и већ им је тело било сличније глиненим телима необичног врача туђинца. Тако клечећи по камењу око вира, час су посматрале себе у води, час своје глинене слике.

– Белим пећинама је потребан врач који баца чини на младе мајке – промрмљала је за себе Дојиља.

А Кукувија је на то додала како нема више мајки какве су Плодна и Дојиља.

– Ни Кукувија – приметила је Ојха.

– Нека му старешина додели девојку из насеља, и странац ће остати – наставила је своју мисао Дојиља.

– Нека му Врач да своју кћер – наставила је Плодна овај женски исконски разговор видећи да су се Ојха и Гава удаљиле према младим женама на реци, које су, у међувремену, биле завршиле посао и седеле зајапурене и задовољне на шљунку.

Ускоро су и остале жене напустиле странчеву радионицу затворивши је плочом и упутиле се према Онли и Нејли рекавши им да коже понесу на зараван, где ће се донети суд како је урађено. Ту одлуче и то да Плодна и Дојиља одмах обавесте старешину и Врача о необичном проналаску.

Још истог дана жене су одвеле ловце до странчевог складишта. Како је Врач сликао на стени само животиње, и како су први пут у животу видели варјарско дело, ловци су били зачуђени и уплашени. Нису смели да се такну малих глинених бића стрепећи, као и сваки прачовек, од свега непознатог. Нису могли да одгонетну шта представљају странчеве жене од глине и зашто их прави, и то такве, преувеличаних груди и бокова.

Један стари ловац упита бојажљиво:

– Зашто је странац дошао овамо? Његове беле жене нама нису потребне.

– Незнанац је дошао на Беле пећине трагајући за глином – рече Врач удубљен у посматрање странчевог дела.

– Он је зацело врач у своме племену – закључи старешина разгледајући женска глинена створења.

Сликар је, међутим, узео једну фигуру на длан, и разгледав је са свих страна, примети:

– Непознати ваја лепо као вода.

– Он велича живот и плодност – примети Вештак, који је као уметник такође брзо ушао у суштину странчевог стварања.

Остали су ловци поседали на околно камење и, ослободивши се страха и чуђења, наставили ћутке и мирно посматрати странчево складиште. Закључили су и они да су жене у његовом племену зацело престале рађати, па баца на њих враџбине да роде. А ништа нема страшније, знали су, него кад племе стане изумирати, кад се смањи број ловаца, кад мајке нису кадре да пећину напуне децом. И ако је његовој уметности циљ да спасава племе од изумирања, као што Врач спасава њихово насеље од глади, онда им је она потпуно схватајива.

Понеки се усудио, охрабрен Врачевим примером, да стави на длан необичну странчеву рукотворину и да је изблиза посматра. Мада су се први пут срели с том уметношћу, и мада су тела жена била стилизована, у неку руку им је вајарска уметност била ближа од Врачевих цртежа; чинило им се да би и они могли нешто слично од глине начинити.

– Уметник мора доћи у своју радионицу – прекинуо је Врач ћутање. – Ма како се крио, мора доћи.

И Врачу и старешини било је стало да странца виде и да га свакако задрже на Белим пећинама. Сматрали су да је и њиховом насељу потребан уметник који својим враџбинама може утицати на плодност мајки.

– Негде у близини он мора имати и свој шатор – примети старешина.

Неколико младих ловаца се понуди да стражари. Изабрали су Срећну руку, Тркача и два млађа Гоулова брата да се смењују, јер је требало ту бити и дању и ноћу док странац не наиђе. Полазећи, Врач је наредио да стражари позову старије ловце чим се странац покаже.

Прво су стражарили Срећна рука и Тркач. Била је потпуна тишина, само се чуло гргорење воде у које се уплитао шум лишћа, али се њима непрестано чинило да негде неко шапуће, да обазриво газе, да негде неко тако упорно ћути да му чују ћутање. После три дана знали су сваки закутак тога места, свако дрво и жбун; уочили су како се играју таласи који иду преко истог камења, знали кад се јавља која птица, које приземно створење. А вајар никако да сврати у своју радионицу. Како су се стражари нарочито ноћу умарали, Срећна рука рече треће јутро:

– Ноћ није добра за бегунца. Он ноћу не излази.

Гоулова браћа, оба углас, повикаше:

– Тама чува бегунца!

– Али крије и гониоца – примети Срећна рука. – Бегунац воли да види стазу пред собом.

У тај мах су на коси више себе угледали странца. Очигледно је био пошао према склоништу и, угледав њих, продужио у шуму. Гоулова браћа хтедоше потрчати за њим, али Срећна рука не даде:

– Ловцима је наређено само да чекају.

После неколико дана, како нико од старијих ловаца није навраћао, а Тркач им уз то донео вест да се Врач разболео, младићи престану чекати и одлуче да оду Врачу и питају га шта ће даље.

БРАЧЕВА БОЛЕСТ

Отац Гавин се разболео одмах после открића складишта у стени. Стигла га је, загрејаног у кањону, студен и лежао је у великој ватри.

У Белим пећинама су многи боловали усамљени, беспомоћни, као зверке у шуми. Када би осетили болест, нагонски су налазили лековито биље и јели га, као што чине пси кад их заболи желудац. Врач, срећом, није био остављен, увек је понеки од ловаца био уз њега. Травар и Оштрач су му дошли на прву вест да је болестан.

– Травар доноси Врачу биље које разгони пламен из груди – рекао је скупљач лековита биља и спустио двадесетак лисака којима се и сам једном излечио.

– Оштрач доноси два кремена длета.

– Врачу с Белих пећина више нису потребна – простењао је болесник.

– Врач ће од лековите траве оздравити – дочекао је Травар његове суморне речи.

– Ловци иду сутра у хајку на дивљач – надовезао је Оштрач разговор да би болесника разонодио.

Сликарево лице се мало разведрило. Упитао је, али, видело се, само по навици јер тога тренутка је мислио само на своју болест:

– Имају ли ловци довољно стрела?

Њему је, очигледно, било тешко разговарати, и ловци су остали само док није стигла његова мајка и Ојха. Он није ни приметио када су изашли. Били су забринуте и суморне. Шта ће бити ако Врач умре, ко ће бацати враџбине на дивљач? За сваки нови велики лов треба нов цртеж, размишљали су. Били су у бризи и остали ловци. Долазили су сваки дан до улаза у сликареву пећину и чекали вести. По цео дан су тако ишли као процесија, доносећи му сваки своју залиху лекова. Његова мајка или Ојха, које су највише биле крај њега, излазиле су до улаза и објављивале:

– Пламен се смањује. – Или би утучено говориле: – Пламен расте.

Гледајући га тако измученог, Ојха је имала утисак да је залутао на Беле пећине из неког другог људског племена које живи негде иза планина у магли, о коме је њен отац, Аох, волео често да прича. С времена на време било му је лице обасјано неким унутарњим осмехом као онда кад јој је спустио руку на раме пошто му је била додељена за жену и онда кад се Гава родила. Преплашена опасношћу која му се ближи, Гава је готово стално седела украј њега и длановима му притискала оно лековито биље и лишће уз кожу да би боље деловало. Тога лишћа је требало много, а било је годишње доба кад се тешко могло наћи. Зато су се сви ловци размислили по шуми да га траже и испразнили све своје ризнице. Ојха је била побрала све што је расло украј Пећина и потрошила га, и потрошила све оно што су ловци на дар доносили, а ватра није спадала. Сликаре је

тешко дисао. Мада далеко умнији од других, ни он није могао себи ватру представити друкчије него прави пламен који му је букнуо негде у грудном кошу.

Кад би Ојха седела уз Врача, Гава је излазила у шуму неће ли срести Непознатог, с којим се, због изненадне очеве болести, није никако сретала после догађаја крај слапа и Ојхине казне, нити му је објаснила зашто је тако изненадно, њему необјашњиво, ишчезла.

Најпре није ишла далеко, како би се могла пре вратити, а после се стала пети до великих тишина, где је такође једном лутала с Непознатим. Хватала је језа од дубоког мира, мада је мир у планини увек присутан као и светлост и ваздух. Није у том крају сретала ни Травара, који се обично виђа у шуми са сноповима грања и траве везаним сувом пузавицом и натовареним на леђа. Само Травар, Оштрач и Врач, само некад Бук и она, или она и Непознати, могли су се осамљени видети у планини, и само понеки ловац који зло смишља чекајући у заседи онога коме хоће да се освети. Можда се Непознати сукобио с којим од подмуклих младића па су га убили? Можда се вратио у своје племе, тамо иза Голог брда? Можда се никада више неће појавити на Белим пећинама верујући да га је она напустила пошто је била ишчезла без речи?

Кад се вратила с једног таквог лутања, затекла је оца самог. Он ју је потражио очима. Затим јој је спустио руку на раме. Рука му је била као жишка.

– Врач с Белих пећина је имао оца – рекао је сликар тихо.

– Волео је оца – приметила је Гава.

– Врачев отац је умро.

Она је ћутала уплашено.

– И Врачев отац је имао оца – рече сликар.

Она је и даље ћутала.

– И Врачевог оца отац је умро.

Девојчица није опет ништа рекла.

– Врач с Белих пећина ће умрети, али ће остати цртежи и Гава.

Ноћ је била прохладна. Кроз пећински улаз видео се Мртви брат, хладан, равнодушан и леп. Правио је друштво земљи и несрећним људима.

– Беле пећине ће остати без врача – наставио је болесник после подуже почивке.

Да ли да оцу каже како и она има своју пећину и како је у њене зидове урезала неколико правих цртежа, упитала се млада сликарка. Можда је дошао час да му то призна, и можда га ово признање неће никад више обрадовати него у овом часу. Можда ће сутра већ бити касно. Једном, док је још била дете, рекао је са жаљењем:

– Кад би Гава била млади ловац, могла би у стени урезивати своје цртеже.

Онда она није још имала свог каменог атељеа, чак је избегавала да пред оцем и по земљи црта како би га једном још више изненадила.

Разговор су прекинули ловци, мајке, деца долазећи и даље са покојом лиском.

Предајући лековито биље, ловци су говорили:

– Скакач је донео листова колико има прста на руци.

– Црни перчин доноси колико је очију у њега и његова брата.

– Аох доноси целу своју ризницу.

– Плодна доноси бокора колико има синова.

Дечачић, син првог суседа, спустио је једну лиску.

Девојка Оха донела је свежањ говорећи:

– Има листова колико је на Охиној огрлици шкољки.

Појавио се и Хопа са две лиске. Уочивши да сви иду пећини Врачевој и сви носе исти лист, и он га је брзо нашао и понео у болесникову пећину.

Али сликар никога више није видео. Њему се у бунилу приказивале обредне игре: ватра букти, а ловци око ње у заносу играју, бацају се копљима у цртеже и говоре:

– Нека Врач нађе заменика!

– Ловцима треба врач.

Њихова лица, обасјана ватром, румене се као Брат огња када се спрема на починак, а сенке им по стени титрају као ношене олујом.

Гава је оставила Ојху и ловце крај Врача и пошла према пећини мртвих. Тога пута није желела да сретне Непознатог, хтела је Буку да каже да Врач мора к њему. Крај пећине није било никога. Владала је ту већа тишина него у дну јаруге. Наслонила је Гава усне уз камену плочу.

– Врач мора умрети – рекла је.

Бук није одговорио.

– Врач ће лежати покрај Бука.

Ни сад се ништа није чуло.

– И отац Врачевог оца је умро.

Бук се није одазивао.

Дрво где је живео Хопа било је недалеко. Његова мајка је седела замишљена у рачвама.

– И отац Врачевог оца је умро, и Врач ће умрети.

Угледавши је, мајмуница је радосно заскичала.

– И Гава ће умрети – наставила је девојка своју мисао.

Недалеко од мајмунског насеља она угледа неколико лисака којима се Врач лечио, и пође да их убере. И мајмуница скочи са рачава и нађе јој још две. Са слабом надом да ће још ишта наћи, пође Гава даље, према оближњим трулим кладама, где се увек могао наћи понеки лековит лист. Међутим, сада ту више ниједног није било, мада су класе лежале обрасле мноштвом других травки: маховином, лишјајима, неким гљивама сличним бабином уху, зимзеленим пузавицама. У трену Гава заборави оца и његову болест задивљена тим богатством биља, које дотад није била запазила, мада је често туда пролазила, а још више задивљена ускомешаношћу и разноликошћу ситних створења која су милела кладом, пословно улазећи у ходнике прокопане кроз њену натрулу срчику, увлачећи се под кору, у жућкасту, од вечне влаге оболелу траву. Било је ту мравца жутих и црних, оса, буба влажара, које су се скривале испод класе. И гуштери, који иначе воле камен, лутали су туда, као и зелене жабе. Ко зна колико би ту стајала да се Клек не појави пред њом. Никада није био дошао тако близу Пећина.

– Врач ће умрети – рече му она без икаква увода, као да су се тек јутрос растали, не објашњавајући зашто је дуго није било. Показавши затим лиске које је нашао, додаде: – Врач има пламен у грудима и мора у пећину мртвих.

Схватив зашто Гаве није дуго било у шуми, Клек се умири. Разумео је и то од чега Врач болује. У његовом крају та се болест није лечила лискама које је Гава имала у руци, него неким ситним лишајастим биљем. Био је радостан што се Врач разболео управо од те болести за коју он, Клек, може одмах наћи траву и излечити га.

Замолив Гаву покретом руке да остане на месту где су се срели, Клек се осврте неколико пута око себе и упути се према натрулим кладама покрај којих је она малочас застала. Управо на натрулом дрвету расла је лековита трава којом су у његовом племену лечили ватру. И није се преварио да ће је тамо наћи. У часу је набрао целу прегршт ситне лишајасте биљке.

Клекове мисли су у том часу брзо текле. Бојећи се да Врачева болест није запуштена и да се можда ни овом травом не може спасти, желео је да се пре његове смрти покаже пред њим и да, преко обичаја ловаца у насељу, сам од њега затражи Гаву буде ли видео да се Врачу ближи крај. Не говорећи јој о томе ништа, пошао је и он са девојком према пећини њеног болесног оца, стискавши чврсто у руци лековиту травку. Гава није противречила, њој је сада главно било да јој отац часпре прими нови лек. Ни тренутка није помишљала шта ће рећи Ојха, или старешина и други ловци видећи је с њиме.

У међувремену, у Врачевој пећини били су остали само Оштрач, Травар, старешина, а од жена Плодна и Дојиља. Стали су свечано око постеље сликара, коме ни руковети Травареве лековите биљке нису гасили ватре у грудима. Уграбили су један тренутак свести да поведу разговор с њим.

– Гаву, кћер Врачеву, млади ловци све чешће погледају – рекао је најпре старешина.

Травар је додао:

– Главати Ген и Олах гледају је као да је девојка непријатељског племена.

– Гаву треба удати за онога кога старешина и њен отац одреде – додала је Дојиља, док је Ојха дубоко уздахнула.

Мада је у насељу био обичај да старешина одређује мужа девојкама за удају, бојећи се да ће сликар скоро умрети, хтели су да докуче његову вољу. Поред ове бриге о Гави, Оштрач је био забринут за судбину лова. У насељу је било и добрих ловаца и добра оружја; његова ризница била је пуна стрела, копаља, харпуна – али ако изгубе Врача, шта им све то вреди! Није знао вреде ли и обредне игре без његова присуства и треба ли за сваки нов поход на звери да се урезају нов цртеж. Управо се припремао да о томе упита, а пристигла су Гоулова браћа, која су стражарила крај странчевог складишта да јаве како је странац само једном прошао крај своје радионице, издалека, и да га после тога нису видели. Врач који се дотад чинио да ништа не слуша и не опажа, загледан у свој лепо цртеж јелена, на речи приспелих младића се прену и прошапута:

– Нека непознати уметник остане на Белим пећинама. Нека га ловци нађу!

– Ловци ће га наћи и довести Врачу – рече старешина и седе крај болесника.

Из сликара је као са огњишта била јара, а траве више није било те су сви после старешининих речи заћутали и беспомоћно се загледали у измучено сликарово лице.

Тога тренутка појавила се Гава са Клеком. Угледав их, Гоулова браћа су изненађено узвикнула:

– Страни врач!

Чинило се да нико није запазио да је младић заједно са Гавом ушао, толико су сви били изненађени угледавши га.

– Страни врач! – промрмљао је сликар загледав се неколико часака у лице своје кћери, па у младићево.

– Клек је донео Врачу лековиту биљку – рече странац и пружи прегршт траве сличне лишају.

Док су га сви заједљиво гледали, утрља он међу длановима струк донете биљке и прогута, обратив се поново Врачу:

– Нека болесник овако узима лек, за три дана пламен ће се угасити.

При том показа и покретима то што је речима изразио, и изађе пре него што су се ловци снашли да му ишта кажу.

Кад су старешина и ловци пошли, Врач, као да су му тог тренутка поставили питање о Гавиној удаји, рече старешини:

– За три дана ћу ловцима казати своју вољу.

Оставши саме с Врачем, Ојха и Гава су утрле неколико стручића лишајасте траве.

– Нека Врач поједе. Врач мора оздравити – рекла је Ојха нежније него што је био обичај у насељу да се и оцу свог детета обрати.

– Отац Врачев није јео ову траву, зато је умро – шапнула је Гава оцу у само ухо.

Мада се чинило да сликар не верује много ни у нови лек, узео га је до краја дана неколико пута. И већ кад је Брат огња пошао на починак, стао се знојити.

– Воде! – потражио је изнемогло.

Гава је стрчала на речицу у јарузи и доневши воде у каменој здели, пружила му да из њеног длана пије. Што се више знојио, све више је тражио да пије, и она је стално одлазила до реке и доносила воду. У сутон се опет појавио Травар и, видећи како се Врач зноји, рекао с признањем:

– Странчево племе боље лечи од пламена него наше.

Затим је заповедио да болесника добро умотају у коже и да му дају воде чим затражи. Пред зору се опет појавио са Клеком, који је донео још прегршт лековите биљке, удаљив се одмах кад је лек предао Ојхи и бацио поглед на Гаву.

Кад је болесник стао мање жеђати, Травар му је скинуо коже и, ставив му длан на груди, радосно рекао:

– Пламен се гаси. Странац је Врачу спасао живот.

Пошто је Брат огња трећи пут пошао у своју пећину, сликару се пламен потпуно угасио, као што је Клек предвидео. Само је био толико из боловао да је личио на оне које остављају у пећину мртвих. Травар је онда донео један комадић мяса, за невољу чуван у процепу стене, који је Ојха одмах испекла на жару.

На вест да је Врачу боље и да га треба само опоравити, свак је донео по комадић чуване залихе. Буде ли Врач жив, он ће учинити да Беле пећине имаду увек хране, да се ловци не враћају из хајки празне руке.

Сви су долазили, само се странац није јављао. Старешина је предлагао да се опет стражари крај складишта фигура, намеран да му, и као захвалност што

је Врачу живот спасао и не би ли га задржао на Белим пећинама, додели за жену девојку коју дошљак хтедне, преко обичаја који је владао у насељу, али је Врач, загледајући се у Гавино лице, одговарао:

– Сам ће он доћи.

ГАВИНИ ЦРТЕЖИ СЕ ОБЕЛОДАЊУЈУ

Радосна због очева оздрављења, Гава се упутила у своју пећину међу цртеже, одлучив да му их ускоро покаже, да их покаже исто тако и Клеку. Између себе и Клека нашла је још једну сличност: не само да су желели да њихови сусрети остану тајна за насеље него су и једно и друго имали међу собом тајну коју су стално одлагали да открију. Само пре него што покаже своје цртеже, хтела је да Клека тобож случајно доведе до његове радионице.

Али сада није желела ни Клека да сретне. Тога јутра јој се уживало у самоћи, у шуми. Чим је зашла даље од Пећина, легла је у траву окренута лицем небу. Оно је у том тренутку било пуно живих бића, истина друкчијих од ловаца, или лептира, или птица; али да нису бића, мислила је Гава, зар би се могла кретати, расти, зар би могла понекад говорити љутито и плакати, зар би јој могла домаховати руком? Како је легла, у тај простор изнад њене главе дошло их је сијасет сличних козорозима и упутило се модрој реци, која је опасала видик са стране куда Брат Огња одлази да спава. И тамо као да су се утопила, али је она по искуству знала да се само претварају и да ће се опет појавити.

Окренула се потом према пећини, кад угледа Гена. Стала је најпре непокретно као што непокретно, кад угледа ловца, стане дивокоза не би ли се учинила неприметном. Затим се, у часу кад је Ген погледао некуд увис, спустила под гране столетне јеле украј које се нашла. Било би јој лакше да је тако сама угледала курјака, или неку од грабљивица које нападају и човека. Кроз грање је приметила како Ген нешто тражи погледом у крошњама дрвећа, како затим мотком покушава да обори гнездо смештено при самом врху дрвета. Гнездо је, очевидно, било превелико за висину где је стајало смештено и, ваљда, због своје тежине, доста се лако оборило. Уплашена и неборбена птица мајка се стрмоглавила за колевком своје деце, али није насрнула на Гена задовољивши се само да кружи око њега и да крицима обавештава шуму шта јој се догодило. Ген је, међутим, узео за ногу једног полетарца, голуждравог, паперја слепљеног као да је покисао, и црвеног цветеликог кљуна, и привезао му ноге врпцом плетене траве па га је тако обесио о прву грану. То је можда био први обешени створ откако је свет постао.

Гава се најезила од ужаса. Полетарац је пијукао и ударао се крилима у груди, а насилнику, као да се свидела ова игра, онтрчавао је око птића ташпући.

Ген је био пун модрица, јер је из борбе готово увек излазио побеђен, мада се у борби није држао бојних правила ни колико дивљи ован у доба парења. Богзна на кога киван, он је, пошто је обесио полетарца, стао зверати око себе у потрази на коме би могао још искалити јед што је у борби лоше прошао. Великим, још мајмуноликим стопалама, разгртао је суво лишће и кад би видео да из

пукотине глиста или мрав помаљају радознало лице, ногом је сагонио недужно биће поново под земљу и отвор подземног ходника затварао.

На путу му се испречила велика паукова мрежа. Паук се одмарао у средишту своје творевине, која се лако њихала. Да је Гава наишла на њу, дуго би је посматрала уживајући. Све друго у шуми око Гаве морало се цртајући стилизовати, а паукова мрежа јој се чинила готов цртеж. Њу је девојчица већ одмах после лисака умела цртати. И млади су ловци обилазили пажљиво око шумске звезде као око некога кога се желимо пробудити. Ген је, међутим, ударом прута срушио сав тај сребрни пауков сан и убогог уметника умотао покиданом пређом тако да се није могао лако размрсити, после чега га је бацио у жбун.

На неком глатком, танком стабаоцу гимнастичила се зелена гусеница, дебељушна и сјајна као да је наливена биљним соком. Одвојила би од стабла најпре главу па, половину трупа, забацујући се уназад, као да жели да се преврне преко главе, и, грчећи се, напослетку се храбро, сем последњег, репног, зглоба, одвојила од тврдог упоришта и поново забацила из све снаге. Чинило се да преко главе жели да погледа да ли то Ген стоји иза ње, што је њега, богзна зашто, разбеснело па је замахом шаке одленио невино створење од стабла и згњечило. Расуо се око њега оштар, накисео мирис, и шака му је почела бридети као да се прихватио какве биљке која жари.

Појавио се ускоро са стране Лаох. Држао је у руци два гаврана стрмоглавце окренута. Вероватно их је дуго тако носио па су се онесвестили и нису се више отимали. Видевши обешеног птића, тргао се, мада је био суров колико и Ген.

– Нека Ген одвеже птића! – рекао је осорно, кивнији на Гена што му је прошле вечери отео шаку птичјих јаја него што је поступио сурово са полетарцем.

– Нека Лаох пусти гавране! – одвратио је чикајући Ген.

Држећи левом руком гавране, Лаох је десном муњевито извукао сечиво иза појаса и пресекао вршцу запетљану око полетарчевих ножица. Ген се у истом трену бацио на Лаоха, јединог младог ловца који се још с њим дружио. Стали су се рвати. Лаох прво једном руком, али видећи да се не може једнорук борити, пустио је свој плен – ипак је било слађе победити Гена него не пустити птице на слободу.

Гава је искористила тај тренутак да неопажено умакне испод дрвета. Журећи, није запазила ни лептира лимунове боје, који је као сунчев одблесак тиграо кроз шуму, ни стене које су се крај ње шарениле од рујевих и жућкастих лишаја и од беле каменике.

Стигавши пред своју пећину, осврнула се неколико пута пре него што ће ући. Како није опазила никога, разгрнула је јелине рукаве и ступила унутра. Зраци сунца су падали на цртеже: ждребе само што није зарзало са стене, козорог се пропео, водени цвет се отворио према сунцу – први водени цвет урезан у стену у целој области коју је грејао Брат огња! Било је ту и шара на којима се није могло одредити шта представљају. Ипак у најуспелијим се препознавала сигурна рука и око Гавиног оца, видело се да не само што је његов дар наследила већ и да је научила много посматрајући како он ради. Искоришћавала је црте и бразготине у стени да не би морала сама да их урезује, постављајући цртеж тако да њиме буду обухваћене. Умела је да рукује резачем, да меша боју.

Села је на камен и насмешила се срећно. Сва осећања својствена уметнику била су у томе часу у њој будна: била је свесна свога дара, осећала се поносна због њега, знала да те цртеже, обасјане кратким сунчевим зраком, већ може показати своје оцу. Још нешто: гледајући их, била је заборавила тренутно и на Клека.

Затим је, не опазивши ни сама кад, прешла на снове о њему. Чинило јој се како га чује где јој говори као у оне прве дане кад га још није била видела:

– Нека Гава пође са Непознатим!

– Гава не може оставити цртеже.

Али Непознати је хвата за руку и силом вуче као да је збиља дошао да отима девојке.

Наједном је напољу зачула мумлање. Одмах је знала да није звер, него да јој је Ген ушао у траг. Укочила се од страха: можда ће сваког часа пронаћи улаз у пећину. Пао јој је на ум Бук, па затим Клек, који би га могли једном руком задавити. Сетила се и оца – кад би га Ген угледао, прошла би га свака жеља за насиљем. Мумлање се, међутим, ближило. Чула је ускоро и разговор. Понадала се да Ген и Олах гоне можда неку другу жртву, једном их је већ и слушала на том истом делу, из те исте пећине.

– Зашла је за јелу – разабрала је сад гласину Олахову.

– Нека Олах чека, Ген иде први.

Значи, њу ипак траже. Повукла се у најтамнији део пећине. Прошло је неколико тренутака страшне тишине, а онда их је чула у предворју:

– Гава је пропала у земљу – рекао је Олах не приметивши одмах улаз у други део пећине.

– Гава је овде – противречио је Ген и почео опет мумлати.

Зацело је тога тренутка угледао и други улаз јер је заћутао вероватно се колебајући да ли да уђе јер је и Гаву сматрао помало врачом као и њенога оца. Затим су се ипак оба појавила.

Сунчев зрак је обасјавао цртеже, па су се чинили још живљи. Ген и Олах су у страху застали. Јесу ли то цртежи Гавини, питали су се, или је то нека друга Врачева пећина, њима непозната, или још један Врач живи у шумама око Белих пећина:

Ген и Олах су и раније приметили да Гава често одлази у правцу јаруге, али како нису знали да тамо постоји и пећина, мислили су да иде по дрва. Док је Бук био жив, нису се усуђивали да је плаше, да је вуку за косу или се бацају за њом камењем. У Бука је било снаге да савлада и тројицу и више пута је осветио оне над којима су њих двојица направили насиље.

Мада је веровала да им је, док су се тукли, неопажено умакла, насилници су је запазили и пошли за њом кријући се иза стабала. Међутим, како ју је и Клек у том крају сачекивао, видео је како су насилници за њом пошли, па је он сад пошао у стопу за њима. Он је већ почео разумевати језик ловаца у насељу и, дружећи се са Гавом и хватајући њихове разговоре у шуми, те добро разабра кад Олах рече:

– Нека је Ген држи за косу!

– Нека јој Олах завеже руку – додаде други.

Уплашен, Клек похита да их стигне. У истом тренутку зачуо како га млади ловци радосно дозивају.

– Нека уметник с Голог брда чека!

Сви су већ знали да је он својом травом спасао живот Врачу, сви су већ видели његову ризницу крај реке и сви чули да старешина и Врач желе да га задрже на Белим пећинама. Али је Клек, не заустављајући се, рекао:

– Кћер Врачеву гоне.

Сада су и младићи потрчали за њим и сустигли насилнике управо, кад су пронашавши улаз у пећину, зашли за јелине гране. Клек је хтео јурнути одмах, за њима али је Гоул рекао:

– Нека Гаву прво нападну!

– Нека буду на делу ухваћени! – додао је Тркач.

Кад су рупили у пећину, затекли су Олаха и Гена како још запањено стоје и посматрају цртеже. У том часу је и Гава изашла из свог кута. И ловци су, као Ген и Олах, застали у недоумици: је ли могуће да женско биће има особину којом су се дотад одликовали само ловци, мушкарци? Је ли могуће да жена може бити врач и сликар?

Први је проговорио ловац Гоул:

– Јесмо ли у новој пећини сликара са Белих пећина?

– Пећина и цртежи су кћери Врачеве, Гаве.

Рекла је то поносито, свесна свога дара. Дошао је био час да покаже како не црта само прутом по прабини и песку него и, као њен отац, прави сликар, урезује своје цртеже у стену. Имала је у том часу сасвим нов лик, не онај на који су били навикли верући се с њоме по планини. Клек примети како чак ни његово присуство тога трена не осећа.

– Је ли Гава урезала ждребе и козорога у стени? – упитао је Тркач.

– Гава.

– Зна ли Врач са Белих пећина за цртеже своје кћери? – упитао је ловац Срећна рука.

– Дошао је час да их Гава и њему покаже.

Ловци су још неко време гледали задивљено сад у цртеже, сад у девојку – требало је времена да се привикну на мисао да врачом и сликарем може бити она, ма била и Врачева кћер.

Док ловци још нису дошли к себи, Ген и Олах су се извукли из пећине. Гониоци су били на њих потпуно заборавили. После малог комешања и тихог договора између ловаца, рекао је ловац Срећна рука:

– Нека Гава чека у пећини! Пре него што Брат огња пође на починак, вратићемо се.

КОЛИБА КРАЈ РЕКЕ

Ловци су Врача затекли у осунчаном каменом предворју. Био се спремио да ради: кремни резачи, црвена глина, палете стајали су спремни поред њега. За време болести Врач је приметио узнемирење и бригу ловаца због судбине насеља ако он умре, ако немадне више човека који ће бацати враџбине на животиње и дивљач и спасавати Беле пећине од глади. Али се сликар није сад био машио

посла зато, него просто што му се као уметнику хтелo да ствара. Ако му је и због чега било жао умрети, било је то зато што неће више моћи цртати, што неће моћи осећати ону радост коју је увек осећао повукав неку смелу линију, ухватив у мрежу црта своју визију неке звери.

Меким кречњаком повлачио је сада црте по стени и, незадовољан, брисао их гужвом траве. Крај њега су седела три старија ловца и посматрала како ради.

– Рука Врачу још дрхти – рече он и остави меки кречњак крај себе.

Ловци су знали да он не воли посматраче док ради и спремише се да оду не толико због пажње према сликару колико што су веровали да цртежи створени у самоћи, без ичијег присуства, имају више утицаја на лов. У кад су они хтели изаћи, ступили су у предворје млади ловци из насеља са Клеком.

– Нека се Врач спреми да чује добру вест – рече Гоул.

– Стари Врач остаје на Белим пећинама! – радосно дочека сликар Гоулове речи, мислећи да је то та добра вест. – Насељу је потребан врач који призива плодност – додаде.

– Он је јутрос спасио Ојхину кћер Гаву од насилника Гена.

– Гонио га је до пећине Врачеве кћери – допунио је Гоулове речи Трках.

– Врачева кћи живи у пећини своје мајке – примети Врач погледав зачуђено ловце.

– Врачева кћи има своју, сликарску, пећину – примети Гоул.

– Крај Цукове јаруге – допуни га млађи брат. – Нека Врач пође и види!

Вест о Гавиној пећини се муњевитом брзином ширила и кад су стигли тамо, готово цело насеље је било у поворци. Сликарево изоловано лице је синило кад је угледао Гаву узбуђену у предворју испуњеном цртежима какве је виђао кад је већ дететом у прашини цртала. Брат огња је био изашао из пећине, али су се обриси на стени још добро видели. Ждребе је било живље него оно што је косом брда обично трчало успевајући увек да умакне ловцима. Чинило се да ће и козорог сад скочити. Али залуд му је то било: девојка врач га је запетљала мрежом, што је ловцима било залога да ће им козорог пасти у мреже.

Клек се сневеселио. Колико му је дивљење према тој новој Гави, уметнику, расло, толико му је растао и страх да девојку врача неће никад њему досудити. Залуд је ноћу, кад би се од ње растао, градио колибу у коју ће је довести, сличну колибама у његовом крају. Залуд је хватао птице у мреже да их на дан женидбе њоме пусти на слободу. Залуд је претражио дно оба језера у планини да јој начини свадбену огрицу. Мада га је бела земља каменолома привлачила да остане у Гавином насељу, требало је да онда, после лутања крај реке, уграби је и одведе преко планине у свој крај, ма се никад више не бавио уметношћу.

Размишљања му прекиде Врач, који упита своју кћер:

– Је ли ово пећина Гаве, кћери Врача с Белих пећина?

Гава потврди. А Врач, погледав још једном зидове прекривене цртежима, рече:

– Врачева кћи је сликар. После Врачеве смрти нека се у њеној пећини одржавају обредне игре!

Стари ловац одахну и промрмља:

– Беле пећине неће бити уморене глађу.

Пошто се мало одморио, сликар рече погледав најпре у Гаву па у Клека и најзад у старешину:

– Нека се кћер Врача с Белих пећина досуди за жену врачу Клеку!

Било је то тако неочекивано за све да су један тренутак сви ћутали, а затим је његове речи засуло клицање. Гава је поцрвенела као Брат огња кад устаје после починка и спустила оцу главу на раме.

Пре него што би Клек ма шта рекао или учинио, старешина рече:

– Нека се млади врач спреми за женидбу кад прође онолико дана колико је прста на руци.

Али Клек, који је уз Гаву био научио доста речи којима су се служили у насељу, рече:

– Клек је спреман. Клек има огрицу. Има птице. Има колибу.

Сликар, видећи да млади уметник неће да пође без Гаве, осмехну се и објави:

– Нека се свадбене свечаности одмах обаве!

Праћен клицањем, Клек је повео Гаву према реци, у правцу своје радионице. За њима је пошла цела поворка. Девојчице су расплеле косу. Дојиља и још неке жене су отрчале да понесу бар коју жишку како би се ватра на новом огњишту распалила.

Пред пећином где је радио Клек се зауставио и дао Гави и још неколицини жена и ловаца по једну белу жену, која је представљала плодност. Одатле је скренуо уз реку и на месту где је с друге стране обала била густо шумљена прешао преко воде те, разграв грање, повео поворку педесетак метара од обале. Ту се указала шљунковита пољаница ограђена густим зеленилом. Било је ту растиње разнолико и бујно. Листови једне биљке мешали су се с лишћем друге; пузавице с једног стабла прелазиле су на друга. Све се мешало, преплитало. Обалске биљке се шћућуриле у крај великих стабала каква су расла око Пећина. Није се могло лако одредити где је подножје кога дрвета, нити се према жилама неког стабла, које су се гранале кроз шљунак, као краци каквог водоземца могло одмах знати где је врх тога дрвета. Сваки кутак као да је био гнездо птице, или легло дивљачи, или, просто, легло неке тајне.

Како се река на том месту почела пробијати кроз стење да би ушла у теснац, један део планине нашао се усамљен, на другој, равној страни обале. Управо је то камење, одвојено од стења с друге стране реке, било залеђе пољанице на коју је поворка избила. Уз камење је Клекова колиба била приљубљена и заклоњена од погледа ловаца који су ишли низ реку. Била је покривена кожом као и колибе на заравни, као Вештакова, али коже нису биле просто затегнуте од кочића до кочића, него су покривале плетер од обалског прућа, сличан замци за дивљач или птице. Била је висока да се могло у њој усправно стајати. Под, делимично шљунковит, делимично каменит, био је у једном углу застрт кожом. Огњиште се налазило смештено у удубљењу окомите стране камена, на који се колиба наслањала. Поред њега су лежале две перушке. А на пољаници, између великих стабала, њихале су две љуашке.

Клек је заиста био све спремио да Гаву задиви и обрадује. Задивила се и обрадовала и цела поворка. Жене су шапутале:

– Врач је Гави доделио достојног мужа.

– Странац је врач.
– Странац је чаробник – понављале су речи дивљења, којима су га биле обасуле већ кад су наишле на његову радионицу.

– Нека Клек дарује Врачеву кћер по обичају у Белим пећинама.

Бојећи се да младић неће старешину разумети, жене су начиниле покрет рукама као да стављају огрицу.

Клек је ушао у колибу и из малог удубљења у стени извадио огрицу начињену од језерских шкољки, дотад невиђених, у два низа и ставио је Гави око врата. После тога јој је пребацио преко плећа меку златасту кожу.

– Нека Врачева кћер испуни и ове стене цртежима – благословио је сликар.

– Нека напуни колибу децом! – промрмљала ја Кукувија сматрајући да је то важније.

Док су се девојке и жене дивиле Гавиној огрици и огртачу, Клек оде до недалеког жбуња и пусти наједном цело јато певица, које је чувао за тај час у мрежама и крлеткама од прућа. Сви су изненађено погледали према небу куда су ослобођене птице прхнуле. Измешаше се пијук, цвркул и цилик птица с узвицима деце. Гава пружи руке за птицама, радосно се осмехнув на све присутне, као да их зове да заједно са њом уживају у необичном призору.

Брат огња је већ био отишао на починак, и почеле су се јављати прве звезде. Једна девојчица је пружица Гави жишку да упали ватру у колиби. Како се Плодна вајкала што су на шљунковитој пољаници упаљене само две, Врач рече:

– Брат огња пали у част Ојхине кћери и ња Клека ватре изнад њихове колибе.

При том је дигао руке увис и показао ниске светлуцавих огњева. Сва поворка је погледала према звездама и упутила се затим Пећинама оставив Гаву и Клека да сачекају паљење свих ватара над својом колибом. Полазећи, старешина је изговорио уобичајене речи свадбеног благослова.

За тренутак су се из поворке издвојила два старца, и Гава, која је за поворком гледала, зачу дрхтав глас:

– Нека Ојхина кћер не заборави Аоха!

IV ΔΟΔΑΤΑΚ

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

Можда не би требало никакав увод додавати бајци у овој књизи. Најбољи код ње је њен почетак, оно што је о птицама, о њиховом животу, смеом рећи духовном животу, рекао чувени научник који је њихов живот и језик изучавао. То што је он рекао је прави, потребни увод за ову књигу. Тумачећи птичји језик, он је у ствари протумачио унутарњи живот птице, њену душу.

Како сам своје детињство провела међу птицама, лако сам поверовала у тумачења птичијег цвркута и усхита овог научника. Вама који у свом животу можда нисте видели шеву када узлеће у небо, нисте видели никада збор ластавица кад се пред јесен спремају на југ, нисте сретали гавране по стрњикама, вама које нису будили славуји, којима птице нису предсказивале време – посвећујем ову књигу о птицама.

Волела бих да заједно са мношвом поверујете у душу птица, у луталачки нагон селица, у потребу шеве да више борави под небом него на земљи.

Птице имају неке људске особине. Оне умеју саме себи да сазидају кућу од суве траве и лишћа. Оне су добре мајке: по сто пута одлете у поље да својим птићима донесу хране. Ласте су верне као људи, одлете далеко од завичаја, али се увек враћају у своја гнезда. Пожеле га као човек у туђини свој завичај.

У свакој причи има помало истине: птице имају своју биљну апотеку, оне себи, као људи, спремају зимницу – у процепу или дупљу дрвета чувају лековита и хранљива зрна. Оне тачно распознају лековите од отровних биљки, боље него људи који живе на селу.

И када више нисам била дете, детињски сам била убеђена да схватам гласове птица, да разумем шта вране гачу, шта ћућоре сенице и шта певају славуји. Можда више него свом дару имам да захвалим чињеници да сам одрасла окружена птицама, зато што ми се њихов живот одвијао пред очима. Ово што сам као зрео створ написала, у детињству сам веровала. Могло би се рећи да је ова књига о птицама у ствари прича о мени из времена када сам била више окружена гавранима, голубовима, врапцима, ластама, вранама и славујима него људима.

Ако се и није догодило све управо како се у причи каже, то је зато што прича догађаје износи сликовито. Ни у бајци „Вук и седам јарића“ није реч само о јарићима и вуку, него о злом човеку и незаштићеној деци. Бајке су само слика онога што се у животу збива. Гавране калуђере из ове бајке треба замислити

као људе калуђере, врану учитељицу као жену учитељицу, заљубљену шеву као заљубљену девојчицу, гаврана који говори као човека који зна стране језике. У овој бајци из птичјег живота сликовито је дат људски живот. Птице које имају неке људске особине слика су људи таквих особина. Покушајте и ви да откријете људске особине у немуштим бићима која живе између људи.

Желим вам успеха!

Десанка Максимовић

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

ЛИЦА:

ШЕВА НЕБЕСНИЦА – најбоља певица под небом
СТОГОДИШЊА ВРАНА – учитељица
ГАВРАН СТОГОДИШЊАК – заљубљен у Шеву Небесницу
СОВА – пророчица
БУК ПРОРОК – Совин брат од стрица
ИГУМАН ПТИЧИЈЕГ МОНАСТИРА
ПРВАК – славуј хоровађа
ЛАСТЕ – путнице
ВРАНА АПОТЕКАРКА
КОС – Шевин пријатељ
ГАВРАН – луталица, бегунац
СОКО – рањеник
ГОЛУБИЦЕ – болничарке

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

ОД свих птица Шева је највише и најдуже узлетала и зато су је и прозвали Небесницом. Гавран Стогодишњак сећао се њенога рођења и уживао у успеху њених летова, као какав њен чукундеда. Не само да је могла летети дуго и високо, већ је начин њеног летења био права уметност. У једном једином лету изводила је више летачких вештина. Сад лево, сад десно, као пијанац, затим увојито као танак млаз дима и бацала се увис као стрела. Залегала се иза облака и остајала тамо дуго, те су се друге птице плашиле да ли ће моћи да се врати. Али све те вештине и њен јасни глас, њено звонко лу-лу, њен осетљив слух нису заносили Славуја Првака, најчувенијег певача у томе крају. Он се младој Шеви свиђао јер је певао лепо као и она и због нечега, ни сама није знала због чега. Просто, његову песму најрадије је слушала и његово отмено одело гледала је радије него шарене огртаче других певача. А њему, Славују, су се у том часу више свиђале птице шарена перја, птице са ђубом изнад чела, белом или златастом, птице од којих је он боље певао – што обично бива у младих, охолних певача, а он је збиља био и леп и поносио се својим гласом – мада не лепшим од Шевиног, тако да је и глас Небеснице био можда препрека да се охоли Славуј њоме занесе.

Обично су птице певачи певали под прозором гнезда певица, које су им се свиђале, у жељи да оне помоле из гнезда бар своју ђубу, свој кљун, да се одазову са своја два-три најдража, најчувенија писка, цвркута.

Још сасвим млада, Шева Небесница је почела чезнути за славним Славујем. Сваке ноћи певала му је под гнездом, скривена у каквом густом бусену траве, или у ком приземном жбуну. Призивала је песмом бар један његов звонки слог, али је уображени певач упорно ћутао. Из околних гнезда одазивали су јој се косови, дроздови. Међутим, она је била птица чудне нарави, било јој је слађе да она воли него да њу воле и била је сасвим млада кад може веома да се заволи.

Њено гнездо било је густ бусен траве. Негде далеко од њене травне куће ћутао је онај Гавран заљубљен у њу, који ју је увек пратио и стражарио дању и ноћу покрај њенога гнезда, под изговором да је чува од змија и грабљивица.

– Иди нађи какву стену, испавај се – говорила је Небесница заљубљеној птици – Мене чува моја незлобивост, ниједна зверка, ниједна птица мени зло не мисли.

– Ја те не чувам од зла које птице, већ од љубави неке која те може унесрећити, украсти.

– Онај под чијим прозором певам, неће никада доћи да ме украде – рече она тужно.

Гавран је љубоморно ћутао, а она додаде: – Чујем да недалеко постоји манастир птица, твојих рођака – иди тамо и моли се и за себе и за мене.

Старом Гаврану биле су болне те речи као псу чувару кад би му господар рекао да иде и двори неког другог.

И она га збиља није затицала неколико дана крај свога гнезда. Ако је отишао у монахе, помислила је Небесница, пре ће бити из жеље да мени угоди, него из побожности.

ШЕВУ УПИСУЈУ У ПТИЧИЈИ ХОР

У, насељу птица где се родила Небесница птице су увек певале. Певале су кад се буде, када се спремају за сан. Певале су кад су тужне, кад су веселе. Њихов свакодневни разговор био је песма. Међу њима било је много обдарених певачица. Певале су кад су усамљене, али су се радо удруживале и у хорове. Како птица Шева Небесница није имала гнездо у грању, околне птице нису је одмах запазиле и нису је позвале да ступи у хор и пева с њима, а чинила им се и горда и одвећ заљубљена у самоћу. А кад год би је видели, била је под небом сама.

Једног дивног јутра, пре гласа свих птица ранилица, одјекну њен глас чак испод неба.

– Зашто моју сусетку не позовемо да пева са нама? – упита најмлађи међу певачима, Кос, са букве у близини травног бусена, где је Небесница живела.

– Не можеш је никад затећи у њеном травном гнезду, вечито је под небом. И кад да је упиташ!

– Не воли она да пева у друштву. Видите ли да је увек сама – примети једна певица осредњег гласа.

– Ја ћу је упитати сад кад се врати с неба – јави се поново млади Кос.

Сви се сагласише, и чим се распевана птица вратила са лета, Кос прхну до њеног гнезда.

Без много увода нестрпљиви Кос изговори у једном даху, као да отпева песму: – Сусетко, наш главни певач би желео да се упишеш у певачки хор!

Шева је радосно пристала и одмах су прхнули до букве, где се тренутно налазио птичији диригент. Он у знак поздрава рашири широко крила, певач звани Првак трипут прхну увис, свака птица из хора отпева неколико својих омиљених слогова. Њој је срце толико снажно куцало да се то и по њеном уско-мешаном перју запажало.

– Ми знамо већ твој лепи глас – рече диригент – али, реда ради, отпевај нешто што сама желиш.

Да ли да отпева оно што се чује кад узлеће у небо, своје чувено лу, лу, да ли да изведе неколико певачких вратоломија, или да тихо пројеца серенаду којом ноћу позива омиљеног Славуја да се појави из гнезда. Одлучи се за ту серенаду.

И најбољи певачи су увек мало љубоморни када им глас буде достигнут или превазиђен гласом другог певача, али Небесница је запевала тако нежно,

молбено, с дотад нечувеним гласом, певала је неку мелодију коју је управо тада измишљало њено узбуђено птичије срце да је цео хор занемео, заборавио на завист, на такмичење с њеним гласом. Хоровођа ју је крилима загрлио, а Првак додирнуо кљуном њен кљун, гледајући је као да је први пут види.

Освајач срца златоперих птица упита: – Да ли би обдарена невица хтела да на идућем концерту певамо у дуету? Да га отпочнемо тиме?

– За тим одавно чезнем – одврати она без лажне стидљивости.

– Једном бих и ја, обдарена невице, помешао свој промукли глас са твојим младим, звонким, ако ти пристајеш? – обрати јој се птичији диригент, на што Шева одговори радосним лу, лу.

Славуј првак блистао је од задовољства. Она је, поред дивљења према себи, поред нежности, будила и заштитничко осећање, какво осећају јаки према слабима, стари према младима.

– Знаш ли пут до свога гнезда кроз ово густо грање, ти која само под небом летиш? – упита диригент при растанку.

Она се осмехну скоро враголасто и рече, окрзнув брзо погледом Славуја Првака: – Врло га добро знам, чак и ноћу.

СОВИН ДОЖИВЉАЈ

Крупноока се изненада прену. Све су птице посавијале скуте и одмарају се или у гнездима, или у рачвама грана. Спавају и бескриле птице-људи. Све што иде на две или четири ноге, што пузи, што мили, што лети. Њен брат од стрица, Ђук, шумски стражар, јавља се једино с времена на време: проређеном шумом ћукне двапут, па затим подужи застој, као кад срце болује па застајкује. Да је опазио нешто необично, јављао би се учесталије.

У околном грању ћутали су њени први суседи, косови и славуји, уморни после вечерњег концерта. Људи, птице закржљалих крила, такође се нису чули, давно су се вратили са ливада и њива.

Негде у близини лак шум. Крупноока се притаји. Лак шум се понови и, среће ли њене, угледа ситну птицу како прелеће од стабла до стабла, од гране до гране. Као да се прикрада. Није сеница – оне се боје мрака и спавају негде у приземном жбуњу. Ни врабац није, он није заљубљен у шуму, не врзма се око дрвећа које не доноси плода. Сви су они око чудноватих зграда где живе птице закржљалих крила.

Одједном, с неба паде мало мутне светлости и Крупноока опази Шеву. Откуд она у грању кад спава обично у трави? А кад није у трави, онда је под небом. Да, збиља је Шева. Која ју је нужда истерала из мирисне постељице у трави и натерала да крстари по дрвећу?!

Крупноока је била врло, врло стара, заборавила је давно шта је љубав, али је знала једну другу Крупнооку у оближњој шуми, која је увек занетим очима пратила Коса, чије је гнездо било на истом дрвету. Сиротица није спавала ни дању, кад остале сове бар мало придремају, јер је Кос дању пролетао испред њеног гнезда, управо поред гране за коју се вечито чврсто држала канџама.

Крупноока се наједном сети лепоперог тетреба који је у потесу често певао гласно као да неког дозива. Свиђало јој се његово перје раскошних боја и његов глас јој је будио жељу да се откачи са гране и да се помеша са другим птицама. Остале птице из њене близине су о њој говориле, чудиле су се тој њеној потреби да вечно буде сама, вечно везана о једну грану и звале су је усамљеницом.

Залутава тако мало у мисли о својој заљубљеној сусетки, о раскошном тетребовом перју, била је часком заборавила на Небесницу, али је нов шум на њу подсети. У том часу је Шева била изненада застала пред гнездом Славуја Првака,

оног чији се глас увек најјасније чуо у хору гласова. Чучи Небесница на грани, ниже Славујеве, и нетремице гледа у његово гнездо. Крупноока са жаљењем помисли да је и ту, у небо заљубљену птицу, љубав повела у шумску помрчину, на дрво где се шеве никада нису гнездиле, она која је волела висине сада је била тамо где јој није место.

Славуј се у гнезду промешкољи, а птица Небесница која је жудела да га види и да он њу угледа под својим гнездом, муњевито изби изнад тамних крошњи и одлете у правцу небеског окца које се у висини видело.

Вративши се у своје травно гнездо, Небесница примети да крај њега стоји онај занети Гавран који се често и лако заљубљивао у све птице. Њега, који је био скоро прикован за земљу, који без напора није могао предузети дужи пут, држећи се више земље него неба, као на пакост су привлачиле птице које високо лете, птице брзе које су биле у стању да брзо избегну његову близину. Небесница га се није плашила, али се и увек нелагодно осећала крај бића које није могло да узлети ни стоти део њених узлета. Није јој се свиђао ни његов црни огртач, мада је био сјајан, као од атласа.

- Зашто се – упита га она – мало не одмориш? Дуго је до зоре.
- Чувам, Небеснице, око тебе стражу, – одговори као и увек Гавран.
- Небо нада мном чува ми стражу. – одговори му она као и увек.
- Небо је високо. Оно и не зна за тебе. А у шуми има грабљивица.
- Ја се њих не бојим, оне ме воле.
- Небеснице, ја те и чувам од њихове љубави!

Шева се сети како је њој кад само зачује глас Првака и окрзну занетог Гаврана крилом, винув се под небо, иако се зора тек најављивала.

ПТИЦЕ МОНАСИ

Птице монаси, вране и гаврани, у завичају Славуја Првака и Шеве Небеснице, живели су у свом птичијем манастиру, закутку четинара недалеко од повеће шуме. Као дрвени храмови, њихов манастир се састојао од пуно борових високих стабала, тврдих као да су од камена, збијених, те је манастир црних птица збиља дочаравао изглед људских богомоља. Ти четинари гранали су се густо при врху и градили неку врсту крова.

Тај четинарски пропланак био је из два дела: први део подељен уском путањом био је нека врста пута, којом је пролазила, боље рећи протрчавала ситна дивљач, зечеви, веверице, лисице. Међу монахињама најстарија је била Древна, сасвим црна, мало хрома, која је памтила време кад је велики градитељ подигао манастир.

Црне птице у том боровом манастиру, монахиње и монаси, нису волели да буду увек заједно, као врапци, и више им је годила усамљеност као продуктивним бићима. Често си могао видети у пољу око манастира усамљену монахињу или монаха. Можда су се и тако у ходу молили или просто уживали да слушају тишину. А око манастира ње је доиста било. Ситни цвркут, билисање, хукање из букове шуме ретко би кад у манастир допирали.

Иако су се посветили самоћи и размишљању, и мада су сви имали једнолико црно одело, и сличан живот у манастиру, радовали су се кад им нека дружељубива птица наврати у манастир. Радо је улетала у полутаму манастира понека птица весељак. Често им је навраћала нека чавка из околине, понављајући једну исту реч или гачући. Догађај за монахе, који су махом живели у самоћи, било је и то кад кукавица, уместо да остави јаја у шумском гнезду, остави их у гранама манастирских јела и борова, а једном га је оставила у стени где се Игуман одмарао.

Гаврани у манастиру чинили су се једнаки по свему, јер су сви били обучени у црно, али су се по нарави ипак помало разликовали. Неки млади гавран, скоро у детињем узрасту, волео је пред зору да загракта. Можда да би остале будио, или просто му је било пријатно да се тако огласи, као што неки људи воле да подражавају туђе гласове. Доброћудни Игуман није ни према њему био строг.

Неколицина њих је волела да ради неку врсту гимнастике, којом се обично баве птице чим се пробуде, шире крила, глачају кљунове о кору борова. Неки су волели да у самоћи тону у себе.

Долазиле су у манастир вране којима се у животу догоди каква несрећа јер су једино ту могле наћи мира. Врана Древна се повукла у манастир кад су јој сеоски дечаци случајно пребили ногу. Тако увек бива кад доживиш неку несрећу, повлачиш се у себе, у тишину, у самоћу.

Скоро нико од монаха и монахиња није био одувек у манастиру. Обично, поред побожности, у усамљеност се повлачи под старост или после неког несрећног случаја. Древни, као још неким монахињама, било је дозвољено да понекад оду накратко из манастира да посете децу или родитеље. Древна је понекад и кришом излазила из манастира, али си је могао препознати и по хромости и по врло сјајном кљуну. Она је надгледала чистоћу у делу манастира где су живеље монахиње. Тај посао у одељку монаха радио је Гавран звани Ђуталица. У манастир га је довело то што није волео да много говори. Вероватно је и њега нека невоља довела у манастир. Тако увек бива кад ниси рођен да живиш сам у свету, наизглед малом, а у ствари бескрајно великом какав је свет, ма био он и птичији.

Древна је волела да посматра рађање Месеца, а и да га други посматрају, па их је обично све сазивала. Древна једном довикну замонашеном Ђуталици:

– Скоро ће вечерња молитва!

– Скоро ће Месец – одврати он – само ја му се одавно не молим.

– Хулиш на свето божанство.

– Ни божанства нису правична.

Разговор прекиде старешина манастира, Игуман, кога су сви знали по његовом високом чину. Корачао је крупно, стазицом.

– Ноћас ће нам Месец показати цело лице. Нека Звонар сазове све монахе на молитву.

Звонарем су звали неког старог Ђука. Како у манастиру црних птица није било звона, Ђук, прозван Звонарем, својим је хуктањем сазивао на молитву. Он је одувек био пријатељ монаха. Њему је ноћ више годила него дан и једноставно гакање гаврана му је било ближе од узавреле звоњаве певица. Игуман га је позвао да живи на крову манастира, у лишћу четинара и врши службу сазивача својим хуктањем. Месец тек показа чело, а са крова манастира чуше се три продорна хука. На тај позив монаси се сташе сабирати са манастирског имања, из својих ћелија, са потока који је звонком хуком грлио манастир. Простор између манастирских стубова прекри калуђер до калуђера.

– Загрлите се у знак слоге и љубави и пољубите – чу се игуманов глас и одмах затим лаки шум крила и кљунова који су се додиривали.

– Понављајте за мном молитву – опет позва Игуман.

Наста тишина ишчекивања и Месечево лице се већ благо насмеши на монахе.

– Верујемо да Месец који дође вечерас да се с нама моли има безброј своје браће у свету небеса, иако их не видимо.

– Верујемо – одјекну под сводом манастира гласно и у срцу монаха свака Игуманова реч.

Верујемо да се сваког часа роди негде нова звезда и да негде више старих угасне.

Монаси и то поновише.

– Верујемо да је небо огромна зеница онога који нас је створио и да се нигде не можемо сакрити од те зенице.

Монаси и то поновише присетивши се у страху својих вољних и невољних грехова.

– Молимо се за душе свих птица, и замонашених, и певица, и оних које се на насиље спремају.

И ту молитву сви у манастиру поновише.

– Молимо да гром мимоиђе стубове нашег манастира, а жега траву жељну росе. – И то су сви од свег срца поновили, а особито молитву за росу, јер се птице, као и траве, росом поје.

После молитве, сви су се монаси осећали радосни, мирни, као росом умивени. Они нису разгонили ни врапце ни сенице које су се врзмали око манастира, и зато што су у њему имале и познаница, а ни летети нису могле високо, па им је годило ходање по околини. Понека монахиња би им усто бацила по шачицу разних зрнаца, чуваних за зиму, сасушених бубица, плодова.

Једном, неке вране монахиње, које су пословале на поточићу, примете Ћуталицу недалеко од себе како пређе поток и упути се према шумарку куда монаси нису залазили ни због посла, ни због молитве, нити да просто усамљени проходају. Монахиње су се брзо успеле до манастира и потражиле Игумана. Он је замишљено ходао по храму. Бануле су пред њега и најмлађа је узбуђено рекла:

– Оче Игумане, виделе смо нашег Ћуталицу како пређе поток и удаљи се брзо у суседну букову шуму, као кад се бежи. Треба ли трчати за њим и враћати га?

Игуман одговори суморно:

– Створитељу света нису потребни монаси ако он није њима потребан. Вратите се мирио послу или молитви.

ГАВРАН СТОГОДИШЊАК

Звали су га Стогодишњаком. Затекли су га на свету славуји из свих околних цеста, косови и врапци, сенице, чак и шеве које дуго живе, из оближње шуме. И дуговечнијим птицама се чинило да он постоји од како је света и века. Процеп у коме је он станао птице су звале Гавранов Камен.

Како је дуго живео, имао је низ рођака гаврана и врана у томе крају. Игуман птичијег манастира, и сам старац, био му је синовац. Врана учитељица Птичије школе била му је сестра од стрица. Осећао се понекад као творац свега око себе. Имао је и сијасет даљих рођака. Чувени Гавран који је умео да изговара неке људске речи и знао шта оне значе, био му је некакав даљи синовац.

Познавао је он и врану монахињу, врачару, која је судбину птица могла погодити по боји перја, по облику канџи. Међу совама, које су исто тако биле дуговечне, имао је доста познаница и одлетао им је често на разговор, јер оне због слаба вида нису могле далеко са гране на којој су живеле.

Мада се није удаљавао дуго са своје стене, добро је познавао околну јаругу, која је делила његово насеље од људског. Зато је увек могао приметити птицу на људској обали јаруге, било кад им досади монашки живот па беже из птичијег манастира, било што се загледају у птицу са друге стране јаруге. Приметио је једном неког свог младог рођака како је покушао да побегне из манастира када му је досадио монашки живот.

Са висине своје старости гледао је са сажаљењем на кратковечне ситне птице које су знале само пијукати. Ни он, додуше, није имао богзна какав глас, али му је био снажан и мек. Зато се дивио певицама, особито славујима и шевама. Можда и због лепоте гласа, његова љубимица била је Шева, која је живела у травном приземном гнезду, близу његове пећине. Она га је као будилник опомињала кад треба да се буди.

Био је стари Гавран радознао, као што су обично радознала стара бића. Како није богзна шта сам доживљавао, занимало га је шта се другим птицама догађа, живећи некакав њихов живот, као што родитељи живе, под старост, живот своје деце. Зато је наш стари Гавран био нека врста птичјег летописца. Није наравно бележио, као летописци, неким знацима важне догађаје, али их је памтио. Као ни другим старим бићима, није му се богзна шта лично догађало, али је умео да живи животом других бића око себе, да се радује њиховим радостима.

Био је он добар, велики посматрач – био је нека врста птичијег ботаничара и зоолога. Знао је много о птицама, особито о ластама. Оне су имале кућице по стенама, или под стрехама људских кућа, које је могао да види са своје стене. Знао је да ласте лете брзо као муње, да лете само дању, да се не залећу изнад високих планина, задимљених градова, да лете радо око звоника сеоске цркве која се белела недалеко, у људском насељу. Запазио је да крећу на сеобу са телефонских жица недалеког села, да полећу све заједно као војска кад крене.

Једном је са оближње стене пред њега пало гнездо ластавица, гладних, отворених уста. Он им је нахватао неколико бубица. Памтио је како је једном нека храбра ластва одбранила од јастреба неку стару врану. Ценио је он њихову храброст и чудио се како оне увек предосете лепо време. Будући увек сам и без занимљивих личних доживљаја, уживљавао се у живот других птица, својих суседа. Најмилија му је била Шева, која је живела у травном гнезду испод његове стене. Присуствовао је њеном ослобађању из љуске јајета у којем се родила и пратио је затим како је расла.

СЕОБА ЛАСТА

Недалеко од столетног Гаврановог стабла и од јарка који је делио насеобину Птица од сеоских кућа ишао је колски пут и изнад њега, везане за стубове, пружале су се телефонске жице где су ласте сусетке држале своја посела. На жицама, окупљале су се и оне испод стреха људских зграда, и оне које су живе у процепу стена или дупљама дрвећа.

Почетком оне јесени, кад се Небесница била тек излегла, небом су више него икада пролазили каравани ждралова, поређани у клин како би се лакше пробијали кроз ваздух. Пролазио је цео снежни облак дивљих гусака које су се чак са неба чуле. Пролазила су јата неких ситних птица, са земље се није дало одредити које су. Људи, или како су их ласте звале – птице закржљалих крила, гледајући у небо, шарено од птичијих јата, закључивали су да, док не крену ласте, нема још јесени. Птице које су остајале у завичају такође су радознано посматрале небо, тужне, јер кад све птице оду, биће у шуми пусто, чуће се само жагор њих, више везаних за земљу него за небо.

Али једног, нимало јесењег дана, освану на телефонским жицама низ ласта одевених свечано, као да су оперски певачи. Бели као уштиркани грудњаци, блистали су на сунцу, оштро одударајући од свечаних атласних дугорепих капута. Док су све тако наједном изишле, очигледно је било да се и оне спремају на пут, нешто једна другој доцвркутавајући.

Као и сваке године пред одлазак, пред свечани узлет, спремале су се да одрже традиционални концерт за птице које су остајале.

Видећи их тако парадно одевене, поређане по жицама, стале су се окупљати и птице које зими остају у шуми. Оне су запоседале жбуње и високе гране. Велике птице закржљалих крила, људи, поизилазили су на прагове, окружени својим птићима, чији гласови су били високи, гласни као у ласта. Изненада се диже у ваздух једна од ласта путница, поздрављајући крилату публику радосним:

– Вирб – верб – видевит, вирб – вирб – видевит!

После поздрава, исто се тако цвркулт нагло спусти. Овај узлет био је знак да почиње концерт какав су ласте обично одржавале пред селидбу. Ласта, гимнастичарка, слете са жица, диже се мало у зрак и стаде ширити и скупљати крила, а кад се врати на жице, сва птичија публика ју је убрзаним замасима крила

поздравила, јер су се птице из публике бојале да изненада може пасти на земљу. Стари стогодишњак Гавран довикнуо је са своје стене:

– Доста, пашћеш!

И као да га је послушала, почела је лепршати у ваздуху, изврћући се на леђа, нагло спуштајући на земљу и затим опет муњевито узлећући. Дигла се бура у гледалишту. Птице само што нису поломили крила тапшући јој.

После ње су и остале ласте путнице полетеле са жица и заједнички, истовремено, поновиле ту завршну тачку. Чинило се да их је вихор залепршао и да ће их однети. Тако залепршане су се и дигле високо под небо. Птице зимовке су још дуго растужене гледале за њима. Шума се одједном учинила празна. Неки полетарци су покушавали да изводе вештине ласта путница, али су падали разбијених кљунова, поломљених крила.

Људи, птице закржљалих крила, дуго су још на праговима кућа стајали гледајући пут југа и, како су се ласте узвиле врло високо, заључивали су да ће их пратити лепо време.

Ласте из шумске колоније, где је Шева Небесница била рођена, упутиле су се као и сваке године према Африци. Летеле су високо, али се њихово: Ви – вит – вит, добро чуло, као и преплашено: Цер – цер, кад би им пут пресекло јато непознатих птица.

Како су летеле преко сто километара на сат, предвече су већ биле на обали мореуза којег је требало прелетети. Али пошто нису смеле преко воде ноћу, спустиле су се на околно растиње да преноће. Имајући изванредно оштар вид, могле су видети надалеко, те су опазиле да их на другој обали већ чекају птице афричке и птице других континената с којима су прошле зиме друговале.

Те ноћи ласте селице нису готово ни спавале, једва чекајући зору да полете преко мореуза. Преко ноћи биле су пристигле и неке дивље гуске и ждралови, па су сви заједно прхнули својим шареноперим, дугоногим, српоносим пријатељима. Чули су се и из даљине многи птичији гласови, виделе се многе жарке боје. На афричкој обали дочекао их је читав сајам птица.

ШТА ЈЕ ЛАСТА ПУТНИЦА ВИДЕЛА У АФРИЦИ

Отприлике кад су се ласте вратиле из Африке, Врана учитељица завршила је часове у својој школи и замолила ласте да одрже предавање њеним ученицама где птице неселице неће никада доспети. Ласте путнице су једва дочекале да могу коме испричати своје доживљаје у Африци.

Птица на предавању било је много, долетеле су и оне из далека које нису живеље у околини манастира. Ласта која је одржала предавање имала је приповедачког дара да засмеје. Упитала је прво окупљене птице:

– Ко зна која је најмања птица на свету?

– Ариш – довикнуо је врабац.

– Овде код нас можда, али тамо, где смо ми ласте биле, колибри је најмања птица.

– Да ли је крупнији бар од стршљена? – јави се још један радознали врабац.

– Ипак је мало већи – одговори ласта предавач. – А знате ли која птица тамо носи јаја крупна као овај облутак покрај мене?

– А колика је онда та птица? Колике су јој ноге, колика су јој крила? Зашто таквих смешних птица нема и код нас?

Ласта, која је пратила говорницу, објасни да се та крупна птица зове ној.

Нека млада јаребица се зачуди, како то да тако велика афричка птица може имати тако мало име?!

Ластино предавање се брзо претворило у разговор, у грају. Многе птице су питале има ли у Африци паса, змија, јежева, има ли стршљенова и оса.

Питања је било тако много, тако су била различита, и смешна и тешка, да ни мудри гаврани не би могли на њих одговорити.

Предавачица ласта умори се и рече да је гладна и да се мора вратити у своје насеље, да се одмори и руча. Шева је позва к себи у госте, понуди јој своју травну постељицу, гаврани јој понудише надстрешнице у стењу, али је она волела да што пре оде кући, обећава да ће ускоро опет доћи у манастир.

ДАН ПУНОГ МЕСЕЦА

Птице, које су живе­ле у стена­ма око манастира, прослављале су увек дан Пуног месеца – дан кад се Месец јави неокрњен. Био им је он нека врста божанства које их је с времена на време посећивало. У част Пуног Месеца, када им је то божанство показивало своје цело лице, птице тога краја су приређивале свечаност, где су говориле стихове у част њему. Монаси су поизилазили тада из свога четинарског манастира, птице апотекарице из апотеке, и полуслепе сове су се приближавале месту одакле ће се Месец показати, а и Гавран Стогодишњак је долазио у манастир да са Игуманом заједно посматра ту свечаност.

За њу се нису изводиле никакве забаве, није прављена позорница. Свака птица за себе се припремала за ту свечаност. Свака за себе увежбавала је глас. Једне су се натпевавале са жубором потока, друге са зујањем воденичног витла, а све будно пазећи да ли им се заобљују Месечеви образи, а они су као за пакост увек споро нарастали. Тих дана ишчекивања, само се о томе говорило, и само се тиме поздрављало.

Таман им се учини пун је, а једна доброг вида повиче:

– Недостаје још један корак.

Сутрадан друга опомене:

– Треба још једна обрвица!

Месец је у том крају излазио иза благо заокругљеног брега на коме није било дрвећа и запажао се чим му се појави чело. Оно се најзад појави, црвено као срце у црвене лубенице.

– Да почнемо? – за­пита Првак.

– Да почнемо, јер може почети да се крњи – додаде други.

– Ноћас ће целе ноћи бити пун – довикну трећи.

Окупљене птице запљескаше крилима, као кад у позоришту запљескају рукама, што је био знак да се чело очекиваног божанства појавило. Сав предео постао је позорница. Птице су китиле гране као балконе са којих су посматрале свечано дизање очекиваног божанства. Његово лице постепено је постајало све мање, али све светлије, руменило с њега се повлачило, а певице су већ увелико певале:

– Чело ти је светло као зора.

– Чело ти је тајанствено као дубок кладенац.

Старије птице су хвалиле његове пуначке образе.

– Да си нам жив и здрав – довикивале су.

– Немој до јутра копнити!

Птице са грана, мада мољене да се не мешају у свечану песму, ипак су се мешале. Чинило им се да божански гост управо у њих гледа.

Зађи у гране да се мало одмориш! Ноћ је дуга и небу нема краја. Лези мени на крила, да те мало пољушкам – звала га је нека ситна птичица.

А он је достојанствено, без иједне речи, ишао својом путањом. Као свако биће које више припада небу него земљи, чинило се да стално стоји на месту, а ипак је одмицао.

– Месец је као живот – примети Гавран Стогодишњак, – чини се као да стоји на месту, а ипак одмиче.

Птице су и даље певале свечане песме, а публика, непознате неке певице, довикивале:

– Сад се наш светли гост смеши на нас.

А он као да у небо утону, да се као грумен леда истопи – нестаде. У шуми постаде сумрачно, готово тужно.

Небо побледе као да се онесвести. Једино је жубор реке опомињао да живот још траје.

А негде, иза манастира, птице које је више занимала земља него небо, веселиле су се на свој, рекло би се дечији начин, такмичиле су се ко ће пре долетети до свога места, ко ће више узлетети. Било је то као кад се одрасли растура са вашара, а деца остану да се још мало провеселе. Врапци су један другом задавали загонетке:

– Каквих све птичијих гласова има?

– Има гакања, пијукања, квоцања, шиштања, гукања, гроктања.

Други такмичар би рекао:

– Има зујања, брујања, цвиљења.

Трећи би прекинуо:

– Има их мушких, женских, гласова петлова, гласова жаба.

Док су се врапци тако надметали, на другом крају су се задавале загонетке. Како се зове ватра која се ујутро упали па небу? То је искористио неки млади гавран луталица и искрао се на другу страну потока где су живеле птице закрљалих крила.

НЕПОЗНАТИ ГОСТИ

У, доба кад се селице враћају са југа, у манастиру су почели да ничу кукурек, бабино уво, јагорчевина. Њих је било нарочито много око стене где је ноћивао Игуман. Чинило се да су се звезде спустиле на земљу.

Једног јутра Игуман примети чудноват цвет у пукотини стене где је он борио ноћу. Пође да га убере, али док он неколико пута закорачи, цвет се створи на другом месту. Игуман крочи тамо, али чудни цвет се, као да је добио крила, створи у рачвама једне манастирске јеле и, што је још чудније, проговори птичијим гласом и прелете на жбун листалог глога. На Игуманову срећу ускоро долете једна врана која је код Вране Учитељице недавно била завршила птичију школу. Игуман јој показа необични цвет.

– То, Игумане, није цвет, то је птица, много их таквих има у Африци. Сигурно се била придружила у Африци јату селица кад су се враћале на север у домовину. – Потом изговори неколико слогова који су колибрију објаснили да се налази у завичају селица, које су је довеле на север до птичијег манастира. Затим је уплашену ситну птичицу узела под крила и однела до потока да се напије воде, а затим у птичију Апотеку, где су јој голубице дале зрна која су селице донеле из Африке, обећавајући јој да ће је у завичај вратити једна од врана која прва полети туда по лековита зрна за апотеку.

Али, ненаданоме госту се свидело у манастиру. Брзо се спријатељила са ситним птицама које су се врзмале око манастира, врапцима, сеницама, царићима. Игуман јој је дао кутак у стени где је он ноћивао. Врана Учитељица ју је научила шта значе цвркути који се чују најчешће у крају птица где се неочекивано нашла.

Игуман се већ при првом сусрету с њом спријатељио, играо се с њом као деда са унуком, љушкао је на длану, дозвољавао да му се пење на рамена, на главу. Куда би ишао, собом ју је водио. А када би која врана у околини стекла унучиће, колибри би их забављао.

ШКОЛА ЈЕЗИКА

Био је на пољани између букове и храстове шуме сајам птица из најближе околине. Једна другу познавале су бар из виђења, једна другу могле су бар из даљине препознати по боји гласа, по мелодији песме. Али, на сајам су дошле и птице из даљих шума, даљих пропланака и пољана. Ма како да су се ретко виђале, ипак су све могле разумети цвркут поздрава једне другима. Али, ако би која из околине манастира упитала дошљакињу, птицу другог племена:

– Јесу ли шуме код вас већ почеле жутети?

Она би одговорила:

– Да, у нашем крају има велико језеро. Ја сам из Зеленог Језера. А какве су боје ваша језера и баре?

Саговорница би одговорила како у њеном крају има лепих пропланака. Онда би гошћа прхнула даље видећи да једна другу не разумеју. Ако би Врана калуђерица упитала неку дошљакињу која се није са вранама мешала и није знала њихов језик:

– Има ли у вашој околини какав манастир?

Дошљакиња би одговорила:

– Да, и ја волим воденице, мирис брашна и мекиња.

Тако, уместо да се поразговарају, спријатеље, обузимало их је непријатно осећање, као путника у земљи чији језик не познаје. Да би боље једна другу разумеле све гласније су цвркутале, пискале, певале, мислећи да ће тако једна другу боље схватити – као што људи из народа вичу када се са странцем разговарају. Зато се у једном тренутку чуло сто писака, звиждука, цвркута, хуктања, гакања, квоцања, гукања:

– Керекек, гурук-гурук-гу-рук, курук-курук, гу-гур-гур, бик-вервик, хух-хух, кикерики!!!

Граја се чула чак до птичијег манастира.

Ово је и навело на мисао најстарију Врану у птичијем манастиру да оснује птичију школу језика. Живећи дуго, она је била научила основне речи многих птичијих врста.

Вест да се отвара школа језика брзо се рашчула и стара Врана се изненадила колики број птица се заинтересовао. Оне које су имале слуха и биле славне певачице прве су похрлиле, а оне са мање слуха, мање даха, које се нису звонко

гласиле, врапци, сенице, вране, желели су да глас колико-толико школују. Међу првима које су дошле да се упишу била је Шева. Цела шума је добро знала њене слоге: гер, герок, серевер, трит. Иако ти слогови долазе са великих висина, одмах се знало да се гласи Шева, као што се знало да је Кукавица ако се зачује: ку-ку, гу-гу, ку-ку или кунку-гу-гу. Била су то два опречна гласа, две сасвим различите птице, али обе врло познате и омиљене.

До оснивања школе дошло је и из других разлога. Тих дана је нека птица рекла свом птићу да код сусетке узајми сувих семенки за лек, а та није баш разумела па позајми шачицу јечма. Други пут се неки славуј препао копча, звао у помоћ, а у близини ниједна птица није знала његов језик, па су све безбрижно певале док је он дрхтао од страха. И трећи, најнепријатнији случај: змија се тих дана била увукла у манастир. Птице монахиње звале су у помоћ птице које убијају гмизавце и, како ниједна у околини није разумела шта говоре, змија је ујела једног старог монаха, који је затим од уједа умро. Све су птице, онда, свака на свом језику, узнемирено заграјале:

– Трип-тре, трип-тре, ке-ре-ре-кеп, гер-гер-герен, гек-гекек, бу-бух, квер-кер-квер, кувид-кувид, книп-книп, нол-нол, фаисли, ки-ки-ки, бивеви, тетере-тет, шак-крал-шекерал!

Због свега овога, а и због тога што су птице желеле да се пријатеље међу собом, кад се рашчуло да се у манастиру отвара школа за језике птица, све су похрлиле са свих страна. А како су имале слуха и како се сав тај њихов говор састојао од разне врсте цвркутања, ћурликања, гукања, на курсу се није морало бити више од дан, два, три, па се цела шума у том крају брзо описменила.

Врана, будућа учитељица, дуго је размишљала како да почне своје часове. Оно што би требало да јој се чини лако, учини јој се тешким. Ипак се Врана храбро прихватила овог посла. Срећом, имала је дара да ученицима лако пренесе своје знање, јер је знала да објасни на шта треба обратити већу пажњу.

Учитељица је примала и оне птице које су живеале далеко, далеко од манастира. Птичији манастир је постао нека врста средишта писмености, као што су манастири међу људима. Првог дана школе учитељица је овако храбро почела:

– На језику плиски, волим те, се каже – ци, цир, цир!

Ретко који ученик није знао то поновити. Сви су били смештени по грађу манастира. А један детлић је одмах, још на часу, изјавио љубав плиски која му се давно свидела.

– На језику шева гер, гер, гер, значи: дођи овамо! – наставила је учитељица. Истог тренутка запевали су са свих страна они којима се Шева свиђала: гер, гер, гер! У том трену се умеша у тај хор птица која је случајно знала израз – шеререф, што је могло значити: срам те било. Учитељица заповеди овој брбљивој птици да сместа напусти час и то речима: шеререф!

Видело се да има васпитачког дара и већ на првом часу Врана је показала своју умешност. На крају часа задала им је да упамте неколико гласова тешких за изговор, који су изражавали расположења као: радост, тугу, љутину, страх, љубав, позив на игру. У школи језика није се учио рачун, земљопис или историја. Идућег часа учитељица је објавила да ће тог дана учити језик галеба.

– Ми никада нећемо срести галеба. Не треба нам њихов језик –писнуло је неко птиче.

– Не треба нам свима, али ласти је потребно да га зна. Она је селица и лети чак преко мора.

– Хоћемо, хоћемо језик галеба – зацвркутале су весело ласте – ми ћемо пред зиму летети чак до мора.

– И свакој од вас – обрати им се Учитељица – тај језик је потребан. И вас пут може једном нанети на југ.

Одмор по завршеној школи птице су искористиле да сва стечена знања нестрпљиво употребе. Детлић је зажелио добродошлицу гостима из оближње шуме, весело цвркућући квек-квек. И остале птице су понављале, свака за свој рачун, речи недавно научене некој непознатој птици. Соко је негде под небом кликтао: ки, кијак. Шева је неког дозивала нестрпљивим гер, гер, гер. Ку, ку, ку, дозивала је Кукавица, а затим је неко изјављивао љубав квик, квик.

Поново су се са свих страна чули детлићи како ударају сићушни куц, куц, куц. Неки славујак је дозивао маму финд, финд, финд!

Мали пупавац је цвркутао речи тек научене. Водомар је изјављивао љубав некој непознатој птици убрзаним тит, тит, си, си. Са свих страна се чуло свер, свер, а затим кри, кри, сит, сис, си.

Птице су узбуђено узвикивале тек научене речи. Чинило им се да су се тек родиле и да им живот тек почиње.

ШЕВИН КОНЦЕРТ У МАНАСТИРУ

Ученица школе страних језика већ од првог дана била је и Шева. Како је становала близу манастира, чим би се под небом чуло: гер, герок или трит, шеретит, знало се да је Шева, ако је та песма долазила са велике висине, као што се одмах знало да је Кукавица, ако се чуло: кунку-гу, гу-јуки, ки, ки, кик. Била су то два опречна гласа, две различите птице, али у том крају омиљене. Шева дању, Кукавица ноћу. Шева се нарочито зближила са Кукавицом у дане кад је била несрећна, чинило јој се да Кукавица изражава њену тугу.

Кад се завршио курс језика Учитељица Врана одлучи да ученици приреде концерт. Изабрала је хор најбољих певица, где је Шева била првакиња. Славуја, а оболелог хоровању заменио је његов најбољи друг Кос. Сова је била нека врста баса. Шева је и у току курса једном иступала и птичија публика је положила крила одушевљено јој одобравајући. У завршној тачки концерта Шева је поново певала. Приредила је публици изненађење подражавајући гласове других птица и, као врхунац вештине, говор људи – птица закржљалих крила – како је крилати свет у шуми назвао човека. На велико наваљивање публике подражавала је глас свог пријатеља Ђука са његовим чувеним: кебел, кебел и затим кувид, кувид, и квев, квев. Сам Ђук је занемео од чуда како је она могла свој кристални, радосни глас прилагодити његовом суморном. Птице су одушевљено поздравиле и овај Шевин подвиг.

Ни када се концерт завршио птицама се није одлазило. Са неке високе гране чуло се наговарање, као људским гласом: још, још! То је нека друга шева из публике опомињала певачицу на још једну њену вештину. Како је имала изванредан слух, Шева је могла да понови оно што људи, који крај ње пролазе, говоре.

Тек предвече публика ју је пустила да одлети у своје гнездо.

Игуман манастира већ је пошао да се одмори у свом каменом закутку у стени обложеном маховином. Успут обиђе птице које су радиле у манастирској апотеци. Још издалека га запахну мирис лековитих трава и зрневља, јер је многе птице болело грло. Међу њима су били Шева Небесница и Славуј Првак, јер је и њих двоје болело грло, а можда им се прохтело да остану још мало заједно. И другим птицама, иако се концерт завршио, није се одлазило у гнезда. Врзале су се још дуго око манастира нудећи се птицама калуђерицама да и оне помогну, да скупљају мирисну смолу за птичију апотеку, лековито биље, иглице

борова. Чавка, рођака врана и гаврана, ситна ваљушката, црно-модрог перја, била је вреднија од свих птица и највеселија. Купећи борове иглице, узгред је опонашала људске гласове, а друштво јој је правио Гачац, помоћник у манастиру. Ситне птице које увек лутају око манастира осетише се слободније када Игуман оде да се одмори, у својој каменој постељици, у стени, нудећи се манастирским вранама да им помогне у чишћењу четинарских иглица са стаза, сакупљању сувог бобичастог воћа. Суморни Гачац, помоћник у манастиру, шапутао је: кроа, кроа, јер, јер, а затим отишао да лута по шуми.

Када је Игуман манастира дошао сутрадан у шумарак борова, где је по цео дан боравио, салетело га је огромно јато птица. Све су оне гласно говориле и плакале. Никад нико није видео птицу да плаче. Али вест да Шеве Небеснице нема ни у гнезду ни под небом натерала је сузе на очи свим птицама у насељу птица. Све су говориле у глас:

– Нема ни Славуја Првака у његовом гнезду – рече Гавран Стогодишњак – он је зацело са њом узлетео, он ће је заштитити, ако дође до опасности.

МОНАСТИРСКА АМБУЛАНТА

Манастир, као какав град, имао је и своју апотеку и амбуланту, где су радиле монахиње голубице. Оне као да су биле рођене за овај посао. Биле су увек у чисто, беличасто, небесно плаво одевене, тихе, смерне. Кад је прва дошла Игуману да је замонаши, одмах се сагласио и у истом тренутку знао какву ће дужност голубице боље обављати него икоје друге птице. Монахиње вране, мада пожртвоване, нису се могле овим послом бавити. Увек запослене у пољу, на њиви, увек у прабини, нису могле бринути о ранама, огреботинама, ломовима, нису могле блатњавим прстима прихватити лековите лиске, које су служиле као завоји. Доста је било што су и оне знале које је биље лековито, што су га и саме сабирале и доносили у амбуланту, што су голубицама на крилима, као на носилима, преносиле рањене птице кад их нађу где у околини манастира, јер монахиње голубице нису лечиле само становнике манастира, већ и све птице из тога краја. Милосрђе и оданост небу нису се састојали само из молитви, већ много више из добрих намера.

Амбуланта се налазила уза сам манастир. Личила је на шатор, смештена у колибици сплетеној од бујних густих пузавица. У њој је увек било прохладно. И у градским апотекама и амбулантама лекови су се држали у хладовини. Милосрдне сестре, голубице, спавале су у поткровљу, у сплету пузавица, а лекови су били смештени у рачвама грана, у процепима стабала, у добро очишћеним дупљама. Голубице имале су добро памћење и више су памтиле слухом него видом.

Како се у птичијој амбуланти није записивало словима, њих су замењивале косе и усправне цртице, тачке избушене кљуном – било је то записивање слично древној клинастој азбуци.

Игуман и старе монахиње вране навраћале су да виде како милосрдне сестре послују. Голубице су им прво стрпљиво објасниле своју азбуку, шта је у њој који знак значео. Три, четири убода кљуном у кору дрвета значило је да се ту чува лековито зрнење. Усправне огреботине утиснуте у кору значиле су да је ту складиште лековитих трава. Биљни прах се чувао у чашицама храстовог жира. Било је ту пуно лике, што је старешину манастира зачудило. Главна сестра му је објаснила да лику извлаче кљуном испод сасушене коре оборених стабала, далеко у шуми, и да им она служи за причвршћивање лисних завоја и као конач на који се нижу лиске које треба просушити. Похвалиле су се да су једном могле да се одржи у животу неки рањени орао.

Амбуланта је била и нека врста болнице. Док су старешина манастира и старе монахиње биле једном у амбуланти, два млада монаха гаврана донела су

на крилима врану којој је ногу расекао камен шкриљац у потоку, где је сабирала пиљке да поплоча стазу ка манастиру. Голубице су се готово обрадовале невољи рањене вране да би могле показати сву вештину превијања. Болесница је из све снаге гакала, отимала се, кад су почеле да јој стављају на рану лековит лист који је пекао као јод. Међутим, лист је почео брзо деловати, она се смирила и пријатељски помазила сестре крилом.

Као што се свакој новини приговара, монахиње су у прво време говориле да птицама није потребна амбуланта, нису потребни толики лековити листови и прашкови, да би рана и сама од себе зарасла. Милосрдне сестре су смерно одговарале да би можда и зарасла, али не тако брзо као уз лекове, и да је дужност манастирске амбуланта да се брине о здрављу птица као што се монаси моли-твама брину о душама безазлених божијих бића као што су птице.

Вране-монахиње нису се само молиле, оне као да су знале да је Богу добро дело најугоднија молитва. Угледају ли рањену птицу, брзо јој притрче у помоћ. Једној изваде из крила трн, понесу у амбуланту да је понегују и када је излече пренесу је у манастир.

Међу собом су говориле: – Излечићемо ову поноситу птицу, она ће нам бити вратар у манастиру, чуваће га од грабљивица које га надлећу.

Голубице, манастирске милосрдне сестре, предано су неговале једног рањеног орла. Када је оздравио, Игуман му је понудио да се врати на небо, али је орао волео да остане међу гавранима, да чува манастир од грабљивица. Ту су из захвалности биле остале и друге птице којима су вране калуђерице помогле да оздраве, да излече полоњени кљуи, или заломљени нокат. Врани која се бринула о чистоћи манастира помагао је орао, као и гавранима болничарима, који су преносили у манастир птице повређене у ходу или лету. Лечио је и неког малог орлића који је остао без једног крила. Помагао је и Врани, такозваној домаћици, која је уређивала стене где су спавали стари монаси, доносећи у Игуманов про-цеп стене чистог сена и листа. Излечио је рањеног сокола којег је нашао у шуми, а певице које су са свих страна налетале нису могле рањенику да помогну.

На уређеном простору пред амбулантом, често су птице приређивале певачке вечери. После приредбе коју је организовала Врана Учитељица, ту се сакупило много птица. Неке су дошле по лековито зрнење и траве, неке су доносиле оно што су узгредно успеле да накупе док је приредба трајала. То су биле птице непевачице, с мање слуха или оне које је болело грло или желудац.

Апотеку су пунили и инсекти, не само птице. Највредније су биле пчеле. Апотека је имала капице жира пуне цветног праха. Била је пуна сувих бобица, трњина, липовог цвета нанизаног на дуге суве травке, повесма паучине коју су птице стављале на рањена крила и ноге.

У апотеци владао је савршен ред. Голубице апотекарке знале су где шта стоји. Гаврани помагачи у манастиру највише су тражили смолу којом су лечили посекотине. Она је била потребна и Игуману кад је говорио молитву. Апотека и све око ње мирисало је на лековите траве и плодове. Кад падне вече, свици су се сакупљали да осветле апотеку. Била је готово увек осветљена, јер док су једни гасили своје фењерчиће, други су их палили. И тада су се ту обично правиле приредбе. Ту се одржао и завршни концерт школе језика.

УЗБУНА

У, манастиру и околини настала је после концерта велика узбуна. Гавран, који је ноћивао близу гнезда Небеснице, јавио је Гаврану Стогодишњаку да се она није вратила већ дан и ноћ са свог уобичајеног пута. Пре две зоре излетела је из свога гнезда и изгубила се високо у небу. Видећи да се његова љубимица не враћа са лета, Гавран Стогодишњак одмах је одлетео да то јави Игуману. Игуман је сместа сазвао све птице и заповедио да одмах пођу у потеру. Које могу летети да се вину до изнад облака, а остале да претраже сваки жбун, стену, поток.

– Морамо пронаћи ту птицу усамљеницу, живу или погинулу негде у стењу – рече Игуман.

– Питајмо Славуја Првака који је често пратио њен лет – рече Кос, Шевин пријатељ.

У исто време читали су у манастиру молитву да се Небесница врати. Молили су облаке да је пусте из ропства. Кад је сутрадан опет није било, молили су да је однесе, ако је нађу, до рајских врата.

Небом су ишли дуги црни облаци, као кржави бауци, затим су стали, бивали прозачни, птице су их отварале као што се отварају шкољке, али од Небеснице ни трага.

Првог дана нико се није зачудио ни уплашио што Небеснице нема да се врати ни увече – знали су да она ужива високо у небу, у великим ширинама, али се ипак пред вече враћала у своје гнездо. Али када је није било да се ни у току ноћи врати у своје гнездо, сакупљене птице из околине остале су да ноће поред манастира, како би одмах ујутру наставиле трагање за залуталом птицом.

Игуман је друге ноћи после нестанка Небеснице сазвао птице у манастир, на молитву. Он је говорио молитву, а птице су понављале. Да би све птице знале шта молитва значи, говорио ју је на општем међународном језику птица, а оне су тихо понављале.

– Небо недокучно, како је Шева Небесница залутала негде на твојим раскршћима. Покажи јој којим путем да се врати. Растерај облаке, разреди звезде, покажи јој пут до гнезда где се излегла. Врати нам је! Врати нам је!

Птице су, свака на свом језику, на свом наречју понављале молитву:

– Врати нам је! Подари ветар који зна пут до земље! Нека је он узме за руку и доведе до гнезда.

Опет су птице, свака на свом наречју, поновиле више пута:

– Врати нам је, врати нам је!

После мало Игуман рече:

– Ако је Небесница прелетела границе земаљског света, буди јој милостив, помози јој да заборави крај у коме се родила и где је оставила своје травно мирно гнездо!

Затим је свака птица на свом језику изражавала тугу и узнемирење. Мешали су се многи уздаси, изрази очајања: – Кри-кри-кри, сип-сип! Лир-лир-лир, гекери! Гер-геке-гекер, кијак-кијак-кијак! Фид-фид, тек-тек-тек! Цер-цер!

Афрички дошљак, мали колибри, био је највреднији међу онима који су тражили несталу Шеву. Чинило се да је њему ње најжалије. Једном је, сећао се, летуцкајући сам птичијим насељем, наишао на Шевино гнездо и затекао је у њему. Она му се обрадовала, узела га под крило и носила око гнезда као што се деца носају. Од свих птица у насељу била је највољнија да се с њим игра. Он јој је облетао око гнезда, седао јој на ћубу, крио се по околном жбуњу, уживајући што не може одмах да га нађе.

Сад је веровао да ће је наћи у травним гнездима, у процепима где се од њега крила док су се играли. Сад ју је дозивао цвркутима још у домовини наученим, завлачио се у најмање заутке – али ње нема те нема. Онда се враћао и чекао је у њеном гнезду, загњурен у траву да је изненади. Док су велике птице узлетале увис, тражећи је у сплету грана, мислећи да је можда тамо сломила крило и не може да се врати, да се можда заглавила у каквом процепу, мало ситније птице претраживале су жбуње, рачве, дрвеће, али све узалуд.

Претражујући тако околину неке су птице сломили себи крило, неке ногу и раниле канце, али су и даље претраживале сву околину манастира. Неке су се спуштале до у поток, мислећи да је Шева можда била сишла да пије те се упле-ла у обалско шибље. Било је птица које су је дозивале. Сваки час могло се чути: гер-гер или јек-јек, кри-крије или кукавичино: ку-ку, гу-гу, или пунавчево: хр-хр-хриб, или је пуноглавац с висине опомињао својим: ки-ки-ки!

Све су се птице сутрадан окупиле око празног гнезда Шеве Небеснице, не верујући да је заувек остало празно. Све су углас говориле и све је звучало као тужбалица.

– Небесница није никад никог увредила – први се јави Кос.

– Небесница није никад ником зло какво учинила. Није никад ником за-видела.

– Волела је више небо него земљу!

– Волела је више облаке него шуме!

– Можда је сада на некој звезди!

– Можда је заборавила пут до земље!

– Можда су је ветрови венчали за Првака – тужно процвркута њен пријатељ Кос.

– Нема ни њега на земљи – рече Гавран Стогодишњак, – али ако је с њом узлетео, онда ће је чувати од опасности.

– Отишла је од нас, али ће је и тамо куд је отишла волети.

– Небеснице нема, али ћемо њен глас увек у зору и у сутон чути.

– Њен глас ће увек постојати, он не може иструнути – шапне као за себе Кос. – Ње нема више међу нама, али је зато она сад свугде.

– Можда ју је јастреб растргнуо?

– Али њен глас нико неће ућуткати.

Затим свака птица спусти цвет који је држала у кљуну у њено празно гнездо.

Узбуна у Манастиру довела је на обалу и децу, младунчад човекову. Деца су брзо разумела да се загубила Шева, њихова сусетка и љубимица и разишла су се да је траже у својој околини, у гнезду ластва, испод поткровља.

Веровала су да се Шева мора вратити у своје гнездо, јер су много пута посматрала како се враћа у своје гнездо са великих висина, одакле се чинило да се не може вратити. Тражили су по напуштеним гнездима птица које су некад ноћивале у насељу. Како су је често посматрала да узлеће, до иза облака, и опет се враћа, веровала су да се мора вратити. Радознали врапци претраживали су закутке шуме, све закутке апотеке, сва гнезда у манастиру и око њега.

Трагала су деца човекова све док птице нису огласиле да се Шева изгубила негде у облацима. Кад су већ птице почеле да заборављају Шеву Небесницу, деца су још ишчекивала да се она однекуд појави.

УОЧЕНЕ ОСОБИНЕ НЕКИХ ПТИЦА

Глас њлиске личи на звиждук.

Шеї зна да ојонаша њласове њџица, људи. Гуџа сиџне каменчиће, белуџке, би-серне, увек ђурличе, звижди. У леџу њрави широке круџове. Увис се њење завоџиџо, диже се увис окомиџо, џирејеређи.

Гавран научи да лаје, да џовори као човек, да се смеје и џуче. Ојонаша куку-рикање.

Чавка може да кукуриче, да ојонаша људске речи, воли да се шали са друџим њџицама.

Кукавица сџушџа јаје у џнездо друџих њџица. Пџица мађеха избацује кука-вичје младунче које заџим џаврани калуђери одџаје.

Мужџак коноџљарке ојонаша њласове друџих њџица.

Сврачак набада сиџан џлод и уловљене будице на џрђе и касније их једе.

Неки млади џавран, скоро у деџињем узрасџу, џред зору је волео да џракће, можда да би џавране калуђере џробудио, или је џросџо волео да се џако оџласи, као шџо неки људи воле да увек џевају исџу џесму. Иџуман ни џрема њему није био сџроџ.

Било је у манасџиру џек замонашених џавранчиђа, којима је џешко било увек држаџи крила џриљубљена уз џело џа су, чим сване, радили неку врсџу џмнасџике.

И њџице су, као и људи, имале џонеку особину реџку и код њџица исџе врсџе. Био је у манасџиру џавранчиђ који је волео да џодражава реч „неваљалко“, коју је једном нека жена у људском насељу викала немирном сину.

Једном је нека њџица долеџела да јави Иџуману како је кукавица, сусеџка ма-насџирска, у џукоџини сџене иде се Иџуман Chesџо одмарао, осџавила јаје. Гавра-ни и вроне монаси, мада једнакоџ џерја и сличне нарави, какве имају и њихови сайлеменици ван манасџира, волели су усамљеносџ и излазили су Chesџо у џође да џроходају. Неки, склони машиџању, волели су да у самођи џону у себе. Али је све џовезивала заједничка особина да Chesџо џону у размишљање.

РЕЧНИК ГЛАВНИХ РЕЧИ ПОЉСКИХ, ШУМСКИХ И ЈЕЗЕРСКИХ ПТИЦА

У, речник су унети само изразити птичији гласови, пијуци, цвркути, изрази, срџбе или весеља, затим речи којима птице изражавају љубав и чежњу. Унете су само речи које се разговетно, звонко гласе. Птице су бића изванредног слуха. Слушни апарат им је можда ситнији од зрна проса, а одјекује као концертна дворана.

ПЛИСКА

Сиб, сиб, сри – Ближи се опасност!
Цир, цир, цир – Волим те!

ШЕВА

Гер, герел – Дођи овамо, пријатно.
Шере, ре, ре, реп – Срам те било, кљунућу те!

ЗИМОВКА

Циг, лир – Тешко мени, тужна сам.

ГАВРАН

Научи да говори као човек, да лаје, да се смеје, гуче.

ЧАВКА

Јек, ђек, кре, крије – Што пре дођи.
Опонаша разне гласове.

КУКАВИЦА

У, у, гу, гу, ку, ку – Дођи хитно.
Квик, квик, јикик, икикик – Волим, волим.

ВОДОМАР

Тит, тит, си, си – Волим те.

БУК

Бу, бу, квев, квев, кувид, кувид – Дођи на гробље.

СОВА УШАРА

Буху, буху.

ПУПАВАЦ

Хр, кр, швер – Драга, дођи.

Хук, хук – Волим те.

ЧИОПА

Сили, спи, спи, кри, кри, кри – Узбуђена сам.

ДЕТЛИЋ

Куц, куц, пик, кик, кик – Ту сам, добро дошли.

СОКО

Кијак, кијак – Волим, волим.

КЛИКТАВКА

Клик, клик, клик – Убрзо долазим.

КОБАЦ

Ки, ки, ки – Ближи се опасност.

Кек, кек, кек – Љут сам.

Гегек, гек – Љубим те.

СЛАВУЈ

Винд, винд, винд – Дођи ми, мама.

Ке, ке – Љут сам.

Так, так – Пријатно ми је.

ЦРВЕНДАЋ

Шникерикик – Весео сам, весео сам.

Фид, тек, тек, тек – Упомоћ!

ЗЕБА

Третет, третет, третет – Брзо овамо.

Дидилај.

ЧЕШЉУГАР

Сиглит, пикелнит, киклаја – Брже к мени.

Ререре – Љут сам.

Лиф, цицици – Мама, где си.

КОНОПЛАРКА

Гекер, гекгек – Дођи овамо.

Гекерли – Видим нешто сумњиво.

Опонаша гласове других птица. Звижди, крешти, кокодаче, шкрипи.

СВРАКА

Шак, крак, шакерак

СВРАЧАК

Тек, тек, тек – Доleti, пева ми се.

СОЈКА

Ре, кре, кре – Бојим се.

СЕОСКА ЛАСТА

Вит, вит, видевит – Пева ми се, дођи.

Девилик – Опасност.

Цер, цер – Страх ме је.

ГОЛУБ

Гу, гу, руks.

ШЛУКА

Дах, ехт, шехч – Страх ме је.

ТЕТРЕБ

Тед, тед, тед, ед, дед – Хајде, хајде.

Пелеп, пелеп, курук – Пријатно ми је.

ГАЛЕБ

Керекекис – Хвата ме бес.

ЈАРЕБИЦА

Рип, ригритрит – Страх ме је.

ПРЕПЕЛИЦА

Бикверик – Волим, волим.

Гур, гур, гур – Љута сам.

Бививк – Дођи.

HAΠΟΜΕΗΕ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Приређивање прозе за децу

Приређивање прозе за децу Десанке Максимовић (прича и бајки) у непосредној је вези са приређивањем њене поезије намењене деци. Као и поезију, песникиња је и прозне текстове објављивала најчешће прво у периодичним публикацијама, а потом део њих сакупљала у збирке које су штампане као књиге. За наслове својих књига прича за децу углавном је узимала наслов једне од прича у њима. Десанкином опусу објављене прозе за децу припада девет књига и, као посебно издање у оквиру *Сабраних дела* објављених 1969. у Београду, књига изабране прозе. Међутим, књиге су под истим или промењеним насловима, у целини или чешће скраћене, имале више издања.

У *Сабраним делима* Десанке Максимовић из 1969. објављене су две књиге за децу. Шеста књига обухвата прозу, а у седмој је поезија. У издању *Сабране њесме* Десанке Максимовић (Нолит, Београд, 1982) песме за децу су објављене у петој књизи. Приче, односно бајке за децу више се нису појављивале као ауторкин избор из свих књига.

Књигу *Бајке за децу* (*Сабрана дела*, Нолит, Београд, 1969) чине поглавља: *Расцвевана љриче*, *Деца соба*, *Чобанин њчела*, *Ако је вероваиши мојој баки*, *Писма из шуме*, *Крайковечна*, *Медведова женидба*, *Ђачко срце* и *Паиљукова љајна*. Поглавља је сама ауторка насловила по насловима својих збирки из којих је направила избор.

Приређени том прозе за децу у *Целокујним делима* Десанке Максимовић доноси текстове већ објављене у збиркама прозе за децу, по редоследу како их је сама ауторка уврстила у своју шесту књигу *Сабраних дела* из 1969. године, али у овом случају као целовите збирке првих издања. (Издања су наведена на крају *Напомена*).

За Десанкин стваралачки поступак при стварању књижевности за децу карактеристично је да је у свој прозни текст веома често уносила стихове, који су понекад чинили и трећину бајке. То је „или управни говор јунака или израз лирске атмосфере и расположења“. Неке стихове, већ инкорпориране у прозни текст, пак, касније је објављивала као посебне песме (*Месечева шала*, *Вешар и дадиља*, *Бајка о љушевима...*), на шта је указано у *Напоменама* ове књиге.

Још за живота Десанке Максимовић неки приређивачи и издавачи су, у складу са својим потребама за штампањем књига за лектире, издавали књиге и сликовнице са насловима преузетим из збирки прича, а да се често у тим издањима налазио избор или само једна бајка из одговарајуће збирке. Таква издања при приређивању *Целокујних дела* нису узимана у обзир.

Други део књиге прозе за децу *Целокујних дела* чине прозни текстови сабрани из периодичних публикација: *Борба*, *Загруја*, *Здрав љодмладак*, *Змај*, *Мале новине*, *Пољешарац*, *Пољишिका за децу*, *Радоси...* Текстови су преузети, приређени и, хронолошки сложени, објављени у варијантама штампаним у периодичним публикацијама. У недостатку манускрипта или ауторовог редигованог објављеног текста у другој публикацији, на њима су рађене само коректорске интервенције. У *Напоменама* су наведени библиографски подаци о изворима тих текстова.

У стручним и техничким пословима на овом тому учествовала је и Мирјана Станишић.

Попис извора и скраћеница

Књије

- АВМБ – *Ако је веровајти мојој баки* / Десанка Максимовић – Београд: Младо поколење, 1959. – (Библиотека Златно коло, III; књ.1)
- БОК – *Бајка о Крајковечној* / Десанка Максимовић – Сарајево: Свјетлост, 1957. – стр. 75. (Библиотека Бамби) илустр. Неде Николић
- ДС – *Дечја соба* / Десанка Максимовић – Позоришни комад за децу, Београд: „Геца Кон“, 1940. – (Родио позориште; св. 18)
- ДС – *Дечја соба и остјале йриче* / Десанка Максимовић – Београд: Ипроз, 1942. – (Златна књига, нова серија; књ. 7)
- ЂС – *Ђачко срце* / Десанка Максимовић – Београд: Младо поколење, 1966. – (Лектира за II разред основне школе; књ. 7)
- МЖ – *Медведова женидба* / Десанка Максимовић – Сарајево: Свјетлост, 1961. – (Библиотека Бамби)
- НОВ – приповетка *Нећу овим возом* раније је објављена под насловом *Хоћу да се радујем*. У овом издању текст је преузет у скраћеној верзији са већ измењеним насловом: *Нећу овим возом*. – Београд–Скопље: „Вук Караџић“ – „Кочо Рацин“, 1965. – (Приче из народноослободилачке борбе; књ. 3)
- ОМ – *Осе мађионичари* / Десанка Максимовић – Београд: „Вук Караџић“, 1965.
- ПД – *Прадевојчица* / Десанка Максимовић – Сарајево: „Веселин Маслеша“, 1970. – (Библиотека Пингвин)
- ПизШ – *Писма из шуме* / Десанка Максимовић – Београд: Просвета, 1961. – 124 стр. (Златна књига, нова серија, I коло; књ. 1) 18 цм
- ПТ – *Пайуљкова џајна* / Десанка Максимовић – Сарајево: Свјетлост, 1963. – 74 стр. (Библиотека Бамби)
- РП – *Расјеване йриче* / Десанка Максимовић – Београд: „Геца Кон“, 1938. – (Колекција Златна књига; књ. 8)
- СД – *Сабрана дела* / Десанка Максимовић – Београд: Нолит, 1969.
- САС – *Срце луйке сјавалке* / Десанка Максимовић – Београд: „Геца Кон“, 1933. – (Колекција Златна књига; књ. 32)
- ХдсР – *Хоћу да се радујем* / Десанка Максимовић – Сарајево: „Веселин Маслеша“, 1965. – (Колекција Ластавица; књ. 68)
- ЧП – *Чобанин йчела* / Десанка Максимовић – Београд: Дечја књига, 1956.

Листови и часојиси

- Б – *Борба*
- ГПЦК – *Гласник йодмлајка Црвеној крсиа*
- ЗАД – *Задруга*
- ЗП – *Здрав йодмладак*
- З – *Змај*
- Ј – *Јединсйво*
- МН – *Мале новине*
- О – *Ослобођење*
- П – *Пионир*
- ПТ – *Полейшарац*
- ПОЛИ – *Полийика*
- ПзаД – *Полийика за децу*
- Р – *Радосй*
- С – *Свјејилосй*

ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ

I. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА НИЈЕ УШЛА У VI КЊИГУ САБРАНИХ ДЕЛА

У VI књигу *Сабраних дела* Десанка Максимовић није уврстила све своје приповетке штампане у збиркама *Срце лушке сјаваљке* (1933), *Расјеване њриче* (1938), *Дечја соба* (1942), *Дечја соба и остале њриче* (1942), *Чобанин њчела* (1956), *Ако је веровајти мојој баки* (1959), *Медведова женидба* (1961), *Осе мађионичари* (1965), *Хоћу да се радујем* (1965), *Нећу овим возом* (1965) и *Ћачко срце* (1966). Те приповетке се у нашем издању доносе у исто вет ном об ли ку у ко ме се на ла зе у збир ци.

Из збирке *Хоћу да се радујем* овде су унете само две приче „Час физике“ и „Скупштина Литерарне дружине“. Остале приче се налазе у IV тому ЦД – Проза, јер их је ауторка раније уврстила у збирке *Лудило срца* и *Како они живе* (видети напомене Ане Ћосић Вукић у IV тому).

II. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА ЈЕ УШЛА У VI КЊИГУ САБРАНИХ ДЕЛА

РАСПЕВАНЕ ПРИЧЕ

У СД нису сврстане следеће приче из ове збирке: „*Хиљадугодишња трка*“, „*Прича о жиру и кестену*“, „*Петоро браће петлића*“, „*Бајка о патуљковој смрти*“, „*Зашто путници певају*“, „*Пробуђени млин*“, „*Пролећна киша*“, „*Први корак*“, „*Разговор у мењачници*“, „*Сан једне девојчице*“, „*Лепо је бити дете*“, „*Прича о кући*“, „*Мали столар*“ и „*На вршидби*“.

Пјице на радију – СД, стр. 9; РП, стр. 5.

¹ – РП; ПзаД ² – РП; ПзаД ³ – РП; ПзаД ⁴ [-] – СД ⁵ [-] – СД ⁶ радија – РП; ПзаД ⁷ и – ПзаД ⁸ – ПзаД ⁹ [,] – СД ¹⁰ прве стигну – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 14. 3. 1935, бр. 11, стр. 1029].

Пашуљак Кукурузовић – СД, стр. 15, РП, стр. 12.

¹ игри – ПзаД ² ни – ПзаД ³ онда – ПзаД ⁴ одгорну – РП ⁵ стрњину – ПзаД ⁶ радосно – ПзаД ⁷ А – ПзаД ⁸ чисто – ПзаД ⁹ потскакује – РП ¹⁰ мали – ПзаД ¹¹ цео он – ПзаД. Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VI, 16. 8. 1934, бр. 32, стр. 919].

Сљав Воденој духа – СД, стр. 19; РП, стр. 17.

¹ [,] – СД ² [,] – СД ³ потока – РП; ПзаД ⁴ [,] – СД ⁵ животињицама – ПзаД ⁶ [,] – СД ⁷ [,] – СД ⁸ : – РП; ПзаД ⁹ крај – ПзаД ¹⁰ сад – ПзаД ¹¹ добри душе – ПзаД ¹² најширем – РП; ПзаД ¹³ – ПзаД ¹⁴ Сломило је јутрос ногу, / веруј Богу, / па је са њим жива мука: / Само кука. – РП; ПзаД ¹⁵ [,] – СД.

Прича је поређена с варијантом штампаном у ПзаД [год. VII, 25. 7. 1935, бр. 30, стр. 1101].

Прича сјајарој камена – СД, стр. 23; РП, стр. 23.

¹ [,] – СД ² [,] – СД ³ стајао – ПзаД ⁴ Песма на 23. стр. СД има 6 стихова, а иста у збирци РП [стр. 24] и ПзаД 12 стихова, због различитог прелома. Стихови су у РП

и ПзаД подељени у 3 строфе од по 4 стиха. Песма са 24 стр. СД због другачијег прелома стихова у збирци РП и ПзаД уместо 10 има 19 стихова.⁵, – РП⁶ Песма на 25. стр. СД уместо 12, због различитог прелома стиха има 6 стихова, као и наредна песма која се завршава на 26. страни.⁷ [,] – СД⁸ И песма са 26. стр. СД, због другачијег прелома, у РП и ПзаД има уместо 8, 15 стихова.⁹ потсећа – ПзаД¹⁰ [се] – СД¹¹ [је] – СД¹² док – ПзаД¹³ [,] – СД¹⁴ [,] – СД¹⁵ [,] – СД.
Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IX, 26. 8. 1937, бр. 33, стр. 130].

Маџан-Браџан – СД, стр. 28; РП, стр. 40.

¹ били – ПзаД² стари – ПзаД³ кашљали – ПзаД⁴ волели – ПзаД⁵ да – ПзаД⁶ Ветар – ПзаД⁷ Стражу – ПзаД⁸ Да – ПзаД⁹ Буји, паји – ПзаД¹⁰ Брацане, – ПзаД¹¹ Сад – ПзаД¹² Сад – ПзаД¹³ Успаваће – ПзаД¹⁴ На – ПзаД¹⁵ Па – ПзаД¹⁶ Допаднути – ПзаД¹⁷ До – ПзаД¹⁸ певушање – ПзаД¹⁹ настави старац – ПзаД²⁰ Од – ПзаД²¹ Да – ПзаД²² Кад – ПзаД²³ Да – ПзаД²⁴ пређа – ПзаД²⁵ И – ПзаД²⁶ и устане дека, – РП; ПзаД²⁷ даће – РП; ПзаД²⁸ и заповеди му – ПзаД²⁹ [обично] – СД³⁰ Изађи – ПзаД³¹ Да – ПзаД³² Теби – ПзаД³³ Из – ПзаД³⁴ Донео – ПзаД³⁵ кључаницу – ПзаД³⁶ Изађи – ПзаД³⁷ Да – ПзаД³⁸ Биће – ПзаД³⁹ Донео – ПзаД⁴⁰ И – ПзаД⁴¹, кад – ПзаД⁴² Изађи – ПзаД⁴³ Да вечерамо – ПзаД⁴⁴ – Да – ПзаД⁴⁵ Паприке – ПзаД⁴⁶ Све – ПзаД⁴⁷ греда – ПзаД⁴⁸, – ПзаД⁴⁹, – ПзаД⁵⁰ газда – ПзаД⁵¹ сакрио се – ПзаД⁵² сакрио – ПзаД⁵³ га – ПзаД⁵⁴ Сада – РП⁵⁵ [тада] – СД⁵⁶ га – ПзаД⁵⁷ [старца] – СД⁵⁸ На врат на нос – РП; ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 12. 9. 1935, бр. 37, стр. 1129].

Пйичији йонфилм – СД, стр. 33; РП, стр. 46.

¹ тон-филм – РП; тон филм – ПзаД² Деда – Йон – РП; ПзаД³ Деда – Йон – РП; ПзаД⁴ [,] – СД⁵ [,] – СД⁶ Кашикаре – ПзаД⁷, – РП⁸ [,] – СД; ПзаД⁹ [,] – СД¹⁰ Кашикара – ПзаД¹¹ доручкује – ПзаД¹² [,] – СД¹³ Шта ће нама неке барке – ПзаД¹⁴ [,] – СД¹⁵ [,] – СД¹⁶ [а највише Деда – Йонову унуку. Али време је пролазило и експедиција је пошла даље.] – СД, РП¹⁷ наишли су – ПзаД¹⁸ Вивака – ПзаД¹⁹ [,] – СД²⁰ Вивка – ПзаД²¹ Роде – ПзаД²² Чапље – ПзаД²³ Патко – ПзаД²⁴ Сад – ПзаД²⁵ у сред – РП²⁶ Чапљама: – ПзаД²⁷ Патке – ПзаД²⁸ Штркова – ПзаД²⁹ мету – ПзаД³⁰ Штркови – ПзаД³¹ Роде – ПзаД³² И – ПзаД³³ [и] – СД; РП³⁴ Кашикаре – ПзаД³⁵ Опет – ПзаД³⁶ [,] – СД³⁷ [,] – СД.

Песма на стр. 35 СД [у РП на стр 48] има само 6 стихова, због разлика у прелому. Исто је и у ПзаД.

Исто је и са песмама на 36. и 37. стр. СД. Због различитог прелома у СД је мањи број стихова него у збирци РП.

Уклеџа ййиџа – СД, стр. 38; РП, стр. 52.

Нема разлика између приче објављене у СД и у збирци РП.

¹, – ПзаД² [га] – СД³ младића – ПзаД⁴ к'о – ПзаД⁵ [да] – СД⁶ ја – ПзаД⁷ кога – ПзаД⁸ баш – ПзаД⁹ упролеће – ПзаД¹⁰, – ПзаД¹¹ поппе – ПзаД¹², – ПзаД¹³ кад – ПзаД¹⁴, – ПзаД¹⁵, – ПзаД¹⁶, – ПзаД¹⁷, – ПзаД¹⁸, – ПзаД¹⁹ радости – ПзаД²⁰ да тише играју – ПзаД²¹ сува – ПзаД²² унутра – ПзаД²³ [мртвих] – СД²⁴ огромна – ПзаД²⁵ Бог – ПзаД.

Песма са 40 стр. СД у ПзаД подељена је у строфе.

Поређење је вршено с причом објављеном у ПзаД [год. VII, 26. 9. 1935, бр. 39, стр. 1137].

Жайџи хармоникаши – СД, стр. 42; РП, стр. 57.

¹ хармоника – ПзаД², – ПзаД³ пред вече – ПзаД⁴ Рода – ПзаД⁵ обуците – ПзаД⁶, – ПзаД⁷, – ПзаД⁸ предложили су – ПзаД⁹ а у – ПзаД¹⁰, – ПзаД¹¹; РП; ПзаД¹² и – ПзаД¹³ тога – ПзаД¹⁴ [опет] – СД.

У издањима СД и РП прича се не разликује. Поређена је и с причом објављеном у ПзаД [год. VII, 18. 7. 1935, бр. 29, стр. 1098].

Црвена Крестица и Зелени Рейић – СД, стр. 47; РП, стр. 74.

¹ била је – ПзаД ² [била] – СД ³ целога – ПзаД ⁴ исувише – ПзаД ⁵ добрим – ПзаД ⁶ певушећи – ПзаД.

Прича објављена у СД и РП се не разликује. Поређена је и с причом објављеном у ПзаД [год. VII, 31. 10. 1935, бр. 44, стр. 1157].

Орашчићи-џалчићи – СД, стр. 53; РП, стр. 80.

Прича из СД се не разликује од оне објављене у збирци РП.

¹ Утом – ПзаД ² изићу – ПзаД ³, – ПзаД ⁴, – ПзаД ⁵ пастирчету – ПзаД ⁶ изишло – ПзаД ⁷ но – ПзаД ⁸, – ПзаД ⁹ [му] – СД ¹⁰ му – ПзаД ¹¹ наложе – ПзаД ¹² је – ПзаД ¹³ [мали чобанин] – СД ¹⁴ остарео – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом штампаном у ПзаД [год. VI, 6. 12. 1934, бр. 55, стр. 974].

Медведова женидба – СД, стр. 57; РП, стр. 85.

Нема разлика.

¹ повелика – ПзаД ² вреди – ПзаД ³ стају – ПзаД ⁴ одврати – ПзаД ⁵ [већ] – СД ⁶ дугорепом – ПзаД ⁷ је – ПзаД ⁸ [,] – СД ⁹ ћерка – ПзаД ¹⁰ [сваки божји дан] – СД ¹¹ не узабран – ПзаД ¹² ниси спретан, ниси леп, – ПзаД ¹³ вреди – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 5. 9. 1935, бр. 36, стр. 1126].

Сунчев Браћ – СД, стр. 62; РП, стр. 91.

Нема разлика

¹ куцкање – ПзаД ², – ПзаД Стихови прве две песме унутар приче различито су распоређени. У ПзаД строфе имају по 2 стиха. ³ издваја се – ПзаД ⁴ на земљи сада – ПзаД ⁵ ради ко! – ПзаД ⁶ претставио – ПзаД ⁷ рчу – ПзаД ⁸ с неба – ПзаД ⁹ [тика] – ПзаД.

Прича из СД поређена је с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 12. 12. 1935, бр. 50, стр. 1179–1180].

Мрак у школи – СД, стр. 68; РП, стр. 120.

¹ минути – ПзаД ² вас – РП ³ вас – РП ⁴, – РП, ПзаД ⁵ врага – РП, ПзаД ⁶ њему – ПзаД ⁷ краја – ПзаД ⁸ на пример – ПзаД ⁹ па – ПзаД ¹⁰ црна – ПзаД ¹¹ блештала – ПзаД ¹² баш ни прст – ПзаД ¹³ сад – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IX, 4. 11. 1937, стр. 171–178].

ДЕЧЈА СОБА

У СД нису сврстане следеће приче из збирке *Дечја соба и остале приче*: „Шта разговарају куце и маце“, „Судбина једне играчке“, „Црни димничари“, „Мала домаћица“, „Прво орање“, „Писмоношин сан“, „Бака из Совљака“, „Пријатељи“, „Непоштен такмичар“, „Спремање за недељу“, „Прича о Пацковој верности“, „Ђетићи-детлићи“, „Чворково крштење“, „Рачић Муљко“, „Црноокино пастирче“, „Људиви кмет Март“, „Паук Крсташ“, „Недеља у шуми“, „Стари познаници“ и „Летња бајка“.

Дечја соба – СД, стр. 75; ДС, стр. 5.

¹ руменила се – ДС; ПзаД ² лен – ДС; ПзаД ³ одсуство – ДС; ПзаД ⁴ [,] – СД ⁵ [,] – СД ⁶ [,] – СД; их – ПзаД ⁷ да – ПзаД ⁸ [,] – СД ⁹ [,] – СД ¹⁰ часака – ДС; ПзаД ¹¹ постеља – ДС; ПзаД ¹² жмуре – ДС ¹³ [,] – ДС ¹⁴ [и] – СД ¹⁵ К’о – ДС ¹⁶ [,] – СД ¹⁷

нестане – ПзаД¹⁸ после тога брзо – ПзаД¹⁹ поспу – ПзаД²⁰ [.] – СД²¹ изиђе – ПзаД²² Пасуљ – ДС; ПзаД²³ нестане – ПзаД²⁴ [.] – СД²⁵ [.] – СД²⁶ потскакујући – ДС²⁸ правили се да смо – ПзаД²⁹ зашуморе – ПзаД³⁰ . – ДС³¹ , – ДС³² Бог – ДС³³ нек – ПзаД³⁴ [.] СД³⁴ Девојчицама – ДС; ПзаД³⁷ [.] – СД.

Због различитог прелома стиха, песма на 8. стр. ДС има 15 стихова, а на 8 као у СД. Песма на 19. и 20. страни ДС и у ПзаД, због различитог прелома стиха, има 18 стихова, а не 10 као у СД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XI, 15. 6. 1939, бр. 24].

Бака на сајму – СД, стр. 80; ДС, стр. 30.

¹ – ДС² [.] – СД³ [.] – СД⁴ [.] – СД⁵ [.] – СД⁶ ненадуване – ДС⁷ [.] – СД⁸ два – ДС⁹ , – ДС¹⁰ Ма да – ДС¹¹ Бого – ДС¹² . – ДС¹³ [.] – СД¹⁴ стигли – ДС¹⁵ [.] – СД¹⁶ [.] – СД. Прва песма на 32. стр. ДС има 9 стихова, а не 5 као у СД, као и 2 песма уместо 8 – у СД, 5 у СД. Садржински се не разликују. Песма на 82. стр. ДС има 8, а у СД 4 стиха, због различитог прелома.

Риба возарица – СД, стр. 85, ДС, стр. 89.

¹ том – ДС; ПзаД² није – ДС; ПзаД³ никад – ДС; ПзаД⁴ нико – ДС; ПзаД⁵ [је] – СД; ПзаД⁶ [нам] – СД; ПзаД⁷ узбуркивала – ПзаД⁸ спрам – ПзаД⁹ причам – ПзаД¹⁰ сека – ПзаД¹¹ , – ДС; ПзаД¹² лења – ПзаД¹³ бржебоље – ДС; ПзаД¹⁴ на сред – ПзаД¹⁵ возала – ПзаД¹⁶ кад год – ДС¹⁷ паре – ДС¹⁸ : – ДС¹⁹ [.] – СД²⁰ сом – ДС²¹ смуђ – ДС²² у свет ја се, / спремам туђ. – ДС²³ [Рибице возарице, / била греч, била шаран, / била сом, била смуђ, / превези ме, рибице, / у свет ја се, / спремам туђ.] – СД²⁴ кад – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XII, 18. 4. 1940, бр. 11456, стр. 64].

Уцвешној кројачници – СД, стр. 90; ДС, стр. 123.

На другој половини 90. стране СД постоји 6 стихова, док их је у ДС 9 због различитог прелома стиха.

На другој половини 91. и на почетку 92. стр. СД налази се песма од 8 стихова. Иста песма у ДС као и у ПзаД има 12 стихова, због различитог прелома.

Песма на 92. стр. СД има 6 стихова. Иста песма у ДС и ПзаД, због различитог прелома, има 12 стихова.

Песма на крају 92. и на 93. стр. има 12 стихова. Због другачијег прелома, иста песма у ДС има 14 стихова.

Песма на 93. стр. СД има 12 стихова, а иста у ДС, због различитог прелома, 15.

¹ зрак – ПзаД² снежице – ПзаД³ свога суседа – ПзаД⁴ га – ПзаД⁵ суседама – ПзаД⁶ пролетњим – ПзаД⁷ . – ДС; ПзаД⁸ покрије – ДС⁹ часпре – ДС; ПзаД¹⁰ најми – ПзаД¹¹ пролетњу – ПзаД¹² покријте – ПзаД¹³ покријте – ПзаД¹⁴ Љубичице – ПзаД¹⁵ лењивице – ПзаД¹⁶ лењивице – ПзаД¹⁷ и шћућурене – ПзаД¹⁸ посматрале су – ПзаД¹⁹ љубичица – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XII, 29. 2. 1940, бр. 9, стр. 36].

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

У СД нису сврстане све приче из збирке *Чобанин њела*. Недостају: „Школа чезне за ученицима“, „Храбра девојчица“, „Година нова – боља слова“, „Жмура“, „Уображени природњак“, „Дочек планинара“ и „Пад са стене“.

Чобанин њела – СД, стр. 99; ЧП, стр. 3.

¹ Закуца на једна врата, тамо имају и чобанина и слугу; закуца на друга, тамо укућа на много и сами свој посао обављају; на трећа, тамо свет сиромашан, нема ни стада

ни имања. – Б² тако – Б³ тек – Б⁴ [прохте] – СД⁵, – ЧП; Б⁶, – Б⁷ прохте – Б⁸ његових – Б⁹ ока – ЧП; Б¹⁰ могао видети – Б¹¹ пред вече – Б¹² обично – Б¹³ али – Б¹⁴ ! – Б¹⁵ тако – Б¹⁶ [.] – СД¹⁷ [.] – СД¹⁸ [.] – СД¹⁹ тужи нам – Б²⁰ њихов – Б²¹, – ЧП; Б²², – Б²³ ја сам вична њином збору, / нек се која и загуби, / шума ће је цела звати, / мора јој се одазвати. – Б²⁴ Чобанин је слушао, али од бриге није чуо шта му говоре. Ишао је насумце и чинило му се да је најнесрећнији на свету. – Б²⁵ опет – Б²⁶ сео је – Б²⁷ а и отуд као да је гргорио глас: – Б²⁸, – Б²⁹ рећи ћу ти – Б³⁰ ако поћеш у потеру / да пронађеш – Б³¹ да ће из те невоље испливати и – Б³² се – Б³³ таквог необичног посла – Б³⁴ [у гомилама] – СД³⁵ [их] – СД³⁶ Већ му је почело титрати пред очима, а он их је још пребројавао. Час му се чинило да ће се све до једне вратити, час да их се на стотине погубило. – Б³⁷ Када – Б³⁸ на – Б³⁹ бивале су све – Б⁴⁰ постале тако ретке, – Б⁴¹ у – Б⁴² загубило – Б⁴³ Већ се било све вратило својим кућама: и говеда и свиње, и овце, и сва друга жива бића, а седам закаснелих пчела још није долазило. Чобанин се тада пожали ливади и замоли је – Б⁴⁴ све до конца, / док се пчеле не огласе, – Б⁴⁵ [.] – СД⁴⁶, – Б⁴⁷ [.] – СД⁴⁸ брзо – Б⁴⁹ [.] – СД; Б⁵⁰, – Б⁵¹, – Б⁵² свладаће ме још пре мрака, / вратићу се празних шака. – Б⁵³ да иде – Б⁵⁴ када се већ одлучио да се окане тражења – Б⁵⁵ крај – Б⁵⁶ [.] – СД⁵⁷ [.] – СД⁵⁸ [дечак] – СД⁵⁹ није још – Б⁶⁰ отсекла – Б⁶¹ љутита – ЧП; љутиг – Б⁶² [.] – СД⁶³ [вероватно] – СД⁶⁴ једна није стигла – Б⁶⁵ [Требало је још стотинак метара до вратница и дечак се колебао да ли да бежи или да храбро стане пред газду, кад му се учини као да се нека пчелица ту, сасвим близу, смеје на свој пчелињи начин. Била је то збиља нека враголанка] – СД⁶⁶ [.] – СД⁶⁷ збиља – Б⁶⁸ несташну бубицу негде – Б⁶⁹ намучила – Б⁷⁰ с њоме – Б⁷¹ пред газду – Б⁷² [.] – СД⁷³ пчела – Б.

Прича је поређена с варијантом објављеном у Б [год. XVIII, 23. 5. 1953, бр. 133].

Месечев рођендан – СД, стр. 104; ЧП, стр. 9.

¹ предвече – ПзаД² небо – ПзаД³ кад – ЧП; ПзаД⁴ сви – ПзаД⁵ А још мало даље одатле месечина је нашарала крупним словима: Дођи, певачице, / златна Вего, / и Марсе у румену / оргтачу! / Зовите и Девицу / белу од снега, / зовите ми лепу / Вечерњачу! // Дођи ми Орионе / и Сиријусе, / поведите собом / милионе / звезда лепотица / косе русе! – ПзаД⁶ На нашем Триглаву – ПзаД⁷ су ПзаД⁸ [и оно] – СД⁹ најмилозвучнији ветрови су певали – ПзаД¹⁰ Адебарана ПзаД¹¹ [и] – СД¹² било – ПзаД¹³ на крају кола – ПзаД¹⁴ к'о – ЧП¹⁵ Земља – ПзаД¹⁶ Земљу – ПзаД.
Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XV, 4. 2. 1953, бр. 20].

Кијавица у зверињаку – СД, стр. 190.

¹ зоолошком врту – ПзаД² [кад] – СД³ [је] – СД⁴ [.] – СД⁵ својој торбици ПзаД⁶ тих невиних – ПзаД⁷ што – ПзаД⁸ птице, зверке, водоземци, гмизавци – ПзаД⁹ одведе прво – ПзаД¹⁰ до жаба – ПзаД¹¹ како – ПзаД¹² [Голих вас има у води сто,] – СД¹³ [а] – СД¹⁴ господина – ПзаД¹⁵ Зверињака – ПзаД¹⁶ [једна по једна] – СД¹⁷ Друга промукло додаде: – ПзаД¹⁸ Трећа ставивши шачицу на нос кину: – ПзаД¹⁹ [пре дан два] – СД²⁰ Лекар – СД²¹ [поскаћу] – СД²² њихове прве ПзаД²³ [и] – СД²⁴ Пришавши им заповеди: У ред сада станите, роде, / да видим шта вас у грлу боде! – ПзаД²⁵ [одмах] – СД²⁶ блато – ПзаД²⁷ уред – ПзаД²⁸ Најстарија рече: – ПзаД²⁹ за њом се јави друга: – ПзаД³⁰ Да кијају жабе, / ни ја нисам знала, – ПзаД³¹ рано – ПзаД³² Господин Пињак даде – ПзаД³³ [па] СД³⁴ па пође даље. – ПзаД³⁵ сада одведе код лије. – ПзаД³⁶ Она је лежала у кавезу наслонив главу – ПзаД³⁷ доктор – ПзаД³⁸ [по свом начину] – СД³⁹ Видело – ПзаД⁴⁰ кад – ПзаД⁴¹ Да се ниси сада / макла испод крова / јер те може сутра / ухватити опет / кијавица нова. – ПзаД⁴² доктор – ПзаД⁴³ [свога љубимца, који је иначе врло ретко боловао, па] – СД⁴⁴ кад – ПзаД⁴⁵ како је добио редњу: С лисицом сам причао / јуче цео сат, сад ме боле леђа / и ноге и врат. – ПзаД⁴⁶ шљепну – ПзаД⁴⁷ [по леђима, где се жалио на болове,] – СД⁴⁸ даде – ПзаД⁴⁹ [добро] – СД⁵⁰ приближујући – ЧП; ПзаД⁵¹ добацила

– ПзаД⁵² Што стећете – ПзаД⁵³ вам – ПзаД⁵⁴ кијајте тако – ПзаД⁵⁵ Па – ПзаД⁵⁶ [.] СД⁵⁷ брбљати – ПзаД⁵⁸ Зверињаку – ПзаД⁵⁹ у кавезу нашем, – ПзаД⁶⁰ сав ПзаД⁶¹ назебао лав, / ја по ваздан кашљем. – ПзаД⁶² Доктор им нареди да покажу гуше па прегледавши једног по једног објасни чувару како ће их лечити. – ПзаД⁶³ Одавде се господин Пиљак упути кавезу великих звери – ПзаД⁶⁴ [Зар цар звери сѣди / кијавицу једну / не зна да победи!] – СД⁶⁵ Ове речи као да умекшаше мало цара звери па одговори – ПзаД⁶⁶ [Иза риса јутрос / воду пих, / ђих – ђих! / Што је ово напаст, / у сузе сав се слих, ђих, ђих!] – СД⁶⁷ доктор – ПзаД⁶⁸ лек неосетно уз храну да. – ПзаД⁶⁹ [и земљак] – СД⁷⁰ Иди, јаде ми не зледи, / овде ништа не вреди, видим ја, / ђи–ха!] – СД⁷¹ Доктор поступи и са њим као с лавом па обишавши још слона и медведа сврати код птица. Оне су скупљено држале главе под крилима и не примећујући га. Једино се папагај прену и дочека га са шалом: Свака наша песма и стих / свршава се сада са ђих – ђах! Доктор даде чувару неко лековито семење и препоручи да им га даје трипут дневно све док не оздраве. И таман хтеде да се поздрави и овде, кад му чувар рече: И ја сам ишао бос, / па ми се заптио нос. Доктор и њему даде лек, па оде смејући се. Међутим, дошавши кући и сам стаде да кија. Али овде почиње нова прича. – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IX, 7. 10. 1937, стр. 154–155].

Бајка о Сунцу и џејки – СД, стр. 114.

¹ Сунчеви – З² прво – ЧП; З³ Сунчев – З⁴ налива – З⁵ [.] – СД⁶ [.] – СД⁷, З⁸ изађе – З⁹ за јутра – З¹⁰ [својих] – СД¹¹ изађи – З¹² [.] – СД¹³ [.] – СД¹⁴ куту З¹⁵ синуло – ЧП; З¹⁶ помогло – З¹⁷ бобови – ЧП¹⁸ сваког – З¹⁹ помањали се – З²⁰ [.] – СД²¹ [.] – СД²² да само – З²³ за – З²⁴ предвече – ЧП; З²⁵ заповедало му – З²⁶ муњевито – З²⁷ [муњевито] – СД²⁸ изађем – З²⁹ и – З³⁰ али – З.

Прича је поређена с варијантом објављеном у З [II, 1955, бр. 8/9, стр. 8–9].

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

У СД у поглавље под насловом *Ако је веровајти мојој баки* сврстано је 16 прича из истоимене збирке издате 1959. године. Изостављене су приче: „Гости“, „Њи вилиног коњица“, „Црна Бака“, „Голубови писмоноше“, „Крилати опанци“, „Школска куца Гара“, „Берба шумских плодова“, „Бајка о трешњи“. Прича „Уклета птица“ нашла се у поглављу *Расијеване џриче* СД.

Ако је веровајти мојој баки – СД, стр. 121; АВМБ, стр. 5.

¹ неки пут – ПОЛИ² [одлазила би под облаке да је доведе; а када би требало да сине сунце,] – СД, АВМБ³ [велики] – СД; АВМБ⁴ [врло] – СД; АВМБ⁵ Узимала – АВМБ⁶ [тако] – СД; АВМБ⁷, – АВМБ⁸ да – ПОЛИ⁹ заноћио – ПОЛИ¹⁰ нажао – ПОЛИ¹¹ [.] – СД¹² царство – АВМБ¹³ заповедао – ПОЛИ¹⁴ да – АВМБ; маколико – АВМБ¹⁵ Руменке – ПОЛИ¹⁶ Видевши – ПОЛИ¹⁷ [.] – СД¹⁸ никада – ПОЛИ¹⁹ [.] – СД; ПОЛИ²⁰ [.] – СД; АВМБ²¹ [.] – СД; ПОЛИ²², – АВМБ²³, – АВМБ²⁴ шта више – ПОЛИ²⁵ [сав] – СД; АВМБ²⁶ [.] – СД; собом – АВМБ²⁷ муњу – АВМБ²⁸ [.] – СД; ПОЛИ²⁹ [.] – СД³⁰ обузео – АВМБ³¹ [.] – СД³² обала – АВМБ³³ Тада – ПОЛИ³⁴ Бродора – ПОЛИ³⁵ [.] – СД; ПОЛИ³⁶ Из – ПОЛИ³⁷ пружи – ПОЛИ³⁸ очи су – ПОЛИ³⁹ [А Зли је Вилењак све ближе долазио двору, те Добра Вила изађе пред своју војску и рече:] – СД; АВМБ⁴⁰ претворити – ПОЛИ⁴¹, – АВМБ; ПОЛИ.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПОЛИ [LXIV, 18. 2. 1993].

Прсиен на морском дну – СД, стр. 125; АВМБ, стр. 11.

¹ [га] – СД² прстен – ПзаД³ да се никад више не врати. – ПзаД⁴ Али њен – ПзаД⁵ се ПзаД⁶ али – ПзаД⁷ прстен – ПзаД⁸ [.] – СД⁹ [.] – СД¹⁰ животињама – АВМБ; ПзаД

¹¹, – ПзаД ¹² размилише – АВМБ ¹³ [,] – СД ¹⁴, – АВМБ ¹⁵ изгубљени прстен – ПзаД ¹⁶ [прстен] – СД ¹⁷ завириле – АВМБ; ПзаД ¹⁸ [,] – СД ¹⁹, – ПзаД; АВМБ ²⁰, – АВМБ ²¹ прстен – ПзаД ²², – АВМБ ²³, – АВМБ ²⁴ а и не слутећи за то – ПзаД ²⁵ попе – ПзаД ²⁶ код јежа – ПзаД ²⁷ [,] – СД ²⁸ прстен – ПзаД ²⁹ срећно – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IV, 29. 6. 1933, бр. 25, стр. 703].

Траве њоворе бакиним ђласом – СД, стр. 128; АВМБ, стр. 16.

¹ језиком – ПОЛИ ² [прашнике] – СД; АВМБ ³ [се] – СД ⁴ и – ПОЛИ ⁵ булки – АВМБ; ПОЛИ ⁶ [чудно се афтушиним црним бобицама] – СД; АВМБ ⁷ Седео је – ПОЛИ ⁸ и – ПОЛИ ⁹ [Кад је пошао у школу, оловку и хартију је трошио највише на цртање биља, и увек је тачно погађао којом бојом треба обојити који цвет] – СД; АВМБ; љуто – АВМБ ¹⁰ Кад дуне ветар њему се чинило да га са свих страна биљке задирују: – ПОЛИ ¹¹ то запиткивало – ПОЛИ ¹² нашег – АВМБ ¹³ начетило се – ПОЛИ ¹⁴ коренку – ПОЛИ ¹⁵ [,] – СД; ПОЛИ ¹⁶ [,] – СД ¹⁷ [па је] – СД; АВМБ ¹⁸ је – ПОЛИ ¹⁹ жут – АВМБ; ПОЛИ ²⁰ [и] – СД; АВМБ ²¹ Из – ПОЛИ ²² и оприштило му – ПОЛИ ²³ Кад је показао оприштене руке баки, она је узвикнула: – ПОЛИ ²⁴ [још] – СД; АВМБ ²⁵ [Дечак је сад једва чекао да опет набере русе па да је мало грицне, да види шта ће бити. Он чак и прогута мало те траве и у желуцу га стаде кидати. Разуме се, баки о својој непослушности није смео говорити и са кајањем је слушао њено јадиковање док му је нудила теј од камилице.] – СД; АВМБ ²⁶ Панчић – ПОЛИ ²⁷ [а] – СД; АВМБ ²⁸ је – ПОЛИ ²⁹ једиће – ПОЛИ ³⁰ кантарион или – ПОЛИ ³¹ [му] – СД ³² упознао многе биљке уз своју баку и друге људе из свога села. – ПОЛИ ³³ Још тада – ПОЛИ ³⁴ он – ПОЛИ ³⁵ биљака – ПОЛИ ³⁶ [као и народа] – СД; АВМБ ³⁷ се не селе никуда – ПОЛИ ³⁸ Расту – ПОЛИ ³⁹ Неке – ПОЛИ ⁴⁰ Свугде – ПОЛИ ⁴¹ оне – ПОЛИ ⁴² Он је запазио – ПОЛИ ⁴³ познају по мирису, као што се зли људи познају по гласу и погледу – ПОЛИ ⁴⁴ у свом родном селу на нашем Приморју, – ПОЛИ ⁴⁵ као – ПОЛИ ⁴⁶ [својим земљаком] – СД; АВМБ ⁴⁷ Из шумора ливадских трава чинило му се да чује тихи шапат своје баке која га упућује како да радн: – ПОЛИ ⁴⁸ коју је сретао у детињству. – ПОЛИ ⁴⁹ травке – АВМБ; [њене особине, опет као да чује бакин шапат: Видиш оно стабло / крај баре израсло, цваст као грозд бео, / то је бакин жличњак / често га је теби / стављала на масло / да би боље јео. А однекуд са потока, где расте кожасто, дланолико лишће копитњака, чини му се да долази жубор: Ти се сети како / причала је бака / да грозницу лечи / лишће копитњака. Кад отвори ботанику, слике биља у њој наједном оживе и врате га часом у детињство и младост. Учини му се да види врт око родитељске куће где се под стрехом суши хајдучка трава, кантарион, зова, смиље. Понекад процвета пред погледом ливада где се упознао са светом трава.] – СД; АВМБ ⁵⁰ као – ПОЛИ ⁵¹ је – АВМБ ⁵² [,] – СД ⁵³ којег – ПОЛИ ⁵⁴ [многе књиге написао о биљу,] – СД; АВМБ ⁵⁵ пре њега није – ПОЛИ ⁵⁶ а – АВМБ ⁵⁷ [све праћен успоменама на своје прве сусрете са биљем, успоменама на своју баку.] – СД; АВМБ; Тако је написао многе књиге о биљу и постао велики научник. – ПОЛИ.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПТ [1950, бр. 8, стр. 5–7].

Бајка о ладугу – СД, стр. 133; АВМБ, стр. 21.

¹ плаштем – ПзаД ², – ПзаД ³ [на некој црној птици тужно оборене главе] – СД ⁴ Јесте, треба да вам кажем да је на врху планине било језеро, и по њему пловила нека црна птица тужно оборене главе. – ПзаД ⁵ мала – АВМБ; ПзаД ⁶ на крило седне и да се воза по језеру – ПзаД ⁷ [Често је Снежана мислила зашто ли је црна птица тужна, зашто увек обара главу и једном је упита:] – СД; Успут је Снежана једном упитала црну птицу: – ПзаД ⁸ што си толико – ПзаД ⁹ и – ПзаД ¹⁰, – АВМБ; ПзаД ¹¹ опет – ПзаД ¹² [опет] – СД ¹³ Тог дана Снежана – ПзаД ¹⁴ хтела више – ПзаД ¹⁵ решила – ПзаД ¹⁶ Увек ју је – ПзаД ¹⁷ кроз – ПзаД ¹⁸, – ПзаД ¹⁹ Зато се брзо – ПзаД ²⁰ пусти – ПзаД ²¹ па упита по други пут жалосну птицу: – ПзаД ²² приђи да ме провозаш,

– ПзаД²³ отиште – ПзаД²⁴. – ПзаД²⁵ Али – ПзаД²⁶ опет дођи – ПзаД²⁷, – ПзаД²⁸ неспокојна – ПзаД²⁹ па да оде на обалу језера. – ПзаД³⁰ А кад – ПзаД³¹ [на обалу језера, где је црна птица већ чекала.] – СД; и тамо ју је већ чекала црна птица. – ПзаД³² [.] – СД³³ [.] – СД³⁴ [.] – СД³⁵ [.] – СД³⁶ [.] – СД³⁷ брига – ПзаД³⁸ брини се – ПзаД³⁹ [краљица је отишла до ледене куле међу стењем где је живела Сребрна Звезда, мајка свих пахулица. Могла јој је заповедити, али Сребрна Звезда је била много, много стара, па је Снежана због тога умиљато замоли:] – СД; оде краљица до леденог манастира, урезаног међу стењем, клече на ледени под и помоли се богињи зиме, великој Сребрној Звезди што личи на пахулицу снега: – ПзаД⁴⁰ [– Добра Сребрна Звездо, ти што си још мојој мајци одећу ткала] – СД; – Добра богињо, снежна звезда, – ПзаД⁴¹ [сва] – СД⁴² се – ПзаД⁴³ [.] – СД⁴⁴ је – ПзаД⁴⁵ [она] – СД⁴⁶ часу – ПзаД⁴⁷ где – ПзаД⁴⁸ [бели] – СД⁴⁹ [први лабуд на свету.] – СД⁵⁰ лабуди – ПзаД.
Прича је упоређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 7. 2. 1935, бр. 6, стр. 1011].

Руке – СД, стр. 136; АВМБ, стр. 26.

¹ хода – ПзаД² вратио – ПзаД³ па – АВМБ⁴ шаптао – ПзаД⁵ [је] – СД⁶ главом знак – АВМБ; ПзаД⁷ Оне – ПзаД⁸ даду – ПзаД⁹ даду – ПзаД¹⁰ даду – ПзаД¹¹ нисмо готово – ПзаД¹² и модрих црта – ПзаД¹³ тетка – ПзаД¹⁴ црвене – ПзаД¹⁵ и – ПзаД¹⁶ пожурио – ПзаД¹⁷ [је] – СД¹⁸ дрхтању – ПзаД.
Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XV, 2. 9. 1953. бр. 49].

Мали баук – СД, стр. 140; АВМБ, стр. 46.

¹ невешти – ПзаД² научила – АВМБ³ кроз – ПзаД⁴ изишао – ПзаД⁵ толико – ПзаД⁶ један – ПзаД⁷ [.] – СД⁸. – ПзаД⁹ Покушај – ПзаД¹⁰ и – ПзаД¹¹ изиђе – ПзаД¹² иверке – ПзаД¹³, – ПзаД¹⁴, – ПзаД¹⁵ [мали] – СД¹⁶ [своју] – СД¹⁷ [му] – СД¹⁸ учинити од тебе – ПзаД¹⁹ ти – ПзаД²⁰ врло – ПзаД²¹ [и] – СД; ПзаД²² толико – ПзаД²³ му – ПзаД²⁴ случајно – ПзаД²⁵ у – АВМБ²⁶ изненадно – ПзаД²⁷ [.] – СД²⁸ сав задовољан – ПзаД²⁹ жена – ПзаД³⁰ једном – ПзаД³¹ [једном] – СД³² ту били – ПзаД³³ [појури] – СД³⁴ појури – ПзаД³⁵ добро јутро – АВМБ; ПзаД³⁶ шумар – ПзаД³⁷ била – АВМБ; била густа – ПзаД³⁸ љут – АВМБ³⁹ стане – ПзаД⁴⁰ му тако – ПзаД⁴¹ можда закачити главу. – ПзаД⁴², – ПзаД⁴³, – АВМБ; ПзаД⁴⁴, – АВМБ; ПзаД⁴⁵ Мораће – ПзаД⁴⁶ немогућно – ПзаД⁴⁷ ничим – ПзаД⁴⁸ стопа – АВМБ⁴⁹ а и траг му могу пратити, ако га не стигнем – ПзаД⁵⁰ Тад – ПзаД⁵¹ била – ПзаД⁵² [била] – СД⁵³ и – АВМБ; ПзаД⁵⁴ ће – ПзаД⁵⁵ много – ПзаД⁵⁶ одударати јасно – ПзаД⁵⁷ [.] – СД⁵⁸ и да га лепо види – ПзаД⁵⁹ пуцајући – ПзаД⁶⁰ деца – ПзаД⁶¹ очевих – ПзаД⁶² [деца] – СД⁶³ како се ближи кући чудовиште које их сваку ноћ плаши и да се радују што ће најзад бити ухваћено. – ПзаД⁶⁴ дакле – ПзаД⁶⁵ шчепа – ПзаД⁶⁶ стаде из врата – ПзаД⁶⁷ Жена изађе тобож неким послом напоље оставивши кућу отворену а Баук брже-боље паде на праг и упали своје страшне очи. – ПзаД⁶⁸ викну тад шумар и излете из врата – ПзаД⁶⁹ [Био је заборавио и он да ће га чудовиште по снегу опазити и заждити у поље. Само сада је шумар могао бар да га јури. Чудовиште је ипак вешто узмицало, скачући из једне сенке у другу.] – СД; Али како је викнуо пре но што је бадио мрежу, Баук већ беше заждио кроз поље. Само сада је шумар могао да га јури, јер га је добро на снегу видео. Чудовиште је, међутим, ипак вешто измицало скачући из једне сенке у другу, али га је шумар још боље гононио претећи му: – ПзаД⁷⁰ [викао је шумар јурећи за њим.] – СД⁷¹ И негде – ПзаД⁷² баци – ПзаД⁷³ Тада – ПзаД⁷⁴ – Да га за ноћас затворимо у наш трап, па ћемо сутра видети шта ћемо, рече жена. – ПзаД⁷⁴ [Одлуче да га за време ноћи затворе у трап па да му ујутру суде.] – СД⁷⁵ Тако и учине. Затворе га у трап и одозго наваљају пуно снега, па оду у кућу. Кад сутрадан имају шта видети: трап отворен а по снегу се далеко види траг као да је неко махао брезовачом. Пођу шумар, жена и деца по њему, али никако да му нађу краја. Баук је побегао био у неку другу земљу

и никад се после није враћао да плаши шумареву децу. – ПзаД ⁷⁶ [.] – СД ⁷⁷ [.] – СД ⁷⁸ покојипут – АВМБ ⁷⁹ и – АВМБ ⁸⁰, – АВМБ ⁸¹, – АВМБ.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 14. 2. 1935, бр. 7, стр. 1015].

Прича о размаженој царици – СД, стр. 144; АВМБ, стр. 51.

¹ разнесе – АВМБ ² [једине] – СД ³ [.] – СД ⁴ [.] – СД ⁵ ћерком – ПзаД ⁶ принце-зу – ПзаД ⁷ Прво већ јутро – ПзаД ⁸ тога – ПзаД ⁹ размишља – ПзаД ¹⁰ пред – АВМБ; ПзаД ¹¹ знај – ПзаД ¹² До – ПзаД; падало – АВМБ ¹³ Донеће – ПзаД ¹⁴ За – ПзаД ¹⁵ у том – АВМБ; ПзаД ¹⁶ По – ПзаД ¹⁷ Птице – ПзаД ¹⁸ На – ПзаД ¹⁹ С – ПзаД ²⁰ И – ПзаД ²¹ се њој – АВМБ; ПзаД ²² њиховим – АВМБ; ПзаД ²³ Помоћи – ПзаД ²⁴ Где – ПзаД ²⁵ Мирисаће – ПзаД ²⁶ Краљица – ПзаД ²⁷ мађионичар – ПзаД ²⁸ Кроз – ПзаД ²⁹ Зој – ПзаД ³⁰ На – ПзаД ³¹ Да се наш цар млади / Спасе од тих чини – ПзаД ³², – АВМБ ³³ [.] – СД ³⁴ мрави – ПзаД ³⁵ нашем – ПзаД ³⁶ И – ПзаД ³⁷ Унакази – ПзаД ³⁸ [.] – СД ³⁹ спасу – ПзаД ⁴⁰ и – АВМБ; ПзаД ⁴¹ [.] – СД ⁴² Копривице – ПзаД ⁴³ Па – ПзаД ⁴⁴ Лепо – ПзаД ⁴⁵ падало – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 8. 8. 1935, бр. 32, стр. 1110].

Прича о лорду Форду – СД, стр. 149; АВМБ, стр. 57.

¹ искрсну – ПзаД ² неки – АВМБ ³ обесан – АВМБ; ПзаД ⁴ [само] – СД; ПзаД ⁵ Када – ПзаД ⁶ томе – ПзаД ⁷ ужасни – АВМБ; ПзаД ⁸ с десна – АВМБ; ПзаД ⁹ спомену – АВМБ ¹⁰ устрану – АВМБ ¹¹ тако ти Бога – ПзаД ¹² пројури – АВМБ; ПзаД ¹³ Хтео не хтео – АВМБ; ПзаД ¹⁴ устрану – АВМБ; ПзаД ¹⁵ се – АВМБ ¹⁶ [међу ондашњим сужеверним сељацима] – СД ¹⁷ коликогод – ПзаД ¹⁸ од ваших бремена: / брашњавих врећа, / дрва и сена. – ПзаД.

Стихови са 59. стр. збирке АВМБ [СД, стр. 150–151] разликују се по дужини од оних у СД. Наиме, свака 2 стиха из збирке у СД чине један стих. Нема садржајних разлика.

Песма са 151–152 стр. СД у збирци АВМБ [стр. 60] и у ПзаД подељена је у 3 строфе, што у СД није случај.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XI, 16. 11. 1939, бр. 45, стр. 182].

Райоборни цар – СД, стр. 154; АВМБ, стр. 62.

¹ Мирољубивој – АВМБ ² због – АВМБ ³ угушивани – АВМБ.

Цар ишрачака – СД, стр. 158; АВМБ, стр. 72.

¹ кућицом – З ² убрзо – З ³ [.] – СД ⁴ се – АВМБ ⁵ тада – АВМБ; З ⁶ отшкрину – АВМБ; З ⁷ спољно – АВМБ ⁸ засенише – АВМБ ⁹ имало – АВМБ; имало је – З ¹⁰ клизали – АВМБ ¹¹ Странац – З ¹² навите – АВМБ ¹³ отсекоше – АВМБ; З ¹⁴ Учас – З ¹⁵ [.] – СД ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ навијају – АВМБ ¹⁸ [.] – СД ¹⁹ [се] – СД ²⁰ [.] – СД ²¹ [.] – СД ²² – АВМБ; З ²³ [.] – СД; З ²⁴: – АВМБ; З ²⁵ [.] – СД ²⁶ благодарно – АВМБ ²⁷ [.] – СД ²⁸ објавише – З ²⁹, – З ³⁰ претстављала – АВМБ; З ³¹ светлиле – АВМБ ³² [.] – СД ³³ [.] – СД; З ³⁴ карамфиле – З ³⁵ маломе – З ³⁶ нави – АВМБ ³⁷ Месец – играчку – З ³⁸ причао – АВМБ; З ³⁹ то само – З.

Прича је поређена с варијантом објављеном у З [II, 1955, бр. 4, стр. 2–3].

Врайци новинари – СД, стр. 162; АВМБ, стр. 78.

¹ птица – ЗАД ² штетног ЗАД ³ дознаду – ЗАД ⁴ једног – ЗАД ⁵ Није знао, / боже мој; / шта је потоп / шта је ној. – ЗАД ⁶ [.] – СД ⁷ разлетеше – ЗАД ⁸ [тамо] – СД ⁹ пронела – ЗАД ¹⁰ саопштења – ЗАД ¹¹ ми – ЗАД ¹² уплашених птица. – ЗАД ¹³ је – ЗАД ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ зацрвенио – ЗАД ¹⁶ [сви] – СД ¹⁷ неваљалко – ЗАД ¹⁸ срећом – ЗАД ¹⁹ љутит – АВМБ ²⁰ [.] – СД ²¹ болеснике – ЗАД ²² [мали] – СД ²³ брбљају

свраке на путу, – ЗАД²⁴, – ЗАД²⁵ везују – ЗАД²⁶, – ЗАД²⁷, – ЗАД²⁸ држе – ЗАД²⁹ [,]
– СД³⁰ [,] – СД.

Постоје разлике у прелому стихова унутар приче.

Прича је поређена с варијантом објављеном у листу ЗАД [год. IX, 1. 1. 1955, бр. 513, стр. 13].

Тејшкини ѿмаіачи – СД, стр. 167; АВМБ, стр. 94.

¹ [,] – СД² мешања – Р³ [,] – СД⁴ [,] – СД⁵ [који је слободно отварао и двери олтара,]
– СД, АВМБ⁶ отшкрину – АВМБ; Р⁷ [,] – СД⁸ [хлебна] – СД, АВМБ⁹, – АВМБ; Р¹⁰
[завејано брашном, не бисмо ли пребројали] – СД; АВМБ¹¹ [,] – СД¹² [,] – СД¹³ за-
пхнула – Р¹⁴ у радионици пуној јаре и брашна – Р¹⁵ [,] – СД, Р¹⁶ убаци – АВМБ¹⁷
[желели да видимо како ће бити данас кад смо] – СД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у листу Р [год. X, просинац 1960, бр. 4].

Бајка о извору – СД, стр. 171; АВМБ, стр. 106.

¹ и – АВМБ² Он је, иако је јутро било, спавао; за узглавље му је служио плав, окру-
гласт камен, још хладан од ноћи, постеља му је била трава, а покривала га је сенка
Храста. По камену и пањевима околу седели су други пастири, а још даље брегом и
шумарком су – ПзаД³ Пастири су разговарали о вуцима, шумским духовима, хај-
дуцима, и кад би видели да се стадо удаљава један би, на кога је ред, ишао да га вра-
ти. – Оде чича-Маркова крава у штету, повика пастирче које је седело крај извора
под буквом. Чича-Марко се прену иза сна, подиже главу с камена, на рече гледајући
за кравом: – Брзо ми је вратите, па ћу вам испричати како је постао овај извор под
буквом. Чувши то сви пастири појуре да га послушају, а кад су се вратили чича-Мар-
ко је одмах почео да прича: – ПзаД⁴ [поче најзад старац] – СД; АВМБ⁵ и овце које
је – ПзаД⁶ козама – ПзаД⁷ тада није – ПзаД⁸ ни једног – ПзаД⁹ преко дан – ПзаД¹⁰
[морао је] – СД; АВМБ¹¹ чак – ПзаД¹² опет – ПзаД¹³ а – ПзаД¹⁴ стазе, пећине
– ПзаД¹⁵ гранама – ПзаД¹⁶ а – АВМБ; ПзаД¹⁷ *іусііоі* – ПзаД¹⁸ неког – ПзаД¹⁹ почео
је – ПзаД²⁰ листа – ПзаД²¹ И пошто се напио јутарње росе вратио се у пећину – ПзаД²²
је онда тихо отишло – ПзаД²³ [старац] – СД; АВМБ²⁴ старац – ПзаД²⁵ и даље сва-
ке зоре – ПзаД²⁶ по мало – ПзаД²⁷ више не би – ПзаД²⁸ – То подај убогима које
успут сретнеш, додаде старац, а ја сам се заветовао Богу да ћу само корење и шум-
ске плодове јести. Али је мали пастир био доброг срца, па навали кроз сузе молити
пустињака: – ПзаД²⁹ трпети – ПзаД³⁰ замисли – ПзаД³¹ То ће бити – ПзаД³² само
– ПзаД³³ [само] – СД; АВМБ³⁴ козе – ПзаД³⁵ дозволи – ПзаД³⁶ додаде – ПзаД³⁷
бранећи се – ПзаД³⁸ јер се надао да ће му пустињак испунити молбу. – ПзаД³⁹ као
што се смеју свец и божји угодници. – ПзаД⁴⁰ скривени – ПзаД⁴¹ је – ПзаД⁴² па
– ПзаД⁴³ и да зато тако благосиља, да не би тај бунар пресушио. – ПзаД⁴⁴ није
– ПзаД⁴⁵ [није] – ПзаД⁴⁶ свој – ПзаД⁴⁷ Тада му дође жао што старац и даље пије
росу – ПзаД⁴⁸ па – ПзаД⁴⁹ га – ПзаД⁵⁰ задивљено – ПзаД⁵¹ опет – ПзаД⁵² то чудом
– ПзаД⁵³ божјем угоднику – ПзаД⁵⁴ [он] – СД; ⁵⁴ [он] – СД; АВМБ⁵⁵ своју – ПзаД⁵⁶
ми – ПзаД⁵⁷ сви – ПзаД⁵⁸ [и о племенитом пастирчету] – СД; АВМБ.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VI, 26. 7. 1934, бр. 29, стр. 906–907].

Узбуна у реци – СД, стр. 175; АВМБ, стр. 111.

¹ се – ПзаД² бринуће за – ПзаД³ на жао – ПзаД⁴ пронесе – ПзаД⁵ Због другачијег
прелома стиха песма са 175. стр. СД има 2 стиха мање него иста песма у ПзаД⁶
све више – ПзаД⁷ кошуљу – АВМБ⁸ Друга песма на 176. стр. СД има 6 стихова
уместо 12, како је у ПзаД, због другачијег прелома. ⁹ речном проширењу – ПзаД¹⁰
ракетле – АВМБ; ПзаД¹¹ у ПзаД због другачијег прелома постоје 4 стиха. ¹² белута-
ка – АВМБ; ПзаД¹³ по природи – ПзаД¹⁴ покоји – АВМБ; ПзаД¹⁵ као да га сами
Бог посла, – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом из ПзаД [год. X, 17. 2. 1938, бр. 7, стр. 27].

Грличина шужбалица – СД, стр. 180; АВМБ, стр. 127.

¹ једној – ПзаД ² [,] – СД ³ хране – ПзаД ⁴ расцветавало – ПзаД ⁵ се – ПзаД ⁶ [својим] – СД ⁷ долетели – ПзаД ⁸ [И копци имају пријатеље и воле их. Зашто сумени / моју пријатељицу отели? / И копце боли срце за њиховим пријатељима. Зашто / су мене ожалостили.] – СД ⁹ Како – ПзаД ¹⁰ где су је оставили – ПзаД ¹¹ да певају њему – ПзаД ¹² превела – ПзаД.

Песма на 131. стр. збирке АВМБ краћа је за 4 стиха, који у СД на стр. 182. постоје. Прича је поређена с варијантом из ПзаД [год. XVIII, 9. 8. 1956, бр. 198].

Бајка о дивљој крушци – СД, стр. 184; АВМБ, стр. 132.

¹ крушки – ² умире – ³ , – ⁴ [,] – СД; ⁵ чине – ⁶ деца – ⁷ [са] – СД ⁸ плашљиве – ⁹ старо – ¹⁰ [,] – СД ¹¹ завидљиво – ¹² [и] – СД ¹³ никада – АВМБ ¹⁴ крушчицу – ¹⁵, али су је болеле; само, – ¹⁶ била – ¹⁷, – ¹⁸ појави – ¹⁹ листић – ²⁰, слуша. – АВМБ; ²¹ радо око ње – ²², – ²³ на њој горе – ²⁴ мале – ²⁵ трећег – ²⁶ спролећа – АВМБ ²⁷ под – ²⁸ ујесен – АВМБ ²⁹ се – ³⁰ [се] – СД ³¹ с јесени – ³² жућкасторумени – ³³ [,] – СД; ³⁴ шаренила – АВМБ; ³⁵ целе се – ³⁶ и – ³⁷ – изда-нака – ³⁸ куцао – ³⁹ нађе – ⁴⁰ много – ⁴¹, – ⁴², – ⁴³ оне – АВМБ ⁴⁴ род – ⁴⁵ [крушчица] – СД, АВМБ ⁴⁶ своје листове у безбројне колевчице – ⁴⁷ им – АВМБ ⁴⁸ тако она – ⁴⁹ животом – АВМБ ⁵⁰ [опет] – СД ⁵¹, ⁵², – АВМБ ⁵³ црна – ⁵⁴ [,] – СД ⁵⁵ [се] – СД ⁵⁶ у – ⁵⁷ Њој није било довољно ⁵⁸ ју – ⁵⁹ је – ⁶⁰ послао – ⁶¹ певале то јутро – ⁶² свакога – ⁶³ по – ⁶⁴ нежно – ⁶⁵ потсмеси – АВМБ; ⁶⁶ малим – ⁶⁷ [сутра] – СД ⁶⁸ сазре – ⁶⁹ [или] – СД ⁷⁰ [,] – СД ⁷¹ [,] – СД ⁷² [,] – СД ⁷³ [крушчица] – СД ⁷⁴, – ⁷⁵ зеленожутних – АВМБ; ⁷⁶ по шуми – ⁷⁷ плод донела – АВМБ; род донела – ⁷⁸ лепши и од шљива и јабука – ⁷⁹ до леске и оскоруше – ⁸⁰. – ⁸¹ Још – ⁸² не–приспели – АВМБ ⁸³ су – ⁸⁴ Млада воћка – ⁸⁵ потпуно – ⁸⁶ сунчане – ⁸⁷ огледалца – ⁸⁸ више није – ⁸⁹ [И тако] – СД ⁹⁰ ипак – ⁹¹ крушчица – ⁹² [крушчица] – СД ⁹³ повијале – ⁹⁴ мале – АВМБ ⁹⁵ [,] – СД ⁹⁶, – АВМБ ⁹⁷ потсмехну се – АВМБ; ⁹⁸ чопор – АВМБ ⁹⁹, – АВМБ ¹⁰⁰ И – ¹⁰¹ А крушки – ¹⁰² [свиђао] – СД ¹⁰³ највише свиђао – ¹⁰⁴ [,] – СД ¹⁰⁵ али сузе што јој се понеше до очију она – ¹⁰⁶ њена горчина – ¹⁰⁷ [поново] – СД ¹⁰⁸ ју – ¹⁰⁹ опет буквас ¹¹⁰; – ¹¹¹ [једина] – СД ¹¹² је – ¹¹³ [је] – СД ¹¹⁴, – ¹¹⁵ [,] – СД ¹¹⁶ јавише по – ¹¹⁷ крушци – АВМБ ¹¹⁸ тако – ¹¹⁹ [идућег пролећа] – СД ¹²⁰ јој се из сока у род већ полако пела – ¹²¹ је криво било – ¹²² [је] – СД ¹²³ Крушку – ¹²⁴ су послали – ¹²⁵ [,] – СД ¹²⁶ пчелињих – ¹²⁷ [и буквиног миловања] – СД ¹²⁸ у њеном соку – ¹²⁹ рилице – АВМБ; рилце – ¹³⁰ срце – ¹³¹ њима су се још бориле капи сласти са капима једа, али осе зазујаше победоносно – ¹³² – Горке, горке, горке! – ¹³³ Њихове речи су – ¹³⁴ пале – ¹³⁵ опет јој – ¹³⁶ [јој] – СД ¹³⁷ испуниле – ¹³⁸ [и горчином] – СД ¹³⁹ потсмех – ¹⁴⁰, – ¹⁴¹ доносила све горчи род – ¹⁴².

Прича објављена у часопису 3 [III, 1956, бр. 6/7, стр. 4–6]. Носи наслов „Бајка о дивљој крушки“.

ПИСМА ИЗ ШУМЕ

У СД у поглавље *Писма из шуме* нису сврстане све приче из збирке ПизШ. Ту су: „Ветар дадиља“, „Необични свирач“, „Свет под језером“, „Маца Преља“, „Добри дух Дим“, „Бајка о путевима“, „У шумској крчми“, „Оживела слика“ и „Патуљкова тајна“.

Недостају приче: „Месечева шала“ (штампана у поглављу *Пайуљкова тајна*), „Медведова женидба“ (у ПизШ прештампана из РП), „Риба возарица“ (смештена је у поглавље *Дечја соба*) и „Прича о реци“. Прича „Орашчићи-палчићи“ прештампана је из РП и у СД сврстана у поглавље РП. Песме које у великом броју припадају збирци ПизШ обрађене су у оквиру поезије за децу Десанке Максимовић.

Вейтар дадиља – СД, стр. 191; ПизШ, стр. 42.

¹; – ПизШ ². – ПизШ; ПзаД ³ Боље иди у шуму – ПизШ; ПзаД ⁴ [.] – СД ⁵ [су] – СД ⁶ пошто пото – ПизШ ⁷ и што је ипак личило на песму – ПзаД ⁸ гласан плач – ПзаД ⁹ успаванке – ПизШ; ПзаД ¹⁰ љушка – ПзаД.
Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XXII, 31. 3. 1960. стр. 388].

Необични свирач – СД, стр. 197; ПизШ, стр. 47.

¹ задивљене – ПзаД ² старац беле браде, подеран – ПзаД ³ седе – ПзаД ⁴ нахранивши га мрвама из торбе стави – ПзаД ⁵ па – ПзаД ⁶ с – ПзаД ⁷ мрави – ПзаД ⁸ прута – ПзаД ⁹ реци – ПзаД ¹⁰ то упита – ПзаД ¹¹ овим – ПзаД ¹² до бога – ПзаД ¹³ : – ПизШ; ПзаД ¹⁴ околних – ПзаД ¹⁵ отсвира – ПзаД ¹⁶ својој – ПзаД ¹⁷ [И док је он свирао уносећи у свирку топлину свога срца, које је саосећало са целом природом око себе, док је уплитао у звуке фруле сећања на детињство, снове младости која му је давно прошла, оне су зачуђено посматрале свиралу за коју је рекао да је начињена из срца. Једино су можда, најчувеније певачице, које и саме певају својим срцем, схватиле старца.] – СД; ПизШ ¹⁸ најчувенији – ПзаД ¹⁹ са старцем – ПзаД ²⁰ појуре – ПзаД ²¹ добри – ПзаД ²² по ваздан – ПзаД ²³ мелем – ПизШ ²⁴ Старац јој дозволи говорећи: – ПзаД ²⁵ очара својом свирком птице, – ПзаД ²⁶ пристану – ПзаД ²⁷ птице из ритова – ПзаД ²⁸ му и она рече: – ПзаД ²⁹ Свирче – ПзаД ³⁰ по ваздан – ПзаД ³¹ пристаде да и шеву поведе – ПзаД ³² раменима и ободу шешира – ПзаД ³³ док он свира – ПзаД ³⁴ исмејавати – ПзаД ³⁵ старац – ПзаД ³⁶ старцем – ПзаД ³⁷ твоја фрула – ПзаД ³⁸ Необични старац – ПзаД ³⁹ Старац – ПзаД ⁴⁰ [а понекад] – СД; ПизШ ⁴¹ птице – ПзаД ⁴² него – ПзаД ⁴³ старац је свирао – ПзаД ⁴⁴ хлеб који су уза се имали – ПзаД ⁴⁵ припитомљене – ПзаД ⁴⁶ више – ПзаД ⁴⁷ [више] – ПзаД ⁴⁸ [пратиље] – СД; ПизШ ⁴⁹ напуштале – ПзаД ⁵⁰ уместо – ПзаД ⁵¹ тако га оним што би од људи добиле – ПзаД ⁵² веле – ПзаД ⁵³ птице – ПзаД ⁵⁴ за увек – ПизШ ⁵⁵ праведник – ПзаД ⁵⁶ птичице је многе / гладне нахранио, / песми научио, – ПзаД ⁵⁷ тужно – ПзаД ⁵⁸ хромо – ПзаД ⁵⁹ обрадово немо. – ПзаД ⁶⁰ Треба – ПзаД ⁶¹ својим до небеса – ПзаД ⁶² птице – ПзаД ⁶³ па – ПзаД ⁶⁴ и јастреба, те га на крилама својим узнесу на небо, чак до пред рајска врата. Тада стари славуј закуца на њих кљуном па рече: Свети Петре, рајске / вратнице отвори! / Носимо ти нашег / седег праведника: / он више не свира, / он више не збори. / Намести га покрај / рајских голубова; / његова је фрула / била начињена / од његовог срца / и његових снова. На глас славујев свети Петар отвори рајске двери и одведе необичног свирача у птичји рај где је он много више желео да буде него у људском рају. Птице по шумама певају да се и сад тамо налази. – ПзаД.

Песма на почетку 201. стр. СД има 6 стихова, док их је у ПзаД 12, због различитог прелома.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XI, 10. 8. 1939, бр. 32, стр. 126].

Свети њод језером – СД, стр. 203; ПизШ, стр. 58.

¹ који се само једном годишње обувао свега једном је јео пшеничног хлеба и само једном годишње пио млека – кад му се газди ојагњи овца – љубимица. – ПзаД ² Кад – ПзаД ³ [их] – СД ⁴ А – ПзаД ⁵ лепог – ПзаД ⁶ јутро – ПзаД ⁷ у правцу Ивана. – ПзаД ⁸ рече – ПзаД ⁹ одлазим – ПзаД ¹⁰ назро – ПизШ; ПзаД ¹¹ Тек – ПзаД; том – ПизШ ¹² Тек – ПзаД ¹³ А – ПзаД ¹⁴ од – ПзаД ¹⁵ Сада – ПзаД ¹⁶ га ваде – ПзаД ¹⁷ При том – ПзаД ¹⁸ Ако – ПзаД ¹⁹ само још – ПзаД ²⁰ радознало – ПзаД ²¹ [по четврти пут] – СД ²² и по четврти пут – ПзаД ²³ [са] – СД ²⁴ знао – ПзаД ²⁵ ћутао и тужно пловио. – ПзаД ²⁶ [И збиља се никада више није вратио – ПзаД ²⁷ чаробни неки – ПзаД ²⁸ били и – ПзаД ²⁹ његове – ПзаД ³⁰ Тек њега нестане после неколико дана и никада се више не врати, никада га више чобанче не угледа – ПзаД ³¹ [а он је] – СД ³² свом пријатељу – ПзаД ³³ Можда – ПзаД ³⁴ просто погинуо – ПзаД ³⁵ негде – ПзаД ³⁶ Иван

је седео на камену и гледајући у водени свет заплакао и машио се руком у недра где су стајали дарови што му их је нежни пријатељ – лабуд доносио са путовања. А – у недрима стоје само четири обична камичка. – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом из ПзаД [год. XX, 4. 12. 1958, бр. 320].

Маца Прела – СД, стр. 206; ПизШ, стр. 62.

¹ живела је – ПзаД ² [на пропланку] – СД ³ А због чега је тамо сама живела, после ћете чути – ПзаД ⁴ Маца Прела – ПзаД ⁵ сео – ПзаД ⁶ прво – ПзаД ⁷ хитро – ПзаД ⁸ А – ПзаД ⁹ [чим] – СД ¹⁰ одмах су постали – ПзаД ¹¹ израстао велики момак – ПзаД ¹² много – ПзаД ¹³ с – ПзаД ¹⁴ птице и бубе – ПзаД ¹⁵ да виде њено предиво – ПзаД ¹⁶ их је и – ПзаД ¹⁷ оделом – ПзаД ¹⁸ [и] – СД ¹⁹ [и омиљена] – ПзаД ²⁰ их да – ПзаД ²¹ [он] – СД ²² оставивши вретено шапну зецу: Ја сам – ПзаД ²³ некад као вила живела у овој истој напуштеној шумаревој кући. Била сам најмлађа и најнепослушнија од свих, а нарочито никако нисам волела да предем ни – ПзаД ²⁴ се – ПзаД ²⁵ [Једном сам тако, из дечје обести, срушила кућу патуљцима мислећи да су је нека деца, у игри, направила, јер је била тако мала и трошна.] – СД ²⁶ Онда се стара вила наљути због тога на мене и претвори ме у мацу, те тако сад морам целог живота само ово радити. – ПзаД ²⁷ вила – ПзаД ²⁸ да ми ико може – ПзаД ²⁹ најстарије виле – ПзаД ³⁰ [доуше] – СД ³¹ Али – ПзаД ³² [и] – СД ³³ [Није право да се неко због мене излаже опасности.] – СД ³⁴ најстарије виле – ПзаД ³⁵ у њему – ПзаД ³⁶ кроз плот – ПзаД ³⁷ желим – ПзаД ³⁸ Сигурно – ПзаД ³⁹ зеље у вилином врту? – ПзаД ⁴⁰ А пуж – ПзаД ⁴¹ ову понуду – ПзаД ⁴² Зец се вратио са потока пуних шака и пружајући пужу лиску по лиску, рече му тобож немарно: – ПзаД ⁴³ вилином – ПзаД ⁴⁴ – рече зец пружајући пужу лиску купуса. – ПзаД ⁴⁵ – [му] – СД ⁴⁶ [онда] – СД ⁴⁷ па му је – ПзаД ⁴⁸ говорехи – ПзаД ⁴⁹ не да – ПзаД ⁵⁰ њеног – ПзаД ⁵¹ да побегне – ПзаД ⁵² он – ПзаД ⁵³ сва срећна узме травку – ПзаД ⁵⁴ и – ПзаД ⁵⁵ А кад – ПзаД ⁵⁶ као и пре постала вила и отишла некуд далеко из те шуме – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IV, 19. 10. 1933, бр. 41, стр. 768].

Добри дух Дим – СД, стр. 209; ПизШ, стр. 72.

¹ [или како га је наш деда звао] – СД; ПизШ ² румениле – ПзаД ³ на – ПзаД ⁴ је – ПзаД ⁵ Ја сам кућни Дим, – ПизШ; ПзаД ⁶ ја сам добри дух. – ПзаД ⁷ што видех не видех, – ПизШ; ⁸ Братац сам облаку – ПзаД ⁹ он је братац мој, – ПзаД ¹⁰ вода нам је сестра, – ПзаД ¹¹ поприча – ПзаД ¹² [,] – СД ¹³ сети се опет – ПзаД ¹⁴ мати – ПзаД ¹⁵ [их] – СД; ПизШ ¹⁶ децу – ПзаД ¹⁷ [Најбољи начин да малишане брзо пробуди био је да их мало уштине за нос својом љутом шаком, само мало, и да потом прошапће: Учинићу као што од памтивека / моја браћа чине, / сасућу вам под нос, мада нисам зао, / малчице љутине. / Из постеље ви ћете искочити брзо, / навући одела / и излетећете на сунце хитрије / од птица и пчела.] – СД; ПизШ ¹⁸, – ПизШ ¹⁹ [,] – СД ²⁰ [међутим] – СД; ПизШ ²¹ весело – ПзаД ²² па – ПзаД ²³ те – ПзаД ²⁴ напоље – ПзаД ²⁵ потскакивати – ПзаД ²⁶ Данас ми се игра: / ију – ију – и, / данас нам у лонцу / богат ручак ври, / три шацице граха / и кромпира три. / Данас ми се игра: / ију – ију – и, / данас и за мене / добар ручак би, / чамове дашчице / тридесет и три. – ПзаД ²⁷ дувам – ПизШ ²⁸, – ПизШ ²⁹ [,] – СД ³⁰ опет – ПзаД ³¹ деци. Она су била мала, па их је требало забављати. – ПзаД ³² окупи – ПзаД ³³ им – ПзаД ³⁴ Добри дух – ПзаД ³⁵ коју су деца необично волела – ПзаД ³⁶ Малишани моји, / код Бoge сам био; / као сад са вама / са свецем сам једним / тако говорио. / У госте сам њега, / децо, код нас звао, / може доћи данас / кад мрак буде пао. Чим је завршио ову, деца су хтела нову причу. Зато мораде одмах наставити: – ПзаД ³⁷ настрадаће – ПзаД ³⁸ у причању – ПзаД ³⁹ помилова – ПзаД ⁴⁰ добром духу – ПзаД ⁴¹ јелу – ПзаД ⁴² опет – ПзаД ⁴³ [мало] – СД; ПизШ ⁴⁴ прохода – ПзаД ⁴⁵ запиткивања не – ПзаД ⁴⁶ причати – ПзаД ⁴⁷ случајно – ПзаД ⁴⁸ била опет – ПзаД ⁴⁹ их – ПзаД ⁵⁰ и – ПзаД ⁵¹ увео – ПзаД ⁵² с – ПзаД

⁵³ с – ПзаД ⁵⁴ узе певушити – ПзаД ⁵⁵ [Дим] – СД, ПизШ ⁵⁶ добри дух – ПзаД ⁵⁷ [кућни] – СД; ПизШ ⁵⁸ вам стражу чувам – ПзаД ⁵⁹ [Пропустити нећу / ни сову ни ћука, / ни слепога миша / ни ноћног баука.] – СД; ПизШ ⁶⁰ Пошто децу успава, изађе напоље да чува стражу – ПзаД ⁶¹ добри духови на стражу – ПзаД ⁶² дому коме је чувар – ПзаД ⁶³ опет – ПзаД ⁶⁴ весело нео – ПзаД ⁶⁵ [чак] – СД; ПизШ ⁶⁶ добри дух – ПзаД ⁶⁷ се и он узви у небо. Чинио је тако готово свако вече: ишао је тамо да код светаца моли за здравље својих штићеника. Код свеца коме је обично с оваквим молбама свраћао било је већ пуно других добрих духова, те мораде сачекати. Кад и он дође на ред, лепо се поклати пред светитељем, па рече: Добри свече, ето, / доплових и ја / због малена моја / штићеника два. / Побрини се, свече, / да имају здравља, / да им се грозница / више не понавља. / Завири кроз димњак / кадгод код њих и тн; / гледај да ми буду / сваког дана сити. – ПзаД ⁶⁸ После овога добри дух Дим – ПзаД ⁶⁹ код – ПзаД ⁷⁰ деца – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IX, 6. 4. 1939, бр. 13, стр. 56].

Бајка о ђућевима – СД, стр. 214; ПизШ, стр. 78.

¹, – ПизШ ², – ПизШ ³ [,] – СД ⁴ [,] – СД ⁵ Одави – ПизШ ⁶ одави – ПизШ ⁷ [,] – СД ⁸ [,] – СД ⁹ [,] – СД ¹⁰ [,] – СД ¹¹ [,] – СД.

У шумској крчми – СД, стр. 218; ПизШ, стр. 88.

¹ хладних – ПзаД ² хром – ПизШ; ПзаД ³ гомилу – ПзаД ⁴ Говорио / лист кестена / липовом: / „Жао ми те, / липов листе, / ветри ће те / одувати, / струнућеш / на земљи, брате“. // Одговара / липов листак / свенули: / „Шестопере / луди кестене. / нема листа који / никад не вене. / Повенуће као / листак багрема / и бршљана / лиска зелена.“ – ПзаД ⁵ почну нешто – ПзаД ⁶ тад – ПзаД ⁷ гавран пијаница – ПизШ; ПзаД ⁸ јаза – ПзаД.

Песма на почетку 219. стр. СД, због другачијег прелома, у ПзаД има 11 стихова. Нема садржинских разлика.

⁹ меда – ПзаД ¹⁰ а – ПзаД ¹¹ лије – ПзаД ¹² па – ПзаД ¹³ лији – ПзаД ¹⁵ лија – ПзаД ¹⁶ секо – ПзаД ¹⁷ [и ја сам због зиме / забринут веома. – ПзаД ¹⁸ Меди се такође – ПзаД ¹⁹ па јој – ПзаД ²⁰ [јој] – СД; ПизШ ²¹ и трпи веома. – ПзаД ²² њихов – ПзаД ²³ хеј – ПзаД ²⁴ лија – ПзаД ²⁵ зека – ПзаД ²⁶ настаде – ПзаД ²⁷ пило – ПзаД ²⁸ зека – ПзаД ²⁹ меди – ПзаД ³⁰ лији – ПзаД ³¹ сав испрашио и окрзао – ПзаД ³² Навезле – ПзаД.

Број стихова песама са 220. и 221. стр. СД у ПзаД је већи због разлика у прелому. Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XI, 14. 12. 1939, бр. 49, стр. 200].

Оживела слика – СД, стр. 222; ПизШ, стр. 93.

¹ Оживеле слике – З ² [,] – СД; се – З ³ уочи неког празника – З ⁴ деци у походе – З ⁵ па одлучи да им наслика – З ⁶ [Сликарки Зиме било је то лако: махне једанпут својом студеном кичицом, а створи се на прозору сребрн лист папрати, или слеђена јелова гранчица; махне други пут, и укаже се слеђена река која као да тече испод врба под снегом; махне трећи пут, и никне дворца сав од биљуре, у коме уместо светиљака сијају сребрне звезде. Како се овим сликама била прочула, чим се по селима и градовима сазнало да опет долази, деца су јој излазила далеко у сусрет. Она им је доброћудно дозвољавала да се ваљају и скачу по скутовима њене бунде. А и што не би! Чим би их деца исцепала и испрљала, истог часа су ницали други нови, као да је нека чаробница] – СД; ПизШ ⁷ [,] – СД ⁸ [,] – СД ⁹ већ сва деца била послала – З ¹⁰ [тихо као кад мраз пуцкета] – СД; ПизШ ¹¹ дубоко дече – З ¹², – ПизШ; З ¹³, – ПизШ ¹⁴ сада – З ¹⁵ ћу на прозору да им нешто насликам – З ¹⁶ кад се сутра пробуде – З ¹⁷ по окну да шара – З ¹⁸ птице – З ¹⁹ А ујутру мама, / кад наложи пећи, / са прозора слика / лепа ће утећи. – З ²⁰ сликање – З ²¹ где – З ²² Зимо, добра Зимо, – З ²³ твога

– 3²⁴ И она – 3²⁵ и – 3²⁶ [па пође даље] – СД; ПизШ²⁷ и – 3²⁸ па – 3²⁹ На прозор ће носић / наслонити дете / и одмах ће лепе – 3³⁰ да тражи друге куће. – 3³¹ дело – 3³² [опет] – СД; ПизШ³³ Завири – 3³⁴, – 3³⁵ брже боље – ПизШ³⁶ њиховом – 3³⁷ [,] – СД, 3³⁸ И пет шест тренутака / слика ће ова бити, / али прва сунца зрака / сву ће је растопити. – 3³⁹ опет – 3⁴⁰ [даље] – СД; ПизШ⁴¹ наслика – 3⁴² док – 3⁴³ И на мене добра / Зимо, се осврни, / па ме својим плаштом / стоструким огрни! – 3⁴⁴ плећима – 3⁴⁵, – 3⁴⁶ [све више] – СД⁴⁷ цртала – 3⁴⁸ [убогом] – СД⁴⁹ окана – ПизШ; 3⁵⁰ привирити – 3⁵¹ како – 3⁵² [сиротињских] – СД⁵³ [она] – СД⁵⁴ нацртам – 3⁵⁵ Замисли се дубоко и растужи се – 3⁵⁶ Утом – 3⁵⁷ Док је она тако шарала, поток се мрзнуо и по њему се стварале слике, све лепше и лепше. А Зима је, занета послом, мрмљала: – 3⁵⁸ Зима је дошла данас / из свог далеког врта, / дошла је и сада свуда / слике шара и црта. / Усред пољане, ево, стоји кућица мала, / кроз поље растрчала. / Сребрнорог се јелен / заплео у врта грање; два зечића малена / пошла су на санкање. / Свих ће по селу слика / нестати идућег јутра, / само ће оживети / сличица ова сутра. – 3⁵⁹ она шарала – 3⁶⁰ [Само деца нису стигла да их се довољно наживају,] – СД; ПизШ⁶¹ Али је њих брзо – 3⁶² деца – 3⁶³ носиће – 3⁶⁴ [својим дахом их избрисала, како се сликарка и бојала – СД; ПизШ; и одувала их. – 3⁶⁵ Само је слика на потоку оживела кад је дете из куће слепих прозора изашло напоље и задивљено пљеснуло рукама. – 3⁶⁶ рукава – ПизШ⁶⁷ кућице – 3⁶⁸ [од сребрног дрвљаника и иверака прави дрвљаник, од нацртаних санки и кочија праве санке и кочије. Дете се] – СД, ПизШ⁶⁹ с – 3.

Прича је поређена с варијантом објављеном у листу 3 [II, 1955, бр. 12, стр. 2–3].

Пайуљкова џајна – СД, стр. 227; ПизШ, стр. 104.

¹ уоколо – ПзаД² прошапта – ПзаД³ никоме – ПзаД⁴ тецијаше само – ПзаД⁵ Мишљаше – ПзаД⁶ срачунаваше – ПзаД⁷ кам – ПизШ⁸ издиже – ПзаД⁹ довече – ПзаД¹⁰ баш – ПзаД¹¹ посматрају – ПзаД¹² [ону] – СД¹³ га – ПзаД¹⁴ [дрво] – СД¹⁵ корењу – ПзаД¹⁶ и стално кључаше – ПзаД¹⁷ досада – ПизШ; ПзаД¹⁸ [и завуче се у дубину шуме] – СД¹⁹ златни – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. III, 18. 8. 1932, бр. 8717, стр. 323].

БАЈКА О КРАТКОВЕЧНОЈ

У СД наслов бајке је „Кратковечна“. Уместо предговора под насловом „*Како је настала бајка коју имате у овој књизи*“ који постоји у издању СД, у збирци БОК налази се ауторово обраћање читаоцима „Драги млади читаоци“.

Пишчева молићва на Заравни – СД, стр. 237; БОК, стр. 7.

Нема разлика.

Омладини исјод три дана забрањено – СД, стр. 239; БОК, стр. 9.

¹ зрикавца – ПзаД² одмах су их – ПзаД³ један – ПзаД⁴ буба вратар – БОК⁵ тојест – БОК; ПзаД⁶ прегледати – БОК; ПзаД⁷ зукавцима – БОК; ПзаД⁸ три пут – БОК⁹ [Било је смешних бубица налик на грабуље или покретне осмоножне клупице, и других дебељушних, округлих као углачане шарене ђинђуве, затим буба налик на буздованчиће, на макове чауре.] – СД; БОК¹⁰ Две, три – ПзаД¹¹ сребрним – ПзаД¹² [су] – СД¹³ ледина – ПзаД¹⁴ свилопрељине – ПзаД¹⁵ играчицама – БОК; ПзаД¹⁶ свакичас – ПзаД¹⁷ потсмешљиве – БОК; ПзаД¹⁸ разговор – ПзаД¹⁹ иза – БОК²⁰ Воденога Цвета – БОК.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год XX, 3. 4. 1958, бр. 16126, стр. 280].

Рачунџија – СД, стр. 246; БОК, стр. 16.

¹ [.] – СД ² иког – БОК ³ [.] – СД ⁴ [.] – СД ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ [.] – СД ⁸ хлеб – БОК ⁹ изговарили – БОК ¹⁰ [.] – СД ¹¹ [.] – СД ¹² [.] – СД ¹³ гласника – БОК ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ [.] – СД ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ [.] – СД.

Побеђени ветар ухада – СД, стр. 251; БОК, стр. 21.

¹ [.] – СД ²; БОК ³ [се] – СД ⁴ [.] – СД ⁵ [.] – СД ⁶ се – БОК ⁷ уствари – БОК ⁸ Притом – БОК ⁹ минути – БОК ¹⁰ [.] – СД ¹¹ [.] – СД ¹² [.] – СД ¹³ хуку – БОК.

Пойци хлебари – СД, стр. 256; БОК, стр. 26.

¹ заравни – П ², – БОК ³ биле су – П ⁴ по повртњацима – П ⁵ граорице – БОК; П ⁶, – П ⁷ жита – П ⁸ спушта – П ⁹ светлеи – П ¹⁰ [.] – СД ¹¹ [.] – СД ¹² [.] – СД ¹³ [.] – СД ¹⁴ издовоје – БОК ¹⁵ и – П ¹⁶, – БОК ¹⁷ хладе – П ¹⁸ њине поворке – П ¹⁹, – БОК ²⁰ названа тако што јој је на земаљи било одређено да живи само један једини дан. – П ²¹ те – П ²² попац – П ²³ [.] – СД; П ²⁴ неугледан ²⁵ Вилиног Коњица – П ²⁶ [мања, ружнија од ње,] – СД; БОК ²⁷; – БОК; П ²⁸ тако – П ²⁹ растати – П ³⁰ сваки – П ³¹ су – П ³² [.] – СД; П ³³ [.] – СД; П ³⁴ свога племена – П ³⁵, – П ³⁶, – П ³⁷, – П ³⁸ ичег – П ³⁹ [а сваки пропуштени минут у једном дану био је као пропуштених неколико часова у људском животу.] – СД, БОК ⁴⁰ али – П ⁴¹ ливаде – П ⁴² хлебарнице – П ⁴³ Собом – П ⁴⁴ девет – П ⁴⁵ [њеног живота] – СД; БОК ⁴⁶ Била је издарила Кратковечнин живот у размаке од четврт часа отприлике. – П ⁴⁷ лептирица – П ⁴⁸ један и по. – П ⁴⁹ дунуо – БОК ⁵⁰ биљака – П ⁵¹ и – П ⁵² [то] – СД ⁵³ Буба – П ⁵⁴ јављала – П ⁵⁵ живота ливадаче штићенице – П ⁵⁶ се буба – П ⁵⁷ јавила – П ⁵⁸ већ је – П ⁵⁹ лепој – П ⁶⁰ ујутру – П ⁶¹ Вилин коњице – П ⁶² а које су звали Три Свата – П ⁶³ песници – П ⁶⁴ И – П ⁶⁵ и – БОК; П ⁶⁶ Утом – БОК; У том – П ⁶⁷ своју – П ⁶⁸ [.] – СД ⁶⁹ [.] – СД ⁷⁰ [.] – СД ⁷¹ [кришом] – СД; БОК ⁷² тако – П ⁷³ утоме – П ⁷⁴ [.] – СД ⁷⁵ Сватима – П ⁷⁶ и – П ⁷⁷ чују – П ⁷⁸ Успут – БОК; П ⁷⁹ [и чиме] – СД, БОК.

Бајка је поређена с варијантом објављеном у листу П [XII, 1956, 31, стр. 8–9].

Свадбени дарови – СД, стр. 263; БОК, стр. 34.

¹ колуте – БОК ² претстављала – БОК ³ спочетка – БОК ⁴, – БОК ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ [.] – СД ⁸ у – БОК ⁹ испренио – БОК ¹⁰, – БОК ¹¹ [.] – СД ¹² [.] – СД ¹³ [.] – СД ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ поразмисли – БОК ¹⁶ него и – БОК ¹⁷ [.] – СД ¹⁸, – БОК ¹⁹ [.] – СД ²⁰ [.] – СД ²¹ ма да – БОК ²². – БОК ²³ [.] и – СД ²⁴ [.] и – СД.

У СД се на 267. страни, уместо последње стране приповетке налази погрешно одштампана страна.

Дујин мост – СД, стр. 268; БОК, стр. 39.

¹ свирача – БОК ² Седефних – БОК ³ [.] – СД ⁴ [.] – СД ⁵ непроходних – БОК ⁶ над – БОК ⁷, – БОК ⁸ до – БОК ⁹, – БОК ¹⁰ [.] – СД ¹¹ [.] – СД ¹² [.] – СД ¹³ Седефних – БОК ¹⁴, – БОК ¹⁵ усто – БОК ¹⁶ Седефних – БОК ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ послали – БОК ¹⁹, – БОК ²⁰ [.] – СД ²¹ Понеки – БОК ²² [.] – СД ²³ [.] – СД ²⁴, – БОК ²⁵ сјаја – БОК ²⁶ сјаја – БОК ²⁷ шкољчице – БОК ²⁸, – БОК.

На 272. стр. СД, уместо наставка приче налази се погрешно одштампана страна 272. и 267. стр. текста замениле су своја места, техничком грешком.

Крајковечнио школовање – СД, стр. 273; БОК, стр. 44.

¹ са – БОК; ² јако – ³ трчуљака – БОК; ⁴ врло – БОК; ⁵ свакичас – БОК; ⁶, – ⁷ [.] – СД ⁸ загрљени – БОК; ⁹ винули – БОК; ¹⁰ уморили – БОК; ¹¹ пали – БОК; ¹² потонули – БОК; ¹³, – ¹⁴ ! – БОК; ¹⁵ [.] – СД; ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ [.] – СД ¹⁸, – БОК ¹⁹ продавао – БОК; ²⁰ [.] – СД; ²¹ [.] – СД; ²² противречити – ²³, – ²⁴ отсјаји – БОК; ²⁵ Седефастах – БОК; ²⁶, – ²⁷ то – ²⁸ да затвори – БОК; ²⁹ јој – ³⁰ тојест – БОК ³¹ трубу – ³² врвци – БОК ³³ Наизглед – ³⁴, – ³⁵ колико толико ³⁶ дали су јој – ³. Прича је поређена с варијантом објављеном у листу З [V, 1958, бр. 3, стр. 65–67].

Крајковечнино сйрашино ойкриће – СД, стр. 278; БОК, стр. 49.

¹ Утом – БОК ² [.] – СД ³ отсецале – БОК ⁴ [.] – СД ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ [.] – СД ⁸ [.] – СД ⁹ [.] – СД ¹⁰ усто – БОК ¹¹ Натеривати – БОК.

У СД је, штампарском грешком, предзадњи ред изврнут.

Гласников йолазак – СД, стр. 283; БОК, стр. 55.

¹ [.] – СД ² [.] – СД ³ [.] – СД ⁴ планинарским – БОК ⁵ [.] – СД ⁶, – БОК ⁷ [.] – СД ⁸ Уствари, – БОК ⁹ потсмешљиво – БОК ¹⁰, – БОК ¹¹ [.] – СД ¹² Тај – БОК ¹³ [.] – СД ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ [.] – СД ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ [.] – СД ¹⁹ [.] – СД ²⁰ њега – БОК ²¹ [.] – СД ²² [.] – СД ²³ [.] – СД ²⁴ [.] – СД ²⁵ [.] – СД.

Гласников сусреј са Воденим Цвейом – СД, стр. 288; БОК, стр. 60.

¹ [.] – СД ² [.] – СД ³ Успут – БОК ⁴ отсјаја – БОК ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ [.] – СД ⁸ [.] – СД ⁹ [.] – СД ¹⁰ на душак – БОК ¹¹ макако – БОК ¹² [.] – СД ¹³ [.] – СД ¹⁴ успут – БОК ¹⁵ [.] – СД ¹⁶, – БОК ¹⁷ сунце – БОК ¹⁸ земљи – БОК ¹⁹ Моста – БОК ²⁰ утом – БОК ²¹ [.] – СД ²² [.] – СД.

Свадба – СД, стр. 292; БОК, стр. 64.

¹ [.] – СД ² [.] – СД ³ [.] – СД ⁴ [.] – СД ⁵ десет – БОК ⁶ претставља – БОК ⁷ [.] – СД ⁸ [.] – СД ⁹ тада – БОК ¹⁰ однекуда – БОК ¹¹ из – БОК ¹² их – БОК ¹³ [.] – СД ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ [.] – СД ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ [.] – СД ¹⁹ [.] – СД ²⁰ Воденога – БОК ²¹ [.] – СД ²² [.] – СД ²³ [.] – СД ²⁴ [.] – СД ²⁵ ма да – БОК ²⁶ пошто по то – БОК ²⁷ [.] – СД ²⁸ [.] – СД ²⁹ [.] – СД ³⁰ [.] – СД ³¹ Воденога – БОК ³² [.] – СД ³³ [.] – СД ³⁴ Успут – БОК.

Зима на виру Воденој Цвейи – СД, стр. 299; БОК, стр. 74.

¹ [.] – СД ² [.] – СД.

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

У поглавље *Медведова женидба* СД нису сврстане све приче из збирке МЖ. Недостају: „Лутка, пајац и мачак“, „Мацан-Брацан“, „Жапци хармоникаши“, „Птице на радију“, „Црвена Крестица и Зелени Репић“, „Грличина тужбалица“, „Бајка о лабуду“, „Прстен на морском дну“, „Уклета птица“, „Сврака крадљивица“, „Медведова женидба“ и „Узбуна у реци“.

Дакле, недостаје 12 прича, али се већина нашла у другим поглављима СД. Тако су у *Расиваним йричама*: „Мацан-Брацан“, „Жапци хармоникаши“, „Птице на радију“, „Црвена Крестица и Зелени Репић“, „Уклета птица“ и „Медведова женидба“; а у *Ако је веровајши мојој баки*: „Грличина тужбалица“, „Бајка о лабуду“, „Прстен на морском дну“ и „Узбуна у реци“. У СД нису сврстане приче: „Лутка, пајац и мачак“ и „Сврака крадљивица“.

Прича о Раку Кројачу – СД, стр. 303; МЗ, стр. 14.

¹ код њега – ПзаД ² [ми] – СД ³ – иједна – МЖ; ПзаД ⁴ – МЖ; ПзаД ⁵ – МЖ; ПзаД ⁶ саша – МЖ; ПзаД ⁷ коликогод – ПзаД ⁸ [.] – СД ⁹ [.] – СД ¹⁰ сребром – ПзаД ¹¹ су рибице – ПзаД ¹² покосиле – МЖ ¹³ код – ПзаД ¹⁴ вече – МЖ; ПзаД ¹⁵ код Рака Кројача – ПзаД ¹⁶ одваљан – ПзаД ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ [.] – СД ¹⁹ видећи – МЖ; ПзаД ²⁰ [.] – СД ²¹ дотрче – ПзаД ²², – ПзаД ²³ обазру – МЖ; ПзаД ²⁴ збиља – МЖ; ПзаД ²⁵ [.] – СД ²⁶ [са] – СД ²⁷ никад – ПзаД ²⁸ овог – ПзаД ²⁹ [би] – СД ³⁰ а – ПзаД ³¹ прво – ПзаД ³², – МЖ; ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IV, 15. 6. 1933, бр. 23, стр. 695].

Како су љужу украли кућу – СД, стр. 306; МЖ, стр. 17.

¹ прекопута – ЗП ², – МЖ ³ на сред – МЖ; ЗП ⁴ куцкају – МЖ; ЗП ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷, – МЖ ⁸ отскочило – ЗП ⁹, – МЖ; ¹⁰, – МЖ; ЗП ¹¹ ма да – МЖ; ЗП ¹², – МЖ; ЗП ¹³, – МЖ; ЗП ¹⁴, – МЖ; ЗП ¹⁵, – МЖ; ЗП ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ [jy] – СД ¹⁸ кућицу – МЖ; ЗП ¹⁹ [cy] – СД.

Прича је објављена у дечијем листу ЗП [1960, бр. 7, стр. 2–3]. С њом је и поређена.

Чежња за завичајем – СД, стр. 309; МЖ, стр. 41.

¹, – МЖ; ПзаД ² потамнило – МЖ; ПзаД ³ пристадоше – ПзаД ⁴ појурише – ПзаД ⁵ ујутру – МЖ; ПзаД ⁶ где – ПзаД ⁷ и – ПзаД ⁸ непознате – ПзаД ⁹ глад – ПзаД ¹⁰ У том – МЖ; ПзаД ¹¹ приспеше – ПзаД ¹² закачише се – ПзаД ¹³ У том – МЖ; ПзаД ¹⁴ [оа] – МЖ; ПзаД ¹⁵ изиђе – МЖ; ПзаД ¹⁶ [и] – СД; МЖ ¹⁷ птичићи – МЖ; ПзаД ¹⁸ за-спаше – ПзаД ¹⁹ приметише – ПзаД ²⁰ или шева – ПзаД ²¹ Догод – ПзаД ²² – Нећете ваљда целог живота остати у гнезду и на трави. Треба да се почнете учити летењу. – ПзаД ²³ прелетале – ПзаД ²⁴ у вис – ПзаД ²⁵ пред – ПзаД ²⁶ тако дуго – МЖ; ПзаД ²⁷ на прозор – МЖ; ПзаД; за птице – МЖ; ПзаД ²⁸ на једном – ПзаД ²⁹ црвен – ПзаД ³⁰ [.] – МЖ; ПзаД ³¹ запевааше – ПзаД ³² остадоше – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. III; 21. 7. 1932, бр. 29, стр. 307].

Пйице на шрју – СД, стр. 313; МЖ, стр. 60.

¹ [.] – СД ² се наћи – ПзаД ³ тискао – ПзаД ⁴, – МЖ; ПзаД ⁵ милог – ПзаД ⁶ и – ПзаД ⁷ [.] – СД; ПзаД ⁸ [.] – СД ⁹ [га] – СД ¹⁰ птицу – ПзаД ¹¹ брзо су се – ПзаД ¹² [.] – СД; ПзаД ¹³ [.] – СД; ПзаД ¹⁴ [.] СД; – ПзаД ¹⁵ да суме изнели – ПзаД ¹⁶ Она – МЖ; ПзаД ¹⁷ опазио – ПзаД ¹⁸ Довиђења – МЖ; ПзаД ¹⁹ [.] – СД ²⁰ опазили – ПзаД ²¹ [.] – СД ²² давали – МЖ; ПзаД ²³ добро – ПзаД ²⁴ [са] – СД ²⁵ бранио – ПзаД ²⁶ [сем њих] – СД ²⁷ [.] – СД ²⁸ је било – СД ²⁹ усто – МЖ; ПзаД ³⁰ [ире] – СД.

Прича је објављена у ПзаД [год. XIV, 12. 11. 1952, стр. 9].

Дојаћају Зоолошком врју – СД, стр. 318; МЖ, стр. 60.

¹ свом – ПзаД ² примети мајмун – ПзаД ³ у – ПзаД ⁴ У том – ПзаД ⁵ – рече мајмун. – ПзаД ⁶ био још – ПзаД ⁷ кафезу – ПзаД ⁸ сеоски – ПзаД ⁹ јурио – МЖ; ПзаД ¹⁰ Успут – МЖ; ПзаД ¹¹ своме – ПзаД ¹² се – МЖ; ПзаД ¹³ дању – ПзаД ¹⁴ ноћу – ПзаД ¹⁵ Није било лудо да прича – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IV, 30. 11. 1933, бр. 47, стр. 792].

Заборављени љси – СД, стр. 321, МЖ, стр. 76.

¹ [cy] – СД ² видеше – ПзаД ³ [cy] – СД ⁴ стремише – ПзаД ⁵ побегоше – ПзаД ⁶ остаде – ПзаД ⁷ [са] – СД ⁸ подалеко – ПзаД ⁹ дватрипут – МЖ; ПзаД ¹⁰ води – ПзаД ¹¹ изи-ђе – ПзаД ¹² до – ПзаД ¹³ [.] – СД ¹⁴ [.] – СД ¹⁵ [–] – СД ¹⁶ тамно–жута – МЖ ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ [.] – СД ¹⁹ [.] – СД ²⁰ пуно – МЖ; ПзаД ²¹ младоумнице – ПзаД ²² са – ПзаД ²³ У том – МЖ; ПзаД ²⁴ некуда – МЖ; негде – ПзаД ²⁵ негде – ПзаД ²⁶ нигде – ПзаД ²⁷ [.] – СД ²⁸ [.] – СД ²⁹ стојала – ПзаД ³⁰ [.] – СД ³¹ Успут – МЖ; ПзаД ³², – МЖ; ПзаД ³³ [.] – СД ³⁴ згладнела – ПзаД ³⁵ [.] – СД ³⁶ [.] – СД ³⁷ Беше – ПзаД ³⁸ ковржљаве – ПзаД ³⁹ беху – ПзаД ⁴⁰ погубили – ПзаД ⁴¹ [.] – СД ⁴² [.] – СД ⁴³ не знађаху – ПзаД ⁴⁴ ковржљаве – ПзаД ⁴⁵ желео – ПзаД ⁴⁶ [cy] – СД ⁴⁷, – ПзаД ⁴⁸ [.] – СД ⁴⁹ [бар] – СД ⁵⁰ бар – ПзаД ⁵¹ сваки – ПзаД ⁵² Лутала – ПзаД ⁵³ [.] – СД ⁵⁴ ком – ПзаД ⁵⁵ опет – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. III, 12. 5. 1932, бр. 18, стр. 297–298].

Медвед и љчеле – СД, стр. 325; МЖ, стр. 76.

¹ [им] – СД ² весела – ПзаД ³ учинише – ПзаД ⁴ Успаваше – ПзаД ⁵ кренуше – ПзаД ⁶ подубоку – ПзаД ⁷ ње – МЖ; ПзаД ⁸ са – ПзаД ⁹ осигурали – ПзаД ¹⁰ пуно – МЖ;

ПзаД¹¹ нешто – ПзаД¹² приспе – ПзаД¹³ стадоше – ПзаД¹⁴ склонише – ПзаД¹⁵ стадоше – ПзаД¹⁶ у правцу шуме – ПзаД¹⁷ Успут – ПзаД¹⁸ свакога – ПзаД¹⁹ У том – ПзаД²⁰ медведова – ПзаД²¹ Мед нам је – ПзаД²² је – ПзаД²³ Мед нам – ПзаД²⁴ При том – МЖ; ПзаД²⁵ мало по мало – МЖ; ПзаД²⁶ медведицом – МЖ; ПзаД²⁷ бану – ПзаД²⁸ однети – ПзаД²⁹ све – ПзаД³⁰ замолише – ПзаД³¹ обећаше – ПзаД³² растадоше – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. IV, 16. 2. 1933, бр. 6, стр. 607].

Медвед Жућко у циркусу – СД, стр. 329; МЖ, стр. 81.

¹ [а] – СД² привезивао – ПзаД³ и – ПзаД⁴ је – МЖ; ПзаД⁵ дватри – МЖ⁶ скакању – ПзаД⁷ ма да – ПзаД⁸ Једног – ПзаД⁹ дватри – МЖ¹⁰ отиште – МЖ; ПзаД¹¹ прашњивим – ПзаД¹² се – МЖ; ПзаД¹³ од – ПзаД¹⁴ протурали – ПзаД¹⁵ зачкиљили – ПзаД¹⁶ забрбљали ПзаД¹⁷ да се не покаже сељак. – ПзаД¹⁸ У том – ПзаД¹⁹ Ево – МЖ; ПзаД²⁰ им – ПзаД²¹ изађу – ПзаД²² страшан – ПзаД²³ збиља – МЖ; збиља били – ПзаД²⁴ бонбоне – ПзаД²⁵ лила – ПзаД²⁶ циркуском – ПзаД²⁷ више – ПзаД. Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. II, 24. 9. 1931, бр. 39, стр. 155].

ЂАЧКО СРЦЕ

Нишња без жрџава – СД, стр. 335; ЋС, стр. 40.

¹ ико – ПзаД² Једнога – ПзаД³ скупљено – ПзаД⁴ другови – ПзаД⁵ Засада – ПзаД⁶ приложи – ПзаД⁷ будућем – ПзаД; ЋС⁸ [она] – ПзаД; ЋС⁹ су – ПзаД¹⁰ корака – ПзаД; ЋС¹¹ летви – ПзаД¹² исувише – ПзаД¹³ се – ПзаД¹⁴ [се] – СД; ЋС.

Због различитог прелома песма на 337. стр. СД и 42. стр. ЋС има стих мање него у ПзаД. Нема садржинских разлика.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. XI, 23. 2. 1939, бр. 11041, стр. 30].

Зашто кукуруз зри – СД, стр. 340; ЋС, стр. 81.

¹ тамо се не може од кише да – ПзаД² [,] – СД³ [,] – СД⁴ се све – ПзаД⁵ њиме – ПзаД⁶ да – ПзаД⁷ а – ПзаД⁸ при том – ЋС⁹ озебло – ЋС¹⁰ [,] – СД; ЋС¹¹ кукуруз стао – ПзаД.

Стихови са 340. стр. СД садржински су исти као у ЋС и у ПзаД, али их је због другачијег прелома мање [СД; ЋС – 8; ПзаД – 12].

Песма на крају 341. стр. СД и 83. стр. ЋС има, због различитог прелома само 4 стиха, док их је у ПзаД – 8. Садржајно се не разликују.

Песма на почетку 342. стр. СД и 83. стр. ЋС има 4 стиха, док их је у ПзаД – 8. Нема садржајних разлика.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД (год. IX, 23. 9. 1937, бр. 10535, стр. 148).

ПАТУЉКОВА ТАЈНА

Од 19 прича обухваћених насловом збирке *Патуљкова тајна* само су четири сврстане у истоимено поглавље СД. Међу њима није ни прича по којој је збирка насловљена. Она се налази у поглављу *Писма из шуме*. Нема прича: „Патуљак Кукурузовић“, „Мали баук“, „Орашчићи-Палчићи“, „Мрак у школи“, „Црна Бака“, „Лено је бити дете“, „Мали столар“, „На вршидби“, „Бајка о трешњи“, „Бајка о дивљој крушки“, „Патуљкова тајна“, „Сунчев Брат“, „Ратоборни цар“, „Прича о размаженој царици“ и „Цар играчака“.

Неке од њих сврстане су у друга поглавља СД. Тако се у поглављу *Расијеване љриче* налазе: „Патуљак Ку курузовић“, „Орашчићи-Палчићи“, „Мрак у школи“ и „Сунчев Брат“; у поглављу *Писма из шуме* „Патуљкова тајна“; а у *Ако је веровајти мојој баки*: „Мали баук“, „Бајка о дивљој крушки“, „Ратоборни цар“, „Прича о размаженој царици“ и „Цар играчака“.

Усусреш љролећу – СД, стр. 347; ПТ, стр. 5.

¹ Усусрет – ПзаД ² много – ПзаД ³, – ПТ ⁴, – ПТ ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ [ми] – СД ⁸ [.] – СД ⁹ [.] – СД ¹⁰ увукле – ПТ; завукле – ПзаД ¹¹, – ПзаД ¹² усусрет – ПТ; ПзаД ¹³, – ПТ ¹⁴, – ПТ ¹⁴, – ПТ ¹⁵, – ПзаД ¹⁶ усусрет – ПзаД ¹⁷ успут – ПТ ¹⁸ усусрет – ПТ ¹⁹ носило – ПзаД ²⁰ [.] – СД ²¹ [.] – СД ²² упознаду – ПзаД ²³ – ПТ ²⁴ пакосница ²⁵, – ПзаД ²⁶ отсад – ПТ; ПзаД ²⁷, – ПзаД ²⁸ а оно травку – ПзаД ²⁹ а – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом под насловом „Усусрет пролећу“, објављеном у ПзаД [год. XXIV, 10. 5. 1962, бр. 17452, стр. 498].

Три јајоде – СД, стр. 351; ПТ, стр. 12.

¹ са – ПзаД ² успут – ПТ; ПзаД ³ она – ПзаД ⁴ сунцобранчића – ПзаД ⁵ У том – ПТ; ПзаД ⁶ зауставише – ПзаД ⁷ спремаље – ПзаД ⁸ баштенске – ПТ; ПзаД ⁹ угледа – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. II, 18. 6. 1931, бр. 25, стр. 97–98].

Три љајуљка – СД, стр. 354; ПТ, стр. 25.

¹ мала – МН ² [правили свиралице од врбова прућа, плели котарице,] – СД ³ пауци – МН ⁴ [.] – СД ⁵ [.] – СД ⁶ [.] – СД ⁷ – ПТ; МН ⁸ [.] – СД ⁹ питајући се – МН ¹⁰ би то могло бити – МН ¹¹ дечаци правилу – МН ¹² [.] – СД ¹³ грма – МН ¹⁴ деца – МН ¹⁵ дечју – МН ¹⁶, – ПТ; МН ¹⁷ [.] – СД ¹⁸ јутро – МН ¹⁹, – ПТ ²⁰ [.] – СД ²¹ Риђокоси – МН ²², – ПТ ²³ Риђокоси – МН ²⁴ Риђокоси – МН.

Ова прича је објављена у МН [год. V, 15. IX 1960, бр. 216, стр. 5]. Недоследно је пребачена у јекавски дијалекат.

Месечева шала – СД, стр. 357; ПТ, стр. 67.

¹: – ПзаД ² накриво – ПТ; ПзаД ³ носове – ПзаД ⁴. – ПзаД ⁵ Сунце – ПзаД ⁶ [.] – СД ⁷ [.] – СД ⁸ с – ПТ; ПзаД ⁹ млади – ПзаД ¹⁰, – ПзаД ¹¹ [као] – СД ¹² [.] – СД ¹³ где спава – ПзаД ¹⁴ зечијег – ПзаД ¹⁵ [.] – СД ¹⁶ [.] – СД ¹⁷ успут – ПТ; ПзаД ¹⁸ материне мазе, – ПзаД ¹⁹ заспали – ПзаД ²⁰ успут – ПТ; ПзаД ²¹ узбуна – ПзаД ²² [.] – СД ²³ [.] – СД ²⁴ на – ПзаД ²⁵ пушчица – ПзаД ²⁶ скута – ПзаД ²⁷ Тада је – ПзаД ²⁸ било – ПТ; ПзаД ²⁹ [он] – СД ³⁰ му – ПзаД ³¹ Нек’ нас чува Бог! – ПзаД ³² [.] – СД ³³ на – ПзаД ³⁴, – ПТ; ПзаД ³⁵ ово – ПзаД ³⁶ [са] – СД ³⁷ [.] – СД ³⁸ јурнуо – ПзаД ³⁹ већ – ПзаД.

Прича је поређена с варијантом објављеном у ПзаД [год. VII, 27. 6. 1935, бр. 26, стр. 1086].

III. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ ОБЈАВЉЕНА У ДНЕВНИМ ЛИСТОВИМА И ПЕРИОДИЧНИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА (1927–1971)

Три врайца – ГПЦК, год. VIII, 1928, бр. 3, стр. 15.

Ћаци – ПОЛИ, год. XXVI, 11. април 1929, бр. 7524, стр. 12.

Мишко – ГПЦК, год. IX, бр. 3, новембар 1929, стр. 7; бр. 4, децембар 1929, стр. 10–11.

- Школска слава* – ПОЛИ, год. XXVII, 11. мај 1930, стр. 15.
- Вейар из школској вртџа* – ГПЦК, год. XI, 1931, бр. 3, стр. 3.
- Сребрна јелка* – ГПЦК, год. XI, 1932, бр. 5, стр. 1–2.
- Љуба, вратџици и месец* – ПзаД, год. III, 28. јануар 1932, бр. 4, стр. 228.
- Бакине звездане љриче* – ПзаД, год. III, 18. фебруар 1932, бр. 7, стр. 239.
- Како ласџа љроводи зиму* – ПзаД, год. III, 24. март 1932, бр. 12, стр. 269.
- Жуџи љаџуџи* – ГПЦК, год. XI, март 1932, бр. 7, стр. 1–2.
- Писма у чоколади* – ПзаД, год. III, 7. април 1932, бр. 13, стр. 277.
- Девоџица у луџкиној хаџини* – ПзаД, год. III, 28. април 1932, бр. 16, стр. 289.
- Чудоџворно ускриње јаје* – ПзаД, год. III, 5. мај 1932, бр. 17, стр. 293.
- Цвеће у сватџовима* – ПзаД, год. III, 19. мај 1932, бр. 19, стр. 300.
- Сџирашна љрича* – ПзаД, год. III, 26. мај 1932, бр. 20, стр. 305.
- Деџе у џорџи* – ПзаД, год. III, 2. јун 1932, бр. 21, стр. 309.
- Како се љоџрављају двојке* – ПзаД, год. III, 9. јун 1932, бр. 22, стр. 313.
- Дивовска цџиџела* – ПзаД, год. III, 23. јун 1932, бр. 25, стр. 321.
- Лија љаџара* – ПзаД, год. III, 30. јун 1932, бр. 26, стр. 325.
- Несџашни зеџ Белореџ* – ПзаД, год. III, 7. јул 1932, бр. 27, стр. 327–328.
- Свилена домџона* – ПзаД, год. III, 4. август 1932, бр. 31, стр. 315.
- Позориџиџе љаџаџа* – ПзаД, год. III, 11. август 1932, бр. 32, стр. 319.
- Маџионичар у селу* – ПзаД, год. III, 25. август 1932, бр. 34, стр. 327.
- Има разне деџе на светџу* – ПзаД, год. III, 1. септембар 1932, бр. 35, стр. 331.
- Мала љуџница* – ПзаД, , год. III, 8. септембар 1932, бр. 36, стр. 334–335.
- На луџкином роџендану* – ПзаД, год. III, 15. септембар 1932. бр. 37, стр. 337–338.
- Луџкина селиџба* – ПзаД, год. III, 3. новембар 1932, бр. 44, стр. 367.
- Тужна љрича* – ПзаД, год. III, 10. новембар 1932, бр. 45, стр. 371.
- Пџиџе на суду* – ПзаД, год. III, 24. новембар 1932, бр. 47, стр. 379.
- Зеленкова верносџ* – ПзаД, год. III, 1. деџембар 1932, бр. 48, стр. 383.
- Цица умеџница* – ПзаД, год. III, 15. деџембар 1932, бр. 50.
- Шџа луџке сањају* – ПзаД, год. III, 22. деџембар 1932, бр. 51, стр. 395.
- Вредни џаци* – ПзаД, год. IV, 19. јануар 1933, бр. 2, стр. 501.
- Голуб љисмоноша* – ПзаД, год. IV, 26. јануар 1933, бр. 3, стр. 501.
- Сџанкове санке* – ПзаД, год. IV, 2. фебруар 1933, бр. 4, стр. 510.

- Како они живе* – ПОЛИ, год. XXX, 19. фебруар 1933, бр. 8899, стр. 17.
- Долиних седам љрича* – ПзаД, год. IV, 16. март 1933, бр. 10, стр. 623.
- Злајино, дисерно и сребрно јаје* – ПзаД, год. IV, 20. април 1933, бр. 15, стр. 643.
- Виле и деца* – ПзаД, год. IV, 27. април 1933, бр. 16, стр. 646.
- Хајка на њилиће* – ПзаД, год. IV, 4. мај 1933, бр. 18, стр. 671–672.
- Куца учи да лаје* – ПзаД, год. IV, 12. мај 1933, бр. 18, стр. 675.
- Уврџу људоједа* – ПзаД, год. IV, 6. јул 1933, бр. 26, стр. 705.
- Њирачке се веселе* – ПзаД, год. IV, 27. јул 1933, бр. 29, стр. 720.
- Две хиљаде белуџикових њодина* – ПзаД, год. IV, 3. август 1933, бр. 30, стр. 723.
- Три друџарице* – ПзаД, год. IV, 17. август 1933, бр. 32, стр. 731–732.
- Скује јајоде* – ПзаД, год. IV, 7. септембар 1933, бр. 35, стр. 743–744.
- Јастреб, свейски њуџник* – ПзаД, год. IV, 21. септембар 1933, бр. 37, стр. 749–750.
- Породица Восак* – ПзаД, год. IV, 9. новембар 1933, бр. 44, стр. 779.
Варијанта ове приче под насловом „Пчелица, звана Воскова“ објављена је у ГПЦК, бр. 4, 1933, стр. 13.
- Шумски дух* – ПзаД, год. IV, 16. новембар 1933, бр. 45, стр. 784.
- Свейи Никола и деда Снешко* – ПзаД, год. IV, 21. децембар 1933, бр. 50, стр. 804.
- Вилина кћи* – ПзаД, год. IV, 29. децембар 1933, бр. 51.
- Прича о свицима* – ГПЦК, год. XIII, 1933, бр. 3, стр. 6.
- Сай будилник на њуџу* – ПзаД, год. VI, 15. фебруар 1934, бр. 6, стр. 835.
- Добри дух чувар* – ПзаД, год. VI, 17. фебруар 1934, бр. 19, стр. 885–886.
- Грануло је њролеће* – ПзаД, год. VI, 22. март 1934, бр. 11, стр. 855.
- Чича на исџиџу* – ПзаД, год. VI, 29. март 1934, бр. 12, стр. 859.
- Врџица у рају* – ПзаД, год. VI, 5. април 1934, бр. 13, стр. 863.
- Бої сџада Волос* – ПзаД, год. VI, 12. април 1934, бр. 14, стр. 867–868.
- Чобанче и лабуг* – ПзаД, год. VI, 19. април 1934, бр. 15, стр. 869–870.
- Прича о мачку Кмеџу* – ПзаД, год. VI, 18. мај 1934, бр. 20, стр. 891.
- Градови њод земљом* – ПзаД, год. VI, 28. јун 1934, бр. 25, стр. 891.
- Врџ Добре Виле* – ПзаД, год. VI, 5. јул 1934, бр. 26, стр. 895.
- На џрџу у шуми* – ПОЛИ, год. XXXI, 29. август 1934, бр. 9409, стр. 24.
- Породица Кре-Кре* – ПзаД, год. VI, 2. август 1934, бр. 30, стр. 911.
- Анђео и џаво* – ПзаД, год. VI, 30. август 1934, бр. 34, стр. 927.
- Бої оџомиње људе* – ПзаД, год. VI, 6. септембар 1934, бр. 35, стр. 930–931.

- Унука ѿрјовца луѿака* – ПзаД, год. VI, 20. септембар 1934, бр. 37, стр. 939.
- Усѿианак зечева* – ПзаД, год. VI, 4. октобар 1934, бр. 39, стр. 948.
- Кукурузне кокице* – ПзаД, год. VI, 25. октобар 1934, бр. 40, стр. 950.
- Душицине марамике* – ПзаД, год. VI, 25. новембар 1934, бр. 43, стр. 963.
- Зоран и кишобран* – ПзаД, год. VI, 29. новембар 1934, бр. 54, стр. 969.
- Медвед бежи од Циѿанина* – ПзаД, год. VI, 13. децембар 1934, бр. 56, стр. 978.
- Усѿомене сѿароѿ ваѿона* – ПзаД, год. VII, 3. јануар 1935, бр. 1, стр. 991–992.
- Весела ѿрудва снеѿа* – ПзаД, год. VII, 17. јануар 1935, бр. 3, стр. 999.
- Месечева шейѿња* – ПзаД, год. VII, 21. фебруар 1935, бр. 8, стр. 1019.
- Лековиѿи ѿрумен леда* – ПзаД, год. VII, 7. март 1935, бр. 10, стр. 1022–1023.
- Мосѿ краљике кише* – ПзаД, год. VII, 4. април 1935, бр. 14, стр. 1037.
- Анѿео милосрѿја* – ПзаД, год. VII, 25. април 1935, бр. 17, стр. 1049.
- Ивин сѿирашни сан* – ПзаД, год. VII, 20. јун 1935, бр. 25, стр. 1081.
- Дедина ѿрича* – ПзаД, год. VII, 19. септембар 1935, бр. 38, стр. 1135.
- Дванаесѿ заѿонейки* – ПзаД, год. VII, 28. новембар 1935, бр. 48, стр. 1171–1172.
- Жуѿин сусреѿ са хромим зеком* – ПзаД, год. IX, 14. јануар 1937, бр. 1, стр. 4.
- Деца код ѿѿица* – ПзаД, год. IX, 17. јун 1937, бр. 23, стр. 89–90.
- Пѿиичија школа* – ПзаД, год. IX, 25. новембар 1937, бр. 46, стр. 192–193.
- Милосрдна зима* – ПзаД, год. XII, 25. јануар 1940, бр. 4, стр. 16.
- Зимска ѿрича* – ПзаД, год. XII, 1. фебруар 1940, бр. 5, стр. 20.
- Први баѿин зуб* – ПОЛИ, год. XXXVII, 26. септембар 1940, бр. 11610.
- Шумска дадиља* – ПзаД, год. XII, 19. децембар 1940, бр. 50, стр. 204.
- Деѿе на ѿѿераси* – ПТ, 1951, бр. 8, стр. 2–3.
- Пчелама краду мед* – ПТ, 1952, бр. 2, стр. 2–4.
- Повраѿак малих ѿланинара* – ПТ, 1952, бр. 3, стр. 2–4.
- Оловни војник* – Б, год. XVIII, 1–2. јануар 1953, бр. 1.
- Необичан часовник*, Б, год. XVIII, 1–2. јануар 1953, бр. 1.
- Деца ѿраде звериѿак* – Б, год. XIX, 26. август 1954, бр. 205.
- Када мачка оде миѿи коло воде* – Б, год. XIX, 7. октобар 1954, бр. 242.
- Новоѿдишња бајка* – П, год. X, 1954, бр. 14, стр. 3.
- Медвед Горѿиѿак* – ПТ, год. XVI, 1959, бр. 461, стр. 23.
- Маца са звонѿѿом* – О, год. XVII, 14. децембар 1960, бр. 4512.

Деца у ожалостиеном іраду – Глас САНУ, књ. 251. Одељење литературе и језика, н. с. књ. 6, стр. 65–70. (Приказано на X скупу Одељења литературе и језика, 15. децембар 1961.)

Детилић, Ђетилић, Пејтилић, Сврдлић – ПзаД, год. XXIV, 28. јун 1962, бр. 504.

ПРАДЕВОЈЧИЦА

Роман се штампа према првом издању: *Прадевојчица*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1970, стр. 192 (Библиотека Пингвин).

IV. ДОДАТАК

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

Шева небесница је постхумно објављено дело Десанке Максимовић (Задужбина Илије М. Коларца, Београд, 1998). С обзиром на то да, из објективних разлога, за потребе овог издања нисмо били у могућности да консултујемо рукопис, који се налази у власништву господина Војислава Милановића, овде доносимо прештампано издање *Шеве небеснице* у редакцији Слободана Ракитића. Уз издање прилажемо поговор и напомену господина Ракитића, који објашњавају настанак и природу овог списка.

Чаробна земља поезије

Пре десет година у издању Српске књижевне задруге, објављена је књига Десанке Максимовић *Песме о ијицима*. По жељи саме песникиње бринуо сам о тој књизи, за коју сам написао и поговор и учествовао у њеном приређивању. Поуздано знам да је песникиња веома волела ту своју књигу и сећам се како се и сама веома изненадила када сам јој предочио колико је песама о птицама написала и да ће то бити још једна изванредна песничка збирка.

У тој књизи налази се песма „Шева“, која је нека врста песничког синопсиса за бајку *Шева небесница*. Та песма је поетско језгро или „пилот“ песма будуће бајке. Немушти, али чаробни свет *Шеве небеснице* по свему је један бољи свет од овог нашег, и то би, чини ми се, могла да буде једна од основних порука ове тестаментарне и чудесне књиге Десанке Максимовић. Ево те песме:

Увис узлеће шева
изнад ђољана, кућа,
и ђева
колико има ђлућа.

Губи се у неба ђонор,
у небеса деветја.
Послах ђоздрав ђо ђој
онима из друјој светја.

Ако од висине не ђолуди,
ако уіледа боја,
да ли ће се сејијији која
од нас на земљи ђуди?
(„Шева“)

„Ја волим да сањам, а то се може некажњено у књижевности за децу“, изјавила је својевремено Десанка Максимовић. „Волим да се шалим, а то је пријатно деци. Она воле да се смеју или да плачу, средина их не привлачи. Волим да неограничено верујем у правду, у равнотежу у свету, а то је дозвољено у књижевности за децу“. У овом односу огледа се лепота и креативност књижевног стваралаштва за децу, јер Десанка Максимовић не види границу између деце и одраслих: „у одраслима налазим запретану душу детета, а у души деце зачуђујуће зrelu душу људи“.

Отуда бајке представљају и најобимнији део прозног стваралаштва Десанке Максимовић за децу. У самом средишту налази се *Бајка о Крайковечној*, један од најзбудљивијих прозних текстова. У добром делу њених бајки преовлађује реалност над фантастиком, у другој скупини су бајке у којима фантастика има знатну превагу над реалношћу и, најзад, у трећој групи фантастика и реалност су у извесној равнотежи. У појединим бајкама фантастика је „увучена“ у реални свет, док је у другим „реални“ свет увучен у фантастику. Посебно место у оквиру Десанкиног бајколиког света има *Шева небесница* која обједињује најбоља својства њеног лирског казивања и лирску сликовитост ненадмашне сугестивности. Јер, дете свет види у сликама, све се у дечијој визији и уобразиљи догађа у сликама. У песништву уопште, не само у поезији за децу, слика је једно од најмоћнијих песничких средстава. Сваког свог птичјег јунака, у *Шеви небесници*, Десанка Максимовић је градила мајсторском кичицом. На крају животног пута остварило јој се да исказе сав свој сликарски дар, управо оно што је желела у младости: да буде сликар.

Поводом *Шеве небеснице*, говорећи шире о својој поезији, Десанка Максимовић је рекла: „Ја пишем и ово и оно и на први поглед не види се, али ко зна да разгрне и види, зна да пишем само о љубави“. Заиста, најлепше странице у *Шеви небесници* посвећене су љубави. Песникиња је у детињству нашла ону непролазну нит, која се не кида. Ако бисмо у њеном књижевном делу тражили ону супстанцијалну идеју која га читавог прожима, у свим његовим рукавцима, онда би то била идеја о вечном детињству.

У књизи *Песме о птицама*, која је комплементарна *Шеви небесници*, наводи се песма „Ја птице разумем“, која програмски изражава однос песникиње према, њој толико драгом и блиском, птичјем свету. Песма је намењена одраслима, али је подједнако, или можда још боље, могу разумети деца. Онако како она разуме радост и тугу птица, немудри говор птица, тако исто и птице поимају њене радости и туге, њену љубав.

На сав љас сам у љомоћ звала,
одазвале су се само љицице
и љојуриле ми с љрана и облака.

Можда су мислиле да сам љујуљка
љролећем расљужена,
можда им је мој крик личио
на љисак ласље,
на узбуну зеба,
можда су мислиле да сам љевачица
у јасљредовој канци.
(„Одазвале су се само птице“)

Књига *Шева небесница* је, како нам сведоче казивања саме песникиње, писана за свакога, и за одрасле, и за учене и за самоуке, и за интелектуалце и за сељаке. Она је и модерна и класична, јасна и тајновита, лирски отворена и алегоријска, ведрa и сетна истовремено.

Потребно је имати посебан стваралачки сензибилитет и узвишену љубав према свету, да би се обликовала лирика таквог надахнућа и чудесне сликовитости, какву је Десанка Максимовић остварила у *Шеви небесници*. Још једном нам је велика

песникиња на свом златном небеском разбоју саткала лирску тканину од најтананијих нити и открила нам свет невиђене лепоте. То што се, пак, не може тачно одредити да ли је *Шева небесница* књига за децу или књига за одрасле, а све ми се чини да је и за једне и за друге, видим као посебан квалитет, карактеристичан само за велике ствараоце. У прози таквих остварења има, али не превише, и поменуо бих само нека: *Мали њринц* Антоана Сент Егзиперија, *Ловац у жију* Селинцера, *Бајке* Оскара Вајлда, *Вини Пу* А. А. Милна, *Приче из давнина* Иване Брлић Мажуранић, *Мале бајке* Стевана Ранчковића, док је таквих остварења у поезији још мање.

Један циклус у књизи песама *Небески разбој* Десанке Максимовић има наслов „Волшебна земља“. Очигледно да је реч о волшебној земљи поезије, онако како је види наша песникиња. Када говори о тој волшебној земљи, том царству лепоте, песникиња исписује похвалу поезији и божанској моћи песничке речи и језика уопште. Оно што је Десанка остварила у песничким збиркама *Песме о њицима* и *Небески разбој*, бриљантно је завршила књигом *Шева небесница*.

Писци неретко имају судбину својих књига или својих књижевних јунака. Пишући *Шеву небесницу*, Десанка Максимовић је написала књигу о себи. Негде је то дословце и рекла, готово тестаментарно: „Како се књига завршава и ја ћу завршити“. Онако како се завршава *Шева небесница*, тако је отишла и сама Десанка. *Шева небесница* је, поред свих својих значења, и оглед о моћи поезије, јер песникиња није могла отићи док то симболички није описала у својој поетској бајци. Високо негде, из облака, две судбине слиле су се у једну. *Шева небесница* као да нам је стигла са оне стране.

О Васкрсу 1998.

Слободан Ракић

Најомена

Двоумио сам се око увода за *Шеву небесницу*, управо онако како се двоумила и сама Десанка Максимовић. Прво је замислила да на почетку бајке буде нешто као „Савет младим читаоцима“, како иначе гласи једна тек започета белешка, из њене заоставштине која се налази код господина Војислава Милановића, али је од тога одустала. У белешци стоји: „Да бисте уживали у овој књизи, и боље је разумели, прво прочитајте уводне стране, где се даје птичји речник, где се тумачи шта значе птичји пијуци, звиждуци, цвркути и остали звуци којима се гласе птице, прочитајте тумачења птичјих гласова која је дао познавалац птичијег говора. Тај научник, познавалац птица, дао је речник птичјих речи, протумачио шта значе неки цвркути, звиждуци, пијуци и остало чиме се птице гласе. Ту је и дуг списак птичјих речи.“

Белешка се овде прекида.

Рукописна верзија текста, који сам насловио са „Посвета“, имао је наслов „Увод“, али већ у првој реченици песникиња је изразила недоумицу у сврсисходност било каквог увода у *Шеву небесницу*, а и сам наслов „Увод“ касније је, у прекуцаној варијанти, изостављен. Како је реч о аутентичном и уз то драгоценом тексту Десанке Максимовић, са извесним поетичким својствима, одлучио сам да га ставим, ипак, на сам почетак *Шеве небеснице* и то под насловом „Посвета“, јер је сама песникиња у њему написала да своју последњу бајку посвећује свима онима који нису доживели оно што је доживела она у младости и који не знају да такав птичји свет, какав је она имала у свом детињем окружењу, уопште постоји. Поглавља „Особине неких птица“ и „Речник главних речи пољских, шумских и језерских птица“ издвојени су посебно пошто се ради о текстовима који су ушутства или дидастике за бајку виђену као метафизичка драма. У коначној верзији та два поглавља се и налазе на крају бајке, а не на његовом уводном месту, како је иначе песникиња, у почетку, била замислила.

С. Р.

Песме о птицама песникиња је објављивала од првих дана свога бављења поезијом. Већ у првој збирци, *Песме* (1924), Десанка Максимовић је објавила песму „Селице“. У збирци *Зелени виџез* (1930) изашла је „Песма голуба“, као и песме „Оборено гнездо“, „Мртва птица“ и „Грлица“. У збирци *Гозба на ливади* (1932) срећемо песме „Смрзнута птица“, „Гаврани“ и „Голубови“, а у збирци *Нове ђесме* (1936) песму „Ђук“. „О птицама небеским“ је песма посвећена свим крилатим божјим створењима у збирци *Тражим ђомиловање* (1964). У *Лейђојису Перунових ђођомака* (1976), од „чистих птица“ помиње се славуј („Војсковођа“), али је зато присутан низ „нечистих птица“ у симболичком коду народних веровања (косови и јејине у песми „Рањеник у туђини“, гавранови у песми „Повратак“). Каталог „нечистих птица“ доминира и у збирци *Ничија земља* (1979).

У збирци *Песме о ђиђицама* (СКЗ, Београд, 1988) публиковане су у знатнијем броју песме Десанке Максимовић које су посвећене птицама. Овај избор показује значај који је велика српска песникиња у свом стваралаштву поклањала птицама.

Шеву небесницу је сама ауторка окарактерисала као бајку. Ова је књига, међутим, по својој алегоричкој значењу ближа басни као књижевној врсти, док је по композиционим одликама и занимљивости приповедања најсроднија једном древној и помало заборављеном жанру усмене књижевности, циклусу прича о животињама.

Бошко Сувајђић

САДРЖАЈ

I. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА НИЈЕ УШЛА У VI КЊИГУ САБРАНИХ ДЕЛА

СРЦЕ ЛУТКЕ СПАВАЉКЕ

Срце лутке спаваљке	≈ 9
Чудноват догађај у продавници играчака	≈ 11
Лутка, пајак и мачка	≈ 13
Чика-Мраз	≈ 16
Како су друговале сврака и патка	≈ 18
Мачкови – мудраци	≈ 20
Очеви у шуми	≈ 22
Куца Вау у забавишту	≈ 25
Милосрдна маца	≈ 28
Божих-батини цртежи	≈ 31
Просјак у децјем врту	≈ 33
Прича о просјаковим парицама	≈ 35
Мали торбар	≈ 38
Божих сиромасов	≈ 40
Зебе плашљивице	≈ 43
Доживљаји мрава несташка	≈ 45

РАСПЕВАНЕ ПРИЧЕ

Хиљадугодишња трка	≈ 49
Прича о жиру и кестену	≈ 52
Петоро браће петлића	≈ 55
Бајка о патуљковој смрти	≈ 58
Зашто путници певају	≈ 62
Пробуђени млин	≈ 65
Пролећна киша	≈ 68
Први корак	≈ 71
Разговор у мењачници	≈ 75
Сан једне девојчице	≈ 79
Лепо је бити дете	≈ 83
Прича о кући	≈ 86
Мали столар	≈ 89
На вршидби	≈ 92

ДЕЧЈА СОБА

Дечја соба (Позоришни комад за децу)	≈ 97
Прва слика	≈ 99
Друга слика	≈ 104

ДЕЧЈА СОБА И ОСТАЛЕ ПРИЧЕ

Шта разговарају куце и маце	≈ 111
Судбина једне играчке	≈ 114
Црни димничари	≈ 117
Мала домаћица	≈ 121
Прво орање	≈ 124
Писмоношин сан	≈ 128
Бака из Совљака	≈ 131
Пријатељи	≈ 134
Непоштен такмичар	≈ 138
Спремање за недељу	≈ 142
Прича о Пацковој верности	≈ 145
Ђетићи-детлићи	≈ 148
Чворково крштење	≈ 152
Црноокино пасторче	≈ 156
Ћудљиви кмет Март	≈ 160
Паук Крсташ	≈ 164
Недеља у шуми	≈ 167
Стари познаници	≈ 171
Летња бајка	≈ 174

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

Школа чезне за ученицима	≈ 179
Храбра девојчица	≈ 183
Година нова – боља слова	≈ 186
Жмура	≈ 189
Уображени природњак	≈ 192
Дочек планинара	≈ 196
Пад са стене	≈ 199

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

Гости	≈ 205
Кћи вилиног коњица	≈ 208
Црна Бака	≈ 210
Голубови писмоноше	≈ 213
Криллати опанци	≈ 216
Школска куца Гара	≈ 218
Берба шумских плодова	≈ 222
Бајка о трешњи	≈ 226

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

Сврака крадљивица	≈ 231
-------------------	-------

ОСЕ МАЂИОНИЧАРИ

Осе мађионичари ≈ 235

ХОЋУ ДА СЕ РАДУЈЕМ

Час физике ≈ 243

Скупштина литерарне дружине ≈ 245

НЕЋУ ОВИМ ВОЗОМ

Нећу овим возом ≈ 251

ЂАЧКО СРЦЕ

Куца у болници ≈ 261

Деца хоће зверињак ≈ 264

Прича о реци ≈ 268

Гујињаче ≈ 271

Мали лопов у школи ≈ 274

II. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ КОЈА ЈЕ УШЛА У VI КЊИГУ САБРАНИХ ДЕЛА

РАСПЕВАНЕ ПРИЧЕ

Птице на радију ≈ 281

Патуљак Кукурузовић ≈ 285

Слав Воденог духа ≈ 288

Прича старог камена ≈ 291

Маџан-Браџан ≈ 294

Птичији тонфилм ≈ 297

Уклета птица ≈ 301

Жапци хармоникаши ≈ 304

Црвена Крестица и Зелени Репић ≈ 307

Орашчићи-палчићи ≈ 311

Медведова женидба ≈ 314

Сунчев Брат ≈ 318

Мрак у школи ≈ 322

ДЕЧЈА СОБА

Дечја соба ≈ 327

Бака на сајму ≈ 331

Риба возарица ≈ 335

У цветној кројачници ≈ 338

ЧОБАНИН ПЧЕЛА

- Чобанин пчела ≈ 345
Месечев рођендан ≈ 348
Кијавица у зверињаку ≈ 351
Бајка о Сунцу и тетки ≈ 355

АКО ЈЕ ВЕРОВАТИ МОЈОЈ БАКИ

- Ако је веровати мојој баки ≈ 361
Прстен на морском дну ≈ 364
Траве говоре бакиним гласом ≈ 366
Бајка о лабуду ≈ 369
Руке ≈ 371
Мали баук ≈ 374
Прича о размаженој царици ≈ 377
Прича о лорду Форду ≈ 380
Ратоборни цар ≈ 383
Цар играчака ≈ 386
Врашци новинари ≈ 389
Теткини помагачи ≈ 393
Бајка о извору ≈ 396
Узбуна у реци ≈ 398
Грличина тужбалица ≈ 401
Бајка о дивљој крушци ≈ 403

ПИСМА ИЗ ШУМЕ

- Ветар дадиља ≈ 409
Необични свирач ≈ 413
Свет под језером ≈ 417
Маца Преља ≈ 419
Добри дух Дим ≈ 421
Бајка о путевима ≈ 424
У шумској крчми ≈ 427
Оживела слика ≈ 430
Патуљкова тајна ≈ 434

КРАТКОВЕЧНА

- Како је настала бајка коју имате у овој књизи ≈ 439
Пишчева молитва на Заравни ≈ 441
Омладини испод три дана забрањено ≈ 442
Рачунџија ≈ 446
Побеђени ветар ухода ≈ 449
Пошци хлебари ≈ 452
Свадебени дарови ≈ 456
Дугин мост ≈ 459

Кратковечнино школовање	≈ 462
Кратковечнино страшно откриће	≈ 465
Гласников полазак	≈ 468
Гласников сусрет са Воденим Цветом	≈ 471
Свадба	≈ 473
Зима на виру Воденог Цвета	≈ 477

МЕДВЕДОВА ЖЕНИДБА

Прича о Раку Кројачу	≈ 481
Како су пужу украли кућу	≈ 483
Чежња за завичајем	≈ 485
Птице на тргу	≈ 488
Догађај у Зоолошком врту	≈ 491
Заборављени пси	≈ 493
Медвед и пчеле	≈ 496
Медвед Жућко у циркусу	≈ 499

ЂАЧКО СРЦЕ

Ништа без жртава	≈ 505
Зашто кукуруз зри	≈ 508

ПАТУЉКОВА ТАЈНА

У сусрет пролећу	≈ 513
Три јагоде	≈ 515
Три патуљка	≈ 517
Месечева шала	≈ 519

III. ПРОЗА ЗА ДЕЦУ ОБЈАВЉЕНА У ПЕРИОДИЧНИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА

Три врапца	≈ 525
Ђаци	≈ 526
Мишко	≈ 530
Школска слава	≈ 533
Ветар из школског врта	≈ 536
Сребрна јелка	≈ 538
Љуба, врапци и месец	≈ 541
Бакине звездане приче	≈ 543
Како ласта проводи зиму	≈ 546
Жути патуљци	≈ 549
Писма у чоколади	≈ 552
Девојчица у луткиној хаљини	≈ 555
Чудотворно ускршње јаје	≈ 557
Цвеће у сватовима	≈ 560

Страшна прича	≈ 563
Дете у торби	≈ 566
Како се поправљају двојке	≈ 569
Дивовска ципела	≈ 572
Лија гатара	≈ 575
Несташни зец Белореп	≈ 578
Свилена бомбона	≈ 581
Позориште папагаја	≈ 584
Мађионичар у селу	≈ 587
Има разне деце на свету	≈ 590
Мала путница	≈ 593
На луткином рођендану	≈ 596
Луткина селидба	≈ 598
Тужна прича	≈ 600
Птице на суду	≈ 602
Зеленкова верност	≈ 605
Цица уметница	≈ 608
Шта лутке сањају	≈ 611
Вредни ђаци	≈ 614
Голуб писмоноша	≈ 617
Станкове санке	≈ 620
Како они живе	≈ 623
Лолиних седам прича	≈ 627
Златно, бисерно и сребрно јаје	≈ 630
Виле и деца	≈ 632
Хајка на пилиће	≈ 634
Куца учи да лаје	≈ 636
У врту људоједа	≈ 638
Играчке се веселе	≈ 640
Две хиљаде белуткових година	≈ 642
Три другарице	≈ 644
Скупе јагоде	≈ 646
Јастреб, светски путник	≈ 648
Породица Восак	≈ 650
Шумски дух	≈ 652
Свети Никола и деда Снешко	≈ 654
Вилина кћи	≈ 656
Прича о свицима	≈ 658
Пчелица, звана Воскова	≈ 660
Сат будилник на путу	≈ 662
Добри дух чувар	≈ 664
Грануло је пролеће	≈ 667
Чича на испиту	≈ 669
Врбица у рају	≈ 672
Бог стада Волос	≈ 674
Чобанче и лабуд	≈ 676
Прича о мачку Кмету	≈ 678
Градови под земаљом	≈ 681
Врт Добре Виле	≈ 684
На тргу у шуми	≈ 687
Породица Кре-Кре	≈ 690

Анђео и ђаво	≈ 692
Бог опомиње људе	≈ 694
Унука трговца лутака	≈ 696
Устанак зечева	≈ 698
Кукурузне кокице	≈ 700
Душицине марамике	≈ 702
Зоран и кишобран	≈ 705
Медвед бежи од Циганина	≈ 707
Успомене старог вагона	≈ 709
Весела грудва снега	≈ 712
Месечева шетња	≈ 715
Лековити грумен леда	≈ 718
Мост краљице кише	≈ 720
Анђео милосрђа	≈ 722
Ивин страшни сан	≈ 725
Дедина прича	≈ 728
Дванаест загонетки	≈ 731
Жућин сусрет са хромим зеком	≈ 734
Деца код птица	≈ 738
Птичија школа	≈ 742
Милосрдна зима	≈ 746
Зимска прича	≈ 750
Први батин зуб	≈ 754
Шумска дадиља	≈ 758
Дете на тераси	≈ 762
Пчелама краду мед	≈ 765
Повратак малих планинара	≈ 768
Оловни војник	≈ 771
Необичан часовник	≈ 773
Деца граде зверињак	≈ 777
Када мачка оде миши коло воде	≈ 782
Новогодишња бајка	≈ 785
Медвед Горштак	≈ 787
Маца са звонцетом	≈ 789
Деца у ожалашћеном граду	≈ 791
Детлић, Ђетић, Петлић, Сврдлић	≈ 796

ПРАДЕВОЈЧИЦА

Беле пећине	≈ 801
Прича о корњачи	≈ 806
Прадевојчица	≈ 808
Пријатељство са породицом шимпанза	≈ 812
Прадевојчица се игра лутака	≈ 814
Буђење младости	≈ 817
Ледени гуштер	≈ 820
Отац и кћи	≈ 824
Чињење кожа	≈ 827
Сећања	≈ 831

Ојха чешља Гаву као девојку	≈ 833
Гавина пећина	≈ 835
Огрица	≈ 839
Бук стиче супарника	≈ 841
Глад	≈ 844
Букова љубомора	≈ 850
Ирваси	≈ 851
Гоњење ирваса	≈ 854
Још један Буков грех	≈ 857
Син Леденог гуштера	≈ 859
Пожар у шуми	≈ 862
Обредне игре	≈ 869
Букова смрт	≈ 874
Букова сахрана	≈ 876
Присуство тајанственог	≈ 878
Сан о Непознатом	≈ 880
Старешинин разговор са Гоудом и Вештаком	≈ 883
Непознати ловац	≈ 887
Збор пред Врачевом пећином	≈ 890
Гавина тајна	≈ 893
Вајарево складиште	≈ 898
Врачева болест	≈ 902
Гавини цртежи се обелодањују	≈ 907
Колиба крај реке	≈ 910

IV. ДОДАТАК

ШЕВА НЕБЕСНИЦА

Шева Небесница	≈ 923
Шеву уписују у птичији хор	≈ 925
Совин доживљај	≈ 927
Птице монаси	≈ 929
Гавран стогодишњак	≈ 932
Сеоба ластва	≈ 934
Шта је ластва путница видела у Африци	≈ 936
Дан Пуног месеца	≈ 937
Непознати гости	≈ 939
Школа језика	≈ 940
Шевин концерт у манастиру	≈ 943
Манастирска амбуланта	≈ 945
Узбуна	≈ 947
Уочене особине неких птица	≈ 950
Речник главних речи пољских, шумских и језерских птица	≈ 951

НАПОМЕНЕ

Опште напомене	≈ 957
Скраћенице	≈ 958
Посебне напомене	≈ 959

ДОДАТАК	≈ 1002
---------	--------

Концепција *Целокуйних дела* Десанке Максимовић у највећој могућој мери ослоњена је на решења која је применила сама песникиња учествујући у приређивању својих *Сабраних дела* која су у издању Нолита изашла у седам књига 1969. године, те *Сабраних њесам*а које су код истог издавача објављене у шест издања, 1980. и 1982. године у пет, а 1985, 1987, 1988. и 1990. године у шест књига. С обзиром на то да су критеријуми у *Сабраним њесмама* преузети из *Сабраних дела*, као основа за израду *Целокуйних дела* узете су *Сабране њесме*. У складу с тим *Целокуйна дела* компонована су по хронолошком редоследу изласка појединих збирки, с тим да су песме из истог периода које су остале ван збирки унесене на крају сваке књиге онако како их је песникиња уобличи́ла у *Сабраним њесмама*, а исти критеријум примењен је и на збирке изашле након тога.

Целокуйна дела рађена су као научно издање при чему су, у мери у којој је било могуће, коришћена упутства која је за такву врсту издања направила САНУ.

Издање се заснива на последњој верзији сваког текста Десанке Максимовић ауторизованој за њеног живота, при чему је пут до његовог коначног облика контролисан на четири битна пункта ауторизације, почев од аутографа (уколико га има), преко верзије први пут објављене у периодичној публикацији и верзије први пут објављене у збирци до верзије у *Сабраним њесмама*. Разлике у односу на коначну верзију, уочене на тим пунктovima, у научној апаратури детаљно су евидентиране као варијанте.

Целокуйна дела садрже све на поуздан начин ауторизоване текстове и преводе Десанке Максимовић до којих је на садашњем нивоу истражености њеног дела било могуће доћи.

I том ПЕСМЕ

- Књига прва • Збирке *Песме* (1924), *Зелени виџез* (1930), *Гозба на ливади* (1932), *Нове њесме* (1936) • *Песме ван збирки* (1920–1936).
- Књига друга • Збирке *Песник и завичај* (1946), *Ослобођење Цвеве Андрић* (1945), *Ошвацбина у њрвомајској њоворци* (1949) и *Ошвацдино, њу сам* (1951) • *Песме ван збирки* (1936–1951).

II том ПЕСМЕ

- Књига прва • Збирке *Изабране њесме* (1950), *Мирис земље* (1955), *Заробљеник снови* (1960), *Говори њихо* (1961), *Тражим њомиловање* (1964) • *Песме ван збирки* (1951–1969).
- Књига друга • Збирке *Немам више времена* (1973), *Лейојис Перунових њошомак* (1976), *Песме из Норвешке* (1976), *Ничија земља* (1979) • *Песме ван збирки* (1969–1979).

III том ПЕСМЕ

- Књига прва • Збирке *Слово о љубави* (1983), *Међаши сећања* (1983), *Сајам речи* (1987), *Михољско лејо* (1987), *Памџићу све* (1988), *Небески разбој* (1991) и *Зовина свирала* (1992) • *Песме ван збирки* (1979–1993).
- Књига друга • *Хаику њоезија* (1988–1993).

IV том ПРОЗА

- Књига прва • Романи *Ошворен ѝрозор* (1954), *Бунѝован разред* (1960), *Не заборавиѝи* (1969).
- Књига друга • Збирке приповедака *Лудило срца* (1931), *Како они живе* (1935), *Сиѝрашина иѝра* (1954) • *Приѝовейѝке ван збирки*.

V том ПРОЗА

- *Јованка Орлеанка* (1929) • *Путописи Празници ѝуѝовања* (1972), *Снимци из Швајцарске* (1978) • *Разни сѝиси* (1927–1991).

VI том ПЕСМЕ ЗА ДЕЦУ

- Збирке *Врѝи дейѝињсѝива* (1927), *Дечја соба* (1942), *Паукова љуљашка* (1943), *Заѝонейѝке лаке за ѝрваке ѝјаке* (1942), *Шарена ѝордица* (1943), *Река ѝомоћница* (1950), *Вейѝрова уѝаванка* (1954), *Пролећни сасѝанак* (1954), *Росна руковейѝ* (1955), *Шумска љуљашка* (1959), *Писма из шуме* (1961), *Чудо у ѝољу* (1961), *Сунчеви ѝоданици* (1962), *Бела врана* (1964), *Пѝице на чесми* (1964), *Злаѝни лейѝиѝр* (1967), *Дейѝе у ѝорби* (1977), *Песме о ѝѝицама* (1988) • *Песме ван збирки*.

VII том ПРОЗА ЗА ДЕЦУ

- Збирке приповедака *Срце луѝке сѝаваљке* (1933), *Расѝеване ѝриче* (1938), *Дечја соба* (1942), *Чобанин ѝчела* (1956), *Ако је вероваѝи мојој баки* (1959), *Писма из шуме* (1962), *Краѝиковечна* (1964), *Осе мађионичари* (1965), *Хоћу да се радујем* (1965), *Нећу овим возом* (1965), *Медведова женидба* (1966), *Ћачко срце* (1967), *Паѝуљкова ѝајна* (1967) • *Приѝовейѝке ван збирки* • *Прадевојчица* (1970) • *Шева небесница* (1998).

VIII том ПРЕВОДИ

- *Поезија Јужних Словена* (бугарски и словеначки песниѝи).

IX том ПРЕВОДИ

- *Поезија Иѝоѝних Словена* (руски, украјински и белоруски песниѝи) • *Поезија Заѝадних Словена* (чешки, словачки и пољски песниѝи) • *Поезија несловенских народа* (азербейѝански, балакирски, грузијски, јакутски, јерменски, кабардински, казахски, киргиски, летонски, литвански, норвешки, таѝички, туркменски, узбечки и француски песниѝи).

X том БИОБИБЛИОГРАФИЈА

- *Живоѝоѝис Десанке Максимовић* • *Библиоѝрафија дела Десанке Максимовић* • *Лиѝераѝура о Десанки Максимовић* • *Рукоѝисна заосѝавѝѝина Десанке Максимовић*.

Десанка Максимовић ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА, том 7 Проза за децу | Издавачи Задужбина Десанка
Максимовић, ЈП Службени власник и Завод за уџбенике | За издаваче: Станиша Тутњевић, председник
Управног одбора; Слободан Гавриловић, директор и главни и одговорни уредник; Милољуб
Албијанић, директор и главни уредник | Дизајн Милош Мајсторовић | Извршна уредница Маја
Живковић | Коректура Бранко Христов | Техничко уређење Нина Попов | Београд, 2012

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-93-3

МАКСИМОВИЋ, Десанка, 1898–1993

Проза за децу / Десанка Максимовић ; приредили
Слободан Ж. Марковић, Зорица Ивковић Савић. – Београд :
Задужбина Десанка Максимовић : Службени гласник : Завод
за уџбенике, 2012 (Београд : Гласник). – 994 стр. ; 24 см. –
(Целокупна дела / Десанка Максимовић ; т. 7)

Тираж 500. – Напомене: стр. 957–985.

ISBN 978-86-519-1088-6 (СГ)

1. Марковић, Слободан Ж. [уредник] 2. Ивковић Савић,
Зорица [уредник]

COBISS.SR-ID 188945676

ГЛАСНИК
ШТАМПАРИЈА

ISBN 978-86-519-1088-6

9 788651 910886 >

Задужбина Десанка Максимовић • ЈП Службени иласник • ЈП Завод за уџбенике

Десанка Максимовић
ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА
Том 7 – Додатак

Садржај
Напомене

Из рукописне заоставштине

Пријовейке

Уредник
Станиша Тутњевић

Приредила
Мирјана Станишић

Информатичка обрада
Предраг Савић

Техничко уређење
Нина Попов

ПРИПОВЕТКЕ

БАКА ПЕПЕЉУГА

Била једном нека бака Пепељуга. Зар бака Пепељуга? Да, и баке могу бити пепељуге. Живела је у забаченом планинском селу са деветоро унучића, три сина и три снахе. Две снахе јој рано умру, те је петоро њихове деце морала она гајити. Поред њих на њу је пало и оно четворо унучади чија је мати била жива. Њихова мати, трећа бакина снаха, и што је могла преко посла, није се ни о својој деци хтела бринути, љубоморна што се бака стара о њима.

– Снахо, немам деветоре руке, – рекла би бака. – Зашто ти бар своје две цурице не очешљаш и не опереш своје синове?

– А кад чешљаш и умиваш оно петоро, имаш двадесеторе руке!

– Не греши душе, снахо, – прекоревала је свекрва. – Да је среће, ти би их умила и очешљала.

– А шта би ти онда по цео дан радила? Види само како је огњиште неоперушкано, какав је неред у кухињи!

– Стара сам, не могу све да постигнем сама, – прошаптала би жалосно бака.

– Зашто не умреш кад си стара? Време ти је.

– А како би ти сама све постигла!? – препала се бака, не за свој живот већ за своју горопадну снаху.

Тако из дана у дан, из дана у дан. Баки је било тешко, али се није хтела жалити синовима, да не би горопадницу из куће истерали па да и оно четворо деце расте без мајке.

Гледала су то и слушала деца и било им је жао баке. Девојчице су у куту плакале кад би снаха стала викати:

– Види, каква си! Права Пепељуга! А да си бар штогод данас урадила.

– Ниси ти, стрина видеда кад је бака радила, зато што си спаваала, – успротивила се најстарија девојчица. – Ено бака је укувала ручак и нас очешљала и прала чарапе тати и чикама.

Тргла се горопадница: ко то сме њој да противуречи, и ударила девојчицу. Али бака опет није рекла сину, мада јој је тешко било што је снаха ударила једну од девојчица без мајке.

Старила је из дана у дан бака и било јој је све теже радити и снаха је све чешће називала Пепељугом. А деца су расла и све то гледала, слушала и размишљала.

– Шта си радила цео дан, Пепељуго? – упита опет једном снаха, вративши се са њиве. – Нигде тако лење жене нисам видела.

У тај час, уместо најстарије девојчице, оне коју је стрина онда ударила, рекоше углас још две млађе и њихов брат:

– Бака је цело јутро радила.

Трже се опет горопадница: ко то сме њој истину у лице да каже, ко сме да штити Пепељугу и потрча да туче побуњену децу, међу којом је било и једно њено.

Стигоше уто и синови и упиташе шта је то било, али деца одговорише уместо баке:

– Нисмо слушали стрину! Нисмо слушали мајку.

Пошто су синови вечерали и отишли да спавају, рече снаха баки:

– Не могу више да те гледам очима, са децом ме завађаш.

Рече па изађе и она.

Деца су то све гледала, слушала и размишљала и кад су остала сама са баком, најстарија девојчица рече:

– Иди ти, бако, спавај, ми хоћемо мало да се играмо.

Бака је ионако хтела изаћи да би од деце сакрила сузе те и она оде у собу где је спавала са петоро унучића који су остали без мајки. Кад се бака више није чула из собе, најстарија девојчица шапну сестрама и браћи:

– Хајде да будемо голубови из приче о Пепељуги, да урадимо увек све уместо баке кад она оде да спава, па да је више стрина не грди.

– Али мама не сме знати да смо и ми помагали, – примети старији син немилостиве снахе.

Морамо много тихо и брзо радити, – додаде њихов млађи брат, који се иначе није отимао да помаже ни баки ни мајци.

– Не смемо само ни за живу главу признати ни баки да ми радимо. Нека мисли да су голубови, – додаде најстарија девојчица која је већ ишла у школу и читала једном наглас сестрама и браћи бајку о Пепељуги.

– А ако се стрина досети да смо ми били голубови?

– Неће мама веровати да ми баку толико волимо па се не може досетити, – шапну млађи син немилосрдне снахе.

Бака је од умора ускоро заспала, а и остали старији. А њих деветоро се дало на посао: једно је перушкало огњиште, друго износило пепео, треће прало посуђе, четврто брисало, пето брисало прљаву воду, шесто почистило кујну, седмо унело дрва, осмо очистило кромпир за сутрашњи ручак, а девето је било мало и само им се пело око ногу. Кад су завршили посао тихо су полегали да спавају, али дуго нису могли заспати, једнако мислећи какво ће ујутру изненађење завладати кад старији угледају послове посвршаване. Кад су потом поспали, сањали су необичне снове. Једно: како је стрина ставила баку под корито да јој учитељ који иде по кућама и награђује најбоље баке и мајке не би дао награду. Друго: да су голубови који су помагали правој Пепељуги дошли и понудили се да и они баки помажу. Треће: како је бака испричала својим синовима да је снаха зове Пепељугом и како су они горопадници рекли: „Одсад ти мораш све радити, и у пољу и у кући, мораш ти

о деци бринути, а ми ћемо те звати Пепељугом“. Четврто: како је бака кришом побегла од куће и повела собом најмлађег унука и како никако не могу да их нађу. Пето: како су нека деца из суседног села, која нису имала баке, дошла са својом мајком и стала молити њихову баку да се пресели к њима. Та деца су била још сасвим мала и њихова мама је рекла баки:

– Твоји унучићи су већ порасли, дођи к нама да чуваш моју децу. Ја немам ни свекрве ни мајке, а морам ићи у поља да радим. Ја ћу кувати и чистити и прати, а ти само да пазиш да ми деца не падну у ватру, да не одлутају из дворишта. Волећемо те и поштовати, зваћемо те баком.

Шта ли ће одговорити бака? На том месту сна претрну дете.

Али бака одговори: „Опрости, добра жено, али ја имам своје унучиће. Шта би они без мене?“

Шесто унуче усни како је нека добра вила донела баки дивно одело и натерала је да и она оде на вашар камо је немилосрдна снаха већ била отишла оставивши баки да сав посао посвршава и како је снаха кад је угледала баку обучену лепше него она сама, хтела да је отера кући, али ју је било стид од света. Једно од оних без мајке уснило је како му је мати оживела и како насмејана грли баку говорећи: „Дошла сам само накратко да ти помогнем окрпити и окупати бар моју децу. И опет ћу доћи кад будеш имала много посла“. Можда најмлађи међу њима рекао је у сну своме оцу: „Мама увек грди баку. Зато ћу се ја сутра оженити, па ће моја жена грдити маму“. А најплашљивија међу девојчицама толико се у сну охрабрила да је замолила: „Немој стрина баку више звати Пепељугом. Немој јој говорити да је нико не воли. Ја баку волим“.

Док су деца тако сањала, старији су поустајали. Прва се дигла снаха. Осврнула се око себе у чуду – кухиња блиста, нема ствари због којих би се могла извикати и наљутити. Утом се појави бака и угледа да је све опрано и почишћено, помисли да се снаха покајала и кухињу уредила кад су остали поспали, зато се захвално на њу насмеши.

Али на бакин осмех немилосрдна жена викну:

– Кога си то звала да ти помогне, Пепељуго? Мислиш да ћеш мене преварити?

Њена вика је разбудила децу. Сва су наједном истрчала.

– Баки су голуби помогли, – повикала су углас. – Кад су сви по кући поспали, дошли су голубови и баки помогли.

– Који голубови? Ко им је смео отворити да улете?

– То су голубови који улећу и кроз зидове. Голубови из бајке.

– Голубови из бајке, – понови снаха и замисли се, сетивши се како је у детињству жалила девојку коју је маћеха звала Пепељугом, и како је тада мрзела неправичну маћеху.

И целог тога дана била је замишљена, избегавајући да се сретне са баком, са децом. Можда се досетила ко су били голубови бакини помагачи. Можда се застидела од своје деце.

Кажу да баку више није звала Пепељугом и да се трудила да бар о својој деци води бригу.

ДЕЖУРНА АПОТЕКА

Одмах после рата, прва два-три дана, када лекова још није било довољно, седео је дежурни апотекар, шаљивчина, у собици за справљање медицина и, да не би задремао, завијао прашкове у хартију и одмеравао лековите траве. Све ово ипак није могло да га раздрема.

Осећао је у телу оно лако струјање што се јавља пред сан. Наједном чује некакав жамор у полицама где су стајали лекови. Бочице се скакућући примичале једна другој, траве из омота за тејеве помаљале главице, жива изишла из топломера и као низ сивих трчуљака појурила према гомили која је држала веће како да раздрема старог апотекара. Кинин предложи да свако редом прича о својој домовини, пореклу, али се жива успротиви.

Боље да се котрљамо,
да скачемо са висине
ко што капље росе чине.
Или да се растрчимо
докле не заруди зора
од полице до прозора,
да висимо наглавачке,
да по поду изводимо
гимнастичке тешке тачке.

Све се то, разуме се, дремљивом апотекару само причињавало, јер је тонуо у сан, али наједном зазвони телефон и неки ужурбани глас упита:

Дежурна апотека?
Имате ли од зубобоље лека?

Иако иза сна апотекар одговори у шали:

Имам још четврт тоне,
да излечим милионе.

Само што је затворио телефон опет му се придремало. Тонући у сан видео је цело брдо кининових пилула, белих и сјајних као бомбоне, оне су у хору певушиле или се њему чинило тако.

Моја домовина је на Јави,
око ње се огромно море
до у недоглед плави,
по њој су дуге поворке
кининове шуме горке.
Док сунце блесну по мору,
берачи скидају кору
и суше по лесеама, по трави.
Моја је домовина на Јави.

Однекуд је искочила жута шинка сумпора и лактајући се стала пред апотекара, као да хоће да пркоси кинину:

Ја сам сумпор, лека цар,
имам руку срећну, лаку,
и излечим рану сваку,
и крастицу свакојаку.

Ко зна шта би сумпор још у сну причао старом шаљивчини да телефон поново не упита:

Дежурна апотека?
Имате ли кинин-лека?

Скоро не отварајући очи старац одговори сличном шалом:

Имам још четврт тоне
слаткога као бомбоне.

Како је то рекао вратио се опет у царство снова. Тамо су га дочекале, онако како стоје на ливади, свеже жутооке камилице, само што су зриказале умилно и танушно као понци.

Ми смо камилице,
благе бајалице,
благе сневалице
нисмо свађалице,
нисмо задевалице.
Светом ширимо
слатке мирисе.
Ко нас удахне
стиша се, смири се.

После овога су се све две по две, као ученици у реду вратиле у фијоку одакле су изашле, савиле главице и склупчале се као да их боли желудац. Тек што су се оне вратиле у своју фијоку, око апотекара се разлило море јода, потопило неке празне кутијице по поду и зашумило као права узбуркана морска вода. Док је он лупао главу откуд та плима јода, телефон се по трећи пут јавио и омео га у сновима:

Дежурна апотека?
Имате ли за срце лека?

Ни сад се потпуно не будећи, он као из бачве дубоко узврати:

Имам капи четврт тоне,
ко роса се ситно роне.

Одспавао је он још пола часа и у сну видео пуно необичних ствари: ситни листићи кима нарасли до полумесеца и српова; оно што никад не пева, певало је; што никад не говори проговорило је; оно што не лети добило је крила, што нема ногу проходило је. Телефон је за то време сваких неколико часака звонио и питао за овај или онај лек, против главобоље, кијавице, повраћања, ватре; свих тих лекова у граду није било, али је наш шаливчина одговарао сваком:

Имам још четврт тоне,
да излечим милионе.

И зато је пред вратима апотеке почело поодавно звонити, али тај звук је био слаб и апотекар га није кроз галаму својих снова могао да чује. Најзад неко и тамо тако љутито и снажно зазвони, да се наш шаливчина пробуди и похита да отвори. Кад има шта видети: пред апотеком се искупило света као на каквом збору. Пријатељи пријатељима, рођаци рођацима су телефонирали још у току ноћи, па се кроз град брзо прочуло да код старог апотекара има свих лекова још по четврт тоне. Кад је толики свет угледао, он је помислио да још сања и хтео да затвори врата; али гомила је појурила унутра. Додуше он ни тада још није био убеђен да је будан, јер су неки тражили по килограм кинина, по литар јода, по пола литра капљица, по два килограма масти за нос. У зло доба је схватио да је сву ту узбуну изазвао он сам. Много га је муке стало да разувери свет како лекова има тек да се подмире најпрече потребе, и да четврт тоне кинина никад очима није видео.

Неко ће можда посумњати у истинитост ове приче, али ја сам је забележила тачно онако како су ми причали неки који су те ноћи ишли да куше килограм аспирина.

СЕЛО СЕ БУДИ

Сеоска средњег стања породица у околини Ваљева: отац, мати, син за женидбу, Боја, сестра за удају, млађа сестра и млађи брат. Боја, под надзором учитељице, води један курс аналфабета. У њему је и Милица, девојка из суседног, првог села. Она је имућнија, отмена, бистра. Он се с њом на курсу зближи и заволи је. Учитељица такође воли ову девојку, води је често к себи, показује јој неке радове, даје јој савете из хигијене и слично. На курсу и Смиља, здрава неотесана девојка газде из истог села, али она у половини курса напушта, не учи јој се.

Траварица Мара свраћа у кућу Милициних родитеља. Милица после курса не прима њене савете и тиме јој се замери. У Милициној кући се скупљају младићи и девојке и читају књиге које узимају од учитељице. На та читања долази и Боја.

Родитељи Бојини хоће да га жене, мада је сасвим млад, јер мати је стара, сестра му се испросила, а треба радне снаге. Они желе да му доведу Смиљу, она је снажна, здрава, богата, није је ухватио хук као осталу омладину, седи у кући и „гледа своја посла“. Траварица Мара је хвали да је вредна и честита. Боја им признаје да воли другу, и да жели само њоме да се жени. Траварица, међутим, Милицу оговара да је болесна, прилења, размажена, да се дружи са мушкарцима. Боја ипак победи.

Родитељи иду с Бојом на вашар у суседно село да је виде. Она је на вашару најуредније, најукусније обучена девојка, врло смерна, разговара с њиховим сином, али како се пристоји. Она је и лепа. Око ње се у колу отимају сви младићи. Родитељима се она свиди, пристају да је просе, особито кад су чули да је имућна и она.

Просе Милицу. Прошевина прође по сеоски богато. Милица је на грађански начин све месила, кувала за тај дан, у кући јој је чисто. Родитељи су задовољни. Боја се жени њоме.

Милица је нежног здравља. Боја је штити од тешких послова, иако под подсмехом старије сестре и родитеља. Он доноси воду са извора који је далеко у јарузи, он цепа дрва и уноси. Устаје пре ње и ложи јој ватру. Млађа сестрица је на његовој страни и она се утркује са млађим братом да снахи помогну. Снаха је према њима нежна. Мази их. Поклања им неке стварчице. Води их

собом куд пође. Боја излази са Милицом заједно, иду на читања. Пушта је да иде у школу да шије кошуље за сиромашне ученике. Родитељи су незадовољни његовим понашањем. Налазе да је снаха лења и размажена.

У селу се довршава здравствена задруга. Сеоска омладина драговољно одлази да уреди двориште, да пошљунчи пут и покалдрмише око задруге, да ископа бунар. Иду Милица и Боја. Задруга се отвара. Обилазе сеоске куће, даје савете из области хигијене. Примети да је код Милице све у реду.

Боја одлази на омладинску пругу. Његова старија сестра се удаје. Милица мора да остане у кући да ради. Она сад сноси сав терет који на жену пада: доноси воду, цепа дрва, музе овце и краву, сири, кува ручак, носи га на њиву и онда још и тамо ради. Види се да је ово убрзо почиње да замара, она слаби, уз брдо се задише, носећи ручак неколико пута спушта обрамицу. Али родитељи Бојини су сад задовољни њоме, мисле да је њихов син био крив и кварно је мазећи, а да је она у ствари вредна.

Она измоли родитеље да обиђе Боју на прузи. Носи му хране, преобуке. Волела би и она с њим да остане, али мора кући због послова да се врати. После косидбе, где и сама коси, напије се хладне воде и добије запаљење плућа. Родитељи кажу да је зацело озебла у путу на пругу. Хоће да зовну баба Мару, али она их моли да зову лекара из Задруге. Лекар је сваки дан обилази. Мала заова је усрдно двори. Долазе јој брат и мајка. Лекар им каже да се мора Милица много чувати после овог запаљења. Они јој говоре да је поведу кући док не оздрави, али она неће да остави свекра и свекрву кад Боја није код куће.

У њиховом најближем суседству вратила се мајци млада жена која је оставила мужа. Милица већ после недељу дана одмарања код куће почиње да ради, жао јој је да јој се свекар и свекрва муче. Утом се Боја враћа са пруге. Затиче је омршалу, поружњалу. Његове милоште њој, тако болесној, нису пријатне. Она се изговара сад да је боли глава, сад да јој срце лупа. Њему се чини да га она више не воли, да му се није довољно обрадовала. Трпи због тога. Међутим, њима сад сваки час свраћа суседа, млада жена која се вратила родитељима, облеће око Боје. Она је здрава, весела, дрска. Боја је у почетку никако не гледа. И даље помаже, по старом обичају, жени у послу да је заштити. Суседа му се подсмева, гледа га сажаливо, и он постепено у њеном присуству више неће ничег да се прихвати уместо Милице, Милица то опажа и повлачи се у себе и на његове милоште са нетрпељивошћу одговара. Зове је да иду на читалачке групе заједно, као и пре, она неће. Суседа, међутим, увек иде, на путу се сретну, заједно тамо иду и заједно се враћају, од чега Милица све више трпи. Њена мала заова, девојчица од тринаест година, запажа њену патњу и дрскост суседину и неће са њом готово да разговара; ради из петних жила, само да суседа не би имала разлога да долази тобож да помаже и штити Милицу.

Ближи се Бојина слава. Суседа је сада сваки дан код њих, тобож помаже, стално је са Бојом. Он је задивљен њеном снагом, здрављем, веселашћу. На дан славе она пије. Долази у Миличину и Бојину собу и наведе Боју да је пољуби. Милица наилази и види их. Брзо се склања, иде иза куће и плаче. Њена мати и брат су на слави, они питају шта јој је. Питају је је ли срећна, ако није они хоће места да је врате, нарочито брат. Она им ништа не признаје, изговара се да је

болесна. Она преко ноћи пљуне крв. Боја је очајан, моли је да му опрости. Сутрадан зором одлази са њеним братом по задружног лекара. Брат и мати кад виде да је збиља болесна, мало се смире, чини им се то лакше него да је удајом незадовољна. Лекар одмах долази. Шприца је. Возе је у задругу да се прозрачи. Гости који су дошли на славу и остали да ноће брзо одлазе, све се весеље славско прекине. Траварица Мара се свети, опомиње родитеље Бојине како им је она говорила да је девојка болесна.

Лекар после прегледа саопштава Боји да му жена има туберкулозу и да мора узимати ваздух, пнеумоторакс. Тако ће једино моћи оздравити потпуно. Лекар му предочава да се ваздух дуго прима, да се мора за време таквог лечења много да чува, не ради, добро једе. Боја и брат пристају на ово. Остављају је месец дана у задрузи док не навикне на ово лечење. Боја родитељима не сме да каже како ће дуго такво лечење трајати, и они су задовољни мислећи да ће после месец дана снају имати потпуно здраву. Они је обилазе, шаљу јој млеко по млађој деци.

Бојина мала сестра ради неуморно. Чим суседу види да наиђе, мршти се и даје јој на знање да јој је мрска, мада Боја после Милицине болести опет избегава разговоре са њом.

Милица долази кући, али мора још да лежи. Родитељи првих петнаест дана још су стрпљиви, дворе је. Милица се опоравља. Мало се угоји. Суседи долазе, чуде се што су здраву жену „повалили у постељу“. Ту предњачи траварица, тврдећи да су је њој поверили да би је она дигла за десет дана. Суседа јој доноси понуде, Милица неће да их окуси, а ни њена мала заова. Боја не сме Милици ништа да каже, али на сестру се љути.

Суседа прореди долажење кући, али га сад сачекује на путу, на њиви, на води, свугде где се нада да ће га срести. Он једном пође у град са сестром, на колима. Сустигну суседу које је пешачила. На њену молбу да је узме на кола, он је позове, али његова сестра у знак протеста силази и потрчи пешке. Он је на путу врло љубазан са својом сапутницом, да му се не би подсмевала да му сви у кући суде. Сестру је натерао да се врати кући. Из града се опет враћао са суседом.

Сутрадан лекар долази да обиђе Милицу. Родитељи из његовог разговора са болесницом чују како се она дуго мора лечити. Они увече зовну сина и предложи му да жену пошаље родитељима док се не излечи, жалећи се да им се суседи смеју што су пустили здраву жену да лежи. Уз то су га опомињали како су му предочавали да је болесна. Боја одлучно одбије да Милицу пошаље родитељима. Милица је била уморна да пије воду и чула разговор, управо предлог његових родитеља. Она није сачекала да чује његов одговор и целе је ноћи преплакала. Мислећи да јој је његова сестра рекла како се возио са суседом, он почиње на њен плач да виче да је и он жив човек и да сме да се вози с киме хоће. То њу још више потресе. До краја ноћи плаче и неће да га погледа.

Сутрадан Боја рано устаје, тражи сестру да јој суди, али је она већ била некуд послом отишла. Он бесан одлази у село. Милица се, међутим, дигне. Каже родитељима да се много боље осећа и да жели она да отера стоку на ливаду. Они су пресрећни. Саветују јој да причека заову, да не би требало да иде сама, али је она упорна и одгони стоку. Она настави отуд пут својим родитељима.

У кући мисле да жељна ходања. Тек кад је девојчица дошла кући, шаљу је да је тражи. Ње нема на ливади, нити игде на имању, ни на води, ни у шуми, ни код суседа. Долази Бојо и родитељи му кажу да је Милица некуд отишла и није се вратила. Он напада сестру да је она крива, да јој је казала како се возио са суседом. Девојчица је била несрећна после овакве оптужбе, тврдећи да никад својој снаји није говорила о томе. Бојо онда трчи у Задругу мислећи да је можда отишла лекару. Кад он оде, дође дете из куће Милициних родитеља и јави да је Милица пред самом родитељском кућом пала са прелаза и да су је отерали у задругу.

Само што је Боја стигао у задругу, довезао је брат са мајком Милицу као тешкога болесника. Лекар пробди целу ноћ крај Милице. Сутрадан категорички захтева да се она пошље у санаторијум. Не пушта их к њој. Они очајни пристају на овај предлог.

Милицу одводе у санаторијум у Сурдулицу. Жене и људи у селу задирују Боју да ли је момак или удовац, те је стално без Милице. Родитељи његови налазе да је много и она трећина новца на коју се он обавезао да шаље. Сестра им на то предлаже да продаду њену спрему, ћилиме, платно, само да се Милици шаље. Боја је сад према сестри врло нежан. Њих двоје често сами разговарају о Милици, он је пита зашто своју снаху толико воли. Она га опомиње како је Милица од првог дана била нежна према њој, према родитељима, како је самом њему толико праштала.

Милица се у Сурдулици лечи. У почетку јој је тај режим необичан. Она се брзо опоравља. Може да излази на лежање на терасу. Лекари уочавају њену бистрину. Она пажљиво прати часове хигијене, и друге који се држе. Пише често Боји. Он се већ после два месеца распитује хоће ли се скоро вратити. Лекари јој не дозвољавају. Сликају јој како ће бити лепо кад се потпуно здрава, ван опасности, врати кући.

Боја је осамљен, очајан. Родитељи га често коре што се оженио болесном женом, распитују докле ће она тамо остати. Мати каже да је стара да не може да постигне посао ни поред његове ни кћерине помоћи. Он, да би се заборавио, сатире се у послу. Опет води и један аналфаветски курс. Иде на лекарева предавања. Лекар говори о туберкулози, о томе како се она дуго лечи. На предавању је и суседа, она му се подсмеваше да ће остарити тако чекајући Милицу. Лена је, изазива га. Боја се бори још са собом, држи се с њом озбиљно, мада је кришом задивљено гледа.

Почиње сад све чешће са њом да се виђа. Она опет почне долазити к њима, нуди се да помаже мајци. Мајка је очарана њеном снагом и вредноћом. Девојчица јој чини ситне деце пакости. Они сад почињу да се крију. Сваки час их у селу виде саме. Она увек Боју зачишава како га жена не воли, како је тамо сигурно нашла другог.

Боја очајан једном преко целе ноћи остаје са суседом у колиби на својој њиви. Ујутру је још под утиском њене лепоте. Она плаче да је сад осрамоћена, да тобож не сме кући. Он јој обећава да ће се развести од Милице и узети је. Она му нуди да и без венчања дође његовој кући и да Милица после неће имати кул, али он то не може због својих родитеља.

Уто време му и родитељи почињу говорити да гледа шта ће, или нека жену доводи кући, или нека се разводи и поново жени. Они без младе женске снаге не могу дуго. Боја је позива да се врати. Она одговара да дуго још тамо мора бити.

Боја сутрадан одлази у Сурдулицу. Тамо затиче своју жену у шетњи. Она је сасвим друга. Лепша него што је била кад су се узели. Свежа и насмејана, говори углађеније, грађански очешљана. Болесници мушкарци слободно са њом разговарају, довикују је са стаза. Он у том тренутку осети да је воли, да не може без ње. Притрчи јој. Ни помена о разводу брака. Он је, уосталом, тамо и отишао више као покајник. Хоће одмах да је води кући, али се она боји да ли ће је лекари пустити.

Он разговара са лекарима. Обећава да ће је као мало воде на длану чувати. Они најзад пристају тек после месец дана. Тада је могу спокојно пустити. Боја не може од ње да се одвоји. Одлучи да остане у Сурдулици док и она не пође. Они се договоре да пишу Милициним родитељима да њеног брата пошљу Бојиним родитељима, да им помаже док се Боја не врати, а да он због Милициног здравља мора остати месец дана у Сурдулици. Њен брат прво долази у Сурдулицу, и кад види у чему је ствар, одлази Бојиној кући, обећавши да неће причати његовим родитељима да је готово оздравила. Младић то само призна Бојиној сестри и њих двоје ударнички раде. Суседа је радосна, мисли Милица је много болесна и неће оздравити и зато стрпљиво чека Боју. Траварица прича по селу да ће Милица умрети, јер нису дали њој да је лечи.

Изненада, после пет недеља, долазе Боја и Милица. Милица је здрава, лепа, пуна. Прво свраћају код лекара у задругу. Он је срећан због њеног оздрављења. Прети Боји да је мора чувати. Код куће се сви суседи искупили да Милицу виде. Не могу чуду да се начуде. Девојчица се одваја од ње. Боја сазива цело село на игру, да би жену показао. Милицин брат остаје код њих још неко време, да би сестри помогао. Траварица је посрамљена. Напредни људи у селу јој се смеју због њеног рђавог пророчанства. Боја више ни да погледа суседу, шали се у њеном присуству, да се по други пут женио, али својом рођеном женом. Родитељи су срећни, особито кад су чули да је лекар рекао да ће смети и рађати. Кад брат оде, узимају помагача у кућу, да је заштите.

Милица роди здраво дете. Породи се у Задрузи. Лекар је истиче за пример.

НАПОМЕНЕ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Додатак седмом тому дигиталног издања *Целокупних дела* Десанке Максимовић чине њене приповетке које приређивачима проф. др Слободану Ж. Марковићу и Зорици Ивковић Савић нису биле доступне током приређивања штампаног издања. Сачињен је на основу рукописне грађе која се налази у Легату Десанке Максимовић при Задужбини „Десанка Максимовић“.

Личним увидом у Легат и захваљујући опсежном попису рукописне заоставштине коју је проф. др Александра Вранеш (АВРУК) извршила пре него што су је правни наследници Десанке Максимовић поклонили Задужбини, приређивач *Додатка* стекао је потпуну представу о садржају те грађе и, у сарадњи са проф. др Станишом Тутњевићем, руководиоцем пројекта дигитализације Легата и уредником дигиталног издања, осмислио стратегију за допуну штампаног издања *Целокупних дела* Десанке Максимовић.

Приређивање грађе за *Додатак* одвијало се у неколико фаза. Прво су на основу АВРУК идентификовани документи који припадају корпусу седмог тома и грађа из Легата је разврстана, а потом дигитализована и приређена према већ установљеним принципима приређивања штампаног издања ЦДДМ.

У следећој фази, извршена је провера да ли су нађени рукописи већ објављени како би верзије путем припадајућих напомена биле додате у дигиталном облику.

Потом су све необјављене приповетке које испуњавају критеријум самосталног и посебног текста прекуцане, приређене и форматиране по узору на штампано издање и укључене у *Додатак*.

Након тога, приређивач је сачинио попис и опис приповедака у *Додатку* – посебне напомене. Свака напомена садржи наслов приповетке и најосновнији опис документа: број листова, формат и писмо. Уколико на листу или полеђини постоје белешке, оне су, такође, наведене.

Дигитализовани дактилоскрипти који су верзије приповедака или садрже исправке или белешке писане руком Десанке Максимовић, прикључени су путем линка са посебне напомене о основном тексту.

На крају посебне напомене о сваком преводу наведен је одговарајући број из пописа рукописне заоставштине проф. др Александре Вранеш (АВРУК).

Датирање настанка приповедака у *Додатку* није било могуће, осим у случају приповетке *Дежурна ајошџка* која је пописана у библиографији проф. др Љубице Ђорђевић (БЉЂ).

Објављивањем грађе из ЛДМ у овом *Додатку*, употпуњено је штампано издање *Целокупних дела* Десанке Максимовић.

Скраћенице

АВРУК	– Александра Вранеш, <i>Рукописна заоставштина Десанке Максимовић: ѿпис и опис</i> (Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“, Народна библиотека Србије, Филолошки факултет, Центар за Источну Азију, Мрњеш, 2001)
БЉЂ	– Љубица Ђорђевић, <i>Библиографија дела Десанке Максимовић: 1920–1971</i> (Београд: Задужбина „Десанка Максимовић“, Народна библиотека Србије, Филолошки факултет, Центар за Источну Азију, Мрњеш, 2001)
ЛДМ	– Легат Десанке Максимовић (власништво Задужбине „Десанка Максимовић“, смештен у просторији Задужбине)
ЦДДМ	– Целокупна дела Десанке Максимовић

ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ

Бака Пејелеуџа

Текст приповетке приређен је према дактилоскрипту сачуваном у ЛДМ: 4 л. – 29,5 x 21 цм – латиница.

На полеђини руком Десанке Максимовић написано: *Бака Пејелеуџа*.

Дактилоскрипт је приложен у дигиталном облику. Приповетка није датирана. Нема података да је штампана. Објављује се први пут. АВРУК 1834.

Дежурна айоџека

Текст приповетке приређен је према верзији штампаној у *Полијици* год. 50, бр. 14522 (3. јун 1953.) БЛЂ 1153: 4 л. – 29,5 x 21 цм – ћирилица.

Дактилоскрипт је приложен у дигиталном облику са аутографским исправкама Десанке Максимовић. АВРУК 1804.

Село се буги

Текст приповетке приређен је према дактилоскрипту сачуваном у ЛДМ: 7 л. – 29,5 x 21 цм – ћирилица.

Дактилоскрипт је приложен у дигиталном облику са аутографским исправкама Десанке Максимовић. Приповетка није датирана. Нема података да је штампана. Објављује се први пут. АВРУК 1732.

САДРЖАЈ

ПРИПОВЕТКЕ

Бака Пенелуга	≈ 5
Дежурна апотека	≈ 8
Село се буди	≈ 11

НАПОМЕНЕ

Опште напомене	≈ 19
Скраћенице	≈ 19
Посебне напомене	≈ 21